

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MARX
ENGELS

DOĞU
SORUNU
[TÜRKİYE]

DOĞU SORUNU
[TÜRKİYE]

KARL MARX
VE
FRIEDRICH ENGELS

İKİNCİ BASKI
ANKARA 2008

DOĞU SORUNU
[TÜRKİYE]

KARL MARX
VE
FRIEDRICH ENGELS

ÇEVİREN
YURDAKUL FİNCANCI

Karl Marx ve Friedrich Engels'in
yazılarından
Eleanor Marx Aveling ve Edward Aveling tarafından derlenen
The Eastern Question
(Swan Sonnenschein & Co. Limd., London 1897)
adlı yapıtı İngilizce aslından
Yurdakul Fincancı
dilimize çevirdi ve kitap
Doğu Sorunu [Türkiye]
adı ile
Sol Yayınları
tarafından
Ekim 2008
(Birinci Baskı: Mart 1977)
tarihinde
Ankara'da *Kuban Matbaacılık'ta* dizdirilip bastırıldı.

ISBN 978-975-7399-92-6

İÇİNDEKİLER

- 9 *Sol Yayınları'nın Notu*
11 *S u n u ş , Eleanor Marx Aveling, Edward Aveling*

DOĞU SORUNU [TÜRKİYE] 17-623

- 19 *Türkiye, Friedrich Engels*
27 *Londra Basını — Napoléon'un Türk Sorununa İlişkin Siyaseti, Karl Marx*
31 *Türkiye Konusunda Gerçek Sorun, Friedrich Engels*
36 *Türkiye Sorunu, Friedrich Engels*
42 *Avrupa Türkiyesi'nin Durumu Ne Olacak?, Friedrich Engels*
47 *Türkiye ve Rusya, Karl Marx*
50 *ÜltimatoM ve Sonrası, Karl Marx*
54 *İngiliz ve Fransız Donanmaları — "The Times" — Rusya Genişlemesi, Karl Marx*
57 *Rus Hilesi, Karl Marx*
61 *Brunnow ve Clarendon — Ermeni Bildirisi, Karl Marx*
63 *Aberdeen, Clarendon, Brunnow — Aberdeen Hükümetinin Rusya'ya Müsamahası, Karl Marx*
68 *Rusya'nın Türkiye'ye Karşı Siyaseti, Karl Marx*
74 *Avusturya ve Rusya, Karl Marx*
76 *Layard, Gladstone, Aberdeen, Palmerston, Karl Marx*
79 *Türk-Rus Anlaşmazlıkları — Britanya Hükümetinin Kaçamaklı Davranışı — Nesselrod'un Son Notası, Karl Marx-Friedrich Engels*
84 *Rusya Sorunu — Merak Uyandırıcı Diplomatik Yazışma, Karl Marx*
91 *Rusya ve Batılı Devletler, Karl Marx*
95 *Rusya'nın Geleneksel Siyaseti, Karl Marx*
101 *Doğu Sorunu ve Basın — İngiltere'yle Rusya'nın Notaları, Karl Marx*
106 *Rusya'nın Hareketleri — Danimarka — Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa, Karl Marx*

- 111 Çekilmek ya da Çekilmemek, *Karl Marx*
113 Urquhart — Bem — Lordlar Kamarasında Türkiye Soruna, *Karl Marx*
120 Avam Kamarasında Türkiye Sorunu, *Karl Marx*
132 Kıta ve İngiltere Olayları, *Karl Marx*
136 Viyana Notası, *Karl Marx*
140 Viyana Notası (Devamı), *Karl Marx*
145 İngiltere Hükümeti Atlatıldı — Panik, *Karl Marx*
151 Türkiye'de Ruslar, *Friedrich Engels*
157 Savaş Sorunu, *Karl Marx*
160 Türk Bildirisi, *Karl Marx*
163 Kuzey Devletleri, *Karl Marx*
165 Türkiye'deki Oruların Harekatı, *Friedrich Engels*
170 Savaş, *Karl Marx*
173 Kutsal Savaş, *Friedrich Engels*
177 İran, Rusya ve Danimarka, *Karl Marx*
180 Türk Savaşının Seyri, *Friedrich Engels*
186 Türk Savaşının Daha Sonraki Seyri, *Friedrich Engels*
192 Yeniden Diplomasi, *Karl Marx*
194 Tunada Savaş, *Friedrich Engels*
201 Dörtlü İttifak — İngiltere ve Savaş, *Karl Marx*
211 Rus Zaferi — İngiltere'nin ve Fransa'nın Durumu, *Karl Marx*
215 Palmerston'ın Görevden Çekilmesi, *Karl Marx*
219 Türk Savaşında Gelişme, *Friedrich Engels*
225 İngiltere ve Rusya
233 Yeni Belgeler, *Karl Marx*
236 Avrupa Savaşı, *Friedrich Engels*
242 Asya'da Savaş, *Karl Marx*
247 Çarın Görüşü — Prens Albert, *Karl Marx*
251 Cobden ve Rusya, *Karl Marx-Friedrich Engels*
255 Savaş Maliyesi, *Karl Marx*
258 Mavi Kitaplar — Elçilerin Çekilişi, *Karl Marx*
262 Rus Diplomasisi — Kutsal Yerler — Karadağ, *Karl Marx*
269 Kont Orlov'un Önerileri, *Karl Marx*
272 Parlamentoda Görüşmeler, *Karl Marx*
276 Kossuth — Disraeli ve Hume — Birleşik Amerika — Fransa ve İngiltere — Yunanistan, *Karl Marx*
284 Fransa ve İngiltere — Rum Ayaklanması — Asya, *Karl Marx*
291 Rusların Kalafat'tan Çekilişi, *Friedrich Engels*
296 Türkiye'nin Bölüşülmesine İlişkin Belgeler, *Karl Marx*
303 Lürd John Russell'dan Sir G. H. Seymour'a
308 Gizli Diplomatik Yazışmalar, *Karl Marx*
324 Savaş İlan Edildi — Müslüman ve Hristiyan, *Karl Marx*
332 Rusya İle Savaş, *Karl Marx*
343 Rusya ve Alman Devletleri, *Karl Marx*
349 Türkiye ve Yunanistan — İtalya, *Karl Marx*
350 Dışişleri Bakanı (Nazırı) Reşit Paşanın Bay Metaksas'ın Notasına Yanıtı

- 354 Avusturya ve Sırbistan — Yunanistan ve Türkiye — Türkiye ve Batılı Devletler, *Karl Marx*
- 357 Rum Ayaklanması – Prusya İle Avusturya Arasında İttifak — Rusya'nın Silahlanması, *Karl Marx*
- 362 Polis Dairesine Günlük Emir
- 362 Yönetici Senatoya Çar İradesi
- 363 Deniz Kuvvetlerine Özgü Talimat
- 365 Odessa'nın Topa Tutulması — Avusturya ve Rusya — Rum Ayaklanması — Karadağ — Manteuffel, *Karl Marx*
- 373 Prusya'nın Siyaseti
- 377 Baltık'ta ve Karadenizde Kahramanlık — İngiliz-Fransız Harekat Düzeni, *Friedrich Engels*
- 383 Tunada Gecikme, *Karl Marx*
- 388 Konuşmalar — Aziz Arnaud, *Karl Marx*
- 394 Rus Savaşında Durum, *Karl Marx-Friedrich Engels*
- 400 Savaş — Parlamentoda Görüşme, *Karl Marx*
- 408 Rusya'nın Başarısızlığı
- 411 Rusya, Avusturya, Türkiye, Eflak ve Redcliffe, *Karl Marx*
- 419 Avusturya, *Karl Marx*
- 424 Silistre Kuşatması, *Friedrich Engels*
- 429 Savaş Alanı — Alman Devletlerine Rusya'nın Notası — Sırbistan ve Avusturya, *Karl Marx*
- 435 Viyana'da Özel Konferans — Hükümet Bunalımı, *Karl Marx*
- 441 Avusturya-Türkiye Antlaşması — Parlamentoda Yeni Görüşmeler, *Karl Marx*451
- 451 Şu Cansıkıcı Savaş, *Karl Marx-Friedrich Engels*
- 456 Rusya'nın Geri Çekilmesi — Danimarka, *Karl Marx*
- 459 Boşaltma, *Karl Marx*
- 464 Sırbistan — İngiltere, Fransa ve İstanbul, *Karl Marx*
- 467 Bomarsund'un Alınışı, *Friedrich Engels*
- 469 Eflak'ın Durumu — Türkiye'de Ayaklanma, *Karl Marx*
- 471 Sonunda Donanma Açıldı — Buğdanlıların Ayaklanması
- 477 Sivastopol'a Saldırı, *Friedrich Engels*
- 484 Dinsel Otoritenin Zayıflaması
- 490 Rusya'nın Askeri Gücü
- 493 Sivastopol Kuşatması, *Friedrich Engels*
- 498 Savaşta Gelişmeler, *Karl Marx-Friedrich Engels*
- 505 Kırım'da İngiltere'nin Karşılaştığı Felaket — İngiliz Savaş Sistemi, *Karl Marx-Friedrich Engels*
- 511 Rus Diplomatlar
- 515 Rusya'daki Olaylar
- 518 Büyük Serüvincinin Yazgısı, *Friedrich Engels*
- 522 Napoléon'un Son Kozu, *Friedrich Engels*
- 526 Fransa ve İngiltere'de Görünüm, *Karl Marx*
- 531 Napoléon'un Bahanesi, *Friedrich Engels*
- 535 Panslavizm, *Friedrich Engels*
- 538 Avusturya'nın Zayıflığı, *Friedrich Engels*
- 543 Avrupa'nın Yeni Hakemi

546	Bir Başka Viyana Açıklaması
549	Birmingham Konferansı — Danimarka'da Veliahtlık Sırası — Dört Güvence, <i>Karl Marx</i>
555	Türk Ordusu, <i>Friedrich Engels</i>
561	Napler ve Graham, <i>Karl Marx</i>
566	Savaşın büyük Olayı, <i>Friedrich Engels</i>
572	Kördögüşü, <i>Friedrich Engels</i>
577	Savaşçı Olarak Ruslar
583	Rus Tahvilleri
589	Geleneksel İngiliz Siyaseti, <i>Karl Marx</i>
597	Kars'ın Düşüşü, <i>Karl Marx</i>
624	<i>Açıklayıcı Notlar</i>
665	<i>Adlar Dizini</i>
686	<i>Yazınsal, Dinsel ve Söylencesel Adlar Dizini</i>

Karl Marx (ve Friedrich Engels) tarafından, Kırım Savaşı ve Kırım Savaşına öngelen olaylar dolayısıyla, 1853-1856 yılları arasında yazılan ve büyük bir kısmı *New York Daily Tribune*'de yayınlanmış bulunan yazılar, Eleanor Marx Aveling ve Edward Aveling tarafından derlenerek, *The Eastern Question* adı altında, 1897 yılında Londra'da yayınlanmış, aynı derlemenin, 1969'da yeni bir baskısı (Frank Cass and Co. Ltd., London) yapılmıştır. *The Eastern Question*'da yer alan yazıların bir kısmı, *New-York Daily Tribune*'de başyazı olarak yayınlanmıştır. Bu gazetenin geleceksel ilkelerine uyularak, başyazıların imzasız yayınlanmış olması, bu gazetede aynı tarihlerde yayınlanan öteki başyazılar arasından Marx'a (ve Engels'e) ait olanların saptanması, derleyenler açısından, güçlenmişti. Ne var ki, yazıların tümü, gazeteye, Marx tarafından gönderilmiş olmakla birlikte, hepsi de Marx tarafından kaleme alınmış değildi; bir kısmı, Marx'ın ayrılmaz savaşım arkadaşı Engels tarafından yazılmıştı. Eleanor Marx Aveling ve Edward Aveling, *The Eastern Question*'ı hazırlarken, bu hususu bilmekle birlikte, yazıların hangisinin Marx ve hangisinin Engels tarafından kaleme alındığını saptayacak verilerden de yoksun bulunuyorlardı. Bu nedenledir ki, Aveling'lerin derlemesi, bazı eksikler ve fazlalıklar içerdiği gibi, bu derlemenin, yalnızca Karl Marx'ın imzası altında yayımlanmasını da zorunlu kılıyordu.

1913'te Marx ve Engels arasındaki mektuplaşmaların yayınlanması, ve bu arada sağlanan elyazması belgeler, Marx ve Engels'e ait yazıların saptanmasında yardımcı olmuş; Marx ve Engels'in toplu yapıtlarını biraraya getiren *Werke*'lerde, öteki yapıtlar arasında, bu derlemede yer alan yazılar da, yazıları kaleme alanların imzasıyla yayınlanmıştır.

Sol Yayınları, *The Eastern Question*'ı yayına esas almakla birlikte, yeni verilerin ışığında, elinizde bulunan derlemede, şu değişiklikleri yapmıştır: 1° Okurun, "Sunuş" yazısında göreceği gibi, Aveling'ler, "İngiltere'de Hükümet Bunahımı" adlı bir yazıyı, Marx tarafından yazılmamış olmakla birlikte, yanlışlıkla kitaba aldıklarını belirtmektedirler. Bu yazı, doğal olarak, elinizde bulunan bu derlemeden çıkarılmıştır. 2° *The Eastern Question*'da yer alan ve Aveling'ler tarafından, Marx'ın kaleme almış olmasından kuşku duyduklarını belirttikleri iki yazı ("St. Petersburg'dan Özel haberler" ve "Rusya'nın Siyaseti"), *Werke*'lerde de yer almadığı ve Marx ya da Engels'e ait olduğunu pekiştirecek yeni herhangi bir bilgiye sahip olunmadığı için, bu derlemeden çıkarılmıştır. 3° Bunun yanı sıra, *The Eastern Question*'da yer almayan, "Avrupa Türkiye'sinin Durumu Ne Olacak?" (Engels), "Türkiye'de Ruslar" (Engels), "Türkiye'deki Orduların Harekatı" (Engels), "Türk Savaşının seyri" (Engels), "Türk Savaşının Daha Sonraki Seyri" (Engels), ve

gene Engels'in "Avrupa Orduları" adlı yazısının üçüncü makalesinin bir bölümünü oluşturan "Türk Ordusu" adlı yazı, Almancadan çevrilerek, derlemeye, *Sol Yayınları* tarafından eklenmişlerdir. 4° Okurun gene "Sunuş" yaisında göreceği gibi, yazılarda yer alan alıntıların büyük bir kısmı, Aveling'ler tarafından özetlenerek yayımlanmıştır. *Sol Yayınları*, bu metinleri Almancalarından çevirerek, tam olarak yayınlamaktadır.

Bunlardan ayrı olarak, sunuş biçiminde *Sol Yayınları* tarafından yapılan değiştirme ve geliştirmeler şunlardır: 1° Her yazının başlığı üstünde, yazının Marx ya da Engels tarafından kaleme alındığını belirten imzalar, *Werke*'lerden (Dietz Verlag, Bd. 9, Berlin 1972; Bd. 10, 1970; Bd. 11, 1974) yararlanılarak eklenmiştir. İmzasız yazılar, *Werke*'lerde yer almayan yazılardır. 2° *New-York Daily Tribune*'de imzalı yayınlanan yazılar —ki bunlar, yalnızca Marx'ın imzası ile yayınlanmıştır—, yazıların sonlarına "Karl Marx" adı konarak belirtilmiştir. 3° Yazıların tüm ya da parça olup olmadıkları, gene *Werke*'lerden yararlanılarak, yazıların başlığı altında gösterilmiştir. "Açıklayıcı Notlar", "Adlar Dizini", "Yazınsal, Dinsel ve Söylencesel Adlar Dizini" *Werke*'lerden yararlanılarak *Sol Yayınları* tarafından hazırlanmıştır.

Aveling'ler tarafından hazırlanan derlemenin *The Eastern Question* ("Doğu Sorunu") adı ile yalnızca "Karl Marx" imzası altında yayınlanmasına karşılık, yukarda açıkladığımız nedenlerden dolayı ve derlemenin içeriğinden de anlaşılacağı gibi, yapıtı, "*Doğu Sorunu [Türkiye]*" ve "Karl Marx ve Friedrich Engels" imzası altında yayınlamanın daha yerinde olacağı kanısıyla, kitap ve yazar adlarında, *Sol yayınları* tarafından değişiklik yapılmıştır.

Marx ve Engels'in *The Eastern Question* içerisinde yer alan yazılarının büyük bir kısmı, Fransızca olarak, *Œuvres Politiques*'in (Ed. A. Costes, Paris) III-VIII. (1929-1932) ciltlerinde diğer siyasal yazıları arasında yayınlanmış, İngilizce yeni baskısı ise (1969), yeni verilerin ışığı altında geliştirilmemiştir. Marx ve Engels'in Kırım Savaşı ile ilgili yedi yazısını ayrı bir bölüm halinde içeren *The Russian Menace to Europe*, London 1953, ise, ilk 1911 düzenlemesinin esprisini içeren ve özü bakımından ayrı bir derlemedir. Bu açıdan baktığımızda, "Doğu Sorunu" ve "Türkiye" ile ilgili Marx ve Engels'in yazılarını içeren bir derleme, en az kusursuz biçimiyle, ilk kez, *Sol Yayınları* arasında yayınlanmaktadır kanısındayız. Bununla birlikte, elinizdeki bu derleme, Marx ve Engels'in 1853-1856 döneminde kaleme alınan Türkiye ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili yazılarının tümünü içermemektedir.

[Mart 1977]

Bu kitapta yer alan yazı ve mektuplar, "elliler"deki görünümü içinde Doğu Sorunu ile, Kırım savaşına yolaçan bellibaşlı olaylarla ve savaşın kendisiyle ilgili olarak Karl Marx tarafından yazılmış yazı ve mektupların toplu basımıdır. Mektuplarla yazılar, *New-York Tribune* gazetesinde yayınlanmıştır. İmzalı mektupların saptanmasında kuşkusuz herhangi bir güçlük söz konusu olmamıştır. İmzasız mektuplarla başyazılara gelince, çok dikkatli bir soruşturma ve ihtiyatlı davranış gerekmiştir. Bu çalışmalarımızda bize yardım ve kılavuzluk eden, Hermann Meyer'in *New-York Tribune*'dan yaptığı ve Friedrich Engels'in kağıtları arasında bulunan bir özetler koleksiyonu; *New-York Tribune*'un yazarları müdürü Dana'nın mektupları; Amerika'daki başka dostlardan gelen mektuplar; olaylar hakkındaki kişisel bilgiler ve hepsinin ötesinde Marx'ın yaptığı açıklamalar olmuştur.

Meyer'in *Tribune*'dan yaptığı özetlemeler, çalışmamızın hareket noktası oldu. Bilebildiğimiz kadarıyla, Meyer, Marx'ın yazdığı varsayılan yazıları seçerken, bir ya da iki olayda yanılmıştı. Ancak Meyer'in listesinde, Marx tarafından yazılmış, çoğu imzalı epey yazı yer almamaktaydı.

Dana, 18 Mart 1860'ta Marx'a şunları yazmıştı:

"Hemen hemen dokuz yıl önce *New-York Tribune*'a yazmanız için sizinle bir bağlantıya girmiştım. Bağlantı o zamandan bu yana sürdü. Anımsadığım kadarıyla bir hafta bile aksatmaksızın, bize

sürekli olarak yazdınız."

Marx'a Washington'daki bir dost tarafından [23-24 Ekim 1853'te] yazılan aşağıdaki mektup da, Marx'ın yazdığı başyazılar hakkında şu ilgi çekici, özel tanıklıkta bulunuyor:

"Görüyorsunuz *Tribune* yeniden başyazıya kavuştu; özel ilgi çektiği için, o yazıların altında bir de K. M. bulunsaydı, işte o zaman tam olurdu. İnanıyorum ki, onlar eğer kurallarına ve alışkanlıklarına karşı düşmeseydi, bunu yaparlardı. Üstelik her şey bir yana, bunun da zaten size bir zararı yoktu, çünkü dikkatli okurlar, o yazıların yazı kadrosunca yazılmadığını görebilirler. ..."

Kişisel bilgimize dayanarak, Marx'ın aslında haber olarak yazdığı bazı yazıları *Tribune*'un başyazı olarak yayınladığını söyleyebiliriz. Bazı kez Marx, yazılarını, başyazı olarak yayınlanmak üzere yazardı, o zaman, imzalı haberlerinden bir bakıma değişik bir biçim kullanırdı. Birçok kez Marx'ın haber yazıları, gazetecilik gereklerine uygun olarak Amerikalı yazı müdürünün yazdığı ve eklediği birkaç sözcükle başyazıya dönüştürülmüştü.

Ayrıca anlaşıldığına göre birkaç kez Marx'ın mektuplarındaki fikirler ya da bölümler Amerikalı gazeteciler tarafından kullanılmış, tamamlanmıştı. Bu, seçim işini çok güçleştirdi, hatta bir defasında da, büyük bir kısmını Marx'ın yazmış olamayacağı bir yazının bu kitaba girmesine yolaçtı.*

Gerçekten ona ait olan bir ya da iki yazıyı atlamış olabiliriz, ama teknik nitelikteki askeri birçok yazıyı bile bile bu kitaba almadık. Öte yandan, doğrudan savaşıla ilgili olan belirli askerî yazıları kitaba aldık. Bu yazıların tamamı olmasa bile büyük kısmı ya Engels tarafından yazılmıştır, ya da Engels'in Marx'a gönderdiği mektuplardan doğmuştur.

Marx *Tribune*'a haber ve başyazı yazdığını birçok kez yazılı olarak belirtmiştir, örneğin "Bay Vogt"a (*Devrim ve Kaşı-Devrim*, s. 1x'a) bakınız. Kendisinin söyleyip yazdırdığı bir özgeçmiş notunda da şöyle der: "Amerikan içsavaşının başlangıcına kadar *Tribune*'a sadece imzalı İngiltere haberleri değil, ama Avrupa ve Asya olayları konusunda büyük bir yığın tutan başyazılar yazarak sürekli katkıda bulunmuş bir kişi."

Bir-iki kez, Marx'ın mektubunun bir bölümü başyazı olarak kullanılmış, geri kalanı haber olarak bırakılmıştır. Bu bir-iki durum için, okurlar, başyazı ile haberin, aynı tarihi taşıdığını görecektir.

* İngilizce derlemede, s. 558-561 "CI" nolu "İngiltere'de Hükümet Bunalımı" adlı yazı, Marx ve Engels'e ait olmadığı için, bu baskıya alınmamıştır. -*Sol Yayınları*.

Kitap, Kars'ın düşüşü hakkındaki dört yazıyla sona eriyor. Bu yazılar öz olarak *New-York Tribune*'da yer aldı. Marx, bu yazıları genişletip gözden geçirdi ve bu kitaptaki biçimleriyle Ernest Jones'un *People's Paper* adlı gazetesinde yayınlandı. Makelelerin yazarı, ayrıca *Free Press* için bir de özet yazdı. Bu özet kitaba alınmadı. Bu yazılar o zaman büyük bir heyecan yaratmıştı. Sheffield Dışişleri Komitesi, "hayranlık uyandıran bu açıklamaların büyük kamu hizmeti" yapmış olmasından ötürü derhal şükranlarını bildirmeye karar vermişti.

Bu kitabın bölümlere ayrılması doğru görülmedi, bu nedenle mektuplar ya da başyazılar, birbiri ardına sıralandı. Birçok durumda, mektuplar Doğu Sorununa ilişkin bölümlerin yanı sıra, öteki sorunlar üzerinde duran bölümleri de kapsıyordu. Bu kitapta Doğu Sorunu dışındaki sorunlar üzerinde duran bölümlere yer verilmedi. Bu nedenle bazı mektuplar, pek kısa görünüyor. Bu kitaptaki yüzonuç yazının herbirine bir başlık verildi. Bu başlıklar genel olarak, *New-York Tribune*'un başlıklarına uygundur. Her halde o başlıkları Amerikalı yazı müdürü koymuş olmalı.

Bu kitapta bütün alıntılar daha küçük punto harflerle basıldı,* yazılarda italik karakterle dizilmiş olan sözcükler, Marx'ın öyle dizilmesini istediği sözcüklerdir.

Mektupların asıllarında, zorunlu olarak gazetelerden ve yazışmalardan alınma birçok alıntı vardı. Hemen hemen her seferinde, bazıları çok uzun olan bu alıntılar özetlenerek kısaltıldı. Ancak Kars yazılarında bütün alıntılardan ayırabilmek için köşeli ayraçlar arasında ve italik harflerle sunuldu. Yazıların, aslında italik harflerle dizilmiş olan yerleri kısaltmalarda daha küçük punto ve büyük harflerle dizilerek belirtildi. Sık sık olduğu gibi, Marx'ın alıntılara kendi yorumunu eklediği durumlarda, bu yorumlar, ikincil ayraçlarla belirtildi.**

Apaçık belli olan baskı hataları (Marx'ın, Amerika'ya yazdığı bu yazıların provalarını hiçbir zaman görmediği anımsanmalıdır) dışında, yazılarda hiçbir düzeltme, değiştirme yapılmadı.

Güçlüklerden biri, insan ve yer adlarının nasıl yazılacağıydı. Bu konuda en yetkili kaynakları kabul ettik. Ancak birkaç durumda ikili yazılışa tanıklık edilecektir.

Kitapta iki de harita var — biri, Kırım Savaşı sırasında Balkan yarımadası, öteki şimdiki Balkan yarımadasıdır.***

* Türkçe baskıda, alıntılarının büyük bir kısmı, metin ile aynı puntoda, tırnak içinde dizilmiştir. —*Sol Yayınları*.

** Türkçe baskıda, alıntılar, kısaltılmadan, tam olarak verildiği için, sözü edilen işaretler de uygulanmamıştır. —*Sol Yayınları*.

*** Türkçe baskıda, sözü edilen haritalardan ikincisinin de bugün pek eskimiş

Ad, yer ve olay dizininin hazırlarken, bazı adlar birçok yerde geçtiği için, böyle durumlarda sadece o adın ilk geçtiği sayfanın verilmesi uygun görüldü.*

Sanırsanız bu kitap günümüzde özel olarak yararlı bulunacaktır. Öteden beri tazelenegelen Doğu Sorunu yeni bir aşamaya girmiş bulunuyor. Son kırk yıl boyunca Avrupa'nın coğrafi, tarihsel ve iktisadî durumu geniş ölçüde değişti. Örneğin Sırbistan, Bulgaristan, Romanya bağımsız birer devlet oldular; Alsace-Lorraine eldeğiştirdi. Büyük devletler arasındaki ilişkiler sayısız değişiklik gösterdi. Belki bütün bunların içinde hepsinden önemlisi, bir öge olarak, sosyal-demokrasinin gelişmesiydi. Kıta ulusları hiç değilse bu ögeyi hesaba katma zorunluluğunu duydular. Ancak bir şey sabit ve ısrarlıydı. Rus hükümetinin genişleme siyaseti. Yöntemler değişmiş olabilir — siyaset aynı kalmıştır. Bugün artık Rusya'yla tam aynı şey demek olmayan Rus hükümeti, "elliler"de olduğu gibi her türlü ilerlemenin en büyük düşmanı, tutuculuğun en büyük kalesidir.

Her ne kadar değişiklikler büyük olmuşsa da, gene de Avrupa devletlerinin birbirleriyle ve Doğu Sorunuyla ilişkilerini anlamak için, bu ilişkilerin geçmişi hakkında bilgi sahibi olmak gereklidir. Bu nedenle mektup hırsız Sir James Graham, Napier'ler, (Marx'ın özellikle nefret ettiği) Gladstone, Rus diplomatlar, "verimli baba, dalkavuk koca" Prens Albert de vardır.

Bütün bu çizgiler arasında sadece Marx'ın gözlem keskinliği değil, aynı zamanda kendisine özgü mizahı da yer almaktadır.

Palmerston'ın Rusya düşmanı olduğu şeklindeki yaygın kanıyı kesin olarak söküp atması gereken incelemeleri ve onu amansızca sergileyişi, çok önem taşıyordu. O kadar çok haber ve yazı bu "şarlatan"a ayrılmıştır ki, yer darlığı, "Lord Palmerston'ın Yaşam Öyküsü" adlı bir dizi yazının bir yana bırakılmasını gerektirmiştir. Bu yazı dizisinin, "Onsekizinci Yüzyılın Gizli Diploması Tarihi" ile daha başka bazı karakter çizgileriyle birlikte, erken bir zamanda yayınlanması umulmaktadır.

Manchester'deki Serbest Kaynak Kitaplığından C. D. Collett'le Sedon'a gösterdikleri yardımdan ve incelikten ötürü yürekten teşekkür ederiz. British Museum'un Okuma Odası, Büyük Salonu ve Gazete Odası yetkililerinin hiçbir zaman değişmeyen nezaketleri ve yardıma hazır tutumları olmasaydı, muazzam yazı ve haber

olduğunu gözönünde tutarak, Aveling'ler tarafından konan bu haritalar yayınlanmamıştır. —*Sol Yayınları*.

* Türkçe baskıda, dizinler değiştirilmiş, geliştirilmiş ve sayfa numaraları eksiksiz olarak verilmiştir. —*Sol Yayınları*.

yığınları arasından seçme, karşılaştırma, çözümleme yapma gibi güç bir iş hemen hemen tümünden olanaksız duruma gelebilirdi. Bu kitap sadece bir tarihsel yazılar derlemesi olarak önem taşımakla, ilgi çekici olmakla kalmıyor, aynı zamanda bugün olup-bitenlere ve yarın olabileceklere müstesna bir ışık tutuyor.

Bu kitaptaki yazıları okuyacak olanları özellikle hayrete düşürebilecek olan şey, o yazıların içerdiği geniş bilgi yığını; gösterilen dikkate değer tarihsel kavrayış; şeyleri, şeylerin kendilerine benzemesi yoluyla, büyük bir bütünleştirme gücü; hemen hemen her durumda, olaylar ve onları izlemesi olası sonuçların büyük bir kesinlikle önceden görülüp söylenmesidir. Kuşku yok ki, kehanetlerin hepsi doğru çıkmamış, ya da söyledikleri tamı tamına gerçekleşmemiş olabilir. Ancak genel olarak doğru çıkmaları şaşırtıcıdır. Birçokları arasından birini anmaksızın geçemeyeceğiz. Bonaparte savaşa bizzat gitseydi ne olup-biteceğine ilişkin "Avrupa'da Savaş" [s. 270-276] adlı yazıda söylenenler, Bonaparte 1871'de Fransız-Alman savaşına bizzat gittiği zaman gerçekleşmişti.

Doğu Sorununun ve savaşın ele alınış ve işlenişinin yanı sıra, kitap, kişiler yönünden de ilgi çekicidir. Günün önde gelen kişileri konusunda kitapta keskin dilli, açıkça belirlenmiş tanımlamalar ve çözümlemeler yer almaktadır. Bu kişiler arasında Bonaparte, onun ayaktakımından özellikle mareşal Aziz Arnaud, (Marx'ın "küçük dünyalı" dediği) Lord John Russell, "iyi" Aberdeen sayılabilir. Marx, çatısı altında otuz yıl okuduğu British Museum'da her zaman gösterilen yardımı ve özellikle çalışmalarında Dr. Richard Garnett'in yıllar boyu yaptığı değerli hizmetleri kamuoyu önünde takdirle anmak niyetindeydi. British Museum yetkililerine teşekkür için böyle bir fırsatın çıkmasından özel bir mutluluk duyuyorum.

Sydenham
8 Temmuz 1897

ELEANOR MARX AVELING
EDWARD AVELING

DOĞU SORUNU
[TÜRKİYE]

KARL MARX
VE
FRIEDRICH ENGELS

TÜRKİYE¹

(PARÇA)

Londra, Salı, 22 Mart 1853

Prens Mençikov, Tuna Prensliklerindeki Rus kuvvetleriyle Sivastopol'daki kara ve deniz birliklerini denetledikten, Sivastopol'da, kendi gözleri önünde askerlerin gemilere bindirilip indirilmesi tatbikatını izledikten sonra, eşliğindeki 12 kişiyle birlikte, 28 Şubatta gösterişli bir biçimde İstanbul'a girdi. Kendisine eşlik edenler arasında, birçok subay yanında, Karadenizdeki Rus donanmasının amirali, bir tümen komutanı ve elçilik katibi olarak genç Kont Nesselrod da bulunuyordu. Rumlar ile Ruslar, Mençikov'u, sanki gerçek iman yoluna getirmek üzere *Çarigrad*'a giren ortodoks bir çarın gibi tantanayla karşıladılar. Fuad Efendinin görevden alınışıyla yetinmeyen Prens Mençikov'un, sadece Türkiye'deki bütün hıristiyanların korunması hakkının değil, onun ya-

* Okurun 1 nolu açıklayıcı notta okuyacağı üzere, *New-York Tribune*'de yayınlanan ve tam adı "İngiliz Siyaseti — Disraeli — Mülteciler — Mazzini Londra'da — Türkiye" olan makalenin (bkz: Marx-Engels, *Werke*, 9, Berlin 1971, s. 3), Marx-Engels mektuplaşmalarının 1913'te yayınlanmasından sonra, Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından ortaklaşa yazıldığı ve "Türkiye" kısmını ise Engels'in yazdığı açıklığa kavuşmuştur. Burada, sözkonusu makalenin, sadece Türkiye ile ilgili kısmı yer aldığı için, "Karl Marx-Friedrich Engels" imzası yerine, yalnızca "Friedrich Engels" imzasını koymanın daha doğru olacağını düşündük. Makalenin "Türkiye" adı ile yayınladığımız bu kısmı, Fransızca baskıda "*Les nationalités en Turqu*" ("Türkiye'de Ulusal Kümeler" ya da "Türkiye'de Milliyetler") (bkz: *Œuvres Politiques*, t. III, *La question d'Orient*, Ed. Costes, Paris 1929, s. 5.) adını taşımaktadır. —*Sol Yayınları*.

nısıra, Rum patriği seçme hakkının da, sultan tarafından, Rus çarına bırakılmasını istediği; sultanın, İngiltere ile Fransa'ya başvurarak, korunmasını istediği haberleri; İngiltere'nin temsilcisi Albay Rose'un *Wasp* adlı gemiyi ivedi olarak Malta'ya gönderdiği ve İngiliz donanmasının derhal Takımadalar çevresinde görünmesini istediği ve Rus gemilerinin Boğaz yakınındaki Şile'de demirlediği haberleri, burada ve Paris'te, çok büyük bir heyecan yarattı. Paris *Moniteur*² gazetesi, Toulon'daki Fransız donanmasının Yunan sularına gitme emri aldığını haber veriyor. Ne var ki, Amiral Dundas, henüz Malta'da. Bütün bunlar açıkça gösteriyor ki, Doğu Sorunu, bir kez daha Avrupa'nın "*ordre du jour*"undadır.* Bu, tarihte aşinalığı olanları şaşırtmayacak bir gerçek.

Devrimci kasırga bir an için yatışır yatışmaz ortaya çıkan sorun, kuşkusuz, ezelî "*Doğu Sorunu*"dur. Nitekim ilk Fransız Devrimi fırtınası geçtikten ve Rus Çarı Aleksandır, Tilsit barışıyla,³ Kıta Avrupası'nın tümünü Napoléon ile aralarında bölüştükten sonra, o sıralardaki sessizlikten yararlanarak, çürümekte olan imparatorluğu içerden parçalayan güçlere "destek olmak" için, orduyu Türkiye üzerine yollamıştır. Bunun gibi, Batı Avrupa'daki devrimci hareketler Laibach ve Verona kongreleri tarafından bastırıldıktan sonra,⁴ Aleksandır'ın ardılı olan Nikola, Türkiye'ye yeni bir saldırıya daha girişmiştir. Birkaç yıl sonra, Polonya, İtalya ve Belçika'daki ayaklanmaların yanı sıra temmuz devrimi gelip çattığı ve Avrupa, 1831'de aldığı biçimiyle, iç fırtınadan uzak görüldüğü sıralarda, 1840'ta, Doğu Sorunu, "büyük devletler'in arasını bozma ve genel bir savaşa yolaçma noktasındadır."⁵ Ve şimdi yönetici cücelerin kısa-görüşlülüğünü, anarşi ve devrimin tehlikelerinden Avrupa'yı başarıyla kurtarmış olmakla böbürlenir, gururlanırken, ezelî konu, kendini göstermekte hiçbir zaman gecikmemiş olan güçlük, bir kez daha ortaya çıkıyor: Türkiye'ye ne yapacağız?

Türkiye, Avrupa meşruiyetçiliğinin kanayan yarasıdır. İlk Fransız Devriminden bu yana, meşru, monarşik yönetimin güçsüzlüğü kendini her zaman bir aksiyomda ortaya koymuştur: *status quo*'yu** koru. *Testimonium paupertatis*,*** ilerleme ya da uygarlık amacıyla olsun, egemen güçlerin evrensel iktidarsızlığının ikrarı, olup-biten şeylere, raslantı ya da kaza sonucu ortaya çıktıkları biçimde dörtelle sarılmak şeklindeki bu evrensel anlamada görülür. Napoléon, istediği anda, bütün bir Kıtayı yeniden düzenleyebilirdi, evet, üstelik bunu, dahiyane ve kararlı bir görü-

* Gündem. -ç.

** Var olan durum. -ç.

*** Yoksulluğun kanıtı. -ç.

nüşle yapabiliirdi. Avrupa meşruiyetçiliğinin Viyana Kongresinde⁶ biraraya gelen tüm "ortaklaşa bilgeliği"nin, aynı işi yapması, iki yılı gerektirdi; birbirlerine düştüler, gerçekten üzüntü verici biçimde işi berbat ettiler, canlarına tak eder oldu, başlarına tatsız bir bela aldıklarını gördüler ve ondan sonra da, bir daha Avrupa'yı parsellemeye kalkışmadılar. Béranger'nin⁷ deyişiyle, körükörüne bayağılığın ardından giden bu kişiler, tarih bilgisinden, olayların içine işleyebilmekten, fikirlerden, girişim gücünden yoksun bir biçimde, beceriksizce yarattıkları, üstelik ne acemice, ne beceriksizce bir iş olduğunu bildikleri *status quo*'ya hayranlar.

Ne var ki Türkiye, dünyanın geri kalan kısmından daha fazla yerinde saymıyor. Uygar Avrupa'da gerici taraf, *status quo ante** olarak düşündükleri durumu yeniden kurarken, Türkiye'de *status quo*'nun çok fazla değişmiş olduğu görüldü; yeni sorunlar, yeni ilişkiler, yeni ilgilerin ortaya çıktığı ve zavallı diplomatların, sekiz-on yıl kadar önce kendini gösteren genel yersarsıntısı nedeniyle durdukları noktadan yeniden işe başlamak zorunda oldukları farkedildi. Türkiye'de *status quo*'yu koru! Niçin? İçine, dağılmadan önce bir at leşi konmuş çürük bir şeyi, o çürümüşlük derecesiyle korumaya da çalışabiliirdiniz. Türkiye çürümeye devam ediyor, şimdiki "güç dengesi" düzeni ve *status quo*'nun korunması sürüp gittikçe, çürümeye devam edecek; çürümüş her maddenin çevresine, biraz hidrokarbon ve hoş kokulu bazı gazlar salması gibi, Türkiye de, kongrelere, protokollere, ultimatolara karşın, kendi payına düşen diplomatik güçlükleri ve uluslararası kavgaları yaratmaya devam edecek.

Şimdi sorunu gözden geçirelim. Türkiye birbirinden tümünden ayrı üç parçayı kapsıyor: Afrika'da bulunan bağımlı beylikler, yani Mısır ve Tunus; Asya Türkiyesi; bir de Avrupa Türkiyesi. Bunlar arasında sadece Mısır'ın gerçekten sultana bağlı kabul edilebileceği Afrika toprakları şimdilik bir yana bırakılabilir. Mısır herşeyden önce İngiltere'ye aittir, gelecekte Türkiye herhangi bir biçimde paylaşılacak olursa, bu topraklar İngiltere'nin payını oluşturacaktır, oluşturması kaçınılmazdır. Asya Türkiyesi, imparatorluğun bütün gücünü elinde bulunduran gerçek toprağıdır; dört yüzyıl boyunca, Türklerin başlıca yurdu olan Küçük Asya ve Ermenistan, Viyana surlarını tehdit eden ordularından, Kulevça'da⁸ Diebitisch'in pek de mahirce olmayan manevraları önünde dağılan ordularına kadar, Türk ordusuna asker sağlanan, Türklere özgü topraklar olmuştur. Nüfus yoğunluğunun az olmasına karşın, Asya Türkiyesi, bugünkü durumda, herhangi bir fetih arzusunu

* Önceki statüko. -ç.

uyandırmaya elvermeyen müslüman taassubuna ve Türk milliyetçiliğine bağlı toplu bir kitleden oluşmaktadır. Bundan ötürü, "Doğu Sorunu" ne zaman görüşme konusu olsa, bu toprakların göz-önüne alınan parçaları, yalnızca Filistin ve Lübnan'ın hristiyan vadileri olmaktadır.

Sözkonusu asıl sorun, Avrupa Türkiyesi, yani Sava ve Tuna'dan güneye doğru inen büyük yarımada'dır. Bu şahane toprağın talihsizliği, ilerleme ve uygarlığa en az uygun düşenin hangisi olduğunu söylemesi hayli güç, değişik birçok soy⁹ ve ulusal kümelerin yerleşme bölgesi oluşudur. Slavlar, Yunanlılar, Ulahlar (Eflak halkı), Arnavutlar, 12 milyon kişi, bir milyon Türke boyun eğdirilmiştir. Yakın zamana kadar, bu ayrı soylar arasından, Türklerin, üstünlüğü elde tutmakta en yeteneklisi oldukları hususunda, böylesine karma bir nüfus içinde, üstünlüğün Türklerin elinde değil, bir başka ulusal topluluğun elinde olabileceği hususunda pek az kuşku duyulmuştur. Ne var ki, Türk hükümetinin uygarlığa ilişkin tüm girişimlerinin esef edilecek biçimde nasıl başarısızlığa uğradığını, başlıca birkaç büyük kentteki Türk ayaktakımı (*mob*) tarafından sürdürülen islam taassubunun, Avusturya ile Rusya'nın şaşmaz biçimde iktidarı yeniden ele geçirmelerine ve olası herhangi bir ilerlemeyi altüst etmelerine nasıl yaradığını; merkezin, yani Türk hükümetinin, hristiyan bölgelerdeki ayaklanmalar sonucu, yıldan yıla nasıl zayıfladığını ve gerek Babıâlinin zıyıflığı, gerek komşu devletlerin müdahaleleri nedeniyle bu ayaklanmaların hiç de meyvesiz kalmadığını; Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığını, Ermenistan'ın bir bölümünün Rusya tarafından fethedildiğini, —Buğdan, Eflak, bir de Sırbistan'ın ardarda, Rusya'nın koruyuculuğu altına girdiklerini gördükten sonra— Trakya-İllirya yarımadasında, refahın gelişmesine, Türklerin Avrupa'daki varlığının gerçek bir engel olduğunu itiraf etmemiz gerekir.

Toplumsal sınıf ilişkileri, çeşitli soylar arasındaki ilişkiler kadar karışmış olduğu için, Türkleri, Türkiye'nin *yönetici sınıfı* (*ruling class*) diye tanımlamamız hayli güç. Yerine ve duruma göre Türk; işçidir, çiftçidir, küçük mülk sahibidir, tacirdir, feodalizmin en düşük, en barbar düzeyinde feodal beydir, memur ya da askerdir; ancak bütün bu değişik yerlerde olsa da, o, ayrıcalıklı bir dine ve ulusa mensuptur — silah taşıma hakkı sadece onundur, en yüksek düzeyden bir hristiyan, karşılaştığı en alt düzeyden bir müslümana yol vermek için kaldırımından aşağı inmek zorundadır. Bosna ve Hersek'te, halk kitleleri reaya, yani hristiyan uyruklar olarak kahrken, Slav aslından gelen soylular islamlığa geçmişler-

dir. Bu eyalette, o zaman, müslüman Bosnalı, Türk aslından gelen dindaşıyla böylece aynı düzeyde olduğundan, egemen din ile egemen sınıf özdeşleşmiştir.

Asya'da, her zaman toplanmaya hazır yedeklerin dışında, Avrupa'daki Türk nüfusun başlıca gücü, İstanbul'un ve birkaç büyük kentin halkından oluşur. Bu halk, genel olarak, Türktür, gerçi başlıca geçimini hristiyan sermayedara çalışarak sağlar, ama gene de, hristiyanlara bakarak, islamî ayrıcalıkların ihsanı olan sözde üstünlüğünü ve aşırılıklarına karşın cezalandırılmaktan uzak oluşunu kıskançlıkla korur. Önemli her *coup d'état** için, bu kalabalığın, rüşvet yoluyla ya da pohpohlanarak kazanılması gerektiği pek iyi bilinir. Belli halk topluluklarının yerleştirildiği birkaç bölge dışarda tutulursa, Avrupa'daki Türk nüfusa, bir bütün ve etkin yığın gücünü veren, işte bu kalabalıktır. Kuşkusuz, er ya da geç, bu kıtanın en güzel parçalarından birini, bir bilgeler ve kahramanlar topluluğu olan Roma İmparatorluğu'nun halk tabakasına bakarak, bir ayaktakımının egemenliğinden kurtarmamız, mutlak zorunlu duruma gelecektir.

Öteki uluslar arasında arnavutları, Adriyatik'e inen topraklarda yerleşmiş kendilerine özgü olan, ancak büyük Hint-Avrupa kökünden olduğu anlaşılan bir dili konuşan, bu yiğit, yerli dağ halkını birkaç sözcükle bir yana koyabiliriz. Arnavutların bir bölümü Rum-hristiyan, bir bölümü müslümandır ve haklarında bildiğimiz her şey, uygarlık için henüz hiç hazır olmadıklarını göstermektedir. Çevre bölgelerdeki sınaî ilerleme, kendilerine baltacılar ve su taşıyıcılar olarak iş kapısı buluncaya kadar, Arnavutların yağmacılık alışkanlığı, komşu herhangi bir hükümetin onları askerî buyruk altında tutmasını gerektirecektir. İspanya'daki Gallegas¹⁰ ve genel olarak dağlık bölgeler halkı için de aynı durum sözkonusuydu.

Ulahlar ya da Daco-Romalılar [Eflaklılar], aşağı Tuna ile Dinyester nehri arasındaki bölgenin başlıca nüfusunu oluşturan bu insanlar, hayli karışmışlardır, ortodoks kilisesine bağlıdır, Latince kökünden gelme bir dil konuşurlar, birçok bakımdan İtalyanlara benzemedikleri hiç de söylenemez. Transilvanya ve Bukovina halkı Avusturya'ya, Besarabya halkı Rus İmparatorluğuna bağlıdır; Daco-Romalılar soyunun siyasal varlığını kazandığı iki prenslikte, Buğdan ile Eflak'ta, halk, ad olarak Babıâlinin hükümranlığı, ama gerçek olarak Rus egemenliği altında, kendi prenslerine sahiptir. Transilvanya Ulahları hakkında, Macaristan savaşı¹¹ sırasında çok şey işittik; o zamana kadar, aynı zamanda

* Hükümet darbesi. —ç.

Avusturya düzenine göre, bütün hükümet vergilerinin de toplayıcısı olan Macar toprakbeylerinin feodalizmiyle ezilen bu hayvanlaştırılmış halk, 1846'da Galiçyalı Ruthen kölelerinin kandırıldığı biçimde,¹² vaat ve rüşvetle, Avusturya tarafından kazanıldı ve Transilvanya'yı çöle çeviren bu yıkım savaşına girişti. Türk prensliklerindeki Daco-Romalıların hiç değilse kendi yerli soyluları ve siyasal kurumları var; Rusya'nın tüm çabalarına karşın, devrimci ruh, 1848 ayaklanmasının¹³ çok iyi kanıtladığı üzere, halka işlemiştir. Ortak din bağına ve şimdiye dek, ortodoks kilisesinin imparator başını, halkın, kendi doğal koruyucusu gibi görmesine yolaçan çar-papa batıl inancına karşın, 1848'den bu yana süregelen Rus işgali boyunca, konan vergilerin ve çekilen sıkıntının halkın devrimci ruhunu daha da yücelttiğinden kuşku duyulamaz. Bundan dolayıdır ki, Eflak milliyetçiliği, sözkonusu toprakların kesin olarak eldeğıştirmesinde önemli bir rol oynayabilir.

Türkiye Rumları, daha çok Slav asıllıdırlar, ama modern Helen dilini kabul etmişlerdir. Gerçekte İstanbul ile Trabzon'un birkaç soylu ailesi dışında, genellikle kabul edildiği gibi, Yunanistan'da bile, pek az saf Helen kanı bulunabilir. Yahudilerin yanı sıra Rumlar, liman kentleriyle birçok iç kentin başlıca tacirleridirler. Rumlar bazı bölgelerde de çiftçilik yaparlar. Tesalya ile Epir dışarda tutulursa, hiçbir durumda, ne sayıları, ne bütünlükleri, ne ulusçuluk ruhları, kendilerine ulus olarak siyasal bir ağırlık sağlar. İstanbul'daki birkaç soylu Rum ailenin çevirmen olarak elde ettiği etkinlik, Türklerin Avrupa'da eğitim görmeye başlamalarından ve yabancı elçiliklere Türkçe konuşan ataşeler atanmasından bu yana, hızla azalmaktadır.

Şimdi de, nüfusun büyük kesimini oluşturan ve soyların karışımı durumunda kanı ağır basan soya geliyoruz. Gerçekte bu soyun, Mora'dan Tunaya, Karadenizden Arnavutluk dağlarına kadar olan bölgenin hristiyan halkının asıl kökü olduğu söylenebilir. Bu soy, Slav soyudur, özellikle Slav soyunun İllirya ya da Güney Slavı (Yugoslavyalı) adı altında gelişen koludur. Batı Slavları (Polonyalılar ve Bohemyalılar) ve Doğu Slavlarından (Ruslardan) sonra bunlar, son 12 yüzyıldan bu yana Avrupa'nın doğusunu işgal etmiş olan birçok Slav ailesinin üçüncü kolunu oluştururlar. Bu Güney Slavları, sadece Türkiye'nin büyük bir kesimini değil, ama aynı zamanda Dalmaçya'yı, Hırvatistan'ı, Slovanya'yı ve Macaristan'ın güneyini de işgal etmektedirler. Hepsisi aynı dili konuşurlar, bu dil, Rusçaya çok yakındır ve Batılı bir kulak için, tüm Slav dilleri içinde en ahenklisidir. Hırvatlar ve

Dalmaçyalıların bir bölümü katoliktir; geri kalanların hepsi ortodoks kilisesine bağlıdır. Katolikler latin abecesini kullanırlar, ama ortodoks kilisesine bağlı olanlar, kendi dillerini, Rusçada, eski Slavcada ya da kilise dilinde de kullanılmakta olan Kiril abecesiyle yazarlar. Bu durum, din ayrılığıyla birlikte, tüm Güney Slavonya topraklarını kapsayan ulusal gelişmeyi geciktirmekte etken olmuştur. Bir Belgradlı, kendi dilinde, ama Agram ya da Peç'te basılmış bir kitabı okuyamayabilir, dahası "kabul edilmiş dinsel kurallara aykırı olan" bir abece ve imla kullanılmış olması nedeniyle eline almayı bile kabul etmeyebilir, ama aynı kişi, Moskova'da Rus dilinde basılmış bir kitabı okuyup anlamakta çok az güçlükle karşılaşacaktır, çünkü özellikle eski Slavca sözcük kökenine bağlı imla düzeninde yazıldığı zaman bu iki lehçe birbirine çok benzemektedir, üstelik kitap "kurallara bağlı" Pravoslavni abecesiyle basılmıştır. Ortodoks kilisesine bağlı Slavlar kitlesi, kutsal Moskova'da ya da St. Petersburg'un imparatorluk basımevlerinde basılmış kitapların sadece o kitaplara özgü bir doğruluk içinde olduğu, kurallara uyduğu ve kutsallık koktuğu inancını taşıdığı için, kendi ülkelerinde basılmış dua kitaplarına, ayin kitaplarına, hatta İncile, el bile sürmeyeceklerdir. Slav birliğinin, Agram ve Prag'daki ateşli yandaşlarının tüm çabalarına karşın,¹⁴ Sırp, Bulgar, Bosnalı reaya ve Makedonya ile Trakya'nın Slav köylüsü, Ruslara karşı, kendisiyle aynı dili konuştuğu katolik Güney Slavına duyduğundan daha fazla ulusal yakınlık duyar, Rus ile daha çok temas noktası, daha çok aydınca ilişkiler aracı vardır. Her ne olursa, o, kendisini tüm şeytanlardan kurtaracak olan Mesihin dünyaya dönüşünü St. Petersburg'dan bekler; ve İstanbul'a *Çarigrad* ya da İmparatorluk Kenti diyorsa, bu, ortodoks çarın Kuzeyden gelip gerçek imanı kurmak üzere kente girmesini beklediği kadar, Türklerin ülkeyi istilasından önce, onu ortodoks çarın elde tuttuğunu anımsadığı içindir.

Türkiye'nin büyükçe bir kesiminde, kendilerinin uygun gördüğü yerel hükümet eliyle, Türk'ün doğrudan yönetimine bağlı olan, bir bölümüyle (Bosna'da) fatihin dinini kabullenen Slav soyu, ülkede, iki yerde, siyasal varlığını sürdürmüş ya da ele geçirmiştir. Biri, bundan altı yüzyıl önce bu bölgelerin tarihinde önemli bir rol oynamış olan doğal sınır çizgileriyle çok iyi belirlenmiş Moravya vadisi, yani Sırbistandır. Bir süre Türkler tarafından zorla başegdirilmiş olan bu bölgeye, 1806* Rus savaşı,¹⁵ gene Türk üstünlüğünde olmakla birlikte, ayrı bir varlık kazanma olanağını verdi. bölge o zamandan beri Rusya'nın doğrudan koruyuculuğu

* İngilizce ve Fransızca baskılarda: 1809. —ç.

altında kaldı. Ne var ki, Buğdan ile Eflak'ta olduğu gibi siyasal varoluş yeni gereksinmelere yolaçtı ve Sırbistan'ı, Batı Avrupa'yla giderek artan ilişkilere itti. Uygarlık kökleşmeye başladı, ticaret genişledi, yeni fikirler ortaya çıktı. bunun sonucu olarak, Rus etkisinin tam göbeğinde ve kalesinde, Slav ya da ortodoks Sırbistan'da, eski Maliye Bakanı Garaçanın'ın önderliğinde, (kuşkusuz reform isteklerinde çok alçakgönüllü olan) Rus aleyhtarı bir ilerici parti görüyoruz.¹⁶

Kuşku yok ki, ortodoks kilisesine bağlı Slav halk, üzerinde yerleştiği ve toplam nüfusun (yedi milyon) dörtte-üçünü oluşturduğu topraklarda efendiliği ele geçirecek olursa, aynı gereksinimler, kısa sürede Rus aleyhtarı bir ilerici partinin doğmasına yolaçabilir. Şimdiye kadar böyle bir partinin varlığı, Türkiye'den herhangi bir parçasının yarı-ayrılmasının kaçınılmaz sonucu olmuştur.

Karadağ'da ise büyükçe sayılabilecek kentleri kapsayan verimli bir vadi yok, ulaşılması güç, kıraç, dağlık bir arazi var. Buraya bir soyguncular takımı yerleşmiş, ovaları silip süpürüyor, yağmayı dağdaki kalelerine yığıyorlar. Bu romantik ama oldukça kaba baylar, uzun süreden beri, Avrupa'da, başa beladlırlar ve Karadağ halkının (Çerno-Gorgi), köylerle köylüleri yakma ve sığırları kaldırıp götürme hakkından yana çıkmak, ancak Rusya ile Avusturya'nın siyasetine uygundur.

New-York Daily Tribune
n° 3736, 7 Nisan 1853

KARL MARX

LONDRA BASINI
NEPOLÉON'UN TÜRK SORUNUNA
İLİŞKİN SİYASETİ

Londra, 25 Mart 1853

Bu sabaha kadar Türkiye'den, gerçeği yansıtan yeni bilgiler alınmış değildi. Bugünkü *The Morning Herald*¹⁷ gazetesinin Paris muhabiri, yetkili bir makamın, kendisine, Rusların Bükreş'e girdiği haberini verdiğini bildiriyor. 20 Mart tarihli *Courier de Marseilles* gazetesinde de şunları okuyoruz:

"Kont Leiningen'in hareketinden hemen sonra ve Prens Mençikov'un Divandaki doğrudan kaba davranışından önce, Bay d'Oserov'un Babiâliye verdiği bir notanın içeriğini okurlarımıza bildirmek durumundayız. Diplomatik notanın ilgili olduğu başlıca noktayı aşağıda veriyoruz. Nasselrod Kontu, Babiâlinin Karadağlılara saldırmama vaadine karşın, bu halka karşı kanlı bir savaş açmasının, Petersburg kabinesinde büyük hoşnutsuzluğa yolaçmasından sert bir dille yakınıyor. Karadağlılara yeterli güvenliği sağlamak ve onları yeni bir felaketten korumak için, Rusya Babiâliden *Karadağ'ın bağımsızlığına* saygı gösterilmesini istedi. Nota, Arnavutluk sahillerinin ablukasına karşı bir protestoyu da içeriyor ve icraatı, iki hükümet arasında sürekli anlaşmazlıklara yolaçan bakanın görevden alınmasını isteyerek son buluyordu. Söylentiye göre, bu notanın kabul edilmesiyle, Türkiye, üzülmeye de olsa ablukadan vazgeçme eğilimi gösterdi ve üstelik bakanın görevden alınmasıyla birlikte, sultanın kayını Fuad Efendi, Rusya yanlısı Rıfat Paşanın sayesinde bakanın

yerine atandı. Bununla birlikte, Babiâli, Karadağ'ın bağımsızlığını tanımaktan kaçınıyordu; Prens Mençikov'un, Divanda, dışişleri bakanına gerekli saygı bildirisinde bulunmaksızın, bütün diplomatik kuralları horgörüyle çiğnemesinin ve bu tüzel kişiliğe isteklerine boyun eğmesi gerektiğini utanmazca anlatmasının nedeni budur. Bu istek üzerine Babiâli, İngiltere'nin ve Fransa'nın yardımlarına başvurdu."*

Eski Yunanistan'da konuşmaması için kendisine para verilen bir konuşmacının *dilinin üzerinde öküz* olduğu söylenirdi. Belirtilim ki, *öküz* Mısır'dan ithal edilmiş gümüş paraydı.¹⁸ Diyebiliriz ki, Doğu Sorununun yeniden canlandığı dönemden beri *The Times*¹⁹ gazetesinin dili üzerinde de bir öküz var, ama konuşmaması için değil, konuşması için. Bu hünerli gazete, ilkin, Avusturya'nın Karadağ'a müdahalesini, hristiyanlığı ileri sürerek savundu. Ancak daha sonra, Rusya işe karıştığı zaman, gazete bu kanıtı bir yana bıraktı, tüm sorunun ortodoks ve Roma kiliseleri arasındaki çekişmeden ibaret olduğunu, yerleşik İngiltere kilisesine "bağlı olanlar"ı ilgilendirmedeğini söyledi. Gazete, bunun da ardından, Türkiye'yi Avusturya'ya karşı koruması ve Rusya'yı önlemesi karşılığında, Türkiye'yle serbest ticaret olanağını elde etmesinin Büyük Britanya'ya kazanç sağlayacağını öne sürerek, Türkiye'yle ticaretin Büyük Britanya için taşıdığı önem üzerinde durdu. Daha sonra, İngiltere'nin gıda maddeleri açısından Rusya'ya bağlı olduğunu, bu nedenle çarın coğrafyaya ilişkin fikirlerine sessizce boyun eğmesi gerektiğini kanıtlamaya çalıştı. *The Times* tarafından göklere çıkarılan ticaret sistemine pek ince bir iltifat ve İngiltere'nin Rusya'ya bağımlılığını azaltmak için Karadenizin bir Rus gölü, Tunanın da bir Rus nehri olması gerektiğini öne süren pek tatlı bir kanıt. Gazete, sonra bu savunulamaz mevzilerden sürülüp çıkarılınca, Türk İmparatorluğunun parçalanmasının önüne geçilemeyeceğini —*The Times*'a göre de bunun sonucu olarak—, bugünkü durumda, Rusya'nın, bu imparatorluğun varisi ve parçalanışın infazcısı olması gerektiği genel vargısına geriledi. Bilgelğin Doğudan geldiği yolundaki eski öyküyü anımsayarak ve ama daha önce, "Avusturya, kendi imparatorluğuna bağlı eyaletlerde ve bölgelerde, üzücü durumu önleyecek herhangi bir yasa olmaksızın, keyfi bir otorite ve şiddetli bir zorbalık durumunu sürdürmektedir" dediğini unutarak, *The Times*, Türkiye halkını, derhal Rusya ve Avusturya'nın uygarlaştı-

* *Courier de Marseilles*'den alınan bu parça İngilizce derlemede (s. 10) özel olarak verildiği için, Almanca metinden (*Werke*, 9, s. 18-19) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

ricı etkisine ve "saf yönetimine" vermek istiyordu. Ve yazısını bitirirken, *The Times*, Doğu yazılarının "parlaklığı"ndan ötürü, yüzüzlüğün bu kadarına pes, kendini kutluyordu.

Tüm Londra basını, sabah ve akşam gazeteleri, gündelik ve haftalık gazeteler, "önde gelen gazete"ye karşı, tek bir kişi gibi birlikte ayaga kalktılar. *The Morning Post*²⁰ gazetesi, *The Times*'deki kardeşlerinin ferasetiyle alay ediyor, onları, bile bile yanlış ve saçma haberler yaymakla suçluyor. *The Morning Herald* gazetesi, *The Times*'i, "bizim yahudici-avusturyacı-Rus çağdaşımız" diye; *The Daily News*²¹ ise, daha kestirmeden "Brunnow'un* organı" diye adlandırıyor. Onun ikiz kardeşi *The Morning Chronicle*²² gazetesi ise şu darbeyi indiriyor: "Bir düzine büyük Yunan şirketinin ticarî önemi hesabına, Türk İmparatorluğunu Rusya'ya teslim etmeyi öneren gazeteciler, parlaklık tekelinin kendilerinde olduğunu iddia ederken oldukça haklıdırlar!"

*The Morning Advertiser*²³ gazetesi şöyle diyor: "*The Times* Rus çıkarlarını savunurken yalnız kaldığını söylerken haklıdır. ... Gazete İngilizce basılmıştır. Ama onda İngiliz olan tek şey budur. O, Rusya'yı ilgilendiren her şeyde, baştan sona Rustur."

Kuşku yok ki, Rus ayısı, İngiltere'yle Fransa arasındaki *entente cordiale*'in²⁴ geçici olacağına emin olmadıkça, pençesini çekmeyecektir. Şimdi şu şaşılacak raslantıya dikkat edin. *The Times* gazetesi, Türkiye olayının sadece Fransa ile Rusya arasındaki bir kavgadan ibaret olduğuna Lord Aberdeen.** Lord Clarendon'ı*** ikna etmeye çalıştığı gün, Guizot'nun öteden beri *roi des drôles***** diye ad taktığı bay Granier de Cassagnac, *Constitutionnel*'de,²⁵ olayın, Lord Palmerston ile çar arasındaki kavgadan başka bir şey olmadığını keşfediyordu. Gerçekten, bu gazeteleri okudukça, Demosthenes'in filipiklerini***** verdiği sıralarda, Yunan konuşmacıların dilleri üzerinde Makedonya ökü-zü oluşunu daha iyi anlıyoruz.

Karma hükümet tarafından temsil edilen İngiliz aristokrasi-sine gelince, onlar, gerekirse İngiltere'nin ulusal çıkarlarını kendi özel sınıf çıkarlarına feda edebilirler ve Batıda sağlıklı oligarşilere destek bulma umuduyla, Doğuda genç bir istibdadın yerini sağlamlaştırmasına izin verebilirler. Louis-Napoléon'a gelince, o çekiniyor. Onun tüm eğilimi, Fransa'ya hükümet sistemini getirdi-

* Rusya'nın Londra elçisi. -ç.

** Karma İngiliz hükümetinin başbakanı. -ç.

*** Karma İngiliz hükümetinin dışişleri bakanı. -ç.

**** Soytarılar kralı. -ç.

***** Demosthenes'in Makedonyalı Filip'e karşı verdiği söylevler. -ç.

ği, Otokrattan yanadır,* tüm nefreti ise, Fransa'da parlamenter sistemini yıktığı İngiltere'ye karşıdır. Üstelik, eğer o, çarın Doğuyu yağmalamasına izin verirse, belki çar da onun Batıyı yağmalamasına izin verecektir. Öte yandan, Napoléon, Kutsal İttifakın "*Parvenü*** Han"a karşı beslediği duyguları oldukça iyi biliyor. Bundan dolayı, Fransa Ulusal meclisindeki parlamento gruplarını aldattığı gibi, Avrupa'nın büyük güçlerini de aldatmaya çalışarak muğlak bir siyaset güdüyor. Bir yandan, İngiltere'nin Türkiye Elçisi Lord Stratford de Redcliffe'le gösterişli bir dostluk kurarken, aynı zamanda, Rus Lieven Prensesini en umut verici vaatlerle tatlı tatlı kandırıyor, bir yandan da sultanın sarayına, İngiliz-Fransız ittifakına karşıt olabilecek bir Avusturya-Fransa ittifakının en candan savunucusu Bay de la Cour'u gönderiyor. Toulon'daki donanmanın Yunan sularına girmesini emrediyor, ertesi gün *Moniteur* gazetesinde, bunun İngiltere'yle önceden haberleşmek-sizin yapıldığını ilan ediyor. Yayım organlarından birine, *Pays*'ye,²⁶ Doğu Sorununu Fransa için en önemli sorun olarak ele almaları buyruğunu verirken, öteki yayım organı olan *Constitutionnel* gazetesinin, bu sorunda, Rus Avusturya ve İngiliz çıkarlarının tehlikede olduğunu, Fransa'nın sorunla çok uzaktan ilgili olduğunu ve bu nedenle de tam bağımsız bir durumda bulunduğunu yazmasına izin veriyor. Artırma kimin üstünde kalacak, Rusya'nın mı, İngiltere'nin mi? Onun derdi bu.

New-York Daily Tribune

n° 3739, 11 Nisan 1853

KARL MARX

* Almanca (s. 20) ve Fransızca (s. 21) metinlerde, "Rus Otokratları". -ç.

** Sonradan görme. -ç.

TÜRKİYE KONUSUNDA GERÇEK SORUN

Günümüzde Doğu Sorununa ilişkin tartışmalarda, İngiltere'yi, Rusya'nın genişleme ve bazı toprakları kendine katma tasarımlarının amansız ve başeğmez karşıtı haline getirecek hayatî çıkarları, İngiliz gazetelerinin daha kuvvetle ortaya koymamalarına şaşırdık. Rusya'nın Çanakkale ve İstanbul boğazlarının sahibi olmasına izin vermek İngiltere'nin işine gelmez. Gerek ticarî yönden, gerek siyasal yönden, böyle bir olay, İngiltere'nin gücüne, öldürücü değilse bile, ağır bir darbe olur. Yalnızca İngiltere'nin Türkiye ile ticaretine ilişkin gerçekleri belirtmek, bunu açıklamaya yeter.

Hindistan'a doğrudan yolun bulunuşuna değin, İstanbul geniş bir ticaret pazarıydı; gerçi şimdi Hint malları, İran, Tahran ve Türkiye üzerinden karayoluyla Avrupa'ya ulaşıyor, ama gene de Türk limanları, Avrupa'yla ve İç Asya'yla önemli ve gittikçe gelişen bir trafiği taşıyor. Bunu anlamak için, haritaya bakmak yeter. Karaorman'dan Novgorod Veliki'nin kum tepelerine kadar tüm ülkenin suları, nehirler yoluyla Karadenize ve Hazar denizine akıyor. Avrupa'nın iki dev nehri olan Tunayla Volga, Dinyester, Dinyeper ve Don nehirleri, hepsi ülke içi ürünlerinin Karadenize taşınmasını sağlayacak doğal su yollarını oluşturuyorlar — Hazar denizine ise ancak Karadeniz aracılığıyla ulaşılabilir. Türkiye'nin Avrupa topraklarının yanı sıra, Avrupa'nın üçte-ikisi, yani Almanya ile Polonya'nın bir parçası, Macaristan'ın tümü ve

Rusya'nın en verimli toprakları, bu nedenle, ürünlerinin dış satışı ve değişimi için Karadenize bakıyorlar. Bu, bütün bu ülkeler, esas olarak tarım ülkesi oldukları ölçüde, daha da önem kazanıyor. Ürünlerinin büyük çapta olması, su taşımalarını, her zaman, daha üstün taşıma aracı durumuna getiriyor. Macaristan'ın, Polonya'nın, Güney Rusya'nın mısırı, aynı ülkelerin yünü ve derisi, bizim Batı pazarlarınıza her yıl artan oranlarda geliyor ve hepsi Kalas, Odessa, Taganrog limanlarında ve öteki Karadenizde yapılan bir başka önemli ticaret daha var. İstanbul ve özellikle Asya Türkiye'sinde Trabzon, Asya içlerine, Fırat ve Dicle vadisine, İran ve Türkistan'a yapılan kervan ticaretinin başlıca pazarlarıdır. Bu ticaret de çok hızlı artıyor. Adını andığımız iki kentin Rum ve Ermeni tacirleri, büyük ölçüde mamul İngiliz malı ithal ediyorlar. Bu mallar, düşük fiyatları nedeniyle, hızla Asya haremlerinin yerli sanayisinin yerini alıyorlar. Böyle bir ticaret için Trabzon'un yeri, başka noktalardan daha elverişli. Hemen gerisinde, aşılması Suriye çöllerinden daha az güç olan Ermenistan tepeleri var, Bağdat, Şiraz ve Tahran'a —ki bu sonuncu yer Hiva ve Buha-ra'dan gelen kervanlar için ara pazar görevini görüyor— uygun uzaklıkta. Bu ticaretin ve genel olarak Karadeniz ticaretinin ne kadar önem kazanmakta olduğu, esmer yüzlü Rum alıcıların sayı ve öneminin artmakta olduğu, Rumca ve Güney Slav şivelerinin, Almanca ve İngilizcenin yanında işitilir olduğu Manchester Borsasında görülebilir.

Trabzon ticareti, Rusya ile İngiltere'nin çıkarlarını, İç Asya'da bir kez daha çatışma durumuna getirdiği için, önemli bir siyasal hesap konusu haline geliyor. Ruslar, 1840'a kadar, bu bölgeye yabancı mamul madde ticaretinde, hemen hemen sadece kendilerine özgü bir tekele sahiptirler. Rus mallarının, ta İndüs'e kadar ulaşmış olduğu, hatta İngiliz mallarına yeğ tutulduğu görülüyordu. Afgan savaşı günlerine, Sind'in ve Pencap'ın fethine²⁷ kadar, İngiltere'nin İç Asya'yla ticaretinin hemen hemen sıfır olduğu rahatçı söylenebilir. Şimdi durum başkadır. Ticaretin, hiçbir zaman dinmek bilmez yüce genişleme gereği, modern İngiltere'ye bir hayalet gibi sık sık musallat olan ve hemen bastırılmazsa, New-York'tan Kanton'a, St. Petersburg'dan Sidney'e kadar her yeri sarsan o korkunç ani değişiklikleri getiren bu *fatum** bu katı zorunluluk, İngiliz ticaretinin, iki yandan, Orta Asya'ya saldırmasına yolaçtı: İndüs'ten ve Karadenizden. Gerçi dünyanın bu bölgesine yapılan Rus ihracatı hakkında pek az şey biliyoruz, ama bu bölgeye yapılan İngiliz ihracatının artışından, o yöndeki

* Yazgı. —ç.

Rus ticaretinin, hissedilir ölçüde azalmış olması gerektiği sonucuna güvenle varabiliriz. İngiltere ile Rusya arasındaki ticarî savaş alanı İndüs'ten Trabzon'a kaymıştır. Eskiden İngiltere'nin Doğu İmparatorluğunun sınırlarına kadar ulaşan Rus ticareti, şimdi, kendi gümrük kapılarının tam sınırında savunma durumuna gerilemiştir. Doğu Sorununun gelecekte herhangi bir biçimde çözülmesi ve bu çözüme İngiltere ve Rusya'nın katılması açısından, bu gerçeğin önemi açıktır. İngiltere ile Rusya, Doğuda hasımdırlar ve her zaman hasım olmak zorundadırlar.

Şimdi, şu Karadeniz ticareti konusunda daha belirgin bir görüşe varalım. *The London Economist*'e²⁸ göre, Mısır ve Tuna Prenslikleri dahil Türk topraklarına İngiltere'nin ihracatı şöyleydi:

1840	£ 1.440.592
1842	£ 2.068.342
1844	£ 3.271.333
1846	£ 2.707.571
1848	£ 3.626.241
1850	£ 3.762.480
1851	£ 3.548.595

Bu miktarların en azından üçte-ikisinin, İstanbul dahil, Karadeniz limanlarına gitmiş olması gerekir. Hızla büyüyen bu ticaret, Karadeniz ile, onun anahtarları olan Çanakkale ve İstanbul boğazlarını yöneten güce güven duyulmasına bağlıdır. Bunları kim elinde tutarsa, Akdenizin bu son uzantısına geçişi, keyfine göre açabilir ya da kapatabilir. Rusya'nın, İstanbul'u ele geçirmesine bir kez izin verilirse, onun kendi ticaret alanını İngiltere'nin işgal etmesine yolaçan kapıyı açık tutmasını kim bekleyebilir?

Türkiye'nin ve özellikle Çanakkale Boğazının ticaret yönünden önemi konusunda bu kadar söz yeter. Apaçık ortada ki, sadece geniş bir ticaret değil, ama aynı zamanda Avrupa'nın Orta Asya ile bellibaşlı ilişkileri ve bunun sonucu olarak bu geniş gölgenin yeniden uygarlaştırılması, bu kapılar yoluyla Karadenizde yapılacak, kesintisiz alış-veriş özgürlüğüne bağlıdır.

Şimdi de askerî açıdan düşünceler. Çanakkale ve İstanbul boğazlarının ticarî önemi, bu boğazları, birinci sınıf askerî mevziler, yani herhangi bir savaşta sonucu kararlaştırıcı etkinlikte mevziler haline getirmektedir. İki denizin birleştiği böyle noktalardan biri Cebelitarık, öteki Helsingör'dür. Ama Çanakkale Boğazı, yeri bakımından, daha da önemlidir. Cebelitarık ya da

Helsingör'de bir top, bu noktaların üzerinde bulunduğu su yolunun tamamını denetim altında tutamaz; su yolunu kapatmak için bir donanmanın yardımına gerek vardı; buna karşılık çanak kale ve İstanbul boğazlarının darlığı öyledir ki, Ruslar'ın ele geçirirlerse kurmak için bir saat bile yitirmeyecekleri, tam yerine konmuş, iyi silahlandırılmış birkaç istihkam, buradan geçme girişiminde bulunmaları halinde dünya donanmalarının tümüne birden meydan okuyabilir. Boğazların Rusya'nın eline geçmesi durumunda Karadeniz, Rusya'nın tam göbeğindeki Ladoga gölünden çok daha fazla Rus gölü olabilir. Kafkasyalıların direnci derhal tükenir; Trabzon bir Rus limanı, Tuna bir Rus nehri olur. Bundan başka İstanbul alınınca Türkiye ikiye bölünür. Asya Türkiye ile Avrupa Türkiye arasında destek ve ulaşımı sağlayacak bir bağlantı kalmaz; ve Asya'ya püskürtülen Türk ordusunun gücü, tam olarak zararsız hale geleceği için, ana gövdeden ayrılmış ve kanatta kalmış olan Makedonya, Tesalya ve Arnavutluk, kendilerine boyun eğdirecek fatihe herhangi bir güçlük çıkarmazlar; iç düzeni sağlayacak bir ordu ve merhamet dilemekten başka yapacakları bir şey yoktur.

Ama, evrensel imparatorluk yolunda bu noktaya kadar gelen bu dev ve büyümüş güç, burada durabilir mi? Kendisi istemese bile, koşullar, durmasını önleyecektir. Türkiye ile Yunanistan'ı kendisine katmak suretiyle bu güç, mükemmel limanlara sahip olacaktır. Rumlar onun donanması için yetenekli denizciler sağlayacaktır. İstanbul sayesinde, Akdenizin eşiğinde durmaktadır; Dıraç ve Antivari'den Arta'ya kadar Arnavutluk kıyısı sayesinde Adriyatik'in tam göbeğindedir; İngilizlerin İyonya adaları onun görüş uzaklığı içindedir. Malta 36 saatlik bir deniz yolundadır. Avusturya topraklarını kuzeyden, doğudan ve güneyden çevirmiş olacağı için Rusya, Habsburgları kendi vasalları arasında sayacaktır. Dahası var, bir başka sorun da olasıdır, hatta olasılıktan da fazla bir şeydir. İmparatorluğun kırık kırık, dalgalı ve doğal sınırları nedeniyle kötü çizilmiş olan Batı sınırının düzeltilmesi gereği ortaya çıkabilir; ve Rusya'nın doğal sınırının Danzig'den ya da belki de Stettin'den Trieste'ye uzandığı görülebilir. Ve fethin yeni bir fethi, toprak katmanının yeni bir toprak katmayı izlemesi ne kadar kesinse, Rusya'nın Türkiye'yi alması, Macaristan'ı, Prusya'yı, Galiçya'yı kendine katmasının ve Slav birliğine inanmış bazı bağınaz filozofların düşünü gördüğü Slav İmparatorluğunu gerçekleştirmesinin ancak başlangıcı olur.

Rusya, kesinlikle fetihçi bir ulustur. 1789'un büyük hareketi, yani demokratik ülkelerin ve insanoğlunun doğal özgürlük

susuzluğunun patlayıcı gücü olan Avrupa Devrimi, kuvvet gösterilerini müthiş bir hasım haline getirinceye kadar da yüzyıl süreyle böyleydi. O dönemden bu yana, gerçekte avrupa kıtasında iki kuvvet var — Rusya ve Mutlakiyetçilik, Devrim ve Demokrasi. Şimdilik devrim bastırılmış gibi görünüyor, ama yaşamaktadır. Kendisinden her zamanki gibi derin bir korku duyuluyor. Milano'daki son kalkışma haberlerine gösterilen tepkinin şiddetini görüyorsunuz.²⁹ Ama Rusya'nın Türkiye'ye sahip olmasına izin verilirse ve gücü, böylece, hemen hemen yarı yarıya artarsa, Avrupa'nın tüm geri kalan kesiminden üstün duruma gelecektir. Böyle bir gelişme, devrim davası için anlatılmaz bir felaket olabilir. Türkiye'nin bağımsızlığının korunması ya da Osmanlı İmparatorluğu'nun olası çözülüşü durumunda, Rusya'nın bu toprakları kendine katma tasarısının önlenmesi, en önemli sorundur. Böyle bir durumda, devrimci demokrasi ile İngiltere'nin çıkarları aynı doğrultudadır. Çarın, İstanbul'u başkentlerinden biri yapmasına, ne devrimci demokrasi, ne de İngiltere izin verebilir. Köşeye sıkıştığı zaman herbirinin öteki kadar azimle çara karşı direndiğini göreceğiz.

New-York Daily Tribune
n° 3740, 12 Nisan 1853
Başyazı

Batı Avrupa ve Amerika halkının, Türkiye olayları konusunda doğruya yakın bir yargıya varımları olanağı ancak son zamanlarda doğmuştur. Yunan isyanına kadar³⁰ Türkiye, niyet ve amaç ne olursa olsun, bir *terra incognita** idi ve halk arasındaki alelade bilgiler, tarihsel gerçeklerden çok, Arap usulü gece eğlentilerine dayanmaktaydı. Resmî diplomatik memurlar, yerinde bulunmuş olmaktan ötürü daha doğru bilgiye sahip olmakla övünüyorlardı; ancak bu resmî görevlilerden hiçbiri, hiçbir zaman Türkçe, Güney Slavca, çağdaş Yunanca öğrenme zahmetine girmedikleri ve Rum çevirmenlerle Frenk tacirlerin ilgilendikleri konulardaki bilgilerine bağlı kaldıkları için, onların bilgileri de bir hiçten başka bir şey değildi. Kaldı ki, bu aylak diplomatların, zamanlarını dolduracakları her türlü entrika vardı. Aralarında saygıdeğer tek istisna Alman tarihçi Joseph von Hammer'di. Öteki centilmenler, halkla, kurumlarla, ülkenin toplumsal durumuyla ilgilenmiyordu: sadece sarayla ve özellikle, hasmının gerçek durumunu, gücünü ve yardım kaynaklarını bilmeyen iki taraf arasında aracılık eden düzenbaz Fener Rumlarıyla³¹ ilgileniyorlardı. Böyle değersiz bilgiler üzerine kurulan görüş ve düşünceler, uzun zaman, Batı diplomasisinin Türkiye'ye ilişkin davranışlarının temeli oldu, söylemesi garip ama, hâlâ da büyük ölçüde temel oluyor.

İngiltere, Fransa ve hatta, uzunca bir zamandan beri Avustur-

* Bilinmeyen toprak. —ç.

ya, karanlıkta elyordamıyla, belli bir Doğu siyaseti araştırırken, bir başka devlet, hepsini geride bıraktı. Geleneklerinde ve kurumlarında, özünde ve davranışlarında, yarı-Asyalı olan Rusya, Türkiye'nin gerçek durumunu ve yapısını kavrayabilecek yeter insan buldu. Rusya'nın dini, Avrupa Türkiye'sindeki insanların onda-dokuzunun diniyle aynıydı; dili, Türk uyruğundaki yedi milyonun diliyle hemen hemen aynıydı; ve bir Rus'un, yabancı dillerin temeline tam inme bile, iyi bilinen konuşma yatkınlığı, kendilerine iyi para ödenen Rus ajanlarının, Türkiye olayları hakkında tam bilgi sahibi olmalarını kolaylaştırmaktaydı. Böylece çok erken bir dönemde, Rus hükümeti, Güneydoğu Avrupa'da pek büyük ölçüde lehine olan bu durumdan yararlanmayı bildi. Yüzlerce Rus ajan Türkiye'yi dolaşıp, Rum ortodoks hristiyanlara, ortodoks imparatoru, baş, doğal koruyucu ve baskı altındaki Doğu kilisesini kurtaracak kişi olarak gösterirken, özellikle Güney Slavlarına, aynı imparatoru, büyük Slav soyunun bütün boylarını eninde sonunda aynı saltanat altında birleştirecek ve Avrupa'nın yönetici soyu yapacak güçlü çar olarak da gösteriyordu. Ortodoks kilisesinin rahipleri, bu ülküleri yaymak üzere kısa sürede geniş bir fesat ağı kurdular. 1809* Sırp ayaklanması,³² 1821 Yunan isyanı, şu ya da bu ölçüde doğrudan Rus altını ve Rus etkisiyle teşvik edildi; Türk paşalarının merkez hükümete karşı isyan bayrağı açtığı her yerde Rus entrikası ve Rus parası hiçbir zaman eksik olmadı; ve Türkiye'nin böylesi iç sorunları, konu hakkındaki gerçek bilgisi, ay insanı hakkındaki bilgisinden daha fazla olmayan Batılı diplomatların zihnini iyice karıştırdığı zaman, savaş ilan edildi, Rus orduları Balkanlara doğru yürüyüşe geçti ve Osmanlı İmparatorluğu parça parça bölündü.

Son otuz yıl içinde, Türkiye'nin durumu hakkında genel bilgi verme yolunda çok şey yapıldığı bir gerçek. Alman dil bilginleri ve eleştirmenler, Türkiye'nin tarihi ve edebiyatı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağladılar; imparatorluğun toplumsal koşulları hakkında, ülkeye yerleşmiş İngilizler ve İngiliz tacirleri çok büyük ölçüde bilgi derledi. Ama diplomat ukalalar, öyle görünüyor ki, bütün bunları küçümseyerek, Doğu masallarını okumadan gelmiş olan ve benzeri görülmeyen en kokuşmuş Rum çıkar düşkünlerinin bu masallardan daha gözkamaştırıcı olmayan görüşleriyle geliştirilmiş geleneklere ellerinden geldiği kadar inatla sarılmışlardır.

Peki, bunun doğal sonucu ne olmuştur? Doğal sonuç, Batılı hükümetlerin cahilliği, gabiliği ve buna dayalı olarak tutarsızlığı ve korkaklığından ötürü, Rusya'nın, bütün esaslı noktalarda,

* Almanca baskıda (s. 23): 1804. -ç.

yavaş yavaş birbiri ardından amaçlarına ulaşması olmuştur. Navarin savaşından bugünkü Doğu bunalımına kadar, Batılı ülkelerin tüm eylemleri —daha çok Doğu sorunları karşısındaki ortak cehaletlerinden ve herhangi bir Doğulu anlayışın kavrayamayacağı küçük kıskançlıklardan ötürü— ya kendi aralarındaki kavgalarla boşa çıkarılmış ya da bu eylemleri doğrudan ve sadece Rusya'nın çıkarına yaramıştır. Ve sadece Yunanistan ile Türkiye Rumları ve Slavlar, Rusya'ya, doğal koruyucuları olarak bakmakla kalmadı; hayır, İstanbul hükümeti bile, Türkiye sorunlarını kendi gözleriyle görüp yargılamadaki mutlak yeteneksizlikleriyle övünen Batılı elçilere gerçek yerini ve isteklerini anlatmakta tekrar tekrar umutsuzluğa düştükçe, her olayda, kendini Ruya'nın insafına bırakmak ve tüm Türkleri boğazdan karşıya sürme ve Ayasofya'nın minarelerine Aziz Andrew'nun haçını dikme niyetini açıkça dile getiren devletin koruyuculuğunu istemek zorunda kaldı. Diplomatik geleneğe karşın, Rusya'nın bu sürekli ve başarılı saldırıları, sonunda, Avrupa'daki Batılı hükümetlerde, yaklaşan tehlikeye dair belirsiz ve dumanlı bir endişe uyandırmıştır. Bu endişe, Türkiye'de, *status quo*'nun korunması dünya barışının gerekli koşuludur şeklindeki büyük diplomatik inancı ortaya çıkarmıştı. Belli bazı modern devlet adamlarının belagatli yetersizliğini, cehalet ve aczini, yirmi yıllık kısa süre içinde gelenek tarafından takdis edilen ve ölü bir söz olmaktan çıkıp, Kral John'un Magna Carta'sı kadar eski ve tartışılmaz duruma gelen bu aksiyomda olduğundan daha açık itiraf edemezdi. *Status quo*'yu koru! Niçin, *status quo* korunduğu içindir ki, Rusya, Sırbistan'ı isyana tahrik etmiş, Yunanistan'ı bağımsızlaştırmış, Buğdan ile Eflak'ın koruyuculuğunu üzerine almış ve Ermenistan'ın bir kesimini elinde tutmuştur. Bütün bunlar olup biterken İngiltere ile Fransa, yerlerinden bir santim olsun kıpırdamamışlardır, yalnızca bir kez, 1848'de, o da Türkiye'yi değil, Macar göçmenleri korumak için davranmışlardır. Avrupa diplomasisinin ve hatta Avrupa basınının gözünde, tüm Doğu Sorunu, gelip, ya *status quo*'nun korunması, ya Rusların İstanbul'a girmesi ikili çıkmazına dayanıyor — düşüncelerinde, bu seçenekten başka bir şeye kesinlikle yer olmuyor.

Örnekse Londra basınına bakın. *The Times* gazetesinin, Türkiye'yi parça parça bölmeyi savunduğunu ve Türk soyunun artık, Avrupa'nın bu güzel köşesini yönetmeye yeterli olmadığını ilan ettiğini görüyoruz. Her zaman olduğu gibi ustalıklı, *The Times*, *status quo*'cu diplomatik geleneğe cesaretle saldırıyor, bunun sürgit olanaksız olduğunu ilan ediyor. Bu gazetenin eli altındaki yeteneklerin tümü, başka başka yönlerden, bu olanak-

sızlığı göstermekte ve Haçlı Ordularının düşmanından arta kalana karşı yeni bir haçlı safi düzenlemek üzere İngiliz duygularını devşirmekte kullanılıyor. Henüz iki ay önce *The Times*'a ait olan, zamanın takdis ettiğı, anlamsız bir deyme böylesine vicdansızca bir saldırının değeri yadsınamaz. Ne var ki, bu gazeteyi bilen, bu alışılmamış cesaret gösterisinin, doğrudan Rusya ile Avusturya'nın çıkarına yapıldığını da bilir. Türkiye'yi bugünkü durumunda tutmanın sürgit olanaksız olduğuna ilişkin gazetenin sütunlarında öne sürülen doğru görüş, Büyük Peter'in vasiyetindeki başlıca maddenin —Boğazın fethinin— yerine getirileceğı gün için İngiliz kamuoyunu ve dünyayı hazırlamak gibi bir amaçtan başka bir amaca hizmet etmemektedir.

Karşıt görüşü, liberallerin yayın organı *The Daily News* temsil ediyor. *The Times*, daha sonra bir çıkar amacına uygun olarak saptırmak için olsa bile, hiç değilse, sorunun yeni ve doğru özelliğini kavramıştır. Buna karşılık liberal gazetenin sütunlarına en açığından bir mantık, ama sadece bir çeşit *aile mantığı* egemendir. Gerçekten de gazete, kendi evinin eşliğinden ötesini görmüyor. *Bugünkü koşullar altında*, Türkiye'nin parçalanmasının Rusları İstanbul'a getireceğini, bunun İngiltere için büyük talihsizlik olacağını, dünyü barışını tehdit edeceğini, Karadeniz ticaretini yıkacağını ve İngiltere'nin Akdenizdeki üsleriyle donanması için yeni silahlar gerektireceğini açıkça görüyor. Ve bu nedenle *The Daily News*, İngiliz halkında öfke ve korku uyandırmaya gayret ediyor. Türkiye'nin bölüşülmesi, Polonya'nın bölüşülmesine eşit bir cürüm değil mi? Hristiyanlar, Türkiye'de, Avusturya ile Rusya'dakinden daha çok din özgürlüğüne sahip değiller mi? Türk hükümeti, değişik ulusların, dinlerin ve yerel şirketlerin kendi işlerini düzenlemelerine izin veren yumuşak, baba bir hükümet değil mi? Avusturya ve Rusya'yla karşılaştırdınca, Türkiye bir cennet değil mi? Orada can ve mal güvenliği yok mu? Ve İngiltere'nin Türkiye'yle ticareti, Avusturya ve Rusya'yla olan ticaretin toplamından daha geniş değil mi ve her yıl artmıyor mu? Dolayısıyla, *The Daily News* şairce olabileceğı ölçüde, bir şiir üslubuyla, Türkiye'yi, Türkleri ve Türk olan her şeyi tanı derecesine yüceltıyor. Bu, okurlarının çoğunca anlaşılabilir bir şey olsa gerek.

Türkler için gösterilen bu garip şevkin anahtarı, milletvekili David Urquhart beyefendinin çalışmalarında bulunabilir. İskoçya doğumlu, yurdunun ortaçağa ve atalarına ait anılarıyla dolu, modern, uygar İngiliz eğitiminden geçmiş bu centilmen, üç yıl boyunca Yunanistan'da Türklere karşı savaştıktan sonra, Türklerin

ülkesine geçti ve böylece onlara aşık olan ilk kişi oldu. Romantik Highland'lı* Pindus ve Balkan dağlarının vadilerinde, kendini yeniden yurdunda buldu. Türkiye hakkında çalışmaları, gerçi değerli bilgilerle doludur, ama hemen hemen harfi harfine şu üç paradoksta özetlenebilir: Bay Urquhart, İngiliz uyruğu olmasaydı, kesinlikle Türk olmayı yeğ tutardı; Presbiteryen kalvinist olmasaydı, başka hiçbir dine değil, ama islam dinine bağlı olurdu; ve üçüncüsü, Britanya'yla Türkiye, dünyada kendi yönetimlerine, dinsel ve medenî özgürlüklere sahip yegane iki ülkedir. İşte bu urquhart, Palmerston'a karşı gelen İngiliz liberalleri için, o zamandan bu yana büyük Doğu otoritesi olmuştur ve *The Daily News*'a, Türkiye hakkındaki övgülerin malzemesini sağlayan odur.

Sorunun bu tarafında, bir anlık dikkati hakeden tek görüş şudur: "Türkiye'nin çürümekte olduğu söyleniyor; ama nerede bu çürüme? Uygarlık Türkiye'de hızla yayılmıyor mu, ticaret genişlemiyor mu? Sizin sadece çürüme gördüğünüz yerde, bizim istatistiklerimiz sadece ilerleme gösteriyor." Şimdi, artan Karadeniz ticaretinin tüm itibarını sadece Türkiye'ye bağlamak büyük yanılga olur; ve ama, burada yapılan şey budur. Hani, Almanya'nın birçok yerinde çok kestirme bir ülke olan Hollanda'nın sınaî ve ticarî gücünün onda-dokuzu sadece transit olan gayrisafi ihracat ve ithalatıyla ölçülmesi gibi bir şey bu. Ama gene de, Hollanda örneğinde, her istatistikçinin ilgisiz bir bağ kurma diye karşılayacağı şeyi, Türkiye örneğinde, İngiltere'nin tüm liberal basını, bilgiç *Economist* dahil, halkın safdilliğine bağlamaya çalışıyor. Peki öyleyse, Türkiye'de ticaret yapanlar kim? Kuşkusuz Türkler değil. Onların, ticareti geliştirme yolu, kökensel göçebe yaşamını sürdürdükleri sıralarda, kervanları soymaktan ibaretti; şimdi biraz daha uygarlaştıkları için, yaptıkları şey, her türlüşünden keyfi ve baskıcı elkoymadır. Ticaretin tümünü, büyük limanlarda yerleşmiş olan Rumlar, Ermeniler, Slavlar ve Frenkler yürütüyor ve kuşkusuz, bunu yapabilme durumunda oldukları için Türk beyleriyle paşalarına tüşekkür etmeleri gerekmez. Türklerin tümünü Avrupa'nın dışına çıkarın, ticaretin bundan zarar görmesi için hiçbir neden olmayacaktır. Genel uygarlıkta gelişme konusuna gelince, Avrupa Türkiyesinin her yanında bu ilerlemeyi yürütenler kimlerdir? Türkler değil, çünkü onlar sayıca azdır ve seyrektirler, ve İstanbul ile iki ya da üç bölge dışında herhangi bir yerde yerleşmiş oldukları pek söylenemez. Ülkeye etkin biçimde ne tür uygarlık getirilmişse, onun gerçek destekçileri, tüm kentlerdeki ve ticaret merkezlerindeki Rum ve Slav orta sınıfıdır. Nüfusun

* Dağlık Kuzey İskoçya. -ç.

bu kesimi, zenginlik ve etkinlikte sürekli olarak geliyor, Türkler ise her geçen gün daha gerilere itiliyor. Yönetmel ve askerî güç onların tekelinde olmasaydı, kısa süre içinde ortadan silinirlerdi. Ama bu tekel, gelecek için olanaksızdır ve Türklerin gücü, ilerleme yoluna engeller koymanın dışında, güçsüzlüğe dönüşmüştür. Gerçek şu ki, çarelerine bakılmalıdır. Onların yerine Rusları ve Avusturyalıları koymaksızın çarelerine bakılamayacağını söylemek. Avrupa'nın bugünkü siyasal yapısı ebediyen sürecek demek kadar anlam taşır. Kim böyle bir iddiada bulunur?

New-York Daily Tribune
n° 3746, 19 Nisan 1853
Başyazı

AVRUPA TÜRKİYESİ'NİN DURUMU NE OLACAK?

Bu soruyu, Avrupa devlet adamlarının, inatçı budalalıkları, kemikleşmiş rutinleri ve miras aldıkları ruhsal tembelliklerinden dolayı bir karşılık bulma girişiminden bile nasıl ürktüklerini gördük. Aberdeen ve Palmerston, Metternich ve Guizot ve adları hiçbir zaman anılmayacak olan 1848 ile 1852 yılları arasındaki cumhuriyetçi ve anayasal ardıllarının hepsi, bu sorunun çözümünden umut kesmişlerdir. İngiltere'nin ve Fransa'nın bütün notalarına, entrikalarına ve düzenlerine kulak asmadan, Rusya, adım adım ve, yavaş olmakla birlikte, durdurulamaz şekilde İstanbul'a doğru ilerlemektedir.

Ve her ne kadar Avrupa'nın bütün ülkelerindeki bütün partiler bu sürekli ilerlemenin farkında iseler de, hiçbir resmî devlet adamı bunu belirlemeye cesaret edememiştir. Bu gerçeğin nasıl uygulandığını ve hatta sonuçlarını görüyorlar, ama belirtilmesi son derece basit olan nedenini göremiyorlar.

Rusya'nın İstanbul'a doğru ilerlemesinin büyük etkeni, bunu engellemesi gereken araçtan başka hiçbir şey değildir, yani *status quo*'nun korunmasına ilişkin boş, ama hiçbir zaman uygulanmayan teoridir.

Bu *status quo* neyi kapsar? Babiâlinin hıristiyan uyrukları için *status quo*, kendilerinin Türkiye tarafından baskı altında tutulmalarının sürdürülmesinden başka bir şey değildir. Ve bunlar Türk egemenliğinin boyunduruğu altında kaldıkça da Rum ortodoks

kilisesinin başını, altmış milyon Rum hristiyanının başkanını, diğer bakımlardan her ne olursa olsun, *kendi doğal koruyucusu ve kurtarıcısı* olarak görmektedirler. Ve işte bu yüzden de Rus saldırganlığından korunmak için bulunmuş olan aynı diplomatik sistem, Avrupa Türkiye'sindeki on milyon hristiyanı koruyucusu ve yardımcı olarak Rusya'ya yönelmeye zorlamaktadır.

Bir kez tarihsel gerçeklere gözatalım. Katerina II'den önce bile Rusya, Moldavya'da ve Eflak'da kendisine elverişli koşullar sağlamak için hiçbir fırsatı kaçırmamıştır. Bu durum, ensonu Edirne antlaşmasıyla (1829)³³ öyle bir ölçekte gerçekleştirilmiştir ki, bugün sözkonusu bu iki prenslik, Türkiye'den çok, Rusya'nın egemenliği altındadırlar. 1804 yılında Sırbistan'da devrim patlak verince, Rusya, derhal, başkaldıran beyi korunağına almış, ve onu iki savaşta destekledikten sonra, iki antlaşma ile de, kendisine, iç yönetiminde egemenlik sağlamıştır.³⁴ Yunanlıların başkaldırmasında savaşın sonucunu kim sağlamıştır. Yanyalı Ali Paşanın gizli örgütleri ve başkaldırmaları mı, Navarin savaşı mı, More'deki Fransız ordusu mu, ya da Londra konferansları ve protokolleri mi, yoksa Balkanlardan geçip Meriç vadisine bir Rus ordusu ile giren Diyebiç mi?³⁵ Ve Rusya bu şekilde açıkça Türkiye'nin parçalanmasını sağlarken, Batılı diplomatlar kutsal *status quo*'nun korunmasını ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü garanti etmeye devam etmekten yorulmadılar!

Her ne pahasına olursa olsun *status quo*'nun korunmasına ilişkin bu gelenek ve bugünkü durumuyla Türkiye'nin egemenliği Batılı diplomatların ana teması olduğu sürece, Avrupa Türkiye'sindeki halkın onda-dokuzu, Rusya'yı, tek desteği, kurtarıcısı ve peygamberi sayacaktır.

Bir an için Rum-Slav yarımadasının Türk egemenliğinden kurtarılmış, ve orada halkın gereksinimlerini daha iyi karşılayan bir yönetimin kurulmuş olduğunu varsayarsak, o zaman Rusya'nın durumu ne olurdu? Herkesçe bilindiği gibi, Türk bölgesinde kendisini tamamen ya da kısmen egemen kılan her devlette, derhal, güçlü bir Rus aleyhtarı parti gelişmiştir. Bağımlı olanların Türk baskısına karşı tek sığınak olarak Rusya'yı gördükleri zaman böyle olursa, Türk baskısından korku ortadan kalktığı zaman ne bekleyebiliriz?

Ama Boğazlardaki Türk etkisi ortadan kalkarsa, Balkan Yarımadasındaki çeşitli ulusal topluluklar ve mezhepler özgürlüklerini elde ederlerse, ve Avrupa'nın bütün büyük devletlerinin entrikalarına ve niyetlerine, bunların birbirine karşıt isteklerine ve çıkarlarına kapı ve baca açılırsa, bir dünya savaşı patlak

vermez mi? Korkunun ve rutinin diplomasisi, kendisine bu soruyu sormaktadır.

Clarendon'ların, Palmerston'ların, Aberdeen'lerin, ve öbür Avrupalı dışişleri bakanlarının böyle bir sonuca cesaret etmeleri beklenemez. Olsa olsa, korkudan titreyerek bunu düşünebilirler. Ama tarihi inceleyerek, insan yazgısının sonu gelmeyen değişiklikleri karşısında hayret etmeyi öğrenmiş olan; bu değişiklik tarihi içinde süreksizlikten başka sürekli hiçbir şeyin, değişiklikten başka değişmeyen hiçbir şeyin olmadığını görmüş olan; tarih tekerleğinin, bütün kuşakların gözyaşına bakmaksızın, büyük imparatorlukların harabeleri üzerinden acımasızca yuvarlanarak sakın akıp geçmiş olduğunu izlemiş olan, bir sözcükle, insanlık tarihinin basit çıplak gerçeklerinden hiçbir demagoji çağrısının ve hiçbir kışkırtıcı bildirinin daha devrimci bir etki yapamayacağını anlayacak görüşe sahip olan; buharın ve rüzgarın, elektriğin ve basının, topçu ateşinin ve altının keşfinin birbirleriyle birleşerek bir yılda, daha önce bütün bir yüzyılın yaratabileceğinden daha çok değişiklik ve devrimler yaratan kendi çağımızın akıllalmaz devrimci niteliğini kavrayabilmiş olan, gerçek çözümün bir Avrupa savaşı doğurabilmesi olanağı karşısında, bu tarihsel soruyu kendisine sormaktan kaçınamaz.

Hayır, eskiden kalma diplomasi ve yönetim anlayışı, bu zorlukları hiçbir zaman çözümleyemez. Birçok başka sorun gibi, Türk sorununun çözümü de Avrupa devrimine bağlıdır. İlk bakışta anormal gibi görünen bu soruyu, bu büyük hareketin kapsamı içinde görmek, haddini bilmemek değildir. 1789 yılından beri devrimin kilometre taşları, daima daha ileri gitmiştir. Son kilometre taşlarının adları Varşova, Dobruca, ve Bükreş idi; bundan sonraki devrimin işaret levhalarının Petrograd ve İstanbul olmaları gerekir. Bunlar, devrim karşıtı Rus devinin, saldırılması gereken iki kolay yaralanır yeridir.

Avrupa Türkiye'si'nin bölüşülmesine ilişkin belirli bir plan önermek boş bir hayal oyunu olur. Herbiri öteki kadar aklayakın en az yirmi adet öneri ortaya çıkar. Ama biz, boş hayalleri kapsayan tasarılarla şaşkına dönmek değil, karşı konulamayan gerçeklerden genel sonuçlar elde etmek ardındayız. Ve bu görüş açısından bakıldığında, sorunun iki yüzü olduğunu görmekteyiz.

İlkönce, basit olarak, Avrupa Türkiye'si denilen yarımadanın Güney Slav ırkının doğal bir mirası olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Oniki milyonluk nüfusunun yedi milyonu bu ırktandır. Binikiyüz yıldan beri arazi bu ırkın malıdır. Slav ırkından gelmiş olmakla birlikte sonraları Rum dilini kabul etmiş olan serpiş-

tirilmiş bir nüfus dışındakiler, uzun zamandan beri her türlü ilerlemeye inatla karşı koymuş olan Türk ya da Arnavut barbarlardır. Buna karşılık, ülkenin iç tarafındaki Güney Slavlar, uygarlığın tek sahibidirler. Her ne kadar bunlar henüz bir ulus değillerse de, daha şimdiden Sırbistan'da güçlü ve oldukça belirli bir ulusal çekirdeğe sahiptirler. Bugünkü egemenliklerini, sayıca kendilerinden çok üstün bir düşmana karşı onbir yıllık cesur bir savaşa borçludurlar. Kültür ve genel uygarlık bakımından son yirmi yıl içinde çabuk gelişmişlerdir.

Bulgaristan'daki, Trakya'daki, Makedonya'daki ve Bosna'daki hristiyanlar, Sırbistan'a, ulusal egemenlikleri için verecekleri savaşlar için çevresinde toplanmaları gereken bir merkez gözüyle bakmaktadırlar. Kısacası, Sırbistan ve Sırp milliyetçiliği ne kadar yerleşirse, Türk Slavları üzerindeki doğrudan Rusya'nın etkisi de o kadar geriye itilmiş olur, çünkü Sırbistan, hristiyan bir devlet olarak kendi yerini alabilmek için politik kurumlarını, okullarını, bilimini ve sınai örgütlenmesini, Batı Avrupa'dan ödünç almak zorunda kalmıştır. bu durum aynı zamanda, Rus koruyucu egemenliğine karşın, özgürlüğünü elde etmesinden beri, anayasal bir krallık olması çelişkisini de aydınlatmaktadır.

Kan bağıllığı ve ortak dinleri, Ruslar ile Güney Slavlar arasında ne kadar bağlantı kurarsa kursun, Güney Slavların egemenliklerini sağladıkları günden başlayarak, Ruslar ile olan çıkarları birbirine aykırı olacaktır. Her iki ülkenin coğrafya durumundan doğan ticaret gerekleri, bu durumu aydınlatmaktadır. Toplu bir iç ülke olan Rusya, bugün çoğunlukla tarımsal ürünler üretiyor ve belki ilerde sınai ürünler de üretir. Yunan-Slav yarımadası gerçekte oldukça sınırlı bir alana sahiptir, ama oldukça geniş sahilleri bir zamanlar egemen bulunduğu üç deniz tarafından sarılmıştır; bugün esas olarak transit trafiğinin geçtiği bir ticaret ülkesidir, ama gene de kendi üretiminin gelişmesine elverişli mükemmel kaynaklara sahiptir. Rusya'nın ekonomisi, Güney Slavları piyasanın genişletilmesine götüren bir tekele dayanmaktadır. Bundan başka, her ikisi de, Akdenizde birbirinin rakibidir; ama her ne kadar Rusya'nın oradaki en canlı çıkarı, yalnız kendi ürünlerine sürüm sağlamak olsa da, Güney Slavlar bugün bile Doğunun pazarlarına Batı Avrupa'nın ürünlerini getirmekte büyük çıkar görmektedirler. Böyle bir durumda, bu iki ulusun birbirleriyle uyuşmaları nasıl olanaklı olabilir? Türk Güney Slavlar ile Yunanlıların, bugün, Rusya'dan çok, Batı Avrupa ile daha fazla ortak çıkarı vardır. Ve Ostend, Havre ve Hamburg'dan başlayan demoryolları, bugün planlanmakta olduğu

gibi, Budapeşte'den öteye, Belgrad'a ve İstanbul'a uzandığında, Güney-Doğu Avrupa'daki Batı uygarlığının ve Batı ticaretinin etkisi sürekli bir şekil alacaktır.

Öte yandan, geçindirmek zorunda oldukları askerî bir işgalci müslüman sınıfın baskısı altındaki Slavlar, Türkiye'den şiddetle yakınmaktadırlar. Bu askerî işgal, gerek askerî, gerek sivil, gerek töresel, tüm kamu görevlerini kendinde toplamıştır. Ama Rus yönetim sistemi de, feodal kurumlarla birleştirilmiş olmadığı bütün durumlarda, sivil makamların ve töresel hiyerarşinin, askerî görüş açısından örgütlenmiş ve bedelinin hepsini halkın ödediği bir işgalden başka nedir ki? Ama böyle bir sistemin Güney Slavlarını kandırabileceğini sananlar, 1804 yılından beri Sırbistan tarihine baksınlar: Sırp egemenliğinin kurucusu Kara Yorgi'ye, halk, sırtını çevirmiştir, ve egemenliği tekrar kurmuş olan Mihayil Obrenoviç de küfür ve utanç içinde ülkeden kovulmuştur, çünkü bunlar, yiyicilik, yarı-askerî bir bürokrasi, ve paşalar yöntemiyle sömürücü lider görüntüleriyle, Rus otokratik sistemini uygulama girişiminde bulunmuşlardır.

İşte sorunun basit ve kesin çözümü de burada yatmaktadır. Gerek tarih, gerekse çağımızın gerçekleri, Müslüman İmparatorluğunun harabeleri üzerinde, Avrupa'da, bağımsız bir Hristiyan Devletin kurulması gerektiğini aynı ölçüde göstermektedir. Bundan sonraki devrimci atılımı bile, Rus mutlakiyetçiliği ile Avrupa demokrasisi arasında çoktan girilmiş olan çatışmanın çözümünü getirebilir. Böyle bir çatışmaya, dümende hangi yönetim olursa olsun, İngiltere de katılmak zorundadır. İngiltere, hiçbir zaman Rusların İstanbul'u ele geçirmesine izin veremez. Çarların düşmanlarıyla ortaklaşa, yaşlanarak zayıflamış ve çürümüş Babiâli yerine, bağımsız bir Slav devletinin kurulmasından yana olmalıdır.³⁶

New-York Daily Tribune
n° 3748, 21 Nisan 1853
Başyazı

TÜRKİYE VE RUSYA

(PARÇA)

Londra, Salı, 24 Mayıs 1853

Cumartesi günü, Bruksel ve Paris'ten, 13 Mayıs'a kadar İstanbul'dan gelmiş haberleri kapsayan telgrafların sonuncuları alındı. Telgrafların gelişinden hemen sonra, dışişleri bakanlığında, üçbuçuk saat süren bir hükümet toplantısı yapıldı. Aynı günde, iki buharlı firkateynin —*London 90* ve *Sanspareil 71*— Spithead'den Akdenize hareketini bildiren buyrultular, telgrafla Portsmouth'daki Amirallik Dairesine gönderildi. Buharlı firkateyn *Highflyer 21* ve *Oden, 16*'ya da denize açılmaları bildirildi.

Bu telgraf haberlerinin içinde ne vardı ki, bakanları böyle aniden harekete geçirdi ve İngiltere'nin sakin vurdumduymazlığını bozdu?

Kutsal yerler sorununun Rusya'yı tatmin edecek bir biçimde çözümlendiğini biliyorsunuz;³⁷ Paris ve Londra'daki Rus elçiliklerinin verdiği güvenceye göre, Rusya, bu kutsal yerlerde öncelikle payından başka bir şey istememekteydi. Rus diplomasisinin amaçları, Friedrich Barbarossa ve Arslan Yürekli Richard'ın amaçları gibi şövalyeceydi. En azından, *The Times*'ın bize söylediği budur.

"Ama" diyor *Journal des Débats*,³⁸ "5 Mayıs'ta odessa'dan gelen Rus buharlı firkateyni *Basarabya*, Prens Mençikov'a tezkere getiren bir Rus albayı taşıyordu; ve bu ayın 7'sinde, cumartesi günü, Prens, Babıâli bakanlarına, içinde yeni istekler ve hak iddialarının öne sürüldüğü bir itilafname ya da özel bir antlaşma taslağı sunu-

yordu. Adına ulti­matom denen belge budur, çünkü bu belgeye ek­le­nen kısa bir notta, en son tar­ih olarak 10 Mayıs salı gününe kadar Di­vanın kabul ya da ret yanıtının bek­leneceği belirtiliyordu. Not, yaklaşık olarak şu sözlerle sona er­mek­teydi: 'Eğer Babıâli ret yanıtı ver­meyi uygun görürse, im­pa­ra­tor, bu hare­ket­te, kendi kişiliğine ve Rusya'ya karşı tam bir saygı eksik­liği görmeye zorlanmış olacak ve bu haberi derin bir üzüntüyle alacaktır.' "

Bu anlaşmanın başlıca amacı, Babıâliye bağlı bütün hristiyan Rumları Rus imparatorunun koruyuculuğu altına sokmayı sağla­maktı. 18. yüzyılın sonunda yapılan Küçük Kaynarca Antlaşma­sıyla,³⁹ İstanbul'da özel bir Rum ortodoks kilisesi kurulmasına izin verilmiş ve bu kilisenin papazlarıyla Türkler arasında çatışma olması halinde, müdahale etme ayrıcalığı Rus elçiliğine tanınmıştı. Bu ayrıcalık, Edirne Antlaşmasında da yinelen­di. Prens Mençikov'un şimdi istediği şey, istisnaî olan bu ayrıcalığı, Türkiye'deki tüm ortodoks kilisesinin, yani Avrupa Türkiyesi'ndeki nüfusun geniş çoğunluğunun genel koruyuculuğuna dönüştürmektir. Bu­nun yanı sıra, İstanbul, Antakya, İskenderiye ve Kudüs patrikleri­nin ve başpiskoposların (Ruslara karşı) ihanetleri kanıtlanmadık­ça, yerlerinden oynatılamamaları ve böyle bir durumda, ancak, çarın rızasıyla yerlerinden alınabilmelerini istiyor. Başka bir de­yişle, Mençikov, sultanın egemenlik hakkını Rusya'nın eline teslim etmesini istiyor.

İşte cumartesi günü telgrafla gelen haber buydu; önce, Prens Mençikov'un, ulti­matomuna yanıt için tanıdığı süreyi —bu ayın 14'üne kadar— uzattığı haberi; sonra Türk bakanlar arasında bir de­ğişiklik yapıldığı, Rusya'ya karşı olan Reşit Paşanın dışişleri bakanı olarak atandığı ve Fuad Efendinin görevinde kaldığı haberi; en sonra da Rus ulti­matomunun reddedildiği haberi.

İşaret niteliğinde bir dizi zaferden sonra, Rusya, Türkiye'den olsa olsa bu kadar istekte bulunabilirdi, daha fazlası olanaksızdı. Bu, Rusya'nın, kökleşmiş inancına —yani Avrupa'ya her karşı­devrim aralığının kendisine Osmanlı İmparatorluğu'ndan ödünler alma hakkını verdiği inancına— inatla sarıldığının en iyi kanıtıdır. Gerçekten de, ilk Fransız Devriminden beri, Kıtadaki her gerileme, Rusya'nın Doğuda ilerlemesiyle özdeş olmuştur. Ne var ki, Rusya, Avrupa'nın şimdiki durumunu, Laibach ve Verona kongrelerini, hatta Tilsit barışını izleyen Avrupa koşullarıyla karıştırırken yanılıyor. Rusya, Kıtada herhangi bir genel savaş izleyecek devrimden, sultanın, çarın saldırısından korktuğundan daha fazla korkmaktadır. Eğer öteki devletler kararlı davranırsa, Rusya'nın pek efendice bir davranışla geri çekilmesi kesindir.

Ancak gene de, bu sefer de yapabileceği gibi, Rusya'nın son zamanlardaki manevraları, her olayda, Türkiye'yi içinden dağıtmaya girişmiş unsurlara güçlü bir hız kazandırmıştır. Tek soru şudur: Rusya kendi özgür atılımıyla mı davranmaktadır, yoksa modern *fatum*'un —devrimin— gönülsüz ve bilinçsiz bir kölesinden başka bir şey değil midir? Ben ikincisine inanıyorum.

New-York Daily Tribune
n° 3790, 9 Haziran 1853

KARL MARX

ÜLTİMATOM VE SONRASI

(PARÇA)

Londra, Cuma, 27 Mayıs 1853

Size son kez aktardığım, Rus ulti-matomunun reddi ve İstanbul'da Rus aleyhtarı bir hükümet kurulduğu haberi, tamamen doğrulandı. En son haberler İstanbul'dan; 17 Mayıs tarihli olanı şöyle:

"Reşit Paşa göreve başlar başlamaz, Prens Mençikov'dan süreyi altı gün uzatmasını istedi. Mençikov, diplomatik ilişkilerin kesildiğini ilan ederek ve gerekli gidiş hazırlıklarını yapmak üzere İstanbul'da üç gün daha kalacağını ekleyerek, bunu reddetli ve Babıâliye, yeniden düşünmelerini ve alıkondduğu kısa süreden yararlanmalarını salık verdi."

İstanbul çıkışlı, 19 Mayıs tarihli haberden de şunları öğreniyoruz:

"Aynı 17'sinde, sorunu görüşmek üzere, Divan toplandı, Prens Mençikov'un önerdiği şekliyle antlaşmanın kabul edilemeyeceğine kesinlikle karar verildi. Ancak, bu durum kendisine bildirildiği zaman Prens Mençikov İstanbul'dan ayrılmadı. Tam tersine, Reşit Payaşa yeniden temas kurdu. Rus elçiliğinin hareket günü *artık kesin değil*."

Bu sonuncu habere karşın, Fransız hükümetinin akşam gazetesi *La Patrie*,⁴⁰ Prens Mençikov'un Odessa'ya hareket ettiğine ve olayın İstanbul'da pek az heyecan yarattığına dair hükümetin raporlar aldığını açıklıyor. *Pays*, bu açıklamayla aynı görüşte,

ancak *Presse*⁴¹ karşı. Bununla birlikte Girardin, haber doğruysa, nedenin de kolaylıkla bilinecek türden olduğunu ekliyor.

"Prens Mençikov, gerçekten Büyükdere'den Odessa'ya hareket ettiyse, doğrusu, görevinde başarısızlığa uğradığı (*manqué son effet*)* için bir yerden ötekine çekilmekten başka seçeneği kalmadığı içindir.

Bazı gazeteler Amiral Delasusse'ün donanmasının Çanakkale Boğazını geçtiğini, şimdi Haliç'te demiratmış olduğunu öne sürüyorlar, ama *The Morning Post* bu iddiaya karşı çıkıyor. *Triester Zeitung*, Babıâlinin, Prens Mençikov'a yanıt vermeden önce, Lord Redcliffe ve Bay de la Cour'a, sonunda onların desteğine güvenip güvenemeyeceğini sorduğuna dair okurlarını temin ediyor. *The Times* ciddiyetle karşı çıkıyor buna.

Şimdi size, 5 Mayıs'tan 12 Mayıs'a kadar İstanbul'da yapılan görüşmelerle ilgili merak uyandırıcı bazı ayrıntıları kapsayan bu işin başından sonuna, Kuzey barbarlığıyla Bizans ikiyezlülüğünü nefret verici biçimde birleştiren ve Rusya'yı ve Avrupa'ya gülünç düşürmeyi başaran Prens Mençikov'un gülünç davranışını ortaya koyan Paris *Siècle*'den sözcüğü sözcüğüne bir çeviri veriyorum. Bu "Grec du Bas-Empire"^{**} sadece tiyatroya özgü davranışlarla tüm bir imparatorluk üzerinde egemenliği ele geçireceğini sandı. Rusya için yüce ile gülünç arasında —ancak kanla temizlenebilecek gülünç arasında— hiçbir basamak kalmadı. Ama parababaları sınıfının şimdiki borsa tellallığı günleri, şövalyece spor karşılaşmaları günleri değil. *Siècle*'deki⁴² yazı şöyle:

"5 Mayıs perşembe günü, Fransız posta gemisinin hareket günü Babıâli kutsal yerler sorununun çözümünü aydınlatan fermanların kopyalarını Bay Delacour'a ve Prens Mençikov'a gönderdi. Gün, herhangi bir bildiride bulunulmadan, Prens Mençikov tarafından herhangi bir girişimde bulunulmadan geçti, ve bütün elçiler, sorunu çözülmüş sanarak, işbaşındaki hükümetlerine işlerin mutlu geçtiğini haber vermek için Fransız posta gemisinin hareketinden yararlandılar. Bununla birlikte, kutsal yerlerle ilgili fermanı doğrudan almış olan Prens Mençikov, kutsal mezar sorununun çözümünü ve Yunan kilisesinin gelecekteki ayrıcalığını ve bağımsızlıklarını içeren, yani bu kilisenin en geniş himayesinin Rusya'ya bağışlanmasını, böylelikle, Türkiye'de iki ayrı hükümdar — müslümanlar için sultan ve hristiyanlar için çar— ilamını içeren bir senet verilmesini istediği bir ultimatomu sıradan bir kavasla, yani bir jandarmayla, gece yarısına doğru dışışleri

* Amacına ulaşamadığı. —ç.

** Bizans Rumu. —ç.

bakanına gönderdi. Prens, bu ulti-matomun yanıtlandırılması için Babiâliye yalnız dört gün tanıyor, bundan başka, o sarada ulti-matomun alındığının bir hükümet görevlisince hemen doğrulan-masını istiyordu, dışişleri bakanı, ona, ağası ile, bir jandarma assuba-yı ile, bir çeşit alıntı belgesi gönderdi. Aynı gece prens, Odessa'ya bir vapur gönderdi, 6 Mayıs cuma günü, sultan, böyle alışılmamış tarzda iletilen ulti-matom kendisine bildirildikten sonra, Divanı toplantıya çağırdı ve Lord Redcliffe'i Bay Delacour'u olanlardan resmen haberdar etti. Bu iki büyükelçi ortak bir politika için hemen önlem aldı, ve bu arada Babiâliye söz ve biçim bakımından büyük bir ölçülülük göstererek ulti-matomu reddetmeyi öğütledi. Bundan başka Bay Delacour'un, Fransa'nın kutsal yerlerle ilgili 1740 Antlaşmasının kendisine tanıdığı haklara dokunan her antlaşmaya karşı çıkacağını son derece biçimsel olarak açıklaması gerekiyordu. Prens Mençikov bu arada Büyükdere'ye çekilmişti (tıpkı Aşil'in çadırına çekildiği gibi), Bay Canning, 9 Mayısta, prensin temkinli bir tavır ortaya koymasına vesile olmak amacıyla, onunla bir görüşme yapmak dileğinde bulundu. Reddedildi. Ayın sonunda, savaş ve dışişleri bakanları, mantıklı bir çözüme ulaşmayı denemek için Prens Mençikov'a kendisini ziyaret etmesi-ni dilemiş olan sadrazamın yanındaydılar. Gene ret. Bununla birlikte Prens Mençikov, süreyi üç gün daha uzatmaya hazır olduğunu bildirdi. Bunun üzerine sultan ve bakan, kararlarının verilmiş olduğu, zamanın bir değişiklik yapmayacağı yanıtını verdiler. Babiâlinin bu olumsuz yanıtı, ayın 10'unda, gece yarısına doğru, bütün Rus elçiliğinin toplanmış bulunduğu ve yapılacak olan yolculuğun hazırlıklarının günlerden beri görüldüğü Büyükdere'ye gönderildi. Bu koşullardan haberdar edilmiş olan Türk bakanlığı, sanki sultan sorunu çözmüş ve yeni bir hükümet kurmuş gibi, neredeyse bundan vazgeçiyordu."*

Türkiye olaylarıyla ilgili raporumu, bütün bu işler olup biterken Rum rahiplerinin takındıkları tutumu gösteren, *Constitutionne*l'den bir alıntıyla sonuçlandırıyorum:

"Bu sorunla derinden ilgilenen Rum rahipler, *statu qou*'dan, yani Babiâliden yana olduklarını bildirdiler. Rusya imparatoru tarafından kendilerine zorla kabul ettirilmek istenen koruyuculuk tehdidine karşı *en masse*** protestoda bulunuyorlar. Genellikle, Rumlar, Rusya'nın desteğini arzularlar, ama ancak onun doğrudan egemenliğine bağlı olmamak koşuluyla. Rus kilisesine bağımlı

* *Siècle*'den yapılan alıntı, İngilizce metinde özetlenerek verildiği için (s. 31), Almanca metinden çevrilmiştir (*Werke*, 9, s. 112-113). –*Sol Yayınları*.

** Kitle halinde. –ç.

duruma gelmesini, Petersburg kabinesinin tasarımları kabul edilirse zorunlu olarak ortaya çıkacak böyle bir şeyi düşünmek, onlara iğrenç geliyor."

New-York Daily Tribune
n° 3791, 10 Haziran 1853

KARL MARX

İNGİLİZ VE FRANSIZ DONANMALARI* — "THE TIMES" — RUSYA GENİŞLEMESİ

Londra, Salı, 31 Mayıs 1853

Amiral Corry'nin donanması, Amiral Dundas'ın donanmasını takviye edeceği Malta yolunda Miscay Körfezinde görüldü. *The Morning Herald* haklı olarak şu gözlemi ortaya koyuyor:

"Haftalar önce amiral Dundas'ın, Salamis'de Fransız donanmasına katılmasına izin verilseydi olayların bugünkü durumu hayli farklı olurdu."

Rusya, salt görünüşü kurtarmak için olsa bile, Mençikov'un gülünç gösterilerini, gerçek savaş manevralarıyla destekleyecekse, ilk iki adımı, olası ki, Tuna Prensliklerini yeniden işgal etmek ve Edirne Antlaşmasıyla ele geçirmek için her çabayı gösterdiği Ermenistan'ın ili olan Kars'ı ve Batum limanını almaktan ibaret olacaktır. Batum limanı, Doğu Karadenizde gemiler için tek güvenli sığınak olduğundan, bu limanın Rusya'nın eline geçmesi, Türkiye'yi Pontus'taki son deniz üssünden yoksun bırakacak ve o kesimi Rusların özel denizi durumuna getirecektir. Ermenistan'ın en zengin ve en iyi ekilip-biçilen bölgesi Kars'a ek olarak bu liman, Rusya'ya, İngiltere'nin Trabzon üzerinden İran'la yaptığı ticareti kesme ve Küçük Asya'ya olduğu kadar İngiltere'ye karşı bir harekette kullanılacak bir üs elde etme olanağını verebilir. Ancak, İngiltere'yle Fransa kararlı davranırlarsa, Rus Elçisi Voynoviç'le

* Almanca metinde başlığın bu kısmı "Türkiye Sorunu" şeklindedir (*Werke*, 9, s. 114).

beraberendekileri kamçılayarak gemilerine bindirmelerine ve Asterabad'dan atmalarını kölelerine emreden Mehmet Ağaya karşı Nikola, o bölgedeki tasarımlarını, İmparatoriçe Katerina'nınkinden daha fazla uygulamaya koymayacaktır.

Son haberler, hiçbir yerde, Printing-House Square'de* yarattığı korkudan daha büyüğünü uyandırmış değil. *The Times*'ın, korkunç darbe altında başını ilk kaldırma girişimi, telli telgrafa, bu "en olağanüstü" alete karşı, umutsuzca, şiddetli bir eleştiri yöneltmek oldu. "Bu yalancı telgraftan, hiçbir doğru sonuç çıkarılamaz." diye haykırıyordu. Vardığı yanlış sonuçları böylece telli telgrafın sırtına yükleyen *The Times*, bakanların parlamentodaki açıklamaları ardından, şimdi ayrıca, eski "doğru" vaatlerinden de kurtulmaya çabalyor. Şöyle diyor:

"Dört yüzyıl boyunca egemen olmuş Osmanlı Devletinin ya da daha çok İslam iktidarının yazgısının her zaman ne olacağı konusunda, ülkelerimizin ve Avrupa'nın bütün partileri arasında şu noktada hiçbir görüş ayrılığı yoktur: Uygarlık ve bağımsız hükümet biçimi için, yerel Hristiyan topluluğun giderek gelişmesi, bütün dünyanın çıkarıdır, ve bu ulusal toplulukların Rusya'nın boyunduruğuna girmesine ve onun muazzam egemenlik alanını daha da büyütmesine asla izin verilmemelidir. Bu noktada, yalnız Türkiye'nin değil, tersine, bütün Avrupa'nın, Rusya'nın böyle taleplerine direneceğine ve Türkiye'nin Yunanlı ve Slav uyruklarının kendilerini savunmak uğruna kendi bakımlarından hazır oldukları genel antipatiyi ve yenilmez muhalefeti yaratmak için, bu ilhak ve arazi genişletme çabasını yalnızca gerçek yüzüyle göstermesi gerektiğine güveniyoruz."**

Nasıl oldu da zavallı *Times*, Rusya'nın Türkiye'ye karşı "iyi niyet" taşıdığına, her türlü büyümeye "antipati" duyduğuna inandı? Türkiye'ye karşı Rusya'nın iyi niyeti! Birinci Peter, kendini, Türkiye'nin yıkıntıları üzerinde yükseltmeyi kurmuştu. Katerina, Türkiye'nin önerilen parçalanması ve amaca uygun biçimde eğitilen, hatta adlandırılan torununun yönetimi altında İstanbul'da bir Rum imparatorluğu kurulmasına katılmaya Avusturya'yı inandırmış, Fransa'yı da davet etmişti. Nikola, biraz daha alçakgönüllü, Türkiye'nin, yalnızca ona özgü olarak koruyuculuğunu istiyor. İnsanlık, Rusya'nın, Polonya'nın koruyucusu, Kırım'ın koruyucusu Courland'ın koruyucusu, Gürcistan'ın, Mingrelya'nın, Çerkez ve Kafkas kabilelerinin koruyucusu olduğunu unutma-

* Londra'da *The Times* gazetesinin bulunduğu yer. -ç.

** *The Times*'dan yapılan alıntı, İngilizce derlemede özetlenerek verildiği için (s. 34), Almanca metinden çevrilmiştir (*Werke*, 9, s. 115). -Sol Yayınları.

yacak. Ve şimdi, Türkiye'nin koruyucusu Rusya! Rusya'nın genişlemeye antipati duymasına gelince, Büyük Peter'den bu yana Rusya'nın elde ettiği kazançlara ilişkin aşağıdaki gerçekleri kanıt olarak gösteririm.

Rus sınırları şöyle genişledi:

Berlin, Dresden ve Viyana'ya doğru	700	mil	kadar
İstanbul'a doğru	500	mil	kadar
Stockholm'e doğru	630	mil	kadar
Tahran'a doğru	1.000	mil	kadar

Rusya'nın İsveç'ten elde ettiği kazanç, bu krallığın elinde kalandan daha büyüktür; Polonya'dan sağladığı kazanç, neredeyse Avusturya İmparatorluğuna eşit; Avrupa Türkiye'sinden kazancı Prusya'dan büyük (Ren illeri hariç); Asya Türkiye'sinden elde ettiği kazanç, Almanya'nın tüm toprağı kadar geniş; İran'dan aldıkları İngiltere'ye eşit; Tataristan'da elde ettiği toprak Avrupa Türkiye'si, Yunanistan, İtalya, ve İspanya'nın toplamı büyüklüğünde. Rusya'nın son altmış yıl süresince elde ettiği toprak kazancının toplamı, genişlik ve önem bakımından, daha önce Avrupa'da sahip olduğu imparatorluğun tümü büyüklüğünde.

New-York Daily Tribune
n° 3794, 14 Haziran 1853

KARL MARX

RUS HİLESİ

(PARÇA)

Londra, Salı, 7 Haziran 1853

Paris'te yaşayan bütün Rus generaller ve öteki Ruslar, gecikmeksizin Rusya'ya dönme buyruğunu aldılar. Paris'teki Rus Elçi Bay Kisselefin kullanmaya başladığı dil, oldukça tehdit edici; Petersburg'dan gelen ve Türkiye sorununu *assez cavalièrement** ele alan mektupları da gereksiz bir gösterişle açıklıyor. Aynı çevrenin yaydığı bir söylentide de, Rusya'nın, İran'dan, Azak denizinin en güney-doğu ucundaki Asterabad topraklarını kendisine bırakmasını istediği öne sürülüyor. Aynı zamanda, Rus tacirler, Londra temsilciliklerine gönderdikleri, ya da gönderdikleri *haber verilen* talimatlarda, "savaşın patlak vermek üzere oluşu nedeniyle fiyatların yükselmesi beklendiğinden, bugünkü nazik durumda herhangi bir tahıl satışına *girmemelerini*" bildiriyorlar. En son olarak da, gazetelere, Rus ordularının sınıra yürümekte olduğuna, Yaş kenti halkının askerleri karşılamaya hazırlandığına, Kalas kentindeki Rus konsolosun Tuna nehri üzerinde birçok köprü kurmak üzere büyük ölçüde ağaç satın aldığına dair üstü kapalı haberler ve *Augsburger Zeitung*'la⁴³ öteki Avusturya-Rus gazetelerinin başarıyla besledikleri daha başka *canard*'lar** gizlice gazetelere uçu-
luyor.

Bütün bunlar, benzeri başka haberler, yazışmalar vb., Rus

* Sert bir dille. -ç.

** Ördek, mecazî anlamda aldatmaca. -ç.

ajanların, Batı dünyasına yoğun bir korku salma, onu, bu genişleme siyasetinin sürüp gitmesine zorlama şeklindeki gülünç çabalardan başka bir şey değildir. Rusya, bu genişleme siyaseti örtüsü altında, şimdiye dek olduğu gibi, Doğu hakkındaki tasarımlarını sürdürmeyi umuyor. Bu yanıltma oyununun nasıl hesaplı-kitaplı oynanmakta olduğu şu olayda çok iyi görülebilir:

Rusya tarafından beslendiklerini herkesin bildiği bazı Fransız gazeteler, geçen hafta, "Türkiye ile Rusya arasında, Petersburg'la Moskova —yani Çarla, Eski Rusya hizbi— arasındakinden daha az gerçek sorun bulunduğunu; hükümdar için, savaşa girmenin, kendisini hoşnut etmeyen, hükümdarları ne yaptığını sık sık göstermiş olan, fetihle ısrarlı bu hizbin intikamından daha az tehlikeli olduğunu" keşfettiler. Kuşkusuz, Prens Mençikov "bu hizbin başı"dır. *The Times* ve İngiliz gazetelerinin çoğu — biri anlamını bile bile, ve ötekiler belki de bilinçsizce aldanarak, bu saçma görüşü yinelemekten geri durmadılar.

Şimdi, bu yeni açıklamadan kamuoyunun nasıl bir sonuç çıkarması amaçlanıyordu? İstihza karşısında gerileyen ve Türkiye'ye karşı savaşçı tutumunu bir yana koyan Nikola'nın, savaşçı Eski Ruslar karşısında bir zafer kazandığı sonucunu mu; yoksa savaşa giden Nikola'nın, bunu, gerçekte bu (efsanevî) hizbe boyun eğme zorunluluğundan ötürü yaptığının sonucunu mu? Her iki durumda da "yalnızca Moskova, Petersburg karşısında ya da Petersburg, Moskova karşısında zafer kazanabilirdi", *Avrupa, Rusya karşısında değil*.

Bu ünlü Eski Rusya hizbine dair, Paris'teyken kendileriyle yakın ilişkim olan, kulağı delik birçok Rus aristokratından öğrendiğime göre, böyle bir hizbin soyu çoktan tükenmiş bulunuyor, ancak çar, küstahça isteklerine sabırla katlanması için Avrupa'nın batısını korkutacak bir umacıya gerek duyduğu zaman ortaya çıkıyor. İşte bir Mençikov'un dirilişi ve efsanevî Eski Rusya üslubuna uygun kılığı. Rus soyluları arasında çarın gerçekten korktuğu bir topluluk vardır. Bu topluluk, amacı, İngiltere örneğinin ardından, anayasalı bir aristokrasi düzeni kurmak olan soylular topluluğudur.

Rus diplomasisinin, İngiltere ve Fransa'yı yanlış yola yöneltmek amacıyla çağırdığı bu farklı ruhların yanı sıra, Beaumont-Vassy Vikontu tarafından yayınlanan *L'Empire Russe depuis le Congrès de Vienne** adlı yapıtla, aynı amaca ulaşmak üzere bir başka girişimde daha bulunulmuştur.⁴⁴ Bu önemsiz yapıtın niteliğini göstermek için, sadece bir tümcesini almak yetecektir.

* Viyana Kongresinden Bu Yana Rus İmparatorluğu." —ç.

"St. Peter ve St. Paul kalesinin mahzeninde bir sikke ve külçe deposu bulunduğu iyi bilinir. Bu *gizli hazine*, 1 Ocak 1850'de resmen 99.763.361 gümüş ruble değerinde tahmin edilmiştir."

Acaba hiçbir zaman hiçbir kişi, İngiltere Merkez Bankasının *gizli hazinesi* hakkında konuşmayı düşünmüş müdür? Rusya'nın "gizli hazinesi", imparatorluk maliyesince çıkarılan ve karşılığı bulunmayan *gizli* kağıt paralar bir yana, dolaşımda üç kat fazlasıyla bulunan *altına çevrilebilir* kağıt paranın sadece maden ihtiyatıdır. Ama, bu hazineyi saklayan torbaların yıllık denetimi için çar hükümetince seçilen Petersburg'lu birkaç tacir dışında, hazine kimse tarafından görülmediğine göre, pekala "gizli" diye tanımlanabilir.

Anacak bu doğrultuda Rusya'nın başlıca kanıtı *Journal des D'bats*'da yayınlanan, şu eski orleancı bilgenin, Bay Saint-Marc Girardin'in imzasını taşıyan yazıdır. O yazıdan alıyorum:

"Bize göre, Avrupa için iki büyük tehlike var — Avrupa'nın bağımsızlığını tehdit eden *Rusya toplumsal düzenini* tehdit eden *devrim*. Şimdi, Avrupa, kendini bu iki tehlikeden birine tamamen açık duruma getirmediğe, ötekine karşı korunamaz. ... *Avrupa'nın bugünkü durumunda, savaş, toplumsal devrim olur.*"

Bunun doğal sonucu olarak, Bay Saint-Marc Girardin, Rus imparatorunun, devrimden en az onun ve gazetenin sahibi Bay Bertin kadar "*horreur*"* duyduğunu unutarak, toplumsal devrime karşı, hangi koşul altında olursa olsun, barıştan yana çıkıyor.

Rus diplomasisinin basına ve İngiltere halkına verdiği bütün bu uyuşturucu ilaçlara karşın "o ihtiyar ve inatçı" Aberdeen, Amiral Dundas'a, Türk kıyılarında Fransız donanmasına katılma emrini vermek zorunda kaldı; son aylarda sadece Rusça yazmayı bilebilen *The Times* bile, daha fazla İngiliz ilhamı almış görünüyor. Şimdi çok yüksekte konuşuyor.

Danimarka (bir zamanlar Schleswig-Holstein) sorunu, İngiltere'de dikkate değer bir ilgi uyandırmaya başlıyor. Çünkü İngiliz basını dahi, Doğu karışıklığının temelinde nasıl ki Rusya'nın genişleme arzusu yatıyorsa, bu sorunun temelinde de aynı arzunun yattığını keşfediyor. Türkiye'nin ve Doğu kurumlarının tanınmış hayranı, milletvekili Bay Urquhart, Danimarka tahtına veraset sorunu hakkında bir broşür yayınladı. Daha sonraki bir mektupta, bu broşürün bir değerlendirmesi yapılacaktır.⁴⁵ Bu broşürde ortaya konan temel görüş şudur: Rusya, Baltık Deniziyle Kuzey Denizini birleştiren boğazın, kendisi için, güneyde Çanak-kale Boğazının gördüğü işi görmesini sağlamak niyetindedir, yani

* Korku. -ç.

Çanakkale Boğazının işgalinin Karadenizde yapacağı şeyi, kuzeyde bu boğazın yapmasını ve Rusya'nın Baltık Denizinde deniz üstünlüğünü güven altına almasını sağlamak niyetindedir.

New-York Daily Tribune
n° 3801, 22 Haziran 1853

KARL MARX

BRUNNOW VE CLARENDON — ERMENİ BİLDİRİSİ*

(PARÇA)

Londra, Cuma, 17 Haziran 1853

Bay Disraeli'nin etkisi altında olan yeni haftalık gazete *The Press*,⁴⁶ geçen cumartesi günü, İngiltere kamuoyuna garip bir açıklama yaptı. Buna göre:

"Bahar başında Baron Brunnow, Rus imparatorunun Babıâliye yöneltmek üzere olduğu istekleri Lord Clarendon'a bildirmişti; bu yazışmaya, konu üzerinde İngiltere'nin ne düşündüğünü saptayabilmek amacıyla giriştiğini belirtmişti; Lord Clarendon, Rusya'yı, tutmak istediği yoldan vazgeçirmeye çalışmamış, herhangi bir itirazda bulunmamıştı; Moskovalı diplomat, imparator efendisine, Halic üzerindeki tasarımlarına gözyummanın İngiltere'yi rahatsız etmediğini haber vermişti.

Şimdi dünkü *The Times* gazetesinde, Bay Disraeli'nin ciddî suçlamasına yanıt olmak üzere, dışişleri bakanlığından çıkma, resmî ve hayli emek ürünü bir yazı vardı, ama bu yazı, benim kanımca, suçlamayı yalanlamaktan çok, pekiştiriyor. *The Times*, ilkyaz başlarında, Prens Mençikov'un İstanbul'a varışından önce, Babıâlinin, Rum rahiplere anlaşmayla vermiş olduğu ayrıcalıkları geri alışı karşısında Baron ve Brunnow'un Lord John Russell'a şikayette bulunduğunu ve Lord John Russell'ın da, sorunun kutsal yerler konusuyla ilgili olduğunu düşünerek, çarın tasarımlarını onayladığını öne sürüyor. Ama *The Times*, aynı zamanda, Prens Mençikov'un İstanbul'a varışından ve Lord John Russell'ın yerine, dışişle-

* Almanca baskıda makalenin tam başlığı "İngiliz Refahı — Grevler — Türk Sorunu — Hindistan"dır (*Werke*, 9, s. 134). —*Sol Yayınları*.

ri bakanlığına Lord Clarendon'ın getirilişinden sonra, "Prens Mençikov'un taşıdığı, Rus imparatorunun sultana yazdığı güven mektubundaki bazı ifadeleri ve onun aldığı talimatın ne anlama geldiğini belirtmek üzere" Baron Bronnow'un Lord Clarendon'a yeniden mektup yazdığını kabul etmek zorunda kalıyor. *The Times*, aynı zamanda, "Lord Clarendon'ın, Baron Brunnow tarafından bildirilen istekleri onayladığı"nı da itiraf ediyor. Apaçık ortada ki, bu ikinci yazışmanın, Lord John Russell'a gönderilmiş olan yazıdakinden daha fazlasını içermiş olması gerekir. Bu nedenle iş, bu açıklamayla bitmiyor. Ya Baron Brunnow dolandırıcı bir diplomattır, ya Lord Clarendon'la Lord Aberdeen birer vatan haini. Göreceğiz.

Okurlarımız, Doğu Sorununa ilişkin olan bu yakınlarda bir Londra gazetesinde yayınlanan bir belgeyi öğrenmeye ilgi duyabilirler. Bu belge, şimdilerde Londra'da oturan Ermenistan prensinin yayınladığı bir bildiridir ve Türkiye'deki Ermeniler arasında dağıtılmaktadır:

"Tanrının inayetiyle Ermenistan vb. prensi olan Leo'dan, Türkiye'deki Ermenilere:

"Sevgili kardeşlerim, sadık yurttaşlarım! ... İsteğimiz ve yürekten arzumuz, kanınızın son damlasına kadar, ülkenizi ve sultanı, Kuzeyin zalimine karşı savunmanızdır. Anımsayın kardeşlerim, Türkiye'de Rus kamçısı yoktur; burun deliklerinizi yırtmazlar; kadınlarınız gizlice ya da halkın gözleri önünde kırbaçlanmaz. Sultanın hükümrانlığı altında insanlık vardır; buna karşılık Kuzeyin o zaliminin hükümrانlığı altında ise yalnızca gaddarlık vardır. Bu nedenle kendinizi Tanrının gösterdiği yola sokun ve ülkenizin özgürlüğü ve şimdiki hükümdarınız için kahramanca savaşın. Engeller kurmak için evinizi yıkın, silahınız yoksa masa ve sandalyenizi parçalayın ve kendinizi onunla savunun. Zafer yolunda kılavuzunuz yüce Tanrı olsun. Benim için tek mutluluk, sizin arazında, sizin ülkenize ve dininize zulmedene karşı savaşmaktır. Tanrının, sultanın kalbine, benim isteğimi onaylaması ilhamını vermesini dilerim. Çünkü onun hükümrانlığı altında dinimiz saf biçimde kalırken, Kuzey zaliminin hükümrانlığı altında değiştirilecektir. Kardeşlerim, en azından anımsayın ki, şu anda sizlere seslenen kişinin damarlarında dolaşan kan, 20 kralın kanıdır; o kan, kahramanların —Lusignan'ların— ve imanımızı savunanların kanıdır; ve biz, size, 'dinimizi ve onun saf biçimini, kanımızın son damlasına kadar savunalım' diyoruz."

ABERDEEN, CLARENDON, BRUNNOW — ABERDEEN
HÜKÜMETİNİN RUSYA'YA MÜSAMAHASI
(PARÇA)

Londra, Salı, 21 Haziran 1853

1828 yılında, Rusya'nın, savaş yoluyla Türkiye üzerinde yayılmasına ve bu savaşın, kuzeyde Anapa'dan güneyde Poti'ye kadar (Çerkezistan hariç), tüm Doğu Karadeniz kıyısının ve Tuna nehri ağzındaki adaların Rusya'ya verilmesini, Buğdan ve Eflak'ın Türkiye'den ayrılarak Rusya'nın egemenliği altına konmasını sağlayan Edirne Antlaşmasıyla sonuçlandırılmasına izin verildiği dönemde, İngiltere'de, Lord Aberdeen, dışişleri bakanıydı. 1853'te, aynı Aberdeen'i, aynı ülkede, "karma hükümet"in başı olarak görüyoruz. Rusya'nın bugün Türkiye ve Avrupa ile olan çekişmesinde takındığı zorba tavrı, bu basit gerçek, çok iyi açıklıyor.

Aberdeen, Clarendon ve Baron Brunnow arasındaki gizli yazışmalarla ilgili olarak *The Press* tarafından yapılan açıklamanın yarattığı fırtınanın, perşembe günü *Times*'in kırkır yaran, dolambaçlı, içtenlikten uzak savunusu karşısında yatışmasının olası olmadığını geçen mektubumda söylemiştim. Ondan sonra *The Times*, yarı-resmî bir yazıda, Rusya'nın Babıaliye yöneltmek üzere olduğu istekleri Lord Clarendon'ın gerçekte onaylamış olduğunu itiraf etmek zorunda kaldı. Baron Brunnow tarafından İngiliz bakana gönderilen yazılar, Prens Mençikov'a verilen talimattan "sözcüğü sözcüğüne yapılmış alıntılar" olduğu halde, gazete, Londra'ya bildirilen istekler ile İstanbul'a verilen isteklerin gerçekte değişik nitelikte olduğunun ortaya çıktığını söyledi. Ne var ki, *The*

Times, o günü izleyen cumartesi günü, —kuşkusuz, Rus elçiliğinin serzenişi sonucu— iddialarını geri aldı ve Baron Brunnow'a mü-kemmel bir "açık sözlülük ve sadakat" takdirdnamesi verdi. Çünkü *The Morning Herald*, "İngiliz bakanı aldatmak amacıyla bizzat Rusya'nın Baron Brunnow'a talimatı yanlış yansıtmış olup olamayacağı" sorusunu ortaya atıyor. Bu arada, 'kokuşmuş bir gündelik basın', kamuoyunun gözünden özenle sakladığı bazı yeni açıklamalar, böyle bir yoruma yer olmadığını gösteriyor ve tüm suçu "karma hükümet"in omuzlarına yüklüyor. Bu açıklamalar, eşi görülmemiş rüşvet ve yıldırma ile yapay olarak can verilmiş ölü seçim çevrelerinin felçli bir ürünü olan bugünkü parlamentodan başka herhangi bir parlamento önünde, Lord Aberdeen ile Lord Clarendon'ın yargılanıp görevden atılmalarını gerektirecek yeterliktedir.

Lord Clarendon'a gönderilen bir yazıda, Rus prensin *tek amacının* kutsal yerler sorunu *olmadığının* kendisine bildirilmiş olduğu ifade edildi. Bu yazıda, genel soruna, yani Türkiye'deki Rum-hıristiyanlar ve belli bazı antlaşmalar çerçevesinde, Rus imparatorunun bu Rumlar karşısındaki yeri sorununa eğilinmişti. Bütün bu noktalar incelenmiş ve Rusya'nın tutacağı yol, —6 Mayıs tarihli antlaşma taslağında⁴⁷ ayrıntılarıyla saptanan yolun aynı— açık olarak belirtilmişti. Lord Aberdeen'in onayıyla, Lord Clarendon, bu yolu ne onaylamadığını gösterdi, ne vazgeçirmeye çalıştı. Londra'da durum böyleyken, Bonaparte, donanmasını Salamis'e gönderdi, kamuoyu harekete geçti, her iki Kamarada da bakanlar hakkında gensoru verilerek açıklama yapmaları sağlandı, Russell, Türkiye'nin bağımsızlık ve bütünlüğünün korunacağına söz verdi, ve Prens Mençikov İstanbul'da maskesini çıkardı. Artık Lord Aberdeen ile Lord Clarendon için, olup-bitenleri öteki bakanlara bildirmek gerekli olmuştu ve öncelleri tarafından zorlanan Lord Palmerston, doğrudan karşıt bir siyaset çizgisinde direndiği için karma hükümet parçalanmanın arifesindeydi. Hükümetinin dağılmasını önlemek için, Lord Aberdeen, en sonunda, Lord Palmerston'a boyun eğdi, İngiliz ve Fransız donanmalarının Çanakkale'de ortak harekete girişmesini kabul etti. Ancak aynı zamanda Rusya'ya karşı yükümlülüğünü yerine getirmek için, Lord Aberdeen, St. Petersburg'a özel olarak iletmediği bir haberle, Tuna Prensliklerinin Rusya tarafından işgali olayını, *casus belli** olarak görmeyeceğini duyurdu. *The Times* gazetesi de, uluslararası antlaşmaların bu yeni yorumu için kamuoyunu hazırlama buyruğunu aldı. Doğrusu, gazetenin kararı ak göstermek için har-

* Savaş nedeni. —ç.

cadığı çabayı takdir etmemek haksızlık olur. Öteden beri, Türkiye'deki Rum-hıristiyanlar üzerinde Rus *koruyuculuğunun* hiçbir siyasal sonuç doğurmayacağını iddia etmiş olan bu aynı gazete, bu kez, Eflak ve Buğdan'ın bir hükümdara bağlılığının ikiye bölünmüş olduğunu, bu toprakların gerçekte Türkiye'nin ayrılmaz bir parçasını oluşturmadığını; Bükreş ve Edirne Antlaşmaları, çara, Tuna Prensliklerindeki dindaşları üzerinde koruma hakkı tanıdığına göre,⁴⁸ Eflak ve Buğdan'ın işgalinin, "sözcüğün dar anlamıyla" Türk İmparatorluğunun istilasını demek olmayacağını iddiaya koyuluyordu. Oysa 1 Mayıs 1849'da yapılan Balta Limanı antlaşması,⁴⁹ açıkça:

"1. Bu toprakların, işgal edilecekse, ancak Rus ve Türk kuvvetleri tarafından ortaklaşa işgal edileceği.

"2. Böyle bir işgali gerektirecek tek şeyin, ancak prensliklerdeki ciddî olaylar olabileceği." koşulunu kapsar.

Şimdi, bu prensliklerde herhangi bir olay patlak vermediğine ve üstelik Rusya Türklerle birlikte değil, ama kesinlikle onlara karşı bu topraklara girme niyetinde olduğuna göre, *The Times*, Türkiye'nin, Rusya'nın tek başına girişeceği işgali sessizce sineye çekmesi ve daha sonra Rusya'yla görüşmeye girişmesi görüşündedir. Ama Türkiye, daha az sakın davranır ve işgali *casus belli** sayarsa, *The Times*, İngiltere ile Fransa'nın aynı şeyi yapmaması gerektiğini savunuyor; ve İngiltere ile Fransa'nın aynı şeyi yapması gerekirse, *The Times*'in öğüdü, bunu ılımlı bir biçimde yapmaları, hiç bir biçimde Rusya'ya karşı savaşçılar olarak değil, Türkiye'nin savunma müttefikleri olarak yapmalarıdır.

The Times'in bu korkakça ve dolambaçlı sistemini, en iyi biçimde ancak bugünkü başyazısından aşağıya aldığım parçayla açıklayabilirim. Bu parça, Lord Aberdeen'in güttüğü siyasetin taşıdığı çelişkilerin, kaçamakların, sahte tavırların, kuruntuların ve *lâchetés*'nin** inanılmaz bir karmasıdır.

"Babîlî aşırı yollara başvurmadan önce, eğer uygun görürse, prensliklerin işgalini protesto edebilir ve Avrupa'nın bütün güçlerinin desteğiyle, gene görüşmeye oturabilir. Bu ciddî noktayı dört devletin elçileriyle uyuşum içinde saptamak ve özellikle düşmanlık durumunu, 1841 Antlaşması çerçevesinde⁵⁰ Çanakkale Boğazını yabancı savaş gemilerine açmayı gerektirip gerektirmediğine karar vermek, Türk hükümetine kalmış bir iş olacaktır. Karar Çanakkale Boğazını savaş gemilerine açma yolunda olur ve donanmaların boğazlara girmesi emredilirse, bizim oraya arabulucu

* Savaş nedeni. -ç.

** Bayağılıklar. -ç.

devletler olarak mı, yoksa savaşılar olarak mı geldiğimiz daha sonra belli olacaktır; çünkü Türkiye ile Rusya'nın savaşta olduğunu ve yabancı savaş gemilerinin gelişine *casus foederis* (!)* çerçevesinde izin verildiğini varsayarsak, bu gemiler zorunlu olarak düşman niteliğini almazlar, üstelik savaşmak için değil, ama savaşı önlemek üzere gönderildiklerinden, arabulucu devletler niteliğini korumak daha çok yararlarıdır. Böyle bir önlem, bizi mutlak olarak savaşımın başlıca hasımları durumuna getirmez."

The Times'in bütün başyazıları boşunadır. Hiçbir gazete onun izinden gitmeyecektir — hiçbiri onun oltasındaki yemi kapmamıştır. *The Morning Chronicle*, *Morning Post*, *Globe* gibi hükümet yanlışı gazeteler bile, yalnızca meşruiyetçi *Assemblée Nationale*'in,⁵¹ Tuna Prensliklerinin işgalinde *casus belli* görmeyi olası bulmadığı yerde, Manş Denizinin karşı yakasında büyük yankılar bırakarak tümünden değişik bir tutum takınmışlardır.

Karma hükümet kampı içindeki karşıtlık, tarafların yayım organları arasındaki gürültülü muhalefetle, kamuoyuna açıklanmış bulunmaktadır. Palmerston, hükümetin, Eflak ve Buğdan'ın işgalini savaş ilanı sayması görüşünde direnmiş ve Whig'lerle** karma hükümetin sözümona radikal üyeleri tarafından desteklenmiştir. Rusya'nın Çanakkale Boğazında değil de Tuna Prensliklerinde harekete geçeceği inancına dayalı olarak, İngiliz ve Fransız donanmalarının ortak hareketine rıza göstermiş olan Lord Aberdeen, bu durumda "yenik düşmüştür". Hükümetin varlığı bir kez daha tehlikededir. En sonunda, Lord Aberdeen'in ısrarlı baskıları karşısında, prensliklerin Rusya tarafından, herhangi bir müdahaleyle karşılaşmaksızın işgaline Palmerston'ın istemeye istemeye rıza göstermeye hazırlandığı bir sırada, Paris'ten Bonaparte'in, aynı hareketi *casus belli* saymaya karar verdiğini gösteren bir yazı gelmiştir. Bu durumda karışıklık en yüksek noktasına ulaşmıştır.

Şimdi şöyle demek doğru olur ki —Lord Aberdeen'in geçmiş hakkındaki bilgimiz, böyle kabul etmemizi gerektiriyor— Avrupa'yı aylardan beri uğraştıran bu Türk-Rus acıklı-güldürüsü açıkça ortaya konmuştur. Lord Aberdeen'in, İngiliz donanmasını neden Malta'dan dışarı çıkarmadığını şimdi daha iyi anlıyoruz. Albay Rose'un İstanbul'daki kararlı davranışlarından ötürü neden azarlandığını; Prens Mençikov'un zorbaca davranışlarını; İngiltere'nin savaş hareketlerinin sadece maskaralık olduğunu anlayarak, Eflak ve Buğdan'ı itirazla karşılaşmaksızın işgal etmek suretiyle

* Antlaşmalarda öngörülen durum. —ç.

** İngiltere'de 17. yüzyılda kurulan ve bugün Liberal Parti olarak faaliyetine devam eden siyasal parti. —ç.

sahneden sadece "efendi" olarak çekilmekle kalmayıp, yıllık büyük manevralarını da sultanın uyrukları hesabına yapmasına izin verildiği için memnun kalan çarın gösterdiği kahramanca kararlılığı daha iyi anlıyoruz. İnancımız o ki, savaş patlayacaksa, Rusya, onurunu zedelemekten geri çekilemeyecek kadar ileri gittiği için patlayacak; ve her şeyin ötesinde inanıyoruz ki, Rusya'nın cesareti bu noktaya kadar geldiyse, bu, baştan bu yana Rusya İngiltere'nin müsamahasına güvendiği içindir.

Karma hükümet konusunda, *The Englishman*'de yayınlanan son mektuptan şu parça, duruma çok uygun düşüyor:

"Karma hükümet, Çanakkale Boğazından esen her rüzgarda sallanıyor. Sayın Aberdeen'in korkuları ve Clarendon'ın sefil yeteneksizliği Rusya'yı yüreklendirdi ve bugünkü bunalımı yarattı."

Türkiye'den son haberler şöyle: Paris'teki Türk elçisi, İstanbul'dan, Semlin *yoluyla* bir telgraf aldı. Bu telgrafta, Babıâlinin, büyük devletlere vermiş oduğu muhtıradaki belirttiği tutum çerçevesinde, Rusya'nın son ultimatomeni⁵² reddettiği haber veriliyor. Marsilya'da yayınlanan *Semaphore*,⁵³ İzmir'e ulaşan bir habere dayanarak, Rusların, iki Türk ticaret gemisine Karadenizde el koyduklarını; ama öte yandan, Kafkas kabilelerinin Ruslara karşı genel bir kampanya başlattıklarını, Şamil'in en azından 23 topu ele geçirerek çok parlak bir zafer kazandığını bildiriyor.

New-York Daily Tribune
n° 3814, 8 Temmuz 1853

KARL MARX

RUSYA'NIN TÜRKİYE'YE KARŞIT SİYASETİ (PARÇA)

Londra, Cuma, 1 Temmuz 1853

1815 yılından beri hiçbir şey, Avrupa'nın büyük devletlerini *status quo*'nun bozulması kadar korkutmadı. Ne var ki, bu devletlerden herhangi ikisi arasında çıkabilecek herhangi bir savaş, bu *status quo*'nun altüst olması demek olabilir. Rusya'nın, Doğunun başına bela kesilmesine gözyumulmasının nedeni budur, Batılı devletlerin tarafsız kalabilmeleri ve Rus saldırılarına müdahale zorunluluğundan kurtarılmaları için karşılık olarak, Rusya'dan hiçbir şey değil, ama ne kadar saçma olursa olsun, yalnızca bir mazeret uydurmasını istemelerinin nedeni budur. Rusya, "muhteşem efendi"si sadece Batılı hükümetlerin çırılçıplak ve utanç verici başeğmelerini örtme lütufkarlığını gösterdiği için değil, ama aynı zamanda, Türkiye'yi bir defada yutmayıp parça parça yeme büyüklüğünü gösterdiği için, cömertliği ve sabrından ötürü, öteden beri göklere çıkarılmıştır. Bu nedenle Rus diplomasisi, Batılı devlet adamlarının ürkekliği üzerine oturur olmuş ve diplomasi sanatı yavaş yavaş, öylesine tam bir tavırcılığa (*mannerism*) gömülmüştür ki, günümüzdeki girişimlerin tarihini, hemen hemen harfi harfine geçmişin olaylarına kadar izleyebilirsiniz.

Sultan yeni fermanında, İstanbul Patriğine, dinsel konularda, çarın istediğinden daha fazla hak tanıdığından beri, Rusya'nın yeni bahanelerinin kofluğu ortadadır. Şimdi, "Yunan barışı"⁵⁴ bahanesi acaba daha sağlam bir bahane miydi? Bay de Villée,

sultanın kaygılarını yatıştırmak ve büyük devletlerin saf amaçlar götüğüne dair bir kanıt vermek üzere, "müttefiklerin, öncelikle Osmanlı İmparatorluğu'nun *status quo*'sunu güven altına alacak bir antlaşma yapmaları gerektiği"ni öne sürdüğü zaman, Paris'teki Rus elçisi bu öneriye bütün gücüyle karşı koymuştu. Rus elçisi, "*Babıâliyle ilişkilerinde cömertlik edilemeyecek ölçüde saygı* duymakla birlikte, Rusya'nın, Divanla kendi arasındaki ayrılıkları çözme hakkını özellikle kendine saklı tuttuğunu; Osmanlı İmparatorluğu'na genel bir güvence vermenin, alışılmadık ve şaşırtıcı bir şey olması bir yana, *efendisinin duygularını*, ve Rusya'nın elde ettiği *hakları* ve bu haklara temel olan ilkeleri yaralayacağını"⁵⁵ öne sürerek, Bay de Villée'nin önerisine karşı çıkmaktaydı.

Rusya, şimdi, Tuna Prensliklerini işgal etmek istiyor, ancak Babıâliye, bu adımı, *casus belli* sayma hakkını tanımak istemiyor.

Rusya, 1827'de "*üç devlet adına* Eflak ve Buğdan'ı işgal etmek" istemişti.

Rusya, 26 Nisan 1828 tarihli savaş ilanında da aşağıdaki açıklamayı yaptı:

"Müttefikleri, onu, Londra Antlaşmasının⁵⁶ uygulanmasında adımlarını kendileriyle uyuşturmaya her zaman hazır, *dinin* ve insanlığın saygın bütün duygularının yapmasını gerçekten emrettiği bir görece yardıma her zaman istekli, ve durumundan *ancak* 6 Temmuz antlaşmasının başarıya ulaşmasını hızlandırmak amacıyla yararlanmaya eğilimli bulacaklardır."

Rusya, 10 Ekim 1829 bildirisinde de şu açıklamayı yaptı:

"Rusya her türlü fetih arzusuna — her türlü genişleme görüşüne sürekli olarak yabancı kalmıştır."

Paris'teki Rus elçisi, Kont Nesselrod'a şöyle yazıyordu:

"İmparatorluk hükümeti, Babıâliye karşı silaha davranmanın gerekli hale gelip gelmediği sorununu incelediği zaman Osmanlı İmparatorluğu'nun başının, korkunç bir tedhişle henüz uygulamış olduğu *kanlı reformların etkileri* üzerinde yeterince düşünmemiş olanların gözünde, bu silaha davranma önleminin ivediliği konusunda kuşku duyulmuş olabilir.

"İmparator, *Türk sistemini bir deneyden geçirdi ve Haşmet-meapları bu sistemin şimdiye kadar sahip olmadığı maddî ve manevî bir örgütlenişin başlangıcı olduğunu gördü*. Sultan, yeni reform planının ve ıslahatının unsurlarını ancak biraraya getirebilmişken, bize daha düzenli ve kararlı bir direnç gösterme olanağını elde ettiğine göre, ıslahatını sağlamlaştırabilecek zamana sahip olsaydı, kendisini, kimbilir ne kadar daha dehşet verici bulacaktık. İşte bu durumdayken, henüz bizim için daha tehlikeli hale gelme-

lerinden önce onlara hücum etmiş olmaktan ötürü kendimizi kutlamalıyız, çünkü, gecikme, durumumuzu ancak kötüleştirir ve bize, karşılaştığımızdan daha büyük engeller hazırlardı."

Rusya, şimdi saldırgan bir adım atmayı ve sonra o adım hakkında konuşmayı öneriyor. 1829'da Prens Lieven, Kont Nesselrod'a şöyle yazar:

"Kendimizi genel sözlerle sınırlayacağız, çünkü bu kadar nazik bir konuda ayrıntılara ait yazışma gerçek tehlikeler yaratabilir; ve bir kez Babiâliyle antlaşmanın maddelerini müttefiklerimizle tartışırsak, bize onarılmaz zararlar vermiş olduklarını *hayal edecekler* ve yalnızca onları memnun etmiş olacağız. Barış antlaşmasının imzalanması gereken yer, bizim kampımızın ortasıdır ve Avrupa'nın, onun koşullarını bilmesi gereken zaman, antlaşmanın sonuçlandırıldığı zamandır. O zaman artık sızlanmak için çok geç olacaktır ve Avrupa artık önleyemeceği şeyin zararını sabırla sineye çekecektir."

Rusya, şimdi, ne savaş, ne barış demek olan, kendisinin dayanabileceği, ancak Türkler için yıkıcı olan bir durumu sürdürmek için, şu ya da bu bahane altında, hareketi aylardan beri geciktiriyor. Sözü geçen dönemde de aynı biçimde davranmıştı. Pozzo di Borgo'nun dediği gibi:

"Bizim siyasetimiz, gelecek dört ay içinde yeni hiçbir şey olmamasını sağlamaktır, umarım bunu başaracağız, *çünkü insanlar genellikle beklemeyi yeğ tutar*; ama beşinci ay, olaylar açısından verimli olmalıdır."

Çar, Türk hükümetine en büyük hareketleri yaptıktan sonra ve şimdi, en onur kırıcı türden ödünleri zorla alma tehdidinde bulunmasına karşın, "Sultan Abdülmecit için duyduğu dostluk"tan ve "Osmanlı İmparatorluğu'nun muhafazası için" taşıdığı arzudan yüksek sesle sözediyor. Çar, "haklı istekleri"ne karşı durmanın ve "dostluğunu ve duygularını yaralama"ya devam etmenin, "nota"sını reddetmenin ve "koruyuculuğu"nu kabul etmemenin "sorumluluğunu" sultanın üstüne atıyor.

1828'de, Rus silahlarının o yılki savaşta pek fazla başarı sağlayamamış olması hakkında Charles X tarafından açıklama yapması istendiği zaman, Posso di Borgo, mutlak zorunluluk olmadıkça savaşı *à outrance** duruma getirmemek suretiyle imparatorun, gösterdiği *cömertlikten* sultanın yararlanacağını umduğunu, ancak bu *deneyimin* başarısız kaldığını söylemişti.

Rusya, Babiâliyle şimdiki anlaşmazlığı başlatmadan kısa süre önce, göçmenler sorunu üzerinde, İngiltere'ye karşı, Kıta devletleri

* Öldürücü. -ç.

arasında bir koalisyon kurmanın yolunu araştırdı, ancak bu deneyimde başarısızlığa uğrayınca, Fransa'ya karşı, İngiltere'yle bir koalisyon yapmaya kalkıştı. Aynı biçimde, 1826'dan 1829'a kadar, "Prusya'nın muhteris tasarımları"yla Avusturya'nın gözünü yıldı- rırken, aynı zamanda, Avusturya'yı dengelemek üzere, Prusya'nın kudretini ve iddialarını var gücüyle artırdı. Şimdiki genelge nota- sında⁵⁷ Rusya, kutsal yerlere ilişkin iddiaları nedeniyle Bonaparte'ı, barışı bozan tek kişi olarak suçluyor. Ama sözü geçen tarihte, Pozzo di Borgo'nun sözleriyle, Rusya, "Avrupa'ya yayılan tüm çalkantıyı Prens Metternich'e bağlamıştı, Wellington dükünün, Viyana hükümetine bağımlı hale gelirse, öteki hükümetler üzerin- deki etkisinin zayıflayacağını kavramasını sağlamaya çalışıyordu, böyle bir durum, olayların akışına öyle bir yön verebilirdi ki, artık Fransa'yı İngiltere'yle uzlaştırmaya uğraşan Rusya değil, ama Avusturya hükümetiyle birlik olmak için Fransa'yı boşamış olan İngiltere'nin bizzat kendisi olabilirdi."

Rusya, artık gerilerse büyük bir onur kırıklığına uğrayabilirdi. 1828 başarısız askerî girişiminden sonraki durumu da aynen böyleydi. O zaman Rusya'nın en büyük amacı neydi? Bir Rus diplo- matın sözleriyle karşılık verelim:

"Görüşmenin başarısı için gerekli olan üstünlüğü elde etmek üzere, ikinci bir askerî harekatta bulunulması zorunludur. Bu gö- rüşmenin başlayacağı tarihte, koşullarımızı hemen ve ivedi olarak kabul ettirebileceğimiz bir durumda olmalıyız. ... *Daha fazlasını yapma gücünde olan* haşmetmeap *daha az istekle* yetinebilir. Bana kalırsa, bütün çabalarımızın amacı, bu üstünlüğü elde etmek olmalıdır. *Bu üstünlük*, dünyanın gözünde kurmamız ve sürdür- memiz gereken *siyasal varlığımızın koşulu haline gelmiş bulun- yor.*"

Ama Rusya, İngiltere'yle Fransa'nın ortak hareketinden kork- muyor mu? Kuşkusuz. Louis-Phillippe'in hükümrânlığı sırasında açıklanan Gizli Anılar'da, Fransa'yla İngiltere arasındaki ittifakı bozmak için Rusya'nın güttüğü niyetler hakkında şöyle deniyor:

"İngiltere'yle Fransa'nın birlikte olacağı bir savaş durumunda, bu birlik bozulmadıkça Rusya başarı umudu besleyemez; bu durumda İngiltere'nin, Kıtadaki bir çatışma sırasında en azından yansız kalmayı kabul etmesi gerekir."

Soru şu: Rusya, İngiltere'yle Fransa'nın ortak harekette bulu- nacağına inanıyor mu? Bir kere daha Pozzo di Borgo'nun yazı- sından şu bölümü alıyoruz:

"Türk İmparatorluğunu yıkma fikri, egemen fikir olmaktan çıktığı andan itibaren, salt, sultanı şu ya da bu koşulu kabul

etmekten uzak tutabilmek uğruna, hele hele, her şeyin belirsiz ve kesinleşmemiş olduğu ve yaklaşan bir savaşın başlarında bulunduğu bir durumda, İngiltere hükümetinin genel bir savaş tehlikesini göze alması olası değildir. Bu düşünceler, Büyük Britanya'nın, açıkça ilişki kesme gibi bir girişimde bulunmasından korkmamız için hiçbir neden bulunmadığı düşüncesini doğruluyor. Gene bu düşünceler, Büyük Britanya'nın, yalnızca, Babiâliye, barış istemesi için tavsiyede bulunmakla kalacağı ve, görüşmeler sırasında, iktidarı dahilinde, iyi dostluk hizmetini sunarak yardımda bulunmakla yetineceği, sultan reddeder ya da biz direnirsek, daha fazla ileri gitmeyeceği düşüncesini doğruluyor."

1828'in ve 1853'ün bakanı "Sayın" Aberdeen hakkında Nesselrod'un görüşüne gelince, Prens Lieven'in bir yazışmasından şu satırları almak herhalde iyi olur:

"Lord Aberdeen benimle yaptığı görüşmede, İngiltere'nin Rusya'yla bir kavgaya girişmek gibi bir niyeti hiçbir zaman taşımadığına dair bir kere güvence verdi, İngiltere hükümetinin yerinin, St. Petersburg'da pek iyi anlaşılmış olmadığından kaygı duyduğunu ve kendisini çok nazik bir durumda gördüğünü söyledi. Kamuoyu, Rusya'ya karşı patlamaya her zaman hazırды. Britanya hükümeti, bu kamuoyunu sürekli olarak göğüsleyemedi; ulusal önyargılara dokunan sorunlar üzerinde kamuoyunu kızdırtmak tehlikeli olabilirdi. Öte yandan, bu önyargılarla savaştan İngiltere hükümetinin dostça tutumuna tam bir güvenle dayanabilirdik."

Kont Nesselrod'un 11 Haziran tarihli notasındaki hayret verici tek şey, "hareketlerle yalanlanmış sözlerin, sahip çıkılmıyormuş gibi gösterilen tehditlerle küstahça *mélange** edilmesi" değildir, ama Rus diplomatik notalarının ilk kez Avrupa'da nasıl bir kabul gördüğüdür. Bu notalar, alışlagelmiş korku ve saygı yerine, Batı dünyasının, geçmişteki utanç verici davranışlarından ötürü yüzünün kızarmasına ve iddiaların incelik ve gerçek barbarlıkla böylesine küstahça birbirine karıştırılışına tahkirle gülmesine yolaçıyor. Gene de Nesselrod'un bütün devletlere verilmiş genelge notası ve 16 Haziran tarihli *ultimatissimum*'u,** Pozzo di Borgo ile Prens Lieven'in bunca hayran olunmuş şaheserlerinden kılpayı dahi kötü değildir. Kont Nesselrod, şimdi ne ise, onların zamanında da oydu — Rusya'nın diplomatik başı.

Bir ayıyı inceleyen İranlı iki doğa bilimcisi hakkında güzel bir fıkra vardır. Hayatında böyle bir hayvan görmemiş olan, acaba, diye sorar, bu hayvan yumurtluyor mu, yavruluyor mu? Bu soru-

* Karıştırılması. —ç.

** Marx, alaylı bir söyleyişle, "son ültimatom" diyor. —ç.

ya, daha bilgiç olanı şu karşılığı verir: "Bu hayvan her şeyi yapabilir." Rus ayısı da, uğraşmak zorunda olduğu öteki hayvanların hiçbir şey yapamayacak olduklarını bildiği sürece, her şeyi yapabilir.

En passant,* Danimarka'da kralın mesajının, aşağıdaki koşullar altında 28'e karşı 119 oy çoğunlukla kabul edilmesi sonucu Rusya'nın kazandığı dikkate değer zaferi anmalıyım:

"5 Haziran 1849 tarihli Anayasanın 4'üncü maddesi uyarınca, Birleşik Parlamento, haşmetlilerinin, 13 Haziran 1853 tarihinde yenilenen, 4 Ekim 1852 tarihli ve Danimarka monarşisinde tahta veraseti saptayan mesaidaki düzenlemeyi onaylar."

New-York Daily Tribune
n° 3819, 14 Temmuz 1853

KARL MARX

* Geçerken *ya da* bu arada. -ç.

AVUSTURYA VE RUSYA*

(PARÇA)

Londra, Salı, 5 Temmuz 1853

Reşit Paşanın Rus *ultimatissimum*'unu reddettiğine dair notasını taşıyan ulak geçen ayın 24'ünde St. Petersburg'a vardı, ondan üç gün sonra, Prens Gorçakov'a, Prut nehrini geçmesi ve prenslikleri işgal etmesi buyrultusunu taşıyan bir haberci yola çıkarıldı.

Avusturya hükümeti, hiç kuşkusuz, Avrupa'da genel bir savaşın gerisinde pusuya yatmış bir devrim tehlikesine karşı uyarmak üzere, Kont Gyulai'yi, olağanüstü bir görevle çara göndermiş bulunuyor. Rus hükümetinin şimdiki olay için vereceği yanıtı, aynı devletin 1829'daki benzer bir girişimin verdiği yanıttan çıkarabiliriz. O zamanki yanıt şöyleydi:

"Bundan yararlanarak, Avusturya hükümeti, kendi görüşüne ve elindeki bilgilere göre, birden fazla ülkede egemen olan galeyanın yarattığı tehlikeleri olduğu kadar, devrimci eğilimlerin son zamanlarda gösterdiği gelişmeyi de tek tek ortaya koymuş bulunuyor. Bu kaygılar, İmparator Francis'in, Nikola'ya mektubunda daha da özel bir biçimde ortaya konmuştur. Avusturya'nın bize gösterdiği tehlikeleri yok saymaktan çok uzağız. Ne var ki, dış etkilerle Babiâlinin direnci bir inatçılığa dönüştüğü ve bu inatçılık, bizim arzu ve umudumuzun ötesinde, bunalımın sona ermesini geciktirdiği ve hatta yeni fedakarlıklarda bulunma çabalarımızı bir

* Almanca metinde makelenin parçaya ilişkin adı "Türk Savaşı Sorunu"dur (*Werke*, 9, s. 176). –*Sol Yayınları*.

kat daha artırmamızı gerektirdiği için, Rusya'nın bütün dikkatini, ilk ağızda ve her zamankinden çok yurttaşlarının gönencini ve gücünü etkileyecek hususlara çevirdiği görülecektir; o andan itibaren de, Rusya'nın, Avrupa'nın geri kalan kesiminde devrimci ruhun patlamasına karşı kullanabileceği olanaklar, zorunlu olarak kullanılamaz duruma gelecektir. Öyleyse barışa varılmasında, ancak imparatora şan getirecek ve onun imparatorluğuna üstünlük sağlayacak bir barışa varılmasında, hiçbir devletin çıkarı, Avusturya'nın çıkarı kadar olmamak gerekir. İmzalayacağımız barış antlaşması, sözünü ettiğimiz nitelikte olmazsa, siyasal anlayışlar ve Rusya'nın etkisi öldürücü bir darbe yiyebilir, Rusya'nın gücünün taşıdığı *saygınlık* yok olabilir ve gelecekteki olaylarda, dost ve müttefik devletlere karşı göstermesi istenebilecek olan manevî destek, güvenilmez ve etkisiz hale gelebilir." (Kont Nesselrod'dan bay de Tatişçev'e, St. Petersburg, 12 Şubat 1829 tarihli gizli yazı.⁵⁸)

Geçen cumartesi günkü *The Press*, İngiltere'nin ve daha çok Lord Aberdeen'in tutumundan hayal kırıklığına uğrayan çarın, Baron Brunnov'a, bundan böyle bu "sayın" ihtiyarla temas etmemek ve resmî ilişkilerini, dışişleri bakanıyla temasın dışına çıkarmamak buyruğunu verdiğini yazıyor.

Avusturya bankokrasisinin organı olan Viyana *Lloyd*,⁵⁹ Rusya'nın saldırganlık siyasetinin cesaretini kırmak amacıyla, Avusturya'nın, İngiltere ve Fransa yanında yer almasını kararlı bir biçimde destekliyor.

New-York Daily Tribune
n° 3824, 10 Temmuz 1853

KARL MARX

MAYARD, GLADSTONE, ABERDEEN, PALMERSTON
(PARÇA)

Londra, Cuma, 8 Temmuz 1853

Tuna Prensliklerinin fiilen işgali ve uzun süreden beri beklenen bunalımın yakınlaşmasıyla, İngiliz basını, savaşçı dilini, dik-kate değer ölçüde değiştirip yumaşattı. *The Times* gazetesinin arka arkaya iki başyazısında öne sürülen "mademki Ruslar, barbar eyaletleri uygurlaştırma eğilimlerini gemleyemiyorlar, öyleyse İngiltere, onların diledikleri gibi yapmalarına izin verse ve boşuna bir inatçılıkla barışı bozmaktan kaçınsa iyi eder" yollu öğüde de çok az karşı çıkıldı.

Hükümetin, askıda olan Türkiye Sorununa ilişkin tüm bilgileri saklama gayretkeşliği, Parlamentonun her iki Kamarasında aynı zamanda oynanan en gülünç ortaoyununda, apaçık ortaya çıktı. Tarihsel Nimeveh'in⁶⁰ ünlü onarımcısı Layard bir önerge vermiş, Türkiye ve Rusya ile ilgili tüm bilgilerin, o akşam Kamarada ortaya konmasını istemişti. Bu önerge üzerine, Avam Kamarası, aşağıdaki sahneyle karşılaştı:

"Layard. — Önergemin ertesi gün gündeme alınacağı bildirilmişti. Dün öğleden sonra aldığım bir notta, önergemi bu ayın 11'ine, pazartesiye ertelemem isteniyordu. Dün öğleden sonra — gerçekte bu sabaha kadar— karşılık verebilecek durumda değilim. Bilgim olmaksızın, dün Kamarada olduğumu, hayretler içinde öğrendim; çünkü oylama sonuçlarıyla birlikte basılan önerge kağıtlarından görüyorum ki, Layard, önergesini 8 Temmuz Cumadan,

11 Temmuz Pazartesiye ertelemiştir!

"Gladstone. — Avam Kamarasının basılı kağıtlarında, erteleme ilanının, kimin karar ve buyruğuyla yer aldığını bilmiyorum. Sayın üyeye bir noktada güvenle söyleyebilirim ki, ne yapılmışsa, tam bir *bonâ fides** ile dir.

"Layard. — Bu erteleme ilanını basılı kağıtlara kimin koyduğunu bilmek isterdim. Önergeyi pazartesi gününe ertelemeğinizin gerekçesi ne?

"Gladstone. — Lord J. Russell'in rahatsızlığı.

"Layard, bunun üzerine önergesini pazartesiye erteledi."

Madalyonun öteki yüzü ise Lordlar Kamarasında gösterildi, Clanricarde markisinin, Layard'ın önergesine benzeyen ve bakanların dileği üzerine birçok kez ertelendikten sonra, sonunda aynı biçimde cuma günü yanıtlanacağı açıklanan önergesiyle, zavallı küçük Russell'in rahatsızlığının hiçbir zaman, hiçbir ilgisi olmadı.

"Lord Brougham ayağa kalkarak bakanlığın hiçbir üyesiyle bağlantı kurmamış olduğu hakkında güvence vermiş, ama yarın Lord Clanricard'ın yapacağı bildirilen öneriyi şu andaki durumda son derece uygunsuz bulduğunu, ve bu yüzden dışışleri bakanına başvuracağını söylemiştir.

"Lord Clarendon, bu şeylerin esaslı bir araştırmasının şimdiki durumda beraberinde hiçbir zarar ya da hiçbir hoşnutsuzluk getirmeyeceğini söylemeyeceğini belirtmiş, görüşmelerin sürdürülmekte olduğunu, ama birkaç ertelemeden sonra asil dostundan önerisini geri almasını tekrar rica edemeyeceğini, yanıtında ise resmî görev bilincinin izin verdiğinden daha fazlasını söyleyemeyeceğini, ama gene de asil dostundan, bu tartışmanın her iki mecliste aynı zamanda yürütülmesinin daha iyi olacağına göre ve ayrıca Lord J. Russell'in da rahatsız olması dolayısıyla, önerinin gelecek pazartesiye kadar ertelenmesine karşı bir itirazı olup olmadığını sormak istediğini belirtmiştir.

"Ellenborough örlü. — Bana kalırsa asil marki, yarın yapacağını bildirmiş olduğu önerisini yalnız pazartesiye kadar değil, şimdiden bununla ilgili olarak herhangi bir günü saptamayıp tümünden ertelemekle, ancak akıllıca bir ihtiyat göstermiş olur.

"Lord Derby. — Asil markinin bu sorunu tartışmaya açmasına hayret ettiğini, ve asil Örl (Ellenborough) ile tamamen aynı fikirde olduğunu söylemiştir.

"Örl Grey. — Lord Clarendon'ın açıklamasından sonra tartışmanın ertelenmesinin haklı olduğunun herkesçe anlaşılmış olması gerekir.

* İyiniyet. —ç.

"Bunun üzerine Clanricarde markisi önerisini geri almıştır.

"Örl *Fitzwilliam*. — Türkiye'ye karşı *kutsal savaş* ilan eden 26 Haziran günlü Rus bildirisinin metninin gerçek olup olmadığını sormak istediğini söylemiştir.

"Örl *Clarendon*. — Yazıyı, Petrograd'daki, haşmetmeabın elçisinden sağladığını söylemiştir.

"*Malmesbury* örlü. — Pazartesi günü Avam Kamarasında benzeri bir tartışmayı mümkün olduğu kadar önlemek niyetinde olduğuna hükümetin Lordlar Kamarası üyelerine güvence vermesinin üyelerin saygınlığına uygun olacağını söylemiştir.

"*Aberdeen* örlü. — Kendisinin ve çalışma arkadaşlarının böyle bir tartışmayı önlemek için bütün ağırlıklarını koyup ellerinden geleni yapacaklarını söylemiştir."*

Kaldığımız yerden devam edelim: Avam Kamarasının, görüşmeleri ertelemesi ilkin hileyle sağlandı. Sonra, Avam Kamarasının tartışmaları ertelediği bahanesiyle, aynı şey, Lordlar Kamarasında yapılmış oluyor. Sonra "soylu" lordlar, önergeyi *ad infinitum*** ertelemeye karar veriyorlar; ve son olarak da "yeryüzündeki en soylu meclis"in onuru, Avam Kamarasının da önergeyi *ad infinitum* ertelemesini gerektiriyor.

Aynı oturumda Liddell'in sorusu görüşülürken Lord Palmerston şöyle diyordu:

"Söylemem gerekiyor ki, Edirne Antlaşması gereğince, Rus hükümeti, her zaman kendi görevi olduğunu itiraf etmiş olmasına karşın, Tuna nehri deltasının olduğu toprağı ve Sulina kanalını malik sıfatıyla etkin bir denizciliğe elverişli durumda tutma görevini savsakladığı için, hükümet yıllardan beri haklı nedenlerle şikayetçi olmuştur. Tunanın bu ağızları Türk toprağının bir parçası olduğu sürece, 16 ayak derinlik korunmuştur, oysa Rus makamların savsaklaması sonucu, bu derinlik, 11 ayağına inmiştir. Odessa'nın rakipliği sözkonusuydu. Odessa'da, Tuna yoluyla ihracatı engelleme ve eğer mümkün olursa, ihracatı Odessa yoluna çevirme arzusu mevcut olmuştur."

İngiltere hükümeti, prensliklerin Rus olması durumunda, Odessa'nın rekabeti biteceği için Tuna nehrinin ağzının yeniden açılacağını umuyor olabilir.

New-York Daily Tribune
n° 3826, 22 Temmuz 1853

KARL MARX

* Alıntının tümü İngilizce baskıda özet olarak verildiği için Almandan (*Werke*, 9, s. 189-190) çevrilmiştir. — *Sol Yayınları*.

** Sonsuz olarak. —ç.

TÜRK-RUS ANLAŞMAZLIKLARI — BRİTANYA
HÜKÜMETİNİN KAÇAMAKLI DAVRANIŞI —
NESSELROD'UN SON NOTASI*
(PARÇA)

Lonra, Salı, 12 Temmuz 1853

Parlamentoda perşembe günü ortaoyunu, ertesi gün, 8 Temmuz cuma günü de sürdürüldü ve sonuçlandırıldı. Lord Palmerston, Layard'ın önergesini sadece pazartesi ertelemekle kalmasını, ama bu konuyu bir daha ağzına dahi almamasını rica etti. "Şimdi, pazartesi, cumanın akıbetine uğrayacaktı." Brigt, bundan yararlanarak, ihtiyatlı siyasetinden ötürü Lord Aberdeen'i kutladı ve genel olarak kendisine beslediği tam güveni belirtti.

"Hükümet, Barış Derneği mi"⁶¹ diyor *The Morning Advertiser*, "Rusya'yı yüreklendirmek, Fransa'nın cesaretini kırmak, Türkiye'yi tehlikeye atmak ve pek sayın Aberdeen'den çok, İngiltere'yi itabardan düşürmek için, hükümetin daha fazlasını yapmasına gerek yoktu. Bright'ın konuşması, tir-tir titreyen hükümet üyeleri yararına düşünülmüş bir çeşit Manchester bildirisiydi."

Layard'ın sormaya niyetlendiği soruyu bakanların örtbas etme çabaları, hükümet içindeki ayrılıkları, kamuoyundan daha fazla saklama olasılığı bulunamayacağı korkusundan ileri geliyordu. Bu korku hiç de boşuna değildi. Türkiye parça parça olabilirmiş ne gam, yeter ki karma hükümet birarada kalabilsin! Lord Aberdeen'den sonra, Rusya'nın hilelerinden en çok yana olan bakanlar şunlar: Argyle dükü, Lord Clarendon, Lord Granville, Sidney

* Almanca metinde makalenin dördüncü ve son başlığı "Avusturya Sorunu"dur (*Werke*, 9, s. 195). —*Sol Yayınları*.

Herbert, Cardwell ve "radikal" Sir William molesworth. Lord Aberdeen'in bir keresinde, görevden çekilme tehdidinde bulunduğu söyleniyor. Palmerston'ın (*civis Romanus sum**)⁶² "canlı" partisi, kuşkusuz başeğmek için, sadece böyle bir bahane arıyordu. St. Petersburg ve İstanbul saraylarına karşı bir girişimde bulunmayı, "çarın Rum ortodoks hristiyanlar için istediği ayrıcalıkların, büyük devletlerin taraf olacağı bir güvence anlaşması çerçevesinde, Türk topraklarındaki tüm hristiyanları kapsayacak biçimde sağlanmasını" önermeyi kararlaştırdılar. Ancak bunun benzeri, İstanbul'dan ayrılmadan önce Prens Mençikov'a esasen önerilmiş ve herkesin bildiği gibi, boşu boşuna önerilmişti. Bu nedenle, hele hele Rusya'nın elde etmekte ısrar ettiği şeyin, büyük devletlerce yani Avusturya ve Prusya tarafından artık dirençle karşılanmayan bir antlaşma olduğunda kuşku kalmadığına göre, böyle bir önerinin yinelenmesinden sonuç beklemek çok gülünçtür. Avusturya Başbakanı Kont Buol, Rus elçisi Kont Puili Mensdorf'un kayınbiraderidir ve Rusya ile tam bir birlik içinde davranmaktadır. İki karma hükümet partisinin, uyuşuk ile "canlı"nın, yukarda belirtilen kararı aldıkları gün, *Patrie*'de şu haber yayınlanmıştır:

"Avusturya'nın İstanbul'daki yeni arabulucusu Bay de Bruck, Babıâlinin teminat olarak 5.000.000 kuruş ödemesi, Kleck ve Sutorina limanlarını teslim etmeye rıza göstermesi isteğiyle işe başladı. Bu istek, Ruslara destek olma şeklinde değerlendiriliyor."

Bu, Rusların İstanbul'daki çıkarlarına, Avusturya'nın gösterdiği tek destek değil. 1848'de, anımsanacağı gibi, prensler ne zaman kendi halklarını kurşunlamak istemişlerse bir "yanlış anlama" uydurmuşlardır. Şimdi aynı oyun Türkiye'ye karşı oynanıyor. İzmir'deki Avusturya konsolosu, İngiliz kahvehanesinde oturan bir Macarı, bir Avusturya gemisine kaçırıyor, göçmenler bu olaya bir Avusturyalı subayı öldürerek, bir ikincisini de yaralayarak karşılık verince, Bay de Bruck, Babıâlinin 24 saat içinde özür dilemesini ve tazminat ödenmesini istiyor.⁶³ Bu haberle birlikte, aynı zamanda, cumartesi günkü *The Morning Post*, Avusturyalıların Bosna'ya girdiklerine ilişkin söylentiler dolaştığını haber veriyor. Bu söylentinin ne ölçüde doğru olduğuna dair, parlamentonun her iki kamarasında dün yapılan görüşmeler sırasında, karma hükümet, kuşkusuz, "hiçbir bilgi" almadığını söyledi, sadece Russell, söylentinin, Avusturyalıların askerî birliklerini Peterwardein'de topladıklarına dair haberlerden başka bir dayanağı olmadığı tahminini öne sürme cesaretini gösterdi. Böylece, Bay de Gatişçev'in, iş ciddiye bindiği zaman, Avusturya'nın yağmadan

* Ben bir Roma yurttaşıyım. -ç.

pay almaya seve seve hazır olacağına dair 1828'de öne sürdüğü kehanet doğrulanmış oluyor.

İstanbul'dan gelen 26 Haziran tarihli bir haberde şunlar belirtiliyor:

"Tüm Rus donanmasının Sivastopol'dan ayrıldığı ve İstanbul Boğazına doğru yol aldığına dair haberler üzerine sultan, Rus donanmasının boğaz önünde bir gösteriye kalkışması durumunda, İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan ortak donanmanın Çanak-kale Boğazından geçmeye hazır olup olmadığını, İngiliz ve Fransız elçilerinden sordu. Her ikisi de olumlu karşılık verdiler. Fransız ve İngiliz subaylarını taşıyan bir Türk buharlı gemisi, *reconnoitre** amacıyla boğazlardan Karadenize çıktı."

Rusların, prensliklere girdikten sonra yaptıkları ilk iş, sultanın, bütün hristiyanların ayrıcalıklarını sağlamlaştıran fermanın yayımını yasaklamak oldu, ayrıca Bükreş'te basılan ve Doğu Sorunu üzerinde bir yazı yayınlama cüretini gösteren bir Alman gazetesini de yasakladılar. Aynı zamanda Ruslar, 1848-49 döneminde, Eflak ve Buğdan'ı işgallerinden ötürü yüklenilmiş olan tazminatın ilk yıllık taksidini Türk hükümetinden zorla aldılar. 1828'den bu yana Rusya'nın koruyuculuğu, yağma ve yıkımın neden olduğu geniş zararın yanı sıra, prensliklere 150.000.000 kuruşa mal oldu. Rusya'nın Fransa'yla savaşının giderlerini İngiltere, İran'la savaşının giderlerini Fransa, Türkiye'yle savaşının giderlerini İran, Polonya'yla savaşının giderlerini Türkiye'yle İngiltere ödemişlerdi; şimdi Rusya'nın Türkiye'yle savaşının giderlerini Macaristan ile prenslikler ödemek zorunda kalmış bulunuyor.

Günün en önemli olayı, Kont Nesselrod'un yolladığı, St. Petersburg, 20 Haziran 1853 tarihli, genelge-notadır. Nota, çarın bütün isteklerini sultan kabul etmediği sürece ve Fransız-İngiliz donanmaları Türk sularından çıkmadıkça, Rus ordularının prenslikleri boşaltmayacağını bildiriyor. Söz konusu nota, İngiltere'yle Fransa'yı doğrudan küçültücü niteliktedir. Nota şöyle diyor:

"Denizci iki devletin takındığı tutum, deniz işgalidir, böyle bir durum, bize, askerî tutum takınarak, karşılıklı dengeyi sağlama hakkını vermektedir."

Dikkat edilsin ki, Beşiki Körfeşi, İstanbul'dan 150 mil uzaklıktadır. Çar, İngiltere ile Fransa'nın, ondan özel izin almaksızın tarafsız suları işgal etmiş olmalarına meydan okurken, bizzat kendisinin Türk topraklarını işgale hakkı olduğunu iddia etmektedir. Çar, Babiâliyi, egemenliğinden vazgeçme yolunu seçmekte, bunu "antlaşma, senet ya da herhangi bir ikili uzlaşmayla mı,

* Yeniden keşif yapmak. -ç.

yoksa basit bir nota imzalayarak mı yapacağına karar vermekte" tamamen serbest bırakmak suretiyle gösterdiği yüce sabırdan ötürü kendini göklere çıkarmaktadır. Rusya'ya, İstanbul'daki tek Rum ortodoks kilisesini koruma hakkını vermiş olan Kaynarca Antlaşmasının, İstanbul'u *eo ipso** Doğunun Roma'sı ilan ettiğini "tarafsız Avrupa"nın anlaması gerektiğine çar inandırılmıştır. Rusya'nın yabancı ülkelerde din koruyuculuğunun saldırgan bir niteliği olmadığını Batının anlamayaşından esef duymaktadır. Türk İmparatorluğunun bütünlüğünü istediğini, tarihsel gerçeklerle kanıtlamaktadır — örneğin "1829'de Edirne zaferini pek ılımlı bir biçimde kullanmıştır"; oysa ifrata kaçmasını önleyen şey, ordusunun sefil bir durumda oluşu ve İngiliz amiralin, yetki verilsin verilmesin, Karadenizdeki bütün kıyı kentlerini bombalayacağı tehdidi olmuştur; o zaman elde ettiği her şey, Batılı hükümetlerin "sabrı" ve Türk donanmasının haince yakılması sonucudur. "1833'te Türkiye'yi kaçınılmaz parçalanışından ancak çar" kurtarmış. 1833'te çar, ünlü Hünkar İskelesi Antlaşması⁶⁴ sonucu, Türkiye ile *bir savunma ittifakı* kurmuştur. Bu ittifak, yabancı donanmaların İstanbul'a yaklaşmasını yasaklıyordu. Bu antlaşma ile Türkiye, parçalanmaktan, yalnızca tümüyle Rusya'ya alıkonmak için kurtarılmıştır. "1839'da tahtının yeni bir Arap İmparatorluğuna yerini bırakmasını görmekten sultanı kurtaran önerileri, çar, öteki devletlerle birlikte ortaklaşa uygulama girişiminde" bulunmuş. Bunun anlamı şudur: 1839'da çar, öteki devletlerin, Mısır donanmasını yakma ve Türkiye'yi Rusya için hayatî bir tehlike haline çevirebilecek ve "süslü sarığın" yerine gerçek bir baş koyabilecek tek kişinin gücünü azaltma girişiminde bulunmalarını sağlamıştır. "Ulu efendimizin güttüğü siyasetin temel ilkesi, olabildiği sürece, Doğuda *status quo*'yu korumak olmuştur." Aynen böyle. Çar, özel olarak Rusya'nın gözetimi altında, Türkiye devletinin çürüyüşünü özenle korumuştur.

Teslim edilmelidir ki, Doğu, daha alaycı bir belgeyi Batının yüzüne çarpmaya hiçbir zaman cesaret etmiş değildir. Ama bu belgenin yazarı Nesselrod'dur — hem ısırgan otu, hem sopa.** Bu, gerçekten, Avrupa'nın, karşı-devrimin sopası altında düşüşünün belgesidir. Devrimciler, bu şaheserden ötürü çarı kutlayabilirler. Avrupa çekilirse, basit bir yenilgiyle değil, *Furcæ Caudinæ*'den⁶⁵ geçer gibi çekilecektir.

İngiltere kraliçesi, Rus prenslerine şölen verirken, aydın İngiliz aristokrasisi ve burjuvazisi, barbar Otokratın ayağına kapanır-

* Bizzat. —ç.

** Nesselrod adının Almanca anlamları kastediliyor. —ç.

ken, egemen sınıfların güçsüzlüğünü ve düşkünliğini, yalnız İngiliz proletaryası protesto ediyor. 7 Temmuzda Mancheser Okulu, Halifax'daki Odd Fellows Hall'da büyük bir barış toplantısı düzenledi. Halifax milletvekili Crossley ve Okulun öteki "büyük adamlar"ı, "kent"ten özellikle toplantı için yığın halinde gelmişlerdi. Salon çok kalabalıktı, binlerce kişi içeri giremedi. (Fabrika bölgelerindeki ajitasyon girişimleri, parlamentoya sunulan Çarter dilekçelerinin sayısından ve orta sınıf taşra gazetelerinin saldırılarından tahmin edebileceğiniz gibi, parlak bir biçimde gelişen) Ernest Jones, o sırada Durham'daydı. Halifax çartistleri, kendisine telgraf çekerek, Avam Kamarası için iki kez aday adayı gösterildiği ve her ikisinde de el kaldırmak suretiyle⁶⁶ yapılan oylamada adaylığı kazandığı Halifax'a çağırdılar. Ernest Jones, toplantıya tam zamanında yetişti. Manchester Okulunun beyefendileri, önergelerinin desteğini sayın Aberdeen'lerine götürebileceklerine çoktan inanmışlardı ki, Ernest Jones yerinden doğruldu, özgürlük yerleştirilmeden önce barışın bir cürüm olduğunu ilan eden ve halkı savaş andı altına sokan bir değıştirge önergesi sundu. Bunu çok şiddetli bir tartışma izledi, ama Ernest Jones'un önergesi engin bir oy çoğunluğuyla onaylandı.

New-York Daily Tribune
n° 3828, 25 Temmuz 1853

KARL MARX

RUSYA SORUNU — MERAK UYANDIRICI
DİPLOMATİK YAZIŞMA
(PARÇA)

Londra, Cuma, 15 Temmuz 1853

Dün Avam Kamarasında, Disraeli, Rus hükümetinin son genelge-notası karşısında, Layard'ın önergesini yeniden getirmesinin tam zamanı olup olmadığını sordu. Lord John Russell, şimdiki durumda Layard'ın konuyu ortaya atmamasının çok iyi olacağını, çünkü notanın yayınlanışından beri, görüşme yapmanın çok daha önem kazandığını söyledi. "Sayın üyenin, görüşmeler çıkmaza girmiştir görüşü, yanlış bir görüştü." Lord John, bir yandan Aberdeen'e olan *imanını* itiraf ederken, bir yandan da *civis Romanus sum* partinin onurunu, şu sözlerle korumaya çalışıyordu:

"Rus hükümetinin, birleşik donanmaların çekilişini, prenslikleri boşaltmanın şartı haline getirdiğini bütün dünyaya ilan eden bir belgenin altına, Kont Nesselrod gibi deneyimli ve basiretli bir insanın imzasını koymayacak olduğunu, doğal olarak düşünmüştüm."

Onu izleyen Hindistan görüşmelerinde, Bright bir önerge verdi, "Hükümdar tarafından seçilmeyen direktörlerden altısının, Hindistan'da on yıl süreyle hükümdarın ya da şirketin hizmetinde çalışmış kişiler arasından olması"na ilişkin dokuzuncu madde hükmünden "hükümdarın ya da şirketin hizmetinde" deyiminin çıkarılmasını istedi. Bu değişiklik önergesi kabul olundu. Hindistan görüşmelerinin tümünde, hükümet, Bright'ın önergeleri dışında, hiçbir değiştirme önergesine katılmadı ve sonuç olarak hiçbiri

kabul edilmedi. Şu sıralarda, barışçı hükümet, pamuk balyaları ve fiyat akımları ile yapılan savaş dışında her türlü savaşa karşı olan barış partisiyle, yani Manchester Okuluyla *entente cordiale*'i güven altında tutabilmek için elinden gelen her şeyi yapıyor.

Bir zamanlar, Guizot döneminde, onun yanında başkatip olarak çalışan ve *şefi* tarafından, dışişleri bakanı olmak için gerekli niteliklere pek sahip olmadığı belirtilen, şimdiki Fransa Dışişleri Bakanı Drouyn de l'Huys, bugünlerde Kont Nesselrod'la nota alış-verişinin zevkine kendini hayli kaptırmış bulunuyor. Dünkü *Moniteur*, Rus bakanın (2.) *circulaire* notasına⁶⁷ onun verdiği yanıtı yayınlıyor. Nota şöyle sona ermekte:

"Fransa'nın ılımlı tutumu, onu her türlü sorumluluktan uzak tutmakta ve Doğunun huzuru için yapmış olduğu özverilerin boşa gitmediğini; Rus hükümetinin kendi hak iddialarını sultanın egemenlik haklarıyla bağdaştıracak bir uzlaşma yolu bulacağını; birçok ülkenin, çözümünde çıkar gördüğü bir sorunun kuvvete başvurmaksızın çözümlenmesini sağlayacak bir düzenlemenin bulunacağını umma hakkını ona vermektedir."

Daha önceki bir mektupta, Bay de Villèle'in, Rusya'ya, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü, tüm büyük devletler arasında yapılacak bir güvence antlaşmasıyla korumayı önerdiğini belirtmiştim. Bu öneriye, Kont Pozzo di Borgo'nun yanıtı şu olmuştu:

"Osmanlı İmparatorluğu için genel bir güvence, alışılmadık ve şaşırtıcı olması bir yana, Rusya tarafından elde edilmiş hakları ve üzerine bu hakların kurulmuş olduğu ilkeleri yaralar."

Evet, 1841'de Rusya gene de böyle alışılmadık bir antlaşmaya taraf olmayı kabul etti,⁶⁸ Nesselrod da 20 Haziran (2 Temmuz) tarihli notasında bu antlaşmaya değiniyor. Acaba Rusya, geleneksel siyasetiyle çeliştiği halde bunu neden kabul etti? Çünkü o antlaşma "Osmanlı İmparatorluğu için bir güvence" antlaşması değil, ama imparatorluğun, Mehmet Ali'nin yönetiminde tek canlı unsuru olan Mısır'a karşı bir hareketti — çünkü, en azından, ilk kez, niyet edildiği zaman, Fransa'ya karşı bir koalisyondu.

Paris gazetesi *La Presse*, elime henüz geçen bugünkü sayısında, Londra'da elçilik yapmış olan müteveffa General Sebastiani ile Louis-Philippe'in kızkardeşi Bayan Adelaide arasındaki yazışmayı yayınlıyor — daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olan bu mektuplar o dönemin diplomatik işlemlerine dikkate değer bir ışık tutmaktadır. Bu mektuplar, Nesselrod'un notasında iddia ettiğinin tersine, 1841 Antlaşmasının Rusya tarafından ortaya atılmış olmadığını, tam tersine, Fransa ile İngiltere tarafından

Rusya'ya karşı başlatıldığını, ama daha sonra Rusya tarafından Fransa'ya karşı bir silah haline getirildiğini gösteren açık kanıtları kapsamaktadır. Bu önemli yazışmayı, zamanın elverdiği ölçüde çeviriyorum:

I

Londra, 12 Haziran 1833

Bugün Lord Palmerston'la iki saat süren bir toplantı yaptım. Kendisine karşı büyük ölçüde tatmin duygusu duydum. Kral Leopold'un dostu ve her şeyin ötesinde Fransa'yla ittifakın büyük yandaşı olduğuna dair size güvence verirken hatalı davranmış değildim. Lord Palmerston, benimle, Doğu olayları konusunda uzun bir konuşma yaptı. Mısır Paşasının, kendi hareket yolunu kararlaştırmış olduğunu düşünüyor. Palmerston, Mehmet'in gözünü yıldırmak için, İngiltere ile Fransa'nın, donanmalarının da desteğiyle, yeni girişimlerde bulunmalarını ve, aynı zamanda, İstanbul'daki elçilerimizin sultana, Mısır Paşasının girişimlerine karşı kendisini, düşmanlık hareketinde bulunmaması koşuluyla her iki sarayın desteklediğine dair güvence verme emrini aldıklarını bildirmelerini arzu ediyor. Ben bunun, basiretli ve İngiltere ile Fransa tarafından izlenmesi salık verilir bir yol olduğuna inanıyorum. Biz Babıâliyi tutmalıyız ve Mısır'ın, Suriye'nin ve Yüksek Suriye'nin ayrılması suretiyle zarar görmemesini sağlamalıyız. Rusya sadece sultanın yardımına koşacağı anı bekliyor, *bu yardım Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu demek olabilir.*

II

Londra, 6 Temmuz 1836

Bu ülkede bütün partiler, Rusya'yı yakından gözleme gereğinde görüş birliğindeler, ve eminim Tory* partisi, Whig'lerden daha kararlı, ya da en azından böyle görünüyor, çünkü görev nedeniyle ılımlı hale gelmiş değil.

III

Londra, 21 Nisan 1838

Bu ülkenin halkı, Doğu Sorununda, Avrupa'nın genel anlayışına inanıyor. Paris'in yanıtı sabırsızlıkla beklenmekte. Çeşitli konuşmalarda kralın bana çizdiği davranış çizgisini aştığımı sanmıyorum. *Entente*** ilke olarak kurulur kurulmaz, herbir devlet tarafından takınılacak tutum ve hareket biçimi, olasılıklara göre düzenlenecektir. Rusya'nın oynaması gereken rol, Fransa ile İngiltere'nin rolü gibi, kuşkusuz, denizlerde olmak zorundadır; donanmanın Karadenizdeki hareketinin yaratabileceği herhangi bir tehlikeyi önlemek için de, birleşik donanmadaki filosofun Balık'tan alınacağı kendisine anlatılmalıdır.

* İngiliz Muhafazakâr Partisi. —ç.

** İtilâf, anlaşma. —ç.

IV

Londra, 3 Ekim 1839

İngiltere, Rusya'nın önerilerini kabul etmemiş bulunuyor,⁶⁹ Lord Palmerston, hükümet adına bana verdiği bilgide İngiltere'nin, Fransa'yla ittifaka sadık kalmak için böyle yaptığını söyledi. Aynı düşünceleri taşıyan İngiltere, Mehmet Ali'nin, Mısır'ın ve Suriye'nin, St. Jean d'Acre ile Tabariyeh gölü arasında, sınırları çizilecek olan bölümünü, verasete dayalı olarak mülk edinmesini kabul ediyor. Güçlkle karşılaştıysak da, İngiltere hükümetinin, bu son öneriye rıza göstermesini sağladık. Böyle bir düzenlemenin Fransa ya da Mehmet Ali tarafından reddedileceğini sanmıyorum. Doğu Sorunu basitleşiyor; bu sorun büyük devletlerin işbirliğiyle ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğüne ilişkin güvence çerçevesinde sonuçlandırılacaktır. Bütün ilkeler korunuyor. Babîâli, Avrupa ulusları hukukuna kabul edilmektedir. *Sadece Rusya'ya özgü koruma (himaye) ortadan kaldırılmaktadır.* Fransa'daki cumhuriyetçi hizbin, neden bu kadar Mehmet Ali'den yana olduğunu, neden onun davasını böyle yürekten benimsediğini kendine sordum. Yerleşik hükümetleri yıkabilecek, olanları yüreklendirmeye, desteklemeye çalışmak gibi devrimci bir ilke gerekçesinden başka herhangi bir neden bulamadım. Böyle bir tuzağa hiçbir zaman teslim olmamalıyız inancındayım.

V

Londra, 30 Kasım 1839

Güvenilir bir kaynaktan öğrendiğine göre, son bakanlar kurulu toplantısında, Lord Palmerston, Doğu olayları ve Fransız siyasetiye İngiliz siyaseti arasında var olan ayrılıklara ilişkin bilgi verirken, ılımlı davranmış ve iki ülkenin ittifakına saygılı olmuştur. Bunu şükranla karşılıyoruz. Hatta çalışma arkadaşlarının dikkatini, tarafımdan sözü edilen bir sisteme çekmiştir. Sonuç olarak teamüle uymayı kabul etmiş, kaçınılmaz olarak karışıklığa yolaçacak bir kuvvet siyasetini reddetmiştir.

VI

Londra, 12 Aralık 1839

Bana gönderdiği yazılarla ilgili olarak bir diyeceği olup olmadığını merak ettiğim için Lord Palmerston'ı görmeye gittim. Kont Nesselrod'ın Rus *Chargé d'Affaires'e** yazdığı mektubu okudu, bana anlattığına tamamen uyuyordu. Baron Brunnow'un gelişi, St. Petersburg hükümetinin gizli düşüncelerini öğrenmemizi mümkün kılacak. Lord Palmerston, hem biçim, hem öz konusunda çok memnun. Fransız ve İngiliz hükümetleri arasında iyi duyguların geri gelişini ve ittifakın devamını memnunlukla karşılıyor. İnanın, abartmıyorum. Gerçeğin verdiği güvenle, kendisine, yeni durumun, tam Fransa'nın arzu ettiği gibi olduğunu söyledim. Kendisi

* İşgüder, maslahatgüzar. -ç.

de bu durumu kabul etmek zorunda kaldı. Prens Esterhazy, *Chargé d'Affaires*'ine yazdığı mektupta, mareşalden çok memnun olduğunu ve halen, Fransız hükümetini Avusturya'yla *entente*'a geri getirmeye çalıştığını, ama kralın *idare edilemez* olduğunu belirtiyor. Buna tamamen inanırım. Kral böyle elverişsiz sapmalar için kafasını hiç yormaz. Bunu ancak size söylerim. Gerçekten, siz asaletmeaplarıyla birlikte inanıyorum ki, *Rusya kendi kurduğu tuzağa düşecektir*.

VII

Londra, 18 Aralık 1839

Bu sabah mareşalden, genellikle olduğundan daha garip bir yazı aldım. Mareşalin mektubu, Baron Brunnow'un yeni görevi ve o görevle güdülen amaca dair açıklamanın Paris'te uyandırdığı izlenim üzerinde Lord Palmerston'la olan temasını kendisine haber verdiğim mektubuma yanıt niteliğinde. Ben, Lord Palmerston'a, mareşalin bana gönderdiği yazının ilgili bölümünü, *textuellement** okumuştum. Ama bu konuda konuşurken, mareşalin kullandığı sözcüklerin aynısı olmamakla birlikte, o fikri aynen yansıtabilecek sözler kullandım. Şimdi mareşal lütfetmiş, benim sözlerimle, kendi anlatımı arasında bir ayrılık olmadığını belirtiyor; ama ihtiyatı bir kat artırmamı ve görüşmelerimde, onun kendi yazılarının metin olarak anlamını vermeye çalışmamı salık veriyor. Kalıbımı basarım ki, bu bir *querelle allemande*'dan,** bir *Grec du Bas-Empire*'e*** yaraşır kurnazlıktan başka bir şey değil. ...

Mareşal, diplomasi mesleğinde yenidir ve korkarım, yeteneği, *incelikte* arıyor. Oysa yeteneği, ancak içtenlikte ve dosdoğru olmakta bulabilir.

VIII

Londra, 3 Ocak 1840

Dün lord Palmerston, ben dahil, tüm *Corp Diplomatique*'e**** bir yemek verdi. Bana, deniz kuvvetleri için bakanların yeni bir oylama isteyeceklerini söyledi, ancak bir müttefiki en küçük bir imayla olsa dahi incitmemek için, böyle bir isteği Fransız donanmasının takviyesi gerekçesine dayandırmamalarını, arkadaşlarına salık vereceğini belirtti. Lord Hollanda ile Lord John Russell'in, ittifakı koruma çabaları hayran olunacak bir şey.

IX

Londra, 20 Ocak 1840

Lord Palmerston, büyük devletler ile Babiâliye sunulacak bir antlaşma taslağını bana bildirdi. ... Bu, beş büyük devletin, kendi aralarında

* Metin olarak. -ç.

** Nedensiz kavgâ. -ç.

*** Bizanslı Rum. -ç.

**** Bir ülkede yabancı temsilciliklerin tümü. -ç.

yapacakları bir antlaşma değil, ama bu devletlerin Babıâliyle yapacakları bir antlaşma. ... *Baron Brunnow bu şekle karşı çıkıyor* (Rusların girişimi hakkında Nesselrod'un 2 Temmuz tarihli notasına bakınız). ... Antlaşma bir başlangıç ile sekiz maddeden oluşuyor: başlangıçta, olumlu bir biçimde, ve aşağı yukarı metinden yazıyorum, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünün, Avrupa'da barışın sürdürülmesi için esas olarak gerekli oluşu nedeniyle, beş devletin, Osmanlı İmparatorluğu'na gereken desteği sağlayacakları ve Avrupa'nın uluslararası güven örgütüne girmesini sağlayacakları yazılıyor. Maddeler, bu desteği düzenlemekte. ...

P.S. — *Şu anda öğrendiğime göre Brunnow ve Neumann, Lord Palmerston'ın hazırladığı antlaşmadan hiçbir şekilde memnun değiller.*

X

Londra, 21 Ocak 1840

Lord Palmerston'ın hazırladığı antlaşma taslağı, anlaşıldığına göre, Rus ve Avusturyalı görüşmeciler tarafından reddedilmiş bulunuyor. *Bay de Neumann* şikayetlerinin şiddeti ve, cüret edip söyleyeyim, budalalılıkla kendisine özgün bir yer yapmış bulunuyor. Sarayının siyasetini ortaya koymuş durumda. Kuvvet dengesini elinde tutma niyetinde olan Prens Metternich, Rusya'ya duyduğu nefreti açıkça belirtiyor. Brunnow'un önerilerinin, herhangi bir sınırlama olmaksızın kabul edileceğini görecektik olduğunu söyleyerek kendisiyle böbürleniyor. Ve her ikisi de Lord Palmerston'ı, Fransa'yla ittifakı yürekten arzı eder ve onunla anlayış içinde hareket eden bir bakan olarak görmekten ötürü hayal kırıklığına uğramış bulunuyorlar.

XI

Londra, 24 Ocak 1840

Kralımızla ittifakın tam taraftarı olan Lord Melbourne'la bugün uzun bir görüşme yaptım. Fransız ve İngiliz önerilerinden oluşacak bir karışımın gerçekleştirilebileceği yolları göstermemi tekrar tekrar istedi.

Rusya'nın niyetlerini, o da bizim gibi değerlendiriyor ve bir konferansta, *Viyana hükümetine güvenilemeyeceğini, çünkü Viyana hükümetinin, en sonunda, daima candan bir Rus taraftarı olup çıktığını söyledi.*

XII

Londra, 27 Ocak 1840

Doğu olaylarının aldığı biçim, beni korkutuyor... Hiç kuşku yok, Rusya savaşı körüklüyor, Avusturya da bütün gücüyle onu destekliyor. ... "Fransa'nın Akdenizdeki tasarımları" düşüncesiyle İngiltere'yi korkutmayı başardılar. Cezayir ve Mehmet Ali, kullandıkları iki araç. ... Brunnow'un önerilerinin reddedilmesini sağlamak için mümkün olan her çabayı harcıyorum ve bu önerileri öğrendikleri zaman, neredeyse işi

başarmıştım. Avusturya, Brunnow'un önerilerini, şimdi kendininmiş gibi gösteriyor. Bu apaçık kurnazlık. Ama hükümet, Avusturya'nın önerelerini görüşmek üzere toplantıya çağrıldı. Hükümet ikiye bölünmüş durumda. Bir yanda Lord Melbourne, Lord Holland ve Labouchere, öte yandan Lord Palmerston, Lord J. Russell ve Lord Minto var. Öteki üyeler, iki görüş arasında yalpalıyor.

XIII

Londra, 28 Ocak 1840

Hükümet, şimdiye dek, Lord Palmerston'ın hazırladığı taslağın yalnız bir noktası üzerinde durdu. Hükümet, özel çıkarı (Osmanlı İmparatorluğu için duyduğu istek) nedeniyle, antlaşmanın, beş devlet arasında imzalanmasını isteyen Baron Brunnow'un aksine, altı devlet arasında yapılmasına karar verdi. Babıali, kendi işbirliği olmaksızın görüşülüp kararlaştırılan bir antlaşmayı kabul edemezdi. *Bir antlaşmayı beş büyüklerle birlikte imzalamak suretiyle, Osmanlı İmparatorluğu Avrupa ulusları yasası çerçevesine girecekti.*

XIV

Londra, 28 Ocak 1840

Siyaset ve kralın çıkarları, Thiers'in ve gazetesinin keyfine kurban mı ediliyor? Büyük sıkıntıyla, büyük çabayla kurulan ve şimdiye kadar on yıldan fazla bir zaman, büyük güçlüklerle sürdürülen sistem, yıkılmaya mahkûm ediliyor.

New-York Daily Tribune
n° 3833, 30 Temmuz 1853

KARL MARX

RUSYA VE BATILI DEVLETLER

(PARÇA)

Londra, Salı, 19 Temmuz 1853

Çar, yalnızca savaşı başlatmakla kalmadı, ama savaşın ilk hareketini tamamladı. Harekat çizgisi artık Prut nehrinin gerisinde değil, Tuna nehri boylarında. Bu arada Batılı devletler ne yapıyor? Tavsiyede bulunuyorlar, yani sultanı, savaşı barışmış gibi görmeye zorluyorlar. Otokratın hareketlerine, top ile değil, nota ile yanıt veriyorlar. İmparatorun üzerine saldırılıyor: iki donanmayla değil, dörtten az olmayan görüşme taslağıyla. Bunlardan biri İniltere hükümetinden, biri Fransız hükümetinden çıkıyor, üçüncüsü Avusturya tarafından sunuluyor, dördüncüsü ise Potsdam'ın "kayınbiraderi" tarafından irticalen ortaya atılmıştır. Umulur ki, çar, bu *embarras de richesses** içinde, kendi amacına en uygun olanı seçmeye rıza gösterecektir. Kont Nesselrod'un (ikinci) notasına⁷⁰ Drouyn de l'Huys'un (ikinci) yanıtı, "ilk gösteriyi İngiltere ile Fransa'nın yaptığı" kanıtlamak için sonsuz zahmetlere katlanıyor. Rusya, köpeğin önüne kemik atar gibi, Batılıların önüne bu kadar çok notayı, onları masum bir eğlenceyle meşgul ederken kazandığı zamanın meyvelerini toplamak için atıyor. İngiltere ile Fransa da, kuşkusuz, oltaya takılıyorlar. Sanki böyle bir notanın alınması yeter küçülme değilmişçesine, *Journal de l'Empire*'de⁷¹ yayınlanan, Bay de la Guéronnière imzalı, ancak imparatorun verdiği notalarla yazılan ve onun tarafından gözden

* Bolluktan gelme sıkıntı. -ç.

geçirilen yazıda, nota en barışçıl bir dille yorumlanıyor. Bu yazı, "Rusya'ya, Prut nehrinin sol yakasında değil, sağ yakasında görüşmeyi seçme iznini vermekte". Gerçekte yazı, Kont Nesselrod'un ikinci notasını, bir "uzlaşma girişimi"ne dönüştürüyor. Bu, şu üslupla yapılmakta:

"Kont Nesselrod şimdi yalnızca manevî bir güvenceden söz ediyor ve bunun, maddî bir güvencenin yerine geçici olarak konduğunu açıklıyor, böylece de doğrudan görüşme isteğinde olduğunu gösteriyor. Durum bu olduğuna göre, diplomatların hareket olanaklarının tükendiğini söylemek olanaklı değildir."

Rusya'nın Paris'teki akılhocası, *Assemblée Nationale*, ne kadar geç olsa da, keşfinden ötürü, *Journal de l'Empire*'i alaycı bir biçimde kutluyor ve şimdiye kadar boşu boşuna gürültü çıkarılmış olmasından üzüntü duyduğunu söylüyor.

İngiliz basını, bütün teveccühünü yitirmiş durumda. "Çar, Batılı devletlerin, kendisine gösterdiği nezaketi kavrayamıyor. ... Öteki devletlerle alış-verişinde, nazik davranışları, anlama yeteneğinde değil." Böyle diyor *The Morning Advertiser*, *The Morning Post*, çarın, karşısındakinin yüzyüze bulunduğu iç *embarras*'ı* pek az dikkate alışından öfkelenmiş:

"Hiçbir ivedilik niteliği olmayan bir iddiayı küstah bir umursamazlıkla öne sürmek ve bunu, Avrupa'nın parlamaya çok yatkın durumunu hiç dikkate almaksızın yapmak, inanılmaz bir düşüncesizlikti."

The Economist'te Para Piyasası yazısının yazarı, "dünyanın (yani Borsanın) en gizli çıkarlarının, bir insanın deliliğine bağlı olduğunun ne kadar rahatsızlık verici bir şey olduğunu insanların keşfettiğini" anlıyor.

Oysa 1848 ve 1849'da Rus imparatorunun büstü, altın buzağıyla yanyana duruyordu.

Bu arada sultanın durumu her saat, daha güç ve karışık hale geliyor. Savaşın iyi tahlilinden hiç yararlanamadığı ve tüm yükleri yüklendiği için sultanın para sıkıntıları daha da artıyor. Halkın taşkınlığı, çara karşı yöneltmediği için, Sultana dönüyor. Müslüman taassubu, onu saray darbesiyle tehdit ederken, Rum taassumu, halk ayaklanması ile başına bela oluyor. Bugünkü gazetelerde yer alan haberlere göre, Abdülaziz'i tahta geçirmek isteyen gerici, müslüman Türk öğrenciler, sultanı öldürmeye kasteden bir fesat girişiminde bulunmuşlardır.⁷²

Lordlar Kamarasında, dün, Lord Beaumont'la Lord Malmesbury, Fransa imparatoru, kendi niyetlerini açıklamaktan çekin-

* Sıkıntı. -ç.

mediğine göre, Lord Clarendon'ın da niyetlerini söylemesini istediler. Ne var ki, Lord Clarendon, Bay Drouyn de l'Huys'u notasını İngiltere'nin onayladığını belirten kısa bir açıklamanın ötesinde, kamaraya yakında tam bir bilgiyi kuşkusuz vereceği vaadinin siperi arkasına gizlendi. "Rusların askerî işgal altına aldıkları prensliklerde, sivil hükümetler ile posta yönetimine de elkoyduklarının doğru olup olmadığı" sorusu karşısında da Lord Clarendon kuşkusuz "sessiz" kaldı! "Prens Gorçakov'un açıklamasından sonra, bu haberin doğru olduğuna inanamazdı."⁷³ Lord Beaumont, Lord Clarendon'ın gerçekten çok emin görüldüğü karşılığını verdi.

Avam Kamarasında da, Sir J. Walmsley tarafından yöneltilen, son İzmir kavgasına ilişkin soruya karşılık veren Lord John Russell, Avusturya konsolosunun gerçekten bir Macar göçmenini kaçırdığını duyduğunu söyledi; ancak Avusturya hükümetinin, tüm Macar ve İtalyan göçmenlerin geri yollanmasını istediğine dair kesinlikle hiçbir şey duymadığını bildirdi. Lord John, gensoruları, gayet zevkli ve keyfini hiç bozmaksızın karşılıyor. Hiçbir zaman resmî bilgisi yok; gazetelerden okumuş olmasım istediğiniz ya da beklediğiniz şeyleri hiçbir zaman okumaz.

Kölnische Zeitung,⁷⁴ Viyana çıkışlı, 11 Temmuz tarihli bir yazıda, İzmir olayıyla ilgili olarak şu haberi vermekte:

"Şekip Efendi, Baron Hackelberg'in ölümüne yolaçan karışıklıkları yaratanlara karşı gerekli talimatı vermek üzere İzmir'e yollanmış bulunuyor. Şekip Efendi, Avusturyalı ya da Toskanalı göçmenleri Avusturya'ya teslim etme emrini de aldı. Birleşik Amerika *Chargé d'Affaires*'i Brown, bu konu üzerinde Reşit Paşayla haberleşmişti. Bu haberleşmenin sonucu henüz bilinmiyor. İşittiğime göre, Baron Hackelberg'in katili, İzmir'deki Amerika konsolosundan pasaport almış bulunuyor. Bu, onu Türk makamlarının eli altından çıkarmaktadır. *Bu gerçek kanıtıyor ki, Birleşik Amerika, Avrupa olaylarına karışmaya niyetlenmektedir.* Ayrıca 3 Amerikan savaş gemisinin İstanbul Boğazındaki Türk donanmasında olduğu ve Amerikan firkateyni *Cumberland*'in Türk hükümetine 80.000.000 kuruş getirdiği de kesin."

Bu ve benzeri haberlerdeki doğruluk payı ne olursa olsun, hepsi bir şeyi, yani her yerde Amerikan müdahalesinin beklendiğini, hatta İngiltere halkının bir kesimi tarafından arzulandığını kanıtıyor. Amerikalı kaptan ile konsolosun davranışı, toplantılarda epey övülüyor. Çünkü *The Advertiser*'da bir "İngiliz", Akdenizde Amerikan bayrağının görünmesini ve "çamura bulanmış eski İngiliz bayrağını" utandırarak harekete geçirmesini istediğini yazıyordu.

Doğu Sorununu kısaca özetleyelim. Geniş imparatorluğunun,

sadece bir çıkış limanı ile sınırlandırıldığını ve o limanın da yılın yarısında denizciliğe elverişli olmayan, öteki yarısında da İngilizlerin saldırısına açık bulunan bir denizde olduğunu görmenin verdiği tatminsizlik ve sıkıntıyla çar, atalarının Akdenize çıkma tasarılarını gerçekleştirmeye çalışıyor; bu amaçla çar, İstanbul, yani kalp artık atmaz oluncaya kadar sürmek üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzak organlarını birbiri ardından, ana gövdeden ayırmaktadır. Çar, Türk hükümetinin durumu sağlamlaştırması gibi ya da Slavlar arasında özgürlüğe kavuşma belirtilerinin açığa çıkması gibi daha tehlikeli gelişmelerle, Türkiye hakkındaki tasarımlarının tehdit edildiğini gördükçe, dönemsel istilalarını yinlemektedir. Batılı devletlerin yüreksizliğine ve korkularına güvenerek, çar, Avrupa'ya karşı zorbalık etmekte, ilk ağızda istediğini elde etmeye daha sonra razı olmak suretiyle kendini yüce ruhlu bir kişi gibi gösterebilmek için, ilk başta isteklerini kabil olduğu kadar aşırıya götürmektedir.

Öte yandan, tutarsız, korkak, birbirinden kuşkulanan Batılı devletler, işe, önce Rusya'nın saldırılarından ürkererek sultanı çara karşı direnmeye teşvikle başlıyorlar, sonra genel bir devrime yol verebilecek genel bir savaştan korkarak, sultanı boyun eğmeye zorlamakta karar kılıyorlar. Bir Yunan İmparatorluğu ya da bir Federal Slav Cumhuriyetleri Devleti kurmak suretiyle Osmanlı İmparatorluğu'nu yeni bir yapıya sokamayacak kadar güçsüz ve ürkek oldukları için, amaçladıkları tek şey *status quo*'yu, yani sultanın kendini çardan, Slavların da kendilerini sultandan kurtarmalarını engelleyen bir çürüme durumunu koruyabilmektir.

İşlerin bu durumunda, ancak devrimci parti kendini kutlayabilir. Tutucu Batılı hükümetlerin aşağılanması ve Rusya'nın saldırılarına karşı Avrupa uygarlığının çıkarlarını korumakta gösterdikleri açık güçsüzlük, 1849'dan beri karşı-devrimin hükmü altında olmanın acısını çekmiş olan halkta ister-istemeyiz hayat dolu bir öfke uyandıracaktır. Bu yarı-Doğu karışıklıklarının yanı sıra ve o ölçüde, tam Doğudaki, yani Çin'deki karışıklıklar, yaklaşan sınıfi bunalımı da etkiliyor. Tahıl fiyatları artarken, genel olarak iş piyasası durgunlaşmış bulunuyor, aynı zamanda, kambiyo değeri İngiltere'nin aleyhine değişiyor ve altın, Kıtaya akmaya başlıyor. Fransa Merkez Bankasının değerli madenler stoku, 9 Haziran ile 14 Temmuz arasında, 2.220.000 sterlin değerinde düştü. Bu miktar, önceki üç aylık süre içinde gerçekleşen toplam artıştan daha fazla.

RUSYA'NIN GELENEKSEL SİYASETİ (PARÇA)

Londra, Cuma, 29 Temmuz 1853

1848 anayasalarından sonuncusu da Danimarka Kralının *coup d'état*'ıyla devrilmiş bulunuyor. *Lex Regia*'nın* iptali sonucu bir Rus ili haline gelmeye mahkûm olan ülkeye bir Rus anayasası verilmiş durumda.⁷⁵ Daha sonraki bir mektupta, bu ülkedeki olaylara ilişkin bir *expose*** vereceğim.

"Bizim siyasetimiz, gelecek dört ay içinde, yeni hiçbir şey olmasını sağlamaktır, umarım bunu başaracağız, çünkü *insanlar genellikle beklemeyi yeğ tutar*; ama beşinci ay olaylar açısından verimli olmalıdır."

Kont Pozzo di Borgo, 28 Kasım 1828'de Kont Nesselrod'a böyle yazmıştı. Şimdi Kont Nesselrod, aynı kuraldan yola çıkıyor. Rusya bir yandan prensliklerdeki sivil hükümetlerin yerini almak suretiyle askerî bakımdan elkoymayı tamamlarken ve Besarabya ile Kırım'a asker akıtırken, bir yandan da, arabuluculuğunun kabul edileceğine dair Avusturya'ya imada bulunuluyor, Bonaparte'a da, öne sürdüğü önerileri çarın olumlu karşılaması olasılığının bulunduğu ima ediliyor.

Paris ve Londra'daki hükümetler, özürlerinin Nikola tarafından lütfen kabul edilebileceği olasılığıyla rahatlamış durumdalar. Kadın sultana dönüşmüş Avrupa saraylarının tümü, iman etmişle-

* Taht veraseti Yasası. -ç.

** Açıklama, rapor. -ç.

rin âlicenap komutanı, mendilini hangisine atacak diye merakla bekliyorlar. Onları, bu havada haftalarca, ne haftalarcası, aylarca bekletmiş, askıda bırakmış olan Nikola, birdenbire yaptığı açıklamada, Türkiye ile arasındaki anlaşmazlıkta ne İngiltere'nin, ne Fransa'nın, ne Avusturya'nın, ne Prusya'nın hiçbir ilişkisi, hiçbir işi olmadığını, sadece Türkiye ile görüşebileceğini bildiriyor. İstanbul'daki elçilik mensuplarını geri çağırması da, Türkiye ile görüşmesini kolaylaştırmak içindi. Ama o, öteki devletlerin, Rusya'nın işlerine karışamayacağını ilan ederken, duyuyoruz ki, öte yanda, Fransa'nın, İngiltere'nin, Avusturya'nın ve Prusya'nın temsilcileri, Viyana'da düzenledikleri konferansta, Doğu Sorununun çözümlenmesi için, kuluçkadan civciv çıkarır gibi tasarı üstüne tasarı hazırlayarak zaman öldürüyorlar. Bu sahte konferanslara, ne Türk, ne Rus elçiler katılıyor. Bu arada, sultan, bu ayın 8'inde, silah zoruyla tahttan indirilmesini önleyebilmek üzere bir savaş hükümeti kurdu, ancak aynı günün akşamı Lord Rediliffe'in baskısıyla, hükümeti dağıtmak zorunda kaldı. Sultan şimdi o kadar şaşırmış durumda ki, St. Petersburg'a Avusturyalı bir ulak göndererek, çarın, doğrudan görüşmelere yeniden başlayıp başlamayacağını sormaya niyetleniyor. St. Petersburg'a bizzat Reşit Paşanın gidip gitmeyeceği, ulağın dönüşüne ve getireceği yanıtla bağlı olacak. Reşit Paşa, St. Petersburg'dan İstanbul'a anlaşma taslağının yeni notlarını gönderecek; bu notlar St. Petersburg'a geri yollanacak ve St. Petersburg'un son yanıtı İstanbul'a gönderilmeden hiçbir şey kesinlikle çözüme bağlanmış olmayacak — ve böylece beşinci ay gelecek ve doğal ki Karadenize hiçbir donanma giremeyecek; ve çar, eski işgallerinden beri, ta 1820'den bu yana yaptığı vaatleri yineleyip durduğu prensliklerde, kış ayları boyunca, sakın sakın kalmaya devam edecek.

Sırp Bakan Garaşanin'in, Rusya'nın isteği üzerine görevden alındığını biliyorsunuz. Bu ilk zaferin ardından Rusya, şimdi, Rusya'ya karşı bütün subayların ordudan ayıklanmasında direniyor. Bu önlemi, hâlâ iş başında olan Prens Aleksandır'ın yerine, kesinlikle Rusya'nın ve Rus çıkarlarının maşası olan Prens Mihayil Obrenoviç'in geçirilmesi önlemlerinin izlemesi amaçlanıyor. Prens Aleksandır, bu felaketten kaçınmak için, Avusturya'nın da baskısıyla sultana karşı çıktı ve kesin bir tarafsızlık gütme niyetinde olduğunu açıkladı. Sırbistan'daki Rus entrikaları, Paris gazetesi *Presse*'de şöyle anlatılıyor:

"Herkes biliyor ki, Orsova köyündeki —içinde tek Rusun yaşamadığı ama Sırp nüfusun tam orta yerinde bulunan bu sefil köydeki— Rus konsolosluğu zavallı bir yapıdır, ama Rus propagan-

dasının da kaynağıdır. 1840'taki Brayla olayında, 1850'deki John Lutzo olayında ve bu yakınlarda Garaşanin'in bakanlıktan çekilmesine neden olan ondört Rus subayın tutuklanması olayında Rus parmağı olduğu hukuken saptanmıştır. Prens Mençikov'un da İstanbul'da kaldığı sırada, Bursa ve İzmir'de, ajanları vasıtasıyla, Tesalonya, Arnavutluk ve Yunanistan'dakilere benzer entrikaları kışkırttığı da biliniyor."

Rusya'nın siyasetinde, yalnızca amaçları yönünden değil, ama o amaçlara ulaşma yolundaki tutumu bakımından da, geleneksel niteliğinin ötesinde, çarpıcı bir özellik görülüyor. Şimdiki Doğu Sorununda hiçbir karmaşıklık, hiçbir iş, hiçbir resmî nota yok ki, tarihin bilinen sayfalarındaki benzerinin damgasını taşımasın.

Şimdi Rusya'nın, Kaynarca Antlaşması dışında, sultana karşı öne sürebileceği hiçbir dayanağı yok. O antlaşma da, Rusya'ya, dindaşları üzerinde koruma hakkı yerine, Reşit Paşanın, bu ayın 14'ünde gönderdiği notada çara karşı haklı olarak ısrarla belirttiği gibi, yalnızca İstanbul'da bir kilise kurmayı ve hristiyan uyrukları üzerinde yalnızca sultanın şefkatini dileme olanağını veriyor. Ama daha imzalandığı yıl, 1794'te, Rusya, günün birinde bu antlaşmayı 1853'teki anlamıyla yorumlamaya niyetliydi. O sıralarda Babıâlîde Avusturya'yı temsil eden Elçi Baron Thugut, 1774 yılında kendi hükümdarına şöyle yazıyordu:

"Bundan böyle Rusya, ne zaman koşulların elverişli olduğu inancını taşırsa, çok fazla bir hazırlık yapmaksızın, Karadenizdeki limanlarından İstanbul üzerine çullanmayı gerçekleştirebilecek bir durumda olacaktır. Böyle bir durumda, Rum ortodoks dininin önderleriyle daha önceden anlaşarak bir suikast hazırlanabilecektir ve sultanın yapabileceği tek şey, Rusların bu hareketini bildiren ilk haberi alır almaz sarayını bırakmak, Asya'nın derinliklerine kaçmak ve Avrupa Türkiyesi'nde tahtı, daha deneyimli bir sahibe bırakmak olabilir. Başkent fethedildiği zaman, hristiyan Rumların tedhişçiliği ve sadık yardımı ile, tüm takımadalar, Adriyatik kıyılarına kadar Küçük Asya ve Yunanistan kıyıları, hiç kuşkusuz ve kolaylıkla Rus tahtının egemenliği altına girecektir. Böylece, dünyanın başka hiçbir köşesinin verimlilik ve zenginlik yönünden benzeri olamayacağı, doğanın her şeyi sunduğu bu toprakların sahipliği, Rusya'yı, eski çağların en büyük monarşilerinin, tarihin anlattığı bütün muhteşem harikalarını geçen bir üstünlük derecesine yüceltecektir."

Şimdi olduğu gibi 1774'te de Rusya, Avusturya'nın ihtirasını, Bosna, Sırbistan ve Arnavutluk'un kendisiyle birleşmesi olasılığıyla beslemekteydi. Aynı Baron Thugut, bu konu üzerinde de şunları yazıyor:

"Avusturya bölgesinin böyle bir genişlemesi Rusya'nın kıskançlığını uyandırmayacaktır. Bunun nedeni de, Avusturya'nın Bosna'yı, Sırbistan'ı vb. ilhakı başka koşullar altında gerçekten en büyük önemi taşırdı, ama Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalanı kendi eline geçerse şu anda Rusya için en küçük bir anlam taşımamaktadır. Çünkü bu illerdeki nüfus hemen hemen tamamen müslümanlardan ve Rum ortodoks hristiyanlardan oluşmaktadır: birincilere, sürekli oturanlar olarak tahammül edilmeyecek, ikinciler ise, doğudaki Rus İmparatorluğu'nun yakınlığı karşısında oraya göç etmekte duraksamayacaklar, ya da bulundukları yerde kalırlarsa Avusturya'ya karşı vefasızlıkları, sürekli çatışmalara neden olacaktır. Ve esaslı iç güçler bulunmadan bir bölge genişlemesi, Avusturya Kayzerinin gücünü artırmak yerine, onu anak zayıflatacaktır."*

Siyasetçiler alışmışlardır, genel olarak Rus geleneksel siyasetini ve özellikle İstanbul hakkındaki düşüncelerini göstermek istedikleri zaman Peter I'in vasiyetnamesine sarılırlar. Daha da geriye gidebilirlerdi. Sekiz yüzyılı aşkın bir süre önce, Rusya'nın Pagan Grand Dükü Sivyatoslav, Boyarlar** Meclisinde "sadece Bulgaristan'ın değil, ama Avrupa'daki Rum İmparatorluğu'nun, Bohemya ve Macaristan'la birlikte, Rusya'nın yönetimi altına girmesinin zorunlu olduğunu" ilan ediyordu. Sviyatoslav, MS 769'da Silistre'yi fethetti ve 1828'de Nikola'nın yaptığı gibi, İstanbul'u tehdit etti. Rus İmparatorluğu'nun kuruluşundan kısa süre sonra Rurik hanedanı, Bizans'a daha yakın olabilmek için, başkenti, Novgorod'dan Kiev'e taşıdı. 11. yüzyılda, Kiev, her yönüyle İstanbul'u taklit etti ve Rusya'nın ezeli emelini ifade etmek üzere *ikinci İstanbul* diye adlandırıldı. Rusya'nın dini ve uygarlığı, Bizansın ürünüdür ve bugün Osmanlı İmparatorluğu'nun çürüyüşü gibi Bizans İmparatorluğu çürüme içine düştüğü zaman, Rusya'nın Bizansı kendine itaat ettirmeyi amaçlamış olması, Alman imparatorlarının Roma'yı ve İtalya'yı fethetmeyi amaçlamış olmalarından daha doğaldı. Bu durumda, Rus siyasetinin amaçlarında birlik sağlayan şey, onun tarihsel geçmişi, coğrafi koşullarıdır ve Avrupa'da üstünlüğünü sürdürmek istiyorsa, Baltık Denizinde olduğu gibi takımadalarda açık deniz limanları elde etmesi zorunluluğudur. Ama Rusya'nın bu amaçları izlerken takındığı geleneksel tutum, Avrupalı siyaset adamlarının gösterdikleri hayranlık ve düzdükleri övgüleri hak etmekten uzaktır. Rusya'nın miras kalmış siyasetinin başarısı Batılı

* İngilizce metinde bu alıntı kasıtlı olarak (s. 79) verildiği için, Almanca baskıdan çevrilmiştir (*Werke*, 9, s. 234). –*Sol Yayınları*.

** Soylular. –ç.

devletlerin zayıflığını kanıtlıyorsa, aynı siyasetin kalıplaşmış tavırcılığı da Rusya'nın yapısal olarak sahip olduğu barbarlığı kanıtıyor. Fransız siyasetinin, Richelieu'nün vasiyeti ya da Charlemagne'in yasaları çerçevesinde yürütülmesi fikrine⁷⁶ kim gülmez? Rus diplomasisinin en ünlü belgelerini gözden geçirin, göreceksiniz ki bu diplomasi, Avrupalı kralların, bakanların, sarayların zayıf noktalarını keşfetmekte akıllı, basiretli, kurnaz, ustalıklıdır, ama Batılı halkların tarihsel hareketleri söz konusu olduğu zaman akıllılığı tam bir çıkmaza girer. Prens Lieven, Sayın Aberdeen'in çara karşı hoşgörü üzerinde spekülasyon yaparken, Aberdeen'in karakterini çok doğru biçimde değerlendirmişti, ama 1831 Reform hareketi öncesinde Tory yönetiminin sürüp gideceği tahmininde bulunduğu zaman, İngiliz halkı hakkındaki yargısında büyük ölçüde hatalıydı. Kont Pozzo di Borgo, Charles X'u, pek doğru değerlendirmişti, ama "muhteşem efendisi"ni, aynı krala, Fransa'dan atılışının arifesinde, Avrupa'nın bölünmesi konusunda görüşmeye yanaştırdığı zaman, Fransız halkı yönünden en büyük acemiliği yapmış oldu. Rus siyaseti, geleneksel hüneri, desiseleri ve kaçamaklarıyla, kendileri de geleneksel varlıklar olan Avrupa saraylarına yüklenebilir, ama devrimlerle değişmiş halklar karşısında tümünden güçsüz kaldığı görülecektir.

Beyrut'ta Amerikalılar, Avusturya kartalının pençesinden bir Macar göçmeni daha çekip aldılar. Doğu Sorununun başlamasıyla birlikte, Amerika'nın Avrupa'ya müdahale ettiğini görmek keyif verici. İstanbul'un, konumundan ileri gelen ticarî ve askerî öneminin yanı sıra, İstanbul'a sahip olmayı ve Doğu ile Batı arasında hararetli bir tartışma ve sürekli bir anlaşmazlık konusu yapan daha başka nedenler de var — ve Amerika, Batının en genç, en canlı temsilcisi.

İstanbul ebedî kent — Doğu Roma'sı, Eski Rum imparatorlar yönetiminde Batı uygarlığı Doğu barbarlığıyla, Türkler yönetiminde ise Doğu barbarlığı Batı uygarlığıyla, bu merkezi, teorik bir imparatorluk ve Avrupa'nın ilerleyişine karşı etkin bir engel yapacak ölçüde kaynaştı. Rum imparatorlar, Konya'daki sultanlar tarafından kovulduğu zaman,⁷⁷ eski Bizans İmparatorluğu'nun dehası, bu hanedan değişikliklerinden etkilenmemeyi başarmıştı. Çar, sultanın ayağını kaydırabilseydi., *Bas-Empire*,* eski imparatorlar zamanındakinden daha göz yıldırıcı bir etkiyle ve sultaninkinden daha saldırgan bir güçle yeniden yaşama dönerdi. Yüzyıllar boyunca nasıl Rus serüvenciler, Bizans imparatorları için —onların askerleri için— *corps de garde*** demek olduysa, çar da

* Bizans İmparatorluğu. —ç.

Bizans İmparatorluğu için aynı şey demek olurdu. İstanbul'a sahiplik konusunda Batı Avrupa ile Rusya arasındaki savaşımı, bizansçılık Batı uygarlığı önünde dize mi gelecek, yoksa Batı uygarlığıyla karşıtlığı, eskiden görülmedik ölçüde bir şiddet ve fetihçi biçimde yeniden mi canlanacak sorusunu içeriyor. İstanbul, Batı ile Doğu arasına kurulmuş altın bir köprüdür. Batı uygarlığı, bu köprüden geçmeksizin dünyanın çevresini güneş gibi dolaşamaz; bu köprüyü de Rusya ile mücadele etmeksizin geçemez. Sultan İstanbul'u, sadece devrim için emaneten tutuyor, Batı Avrupa'nın bugünkü sözde egemenleri ise, Neva nehri kıyılarında kendi "düzenleri"nin son kalesini gördükleri için, Rusya gerçek karşıtıyla, devrimle yüzyüze gelinceye kadar, sorunu askıda tutmaktan başka bir şey yapamazlar. Batının Roma'sını parçalayacak olan devrim, Doğunun Roma'sının şeytanca etkilerinin de üstesinden gelecektir.

New-York Daily Tribune
n° 3844, 12 Ağustos 1853

KARL MARX

** Savunma gücü, koruma gücü. -ç.

DOĞU SORUNU VE BASIN — İNGİLTERE'YLE
RUSYA'NIN NOTALARI
(PARÇA)

Londra, Salı, 2 Ağustos 1853

Kimi, Rusya'nın girişimleri hakkında Fransız ve İngiliz kamuoyunu yanıltmak amacıyla Rus ajanlar tarafından, kimi borsa oyunları için Paris'ten gönderilmiş talimatlar çerçevesinde Viyana ve Berlin'de uydurulmuş, birbiriyle çelişkili, Doğu olaylarıyla ilgili haberler selinin, gazete sütunlarını basmadığı gün olmuyor. Bugünkü *Morning Post* gazetesinde çıkan bir haber, bu palmerstıncı gazete, bu tür tehditleri, bugün öne sürüp yarın geri almak suretiyle hayli kötüye kullanmamış olsaydı, üzerinde ciddî olarak durmaya değerdi. Haber şu:

"10 Ağustosa kadar tüm sorun, barışçıl yoldan sonuca bağlanmış olacak, aksi halde, birleşik donanmanın İstanbul Boğazına, belki de Karadenize girmesi emredilecek. Sabırlı görüşmelerin yerini etkin önlemler alacak ve tehlike tehdidi, güvenliği sağlama alıcısı, kuvvetli girişimleri artık durduramayacak. Çar, şimdi öne sürülen öneriyi kabul ederse, ilk koşul, prensliklerin *derhal* boşaltılması olacak."

The Morning Post bunun ardından, geçen ayın 24'ünde İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya'nın, St. Petersburg'a verilen notanın kapsadığı koşullar üzerinde birleştiklerini yazıyor.⁷⁸ Ne var ki, bu iddia, Lord Clarendon ve Lord John Russell'ın sadece ortak bir İngiliz-Fransız notası olduğu şeklindeki sözleriyle çelişmekte. Üstelik Fransız basını da böyle bir durumun sözünü dahi etmedi.

Ancak bu haliyle bu haber gene de en azından, hükümette bulunan Palmerston'ın partisi tarafından, Sayın Aberdeen'e, 10 Ağustosta yanıtlanması gereken bir ültimatom verildiğini gösteriyor.

Sanki Viyana ve İstanbul'da yeteri kadar konferans yapılmamış gibi, *National Zeitung*'dan,⁷⁹ şimdi Berlin'de de konferans toplanacağını öğreniyoruz. Rus imparatoru bu konferans için gerekli "iç"i sağlamak amacıyla bir açıklama yaptı, dinsel bağlantılarının maddi güvencesi olarak prenslikleri işgal altında tutma durumundan vazgeçmeyi yürekten istediğini, ama şimdiki işgal durumunun giderleri için kefalet olmak üzere prenslikleri elde tutmak zorunda bulunduğunu bildirdi. Bir yandan Prens Gorçakov, prensliklerin meşru yöneticilerine karışmaktan Rusya'nın geri duracağını açıklarken, bir yandan çar, bir kararname çıkararak, Eflak ve Buğdan voyvodalarını, Türk hükümetine vergi ödemekten, hatta Türk hükümetiyle herhangi bir biçimde haberleşmekten yasaklıyor. Bu karar üzerine Eflak voyvodası Bükreş'teki Rus Konsolosuna yanıtı şu oldu: Voyvoda aynı vergiyi Rusya'ya tekrar ödemek zorunda olduğuna göre, *c'est de l'argent perdu*.*

Dünkü *Patrie* gazetesi, Babiâliye verilen şeref sözünde durulmayarak, Rus askerlerinin Tuna Prensliklerine karşı fethedilmiş bir ülkeye davranır gibi davrandıkları ve sayısız zorbalığa başvurdukları şeklindeki şikayetleri çara bildirmek üzere, Buğdan boyarlarından en etkin olan üçünün, voyvodanın özel izniyle Yaş'tan Petersburg'a hareket ettiklerini haber veriyor. Ruslar kuşkusuz, kendilerini prensliklerde popüler hale getirmek suretiyle propaganda yapmanın yollarını arıyorlar diye suçlanamazlardı.

Ruslar, daha önceki gibi, gösterişli bir biçimde silahlanmaya devam ediyor. *The Hamburger Nachrichten*,⁸⁰ Petersburg, 23 Temmuz tarihini taşıyan şu imparatorluk bildirisini yayınlamakta:

Tanrının İnayetiyle Biz Nikola I,

1 (13) Ağustos 1834 günlü bildirimizle çarlık ülkesinin belli bölümlerinde yapılan yıllık askere çağrılar düzenledik. Bugün de buyruğu veriyoruz:

1. Kara ve deniz kuvvetlerimizin tamamlanması için, 1852 yılında çarlığın batı kısmında yapılmış olduğu gibi, aynı şekilde, bundan sonraki, onuncu kısmî askere çağrısı çarlığın doğu kısmından da 1.000 kişiden 7 kişi olarak uygulayacağız.

2. Bundan başka, doğu kısmı illerinde, beher 1.000 kişiden 6'sının askere çağrılmasını, daha önce bunun yarısı olarak 3 kişi üzerinden yapılmış olduğu için, tamamlayacağız.

3. 31 Ekim 1845 ve 26 Eylül 1846 bildirilerimizle kötü hasat yüzün-

* Bu para yitirilmiştir. -ç.

den askere çağırılmalar ertelenmiş olan Pskov, Vitebsk, ve Mohilev illerinde 1853 yılına mahsus askere çağırma 1.000 kişi başına 3 kişi oranında yapılacak, ve Vitebsk ile Mohilev illerindeki Yahudilerden, diğer illerin Yahudilerinde olduğu gibi, 1.000 kişi başına 10 kişi çağırılacaktır.

4. Askere alma 1 Kasım'da başlayacak ve 1 Aralıkta bitirilecektir. Petrograd'da yayınlanmıştır.

I. Nikola*

Bildiriyi, bu yeni ve olağanüstü asker kaydının ayrıntılarını düzenleyen iki hükümet kararnamesi izliyor. Yukarda belirtilen bölgelerin yanı sıra, üçüncü bir hükümet kararnamesine göre *odnodvorzi*⁸¹ ve Kiev, Podoliya, Volhyniya, Minsk, Grodno, Vilna ve Kovno bölgeleri kentleri halkından da asker devşirilecek.

Hamburg muhabiri şu haberi veriyor:

"Çarlık içerisinde silahlanmaya ara verilmeden devam edilecektir. 4. Kolordunun ihtiyat taburu Tula yakınında toplanacaktır. Günlük bir emirden öğrendiğimize göre, muhafız kıtaları ve süvariler, Gaçina'dan uzak olmayan Krasnoe Selo ve Pudoş yakınındaki kamplarda bulunmaktadır. 100.000 kişi tutan bu iki kolordunun sahra manevraları sürdürülmektedir."*

16 Temmuz tarihli Stockholm gazetesi *Post Zeitung*, Rus imparatorunun, yirmi savaş gemisiyle onbeş firkateynden oluşan Baltık filosunun silahlandırılmasını ve donatımının tamamlanmasını emrettiğini bildiriyor. 29 Temmuz tarihli *Kölnische Zeitung* şu haberi vermekte:

"Danimarka-İsveç donanması, daha önceden saptanan manevralarını tamamlamadan önce aldığı bir buyrultu üzerine derhal Baltık Denizine dönmüş bulunuyor."

Fransız gazeteleri ve bugünkü *The Morning Chronicle*, Amerika'nın babıaliye para ve fiili yardım önerdiğini bildiren, 3 Temmuz tarihli Viyana çıkışlı bir telgraf haberine yer veriyorlar.

Rusya'nın, kötü bir hasat olasılığıyla birleşen tehdit edici davranışlarının Kıta Avrupası insanının kafasında yarattığı izlenimi, *The Economist*'in şu satırları çok iyi yansıtıyor:

"Çar, Avrupa'nın devrimci ruhunu umutlandırdı, yaşama döndürdü, Avusturya'da, İtalya'da, Fransa'da fesat girişimleri olduğunu okuyoruz; yeni devrimci karışıklıklar olabileceği düşüncesi, hükümetlerin savaşa girmesinden daha fazla endişe yaratmaya başlıyor."

Şimdiye kadar 4.000 kişinin koleraya yakalandığı, en azından 15.000 kişinin ayrılmak üzere pasaport için başvurduğu Kopen-

* İngilizce derlemede bu alıntı özetlendiği için (s. 84), Almancadan (*Werke*, 9, s. 241) çevrilmiştir. -*Sol Yayınları*.

hağ'da kolera korkusuyla, yakınlarda buraya gelen, Danimarkalı, iyi haber alan bir beyefendinin bana söylediğine göre, kralın, veraset kararnamesinin parlamentodan geçmesi, anca pasif kalmak suretiyle bunalımdan kaçınılabileceğini uman çok sayıda *eydermen*⁸² oylamaya katılmamasıyla mümkün oldu. Ne var ki, düşüncükleri bunalım, *bağşedilen* anayasa biçiminde sökün etti. Bu anayasa, Danimarka Tacının, Tahta Veraset sorunundaki son zaferini, sayesinde kazandığı "Köylülerin Dostları" partisini⁸³ özellikle hedef almış bir anayasadır. Bu konuya başka bir mektupta değineceğim için burada sadece, Danimarka hükümetinin, Birleşik Diyet'e (Landhing ve Volksthing birlikte), önerileri üzerinde büyük devletlerle alıp-verdiği notaları sunmuş olduğunu söylemekle yetineceğim.

Bu notalardan, özellikle şu sırada, en ilgi çekici olanları, İngiltere'nin notasıyla, Rusya'nın notasıdır. "Sessiz" Clarendon yalnızca kralın mesajını onaylamakla kalmıyor, üstelik Danimarka hükümetine, genel oy ilkesini kapsayan, Lordlar Kamarasına yer vermeyen eski demokrat anayasayla, işlerin sürgit yürümeyeceğini de, üstü kapalı biçimde duyumsatıyor. Sessiz Clarendon, böylece, Rusya'nın ekmeğine yağ sürercesine, Danimarka'da *coup d'état*'ı tavsiye ve destekleme girişiminde bulunmuştur. Kont Nesselrod'un Baron Angern Steinberg'e yazdığı, 8 Mayıs 1852 tarihli Rus notası, Londra Antlaşmasının maddelerini ortaya koyduktan sonra şu sonuca varıyor:

"8 Mayıs tarihli antlaşma, resmen, Veraset Yasasının kaldırılması zorunluluğunu getirmiyor. Ancak devletler, doğal olarak, amaca yasama yoluyla ulaşılmasında yeterli araçların seçimini haşmetmeapları Danimarka kralına bırakmışlardır. Haşmetmeapları, egemenlikleri altındaki devletler için bir vesaret sistemi koyma niyetinde olduklarını belirtmişlerdir. Bu veraset sistemine göre, Friedrich II'nin soyundan gelme erkek çocuk kalmazsa, Veraset Yasasının 27'nci ve 40'nci maddelerinden doğan hak iddiaları geçersiz kalacak, Glücksburg Prensi Christian, Danimarka tacının ona ve Hesse Prensesi Louisa ile evliliğinden doğacak erkek çocuklarına geçmesi kaydıyla, tahta çıkacaktır. 4 Ekim 1852 günlü kraliyet bildirisi bu şekildedir. Bildiri, hiç değilse Kraliyet Yönetimi bakımından karşılıklı görüşmelerin esaslarını oluşturan görüşleri belirtmektedir. Kraliyet Kabinesi, bu bildiriye, hiçbir sınırlama kabul etmeyen bir bütün saymaktadır; çünkü bize öyle geliyor ki, Veraset Yasasının 27-40. maddelerinin iptali, yalnız Prens Christian von Glücksburg ve ardıllarını tahta çağıran antlaşmaların değil, aynı zamanda antlaşmanın önsözünde saptanmış ilkelerin de vaz-

geçilmez gerekli bir sonucu ve koşuludur: yani o anda Danimarka'nın egemenliği altındaki bütün topraklarda miras yoluyla ardılları belirleyen bir düzen, sözkonusu krallığın bütünlüğünü güvence altına almanın en iyi yoludur.

"Antlaşmanın II. maddesinde, Danimarka Krallığının bütünlüğü ilkesini sürekli olarak tanıdıkları belirtilmiştir. ... Geçen yıl üzülecek kadar çok olan karışıklıkların yeniden meydana gelmesini birleşmiş güçleriyle önleme amaçlarını zaman yitirmeden bildirmişlerdir. ... Prens Christian von Glücksburg'un erkek ardılları söndüğü takdirde, Haşmetmeap Kayser'in sözkonusu prens lehine vazgeçmiş olduğu hakları kayıtsız şartsız yeniden tesis edilecektir. Ancak, gerek Danimarka Kralına açıkça tanınmış girişimler, gerek sözü edilen olasılıkların meydana gelmesi durumunda, üç büyük devletin işbirliği Danimarkalı yurtseverlere, kendi hayallerinden başka yerde var olmayan tutkulu planlarına ve niyetlerine karşı bundan böyle bir güvence sağlamaktadır."*

Rusya Veraset Yasasının, 8 Mayıs protokolüyle öngörülen biçimde, geçici olarak askıya alınmasını, sürekli bir erteleme olarak düşünmemizi, Rus imparatorunun kesin istifasının geçici bir istifa olduğunu, ama Danimarkalı yurtseverlerin, bundan böyle ülkelerinin bütünlüğünün Avrupalı devletler tarafından korunacağına güvenebileceklerini telkin ediyor. 1841 Antlaşmasından bu yana, Türkiye'nin bütünlüğünün nasıl korunduğunu görmüyorlar mı?

New-York Daily Tribune
n° 3847, 16 Ağustos 1853

KARL MARX

* Bu notların "4 Ekim 1852 günlü..." diye başlayan kısımdan sonrası İngilizce derlemede özetlendiği (s. 86) için, Almancadan (*Werke*, 9, s. 243-244) çevrilmiştir. – *Sol Yayınları*.

RUSYA'NIN HAREKETLERİ — DANİMARKA —
AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE AVRUPA
(PARÇA)

Londra, Cuma, 5 Ağustos 1853

Rusya imparatoru, prenslikleri elde tutmak için yeni gerekçeler buldu. Prenslikleri, artık yüksek manevî esinlerinin maddî güvencesi olarak ya da işgal giderleri için rehin olarak değil, ama Balta Limanı Antlaşmasının verdiği olanaklar çerçevesinde, "iç karışıklıklar"a karşı elde bulundurması gerekiyor. Ruslar, prensliklerde her şeyi altüst ettiklerine göre, bu tür karışıklıklar gerçekten yadsınamaz. Lord Clarendon, voyvodaların İstanbul'a vergi ödemelerinin ve Türkiye'yle haberleşmelerinin yasaklandığına ilişkin geçen mektubumda bildirdiğim haberi, Lordlar Kamarasının 2 Ağustos oturumunda doğruladı. Lord Clarendon, olanca ciddî bir yüz ve azametli bir tavırla, "bu akşam Londra'dan yola çıkacak olan ulak, Sir Hamilton Seymour'a Rus hükümetinden, İngiltere'nin hakkı olan *açıklamayı* istemesi talimatını götürecektir" dedi. Clarendon, ta St. Petersburg'a *açıklama* istemek üzere ulak gönderirken, *Patrie* gazetesi, Rusların Yaş ve Bükreş'i tahkim ettiklerini bildiren, 20 Temmuz tarihli, Yaş kaynaklı bir haber yayınlıyor. Aynı haberde bildirildiğine göre, Eflak ve Buğdan voyvodaları, üç kişilik bir Rus Denetim Kuruluna bağlanmış bulunuyor; halka, aynı olarak ödemek üzere vergi salınıyor; bazı dikkatli boyarlar ise Rus alaylarına bağlanıyorlar. Prens Gorçakov'un bildirgesinin "açıklaması" işte budur. Bu bildirgeye göre, Gorçakov'un "şahane efendisi, ülkeyi yöneten kurumları değiştirme niyetini taşımamaktadır. Orada askerlerinin bulunuşu, halka yeni yüklenimler getirmeyecek, yeni katkılarda bulunmalarını gerektirmeye-

cek"tir. Aynı gün Avam Kamarası oturumunda, Lord Dudley Stuart tarafından sorulan bir soruya verdiği karşılıkta Lord John Russell, dört devletin, Viyana'da, çara verilecek, Türkiye ile Rusya tarafından "kabul edilebilir" ortak bir önerge üzerinde anlaştıklarını ve önergenin St. Petersburg'a iletilmiş olduğunu açıkladı. Disraeli'ye verdiği karşılıkta da şöyle dedi: "Önerge, ilkin Fransa hükümetinden gelmiş olmakla birlikte, gerçekte bir *Avusturya önergesi*ydi." Avusturya uyruğuna geçen bu Fransız, hayli kuşku uyandırıcı görünüyor, *nedenini* de, *The Neu Preussische Zeitung*'un⁸⁴ yayınladığı bir Viyana haberi şöyle ortaya koymakta: "Rusya ve Avusturya hükümetleri, İngiliz etkinliğinin Doğuya egemen olmasına izin vermemekte tam kararlılar." *Englishman*, karma hükümetin *açıklamaları* hakkında gözlemlerini şöyle belirtiyor: "Açıklamalar, gururu kırılmışlığın büyük, ahmaklığın kuvvetli, dilini yutmuş güçlü söylevciliğin şahane örnekleridir."

Eflak ve Buğdan bir kez ruslaştırıldıktan sonra, Galiçya, Macaristan ve Transilvanya, kapalı Rus "bölgeleri" haline dönüştürüleceklerdir.

Daha önceki bir mektupta, kendisinden üç kat daha fazla olan dolaşımdaki kağıt paranın maden karşılığını oluşturan, St. Petersburg Bankasındaki "gizli hazineler"den söz etmiştim. Rusya savaş bakanı, şimdi bu hazinenin bir parçasının askerî kasaya aktarılması için başvurmuş bulunuyor. Ancak maliye bakanı bu adıma karşı çıktığı için, Çar, kilise mülkünün koruyucusu olan Kutsal Synod'a bizzat başvurarak altmış milyon ruble ödünç istedi. Bir yanda çar para bakımından yoksul, öte yandan askerleri sağlık yönünden yoksul. Çok güvenilir makamlara dayanarak ifade edildiğine göre, prenslikleri işgal eden askerler yürüyüş sırasında sıcak nedeniyle büyük güçle karşılaşmışlardır, hasta sayısı olağanüstü düzeydedir, Bükreş ve Yaş'taki birçok özel ev, hastaneye çevrilmiştir.

Yasama Meclisinin dört bölgesel diyete ayrılması, vergi koyma hakkının kaldırılması, genel oya dayalı seçimin bir yana bırakılması, basın özgürlüğünün yok edilmesi, özgür rekabetin yerini, kapalı lonca düzeninin alması, tüm resmî görevlilerin, yani Danimarka'nın tek aydın sınıfının, kralın izni dışında seçilebilir olmaktan çıkarılması — "anayasada bazı değişiklikler" dediğiniz bunlar mı? O zaman pekala köleliği de, özgürlüğün ufak bir değişikliğidir diye adlandırmanız olasıdır. Danimarka Kralının bu "temel yasayı", yasa diye ilan etmeye kalkışmadığı doğru. Kralın yaptığı şey, Doğulu sultanların yarattığı modaya uyarak, meclislerle, kendilerini boğmaları emriyle ipek ip yollamak oldu. Bu tür öneriler, gönüllü olarak boyun eğilmezse, zorla uygulanma tehdidi-

ni taşırlar. "Anayasada bazı değışiklikler" konusunda bu kadarı yeter. "Rus etkisi"ne gelelim.

Danimarka Kralı ile meclisler arasındaki çatışma neden ileri geldi? Kral, Veraset Yasasını, yani yürürlükte bulunan Danimarka tahtına Veraset Yasasını kaldırmayı önerdi. Kralı, bu adımı atmaya kim itti? Kont Nesselrod'un, geçen mektubunda sözünü ettiğim 8 Mayıs 1853 tarihli notasında gördüğünüz gibi, Rusya Veraset Yasasının kaldırılmasından kim yarar sağlayacak? Hiç kimse, ama yalnızca Rusya. Veraset Yasası, tahttaki ailenin kız çocuğunun tahta geçmesine elveriyor. Veraset Yasasının kaldırılmasıyla, baba tarafından akraba olanlar, ana tarafından akrabaların, şimdiye dek yollarının önüne engel olarak dikilen tahta veraset iddialarını yok etmiş olacaklar. Bildiğiniz gibi Danimarka Krallığı, asıl Danimarka'nın yani adalarla Jutland'ın yanı sıra, Schleswig ve Holstein Dükahlıklarını da kapsıyor. Asıl Danimarka ile Schleswig'de tahta veraset, Veraset Yasası tarafından düzenleniyor. Buna karşılık, bir Alman tımarı olan Holstein'da, *Lex Salica*'ya⁸⁵ göre, taht, baba tarafından olan akrabalara kalıyor. Veraset Yasasının kaldırılması sonucu, Danimarka ile Schleswig'de tahta veraset, Alman Dükahlığı Holstein'deki düzenle özdeşleştirilmiş olacaktır. Holstein'da, Holstein hanedanının temsilcisi Gottorp aracılığıyla, gelecek veraset hakkına sahip olan Rusya, böylelikle Danimarka tahtı üzerinde de baba tarafından akrabalık niteliğiyle gelecek esaret hakkını ele geçirmiş olacaktır. 1848-50 arasında, Rus donanması ve notalarıyla desteklenen Danimarka, Almanya'ya, Schleswig'in Holstein'la birleşmesini yasaklayan, Danimarka'dan ayrılmasını önleyen Veraset Yasasını olduğu gibi sürdürmeyi önerdi. Veraset Yasası mazereti altında Alman devrimini bastırdıktan sonra, çar, aynı yasaı kaldırarak bu kez de demokrat Danimarka'ya elkoyuyor. Böylece İskandinavlar ile Almanlar, kendi ulusal hak iddialarını, vesarete ilişkin feodal yasalarında aramamaları gerektiğini, deneyle öğrenmiş oluyorlar. Bundan da önemlisi kazandıkları deneyim, aynı büyük soya bağlı olan Almanlarla İskandinavların, aralarında birlik kuracak yerde çekişmek suretiyle, sadece yolu, irsi düşmanları Slavlara hazırladıklarını görmeleri olmuştur.

Günün büyük olayı, Amerika siyasetinin, Avrupa ufuklarında görünmesidir. Kimi selamlıyor, kimi nefretle karşılıyor, ama hepsi bu gerçeği itiraf ediyor.

"Avusturya, Türk İmparatorluğunun parçalanışına, İtalya'daki topraklarını yitirmenin tazminatı gözüyle bakmalıdır. Sam Amcayla çekişmek gibi bir aptallığa kapıldığı için, Avusturya'nın İtalya topraklarını yitirmesi gibi bir olasılık hiç de yabana atılmamalıdır.

Adriyatik'te bir Amerikan donanması, İtalya'da isyan için iyi bir neden olabilir, bunu görmeye hepimizin ömrü yetecektir, çünkü Batıda Anglo-Sakson ruhu henüz ölmemiştir."

İngiliz aristokrasisinin eski sözcüsü *The Morning Herald* işte böyle konuşuyor.

"Kosta olayı" diyor Paris *Presse*, "sona ermiş olmaktan uzaktır. Aldığımız habere göre, Viyana hükümeti, elde edemeyeceğinden hayli emin olmasına karşın, Amerika hükümetinden onarım tazminatı istemiştir. Bu arada, Kosta, Fransız konsolosunun koruması altında bulunmaktadır."

Viyana *Presse* de, "Yarı-korsan, yarı-orman adamı olan, ama asla beyefendi olmayan Yankee'nin yolundan çekilmeliyiz." diye fısıldıyor.

Alman gazeteleri, Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasında yapıldığı izlenimi verilen gizli bir anlaşma hakkında homurdanıyorlar. Anlaşmaya göre, Türkiye'nin para ve deniz desteği, Amerika'nın ise Akdenizdeki Amerika Cumhuriyetinin ticarî ve askerî üssü için çok güvenilir ve uygun bir yer olan Rumeli'deki Enez limanını alacağı söyleniyor.

Brüksel'deki *Emancipation*, "İzmir'de Amerika hükümetiyle Avusturya hükümeti arasındaki çatışmayı, 1853 olaylarının en önde geleni" olarak görüyor, "İzmir olayı, yeni bir tarihin başlangıcıdır." diyor.

İtalya gazetesi *Il Parlamento*'da⁸⁶ "*La Politica Americana in Europa*"* başlıklı bir başyazı yer alıyor:

Herkesçe bilinmektedir ki, diyor *Il Parlamento*, Amerika Birleşik Devletleri, Akdenizde ve İtalya'da, özellikle Doğuda karışıklıklar olduğunda, deniz üsleri sağlamak için uzun zamandan beri uğraşmıştır. Örneğin, büyük Mısır sorunu tartışılırken ve Saint-Jean d'Acre saldırıya uğradığı zaman Birleşik Devletler hükümeti, büyük Sirakuza limanının geçici olarak kendisine verilmesini Sicilya kralından (Ferdinand II) boşuna rica etmişti. Bugün ise Amerikan politikasının Avrupa işlerine karışma eğilimi daha canlı ve daha inatçı olamaz. Hiç kuşku yok ki, ABD'nin her iki demokratik hükümeti, İtalyan ve Macar devriminin kurbanlarına karşı sempatisini son derece belirgin şekilde ifade etmiş, Avusturya ile diplomatik ilişkilerin kesilmesini umarsamamış, ve İzmir'de ateşe hazır silahlarıyla politikasını savunmuştur. Bu girişimleri yüzünden büyük transatlantik ulusunu suçlamak ya da etkisiz ve gülünç bulmak yerinde olmaz. Muhakkak ki, Amerikalılar, Doğuyu ele geçirmek ve bu yüzden Rusya ile bir kara savaşına neden olmak niyetinde değildirler. Ama İngiltere ile Fransa en mükemmel deniz savaş güçlerini salıverip gönderirse, bunu, Amerikalılar da niye yapmasınlar, hele Akdenizde bir dayanak noktası, bir sığınak yeri ve bir "ikmal" olanağı sağlamış olduktan sonra. Özellikle cumhuriyetçi ve kazak unsurlar birbiri-

* "Amerika'nın Avrupa Siyaseti." -ç.

le zıtladığı sırada, Amerika'nın büyük çıkarları sözkonusudur. Ticaret ve denizcilik, bütün halklar arasındaki yasal ilişkileri ve anlaşmaları çoğaltmıştır. Bugün hiçbir halk eski ya da yeni kıtanın herhangi bir denizinde kendisini yabancı sayamaz, ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderi gibi herhangi bir büyük soruna karşı ilgisiz kalamaz. Amerikan ticareti ve bunu denizlerimizin sahillerinde sürdüren yurttaşları yıldızlı bayrağa korunak sağlıyorlar, ve bu korunağı bütün yıl boyunca sürdürmek ve güçlendirmek için, zaten dünyanın deniz kuvvetleri arasında üçüncü durumda bulunan savaş donanması için bir limana gereksinimleri vardır. İngiltere ve Fransa, Panama kanalı ile ilgili her şeye doğrudan burunlarını sokarken, bu devletlerden birincisi, Birleşik Amerika'nın işlemlerine karşı toprak hakları tesis etmek için Moskito'ların bir kralını bulmaya çalışmak kadar ileri giderken, bu iki devlet Atlantik Okyanusundan Pasifik Okyanusuna geçişin bütün uluslara açılması ve yansız bir devletin elinde bulunması özgürlüğü ve yansızlığı bakımından aynı duyarlılığı göstermesi, ve Mısır'ın ve Suriye'nin tamamen ya da kısmen herhangi bir büyük devletin egemenliğine girmesine yolaçacak olan Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü dikkatle izlemesi zorunlu değil midir? Süveyş ve Panama, Doğuya açılan iki büyük giriş kapısıdır; bunlar şimdiye kadar kapalıydılar ve ilerde birbiriyle rekabet edeceklerdir. Transatlantik sorununda kendi çıkarı için bir etki sağlamanın en iyi yolu, Akdeniz sorununda ABD'yle birlikte çalışmasıdır. Çanakkale yakınındaki Amerikan savaş gemilerinin bu kanaldan istedikleri zaman geçmek hakkından vazgeçmeyeceklerine inanıyoruz, ve bunu da, sözkonusu anlaşmaya Amerika'nın katılmamış olduğu inkar edilmeyecek sınırlamalara tabi olmadan yapacağına inanıyoruz. Avrupa bu cesaret karşısında hayret içindedir, çünkü 1783 barışından beri Amerika'ya, Westfalya barışından sonra İsviçre kantonlarına baktığı gözle bakmaya alışmıştı; yani, yasal varlığı tanınmış, ama genel politika sorunları hakkında sesini duyurmak üzere hiçbir zaman büyük devletlerin aristokrat çevrelerine sokulmasına izin verilmeyecek bir ulus. Ama okyanusun öbür yanında Anglo-Saksonlar o kadar yüksek bir servet, uygarlık ve güçlülük düzeyine erişmişlerdir ki, geçmişte kendilerine ayrılmış olan yeri artık kabul edemezler. Şimdiye kadar dünyanın yazgısını belirlemiş olan beş büyük devletin yüksek meclisi üzerinde Amerikan Birliğinin baskısı, Viyana antlaşmaları ile yaratılmış olan tekel sisteminin batışını sağlayacak yeni bir güç unsurudur. Ama Birleşik Amerika Cumhuriyeti, dünya politikası hakkında karar veren kongrelerdeki kesin hakkı ve resmî konumu için uğraşmadığı sürece, doğal hakların ve *jus gentium*'un* insanlık gereklerine olağanüstü bir saygınlık ve yüce bir saygı göstermektedir. Bayrağı, içsavaşların kurbanlarını, tarafları gözetmeden koruyor, ve 1848/49 yıllarının büyük fırtınaları sırasında Amerikan donanması umutsuzluk ya da tehdit yüzünden hiçbir zaman korunak sağlamaktan geri kalmamıştır.**

New-York Daily Tribune
n° 3850, 19 Ağustos 1853

KARL MARX

* Devletlerarası hukuk. -ç.

** *Il Parlamento*'nun başyazısı, İngilizce derlemeye özet olarak (s. 91) alındığı için, Almandan (*Werke*, 9, s. 249-251) çevrilmiştir. -*Sol Yayınları*.

ÇEKİLMEK YA DA ÇEKİLMEMEK

(PARÇA)

Londra, Cuma, 12 Ağustos 1853

Bugünkü *Moniteur*'den öğrendiğimize göre Bonaparte, Beşiki Körfezindeki Fransız donanmasının onur kırıcı durumunu, denizciler için tütün fiyatını düşürerek düzenliyor.⁸⁷ Tahtını sosis sayesinde kazanmıştı. Şimdi neden tütünle tutmaya çalışmasın? Doğu olaylarına bulaşmış olması, her seferinde, Fransız köylüsünün ve ordusunun gözünde Louis Bonaparte'ın *démonétisation*'una* neden olacak. İçerde yitirdikleri özgürlüğün, dışarda bir şeref kazancıyla dengelenmediğini öğrenmiş bulunuyorlar. "Şerefliğin şerefli İmparatorluk", "her yeteneğe sahip hükümet"ten de daha derine batmış durumda.

Henüz gelen İstanbul gazetelerinden, sultanın, uyruklarına, 1 Ağustos tarihinde bir bildiri yayınladığını, Edirne'deki Rus konsolosunun, St. Petersburg'dan, Türkiye'den çekilme emrini aldığını, öteki Rus konsolosların da aynı yolda emir beklediklerini ve İstanbul gazetelerinin prensliklerde yasaklandığını öğreniyoruz. İzmir *Impartial* 1 Ağustos sayısında, İran'la ilgili olarak şu haberi veriyor:

"İran şahı, askıdaki anlaşmazlıkla ilgili olarak Babıâli ile Rusya hükümeti arasındaki yazışma, isteği üzerine kendisine iletildikten sonra, Babıâlinin haklı olduğunu ve savaş durumunda, Babıâlinin yanında yer alacağını resmen açıklamış bulunuyor. Bu ha-

* Değerden düşme. -ç.

ber Herat'daki Rus elçisi üzerinde büyük bir etki yapmış durumda, elçinin pasaportunu isteyeceği söyleniyor."

Esrarengiz bir Petersburg haberine göre, Rusya'ya yapılan ve çar tarafından kabul edilen önerilerin içeriği konusunda, tüm Avrupa basınında türlü tahminler yer almakta. Palmerston yanlısı *Morning Post* şu iddiada:

"25 Temmuzda Bay von Meyendorf, Kayzer amirine (Viyana Konferansında kabul edilmiş olan) resmî önerileri değil, 24'ünde, konferanstaki olaylar hakkında bir rapor vermiştir. İşlerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığını ve bütünlüğünü zedelemeyecek biçimde düzenlenmiş olduğunu duraksız sağlamakla kuşku yok ki pek haksız değiliz. Mutabakat şunları öngörmektedir: Reşit Paşa, Kont Nesselrod'a fermanı ile birlikte, sultanın uyrukları olan Rum ortodoks hristiyanlara Rusya'nın dileklerinden de çok ayrıcalıklar sağlayan bir nota verecektir. Sultan, çara nazik birçok söz söyleyecek, ve uyruklarına karşı sultanın olağanüstü duyguları konusunda güvence verip onlara belirli haklar tanımış olduğunu belirtecektir. Bu nota bir Türk elçisi tarafından sunulacak, ve sorun, böylece kapanmış olacaktır. 10 Eylülde son Rus askeri Prut nehri- ni geçmiş olacaktır!"*

Öte yandan, Viyana'dan gelen ve Tuna ile Prut'un birleştiği noktanın yukarı kesiminde Rus hücumbotlarının görüldüğünü bildiren özel mektuplar, son mektubumda belirttiğim hususları, yani St. Petersburg'a sunulan önerilerin, prensliklerden Rus ordularının çekilmesi koşulunu hiçbir biçimde içermediğini; bu önerilerin, Fransız ve İngiliz önerileri çar tarafından geri çevrildikten sonra, Viyana'daki İngiliz elçisinin, bu "gerçek" uyuşum aşıklısı'nın kendisine başvurduğu Avusturya hükümetinden çıktığını; ve bu önerilerin Rusya'ya görüşmeleri *ad infinitum*** uzatma fırsatını sağladığını doğruluyor. Yarı-resmî Frankfurt gazetesi *Ober-Postamts-Zeitung*'a⁸⁸ göre, Rusya, Avusturya'ya, Türkiye'yi kendi çıkarları konusunda aydınlatması iznini vermiştir.

New-York Daily Tribune
n° 3854, 24 Ağustos 1853

KARL MARX

* *Morning Post*'tan alınan paragraf, İngilizce derlemede kısaltılmış olarak verildiği (s. 93) için, Almancadan (*Werke*, 9, s. 253) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

** Sonsuza değin. —ç.

URQUHART — BEM — LORDLAR
KAMARASINDA TÜRKİYE SORUNU

Londra, Salı, 16 Ağustos 1853

David Urquhart, Doğu Sorununa ilişkin dört kuruntuyu ortaya koymak amacıyla⁸⁹ dört mektup yayınladı: Birincisi Doğu ve Rus kiliselerinin kimliğiyle, ikincisi İngiltere ve Rusya arasında diplomatik bir yarış olduğu hususuyla, üçüncüsü İngiltere ile Rusya arasında bir savaş olasılığının bulunmasıyla ve dördüncüsü de İngiltere ile Fransa arasında birlik hayaliyle ilgili. Bu mektuplara başka bir zaman, daha ayrıntılı biçimde dönmek istediğim için,⁹⁰ burada, yalnızca, Bem'in Reşit Paşaya yazdığı ve ilk kez Urquhart tarafından açıklanan mektuba değinmek istiyorum.

"Ekselans! İstanbul'da bulunmamı gerektiren emir henüz gelmemiş olduğundan, bana önemli görünen bazı düşünceleri ekselanslarına, sunmayı görevim saydım. Görmüş olduğum Türk kıtalarının, gerek süvari, gerek piyade, gerekse sahra topçularının, mükemmel olduklarını belirtmekle başlıyorum. Durum, eğitim ve askerî ruh daha iyi olamaz. Süvari kıtaları bütün diğer Avrupa süvarisinden üstündür. Bütün subayların ve bütün erlerin, Rusya'ya karşı savaşmak arzusu, ölçülmesi olanaksız bir değerdir. Bu gibi kıtalarla, sayısı iki katı olan Rus kuvvetlerine karşı saldırıp zafer sağlamak görevini seve seve kabul ederdim. Ve Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'nın kendisine karşı çıkarabileceğinden daha çok askerî silah altına alabileceğine göre de, sultanın, Moskovalı çarların düzenbazlıkla atalarının elinden koparıp almış olduğu

bütün eyaletlerde sultanlık esasını tekrar dikebilecek yeteneğe sahip olabilir. ...* "Bem."

Avusturya dışişleri bakanı, Kosta olayında Amerika firkateyni *S.t. Houis*'nin takındığı tutumla ilgili olarak bütün Avrupa saraylarına gönderdiği notada, Amerikan genel siyasetini kınadı. Avusturya, tarafsız bir devletin topraklarından yabancıları kaçırmaya hakkı olduğunu, ama buna karşılık Amerika'nın, onları savunmak için düşmanca girişimlerde bulunmaya hakkı olmadığını iddia ediyor.

Lordlar Kamarasının cuma günkü oturumunda konuşan Malmesbury örlü** Viyana Konferansının gizemini, bu konferansın çara verdiği önerileri ya da işlerin ne durumda olduğunu araştırmadı. Merak ettiği şey, oldukça geçmişe ait, antika türünden bir şeydi. Malmesbury örlünün sorduğu şey, mayıs ve haziran ayları içinde çarın diplomatik temsilcilerine gönderdiği ve *St. Petersburg Gazette*'de⁹¹ yayınlanan iki bildirisinin "basit çevirisi"ydi, ayrıca "haşmetmeaplarının hükümeti tarafından bu bildirilerdeki ifadeler her hangi bir yanıt gönderilip gönderilmediğini" öğrenmek istiyordu. Malmesbury örlü eski Romalılardan eğildir. Onun duygularını hiçbir şey, yabancı elçileri, *patres conscriptis**** önünde, açıktan açığa, sorguya çekmek gibi bir imalı tutumundan daha fazla incitemez. Sözüünü ettiği iki Rus genelgesi "bütün Avrupa'da Rus imparatorunun dilinde basılmış, ayrıca kamu yayın organlarında İngilizce ve Fransızca olarak yer almıştır". Peki öyleyse, bu genelgeleri, kamu yayın organlarında çalışan yazarların dilinden, dışişleri bakanlığı memurlarının diline çevirmekten ne gibi olası yararlar çıkması bekleniyor? "Fransa hükümeti, genelgeleri, derhal ve güçlü bir biçimde yanıtladı. ... İngiltere'nin yanıtı, bize söylediğine göre, Fransa hükümetinin yanıtından hemen sonra gönderildi." Malmesbury örlünün bilmekte sabırsızlandığı şey, Bay Drouyn de l'Huys'ün kayıtsız dilinin, Clarendon örlünün soylu diline çevrildiği zaman ne biçim aldığıydı.

Malmesbury örlü, otuz yıllık barışı, ticarî alışkanlıklar ve sınaî çabalar dönemi ardından, sade İngiliz vatandaşının, *savaşla* ilgili olarak "bir çeşit huzursuz"luğa düştüğünü ve bu huzursuzluğun, geçen mart ayından beri, hükümetin girişim ve görüşmelerini kapsayan giz perdesinin uzayıp gitmesi ve genişlemesiyle birlikte arttığını, "karşısındaki soylu arkadışına" anınsatmak zorunluluğu

* Bem'in mektubundan yapılan alıntı, İngilizce derlemede özet olarak verildiği (s. 94) için, Almancadan (*Werke*, 9, s. 265) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

** Marki ile vikont arası, bir İngiliz soyluluk unvanı. —ç.

*** Senatörler. —ç.

duyduğunu söyledi. Lord Malmesbury, işte bundan ötürü barış adına soru soruyordu, ancak aynı barış adına hükümet sessiz duruyor.

Rusya'nın, Avrupa Türkiyesi'ne ilk saldırı işaretleri, hiç kimse- nin canını, soylu lordun canını sıktığı kadar sıkılmamıştı. Rusya'nın Türkiye üzerinde tasarımları olabileceğinden hiçbir zaman kuşkulanmamıştı. Gördüklerine inanamıyordu. Çünkü her şeyden önce "Rusya imparatorunun onuru" sözkonusuydu. Ama imparatorluğunu büyütmek, bir imparatorun onuruna hiç zarar vermiş miydi? Çar "hep tutucu bir siyaset gütmüş, 1848 devrimleri sırasında, bu siyasetini güçlü bir biçimde kanıtlamıştı." Gerçekten, Otokrat, bu devrimlerin günahına katılmadı. Özellikle 1852'de, soylu örl, dışişleri bakanıyken, "Avrupa'nın bağlı olduğu antlaşmaların ve yıllar boyu Avrupa'nın mutluluğunu sağlamaya dönük toprak düzenlemelerinin korunmasına hiçbir hükümdar bunca ilgi duymamış, tekrar tekrar böylesine güvence vermemişti." Kuşkusuz, Baron Brunnov, Malmesbury örlüne, Danimarka tahtına v-rasetle ilgili 8 Mayıs 1852 tarihli antlaşmayı imzalamayı kabul ettirdiği zaman, onu, şahane efendisinin yürürlükteki antlaşmalara yürekten bağlı olduğu güvencesiyle avlamıştı. Malmesbury örlü, Banoparte'in tahta elkoyuşunu selamladığı bir sırada, Baron Brunnov, onu, Bonaparte'a karşı Rusya, Prusya ve Avusturya ile gizli bir ittifaka girmeye inandırığı zaman, gene aynı biçimde, yürürlükteki toprak düzenlemelerinin korunmasına büyük bir ilgi duyduğunu gösterişli bir biçimde ortaya koymuştu.

Rus imparatorunda görülen ani değişikliği açıklayabilmek için, Malmesbury örlü, bu durum karşısında, "*Rus imparatorunun zihninde* yer yapan yeni izlenimler"ın psikolojik çözümlemesine girişiyor. İmparatorun "duyguları"nı, "Filistin'deki kutsal yerler sorununda Fransız hükümetinin takındığı tutumun tahrik ettiğini" iddiaya kalkışıyor. Bonaparte'ın, tahrik edilen duyguları yatıştırmak amacıyla, Bay de la Cour'u, "kendine özgü bir ılımlılığa ve uzlaşmacılık özelliğine sahip bu kişiyi" İstanbul'a gönderdiği doğru, ama örl, "anlaşıyor ki, geçmişte olup-bitenler, imparatorun zihninden silinmemiştir" diyor, Fransa'yla ilgili olarak imparatorun zihninde acı bir tortunun kalmış olduğunu söylüyor. İtiraf edilmeli ki, Bay de la Cour, Prens Mençikov'un İstanbul'a varışından önce, sorunu kesin ve tatmin edici biçimde çözümledi. "Gene de Rus imparatorunun kafasındaki izlenim değişmedi." Bu izlenim ve onun sonucu olan zihin karışıklığı öyle bir noktadaydı ki, "imparator, Türk hükümetinin, Rusya'ya, zorla kabul ettirmeye hiç de hakkı olmayan bazı koşulları zorla kabul ettirmeye çalıştığından kuşku duyuy-

yordu." Malmesbury örlü, yalnızca "herhangi bir insan"ın değil, hatta bir İngiliz lordunun bile, "insanın aklından geçenleri okuması"nın "olanaksız" olduğunu kabul ediyor, ama gene de "Rus imparatorunun zihnini, o garip izlenimlerin etkisiyle açıklamayı düşünmekten kendini alamıyor." Lord, Rus halkına, birçok kuşak boyu, "kaderin çok önceden çizdiği, İstanbul'u alma ve Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurma çağı" olarak belletilen anın geldiğini söylüyor. Lord, "bu duygular"ın, "şimdiki imparator" tarafından da paylaşıldığı düşüncesindedir. Akıllı örl, ilkin, imparatorun, Türkiye hükümetince haklarına zarar verileceğiyle ilgili dinmek bilmez kuşklar beslediğini açıklamaya niyetlenmişti, ama şimdi bize, onun Türkiye'yi yutmasının tam zamanının geldiği düşüncesinde olduğu için, Türkiye'den kuşklandığını söylemekte. Bu noktaya ulaştığı için, soylu örl, varacağı sonuçların yönünü, zorunlu olarak değiştirmek zorunda kaldı. Neden olarak Rus imparatorunun zihninde yer eden ve eski koşulları değiştiren yeni izlenimleri göstermek yerine, Lord, çarın ihtirasını ve geleneksel eski duygularını "tahrike kapılmaktan" bir süre alıkoyan koşulları neden gösteriyor. Bütün bu koşullar, gelip bir büyük gerçeğe dayanıyor, o da Malmesbury örlünün bir zamanlar bu koşulların "içinde", bir zamanlar ise "dışında" olduğu gerçeğidir.

"İçinde"yken, yalnızca Boustrapa'yı⁹² tanımakta değil, ama onun yalanları, cinayetleri ve tahtı gaspetmesini mazur göstermekte en öndeydi. Ama sonradan, "günün gazeteleri, Fransa imparatoruna, kölelik ve yaltaklanma siyaseti diye niteledikleri siyasette sürekli olarak hata bulmaya başladılar." Karma hükümet ve onunla birlikte, "açık toplantılarda Fransa imparatorunun karakterini ve siyasetini ve hükümdar olarak bu prensi seçtikleri için Fransa halkını kınayan" Sir J. Graham ile Sir Charles Wood işbaşına geldi. Bunu Karadağ olayı⁹³ izledi. Karma hükümet bu olayda, "sultanın, asi Karadağlılara daha fazla baskı yapmaktan vazgeçmesi için Avusturya'nın direnmesine izin verdi ve Türk ordusunun güven içinde çekilmesini olsun sağlamadığı için, Türkiye'nin 1.500 ile 2.000 arasında insan kaybına sebep oldu." Daha sonraki dönemde Albay Rose'un İstanbul'dan geri alınması İngiltere hükümetinin, Fransa'yla birlikte, donanmasının Beşiki Körfezine ya da İzmir'e gitmesi emrini vermeyi reddetmesi — işte bütün bu koşullar üstüste gelince, Rus imparatorunun kafasında, İngiltere halkıyla hükümetinin, Fransa imparatoruna düşman olduğu, bu iki ülke arasında hiçbir gerçek ittifak olamayacağı izlenimini yarattı.

Rus imparatorunun etkilenebilir zihninde yer alan ve onu doğru yoldan ayartan koşullar zincirini, kadın kahramanın dalgalı

duygularını çözümleyen bir romancıya yaraşır incelikle geriye doğru izleyen Malmesbury örlü, böylece Fransız halkına zulmeden kişiyle kurduğu yakın ittifakın, Fransa halkını yüzyıllar boyunca İngiltere halkından yabancılaştırmış önyargıları ve sevmelikleri ortadan kaldırdığını öne sürerek övünüyor ve kendisinden, Batının çarıyla yakın bir ittifakı miras alan ve Muhafazakarların ektiğini biçen şimdiki hükümeti kutluyor. Unutuyor ki, sultan, bu yakın ittifak çerçevesinde Rusya'ya kurban edilmiş, Fransız Soulouque,⁹⁴ müslümanın sırtına bir çeşit Viyana Kongresi giydirme ve saygınlık kazanma fırsatını şevkle yakalarken, Fransa imparatoru tarafından karma hükümetin sırtına binilmesi, bu yakın ittifak çerçevesinde olmuştur. Lord, Bonaperte ile yakın ittifakından dolayı hükümeti kutlarken, aynı zamanda, bu *mésalliance*'in* meyvesi olan siyaseti de kınıyor.

Biz, lordun balgam tükürür gibi, Türkiye'nin bütünlüğünün öneminden sözedişinin, Türkiye'nin çürümekte oluşunu yadsıyışının, Rusya'nın dinsel koruyuculuğunu tanımayan prensliklerin işgalini *casus belli* saymıyor diye ya da Prutun geçilmesine niçin donanmayı göndererek yanıt vermiyor diye hükümeti kınayışının izinden gidecek değiliz. Lord, Prens Mençikov'un İstanbul'dan ayrılışından önce Reşit Paşaya yazdığı ve "küstahlıkta eşi bulunmayan" şu mektuptan başka, yeni hiçbir şey getirmiyor:

Büyükdere, 9 (21) Mayıs

İstanbul'dan ayrılmak üzere olduğu anda, aşağıda imzası bulunan Rusya elçisi, Babıâlinin, Doğu kilisesi rahiplerine tanınmış dinsel hakların kullanılmasına dair bir güvence yayınlama niyetinde olduğunu bildirdiğini öğrenmiş bulunuyor. Gerçekte böyle bir güvence, bu kilisenin sahip bulunduğu öteki ayrıcalıkların sürdürüldüğünü kuşkulı duruma getirir. Ortodoks Doğu kilisesinin sırf dinsel haklarının dokunulmazlığını her ne kadar korursa korusun, bu kilisenin dinine ve din adamlarına çok eski zamanlardan bu yana verilmiş ve halen kullanmakta oldukları öteki hakları ayrıcalıkları ve bağışlıkları geçersiz hale getirme eğilimi taşıyacak olan bir bildirinin ya da herhangi bir belgenin kararın gerisindeki neden ne olursa olsun, imparatorluk kabinesi tarafından, Rusya'ya ve onun dinine karşı bir düşmanlık hareketi sayılacağını, aşağıda imzası bulunan [elçi -ç.], ekselansları dışışleri bakanına bildirmeyi gerekli görür.

İmza eden saygılarını vs.
Mençikov

Malmesbury örlü "Mençikov'un, işleri yönlendirmesine ya da tutumuna Rus imparatorunun yakınlık göstermiş olabileceğine

* Kötü izdivaç; uygun olmayan ittifak. -ç.

inanamıyordu". Mençikov'un ayrılışı ardından Nesselrod'un notası ve Nesselrod'un notası ardından Rus ordusu kuşkuyla yer bırakmadı.

"Sessiz" Clarendon, "kendisine ıstırap vermekle birlikte", "tekrar tekrar aynı yanıt vermek" yani hiçbir yanıt vermemek zorunda kaldı. Clarendon, "onların önüne herhangi bir yazışma sermemeyi ve başka bir mesaj ortaya koymamayı", daha önce esasen söylememiş olduğu "herhangi bir sözü söylememeyi resmî görevi" kabul ediyordu. Soylu örl, böylece daha önceden bilmediğimiz herhangi bir bilgi kırıntısı bile vermedi. Başlıca amacı, Avusturya ve Rusya hükümetlerinin saldırıları süresince, onlarla "sürekli haberleşme" içinde olduğunu kanıtlamaktı. Bu duruma göre, Avusturya hükümeti, Prens Leiningen'in, İstanbul'a, askerlerini de "sınırdaki uyrukları arasında isyan çıkacağından korktuğu için" —masum Clarendon, hiç değilse "gösterilen neden" buydu diyor— sınıra gönderdiği zaman, Clarendon, Avusturya hükümetiyle sürekli haberleşiyordu.. Sultan kuvvetlerini geri çekerek Avusturya'ya boyun eğdikten sonra, enerjik Clarendon, "antlaşmanın tam olarak yerine getirilmesini güven altına almak üzere, bir kez daha Avusturya'yla haberleşme durumundaydı". Saf Lord, *"inanıyorum ki, antlaşma yerine getirildi, çünkü Avusturya hükümeti, bize durumun böyle olduğu güvencesini verdi"* diyor. Pek güzel Lordum! Fransa'yla *entente cordiale* derseniz, 1815'ten bu yana var! İngiltere ve Fransa hükümetlerinin "donanmalarını yollamaya ilişkin" kararları dersanız, "en küçük bir ayrılık gölgesi bile sözkonusu" değildi. "O [Clarendon] Bonaparte'a, tehlikenin çok yakında olmadığını ve Fransız donanmasının Fransız limanlarından çıkmasının gerekmediğini söylemesine karşın", Bonaparte, "telikenin yakın olduğuna inanarak" donanmasının Salamis'e gitmesini emretmişti; ancak bu durum *en küçük bir fark yaratmamıştı, çünkü* "donanmalardan birinin Salamis'te, ötekinin Malta'da olması, birinin Malta'da, ötekinin Toulon'da olmasından çok daha elverişli ve üstünlük sağlayacağıydı." Lord Clarendon, Prens Mençikov'un Babiâliye yaptığı küstahça baskılar sırasında, "donanmanın denize açılması emrinin verilmiş olmasının iyi olduğunu, çünkü hiç kimsenin, Türk hükümeti onların istediğini yaptı diyemeyeceğini" de söylüyor. Olup-bitenleri gördükten sonra, denebilir ki, o zaman donanmanın denize açılması emredilmiş olsaydı, sultanın gerçekten istekleri zorunda kalması olasıydı. Mençikov'un "veda mektubu"na gelince, Clarendon mektubun doğru olduğunu kabul etti, "ama hükümetler arası diplomatik görüşmelerde böyle bir dil, Tanrıya şükür pek nadir görülen bir şeydi ve o böyle kalmasını umuyordu". Prenslik-

lerin işgali sorunununda ise, İngiltere ve Fransa hükümetleri, "sultana, prensliklerin işgaline bir *casus belli* olarak davranma şeklinde ki su götürmez hakkından dönmemesini salık vermişlerdi."

Henüz askıda olan görüşmelere gelince, Lord Clarendon'ın söylediği tek şey, "bu sabah Sir Hamilton, Seymeor'dan, Viyana'daki elçilerin, üzerinde *ufak değişikliklerle* görüş birliğine vardıkları önerilerin St. Petersburg tarafından kabul edilebileceğine dair resmî bir yazı alındığı"ydı. Antlaşmanın koşullarına gelince, bunların tek sözcüğünün dışarıya sızmasındansa ölmeyi yeğ tutardı.

Soylu lorda, Lord Beaumont, Hardwicke örlü, Clanricarde markisi ve Ellenborough örlü yanıt verdi. Bu görüşmelerde haşmetmeaplarının hükümetince izlenen yolu kutlayan tek kişi çıkmadı. Bütün taraflara, hükümet siyasetinin yanlış olduğuna, hükümetin Türkiye'nin savunucusu olacak yerde Rusya adına arabulucu olarak davrandığına dair büyük endişeler egemendi. İngiltere ile Fransa'nın kararlı olduklarını bir an önce göstermelerinin durumlarını şimdikine bakışla iyileştirebileceği düşünülüyordu. Kendilerine, yaşlı, dikkafalı Aberdeen yanıt verdi, "bir olay olup-bittikten sonra onun üzerinde hüküm yürütmenin, falanca yol tutulsaydı filanca sonuç alınacak olduğunu öne sürmenin kolay olduğunu" söyledi. Ancak en şaşırtıcı ve önemli açıklaması şuydu: "Lord hazretleri bilmelidir ki, herhangi bir antlaşmayla bağlanmış değiller. Bu ülke, herhangi bir çatışmada Türk İmparatorluğunu desteklemek üzere onun yanında yer almasını gerektirecek bir antlaşma koşulu altında değildir."

"İngiltere'yle Fransa, askıdaki Türkiye sorununa burunlarını sokma eğilimini ilk kez gösterdikleri zaman, Rus imparatoru, Babıâli ile kendisi arasındaki 1841 Antlaşmasının bağlayıcılık gücünü ve antlaşmanın Batılı hükümetlere verdiği aracılık hakkını tümüyle tanımadığını açıklamıştı. Ama aynı zamanda 1841 Antlaşması gereğince, öteki devletlerin savaş gemilerinin Çanakkale Boğazının dışında tutulmasında da ısrar etmişti. Şimdi Lord Aberdeen, ancak İngiltere'yi Karadenizden uzak tuttuğu zaman, Otokratın saygı duyduğu antlaşmanın böylesine küstahça bir biçimde yorumlanmasını, parlamentonun açık ve görkemli toplantısında onaylıyor.

New-York Daily Tribune
n° 3862, 2 Eylül 1853

KARL MARX

AVAM KAMARASINDA TÜRKİYE SORUNU

Londra, Cuma, 18 Ağustos 1853

Parlamento çalışma döneminin son haftasına gelinceye kadar Türkiye sorunu üzerindeki açıklamalarını birçok kez ertelemiş olan Lord John Russell, geçtiğimiz pazartesi günü ortaya çıktı ve uzun süre geriye bırakılmış olan konuşmasını salı günü yapacağını bildirdi. Soylu Lord, Disraeli'nin pazartesi sabahı Londra'dan ayrıldığını öğrenmişti. Sir Charles Wood da aynı biçimde, Sir J. Pakington'la yandaşlarının Avam Kamarasında olmadığını öğrenir öğrenmez, Hindistan yasasını, tuz tekeline ilişkin yasa tasarısını, Lordlar Kamarasında değiştirildiği şekliyle Avam Kamarasına getirip, çoğunluğun olmadığı bir oturumda, açık oylama olmaksızın geçirmemiş miydi? Böyle aşağılık ve küçük oyunlar, Whig'lerin parlamento taktiklerinin ana sinir sistemini oluşturuyor.

Avam Kamarasında Doğu Sorunu görüşmeleri, çok ilgi çekici bir gösteri oldu. Lord J. Russell, gösteriyi, oynamak zorunda olduğu role oldukça uygun düşen bir tonla açtı. Bir zamanların güçlü Whig kabilesinin son temsilcisi olduğu kabul edilen bu ufak-tefek dünyalı, bir bakan gibi değil, ama öyküsünün dehşetini, önemsiz basmakalıp sözlerle ve kuru üslubuyla küçülten bir polis muhabiri gibi, sıkıntı verici, ucuz, kuru, tekdüze ve ruhsuz bir biçimde konuştu. Herhangi bir "mazeret" öne sürmedi, yalnızca bir itirafta bulundu. Konuşmasının bir iyi yanı varsa, o da katılığıydı. Bu katılık, küçük adamın içinde sıkıntı yaratan, rahatsızlık verici bazı

düşünceleri gizlemeyi amaçlıyordu. En kaçınılmaz laf olan "Osmanlı imparatorluğu'nun bağımsızlığı ve bütünlüğü" sözü bile, aynı imparatorluğun cenazesinde yapılan bir konuşmada dikkatsizlik sonucu ağızdan kaçırılmış bir anımsama gibi görünüyordu. Doğu anlaşmazlığının çözümlendiğini açıklayan bu konuşmanın yarattığı izlenimi en iyi anlatabilecek şey, konuşma telgrafla Paris'e bildirilir bildirilmez, hisse senetlerinin derhal düşmüş olmasıdır.

Lord John, hükümeti savunmak zorunda olmadığını, hükümete saldırılmadığını söylerken haklıydı; tam tersine, Avam Kamarası, görüşmeleri, yürütme gücünün eline bırakmakta her türlü kolaylığı göstermişti. Gerçekten de parlamentonun hiçbir üyesi, hükümeti bu konuda sorguya çekmek amacıyla hiçbir önerge vermemiş, Avam Kamarası dışında da parlamento üyelerini böyle bir girişime zorlayacak herhangi bir toplantı yapılmamıştı. Hükümetin siyaseti gizlilik içinde kalmışsa, bu, parlamentonun ve kamuoyunun sessiz rızasıyla olmuştu. Görüşmeler sürüp giderken belgelerin açıklanmamasına gelince, Lord John, bunu, parlamento geleneğiyle ortaya çıkmış sürüp gelen bir yasa olarak nitelemekteydi. Hikaye etmekten çok sıralamak şeklindeki üslubuyla hiçbir canlılık katmadığı, herkesin bildiği olayları anlatışını burada yinelemek herhalde sıkıcı olur. Ama bazı önemli noktalar var ki, bu noktaları resmen ilk doğrulayan kişi Lord John olmuştur.

Prens Mençikov'un İstanbul'a gidişinden önce, çarın özel olarak Kutsal Haçla ve ortodoks kilisesinin bağımsızlıklarına ilişkin bazı önerileri özel bir elçiyle İstanbul'a gönderme düşüncesinde olduğunu Rus elçisi, Lord John'a bildirmişti. St. Petersburg'daki Britanya elçisi ve burada Britanya hükümeti, Rusya'nın başka herhangi bir niyet taşıdığından kuşku duymadılar. Türk dışişleri bakanı, Prens Mençikov'un, Türkiye'nin bağımsızlığıyla uzlaştırılması olanaksız gizli bir antlaşma⁹⁵ önerdiğini ve bu antlaşma haberinin, Fransa'ya ya da İngiltere'ye duyurulmasını Rusya'nın doğrudan hasımca bir hareket sayma düşüncesinde olduğunu bildirdiğini Lord Stratford'a haber verdiği zaman, martın başıydı. (Ancak Layard, Albay Rose'a ve İstanbul'da birçok başka kişiye bu sırrın daha önceden duyurulmuş olduğunu söylüyor.) Aynı sıralarda, söylentilere değil, doğruluğundan kuşku duyulmayan raporlara göre, Rusya, Türkiye ile arasındaki sınırlarda ve Odessa'da büyük çapta asker yığınağı yapıyordu.

Viyana Konferansının çara sunduğu ve çarın kabul ettiği notaya⁹⁶ gelince, bu notayı, Reşit Paşanın son Rus notasına yanıtını esas alan Bay Drouyn de l'Huys, Paris'te hazırlamıştı. Daha sonra

Avusturya, bu notayı, 24 Temmuzda, bazı değişikliklerle, kendi önerisi olarak benimsedi ve notaya son şekli 31 Temmuz tarihinde verildi. Avusturyalı bakan, notayı, daha önce Viyana'daki Rus elçisine duyurduğu için 24 Temmuz tarihinde nota, henüz kesinleşmemişken, St. Petersburg'a esasen aktarılmıştı. Çarın onayından geçinceye kadar, yani 2 Ağustos tarihine kadar nota İstanbul'a gönderilmedi. Görülüyor ki, bu nota, her şeyin ötesinde bir nota olmaktan çok, dört devlet aracılığıyla, sultana verilen bir Rus notasıdır. Lord John Russell, bu notanın, "*Prens Mençikov'un notası ile aynı biçimde*" olmadığını söylüyor, böylece notanın kendine özgü bir içeriği olduğunu itiraf ediyor. Geride hiçbir kuşku bırakmayacak biçimde ekliyor: "*İmparator, hedefine varabileceği düşüncesindedir.*" Taslak, prensliklerin boşaltılacağına dair bir ima dahi taşıyor. Lord John, "Notanın" diyor, "Rusya ve Türkiye tarafından kesin olarak kabul edildiğini düşünsek bile, *prensliklerin boşaltılmasına ilişkin büyük sorun orta yerde durmaya devam edecek.*" Lord John, aynı zamanda, Britanya hükümetinin "bu boşaltmayı esas saydığını" ekliyor, ama bu amaca hangi yoldan ulaşılabileceğine gelince, o konuda bir şey söylememesine izin verilmesini istiyor. Bununla birlikte, Kazaklar prensliklerden ayrılmadan önce, İngiliz ve Fransız donanmalarının Beşiki Körfezinden çıkmak zorunda kalabileceklerini anlamamıza yetecek biçimde konuşuyor. "Donanmaların Çanakkale Boğazı dolaylarına ilerlemesini, Türk topraklarının düpedüz işgaline eşit sayma esasını kapsayan herhangi bir düzenlemeyi kabul etmek zorunda değiliz. Ama sorun çözümlenirse, barış güvence altına alınırsa, kuşkusuz Beşiki Körfezi, İngiltere ya da Fransa'ya üstünlük sağlayacak bir üs değildir." Şimdi, onun kadar akıllı olan hiç kimse, Fransız ve İngiliz donanmalarının sürgit Beşiki Körfezinde kalacağını ya da Fransa ile İngiltere'nin, kendilerini, Çanakkale çevresindeki tarafsız sulara girmekten yasaklayacak bir esası resmen kabul edeceklerini düşünmediğine göre, bu üstü kapalı, hantal sözlerin anlamı, bir anlam taşıyorlarsa, şudur: Nota, sultan tarafından kabul edildikten ve Kazaklar prenslikleri boşaltmayı vaadettikten sonra donanmalar çekilecektir. "Rus hükümeti" diyor Lord John, "prenslikleri işgal ettiği zaman, Avusturya, 1841 Antlaşmasının ruhuna uygun olarak, büyük devletler temsilcilerinin bir konferansta toplanması ve aksi halde Avrupa barışını tehdit edebilecek olan güçlüğe dostça bir çözüm yolu bulmaya çalışmasının mutlak zorunluluk olduğunu ilan etti."

Lord Aberdeen ise, bunun tam tersine, kısa süre önce Lordlar Kamarasında ve başka kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre,

geçen haziran ayında St. Petersburg ve İstanbul hükümetlerine yolladığı resmî notada, "1841 Antlaşmasının, o antlaşmayı imzalamış ülkeleri, Babiâliye fiilen yardım etme gibi [ama Çanakkale Boğazına girmekten geçici olarak geri durma!] bir yüklenim altına sokmadığını ve haşmetmeaplarının Britanya hükümetinin, kendi çıkarları doğrultusunda, harekete geçme ya da geçmeme konusunda serbest olduğunu" söyledi. Lord Aberdeen, Türkiye'ye karşı yükümlülüklerini, yalnızca Rusya'ya karşı bazı haklara sahip olmamak için reddediyor.

Lord John Russell, konuşmasını, görüşmelerin sonuca ulaşma yolunda "*iyi bir görünüm*" taşıdığını söyleyerek bitirdi. Viyana'da düzenlenen ve Türkiye tarafından çara sunulacak olan Rus notasının henüz sultan tarafından kabul edilmediği ve Batılıların *sine qua non** saydıkları hususun, yani prensliklerin boşaltılması sorununun henüz çara kabul ettirilmiş olmadığı bir sırada, bu konuya çok iyimser bir açıdan bakmak gibi görünüyor.

Lord John'u yanıtlamak üzere söz alan ilk konuşmacı Layard, yürekli, tutarlı, esaslı, somut gerçeklerle örülmüş, ünlü bilim adamının Sardanapalus hakkında olduğu kadar Nikola hakkında, Doğuda geçmişteki esrarlı gelenekler hakkında olduğu kadar bugünkü entrikalar hakkında da derin bilgi sahibi olduğunu kanıtlayan, çok güçlü ve iyinin çok ötesinde bir konuşma yaptı.

Layard, Lord Aberdeen'in, "birçok nedenle, birçok yerde, siyasetinin, esas olarak, barışa dayandırılmış bir siyaset olduğunu söylemesinden" esef duyduğunu belirtti. İngiltere onurunu ve çıkarlarını savaş yoluyla korumaktan çekinirse, Rusya gibi kendini hiçbir yasayla bağlı görmeyen devletlerin, er ya da geç savaşa kaçınılmaz olarak sürükleyecek olan hak iddialarını teşvik etmiş olacağını söyledi. Rusya'nın bugünkü tutumunun, raslantı sonucu geçici görülmemesi gerektiğini, bu tutumun büyük bir tasarının bir parçası olduğunu belirtti.

Fransa'ya verilen "ödünler"e ve Bay de Lavalette'in "entrikaları"na gelince, bunlar, Rusya'ya bir mazeret dahi sağlayamazlardı, çünkü "Rusya'nın kızdığı o ödünleri veren ferman taslağı, yayınlanışından günlerce, belki haftalarca önce, Babiâli tarafından Bay de Titov'a verilmiş ve fermanın hükümlerine herhangi bir itirazda bulunulmamıştı."

Rusya'nın, Sırbistan'a, Eflak-Buğdan'a ve Türkiye'nin hıristiyan halkına ilişkin tasarıları yanlış anlaşılmalıydı. İstanbul'a tantanayla girişinin hemen ardından Prens Mençikov, Sırp Bakan Garaçanın'in görevinden atılmasını istemişti. Her ne kadar Sırp

* Zorunlu koşul, olmazsa olmaz. -ç.

Synod'u protesto ettiyse de, bu isteğe rıza gösterildi. Garaçanın, 1843 ayaklanmasının ön sıraya çıkarttığı kişilerden biriydi. Rusya'nın etkisine karşı duran o ulusal hareket, o zaman başta bulunan Prens Mihayil'i Sırbistan'dan kovmuştu, çünkü o ve ailesi Rusların elinde bir araçtan başka bir şey değildir. 1843'te Rus hükümeti, Sırbistan'a müdahale hakkına sahip olduğunu iddia etti. kendisine hiçbir antlaşmanın tanımadığı bu yetkiyi Rusya, o zamanlar dışişleri bakanı olan Lord Aberdeen'in, "*Rusya kendisiyle ilgili antlaşmaları, kendi bildiği biçimde yorumlama hakkına sahiptir*" sözünden almıştı. "Bu işteki başarısıyla" diyor Layard, "Rusya, Sırbistan'ın efendisi olduğunu, ortaya çıkabilecek herhangi bir bağımsız ulusa denetleyebileceğini gösterdi."

Tuna Prensliklerine gelince, Rusya, liberal ve bağımsız görüş taşıyan bütün kişilerin, buralardan çıkarılmasına Babıâliyi zorlamak için, prensliklerde 1848'de görülen ulusal hareketi fırsat bildi. Sonra Rusya, sultana, Balta Limanı Antlaşmasını kabul ettirdi ve bu antlaşma ile prensliklerin bütün içişlerine karışma hakkını ele geçirdi "ve bu toprakların bugünkü işgali gösteriyor ki, Eflak ve Buğdan her bakımdan Rus toprağıdır".

Bu durumda geriye Türkiye'deki Rumlarla, Bulgaristan'ın hıristiyan Slavları kalmıştı. "Arayış ve bağımsızlık ruhu Rumlar arasında yayılmıştı. Bu ve bunun yanı sıra Rumların, Avrupa'daki özgür devletlerle ticaret ilişkileri, Rus hükümetini büyük ölçüde korkutuyordu. Bir başka neden de, Doğu hıristiyanları arasında protestanlık inancının yayılmasıydı. Daha çok Amerikalı misyonerlerin etki ve çalışmaları sonucu, bugün Türkiye'de, içinde protestan bir çekirdek bulunmayan hemen hemen hiçbir kent ya da kasa-ba yoktur. [Amerikan müdahalesi için bir başka neden.] Rus din adamlarının desteklediği Rum din adamları, bu hareketi denetim altına alabilmek için ellerinden gelen her şeyi yaptılar ve ceza işe yaramaz hale gelince, Prens Mençikov İstanbul'da göründü. Rusya'nın büyük amacı, Babıâlinin hıristiyan uyrukları arasında kendini son yıllarda göstermeye başlayan dinsel ve siyasal bağımsızlık ruhunu ezmektir."

Sözüm ona, *İstanbul'da Rum İmparatorluğu*'nun kurulmasına gelince, Layard'a, kuşkusuz, Slavlardan ayrı olan Rumları kastederek, Rumların sayısının 1.750.000'i güç bulunduğunu, Slavlar ve Bulgarların, yıllardan beri, Rum asıllı papazları kendi rahipleri ve pis-koposları olarak kabul etmeyi reddetmek suretiyle, Rumlarla olan tüm bağlarını koparmaya çalıştıklarını; Sırpların İstanbul'daki patrik yerine, kendileri için bir patrik yarattıklarını; ve İstanbul'da Rum saltanatını kurmanın tüm Türkiye'yi Rusya'nın eline ver-

mek demek olacağını söyledi.

İstanbul'un, Rusya'nın elinde olmasıyla olmamasının pek büyük bir fark demek olmayacağını öne süren Avam Kamarası üyelerine karşılık olarak da, Layard, İstanbul'un çökmesi halinde, Türkiye'yi oluşturan bütün büyük bölgelerin, örneğin Küçük Asya'nın, Suriye'nin, Mezopotamya'nın, tam bir kargaşa ve anarşi içine düşeceğini söyledi. Bu bölgeleri ele geçiren devletin Hindistan'a da egemen olacağını belirtti. İstanbul'u elde tutan bir devletin, Doğuda, dünyanın egemen devleti olarak görüleceğini ifade etti.

Doğaldır ki, Rusya, bugün için İstanbul'u almasına hiçbir Avrupa devletinin izin vermeyeceğini biliyor. Bu arada "Rusya'nın amacı, bu ülkede bağımsız ulusların oluşumunu olanaksız hale getirmek — Türk devletini adım adım, ama kesinlikle zayıflatmak; ve tasarılarına karşı çıkacak olanlara, yalnızca bu karşıtlığın yararsızlığını değil, ama Rusya'nın kendilerinden intikam almasına da yolaçacağını göstermek; gerçekte Türkiye'de kendi yönetiminin başkasını olanaksız hale getirmektir. *Bu tasarılarında Rusya, bu kez tam bir başarı elde etmiştir.*"

Layard, Prens Mençikov'un gizli antlaşma isteğinden ve gerek sınırda, gerek Odessa'da Rusların yaptığı büyük asker ve silah yığınağından sonra, hükümetin, St. Petersburg'da verilen güvence ve açıklamalarla yetindiğini, Prut nehrinin geçilişini, İngiltere ve Fransa'nın *casus belli* sayacaklarını ilan etmeyi başaramadığını ve Rusya'yı, onları işin içine katmaksızın, Türkiye ile bir antlaşma ya da düzenlemeye girmekten alıkoyamadığını söyledi. "Bu adımı atsaydık, Rusya Prut'u geçmeye hiçbir zaman cesaret edemezdi."

Layard, daha sonra, Macaristan'a yaslanmış, Besarabya ile birleşmiş bağımsız prensliklerin, İstanbul'u nasıl Ruslardan koruyacak ve büyük Slav soyunu ikiye ayıracak tek çare olduğunu açıkladı. Layard, Rusların prensliklerden *çıkacakları* düşüncesinde. "Rusların, her bakımdan esasen kendilerinin olan bu topraklar için Avrupa'nın büyük devletleriyle savaşa tutuşmaları, işin zahmetine değmez. Rusya, kanlı ve pahalı ve savaşa değecek olan şeyi, bir kurşun dahi atmadan elde etmiştir, Doğuda iktidarını kurmuştur; Türkiye'yi küçük düşürmüştür; Türkiye'yi bir savaşın tüm giderlerini ödemeye zorlamıştır ve bu ülkenin kaynaklarını kurumuştur; dahası var, Rusya, İngiltere ve Fransa'yı, bu ülkeler insanlarının ve Doğu insanların gözünde küçük düşürmüştür.

Viyana Konferansı tarafından hazırlanan nota, "eğer Babıâli o notaya tutunmayı reddederse, Rusya'nın bu kez bizi karşısına alması ve Türkiye'yi adil olmayan bir öneriyi kabule zorlamak için, bizi kendine müttefik yapması" sonucunu doğuracaktır. "Türkiye

notayı kabul ederse, bu kez İngiltere, Babiâlinin uyruğu olan oniki milyon hristiyan adına Rusya'nın müdahalede bulunma hakkını onaylamış olacaktır. ... Soruna bizim bakış açımızdan bakın, apaçık ki, biz, bu sorunda, ikinci sınıf bir devletin yerini tuttuk, birinci sınıf devlet yerini tek başına Rusya'ya bıraktık. ... Bu büyük Doğu Sorununu, doğru bir temel üzerinde çözme fırsatını elde ettik. Bu fırsat, belki bir daha elimize geçmeyecek. ... Rusya'ya, Türkiye'nin hiçbir zaman altından kalkamayacağı bir darbe vurma fırsatı verildi. ... Bu ülkenin [İngiltere -ç.] izlediği siyasetin sonuçları bununla kalmayacak. Bu ülkenin karakterine belbağlamış olan İsveç, Danimarka ve Avrupa'nın her zayıf ülkesi, Rusya'nın saldırılarıyla savaşıma kalkışmanın artık yararsız hale geldiğini görecek."

Daha sonra Sir John Pakington konuştu, Tory muhalefетinin görüşlerini açıklaması yönünden önemliydi. Lord John Russell'ın, Avam Kamarasına ve ülkeye daha doyurucu bir açıklama yapamamış olmasına esef ettiğini söyledi. Sir John Pakington, hükümetin, prensliklerin boşaltılmasını *sine qua non* sayma yolunda göstereceği kararlılığın "yalnızca Avam Kamarası tarafından değil, ama bu ülkenin oybirliğine yaklaşan kamuoyu tarafından da destekleneceğine" ilişkin hükümete güvence verdi. Sir John Pakington, Türkiye'ye, prensliklerin işgalini *casus belli* saymamasının önerilmesi, zaman olarak daha erken, daha kararlı ve canlı bir siyaset uygulanmamış olması, Türkiye ile İngiltere'nin çıkarlarını ve ticaretini, altı aya kadar uzayan işlemlerle askıda tutma ve zarara sokma siyaseti gibi hususlarda, belgeler ortaya konuncaya kadar fikrini saklı tutacağını söyledi.

Lord Dudley Stuart, alışageldiği üzere, herkesten fazla kendisini hoşnut eden, tatlı dilli demokratik söylevlerinden birini daha verdi. Şişirilmiş balonları ya da abartılmış tümceleri sıkıştırırsanız, elinizde hiçbir şey, hatta onları bir şeymiş gibi gösteren hava dahi kalmaz. Dudley Stuart, Türkiye'de sürmekte olan gelişmelere ve din konusunda olsun, ticaret konusunda olsun, sultanın yönetimi altında, Rusya'daki ile karşılaştırılırsa, daha geniş bir serbestlik olduğuna dair sık sık söylenmiş sözleri bir kez daha yineledi. Tuna Prensliklerinin mutsuz halkı, gerçekte savaşın dehşeti altında yaşarken, barışla övünmenin hiçbir yararı olmadığını, haklı olarak belirtti. Bu bölgeler halkının, şimdi yüzyüze bulundukları korkunç baskıya karşı Avrupa tarafından korunmalarını istedi. Görüşmeler sürüp giderken dahi kamara üyelerinin görüşme konusu üzerinde konuşmaya hakları olduğunu, parlamento tarihinden örneklerle gösterdi. Sadık ve sürekli bir *The Daily News*

okurunun yabancı olması gereken hususların hemen hemen hiçbirini söylemeyi unutmadı. Lord Dudley Stuart'ın konuşmasında iki "nokta" vardı: "Gerçi soylu Lordun [J. Russell] açıklaması tam değildi, çünkü kamaraya bilinenlerden başka bir şey söylememişti, ama bazı noktaları ihmal etmesine bakarak, *soylu lordun, utanması gereken bir şey yaptığı* sonucuna varmaları gerekmektedir." Aberdeen örlüne gelince, "o, onlara, barışın, Avrupa'nın refahı ve özgürlüğü yararına otuz yıldır korunduğunu söylemişti, ama o [Dudley Stuart] barışın, Avrupa'nın özgürlüğüne yararı olduğunu reddetti. Polonya nerede, diye soruyordu? İtalya nerede? Macaristan nerede — dahası var, Almanya nerede?" Kendini akıcı konuşma gücüne, üçüncü sınıf konuşmacılar için öldürücü olan bu güce kaptıran demokrat lord, Kıta Avrupa'sının müstebitlerinden, "tahtını uyruklarının kalbine kuran" kendi yerli hükümdarına gelinceye kadar duramadı.

Alnında:

"Ona insan demeyin

O insan değil bir maldır"⁹⁷

yazılı olan, elinde bakanlık tutanlardan biri olan M. Milnes, tam bir bakan gibi konuşmaya cesaret edemedi. Daha başka bir konuşma yaptı. Bir yandan bakanların, belgeleri, kamaraya açıklamak suretiyle "büyük bir basiretle ve doğru hareket ettiklerini" söyledi, bir yandan da öteki türlü "daha güçlü ve kararlı" davranabilecek olduklarını anlamaları gerektiğini ifade etti. Bir yandan, hükümetin, Rus isteklerine teslim olurken haklı olabileceğini düşünüyordu, ama öte yandan, Türkiye'yi, desteklemeye hazır olmadıkları bir siyaset izlemeye bir ölçüde, teşvik etmiş olup olmadıkları kafasını kurcalıyordu, vb., vb... Tüm olarak, "bu konular üzerinde ne kadar kafa yorarsa, güçlüklerin zihninde o kadar aşırıya gittiğini" —bu konuları ne kadar az kavırsa, hükümetin başkalarına ayak uydurma siyasetini de o kadar iyi anladığını— söyledi.

Monckton Milnes'in, o mu, bu mu hokkabazlığından ve zihin şaşkınlığından sonra, Birmingham milletvekili ve 1831 Reform kamerasının matadorlarından biri olan Muntz'un sert dobralığıyla bir parça canlandı. "Rusya imparatoru bu ülkeyi hiçbir şeyin savaşa götüremeyecek olduğunu biliyordu: Tanık Polonya, tanık Macaristan. Dış ilişkiler açısından bu ülkenin durumunu kötü ve tatmin etmez bir durum olarak görüyordu. İngiltere halkının karakterinin aşağılandığı ve hükümetin tüm şeref anlayışının sırf sterlin, şilin ve peni hesabı içine çekildiği inancındaydı. Şimdi hükümet tarafından tartışılan sorular, yalnızca, giderin ne olacağı ve ulusun farklı esnaf tabakasının savaşı kabul edip etmeyeceği sorularıydı."

Birmingham silah üretiminin ve tüfek satıcısı insanların merkezi olduğu için, o kentin insanları, doğal olarak, Manchester'in Pamuk-Barışı Kardeşliğiyle alay ederler.

Newcastle-on-Tyne milletvekili Blackett, Rusların prenslikleri boşaltacaklarına inanmadığını söyledi. Hükümeti "*herhangi bir hanedana yakınlık ya da soğukluk duygusunun etkisiyle yalpalamaya*" karşı uyardı.

Richard Cobden, birdenbire ayağa kalktı, onun barış teorisini kabul ettikleri ve bir sabit fikir delisinin tüm özdenliği ve keskin maharetiyle, *idéologue*'un tüm çelişkileriyle ve dükkancının hesaplı-kitaplı korkaklığıyla, belli bir olaya uyguladıkları için hükümeti kutladı. O, bunları söylerken, her yandan, her düşünce kesitinden gelme saldırılar altında kalmış olan bakanlar, yerlerinde matemli, meyus, sönük, güçsüz bir halde oturmaktaydılar. Richard Cobden hükümetin açıkça giriştiği, parlamentonun sessizce onayladığı ve egemen sınıfların hükümete yapma, parlamentoya da onaylama olanağını verdikleri şeyi savundu. Savaş korkusundan, ilk kez olarak tarihsel fikirler gibi bir şeye ulaştı. Orta sınıf siyasetinin sırrına ihanet etmiş, o nedenle hain olarak reddedilmişti. Orta sınıf İngiltere'sini, kendini aynada görmeye zorlamıştı, aynadaki suret pek de ahım-şahım bir şey olmadığı için, alçakça ıslıklanmıştı. Tutarsızdı, ama tutarsızlığı tutarlıydı. Aristokratik geçmişte kalan geleneksel sert sözler, bugünün borsa simsarlığının tabansız gerçekleriyle uyuşmuyorsa, bu, onun hatası mıydı?

Richard Cobden, sorun üzerinde fikir ayrılığı olmadığını söyleyerek başladı: "Gene de, görünen oydu ki, Türkiye konusunda büyük bir huzursuzluk vardı." Bu neden böyleydi? Son yirmi yıl içinde, Avrupa'daki Türklerin çağrılmamış konuklar olduğu, yurtlarının orası değil Asya olduğu, müslümanlıklarının uygar devletler bünyesinde var olamayacağı, bir ülke bağımsızlığını kendisi koruyamazsa, o bağımsızlığı bizim hiç koruyamayacak olduğumuz ve Avrupa Türkiye'sindeki her Türke karşılık üç hristiyan bulunduğu inancı giderek büyümüştü. "Avrupa Türkiye'sindeki nüfusun büyük çoğunluğu, o toprakların başka bir devletin sahipliğine geçmesini önleme arzumuzda bizim yanımızda olmadıkça, Türkiye'nin, Avrupa'da, Rusya'nın karşısına, bağımsız bir güç olarak çıkmasını sağlayacak bir yol tutamazdık. ... Donanmamızı Beşiki Körfezine göndererek, Rusları uzak tutmaya gelince, kuşkusuz bunu yapabildik, çünkü Rusya denizci bir devletle çatışmaya girmeyi pek istemezdi; ancak muazzam bir silah gücünü elde tutuyor, ama Doğu Sorununu çözümülemiyorduk. ... Soru şuydu: Türkiye'yi ve Türkiye'nin hristiyan nüfusunu ne yapacaklardı? Müslümanlık

sürdürülemezdi; ve bu ülkenin Avrupa'da müslümanlık için savaş-
tığını görmekten üzüntü duymamız gerekirdi." Lord Dudley Stu-
art, Türkiye'yi ticaret düşüncesiyle ayakta tutmaktan söz etmişti.
O (Cobden) ise, hiçbir zaman bir gümrük tarifesi için savaşacak
kişilerden değildi. Özgür ticaret ilkelerine, bu ilkeler için çarpışıl-
ması gerekeceğini düşünemeyecek kadar imanlıydı. Türkiye'ye
yapılan dış satımlar çok fazla önemsenmişti. Türklerin yönetimi
altında olan ülkelerde bu dış satımın pek küçük bir kısmı
tüketiliyordu. "Karadenizdeki tüm ticaretimizi, Rusya'nın Türkiye
kıyılarına yaptığı saldırılara borçluyduk. Tahılımızı ve ketenimizi
artık Türkiye'den değil, Rusya'dan sağlıyorduk. Rusya, Türkiye'ye
saldırısı ne olursa olsun, bize donyağı, kenevir ve mısır gönder-
mekten memnun olmaz mıydı? Rusya'yla Baltık'ta ticaretimiz var-
dı. ... Türkiye ile ticaretten ne bekliyorduk? ... Türkiye yolsuz bir
ülkeydi. Rus halkı daha fazla ticarî bir halktı. St. Petersburg'a,
rıhtımlarına, iskelelerine, depolarına bakalım. ... Şu halde Türkiye
gibi bir ülke ne tür bir ulusal ittifakımız olabilir? ... Kuvvet den-
gesi konusunda bazı şeyler söylendi. Bu, soruna, siyasal bir bakış-
tı. ... Rusya'nın gücü ve İstanbul Boğazı topraklarını işgal etmesi-
nin İngiltere için yaratacağı tehlikeler konusunda çok şey söylendi.
Neden? Rusya'nın İngiltere'yi istila etmeye geleceğinden söz etmek
ne saçma şey! Rusya, Batı Avrupa'ya ödünç için el açmadan, ordu-
sunu kendi sınırından öteye geçiremezdi. ... Bu kadar yoksul bir
ülke, İngiltere'yle karşılaştırırsak, sermayesiz, kaynaksız, sadece
köylerin toplamından ibaret bir ülke, hiçbir zaman, gelip, bize,
Amerika'ya ya da Fransa'ya zarar veremezdi. ... İngiltere, Rus-
ya'dan on kat daha güçlüydü ve Rusya gibi bir ülkenin saldırıla-
rına karşı direnmekte çok daha yetenekliydi."

Cobden bu kez de, bugünkü durumunda savaşın İngiltere için,
eski dönemlere bakarak, karşılaştırmamayacak ölçüde büyük tehli-
keler taşıdığı hususuna geçti. İmalatçı nüfus büyük ölçüde
artmıştı. Bu nüfus, kendi ürünlerinin ihracına ve hammaddelerin
ithaline çok fazla bağımlıydı. İmalat tekeli artık elde tutmuyor-
lardı. Denizcilik yasalarının kaldırılması,⁹⁸ her konuda olduğu gibi
gemicilikte de, İngiltere'yi, rekabete açık hale getirmişti. "Bay
Blackett'ten, hiçbir limanın, onun Mecliste temsil ettiği limandan
daha fazla zarar görmeyeceğini düşünmesini rica etti. Hükümet,
düşüncesiz insanların naralarına kulak asmamakla akıllı dav-
ranmıştı. ... Hükümetin, Türk İmparatorluğunun bütünlüğünün
koruyucu bir tutum takınmasını suçlamıyordu, çünkü bu, o
hükümete emanet edilmiş, geleneksel bir siyasetti. ... Günün
hükümeti, halkın kendilerine izin verdiği ölçüde barışçıl olmanın

saygınlığını derebilirdi."

Richard Cobden, dramın gerçek kahramanıydı ve bütün gerçek kahramanların paylaştığı yazgıyı —trajik olanı— paylaştı. Onun ardından sahte kahraman, her türlü hayalin teşvikçisi, moda yalanların ve zarif vaatlerin adamı, kaçanın savurduğu her türlü yüksekten atma sözün seslendiricisi Lord Palmerston geldi. bu yaşla, deneyimli ve usta müzakere adamı, suçlunun, avukatını reddetmek suretiyle, cezalandırılmaktan kaçmak üzere olduğunu hemen gördü. Her yandan saldırıya uğrayan hükümetin, kendisini savunma cesaretini gösteren tek kişiye karşı uzun, parlak bir tartışma başlatarak ve siyasetinin uygulanmasına olanak verecek ana temelleri yadsıyarak, görüşmelerin yönünü değiştirebileceğini gördü. Cobden'in içine düştüğü çelişkileri ortaya koymaktan kolay hiçbir şey yoktu. Cobden kendisinden önceki konuşmacılarla tam görüş birliğinde olduğunu söylemiş, ne var ki her noktada onlardan ayrı sonuçlara varmıştı. Bir yandan Türkiye'nin bütünlüğünü savunmuş, ama Türkiye'nin savunmaya değmeyecek olduğunu göstermek için elinden geleni yapmıştı. Barış vaazı vermiş, Rusya'nın saldırılarını savunmuştu. Rusya zayıftı, ama Rusya'yla savaş, kaçınılmaz olarak, İngiltere'yi yıkacaktı. Rusya yalnızca bir köyler yığınıydı, ama St. Petersburg, İstanbul'dan daha güzel bir kent olduğu için, Rusya'nın her ikisine birden sahip olmaya hakkı vardı. Kendisi serbest ticaretten yanaydı, ama Rusya'nın koruyucu sistemini, Türkiye'nin serbest ticaret sistemine yeğ tutardı. Türkiye ister kendisi tüketsin, ister tüketim mallarının öteki Asya ülkelerine geçmesi için bir kanal görevini görsün, serbest geçiş yolu olarak kalması İngiltere için farkederek miydi? Cobden, müdahale etmeme ilkesinin yürekten savunucusuydu, ama müslümanların, Yunanlıların, Slavların ve Türk İmparatorluğunda yaşayan öteki soyların kaderini parlamento kararlarıyla düzenleyebilirdi. Lord Palmerston, Türkiye'nin gerçekleştirdiği ilerlemeyi ve eli altındaki kuvvetleri göklere çıkardı. "Kuşkusuz Türkiye, ne Polonya'ya sahip, ne Sibirya'ya sahip." Türkiye çok güçlü olduğuna göre, Lord Palmerston, birkaç eyaletinin Rusya tarafından istila edilmesini sineye çekmesi için bu ülkeyi zorlayabilirdi. Kuvvetli bir imparatorluk her şeyi sineye çekebilir. Lord Palmerston, doğrudan kendisi ve arkadaşları tarafından kabul edilmiş olan yolu benimsemek için tek sağlam neden dahi olmadığını Richard Cobden'a kanıtladı, her tümcesi yürekten tezahüratla kesildi ve bu eski sahne oyuncusu, şu yüz­süz ve kendi içinde çelişen sözü söyleyerek yerine oturmayı başardı: "Türkiye'nin kendi içinde hayat ve refah unsurlarını taşıdığına dair tam bir tatmin duygusu bes-

lemiyorum ve haşmetmeaplarının hükümetince tutulan yolun sağlam bir siyaset olduğuna, ülkenin beğenisini hak ettiğine ve İngiltere'de her hükümet tarafından izlenmesinin bir görev olduğuna inanıyorum." (Tezahürat.) Palmerston, Shakespeare'in deyişiyle "*korkak kahramanlık*"ta⁹⁹ eşsizdi. Sydney'in dediği gibi, "nasıl yapacağını bilmediğini bildiği şeyi yapmaya cesaret ederek korkulu bir yüreklilik" gösterdi.

New-York Daily Tribune
n° 3862, 2 Eylül 1853

KARL MARX

KITA VE İNGİLTERE OLAYLARI

(PARÇA)

Londra, Salı, 23 Ağustos 1853

Alman ve Belçika gazeteleri, bu ayın 13'ünde İstanbul'dan gelen telgraflara dayanarak, Babıâlinin, Viyana Konferansının önerilerini kabul ettiğini haber veriyorlar. Ne var ki, Fransız gazeteleri, İstanbul'dan aynı tarihte aldıkları haberlere dayanarak, yalnızca, Divanın bu önerileri ele alma arzusunu gösterdiğini bildiriyorlar. Kesin karşılığın, bu ayın 20'sinde Viyana'ya ulaşmış olması hayli olanaksız. Henüz askıda bulunan ve çok ciddî olan soru, Babıâlinin, elçisini, St. Petersburg'a, Rus askerlerinin prensliklerden çekilmesinden önce mi, yoksa sonra mı göndereceği sorusudur.

Karadenizden alınan son haberlere göre, kuzey-doğu rüzgarları, deniz ulaşımını aksatmaya başlamış bulunuyor. Heraclea'da ve kıyılarda, başka yerlerde demiratmış olan birçok gemi, karaya vurmamak için demiralmak zorunda kalıyor.

Eflak ve Buğdan'daki olaylar üzerine, sultanın, voyvodalara prensliklerden ayrılıp İstanbul'a gelmelerini emrettiğini, voyvodalarınsa, hükümdarlarının buyruğuna uymayı reddettiklerini biliyorsunuz. Şimdi sultan, Eflak voyvodasını, Rus askerlerini hoş karşıladığı ve desteklediği gerekçesiyle azletmiş bulunuyor. bu فرمان, bu ayın 9'unda Boyarlar Meclisinde okundu. Boyarlar, bugünkü nazik koşullar altında hükümeti yüzüstü bırakıp gitmemesi için voyvodaya ricada bulunmaya karar verdiler. Prens, bu istek doğrultusunda davrandı. Dışişleri Bakanı Mano ile İçişleri Bakan-

lıgı Yönetmeni Yvandis de İstanbul'a çağrılmışlardı; ne var ki, kamu düzeninin bozulabileceği mazeretiyle onlar da İstanbul'a gitmeyi reddettiler. Bunun üzerine, İngiliz ve Fransız konsolosları, asi hükümetle bütün ilişkileri askıya aldılar.

Sırbistan'daki olaylar ise karışık bir durum alıyor. Paris gazetesi *Constitutionnel* geçen cuma günü Üstanbul'dan bir haber verdi. buna göre, Avusturya, sultanın içinde bulunduğu güçlükleri fırsat bilerek, bazı istekler öne sürmüş bulunuyor. Son zamanlarda Bosna ve Sırbistan'a bir denetleme gezisi yapmış olan Avusturyalı bir başkonsolos, halk arasında görülebilecek tehlikeli hareketleri bastırmak üzere, Avusturya'nın Sırbistan'ı işgale hazır olduğunu, Sırp Prensi Aleksandır'a bildirmişti. Bu yardımı reddeden prens, Avusturya'nın bu peşrevini bildirmek üzere İstanbul'a hemen bir ulak yollamış ve Reşit Paşa da Baron Bruck'dan açıklama istemişti. Baron Bruck, başkonsolosun bir süre önce prensle görüştüğünü, o bölgede çıkabilecek bir karışıklığın Sırbistan sınırı boyundaki Avusturya uyruklarını da içine çekebileceğine dair Avusturya'nın duyduğu endişeyi dile getirdiğini iddia etti. Reşit Paşanın yanıtı, Sırbistan'ın, Avusturya birliklerince herhangi bir biçimde işgalinin Babiâli tarafından düşmanca bir hareket sayılacağı, bölgenin asayişinden Babiâlinin sorumlu olduğu yolundaydı; bundan başka, paşa, Sırbistan'daki durumu görmesi ve bir rapor vermesi için derhal bir memur gönderileceğini belirtti.

Bir gün sonra bazı Londra gazeteleri, Avusturya birliklerinin Sırbistan'a girdiğini haber verdiler, ama bu haberin asılsız olduğu anlaşıldı. Aynı gazeteler dün de Sırbistan'da bir karşı-devrimin patlak verdiğini yazdılar, ama bu haberin de Almanca *auf lauf** sözcüğünün yanlış çevirisinden daha sağlam bir temele oturmadığı, gerçeğin, yalnızca küçük bir ayaklanmadan ibaret olduğu anlaşıyor. Bugünkü Alman gazeteleri, 9 Ağustos tarihli, İstanbul çıkışlı haberler yayınlıyorlar. Bu haberlere göre, Sırbistan olaylarını görüşmek üzere birçok kez Divan kuruldu. Prens Aleksandır'ın tutumu onaylandı, varılan karar, Avusturya birlikleri bölgeyi işgale kalkışırsa, gerektiğinde kuvvete başvurarak geri atılmaları yolundaydı. Gerçekten de bir tümen asker, Bosna sınırına yöneltmiş bulunuyor. Bu ayın 8'inde İstanbul'a ulaşan bazı özel mektuplar, Avusturya konsolosuyla alışmasının sonucu Prens Aleksandır'ın, Fransa ve İngiltere konsoloslarından, gerekli kararları almaları ricasında bulunduğunun ve şimdilik Belgrad'dan ayrıldığını gösteriyor. Prens, Babiâliden gelecek buyruğu beklemek üzere Niş'e gittiği söyleniyor.

* Ayaklanma, şiddet içeren gösteri. —ç.

Urquhart, *The Morning Advertiser*'a gönderdiği, Sırbistan olaylarıyla ilgili mektubunda şunları yazmakta:

"Rusya şimdilik Türkiye ile savaşmayı düşünmüyordu, çünkü Avusturya'nın işbirliği halinde, Rusya, Rum müttefiklerini yitirebilir. Ama Rusya, Avusturya'yı, hazırlık niteliğinde bir çatışmaya bulaştırıyor. Böyle bir çatışma, Sırbistan'ı, prensliklerin durumuna getirecektir. Böylece Latinler ile Rumlar arasında bir din savaşı ortaya atılmış olacaktır. ... Rusya ani bir dekor değişikliğiyle, Avusturya'nın Sırbistan'ı işgaline karşı korumanın bedeli olarak, kendisinin prenslikleri işgalini Türkiye'ye kabul ettirebilir ve böylece Avusturya ile Türkiye'yi karşılıklı olarak bölünme tasarımlarına sürükleyebilir ve bu yolda her ikisini destekleyebilir."

Buğdan voyvodası, işgalin olağanüstü giderlerini karşılamak üzere, Rus bankacılarla bir ödünç anlaşması yapmayı öneriyor.

Bulgaristan'daki kalelerin erzak gereksinimi o kadar büyük ki, çok sıkı bir tasarruf zorunlu, garnizonlar da çok büyük sıkıntı çekiyorlar.

*Journal de Constantinople*¹⁰⁰ Halep'ten şu haberi veriyor:

"Son zamanlarda, 1850 yılında olduğu gibi, bu kentin hıristiyan halkına saldırmak niyetinde olan kötü niyetli bir Türk çetesi ortaya çıkarılmıştır. Ama Vali Süleyman Paşanın ve halep kentinin Başkomutanı Ali Azmi Paşanın büyük uyanıklığı sayesinde bu girişim bastırılmış ve kamu düzeni korunmuştur. Bu münasebetle, Rum-Katolik Cemaatin Patriği Demetrius ile Ermeni Patriği Basilus, cemaatleri adına Reşit payaşa ortak bir mektup yazarak sultanın hükümetinin hırisyitanlara sağlamış olduğu koruma için teşekkür etmişlerdir."*

*Petersburger Zeitung*¹⁰¹ adlı Almanca gazete, Doğu olayları hakkındaki bor başyazısında şöyle diyor:

"Rusya ile Türkiye arasında arabuluculuk görevi, şimdi kesinlikle Avusturya'nın eline verilmiş bulunuyor. Son zamanlarda, Karadenizle Okyanus arasındaki bütün hareketi askıya alan ve Avrupalı diplomatların alışılageldikleri olağan tatillerini yapmalarını engelleyen Doğu Sorununa çözüm yolu, Viyana'da biçimlendirilecektir."

Dört devleti bir yana koyup arabuluculuğu Avusturya'ya veren ve ulusların bekleyiş içinde olmalarını, gerçek bir Rus üslubuyla, yalnızca diplomatların tatillerinin kesintiye uğraması düzeyine indirgeyen şu yapmacık gayretkeşliğe bakın.

Berlin gazetesi *National Zeitung*, Rusya'nın, içinde bulunduğu

* *Journal de Constantinople*'dan aktarıla alıntı İngilizce derlemede (s. 120) özetlendiği için, Almancadan (*Werke*, 9, s. 288) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

muz bu ayın sonunda, Kafkasya halkına karşı yeni bir harekete girişme niyetinde olduğunu ve Azak denizindeki bir filonun, kara ordusunun hareketini desteklemek üzere donatılmakta olduğunu bildiren, Gürcistan'dan gönderilmiş, 15 Temmuz tarihli bir mektup yayınlıyor.

Parlamentonun 1853 dönemi çalışmaları geçtiğimiz cumartesi günü sona erdi — parlamento 27 Ekim tarihine kadar tatile girdi. Kraliçenin olduğu anlaşılan zayıf, kayıtsız bir mesaj onun adına okundu. Milnes'e yanıt vermek üzere konuşan Lord Palmerston, parlamentonun hiç endişeye yer olmaksızın dağılabileceğine dair güvence verdi, prensliklerin boşaltılması konusunda ise, herhangi bir söz vermedi, sadece Rus imparatorunun, askerlerini prensliklerden *gönüllü olarak* çekmesinde "karakter ve şerefine güvendiğini" söyledi. Karma hükümet, çarın "karakter ve şerefine güvendiğini" tutanaklara geçirmeye Lord Palmenston'ı mecbur bırakarak, onun Cobden'a karşı yapmış olduğu konuşmanın öcünü alıyordu. Aynı Palmerston, aynı gün, Paris'teki Polonyalı göçmenlerin aristokrat bölümünden ve onların Londra'daki küçük kolundan gelen bir temsilciler kurulunu¹⁰² kabul etti. Temsilciler kurulu, 1846 yılında¹⁰³ lord hazretlerinin Krakov'un alınmasına izin verişine ve Polonya davasına duyduğu yakınlığı daha başka vesilelerle de göstermiş olmasına duydukları şükranın bir belirtisi olarak kendisine, Prens Adam Çartoriski'nin altın, gümüş ve bronz madalyalarıyla bir berat sundu. Parus Derneğinin Londra Kolu patronu, kendisinden kaçınılması olanaksız Lord Dudley Stuart törende baş teşrifatçıydı. Lord Palmerston, bu basit düşünceli insanlara, "acı dolu Polonya tarihine derin ilgi duyduğuna" dair güvence verdi. Soylu Lord, kurula karşı bir hükümet üyesi olarak değil, özel bir amatör olarak konuştuğunu anımsatmayı unutmadı.

New-York Daily Tribune
n° 3864, 5 Eylül 1853

KARL MARX

VIYANA NOTASI

(PARÇA)

Londra, Cuma, 9 Eylül 1853

30 Ağustos¹⁰⁴ tarihinde yayınlanan mektubumda, sizlere, Viyana Notasında Babiâli tarafından yapılması istenen değişiklikler ve anlaşmadan önce ve derhal prensliklerin boşaltılmasına dair öne sürdüğü koşullar,¹⁰⁵ Rusya'nın isteklerinin geri çevrilmesinden başka bir şey demek olmadığı için, Viyana Notasının, Babiâli tarafından "reddedildiği"ni söylemiştim. Bunu söylediğim için tüm basına ters düştüm. Çünkü basın, değişikliklerin önemsiz ve üzerinde konuşmaya bile değmez olduğunu ve tüm soruna çözümlenmiş gözüyle bakılabileceğini belirtiyordu. Birkaç gün sonra *The Morning Chronicle*, Babiâli tarafından önerilen değişikliklerin çok ciddî nitelikte olduğu ve üstesinden gelinmesi hiç de kolay olmadığı haberiyle, güven içindeki borsa simsarlarını şaşkına çevirdi. Şu anda herkes aynı inancı, yani tüm Doğu sorununun başladığı noktaya döndüğü inancını taşıyor. Reşit Paşanın 19 Ağustos 1853 tarihini taşıyan, Avusturya, Fransa, Büyük Britanya ve Prusya temsilcilerine hitaben yazılmış notasının, dünkü gazetelerde yayınlanan tam metni dahi, bu izlenimi zayıflatmış değil.

Rus imparatorunun, Türkiye'nin "değişiklikleri"ni reddedeceğinden kimsenin en ufak kuşkusu yok. Rus imparatorunun Paris'teki akıl hocası *Assemblée Nationale*'in şimdiden verdiği habere göre, "Babiâli tarafından önerilen değişikliklerin St. Petersburg hükümetinde yarattığı ilk izlenimler hiçbir biçimde olumlu olmadı.

Rusya hükümeti, notada yapılması istenen değişikliklere ait öneri-yi reddetse dahi, yeni görüşmelere girmek İstanbul'a kalmış bir işti." Bu son satırdaki ima, yani Rusya'nın, anlaşmazlığın bir kara-ra bağlanmasını yeniden geciktirmeye çalışacağı, Berlin'de yayın-lanan *Lithographic Correspondence*¹⁰⁶ tarafından da doğrulanıyor. Viyana'daki *Wanderer*'in¹⁰⁷ yayınladığı, Odessa çıkışlı, 26 Ağustos tarihli bir yazıda, Doğu Sorununun çözümünün "bazı kişiler ta-rafından beklendiği gibi pek yakın olmadığı" belirtiliyor. Cronstadt *Satellite* Rus birliklerinin, kışı, prensliklerdeki kışlalarında geçire-ceklerini kesinlikle ilan ediyor.

Washington tarafından yayınlanan bir notanın Avrupa'da yara-tacağı heyecan, sizin, Kaptan Ingraham* hakkındaki başyazınızın yarattığı heyecandan daha fazla olamazdı. Yazınızda belirttiğiniz hususlar, yorumlu ya da yorumsuz olarak, Londra'nın, hemen he-men, haftalık bütün gazetelerinde, Fransız gazetelerinde, Brüksel'-de yayınlanan *Nation*'da, Turin gazetesi *Parlamento*'da, Basel'de çıkan *Gazette*'de, Almanya'nın bütün liberal gazetelerinde yer aldı. İsviçre-Amerika ittifakına ait yazınız birçok Alman gazetesinde aynı zamanda aktarıldığına göre, Berlin'de yayınlanan *Lithograph-ic Correspondence*'dan aşağıya aldığım bölümü, kısmen size hitap ediyor sayabilirsiniz. [*İzmir'deki Kosta olayına değiniliyor. Sonra*] "Gazeteler, İsviçre bir saldırı tehdidi altında kalırsa, Amerika'nın İsviçre lehine müdahalede bulunmasının beklenebileceğini öne sürüyorlar. Bugün bize söylendiğine göre, birçok devlet, Amerika tarafından öne sürülen uluslararası hak ilkesine karşı ortak bir bildiri yayınlamaya hazırlanıyorlar. Amerika'nın müdahalesi teori-si, tartışma kabul etmez bir eda ile *reddedilmezse, Avrupa'daki devrimci ruhun kökünün kazınması girişimi, başedilemez bir en-gelle karşı karşıya gelebilir*. Fransa da, bu protestoya katılmaya hazır devletler arasında bulunuyor."

Geçen salı günkü *Constitutionnel* bu son nokta üzerinde hiç kuşkuya yer bırakmamaya çok dikkat ediyor, şöyle diyor: "Her şeyde içten olmak gerek. Kosta'nın, Amerika Cumhuriyeti'nin tem-silcileri tarafından, Avusturya'ya karşı savunulması, o bir Ameri-kan yurttaşı olduğu için değil, ama bir devrimci olduğu içindir. Ne var ki, Avrupa devletlerinin hiç biri, Birleşik Devletler hükümeti-

* Sözü edien bölüm şöyle: "Biz, Kaptan Ingraham, eline fırsat geçtiği halde yap-madığı şeyi yapsaydı ve İzmir limanında Avusturya korvetini batırsaydı, Birleşik Amerika'nın gelecek devlet başkanı olması kesinleşirdi derken, apaçık bir gerçeği dile getiriyoruz. Her iki gemi, liman içinde demirlemek yerine, limanın dışında sey-retselerdi, çarpışma önlenemezdi. Demirledikleri liman içinde bir hareket ise taraf olmayan devletin haklarına büyük bir saldırı olur ve kıyıda mal ve cana esef edilesi bir zarar verirdi." [*New-York Tribune*, 6 Ağustos 1853.]

nin Avrupa'da devrimi silah gücüyle destekleme hakkına sahip olduğunu hiçbir zaman bir kamu hukuku ilkesi olarak kabul etmeyeceklerdir. Bir hükümetin yargı yetkisini kullanmasına, sanıkların yurttaşlıktan çıktıkları gülünç gerekçesiyle ve ama aslında onların ülkelerinin siyasal kurumlarına karşı başkaldırmış olmalarından ötürü engel olunmasına hiçbir şekilde izin verilmeyecektir. Amerika Birliğinin deniz kuvvetleri her zaman böyle kolay bir zafer elde edemeyebilir ve St. Louis'nin kaptanı tarafından takınılan böyle inatçı bir tutum, bir başka sefer, çok felaketli sonuçlar doğurabilir."

Bugün gelen İzmir gazetesi *Impartial*, Şumnu çıkışlı aşağıdaki ilgi çekici yazıları yayınlıyor:

Şumnu, 8 Ağustos 1853

"Başkomutan Ömer Paşa, birliklerini öyle etkin biçimde dağıtmış bulunuyor ki, ilk olağanüstü durumda, Tunada herhangi bir noktada, 24 saat içinde 65.000 piyade ve süvari ve 180 parça top yığınağı yapabilir. Eflak'tan aldığım bir mektupta belirtildiğine göre, Rus ordusu içinde tifüs dehşet verici bir zarara neden oluyor, Rus ordusu hareketin başından beri en azından 13.000 kişi yitirmiş durumda. Ölülere gece gömmeye özen gösteriliyor. At telefati da çok yüksek. Bizim ordumuz çok sağlıklı. Buğdan askeri üniforması giyen ve 30 ila 60 kişiden oluşan Rus müfrezeleri zaman zaman Tuna nehrinin karşı yakasında görünüyorlar. Her hareketleri bizim generalimize bildiriliyor. Dün, 1.000 katolik Arnavut geldi. Bunlar, zamanında gelmesi beklenen 13.000 kişilik kuvvetin öncü kolu. Hepsi keskin nişancılar. Dün ayrıca 3.000 süvari geldi, hepsi iyi donatılmış, iyi silahlandırılmış eski askerler. Asker sayımız her gün artıyor. Ahmet Paşa dün Varna'ya gitmek üzere yola çıktı. Orada Mısırlı askerleri bekleyecek ve onları, işgal edecekleri noktalara yöneltecek."

Şumnu, 12 Ağustos 1853

"Bu ayın 9'unda, sultanın muhafız gücüne ait olan iki piyade alayıyla bir hafif topçu bataryası, Razgrad'a gitmek üzere yola çıktı. Ayın 10'unda, 5.000 Rus askerinin, Tuna kıyısında, Totragan kalesi yakınında ordugah kurduğunu haber aldık. Bu durumda iki ordunun ileri karakolları, birbirinden sadece bir tüfek atımı uzaklıkta bulunuyor. Yiğit Albay İskender bey, bu ileri karakola gitmek üzere beraberinde bazı subaylar olduğu halde buradan ayrıldı. Ömer Paşa, nehrin her noktasında olup-bitenlerin gece-gündüz karargaha aktarılması için telgraf bağlantısı kurdu. Son birkaç gün-

den beri sürekli yağmur yağmaktaydı, ama istihkham çalışmaları her şeye karşın hızla sürdürüldü. Her gün güneşin doğuş ve batışı sırasında bir selam topu atılıyor. Nehrin karşı yakasından böyle bir şey işitmiyoruz. Mısır birlikleri, İstanbul'da karantinadan geçtikten sonra, Varna'ya yola çıkmak üzere gemilere bindirilecekler, oradan da Babadağ'a gönderilecekler. Liva Komutanı İzzet Paşa onları orada bekliyor. Ruslara karşı savaşa katılmak üzere, Dobruca Ovasında 20.000 Tatar toplandı. Çoğu, Rusların işgali sırasında Kırım'dan ayrılan, eski göçmenler. Kuyveti, her gün katılan düzenli birlikler ya da başıbozuklarla artan Osmanlı ordusu, hareketsizlikten usanmış durumda, savaşmak için canatıyor. Özellikle Rusların, Tunanın karşı yakasında kendilerini göstermeleri heyecanı artırıyor, şu günlerden birinde, bir grup askerin, üstlerinden emir almadan Tunanın karşı kıyısına geçmesinden korkuluyor. Müslüman ve hristiyan birçok doktor, Plevne, Razgrad, Vidin ve Silistre'de askerî hastaneler kurmak üzere, birkaç gün önce yola çıktılar. Bu ayın 11'inde Varna'dan, yüksek rütbeli iki İngiliz subay geldi. Ömer Paşayla uzun bir görüşme yaptılar, Türk subaylarla birlikte istihkamları dolaştılar. İstihkamların savunma düzenini, bol mühimmat, fırın ve içme suyu için çeşme yapılması koşulluyla çok iyi buldular. İstihkamların hepsi çok sağlam kuruldu. Askerler arasında disiplin çok sıkı."

Şumnu, 15 Ağustos 1853

"Bu ayın 13'ünde İstanbul'dan İngiliz general O'Donnell geldi. Ömer Payaşla iki saat süren bir görüşme yaptı ve istihkamları denetlemek üzere başkomutanın bir yaverinin eşliğinde ertesi gün ayrıldı. Dün Varna'dan üç batarya ve çok bol miktarda mühimmat geldi. Yarın bir batarya, iki piyade müfrezesi ve 1.000 süvari takviye için Krisova kalesine gitmek üzere ayrılıyor. Buradaki mühendisler, 1828'de Rusların tahrip ettiği istihkamları onarmak için çalışıyorlar. Türkiye, ordusuna tam bir güven duyabilir."

New-York Daily Tribune
n° 3881, 24 Eylül 1853

VİYANA NOTASI

(DEVAM)

(PARÇA)

Londra, salı, 20 Eylül 1853

19 Temmuz tarihli mektubumda* şöyle demiştim:

"Batılı devletler, önce Rusya'nın tecavüzlerinden ürkererek, sultanı çara karşı direnmeye teşvikle *başlıyorlar*, sonra genel bir devrime yol verebilecek genel bir savaştan korkarak *sultanı boyun eğmeye zorlamakta karar kıılıyorlar*."

Şimdi şu günlerde birleşik donanmanın gücünün *Rusya'nın yararına, Türkiye'ye karşı* kullanılması düşünülüyor. İngiliz-Fransız birleşik donanması Çanakkale Boğazına girerse, bu, Sivastopol'u topa tutmak için değil, ama sultanı, Viyana Notasını *şartsız* kabul etmekten alıkoymaya çalışan müslümanları uzlaşmaya yanaştırmak için yapılacaktır.

"Eylülün 13'ünde", diyor Urquhart, "dört dışişleri bakanı, Avrupa Konferansınca kabul edilmiş olan değişiklikleri geri almasını Babiâliye zorla kabul ettirmek için İstanbul'a emir vermeyi kararlaştırdılar. Sultanı uyruklarına karşı desteklemesi için donanmanın boğazlara girmesini emrettiler. Yolladıkları mesajın ayaklanmaya yolaçabileceğini düşünerek, onu bastırarak aracı böylece sağlamış oldular."¹⁰⁸

İngiltere kamuoyu bu haberi, pazar günü *Journal des Débats*'dan öğrendi. *Journal des Débats*'nın verdiği habere göre, Reves, Lord Stratfort de Redcliffe'e mesaj götürmek üzere bu ayın

* Bkz: s. 91 vd.. -Ed.

12'sinde Londra'dan yola çıkmış, ertesi sabah Paris'e varmıştı, almış olduğu talimatı Fransa hükümetine bildirtikten sonra İngiltere elçisine Babiâlinin Viyana önerilerine tümüyle razı olmasını, 19 Ağustos tarihli değıştirgelerini geri çekmesini istemesi emrini vermişti. Reeves, Babiâlinin boyun eğmeyi reddetmesinin neden olabileceğı bir savaş halinde, dört devlet tarafından desteklenmemekle tehdit edilmesini; Viyana notasının kabulünün İstanbul'da neden olabileceğı herhangi bir ayaklanmayı bastırmak üzere Babiâliye, İngiliz ve Fransız donanmalarının yardımının önerilmesini; ve Ömer Paşanın, Babiâlinin emirlerine boyun eğmemeye kalkışması olasılığına karşı da aynı yardım önerisinin yinelenmesini İngiltere elçisinden istemişti. *Journal des Débats* gelmeden önce aldığımız bir habere göre, imparatorun ret kararının gelmesinin ardından Viyana Konferansı, sultanın önerilerini geri almasını, imzalamayı reddettiğı notayı imzalamasını ve uygun göreceğı bir yorumu konferansın notaya koyacağı vaadiyle yetinmesini kendisine bildirmişti. *The Times*, *Journal des Débats*'nın ortaya attığı uzlaşmaya ilişkin açıklamalar üzerinde durmaktan kaçınıyor. *The Morning Post* İstanbul'daki sokak kalabalığının bağnazlığını kınıyor. *The Morning Chronicle*, Avrupa Türkiyesi'ne sert, başıboş Asya göçebe kabilelerine ait romantik tanımlamalarla ve büyüyen Ömer Paşa ordularıyla, donuk okurlarına heyecan aşılamakta. Yiğit *Globe*, gün geçmiyor ki, Manchester Okulunun barış taciri basınından dikkatle seçilmiş alıntılar yayınlamasın. Yakın bir zamanda İngiltere'nin saygın sınıfları "*Putatapıcılığın kökünü kazımaya*" ve Prens Gorçakov'la birlikte "*Yaşasın Çar! Yaşasın Rusların Tanrısı!*" diye bağırmaya hazır hale gelecekler.

The Times gazetesi bugünkü sayısında "*Doğu Sorununun açıkça bir sözcükler sorunu haline geldiğini*" keşfediyor. Gazetenin mantığından çıkarılacak sonuç şu: Salt sözcükler uğruna dünya barışını tehlikeye atan sultan, uyanık Palmerston'lar ve Aberdeen'ler tarafından zorla mantık çerçevesine getirilmelidir. *The Times*'ın söylediğine göre, çar, sultana karşı haksız istekler öne sürdü, sultan bu istekleri reddetti; çar, Tuna Prensliklerini ele geçirdi; İngiltere ile Fransa donanmalarını Beşiki körfezine gönderdiler ve bu iki ülkenin temsilcileriyle Avusturya ve Prusya'nın temsilcileri Viyana'da biraraya geldiler.

Viyana'da biraraya gelmelerinin nedeni neydi? *Türkiye'nin yararı*, diyor, *The Times*. "*Osmanlı hükümetine baskı yapma arzusu olamayacağı* gibi, böyle bir hareket için *herhangi bir neden de yoktu*." Öyleyse, şimdi dört devlet, Osmanlı hükümetine *baskı yapma* arzusunu duyuyorsa, "bunun nedeni artık böyle bir hareket için"

bir *neden* olmasındandır. Bu durumda Viyana Konferansının ve Palmerston'la Aberdeen'in tek ve başlıca amacının böyle bir neden yaratmak olduğunu, ve Türkiye'nin Rusya'ya boyun eğmeye zorlanması için bir mazeret bulmak üzere Rusya'ya karşı yalnızca direniyormüş izlenimini verdiklerini düşünmek yanlış mı olur?

"Öteki büyük devletler" diye devam ediyor *The Times*, "Rusya'nın isteklerinin haksız ve sultanın egemenlik haklarıyla bağdaştırılamaz olduğu kanısındaydılar", ve bu nedenle büyük devletler, çarın bütün isteklerini hatta biraz daha fazlasını onaylayan, sultan tarafından çara sunulacak bir nota hazırladılar. "Bu belgenin hükümleri" diyor *The Times*, "*yanlış anlamaya elverişliydi*, ama iki nokta kusursuz biçimde açıktı: birincisi, dört devlet, Babîâlinin toprak ve yönetim haklarını korumaya kararlıydılar ve ikincisi, anlaşmazlık halinde, bu *kararla bağlanabilirlerdi*."

Şu sultan da, dört devletin, anlaşmazlık halinde, gizle "olumlu *kararlılığı*" ile *bağlandıklarını* ve onların sağlam "*kararlılığı*" ile desteklendiğini düşünüp, kendi egemenlik haklarına aykırı olan ve kendi uyruklarından oniki milyonun koruyuculuğunu Otokrata bırakacak olan bir notayı neden imzalamaz? Türkiye, kendisine "gizli kararlılık"lar, Rusya'ya ise açık haklar bahşeden bir notadan doğabilecek anlaşmazlık halinde dört devletin yiğitliğine neden güvenmemesi gerektiğini ve Rusya'yla anlaşmazlık halinde onu savunmak için bu devletlerin kendilerini devletler arası hukukla ya da açık anlaşmalarla bağlı saymayacaklarını, daha önceki olaylarda öğrenmişti.

"En aşırı duruma düşünerek" diyor *The Times*, "orijinal Viyana notasının *pure et simple** kabulünden sonra, çarın, notayla kendisine verildiğini düşündüğü fırsatlardan yararlanmaya kalkıştığını varsayalım." O zaman ne olur? "*Sultan protestoda bulunabilir* ve 1853 düzenlemesinin uygulanışı sorunu ortaya çıkar." San ki 1840 ve 1841 düzenlemesinin, Balta Limanı antlaşmasının uygulanışından,¹⁰⁹ devletler arası hukuka ilişkin olarak, Lord Clarendon'ın "korsanlık hareketi" diye nitelediği ihlalden herhangi bir sorun ortaya çıkmamış gibi! "Belirsizlik" diyor *The Times*, "Rusya imparatorunu ancak yanlış yola götürebilir." Evet tam öyle, 1841 Antlaşmasının, çarı, birleşik donanmaları Çanakale'nin dışında tutarken, prensliklere girmek gibi "yanlış bir yola sürüklemesi" türünden bir yanlışlık.

Ne var ki sultan inatçı, Türkiye'yi Rusya'ya teslim ederken yalnızca sağlam kararlılığını bildirebilen bir notayı kabule yanaşmıyor. Sultan bu notada belli bazı değişiklikler yapılmasını

* Saf ve yalın. -ç.

önermişti ve "dört devlet" diyor *The Times*, "Türkiye'nin önerdiği değişiklikleri onaylamak suretiyle, bu önerilerin kendi önerileriyle uyduğu düşüncesinde olduklarını gösterdiler." Ama Rus İmparatoru karşı görüşü taşıdığına göre ve *The Times*, çarın "bu anlaşmazlıkta izlediği usulün hiçbir şekilde dikkate değer olmadığına" en ufak kuşku duymadığından, mademki, Rusya, Türkiye'nin haklı isteklerine boyun eğmeyecek, öyleyse Türkiye Rusya'nın makul olmayan koşullarına boyun eğmeli, sonucuna varıyor ve şöyle diyor: "Her dış saldırı, her iç ayaklanma tehdidine karşı Avrupa'nın korumasına gerek duyacak kadar güçsüz olan bir devlet, ayakta durabilmesi için vazgeçilemez olan bu yardımı kendisine yardım edenlere en az yük olacak koşullar altında alarak, zayıflığının cezasını ödemelidir." Mademki Türkiye'nin Rusya'ya direnebilmek için onların yardımına gerek duyduğu varsayılıyor, öyleyse dört devlet, Türkiye'ye karşı Rusya'yla birlik olmalıdır. Türkiye, antlaşmalar gereği başvurmak durumunda olduğu ülkelerden yardım istemiş olmanın cezasını ödemelidir.

"Başka seçenek yok. Ya İngiltere yasalarının ceza hükümleri olabilen sertlikleriyle dört haine (Aberdeen, Clarendon, Palmerston ve Russell) uygulanacaktır, ya da Rus çarı dünyaya sözünü geçirecektir." *The Morning Advertiser*'da yer alan D. Urquhart'a ait bu tür sözler, bir işe yarar türden değil. Dört haini kim yargılayacak? Parlamento mu? O parlamento kimlerden oluşuyor? Borsa simsarlarının, fabrikatörlerin sınıfının ve aristokratların temsilcilerinden. Bu temsilcilerin güttüğü dış siyaset ne? *Paix partout et toujours** siyaseti. Peki, onların dış siyaset fikirlerinin yürütücüsü kim? Divane *Morning Advertiser*'a göre onlar tarafından hain diye mahkûm edilecek dört kişi. Hiç değilse bir nokta apaçık ortada, Avrupa'yı Rusya'ya teslim edenler, hükümette oligarşi tarafından temsil edilen borsa simsarları ve barış taciri burjuvazidir ve çarın saldırılarına direnbilmek için her şeyden önce yapmamız gereken şey, altın danaya tapan bu alçak, yaltaklanıcı, rezillerin utanç verici imparatorluğunu devirmektir.

Viyana notasının İstanbul'a varışından hemen sonra Osmanlı Babıâlisi 80.000 redifi¹¹⁰ silah altına almış bulunuyor. İstanbul çıkışlı 5 Eylül tarihli bir telgraf haberine göre, Sadrazamın evinde yapılan bir toplantıdan sonra Türk hükümeti, savaş tehlikesine karşın son notasında direnmeye karar vermiştir. Müslüman halkın gösterdiği şevk en yüksek noktasına çıkmış bulunuyor. Mısır birliklerini denetleyen ve kulakları sağır edecek ölçüde büyük bir tezahüratla karşılanan sultan, askerleri denetledikten sonra, kala-

* Her yerde ve her zaman barış. -ç.

balık tarafından atından alınarak omuzlara kaldırılmış, İstanbul soraklarında muzaffer bir *ad* ile dolaştırılmıştır. Sultan, Eflak ve Buğdan voyvodalarına, prensliklerden ayrılmaları buyruğunu bir kez daha yinelemiş bulunuyor. İstanbul'da oturan bazı Rus uyruklular Türk hükümeti aleyhine entrika çevirmekten mahkûm edilince, Reşit Paşa, Rus konsolosa, Rus uyruklular hakkında uyarıda bulunmuştur. Bir İstanbul gazetesi, İstanbul'daki Yahudilerin, imparatorluğun askerî hazırlıklarının gerektirdiği giderlere katkıda bulunmak üzere sultana bir milyon kuruş sunduklarını haber veriyor. İzmirli Yahudilerin de benzer bir karar aldıkları söyleniyor. *The Vienna Press*'deki bir yazı, kalas kentinde birçok boyarın, Ömer Paşayla gizlice haberleştikleri ve ona, prensliklerdeki Rus ordusunun durumu hakkında ayrıntılı bilgi ulaştırdıkları gerekçesiyle tutuklandıklarını haber veriyor. Bu yazıya göre, Ömer Paşanın, bu boyarlardan, kabil olduğu kadar çok sayıda yabancıyı askere almalarını isteyen bir mektubu ele geçirilmiştir.

Bu ayın 13'ünde Prens Mençikov yanında bir sekreterle birlikte Viyana'ya gitmiş bulunuyor. İmparator Nikola'nın yeni bildirisini getiren kişi olarak Prens Mençikov, Avrupalı devletlere hitabetmiş, Türkiye'nin değiştireceklerini reddedişinin nedenlerini açıklamıştır. İmparator da Kont Nesselrod ve Baron Meyendorfla birlikte bu ayın 21'inde Olmütz'e gidiyor. İmparatorun Lieven Prensi aracılığıyla Olmütz'e çağırttığı Prusya Kralı, günün koşulları altında oraya gitmesinin çok fazla *éclat** olacağı gerekçesiyle bu çağrıya uymayı kabul etmemiştir. 30.000 kişilik bir Rus *corp d'armée*** Bulgar sınırı yakınında Krayova'da ordugah kurmuştur. Rus İmparatorluğunda şimdiye kadar sadece sekiz ordu levazım şubesi vardı. Bükreşte bir dokuzuncusu kurulmuş bulunuyor — Rusların prenslikleri boşaltmayı düşünmediklerinin kesin belirtisi.

Nev-York Daily Tribune
n° 3839, 4 Ekim 1853

KARL MARX

* Göze çarpıcı. —ç.

** Silahlı birlik. —ç.

İNGİLTERE HÜKÜMETİ ATLATILDI — PANİK

(PARÇA)

Londra, Cuma, 23 Eylül 1853

The Globe, 23 Eylül tarihli sayısında, Reeves'in göreviyle ilgili olarak *Journal des Débats*'da çıkan yazının doğru olmadığını öne sürüyor. Çarşamba günü *The Times* gazetesi de *The Globe*'un bu yazısını *Gobemoucherie** başlığıyla aynen yayınlıyor ve Fransız basınına *canards*** başvurmakla suçluyor. Ama geçen mektubumda, *The Times*'in çözümlemesini yaptığım başyazısı, *Journal des Débats*'nın haberini tam olarak doğrulamıyor muydu? Paris'te yayınlanan *Moniteur*'de herhangi bir yalanlama yer aldı mı? *The Globe*'un yalancılığı *Débats*'ya bıraktığı o gün, *Assemblée Nationale*, "Lord Redcliffe'in, sultana, değiştireceklerini geri almazsa, İngiltere donanmasının Çanakkale Boğazına gireceğini ve Fransız donanmasının da çok geride kalmayacağını bildireceğini" haber vermedi mi? *The Times* gazetesi, *The Globe*'un yalanlamasına yer verdiği aynı gün, "Türkiye'nin mağrur ruhuna uygun düşsün ya da düşmesin, dört devlet tarafından önerilen ve Rusya tarafından kabul edilen koşullar hariç, Rusya ile Türkiye'nin arasına girmenin, İngiltere ile Fransa'nın işi olmadığını" açıkça yazmadı mı? *Journal des Débats* daha Londra'ya ulaşmamışken, *The Morning Post*, bize, "Rus İmparatorunun, Viyana notasında değişiklik önerilerine yanıtının alınmasından sonra, büyük devletler temsilcileri konferansının derhal toplandığını ve bu ayın 4'ünde, konferansın me-

* Budalalık. —ç.

** Ördek, aldatmaca. —ç.

sajını Divana vermek üzere bir ulak gönderdiğini, bu mesajın Babıâliyi, Viyana notasını kabule ikna etmesinin umulduğunu" bildirmemiş miydi? Son olarak bugünkü bir sabah gazetesinde "Reeves'in İstanbul'a gideceğini, Lord Clarendon'dan Lord Stratford de Redcliffe'e mesaj götüreceğini, o, Downing Street* ile Printing-House Square arasında haberleşme kanalı olduğu için, onunla dışişleri bakanlığı arasında son derece yakın bir ilişki bulunduğunu" okuyoruz.

Gerçek şu ki, Fransız basını tarafından yapılan son açıklamalardan bu yana, Doğu Sorunu, yeni bir görünüm kazandı. İngiltere hükümetinin kararlaştırdığı önerilerin de, onların tüm hesap ve beklentilerinin tersine gelişen olaylarla boşa çıkması olası görünüyor.

Avusturya, müttefiki görüldüğü öteki ülkelerle ortak hareketten çekildi. Viyana Konferansı en azından şimdilik dağıldı. Rusya artık işine yaramadığını düşündüğü maskesini çıkardı. İngiltere hükümeti de son siperlerinden sürülüp çıkarılıyor.

The Liverpool Courer'in haklı olarak değindiği gibi, "Lord Aberdeen, Rus İmparatoru, sultanın değiştireceklerini benimsemeyi ulla orta reddettiğine göre, öteki devletler, bundan böyle, *bu değiştirecekler dikkate alınmış gibi hareket etmeye* hazır olmalıdırlar tavsiyesinde bulundu."

Drouyn de l'Huys, Viyana Konferansına böylesi bir ikiyüzlülikle hazırlanmış açıklayıcı bir notanın Babıâliye gönderilmesini salık verdi. Ancak Kond Buol, "böyle bir notanın Babıâliye karşı çok dostça bir davranış olacağını, ortak hareket için zamanın artık geçmiş olduğunu ve her devletin, kendi uygun göreceği doğrultuda harekette serbest bulunduğunu" söyleyerek bu öneriyi reddetti. Böylece İngiltere hükümeti, kendisini, Avrupa Areopagus'unun,** Avusturya elçisinin bir sözüyle toplandığı gibi bir sözüyle dağılan bu sermaye şirketinin ortak *hakemliği* ile örtme olanağını yitirdi. Başlangıçta, Rusya Prut nehrini geçinceye kadar Avusturya herhangi bir konferans istememişti. Rusya, şimdi Tunaya ilerledikten sonra ise Avusturya, en azından eski koşullarda bir konferansı gene istemiyor. Öte yandan, Kont Nesselrod iki genelge nota yayınladı. Bunlar ilk Viyana notasına, gizli "olumlu kararlıklar"la payanda vurulmasına, ya da o notanın kapsadığı sözcüklerin ifade ettiği anlamdan başka bir anlamda yorumlanmasına yer bırakmıyor.

Babıâli tarafından önerilen değişiklikler, tüm sorunu bir "sözcükler sorunu"na indirgedi diye haykırıyor, hükümet yanlısı basın.

Nesselrod ise, hiç de öyle değil, diyor. Çar, ilk metni, sultanın

* İngiltere başbakanının evinin bulunduğu sokak. -ç.

** Eski Atina'da Akropol'ün yanındaki tepede toplanan yüce hukuk meclisi. -ç.

yorumladığı biçimde yorumluyor. İlk nota, Mençikov'un notasının ikinci baskısından başka bir şey değildir, başka bir şey olması da hiçbir zaman düşünülmemiştir. Biz, metne, tüm metne, hiçbir şeye değil ama metne bağlıyız. Hükümet yanlısı *Globe*, kuşkusuz, çarın ve sultanın ilk notayı "Rusya'nın öne sürdüğü, Türkiye'nin reddettiği ve dört devletin onaylama niyetinde olmadığı (?) isteklerin kabulü anlamına" aldıklarını ve "Rusya'nın, ilk kez öne sürdüğü iddiaların *kesin olarak* tanınmasında direndiğini" keşfederek hayrete düşmüştür. Üstelik Rusya neden direnmesin? Dört ay önce bu iddiaları öne sürecektir kadar cesur idiyse, şimdi ilk hamleyi kazandıktan sonra, niçin vazgeçsin?

Birkaç gün önce Türk değiştirgelerinin skolastik *kaçamaklar*, *gereksiz* kurnazlıklar olduğunu iddia eden aynı *Globe*, şimdi "Rus yorumu gösteriyor ki, bunlar *gerekliymiş*" diye itiraf etmek zorunda kalıyor.

Nesselrod'un *ilk* imajı kamuoyuna henüz açıklanmadı, ama *The Morning Post* bu mesajda, "Viyana notasının, Prens Mençikov'un notasının bir eşinden ne fazla, ne eksik olduğunun" belirtildiğine dair bizi temin ediyor. *The Evening Globe* gazetesi de mesajın kapsamını aktarıyor. Mesaja göre:

"İmparator, Viyana notasının, kendisine, Türkiye'de tanınma ve hükümet üzerinde nüfuz sağlayacağını düşünmüştü. Ancak Babıâli, bu tanıma ve nüfuzu, dört devletin de desteğiyle reddetti. Oysa aracılığın yapması gereken şey, bunu önlemektir. ... İmparator, onaylamış olduğu arabulucuları bir yana koyma ve Türkiye'yle doğrudan yalnız başına karşı karşıya gelme hakkını saklı tutmaktan hiçbir zaman vazgeçmedi."

İmparator, Batılı ülkeleri hiçbir zaman arabulucu olarak şükranla karşılamadı. Avusturya'nın alçakgönüllü bir ricacı olmasına, öteki üç devletin ise onun gerisinde yürümesine izin verdi.

St. Petersburg çıkışlı 7 Eylül tarihini taşıyan Berlin *Zeit*'da 18 Eylülde yayınlanan ve Viyana'da Baron Meyendorfa hitaben yazılan *ikinci* mesaja gelince, Nesselrod, Babıâlinin *herhangi bir değişiklik yapmaksızın* kabul etmesi halinde Rusya'nın onaylamayı vaadettiği ilk notanın, Avusturya elçisi tarafından kendisine, bir ultimatoma olarak nitelendiğini söylerken yerden göğe haklıdır. "Acaba İmparatorun *leuyaute'si** hakkındaki bu tanıklığa kulak vermeyen olur mu?" Prensliklerde bir parça "korsanlık" ettiği, Gorçakov'un bildirilerine bakmayarak bu toprakları istila ettiği, ele geçirdiği, vergilediği, yönettiği, yağmaladığı, mülk edindiği, yiyip bitirdiği doğrudur. Ama zararı yok. Öte yandan, "Notanın ilk

* Dürüstlük. -ç.

taslağını alır almaz, *Paris'te ya da Londra'da onaylanıp onaylanmayacağını öğrenmek için beklemeksizin*, kabul ettiğini telgrafla bildirmedi mi?" Viyana'da bir Rus elçi tarafından yazdırılan bir notanın, St. Petersburg'daki bir Rus bakan tarafından reddedilmeceğini telgrafla bildirmesinden daha fazla bir şey yapması beklebilir miydi? Paris ve Londra için, onların onayını beklemekten daha fazla bir şey yapabilir miydi? Ama gerçekten daha fazlasını yaptı: Kabulünü telgrafla bildirme lütufkarlığını gösterdi, taslak, Paris'te ve Londra'da "*değiştirildi*". Bu durumda "o rızasını geri aldı mı, ya da en ufak bir güçlük çıkardı mı?". kendi ifadesine göre, nota "son şekli"yle "Prens Mençikov'un notasının bir eşinden ne fazla, ne eksik"tir, bu doğru; ne var ki, eş nota gene de her haliyle, ilk notadan "*farklı*"dır. O "Mençikov'un notasının *hiçbir şekilde* değiştirilmeksizin kabulünü *şart*" koşmamış mıydı? "Buna dayanarak notayı dikkate almayı" reddedemez miydi? Böyle yapmadı. "Bundan daha fazla bir uzlaşmacılık gösterilebilir miydi?" Viyana Konferansının ultimatomu onu ilgilendirmez, o dörtlerin malıdır. Sultanın boyun eğmemesinden "*doğacak gecikmeleri düşünmek onların işidir.*" Ona gelince, onun prensliklerde, askerlerinin bedava yedirilip içirildiği bu yerlerde birkaç ay daha fazla kalmaya hiçbir itirazı yoktur.

Tuna nehrinin ağzının tıkanmış olmasından Odessa bir zarar görmüyor. Prensliklerin işgali Mark Lane'de¹¹¹ buğday fiyatının artmasına yolaçarsa kirli *Imperiallerin** Kutsal Rusya'ya dönmesi daha da hızlanacaktır. Bu durumda "bizimle ilişkilerini derhal düzeltmesine elverecek tek yolu boşuna açmaya çabaladıktan sonra, artık *bu işi yapmanın kendisine kaldığını* Babiâliye açıkça ve kesinlikle bildirmek" Avusturya'nın ve öteki devletlerin görevidir. Tuna yolunu çara açarak, Karadeniz yolunu da müttefik donanmasına kapatarak, sultan için, zaten yeteri kadar şey yaptılar. Nesselrod'un "şahane efendisi", şimdi "bugünkü durumda sultanı ve bakanlarının çoğunu etkileyen savaş telkinlerini" kınıyor. Kuşkusuz sultanın serinkanlı davranmasını, savaş gemilerinin karşısına barış bildirileriyle çıkmasını, kazaklara sevgilerini göndermesini yeğ tutardı. "Babiâli henüz tek ödün vermemişken, o bütün ödünlere tüketti. Haşmetmeapları daha ileriye gidemez." Tuna'yı aşmadan, elbette *daha ileriye gidemez*. Nesselrod bütün savını, gayet ustalıkla getirip, kendisinden kurtulunması olanaksız bir ikili açmaza (*dilemma*) bağlıyor. Babiâli tarafından önerilen değişiklikler ya hiç bir şeydir, ya bir şeydir. Hiçbir şeyse, Babiâli bu değişikliklerde neden direniyor? Bir şeyse "o zaman gayet basit,

* Çarlık Rusyası'nda kullanılan altın para. -ç.

biz, bunları onaylamayı kabul etmiyoruz".

"Prenslüklerin boşaltılması" demişti Lord Clarendon, "herhangi bir uzlaşma için *sine qua non*'dur, *önkoşuldur*." Tam tersi, diye karşılık veriyor Nesselrod. "Bir çözüme ulaşma, yani *üzerinde hiçbir değişiklik yapılmamış* Avusturya notasını taşıyan Türk elçinin gelmesi, prensliklerin boşaltılması için *sine qua non*'dur, *önkoşuldur*."

Tek sözcükle, alicenap çar, artık ilk askerî hareketi tamamlamak için Viyana Konferansına gerek duymadığına göre, şimdi Viyana Konferansı aldatmacasından uzaklaşmaya hazırdır; ancak ikinci hareketi başlatabilmek için vazgeçilmez olmaları nedeniyle, prenslikleri elde tutmaya devam edecektir.

Bugün gelen bir telgraf haberinde belirtildiği gibi, konferansın yeniden çalışmalarına başladığı doğruysa, Aleksandır'ı Paris'te karşılayan halkın söylediği şarkıyı, toplantıya katılan devletler, Nikola için yineleyeceklerdir:

"Vive Alexandre,
"Vive le roi des rois,
"Sans rien prétendre
"Il nous donne des lois."*

Ne var ki çarın kendisi de, artık Doğu olaylarını eksiki gibi denetimi altında tutamıyor. Sultan, eski bağınaz ruhu uyandırmaya, Asya'nın kaba, savaşçı kabilelerinin Avrupa'yı yeniden istilasına yol vermeye, diplomatik notalarla ve alışılagelen yalanlarla yatıştırılmamaya zorlanmış bulunuyor. Moskofun küstah notasında bile, İstanbul'a egemen olan bu "savaşçı ruhun" idrak edildiğini gösteren bir şeyler görülüyor. Padişahın müslümanlara hitaben yayınladığı buyruk, Rusya'ya başka herhangi bir ödün vermeyi reddediyor. Söylendiğine göre de, bir ulema kurulu, padişaktan, ya daha fazla gecikmeksizin savaş ilan etmesini ya da tahttan vazgeçmesini istemiştir. Divandaki bölünme de hayli aşırı. Reşit Paşayla Mustafa Paşanın barışçılık etkisi, yerini Serasker Mehmet Ali'nin etkisine bırakıyor.

Sözde *radikal* Londra basınının karasevdası inanılır gibi değil. Daha birkaç gün önce bize, "İngiltere yasalarının ceza hükümleri *olabilen sertlikleriyle dört haine* (Aberdeen, Clarendon, Palmerston ve Russell) uygulanmalıdır" diyen *The Morning Advertiser* dünkü sayısında ise şöyle yazıyor: "Bu önemli yol kavşağında, tüm ülkenin işlerin yönetimini eline bırakabileceği tek kişi var. *Bu kişi Lord Palmerston'dır*." Olayları ve gerçekleri göremeyen *Morning*

* "Yaşa Aleksandır,
"Krallar kralı çok yaşa,
"Hiçbir karşılık beklemeksizin
"Bize haklar verir."

Advertiser hiç değilse, kendi sütunlarında hemen her gün yayınladığı Urquhart'ın yazılarını görebilirdi.

"Bir çözüme bağlanmamış ve tatmin edici olmaktan uzak olan bugünkü Doğu Sorununu ve konu üzerinde hükümetin takdirle anılışını gözden geçirmek üzere" bir toplantı yapılmasının belediye başkanından istenmesi üzerine, salı akşamı Sheffield halkı bir toplantıya çağrıldı. Buna benzer bir toplantı Stafford'da yapılacak. Rusya'ya ve "yetenekliler" hükümetine karşı gösteriler düzenlemek amacıyla birçok girişimde bulunuluyor. Ama kamuoyunun dikkatini daha çok iskonto hadleri, tahıl fiyatları, grevler, ticarete ilişkin kaygılar ve bunlardan da çok, Newcastle'ı kasıp kavuran ve Londra'daki sağlık bakanlığının sadece açıklamalarla mücadele ettiği kolera çekiyor. Gelecek altı aylık süre boyunca tüm Adalarda *Salgın Hastalıklar Yasası* hükümlerinin uygulanmasına ilişkin bir buyrultu yayınladı. Afete, Londra'da ve öteki büyük kentlerde gereği gibi karşı koyabilmek için ivedi önlemler alınıyor. Urquhart'ın görüşlerini paylaştıysaydım, kolera hastalığını, Anglo-Sakson ruhu diye anılan şeyden geriye kalanı yıkmak "gizli göreviyle" İngiltere'ye çar göndermiştir, derdim.

New-York Daily Tribune,
n° 3892, 7 Ekim 1853

KARL MARX

[Bunu izleyen mektubunda Marx, donanmanın Çanakkale Boğazından geçişinin Senet Borsasında yaptığı etkiyi, aşağıdaki bölümde kısaca anlatıyor.]

Birleşik donanmanın Çanakkale Boğazından geçtiği haberleri ve onun yanısıra, hükümette değişiklik yapılacağı söylentileri ve ticarî güçlük haberleri, cumartesi günü Senet Borsasında gerçek bir panik yarattı:

"İngiliz hisse senetlerinin halini ya da Senet borsasındaki sahneyi anlatmak hiç de kolay bir iş olmasa gerek. Böyle bir heyecana pek nadir tanık olunur. Bereket ki, bu tür heyecan sık sık görülmüyor. ... *Senet satışının*, hemen hemen, Fransız Devrimi sırasında tanık olunan ölçüye vardığını söylemek, işleri abartmak sayılmamalıdır. ... Hisse senetleri indeksi bu hafta 91,5'e indi. İndeks 1849'dan bu yana hiç bu kadar düşmemişti. ... Demiryolu piyasasında düşme hiç durmaksızın devam ediyor."

Böyle yazıyor hükümet yanlısı *Observer*.

New-York Daily Tribune,
n° 3900, 15 Ekim 1853

KARL MARX

Savaşın kesinliği ve bugünlerde Avrupa'ya gelen her gemiyle, orduların taktik hareketleri ve savaşların sonuçları hakkında haber geleceğine göre, kampanyanın seyrini saptayacak olan gerek savaşı sürdüren devletlerin bugünkü durumlarını, gerek güçlerini saptamak, bugün her zamankinden daha gereklidir. Gerek her iki tarafın saldırı ve korunma unsurlarının, gerek karşı karşıya bulunan komutanların amaçlarında rol oynadığı anlaşılan önemli stratejik düşüncelerin kısa bir tahlilini yaparak bu konuya bir yaklaşım sağlamayı düşünmekteyiz.

Tuna Prensliklerini elinde tutan Rus orduları, başlangıçta 2 piyade kolordusu ile mutad ihtiyat süvari ve topçu güçlerinden kuruluydu. Rusya'daki bir piyade kolordusu, 3 tümeni ya da 6 piyade tugayını, birkaç hafif süvari tugayını ve bir topçu tugayını kapsar; toplam olarak bunun-yaklaşık 55.000 asker ile 100 top olması gerekir. Her 2 piyade kolordusunda bir "ihtiyat süvari kolordusu" ile ağır müstahkem mevki toplanını da kapsayan ihtiyat topçusu bulunur. Buna göre, kağıt üzerindeki işgal gücü esasında yaklaşık olarak 125.000 askerdir. Bu arada üçüncü bir piyade kolordusu Prut üzerinden ilerlemektedir, ve bu itibarla da beklenecek bütün döküntüleri çıkardıktan sonra Tunada yoğunlaşmış olan Rus ordularını 140.000-150.000 kişi olarak tahmin edebiliriz. Belirli bir za-

* Bu yazı, İngilizce derlemede yer almadığı için, Almanca metinden (*Werke*, 9, s. 347-352) çevrilmiştir. -*Sol Yayınları*.

manda bunların kaçının bayraklar etrafından toplaşabileceği ise uzaktan doğru olarak tahmini mümkün olmayan her bölgedeki sağlık koşullarına, Rus sağlık bakımının az ya da çok etkili oluşuna ve benzeri başka koşullara bağlıdır.

Bize sağlanmış olan bilgilere göre, Tunada Rusların karşısındaki Türk ordusu, en çok 110.000-120.000 kişi olarak tahmin edilebilir. Mısırlı güçlerin gelmesinden önce bu ordunun 90.000'den fazla olmadığı söyleniyordu. Bu itibarla, Türklerin sayı bakımından belirli ölçüde düşük olduklarına karar verebiliriz. Ve her iki ordunun sahip bulunduğu değer ve nitelik bakımından da Ruslar gene üstündür. Ama seçkin Fransız ve Prusyalı subaylar tarafından eğitilmiş olan Türk topçusunun yüksek yetenekli, Rus topçusunun ise isabet bakımından kötü olduğu doğrudur; son zamanlarda iyileştirme girişimine karşın, Türk piyadesi Rus süvarisi ile kıyas edilemez, ama ilk saldırıda geri püskürtüldükten sonra ikinci ve üçüncü bir saldırıda bulunması gereken savaş disiplininin ve dayanıklılıktan Türk süvarisi yoksundur.

Her iki taraftaki generaller nispeten yenidir. Rus komutanı Prens Gorçakov'un askerî değeri ve bu yüzden çarın ona bu görevi vermesi hakkında daha önce okurlarımıza bilgi vermiştik.¹¹² Her ne kadar Gorçakov yetenekli bir insan ve Rusya'nın "tarihsel görev"ine heyecanla inanır ise de, şimdi açılmış olan böyle bir kampanyayı yönetebileceğini göstermesi gerekir. Türk başkomutanı Ömer Paşa daha çok tanınmıştır, ve hakkında bildiklerimiz genel olarak olumludur. Kürdistan'a ve Karadağ'a karşı kampanyaları arasında ilki ağır koşullar altında başarılıydı, ve ikincisi, araya diplomasi girmemiş olsaydı, olağanüstü iyi düzenlenmiş ve neredeyse kan dökülmeden başarıya ulaşabilirdi.¹¹³ Bu nedenle, özellikle yönetimde Türkler belki üstündür; ama hemen hemen bütün diğer hususlarda Ruslar üstündür.

Savaş ilan etmiş olmalarına ve düşmanla boğuşmak için Ruslardan daha hırslı görünmelerine karşın daha güçsüz olduklarından Türklerin savunmada kalacakları ve Rusların saldırıya geçeceği anlaşılmaktadır. Doğaldır ki, her iki generalin önlemlerindeki belirgin hatalardan doğabilecek raslantılar bu hesap dışındadır. Türkler saldırı için yeteri kadar güçlü olsalardı, taktikleri belirleyici olurdu. Tunanın aşağı bölümündeki gösteri manevrası ile Rusları aldatıp, ordularını acele Silistre ile Hirsova arasında toplayarak Tunanın aşağı bölümünden geçmek, düşmana en güçsüz yönünden saldırmak, yani Eflak ve Moldovya arasındaki dar arazi parçasında saldırıya geçtikten sonra Tunanın her iki prensliğindeki Rus ordularını birbirinden ayırmak, yoğun güçlerle Mol-

davya'daki kolorduyu geri püskürttükten sonra Eflak'ta tecrit edilmiş kolorduyu yoketmek. Ama bir saldırı hareketinde Türklerin bir başarı umudu olmadığından, Rus komutanı pek büyük hatalar yapmadıkça, böyle bir şeyi kolay olarak uygulayamazlar.

Ruslar saldırı fırsatını elde ederlerse, Türk ülkesinin göbeğine ilerlemeden önce, Tunadan sonra da Balkanlardan oluşan iki doğal engeli aşmaları gerekecektir. Düşman bir ordunun karşısında bile geniş bir nehri geçmek, devrim savaşları sırasında ve Napoléon savaşlarında o kadar çok kez başarılmış bir iştir ki, bugün artık her teğmen böyle bir işin nasıl yapılacağını bilmektedir. Bir çift gösteri manevrası, iyi teçhiz edilmiş bir duba köprüsü, bunun güvencesi için birkaç batarya, geri çekilmenin güvencesi için iyi düzenlenmiş önlemler ve cesur bir öncü, aşağı yukarı gerekli olan bütün koşulları kapsar. Ama büyük bir dağ silsilesini ve özellikle Balkanlar gibi o kadar az sayıda geçidi ve elverişli yolu olan birini aşmak ciddi bir girişimdir. Balkanlarla Tuna arasında olduğu gibi, bu dağ silsilesi 40-60 milden daha az bir uzaklıkta bir nehre paralel olursa, sorun daha da ciddileşir, çünkü dağlarda yenik düşmüş bir kolordu enerjik bir takip sonunda köprülerine ulaşamaz duruma getirilebilir, ve yardım ulaştırılmadan önce nehrin içine sürülebilir; büyük bir savaşta bu şekilde yenik bir ordu kaçınılmaz surette yok edilir. İşte Tuna ile Balkanlar arasındaki bu kısa aralık ile birbirine paralel oluşları, Türkiye'nin doğal askerî gücünü oluşturmaktadır. Makedonya-Sırbistan sınırından Karadenize kadar Balkanlar, yani gerçek Balkanlar, "Veliki Balkanları", beş geçide sahiptir ve bunlardan ikisi Türkiye'dekiler gibi dağ yolu niteliğindedir. Bunlar, Belgrat'tan Sofya, Filipopol, Edirne üzerinden İstanbul'a giden İhtimam Geçidi ile Silistre ve Şumla yolu üzerindeki Dobrol Geçididir. Geri kalanların üçünden ikisi yukarıda sözü edilmiş olanların arasındadır, ve üçüncüsü de Dobrol ile Karadeniz arasındadır; bunlar, ağırlıklarıyla büyük bir ordu için geçilemez sayılırlar. Daha ufak kıta bölümleri için, örneğin hafif sahra topları için, belki geçit verirler, ama saldıran için ana kıtasıyla hareket ve bağlantı hattı olarak işe yaramazlar.

1828 ve 1829 yıllarında Rus birlikleri, Silistre-Dobrol Geçidi-Edirne-Aynacık hattı üzerinden hareket etmişlerdir; bu hat gerçekten Rus sınırından Türk başkentine en kısa ve en dolaysız bağlantıyı sağladığından, kuzeyden gelen, Karadenize tamamen ege-men bir donanmayla desteklenen, İstanbul'a doğru bir zafer yürüyüşü yaparak çabuk sonuç sağlayacak her Rus ordusu için bir Rus ordusu, Tunayı geçtikten sonra, yanları Şumla ve Varna müstahkem mevkileri tarafından tutulmuş bir hattı yararak her

iki kaleyi kuşatmak ya da zaptetmek ve oradan Balkanları aşmak zorundadır. 1828 yılında Türkler bu mevkide ana güçlerini ileri sürmüşlerdir, Kulevça'da yenilmişler, Varna ve Şumla'yı kaybetmişler, Balkanların savunması güçsüz kalmış, ve Ruslar, çok zayıf düşmüş olmakla birlikte, direnişe raslamadan Edirne'ye varmışlardır, çünkü Türk ordusu tamamen çözülmüştü ve İstanbul'un savunması için bir tugay bile elde kalmamıştı. O sırada Türkler büyük bir hata yapmışlardı. Her subay bilir ki, bir dağ silsilesi önüne savunma hattı kurarak ve hatta savunma gücünün bir bölümü ile bile savunulmaz, ve bütün geçitler bu suretle kapatılmaz; bunun yerine, silsilenin arkasında merkezî bir mevzi kurulur, bütün geçitler gözetiminde tutulur, ve düşmanın amaçları açık-seçik belli olduktan sonra da onun kolbaşlarına, dağ silsilesinin çeşitli boğazlarından çıkar çıkmaz büyük güçlerle saldırılır. Rus hareket hattına dikey olan Varna ile Şumnu arasındaki güçlü mevzide kesin karşı-saldırıya geçecek yerde, Türkler, şaşırarak bunun yerine Edirne düzlüğünde yığınak halinde olan ve hastalık ile firarlar yüzünden güçten düşmüş kıtalarla düşmanı göğüslemek zorunda kalmışlardır.

Görüyoruz ki Silistre-Edirne hattındaki savunma esnasında kesin sonuçlu bir savaş rizikosunu göze almadan Tunadan geçişin de savunması gerekiyordu. İkinci direniş ise, Şumla ile Varna arasında değil arkasında yapılmalıydı; kesin sonuçlu bir savaş ancak *çok büyük* zafer olasılıkları karşısında göze alınmalıdır. Bundan sonraki adım, kesin sonuçlu bir çatışmaya gitmeyecek kadar gerekli direnişte bulunan müfrezelerle geçitleri savunarak Balkanlar üzerinden geri çekilmektir. Bu arada Ruslar, kalelerin kuşatması esnasında zayıflayacak, ve daha önceki uygulamalarına uyarak bunları saldırı ile ele geçirmeleri halinde çok büyük kayıplar vereceklerdi; çünkü bugüne kadar yabancı bir yardım görmeden *hiçbir zaman düzenli bir kuşatma yapacak durumda olmamış bulunması* Rus ordusunun dikkate değer ve tipik bir niteliğini oluşturmuştur. Deneyimli mühendislerin ve topçuların yokluğu, barbar bir ülkede büyük savaş malzemesi ve kuşatma araçları depoları kurmak ya da türü ne olursa olsun uzun mesafeler üzerinden malzeme taşımak olanaksızlığı Rusları müstahkem mevkileri kısa, yoğun, ama çok zaman etkisiz bombardımandan sonra saldırıyla ele geçirmek zorunda bırakmıştır. 1828 ve 1829 yıllarında Avrupa ve Asya'daki Türk kaleleri ile 1831 yılında Varşova da böyle alınmış, ve Suvorov da İsmail'i ve Oçakov'u¹¹⁴ bu şekilde ele geçirmiştir. Her durumda, Ruslar, Balkan geçitlerine zayıflamış olarak varacak, bu arada da Türkler müfrezelerini her yandan yığmak zamanını kazanmış ola-

caklardı. Balkanları aşmak girişiminde saldırganın, Türk ordusunun bir darbesiyle geri püskürtülememesi halinde kesin sonuçlu savaş Edirne duvarlarının altında verilebilir, ve Türkler burada yenilgiye uğrarlarsa hiç değilse geri kalan bütün şanslarını denemiş olurlardı.

Ancak Edirne'de bir Rus saferi varolan koşullar altında çok zayıf bir sonuç sağlardı. İngiliz ve Fransız donanmaları İstanbul'un önünde idiler, ve bunların doğrudan gözleri önünde hiçbir Rus generali bu başkente giremezdi. Edirne'de durdurulmuş, ve kendisi de tehlikeye düşeceğinden donanmasının desteğine güvenemeyen Ruslar, kısa zamanda hastalık yüzünden binlerce kurban verip, tekrar Balkanlar üzerinden çekilmek zorunda kalırlardı. Bu suretle de zafere karşın hedeflerine varamamış olurlardı. Kuşkusuz, belki de daha elverişli olan başka bir hareket hattı da vardır. Bu hat, Vidin'den ve Nikopolis'ten, Sofya üzerinden Edirne'ye varan yoldur. Politik düşünceler dışında hiçbir akıllı Rus generalinin aklından bu yolu izlemek geçmez. Rusya, Avusturya'ya güvenebileceği, Sırp sınırına bir Rus ordusunu yanaşması ile birlikte Sırbistan'daki Rus entrikalarının o ülkede ve gerek Karadağ'da gerekse Bosna, Makedonya ve Bulgaristan'daki çoğu Rus-Slav olan halk arasında başkaldırmalara meydan vermesi olasılığı bulunmadıkça, ve bir Avrupa filosunun varlığı dolayısıyla İstanbul'un alınması gibi bir savaş seferinin salt askerî bir sonuç olarak meydana gelmesi sözkonusu olmadıkça, yukarıda belirtilmiş olan savaş seferi planı, Rusların iyi bir başarı olasılığı olarak, ve üstelik doğrudan İstanbul üzerine yürüyerek, İngiltere ve Fransa'yı kararlı savaş hareketlerine itmeden, uygulayabileceği tek plan olur.

Rus ordusunun karşılıklı durumu yüzünden biraz da bu şekilde bir planın gerçekten düzenlenmiş olması olası görünüyor. Sağ kanadı, Eflak'ın batı sınırına yakın Krayova'ya kadar uzatılmış, ve kıtaların yukarı Tuna yönünde genel bir kaydırma yapılmıştır. Bu manevranın tamamen Silistre-Şumnu hareket hattı dışında bulunması dolayısıyla, bunun hedefi, ancak Türkiye'deki Slav ulusal çabaların ve Rum ortodoks mezhebinin merkezi olan Sırbistan ile bağlantı kurmak olabilir. Aşağı Tunada bir savunma mevzii, Sofya yönünde yukarı Tunada bir ilerleme ile birlikte, Avusturya'nın desteği ve ulusal bağımsızlık için Türk Slavlarının bir hareketi halinde tamamen güvenli olurdu; ve böyle bir hareket, Rus ordusunun Türkiye'nin Slav nüfusunun merkezi üzerine yürümesinden daha elverişli bir şekilde çözümlenemezdi. Böylece çar, bütün çekişmeler sırasında amacına çok daha kolay ve çok daha az kışkırtıcı olarak erişirdi: yani, Moldavya, Eflak ve Sırbistan'da bugün olduğu gibi,

Türkiye'de yaşayan bütün Slavların ayrı prenslikleri durumunda toparlanması. Bulgaristan, Karadağ ve Makedonya, sözde sultanın egemenliği, ama gerçekte çarın korunağı altında bulunması halinde, Avrupa Türkiyesi İstanbul çevresine kapatılmış ve Arnavutluk'tan asker kaydırılmasından yoksun kalmış olurdu. Bu durum, Rusya için, Edirne'de kesin zaferden sonra orduları bir ölü noktaya varmış olacağından, çok daha elverişli bir sonuç olurdu. Bütün görüşlere göre Rusya bu sonucu elde etmeye uğraşmaktadır. Türkiye'deki Slavlara güvenmekte hata edip etmediği daha henüz belli değildir, ve bunların hepsinin Rusya'nın aleyhine dönmeleri her halde kimseyi hayrete düşürmemelidir.

New-York Daily Tribune

n° 3900, 17 Ekim 1853

Başyazı

SAVAŞ SORUNU

(PARÇA)

Londra, Cuma, 7 Ekim 1853

The Morning Chronicle, geçen cuma günü dördüncü baskısında sultanın Rusya'ya karşı savaş ilan ettiğini bildiren bir telgraf haberi verdi. Paris'te yayınlanan dün akşamki *Patrie* ise, Doğudan alınan haberlerin, *The Morning Chronicle* tarafından verilen haberi tutmadığını, yarı-resmî bir açıklama ile duyuruyor. Hükümet yanlısı bir başka gazeteye, *Constitutionnelle* göre, Avusturyalı arabulucu de Bruck'ün ısrarlı girişimleri karşısında, divan geçen ayın 25'inde Viyana notasını gözden geçirmek üzere toplandı ve Reşit Paşanın son notasında¹¹⁵ direnmeye karar verdiğini ilan etti. Ertesi gün Büyük Şura toplantıya çağrıldı. Bellibaşlı hükümet üyelerinden, danışmanlardan, paşalardan ve önde gelen din adamlarından oluşan bu 120 kişilik Şûra, "Divan tarafından önerilmiş değiştiregeleri kapsamayan bir Viyana notasını imzalamanın sultanın onuruna aykırı ve egemen otoritesini yıkıcı nitelikte oluşu karşısında ve çarın bu değiştiregeleri tümünden kabul edilemez ilan etmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığını yıkıcı bir düzenlemeye ilişkin isteklerini geri almayı reddedişi nedeniyle, Şûranın sultana, derhal imparatorluğunun korunması ve istilacıyı topraklarından çıkarmak için gerekli önlemleri almasını salık vermekten başka yapabileceği bir şey kalmadığına" karar verdi. Resmî savaş ilanı ise henüz hiçbir güvenilir kaynak tarafından doğrulanmadı. Hiç değilse bu kez, Babiâli, Batılı diplomatları gafil

avladı. Dononmalarını geri çağırılmayan, Beşikî Körfezindeki gülünç durumlarını daha fazla sürdüremeyecek olan, çara açıktan meydan okurcasına boğazlardan geçmeyi arzu etmeyen İngiltere ve Fransa hükümetleri, *Bayram* sırasında İstanbul'daki hristiyanların karşılaşabileceği tehlikeyi önleme bahanesiyle Babıâlinin Beşikî Körfezindeki gemileri çağırmasını istiyorlardı. Babıâli, herhangi bir tehlike olmadığı ve böyle bir şey olursa hristiyanları, herhangi bir dış yardım olmaksızın koruyabileceği gerekçesiyle bu isteği reddetti ve *fêtes*'den* sonraya kadar gemileri çağırılmayı arzu etmediğini bildirdi. Ama, Babıâli, kararsız ve güvenilmez müttefiklerini bir çıkmaza sokup, savaştan yana olduğunu ilan ettiği zaman, birleşik donanmanın öncü gemileri boğazları henüz geçmemişlerdi. Savaşın kendisi ise, üç ay önce, Rus birlikleri Prut nehri- ni geçtikleri zaman başlamıştı. Hatta, Rus birliklerinin Tuna nehri kıyılarına ulaşmalarıyla, savaşın ilk bölümü sona bile ermişti. Şimdi olabilecek tek değişiklik, savaşın tek yanlı olmaktan çıkmasıdır.

Yalnız Tunus beyi değil, ama Rusya'nın entrikalarına dayanamaz hale gelen İran şahı da en iyi birliklerinden 60.000 kişilik bir birliği sultanın emrine verdi. Böylece Türk ordusunun Avrupa, Afrika ve Batı Asya'daki müslüman kuvvetlerin hepsini gerçekten biraraya getirmiş olduğu söylenebilir. Doğuda uzun süreden beri üstünlük savaşımı içinde olan iki dinin Rus ortodoks ve müslüman dinlerinin orduları karşı karşıya gelmiş bulunuyorlar — birini toplayan, tek adamın keyfi arzusudur; ötekini toplayan kaderin olayları zorlamasıdır. Karşılıklı imanlarına göre, Rus ortodoks kilisesi ilahî takdir dogmasını reddederken, müslümanlık kadercilik üzerine kuruludur.

Bugün iki toplantı yapılacak, biri Downing Street'te, öteki London Tavern'de. Biri hükümet tarafından yapılıyor, öteki hükümete karşıt olanlar tarafından. Biri çardan yana, öteki sultandan. Karma hükümetin niyetleri hakkında herhangi bir duraksama varsa, *The Times* ve *Morning Chronicle* gazetelerinin başyazılarından, hükümetin savaşı önlemek, görüşmeleri yeniden başlatmak, zaman öldürmek, sultanın ordularını kötürüm etmek ve prensliklerde çarı desteklemek için elinden gelen her çabayı harcayacağı sonucunu çıkarabiliriz. *The Times* kuşkusuz bir otoriteyle, "çar barıştan yana olduğunu ilan etti" demenin mutluluğunu duyuyor. Çar "barış duygularını Olmütz'de¹¹⁶ kendi ağzıyla" dile getirdi. Babıâlinin önerdiği değişiklikleri kabul etmeyecek; ilk Viyana notasında direnecek; ama Viyana Konferansının o notayı, kendi Nes-

* Bayram şenliği. -ç.

selrod'unun yorumu ile çatışacak biçimde, bir çeşit *yapısını aşar bir anlamda* yorumlamasına izin verecek. Batılıların, kendisine bu arada prenslikleri işgal etmek izni vermesi karşılığında, çar, onların kendilerini konferanslarla meşgul etmelerine izin verecek.

The Times, bir barış coşkusu içinde, Rusya ve Avusturya imparatorlarını, afrika'nın içlerindeki iki vahşi kabile önderine benzeterek şu sonuca varıyor. "Sözün kısası, *çarın siyasal hatalarının sonucu olarak Rusya savaşa girerse*, dünya ona karşı sevgi duyar mı?"

New-York Daily Tribune
n° 3904, 21 Ekim 1853

KARL MARX

TÜRK BİLDİRİSİ

(PARÇA)

Londra, Salı, 18 Ekim 1853

Sultanın çara karşı açtığı savaşı haklı göstermeyi amaçlayan, 1 Ekim tarihli ve dört büyüklere hitabeden Türk bildirisi, 1853 Mayısından bu yana Avrupa'yı adeta bir sel gibi basan resmî belgelerden her bakıma üstün bir belge.

Bu belge, sultanın kavgaya yolaçacak herhangi bir neden yaratmadığını belirtiyor. Kutsal yerler sorunu da çözümlendikten sonra, ortada bir bahane dahi kalmamıştı. Rusya tüm antlaşmalara karşıt davranırken, Türkiye'nin denemediği uzlaşma yolu kalmadı. Dört büyükler, sultanın, Prens Mençikov'un notasını onaylamamasından yanaydı. Bu durumda, onun, Prens Mençikov'un notasından farklı olmayan Viyana notasını onaylaması nasıl beklenebilirdi? Viyana Konferansını açıklayıcı mektuplar, koşulları değiştiremezdi. Kaynarca Antlaşmasının *açık ve kesin* maddesi bile Rusya tarafından başka anlama yorulabildikten sonra, "dinsel koruyuculuk konusundaki iddiaları için somut bahaneler yaratmasına elverecek *muğlak* ve *açık olmayan* maddeleri Rusya'nın eline vermek tehlikeli olmaz mıydı?" Bundan başka Nesselrod'un daha sonra yaptığı açıklamalar, sultanın önerdiği değişikliklerin ne kadar haklı olduğunu göstermiştir. Prensliklerin işgali, ilk bakışta görüldüğü gibi, bir *casus belli* idi, Babıâli de şimdi, bu hareketi *casus belli* saymaya karar vermişti. Bu karar çerçevesinde Prens Gorçakov, Tuna Prensliklerini boşaltmaya

çağrılmıştı. Bu konudaki bildirimin eline varışından başlayarak onbeş gün içinde olumsuz yanıt verirse, Ömer Paşa çatışmaya girecekti, Rus temsilcileri, Osmanlı devletinden ayrılacak, iki ülke arasındaki ticaret ilişkileri kesilecekti. Bununla birlikte Rus ticaret gemilerine herhangi bir ambargo konmayacak, ama kendilerine Türk limanlarından çıkmaları emredilecekti. Boğazlar dost devletlerin ticaret filolarına açık olacaktı.

Sultanın bildiriminin özü işte bu.

Türkiye'nin ultimatomu Prens Gorçakov'a bu ayın 9'unda bildirildi. Bu durumda prensliklerin boşaltılması için verilen süre, bu ayın 25'ide sona eriyor. Ancak çarpışmaya girişme tehdidi, sözcüğün ifade ettiği anlamda alınamaz, çünkü Ömer Paşanın, Ruslara saldırma düşüncesiyle kuvvetli mevzilerini bırakmayacağı kesindir.

Dünkü *The Morning Herald* gazetesinde, Rus ordusunun Batıya yönelik hareketi ve bu hareketin ortaya koyduğu üzere, Rusya'nın Avusturya ile gizli bir anlaşma içinde bulunduğu ilişkin gözlemlerinin doğrulandığını göreceksiniz.

Asya'nın, eski, küçük hileler ve aldatma düzenine sadık olan Rusya, ne yazık ki, "Babıâlinin savaş ilan ettiğini tam öğrendiği sırada", çarın arabulucu devletler tarafından önerilen koşulları tümenden kabul ettiğini bildirmek üzere *alelacele* Viyana'ya bir ulak göndermiş olduğu söylentilerini yaymak suretiyle, şimdi, Batının safdillğine oynuyor. Doğaldır ki, bu durumda, Rusların Tanrısı, vermiş olduğu *bütün ödünleri* geri almış ve "artık hiçbir yol kalmadı, Yalnızca savaş sonuna kadar savaş" (*guerre à outrance*)* diye haykırmıştır. Böylece, öyle görünüyor ki, çar, sultan tarafından savaşa zorlanmıştır.

Avusturyalı arabulucu de Bruck'ün, siyasal göçmenlerden bir yabancı askerler lejyonu kurmayı düşünüp düşünmediğini Babıâliden sorduğu bildiriliyor. Reşit Paşa, Babıâliye sürekli bu konuda öneriler gelmesine karşın, henüz bir karara varmadığını söylemiş, ancak müttefiklerinin kendisini terketmeleri durumunda, Türkiye'nin, uygun bir savunmanın gerektireceği her yola başvurmakta ve Avrupa'nın birçok ülkesine dağılmış siyasal göçmenlerin hizmetini kabul etmekte tamamen haklı olduğuna inandığını belirtmiştir.

Constitutionne'de şu satırları okuyoruz:

"Fransa ve İngiltere'nin Babıâliye yardım etmesi için şu anda Paris ve Londra'da resmen istekte bulunulduğunu gösteren kanıtlar var."

* Ölünceye dek savaş. —ç.

Gazetelerde, Avusturya imparatorunun, ordusunu 100.000 kişi azalttığına ilişkin haberler var. Gerçi izin verilmiştir, her an geri çağrılabilirler. Bir yandan malî baskılar, bir yandan da ödünç verebilecek olanları böylece avlama düşüncesi, Viyana hükümetini bu adımı atmaya yöneltmiştir.

New-York Daily Tribune
n° 3912, 31 Ekim 1853

KARL MARX

KUZEY DEVLETLERİ

(PARÇA)

Londra, Cuma, 21 Ekim 1853

Avusturya'nın orduda azaltma yapma kararının, yalnızca ödünç para verecek olanları tuzaga düşürme amacını güttüğünü son mektubumda belirtmiştim. Ödünç alma olasılıklarının tümden ortadan kalkması karşısında —hükümet hiçbir zaman borç almayı düşünmediğini söylüyor— şimdi, yeniden para basma yolunu tutular. Bu durumda, "orduda azaltma yapılmasına ilişkin imparatorluk buyrultusunun yürürlüğe konması için hiçbir düzenleme yapılmadığını" da öğreniyoruz.

The Morning Post'un Paris muhabiri, Rus imparatorunun Olmütz ile Berlin'e yaptığı son gezilerdeki girişimlerini şöyle haber veriyor:

"Çarın esas amacı, Kuzey devletleri arasında yeni bir ittifak kurmaktır."

Rusların Şamil karşısında başarı kazandığı haberlerine gelince, Paris'e ulaşan mektuplar, bu haberlerin uydurma olduğunu gösteriyor. Bu mektuplara göre, mayıs ayından, yani Mendoh'da zaferi Şamil'in kazanmasından ve Rusların Malka'ya karşı giriştikleri hareketin püskürtülmesinden bu yana, sözkonusu haberlerde anlatıldığı gibi bir çarpışma olmamıştır.

"Bizim karışmamız için siyasal yakınlıktan başka hiçbir neden olmasa bile, Polonyalılar ya da Macarlar yanında Rusya'yla savaşılmasının, halk gözünde benimsenir bir şey olduğunu kabul ede-

riz. ... Ama Türkiye uğruna savaş öyle bir şey ki, en güçlü gerekçe bile bize gerçek bir haz vermez."

The Times gazetesi 12 Ekimde böyle yazmıştı. Bir hafta sonra aynı gazete şunları yazdı.

"Britanya ve Rusya orduları arasındaki ilk çatışma, tüm Avrupa kıtasında devrimin ilk işareti olabilir. Biz, böyle bir düşüncenin demokrat olmaktan başka her şey olan bizim aristokrat, plütokrat, timokrat, despot yöneticilerimizin aklından geçmemiş olduğunu ve buna itiraz edilebileceğini sanmıyoruz. ... Biz, Türkiye'nin, gerçekte bağımsız olan belli bazı topraklar üzerinde yalnızca *ad* olarak var olan egemenliğini savunmak üzere Rusya'yla bile bile savaşa gireceğiz. Çünkü böyle yapmak suretiyle Avusturya İmparatorluğu'nda bir ayaklanmayı tahrik etmiş olacağız."

Bir gün İngiltere Rusya'yla savaşmıyor, çünkü böyle yaparsa, Polonyalılar ile macarları savunmak yerine, Türkleri savunmuş olur. Ertesi gün savaşıyor, çünkü Türkiye'nin yanında herhangi bir savaş, aynı zamanda Polonyalılarla Macarlar adına da girişilmiş bir savaştır.

Viyana'da yayınlanan *Presse*, sultanın, Abdülkadir'den, Rusya ile savaş halinde komutanlığı kabul etmesini istediğini yazıyor. Görüşmeler Şeyhülislam tarafından yürütülmüştür. Emir, önceden Bonaparte'a danışılması koşuluyla Türkiye'nin hizmetine girmeyi arzu ettiğini söylemiştir. Onun yazgısı olan komutanlık, Asya ordusunun komutanlığıdır.

New-York Daily Tribune
n° 3917, 5 Kasım 1853

KARL MARX

TÜRKİYE'DEKİ ORDULARIN HAREKATI*

Türkiye'deki savaş alanında, son zamanlarda, sözkonusu tarafların durumlarını ve planlarını daha açık şekilde belirleyen birkaç anlamlı askerî hareket meydana geldi. Saldırgan taraf olmaları ve bu yüzden de girişimlerde bulunan gözüyle bakılınmaları gereken oldukları için ilk ele aldığımız Ruslar, hareket hatlarını Batıya doğru daha da uzatmışlardır. Tugaylar arka arkaya Tunanın yukarısındaki Vidin yönünde yola çıkarılmıştır; ve şimdi denilebilir ki, Rus ordusunun cephesi, Vidin karşısındaki Kalafat'tan Hirsova karşısındaki Oraş'a kadar uzanmakta ve gerek İstanbul'a, gerek Sırbistan'a ve Makedonya'ya giden yolu tehdit etmektedir. Kalafat üzerine ilk hareket, Türkiye'deki Slav ve Rum halklarının merkezleri yönünde bir Rus oyalama saldırısının kesinlikle anlaşılması için yeterliydi. Dolayısıyla aynı zamanda anlaşılmaktadır ki, doğrudan İstanbul'a giden yol üzerindeki savaş seferi planı, savunma hareketinden ve yalnızca gösteriştan ibaret olup Sofya'ya giden yol üzerindeki ve Sırbistan'daki ve Makedonya'dakiler ise enerjik saldırı hareketini öngörmektedir. Ancak, bu hareketin yapıldığı sırada Türkler daha henüz savaş ilan etmemişlerdi. Bu savaş ilanı bu arada yapılmış ve çarı o kadar kızdırmıştır ki, kıtalarına daha önce beklenmemekte olan çok daha enerjik bir hız vereceği anlaşılmaktadır. Prens Paskeviç yalnızca Rus kıtaları komutanı ta-

* İngilizce derlemede yer almayan bu yazı, Almandan (*Werke*, 1, s. 436-441) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

yin edilmekle kalmadı, kendisinin, aynı zamanda, muhafızlarla süvariye ilaveten Rus kıtaları içinde en iyileri sayılan Polonya'daki ordudan da 40.000 kişiyi beraberinde getireceği anlaşıldı. Bu gibi takviyeler, Rus silahlarına üstünlük sağlayacak, gerek yukarı, gerek aşağı Tunadaki saldırı hareketlerini yerinde kılacak, ve aynı zamanda, Türkiye'yi desteklemek üzere gönderilecekleri söylentisinin bulunduğu Fransız ve İngiliz kıtalarına bir karşı-ağırlık oluşturmaktır. Her ne olursa olsun, bu Rus takviyeleri, bu yıl içinde, harekate geçebilecek zamanda, Tunaya varamazlar. Dubno, Çotin ve Jassy üzerinden Varşova'dan Bükreş'e kadarki uzaklık 800 mil kadardır, ve bir ordunun günde 8-10 milden fazla yol alamayacağı bir bölgeden geçmektedir. Bu nedenle, bu taze güçlerin yerlerini almaları üç ay ya da ocak ayı başına kadar sürecektir; ve mevsimi de gözönünde bulundurursak, bunun daha da uzan süreceği olasıdır. Bu yüzden, bu kıtaların ilkyaz kampanyası başına kadar tamamen geri planda kalmaları gerekecektir.

Şimdiye kadar prensliklerde bulunan Rus kıtaları 130.000-150.000 kişi olarak tahmin edilmiştir. Hastalık ve firar yüzünden 20.000-30.000 kişi kaybetmiş olduğunu kabul edersek gene de sayı bakımından Türklere üstündürler. Rus kıtalarının gerçek gücü hakkında, Türkiye'ye girmiş olan tümen ve tugay sayısından çıkartabildiğimize göre bundan fazla bilgimiz olmamasına karşılık, hükümetleri tarafından oraya gönderilmiş İngiliz, Fransız ve Piemonte'lu subayların raporlarından, Tunadaki Türk kıtalarının sayısını çok iyi biliyoruz. Mısır'dan gelen askerlerin varışından sonra, biliyoruz ki, bütün raporlar Ömer Paşa emrindeki faal Türk ordusunun 110.000 savaşıdan fazla olmadığı ve bunların 80.000'inin düzenli asker olduğu konusunda birleşmektedir. Arkalarında 80.000 rediften oluşan bir ihtiyat ordu Edirne civarında bulundurulmaktadır, ama bu ihtiyat gücün durumu hakkında kesin bilgimiz yoktur. Bu nedenle, ilk silahın patladığı gün Ömer Paşanın emrindeki ordu, sayı bakımından düşmanınkinden daha zayıf olduğu, ve kendisini yenilgiden ancak düşmanın büyük hataları ya da kendisinin olağanüstü komuta hünerinin kurtarabileceği bir gerçektir.

Türklerin savunma hazırlıkları ve durumları hakkında da aynı derecede iyi bilgi sahibiyiz. Üç hat tahkim edilmiştir: Düşmanın nehri geçmesini önlemek için birincisi Tunada; ikincisi Varna'dan Şumnu'ya kadar uzanan; üçüncüsü de ikincinin birkaç mil gerisinde ve Balkan geçitlerini koruyan kalenin bulunduğu Kamçik nehrinde. Yabancı subaylar bu tahkimatın aşılmaz ve her türlü düşman saldırısını karşılamak için yeterli olduğu kanısındadır. Bu ra-

poru vermiş olan subayların sahra tahkimatı hakkındaki yüksek hünerlerine ve yargılarına karşı saygı duymakla birlikte, bu gibi fikirlerin büyük bir ihtiyatla karşılanması gerektiğini belirtmek isteriz. Alınamaz sanılan ve birkaç şarapnel mermisinden sonra ilk saldırıda düşmüş olan nice tahkimat gördük, ve tezis edilmiş en ünlü müstahkem mevki olan Torres Vedras hattının,¹¹⁷ pasif dayanma gücü yüzünden değil, Wellington'un burayı savunmak için elinde 100.000 asker bulunmasına karşılık, Massena'nın saldırı için ancak 30.000 askeri bulduğundan dolayı güçlü olduğunu bilmeyen yoktur! Tek ve müstakil sahra tahkimatı, örneğin dağ geçitlerinde bulunanlar, çok zaman iyi hizmet görmüşlerdir, ama yeni çağda, yetenekli bir generalin komutasındaki üstün hiçbir ordu hiçbir zaman olağan bir harekette sahra tahkimatının sağladığı direnç dolayısıyla yenilmemiştir. Ayrıca, sahra tahkimatının savunma türü ve şekli, sonucu etkileyen bir önem içerir; az disiplinli kıtalar ya da disiplinsiz askerler, üstlerine bir şarapnel yağmuru düştüğünde siper arkasında pek bir işe yaramazlar.

Şimdi, Türkler tarafından tahkim edilmiş üç savunma hattına bir gözatalım. Bunların birincisi Tunadır. Tuna hattının tahkimi ancak böyle bir hat üzerinde yapılan siperlerin Rusların nehri geçmesini önlemek için yapıldığı anlamına gelir; Orsova'dan ağzına kadar Tuna 600 mil kadar uzunluktadır; böyle bir hattı etkili surette tahkim etmek ve tahkimata asker yerleştirmek için, Türk generalinin komutasında bulunan askerin altı katı gerekir ve elinde bu kadar asker olsa bile, bunları bu amaç için kullanmakla, komutan en büyük hatayı işlemiş olur. Bundan şu sonuca varıyoruz ki, ilk tahkim hattı Rusçuk ile Hirsova arasındaki siperlerle sınırlıdır, ve bunlar nehir geçişini önler gibi görünürse de, etkili olarak önleyemez.

Şumnu'dan Varna'ya uzanan ikinci mevzi, 1829 yılında Türklerin ezildiği aynı mevzidir, ve orada kesin sonuçlu bir savaşa girişecek olurlarsa mutlaka yeniden yokedilirler. Mevzi, seçkin savunma niteliklerine sahip görünüyor, ve munzam işler yapılarak daha da güçlendirilebilir. Varna ve Şumnu'nun arkasındaki Kamçık mevzii daha da güçlü görünüyor, ve ayrıca bu mevzinin kuşatılması için, düşmanı, geride kuvvet bırakmaya zorlama üstünlüğü de var. Ama gene de her ikisinde de daha zayıf ordunun bütün avantajlarını ortadan kaldıran bir sakınca vardır, o da arkalarında geri çekilmek için ancak bir tek dar geçidin bulunmasıdır, ve burada savaşı kabul etmek duyulmamış bir hata olur, çünkü bu takdirde, Waterloo'da İngilizlerin yaptığı gibi kritik anda bir müttefik ordunun,

saldıran düşmanın yan tarafına hücum edeceği muhakkaktır.¹¹⁸

Ömer Paşanın bu tahkimatı ne şekilde kullanacağı konusunda bir yargıya varmak olanağına sahip değiliz. Savaşdaki rolünün esas olarak savunma olduğunu kesinlikle bildiğinden kuşku yok; ve bu yüzden de elindeki bütün araçlarla savunma mevkiini güçlendirmekte tamamen haklıdır. Bu tahkimat ile, Rusları, İstanbul için doğrudan bir tehdit yaratacak olan bu noktada Tunayı geçmekten vazgeçirmek mi, yoksa burada kesin sonuçlu bir savaşı kabul etmek mi niyetinde olduğunu bilmiyoruz. Söylendiğine göre, Rusların gene de Şumnu yönünde Tunayı geçmeleri halinde, ana güçlerinin önüne saldırıp destekleri yetişmeden önce, onları yenecek biçimde ordusunu düzenlemiştir. Bu takdirde, hareketin başarısızlığı halinde, ikinci müstahkem mevki, güvenli bir geri çekilmeyi mümkün kılar. Ama gerçekte, her üç savunma hattında da, büyük bir savunma savaşı hata olur; çünkü Ruslar ya da bütün savaş güçlerini bir saldırı için yoğunlaştıracaklar, ve bu takdirde Osman Paşanın pek şansı kalmayacak, ya da güçlerini bölüştürecekler, ve Osman Paşa da Rus kollarına saldırmak için tahkimli hatları terketmek zorunda kalacaktır. Bu tahkimatın savaşın çağdaş gereklerine uyan en iyi ve hatta tek kullanım şekli, Rus kollarının Tunayı geçişleri anında bunları ayrı ayrı kollara karşı saldırı hareketleri için geçici destek noktaları olarak kullanmaktır; bu esnada Rus ilerlemesini her bir hattaki çok ya da az inatçı bir savunma ile durdurabilir, ve üçüncü hat vasıtasıyla da, olağan bir çatışmaya meydan vermeyecek bir süre için en önemli Balkan geçitlerini elinde tutabilirdi. Aynı zamanda şu husus da açıklanmalı ki, bu tahkimatın savaşsız teslimi, her ordunun ve özellikle Türk ordusunun moralini azamî surette bozacaktır; çünkü tahkimat ve siperler arkasında kendisini koruyamazsa, açık sahrada Rusları nasıl yenecektir? Basit asker her zaman bu şekilde düşünür, özellikle az disiplinli ise. Demek ki, bu tahkimat gerçekten onlara verilen öneme sahip iseler, bunları Ruslardan çok Türklerin kendileri için tehlikeli saymamız gerekir.

Ama Ruslar da Eflak'ta kendilerine siperler hazırlamadılar mı? Kuşkusuz hazırladılar, ama onların durumu farklıdır. Onlar saldırı taraftır; onların tahkimatı, başarısızlık halinde geri çekilmeyi korumaya ve takibi durdurmaya yarayacaktır. Bundan başka, geri çekilme hattıyla temasta bulunan ve savunma hatları oluşturan birbiri arkasına dizili dört nehirleri de vardır. Bu hatlar, Tuna, Arşış, Buseo ve Seret nehirleridir. Bu durum, dışa bükülmüş tahkimat için ideal bir olanaktır; bunlar geri çekilmede bir Avrupa ordusu için engel teşkil etmezler, ama hünerli bir arazi tahkimiyle

takibe karşı ciddî engeller oluşturmurlar; ve bundan başka, burada amaç, bir tek geri çekilme hattıyla genel bir savaşa girişmek değildir. Bilebildiğimize göre, Rus tahkimatı, kesinlikle Avrupalı savaş sistemine uygun olmasına karşılık, Türklerinkinde Asyalı nitelik egemendir. Aynı düşüncesiz nitelik, Türklerin genel durumunda da belirleyici öğedir. İstanbul'u savunuyorlar ve en yakın yaklaşma yolu üzerinde konum alıyorlar; Ruslar ise, ilk saldırılarını bu kente yöneltir gibi yapmayıp, Türk egemenliğinin özellikle duyarlı olduğu ve Rus ordusunu gene de en kısa yoldan başkente götürecek olan yarımada'nın merkezi bölümüne yöneltirler.

Ama unutmamamız gereken bir durum vardır. Rus ordusu, hareketlerinde daima ağır ve ihtiyatlıdır ve her zaman öyle olmuştur. Çok büyük bir olasılıkla, kışın hiçbir girişimde bulunmayacaktır. Bu ya da şu Tuna adasını taraflardan birinin ele geçirmesi için birkaç çatışma olabilir. Ama çar son derece olağanüstü bir faaliyet emri vermediği takdirde —ki böylesi bile generallerinin pasif bilgiçlik taslamaları yüzünden büyük bir olasılıkla sonuçsuz kalacaktır— ilkyazın başlangıcından önce kesin bir manevra olasılığı çok azdır. Tuna geçilebilir, ama Balkanlar aşılabilir, ve bu ikisi arasında Rusların durumu çok tehlikeli olur.

Bu arada Türkler donanmalarını Varna'ya yolladılar. Donanmaya komuta eden İngiliz Amiral Slade'in keyfi yerinde görünüyor. Ama bu hareket de, çok tehlikelidir. Gerçekten Rus filosu Türklere kıyasla ve sayıları hariç zayıf görünüyor; ama Rusların her Türk savaş gemisine karşılık iki savaş gemisine, ve her Türk topuna karşılık iki topa sahip oldukları sürece, Türkler, sahil bataryaları menzili dışında hiçbir harekete cearet edemezler. Ve böyle bir durumda, donanma, Boğaziçinde çok daha güvenli ve iyi yatabilir, ve Ruslar, burada, onları ablukaya almaya pek girişemezler. Türk donanması bir kez Varna'ya gitti mi bütün hareket özgürlüğünü korumuş olur, ve Trabzon'a, Kafkas sahiline, ya da Rus donanmasının tek tek müfrezelerine karşı kullanılabilir.

Bu nedenle, Rusların her bakımdan Türklere üstün olduklarını ister istemez kabul etmek zorundayız. Gerçekten yetenekli bir komutan olan Ömer Paşanın, kişisel niteliklerini terazinin kefesine koyarak başarı sağlayıp sağlayamayacağı görülecektir. Yavaş bir insan olmasına karşın, ihtiyar Paskeviç deneyimli bir generaldir ve kolayca oyuna gelmeyecektir.

Yaklaşık olarak 21 Ekim 1853'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune, n° 3919, 8 Kasım 1853

Başyazı

SAVAŞ

(PARÇA)

Londra, Salı, 1 Kasım 1853

Viyana'dan Londra ve Paris'e çekilen telgraflarda, 1 Kasım tarihine kadar çarpışmalar başlamamışsa, düşmanca girişimlerde bulunulmasının durdurulmasına ilişkin, dört devletin ricası üzerine, Babıâlinin bir buyrutlu yayınladığı bildirilirken, İzakçı'nın,¹¹⁹ topa tutulduğu haberi henüz Londra'ya ulaşmamıştı. İzakçı'da karşılıklı top ateşi açılması, savaş başlamıştır şeklinde görülecek mi, görülemeycek mi? Şimdi Senet Borsasını ve basını karıştıran soru bu. Bana sorarsanız, mütarekenin süresi bugün bittiğine göre, bu soru pek önem taşımıyor.

Türk ordusunun Vidin ve Macin'de, yani Bulgaristan'ın kuzey-batı ve kuzey-doğu sınırlarında Tunayı geçtiği söylentileri dolaşıyor. Bu söylentilere ilişkin haberin doğruluğu, epey sugötürür. Paris'te yayınlanan *Presse*'in bugünkü sayısına göre, 15 ya da 16 Ekim tarihinde Seraskerlikte¹²⁰ yapılan bir askerî kurul toplantısında, Prens Gorçakov'un, prenslikleri boşaltmayı reddettiği haberi resmen alınır alınmaz, askerî girişimlerin Asya'da iki noktada, biri Karadenizde Poti kalesine karşı, ikincisi Gürcistan sınırında başlatılması kararlaştırılmıştır. Aynı gazete, İstanbul'a yeni atanan Fransa Elçisi General Barraguay d'Hilliers'in, bir kısım topçu ve *génie** subaylarının eşliğinde yola çıktığını haber veriyor. Barraguay kötü bir general, iyi bir entrikacı olarak bilinir. Size ünlü *Rue*

* İstihkam birliği. -ç.

de Poitiers kulübündeki¹²¹ yolsuzluklarını anımsatırım.

Rusların Avrupa'ya karşı savaşında karşılıklı olarak ilk top ateşi açılırken, sanayi bölgelerinde sermayenin emeğe karşı yürüttüğü savaşta da ilk kan döküldü. [...]

İkiyüzlü, süslü-püslü konuşan, şaşlı gözlü Manchester'li dalavereciler, Edinburgh'da, çarla, barıştan yana konuşurken,¹²² Manchester'de kendi ülkelerinin yurttaşlarıyla çarpıştılar. Bir yandan Rusya ile Avrupa arasında *hakemlik* öğüdü verirken, bir yandan kendi yurttaşlarından gelen, hakeme başvurulması dileklerini, onları küçümseyici bir edayla reddediyorlardı. Prestonlu işçiler, düzenledikleri bir açık hava toplantısında, "halen askıda bulunan anlaşmazlığı dostça bir çözüme bağlamak üzere, fabrika işçileriyle sanayiciler arasında bir toplantı düzenlemesi için, fabrika işçileri temsilciler kurulunun belediye başkanına başvurması"na karar verdiler. Ama efendiler *hakem* istemiyor. Amaçları, dileklerini zorla kabul ettirmek. Avrupa'da mücadelenin sürüp gittiği şu sırada, bu Rus propagandacılar, orduda azaltma yapılması için feryat ederken, bir yandan da içsavaş ordusunu, Lancashire ve Yorkshire polis gücünü artırıyorlar. İşçilere, *The People's Paper* ile birlikte şunu söyleyebiliriz:

"Eğer Lancashire'deki fabrikaları kapatırlarsa, Yorkshire'e temsilciler yollayın ve West Riding'deki fabrikalar kapatılırsa, Nottingham'la Derby'ye, Birmingham'la Leicester'e, Bristol'la Norwich'e, Glasgow'la Kiddeminster'e, Edinburgh'la Ipswich'e başvurun. Başvurularınızı daha genişletin, daha ilerletin ve her kentte, her iş kolunda, kendi sınıfınızı biraraya getirin. İşverenler tüm kendi düzenlerini size karşı bir safta birleştirirlerse, siz de tüm kendi sınıfınızı onların karşısında bir safta birleştirin. Geniş bir sınıf mücadelesine girişiceklerse, *bırakın girişsinler*, bu müthiş denemeyi gözlüyoruz.¹²³ [...]

Avrupa kıtasının mısır ihracını yasaklaması ya da yasaklama tehdidi üzerine, zahire tüccarları, ellerindeki zahireyi İngiltere'de depolamayı uygun gördüler. Bu zahire, ancak İngiltere'deki fiyatlar, Avrupa'dakinden daha yüksek bir düzeye çıktıktan sonra piyasaya çıkarılacak. Bunun yanısıra, 1847'nin tersine, Rus-Türk savaşı nedeniyle tahıl açığının 2.438.139 quarter,* un açığının ise 43.727 cwt.** miktarına ulaşması olası görülüyor. 30 Kasım tarihinden sonra Mısır'dan ihracat da yasaklanacak. Tahıl yasalarını yürürlükten kaldırmadan önce, iyi hasat mevsimlerinde biriktirilmiş yabancı tahıl stokları gerek görülen mevsimlerde İngiltere'nin

* 25 poundluk 11.325 kilogramlık bir İngiliz ölçüsü. -ç.

** 112 pound, yaklaşık 50 kg.. -ç.

emrindeyken, şimdi bu yıl ülke, başka ulusların alışlagelen *yıllık* tahıl fazlasını gözlemek durumunda bulunuyor.

The Weekly Times,¹²⁴ durumu, kendi görüş açısından, şöyle özetliyor:

"Bir quarter ekmek bir şilin — yarım yüzyıldan bu yana yılın bu mevsiminde, hava olmadık biçimde kötü — çalışan sınıflar grev çılgınlığı içinde — aramızda bir kez daha Asya kolerası kol geziyor ve savaş iptilasına tutulmuş bulunuyoruz. İngiltere'nin karşı karşıya bulunduğu uğursuzlukların dörtbaşı mamur olması için gereksindiğimiz tek şey, savaş, vergiler ve açlıktır."

New-York Daily Tribune
n° 3925, 15 Kasım 1853

KARL MARX

KUTSAL SAVAŞ

Türkler için ölüm-kalım savaşı, Ruslar için geleneksel ihtirasın savaşı, her iki tarafın dinsel bağnazlığının savaşı, sonunda, Tuna-da başladı. Beklendiği gibi, silahlı saldırıyı ilk Ömer Paşa başlattı; istilacının Osmanlı topraklarından zorla çıkarılması yönünde bazı gösterilerde bulunmak, onun görevi gereği idi; ama Tuna nehrinin karşı yakasına, Viyana'dan gelen söylentilerde öne sürüldüğü gibi, 30.000 ila 50.000 arasında asker geçirip geçirmediği henüz kesin değil. Böyle yaptıysa ölümcül bir acemilik göstermiştir demek için nedenler var. Bıraktığı kıyıda, geniş savunma olanakları, iyi bir mevzii vardır; ulaşmaya çalıştığı kıyıda ise saldırı gücü daha düşüktür ve bir felaket halinde çekilme olanağı yoktur. Bu nedenle, karşı kıyıya geçtiği haberi, daha olumlu bilgiler elde edilinceye dek, kuşkuyla karşılanmalıdır.

Avrupa'daki savaşım Türkler için elverişsiz koşullar altında başlamışsa da, Asya'da durum tersinedir. Orada, Rusya'nın ve Türkiye'nin sınır toprakları, askerî açıdan, oldukça farklı iki hareket bölgesine ayrılır. Bu bölgede yüksek sırtlar, daha doğrusu yüksek tepeler silsilesi Kafkasya'yla Orta Ermenistan yaylalarını birleştirmekte, Karadenize doğru uzanan akarsuları, Hazar denizine giden Aras nehriyle İran Körfezine giden Fırat nehrinden ayırmaktadır; eskiden Pontus'u Ermenistan'dan ayıran bu dağ silsilesi, şimdi savaşın verileceği iki farklı bölgeyi birbirinden ayırmaktadır. Sarp ve genellikle çorak olan bu dağlık bölgeyi aşan yol çok azdır

— iki esas yol, Trabzon ve Batum'dan Erzurum'a ulaşan yollardır. Bu duruma göre, askerî amaçlar için, sözkonusu tepeler, hemen hemen aşılamaz sayılabilir. Bu durum her iki tarafı, kendi bölgesinde, birbirinden aşağı yukarı bağımsız girişimde bulunan kuvvetlere sahip olmaya zorlamaktadır.

Karadeniz kıyısındaki toprak, birçok nehirle ve dağdan inen sellerle, savunma yönünden birçok askerî mevzi yaratmaktadır. Hem Ruslar, hem Türkler, önemli noktalardaki mevzileri takviye etmişlerdir. Bu bölüklere ayrılmış toprakta (ova gibi bir arazi oluşumuna olanak veren tek nehir vadisi Rion vadisidir), üstün kuvvetlere karşı bir savunma savaşı başarıyla yürütülebilir (çünkü dağ nedeniyle, mevzilerden pek azı karadan çevrilebilir). Ama bunun tek koşulu, denizden donanmanın desteği olmamasıdır. Kara ordusu cepheden temas kurarken ilerleyen ve gerekirse, düşmanın kanatlarında karaya asker çıkaran bir filo, bütün kuvvetli mevzileri tek tek ele geçirebilir ve sınırın her iki yakasında da pek fazla olmayan tahkim edilmiş mevzileri yıkmaya bile etkisiz duruma getirebilir. Karadenizin bu kıyı parçası, denizin efendisi kimse, onun denetiminde olacaktır. Başka bir deyişle, müttefik donanması Türklerle yakından işbirliği yapmadığı takdirde, bu toprak parçası, büyük bir olasılıkla Ruslara ait olacaktır.

İçerdeki topraklar, dağların iç kesimi, Fıratın, Arasın ve Kura nehrinin çıktığı toprakları kapsamaktadır. Sınırın bir yanında Türk Ermenistanı, bir yanında Rus Gürcistanı yer almaktadır. Bu bölge de çok dağlıktır ve genel olarak orduların geçmesine elverişli değildir. Türk tarafından Erzurum'un, Rus tarafından Tiflis'in, iki hareket üssü olacağı söylenebilir. Bu üslerden birinin ya da ötekiniin yitirilmesi, çevre toprakların kaçınılmaz olarak elden gitmesine yolaçabilir. 1829 Asya hareketinden sonuca götüren şey de Rusların Erzurum'a saldırısı olmuştur.

Ne var ki, taraflardan birinin hareket üssü, ötekinin hareket amacı olacaktır. Bu nedenle, Tiflis ile Erzurum'u birbirine bağlayan yollar, her iki taraf için hareket hattıdır. Bu bölgede üç yol bulunuyor: Birisi yukarı Kura ile Ahıska arasındaki yol, ikincisi yukarı Aras ile Erivan arasındaki yol, üçüncüsü de bunların ortasında Kars'tan geçen yol. Bütün bu yollar her iki tarafta da müstahkem kasabalar ve mevzilerle korunuyor ve Türkler ya da Ruslar tarafından seçilmeye en elverişli olanın hangisi olduğunu, Kafkasya'nın asil bölgelerine en kestirmeden götürecektir. Ama Türklerin bu ilerleyişi, Batum'da Çoruh vadisi yoluyla Oltu üzerinden Erzurum'a yürüyecek bir Rus birliği tarafından geriden çevirmeye alınabilir. Batum'dan gelen

yol, Tiflis'ten gelen yolla, Erzurum'a 15 mil kala birleşmektedir. Bu durumda sözü edilen bu yoldan gelen bir Rus birliğinin, Türklerin ikmal hattını kesmesi ve yeterince kuvvetliyse, Erzurum'u bile ele geçirmesi mümkün olabilir. Erzurum'un müstahkem mevkileri, ancak basit niteliktedir, ciddi bir direnç gösterme gücünde değildir.

Bu durumda Asya'da, tepelerin her iki yakasındaki savaşta kilit rol Batum'dadır. Bu nokta ve onun yanısıra ticarî önemini dikkate alınca, çarın öteden beri burayı neden elde tutmak için çaba harcadığı daha iyi anlaşılıyor. Bununla bitmiyor. Batum, bütün Asya Türkiye'sindeki savaş için kilit noktasıdır, çünkü kıydan içeriye doğru geçit veren tek yolu —Erzurum'a kadar bütün Türk mevzilerini arkadan çeviren yolu— denetim altında tutmaktadır. Ve Karadenizde hangi filo ötekini kendi limanına geri püskürtürse, o filo, Batum'a komuta edecektir.

Ruslar bu mevkinin önemini çok iyi biliyorlar. Gerek karadan, gerek denizden Kafkasya kıyılarına takviye birlikleri göndermiş bulunuyorlar. Kısa süre önce, Türklerin, Avrupa'da zayıf olsalar da, Asya'da kesin bir üstünlüğü elde tuttuklarına inanılıyordu. Asya ordusuna komuta eden Abdi Paşanın 60.000, 80.000, hatta 120.000 kişi topladığı söyleniyordu. Bedevî, Kürt ve öteki savaşçı başıbozukların, her gün akın akın Abdi Paşanın bayrağı altında toplandıkları haber veriliyordu. Kafkasya asileri için elde bol bol silah ve cephane bulunduğu, savaş ilan edilir edilmez, Rusya'daki bu direnç merkezlerinin orta yerine doğru yürüyüşe geçileceği söylenmekteydi. Ne var ki, Abdi Paşanın düzenli askerlerinin belki de 30.000'den fazla olamayacağı ve Kafkasya'ya ulaşmadan önce yalnız bu kuvvetiyle, inatçı bir direnç gösteren Rus taburlarıyla karşılaşmasının gerekeceği de söylenebilir. Abdi Paşanın Bedevî ve Kürt süvarileri, Rusları, bazı birliklerini ayırmaya ve böylece ana gövdenin zayıflamasına zorlayarak, dağ savaşında çok değerli olabilir. Bu süvariler, Rus topraklarındaki Gürcü köyleriyle göçmen köylerine büyük zarar verebilirler ve hatta Kafkasya dağlılarıyla gizli bir haberleşme düzeni de kurabilirler. Ne var ki, Abdi Paşanın düzenli birlikleri, Batum'dan Erzurum'a gelen yolu kapatma gücünü gösteremezse ve Rusların getirebileceği faal ordu gücünü yenemezse, başıbozukların başarısı kısa ömürlü olacaktır. Zamanımızda, güçlü, düzenli bir orduya karşı girişilen ayaklanma ya da başıbozuk hareketin gelişebilmesi, düzenli ordunun desteğini gerektiriyor. Bu sınırda Türklerin durumu, Wellington'ın İspanya'daki durumuna benziyor. Düzenli savaşta ve o savaşı yürütecek araçlarda üstün olan bir orduya karşı, İngiliz generalinin yaptığını

Abdi Paşanın yapıp yapamayacağını ve kaynaklarını böyle bir savaş için kullanmayı başarıp başaramayacağını henüz bilmiyoruz. 1829'da Erzurum önlerine gelen Rus askerlerinin sayısı 18.000'di, o zamandan bu yana Türk ordusunda görülen gelişmeyi dikkate alarak (gerçi Türk ordusunun Asya'daki parçası, gelişmeden çok az pay almıştır), şimdi aynı noktada 30.000 asker yığarsa Rusların başarı sağlama olasılıkları bulunduğunu söyleyebiliriz.

Rusya'nın Asya ordusu hakkında Avrupa'daki ordusuna bakışla çok az şey bilindiği ve söylenti ağır bastığı için, Rusların bunu başarıp başaramayacağını bugün için kim söyleyebilir? Kafkasya ordusu, destek birlikleriyle birlikte resmen 200.000 kişi sayılmaktadır. Karadenizden 21.000 Kazak, Türk sınırına doğru yürüyüşe geçirilmiştir. Birçok tümenin Güney kafkasya kıyısındaki Redut kalesine gitmek üzere Odessa'dan gemilere bindirildiği söyleniyor. Ama Kafkasya ordusunun resmî rakamın yarısına ulaşmadığını, kafkasya dışından gönderilen takviyelerin, apaçık nedenlerle, Rus gazeteleri tarafından öne sürülen kuvvette olamayacağını herkes biliyor. Birbiriyle çelişkin bilgilere dayanarak, Rusya'nın Asya sınır ordusu hakkında bir tahminde bulunmak kesinlikle olanaksız. Ama, her türlü olasılığı gözönüne alarak (Kafkasyalıların genel bir ayaklanmaya girişmesi durumu hariç), iki tarafın kuvvetlerinin hemen hemen dengede olduğunu, Türklerin Ruslardan bir parça daha kuvvetli olabileceklerini ve bu nedenle de bu savaş alanında *saldırı* savaşına girmelerinin yanlış olmayacağını söyleyebiliriz.

Türklerin başarı olasılıkları gerçekten Avrupa'ya bakışla Asya'da daha fazla. Asya'da, korumaları gereken sadece bir tane önemli yer var: Batum. Ve Batum'dan ya da Erzurum'dan Kafkasya'ya doğru gelişecek bir ileri hareket, başarılı olursa, onlara, müttefikleriyle, dağlarla doğrudan bağlantı olanağını sağlayabilir ve Kafkasya'nın güneyindeki Rus ordusunun Rusya'yla, hiç değilse karadan bağlantısını derhal kesebilir. Bu, tüm Rus ordusunun yok edilmesi sonucunu doğurabilir. Öte yandan, eğer Türkler yenilirlerse, Batum'u, Trabzon'u ve Erzurum'u tehlikeye atarlar. Ama durum bu olsa bile Ruslar, daha fazla ilerleyecek kadar güçlü olamayacaklardır. Sağlanabilecek yararlar, yenilgi durumundaki yitkilere ağır basıyor. Bu nedenle Türklerin, sağlam ve inandırıcı nedenlerle, bu bölgelerde saldırı savaşına karar verdikleri anlaşılıyor.

Yaklaşık olarak 27 Ekim 1853'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 3925, 15 Kasım 1853

Başyazı

İRAN, RUSYA VE DANİMARKA

(PARÇA)

Londra, Cuma, 4 Kasım 1853

St. James sarayı nezdindeki İran Elçisi Şafi Han, İran şahı tarafından İngiltere'den birdenbire geri çağrıldı. Bu geri çağırılma, garip şekilde, İran'ın Afganistan'a karşı giriştiği askerî hareketla¹²⁵ Herat'ı aldığı ve Rusların da Hiva Hanlığının başkeni Hiva'ya karşı askerî bir sefere giriştikleri¹²⁶ haberleriyle aynı zamana denk geliyor. İran'ın ve Rusya'nın askerî girişimleri, biri batıdan, öteki kuzeyden gelen ve Doğudaki İngiliz sömürgelerinin kuzey ucundaki Pencap'ta yoğunlaşan iki ayrı girişim olarak düşünülebilir. Rusya'nın askerî girişimine General Perovski komuta ediyor. General Perovski'nin 1839-40'taki Hiva hareketi başarısız kalmıştı. Aral denizinde son yıllarda küçük bir filo kuran Ruslar, şimdi Amuderya nehrinde yukarıya doğru gidebilme gücünü elde etmiş bulunuyorlar.

Baltık denizinde bir Rus donanması dolaşıyor. Bu donanma, kısa süre önce, İsveç'e ait olan Gothland adasının limanı Slito'daki müstahkem mevzileri yoklama fırsatını bulmuştu. Rusya, İsveç kıyılarına çok yakın olan Oland adasını nasıl alıp 1836'da çok sağlam bir biçimde tahkim etmişse, şimdi de bu adaya göz dikmiş bulunuyor. Rus filosu Gothland'dan sonra, Kattegot'a ve Baltık denizi ile Kuzey denizinin birleştiği sulara gitmiştir. Amacı, âlicenap çarın Danimarka'ya *bahşettiği* bütün devleti (Gesammt-Staats-Verfassung) kapsayacak anayasa denen anayasayı, Kopenhag Di-

yetinin büyük bir olasılıkla kabul etmemesi durumunda, Danimarka kralının yapmaya niyet ettiği *darbeyi* desteklemektir. Kopenhag'da durum şu: Danimarka hükümeti *Veraset Yasasını* yürürlükten kaldırmayı, onun yerine tahta veraseti düzenleyen yeni bir yasa koymayı, köylü ittifakı partisinin desteğiyle gerçekleştirdi. Albay Tscherning'in önderliğindeki bu parti feodal düzende zilyedin toprak üzerinde sahip olduğu hizmete dayalı tasarruf hakkı demek olan *Feste Gut*'u, tam bir mülkiyet hakkına çevirmeyi başlıca amacı olarak seçmiş bulunuyor. Bunun yanı sıra köylünün gelişmesine ve çıkarlarına yararı olacak bazı belediye yasalarının yapılması için çalışmakta. Tam adıyla Ulusal Liberal Parti, 1848'de Casino hükümetini¹²⁷ kuran, 1849 Anayasasını krala zorla kabul ettiren ve Schleswig-Holstein'a karşı savaşı yürüten Eyder Danimarkalılarının partisi, genel olarak meslek sahibi beyefendilerden oluşuyor. Bu parti, Avrupa'nın geri kalan kesimindeki tüm liberal partiler gibi, Danimarka'da köylülerden oluşan halk yığınlarının çıkarını dikkate almayı ihmal etti. Bu nedenle halk üzerindeki etkilerini yitirdiler. Böylece hükümet, bu partiyi, hemen hemen tamamen yakın biçimde, şimdiki Folketing'in dışında tutmayı başardı. Şimdi Folketing'de* toptasalar toptasalar ondan fazla kişiyi biraraya getiremeyecekleri söylenebilir. Ne var ki, Eyder Danimarkalılarının çirkin muhalefetinden, köylü ittifakı partisinin yardımıyla kurtulan hükümet, maskesini attı, her iki partinin de nefret ettiği Oersted'i hükümete çağırdı. Şu ana kadar da köylü partisini pohpohlamaktan başka bir şey yapılmadı. Köylüleri avlamak için daha önce hükümet tarafından sunulmuş olan yeni belediye yasası, kralın vetosuyla, yürürlükten alıkondu. Hükümet tarafından adlatılan ve sömürülen köylü ittifakı partisi de bunun üzerine Eyder Danimarkalılarıyla bir çeşit ortaklığa girdi, din adamı ve Eyder Danimarkalılarının önderlerinden biri olan Monrad'ı, anayasa sorunlarını inceleyen komisyonun başkan yardımcılığına atadılar. İki parti arasındaki bu ortaklık, anayasayı, anayasal bir yoldan devirme umutlarını tümünden boşa çıkardı. Tüm tasarı Moskoflar için, Moskoflar tarafından hazırlandığından, bunalımın bu noktasında Danimarka sularında bir Rus donanması görülüyor.

Viyana ve Berlin gazetelerinin tümü, kuvvetli Türk tümenlerinin, Tunayı aştıkları yollu istihbarat raporlarını doğrulayan haberler vermekteler. *Oesterreichische Correspondenz* gazetesine göre Türkler, Küçük Eflak'ta Ruslar tarafından püskürtülmüş bulunuyor. Bir telgraf haberi geçen ayın 21'inde Asya'da iki ordu arasında ciddi bir çatışma olduğunu bildiriyor. Türk başkomutanı, Vidin'de

* Danimarka parlamentosunun birinci meclisi. —ç.

Tunayı aşmaya iten, ilk bakışta büyük bir hata gibi görülmesi gereken bu manevraya karar verdirten koşulları daha iyi değerlendirebilmek için, daha fazla ve doğru bilgi gelmesini beklemeliyiz. *Kölnische Zeitung*, Prens Gorçakov'un, Eflak'ta bütün hazine kasalarına (bunların hükümete ait olup olmadığı belirtilmiyor) el koyduğunu haber vermekte. Bir başka Alman gazetesine göre de aynı general, yabancı ülkelere ihraç edilmek üzere Tunada bulunan bütün tahılı, depolara taşıtmış bulunuyor.

Şamil'in Prens Voronzov'a karşı üstünlük sağladığı haberlerini bugünkü Fransız gazeteleri doğruluyor. *Agram Gazette*, Prens Danilo'nun Rusya'dan önemli bir mektup aldığını ve bunun ardından, Karadağ'da elde edilen tüm tahılın Şabliyak'a taşınmasını emrettiğini bildiriyor. Kurşun dökümü ve fişek kovarı yapımı sürüyor. Rusların, Türklerle Ruslar arasında bir çarpışmanın yakın olduğunu, savaşın kutsal bir savaş, bir yurtseverlik savaşı olduğunu, komşu eyaletlerin Babıâliye yardımıda bulunmaması için Karadağlıların sınırı yakından gözlemleri gerektiğini Vladikaya* bildirdikleri haber veriliyor.

Viyana'da yayınlanan *Wanderer*'in 28 Ekim tarihli sayısında, St. Petersburg'dan gelen bir mektupta İmparator Nikola'nın, karargahı Volinya'da olmak üzere bir yedekler ordusu kurulmasını emrettiği bildiriliyor.

New-York Daily Tribune
n° 3928, 18 Kasım 1853

KARL MARX

* Piskoposun unvanı. Karadağ'ın o zamanki yöneticisi piskopostu. —ç.

TÜRK SAVAŞININ SEYRİ*

Tuna üzerindeki askerî hareketin başlamış olduğundan artık kuşku yoktur. Ömer Paşa, Vidin'de nehri geçmiş, karşı sahilde bir köy olan Kalafat'ı işgal etmiş, ve öncülerini Krayova'ya doğru göndermiş, ve Türklerin diğer bir saldırısı da Rusçuk'tan karşıdaki Giurgevo'ya yöneltilmiştir. Bundan başka, Brayla ve Turna'ya karşı bir üçüncü ve dördüncü saldırıdan da söz edilmektedir. Aynı zamanda, Oltenitza'da Rusların saldırgan oldukları bir çarpışma daha olmuştur. Bize iletilmiş haberlerden birine göre, son savaş üç saat sürmüş, ve Ruslar geri püskürtülmüştür; Viyana'dan 8 Kasım akşamı gelen diğer bir haberde ise, savaşın yirmisekiz saat sürmüş olduğu, ve sonucun daha henüz bilinmediği belirtilmektedir. İlk gelen haberin doğru olması olasıdır.

Diğer savaşların sonuçları hakkında da farklı haberler vardır. Guirgevo'dakinin başarısız olduğu anlaşılmakta, ve Brayla ile Tunnadakiler hakkında ise bir şey bilinmemektedir. Kalafat'ta girişilmiş olan ilerlemeye gelince, bazı telgraflar Türklerin üstünlük sağladığını ve Rusların yenilgiye uğradığını, başka telgraflar ise Türklerin derhal durdurulup Kalafat'a geri sürüldüğünü bildirmektedir. Durum, ilk raporun doğru olduğu yönünde görünmektedir.

Toparlarsak şu hususlar bellidir: İlerde daha ayrıntılı olarak

* Bu yazı İngilizce derlemede yer almadığı için, Almancadan (*Werke*, 9, s. 462-468) çevrilmiştir. -*Sol Yayınları*.

belirteceğimiz nedenlerle, Ömer Paşa, bu sınırda Türklerin doğan durumu gereği önce belirttiğimiz savunmada kalmaktan vazgeçip saldırıya kalkışmıştır. Ve Rusların Küçük Eflak'tan çekilmelerinden yararlanarak kendi mevzilerinin en sol ucundaki Vidin'de 28 Ekimde Tunayı geçmiştir; bunu hangi kuvvetlerle yapmış olduğunu saptamamıza olanak yoktur. Ama o zamandan beri Türklerin başka noktalarda ancak gösteri savaşlarına ve kısmî savaşlara girişmiş olduklarını duymuş olduğumuza, ve güçlü bir düşman karşısında Tuna gibi bir nehri önemsiz savaş kıtalarıyla geçmenin kesin bir hata olacağına göre, ömer Paşanın elindeki faal ordunun ana bölümünü beraberinde almış olduğundan emin bulunabiliriz. Çünkü alınan haberler bizi kuşku bırakmayacak şekilde inandırmadıkça, bazı telgrafların ileri sürdüğü gibi Öber Paşanın bu kadar büyük bir tehlikeyi göze alıp en yakın destek güçlerinin ya da ihtiyatlarının 150 mil uzakta Sofya'daki 8.000 kişi iken, Tunayı 7.000 kişi ile geçeceğine inanmayız. Ancak, Türk ordusunun ana kuvvetleri kısa zaman önce Varna, Şumnu, ve Rusçuk'ta bulunduğuna göre, buralardan aşağı yukarı 250 mil uzakta bulunan Vidin'de birdenbire ordusunun büyük bölümünü Ömer Paşanın nasıl yığılabildiğini de aynı şekilde anlayamıyoruz.

Akla en yakın gelen açıklama, Rusların Vidin üzerine ilerlemelerini gören Ömer Paşanın, ordusunu büyük ölçüde sola kaydırmış, ve doğrudan İstanbul'a giden yolun savunmasını Rusçuk, Silistre ve Şumnu'da bulunan kıtalara bırakmış olduğudur; sağ kanadının desteği için Rusçuk'u, sol kanadı için Vidin'i, ve merkezinin yığınak noktası olarak da Nikopolis'i seçmiştir. Rusçuk'tan Vidin'e 200 mil kadar olan bu mevkiye etrafına toplayabildiği bütün kıtaları sol kanadına yığarak Tunayı geçmiş, ve böylece Rusların sağ kanadını açıkça çevirmiştir. Rusların öncülerine baskın yapıp ve bunları Jiu nehri üzerinden geri çekilmeye zorlamak umudundaydı. Kendisi ise ya nehir geçidini cepheden zorlayarak ya da Rassova yakınında başka bir kolorduyu Tunadan geçirip Jiu nehrinin öteki sahiline ulaştırarak oraya varabilirdi. Tunanın ikinci yan nehri olan ve üzerinden, Vidin'den Bükreşe giden yol geçen Aluta nehri de, bu nehrin ağzının alt tarafında Türk merkezinin bir bölümü daha Nikopolis ve Tuna'da, Tunadan geçirilerek aynı şekilde zorlanabilirdi. Son olarak da Tunanın alt tarafındaki Giurgevo ve Brayla'da gösteri saldırıları yapılarak Türklerin gerçekten geçtikleri noktalar hususunda Ruslar yanıltılabilirdi.

Politik amaçlar bir an için dışlanırsa, bunların, Ömer Paşanın planları olması gerektiği hususunda pek kuşku kalamaz. Londra'nın *The Times* gazetesi, Türklerin Giurgevo'yu *filen*

geçişinden sözediyor, ama bunun yanlış bir haber olduğu bellidir. Avrupa'nın en büyük nehrini, üstelik en geniş ve en zor yerinde birbirinden 250 mil uzaktaki iki noktadan, ve azımsanamayacak toplu bir düşman karşısında iki kolordu ile geçmek gibi böylesine büyük bir hatayı yapacak herhangi bir teğmen bile disiplinli herhangi bir orduda bulunamaz.

Öyle ise Ömer Paşanın manevrasının amacı nedir? Düşmanı yanlardan çevirip yan ile cepheden aynı zamanda saldırarak bütün savaş hattını toparlamak için bir girişimdir. Kendi ana güçlerini bir baskın halinde düşmanın yanlarına saldırtmak, kendi cephesini bir saldırıya karşı korumuş olmak, bir başarısızlık halinde kendi geri çekilme hattının güvenlik altında olduğunu bilmek, ve düşman mevkiini bir yandan öbür yana kadar toparlama sonunda onun hareket merkeziyle bağlantısını kesmek koşuluyla böyle bir manevra kesinlikle yerindedir. Ancak, sözkonusu durumda, bu son koşul yerine getirilmemiştir. Tam tersine, Ömer Paşanın Eflak'taki kolordusunun sağ kanadının çevrilmesi ve dolayısıyla da Kalafat'a giden yolun kesilmesi (bu takdirde tek geri çekilme olanağı Avusturya olurdu) yüzünden, Ömer Paşanın geri çekilmesinin tehlikeye düşülmesi olasılığına karşılık, Bükreş'e yönelmiş Kalafat'a saldırı hiçbir biçimde Rusların geri hatlarını bozamazdı. Bir süre önce, yılarımızda, Türkler için tek kullanılabilir savunma hattının, Tunadan itibaren Seret nehri yönüne uzanan, ya da Besarabya'yı Avusturya sınırından ayıran dar arazi şeridi olduğunu belirtmiş olduğumuz anımsanacaktır. Rus haberleşme hattını kesme bile derhal tehdit edecek bu hareketi yapacak yerde, Türkler, orada bir zafer elde etseler bile hiçbir kesin başarının sözkonusu olamayacağı öteki uçtan saldırmışlardır. Olabilir ki, Türk cephesi saldırılara karşı o kadar güvence altındadır ki, ana hareketler Vidin ile Krayova ya da Slatina arasında cerayan eder ve bu takdirde Ruslar Tunayı daha aşağıdan kolay geçemezler. Bu durumda, Türkler, stratejilerinde, tahminlerimizin ötesinde cesaret sahibidirler. Ama aynı zamanda Türk cephesi Vidin'den Rusçuk'a kadar kendilerini düşmandan ayıran geniş nehir engeli karşısındadırlar, ve bu bölümde, nispi bir hareketsizlik zorunlu olacaktır.

Ama gene de esas koşul burada yerine getirilmemiştir.

Bu tür bir manevranın eşsiz bir örneğini, Jena savaşında görürüz.¹²⁸ Napoléon, savaş güçlerinin tümünü sezdirmeden Prusyalıların sol yanına getirmeyi başardı, ve onları öyle toparladı ki, Prusya ordusu kendi geri çekilme hatlarından yoksun kaldı, yok edildi, ve artık bir ordu olmaktan çıktı. Ama bu manevra yirmi mil karelik bir arazi üzerinde ve yirmi saat içinde tamamlandı. Burada

ise, ikiyüz kere elli millik ve yolu bulunmayan bir arazi sözkonusudur, ve her hareket için buna göre daha uzun zaman gerekecektir. Napoléon'a, Jena'da tam başarıyı sağlamış olan saldırının baskını, gücü ve şiddeti, burada birkaç az sayıdaki hareketten sonra, sözcüğün tam anlamıyla çamura saplanıp kalır. Haritaya kısaca bakarsak bu durum daha da belirgin olacaktır. Türkler Kalafat'tan Krayova'ya yürümek zorunda kalacaklar. Burada, Transilvanya Alplerinden Tunaya akan, Eflak'ı kuzeyden güneye bölen, ve herbiri saldıran bir ordu tarafından zorlanması gereken birer savunma oluşturan nehirlerden ilkiyle karşılaşacaklar. Bu bakımdan arazi, aynen Lombardiya gibidir, ve burada sözkonusu olan Jiu ve Aluta nehirleri, askerî önemleri çok kez denenmiş olan Mincio ve Etsch nehirleriyle karşılaştırılabilir.

Farzedelim ki, Türkler, Jiu nehrini belki kolaylıkla geçtiler; ama o zamanda Slatina yakınlarındaki Aluta ve ilk ciddî direnme ile karşılaşacaklar. Genişliği ve derinliği yüzünden Aluta nehri çok daha korkulacak bir engeldir; bundan başka Ruslar biraz çaba ile, orada, yalnız bütün Türk saldırılarını geri piskürtmek değil, derhal zaferi de sağlayabilecek bir orduyu yığabilirler. Krayova'da bir Rus zaferi ezici değilse büyük bir önem taşımaz, çünkü Türkler üç zorlu yürüyüşle Kalafat'a ve Tunaya varabilirler ve dolayısıyla bir takipten korunmuş olurlar. Ama Slatin'de bir Türk yenilgisi oradaki çok daha yoğun Rus kıtaları yığınağı yüzünden daha büyük bir kesinlikte olması bir yana, takip için Ruslara beş ya da altı günlük bir fırsat verir; bir zaferin meyvelerinin savaş alanında değil, yenilmiş bir ordunun tamamen dağılmasını sağlayan takip esnasında toplandığını herkes bilir. Demek oluyor ki, Gorçakov, orada, onunla savaşa tutuşmak isterse, Ömer Paşanın herhangi bir zaman Aluta'yı geçebilecek durumda olması olası değildir, çünkü Türklerin lehine olan bütün olasılıklar hesaba katılsa bile, Ömer Paşanın bu nehrin kenarına 25.000'den fazla asker getirememesie karşılık, Gorçakov buraya rahatlıkla 35.000 kişiyi zamanında toplayabilir. Tunanın güney sahilinden Türklerin yan saldırılarına gelince, Türklerde ancak seyrek bulunan çok büyük sayılardaki dubalarla ve diğer malzemeye donanmış olmayan saldırı güçleri oldukça zarsız olurlar. Aluta nehrinin, ve daha doğudaki diğer bir önemli nehir olan Ardışiş'in de başarıyla geçilmiş olduklarını tasavvur etsek bile, Ömer Paşanın Bükreş'teki Rus tahkimatını aşip sayıca kendisinden üçte-bir üstün olan Rus kıtalarını düzenli bir savaşta bozguna uğratması kolayca düşünülemez.

Demek ki, savaş, Ruslar tarafından genel olarak herhangi bir askerî ilke içerisinde yürütülürse, Ömer Paşanın yenilgisi muhak-

kak gibi görünmektedir; ama savaş askerî değil de, *diplomatik* esaslara göre yürütülürse sonuçlar başka olabilir.

Sırbistan'ı tehdit etmek için bu kadar kıtanın oraya gönderildikten sonra Rusların kendiliklerinden Kalafat'taki askerî bakımdan önemli mevzilerden geri çekilmeleri; Ömer Paşanın dirençle karşılaşmadan Tunayı geçişi, ve Küçük Eflak'taki (Aluta nehrinin batı bölgesindeki) oldukça tedirgin edilmeden ve çok yavaş olarak giriştiği hareket; anlayabildiğimiz ölçüde Türklerin bütün diğer noktadaki anlamsız saldırıları, ve son olarak da Ömer Paşanın farkında olmadığını kimsenin bir an bile kabul edemeyeceği Vi-din'den ilerleme esnasındaki stratejik hata — bütün bu olaylar, birkaç uzmanın vardığı, ama oldukça hayalî görünen bir sonuca ait bazı nedenler gibi görünmektedir. Bu ise, Rusların Küçük Eflak'ı Türklere bırakmak konusunda iki düşman komutanın bir tür zımnî anlaşmaya varmış olmalarından doğmaktadır. Bu anlamı çıkaranlar şöyle demektedirler: Aluta nehri, bütün karanlık kış aylarında her iki ordunun, nehrin iki tarafından birbirini seyredebilecekleri çok rahat bir doğal engel oluşturmaktadır, ve bu arada diplomatlar bir çözüm bulmak için tekrar uğraşabilirler. Ruslar bu kadar geri çekilmekle yüce gönüllülüklerini ve barışçı tutumlarını göstermekle kalmayıp, aynı zamanda, gaspedilmiş bölgeler üzerinde bir tür hak tesis etmiş olacaklar, ve Tuna Prensliklerinin Ruslar ve Türkler tarafından *ortak bir işgalin* varolan anlaşmalara büyük ölçüde uyduğu anlamını da kapsayacaktır. Bu apaçık yüce gönüllülükleri sayesinde, Ruslar, her zamankinden daha sıkıştırıcı durumda gibi görünen Asya'da onları tehdit eden tehlikelerden kaçınmış ve her şeyden önce de her zaman Türkleri elde bulundurdıkları Tunanın sol yakasındaki arazi şeridinden kovmaya yetecek güçte olacaklardır. Bu teorinin garip, ama hiçbir zaman yeterli olmayan olumlu bir kanıtı, sarayın güvenine sahip Viyana gazetelerinde açıkça ileri sürülmekte olmasıdır. Bu anlayışın yerinde olup olmadığını ya da düzenli bir savaşın ciddî olarak sürdürülüp sürdürülemeyeceğini önümüzdeki günler gösterecektir.

Artık belli olmuştur ki, Asya'daki her iki taraf da sanıldığından çok daha zayıftırlar. *Journal de Constantinople* gazetesine göre, 9 Ekimde, Türklerin, Erzurum'da 10.000 kişilik bir ihtiyatı, Batum'da da faal bir ordu olarak ayrılmış 4.000 düzenli ve 20.000 başıbozuk askeri, İran sınırındaki Beyazıt'ta 3.000 askeri, Batum dışında Rus sınırında en önemli iki noktayı oluşturan Kars ve Ardahan'da toplamı 16.000 kişi olan bir öncü gücü bulunmaktadır. Bunlar birkaç gün içinde Suriye'den gelecek 10.000 ya da 12.000

taze kıtalarla takviye edileceklerdir. Başka raporlardan çıkardığımızın tersine, bu haberler oldukça büyük bir azalma göstermektedir; 100.000 yerine sadece 65.000 asker! Ama öte yandan İstanbul'dan alınan haberlere inanılabilirse, Tiflis'ten dokuz mil uzağa kadar geri püskürtmüştür ve Gürcistan'daki komutan General Voronzov, bir Türk savaşı halinde, bu bölgeleri elinde tutamayacağını bildirerek 50.000 kişilik bir takviye istemiştir. Bu raporların ne dereceye kadar doğru olduklarını kestiremeyiz; ama Yerkum Kale, Redut Kale ve yukarı Kafkaslardaki öteki noktalara deniz yoluyla palas-pandıras gönderilmiş olan takviyeler, bu bölgedeki Rusya yıldızının pek parlak olmadığını göstermektedir. Bu takviyelerin kapsamı hakkındaki raporlar çelişmektedir; ilkin 24.000 askerin gönderilmiş olduğu söylendi; ama Ruslar böyle bir ordu için gerekli gemileri nereden buldular? 5. Kolordunun (General Lüders) 13. tümeninin oraya gönderilmiş olduğu anlaşılmaktadır; bu 14.000 kadar asker demektir ki, mümkün olandan daha fazladır. 24.555 kişi (anlaşılan Ruslar bu rakamı çok seviyorlar) ile Karadenizin Kazaklarının Kafkasya'nın batı ucunu karadan dolaşmış oldukları ve kayalık ve dar kıyı boyunca engellenmeden Redut Kaleye varmayı başarmış oldukları öyküsü, yakından irdelendiğinde bize daha az olası görünmektedir. Karadeniz Kazakları, Kuban ve Terek hattını korumak için esasen başlarını aşan bir işe girişmişlerdir; ve bu güçteki bir süvari kolunun tek başına ve saldırıya uğramadan yüzelli mil uzunluğundaki bir geçitten, düşman halkıyla dolu ve az sayıda askerin onları durdurabileceği ya da kolu ikiye bölebileceği bir bölgeden geçebilmesi — bunlar, bugüne kadar Suvorov'un Massena'yı Zürih'te yenmiş olduğunu iddia eden ancak Rusya'da duyulabilecek şeylerdir.¹²⁹

Türklerin girişebilecekleri en iyi saha şudur: Düzenli kıtaların Tiflis'e giden yola ani yoğun saldırıları —Türkler denizde tutunabilirlerse kıyı boyunca, bunu yapamazlarsa Kars ve Ardahan üzerinden— başıbozuklara özgü bir yorulmak bilmez, enerjik, ve yıldırım hızlı bir savaş yöntemiyle birlikte; bütün bu hareketler Voronzov'u kısa zamanda çıkmaza düşürür, Şamil ile bağlantı sağlar, ve Kafkasların her tarafından genel bir ayaklanmaya yolaçar. Ama burada cesaret, hız ve hareketlerin birbirine uyumu, Tunadakinden daha çok gereklidir. O bölgedeki Türk komutanlarının bu niteliklere sahip olup olmadıklarını bekleyip görmek gerekmektedir.

Yaklaşık olarak 1853'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 3934, 25 Kasım 1853

Başyazı

TÜRK SAVAŞININ DAHA SONRAKİ SEYRİ*

Kısa süre önce "Europa" gemisiyle gelen rapor, savaş alanından "Humboldt" vapuruyla gelen raporla doğrulanmaktadır. Bu raporlara göre, Türkler, çok üstün güçlere karşı ve ağır savaşlardan sonra Oltenitza'daki mevzilerini korumuşlar, ve ensonu yaklaşık olarak geçen ayın 14'ünde nehrin arkasına çekilerek Turtukay'da daha önceki tahkimatına yerleşmişlerdir. Beklemekte olduğumuz mektupların ve gazetelerin buna ait açıklamaları kapsayacağını tahmin ediyoruz, ama şu anda bu hareketin nedenini anlama olanığımız yoktur. Telgrafta, hareketin hiçbir engele raslamadan yapılmış olduğu bildirildiğine göre, bunun, Prens Gorçakov'un sağlamış olduğu etkili üstün güçlerin sonucu olduğu anlamı çıkmaktadır; demek oluyor ki, Rus komutanının, buraya yapabildiği ilk saldırıya oranla Oltenitza'ya ikinci bir saldırıda bulunması gerekli olan, ilkinin iki katı bir savaş gücünün başardığını kabul etmek gerekir. Ama gerçekte, sizce bilinen bütün olayların titizlikle incelenmesinden anlaşıldığına göre, Gorçakov'un elinde bu amaç için gerekli olan 45.000 kişilik böyle bir kolordu bulunmamaktadır. Gene alınan raporlara göre Türkler, nehri aşarak geri çekilmenin zor olacağı sırada, Oltenitza'da bir kış saldırısından korunmak için Turtukay'a geri çekilmişlerdir; ama şimdiye kadar durdurulmadan ve yadsınılamaz üstünlükte bir güçle saldırıda bulunmuş olması ile

* Bu yazı, İngilizce derlemede yer almadığı için, Almancadan (*Werke*, 9, s. 483-488) çevrilmiştir. -*Sol Yayınları*.

bu bildiri çelişmektedir. Bundan başka, Tunanın Eflak tarafında bulunan Vidin'deki sol kanatları da, yalnızca tutulmakla kalmaz, takviye bile edilebilirdi. Bu olay, her şeyden önce, Türkler tarafından genel bir geri çekilme hareketi anlamına gelir. Ve duruma uygun görüldüğü gibi Tunayı Brayla'da ya da Galiçya'da geçmek niyetinde olduklarını düşünürsek, başka kıtalarla Rusların sol yanına karşı kesin bir ilerleme kaydetmek olanağı varken, Ömer Paşanın, Olteritza'daki güçlü mevziinden kıtalarını neden geri çektiğini anlayamıyoruz. Ama savaş seferinin başından beri olaylara bakılırsa durumun karmaşıklığı daha iyi anlaşılır.

Her şeyden önce hiç kuşku yok ki, Türkler, gerek Vidin'de, gerek Turtukay'da ciddi bir dirençle karşılaşmadan nehri geçmek fırsatını bulmuşlardır. Bunda hayret edilecek bir şey yoktur, çünkü, askerî deneyimler göstermiştir ki, ne kadar geniş olursa olsun faal bir düşman ordusunun bir nehri geçmesini önlemek olanaksızdır. Gene bu deneyimlerle kesindir ki, düşmana, kıtalarının bir bölümünü beri tarafa getirdikten sonra, bir tek ve bu yüzden engellenmiş bir geri çekilme hattına sahip olduğu sırada üstün güçlerle saldırmak her zaman en büyük yararı sağlar. Ama Türklerin Tunanın sol sahilinde tutunmuş olmaları, her savaştan zaferle çıkmış olmaları, Rusların onları sözkonusu önemli mevziden püs-kürtecek durumda olmadan Bükreş'ten kırk milden daha uzak olmayan Oltenitza'yı on gün süreyle ellerinde bulundurmuş olmaları, ve ensonu engellenmeden kendi iradesiyle buradan geri çekilmeleri, bütün bunlar, sözkonusu yerde karşı karşıya bulunan Rus ve Türk kıtalarının karşılıklı güçlerinin tamamen yanlış tahmin edilmiş olduğunu göstermektedir.

Türklerin elinde ne gibi güçlerin bulunduğunu kesinlikle biliyoruz; ama Rusların güçleri hakkında her zaman elyordamıyla bilgi sahibi olmak zorundaydık. İki ordu kolordusunun Prut'u geçtiği, bir üçüncünün hemen arkasından geldiği açıklanmıştı. Bütün bunların doğru olduğunu kabul edersek, Rusların Tuna Prensliklerinde 150.000'den az olmayan bir kuvvetinin bulunması gerekir. Ama şimdiki olaylar, Valakya'da böyle bir Rus savaş gücünün bulunmadığını gösterdiğine göre, gerçekte orada bulunanlar hakkında doğru bir raporu Viyana üzerinden ensonu almış bulunuyoruz. Rusların güçleri şu şekilde oluşmaktadır.

1. Aşağıdaki piyade tümenlerinden kurulu ve General Dannenberg'in emrindeki 4 Ordu kolordusu:

a) 10. Tümen (General Soimonov)	16.000 kişi
b) 11. Tümen (General Pavlov)	16.000 kişi

c) 12. Tümen (General Liprandi)	16.000 kişi
d) Bir hafif Piyade Taburu	1.000 kişi
2. 5. Ordu kolordusuna mensup ve General Engelhardt komutasında 14. Tümenin bir tabur u	8.000 kişi
<i>Toplam piyade</i>	<i>57.000 kişi</i>
3. General Nirod ve General Fischbach komutasında iki tümen, toplam olarak	8.000 kişi
Ve 10 Kazak alayı, toplam olarak	6.000 kişi
<i>İkisinin toplamı</i>	<i>14.000 kişi</i>
4. Beher piyade alayı başına yaklaşık olarak bir batarya (12 top) olmak üzere bir tümen topçu, ya da toplam olarak 170-180 top	

Bundan anlaşıldığına göre, General Lüders'in komutasındaki 5. Kolordu Odessa'da toplanmamış olup kıtalarının bir bölümü Sivastopol'da, diğer bir bölümü de Kafkaslardadır; General Osten-Sacken komutasındaki 3. Kolordu henüz Volhinyen'dedir ya da olsa olsa Prut nehrini henüz geçmiştir ve en erken üç ya da dört haftadan önce savaş alanına getirilemez ve Rus ihtiyat süvarisinin, ve özellikle ağır süvarisinin Dinyeper gerisinde bulunduğu yerden kullanılacağı yere gelmesi için beş ya da altı hafta gereklidir. Bu bilgilerin kesin olduğuna kuşku yoktur ve altı hafta önce elimize geçmiş olsaydı, nerede ve nasıl olursa olsun, ama ne kadar erken olursa o kadar iyi olmak üzere, Ömer Paşanın Tunayı geçmesinin gerekli olduğunu söyledik.

Gerçekten Rusların delice cesaretini mantıki olarak açıklayabilecek hiçbir şey yoktur. 80.000 kadar askerle Eflak gibi bir çıkmaz sokağa girmek, orada birkaç ay kalmak, Rusların kendilerinin de kabul ettikleri gibi 15.000 kadar askeri, askerî hastanede hasta olarak bulundurmak, ve başka takviye sağlamadan kendisini talihinin şansına bırakmak — bu gibi durumlar daha önce hiçbir zaman meydana gelmemiştir ve genel olarak son derece tedbirli ve daima güvenle hareket etmek için çaba harcayan bir halk olan Ruslardan kimse böyle bir şey beklemezdi. Gerçekten, müfrezeler için indirimler yapıldıktan sonra Eflak'ta bulunan bütün ordu, ancak 46.000 kişidir, ve ayrıca bunlara çeşitli noktalarda gerek duyulacaktır!

Ama bu, artık bir gerçektir ve bunu, ancak Rusların, İngiliz hükümetindeki dostlarının diplomatik entrikalarına güvenmeleriyle, ve gerek düşmanlarını gerek büyük kıtaları ve çok miktardaki erzak ve levazımın yığılması sonucu Rusların karşılaşacakları güçleri küçümsemeleriyle açıklayabiliriz.

Öte yandan Türkler, Küçük Eflak'taki Kalafat'ta 25.000 askere

sahiptir ve bunları daha da takviye etmektedir. Bu kolordunun diğer hareketleri hakkında pek bir şey bilmiyoruz. Bunların Krayova'ya bile ilerlememiş oldukları, ve komşu köyleri işgal etmekten başka pek bir şey yapmadıkları anlaşılmaktadır. Bunun nedenleri de, aynı şekilde belli değildir, ve ancak Ömer Paşanın, esasında 25.000 kişiyi Sofya'ya yerleştirmiş olan İstanbul'un talimatına uymuş olduğunu, ve İstanbul'dan yönetildiğini tahmin edebiliriz. Bu uzaklıktan yargıya varmanın olanakları içinde, her halde bu kolordu, şimdi bulunduğu yerde tamamen yararsızdır, ve önce de belirtmiş olduğumuz gibi Sırlara karşı beklenebilen ama pek olası olmayan bir müdahale için ya çok büyük ya da çok küçüktür. Onu Tunanın daha aşağılarına sürmenin daha iyi olacağı bellidir; çünkü 28 Ekimde nehri geçmiş, 15 Kasım'a kadar pek fazla ilerlememiş, herhangi bir şekilde faal olarak saldırmamıştır. Bu onbeş günlük süre, kolorduyu Sistova'ya kadar Tunanın 150 mil daha aşağısına göndererek Türk ana ordusunun sol yanı ile doğrudan temas haline getirmek, ve bir iki münzam ilerleme ile de Türklerin solunun merkezi olan Rusçuk'a vardırmak için daha iyi kullanılabilirdi. Ana güçle birleşmesiyle bu 24.000 kişinin değerinin Kalafat'takine oranla iki katı artmış olacağından kimse kuşku duymaz, ve olaylar da bunu doğrulamaktadır; çünkü daha önce de belirtilmiş olduğu gibi Tunayı geçtiklerinden beri geçen ondokuz gün içerisinde Ömer Paşaya herhangi bir destek sağlamış olduklarını daha henüz duymadık.

Türklerin, Nikopolis ve Rusçuk'taki saldırıları ancak birer aldatmacaydı. Bunların iyi bir şekilde ve gereğinden fazla kıta kullanılmadan yapılmış olmakla birlikte saldıran tarafın sonraki niyetleri hakkında düşmanı şaşırttığı izlenimini yaratmıştır. Ana saldırı Oltenitza'da yapılmıştır. Hangi kıtaların orada sahraya sürülmüş olduğu, aslında daha henüz belli değildir. Bazı raporlara göre, ayın 11'ine bile Türklerin Oltenitza'da 24.000 asker bulundurmasına karşılık Ruslar ancak 35.000 askerle bunlara karşı koymuştur. Ama bunun yanlış olduğu bellidir. Ruslar, Türklerden üç ya da iki misli güçlü olsalardı, Türkleri kısa zamanda Tunanın öbür yakasına geri atmış olurlardı; oysa gerçekten ayın 11'inde Ruslar yenilgiye uğramışlardır.

Olağanın dışında daha kötü bir askerî yöntemden başka hiçbir şey, Türklerin, Gorçakov'u Eflak'tan kovmalarını önleyemeyeceği her zamandan daha belirli duruma gelmiştir. Ama gene de her iki tarafın da dikkate değer komuta hüneri denemeleri göstermiş olduğu muhakkaktır. 2 Kasım'da Türkler, ana geçiş noktaları olduğu belli bulunan Oltenitza'da Tunayı geçmişler, ayın 3'ü, 4'ü, ve 5'inde

Rusların saldırılarını başarıyla püskürtmüşler, ve böylece Tunanın sol yakasındaki üstünlüğü sağlamışlardır. Bu üç gün zarfında takviye kıtalarının gelmiş olması gerekirdi, ve bu takdirde derhal Bükreş üzerine yürüyecek duruma gelmiş olurlardı. Napoléon bu şekilde hareket ederdi, ve o zamandan beri her general biliyor ki, yalnızca hareket sürati kendi başına eksik gücün yerini alabilir, çünkü bu suretle güçlerini toparlamaya fırsat bulamadan düşman yenik düşer. Ticaret erbabının "vakit nakittir" dedikleri gibi, biz de, savaşta "vakit kıtalardır" diyebiliriz. Ama burada, Eflak'ta bu ilke ihmal edilmiştir. Türkler, dokuz gün süreyle, ayın 6'sından 15'ine kadar tam bir istirahat durumunda Oltenitza'yı işgal etmiş olarak duruyorlar, ve küçük karakol çatışmalarından başka hiçbir şey olmamış, ve bu suretle Ruslar, kıtalarını toparlamak, mümkün olan özenle yerleştirmek, ve geri çekilme hatları tehlikede ise bunları yeniden açıp güvence altına almak için zaman kazanmışlardır. Yoksa, ana ordusu daha aşağılarda nehri geçerek Rusların geri çekilme olanaklarını tamamen kesmesi için, Rusları yalnızca Oltenitza yöresinde tutmak niyetinde olduğunu mu düşünelim? Bu mümkündür, ama burada, Kalafat'ta 24.000 ve Oltenitza'da 24.000 kişiden başka Hirsova yönünde daha 50.000 kişiyi gerektiren bir hareket sözkonusudur. Oralarda Ömer Paşanın elinde böyle bir savaş gücü olsaydı (ve olduğu da mümkün görülüyor) bu gibi hünerli ve marifetli manevralara dalacak yerde zamanını daha iyi kullanabilirdi. Her durumda, 70.000 ya da 80.000 askeri, bir kitle olarak Brayla'da neden Tunanın öbür yakasına atıp bir tek vuruşla Eflak'taki Rusların bağlantı hatlarını kesmedi? Daha önce de söylemiş olduğumuz gibi, bu harekete belki şimdi niyeti vardır; ama bu uzun kararsızlıkların ve bu karmaşık hazırlıkların neden gerekli olduğu anlaşılır gibi değil. Hareket hattında güçler arasında bulunan büyük üstünlük hazırken, Prens Gorçakov'u aldatmakla uzun boylu bir yarar sağlanamaz. Onun daha çok arkasının kesilip bir vuruşta yokedilmesi gerekirdi.

Türk askerine gelince, şimdiye kadar girişmiş oldukları az sayıdaki çarpışmalarda mükemmel bir formda olduklarını göstermişlerdir. Topçu her yanda, Çar Nikola'nın, onları Avrupa'nın en mükemmel topçusu olarak tanımlarken abartmadığını göstermiştir. Savaş halinden ancak on hafta önce kurulmuş olan topçu taburu tam o sırada Fransa'dan gelmiş olan layın topları ile donatılmıştır, bu kısa zaman içinde ve savaş başlayınca, büyük hüner sahibi ve sözkonusu korkunç silahı kullanmayı çok iyi bilen keskin nişancılar yetiştirmiştir. Oltenitza'da Rusların hemen hemen bütün yüksek rütbeli Rus sabaylarını vurmak suretiyle bu durumlarını

kanıtlamışlardır. Genel olarak piyade geleneksel hat ve kol hareketlerini yapabilecek durumda bulunmuş olmalı, ve Oltenitza'da büyük bir cesaretle ve metanetle saldırmış olmalı ki, iki-üç günlük kısa bir zamanda Türk piyadesinin saldırısı savaşı kesin sonuca vardırnmıştır, ve bunu, yakın çarpışmada süngüsünün küçümsenemeyeceğini herkesin bildiği Rus piyadesi karşısında elde etmiştir.

Asya'dan gelen haberler, Avrupa'dan gelenlere göre, Türklerin daha da lehindedir. Anlaşıldığına göre Ruslara karşı Çerkez asıllı kitleler her tarafta ayaklanmış, Kafkaslara giden geçitleri ele geçirmişler, ve Prens Voronzov haberleşme bağlantılarından yoksun kalmış, ve bu arada Türk güçleri cephede ilerlemişlerdir. Bu surütle de savaş, çar için her yanda kötü talihle başlamıştır. Umut edelim ki, sonuna kadar böyle sürsün, ve Rus yönetimi ile Rus halkı bu suretle kibir ve gururlarını gemlemeyi öğrenip gelecekte kendi işleriyle uğraşsın.

Yaklaşık olarak 18 Kasım 1853'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 3944, 7 Aralık 1853

Başyazı

YENİDEN DİPLOMASİ

(PARÇA)

Londra, Cuma, 2 Aralık 1853

Son mektubumdan bu yana Türkiye'de herhangi bir çarpışma olmadı. Ne var ki, Rus genelkurmayından çok daha tehlikeli olan Rus diplomasisi, yeniden işe koyuldu. Hünkar İskelesi Antlaşmasını ufak-tefek değişikliklerle onaylamış olan ünlü 1840 ve 1841 Londra Konferansının yeniden diriltilmesi, Manş Denizinin her iki yakasında hükümet yanlısı basın tarafından, azçok açık biçimde ilan edilmiş bulunuyor. *The Times* gazetesi, "*güçlü barış önlemleri*"ni ima etmekte, yani kendine Türkiye'nin koruyucusu sıfatını veren ülkelerin Türkiye'ye karşı bir çeşit *silahlı barıştırma* girişiminde bulunmasını ima etmekte. Yanlış anlaşılınması gereken bir diplomatik gerçek var. O da şu: İngiltere hükümetinin İstanbul'a yolladığı İngiltere elçisinin Babıaliye sunduğu, 14 Kasım'da Divanın reddettiği son notanın, geçen mayıs ayında, Prens Mençikov'un ultimatoma Reşit Paşanın verdiği yanıtın ikinci baskısından başka bir şey olmadığı ortaya çıkmıştır. Her ne kadar işler, dış görünüşüyle değişmiş izlenimini verse de, gerçekte geçen mayıstan bu yana Türkiye ile Rusya'nın görece durumlarında hiçbir değişiklik olmadığı, Batı diplomasisinin gözünde Türkiye'nin hiçbir şey kazanmadığı, Rusya'nın da hiçbir şey yitirmediği anlayışını sultana vermek için Palmerston'larla Aberdeen'lerin takındıkları tutum budur.

Sırbistan Prensi Aleksandır, Türk askerlerinin kendi toprakla-

rından geçmesini yasakladığına, Rus başkonsolusunun dönmesini istediğine ve sultana hitaben yayınladığı bildiride, prenslikler bakımından Türkiye ile Rusya'yı eşit düzeyde koruyucu devletler olarak karşıladığına göre, Sırbistan'la ciddi bir çatışma olmasından korkulur. Başka herhangi bir zamanda Türkiye için öldürücü olabilecek böyle bir çatışma, bugünkü durumda, belki de Türkiye'yi Batı diplomasisinin pençesinden kurtarabilecek tek yoldur. Bugünkü karışıklığa bir şeyler katan, iflas eden Avusturya'yı tehlikeli tarafsızlığından sürüp uzaklaştıran, Avrupa savaşı olasılığını artıran ve Türkiye'yi devrimci tarafla ittifaka zorlayan her yeni olay, en azından Rusya ile olan savaşında, Türkiye'nin yararına hizmet edecektir. Doğaldır ki, Avrupa'daki Türk yönetimi tümünden değiştirilerek gerekli karşı-önlemler alınmazsa, Türkiye'nin çürümesinin yapısal nedenleri, görevlerini yerine getirmeye devam edeceklerdir.

New-York Daily Tribune
n° 3852, 16 Aralık 1853

KARL MARX

TUNADA SAVAŞ

Türklerin Oltenitza'dan çekilmeleri, Rus-Türk savaşının birinci döneminin sonuçlandığını gösteriyor. Bu çekilişle birlikte Kalafat'a geçişle başlayan bir dizi çarpışma da, ya kış nedeniyle kışlalara bir parça dinlenme olanağı vermek, ya da henüz geliştirilmemiş yeni tasarımları uygulamak üzere sonuçlanmış bulunuyor. Tunada verilen, sonuçlu tek çarpışma, Rusların Oltenitza'da Türklerin *tête du Pont*'una* saldırısı hakkında resmî ve özel raporlar geldiğine göre, askerî girişimin şimdiye kadarki dönemi hakkında konuşmak için zaman uygun görünüyor.

Ekimin 28'inde Türkler, Tunada, Vidin'den, Kalafat'a geçtiler. Keşif kollarıyla ufak-tefek çatışmalar dışında, bu noktayı işgallerinde, hemen hemen hiç rahatsız edilmediler. Bunun nedeni, Rusların, Kalafat'a saldırı için Krayova'da etkin bir güç yığmakta oldukları bir sırada, Türklerin ikinci ve daha tehlikeli yeni bir ilerleme hareketini gerçekleştirdiklerini öğrenmeleriydi. Türkler bu ikinci harekette 2 Kasım'da Tunayı Oltenitza'da geçmişlerdi. Orada Rusların gerideki birlikle bağlantı düzenine ciddi bir tehdit oluşturunuyorlardı. Tuna boyunda Vidin'den Oltenitza'ya kadar birçok yerde Türkler aynı zamanda, ikincil ya da düşmanı yanıltma amacını güden saldırılara da giriştiler. Ancak bu saldırılar ya Rusları iyi hazırlanmış buldu, ya da düşmanı aldatacak ve ciddi hatalara düşürecek ölçüde inandırıcı bir güçle

* Köprübaşı. —ç.

yapılmadı. İşte bu nedenle, Kalafat'taki birlik rahatsız edilmedi ve aldığı desteklerle, söylendiğine göre 24.000 kişiye yükseldi. Ama bu birlik ilerlemediğine ya da püskürtülmediğine göre, şimdilik onu bir kenara koyabiliriz.

Ömer Paşanın raporuna göre, Oltenitza'da karşıya geçiş şöyle oldu. Oltenitza, Tuna nehriyle Dambovitza nehrinin birleştiği noktada kurulmuş bir köydür. Dambovitza nehrinin tam ağzına raslayan noktada, Tuna nehrinin ortasında bir ada vardır. Bu nehrin güney kıyısında Tutrakan kalesiyle Tutrakan köyü bulunur. Nehrin bu güney kıyısında yamaç hayli dik yükselir. Bu 180-210 metrelik yamacın tepesine Tutrakan kalesi kurulmuştur. Bu nedenle de Tutrakan kalesinin topları, nehri bu noktada geçen herhangi bir birlik için en etkin destektir. 1 Kasım günü Türkler önce adaya geçmişler ve gece boyunca adada gayet sağlam istihkamlar hazırlamışlardır. 2 Kasım günü ise adadan Eflak kıyısına, Dambovitza nehrinin doğusuna geçmişlerdir. İki tabur asker, 100 atlı ve iki topla birlikte, teknelerle Eflak kıyısına aktarılmıştır. Tutrakan kalesinden açılan birkaç top ateşi, nehir kıyısına yakın bir yerde, Rusların ileri karakol olarak kullandığı bir yoksullar evinde bulunan Rusları oradan sürüp çıkarmaya yetmiştir. Yapıya derhal Türkler elkoymuştur. Bu yapı, onlara büyük yarar sağlamıştır. Yapı, kemerli bölmelerle çok sağlam kurulmuş bir yapıydı. Bu nedenle, herhangi bir emeğe gerek göstermeksizin, sahra tahkimatında, bütün gerekli koşulları kendinde taşıyan bir tabyaydı. Bunun sonucu olarak Türkler Dambovitza nehriyle Tuna arasında ivedi olarak istihkam yapmaya koyuldular. Sürekli olarak 400 kişi çalışıyor, istihkamlarda kullanılan çalı demetleriyle, içi toprakla doldurulan metris sepetleri daha önceden hazırlanıyordu. Aldığımız bütün raporlara bakarak varabileceğimiz sonuç, bu istihkamların kesiksiz, sürekli bir çizgi oluşturdıkları ve Rus mevzilerinden, Türklerin çıkartma yaptıkları noktaya kadar her türlü teması kestiğidir. Kesintisiz uzayıp giden istihkam çizgileriyle tahkimat uzun zamandan beri reddedilmekte, etkisiz bulunmaktaydı. Ama bir köprübaşı olarak bu istihkamın özel amacı, hazır kurulmuş bir tabya bulunması, Türkler arasında mühendis eksikliği ve Türk ordusuna özgü öteki koşullar, bu eski düzeni uygulamayı yeğ tutmalarına yolaçmış olabilir. Türkler Dambovitza nehrinde buldukları bazı tekneleri, ellerindeki öteki teknelerle birlikte, Tuna üzerinde derhal bir köprü yapımında kullandılar. Bütün bu işler 4 Kasım sabahı hemen hemen tamamlanmış oldu.

Türkler Oltenitza'da, Tunanın sol yakasında yalnız bir köprü başına sahiptiler. Türk ordusu nehri geçmemiştii, ondan sonra da

geçmedi; ama sol kıyıda sağlam bir *débouché** elde etmişti. Tutrakan'da yeter kuvvet yığıldığı zaman bu nokta hesaba katılabilirdi. Bunun yanı sıra, Dambovita nehrinin sağ ya da sol yakasını almalara elverecek olanaklara sahiptiler ve ensonu nehir dolaylarındaki bütün girişimleri, Tutrakan tepelerindeki kalede bulunan 10 ağır topla korunmaktaydı. Bu topların yolu, yüksek yerde bulunuşları ve o noktada nehrin dar oluşu nedeniyle, köprübaşının en azından yarım mil ötesine kadar uzanıyordu.

Köprübaşı, üç tabur (2.400 kişi), iki muhafız takımı (100 kişi), iki keskin nişancı birliği (200 kişi), 100 süvari ve yoksullar evine yerleştirilen oniki ağır topu kullanmak üzere bir miktar topçu tarafından işgal edilmişti. İstihkamların sağ kanadı, Tutrakan toplarının ateş alanı içindeydi ve o ateşle bir kanat koruması sağlanıyordu. Kaldı ki, Tutrakan topları, köprübaşının önündeki tüm ovayı tarayabilirdi. İstihkamların sol kanadı Dambovita nehrine dayanıyordu ve Tunanın ortasındaki adaya yerleştirilen batarya tarafından korunuyordu. Ama bu toprağın bir bölümü çok sık çalılarla kaplıydı. Bu bakımdan yaklaşan Rus birlikleri için önemlice bir sığınak olabilirdi.

4 Kasım günü Ruslar Türk hatlarına saldırdıkları zaman, Ömer Paşaya göre, 20 piyade taburu, 4 süvari alayı, 32 topları vardı. Toplam asker sayıları 24.000'di. Anlaşıldığına göre şu düzene girdiler: oniki piyade taburu ve ondört top, köprübaşının orta kesiminin karşısında; iki piyade taburu ve iki top, ormanlık bölgede, solda (Rusların sağ) Tambovita nehri yakasında; altı piyade taburu, *en échelon***, dört topla birlikte Türklerin sağ kanadının karşısında, Tunaya doğru yer aldılar ve onların safı, süvari tarafından uzatıldı. Rus topları bir süre ateş açtıktan sonra, ilkin orta bölüm saldırı koluna dönüştü, onu iki kanat izledi. İlk başta, siperlerden 1.200 yarda kadar uzaktan ateş eden Rus topçusu, daha sonra etkin ateş menziline (600-700 yarda) kadar yanaştı ve saldırı kolları ileriye doğru harekete geçtiler. Umulduğu gibi, Rusların sol kanadı (Tunaya yakın kanat) Tutrakan topları tarafından darmadağın edildi. Merkez kolu da kısa sürede aynı kadere paylaştı. Sağ kanat (Dambovita nehrinin kıyısındaki kanat) ise, adadan açılan ateşle ezildi. Bu kanadın herhangi bir girişimde bulunamayacak kadar zayıf olduğu görüldü. Saldırı, birincisi gibi *ensemble**** olmaksızın bir ya da iki kez yineleni, sonunda Ruslara yetti. Hendeğin (çok fazla sözcük anlamıyla alınmamalıdır) ke-

* Ağz, kavşak. -ç.

** Asker birliklerini belli aralıklarla merdiven biçiminde dizmek. -ç.

*** Topluca. -ç.

narına kadar azimle yürüdüler, ama göğüs göğüse çarpışmaya tutuşmadan önce, Türklerin ateşi, ezici olduğunu kanıtladı.

Çarpışma sırasında Ömer Paşa, yedek kuvvet olarak karşıya bir tabur asker daha gönderdi. böylece Türklerin çarpışmaya giren asker sayısı, 3.600 dolaylarında, ağır silah sayısı da 44 top olarak düşünülebilir.

Rus kuvvetlerinin miktarını doğru tahmin ise daha güç. Ömer Paşa 20 tabur askerden sözederken, onun karargahındaki iki İngiliz subay, çarpışmaya gerçekten katılan Rus askeri sayısını 8.000'e indirmekte görüş birliği içindeler. Bu iki ifade tam anlamıyla çelişkili değildir. Ruslar, çarpışmak üzere 20 tabura sahip olmuş olabilirler, ama arazinin yapısı nedeniyle, ya da karşılarındaki düşmanı hafife almış oldukları için, saldırıya geçen gerçek kollardaki asker sayısı, her seferinde sekiz taburu geçmemiş olabilir. Üstelik İngiliz subayların sözünü etmediği, ama Ömer Paşanın raporunda yer alan bir nokta, Rusların bol miktarda yedek kuvvete sahip olduklarını göstermektedir. Bu nokta, her yeni saldırıya, yedek kuvvetten alınan yeni bir taburun öncülük ettiğidir. Bundan başka "Kraliçe Haşmetmeaplarının Muhafızları"ndan olan iki İngiliz subayın raporu, her satırında, tüm orduların ayrıcalıklı birliklerinde cahil ve deneyimsiz kendini beğenmişliğinin damgasını taşımaktadır.

Tüm olarak, bu nedenle, Ömer Paşanın ifadesinin itibara değer olduğunu düşünüyoruz. Gerçi her seferinde Türk istihkamları üzerine altı bin ile sekiz bin arasında Rus askeri, aynı anda ve etkin olmayan bir biçimde saldırıya girişmiş olabilir, ama hareket sırasında orada onsekiz ya da yirmi Rus taburu bulunmuş ve bunlardan on ya da onikisi ardarda harekete geçirilmiş olabilir. Rusların en azından 1.500 ya da 2.000 kişiyi bulmuş olması gereken yitikleri de, savaş alanına getirmiş oldukları asker sayısının çok olduğunu tanıtlamaktadır. Ruslar sonunda, geride 500 tüfek, çok miktarda malzeme ve cephane ve Türklerin elinde 800 ölü ve yaralı bırakarak püskürtülmüşler ve bir ölçüde düzensiz bir biçimde çekilmişlerdir.

Bu çarpışmada tarafların taktiklerine bakarsak, Rusların çok büyük bir hata işlediklerini hayretle görürüz. Bu hatalarının cezasını, dikkate değer bir yenilgiyle ödemişlerdir. Kendileriyle pek nadir eşit olabilen düşmanlarını küçümsemişlerdir. Ruslar, önemli bir tabyayla güçlendirilmiş, kanatlarından biri adadaki on ağır topla korunan ve Tutrakan'daki yirmiiki topun hem komuta ettiği, hem cephesini koruduğu kuvvetli bir hatta karşı saldırıya geçmek zorundaydılar. Toplam olarak, hepsi ya da çoğunluğu ağır madenden yapılmış kırkdört ya da otuzsekiz ağır top vardı. Şimdi, her su-

bay, bir arazi tahkimatına saldırıya geçmeden önce, ilkin onu destekleyen topları ve bataryaları, kendi topçunuzla susturmanız gerektiğini bilir. Ondan sonra mümkün olduğu kadar çok sayıda siper ve o siperleri koruyan kazık engeller ve öteki savunma engelleri yıkılmalıdır. Ardından, saldırı gücü yarı yarıya yıkılmış ve savunucularının maneviyatı çöktürülmüş istihkamlara saldırıya geçirilmeden önce, bataryalar, saldırılan mevzilerin daha da yakınına getirilmeli ve siperler sürekli bir top mermisi yağmuruna tutulmalıdır. Bunu yapabilmek için topçunuzun sayı ve çap yönünden üstün olması gerekir. Ama Ruslar ne yapmıştır? Kendilerinininkinden sayıca, çapça ve hele helen tatbikat yönünden üstün olan bir topçunun desteklediği bir köprübaşına, 12 ve 6 poundluk toplarla yapılan kısa bir topçu ateşinden sonra, saldırıya geçmek! Rusların bu top ateşi, hiçbir ciddi sonuç doğuracak türden olmadığı için sırf bir formalite, ya da Türklere gösterilmiş bir nezaket olarak kabul edilebilir ve ayrıca, bütün raporlar aynı kanıda ama, Rus bataryaları köprübaşına 650 yardaya kadar yanaşıtlarsa, bazı topların tahribedildiğine dair herhangi bir şey işitmemiş olmamız da gariptir. Ama aynı zamanda, muhtemelen ilk defa ateşe maruz kalan ve böyle bir güç koşul altında, üstlerine dökülen üstün ateş karşısında ezilmeden önce Türk mevzilerine elli yardaya kadar yanaşan Rus askerlerinin gösterdiği kahramanlığı da takdir etmeliyiz.

Türklere gelince, onların taktikleri lehine de çok fazla şey söyleyemeyiz. Saldırıları sırasında Ömer Paşanın, köprübaşına gerekenden fazla askerle gereksiz yere kalabalık yığmamış olması çok iyi bir şey. Ama köprünün Tutrakan ucunda ve adada bir yedek güç, özellikle bir süvari gücü bulundurmamasına ne buyrulur? Ruslar püskürtüldüğü zaman, yenik düşmüş düşmanın üzerine süvarisini saldırtmamasına ne demeli? Bu zaferin manevi etkisiyle yetinmesi ve kampanyanın yazgısını belirlemesine yardım edecek tüm meyveleri dermemesi de ayrı. yalnızca iki mazeret bulabiliriz: birincisi, arazi tahkimatında, kesintisiz istihkam düzeni, düşmanın püskürtülmesi ardından, kuvvetli bir saldırıya elvermeyebilir. Çünkü kesintisiz istihkam, büyük miktarda asker topluluklarının aniden ve enerjik bir biçimde saldırıya geçmesine elverişli genişlikte yer bırakmaz. İkincisi de, ya Ömer Paşa, kuvvetlerinin açık arazide savaş gücüne güvenmemiştir ya da elde, zaferini tamamlayacak yeter sayıda asker hazır değildi.

Bu husus, bizi, bu harekete ilişkin stratejik sorunlara getiriyor. Ömer Paşa, Kalafat'ta aylaklık eden askerî birlikleri Oltenitza'da eli altında bulundursaydı, daha kararlı hareket etmez miydi? Rusların, kendi mevzileri arasından, saldırılmasını en çok arzu ettikle-

ri Kalafat'taki mevzilerini tehdit etmek üzere oraya 12.000 Türk askerinin ve bir o kadar da yedek gücün gönderilmesine ne buyrulur? Türklerin sonuca götürücü üstünlükler elde edebilecekleri bir noktada bu 24.000 askerin hazır bulunmayışını nasıl değerlendir-meli?

Ama bu, noktalardan sadece biri. Şimdi, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde anlaşılıyor ki, Ruslar, ekim ayı sonunda Eflak'ta 50.000 ya da 55.000 kişiden fazla asker yığacak durumda değildiler. Yol yokluğu, arazinin birbirini kesen yapısı, müfreze çıkarılması zorunluluğu, hareket halindeki bir ordunun olağan fi-resi dikkate alınırsa, kesindir ki, Ruslar, hiçbir noktada tek yığın olarak 30.000'den fazla asker bulunduramazlardı. Eflak'ın herhangi bir noktasında toplanacak 40.000 Türk, Rusları kesinlikle yener-di. Ve hiç kuşkuya yer yok, eğer o düşüncede olsalardı, zamanında gerekli önlemleri alsalardı, bu miktar askeri, hatta bunun iki katı-nı kolayca toplayabilirlerdi. Ama Avrupa diplomasisinin müdaha-leleri, divanın kararsızlığı, Sırbistan'a karşı Türk siyasetinin ka-rarsızlığı ve buna benzer hususlar, anlaşılıyor ki, önlemlerin yarım olması sonucunu doğurdu. Bu durum da, düşmanlık başladığı za-man Ömer Paşayı kendi başına bıraktı. Ömer Paşa Rusların zayıf-lığını biliyordu, savaşa istekli, üstün bir ordusu vardı, ama bu ordu 350 mil uzunluğunda, elli mille yüz mil genişliğinde bir ülkeye ya-yılmıştı. Kasım ayının ilk yarısında, girişimlerinin aksaması bu durumun zorunlu sonucuydu. Başka bakımlardan hata olan Kala-fat'a geçme girişimi, bu yönden bir gerekirlikti. Çünkü, karşı ya-maca geçmemeleri halinde atıl kalacak yirmi bin dolaylarında as-kerin toplanması için çok doğal bir yer olan Vidin, ana ordunun bu-lunduğu yerden epey uzaktı. Bu askerlerin karşıya geçmesi, hiç değilse, Rus askerlerinin bir bölümünü oraya çivilemeye ve Türk-ler yararına manevi bir etki yaratmaya yaradı.

Bükreş'e girişilecek ana saldırı için olduğu anlaşılan ve Kala-fat'taki girişimle Batıya çekilen Rusların çekilme hattını kesmeyi amaçlayan Oltenitza çıkarması, hiçbir sonuç doğurmadı, çünkü elde, Bükreş'e yürüyüş için gerekli olacak birlik yoktu. Oltenitza savaşının manevi etkisi kuşkusuz büyük bir kazançtı; ama zafer-den sonraki hareketsizlik —*dokuz gün* süren ve yağmurların baş-laması üzerine Türklerin Tunanın gerisine gönüllü olarak çekilme-leriyle sonuçlanan bu hareketsizlik ve çekilme— Türk askerinin yüzündeki heyecan parlaklığını silmeyebilir ama, Türk komutanın, ola ki tam hak etmediği ününü gölgeler. İlk hatayı Divan yapmış olsa bile, burada Ömer Paşanın da bazı hataları olması gerekir. Oniki gün süreyle Tunanın sol yakasına geçmek, bir köprü kur-

mak, Rusların birleşik ordusunu püskürtecek güçte bir köprübaşım gerçekleştirmek, arkasında büyücek ve çarpışmaya istekli bir orduya sahip olmak ve sonra 30.000 ya da 40.000 askeri karşıya taşıyacak olanağa sahip olamamak — niçin? Bunda paşanın bir ihmali olduğunu düşünmek gerekir. Ruslar kaçıp kurtuldukları için herhalde şükran duymaktadırlar. Rus ordusu şimdiye dek, bunun yarısı etmeyecek güçlüklerden bile, böylesine az bir maddi yitikle çıkmış değildi. Parça parça edilmeyi hak ettiler, ama hepsi selamete çıktı. bundan sonra onları bir daha böyle yakalama olasılığı olur mu bilmem.

New-York Daily Tribune

n° 3952, 16 Aralık 1853

Başyazı

DÖRTLÜ İTTİFAK — İNGİLTERE VE SAVAŞ

Londra, Cuma, 9 Aralık 1853

Okurlarınız, karına hükümetin diplomatik hareketlerini adım adım izlediler. Palmerston'larla Aberdeen'lerin, Türkiye'yi koruma, Avrupa'da barışı güven altına alma gibi bahanelerle girişebilecekleri çara destek olma girişimlerini okurlarınızın hayretle karşılayacağını sanmıyorum. Viyana Konferansının ölümden sonra dirilmesi ya da Londra Kongresi konusunda okurlarınız bilgi sahibidir. Başkent Senet Borsası, İngiltere'nin, Avusturya'yla Prusya'yı, çarpışan taraflar arasında Batılıların yeni bir arabuluculuk girişiminde bulunmaları çabasında desteklemeye ikna ettiğini, geçen cuma günü *The Morning Chronicle*'dan öğrendi. Sonra "bu girişim" haberi, *The Morning Post* gazetesinde, teselli edici bir açıklamayla birlikte yer aldı:

"Prusya'nın ve Avusturya'nın birlikte çalışmaları bu girişimde sağlanmaya çalışılmış ve elde edilmiştir, ve dört devlet bir protokol imza ederek *Avrupa'nın şimdiki arazi bölüşümünü korumak*, ve savaşmakta olan devletleri bir Avrupa konferansı aracılığıyla anlaşmazlıklarını barış yoluyla çözümlemeye çağırmak konusunda zımnen üzerlerine almışlardır. Dört devletin atacakları ilk adım, Doğudaki anlaşmazlık sorununda görüş birliğine varmak için Türkiye'nin hangi esasları kabul edeceğinin saptanmasından oluşacaktır. Bu husus açıkça saptandıktan sonra dört devlet, Rusya'yı, önerilen görüş birliğinin esasları üzerinde düşüncelerini

açıklamaya çağıracaktır. Bundan sonra da, her iki devlet, saptanacak bir yerde ve tarihte toplanacak büyük devletler konferansına tam yetkili temsilcilerini göndermeye çağıracaktır. ... Çarın saygınlığına zarar getirmemek ve Türkiye'nin çıkarlarını tamamen korumak için, ilk koşul olarak, her iki devletin diğerinin arazisinde oturan uyruklarının korunacağına ilişkin bir maddeyi de kapsamak üzere, Türkiye ile Rusya arasında *iyi anlaşma, barış ve ticaret hakkında bir anlaşma* yapılacak, ikinci koşul olarak da, sultan ile dört devlet arasında *1841 yılındaki Çanakkale Boğazı antlaşması-na benzer bir antlaşma* ile sultan, Tuna Prensliklerinin ve Sırbistan'ın bugünkü oluşumuna ve ayrıcalıklarına saygı göstermeyi, ve *Kaynarca Antlaşmasında olduğu gibi*, bu kez Rusya'ya karşı değil, Avrupa'ya karşı 'sahibi bulunduğu arazi içindeki hristiyan dinini özellikle korumayı' üzerine alacaktır.*

En sonunda da Printing-House Square'in *thunderer*'i,** dört devlet arasında ittifakın kesinlikle sonuca bağlandığını ve bu dört devletin, gerekirse Rusya ile Babiâliye "*zorla kabul ettirilecek*" koşulları saptadıklarını, ilk baskısında bildiren haberiyle geldi. Hisse senetleri derhal yükseldi. Ancak borsa simsarlarının mutluluğu kısa ömürlü oldu. Çünkü aynı *Times*, ikinci baskısında, gerçi dört devletin bir protokol hazırladıklarını, ama ortak bir nota taslağını, onun *zorla kabul ettirilmesi* gibi bir koşulla kendilerini bağlamaksızın sunduklarını bildiriyordu. Hisse senetleri yeniden düştü. Sonunda, "şaşırtıcı haber", ölü Viyana Konferansı'nın eski gövdesinin, ölümden sonra dirilişi haberine indirgenmiş oluyordu. Hayalet Konferanstan söz etmek saçma olurdu. Bir telgraf da haberi doğruladı. Bu telgrafa göre:

"Dört devlet, konferansa, 6 Aralıkta, İstanbul'a yeni bir tasarım üzerine kurulmuş mevcut anlaşmazlıkların giderilmesi için yeni bir öneri göndermiştir, ve başlamış olan savaş durumu durdurulmasa bile, barış görüşmelerinin sürdürüleceğini önermiştir."***

Savaşın hemen öncesinde, Viyana Konferansı, bu geçmişe ait Phthia,¹³⁰ Türkiye'ye, Prens Mençikov'un ultimatomeni kabul etmesini önermişti. Rusya'nın ilk yenilgisi ardından İngiltere'yle Fransa, Reşit Paşanın Prens Mençikov'a yanıtına sarıldılar. Şimdi, geriye doğru gidişlerinde, geçmişte girişilmiş işlerin hangi aşamasına ulaşmış olduklarını tahmin etmek olanaksız. *Augsburger Zei-*

* *The Morning Post*'tan yapılan bu alıntı, İngilizce derlemede özet olarak verildiğinden (s. 171), Almancasından (*Werke*, 9, s. 538-539) çevrilmiştir. -*Sol Yayınları*.

** İngiliz gazetesi *The Times*'a takılan ad. Gökğürültüsü gibi ses çıkaran anlamında. -ç.

*** Telgraf metni, İngilizce derlemede özet olarak verildiğinden (s. 172) Almancasından (*Werke*, 9, s. 539) çevrilmiştir. -*Sol Yayınları*.

tung, konferansın *yeni* önerilerinin, dört devletin "savaşı önleme" arzusunu dile getirdiğini yazıyor. Şaşırtıcı bir yenilik bu!

Status quo'nun yerini *status belli*'nin* şu sırada, bur tür diplomatik dedikodular her ne kadar yavan görülebilirse de, bütün bu inanılmaz konferanslar ve kongreler tasarımlarından, İngiltere hükümetinin gizli niyetlerinin sızdığını; hükümet yanlısı gazetelerin, bu yolda hükümetin ne kadar ileri gidebileceğini saptamak üzere antenlerini çıkardıklarını ve bugünün temelsiz söylentilerinin, yarının olaylarını birçok kez, önceden gösterdiğini unutmamalıyız. Şurası kesin ki, dörtlü ittifak, Avusturya tarafından kabul edilmediyse, dört devletin üzerinde görüş birliğine varacakları önerileri, Türkiye'ye zorla kabul ettirme düşüncesiyle İngiltere tarafından öne sürülmüştür. Herhangi bir ittifak sağlanamamışsa, dört devlet tarafından, en azından, işlerin hangi ilkeler çerçevesinde yürütüleceğini düzenleyen bir "protokol" imzalanmıştır. Rus ordusu, prenslikleri işgal edinceye ve Bulgaristan sınırına dayanıncaya kadar Türkiye'yi davranmaktan alıkoyan Viyana Konferansının bir kez daha işin başında olduğundan ve sultana yeni bir nota göndermiş bulunduğundan da hiç kuşku duyulamaz. Viyana Konferansından Londra'da yapılacak bir Avrupa Konferansına doğru atılan adımın, hiç de büyük bir adım olmadığı, 1839'da Mehmet Ali'nin isyanı sırasında kanıtlanmıştı. Rusya, Türkiye'ye karşı savaşı sürdürürken, kongrenin "barıştıрма" çabalarını sürdürmesi demek, Türk donanmasının Navaron'da yakılması ve sonucunu veren 1827-29 Londra Konferansının yinelenmesi demek olur. İngiltere hükümetinin önerilerine ve öteki devletlerin onayına temel görüşmelerin yürütülüşüne ilişkin esaslar, hükümet yanlısı gazetelerde, açıkça belirtiliyor: "Avrupa'da toprakların bugünkü dağılımı"nın korunması. Bu öneriyi, Viyana barışı koşullarına basit bir dönüş diye düşünmek, büyük bir yanılgı olur. Polonya Krallığının ortadan kaldırılması, Tuna nehri ağzının Rusya'nın eline geçmesi, Krakov'un yutulması, Macaristan'ın, bir Avusturya eyaleti haline dönüştürülmesi, bütün bu "toprak düzenlemeleri", hiçbir Avrupa kongresince onaylanmış değildir. Bu durumda, "Avrupa'da bugünkü toprak dağılımını" onaylamak, öyleymiş gibi gösterilmeye çalışılmasına karşın, Türkiye'nin Viyana Antlaşmasına alınmasından çok 1830'dan bu yana, Rusya'yla Avusturya'nın, o antlaşmaya karşı giriştikleri ihlal hareketlerinin onaylanması demek olur. "Rusya ile Türkiye arasında dostluk, barış ve ticaret antlaşması" — bunlar, Kaynarca, Edirne ve Hünkâr İskelesi antlaşmalarının başlangıç bölümündeki terimlerin aynısı. Palmerstoncu

* Savaş durumu. —ç.

gazete, "1841 Çanakkale Antlaşması gibi bir antlaşma" diyor. Evet, tama öyle. Avrupa'yı Çanakkale Boğazının dışında tutan ve Karadenizi bir Rus gölü haline dönüştüren antlaşma gibi bir antlaşma. Ama, diyor *The Times*, Çanakkale Boğazına savaş gemilerinin serbestçe girebilmesini ve Tunanin serbest ulaşımına açık olmasını neden koşut olarak öne sürmeyelim? Öyleyse 1839 Eylülünde, Lord Palmerston'ın, o zamanki Paris elçisi Bulwer'e yazdığı mektubu okuyalım. O dönemde de benzer umutlar beslenmiş olduğunu göreceğiz.

"Prenslüklerle Sırbistan'ın var olan kurumlarına, sultan saygı duymak zorundadır." Peki ama varolan bu kurumlar, sözkonusu bölgeler üzerinde egemenliği sultan ile çar arasında bölüştürüyor. Ve bu kurumlar, bugüne kadar, hiçbir Avrupa kongresince onaylanmış değil. Bu durumda, yeni kongre, Türk eyaletleri üzerinde, Rusya'nın *de facto** koruyuculuğuna Avrupa'nın yaptırımını (müeyyide) ekleyecektir. Böylece sultan, 'topraklarındaki hristiyan nüfusun' korunmasında çara karşı değil, Avrupa'ya karşı sorumlu olacaktır. Bunun anlamı şu: Sultan ile hristiyan uyrukları arasına yabancı devletlerin girme hakkı, Avrupa devletler hukukunun bir maddesi haline gelecektir. Herhangi bir anlaşmazlık sözkonusu olduğu zaman, sultanın topraklarındaki hristiyanlardan gelecek korunma isteğini, anlaşmaya taraf bir ülke olarak, kendi anladığı biçimde yorumlama hakkına sahip olan Rusya'nın hak iddialarını Avrupa, antlaşmayla bağlanmış olarak, desteklemek zorunda kalacaktır. Bu durumda yeni antlaşma, karma hükümet tarafından tasarlandığı ve yayım organlarınca açıklandığı şekliyle, Avrupa'nın Rusya'ya teslim oluşuna ve 1830'dan bu yana karşı devrimlerin getirdiği tüm değişiklikleri toptan onaylamaya ilişkin olarak bugüne kadar düşünülmüş en kapsamlı Avusturya'nın siyaset değişikliğinden, *The Morning Post*'un sahte bir inanmışlıkla "son on günün değişikliği" diye nitelediği değişiklikten hayrete düşmek için bir neden yoktur. Bonaparte'a gelince, ileriye ait tasarımları ne olursa olsun, sonradan görme imparator, Türkiye'yi merdiven gibi kullanmak suretiyle, eski meşru kudretler katına tırmanmaktan şimdilik memnundur.

Karma hükümetin görüşleri, hükümetçi haftalık *The Guardian*¹³¹ tarafından açıkça belirtiliyor. Buna göre:

"Rusya'nın Oltenitza siperleri önünde geri püskürtülmüş ve Karadenizdeki bir-iki kale zaptedilmiş diye Rusya'yı yenilmiş bir düşman saymak ve bu yüzden onun gırtlığına sarılmış olduğumuzu düşünmek sadece gülünçtür. Bu cüzi kayıplar onun

* Fiili. -ç.

ancak gururun, harekete geçirir, ve daha güçlü bir duruma gelinceye kadar onu görüşmelerden uzak tutar. Çar, kibirli ve hırslı, ama aynı zamanda ihtiyatlı bir insandır. Kaybedeceği, ama hiçbir şey kazanamayacağı bir kavgaya tutuşmuştur. Politikası kendinden öncekilerin aynıdır, ve sözkonusu politika, savaşların kendisinden çok savaş tehditleriyle bir şeyler sağlamayı, ve sürekli ve değişmez saldırı sistemi içinde oldukça geniş ölçüde esnek bir ayarlama yeteneği bulundurarak büyük yıkımlardan kaçınmayı ve *hatta küçük yenilgilerden yararlanmayı* kapsar. Avrupa'nın toprak ilişkilerinde herhangi bir değişiklik yapmamak ve yapılmasına izin vermemek hakkında dört devletin almış olduğu yukarda sözü geçen kararının, çarın durumuna ve politikasına, *bu mantık açısından* bakıştan ileri geldiği anlaşılmaktadır. İngiltere'nin Rusya'yı yendiğini sananlar, ya da *muhafazakar* gazetelerin acayip saçmalarına kapılanlar yanılıyorlar. Gündemde *Rusya'nın küçük düşürülmesi* değil, Avrupa'nın (doğaldır ki, Rus anlamında) barışa kavuşması ve mümkün olduğu ölçüde Fransız asker elçisinin sultana namus sözü vermiş olduğu sürekli barışa erişmektir. Şundan emin olabiliriz ki, yukarda sözü edilmiş olan öneri, yalnızca *status quo*'nun tekrar kurulmasından ibaret olmayıp, gerek Türkiye ile Avrupa, gerek Türk hükümeti ile hristiyan uyrukları arasındaki ilişkileri sürekli bir esasa göre düzenlemeyi hiç olmazsa deneyecektir. Evet, deneyecektir — çünkü ne kadar sürekli olarak düzenlemeye çalışsa da *Avrupa'da bir Türk İmparatorluğunun varlığına izin verildiği sürece, aslında her antlaşma her zaman geçici kalacaktır*. Ancak, böyle bir antlaşma bugün mümkün ve gereklidir."*

Öyleyse büyük devletin hedef aldığı amaç, çarın "küçük yenilgilerden yararlanması" ve "Avrupa'da Türk İmparatorluğunun varlığına izin vermemesi" için ona yardım etmektir. Kuşkusuz, geçici düzenleme, "işlerin elverdiği ölçüde" bu mükemmel sonucu hazırlamak içindir.

Ne var ki, bazı koşullar, karma hükümet siyasetçilerinin hesabını, özellikle altüst etmiştir. Bazı istihbarat raporları, Türkiye'nin, Karadeniz kıyılarında ve Gürcistan sınırlarında yeni zaferler kazandığını bildiriyor. Öte yandan, Polonya'daki ordunun tüm olarak Prut'a yürüyüş emri aldığı kesinlikle belirtiliyor; bu arada Polonya sınırından gelen haberlere göre, "geçen ayın 23'ünü 24'üne bağlayan gece *brinka*'ya girilmiş, yani orduya asker devşirilmiştir. Üstelik, eskiden bir ya da iki kişinin asker yazıldığı yerlerde bu kez sekiz-on kişi askere alınmıştır." En azından bu bile, dörtlerin

* *The Guardian*'dan yapılan bu alıntı, İngilizce derlemede özet olarak verildiğinden (s. 175), Almancasından (*Werke*, 9, s. 541-542) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

barıştırmacılık yeteneğine, çarın çok az güvendiğini göstermektedir. Avusturya'nın, "dört saray arasında herhangi bir ittifakın sonuçlandırılmış olmadığına" ilişkin açıklaması ise, bu ülkenin, bir yandan, bazı koşulların Türkiye'ye zorla kabul ettirilmesini arzu ederken, bir yandan da çarın çıkarlarına ilişkin olarak düşünülmüş tasarımları Türkiye'ye zorlamaya kalkışmış gibi görünmemek istediğini ortaya koymaktadır. Son olarak da, "bugünkü durumda, Rusya ortaya atığı iddiaları tamamen geri almadıkça ve prenslikleri derhal boşaltmadıkça dostça bir düzenlemenin hiçbir biçimde kabul edilemez olduğu"na ilişkin sultanın Fransa elçisine verdiği yanıt, kongrecileri yıldırım çarpmışa döndürmüştür. Şimdi usta, deneyimli Palmerston'ın yayın organı, kardeşlikten yana olan öteki ahbablara, içtenlikle şu gerçeği söylüyor:

"Saygınlığını ve etkisini sarsınadan Rusya, prenslikleri derhal terkedemez ve bütün taleplerinden tamamen vazgeçmeyi kabul edemez. Bu kadar güçlü bir devletin her şeyi göze alan bir savaşa girişmeden buna izin vereceğini düşünmek budalalık olur.

"Bu nedenle, şimdi bir görüşme girişiminin ele alınmış olmasına üzülmüyoruz, çünkü bunun ancak bir hayal kırıklığına yolaçacağını öngörmekteyiz."*

Yenildiği için Rusya şimdi görüşmeye yanaşamaz. Bu nedenle yapılacak şey, savaş dengesini değiştirmektir. Bu, Rusya'ya zaman kazandırmaktan daha başka türlü nasıl yapılabilir? Rusya'nın istediği tek şey, bugünün işini yarına bırakmaktır, yeni asker toplamak, bu askerleri tüm imparatorluğa dağıtmak, onları belli yerlerde yığmak, Kafkasya dağlarının hakkından gelinceye kadar Türklerle savaşı durdurmaktır. Böyle yaparsa Rusya'nın şansı artabilir, "Rusya yenik değil de, yenmiş durumda olursa, o zaman" görüşme çabaları başarıya ulaşabilir. Viyana'da yayınlanan *Ostdeutsche Post*'ta¹³² ve hükümetçi *Morning Chronicle*'da belirtildiği gibi, İngiltere hükümeti, bu doğrultuda, üç aylık bir silah bırakımına razı göstermesinin uygun olacağı hususunda Türkiye'ye ısrar etmiştir. Lord Redcliffe, sultan hükümetinin reddettiği silah bırakımı önerisine haşmetmeaplarının rızasını almak amacıyla, sultanla beş saat süren bir görüşme yapmıştır. Sonunda, sorunu görüşmek üzere bakanlar kurulu olağanüstü toplantıya çağırılmıştır. Babıâli, önerilen silah bırakımını kabul etmeyi kesinlikle reddetmiştir. Zaten Osmanlı halkına açıkça ihanet etmeksizin böyle bir öneriyi kabul edemezdi. Bugünkü *Times* "Duyguların şimdiki durumunda, Babıâlinin iddialarını ılımlılık sınırlarına sokmak kolay

* Alıntı, İngilizce derlemede özet olarak verildiğinden (s. 176), Almancasından (*Werke*, 9, s. 543) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

olmayacak" görüşünü öne sürüyor.

Babîâli, yenilginin, çarın onuruyla bağdaşmaz olduğunu, bu nedenle kendi başarısını boşa çıkarmak ve çarın yeniden galip ve "âlicenap" olabilmesini sağlamak için, ona, üç aylık bir silah bırakımı süresini tanımak gerektiğini anlama ılımsızlığını göstermiştir. Üç aylık bir silah bırakımını gerçekleştirme umutları, henüz tünden bir yana konmuş değildir. "Belki" diyor *The Times*, "dörtler tarafından önerilecek bir silah bırakımı daha etkin olabilir."

İyi huylu *Morning Advertiser* ise, "bu açıklamaların doğru olduğunu kabul etmeye hazır değil", çünkü "Osmanlı davasına çar lehine ihanet etmek için ya da bu amaca uygun olarak daha dolaysız ve daha mükemmel bir girişim, en akıllı kafalar tarafından bile tasarlanamazdı."*

Radikal *Morning Advertiser*'ın, Palmerston'ın "şeref ve iyi niyetine" güveni ve onun yanısıra İngiltere'nin diplomatik geçmişine ait cahilliği ölçülemeyecek kadar fazla. Bu gazete Zahirîciler Derneğinin malı olduğundan mıdır nedir, başyazıları, zaman zaman, bizzat zahire tüccarlarının yazdığından kuşkulaniyorum.

İngiltere, İstanbul'da ve Rusya'nın ileri karakolu olan Viyana'da böylesine meşgulken, acaba Rusya, İngiltere'de işleri nasıl yürütüyor, bir de onu görelim.

Daha önceki bir mektupta, okurlarınıza haber verdiğim gibi, karma hükümet, Karadenizde yalancıktan Rusya'yı tehdit ediyormuş gibi görünürken, Rusya'nın savaş gemileri —*Avrora* ve *Navarin* firkateynleri— Portsmouth'da kraliçenin doklarında donatılıyor. Geçen cumartesi günü, *The Morning Herald* ve *The Daily News* gazeteleri, Rus firkateyni *Avrora*'dan kaçan ve neredeyse Guildford'a ulaşmak üzere olan altı Rus denizcinin ardından *Avrora*'nın bir subayıyla bir İngiliz polis müfettişinin yetiştiğini, denizcileri Portsmouth'a geri getirdiklerini, onarım ve donatım nedeniyle *Avrora* mürettebatının yerleştirildiği *Victorious* gemisinin güvertesinde haşın bir dayak cezasına çarptırıldıklarını, ardından da prangaya vurulduklarını haber verdiler. Bu durum Londra'da öğrenilir öğrenilmez, bazı kişiler, Avukat Charles Ronalds aracılığıyla, Tuğamiral Martin'e, İngiliz donanmasının bazı subaylarına ve *Avrora*'nın Rus kaptanına hitaben altı denizcinin, İngiltere başyargıcının önüne götürölmelerini emreden bir *habeas corpus*** sözleşmesi¹³³ çıkarttıldılar. İngiliz tersane makamları, bu mahkeme

* *Morning Advertiser*'den yapılan alıntı, İngilizce derlemede özet olarak verildiğinden (s. 176), Almancasından (s. 544) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

** Bedenin senindir anlamına gelen bu Latince deyim, hukukî bir çağrı belgesinin adıdır, sanığın alıkonuşunun yasal olup olmadığına karar verilmesi amacıyla çıkarılır. —ç.

çağırısına uymayı kabul etmediler. İngiliz kaptan, yardımcı amirale, o amiral de işi, on yıl önce, Bandieras olayında, İngiltere Posta İdaresini Metternich'in emrine vermiş olan Amirallik Lordu ünlü Sir James Graham'a aktardı.¹³⁴ Rus kaptana gelince, gerçi kraliçenin çağrı belgesi, *Victorious* gemisinde kendisine tebliğ edildi ve ne demek olduğu, bir çevirmen aracılığıyla kendisine tamamen anlatıldı, ama Rus kaptan, belgeyi, hakaret edici bir eda ile fırlattı attı. Belge, lumbardan tekrar içeriye atıldıysa da yeniden fırlatıldı. "Bu belge" dedi Rus kaptan, "haşmetmeaplarından geliyorsa, gerçekte, Rus elçisine ya da konsolosa gönderilmesi gerekir." Konsolos ortada yoktu. Konsolos yardımcısı da işe karışmayı kabul etmedi. 6 Aralıkta, bu kez Portsmouth donanma makamlarına çıkarılan çağrılarla, kraliçe adına, yalnızca altı denizcinin değil, ama Rus kaptanın da başyargıcın önüne getirilmesi emredildi. Bu çağrıya uyacak yerde, Amirallik Dairesi, Rus gemisini limandan dışarıya çekmek ve açık denize çıkarmak için elinden gelen bütün çabayı gösterdi ve önceki gün, Kaptan İzalmatiyev'in, *habeas corpus* çağrısına meydan okuyarak, *Avrora*'yla Pasifiğe açıldığı görüldü. Bu arada, çünkü *Daily News* gazetesinin bildirdiği gibi, "Rus fırkateyni *Navarin*, esaslı bir kalafat ve onarımından geçirilmek üzere hâlâ doktadır. Çok kalabalık bir tersane işçisi grubu bununla meşgul bulunmaktadır."*

Ancak, bu "heyecan uyandırıcı" olayın, hükümet basınında nasıl yansıtılmış olduğu dikkate değerdir.

Peel taraftarlarının organı olan *Morning Chronicle*, kendi adamları olan Graham'ın bu işe en çok bulaşmış kimse olduğundan susmayı yeğlemiştir. Suskunluğu ilk bozan gazete Palmerston taraftarı *Morning Post* oldu, çünkü onun gibi göstermek hünerini ortaya koymayan mahsus böyle bir fırsatın kaybolmasına izin veremezdi. Gazeteye göre, olayın tümüne fazla önem verilmiş, ve durum son derece abartılmış şekilde anlatılmıştır. Gazete, asker kaçaklarının acımasız şekilde kırbaçlanmalarını ve tutuklanmalarını emretmiş olan Rus kaptanın tanıklığına başvurmaktaydı. Rus kaptanın emirlerine ve kendi isteklerine karşın bu tayfaların karaya çıkmaları sağlandıktan sonra "sarhoş edilerek bir araba ile ülke içine getirilmişler" ve Londra'ya nasıl ulaşabilecekleri ve orada başvurabilecekleri kimselerin adresleri bildirildikten sonra "ortalıkta bırakılmışlardır". Bu saçma öykü, Palmerston taraftarı gazete tarafından, *The Times* gazetesi için ortaya atılamayacak kadar uydurma bir yalan olan, kaçakların "kendilerinin polise teslim ol-

* Bu ve yazının sonuna kadar geçen alıntılar ingilizce derlemede yer yer özetlenerek verildiğinden, Almancasından (s. 545-547) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

dukları" açıklamalarını yalanlamak amacıyla ortaya çıkarılmıştır. [Morning] Post gazetesi büyük bir ahlaki kızgınlık gösterisi yaparak, bütün bu işin, Palmerston'ın iyi huylu efendisine zarar vermek amacıyla oldukları anlaşılan birkaç Polonyalı kaçak tarafından kışkırtılmış olduğunu bildirmiştir.

Başka bir hükümet organı olan *Globe* gazetesi ise şöyle demektedir:

"Bir yabancıнын ancak kendi ülkesinin elçisince belirtilen işleme uyması gerektiği tamamen geçersizdir; aksi takdirde, bir elçinin araya girmesi hariç olmak üzere hiçbir sorumluluğa maruz kalmadan her yabancı, bir İngiliz limanında yasalarımızı çiğneyebilecektir."

Bu nedenle *Globe* gazetesi, kendisine, yakalananları mahkemeye teslim etmesine dair yargıç kararını bildiren memurlara, Rus kaptanının verdiği karşılığın "tamamen memnunluk verici olmadığı" ılımlı sonucuna varmaktadır.

The Times gazetesi ise şöyle seslenmektedir:

"Ertesi sabah Rus kaptan, hepsini (yani, tekrar yakalanan altı tayfayı) firkateyninin seren ucuna astırsaydı İngiliz yasalarının tamamen denetimi dışında kalmış olurdu."

Neden böyle olurdu? 1840 yılında (Lord Palmerston'ın önderliği altında) Rusya ile Büyük Britanya arasında akdedilmiş denizcilik antlaşmasında buna ilişkin bir metin vardır:

"Yüksek sözleşmeci tarafların, karşı tarafın toprağında ikamet eden konsolosları, konsolos yardımcıları ve ticaret temsilcilerine, ülkelerine ait savaş ve ticaret gemilerinden kaçanların yakalanması için, yerel makamlar, yasalar çerçevesinde gösterebilecekleri yardımı verirler."

Öyle ama, azizim *Times* gazetesi, sorun da zaten İngiliz makamlarının Rus kaptanına yasa gereğince sağlamakla görevli oldukları yardımın ne olduğudur. *The Times* gazetesinin görüşüne göre, "bu politik bunalım zamanında gemilerinin İngiliz limanlarında onarılması" konusunda Rus makamlarının kendilerini ilgilendiren husus "duygu inceliğinde ve protokolde büyük bir noksanlık" oluşturmaktadır, ve *The Times* gazetesi "bu gemilerdeki subayların casus derecesine indirgenmekte olduklarına" inanmaktadır. *The Times* gazetesi şunları yazmaktadır: "Buna karşın İngiliz hükümeti böyle bir politikayı hiçe saymakta olduğunu yaptıklarından daha açık bir şekilde meydana koyamazdı."

Ve bu durumda, İngiltere hükümetinin içine düştüğü zillet kendini en güzel biçimde, Rus casuslarını kraliçenin tersanelerine kabul etmesinde, onların emrine İngiliz savaş gemilerini vermesin-

de, ücretleri Britanya halkının kesesinden ödenen tersane işçilerini onların hizmetinde kullanmasında ve İngiliz yasalarına hakaret ettikten sonra kaçarlarken, onları selam topu ile uğarlamasında kendini gösteriyor.

New-York Daily Tribune
n° 3960, 26 Aralık 1853

KARL MARX

RUS ZAFERİ — İNGİLTERE'NİN VE FRANSA'NIN DURUMU (PARÇA)

Londra, Salı, 13 Aralık 1853

"Fransız ve İngiliz donanmasının Karadenizde bulunmasına karşın gemilerinden birinin bir Rus gemisinin cezaya uğramadan zaptı, sultanı, büyük bir hayret içinde bırakmıştır. İlk yaz onda daha da hayret uyandıracaktır."*

Cumartesi günü *Press* bu haberi verdi. İzleyen pazartesi ise, ilkyaza kadar beklenmeyen "hayret verici" yeni olayları getirdi. 5 Aralık tarihini taşıyan Odessa çıkışlı bir haberde, Rus filosunun küçük bir Türk filosunu Karadenizde Sinop açıklarında yendiği bildiriliyordu.¹³⁵ Rus haberinin kapsamı buydu. Bu haberi daha sonra Fransız gazetesi *Moniteur* doğruladı. Gerçi bu olayın ayrıntılarını henüz bilmiyoruz, ama birçok nokta apaçık ortada: Rusların haberi, olayı büyük ölçüde abartıyor. Tüm olay, bazı bazı Türk fırkateynleriyle, asker, malzeme, cephane ve silah taşıyan ve Batum'a gitmekte olan birkaç yük teknesinin, beklenmedik bir baskına uğramasından başka bir şey değildir. Rus filosu, sayıca Türk filosuna çok üstündü. Gene de Türk filosu, bir saat süren umutsuz bir çarpışmadan sonra teslim oldu.

"Bizim filomuzun orada bulunuşu" diyor *The Englisman*, "hiçbir olayda, Rusların Türkiye'ye saldırısını, engellemek için değil. ... Donanmanın orada oluşu, Karadenizin bir Rus gölü olma-

* *Press*'ten alınan haber, İngilizce derlemede özet olarak verildiğinden (s. 180), Almancasından (*Werke*, 9, s. 548) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

masını sağlamak için *değil*. ... Donanmanın orada bulunuşu müttefikimize yardım için *değil*. ... Rus amiraller, İstanbul'a bir top atımlık uzaklıkta. ... Manevra yapabilirler, ama İngiltere'nin uskurları, baş uskur Lord Aberdeen kadar vurdumduymaz olmaya devam edeceklerdir."

Çar, Türkleri *terra firma** yerine denizde yendiği için, karına hükümet öfke içindedir. Karına hükümetin istediği, birinci türden bir zafer. Çarın niyetlerinin kesinlikle *savunma amaçlı* olduğuna dair Kont Buol'un sultana güvence verdiği, Lord Redcliffe'in de üç aylık bir silah bırakımında direndiği bir sırada, Rusların denizde başarı göstermesi, karına hükümetin yerini sarsabilir. Kamuoyunu yatıştırma görevinin, hükümetçi basın arasında nasıl pay edildiğini görmek çok eğlendirici oluyor.

The Times, tüm hükümetin temsilcisi olarak, çarın nankörlüğüne karşı hükümetin *genel* öfkesini dile getiriyor, hatta bir parça tehdide bile sapıyor.

The Morning Post, kuşkusuz, daha savaşçı. Lord Palmerston başbakan, ya da hiç değilse dışişleri bakanı olsaydı, Sinop'ta görülen türden bir "küstahlığa" hiçbir zaman meydan verilmeyeceğini belirtiyor.

"Hiç değilse" diyor [*Morning*] *Post*, "şu kadarı bellidir ki, Türk sahilinde hareket yapmak üzere sevk edilmiş Rus deniz kuvvetleri Babıâliye karşı beklenmeyen ağır bir darbe vurabilirdi, ama Di-van, bunun, yalnızca bir gösterişten ibaret olmamak üzere gerçekten elle tutulur bir şekilde müttefiklerinin vaadetmiş oldukları yardımın bulunduğu bölgede olmayacağı umundundaydı. Bize kalırsa, Tuna Prensliklerinde 'maddi garantiler'¹³⁶ adı altında oynanmakta olan diplomatik güldürünün yeni bir sahnesi olarak Karadenizin uygun bir tiyatro alanı durumuna geldiği kanısına kesinlikle varılacaktır. Rusların *savunma durumunda* oldukları iki yüzlülüğünden vazgeçtikleri kabul edilebilir. Tutarsız politikamızın, müttefiklerimize ağır zararlar verecek ve hak ettiğimiz suçlamayı bize yöneltecek kadar ileri gitmiş olması son derece üzücüdür. Özel olarak bu amaçla sevk edilmiş olan savaş gemilerimizin yalnızca bu yardım hareketini yerine getirmediklerinden dolayı meydana gelmiş olan böyle bir felaketin ikinci kez meydana gelmesine izin verilmesi, bizim için sonsuz bir rezalet ve utanç kaynağı olacaktır."**

Peelcilerin özel yayın organı, filozof *Morning Chronicle*, "dünya barışını bozmuş olan kudretin *şimdi*, savaşı sona erdirmeye razı

* Toprak, kara. -ç.

** *The Times*'ten yapılan alıntı, İngilizce derlemede yer almadığından, Almanca'sından (*Werke*, 9, s. 549) çevrilmiştir. -*Sol Yayınları*.

edilebilmesini olası" görüyor.

İmparator Nikola, Voyvoda İstirbey'le Ghika'nın Buğdan ve Eflak'ın yönetiminden çekilmelerine ilişkin olarak "*serbest arzularını belirtmelerine* engel olmayı istemediği" bahanesine sığınarak, 8 Kasım tarihli bir buyrukla, iki voyvodanın görevini General von Budberg'e verdi. Ancak Generali de, Prens Gorçakov'un yüksek denetimi altına soktu.

Bir silah bırakımının, çara, askerlerini derleyip toparlaması ve Fransa ile İngiltere arasındaki yüzeysel ittifakı çürütmesi için zaman kazandırmaktan başka bir yarar sağlamayacak olduğu bir sırada, İngiltere'nin Türkiye'ye böyle bir silah bırakımı için ısrar etmesi; bu arada Nikola'nın, Bonaparte'ı devirerek yerine Henry Vi getirme yolundaki entrikaları; Kral Leopold, Prens Albert ve Orleans Prensleri arasında, kamuoyundan saklanmayan görüşmeler sonucu Bourbon hanedanına ait iki ailenin gürültülü bir övünçle "kaynaştırılması", işte bütün bu olaylar, kamuoyunun dikkatini yeniden Windsor Şatosuna çevirmesini ve Windsor'ın, Brüksel, Viyana ve St. Petersburg saraylarıyla gizli bir fesat ittifakı kurduğundan kuşku duymasını gerektirecek olaylardır.

Aristokrat *Morning Herald* gazetesi de şöyle yazmaktadır:

"Bugünkü İngiliz kuşağı, ülkesinin politikasının, orleancı restorasyon düşlerine, Belçikalı ilhak korkularına, ve en küçük Alman çıkarlarına tabi olmamasına dikkat etmelidir."

Lloyds Weekly Newspaper gazetesi şu açıklamayı yapmaktadır: "İçişleri bakanlığının izlemediği suikatçılar vardır, ve bunların adları ayazlı bir gecedeki yıldızlar gibi, *The times* gazetesinin sütunlarında parlamaktadır. Bunlar, ne St. John's Wood'da, ne de Chelzea'de otururlar. Hayır, bunlar, Claremont'un salonlarında¹³⁷ daha büyük bir rahatlık içindedir. Majeste kraliçemizin sık sık misafiri olup nizamet icabı Nemours Dükü denilen bu suikastçılardan biri, İngiltere'deki evinden doğrudan o köprüyü kurmak için Frohsdorfa gitmiştir, yani Bourbonların Fransa'ya gelmelerini engelleyen uçuruma köprü kurmak için gitmiştir. Kuşku yok ki, tekrar geri gelip av etlerini Buckingham Sarayında ya da Windsor Şatosunda yiyecektir."

Leader gazetesinin Paris muhabiri şöyle yazıyor: "Viktorya ne derse bakanları onu yapıyorlar. Kraliçe Viktorya, Kral Leopold'un istediğini istiyor. Kral Leopold da Çar Nikola'nın talep ettiğini talep ediyor, ve bundan dolayı da, Nikola, *fiili olarak, İngiltere kralıdır*."*

* *Morning Herald*, *Lloyds Weekly Newspaper* ve *Leader*'den yapılan alıntılar, İngilizce derlemede özet olarak verildiğinden (s. 182), Almancasından (*Werke*, 9, s. 550) çevrilmiştir. -*Sol Yayınları*.

Her ne kadar ilk bakışta talihi yaver gidiyormuş gibi görünse de, Bonaparte'ın durumu şu sıralarda çok nazik. Bonaparte, Avrupa krallık hanedanı çevrelerine sızmayı başarmıştı. Nikola'nın yitirdiği karakteri o kazanmıştı. Hayatında ilk kez "saygıdeğer" oldu. Onun amcasını, Rusya'yla birlikte, muhteşem tahtından deviren devlet, yani İngiltere, şimdi Rusya'ya karşı onunla açık bir ittifaka zorlanmış bulunuyor. Koşullar onu Avrupa'nın hakemi durumuna getirdi. İtalya, Macaristan ve Polonya'da —ulusal bağımsızlıklarını elde etmeyi dörtgözle bekleyen ve bunun için gerekli yardımı nereden gelirse gelsin kabule hazır olan halkların bulunduğu bu ülkelerde— ayaklanma hareketlerini de beraberinde getirebilecek bir Avrupa savaşı olasılığı, bu 2 Aralık gününün* adamına, kralarla barışçılık oyununu oynayamazsa, halkların açış dansını yapma olanağını verecek gibi görünüyor. Geçici hükümetten, Yasama Meclisinin¹³⁸ *Burgrave*'lerine** kadar herkesin yapabildiği tek şey, herkes ve her şey karşısında titremekti, kendisinden önce gelenlerin yaptığı acemilikler, ondan, hiç değilse, kaygılarının devletler karşısında Bonaparte'ın siyasetine bir ulusallık boyutu kazandırmış bulunuyor.

New-York Daily Tribune
n° 3961, 27 Aralık 1853

KARL MARX

* Bonaparte'ın darbe yaparak iktidara elkoyduğu tarih. —ç.

** Almanya'daki kale muhafızları. —ç.

PALMERSTON'IN GÖREVDEN ÇEKİLMESİ

Londra, Cuma, 16 Aralık 1853

Afrika adlı vapurun getirdiği en ilgi çekici, önemli haber, Lord Aberdeen'in başkanlığındaki karma hükümetten, Lord Palmerston'un çekilişidir.¹³⁹ Bu, ilke tanımaz mükemmel bir taktikçinin ustalıklı bir girişimidir. Hükümetçi Londra gazeteleri, kamuoyuna yaptıkları gayet dikkatli açıklamada, görevden çekilmenin, Doğu güçlüğünden ileri gelmediğini, ama Britanya Anayasasının sadık bir koruyucusu olan, dürüst lord hazretlerinin, Lord John Russell gibi bir Whig için çok doğal olan en cüce boyutlarda kalmış olsa bile, bir Parlamento Reformunu onaylamadığı için görevden çekildiğini yazıyorlar. Gerçekten de, onun hükümet arkadaşlarına bildirdiği resmî gerekçe budur. Ama lord, kamuoyunun daha başka bir izlenim edinmesine çok dikkat göstermiştir. Resmi yayın organlarının bütün açıklamalarına karşın, genel kanı, Reform tasarısının ancak bir bahane olduğu, gerçek nedenin ise hükümetin Rusya siyasetinden kaynaklandığıdır. Bir süreden beri, özellikle parlamentonun son çalışma döneminin bitişinden bu yana, ondan yana olan tüm gazetelerin ağzı buydu. Değişik anahtarlarla ve başka başka bestelerle de olsa söyledikleri şarkı tekti. Lord Palmerston'un, başbakanın etkisine karşı boş yere savaştığını, Doğu dramında kendisine zorlanan rezilce role karşı isyan ettiğini öne sürüyorlardı. Hükümetin iki büyük gruba ayrıldığına ilişkin ardı-arası kesilmeyen söylentiler dolaşıyordu. Şövalye vikontun karak-

teristik enerjisini sergilemek için girişilen hazırlıkta hiçbir şey eksik edilmemişti. Güldürü böylece sunulduktan, *mise en scène** düzenlendikten sonra, perdenin arkasındaki lord, hayret verici bir akıllılıkla, sahnede görünüşünün en heyecan verici ve etkileyici olacağı anı, çok iyi seçmiş bulunuyor.

Lord Palmerston, karma hükümetteki arkadaşlarından, Avusturya'nın, yeni bir konferans önerisine gönülden elkoyduğu bir sırada ayrılıyor. Bu, aynı zamanda, çarın entrika ve savaş ağını daha geniş sermekte olduğu, Sırplarla Bosnalılar arasında silahlı bir çatışma düzenlediği, çarpışmalarda tarafsız kalmakta direnmesi halinde iktidardaki Sırp prensini devirme tehdidinde bulundu; Britanya ve Fransa donanmalarının varlığına güvenen Türkiye'nin, üç kat daha güçlü bir Rus filosunun ufak bir Türk filosunu tahrip etmesini ve 5.000 kişiyi boğazlamasını sineye çektiği; Rus kaptanların Britanya limanlarında ve Britanya'ya ait gemilerde Britanya yasalarına meydan okumaslarına izin verildiği; "lekesiz kraliçe"nin ve "Alman kocasının" hanedanca entrikalarının, kamuoyunun diline düştüğü; ve son olarak, dışarda ulusal onuru kıralan, içerde grevler, açlık ve ticari durgunluğun işkencesiyle yüzyüze gelen donuk Britanya halkının tehdit edici bir tutum takınmaya başladığı ve öfkesini almak için, zavallı hükümetten başka hiç kimseyi bulamadığı bir sıraya raslıyor. Böyle bir sırada çekilmek suretiyle Lord Palmerston bütün sorumluluğu kendi omuzlarından, geride kalan arkadaşlarının sırtına atmış bulunuyor. Hareketi büyük bir ulusal olay haline geldi. Derhal, ayrıldığı hükümete karşı halkın temsilcisi haline dönüştürüldü. Yalnızca halkın gözünde tutulurluğunu korumakla kalmadı, ama arkadaşlarının halk tarafından tutulmamasına da bir şeyler kattı. Şimdiki hükümetin kaçınılmaz düşüşü, onun girişiminin sonucu gibi görüldüğüne göre, bu hükümetin yerini alacak olan yeni hükümetin zorunlu bir öğesi haline gelmekte. Yalnızca felakete sürüklenen hükümetten kaçmakla kalmıyor, onun yerini alacak olana da kendini zorluyor.

Halkın gözünde tutulurluğunu korumanın ve yeni yönetimde önemli bir yeri güven altına almış olmanın yanı sıra Lord Palmerston, şimdiki önemli bunalım sırasında çekilmek suretiyle, Rusya'nın davasına da doğrudan yardım etmiş oluyor. Bugünün işini yarına bırakabilme yetisiyle Rus diplomasisinin alay ettiği, Orleanlı ve Coburg'cu eğilimlerinden Bonaparte'ın kuşku duyduğu, güvenilmezliğini ve tabansız zayıflığını İstanbul'un bile anlamaya başladığı bu karma hükümet, dünya meclislerinde, artık geriye ka-

* Sahneye koyma. -ç.

lan ufacıck etkisini de yitirecektir. Bölünmüş, halkın gözünde tutulmaz olmuş, dostların güvenmediği, düşmanlarının saygı duymadığı, geçici ve çözülmenin eşiğinde sayılan, var olduğundan dahi kuşku duyulan bir yönetim, Avrupa devletleri terazisinde, Büyük Britanya'nın ağırlığını en az duyurabilecek olan bir yönetimdir. Lord Palmerston'ın çekilişi, dış siyaset açısından hükümeti ve dolayısıyla İngiltere'yi bir hiç düzeyine indirgemıştır. İngiltere'nin, bir ya da iki hafta için dahi olsa sahneden çekilişinin, Otokratın bunca işine yarayacağı bir başka dönem olmamıştır. Büyük Britanya'nın meclislerinde barışçı öge, savaşçı ögeye üstün gelmiştir. Lord Palmerston'ın çekilmesi, Berlin, Paris ve Viyana saraylarında böyle yorumlanmış olmalıdır. Rusya'nın son başarısı karşısında kendine güveni zaten sarsılmış olan ve birleşik donanmanın toplumlarının gölgesinde çalışan divana da bu yorumu kabul ettirmeye çalışacaklardır.

Unutulmaması gerekir ki, Lord Palmerston, karma hükümetin üyesi olduktan bu yana, dış siyaset açısından girişimleri, ünlü barut olayına, İngiliz polisinin, siyasal göçmenlere karşı casus olarak kullanması türünden dile düşmüş girişimlere; Rusya'nın Tuna nehrinde ulaşımı engelleyişini şaka yoluyla önemsiz sayan konuşmasına; ve son olarak da, parlamentonun tatile çıkışı sırasında verdiği ve hükümetin Doğu Sorununda yaptıklarının doğru olduğuna ve Avam Kamarasınca güvenilmesini istediği, hükümet işbaşında olduğuna göre iç huzuruyla dağılabileceklerini öne sürdüğü ve "Rus imparatorunun onuru ve iyi niyeti" adına söz verdiği söylevi-ne özgü kalmıştır.

Saydığımız genel nedenlerin yanısıra, Lord Palmerston, kendini kurban edici bu son yurtsever davranışıyla dünyayı şaşırtmakta bir başka amaç daha güdüyor. Foyası meydana çıkmıştı. Geçmiş işleri kamuoyunca öğrenildikçe, saygınlığı azalmaya başlamıştı. Palmerston'ın Fransız Cumhuriyetini deviren 2 Aralık olayındaki payı ve parlak güldürüsüyle dahi gözü açılmamış olan İngiltere halkını, David Urquhart'ın, lord hazretlerini kısıkvrak yakalayan açıklamaları uyardı. Urquhart, bu yakınlarda çıkan *Rusya'nın İlerleyişi* adlı yapıtıyla, İngiliz gazetelerindeki yazılarıyla ve özellikle, tüm krallıkta, Rus aleyhtarı toplantılardaki konuşmalarıyla, Palmerston'ın siyasal ününe, gelecekte tarihin haklı çıkaracağı bir darbe indirdi. Bizim dayanmaktan çok uzak bulunduğumuz, tarihsel adalet yönünden, bu meşgul ve düzenbaz devlet adamı hakkında İngiltere'de yeni bir görüşün oluşmasına, bizim çalışmalarımızın da katkısı oldu.

[Hiç beklenmedik bir şekilde Londra'dan öğreniyoruz ki, iki ay

kadar önce yayınladığımız ve lord hazretlerinin gerçek karakterini ortaya koyup, kamu hizmetinde yüzüne taktığı maskeyi çekip aldığımız ayrıntılı yazımızı, orada, Tucker, 50.000 adet bastırmış ve parasız dağıtmıştır. Kamuoyundaki değişiklik, bu duyguların konusu olan kişi için kuşkusuz hiç de zevk verici değildir.¹⁴⁰ Bu kişi son *darbesiyle*, belki de, kendisini kınamaya dönük bir dalganın kamuoyunda büyümesini önlemeyi ya da bastırmayı düşünüyor olabilir. Biz, başarılı olmayacağı ve uzun sürmüş resmî görev süresinin kısır ve mutsuz bir sonla bitmesinin çok uzak olmadığı kanısındayız.]*

New-York Daily Tribune
n° 3965, 31 Aralık 1853
Başyazı

* Yazının köşeli ayraç içindeki bölümü, gazete tarafından eklenmiştir. Sözü edilen "yazı", bu kitaptaki başka yazılarla birlikte, "Lord Palmerston'ın Yaşam Öyküsü" adı altında basılmıştır. [*Aveling'lerin notu.*] [Almanca metinde böyle bir not ve köşeli ayraç bulunmamaktadır. –*Sol Yayınları.*]

TÜRK SAVAŞINDA GELİŞME¹⁴¹
[SİNOP BASKINI]*

Rusya'nın gürültülü biçimde övündüğü ve cömertçe ödüllendirdiği son iki zaferine ilişkin resmî belgeler, uzun bir gecikmeden sonra elimize ulaşmış bulunuyor. Kuşkusuz, sözünü ettiğimiz iki zaferden biri, Sinop'ta Türk filosunun tahribedilmesi; ikincisi, Asya'da Ahıska'daki¹⁴² çarpışmadır. Elimize ulaştığını söylediğimiz belgeler, Rus bültenleri. Ancak, Türk resmî organının, —doğal ki— haberlerinin, bize, St. Petersburg'un haberlerinden daha önce ulaşmış olması gerekirken, kesin bir sessizliği sürdürmesi, Babıâlinin yayınlayacak hoş bir haberi olmadığını gösteriyor. Bu durumda, okurlarımızı, gerçek durum hakkında bilgi sahibi yapabilmek için, sözkonusu olay hakkındaki incelemelerimizi, eldeki bilgilerle yürüteceğiz.

Sinop çarpışması, Türklerin, öylesine eşi görülmedik bir dizi hatalarının sonucuydu ki, tüm olay, ancak ve ancak, Batı diplomasisinin zararlı karışmalarıyla ya da İstanbul'daki Fransız ve İngiliz elçilikleriyle ilişkili bazı kişilerin Ruslarla fesat ilişkisi kurmasıyla açıklanabilir. Kafkasya'nın asi dağ halkına yardım malzemesi, silah ve cephane götürmek üzere Kafkasya kıyılarına yapılan bir yolculuktan Rus amirallerinin dikkatini kaydırabilmek amacıyla, kasım ayında, Türk ve Mısır donanması Karadenize çıkmıştı. Donanmalar, tek Rus savaş gemisiyle karşılaşmaksızın, onsekiz gün boyunca denizde kaldılar. Bazıları bu süre içinde Rus filosu-

* Köşeli ayraç içindeki başlık *Sol Yayınları* tarafından eklenmiştir.

nun Sivastopol'dan dışarı bile çıkmadığını, böylece Kafkasya'ya yapılan yolculuğun beklenen amaca ulaştığını söylüyorlar. Bazıları ise Türklerin tasarımı hakkında çok iyi bilgisi olan Rus filosunun doğuya kaydığını ve malzeme taşıyan tekneleri gözlediğini, bunun sonucu olarak da sözkonusu teknelerin Kafkasya kıyılarına ulaşamadığını, ana donanma Boğazlara girerken, bu teknelerin de Sinop'a geri dönmek zorunda kaldığını haber veriyor. Sinop çarpışmasının başlangıcında, Sinop filosuna bağlı gemilerden bazısının patlamasına yolaçan büyük barut stokunun varlığı, ikinci iddianın doğruluğunun bir kanıtı gibi görünüyor.

Geri döndükten sonra yedi Türk firkateyni, iki buharlı gemi, üç şalupa, bir ya da iki küçük tekne ve bir miktar askerî tekne, açık bir kıyidan biraz daha kapalıca olan ve denize doğru açılan bir körfezdeki Sinop limanında bırakıldı. Liman, ihmal edilmiş birkaç bataryayla korunuyordu. Bu bataryaların en iyisi, Rum imparatorlar zamanında, büyük bir olasılıkla topun henüz Avrupa'da bilinmediği yıllarda kurulmuş bir kaledeydi. Nasıl oldu da, çoğu düşük çaplı üçyüz topa sahip bir filo, ana donanma Boğazın sakin sularının tadını çıkarırken, Karadenizin bu noktasında, Sivastopol'a yakınlığı nedeniyle bir Rus saldırısına en açık olan Sinop'ta, kendisinden hem ağırlık, hem silah gücü olarak üç kat üstün bir Rus filosunun duygulu merhametine terkedildi, bu nokta henüz karanlık. Bildiğimiz şu ki, bu filonun tehlikeli durumu biliniyordu ve karargahlarda epey tartışılmıştır. Türk, Fransız ve İngiliz amirallerin bu duruma itirazları, savaş meclisinde güçlü bir biçimde duyurulmuştu, her işe burnunu sokan elçiler de akıllarından geçeni söylemek için o toplantılara katılmışlardı, ama hiçbir şey yapılmadı.

Bu arada bir anlatıma göre, filonun durumunu Sivastopol'a anlaşılan bir Avusturya gemisi haber verdi. Ancak buna karşılık Rusların resmî açıklaması, Naşimov'un, Asya kıyısı açıklarında dolaşırken, uzaktan Türk filosunu gördüğünü ve saldırı için gereken önlemleri aldığını öne sürüyor. Ancak Ruslar uzaktan Sinop'taki Türk filosunu gördülerse, Türklerin de kentin kulelerinden ve minarelerinden, Rusları daha önce görmüş olmaları gerekirdi. Sonra, nasıl oldu da, onarımları yolunda bir-iki günlük çalışmayla çok şeyi yapılabilecek olan Türk bataryaları, böyle kötü bir durumda bırakıldı? Nasıl oldu da, Türk tekneleri, bataryaların ateşini engelleyecekleri noktalarda demirlediler ve tehlike tehdidini karşılamaya daha elverişli olan şamandıralara aktarılmadılar? Bütün bunları yapacak zaman vardı. Çünkü Amiral Naşimov, saldırıya geçmeden önce, Sivastopol'dan üç ambarlı üç gemi istediğini söylüyor. Bu durumda 24 Kasımdan 30 Kasım'a kadar altı gün Türkler herhangi

bir çaba göstermeksizin beklemezlerdi. Gerçekten de İstanbul'a kaçan Türk gemisi *Tayf*'in raporu, Türklerin gafil avlandıklarını açıkça kanıtlıyor. Dolayısıyla, bu noktaya kadar, Rusların raporu doğru olamaz.

Amiral Naşimov'un komutasında üç savaş gemisi kolu vardı. Bu kollardan birinde bir üç ambarlı, altı firkateyn, birçok buharlı gemi, altı ya da sekiz daha küçük çaplı gemi bulunuyordu. Yani Türk filosundan en az iki kat ağır bir kuvvet. Ama gene de amiral Naşimov, üç ambarlı üç gemi daha gelmeden saldırıya geçmedi. Oysa bu son üç gemi dahi kahramanlık göstermek için yeterliydi. Rus Amiral, bu dengesiz üstünlükle saldırıya geçti. Sis, ya da bazılarının dediğine göre İngiliz bayrağını kullanması, 500 yarıya kadar, hiç rahatsız edilmeksizin yaklaşmasını kolaylaştırdı. Ardından savaş başladı. Rüzgar altındaki bir kıyıda açık yelkenle durmaktan hoşlanmayan Ruslar da demirattılar. Sonra, demir atmış iki filonun, herhangi bir deniz manevrasına girişmeksizin, sanki karada iki topçu arasında savaş oluyormuş gibi, karşılıklı top ateşi dört saat sürdü. Bütün deniz taktiklerinin, bütün hareket olanaklarının ortadan kalkması Rusların yararınaydı. Rusların, hemen hemen tamamen yakın bir biçimde, "gemiciliğe yaramaz hantal" Polonya Yahudileriyle doldurulan karadeniz donanması, derin denizlerde, personeli yetişkin Türk gemileriyle karşılaşılsaydı, başarısı pek az olabilirdi. Rusların, karşılarındaki zayıf gemileri susturabilmeleri dört saati gerektirdi. Rusların bir üstünlüğü de, gemilere isabet ettiremedikleri top ateşinin, kenti ya da topçu bataryalarını vurması olasılığıydı. Ne kadar çok isabetsiz atış yapmış olmalı ki, düşman filoyu susturmalarından çok önce kent hemen hemen tamamen yakın yıkıldı. Rusların raporu, Türk mahallesinin yakıldığını, Rum mahallesinin, sanki bir mucize olmuş gibi, kurtulduğunu bildiriyor. Ancak bu rapor, yetkililerin, tüm kentin yıkıldığını bildiren raporlarıyla çelişmekte.

Ateş sırasında üç Türk firkateyni yakıldı, dördü, bir buharlı gemi ve küçük teknelerle birlikte kıyıya sürüldü ve ondan sonra yakıldı. Ancak *Tayf* buharlı gemisi, halatlarını kesti, Rus hatları arasından cesaretle geçti ve Amiral Kornilov tarafından üç buharlı gemiyle kovalandığı halde İstanbul'a kaçtı. Rusların deniz manevralarındaki beceriksizliğini, Türk filosofun kötü mevkiini, kendi bataryalarının ateş hattı önünde oluşunu ve hepsinin ötesinde orada dururlarsa *mutlak yıkımın kesin oluşunu* dikkate alarak, tüm Türk filosofunun harekete geçip, rüzgarın elverdiği ölçüde düşmanın üzerine gitmesi belki de daha iyi olurdu. Bir kısmının yakılması, kuşkusuz hiçbir biçimde önlemezdi, ama filonun bir parçasını kur-

tarabilirdi. Kuşkusuz böyle bir manevrayı belirleyecek olan şey, rüzgarın yönüydü, ancak öyle görünüyor ki, Osman Paşa bu adımı hiç düşünmedi.

Sinop zaferi, Ruslar için onur taşıyor. Türkler ise hemen hemen iştirilmemiş bir cesaretle dövüştüler, çarpışmalar boyunca tek gemi bile bayrağını indirmede. Türklerin, donanmalarının bu değerli parçasını yitirmeleri, bu kısa süreli işgal ve böyle bir olayın Türk halkı, ordusu ve donanması üzerinde yarattığı keder verici manevi sonuçlar, Türk donanmasının Sinop filosunu gözlemesini, korumasını ve limana getirmesini engelleyen Batı diplomasisinin "arabulucuğu"nun ürünüdür. Bu, aynı zamanda Ruslara darbeyi kesinlikle ve güven içinde vurmaları olanağını sağlayan gizli bilgilerin verilmesinin sonucudur.

Rusların övündüğü ikinci zafer, Ermenistan'da, Ahıska'da elde edildi. Bir zamandan beri, Türklerin, Gürcistan sınırındaki saldırı hareketleri durdurulmuştu. Şefkatli ya da St. Nikola'nın alınışından bu yana, ne önemli bir yer ele geçirilmiş, ne de ömürsüz etkisi olan ufak-tefek olayların dışında herhangi bir zafer kazanılmıştı. Ve bu, Rusların düşünülebilecek en olumsuz koşullar altında çarpışmaları gereken bir yerde; Rus askerlerinin Rusya'yla bağlantılarının, Çerkez çetelerinin musallat olduğu iki yola kaldığı bir yerde; Rusların deniz bağlantısının kolaylıkla kesilebileceği ya da tehlikeye atılabileceği bir yerde; ve merkezi Tiflis olmak üzere işgal ettikleri Transkafkasya topraklarının, kudretli bir imparatorluğun parçası olmaktan çok, bağımsız bir devlet görünümünde olduğu bir yerde oluyor. Böyle bir yerde Türklerin ilerleyişinin durdurulması nasıl açıklanabilir? Türkler Abdi Paşayı ihanetle suçluyorlar, onu geri çağırdılar. Asya'da yerel ve küçük çaplı zaferler kazanmasına Ruslar tarafından izin verilen tek Türk paşasının, Abdi Paşa olması, kuşkusuz garip bir şey. Ancak başta başarı kazanmalarını engelleyen, sonradan da yenilmelerine yolaçan iki hataları var. Türkler, ordularını Batum'dan Bayazid'e uzanan uzun bir hat üzerine yaydılar ve böldüler; gerçi, birliklerinin bir kesimi bugünkü durumda, hiçbir işe yaramaz Erivan'ı çekişmesiz elde tutuyorlar ama, birlikleri hiçbir noktada, Tiflis'e bir saldırıyı yoğunlaştıracak güçte değil. Arazi çıplak ve kayalık. Orada büyük bir orduyu beslemek güç olabilir, ancak tüm kaynakların çabucak biraraya yığılabilmesi ve hızlı hareket, bir orduda açlığa karşı en iyi yoldur. İki birlik —biri Batum'u tutan ve kıyı hattına saldıran, ikincisi Kur vadisinden Tiflis üzerine yürüyen iki birlik— yeterdi. Ama Türk birlikleri hiçbir gereksinim olmadığı halde, adeta onları güçten düşürünceye kadar bölümlere ve alt bölümlere ayrıldılar.

İkinci olarak, diplomasinin, Türk filosunu içine attığı hareket-sizlik, Rusların Mingrelia'ya (5. Kolordudan) iki tümen asker çı-karmalarına ve böylece Prens Voronzov'un Kafkasya ordusunu yaklaşık 20.000 askerle takviye etmesine fırsat verdi. Böylece kuv-vetlenen Prens Voronzov, yalnızca Türkleri kıyı boyunda durdur-makla kalmadı, ama General Andronikov'un komutasındaki bir ko-lordu, çembere alınmış Ahıska kalesini kurtardığı gibi, o kasaba yakınlarında, düşmanı açık arazide yendi. Ruslar, 10.000 kişilik bir kuvvetle, 18.000 kişilik bir Türk birliğini bozguna uğrattıkları-nı ilan ediyorlar. Kuşkusuz, bu tür açıklamalara güvenemeyiz. Ama Türkiye'nin Anadolu ordusu içinde başıbozuklar sayısının faz-la oluşu ve Avrupalı subayların, özellikle yüksek komuta düzeyin-de, hemen hemen hiç bulunmayışı, itiraf etmeli ki, onların eşit sayıda bir birliğini Ruslar karşısında daha alt düzeyde bırakmaktalar. Ruslar, on ya da oniki top ele geçirdiklerini ilan ediyorlar. Geçit vermez bu arazide, yenik taraf, zorunlu olarak si-lahlarını geride bırakacağından, bu doğru olabilir. Aynı zamanda Ruslar, yalnızca 120 savaş tutsağı alabildiklerini itiraf ediyorlar. Bu itiraf, aynı zamanda, zorunlu olarak onların eline bırakılan ya-ralıların tümünü, savaş alanında katlettiklerinin de itirafıdır. Bu-nun yanısıra, bu itiraf, izleme ve düşmanın en azından bir kesimi-nin çekiliş yolunu kesme önlemlerinin de alçakça tasarlandığını kanıtıyor. Çok sayıda süvarileri vardı; kaçakların ortasına süvarinin güçlü bir saldırısı tüm taburların yolunu kesebilirdi. An-cak, elimizdeki raporlara göre, bu tür bir hareket, askerî ve siyasal açıdan çok fazla bir çıkar vaatetmiyordu.

Tunada Ruslar, Brayla'nın karşısındaki kayalık bölgede, Maçin kalesinde çatışmaları başlatırken yaptıklarını yinelenekten başka bir girişimde bulunmadılar. Anlaşıyor ki, pek az etki yapabildiler. Elimizde ayrıca Vidin'deki Türk birliklerine dair, yetkili kaynakla-ra dayanan ayrıntılı bilgiler var. Vidin'deki Türk ordusu, 34.000 askerden, 4.000 süvariden, 2.000 topçudan, 66 sahra topundan ve bunların yanısıra Vidin kalesine ve Kalafat tabyasına yerleştiril-miş ağır toplardan oluşuyor. Böylece, Bükreş'ten Sırbistan'a giden doğru yolu tutmak için 40.000 Türk orada israf ediliyor. Yaygın bir müstahkem bölgeyi savunmak için oraya zincirlenen kırk bin kişi, geniş bir ordunun saldırısına karşı koymak için pek yetersiz, küçük birliklerin hareketini yenik düşürmek için ise çok büyüktür. Şumnu'da toplanan birlikle birlikte bu 40.000 kişi, başka bir yerde, sayısından iki kat daha değerli olabilirdi. Diplomatik karışmaların yanısıra, bu birliklerin de bulunmayışı, Oltenitza hareketini hara-betti. Ömer Paşanın, Silistre'yle Rusçuk arasını 100.000 kişiyle tu-

tarsa, Rusların, zarar verecek sayıda askerle, kendilerini Sırbistan dağlarına atmak için, onun yanından hiçbir zaman geçmeyeceklerini bilmemesi olanaksız. Askerlerini böyle bir düzen içinde tutması onun yargılarıyla uyuşmamaktadır. Bu durumu ona zorlayan zararlı etkileri mutlaka kendinden uzaklaştırmalıdır.

Yaklaşık olarak, 22 Aralık 1853'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 3971, 9 Ocak 1854

Başyazı

Lord Palmerston'ın görevden çekilmesi, İngiltere'de, onun umabileceği bütün harikaları yaratıyor gibi görünmekte. Onun bırakıp çıktığı ve bağlantısının son dakikasına kadar siyasetini her vesileyle kuvvetle onayladığı hükümete karşı, kamuoyunun öfkesi gide-rek belirgin bir duruma gelirken, karma hükümeti kınamakta ses-leri en fazla çıkanlar, Palmerston'ı övmekte birbirleriyle yarışıyor-lar. Bir yandan Rusya'nın saldırılarına karşı enerjik ve onurlu bir direnme gösterilmesi çağrısında bulunurken, bir yandan da favori-leri olan devlet adaminin yüksek makama oturmasından başka bir arzuları yokmuş gibi görünüyorlar. Böylece başarılı ve amansız aktör, dünyayı aldatıyor. Sözkonusu çıkarlar önemli olmasaydı, bu eğlendirici bir oyun olabilirdi. Aldatmacanın ne kadar derin olduğunu gösterme fırsatını bulmuştuk. Şimdi buna, aşağıda, şu ya da bu nedenle, Lord Palmerton'ın, Rusya'nın ilerlemesi için düzenli olarak çabaladığı ve İngiltere'yi de bu amaçla kullandığı gerçeğinin yeni bir kanıtını ekliyoruz. Yakın geçmişin sahne ar-kasına bakmayı ve insanlarla olayları, gerçek değerleriyle tart-mayı isteyenler, sanırsız, açıklamamızı öğretici bulacaklardır.

Avrupa haritasına şöyle bir gözetmek, Avrupa'nın tam or-tasından çıkan ve Asya'ya giden doğal bir yol olduğu söylenebilecek olan tek nehrin, Tunanın Batı Karadenizdeki çıkış uçlarını görme-mize yetecektir. Bunun tam karşısında, Karadenizin doğu kesimin-de, Kuban nehrinden güneye doğru Kafkasya dağları başlar. Kara-

denizden Hazar denizine kadar güney-doğu yönünde 700 mil uzayan bu dağ silsilesi, Avrupa'yı Asya'dan ayırır.

Tuna nehrinin çıkışlarını denetim altında bulunduran devlet, bunun doğal sonucu olarak Tunayı, Asya'ya giden bu yolu ve onunla birlikte İsviçre'nin, Almanya'nın, Macaristan'ın, Türkiye'nin ve onların ötesinde Eflak'la Buğdan'ın ticaretinin büyük bir parçasını da denetim altında tutar. Ama o devlete, ayrıca Kafkasya'yı verirseniz, Karadeniz özel olarak o devletin *mare clausum*'u* haline gelecektir. bu durumda kapıyı kapatmak için sadece İstanbul'a ve Çanakkale Boğazına gereksinim duyulacaktır. Kafkasya dağlarının elde bulundurulması, Trabzon'un da denetim altına konmasını sağlar ve onun Hazar denizi ile ilişkisi, İran'ın kuzeydeki kıyı kesimini de denetleme olanağını verir.

Rusya'nın doymak bilmez gözü, Tunanın çıkışlarıyla Kafkasya'nın dizi dağlarını bir anda kucaklamıştır. Birincisinde iş, üstünlüğü ele geçirmek, ikincisinde korumaktır. Kafkasya dağ zinciri, Güney Rusya'yı, Gürcistan'ın, Mingrelia'nın, İmeritia'nın ve Moskofların müslümanlardan zorla aldıkları Guriel'in lüks bölgelerinden ayırır. Böylece, canavar imparatorluğun ayağı, ana gövdesinden ayrılmıştır. Tek askerî yol, Mozdok'tan, dar Darien geçidinden geçerek Tiflis'e giden, sürekli istihkam zincirleriyle güven altına alınmış ve her iki yanından da düşman Kafkas kabilelerinin saldırısına her zaman açık yoldur. Kafkas kabilelerinin bir askerî önderin komutası altında birleşmeleri, Kazakların sınırdaş topraklarını tehlikeye atabilir. General Etronnel'in 1829 Elbruz seferine eşlik eden bilim kurulunun başkanı Alman Kapffer, "Düşman Kafkas kabilelerinin, bir önderin buyruğu altında birleşmelerinin, Rusya'nın güneyinde yaratabileceği korkunç sonuçları düşünmek dahi insanı dehşete salıyor." diye haykırmakta.

Şu sıralarda dikkatimiz, Rusya'nın, Avrupa'nın iki tahıl ambarını ele geçirdiği Tunanın iki yakasıyla, Gürcistan'dan atılma tehdidiyle karşı karşıya bulunduğu Kafkasya'ya ayrı ağırlıkta çevrilmiş bulunuyor. Rusya'nın her iki bölgedeki davranışları ortak bir kaynaktan çıkmakta. Bu kaynak, Eflak ile Buğdan'ın gaspedilmesini hazırlayan ve Kafkasya'ya ilişkin Rus iddialarının temelini atan Edirne Antlaşmasıdır.

Bu antlaşmanın IV'üncü maddesi aşağıdaki koşulu kapsıyordu: "İki imparatorluk (Rusya ve Türkiye) arasındaki sınır çizgisinin kuzeyiyle doğusunda kalan ve Gürcistan, İmeritia ve Guriel'e doğru uzanan toprakların yanısıra, Kuban nehrinin ağzından St. Nikola limanına (dahil) kadar olan karadeniz kıyıları, Rusya'nın

* Kapalı deniz. -ç.

hükmü altında kalacaktır."

Tunayla ilgili olarak da aynı antlaşma şu koşulu kapsıyor:

"Sınır çizgisi, Tuna nehrinin St. George ağzına kadarki yolunu izleyecek, nehrin bütün kollarının oluşturduğu tüm adalar Rusya'nın mülkiyetinde kalacaktır. Nehrin sağ yakası, eskiden olduğu gibi, Osmanlı Babıâlisinde kalacaktır. Bununla birlikte, nehrin sağ yakasında St. George kolunun Sulina kolundan ayrıldığı noktadan başlayarak nehirden iki saatlik (altı millik) uzaklığa kadar olan bölgenin *yerleşme bölgesi olmamaya* devam etmesi, orada hiçbir yapı kurulmaması ve Rusya'nın mülkiyetinde kalan adalarda da *aynı şekilde* hareket edilmesi kabul edilmiştir. Burada kurulacak karantina yapıları hariç, herhangi bir başka yapı ya da istihkam kurulmasına izin verilmeyecektir."

Bu maddeler, Rusya'ya yeni mülkler ve sırf ona özgü ticaret üstünlükleri sağlamak suretiyle, Wellington dükünün 4 Nisan 1826'da St. Petersburg'da imzaladığı protokolü ve 6 Temmuz 1827'-de Rusya'yla öteki devletler arasında Londra'da imzalanan antlaşmayı bozmaktadır. İngiltere hükümeti, bu nedenle, Edirne antlaşmasını tanımayı reddetmiştir. Wellington dükü antlaşmayı protesto etmiştir. Lord Mahon'un şu sözlerine göre, Lord Aberdeen de antlaşmayı protesto etmiştir.

"31 Ekim 1829'da Lord Heytesbury'ye gönderdiği bir yazıda Lord Aberdeen, Edirne Antlaşmasının birçok noktası üzerindeki yorumlarını hiç de azımsanmayacak bir hoşnutsuzlukla dile getirmiş, özellikle Tunadaki adalarla ilgili koşutlara dikkati çekmiştir. Aberdeen, bu antlaşmanın, Babıâlinin toprak haklarının egemenliğine ve Akdenizdeki bütün deniz devletlerinin durumlarıyla çıkarlarına saygı duyduğunu kabul etmemektedir."

Grey örlü şöyle dedi:

"Bunun kabul edilmesiyle Babıâlinin bağımsızlığı kurban edilmiş ve Avrupa barışı tehlikeye atılmış olurdu."

Lord Palmerston da 17 Mart 1837 tarihindeki konuşmasında şöyle diyor:

"Tunanın ağzında, Kafkasya'nın güneyinde ve Karadeniz kıyılarında Rusya'nın sınırlarının genişletilmesi, Türkiye'yle savaşın başlamasından önce Rusya'nın Avrupa'nın önünde yaptığı ciddi açıklamalarla, kuşkusuz tutarlı değildir."

Rusya, Karadenizin doğu kıyılarını kapatarak ve böylece, kuzey-batı Çerkez bölgelerine silah ve barut yollanmasını önleyerek, yalnızca Türkiye'den zorla aldığı Kafkasya üzerindeki hak iddialarını gerçekleştirmeyi umabilirdi. Tuna nehri ağızları ve Karadeniz kıyıları, Krakov olayında Lord Palmerston'ın hayıflandığı

üzere, "İngiltere'nin hiçbir girişimde bulunamayacağı yerler" de-
ğildir kuşkusuz. Öyleyse, Moskof, Tunayı kapatmayı, Karadeniz
kıyılarını abluka altına almayı ve İngiltere'yi yalnızca Edirne Ant-
laşmasına boyun eğdirmek değil, aynı zamanda o antlaşmanın
çiğnenmesini de kabule zorlamayı, hangi gizli tertip sonucu
başardı?

Bu sorular, 20 Nisan 1836 tarihinde, Avam kamarasında, soylu
vikonta soruldu. Aynı zamanda Londralı, Glasgovlu ve öteki ticaret
kentlerindeki tacirler tarafından, Rusya'nın Karadenizde uygu-
ladığı mali sisteme, Tunada İngiltere'nin ticaretini engellemeye yö-
nelmiş yasalara ve sınırlamalara karşı dilekçeler sunuldu.

7 Şubat 1836 tarihinde Edirne Antlaşmasına dayanarak çıkarı-
lan bir kararnameyle, Tuna'nın ağzındaki adalardan birinde karant-
tina kuruldu. Rusya, karantina kurallarını uygulamak için, gemi-
lere çıkıp arama yapmaya, harç almaya ve Tunada yollarına de-
vam etmekte direnen gemicileri tutuklayıp Odessa'ya götürmeye
hakkı olduğunu öne sürdü. Karantina, daha doğrusu sahte karant-
tina kurulmadan önce, bir kale ve gümrük kuruldu. Ruslar Britan-
ya hükümeti karşısında ne gibi bir tehlikeyle yüzyüze gelebilecek-
lerini anlamak için antenlerini çıkarmışlardı. İngiltere'den aldığı
buyrultu doğrultusunda davranan Lord Durham, İngiltere'nin tica-
retine konan bu engeller için Rusya hükümetine karşı protestoda
bulundu. Lord Durham, Kont Nesselrod'a gönderildi. Kont Nessel-
rod, Güney Rusya Valisine başvurdu. Güney Rusya Valisi konuyu
Kalas konsolosuna aktardı. Kalas konsolosu, Braila'daki İngiliz
konsolosla temas kurdu. İngiliz konsolosa, kendisinden harç alın-
mış kaptanları, soruşturma yapmak üzere, olay yerine, yani Tuna
nehrinin ağzına göndermesi buyruğu verilmişti. Oysa çok iyi bili-
niyordu ki, sözkonusu kaptanlar, o sırada İngiltere'deydiler.

Bununla birlikte, 7 Şubat 1836 tarihli resmî karar, Avam ka-
marasında Stewart'ın 20 Nisan 1836 tarihinde aşağıdaki konu-
şmayı yapmasından sonra, İngiliz tacirlerin dikkatini çekmeye baş-
lamıştı:

"Birçok gemi gitti, gitmekte olanlar da var. Bu gemilerin kap-
tanlarına, Rusya'nın gemiye çıkma ve arama yapmaya hakkı
olduğuna dair iddialarına boyun eğmemeleri için kesin emir veril-
di. Kamara, herhangi bir biçimde görüşünü öne sürmezse, bu gemi-
lerin yazgısı kaçınılmaz olarak bellidir. bu yapılmazsa, toplam
5.000 tondan az olmayan Britanya gemileri, Rusya'nın küstah tali-
matına uyuluncaya kadar, tutuklanıp Odessa'ya götürülebilir."

Rusya'nın Tuna ağzındaki bataklık adaları, Edirne antlaşması-
na dayanarak ele geçirdiğini, bu antlaşmanın, İngiltere ve öteki

devletlerle Rusya'nın 26 Temmuz 1827'de yaptığı antlaşmayı çiğnediğini, daha önce söylemiştik. Rusya'nın Tuna ağzında tahkimat yapması, istihkamları silahla donatması da Edirne antlaşmasına aykırıydı. Çünkü Edirne Antlaşması, nehirden itibaren altı millik uzaklığa kadar istihkam yapılmasını açıkça yasaklamıştı. Gemilerden harç alınması ve ulaşımın engellenmesi de Viyana Antlaşması'na aykırıydı. Çünkü Viyana Antlaşması "nehirlerin herbirinde, denizciliğe elverişli oldukları noktadan denize döküldükleri yere kadar boydan boya geliş-gidişin tamamen serbest olacağını", "harç miktarlarının, hiçbir durumda, şimdi (1815'te) ödenen miktarları aşmayacağını" ve "bu nehirde kıyısı olan ülkelerin ortak rızası olmadıkça harçların artırılmayacağını" açıkça belirtiyordu. Bu durumda Rusya'nın "suçsuzluk" iddiasında bulunabileceği üç noktadan biri, 1827 Antlaşmasının edirne Antlaşmasıyla çiğnenmesi olayı, ikincisi Rusya'nın Edirne Antlaşmasını açıkça çiğnemiş olması, üçüncüsü de Viyana Antlaşmasının küstahça bozulmasıydı.

Lord Palmerston'a, Edirne Antlaşmasını kabul edip etmediğine ilişkin bir şey söyletmenin hemen hemen kesinlikle olanaksız olduğu anlaşıldı. Viyana antlaşmasına gelince, Lord Palmerston "antlaşmanın olurlamadığı herhangi bir şey olduğuna ilişkin *resmî* bir bilgi almamıştı. İlgili tarafların böyle bir bildirimde bulunması halinde, hükümdarın hukuk danışmanlarının, İngiliz yurttaşlarının haklarını korumak için uygun gördükleri biçimde, konu ele alınırdı."

Edirne Antlaşmasının V'inci maddesi gereğince, Rusya, "Tuna Prensliklerinin refahını ve tam ticaret özgürlüklerini" güvence altına alıyor. Şimdi, Patrick Stewart, Eflak ve Buğdan prensliklerinin ticaretinin 1834'ten beri ani bir gelişme göstermeye başlaması, bu prensliklerin, Rusya'nın ürünleriyle rekabet etmeleri, Kalas'ın, Tunanın bütün tahılı için büyük Odessa'yı piyasanın dışında bırakması karşısında, Rusya'nın, prensliklere karşı büyük bir kiskançlık duyduğunu kanıtladı. Buna Lord Palmerston'ın verdiği karşılık şöyleydi:

"Sayın arkadaşım, birkaç yıl önce, Türkiye ile önemli ve geniş bir ticaretimiz olduğunu, bu ticaretin öteki ülkelerin saldırısı ya da bu hükümetin ihmali sonucu önemsiz bir ticaret haline geldiğini gösterseydi, o zaman, parlamentonun işe elkoymasını istemenin bir gereği olabilirdi. Böyle birşey yerine, benim sayın arkadaşım, son birkaç yıl içinde, Türkiye ile ticaretin sıfırdan çok önemli bir miktara çıktığını söyledi."

Stewart, "Rusya, Tunada ulaşımı engelliyor, çünkü prensliklerin ticareti önem kazanıyor." diyor. Lord Palmerston "Ama bu tica-

ret sıfırken Rusya öyle yapmadı" diye karşılık veriyor. "Rusya'nın Tunadaki son saldırılarına karşı durmayı ihmal ediyorsunuz" diyor Stewart. Lord Palmerston, "Ama bu saldırılara cesaret edilmeden önce böyle yaptık mı?" diye soruyor. Lord hazretleri, "Haşmetme-apları hükümetinin, hangi devletten gelirse gelsin, kuvveti ne olursa olsun, herhangi bir saldırıya teslim olma eğiliminde bulunmadığına" ilişkin verdiği güvence ve "öteki devletlerin kışkırtma sayabilecekleri herhangi bir şeyden uzak durulması" yollu uyarısıyla, Avam Kamarasının herhangi bir karar almasını engellemeyi başardı.

Avam Kamarasındaki bu görüşmelerden bir hafta sonra, Britanyalı bir tacir, Rusların kararnamesiyle ilgili olarak Lord Palmerston'a mektup gönderdi. Kendisine dışişleri bakanlığı müsteşarı tarafından şu yanıt verildi:

"Vikont Palmerston, 7 Şubat 1836 tarihli Rus kararnamesiyle yürürlüğe konan kurallar hakkında krallık hukuk danışmanının görüşünü istediğini size bildirmemi emretti. Lord Palmerston, aynı zamanda, mektubunuzun son bölümüyle ilgili olarak, haşmetme-apları hükümetinin, Tuna nehri ağzında Ruslar tarafından hiçbir haklı harç istenmeyeceği görüşünde olduğunu ve temsilcilerinize, o harcı ödemeyi kabul etmeme talimatını verirken gayet uygun davranmış olduğunuza inandığını size bildirmemi emretti."

Bu mektuba uygun davranan tacir, soylu lord tarafından Rusya'nın eline bırakıldı. Urquhart'ın dediği gibi, şimdi Londra ve Liverpool'daki Rus konsoloslar, Tunadaki Türk limanlarına gidecek İngiliz gemilerinden harç alıyorlar. Karantina da Leti adasında durmaya devam ediyor.

Ancak Rusya, Tunayı istilasını, karantina kurma, istihkamlar yapma ve harç alma ile sınırlamadı. Tunanın denizciliğe elverişli tek ağzı olan Sulina ağzı, Edirne Antlaşmasıyla, Rusya'nın mülkü haline geldi. Türklerin elinde bulunduğu sürece kanalda suyun derinliği, 14 ile 16 ayak arasında tutulmuştu. Ancak Rusya'nın mülkiyetine geçtikten sonra suyun derinliği, tahıl ticaretinde kullanılan teknelerin ulaşımına kesinlikle yetersiz olan 8 ayağa kadar azaltıldı. Rusya, Viyana Antlaşmasına taraf. Bu antlaşmanın 113'üncü maddesi "her bir devlet, nehrin iki yakasındaki yedekçiler çekme yolunu iyi bir durumda tutmayı ve ulaşımın hiç bir engelle karşılaşmamasını sağlamak üzere gerekli işleri yapmayı yüklenir" koşutunu koyuyor. Rusya bu su yolunu ulaşımına açık tutmanın, nehrin ağzını kum ve çamur yığınyla boğmaktan ve sığ yerleri gemi enkazıyla döşemekten daha iyi bir yolunu bulamadı. Viyana Antlaşmasının bu düzenli ve uzayıp giden çiğnenmesine,

Rusya, ayrıca Edirne Antlaşmasının bir başka yoldan çiğnenmesini ekledi. Edirne Antlaşması nehrin Sulina ağzında karantina ve deniz feneri dışında herhangi bir yapı kurulmasını yasaklıyordu. Ancak Rusya'nın eline geçtikten sonra, bu su yolunda ulaşımın engellenmesinin sonucu olan gecikmelerin neden olduğu, yani zorbalıkla alınmış paralar ve mavnalı ücretleriyle, orada küçük bir Rus kasabası yükseldi.

Lord Palmerston, 30 Nisan 1823'te, "Hakkı kuvvetle ölçmekle ve davranışlarını adalete değil kendi çıkarlarına göre yürütmekle suçlanan müstebit hükümetlerle soyut ilkeler üzerinde vakit geçirmenin yararı ne?" diyordu. Kendi deyişiyle, soyut lord, Rusya'nın müstebit hükümetiyle soyut ilkeler üzerinde durmaya çok dikkat etti. Hatta daha ileri de getti. Lord Palmerston, 6 Temmuz 1840'ta, Tuna'nın serbestliğinin "Viyana Antlaşmasıyla güven altına alındığı"na ilişkin olarak, kamaraya güvence vermişti. Lord, 13 Temmuz 1840'ta, her ne kadar Krakov'un işgali Viyana Antlaşmasının çiğnenmesi ise de, "İngiltere'nin fikrini zorla kabul ettirebilmesi olanağı bulunmadığından, çünkü Krakov'un, İngiltere'nin herhangi bir girişimde bulunamayacağı bir yerde olduğundan" yakınmıştı. Bundan iki gün sonra ise, Rusya'yla bir antlaşma yapıyordu. O antlaşma gereğince, Türkiye'yle barış süresince, Çanakkale Boğazı, İngiliz savaş gemilerine sınıksız kapanıyor ve böylece, Lord Palmerston, İngiltere'yi, Viyana antlaşmasını uygulatabileceği tek araçtan yoksun bırakıyor, Karadenizi, "İngiltere'nin herhangi bir girişimde bulunması olanağı olmayan bir yer" haline getiriyordu. Bir kere bu noktaya ulaşıldıktan sonra, gazete, bataryalarını ateşleyerek, kamuoyuna sahte bir tatmin duygusu verdi. "Hakkı kuvvetle ölçen ve tutumunu adalete göre değil çıkarlarına göre ayarlayan müstebit hükümete", çok anlamlı ve duygusal bir eda ile anımsatıyordu ki, "birçok devletin karşılıklı ilişkileri için ticari bir yol olan büyük Avrupa ırmağının denize çıkışını kendisine vermesi için Türkiye'yi boyun eğme zorunda bıraktığı zaman, Rusya, öteki devletlere karşı bazı görevler ve sorumluluklar yüklenmişti. Bunları yerine getirmekten Rusya gurur duymalıydı." Soyut ilkeler üzerindeki bu vaaza Kont Nesselrod, kararlı ve soğukkanlı bir biçimde "konunun dikkatle incelenmesi gerektiği" karşılığını verdi ve zaman zaman "imparatorluk hükümetinin, niyetlerine yöneltilen güvensizlik ifadesinden üzüntü duyduğunu" dikkatli bir biçimde dile getirdi.

Böylece, soylu lordun yönetimiyle, işler, 1853'te, Tuna nehrinde ulaşımın *olanaksız* ilan edildiği, Fransa'yı, İngiltere'yi ve Avrupa'nın güneyini açlık tehdit ederken, buğdayın Sulina ağzında bek-

lediği bir noktaya geldi. Böylece Rusya, *The Times*'in dediği gibi, "öteki önemli kazançlarına, Tuna ile Karadeniz arasındaki demir kapı kazancını" da eklemiş oluyordu. Rusya hem Tunanın anah-tarını, hem de Batı Avrupa siyasetinin cezayı gerektirecek bir uy-gunsuzluğa varması durumunda sıkıştırabileceği bir ekmek vi-dasını ele geçirmişti.

Bununla birlikte, Tuna tasarılarına bağlı olarak Rusya'yla Lord Palmerston'ın alış-verişinin sırrı, Çerkezistan görüşmelerine kadar açığa çıkmadı. 23 Şubat 1848'de Anstey, "soylu vikontun (dışişleri bakanı olarak) göreve gelir gelmez ilk girişiminin, Edirne Antlaşmasını kabul etmek olduğunu" kanıtladı. Wellington düküyle Lord Aberdeen'in protesto ettikleri antlaşma, aynı antlaşmaydı.

Bu nasıl oldu ve Lord Palmerston, Çerkezistan'ı Rusya'ya, gü-cünün yettiği ölçüde, nasıl teslim etti, bu bir başka yazının konusu olabilir.

New-York Daily Tribune
11 Ocak 1854

YENİ BELGELER

(PARÇA)

Londra, Salı, 10 Ocak 1854

Kamuoyuna duyurulan büyük diplomatik belgeler yığınının, son olarak, 12 Aralık tarihini taşıyan ve dörtlerin İstanbul'daki elçileri tarafından Babıâliye ortaklaşa sunulan *Dört Devletin notası*¹⁴³ ve Fransa'nın diplomatik temsilcilerine Drouyn de l'Huys'un Paris'ten gönderdiği 30 Aralık tarihli genelge de katılmış bulunuyor. Notayı okuyunca, Babıâlinin notayı kabul ettiği haberinin öğrenilmesi ardından İstanbul'u etkisi altına alan müthiş kışkırtmaların, ayın 21'indeki başkaldırma girişiminin ve Türk hükümetinin, savaş hareketinin yenilenen barış görüşmeleriyle kesintiye uğratılamayacağı ya da bu görüşmelerin savaşa müdahale edemeyeceğini ciddi olarak açıklama gereğini duymasının nedeni daha iyi anlaşılıyor. Sinop'taki hain ve sinsi kasaplığa ilişkin haberlerin İstanbul'a ulaşmasından ve tüm Osmanlı İmparatorluğu'nda müthiş bir intikam feryadına yolaçmasından yalnızca dokuz gün sonra, dörtler, sükunetle, Babıâliyi çarla görüşmeye çağırıyorlar, Büyük Britanya ile Fransa'nın elçileri de zorluyor. Bütün *eski anlaşmaların yenilenmesi* sultanın hristiyan uyruklara *verdiği* dinsel ayrıcalıklara ilişkin fermanlara dörtlerin herbirine ve sonuç olarak çara verilecek yeni güvencelerin eşlik etmesi; silah bırakımını sağlamak üzere Babıâlinin tam yetkili bir temsilci görevlendirmesi; Rusya'nın kudüs'te bir kilise ve bir hastane kurmasına Babıâlinin izin vermesi; dörtlere ve sonuç olarak çara, iç yönetim düzenini iyileştireceğine söz vermesi, dörtlerin görüşme çağrısının temelini

oluşturuyor. Babiâli, Moskofun korsanca hareketlerinin sonucu olarak karşılaştığı zarar için herhangi bir tazminat almamakla kalmayacak, Rusya'nın Türkiye'ye taktığı ve çeyrek yüzyıldan beri onlarla birlikte oynattığı zincirler yeniden sağlamlaştırılmakla kalmayacak, ama mahkûm eskisinden daha kapalı bir hücreye konacak; Babiâli, hristiyan uyrukların dinsel ayrıcalıklarına ilişkin فرمانlarla boynu bükük güvenceler vererek ve iç yönetimiyle ilgili olarak vaatte bulunarak kendini çarın insafına bırakacak, böylece dinsel koruyuculuğu ve kendi iç yönetimine söz geçirme yetkisini çara teslim edecek. Böyle bir teslim oluşun tazminatı olarak Babiâli, Lord Clarendon'ın, işgallerini "korsanlık hareketi" diye nitelediği "prensliklerin, mümkün olduğu kadar çabuk boşaltılması" vaa-dini ve 13 Temmuz 1841 Antlaşmasının¹⁴⁴ —Rusya'ya karşı çok sağlam bir güvence olduğunu kanıtlayan— giriş bölümünün resmen teyid edilceği güvencesini alıyor.

Bu acınacak "devletler" in akılalmaz düşkünlüğü, Sinop olayından birkaç gün sonra, Babiâliyi korkutarak bu temeller üzerinde görüşmeye sokma bakımından zirveye çıktı ama, korkaklık, sıkıntılarından kurtulmalarını sağlamayacak. Çar, Türkiye'nin hristiyan uyruklarının korunması hakkının özellikle kendisine ait olması iddiasında yalnızca görünüm olarak bir değişiklik yapılması ve yerine Avrupa'nın koruyuculuğunun konması dahi izin vermeyecek kadar ileri gitmiş bulunuyor. Esasen *The Times*'in Viyana muhabiri tarafından verilen habere göre:

"Avusturya, Türkiye'deki hristiyanların bir Avrupa koruyuculuğuna alınmasına karşı Rus sarayının bir itirazı olup olmadığını sormuştur. Kesin bir dille verilmiş yanıtta Rusya'nın, başka hiçbir devletin Rum ortodoks kilisesinin sorunlarına karışmasına izin vermeyeceği belirtilmiştir. Yanıtta, Rusya'nın Babiâli ile anlaşmaları bulunduğu ve bu sorunu Babiâli ile tek başına düzenleyeceğini belirtmekteydi."

Standard gazetesinde de şunları okuyoruz:

"Nikola, doğrudan Türk hükümdarından gelmeyen bir öneriyi kabul etmek niyetinde değildir; bu nedenle, arabuluculuk ya da müdahale konusunda Avrupalı devletlerin her türlü hakkı reddederek bu devletlere kimsenin haksız bulamayacağı bir hakarete bulunuyor."*

Drouyn de l'Huys'un genelgesindeki tek önemli bölüm, birleşik donanmaların Karadenize girişini, "Türk toprağı ya da donanmasını, Rusya'nın deniz kuvvetlerinin yeni bir saldırısına hedef olmak-

* *The Times* ve *Standard*'dan yapılan alıntılar Almancadan (*Werke*, 10, s. 11) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

tan koruyacaktır hareket uyuşumu" görüşüyle ilan ettiği bölümdür. *Non bis in idem.* La moutarde après la viande.***

The Morning Chronicle, dünkü sayısında, İstanbul'daki muhabirinden aldığı, birleşik donanmaların Karadenize girdiğini bildirilen 30 Aralık tarihli haberi yayınlıyor. "Yalnızca hiçbir şey yapmamak için" diyor, *The Daily News*.

Press gazetesine göre: "Halen İngiliz ve Fransız donanmasından bir gemiye, Karadenize girerek beyaz bir bayrak altında Sivas-topol'a gitmesi için emir verilmiştir. Orada Rus amiraline, Sivastopol limanını terketmemesi halinde kendisine derhal ateş edileceği bildirilecektir."****

Gerçi, pek de uygun olmayan şu mevsimde ve ünlü Sinop olayından sonra Rus donanmasının, dışarıya, Karadenize açılması için herhangi bir neden yok, ama çar, 1833'ten beri¹⁴⁵ bu suların dışında tutmayı başardığı İngiltere ile Fransa'nın, şimdi geçici bir süre için olsa bile kendisini Karadenizden uzak tutmalarına izin vermeyecektir. Bu açıklamayı bir savaş ilanı ile yanıtlamazsa itibarı yok olur.

Neuen Preussischen Zeitung gazetesinde, "Rusya'nın Fransa'ya ve İngiltere'ye savaş ilan etmesi, Rusya ile Türkiye arasında yakında barış yapılmasından daha olasıdır." denmektedir.

Newry'de (Ulster) Rusya'nın Türkiye'ye nedensiz saldırısını gözden geçirmek amacıyla büyük bir toplantı yapıldı. Urquhart konuştu. Doğu Sorunu üzerindeki görüşlerimi birçok kez açıkladığım için, Urquhart'la görüş birliğinde olmadığım noktaları belirtmek gerekmiyor.¹⁴⁶ Yalnızca, onun görüşlerinin, "Küçük Eflak köylülerinin, Eflaklı askerlerin yardımıyla Ruslara başkaldırdıkları" haberleriyle doğrulandığını belirtmemeye izin verin. "Kalafat çevresindeki bütün bölgeler ve Tunanin sol yakası boyunca uzanan top-raklar hareket halinde, Rus memurlar Turnu'yu boşalttılar.

...

Urquhart'ın konuşmasına bir noktayı ekleyebilirim. Lord Palmerston'ın son *coup d'éclats*'ı**** ve halkın kendisine gösterdiği yakınlık, onu ad olarak değilse bile, gerçekte başbakan yapmış bulunuyor.¹⁴⁷

New-York Daily Tribune
n° 3988, 28 Ocak 1854

KARL MARX

* Aynı şey iki kez olmaz. -ç.

** Et yemeği bittikten sonra hardal. -ç.

*** *The Daily News*'tan yapılan alıntı Almancadan (*Werke*, 10, s. 12) çevrilmiştir. -*Sol Yayınları*.

**** Yıldırım darbe. -ç.

AVRUPA SAVAŞI

Uzun süredir askıda bulunan Türkiye sorunu en sonunda öyle bir aşamaya gelmiş görünüyor ki, her zaman kaypak, her zaman yüreksiz, her zaman sonuçsuz kalan hareketleriyle diplomasinin artık işleri çok fazla kendi tekelinde tutması olanağı kalmıyor. Fransız ve İngiliz donanmaları, Rus donanmasının, Türkiye kıyılarına ya da Türk donanmasına zarar vermesini önlemek üzere Karadenize girmiş bulunuyor. Çar Nikola, böyle bir adımın, onun için, savaş ilanının belirtisi olacağını çok önceden söylemişti. Şimdi sessizce sineye mi çekecek?

Birleşik donanmaların derhal saldırıya geçmesi ya da Rus filosunu, ya da Sivastopol'daki askerî tersanelerle müstahkem yerleri yıkması beklenmiyor. Tam tersine, kalıbımızı basarız ki, iki amirale, diplomasinin hazırladığı buyrultu, çatışma olasılığından kaçınılabildiği kadar kaçınma doğrultusundadır. Ama donanmaların ve orduların hareketi, bir kere emredildiği zaman, artık, diplomasinin arzularına ve tasarımlarına değil, tüm hareketin güvenliğini tehlikeye atmadıkça karşı durulamayacak olan kendine özgü yasalara bağlıdır. Diplomasi, Rusların Oltenitza'da yenilmelerini hiçbir zaman istememişti. Ama küçük özgürlük bir kere Ömer Paşaya tanındıktan ve askerî hareket bir kere başladıktan sonra iki düşman komutanın girişimleri, İstanbul'daki elçiler tarafından denetimi büyük ölçüde olanaksız bir alanda sürdürüldü. Öyleyse, gemiler bir kez Beykoz önlerinde palamar çözdü mü, artık ondan sonra

kendilerini, Lord Aberdeen'in barış dualarının ya da Lord Palmerston'un Rusya'yla kurduğu desiselerin geri çekemeyeceği bir noktada ne zaman bulacaklarını kimse söyleyemez. Donanmalar o noktada, rezilce bir çekilmeyle kararlı bir savaşım arasında seçim yapmak zorunda kalabilirler. Karadeniz gibi dar, çevresi karayla kaplı, birbirine hasım olan donanmaların, ötekinin gözüne görünmemeyi güçlkle başarabilecekleri bir deniz, bu koşullar altında hemen her gün, çatışmanın zorunlu hale gelebileceği yerin ta kendisidir. Çarın da Sivastopol'da donanmasının kapalı kalmasına, herhangi bir direnç göstermeksizin izin vermesi beklenmemelidir.

Şu halde, bu adımı bir Avrupa savaşı izleyecekse, bu, her olasılık gözönüne alınarak, bir yanda Rusya'nın, bir yanda İngiltere, Fransa ve Türkiye'nin yer aldığı bir savaş olacaktır. Böyle bir durum, yapabildiğimiz ölçüde, tarafların başarı şansını karşılaştırmamızı, faal güçlerini tartmamızı gerektirecek kadar olası görünüyor.

Ama Rusya tek başına mı olacaktır? Avusturya, Prusya, Almanya ve İtalya ile onlara bağlı olanlar, genel bir savaşta hangi yanda olacaklardır? Haber verildiğine göre, Louis Bonaparte, Rusya'yla bir çatışma halinde, Avusturya Rusya'nın yanında yer alırsa, Fransa hükümetinin de, İtalya ile Macaristan'da büyük bir yangın için yalnızca bir kıvılcımın çakmasını gözleyen asi unsurlardan yararlanacağını, İtalyanlar ile Macarların ulusal kimliğinin yeniden kurulması için çalışacağını Avusturya hükümetine bildirmişti. Böyle bir tehdit Avusturya üzerinde etkili olabilir; onu, mümkün olduğu kadar tarafsız tutmaya yardım edebilir, ancak böyle bir çatışma patlak verirse, Avusturya'nın uzun süre bu çatışmadan uzak kalmasına fırsat verileceği düşünülmemelidir. Tehdidin dile getirilmiş olması gerçeği bile, İtalya'da kısmi bir ayaklanmaya yolaçabilir. Böyle bir olay, Avusturya'yı Rusya'ya daha da bağımlı duruma sokabilir, Rusya'nın yararlı bir kulu haline getirebilir. Üstelik, bu Napoléon'vari oyun daha önce bir kez daha oynanmamış mıydı?¹⁴⁸ Papayı dünyasal tahtına yeniden oturtan ve Napoli monarşisi için adayı hazır bulunan kişinin, İtalyanların, Avusturya'dan bağımsızlık isteklerinin yanısıra birlik isteklerine de olumlu karşılık vermesi beklenir mi?¹⁴⁹ İtalya halkının böyle bir tuzağa balıklama dalmak için koşacağı mı düşünülüyor? Kuşkusuz, İtalyanlar, Avusturya yönetimi tarafından şiddetle eziliyorlar, ama, kendi toprağında, Fransa'da esasen sendelemeye başlamış olan bir imparatorluğun ve kendi devrimlerine ilk karşı çıkan kişinin ününe ün katmak için pek istekli olmayacaklardır. Avusturya hükümeti bütün bunları biliyor. Bu nedenle, bonapartça tehditler-

den çok, kendi mali sıkıntılarını dikkate alacağını düşünmeliyiz. Ayrıca, karar anı gelip çattığı zaman, çarın etkisinin Viyana'da çok büyük olacağına, Avusturya'yı Rusya'nın yanına çekeceğine kesinlikle inanabiliriz.

Prusya, 1780, 1800 ve 1805'te¹⁵⁰ oynadığı oyunu yeniden deniyor. Prusya'nın tasarımı, tarafsız Baltık devletlerini ya da Kuzey Alman devletlerini bir kümede toplamaktır. Böyle bir kümenin başında önemli bir rol oynayabilecek ve hangi taraf daha büyük yarar gösterirse, ona dönecektir. Bütün bu girişimlerinin, aşağı yukarı gülünesi bir aynılıkla, her seferinde açgözlü, tabansız, kararsız Prusya'yı Rusya'nın kucasına nasıl attığı tarihin malı olmuştur. Şimdi Prusya'nın, sürüp gelen kaderinden kaçabileceği beklenmemelidir. Prusya, antenlerini her yöne çevirecek, kendini açık artırmaya çıkaracak, her iki kampta entrikalar çevirecek, büyük şeylere önem vermeyecek ama küçük şeyleri büyütecek,¹⁵¹ raslantı sonucu geriye kalmış olan karakterini de yitirecek, fiyatı giderek düşecek ve en sonunda en düşük fiyatı verenin üstünde kalacaktır. En düşük fiyatı veren, hem bu olayda, hem başka zaman, Rusya olacaktır. Prusya Rusya için bir müttefik değil, bir yük olacaktır, çünkü Rusya kendi çıkarı için, ilkin, Prusya ordusunun çökmesine itina gösterecektir.

Alman devletlerinden en az biri Avrupa savaşına bulaşınca kadar, çatışma, yalnızca Türkiye'de, Karadenizde ve Baltık denizinde olabilir. Bu süre içinde deniz savaşımının en önemli savaşım olacağı kesindir. Müttefik donanmalar Sivastopol'u ve Rusya'nın Karadeniz filosunu yıkabilirler, Kırım'ı alıp elde tutabilirler, Odesa'yı işgal edebilirler, Azak denizini kapatabilirler ve Kafkasya'nın dağ halkını serbest bırakabilirler, buna kuşku yok. Hızlı ve enerjik davranılırsa, bundan daha kolay bir şey olamaz. Bu faal hareketin ilk ayı kapladığını düşünürsek, ertesi ay birleşik donanmadaki buharlı gemiler Manş denizine dönebilirler, yelkenli gemiler onları izleyebilir; çünkü Türk donanması, ondan sonra, Karadenizde gerek duyulacak her işi yapma gücünde olabilir. Manş'da kömür alınması ve öteki hazırlıklar iki haftayı gerektirebilir. Bundan sonra Fransa ve Britanya'nın Atlantik ve Manş filolarıyla birleşen bu gemiler, mayıs ayı bitmeden önce, bir saldırının başarısını güven altına alacak bir güç içinde, Cronstadt önlerinde görünebilirler. Baltık denizinde alınacak önlemler, Karadenizdekiler gibi, bellidir. Bu önlemler, hangi fiyatla olursa olsun İsveçle bir ittifak yapılmasını, Danimarka'ya karşı gerekirse bir yıldırma hareketini, Finlandiya'da, oraya yeter sayıda asker çıkartmak suretiyle başlatılabilecek bir ayaklanma hareketini ve Finlandiya'nın İsveç'le yeni-

den birleştirilmesi koşulunu kapsamayacak bir barışın kabul edilmeyeceği güvencesini içerirler. Donanmalar, Cronstadt'ı topa tutarken, Finlandiya'daki birlikler Petersburg için tehlike kaynağı olacaktır. Cronstadt, yeri dolayısıyla çok sağlamdır. Dış limanlara çıkan derin su kanalı, iki savaş gemisinin yanyana gelip bordasını bataryalara çevirmesine elverecek genişlikte değildir. Yalnızca esas adada değil, ama küçük kayalıklarda, kıyılarda ve onların önündeki adacıklarda da topçu bataryaları bulunmaktadır. Yalnızca asker değil, savaş gemisi feda etmek kaçınılmaz görünüyor. Ancak saldırı planında bu nokta dikkate alınırsa, falanca filanca gemilerin kurban verilmesi kararlaştırılırsa ve plan cesaretle, yılmaksızın uygulanırsa, Cronstadt'ın düşmesi gerekir. Cronstadt'ın surları, taş duvarlara karşı kullanıldığı zaman öteki silahlara göre müthiş yıkıcı olan ağır Paixhan toplarının toplu ateşine uzun süre dayanabilecek sağlamlıkta değildir. Orta kesiminde bu toplardan bulunan tam mürettebatlı, büyük uskurlu gemiler, her ne kadar bu girişimde kendi varlıklarını tehlikeye atarlarsa da, kısa süre içinde karşı durulamayacak bir etkinlik gösterebilirler. Ama, Rus İmparatorluğu'nun anahtarı olan ve ele geçirilmesi, St. Petersburg'u savunmasız bırakacak bulunan Cronstadt'la karşılaştırıldığı zaman, büyük uskurlu üç-dört geminin ne önemi var?

Odessa'sız, Cronstadt'sız, Riga'sız, Sivastopol'suz bir Rusya, Finlandiya elinden alınıp kurtarılmış, düşman ordusu, başkentinin kapılarına dayanmış, bütün limanlarıyla nehirleri ablukaya alınmış bir Rusya ne ifade eder? Elsiz-kolsuz, gözleri olmayan, her nerede bir düşman narası işitse, kendini ordan oraya atan ve hasmını kaba-saba gövdesinin altında ezmekten başka hiçbir olanağı kalmayan bir dev. Avrupa'nın denizci devletleri böyle azimli ve cesaretli davranırlarsa, o zaman Avusturya ile Prusya üzerindeki Rus denetimi hafifleyebilir. Bu ülkeler, müttefiklere bile katılabilir. Çünkü her iki Alman devleti, eğer ülke içinde güvenli olurlarsa, Rusya'nın başının derde girmesinden yararlanmaya hazır hale gelebilirler. Ancak Lord Aberdeen'in ve Drouyn de l'Huys'un böyle enerjik adımlar atma girişiminde bulunmaları beklenmemelidir. Bu devletler, darbeyi *yerine* indirmekten yana değildirler. Bu nedenle, genel bir savaş çıkarsa, komutanların enerjisini, onları zarsız hale getirecek biçimde zincirleyeceklerdir. Ama gene de kesin zaferler kazanılırsa, bunun sırf şans eseri olmasını ve sonuçlarının düşmana olabildiği kadar az zarar vermesini sağlamak için gerekli önlemleri alacaklardır.

Karadenizin Asya yakasındaki savaş, iki donanma tarafından

derhal sonuçlandırılabilir, ancak Avrupa yakasındaki savaş kesin-
tisiz sürebilir. Karadenizde yenilgiye uğrayan, Odessa'yla Sivasto-
pol'u kaybeden Ruslar (isyan çıkarmak için Sırbistan yönünde
gidiş dışında), büyük bir tehlikeyi göze almaksızın Tunayı
geçemezler. Ama geniş çaplı birliklerin kanatlarda ve gerilerde yer
alması tehlikesiyle yüzyüze gelip üstün kuvvetler tarafından
sürülüp Eflak'tan çıkarılıncaya kadar Ruslar, prensliklerde tutu-
nabilirler. Buğdan'da ise Kotin ve Kişinev yoluyla Rusya'yla
bağlantı sürdürükçe, kanat ve geriye asker aktarma girişimleri pek
önem taşımadığı için, genel bir hareket olmadıkça Rusların orayı
boşaltmaya gerek duymaları düşünülemez.

Ne var ki, savaş, bir yanda Batılılarla Türkiye, bir yanda Rus-
ya arasında olduğu süreç, 1792'den bu yana gördüğümüz türden
bir Avrupa savaşı olmayacaktır. Ancak savaş bir kez başladıktan
sonra, Avrupalıların lagarlığı ve Rusya'nın girişimleri, Avusturya
ile Prusya'yı Otokratın yanında yer almaya zorlayacaktır. Gücü ne
olursa olsun Prusya ordusunun, haddini bilmezlikten ötürü, ikinci
bir Jena'da¹⁵² kırılması kesin bir olasılıktır. Bu nedenle Prusya
herhalde ciddi bir önem taşımayacaktır. Avusturya, iflasta ol-
masına karşın, İtalya ve Macaristan'da çıkabilecek isyanlarla kar-
şılaşılabilecek olmasına karşın, ihmal edilmez bir hasım olacaktır.
Ordusunu, prensliklerde ve Kafkasya sınırında tutmak, Polonya'yı
işgal etmek zorunda bulunan, Baltık kıyısında ve özellikle St. Pe-
tersburg'la Finlandiya'da bir savunma ordusu tutması gereken
Rusya, saldırıya ayırabileceği pek az güç bulabilecektir. Avustur-
ya, Rusya ve Prusya (üçüncünün henüz bozguna uğratılmadığını
varsayıyoruz) Ren'de ve Alpler'de beşyüz bin ya da altıyüz bin
kişiyi biraraya getirebilirlerse, bu, makul olarak beklenebilecek
miktardan da fazlası demek olacaktır. Fransızlara, düşman gene-
rallerinden daha aşağı düzeyde olmayan generaller komuta ettiği
takdirde, beşyüz bin kişilik bir müttefik ordusu için tek başına
Fransa yeterlidir. Düşman generalleri arasında sadece Avusturya-
lılar, değerli komutanlara sahiptirler. Rus generaller pek korkula-
cak türden değildir. Prusyalılara gelince, onların generali yoktur.
Prusya subayları, geleneksel olarak düşüktür.

Ama unutmamalıyız ki, Avrupa'da, belli zamanlarda üstünlü-
ğünü, sözümona "büyük" beş devlete göstermiş, hepsini titretmiş
altıncı bir güç daha var. Bu gücün adı Devrimdir. Uzun süredir
sessiz ve geriye çekilmiş duran bu güç, ticari bunalım ve gıda darlı-
ğından ötürü yeniden eyleme çağrılmıştır. Manchester'den Roma'-
ya, Paris'ten Varşova'ya ve Peşte'ye kadar her yerde hazırdır, başı-
nı kaldırmakta, uykusundan uyanmaktadır. Proletarya sınıfını sa-

ran rahatsızlığın ve uyandırmaların (*agitation*) görüldüğü her yerde, Devrimin yaşama dönüşünün birçok belirtisiyle karşılaşılıyor. Yalnızca bir işarete gerek var. İşte o zaman en büyük Avrupa gücü, parlayan zıhır içinde elinde kılıcıyla, Olimpos dağının tepesinden gelen Minerva gibi sökün edecektir. Bu işareti, olası yakın Avrupa savaşı verecektir. Her zaman genç ve hareketli olan bu yeni unsur, 1792 ile 1800 arasında yaptığı üzere, eski Avrupa güçlerinin ve generallerinin tasarımlarını altüst ettiği gibi, güç dengesi hesaplarını da bozacaktır.

Yaklaşık olarak 8 Ocak 1854'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 3992, 2 Şubat 1854

Başyazı

ASYA'DA SAVAŞ

Londra, Cuma, 20 Ocak 1854

Son posta, bu yakınlarda Asya'da yer alan askerî olaylara ilişkin bazı yeni bilgiler getirdi. Anlaşıyor ki, Türkler, Rus-Ermenistan sınırını tamamen boşaltmak zorunda kaldılar. Ne var ki, Türklerin geri çekilmesine yolaçan çarpışmaların kesin sonucu bilinmiyor. Türkler Ardahan'dan Ahıska'ya giden yolda ilerlemişlerdi. Bu arada bir başka birlik, Kars'tan Gümrü yoluyla Tiflis'e giden daha güneydeki yolu seçmişti. Anlaşıyor ki, her iki birlik Ruslarla karşılaştı. Ruslara göre, Türkler her iki hatta da bozguna uğratıldılar ve kırk kadar top yitirdiler. Türklere gelince, onlardan resmî bir açıklama çıkmadı. Ama özel olarak alınan haberlerde, geri çekiliş ordunun kış için kışlaya çekilmesiyle açıklanıyor.

Kesin olan tek şey, Türklerin, St. Nikolay* kalesi hariç, Rus topraklarını boşalttıkları, Rusların onları izlediği ve hatta öncü kolunun, geri püskürtülmekle birlikte, Kars'a bir mile kadar yaklaştığıdır. Bildiğimiz bir başka şey, Asya illerinden, müslüman barbarlığının merkezinden derlenen ve saflarında genellikle cesur olmakla birlikte güvenilir olmayan başıbozuklar, serüvenci askerler, kana susamış savaşçılar ve haydutlar bulunan Anadolu ordusunun; sert, disiplinli, talimli, komutanınca kaç kişiden oluştuğu bilinen, bağımsız serüven hevesi ve özel yağmacılığın savaş yasa-

* Şefkatil. -ç.

larıyla ve sıkıyönetim mahkemelerince denetim altında tutulan Rumeli ordusu gibi olmadığıdır. Asya hareketinin başlangıcında askerî birlikler açısından gayet sıkışık durumda olan Rusların, daha sonra Korgeneral Obruçev'in komutasındaki 16.000 kişilik bir birlik ve Dondan gelen bir Kazak birliğiyle takviye edildiğini, Rusları, dağlıları belli bir sınır içinde tutabildiklerini, ayrıca Vladikafkas yoluyla Kafkasya üzerinde olduğu gibi deniz yoluyla Odessa ve Sivastopol'a da bağlantılarını sürdürdüklerini biliyoruz.

Bu koşullar altında ve Türk Komutan Abdi Paşanın ya hain ya da gabi olduğu (Abdi Paşa bu arada geri çağrıldı ve Kars'ta tutuklandı, yerine Ahmet Paşa gönderildi) düşünülürse, her ne kadar Rusların bültenlerinde işlerin abartıldığına kuşku yoksa da, Türkler yenilse bile şaşmamamız gerekirdi. *Augsburger Zeitung*'da da "Kasım ayı sonuna doğru Şamil, Türklerle doğrudan bir bağlantı kurmak için kendisine güneye yönelik bir yol açmak amacıyla her şeyi göze alan bir girişimde bulunmuştur. Kıtalarının sayısı 10.000-16.000 kişi olarak tahmin edilmektedir, ve bu kıtaların en seçkini olan müritlerin paramparça edilmiş olduğu doğrulanmaktadır." haberini okuyoruz. Ancak bu haberin doğrulanması gerekir.

Sinop olayıyla ilgili olarak en sonunda hakkın yerini bulduğu anlaşıldı. Rus donanmasının en iyi üç ambarlı gemilerinden 120 ton olan *Rastislav* Sinop'ta Türkler tarafından batırılmış. *Rastislav*'ın çarpışma sırasında değil, ama hemen ondan sonra batmış olması sahte gerekçesiyle şimdiye kadar saklı tutulan bu gerçek, sonunda Ruslar tarafından itiraf edilmiş bulunuyor. Bu geminin batırılması, tahribedilen Türk gemilerine karşı iyi bir ödeşmeydi. Üç ambarlı bir gemi batırıldığına göre, çarpışma sırasında, öteki Rus gemilerinin de ciddi zarar gördüğünü pekala düşünebiliriz. Her şey bir yana, Sinop zaferi, Rus filosunu, Türk filosundan daha fazla sakatlamış olabilir. Genel olarak Türklerin, sularda, daha çok Türk'vari savaştıkları anlaşıyor. Yaralanan ve beş saate yakın bir çatışmadan sonra, kendisinden çok daha büyük olan Rus buharlı firkateyni *Vladimir* tarafından tutsak edilen Mısır buharlı firkateyni *Pervas Bahri*, top ateşiyle öylesine kalbura çevrilmiş ki, Sivastopol'a güçlükle götürülebilmiş, oraya varır varmaz da batmış. Bu durumda, Rusların geriye taşıdıkları ödül sıfır oluyor. Rusların Sinop'tan hiçbir ödül alamamış olmaları da, Türk savunmasının direncini ve Rus filosunun çarpışmadan sonraki kötürümlüğünü gösteriyor.

Bir habere göre, birleşik İngiliz ve Fransız donanmalarıyla Türk deniz kuvvetlerinin birinci filosu, Batum'a 17.000 Türk askeri götürüyor. Doğruysa, bu, sanki Sivastopol'a karşı saldırıya

girişilmiş gibi bir savaş hareketi demektir. Çarın derhal savaş ilan etmekten başka yapabileceği bir şey yoktur. Birleşik donanmaların Karadenize girişinden hemen önce, çarın, Karadenizdeki bütün Rus gemilerinin Sivastopol'a çekilmesi buyruğunu göndermiş olduğu söyleniyor. Odessa çıkışlı 24 Aralık tarihli bir habere göre, "Azak denizindeki Rus filotillasının komutanı *aides-de-camp*'ını* durumunun ne kadar nazik olduğunu bildirmesi için Sivastopol'a göndermiştir. Herbiri 12.000 kişilik olan iki kolordu, Sivastopol'da harekete hazır bekliyordu. Ancak bu hareket, birleşik donanmaların karadenize girmek üzere olduğuna dair haberlerle kötürüm edildi."

Alınan son telgraf haberlerine göre, Ruslar, bu ayın 13'ünde, yani Rus yeni yılının ilk günü, Kalafat'ta Türk hatlarına genel bir saldırıya girişmeyi düşünmüşlerdir. Ruslar, Kalafat'ın dokuz İngiliz mili kuzeyindeki Çetalya köyündeki siperlere esasen 10.000 asker sürmüşlerdi. Ancak Rusların, kullanılabilecek bütün kuvvetlerini toplamalarını, daha işin başından itibaren, 15.000 ya da 18.000 askerle düşman siperlerine saldıran, bu ayın 6, 7, 8, 9 ve 10'uncu günleri meydana gelen çok kanlı çarpışmalarla zafer elde eden ve Rusları, sonunda, Krayova yönünde çekilmeye zorlayan Türk general engellemiştir. Ruslar kendileri, 1.000 kişinin öldüğünü, 4.000 kişinin yaralandığını itiraf etmektedirler. Telgraf haberine göre "General Tuinont'un yanısıra, Rus kuvvetlerine komuta eden General Aurep de ağır yaralanmıştır." Bildirildiğine göre, Selim Paşa (Polonyalı Zedlinsky) komutasındaki Türk birlikleri, ayın 10'unda Kalafat'a *geri çekilmiştir*. Bu önemli olaya ilişkin tek haber kaynağı olan telgraf haberi bu kadar. Bir yandan Rusların Krayova'ya, bir yandan da Türklerin Kalafat'a çekildiklerini bildiren bu haber, her iki tarafın da, bir kez daha, büyük stratejik yenilgiye düştükleri kuşkusunu uyandırıyor. Ortada dolaşan bir habere göre, Ömer Paşa, Krayova'daki Rus kolordusunun geriyle bağlantısını tehdit etmek üzere Schyl ve Aluta ırmakları arasında, karşıya tam bir kolordu daha geçirmiştir. Ama yüzer buz kütleleriyle dolu olan Tunada, Türkler, Kalafat'tan başka bir noktada karşıya nasıl asker geçirmişlerdir? Kalafat'ta bile, ancak olağanüstü durumda böyle bir şey söz konusudur.

Rusların Kalafat'ta karşılaştıkları yenilgiler, belki de askerî açıdan çok, siyasal açıdan önemlidir. Birleşik donanmaların Karadenize girişine eklenen bu yenilgiler, Viyana Konferansının St. Petersburg'a yolladığı boynu büyük barış yalvarılarını çarın kabul etmesi olasılığını tümenden ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan, bu

* Yaver. -ç.

yenilgilerin, komşu Sırbistan'da da Ulusal Partiyi güçlendirmesi, son zamanlarda Belgrad'da şaşırtıcı bir atılğanlıkla başını kaldırmış olan Rusya yanlısı partiyi ürkütmesi beklenir. Gerçi bir Rus casuslar sürüsü, tüm Sırbistan'a yayılmış, iki türlü entrika çeviriyor — sürülen Obrenoviç ailesine bağlılığıyla tanınan yerleri ve kişileri arayıp buluyorlar, kimine genç prens Mihayil'den, kimine onun yaşlı babası Miloş'dan sözediyorlar. Bu insanlara, Rusya'nın koruyuculuğu altında, Sırbistan'ın sınırlarının genişletilebileceği, yeni bir İllirya Krallığı kurulabileceği, Sırpça konuşan ve şimdi Türkiye ile Avusturya'nın egemenliği altında yaşayan tüm insanların bu krallıkta birleşebileceği umudunu veriyorlar, direnç göstermeleri halinde sayısız ordulardan ve en sonunda başeğdirmekten sözediyorlar. Ama bütün bunlara karşın, Prens Aleksandır'ın ve Sırbistan halkının büyük kesiminin sultanla bağları koparmaya razı edilmeleri beklenemez. Bildiğiniz gibi, Viyana'da yaşayan Prens Miloş, Metternich'in bir *protégé*'sidir.* Buna karşılık, Sırbistan'dan kaçarak prensliği boş bırakan oğlu mihayil, Rusya'nın bendesidir. Rusların Kalafat yenilgisi, aynı zamanda, bir Rus ordusunun Belgrad önlerinde görünebileceğine ve Ruslarla ortak din ve kökenden gelen Avusturya uyrukları arasında, kendi kuvvetlerinin ve Almanların baskısı altında karşılaştıkları aşağılanmanın bilincini uyandırabileceğine ilişkin Avusturya'nın duyduğu korkuları da hafifletecektir.

İran'a gelince, çelişkili haberler devam etmekte. bir habere göre İran ordusu Erzurum'la Bağdat üzerine yürüyor. Bir başka habere göre de, İngiliz *chargé d'affaires* Thompson'ın Tahran'dan çekilme tehdidi, İran halkının Ruslara karşı duyduğu nefretin ani bir patlamaya dönüşmesi korkusu ve İran Rusya'yla ittifak kurarsa, İran topraklarının Afganlarca işgal edileceği tehdidinde bulunan Afgan elçiliğinin gelişi, Rusların entrikalarını boşa çıkarmıştır.

İstanbul'dan alınan ve *Patrie*'de yayınlanan özel habere göre, Divan, İstanbul'u kara tarafında tahkim etmeye karar vermiştir. Avrupalı ve Osmanlı subaylardan oluşan karma bir kurulun, tahkimatın yapılacağı yerler için hazırlık niteliğinde incelemelere başladığı bildiriliyor. İstanbul'un tahkim edilmesi, Türk-Rus savaşının niteliğini tümünden değiştirebilir ve kendine Bizans imparatorlarının veliahtlığını yakıştıran kişinin ebedi rüyasına en ağır darbe olabilir.

Avusturya'nın Banat'ta bir *cops d'armée* yaratmakta olduğuna ve bu kuvvetin General Kont Schlik'in komutasına verileceğine

* Korunan kişi. —ç.

ilişkin söylentiler Alman basını ile çelişmekte.

Correspondenz adlı Berlin gazetesi, Landwehr'in¹⁵³ harekete geçirilmesi olasılığına karşı hazır bulunmaları emrinin ilgililere verildiğini bildiriyor.

Bornholm adasının Rusya'ya verilmesi için St. Petersburg, Kopenhag hükümetine bazı önerilerde bulundu.

Daily News gazetesinin haklı olarak dediği gibi, "Bornholm, Baltık denizinin bir Malta'sı ve Cebelitarık'ı olabilir. Sund ve Kopenhag'dan bir günlük bir denizyolu uzaklığındadır, ve doğal olarak Baltık denizinin doğrudan girişinde bulunmaktadır."

Lord Redcliffe'in Sivastopol valisine gönderdiği, birleşik donanmaların Karadenize çıkışını bildiren mektubunda, bu hareketin tek amacı "*Osmanlı toprağının* her türlü saldırı ve düşmanca harekete karşı korunması" olarak belirtiliyor, *Osmanlı donanmasının* korunmasından söz edilmiyor.

Paris'ten, Viyana'dan, Berlin'den, İstanbul'dan ve St. Petersburg'dan alınan bütün haberler savaş olasılığını gösterdiği için, Manş denizinin her iki yakasında bütün senet borsalarında fiyatlar genel olarak düştü.

New-York Daily Tribune
n° 3997, 8 Şubat 1854

KARL MARX

ÇARIN GÖRÜŞÜ — PRENS ALBERT
(PARÇA)

Londra, Salı, 24 Ocak 1854

Rusya'nın tüm hareket cephesinde —Maçın'de, Giurgevo'da, Kalafat'ta— Tunayı aynı anda geçme girişimleri, ciddi saldırılar olmaktan çok, keşif manevraları olarak düşünülmelidir. General Gorçakov'un bugünkü kuvvetiyle ciddi saldırılara girmesi çok güçtür.

Geçen cumartesi günü *Press* —Disraeli yanlısı gazete— Gaçina'da, bu yakınlarda çarla "seçkin" bir İngiliz arasında geçen bir konuşmayı yayınladı. Londra basını bu yazıyı aynen yineledi. Yazı, Rus diplomasisinin bilinen ve kullanıla kullanıla aşınmış beylik sözlerinin yanısıra, ilgi çekici bazı açıklamaları da kapsıyor.

"Çar, Mençikov'un ultimatomonun Londra'da eleştirilmemesi gerektiğini, aksine, *kendilerine Babıâlinin ultimatomu kabul etmesinin muhtemel olduğu bildirildikten sonra*, İngiliz hükümetinin, bunu, sevindirici bir çözüm sayması gerektiğini kesinlikle bildirmiştir."

Bu durum, ancak, Babıâlinin "muhtemel" niyetleri hakkında zavallı John Russell'e Baron Brunnov tarafından *yanlış bilgi* verilmiş olduğunu, ve Babıâli reddedecek olursa Mençikov'un ultimatomonun derhal ele alınmasının, esasen karma hükümeti ilgilendiren bir şey olmadığını göstermektedir. Çar sözlerine devam ederek "seçkin" zata şunları söylemiştir:

"Sinop'taki zaferin belli olmasından sonra General Casteljajac

(Fransız elçisi), bana, şöyle başlayan bir mektup yazmıştır: 'Bir hristiyan ve bir asker olarak haşmetmeabınızın donanmasının şanlı zaferini kutlamama izin vermenizi dilerim.' "

General Castelbajac'ın eski bir lejitimist ve Larochejaquelein'lerin akrabası olduğunu, generalliğini de kışladaki hizmetleri sonucu değil, sarayın bekleme odasında gördüğü daha az tehlikeli hizmetle ve yüce krallık ilkelerini ateşli bir dille onaylaması sonucu elde ettiğini belirtmeme izin verin. Bonaparte, Castelbajac'ın, efendisinin çıkarlarına hizmet etmek yerine Bourbon saltanatını yeniden kurmak üzere çarla dolap çevireceğini biliyordu, ama Castelbajac'ı St. Petersburg sarayına elçi olarak göndermesinin nedeni, çarın kişisel arzularına saygı duyduğunun kanıtını vermektir. İşte Sinop'taki sonuçsuz kasaplıktan ötürü, "bir hristiyan ve bir asker olarak" çarı kutlayan kişi bu Castelbajac'tır. Çarın, "*burjuva* parlamentosu yüzünden, İngiltere'nin bir savaşı zafere götürebileceğine inanmadığı"nı söylediği ifade ediliyor. Kuşkusuz çar, Cobden'lerini, Bright'larını biliyor ve Avrupa orta sınıflarının düşkün ve bayağı ruhunu, tam değeriyle tahmin ediyor. Son olarak, çar bir yandan, savaşa hazırlanmış olmadığını söylerken haklıdır. Çünkü her istediğini kabadayılıkla elde edebileceğine tam olarak inanmıştır. Öte yandan, çar, savaş olursa, bunun, savaşı önleyeceğiz diye girişilen kaygı dolu çabalarla kaçınılmaz hale getirilen bir "beceriksizliklerin savaşı" olacağını ve bu savaşa harkesin, hatasını örtmek ve yerini korumak amacıyla dalacağını söylerken de haklıdır.

"Açık niyet, Prens Albert'i belirli söylentilere feda etmeye yöneliktir. Başlangıçta parti amaçlarıyla ortaya atılmış olan fısıltılar sonradan bir gürlleme şeklini almış, ve anlamlı imalar, bunun, gerçek ve müthiş bir yalan durumunda büyütülmesine yolaçmıştır. Kraliçe tarafından kabul edilmek isteyen herkesin Prens Albert'i majestenin yanında bulmalarının ona daha çok İngiliz kamuoyunda sempati ve saygı kazandırdığı bir gerçektir; ama sonradan, kendisinin, kraliçenin bakanlarıyla buluşmasında hazır olduğu, bakanların bu hazır bulunuşuna dikkatleri çekildiği, karşı koymalarına karşın, üçüncü bir kişinin önünde işlerini görüşmeye zorlandıkları, niyetlerini prense karşı savunmak zorunda kaldıkları, prensin kraliçe ile görüşmelerine karıştığı prensin yalnız kraliçenin fikirlerini etkilemekle kalmayıp aynı zamanda yabancı saraylarla da sebestçe temas yetkisine sahip bulunduğu, kraliçenin gizli meclisi ile yabancı devletlerin, belki de İngiltere'nin düşmanlarının kabineleri arasında kontrol-dışı bir bilgi kaynağı olduğu söylentileri aldı yürüdü — kısacası, prensin kraliçeye hainlik ettiği, vatan hainliği ile suçlanıp bu suç dolayısıyla tutuklanarak devlet hainle-

rine mahsus ve idam mahkûmlarının kondukları 'Tower' hapisanesine kapatılması gerektiği söylentileri ortada dolaşmaya başladı. Bu öykü, İngiltere'nin her yerinde biriki gün sonra anlatılmakla kalmayıp bazıları buna inanmaya bile başlamışlardır."

Yukardaki parçayı, palmerstıncı basının, sorumlu bakanların günahını, zavallı, aptal bir genç adama yüklemek için nasıl dedikodu yaydığını okurlarınıza göstermek üzere, *The Spectator*'dan aldım. Prens Albert bir Alman prensidir, Avrupa'nın en müstebit, en mutlakiyetçi hükûmetiyle bağı vardır. İngiltere'de kraliçenin kocalığı düzeyine yükseltilmiştir. Zamanını, domuzları semirtmeye, ordu için gülünç şapkalar icadetmeye, özellikle camdan ve rahatsız görünümlü konut modelleri planlamaya, Hyde Park Sergisi'ne ve amatör askerliğe ayırmıştır. Dost ve zararsız olduğuna inanılır. Zeka bakımından, insanların ortalama zeka düzeyinin altındadır. Babalık yönünden verimlidir, dalkavuk bir kocadır. Ancak son zamanlarda, Prens Albert, en etkin kişi ve Birleşik Krallıktaki en tehlikeli kişi düzeyine, bile bile çıkarılmıştır. Tüm devlet mekanizmasını, Rusya'nın gizli buyrultusu altına soktuğu söylenir. Şimdi, prensin saray işlerinde ve kuşkusuz, mutlakiyetin çıkarları yönünde doğrudan bir etkisi olduğundan kuşku duyulamaz. Prens, bir prensin oynaması gereken rolü oynuyor. Acaba bu rolü oynaması gerektiğini hiç düşünmüş bir aptal var mıdır? Ancak Britanya oligarşisinin Britanya krallık ailesini nasıl tümenden güçsüz duruma getirdiğini okurlarınıza söylemeye gerek duymuyorum. Bu güçsüzlük o derecedir ki, örneğin, kararlı bir Rusya düşmanı olan Kral William IV, Whig oligarşisinin bir üyesi olan kendi dışişleri bakanı tarafından, Türkiye'nin düşmanı olarak davranmaya zorlanmıştır. Bu durumda, Prens Albert'in, ufak-tefek saray işleri, şuna buna şövalyelik kurdelesi ya da cicili-bicili bir yıldız takılması gibi işleri bir yana, hükûmete meydan okuyarak tek konda dediğini yaptırabilmiş olmasını düşünmek ahmakça olur. Onun mutlakiyetçi *penchants*'ı,* sorumlu bakanların fesat girişimleriyle ihanetlerini halkın gözünden saklamak için kullanılmıştır. Feryat ediliyor, saldırılıyorsa, gerçekte bu saldırı krallık kurumlarıdır. Kraliçe olmasaydı, onun kocası olan prens de olmayacaktı — taht olmasaydı, sarayın etkisi diye bir şey olmayacaktı. Tahtlar kol-kanat germeseler, desteklemeseler, prensler güçlerini yitirirlerdi. Ama "korkunç cesaretlerinde" en sonuna kadar giden, en çok feryat eden ve Prens Albert'ten siyasal bir kazanç sağlamaya çalışan gazetelere bakın! Hepsi tahta bağılılıklarını belirtme, kraliçeye yaltaklanma coşkusu içindeler. Tory'lerin gazete-

* Eğilimler. —ç.

lerine gelince, bu sorun apaçık ortada. Radikal *Morning Advertiser*'a gelince de, Bonaparte'in *coup d'état*'sını selamlayan ve yakınlarda, kraliçenin Dublin'e gidişini hatalı görme cüreti gösteren bir gazeteye saldıran, Fransız devrimcilerini, cumhuriyetçilik davası güttükleri için kınayan bu gazete, Lord Palmerston'ı, İngiltere'nin kurtarıcılığına atamaya devam ediyor. Tüm sorun, tam bir Palmerston hilesidir. Rusçuluğu ve yeni reform tasarısına karşıt oluşu açıklandığı için, Palmerston tutulmamaya başlanmıştı. Reform yasası, onun küflenmiş zencefilli çöreğinin üstündeki liberal yaldızı kazıdı. Ama başbakan ya da en azından dışişleri bakanı olmak için onun halk tarafından tutulması gerek. Kendini yeniden bir liberal olarak damgalaması ve gizli saray etkileriyle cezalandırılmış Brütüs rolünü oynaması için bundan iyi fırsat mı olur! Nasıl halktan yana olduğunu göstermek için prens koca'ya saldırı! Çağın en tutulur devlet adamı olacak. Şimdiki hükümet arkadaşlarını karalaması, onları Prens Albert'in aletleri olarak lekelemesi ve Palmerston'ın, kendi koşullarıyla kabulüne sarayı inandırması için ne mükemmel fırsat! Para ve araziye bakışla kilisenin ve tacın önemi pek az olduğu ve hem parayı, hem araziyi, pamuk lordları onların elinden hızla almakta bulunduğu için, kuşkusuz Tory'ler de feryada katılıyorlar. Tory'ler, "anayasa" ve "özgürlük" adına bir prensi hançerlemekten sözederlerse aydın bir liberal onların ayağına kapanıp tapınmaz da ne yapar!

New-York Daily Tribune
n° 4000, 11 Şubat 1854

KARL MARX

COBDEN VE RUSYA

(PARÇA)

Londra, Cuma, 27 Ocak 1854

İstanbul'un tahkim edilmesi, son mektubumda belirttiğim gibi, Türklerin atabileceği en önemli adımdır. İstanbul ve Çanakkale boğazlarının uygun biçimde güçlendirilmesine ek olarak elinde tahkim edilmiş bir İstanbul bulunduran Türkiye ya da bu kenti elinde bulunduran başka herhangi bir devlet, bağımsızlığını korumak için hiçbir yabancı güvencesine gerek duymayacaktır. İstanbul'dan daha kolay tahkim edilebilecek bir başka kent yoktur. Üçgenin sadece bir yanı —kara tarafı— aralıksız surları gerektirir, Marmara denizindeki ikinci yan ile Haliç'teki üçüncü yan için hiçbir tahkimata gerek yoktur. Surlardan yeter uzaklıkta bulunan ve Beyoğlu'nu, Galata'yı ve Haliç'in kuzey-doğu yakasını koruyabilecek biçimde doğuya doğru uzanan birbirinden ayrı bir hisarlar dizisi, hem surları güçlendirir, hem de düşmanın surları çevirerek, Beyoğlu ile Galata'nın gerisinde kente bakan sırtlarda, kenti çembere almasını önler.

Böyle bir tahkimat, hiçbir şekilde düşmez. Çanakkale ya da İstanbul boğazları zorlanmadıkça bu tahkimatın bağlantı yolları kesilemez. Ancak böyle bir durumda kent derhal elden gider. Ne var ki, bu dar su yollarını, hiçbir düşman filosunun geçmesine elvermeyecek güçte tahkim etmek çok kolaydır. Kara tarafından gelen bir Rus ordusu, Sivastopol ve Odessa'yla bağlantısında, tehlikeli olan deniz ulaşımına dayanmak zorundadır ve sayıca sürekli olarak

azalması, bu orduyu, kent garnizonundan ve Asya'daki yedek kuvvetlerden çekilen birliklere yenik düşme tehlikesine açık tutacaktır. Böyle bir durumda, Rus ordusu, kenti alması için gerekli olan süre dayanamaz.

Danimarka'nın tarafsızlığını ilan edişine Rusya'nın verdiği yanıt, 20 Ocakta Kopenhag'a ulaşmış bulunuyor. Danimarka'nın tarafsızlığından Rusya'nın memnun kalmadığı, şu ya da bu yanı tutmasını istediği belirtiliyor. Bu bildirimden hemen sonra Fransa, İngiltere ve Rusya elçilerinin Danimarkalı bakanlarla bir görüşme yaptıkları haber verilmekte. Çok güvenilir bir kaynaktan aldığım bilgiye göre —kuşkusuz bu bilginin doğruluğuna yemin edemem ama— St. Petersburg hükümetinin protestosu, öteki devletleri, Danimarka'nın tarafsızlığını dayandırdığı koşulları bir an önce tanımaya itebilmeyi amaçlayan bir hiledir. Bana kesinlikle bildirildiğine göre, Danimarka ile İngiltere ve Fransa arasında, savaş halinde İngiltere'nin savaş gemileriyle, Baltık denizini Kuzey denizi ile birleştiren boğazı, Fransa'nın da bir *corps d'armée* ile Schleswig dükalığını işgal etmesi konusu, son zamanlarda Danimarka'da görüşülmekteydi. Bakan Oersted tarafından Nesselrod'a bildirilen bu düzenlemeyi bozmak için Rusya, Kopenhag hükümetine, tarafsızlığını ilan etmeyi önermesini çıtlatmıştır. Şimdi Nesselrod bu tarafsızlığa karşı duruyormuş gibi görünüyor. Fransa ile İngiltere bu tarafsızlığa sarılırlarsa, bu durum, yalnızca onların ilk tasarımlarını bozmakla kalmayacak, ama aynı zamanda, tarafsız gemilerle taşınan mallar, savaş yasalarının dışında tutulacağına göre, Rus mallarının Baltık yoluyla dış satımını da güvence altına almış olacak.

Prusya'nın, Kuzey denizinde bir Oldenburg limanını satın almasına karşı çarın yönelttiği protesto, Timur'un halefinin her yerde hazır ve nazır bulunduğu bir başka belirtisiyle, Berlin halkı kadar hayrete düşmüş, *bonâ fide* bir protestodur.

Büyük "Manchester Reform Toplantısı" yapıldı, *The Englishman*'in deyişiyle büyük bir adlatmacaydı. Aberdeen'in siyaseti göklere çıkarıldı, Türkiye'ye hakaret edildi, Rusya yüceltildi, yabancı devletlerarası müdahaleler reddedildi, —dış siyaset sözkonusu olduğu zaman Manchester Okulunun¹⁵⁴ sermayesini oluşturan bu birkaç konu— İngiliz halkını satmak ve öteki ulusları daha düşük bir fiyatla elden çıkarmak için "Hassa Süvarileri"nde¹⁵⁵ bir "barış insanı", Lordlar Kamarasında "lokavt" isteyen Cobden, Bright ve öteki "alçakgönüllü ve gösterişsiz" kişiler tarafından enine boyuna konuşuldu.

Cobden'in konuşması, parlamentonun kapanışında yaptığı ko-

nuşmanın yinelenmesinden başka bir şey değildi, içten olmayan bir konuşmaydı. Sözlerindeki tek yenilik lüksü, biri Fransa'ya, öteki Amerika'ya yöneltilmiş iki noktadan oluşuyordu. Dekambristlerin serüvenlerinin İngiltere'de öfke yarattığı bir sırada, Fransa'yla ittifak kurulmasında önemli bir rol oynayan kişiyle, o ittifaka hakaret ederek, "düşüncesizce" ve "zamansız" diye kınayarak yaptığını bozmakla meşgul olan kişinin aynı kişi olması hayli kuşku uyandırıcı görünüyor. Amerika'ya gelince, Cobden, İngiltere'nin ticari ve ulusal refahının ihtişamını tehlikeye atmasından korkulması gereken şeyin, Rusya'nın savaşçı siyaseti değil, Amerika'nın büyüyen üretimi ve ticareti olduğunu söylüyor. Peki bu söz, onun profesyonel serbest ticaret anlayışıyla, bir ulusun ticari refahının, bütün öteki ulusların ticaretinin ve sanayiinin *büyümesine* bağlı olduğu inancıyla ve iki sınai ülke arasındaki tehlikeli bir rekabet fikrinin, koruyuculuk siyasetinden yana "şarlatanlar"ın aldatmacası olduğu fikriyle nasıl bağdaşabilir? Bu söz, "Makinelerin büyüğü ile İngiltere, birbirinden uzak iki yarım küreyi barış bağlarıyla kalıcı olarak birleştirmiş, ve Avrupa ile Amerika'yı *tamamen ve çözülmez şekilde birbirine bağlı kılmıştır.*" sözüyle nasıl bağdaşır?

Cobden'in, İngiltere halkının kuşku ve düşmanlığını Rusya'nın üzerinden Amerika Birleşik Devletleri'ne çevirmeye çalışması, ilk kez olan bir şey değil. 1836'da bir İngiliz gemisine Çerkezistan kıyılarında bir Rus savaş gemisi tarafından elkonması, St. Petersburg hükümetinin Tunadaki gemicilik için uygulamaya karar verdiği mali kurallar,¹⁵⁶ bununla ilgili olarak *The Portfolio*'da¹⁵⁷ yapılan açıklamalar, İngiltere halkının ve tüccar sınıfların Rusya'ya öfke duymalarına yolaçtığı zaman — o dönemde, "henüz edebiyat hayatında bir çocuk ve topluluklara karşı konuşmanın cahili olan"¹⁵⁸ Cobden, imzasını koymadığı küçük bir broşür çıkarmıştı. Broşürün başlığı şuydu: "Rusya: Rus Korkusuna Karşı Tedavi. Yazan Manchesterli Bir İmalatçı." Bu broşürde öne sürüldüğüne göre, "Bu bilinç (yani, Rusya'nın yayılmasından değil, Amerika'nın artmakta olan refahı karşısındaki korku), yirmi yıldan az bir sürede bütün İngiliz ulusunu sarmış olacak, ve *ülkenin yönetimi bunu ister istemez hesaba katmak zorunda kalacaktır.*"

Aynı makalede şöyle denilmektedir:

"Bu konuyu tartışanların Rus düşmanı tutumunun çeşitli nedenlerini araştırdığımızda, sonsuz hayretle ve açıkça gördük ki, İngiltere'de bir yüzyıllık *aristokrat* egemenliği, bütün sınıfları efendilerinin mağrur ve kibirli ruhu ile doldurmuştur" (yumuşak huylu Rusya'ya karşı). "St. Petersburg yönetimi, Boğaziçinin kıyılarına

yerleşecek olursa, yirmi yıldan kısa bir süre içinde şimdiki durum-
da Türkiye'nin başkentini oluşturan o kulübelerin yerini, görkemli
ve gönençli bir Avrupa kenti almış olur; saraya benzer binalar ku-
rulur, bilimsel kurumlar gelişir, ve sanatlar çiçek verir. Rusya'nın
gücü gerçekten böyle bir düzeye erişirse kendisi savaş kılıcını bir
yana bırakarak çöl ile uğraşıya girer, demiryolları ve köprüler ya-
par, sermayenin birikmesini ve *kentlerin büyümesini, uygarlığın
ve özgürlüğün ilerlemesini teşvik eder.* ... İstanbul'u lekeleyen köle-
lik derhal ortadan kalkar, ve yaşamı ile malsahipliğini koruyan ti-
icaret ve yasalar" (şimdi Buğdan ve Eflak'taki örnekler gibi) "bun-
ları yerini alır."

Rusya'nın uygarlığının ve bunun sonucu olarak Türkiye'ye el-
koyma hakkının bir kanıtı olarak Cobden, hayretten ağzı açık ka-
lan okurlarına, 10.000 ya da 15.000 rublesi olan Rus tacirin,
yalnızca dış ticaret yapma hakkına sahip olmakla kalmadığını,
ama aynı zamanda "*dayak cezasından bağışık tutulduğunu, yaylı
araba ve çifte kullanmaya hak kazandığını*" söylüyordu. Bu durum-
da Rus imparatorunun, "burjuva parlamentosu yüzünden,
İngiltere'nin bir savaşı zafere götüremeyeceğine" inanmasına
şaşırmıyız? 1836'da Cobden, tüm Rusya'nın Otokratında kusur
bulmaya cüret eden "konuşmacıların ve yazarların şerirliğinden"
öylesine bunalmıştı ki, broşürünü şu soruyla bağlamıştı: "Bu ya-
zarlarla konuşmacılar kimin ve neyin nesidirler? Siyasal
şarlatanların, hiçbir ceza görme korkusu duymaksızın, tüm ulusun
düşüncelerini tahrik etmelerine ve anlayışını çarpıtmalarına daha
ne kadar izin verilecek?" 10.000 ya da 15.000 ruble sahibi olan bu
"konuşmacılarla yazarlar", tahmin ederez, yaylı araba ya da çifte
kullanabilirler ve hiç değilse "*dayak cezası*"ndan bağışık tırlar
Şimdiye dek Cobden'in Rus dostluğu düşkünlüğünü, bazıları, ise
onun barış teorisinin zorunlu ürünü olarak görmüşlerdi. Ancak son
zamanlarda, kendini haklı olarak, Tahıl Yasasına Karşı Birliğin¹⁵⁹
"edebi atı ya da dilerse katırı" olarak niteleyen biri, Cobden'in
ilk broşürünü yazdığı sıralarda, "ticaret yapmak üzere 1834-35'te
Rusya'ya gitmiş ve başarı kazanmış bir kişi" olduğunu, "1836'da
onun hem kalbinin, hem pamuklu bezlerinin Rusya'da bulun-
duğunu" ve "İngiliz yazarlara, konuşmacılara, edebiyatçılara, eleş-
tirirmenlere" kızmasının da, onların, kendisinin yeni müşterisine,
Rusya'nın Nikola'sına karşı çıkmalarından ileri geldiğini açıkladı.

SAVAŞ MALİYESİ (PARÇA)

Londra, Cuma, 3 Şubat 1854

Kraliçenin parlamentoyu açış törenine gidişi dolayısıyla düzenlenen geçit alayını, Hassa Süvarilerinin kışlası önünde gördüm. Halk, Türk elçisine büyük tezahürat yaptı. Yüzü, ölü yüzü gibi solgun olan Prens Albert'i, yolun her iki yakasındaki halk topluluğu öfkeyle ısıkladı, o arada kraliçe, halkın hoşnutsuzluğunu alışılmadık biçimde açığa vurmasına karşı marazi bir gülüşle gülümsüyor, olağan selamını vermiyordu. Bir önceki mektupta, Albert aleyhtarı hareketin bir parti oyunu olduğunu göstererek, gerçek boyutlarına oturtmuştum. Ama gene de halkın gösterisi, İngilizlerin (hükümdara) görünüşteki bağlılığının sırf alışılmış bir biçimsellik, bir tören yapmacıklığı olduğunu ve en ufak bir darbeye dayanamayacağı kanıtlanması bakımından çok ciddi bir nitelik taşıyor. Ola ki, bu gösteri, hükümetin ulusal olmayan siyasetinin bizzat taç için bir tehlike tehdidini taşıdığına hükümdarı inandırabilir ve onu, hükümeti görevden uzaklaştırmaya itebilir.

Kont Orlov'un yakınlarda Viyana hükümetiyle¹⁶⁰ görüşmeler yapmakla görevlendirildiği haberi duyulduğu zaman, *The Times* gazetesi, her şeye inanan saf okurlarına, çarın barış temalarında öteden beri görevlendirmeyi adet edindiği kişinin Orlov olduğunu söylüyordu. Hünkar İskeleyi Antlaşmasını¹⁶¹ Babıâlıden zorla çıkarmak üzere 1833 ilkyazında İstanbul'a giden kişinin bu Orlov olduğunu anımsatmanın herhalde gereği yok. Orlov'un şimdi Viyana

hükümetinden istediği şey, Varşova'daki Rus kolordusunu, Macaristan üzerinden Tunadaki savaş alanına göndermek için izin verilmesidir. Avusturya'nın, Tunadaki Türk komutanların —Selim Paşa, İsmail Paşa ve Ömer Paşa— dönme ve devrimci olduklarını öne sürerek görevden alınmalarını Babialiden ısrarla istemesi, Orlov'un Viyana'ya gidişinin ilk ürünü olarak düşünülebilir. Türkiye'nin tarihi hakkında bilgi sahibi olanlar, Osmanlı yönetiminin başından beri, devletin büyük generallerinin, amirallerinin, diplomatlarının ve bakanlarının her zaman hristiyan dönmeler, Sırplar, Rumlar, Arnavutlar vb. olduğunu da bilir. Öyleyse, Rusya'nın da Avrupa'nın şurasından burasından satın aldığı ve diplomatik ustalığını, siyasal yeteneğini ve askerî becerisini oluşturan kırkelli kişiyi uzaklaştırmasını neden istememeli? Bu arada Avusturya, Transilvanya ve Macaristan'daki Türk sınırına 80.000 asker yığdı ve 30.000 kişilik bir Bohemya kolordusunun da onlara katılmasını emretti. Çarın, Friedrich Wilhelm IV'e, 100.000 kişilik bir kuvvetle Polonya'yı Rusya adına ve çıkarına işgal etmesi ve oradaki birliklerin, prensliklerdeki harekata katılabilmek için güneye yürümek üzere serbest kalmasını sağlaması şeklindeki emrine uymayı Prusya hükümetinin kabul etmediği bildiriliyor.

Rus maliyesine gelince, daha önce bir vesileyle, Doğu karışıklığı denen sorunun başlarında, St. Petersburg Merkez Bankasının kasasında uyuyan "gizli" hazineye ilişkin inatla dolaştırılan söylentilere ve Rusya'nın istediği anda geniş bir mali güç derleyebileceğine ilişkin abartılmış iddialara karşı okurlarınızı uyarmıştım. O zamandan bu yana olup-bitenler benim görüşümü doğruladı. Çar, yalnızca İngiltere ve Fransa bankalarındaki değerli maden depozitini çekmekle kalmadı, ama hileli bir zorlama başvurma zorunluluğunu da duydu. Prens Paskeviç, Varşova ipotek ya da iskonto bankasına, sermayesine borç olarak zorunlu elkonacağını bildirdi. Oysa bu bankanın statüsü, ancak taşınmaz mal karşılığında ödünç vermeyi öngörüyor. Bundan başka Rus hükümetinin, savaş giderlerini karşılamak üzere, altına çevrilme gücü olmayan 60.000.000 ruble kağıt para basma niyetinde olduğu bildiriliyor. Bu, Petersburg hükümetinin ilk kez yaptığı bir şey değil. 1768'de Katerina II, Türkiye ile savaşın giderlerini karşılamak üzere bir kaime bankası kurmuştu. Görünüşe göre bu banka, karşılığı ödenir banknot çıkaracaktı. Ancak çok iyi başarılan bir unutkanlıkla, banka, banknotların karşılığının neyle ödeneceğini, kamuya bildirmeyi unuttu ve aylar sonra karşılık ödemesi yalnızca bakır parayla yapıldı. Bir başka münasebetsiz "kaza" da, bu bakır paraların değerinin, para haline getirilmemiş madenle karşılaştırıldığı zaman yüzde 50

oranında yüksek tutulmuş oluşuydu. Bu paraların, dolaşımında, üzerlerinde yazılı değer üzerinden değışilmelerinin nedeni, piyasada az miktarda bulunmaları ve perakende ticarete bozuk paraya gerek olmasıydı. Bu banknotların değışebilirliğı, bu nedenle bir aldatmacadan başka bir şey değildi.

Avrupa hükümetleri birbiri ardından sevgili uyruklarının cebine başvuruyor. Uyanık Hollanda'nın kralı bile, tahkimat ve savunma için devlet kasasından 600.000 rix-dolar* istiyor, "koşulların kendisini, ordunun bir bölümünü harekete geçirmeye ve donanmayı görevlendirmeye zorlayabileceğini" ekliyor.

Gerçek gereksinimlerin karşılanması ve kasalardaki boşluğun doldurulması usta bir saymanlık sanatıyla mümkün olabilseydi, birkaç gün önce *Moniteur*'de yayınlanan Fransız bütçesinin yapımcısı, bu iş için tam biçilmiş kaftan olurdu. Ama Paris'teki en ufak dükkan sahibi bile, rakamlar ne kadar ustalıklı sıralanırsa sıralansın, insan, kendine ödünç verenin defterinden adını silemeyeceğini, ve 2 Aralık kahramanının, hiçbir zaman tükenmeyeceğini varsayarak, durup dinlenmeksizin ulusun cebine elattığını çok iyi biliyor.

New-York Daily Tribune
n° 4007, 20 Şubat 1854

KARL MARX

* Eskiden Almanya, Hollanda ve İskandinavya'da kullanılan gümüş para. -ç.

MAVİ KİTAPLAR — ELÇİLERİN
ÇEKİLİŞİ
(PARÇA)

Londra, Salı, 7 Şubat 1854

Hükümetin "Rum Ortodoks ve Katolik Kiliselerinin Hakları ve Ayrıcalıkları" diye ustalıkla bir biçimde adlandırdığı Mavi Kitabı dikkatle okudum.¹⁶² Okurlarınıza, yakında bu diplomatik labirentin bir özetini vermek istiyorum. Şimdilik şu kadarını söyleyeyim ki, tarihe, bir hükümetin budalalığına ve aşağılıklığına ilişkin hiçbir zaman böylesine büyük bir anıt miras bırakılmamıştır. Bailie'nin bu Mavi Kitaplar hakkında Avam Kamarasında söylediklerini anımsayalım:

"Bunlar haberler verirler —kuşkusuz resmî haberler değil— istendiği kadar haber — *özenle hazırlanmış ve bir hükümetin gizli tutmak istediği her şeyi gizli tutan* bir Mavi Kitaptan beklenebilecek kadar haber. Deneyime dayanarak söylüyorum (hükümet sıralarından "bravo" sesleri ve gülmeler) ve dışişleriyle ilgili konular hakkında bu kamara için nasıl hazırlandığını biliyorum."¹⁶³

Lord Palmerston'ın, bir defasında, Afgan savaşıyla ilgili belgelere yanlış anlamlar vermekle, yazışmalarda en önemli bölümleri atlamakla ve hatta bazı parçaları tahrif etmekle suçlandığı zaman verdiği,¹⁶⁴ şu ustalıkla karşılığı çok iyi anımsıyorum: "Beyefendi, böyle bir şey yapılmışsa, iktidarda bizim yerimize geçen, arka arkaya gelmiş ve biri beş yıl yaşamış olan bize karşıt iki hükümet neden gerçekleri açıklamamış, neden gerçek belgeleri ortaya koymamıştır, onları bundan ne alıkoymuştur?" Ama bu sözleri nasıl iyi

anımsıyorsam, bu Mavi Kitap kaçamaklarının sırrının hükümette Whig ve Tory'lerin birbirini izlemesinin sırrıyla bir ve aynı olduğunu; karşılıklı olarak siyasal "onur"larını yıkmak suretiyle, sonunda egemen sınıfların hükümetini tehlikeye atmak yerine, muhalifinin kendisinin yerini alabilme yeteneğini korumakta her iki tarafın çıkarı olduğunu da aynı biçimde çok iyi biliyorum. Britanya halkının şahane Anayasa düzeni demekten zevk aldığı şey işte budur.

Lord Clanricarde, bir önerge vererek Doğu Sorunu üzerinde Lordlar Kamarasının dünkü oturumunda görüşme açılmasını isteyebileceğini bildirmişti. Bunun sonucu olarak, büyük umutlar belirmiş, kamara, nerdeyse iğne atsanız yere düşmez duruma gelmişti. Hatta dünkü *Morning Advertiser*'da, Urquhart, Lord Clanricarde'in, 1829'da, Rusların Balkanları aşmasına karşı durmuş tek kişi olduğunu anımsayarak, onu, ulusal partinin gelecekteki önderliğine getiriyordu. Ama çok önemli bir dönem olan 1839-40 döneminde, aynı markinin, St. Petersburg'da, Lord Palmerston'ın elçisi olduğunu, ayrı bir 1840 Antlaşmasını gerçekleştirmekte ve Fransa'yla ilişkilerin kopuşunda onun başlıca aracı olduğunu kuşkusuz unutuyordu.¹⁶⁵

İngiltere ordusu derhal 11.000 kişi arttırılıyor. Donanmaya yeni katılan gemilerin mürettebatı için yedek bir kaynak olmak üzere 1.500 kişilik bir kıyı koruma örgütü de kuruluyor. Rusya'ya savaş gemisi, askerî araç-gereç ve cephane ihracını yasaklayan bir krallık fermanı yayınlandı. Thames'deki özel dokları dolaşan donanma yetkilileri, Rusya hesabına yapılmakta olan iki tekneye ambargo koydular. Kopenhag'da toplam 11.000 beygirgücündeki buharlı gemiler için yeterli olacak miktarda kömür sağlamak üzere, Britanya hükümeti adına bir sözleşme yapıldı. Kurulmak üzere olan Baltık filosuna Amiral sir Charles Napier komuta edecek.

Resmî *Wiener Zeitung* şu haberi vermektedir: "Prensliklerde savunmada kalması hakkındaki Olmützer vaadine kendisini bağlı saymadığının Rusya tarafından dört devlete açıkça bildirmiş olduğu haberi hükümet tarafından alınmıştır."

Kont Orlov'un Viyana'daki görevinin amacı hakkında birbiriyle çelişen söylentiler ortalıkta dolaşmaktadır, ve bunlar arasında en inanılabilir olan bugünkü *The Times* gazetesinde Berlin muhabirinin aşağıda bildirdiği haberdur:

"Rusya, Avusturya ile Prusya'yı bütün durumlarda geçerli bir tarafsızlık antlaşmasının akdine çağırmıştır; Rusya, bu tarafsızlık antlaşmasına bütün Alman Birliğinin¹⁶⁶ bir tarafsızlık antlaşması niteliğinin verilmesini önermekte, ve üyelerinden herhangi biri saldırıya uğrarsa Birliği destekleyeceğini garanti ediyor; savaşın

sonunda toprak değişikliklerinin önerilmesi gerektiği takdirde, bu gibi değişikliklerde Alman devletlerinin çıkarlarını gerekli şekilde gözetmeden hiçbir barış imzalamayı kabul etmiyor. Bir tarafsızlık içeren bu öneri, 1815 yılının esasları ve koşulları içinde, açıkça göz önünde tutulacaktır."

Avusturya'yla Prusya'nın varmaları olası karara gelince, bu konuda daha önceki inancını yinelemekle yetineceğim. Avusturya, kendisine izin verildiği sürece, her yolu kullanarak, tarafsız yerini korumaya çalışacak ve zamanı gelince de Rusya'dan yana olduğunu ilan edecek. Öte yandan Prusya'nın, tarafsızlığını bir yana koymanın en uygun zamanını bir kez daha kaçırmaması olasıdır ve başına bir ikinci Jena felaketi daha açacaktır.

İstanbul'dan öğrendiğimize göre, birleşik donanmalar, elçiler adına *Samson* ile kendilerine gönderilen aşağıdaki talimata karşın, Beykoz'a dönerek demiratmış bulunuyorlar:

"Özellikle şu anda dumanı üstünde bir Türk filosu, Anadolu ordusu için mühimmat ve diğer malzeme ile denize açılmaya hazır olduğuna göre, amirallerin bu ani kararı karşısında elçiler şaşır-mışlardır. Fransız ve İngiliz hükümetlerinin emirleri gereken şekilde kesin olarak" (bunu gerçekten yapmışlardır, ama ilk emirlerinde değil de şimdi alınan emirlerinde) "Osmanlı bayrağını ve topraklarını himayeden söz etmişlerdir, ve her iki amirale de kendilerine gereken şekilde verilmiş olan bu talimata tamı tamına uymaları gerektiği tekrar anlatılmıştır. Amiraller de, anlaşıldığına göre, emirlerindeki savaş güçleri ister Beykoz'da, ister Sinop'ta olsunlar, hiç farketmeden kendilerine emredilmiş bu önlemlerin yerine getirilebileceği fikrindedirler." (Bazıları bu durumda, donanmaların rahatça Malta'da ya da Toulon'da kalmış olması halinde bile bu talimatın yerine getirilebilir olduğunu kabul edebilirler.) "Bu sorun, tamamen onların takdirine bırakılmış olup sorumluluğu da onlara aittir."*

Rus filosunun, Yenikale boğazı yakınındaki Kaffa'da olduğu biliniyor. Oradan Batum'a olan uzaklık, Batum'la Beykoz arasındaki uzaklığın üçte-biri kadardır. Acaba amiraller, "Beykoz'da ya da başka bir yerde üslenmiş olurlarsa" durum değişmeyecek mi ve Batum'da ikinci bir Sinop'u önleyebilecekler mi?

Çarın ilk açıklamasının, sultanı, Avrupa'daki tüm devrimci haşeratı kendi bayrağı altında askere almakla suçladığını anımsayacaksınız. Şimdi lord Stratford de Redcliffe, bu haşeratı gönüllü bir lejyon olarak örgütlemekte kendisine yardım edemeyeceğini

* Makaledeki alıntılar Almancadan (*Werke*, 10, s. 57, 58-59, 60, 61) çevrilmiştir. — *Sol Yayınları*.

lord Dudley Stuart'a bildiredursun, bizzat çar, sultanın uyruklarını ayaklanmaya kışkırtmak amacıyla, Rum-Slav Lejyonu denen devrimci bir birlik kurmuş bulunuyor. Birlik Eflak'ta örgütlenmekte ve birlikteki asker sayısı, Rusların ifadesine göre, daha şimdiden 3.000'in üstünde —Eflaklılar gibi *bons à perpétuité** ile ödenmeyecekler— albaylara günde beş düka, binbaşılara üç düka, yüzbaşılara iki düka, daha alt rütbelilere bir düka, askerlere ise iki *zwanzi-ger*** vaadediliyor; silah Rusya tarafından sağlanacak.

Bu arada Fransa'nın silahlanmasının, artık kağıt üzerinde kalmasından vazgeçildiği görülüyor. Bildiğiniz gibi 1851 yedekleri çağrıldı, son birkaç gün içinde de Arras'dan Metz'e ve Strasbourg'a geniş ölçüde askerî gereç gönderildi. General Pelissier, İstanbul seferine çıkacak değişik birlikleri seçmek üzere Cezayir'e gitti. Bu amaçla sir J. Burgoyne ile Albay Alard kışlaları hazırlamaya gittiler.

Ömer Paşanın büyük bir ordunun başında karşıya geçtiği söylentisi —Rusların Krayova'da, Bükreş'le Kalafat arasında yığınak yaptıkları bilindiğine göre, bu girişim gerçekse, zamanı çok iyi seçilmiş demektir— henüz doğrulanmayı bekliyor.

New-York Daily Tribune
n° 4008, 21 Şubat 1854

KARL MARX

* Değersiz bono. —ç.

** Bir dükânın beşte-biri. —ç.

RUS DİPLOMASİSİ — KUTSAL YERLER KARADAĞ

Londra, Cuma, 10 Şubat 1854

Danimarka'yla İsveç arasında tarafsızlık antlaşması yapıldığı zaman, İngiltere'yle Fransa'daki geçerli görüşün tersine, ben bu olaya, Batılı devletlerin zaferi gözüyle bakılamayacağını, Rusya'nın bu antlaşmayı protesto ediyor görünmesinin, bir oyundan başka bir şey olmadığını belirtmiştim. İskandinav gazeteleri ve onlardan alıntılar aktaran *The Times* muhabiri, şimdi oybirliğiyle aynı görüşü öne sürüyor, tüm antlaşmanın, Rusya'nın eseri olduğunu ilan ediyor.

Kont Orlov'un Viyana Konferansına sunduğu ve konferansın reddettiği öneriler şunlar:

1. Eski antlaşmaların yenilenmesi.
2. Türkiye'nin Rum-hıristiyanları üzerinde Rusya'nın koruyuculuğu.
3. Tüm siyasal göçmenlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan çıkarılması.
4. Herhangi bir devletin aracılığına izin vermenin ve St. Petersburg'a gönderilecek bir elçiyle yapılacak doğrudan görüşmenin dışında başka türlü bir görüşmenin reddi.

Kont Orlov sonuncu nokta üzerinde uzlaşmaya hazır olduğunu söyledi, ancak konferansı reddetti. Konferans neden reddetti? Ya da Rus imparatoru konferansın son koşullarını neden reddetti? Öneriler, her iki tarafta da aynı. Eski antlaşmaların yenilenmesi

koşul olarak konmuştu, Rusya'nın koruyuculuğu, biçimsel bir değişikliklerle kabul edilmişti. Sonuncu nokta da Rusya tarafından bir yana konduğuna göre, Rusya ile Batı arasındaki kopmanın nedeni, Avusturya'nın, göçmenlerin çıkarılmasına ilişkin istediği olmazdı.¹⁶⁷ Apaçık görüldüğü gibi, Rus imparatorunun içinde bulunduğu durum öyle ki, onun İngiltere ya da Fransa'nın *herhangi* bir koşulunu kabul etmesini önlüyor ve Avrupa savaşına yolaçacak olsun ya da olmasın, Türkiye'yi ayağına getirmesini *gerektiriyor*.

Askerî çevreler, ikinci olasılığın kaçınılmaz olduğu görüşündeler, bu nedenle her yerde bu olasılığa karşı hazırlık yapıyor. Amiral Bruat Cezayir'e gitmek üzere Brest'ten ayrıldı, oradan 10.000 asker alacak. İrlanda'daki onaltı alaya da İstanbul'a gitmeye hazır olmaları emredildi. Seferin ikili bir amacı olabilir: Ya Urquhart'ın öne sürdüğü gibi, Türkleri Rusya'ya teslim olmaya zorlamak ya da Ruslara karşı gerçekten ciddi bir savaş vermek. Her iki durumda da Türklerin kaderi aynı derecede bellidir. Osmanlı İmparatorluğu bir kez daha, doğrudan Rusya'ya değilse bile, onun ayrıştırıcı etkisine teslim edilirse, Bizans İmparatorluğu gibi, kısa süre içinde, yalnızca başkentin çevresine özgü bir devlet durumuna indirgenmiş olur. Fransa'yla İngiltere'nin mutlak vesayeti altına alınırsa, bu kez de Avrupa'daki toprakları üzerinde Osmanlıların egemenlik hakkı sona erer. Savaşı kendi ellerimize alacaksak, diyor *The Times*, tüm harekatı denetim altında tutmalıyız. Öyleyse bu durumda Türk hükümeti Batılı elçilerin doğrudan yönetimi altına, Türk savunma bakanlığı, İngiltere ve Fransa'nın savunma bakanlıklarının denetimi altına ve Türk orduları da Fransız İngiliz generallerin komutası altına girecek demektir. Türk İmparatorluğu, eski varlık koşulları altında, varolmaktan çıkmıştır.

Kont Orlov, Viyana'daki tam "başarısızlığı"ndan sonra, "Avusturya'yla Prusya'nın hangi koşul altında olursa olsun tarafsızlığı güvencesini alarak" St. Petersburg'a geri dönmüş bulunuyor. Öte yandan Viyana'dan gelen telgraflar, Türk hükümetinde bir değişiklik olduğunu, Serasker ve Kaptan Paşanın görevden çekildiğini haber veriyor. *The Times*, Fransa ile İngiltere'nin savaşa girmekte olduğu bir sırada, Türkiye'de, nasıl olup da savaş yanlısı olan tarafın yenilgiye uğradığını anlayamadığını belirtiyor. Bana gelince, haber doğruysa, bu "hikmeti hüda" olayın, Mavi Kitaptaki yazışmalarında, "Türk hükümeti üzerindeki baskılarını arzulandığı kadar ileri götüremediği için" tekrar tekrar esef eden, İstanbul'daki İngiliz hükümeti temsilcisinin marifeti olduğunu, ben çok iyi anlayabiliyorum.

Mavi Kitaplar, kutsal yerlere ilişkin olarak Fransa'nın öne

sürdüğü istekleri kapsayan yazışmalarla başlıyor. Eski kapitulasyonlarca¹⁶⁸ tamamen kapsanmamış olan bu istekler, görünüşte, katolik kilisesinin, Rum ortodoks kilisesi üzerindeki üstünlüğünü vurgulamak düşüncesiyle öne sürülmüştür. Urquhart'ın görüşüne göre, çar, Paris'te bazı gizli etkilerle Bonaparte'i böyle bir tartışmaya girmeye itmiş, böylece Rusya'ya, Rum katoliklerin ayrıcalıkları konusunda müdahale için bir bahane vermiştir. Ben bu görüşe katılmıyorum. Çok iyi bilinen bir gerçektir ki, Bonaparte, katolik tarafın desteğini *coute que coute** satın almak istemiş, bu desteği, ta başından beri, iktidara elkoyuşunun başarıya ulaşmasının ana koşulu olarak görmüştür. Bonaparte, katolik kilisesinin, Fransa'nın köylü nüfusu üzerindeki etkinliğini ve burjuvaziyle proletaryaya karşın kendisini imparator yapacak olanların köylüler olduğunu çok iyi biliyordu. Bonaparte'in kurduğu ilk hükümetin en etkin üyesi Cizvit Bay de Falloux'ydu, ad olarak başı ise, *soi-disant*** volterci Odilon Barrot'ydu. Bonaparte'in cumhurbaşkanı olarak iş başına geçtiği gün, bu hükümetin aldığı ilk karar, Roma cumhuriyetine karşı ünlü sefer kararıydı. Cizvit tarafın başı Bay de Montalembert, Bonaparte'in parlamento *régime*'ini yıkma ve 2 Aralık *coup d'état* hazırlığında en faal aracıydı. Cizvetlerin resmî yayın organı *Univers*, 1850'de, gün geçmiyordu ki, Fransa hükümetini, Doğudaki katolik kilisesinin çıkarlarını korumak üzere etkin adımlar atmaya çağırmasın. Papaya yaltaklanmakta, onu kazanmakta ve onun elinden taç giymekte sabırsız olan Bonaparte'in, bu meydana okuyuşu karşılamasını ve kendini Fransa'nın "en katolik"¹⁶⁹ imparatoru göstermesini gerektirecek nedenler vardı. *Bu nedenle, iktidara bonapartçı elkoyma, şimdiki Doğu olaylarının gerçek kaynağıdır.* Bonaparte, öne sürüp çıkarmak için İmparator Nikola'nın bir bahane olarak kullanmaya hazır olduğunu anlar anlamaz, gayet akıllı bir biçimde bütün iddialarını geri aldı. Rusya da, Urquhart'ın düşünüşünün aksine, kendisinin yaratma gücünde olmadığı olayları kullanmak için, her zamanki gibi, sabırsızlanır oldu. Bu doğru. Ama, Osmanlı İmparatorluğu'nun bugün yüzyüze bulunduğu bunalımın, aynı imparatorluğun Avrupa'da yayılışının nedeni olan katolik ve Rum ortodoks kiliseleri arasındaki çatışmanın ürünü oluşu, tarihin en garip olgularından biridir.

Bu Mavi Kitapların tümünden atladığı en önemli olayı, yani Avusturya ile Türkiye arasındaki Karadağ çekişmesini incelemenden önce "Katolik ve Rum Ortodoks Kiliselerinin Hakları ve Ayrıcalıkları"nı tüm kapsamıyla ele almak niyetinde değilim. Karadağ

* Her ne pahasına olursa olsun. —ç.

** Sözde. —ç.

olayının öncelikle ele alınması gerekiyor. Çünkü bu olayın incelenmesi, Türk İmparatorluğunu yıkmak ve bölmek için Rusya ile Avusturya arasında ortak bir tasarının var olduğunu ortaya koyacaktır. Ayrıca İngiltere'nin, St. Petersburg'la Babiâli arasında yapılan daha sonraki görüşmeleri Avusturya'nın eline bırakması da, tüm Doğu Sorunu sırasında İngiltere hükümetinin takındığı tutuma ilgi çekici bir ışık tutacağı için, Karadağ olayının önce ele alınması ivedi görünüyor. Karadağ olayına ait herhangi bir resmî belgenin yokluğu karşısında, bu konu üzerinde yeni yayınlanan, L. F. Simpson tarafından yazılmış, *Doğu Sorunu Elkitabı* adlı kitaba dayanacağım.

(Karadağ ve Arnavutluk sınırındaki) Türk kalesi Şabliak'ı, 1852 Aralık ayında, Karadağlı bir çete bastı. Babiâlinin Ömer Paşa'ya, saldırganların geri püskürtülmesini emrettiği anılardan silinmemiştir. Babiâli tüm Arnavutluk kıyılarını ablukaya aldığını ilan etmişti. Böyle bir önlem, görünüşe göre yalnızca Avusturya'ya ve Avusturya donanmasına karşı düşünülebilirdi. Önlem, Türk hükümetinin, Karadağ ayaklanmasını, Avusturya'nın kıskırttığı inancında olduğunu göstermekteydi.

Bu olayla ilgili olarak, Viyana'da yayınlanan *Ausgburger Allgemeine Zeitung* gazetesi, 29 Aralık 1852 günlü sayısında aşağıdaki makaleyi yayınlamıştır:

"Avusturya, Karadağ'ı desteklemek isterse, abluka pek umurunda değildi. Karadağlılar kayalarından aşağı inerlerse, Avusturya, onlara, Cattaro'da savaş gereklerini, bütün Türk donanması Adriyatik denizinde seyrederken satabilir ya da bağışlayabilir. Aslında, Avusturya, ne Karadağlıların şimdiki saldırısından *ne de hristiyanlar arasında Hersek'te ve Bosna'da çıkacak devrimden* hoşnut değildir. Avusturya, hristiyanların baskı altında tutulmasına, daima insanlık adına karşı çıkmıştır. Doğu kilisesi karşısında Avusturya tarafsız olmak zorundadır. Doğudaki halk arasında mezhep zıtlaşmasının ne kadar canlı olduğunu Kudüs'teki olaylar herkese göstermiştir. Bu yüzden Avusturyalı devlet adamları, Rum-hristiyanlarla Romalıların karmaşık olarak oturdukları kendi ülkelerinde barışı sürdürmek için her türlü hüneri uygulamak zorundadırlar."

Bu yazıda ilkin, Türk-hristiyanların devrim hareketinin yaklaştığına *kesinlikle* inanıldığını, Rum ortodoks kilisesine baskı yapıldığı şeklindeki Rus iddialarına Avusturya tarafından yol hazırlandığını ve kutsal yerler sorununa ilişkin dinsel anlaşmazlığın, Avusturya'ya "tarafsızlık" fırsatını vermesinin beklendiğini görüyoruz.

Aynı ay içinde Babiâliye verdiği bir notada, Rusya Karadağ olayında arabulucuk yapabileceğini bildiriyordu. Sultan, kendi haklarını korumaya muktedir olduğu gerekçesiyle, bu öneriyi reddetti. Burada, Rusya'nın, Yunan Devrimi¹⁷⁰ sırasında davrandığı gibi davrandığını, yardım önerisi kabul edilmezse, daha sonra uyruklarını sultana karşı koruma düşüncesiyle, ilkin sultanı kendi uyruklarına karşı korumayı önerdiğini görüyoruz.

Prenslüklerin işgali için Rusya ile Avusturya arasında bir uyuşum olduğu gerçeği, *Augsburger Allgemeine Zeitung*'un 30 Aralık 1852 tarihli bir başka yazısından, daha şimdiden çıkarılabilir:

"Kısa bir süre önce Karadağ'ın bağımsızlığını tanımış olan Rusya, olaylar karşısında, bir seyirci gibi hareketsiz kalamazdı. Ayrıca, Buğdan ve Eflak'tan gelen tüccarlar ve yolcular Volhinya arazisinin Prut nehri ağzına kadar Rus kıtalarıyla dolup taşıdığını ve sürekli olarak takviyelerin gelmekte olduğunu bildirmektedirler."

Viyana gazeteleri aynı zamanda bir Avusturya gözetleme ordusunun Avusturya-Türkiye sınırında toplanmış olduğunu da haber vermektedirler.

6 Aralık 1852'de Lord Stanley, Karadağ'daki işler hakkında Lord Malmesbury'ye bir gensoru yöneltmiş ve Bonaparte'ın soylu dostu da şu açıklamayı yapmıştır:

"Soylu lord, Karadağ denilen ve Arnavutluk sınırında bulunan o yabani ülkede son zamanlarda değişiklikler olup olmadığını bilmek istediğini söylemiştir. Kanımca politik ilişkilerde değişen bir şey yoktur. O ülkenin hükümdarı iki unvan taşımaktadır. Oradaki Rum ortodoks kilisesinin başıdır, ve aynı zamanda dünyevi hükümdardır. Kilise işlerinde kendisi, *bütün Rum katolik kilisesinin başı sayılan Rus çarının yargı hakkına tabidir*. Karadağ'ın hükümdarı (bildiğime göre kendinden öncekilerin hepsi gibi) çarın onayı ve kabulü ile piskoposluk yargı hakkını ve unvanını taşıyordu. Söz konusu ülkenin bağımsızlığına gelince, çeşitli kimseler böyle bir durumun yararları konusunda ne düşünürlerse düşünsünler, *Karadağ'ın nerdeyse 150 yıldır bağımsız olduğu*, ve Babiâlinin onu boyunduruk altına almaya mahsus bütün ülkenin bugünkü durumu 200 yıl önce ne idiye aynıdır."

O zamanlar dışişleri bakanı olan Lord Malmesbury, bu konuşmasıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nu, öteden beri kendisine ait olan bir topraktan sessiz-sakin ayırırken, aynı zamanda Rus imparatorunun, Babiâlinin uyrukları üzerindeki dinsel hak iddialarını da tanıyor. Bu iki oligarşi takımının, ahmaklıkta birbiriyle yarıştığını söylemekten başka ne diyebiliriz ki?

Babîâli, kuşkusuz, bir İngiliz bakanının böyle konuşmasından ciddi olarak endişeye düşmüştü. Gerçekten de bu olaydan kısa süre sonra bir İngiliz gazetesinde, İstanbul çıkışlı 5 Ocak 1853 tarihli şu haber yayınlandı:

"Lord Malmesbury'nin Lordlar Kamarasında, Karadağ'ın bağımsız olduğunu ilan etmesi, Babîâliyi büyük ölçüde öfkeliendirdi. Lord böylece Rusya ile Avusturya'nın ekmeğine yağ sürmüş bulunuyor. İngiltere şimdiye dek sahip olduğu etkiyi ve kendisine duyulan güveni, bu yüzden yitirecektir. 1791'de (İngiltere'nin, Hollanda'nın ve Rusya'nın aracılığıyla) Avusturya ve Babîâli arasında yapılan Sistowa Antlaşmasının ilk maddesinde, *meşru hükümdarlarına* karşı ayaklanmış olan uyruklarını, her iki devletin bağışlaması koşulu açıkça belirtilmiş, yani Sırlar, *Karadağlılar*, Buğdanlılar ve Eflaklılar, Babîâlinin asi uyrukları olarak adlandırılmıştır. İstanbul'da yaşayan Karadağlılar 2.000-3.000 kadardır, haraç ya da baş vergisi öderler, öteki devletlerin İstanbul'daki uyruklarıyla aralarındaki hukuksal işlemlerde Karadağlılar, hiçbir itirazla karşılaşmaksızın her zaman Türk uyruğu sayılmışlardır."

1853 Ocak ayında Avusturya hükümeti, imparatorun *aide-de-camp*'ı Baron Kollen von Kollenstein'ı, olayları gözlemek üzere Cattaro'ya gönderirken, İstanbul'daki Rus elçi Bay Oserov da, Divana, kutsal yerler sorunda, katoliklere verilen ödönlere karşı protestoda bulunuyordu. Ocak ayının sonunda Kont Leiningen İstanbul'a vardı ve 3 Şubat günü sultan tarafından özel olarak kabul edildi. Leiningen, sultana, Avusturya imparatorunun bir mektubunu verdi. Babîâli, imparatorun isteklerini kabul etmeye yanaşmadı. Bunun üzerine Kont Leiningen bir ültimatom verdi ve yanıt için Babîâliye dört günlük bir süre tanıdı. Babîâli derhal İngiltere ile Fransa'nın koruyuculuğuna başvurdu. Ancak onlar Babîâliyi korumadılar. Kont Leiningen de Fransa ile İngiltere'nin aracılığını kabul etmedi. 15 Şubat tarihinde Kont Leiningen (üçüncü madde dışında) istediği her şeyi elde etmişti, ültimatomu kabul olunmuştu. Ültimatom şu maddeleri kapsıyordu:

"I. Karadağ'ın derhal boşaltılması ve *status quo ante bellum*'un* kurulması.

"II. Babîâlinin, Kleck ve Sutorina topraklarında *status quo*'yu koruyacağını ve Avusturya lehine *mare clausum*** hakkını tanıyacağını belirten bir açıklama yapması.

"III. Bosna ve Hersek'teki hristiyanlara karşı mutaassıp müslümanların giriştiği hareketlerin sıkı bir biçimde soruşturul-

* Savaştan önceki durum. -ç.

** Kapalı deniz. -ç.

ması.

"IV. Avusturya sınırına yakın yerlerdeki bütün siyasi göçmenlerle dönmelerin, oralardan uzaklaştırılması.

"V. Sözleşmeleri keyfi olarak iptal edilen Avusturyalı tacirlere 2.000.000 florin tazminat verilmesi ve bu sözleşmelerin, yapılmış oldukları süre için yürürlükte kalması.

"VI. Gemisine ve yüküne haksız olarak elkonan bir tacire 56.000 florin tazminat verilmesi.

"VII. Bosna, Sırbistan, Hersek ve Rumeli'de birçok konsolosluk kurulması.

"VIII. 1850'deki göçmenler olayında takınılan tutumun reddedilmesi."

Osmanlı Babıâlisi, bu ültimatomu kabul etmeden önce, Simpson'ın belirttiği gibi, İngiltere ve Fransa elçilerine birer nota vererek, Avusturya ile savaş halinde, müspet yardım vaadinde bulunulmasını istedi. "İki elçi kesin bir yüklenim altına giremediği için" Türk hükümeti, Kont Leiningen'in enerjik girişimlerine boyun eğdi.

28 Şubat'ta, Kont Leiningen, Viyana'ya, Prens Mençikov da İstanbul'a vardılar. 3 Mart günü Lord Dudley, Stuart'ın bir soru önermesine karşılık veren Lord John Russell utanmaksızın şöyle diyordu:

"Avusturya hükümeti nezdindeki girişimimiz üzerine sözkonusu hükümet, bu sorun hakkında İngiliz hükümetiyle aynı fikirde olduğunu temin etmiştir; her ne kadar varılmış olan anlaşmanın kesin ayrıntılarını veremezsem de Fransa ile İngiltere'nin müdahalesi gene de başarılı olmuştur, ve en son çıkan anlaşmazlığın artık ortadan kalkmış olduğu kanısındayım. İngiltere tarafından izlenen yol, Türkiye'ye onurunu ve bağımsızlığını koruyacak önerilerde bulunmak olmuştur. ... Bana kalırsa, adalet, uluslararası hak, müttefiklerimize karşı vefa, ve genel politika ve amaca yararlılık bakımlarından *İngiltere'nin politikasının temelini, Türkiye'nin bütünlüğü ve bağımsızlığını korumak oluşturmalıdır.*"*

New-York Daily Tribune
n° 4013, 27 Şubat 1854

KARL MARX

* Makaledeki alıntılar Almancadan (*Werke*, 10, s. 67-68, 68-69, 70-71) çevrilmiştir. -*Sol Yayınları*.

KONT ORLOV'UN ÖNERİLERİ

Aşağıdaki bilgiler doğruysa çok büyük önem taşıyor. Avupa gazetelerinde bu bilgilerin sadece bir bölümü yer aldı. Biz bu bilgileri, parça parça ve gizlenmiş biçimde, Londra'daki çok güvenilir bir kaynaktan aldık:¹⁷¹

I. 3 Şubat tarihinde, Prusya hükümetinin aşağıdaki bildirisi, Paris'e ve Londra'ya gönderildi.

"1. Kont Orlov'un açıklamaları, St. Petersburg hükümeti için daha fazla arabuluculuk çabası gösterilmesinin hiçbir biçimde yararı olmadığından, hiçbir kuşkuyla yer bırakmadığından, Prusya arabuluculuktan vazgeçmiştir.

"2. Kont Orlov'un, *resmî* ve bağlayıcı bir tarafsızlık antlaşması yapılmasına ilişkin önerileri, kesinlikle reddedilmiştir, Prusya'nın, Avusturya'nın işbirliği olmaksızın dahi, sıkı bir tarafsızlık gütmeye esasen karar vermiş olduğu ve zamanı geldiğinde bu tarafsızlığını *uygun silahlarla* pekiştirmekte kararlı bulunduğu, bir notayla Kont Orlov'a bildirilmiştir.

"3. Prusya'nın Avusturya'yla birlikte, Alman Konfederasyonunun genel silahlanması konusunda bir öneri ortaya atıp atmaması, denizci devletlerin Almanya'ya karşı takınacakları tutuma bağlı olacaktır."

II. Louis Napoléon, güvenilir bir temsilcisini (Brennier), Piemonte kralıyla Cavour'a şu mesajı bildirmek üzere Turin'e göndermiştir: Saptanacak bir tarihte Parma'da, Piacenza'da, Guastalla'da

ve Modena'da ayaklanma hareketi patlak verecektir. O zaman Sardinya bu toprakları işgal etmelidir. Bu topraklarda şimdi egemen olan prensler oralardan atılacaktır. Napoléon, eski üç prensliğin, hatta belki Modena'nın Sardinya'yla birleşeceğine dair güvence verecektir, bu topraklar için tazminat olarak Savoy Kontluğu Fransa'ya bırakılacaktır. Bu düzenlemeyi, İngiltere'nin istemeye istemeye, zorla kabul etmiş olduğu söylenebilir. Brennier bundan sonra İtalya gezisini Napoli'ye kadar uzatmıştır. Brennier'nin Napoli'ye varışı "yürek parçalayıcı bir heyecan" yaratmıştır. Napoléon, İtalya'da sadece yangını çıkaracak kişinin değil, ama alevlerin ötesine geçmeyeceği çizgiyi çekecek kişinin de *kendisi* olduğuna ciddiyetle inandığı için, Brennier'nin görevi İtalyan ayaklanmasını hazırlamaktır. Ordu yığınaklarının şöyle yapılmasını öneriyor:

1. 100.000 asker Savoy sınırında.
2. 60.000 asker Metz'de.
3. 80.000 asker Strasbourg'da.

III. Prusya, Savoy sınırında 100.000 kişilik bir Fransız ordusu yığılmasına itiraz etmemektedir, ama Metz'de ve Strasbourg'da birer ordu yığılmasını, doğrudan kendisine yönelmiş bir tehdit olarak görmektedir. Prusya, Baden'de, Hesse'de, Württemberg'de vb., tam ayaklanma olmasını, 100.000 köylünün, Almanya'nın güneyinden kendi sınırına doğru yürüyüşe geçmesini esasen kuruntuyla karşılıyor. İşte bunedenle, bu iki önlemi protesto etti. Prusya'nın bildirisinin 3.üncü bölümündeki imayla da bunun kastedildiği anlaşılıyor. Herhalde Prusya, mart ayının sonuna *kadar* ya da daha *önce* ordusunu savaşa hazır duruma getirecektir. Prusya duruma göre 200.000 ya da 300.000 kişiyi askere almayı düşünüyor. Ama Napoléon, Metz ve Strasbourg'da iki ordu bulundurmaya karar verirse, Prusya hükümeti kendi kuvvetini 500.000'e çıkarmaya esasen kararlıdır. Berlin hükümetine büyük ölçüde, korku ve karışıklığın egemen olduğu belirtiliyor. Kral, Berlin hükümetinde, bakanların çoğunluğuna dayanarak Rusya'dan yana olma yolunu seçmişti, Manteuffel ise tek başına, Prusya prensinin desteğiyle, tarafsızlık bildirisini geçirmişti. (Manteuffel ilkin İngiltere'yle resmî bir ittifak önermişti.) Şimdi ortada hükümetin (Cabinets-Beschluss) resmî bir kararı var. Bu karara göre, belli koşulların gerçekleşmesi durumunda, monarşinin ve Ren Prusyası'nın bütün demokratları, Napoléon'un yıkıcı tasarımlarından (*die Umsturzpläne Napoleon's!!*) yana çıkmalarını ya da genellikle halk hareketini uyandırmalarını önlemek üzere aynı gece içinde tutuklanacaklar ve doğudaki kalelere götürülecekler. İtalya'da karışıklık-

ların patlak vermesi ya da Napoléon'un Metz ve Strasbourg'da iki ordu yığılması halinde derhal bu önleme başvurulması öneriliyor. Her ne kadar, hükümetin böyle bir önlemi uygun görebileceği tüm olasılıklar tek tek ortaya konmamışsa da, bize kesinlikle belirtildiğine göre, bu önlemler *oybirliğiyle* kabul edilmiştir.

New-York Daily Tribune
n° 4022, 9 Mart 1854

PARLAMENTODA GÖRÜŞMELER

(ÖZET)

Londra, Salı 21 Şubat 1854

Ordunun ve donanmanın gider tahminleri parlamentoya sunuldu. İçinde bulunduğumuz yıl, ordu için gereksinilen toplam asker sayısı, geçen yılkinden 10.694 fazlalık gösteriyor. Kara ordusunun toplam giderleri 3.923.288 İngiliz lirası. 31 Mart 1855'te sona erecek olan mali yıl için deniz kuvvetlerinin gider tahminleri geçen yılkinden 1.174.446 İngiliz lirası fazlalık gösteriyor. Birliklerin ulaşım ve donatım giderlerindeki artış 72.100 İngiliz lirası.

Layard, geçen cuma akşamı Doğu Sorunu üzerinde konuşabileceğiyle ilgili bilidirimde bulunmuştu. Kamara başkanı, kamaranın donanma bütçe tahminlerini incelemesine vakit bırakmak düşüncesiyle kürsüden ayrılmak üzereyken Layard söz aldı.

Layard, istenen ödeneklere oy vermeden önce, hükümetin niyetinin ne olduğunu bildirmesinin görevi olduğunu belirterek söze başladı. Ama hükümete, ne yapmak niyetinde olduklarını sormadan önce, şimdiye dek ne yapmış olduklarını sormayı arzu ettiğini söyledi. Hükümet, çok açık gerçekleri görmezlikten gelmiş, hataya hiç yer bırakmayacak açıklıktaki eğilimleri yanlış anlamış, asılsızlığı çok açık olan güvencelere belbağlamıştı. Sinop trajedisine gelince, birleşik donanmaların amiralleri felaketi önleyebilirlerdi, ya da bu felaket İngiltere hükümetinden ötürü ortaya çıkmış bir şey olmasaydı, Türkler, bunu savuşturabilirlerdi.

Sir James Graham ünlü küstahlığıyla verdiği yanıtta ya bakan-

lara güvenmelerini ya da görevden uzaklaştırmalarını söyledi. Ama "bu arada ufak-tefek Mavi Kitap işleriyle oyalanmamalıydık." Hükümet Rusya tarafından aldatılmıştı, ama "karanlık, kötü niyetli kuşkular, âlicenap zihinlerde kolaylıkla kök salamazdı." Bu yaşlı tilki, Sir Robert Peel'in "kirli, küçük çocuğu", Bandiera'ların katili, "âlicenap zihni"yle ve "kuşku duymaktaki yavaşlığı"yla pek şekerdi.

Daha sonra, konuşmaları ertesi günkü gazeteleri dolduran, ama o akşam kamarayı boşaltan Lord Jocelyn'le Lord Dudley Stuart geldi. Onların ardından konuşan Roebuck, hükümet üyelerinin bu nazik durumda işleri yönetim biçimlerini savunarak söze başladı; ama konuşmasına, hükümetin, ne yapma niyetinde olduğunu açıklaması zamanı geldiğini belirterek son verdi. Lord John Russell, "ne yapma niyetinde olduklarını" onlara söylemeyi arzu ediyormuş gibi bir eda takındı. Oysa yapmak istedikleri şeyin ne olduğunu, belki kendisi de tam bilmiyordu. Türkiye'ye, kendilerinin rızası olmaksızın barış yapmaması esasını içeren bir antlaşma önererek, Fransa'yla, belirgin olmayan bir ittifaka girmişlerdi. Çar, inanılmaz bir vefasızlıkla onların üzerine basıp geçmişti. Barıştan umudu yoktu. Bu nedenle, geçen yılkinden 3.000.000 İngiliz lirası daha fazla ödenek istiyordu. Kamara, bir coşku içinde, ödeneği kabul etmek üzereyken Disraeli müdahale etti ve görüşmeleri pazartesi gününe ertelemeyi başardı.

Görüşmeler dün akşam üzeri başladı, sabaha karşı 2'de sona erdi.

Cobden, hiç kimsenin yadsımadığı "bu tasa yüklü anlaşmazlığı" Fransız hükümetinin başlattığı görüşünü kanıtlamak için çok çaba gösterdi. Fransa cumhurbaşkanı, katolik hristiyanlar adına Türkiye'den bazı isteklerde bulunarak ufak, siyasal bir kazanç sağlamayı arzu etmiş olabilirdi. Bu nedenle, Rusya'nın ilk davranışı, Fransa'nın girişimlerine kadar geriye gidiyordu. Viyana notasının imzalanmaması, nüttefiklerin hatasıydı. Savaşa gidiyorduk, çünkü Türkiye'den isteme niyetinde olduğumuz şeyi, yani hristiyanlara daha iyi davranması güvencesini reddetmesi için Türkiye'ye ısrar etmiştik. Oysa "Kuran yasasını tümünden ortadan kaldırmadıkça, Türkiye hristiyanlarını Türklerle eşit yapma olanağı yoktu." Biz de, Cobden'a bugünkü devlet kilisesi ve İngiltere'nin yasalarıyla, işçileri, Cobden'larla Bright'larla eşit yapma olanağı olup olmadığını pekala sorabilirdik. Cobden konuşmasına devamla Türkiye'deki hristiyan nüfus arasında, genel bir ayaklanmayla sonuçlanma tehlikesi gösteren genel bir hoşnutsuzluğun egemen olduğunu öne sürdü. Öyleyse biz de Cobden'a, bir kez daha, Avrupa'daki tüm

halklar arasında hükümetlerine ve egemen sınıflara karşı, genel bir devrimde son bulma tehdidini taşıyan genel bir hoşnutsuzluk olup olmadığını soralım. Cobden sözü sürdürdü: Türkiye'yi savunmak üzere savaşa girdiği zaman İngiltere, Osmanlı nüfusun egemenliği yararına, o ülke halkının büyük kesiminin ise zararına çarpışmış olacaktır. Bu sadece dinsel bir sorundur. İngiltere'nin çıkarları, tümünden Rusya'nın yanında olmaktadır. Rusya ile ticaretleri pek geniştir. Cobden sözünü bağladı: "Rusya'yla savaşa karşıydı. Yapılacak en iyi şey, Viyana notasına geri dönmektir."

Lord John Manners, Rus imparatorunu, Prens Mençikov'a, sonunda felakete götüren buyrukları vermeye yüreklendiren şeyin, ilkin Lord Clarendon'ın, Rusya, Fransa ve Türkiye ile yaptığı temas ve yazışmalar olduğu düşüncesindeydi. Britanya hükümetinin uzayıp giden diplomatik görüşmeleri Türkiye'nin çıkarlarına zarar vermiş, Rusya'nın çıkarlarına hizmet etmişti. Hükümetin düşündüğü amaçlar nelerdi? Türkiye'nin onuru ve bağımsızlığı korunacaktı. Ama bununla kastedilen şey neydi?

Horsfall, gerçek sorunun, Türkiye nedir sorusundan çok, Rusya ne olur sorusu olduğunu söyledi. Rusya'nın amacı topraklarını genişletmektir. Bu olayda Rusya Otokratın büyük ölçüde sahtekarca olan ilk adımından tüyler ürpertici Sinop katliamına kadar her şey, vahşice ve sahtekarcaydı. Öte yandan, mağdur edilmeye çalışılanın tutumu hayranlık uyandırıcıydı.

Drummond, bir din savaşına karşısakıımıza inandığını söyledi. Fitnenin başı Papaydı. İngiltere'nin, Türk sorununda en ufak çıkarı yoktu. İngiltere, işe, Polonya Krallığının yeniden kurulmasını istediğini ilan ederek başlamalıydı. Her şeyin ötesinde, hükümetin neyin peşinde olduğunu bildirilmesini istiyordu.

Butt, bu ödenekler üzerinde oy verirken, kamaranın, Rusya'ya karşı savaş ilanını geciktiren şeyin ne olduğunu bilmeye hakkı olduğunu söyledi.

Savaş Bakanı S. Herbert, böyle önemli bir bunalımda bir karma hükümet bakanından dahi beklenemeyecek türden, çok pespaye ve budalaca bir konuşma yaptı. Hükümetin elinde, üzerinde durabileceği somut gerçekler olmadığını söyledi — geleceğe ait olarak söyleyebilecekleri şey tahminden öteye gidemezdi. Bu savaşa, Türkiye'yi savunma amacından çok Rusya'ya karşı durma amacıyla girmek eğiliminde olduklarını söyledi. Kamaranın, zavallı Herbert'ten alabildiği, "geleceğe ait" bilgi işte bu oldu. Ama hayır, o, kamaraya bazı yeni şeyler de söyledi. Herbert'e göre, "Cobden, bu ülke halkının en geniş sınıfının eğilimini temsil etmektedir." Ama bu görüşün kamarada her yandan reddedilmesi karşısında Herbert

şöyle sürdürdü sözü: "En geniş sınıfın değilse bile, sayın üye, şu ya da bu ölçüde, bu ülkenin emekçi sınıfının büyük bir parçasının temsilcisiydi." Zavallı Herbert! Onun ardından Disraeli'nin ayağa kalktığını görmek ve bir boşboğazın yerine gerçek bir tartışmacıyı dinlemek insana bayağı canlılık verici bir şeydi.

Disraeli, bugünkü savaşın nedenini ve amacını açıkça kavramaları gerektiğini söyledi. Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu zor kullanarak istila etmek gibi bir niyeti yoktu. Ama Rusya hünnerli bir siyasetle, Türk İmparatorluğundaki hristiyan nüfus üzerinde öyle bir etkinlik elde etmek istiyordu ki, belki de ancak sultanın imparatorluk tahtına sahip olarak elde edebileceği otoriteyi, bu etkinlik sayesinde sağlamış olacaktı. Bu siyaset, fetih yoluyla değil, ama varolan antlaşmaları korumakla ve bu antlaşmaların ruhunu genişletmekle başarılabilirdi.

"Ya hükümet, hastalık ölçüsünde bir safdilliliğe varan bir güven duygusunun etkisinde kalmıştır, ya da gözyummuştur."

Disraeli'nin, sadece anahatlarını verdiği parlak konuşmasından sonra Lord Palmerston söz aldı, çok başarısız bir konuşma yaptı. Bir önceki parlamento döneminin kapanış oturumunda yaptığı konuşmanın bir bölümünü yineledi. Hükümetin siyasetini, sonuca götürücü olmayan bir çaba içinde savundu. Lord Palmerston, ağzından tek yeni bilgi kaçırmamaya da büyük özen gösterecek kadar dikkatliydi.

Sir J. Graham'ın verdiği önerge üzerine, görüşmelerin yeterliliğine karar verildi ve deniz kuvvetleri için istenen ödenek onaylandı.

Kısacası, bu endişe dolu görüşmelerin en garip özelliği, kamaranın, hükümet üyelerinden resmî bir savaş ilanı sözü ya da savaşla girmekle güttükleri amaçları tanımlayan bir tümce bile almayı başaramaması olmuştur. Kamara ve kamuoyu, bu görüşmelerde, eskiden beri bildiklerine yeni bir şey katmadı. Hiçbir yeni şey öğrenmediler.

New-York Daily Tribune
n° 4022, 9 Mart 1854

KARL MARX

KOSSUTH — DISRAELİ VE HUME — BİRLEŞİK
AMERİKA — FRANSA VE İNGİLTERE — YUNANISTAN

Londra, Cuma, 24 Şubat 1854

Basına, Kossuth'un "savaş hazırlıkları" ve olası "hareketleri"yle ilgili bir sürü gevezelik musallat oldu. Oysa, İstanbul'a gitmek üzere olan ve nasıl bir yol izlemesi gerektiğine dair eski valiye danışan Polonyalı bir subaydan öğrendiğime göre, Kossuth, kendisini Londra'dan ayrılma fikrinden caydırmış, Macar ya da Polonyalı subayların bugünkü Türk savaşına katılmaları fikrini hiç desteklemediğini, çünkü böyle bir durumda, bu subayların ya Çartoriski'nin bayrağı altına girmeleri ya da hıristiyanlık inançlarından dönmele-ri gerekeceğini, ilk adımın siyaseti ile, ikinci adımın ise inançları ile çelişeceğini söylemiş.

Disraeli'nin, hükümet siyaseti üzerindeki usta konuşması öylesine etkin oldu ki, her şeye yetenekli hükümet, ölümden sonra otopsi yapma türünden bir işe girişmeyi uygun gördü. Bu amaçla hükümet ile Hume arasında düzenlenen ve oynanan güldürü, çarşamba sabahı Avam Kamarası oturumunda sahneye kondu.

Disraeli'nin, hükümetin ya hastalık ölçüsünde "safdil" ya da ihanet ölçüsünde "gözyumucu" olduğu şeklindeki taşlamalarına yanıt veren Lord Palmerston, topallayan konuşmasını, partinin ötesine geçirip, ülkenin tarafsız yargısına başvurmakla sonuçlandırdı. Tıpkı "Pyramus'la Thisebe'nin acı verici ölümü"nde marangoz Snug'ın arslan rolünü oynamak için seçilmiş olması gibi, ülke adına yanıt vermek üzere seçilen kişi de Hume idi. Hume, tüm parla-

mento yaşamını, muhalefeti zevkli hale getirmeye, sonradan geri almak üzere değiştirge önermeleri vermeye, ve gerçekte, kayıtlı yandaşları kararsızlık gösterdi mi Whig hükümetlerinin yardımına koşmak üzere bir çeşit artçılık görevini yüklenen ve adına bağımsız muhalefet denen bir muhalefeti yürütmeye ayırmıştır. Parla-mentonun *par excellence** büyük "yangı tulumbası"dır. Parla-mentonun sadece radikal değil, üstelik bilgiç ve İngiliz lirasının değer yetirmesini sessizce geçiştirmekle, ama bir çeyrek peni bir kavga çıkarmakla görevli üyesidir, kamu kesesinin Cerberus'udur.** Hume, kendisinin de vurguladığı gibi, parlamento yaşamında ilk kez, kınamak için değil, "ödenek tahminleri"ni onayladığını bildir-mek için söz aldı. Kendisinin de belirtmeyi unutmadığı bu olağan-üstü olay, hükümetin, haksız parti iftiralarına karşı ülkenin sağlam yargısına boşuna başvurmuş olmadığının ve safdillik ya da gözyumuculuk suçlamalarına karşı akladığının yadsınamaz kanı-tıydı. Hume'ün öne sürdüğü savlar kendine özgüydü. Hükümet üyelerini safdillik ve gözyumuculuk suçlamasından kurtarmak için yaptığı şey, hükümetin Rusya'yla ilişkilerinde safdillik ettiğini ka-nıtlaması oldu. şu halde Lord Palmerston'ın ülkenin hakemliğine başvurmasının gerçek anlamını anlamıştı. Hükümetin istediği tek şey, kasıtlı ihanet suçlamasından aklanmaktı. Safdilliğe gelince, şu şahane Sir James Graham "âlicenap aklın kuşkulanmakta acele etmediğini" çoktan söylememiş miydi? Kapının eşiğindeki savaş hükümetin yanlış diplomasisi getirdiğine göre, kuşkusuz bu on-ların kendi savaşıydı, ve bundan ötürü, Hume'un düşündüğü gibi, herkesin arasından, bu savaşı ustalıkla sürdürececek olanlar da bu hükümetin üyeleri-ydi. Önerilen savaş ödeneklerinin görece azlığı, Hume'ün görüşünce, niyetlenen savaşın büyüklüğünün en inan-dırıcı kanıtıydı. Hume'ün ülke adına vardığı yargıya Lord Palmers-ton kuşkusuz şükranlarını bildirdi ve karşılık olarak dinleyicileri-ne devlete ait belgeler konusundaki teorisini lütfetti. Ona göre, so-runlar, devlete ait belgelerin yayımında hiçbir yarar bırakmayacak kadar karışmadıkça, kamuoyuna ve kamaraya açıklanmamalıydı. Karma hükümetin uzun uzadıya düşündükten sonra bula bula bunu bulmuştu. Hükümeti yöneten Lord Palmerston, sadece karşı-tın konuşmasının etkisini zayıflatmakla kalmamış, kamaradan ül-keye yürek paralayıcı seslenişinin etkisini de bozmuştu.

Liverpool milletvekili salı günü şu soruyu sormuştu:

"Yabancı uluslarla anlaşmalar ya da savaş durumunda bunları desteklemeyi öngören hükümetimizin önlemleri, tarafsız limanlar-

* En üstün, en uygun. -ç.

** Yunan mitolojisinde, ölümler aleminin kapısını bekleyen üç başlı köpek. -ç.

daki korsan gemilerinin İngiliz gemilerine saldırmak üzere silahlanmalarını etkili şekilde önleyecek midir?"

Buna Lord Palmerston'ın yanıtı şöyleydi:

"Bu sorunun, işlerin bugünkü durumunda açıklayıcı yanıt verilemeyecek bir soru olduğunu, saygıdeğer bayın ve kamaranın anlaması gerekir."

Palmerston'ın özel organı olan *Morning Post*, sahibinin bu yanıtı hakkında şunları yazmaktadır:

"Bu sorun hakkında (hükümetin de bilmesi olası olduğu gibi) belki de şu anda görüşmeler konusu olan en nazik ve en zor sorunların tartışmasına girmeden soylu lord başka türlü bir yanıt veremezdi. Ama bunun memnun edici bir sonuca vardırılması isteniyorsa, sorun, yasal korsanlığı tekrar canlandırmak istemeyen devletlere bırakılmalıdır."

Palmerston'cı gazete, bir yandan "güç konu"nun henüz askıda olan görüşmelerin konusunu oluşturduğunu ilan ediyor, öte yandan, bu hususu, ilgili devletlerin "kendi kendine oluşacak adalet duygusu"na bırakıyor. Çok fazla övünç konusu olan İsveç ve Danimarka'yla tarafsızlık antlaşması, St. Petersburg hükümeti tarafından yazdırılmadıysa, özel kişilere ait gemilerin, bu ülkeler limanlarında, savaş donanımıyla donatılmasının engellenmesi gerekir. Ama gerçekte, Baltık denizi İngiliz savaş gemileri tarafından işgal edileceğine ve Hollanda, Belçika, İspanya, Portekiz ve İtalyan limanları tümünden İngiltere'yle Fransa'nın elinde bulunduğu göre, burada sözkonusu olan, ancak Amerika Birleşik Devletleri'dir. Türkiye savaşının, İngiltere ile Rusya arasında bir savaşa yolaçması halinde, St. Petersburg hükümeti, Birleşik Devletler'in ne gibi bir rol oynayacağını düşünmektedir? Bu soruyu, Pozzo di Borgo'nun 1825 güzünde Kont Nesselrod'a gönderdiği bir yazıdan, doğru olarak yanıtlayabiliriz. O sıralarda Rusya, Türkiye'yi istilaya kararlıydı. Şimdiki gibi, Rusya, işe, prensliklerin barışçıl işgaliyle başlanmasını öneriyordu.

"Bu planın kabul edildiğini varsayarsak" diyor Pozzo di Borgo, "Babıâliye en ölçülü koşullarla bazı açıklamalar yapmak ve kendini körükörüne bir savaşa atmak istemiyorsa, imparatorun bu ayrılıkları uzlaşma yoluyla bir sonuca bağlamak istediğine dair güvence vermek gerekir."

Atmaları gereken bütün adımları sıraladıktan sonra Pozzo di Borgo, sözü şöyle sürdürüyor:

"*İmparatorluk hükümetinin Amerika'ya beslediği saygının, Amerika kamuoyunu aydınlatmaya ve onayını kazanmaya verdiği önemin bir kanıtı olarak bütün bu hareketlerin Amerika Birleşik*

Devletleri'ne bildirilmesi salık verilir."

İngiltere'nin Türkiye yanında yer alması ve Rusya ile savaşa tutuşması olasılığına karşı Pozzo di Borgo, şu hususu belirtiyor:

"Limanlarımızı ablukaya alırken, onlar [İngiltere], tarafsız devletlere karşı, denizcilik hakları bahanesini kullanabilirler. Birleşik Amerika bundan herhangi bir zarar görmez! Bundan tatsız kavgalar ve tehlikeli durumlar doğabilir."

Şimdi, Rus tarihçi Karamzin, gayet doğru bir biçimde "Bizim [Rus] dış siyasetimizde hiçbir şey değişmez" dediğine göre, biz, Rusya'nın bugünkü durumda, belki de Şubat 1853'ten beri, Washington hükümetine yaranmak ve hiç değilse tarafsız bir tutum takınmasını sağlamak üzere "bütün hareketlerini Birleşik Devletler'e duyurmuş olduğunu" varsaymakta haklıyız. Bundan başka Rusya, İngiltere'yle savaş halinde, umudunu, "tarafsızların denizcilik hakları" konusunda çıkacak tartışmaların "tatsız kavgalar ve tehlikeli durumlar" yaratmasına ve bu durumun, Birleşik Devletleri, St. Petersburg ile, azçok açığa çıkmış bir ittifaka sokmasına bağlıyor.

Ünlü Pozzo di Borgo'nun yazışmalarından parçalar alırken, Avusturya'yla ilgili olan ve 1825'ten bu yana Galiciya, İtalya ve Macaristan'da geçen olaylara karşın güncelliğinden hiçbir şey yitirmeyen bir parçayı da aktarabilirim.

"Bizim siyasetimiz" diyor Pozzo, "bu devlete kendimizi müthiş bir güç olarak göstermemizi ve hazırlıklarımızla onu, bize karşı harekette bulunursa, *üstüne çökebilecek fırtınaların en şiddetlisinin kafasında patlayacağına* inandırmamızı buyurur. Prens Metternich, ya Türklere karşı, bizim prensliklere girmemizin, bizzat Türkler tarafından yapılan kışkırtmanın sonucu olduğunu ilan edecektir, ya da daha kolayına geliyorsa, *Osmanlı İmparatorluğu'nun öteki eyaletlerini kazanmaya çalışacaktır*. Birinci durumda, o bizimle görüş birliğinde *olacak, ikinci durumda biz onunla görüş birliğinde olacağız*. Göze almamız gereken tek olasılık, bize açık bir karşıtlık göstermesidir. Metternich akıllıysa savaştan kaçınacaktır; şiddetten yana ise *cezalandırılacaktır*. Onun hükümeti böyle bir durumda olduğuna göre, bizimki gibi bir hükümet, aradaki ayrılıkları gidermenin bin türlü yolunu bulacaktır."

Lord John'un meydan okuyan söylevi, İngiltere'nin onuru diye kös dövmeleri, Rusya'nın döneği karşısında büyük öfke gösterisi, Sivastopol ve Cronstadt surları önünde İngiltere'nin yüzer bataryalarının kolgezdiği görüntüleri, silah gümbürtüleri, askerlerin gösterişli biçimde gemilere doldurulması, bütün bu dramatik olaylar, kamuoyunun anlayışını şaşırtır ve gözlerinin önüne bir sis perdesi

gerer. Bu sis perdesi kamuoyunun, ancak hayal ettiği şeyleri görmesini sağlar, başka bir şey görmesini engeller. Mavi Kitapların açıklamalarından sonra, bu hükümetin, bir çırpıda sadece savaşçı bir hükümete değil, ama Rusya'ya karşı —sahte bir savaş ya da kendisine karşı gösteriş olsun diye savaş ilan edilmiş bir düşmanın çıkarına olacak savaş hariç— gerçek bir savaşı omuzlayabilecek bir hükümete dönüşübeleceğine inanmaktan daha büyük hayal olur mu? Savaş hazırlıklarının hangi koşullar altında yürütüldüğüne bakalım.

Rusya'ya karşı resmen savaş ilan edilmiş değil. Savaşın tam amacını hükümet açıkça ortaya koyamıyor. Gemilere doldurulan askerlere, nereye gidecekleri kesinlikle söylenemiyor. İstenen bütçe ödenekleri, büyük bir savaş için çok az, küçük bir savaş için çok fazla. En ciddi vaatlerini tutmamak ve en ivedi reformları geciktirmek için kuluçkadan çıkarır gibi bahane üstüne bahane bulmakta ne kadar usta olduğunu göstererek ün yapan karma hükümet, içinde bulunulan bunalımı daha karışık hale getirmek amacıyla alelacele verilmiş sözüne her nedense, aşırı bir bağlılık göstererek, ülkenin karşısına birdenbire yeni bir reform tasarısı çıkarıyor. Bu reform tasarısı, en amansız reformcuların dahi zamansız gördükleri, hiçbir dış baskının zorlamadığı, herkesin kuşkuyla ve ilgisizlikle karşıladığı bir tasarıdır. Öyleyse hükümetin amacı, kamuoyunun dikkatini, büyük bir iç soruna çekmek ve dış siyasetten uzaklaştırmaktan başka bir şey olamaz.

İngiltere'nin yabancı ülkelerle ilişkileri konusunda kamuoyunu yanıltmak için açık çaba gösteriliyor. Fransa'yla şimdiye dek bağlayıcı bir antlaşma yapılmış değil, ama böyle bir antlaşmanın yerini tutacak bir "karşılıklı nota alış-verişi" olmuştur. Aslında bu notalar, 1839'da Louis-Philippe'in hükümetiyle alınıp verilmiştir. Bu notalara göre, birleşik donanmalar, Doğu olayları nedeniyle Rusya'nın girişebileceği müdahaleleri durdurmak üzere ya tek başlarına, ya öteki devletlerle beraber Çanakkale Boğazına gireceklerdi. O zaman alınıp verilen bu notalardan nasıl bir sonuç doğduğunu hep biliyoruz: Fransa'ya karşı Kutsal İttifak¹⁷² ve Çanakkale antlaşması. İngiliz-Fransız ittifakının ne ölçüde içten olduğu, Avam Kamarasının dünkü oturumunda tanık olunan bir olaydan da pekala çıkarılabilir. *Moniteur*'de gördüğünüz gibi, Bonaparte, Yunan isyancıları tehdit ediyor, Kral Otho'nun hükümetine de aynı yolda bir protesto gönderdi. Sir T. Walsh, bu konuda hükümeti sorguya çekti. Lord John Russell, "sözkonusu sorunda, Fransa ve İngiltere hükümetleri arasında herhangi bir anlaşma olduğuna dair bilgisi olmadığını" açıkladı.

Britanya hükümeti, Rusya ile gerçekten savaşmak niyetindeyse neden savaş ilanının uluslararası ölçülerine uymaktan kaçınmakta bu kadar titizlik gösteriyor? Hükümet, Fransa ile gerçek bir ittifak yapmak istiyorsa, uluslararası ittifakların yasal biçimlerinden neden bu kadar sakınıyor? Alman devletlerine gelince, Sir James Graham, bu devletlerin, İngiltere ile ittifak yaptıklarını açıklıyor, aynı günün akşamı Lord John Russell, bu ülkelerle ilişkiler, Doğu olaylarının başlangıcında nasıl idiye şimdi de öyle olduğunu bildirerek onunla çelişkiye düşüyor. Hükümet, kendi açıklamasına göre, Türkiye ile anlaşmaya varmak üzere ve bu ülkeyle bir ittifak kurmayı öneriyor. Henüz Türkiye ile anlaşma yapmadan, İstanbul'u işgal düşüncesiyle gemilere asker dolduruyorlar. Bu durumda, İstanbul'dan gelecek bir haberle, Babıâlinin gizli bir temsilcisinin, çara özel bir uzlaşma önermek üzere Viyana'dan St. Petersburg'a gönderildiğini öğrenirsek şaşırmayalım. "Türklerin" diyor muhabir, "kendilerine dost görünenlerin ihanetini ve budalalığını anladıktan sonra, akıllı düşmanla ittifak yaparak öç almaları gayet makuldür. Sözde dostların Türkiye'ye kabul ettirmeye çalıştığı koşullar, Mençikov'un isteklerinden on kat daha yıkıcıdır."

Gemilere doldurulan askerlerin ne yapmasının istendiği, en azından İngiltere hükümetinin niyetinin ne olduğu, birleşik donanmaların şimdiye dek yaptıklarına ve şimdi yapmakta olduklarına bakarak bulunabilir. Donanmalar, Karadenize girdikten yirmi gün sonra İstanbul Boğazına dönmüşlerdir. Ondan birkaç gün önce, "Babıâli hükümeti, İngiltere hükümetinin serzenişleri üzerine, *The Telegraph of the Bosphorus* adlı Rum gazetesinin yazışları müdürünü, İngiliz ve Fransız donanmalarının kısa süre içinde Karadenizden boğaza döneceklerini yazdığı için, cezaevine koymak zorunda kalmıştı. *Journal of Constantinople*'un¹⁷³ yazışları müdürüne, her iki donanmanın Karadenizde kalmaya devam edeceklerini açıklama izni verilmişti."

İngiliz ve Fransız amirallerin gözyıldırmasına ne kadar saygı duyduğunu göstermek amacıyla Rus amiral, geçen ayın 19'unda Şefkatil'deki Türkleri top ateşine tutmak üzere iki buharlı gemi gönderdi, ayrıca Rus buharlı gemileri Trabzon önlerinde dolaşiyor. Onlar böyle yaparken, Sivastopol açıklarındaki bir Fransız ve bir İngiliz buharlı gemisi dışında, birleşik donanmaların Karadenizde hiç gemisi yok. Öyleyse birleşik donanmaların övünebileceği iki kahramanlık, Rus gemilerinin Sinop ve Şefkatil'i top ateşine tutmasından ibaret. Lord Stratford de Redcliffe, Amiral Dundas'ı kabul etmeyi reddettiği için, Baraguay d'Hilliers de Fransız amiral ile subaylarını baloya çağırmadığı için ilişkileri tümenden kopan ami-

raller ile elçiler arasındaki kavga, büyük bir önem taşıyor. Böyle ufak-tefek işlerle uğraşan ve yazışmalarının Londra ve Paris'te yayınlanması karşısında durumları kötüleşen diplomatlar, gemi ve mürettebatı tehlikeye atma pahasına, yitirdikleri ünü kurtarmaya çalışabilirler.

Ama sorunun asıl ciddi yönü, elçilere verilen açık buyrukların, amirallere verilen bir dizi gizli buyrukla iptal edilmesi ve amirallerin, çelişen buyrukları yerine getiremez olmasıdır. Kendilerine bir savaş ilanı kararı bildirilmediğine göre amiraller başka türlü nasıl davranabilirler ki? Bir yandan, Karadenizden Sivastopol'a çekilmelerini zorlamak üzere Rus gemilerine saldırmaları buyruğu veriliyor, bir yandan da yalnızca *savunmada* kalmaları, bundan sapmalarını isteniyor. Son olarak, eğer ciddi bir savaş düşünülüyorsa, İstanbul'daki İngiliz elçi, Türk hükümetindeki savaş yanlısı grubun önderi Mehmet Ali Paşanın savaş bakanlığından atılmasını, yerine barışçı Rıza Paşanın geçmesini, Reşit Paşanın bendesi Mehmet Paşanın da Kaptanı Deryalığa atanmasını sağlamış olmasını, nasıl oluyor da büyük bir zafer olarak görebiliyor!

Önemli bir başka nokta daha var. İngiliz ve Fransız askerler, Arnavutluk'taki Rumların ayaklandığı, ayaklanmanın Tesalya ile Makedonya'ya yayıldığı haberlerinin Londra'yla Paris'e ulaşması üzerine gemilere bildirilmeye başlandı.¹⁷⁴ Russell, Clarendon ve Lord Stratford ve Redcliffe arasındaki yazışmaların kanıtladığı üzere, İngiltere hükümeti, bu isyanı, başından beri sabırsızlıkla bekliyordu. Çünkü bu olay İngiltere'nin Rusya'yla Türkiye'nin arasına giriyormuş bahanesi arkasında, sultanla onun hristiyan uyrukları arasına girmesi için en iyi farsattır. Katolikler, Rumlara (bu sözcüğü sadece dinsel anlamıyla kullanıyorum) müdahale ettiği andan itibaren, Avrupa Türkiyesi'nde yerleşmiş 11.000.000 kişi ile çar arasında bir uyuşma kurulacağına inanabilirsiniz. Çar işte asıl o zaman, onların dinsel koruyucusu olarak ortaya çıkacaktır. Müslümanlarla onların Rum uyrukluları arasında dinsel bir mezhep tartışması sözkonusu değil, ancak, Türkiye'de yerleşmiş olan Rum ortodoks inancına bağlı değişik soylar arasındaki ortak bağı, katoliklere karşı mezhep düşmanlığının oluşturduğu söylenebilir. Bu açıdan bakınca, Mehmet II'nin İstanbul'u kuşattığı, Bizans İmparatorluğu'nun en etkin kişisi Rum Amiral Lucas Notaras'ın, başkentte katolik şapkasındansa Türk sarığının muzaffer olduğunu görmeyi yeğ tutacağını söylediği, buna karşılık, Allahın belası kafir Rumların kökü kazınmadıkça ve İstanbul Türkler tarafından yıkılmadıkça hristiyanların günyüzü görmeyeceğine dair Macarların kehanetinin dillerde dolaştığı günlerden beri hiçbir şey değiş-

memiş görünüyor. Bu durumda sultan ile onun Rum uyrukluları arasına Batılılardan gelebilecek herhangi bir müdahale, çarın işine yarayacaktır. Sırbistan'daki Rus yanlılarının bu prenslikteki ihanet tasarımlarını boşa çıkarma bahanesiyle Avusturya'nın, 1791'de yaptığı gibi Sırbistan'ı işgale kalkışması halinde de, buna benzer bir sonuç ortaya çıkacaktır. Bir noktayı daha eklememe izin verin. Londra'da dolaşan söylentilere göre, İngiliz makamların denetlemediği İyonya adaları halkı Epir asilerine katılmışlar, onları desteklemişlerdir. Bunun yanı sıra, karma hükümetin yayın organı *The Times*, cumartesi günü sayısında Rum ayaklanmasını, tam zamanında patlamış bir olay olarak ilan etmiştir.

Bana gelince, ben, karma hükümetin gürültülü-patırtılı savaş hazırlıklarının gerisinde ihanetin pusuya yattığından kuşku duymuyorum. Bonaparte, doğal olarak, savaşa girmeyi yürekten istiyor. Ya ülke içinde devrim, ya da ülke dışında savaştan başka seçeneği yoktur. Napoléon I'in haşın istibdadıyla Louis-Philippe'in kokuşmuş barış siyasetini, şimdiye dek yapmış olduğu gibi, bundan sonra da birleştirmesi ve sürdürmesi olanağı yoktur. Eğer aynı zamanda Fransız ordularını sınırların ötesine göndermeye cesaret edemezse, Cayenne'e yeni tutuklu kabileleri göndermekten de vazgeçmelidir. Ancak Bonaparte'ın ortaya çıkan niyetleriyle İngiltere karma hükümetinin gizli tasarımları arasındaki çatışma, işleri daha da karıştırmaktan başka bir şeye yaramıyor. Bütün bunlardan çıkardığım sonuç, savaş olmayacağı sonucu değil, tam tersine savaşın, karma hükümetin küçük adamlarınca dahi kuşkulanyılan korkunç ve devrimci boyutlara ulaşacağı sonucudur. Yerel bir çatışmayı büyük bir Avrupa yangınına dönüştürecek olan şey, bizat onların ihanetidir.

Britanya hükümeti yanlış olduğu kadar içten olabilseydi bile, müdahalesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun başaşağı gidişini hızlandırmaktan başka bir şey yapamazdı. Britanya hükümeti, Babıâlinin hristiyan uyrukları için bazı yüklenimlerde bulunulmasını istemeksizin bir müdahalede bulunamaz ve o yüklenimleri de, Babıâliyi yıkılmaya mahkûm etmedikçe koparamaz. Açık bir Türk yanlısı olan, daha önce kendisinden bazı satırlar aktardığım İstanbul muhabiri dahi itiraf etmekten geri duramıyor: "Babıâlinin bütün ayruklarını sivil ve dinsel eşitliğe getirmesine ilişkin Batı önerisi, derhal anarşiye içsavaşa ve imparatorluğun kesin ve ivedi olarak yıkılışına yolaçacaktır.

FRANSA VE İNGİLTERE — RUM AYAKLANMASI
ASYA

Londra, Cuma, 3 Mart 1854

Son mektubumda,* Sir Charles Napier'in, Fransa'yla ittifaka güvensizlik duyduğunu açıkladığı ve 1840'ta Fransa'yı, İngiltere'ye ihanet etmiş olmakla suçladığı için, Baltık filosu başkomutanlığına atandığını belirtmiştim. Gerçekte o tarihte Louis-Philippe'e karşı Nikola'yla birlik olup fesat kuran İngiltere'ydi. O sözlerime, Karadenizdeki ikinci Amiral Sir Edmund Lyons'un, Yunanistan'da İngiltere elçisi olduğu sıralarda, kendini Fransa'nın açık düşmanı olarak gösterdiğini ve Lord Stratford de Redcliffe'in başvurusu üzerine elçilik görevinden alındığını da eklemem gerekiyor. Görüldüğü gibi bu görevlere atamalarda, yalnızca Fransız ve İngiliz komutanlar arasında değil, ama aynı zamanda İstanbul'daki İngiliz elçi ile amiraller arasında da bir sürü anlaşmazlık yaratmaya olanca dikkat gösterilmiş bulunuyor.

Bonaparte kendi temsilcilerinin toplantısında yaptığı ve İngiltere'yle yakın ittifakından ötürü kendini kutladığı açık konuşmasında, bu gerçekleri yadsınamış, yalanlamamıştır. Kuşkusuz *entente cordiale*, imparatorluk etiketinin ihyasından ne de olsa daha eskidir. Bonaparte'in konuşmasında en dikkat çekici bölüm, ne Louis-Philippe'in gürültülü-patırtılı söylevlerinden kalma bu anılar, ne de çarın muhteris tasarımlarını kınayışına ilişkin olan bölümlerdir. En ilgi çekici bölüm Bonaparte'in kendini, dış ve iç düşman-

* Bu mektubu bulamadık. [Aveling'lerin notu.]

lara karşı Almanya'nın ve özellikle Avusturya'nın koruyucusu ilan ettiği bölümdür.

Türkiye'deki hristiyanların geleceğine ilişkin olarak Babiâliyle dörtler arasında da görüşme açıldığına göre, Babiâlinin Batılılarla yaptığı ve onların rızası olmaksızın Rusya ile herhangi bir anlaşmaya girmeyeceği koşulunu kapsayan anlaşmanın onaylandığını gösteren belgelerin, bu ayın 5'inde İstanbul'da karşılıklı olarak alınıp verilmesi biraz olanaksız görünüyor. Babiâliyle dörtler arasındaki yeni görüşmenin gerçek amacını çarşamba günü *Times* şöyle ele verdi:

"Babiâlinin egemenliğini tanımakla birlikte, fermanlar ve anlaşmalar aracılığıyla işlerinin yönetimini tamamen üzerine almış olan Türk İmparatorluğu'nun çeşitli bölümlerindeki koşullar, her iki taraf için de sakınca doğurmadan genişletilebilen ve bugünkü durumlarında illerde ne gibi önlemler alınması gerektiğinin belki de en iyi yolunu oluşturan emsal olacak olayları teşkil etmektedirler."

Başka deyişle, karma hükümet, Avrupa'daki Türk İmparatorluğu'nun bütünlüğünü, Bosna, Hırvatistan, Hersek, Bulgaristan, Arnavutluk, Rumeli ve Tesalya'yı, Tuna Prenslikleri gibi prenslikler haline getirerek güven altına alma niyetindedir. Babiâlinin bu koşulları kabul etmesi, Türk orduları galip gelirse, Türkler arasında kesin olarak bir iç savaşa yolaçar.

Yapılan soruşturmadan anlaşıldığına göre, Vidin'deki fesat girişiminin ortaya çıkarılması, henüz gerçekleşmeden önce de Bükreş'te olup-bitti gözüyle bakılan Rum ayaklanmasını sadece öne almaya yardım etmiştir. İşkodra'daki paşa, Karadağlıların, ayaklanan Rumlarla birleşmesini önlemek üzere birliklerini toparlamaktadır.

İngiltere hükümetinin *bugünkü* niyetlerine bakılırsa, İngiliz-Fransız seferi, başka bir aldatmaca olacaktır. Çıkarma bölgesi olarak Fransızlar için Tekirdağ, İngilizler için Enez saptanmıştır. Enez kasabası bataklık bir körfezin girişindeki küçük bir yarımada üzerindedir. Bu kasabanın gerisindeki Meriç vadisinin geniş bataklıkları, kuşkusuz, kışın sağına büyük ölçüde katkıda bulunacaktır. Bu yer, sadece İstanbul Boğazının değil, aynı zamanda Çanakkale Boğazının da *dışındadır*. Birlikler Karadenize gidebilmek için ya yeniden gemilere doldurulacak ve boğazların akıntısına karşı 250 millik bir deniz yolculuğu yapacaklardır ya da yolu-izi olmayan bir arazide 160 mil yürüyeceklerdir — böyle bir yürüyüş, kuşku yok, onbeş günde tamamlanabilir. Fransızlar ise Tekirdağ'da hiç değilse Marmara denizindedirler ve İstanbul'dan sadece

bir haftalık bir yürüyüş uzaklığındadır.

Ama birlikler, neden seçildiğini açıklama olanağı olmayan bu yerde ne yapacaktır? Ne mi yapacaklar? Ya Edirne üzerine yürüyecekler, orada başkenti koruyacaklar, ya daha daha kötü bir olasılık söz konusu olursa, Trakya Yarımadasının boynunda birleşerek Çanakkale Boğazını savunacaklar. *The Times* "yetkiyle" böyle diyor ve hatta planın akıllılığına tanıklık etsin diye Mareşal Marmont'un stratejik gözlemlerini ekliyor.

Tehlikede olmayan ve büyük bir olasılıkla gelecek oniki ay boyunca da tehdit edilemeyecek olan bir başkenti savunmak üzere yüzbin kişilik bir Fransız ve İngiliz ordusu! Ne anlamı var bunun, o askerler evlerinde de oturabilirlerdi.

Bu plan, eğer uygulanacaksa, herhalde çizilebilecek planların en kötüsüdür. Plan, savunma hareketsizlikte arayanına dayandırılmıştır. Seferin temelde savunma niteliğinde olacağını kabul edersek, apaçık görülüyor ki, bu amaç, en iyi biçide, bunca geniş bir ihtiyata dayanan Türklere, saldırıya geçme olanağını sağlayarak ya da fırsatlar elverdikçe, zaman zaman ve kısmen saldırıya geçme olanağını verecek bir mevzi tutarak elde edilebilir. Ama Enez'de ve Tekirdağ'da İngiliz ve Fransız birlikler tamamen yarar-sızdır.

İşin kötü yanı şu ki, bol miktarda buharlı ulaşım aracına sahip, yirini savaş gemilik bir filoyla desteklenen 100.000 kişilik bir ordu, kendi başına, Karadenizin herhangi bir yerinde, sonuca götürücü saldırı hareketlerine girişebilecek yetenekte bir güç demektir. Böyle bir güç, Kırım'ı ve Sivastopol'u, Odessa ve Kherson'u almalı, Azak denizini kapatmalı, Kafkasya kıyısındaki Rus kalelerini yıkmalı ve Rus filosunu tutup İstanbul Boğazına getirmelidir. Bunu yapmıyorsa kuvvetini ve faal bir ordu olarak görevini bilmiyor demektir. Hükümet yanlıları, bir kez Türkiye'de 100.000 asker yığıldı mı, bu tür askerî girişimlerde bulunulabileceğini, ilk tümenlerin Enez'e ve Tekirdağ'a çıkarılmasının sadece düşmanı yanıltmak amacıyla düşünüldüğünü söylüyorlar. Ama böyle bir durumda bile, askerî birlikleri bir keresinde, Karadenizde bir yere çıkartmak, gereksiz para ve zaman israfıdır. Düşmanı yanıltma olanağı yok. İmparator Nikola, 100.000 askerin bu tantanalı seferini öğrenir öğrenmez, bulabildiği her askeri, Sivastopol'a, Kaffa'ya, Perekop'a ve Yenikale'ye gönderecektir. Düşmanınızı, önce muazzam silahlarla korkutup sonra kendisine zarar vermeyeceğine inandırma-ya çalışamazsınız. Böyle bir hile çok basit olur. böyle değersiz bahanelerle Rusları yanıltacağını sanıyorsa Britanya diplomasisi görkemli bir acemilik daha yapmış demektir.

Bu nedenle ben, bu seferi planlayanların doğrudan sultana ihanet etme niyetini taşıdıklarına ve Rusya'yı, olabildiğince korkutma bahanesinin gerisinde, Rusya'ya en az zarar gelmesi için olanca dikkati göstereceklerine inanıyorum.

İngiltere ile Fransa'nın İstanbul'u ve Rumeli'nin bir kesimini; Avusturya'nın Sırbistan'ı ve belki de Bosna'yla Karadağ'ı işgal etmesi ve Rusya'ya, kendini Eflak'la Buğdan'da güçlendirmesi izninin verilmesi — bu başka herhangi bir şeyden çok, Avrupa Türkiyesi'nin bölüşülmesi gibi görünüyor. Türkiye, 1772'dekinden daha kötü koşullar altında bulunuyor. O zaman Prusya kralı, İmparatoriçe Katerina'ya, işgal edilmeleri bir Avrupa çatışmasına yolaçabilecek gibi görünen Tuna Prensliklerinden çekilmeyi kabul ettirebilmek için, ilk kez Polonya'nın bölüşümünü önermişti. Bu bölüşüm, Rus-Türk savaşı giderlerinin karşılığı olacaktı. Anımsanmalıdır ki, o zaman Babıâli, Katerina'yla savaşa, ilkin, Polonya'yı Prusya'nın saldırısından koruma düşüncesiyle girmişti. Savaşın sonunda Polonya, Osmanlı İmparatorluğu'nun "bağımsızlığı ve bütünlüğü" tapınağında kurban edildi. İngiliz karma hükümetinin izlediği, hânce ipe un serme siyaseti, Moskof ajanlara, Rum ayaklanmasını tasarlama ve olgunlaştırma fırsatını verdi. Lord Clarendon'ın dörtgözle beklediği de buydu. Ayaklanma 28 Ocakta başladı ve Viyana'dan gelen son habere göre, ayın 13'ünde tehdit edici boyutlara ulaştı. Acarnania ve Aetolia bölgeleriyle Jlussa ve Delonia çevrelerinin isyanda olduğu bildiriliyor. Euboea'nın yönetim merkezi Egri-po'da, Arnavutluk'taki kadar ciddi bir ayaklanma olduğu söyleniyor. Arta ve Janina kasabalarının Türkler tarafından boşaltılması, Rumlar tarafından işgal edilmesi, büyük önem taşıyor. Çünkü bölgeye egemen olan kaleler Osmanlı askerlerinin elinde kalmaya devam ediyor. Arnavutluk'ta hristiyanlarla Türkler arasında geçmiş birçok eski savaştan biliyoruz ki, bu kaleler kimin elinde kalırsa, adı geçen kasabalar sonunda onun eline geçiyor. Centessa ve Selanik körfezleriyle Arnavutluk kıyılarında abluka uygulanacak. Geçen mektubumda belirttiğim gibi, Rum ayaklanmasının, Babıâliye en çok endişe veren yanlarından biri, Batılılara, Rusya'yla çarpışmak yerine, sultanla uyrukları arasına girme fırsatını vermesi ve böylece Rum ortodoksları çar ile ittifaka itmesi olasılığıydı. Batılı devletlerin böyle bir fırsatı yakalamakta ne kadar istekli oldukları, aynı postadan çıkan bir haberde çok açıkça görünüyor. Bu habere göre, Babıâli, İngiltere ile Fransa tarafından önerilen sözleşmeyi kabul etmiş, Fransız ve İngiliz elçiler, Türklere yardım etmesi için iki buharlı gemi yollamışlar, bu arada Atina'daki Britanya elçisi, Kral Otho'nun hükümetine, İngiltere'nin asi bölgelere

müdahale edeceğini bildirmiştir. İsyanın askerî açıdan ilk sonucu, *Times* gazetesinin bugünkü sayısında, Viyana muhabiri tarafından şöyle tanımlanıyor:

"Gelecekleri haber verilmiş olan takviyelerin aksine emir almış olup ve bugünkü durumda Türkiye'nin güney-batı bölgelerine doğru yol almakta bulunmaları, son günlerde Vidin'deki karargahta belirli bir umut kırıklığı doğurmuş gibidir. Epir'deki hristiyanların başkaldırma haberi, Tunada'daki Arnavutlar üzerinde bir huzursuzluk etkisi yaratmıştır, ve bunlar yerlerine dönmek izni istemişlerdir. Tugay komutanları Hasan Bey ve Süleyman Paşa, delişmen kıtaları üzerindeki bütün etkilerini kaybetmişlerdir. Bunların zorla alıkonmasına girişilirse, açıkça isyan etmelerinden korkulmaktadır; geri dönmelerine izin verilirse, bu dönüş esnasında hristiyan bölgelerini yakıp yıkarlar. Batıdaki hristiyan halkın düşmanca hareketi daha da tehdit edici boyutlara varırsa Türk ordusunun batı kanadı bir geri çekilme hareketinde bulunmak zorunda kalır, ve böylece müttefik donanmaların Karadenize gelmesiyle Rusların uğradıkları gerileme fazlasıyla karşılanmış olur."

Bütün bunlar, hükümetin, Doğu olaylarını yönetişinin doğruluğunu kanıtlamak üzere Graham, Russell, Clarendon ve Palmerston tarafından yapılan parlak konuşmalarda göklere çıkarılan ipe un serme siyasetinin ilk sonuçlarıdır. Bu baylar, Sir Hamilton Seymour'un geri çağrılmasını bile beklemeksizin çarın birdenbire ve sert bir biçimde elçinin gitmesini emrettiğini geçen cuma gecesi geç vakit öğrendikten sonra, biri cumartesi günü, biri pazar günü öğleden sonra olmak üzere iki hükümet toplantısı yapmışlardır. Bu toplantıdaki görüşmelerin sonucu, çara bir kez daha, üç ya da dört haftalık bir zaman tanımak olmuştur. Bu süre tanıyış bir çağrıya bağlanmakta, "çarın, hükümetin bildirisini aldığı tarihten itibaren altı gün içinde, 30 Nisan tarihine kadar ya da daha önce Tuna Prensliklerindeki askerlerini geri çekeceğine dair ciddi bir söz vermesini istemektedir."

Ancak dikkat edilsin ki, bu çağrı, çarın reddetmesi halinde *savaş ilan edileceği* tehdidini taşıyor. Bu yeni süreye bakılmaksızın savaş hazırlıklarının faal olarak sürdürüldüğü söylenebilir. *The Times* da böyle söylüyor. Ama görüldüğü gibi, Batılıların savaşa doğrudan katılmaya kararlı oldukları görünümü, Babıâlinin, Tunada kesin girişimlerde bulunmasını engelliyor ve her geçen gün, bu çevrede Türklerin durumunu güçleştirirken, Rusların cephedeki güçlerini artırmalarına, Rum asilerin de Tuna ordusunun geri kesimlerinde gittikçe genişlemesine fırsat veriyor.

Öte yandan askerlerin Enez ve Tekirdağ'a gitmek üzere gemilere doldurulmaları sultanı rahatsız edebilir, ama Rusları, kuşkusuz, durdurmayacaktır.

Varılan karara göre Britanya'nın sefer için ayıracağı asker sayısı 30.000, Fransa'nınki 80.000 olacaktır. Olaylar, Avusturya'nın, görünüşte Batılılara katılırken gerçekte Rusya'yla arasındaki anlayışı örtmek üzere böyle davrandığını ortaya koyarsa, Bonaparte, birliklerini böyle tedbirsizce dağıtmış olmaktan çok esef duyabilir.

Bir başka ayaklanma daha var, İspanya'daki ayaklanma. Bu olay, Rusya'nın yararına bir oyalama olarak görülebilir. İspanya'daki herhangi bir hareketin, Fransa'yla İngiltere'nin arasına nifak sokacağı muhakkaktır. 1823'te Fransa'nın İspanya'ya müdahalesi, Chateaubriand'ın "Verone Kongresi"nden öğrendiğimize göre, Rusya tarafından kışkırtılmıştı. Fransa'yla İngiltere arasındaki *entente cordiale*'i kesinlikle koparıp atan, 1834 tarihindeki İngiliz-Fransız müdahalesinin¹⁷⁵ de aynı kaynaktan kaynaklandığını düşünebiliriz. Çünkü o hareketin yapıcısı Palmerston'dı. Orlean hanedanının devrilmesini hazırlayan "İspanyol evlilikleri"¹⁷⁶ olmuştur. Bugünkü durumda, "masum" İsabella'nın tahttan indirilmesi, Louis-Philippe'in oğlu olan Montpensier dükünün, İspanya tahtı üzerinde hak iddiasında bulunmasına yolaçabilir. Bu arada Bonaparte'in amcalarından birinin bir zamanlar Madrid'de oturmuş olduğu anımsatılabilir. Orleanlar, Coburglar tarafından desteklenebilir, ancak Bonaparte'ların direnciyle karşılaşabilir. Bu durumda, aslında halkçı bir ayaklanma olmaktan uzak bulunan İspanya isyanı, İngiliz-Fransız ittifakı denen yapay yaklaşımı çözüp dağıtacak en güçlü öge olabilir.

Rusya, Hiva Buhara ve Kabil arasında bir ittifak yapıldığı söyleniyor.

1838'de, İngiltere hükümeti gerekli görüyorsa, çarın temsilcisi ni öldürerek kendisiyle Rusya arasına edediye bir *kan davası* sokabileceğini İngiltere'ye önerdikten ve 1839'da İngiltere'nin, kendisini tahtından eden ve ülkesini vicdansızca ve kabaca yıkan Afgan seferinden ötürü İngiltere'ye öfkesi tazelenen Kabil Emiri Dost Muhammed'in, şimdi sadakat nedir bilmez bu müttefikinden intikam alması çok olağandır.¹⁷⁷ Bununla birlikte, İranlıların şii mezhebine bağlanmalarına karşılık, Hiva, Buhara ve Kabil halkı, dinsel inançları çok sağlam müslüman sünnilerden oluştuğuna göre, bu insanların, müminin yüce komutanı saydıkları padişahın görünüşte müttefiki olan İngiltere'ye karşı, hoşlanmadıkları, nefret ettikleri İranlıların müttefiki Rusya'yla ittifaka girmeleri düşünülemez.

Rusya'nın Tibet'te ve bunun yanı sıra Çin'in Tatar imparatoru Mançurya'ya çekilmeye ve asıl Çin'in hükümdarlığından vazgeçmeye zorlanırsa, onunla ittifak yapması olasıdır. Çinli asiler, bildiğiniz gibi, budizme karşı düzenli bir haçlı seferine girişmiş bulunuyorlar, budist tapınaklarını yıkıyorlar, banzeleri¹⁷⁸ öldürüyorlar. Ancak Tatarlar, budizme inanmakta. Büyük Lama'nın toprağı olan ve Çin'in hükümdarlığını kabul eden Tibet de budist inancının kutsal sığınağı. Bu durumda, Tae-ping-wang, Mançu hanedanını Çin'den sürüp çıkarmakta başarılı olacaksa, Tatarların budizmiyle bir din savaşı vermesi gerekecek. Şimdi, Himalayaların her iki yanında da budizme inanıldığına ve İngiltere'nin elinden yeni Çin hanedanını desteklemekten başka bir şey gelmediğine göre, çarın, Tatar kabilelerin yanında yer alması, onları İngiltere'ye karşı harekete geçirmesi ve Nepal'de de dinsel ayaklanmalar yaratması kesindir. Doğudan gelen son postadan öğrendiğimize göre, "Çin imparatoru, Pekin'in elden gittiği inancıyla, çeşitli eyaletlerdeki valilerin, imparatorluk gelirini, hanedanın öteden beri toprağı ve imparatorun şimdiki yazlık konak yeri olan, Büyük Çin Seddinden 80 mil kadar uzakta kuzey-doğudaki Getol'a göndermelerini istemiştir." Buna bakarak, Hint sınırlarına kadar yayılacak olan, Çinlilerle Tatarlar arasındaki büyük din savaşını başlamak üzere olduğu düşünülebilir.

New-York Dail Tribune
n° 4030, 18 Mart 1854

KARL MARX

RUSLARIN KALAFAT'TAN ÇEKİLİŞİ¹⁷⁹

Ruslar Kalafat'tan geri çekildiler ve belirtildiğine göre, hareket planlarını yeniden düzenlediler. Üç aylık bir kampanya çabasının ve tehlikesinin şanlı sonu budur. Bu üç aylık süre boyunca Eflak'ın son kaynakları da tümünden eritilmiştir. Bu, Küçük Eflak'a karşı girişilen o akla sığmaz yürüyüşün ürünüdür. Anlaşıyor ki, bu yürüyüş, en basit strateji kuralları dikkate alınmaksızın yapılmıştır. Kalafat'ı, Tunanın sol yakasında Türklerin elde tuttuğu bu basit köprü başını almak için büyük bir Rus ordusu, o bölgenin sağ açığına yığılmıştır. Bu yığınak öyle bir biçimde yapılmıştır ki, zayıf kalan merkez ve sol kanadın, düşmanın girişmeyi düşünebileceği bir saldırıya açık bırakıldığı, temas ve ulaşım ve geri çekilme yolunun açık tutulmasına, savaş tarihinde eşi görülmedik biçimde, önem verilmediği anlaşılmaktadır. Ömer Paşanın nasıl olup da bu hatadan yararlanmadığını daha önce gösterme fırsatını bulmuştuk. Rusların ise amaçlarını gerçekleştiremeksizin utanç içinde geri çekilmek zorunda kaldıklarını şimdi göstereceğiz. Utanç içinde çekilmek zorunda kaldılar diyoruz, çünkü büyük bir gürültü-patırtıyla girişilen ve sadece tehdit edici bir yer tutarak taçlandırılan, ama ciddi bir çarpışma denemesinde bile bulunmaksızın, sessizsedasız ve alçakgönüllü bir çekilmeyle son bulan bir ilerleme, generalin ne kadar aptallık ettiğini anlamasından başka hiçbir sonuç doğurmayan, bir dizi hata ve yanlıştan oluşan bir hareket utançlarının en büyüğüdür. Şimdi olayın kendisine gelelim:

Ruslar 1853'ün sonunda Eflak, Buğdan ve Besarabya'da şu birlikleri bulunduruyorlardı:

I. 4'üncü kolordu (Dannenberg), üç piyade tümeni, bir süvari tümeni, dörttopçu alayıp şitiklerin çıkarlamısından sonra toplam 45.000 kişi.

II. 5'inci kolordudan (Lüders) bir piyade tümeni, bir süvari tümeni, iki topçu alayı; diyelim 15.000 kişi.

III. 3'üncü kolordu (Osten-Sacken), üç piyade tümeni, bir süvari tümeni, dört topçu alayıp diyelim 55.000 kişi.

Geri hizmette olan birliklerin, Lüders'in kolordusundan komşu Odessa'da bulunan ve garnizon görevleri için gereken ve hesaba katılmayan bir tümenin dışında toplam 115.000 asker.

Aralık ayı başına kadar prensliklerde bulunan birlikler, sadece Dannenberg'le Lüders'in birlikleriydi. Osten-Sacken'in kolordusunun yaklaşması, büyük yığının ve Kalafat'a saldırının işareti olacaktı. Onun Bug ve Prut nehirlerindeki yerini, o sırada Moskova'dan yola çakan 6'ıncı kolordu (Çeodayev) dolduracaktı. Bu son kolordunun da gelişiyile Tuna ordusu 170.000 kişiye yükselecekti. Ancak güney-batı eyaletlerinden yeni asker toplanır ve savaş alanına sürülürse, bu ordu daha da güçlenebilirdi. Bu nokta bir yana, 115.000-120.000 kişi Rus komutana, Brayla'dan Nicopolis'e kadar tüm Tuna hattını savunmaya ve Kalafat'a saldırmak üzere sağ açıktan yeter miktarda asker ayırıp yığmaya yetecek bir kuvvet olarak göründü. Bu yığınak başladığı zaman aralık ayının sonuna geliniyordu ve Kalafat'ta 10.000-12.000 kişilik bir savunma gücünden fazlasına yer yoktu. 8.000 asker de geride, Vidin'deydi. Ancak bu gerideki birliğin, kötü bir mevsimde coşkun bir nehri geçmesi gerekeceğinden, onların desteği kuşkulu görülebilirdi. Ancak Rusların yavaş hareketi, Prens Gorçakov'un kararsızlığı ve hepsinin ötesinde İsmail Paşanın girişimleri ve casareti, Türklerin, tehdit edilen noktaya 40.000 kadar asker yığmasına ve Kalafat'ı, savunucularından bir kat fazla bir kuvvetle saldırılabilir basit bir köprübaşı olmaktan çıkarıp en az 30.000 kişiyi barındırabilen ve sürekli bir çemberden başka her türlü saldırıya karşı durabilecek bir kale haline getirmeleri olanağını verdi. Arazi tahkimatı kurulmasında en büyük başarının, o tahkimata karşı gelen düşmanı, siperlerine mıhlamak olduğu haklı olarak söylenir. Ruslar bu tahkimata karşı siper açmadılarsa, bunun basit nedeni, öyle yaptıkları zaman dahi hareket için ayıracakları zaman içinde Kalafat'ı alma olanağı olmadığını görmüş olmalarıdır. Bu nedenle Kalafat, savaş tarihinde, arazi tahkimatı sanatının klasik örneği olarak, Friedrich II'nin Bunzelwitz'deki kampıyla, Torres Vedras hattıyla ve Ar-

şidük Charles'ın Verona gerisindeki siperleriyle aynı düzeyde yer alacaktır.¹⁸⁰

Şimdi de Rusların saldırı olanaklarına gözatalım. Kalafat'ı almayı iyice akıllarına koydukları, çember hareketinde kullanılan topçu birliğini, Krayova'ya kadar getirmiş olmalarından anlaşılıyor. Bu arada belirtelim ki, Ömer Paşanın, bu topların gitmesine ve serbestçe dönmesine izin vermesi, bu savaşın akla sığmaz bir sürü askerî olayından biridir, ancak diplomatik baskıyla açıklanabilir. Bu durumda Ruslar için gereken tek şey, Türkleri sürüp çıkarmaya, siperleri ve topçu bataryalarını korumaya ve topçunun ateşi yarık açar açmaz saldırmaya yetecek güçte bir birliği yığmaktan ibaretti. Bu noktada İsmail Paşanın bir kez daha enerjik ve akıllı bir komutan olarak davrandığını belirtelim. Onun, 6 Ocak tarihinde Çetelya'ya yapmış olduğu saldırı çıkışı, üstün Rus kuvvetinin yenilgisiyle biten cesaretli saldırısı ve küçük Tuna yarımadasında büyük ölçüde abluka altına alınıncaya kadar, Rusların asker yığınağı sürüp giderken yaptığı benzeri saldırılar, kısacası, Rus hatlarında seçilmiş noktalara saldırı çıkışlarını yoğunlaştırmak ve yapabildiği ölçüde ayrıntıya inerek düşmanı yıkmak suretiyle kendini savunma sistemi, onun koşulları altında olan bir komutanın yapması gerekenin ta kendisiydi. Ve onun bu hareketi, Ömer Paşanın daha önce Oltenitza'daki savunma anlayışıyla ya da Aşağı Tunadaki tembel hareketsizliğiyle çelişen, insanı şevke getirci bir harekettir. Ömer Paşanın şurada burada giriştiği ve hiçbir zaman, vaktinde durdurulmamış olduğu anlaşılan, hatta hiçbir sonuç alınamayacağı belli olduğu halde günler ve günler boyu kör bir inatçılıkla sürdürülen küçük saldırı hareketleri, Tunada karşıya asıl, kırk bin ya da altmış bin kişilik bir ordunun geçirilmesinin gerektiği bir sırada, önemi olmayan girişimlerdi.

Her ne ise, Ruslar, ocak ayının sonunda Kalafat'taki yığınaklarını tamamladılar. Belliydi ki, açık arazide Ruslar üstündü, elde 30.000 ya da 40.000 kişilik bir kuvvet bulundurmaları gerekirdi. Şimdi bu rakamı 115.000'den çıkaralım, ayrıca aynı rakamdan, Brayla ile deniz arasındaki hattı savunmak üzere gerekli olan 20.000 ya da 30.000 kişiyi daha çıkaralım, tüm Eflak için, garnizonlar dahil 50.000 ile 65.000 kişi arasında bir güç kalır. Bu büyüklükte bir ordu, böylesine geniş bir saldırı hattını ve o hattın biraz gerisinde *o hat boyunca uzanan* ikmal hattını korumak için yeterli değildir. Bu 65.000 kişilik ordunun tümünden daha düşük güçte bir kuvvetle, bu hattın herhangi bir noktasına yapılacak bir saldırı, bu dağınık Rus kolordusunun son neferine kadar yenik düşmesi ve tüm Rus cephe ve malzemesinin ele geçirilmesi sonu-

cunu verebilirdi. Ömer Paşa, günün birinde böyle bir fırsatı ihmal etmiş olmasının nedenini açıklamak zorunda kalacaktır.

Şu halde Rusların Kalafat önlerinde yığabilecekleri birlik, müstahkem mevkiye saldırma gücünde olmayan, belki sadece Türklerin ileri mevzilerine girebilecek güçte bir birlik olabilirdi. Rusların bu bir anlık ve hayali başarıyı sağlamaları bile tam beş haftayı gerektirdi. İtihtamcı Komutan General Schilders, Kalafat'ı alma emriyle gönderilmişti. General geldi, gördü ve Çeodayev'in gelişine ve böylece merkezden ve sol kanattan yeni birlikler sağlanması olanağının elde edilmesine kadar beklemeye, hiçbir şey yapmamaya karar verdi. Beş hafta boyunca Ruslar, bu tehlikeli durumda, gerileri ve yanları saldırıya açık olarak, ve bir an dahi direnemeyecekleri bir saldırıya adeta çağrı çıkarırcasına, öylece beklediler. Ve bu beş hafta boyunca Ömer Paşa, onların gerisini ve yanlarını tehdit eden bir noktada, düşmanın zayıflığını dürbüne ya da teleskoba dahi gerek olmaksızın görmesine elverecek bir noktada durdu ve hiçbir şey yapmadı. Gerçekten, müttefik devletlerin patronluğu altında yürütülen bu modern savaş düzenini kavramak her babayığidin harcı değil herhalde!

Her ne ise, birdenbire gelen bir haberle, Rusların Kalafat'tan tamamen çekilmekte olduğunu öğreniyoruz. Bu haber üzerine İngiliz gazeteleri, bu çekilişin, müttefik Avusturya'nın, Rusların gerisinde Transilvanya'da yığınak yapmasının sonucu olduğu yaygarasını koparıyorlar! Bunun, şanlı Avusturya ittifakının sonucu olması, Lord Aberdeen'in parlak siyasetinin sonucudur demeye getiriyorlar. Ama Avusturya'ya ait olduğu kesin bir bildiri, Avusturya ittifakı diye bir şey olmadığını, Avusturyalıların, o ordunun oraya neden gönderildiğini açıklamadıklarını ve şimdiki halde, bu ordunun oraya neden gönderildiğini ve bilmediklerini gösteriyor. Ve ayrıca bizim İngiliz çağdaşlarımız, Rusya'nın geri çekilişinin nedeni konusunda büyük bir kararsızlık içinde bulunuyorlar. Ama gerçekten, nedir bu çekilmenin nedeni? Nedeni mi, gayet basit, şu: Fransız ve İngiliz birlikleri İstanbul'a gidecekler. Bu birlikleri oradan Odessa'ya ya da Besarabya'ya göndermekten ve Ruların ikmal yollarını kesmekten daha kolay hiçbir şey olamaz.

Karma hükümetin gerçek niyetleri ne kadar zararsız olursa olsun, dış baskı, hükümeti, ciddi davranmaya zorlayabilir. Apaçık görünüyor ki, Gorçakov, batı, ordularının sırf diplomatik bir görev yüklendiklerine inanmıyor. İngiltere'den emir olsaydı bile, Fransa'dan emin olması olanaksızdı. Tüm hükümetlerden emin olsaydı bile, generallerden emin olamazdı. Türklerin karşısında, kanatlarından yürüyüşü göze alabilir, ama İngiliz ve Fransız birlikleri gelip

onun kanatları üzerine saldırma tehdidinde bulununca, işlerin ciddileştiğini kabul etmek durumundadır. Bunun sonucudur ki, Çeodayev'in yürüyüşü, Odessa'nın yukarısında 30.000-40.000 kişilik bir ordugah kırması için durdurulmuştur. Bunun sonucudur ki, o Prut ya da Seret için herhangi bir birlik veremez. Bunun sonucudur ki, Kalafat önünde Gorçakov'a destek için herhangi bir birlik gelemmez. Bunun sonucudur ki, Kalafat'a herhangi bir saldırıda bulunulması olanaksız hale gelir. Bunun sonucudur ki, Gorçakov, geldiği gibi, düzenli bir biçimde geri çekilmek zorundadır. Ve böylece sona erer büyük acıklı-güldürü, yani Kalafat'a Rus yürüyüşü.*

Yaklaşık olarak 13 Mart 1854'te yazılmıştır.

The People's Paper
n° 98, 18 Mart 1854
Başyazı

* *New-York Daily Tribune* gazetesinin 4040 nolu ve 30 Mart 1854 günlü sayısındaki makelenin son bölümünde şöyle denilmektedir: "Ve bu yüzden, İngiliz çağdaşlarımız, Rus geri çekilmesinin nedeni hakkında son derece şaşkınlılar. Peki, bunun nedeni nedir? Basit olarak şudur: Fransız ve İngiliz kıtaları İstanbul'a gidecekler. Oradan Odessa ya da Besarabya'ya gönderilerek Rusların bağıntılarını kesmelerinden daha kolay ve daha basit olamaz.

"Koalisyonun niyetleri gerçekten ne kadar zararsız olursa olsun, dıştaki baskı onları ciddi işlere girişmeye zorlayabilir. Belli ki Gorçakov, Batılı orduların salt diplomatik bir görev almış olduklarına inanıyor. İngiltere'den emin olsa bile, Fransa'dan emin olamaz. Bütün kabinelerden emin olsa da generallerden emin olamaz. Yalnız Türkler orada bulunduğu sürece yan kanat yürüyüşlerini göze alabilir; ama Fransız ve İngiliz kıtgelip de yanlarına saldırma tehdidi oluşunca sorunun daha ciddi bir şekil alacağı kanısındadır. Bu yüzden, Odessa üstünde 30.000 ya da 40.000 kişilik bir ordugâh kurması için Çeodayev'in hareketi durdurulmuştur, ve bu nedenle Prut veya Seret'e herhangi bir kıta gönderemez, ve bu yüzden de Kalafat önünde Gorçakov'u takviye etmek için kıtalar gelemmez. Ve gene bu yüzden, bu yerdeki saldırı olanaksız kılınmış olur. Ve bundan dolayı, Gorçakov mümkün olduğu kadar düzenli bir şekilde geri çekilmek zorundadır. Ve bu suretle de Kalafat'a karşı Rusların gülünç olaylarla dolu ilerlemesi sona erer"

TÜRKİYE'NİN BÖLÜŞÜLMESİNE İLİŞKİN BELGELER

Londra, Salı, 21 Mart 1854

En önemli olaylardan biri, hükümetin, yönetiminin ilk üç ayı içinde Rus imparatoru ile arasında geçen gizli yazışmayı ve doğal olarak bunlar arasında, Lord Aberdeen'in 1844'te çarla yaptığı görüşmeye ilişkin muhtırayı zorunlu olarak yayınlamasıdır.¹⁸¹ *Journal de St. Petersburg*¹⁸² da Lord Aberdee'i, Çar-Aberdeen görüşmelerine ilişkin muhtırayı açıklamaya çağırıyordu.

Söze, Kont Nesselrod'un, 1844 Haziranında çarın İngiltere'ye yaptığı geziyi izleyen yazışmalarına dayandırılan ve kraliçenin hükümetine sunulmuş olan muhtırasının çözümlemesiyle başlıyorum. Buna göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun bugünkü *status quo*'-su, "korunmasında herkesi çıkarı olan barışa çok uygundur." İngiltere ile Rusya bu ilke üzerinde görüş birliğindedirler, dolayısıyla, bu *status quo*'nun korunması için çabalarını birleştirmelidirler. "Bu düşünceyle temel amaç, Babiâlinin gereksiz yere diplomatik kavgalarla rahatsız edilmeksizin ve mutlak zorunluluk olmadıkça içişlerine müdahale edilmeksizin sükunet içinde yaşamasına izin verilmesi olmalıdır." Şimdi, bu "sabırlı davramma sistemi" başarılı biçimde nasıl yürütülecektir? Her şeyden önce, Rusya'nın Babiâliyle olan anlaşmalarını uygun gördüğü anlamda yorumlamasına İngiltere'nin karışmaması, üstelik Babiâliyi o anlaşmalara, Rusya'nın yorumu doğrultusunda uymaya zorlaması ile, ikinci olarak da Rusya'nın, sultanla onun uyrukları arasına "sürekli" olarak girme-

sine izin vermesi suretiyle yürütülecektir. Tek sözcükle söylemek gerekirse, Babiâliye karşı sabırlı davranma sistemi demek, Rusya'yla suç ortaklığı demektir. Ancak bu garip öneri, kaba deyimlerle ifade edilmiş olmaktan uzaktır.

Muhtıra "tüm büyük devletler"den sözetmeyi hiç ihmal etmiyor, ama aynı zamanda, Rusya ile İngiltere'nin dışında herhangi bir büyük devlet bulunmadığını da apaçık itiraf ediyor. Fransa'nın, "St. Petersburg'la Londra arasında kararlaştırılmış yol doğrultusunda davranma *gereğini duyacağı*" söyleniyor. Avusturya, Rusya'nın sırf bir eklentisi olarak gösterilmekte, kendine özgü bir yaşamı olmadığı, kendine özgü ayrı bir siyaset izlemediği, sadece "tam bir özdeşlik ilkesiyle" Rusya'nın siyatesiyle yakından bağlandığı söylenmekte. Prusya ise, adı bile edilmeye değmez bir hiçlik olarak işlem görüyor. Bu nedenle adı pek geçmemekte. Bu durumda tüm büyük devletler sözü, St. Petersburg ve Londra hükümetleri için, parlak bir söz olmaktan ötede bir anlam taşımıyor. Bütün büyük devletler tarafından kabul edilecek davranış çizgisi deyimi de St. Petersburg tarafından çizilen ve Londra tarafından uyulacak olan davranış çizgisi demek oluyor. Mıhtıra şöyle diyor:

"Babiâli, sürekli olarak, kendini, öteki devletlerle yaptığı düzenlemelerin getirdiği bağlantılardan kurtarmaya çalışma eğilimindedir. Böyle yaparken de, öteki hükümetlerin karşılıklı kısıkanlığı nedeniyle kendisine dokunulmayacağını ummaktadır. Babiâli, öteki devletlerden biriyle yaptığı bağlantıya uymazsa, geri kalan devletlerin, onun kavgasını benimseyeceklerini ve ona siper olarak tüm sorumluluklarından kurtaracaklarını düşünüyor.

"Babiâlinin bu kuruntusunu doğrulamamak önemlidir. Büyük devletlerden herhangi birine karşı yüklenimlerini yerine getirmeyi her ihmal edişinde, kendisine hatasını anlatmak ve haklı bir tazminat isteyen hükümete karşı, doğruca hareket etmesini kendisine salık vermek, bütün öteki devletlerin de yararınadır.

"*Babiâli, öteki hükümetler tarafından desteklenmediğini idrak eder etmez, gerileyecektir* ve ortaya çıkmış olan anlaşmazlıklar, herhangi bir çatışmaya yol vermeksizin uzlaşmacı bir anlayışla çözümlenecektir."

İşte Rusya'nın eski antlaşmalarına dayanarak Türkiye'den yeni ödünler koparması siyasetinde İngiltere'yi yardıma çağıran formülü budur.

"Avrupa'da bugün beslenen duygular karşısında hükümetler, Türkiye'deki hıristiyan nüfusun, çirkin baskı hareketlerine ya da dinsel hoşgörmezliğe hedef olmasına seyirci kalamazlar. Osmanlı hükümetine bu gerçeği sürekli olarak duyurmak ve ancak, Babiâli-

nin hristiyan uyruklarına karşı hoşgörüyü ve yumuşak davranmaları koşuluyla büyük devletlerin desteğine ve dostluğuna dayabileceklerine inandırmak çok önemlidir.

"Yabancı temsilcilerin, bu ilkelerin rehberliği altında, aralarında tam bir anlaşma inancı ile davranmaları, görevleri olacaktır. Babıâliye karşı protestoda bulunurlarsa, bu protesto, tek bir metin biçiminde olmasa bile, gerçek bir görüş birliği niteliğini taşımalıdır."

Bu ılımlı yolla, İngiltere'ye, Türkiye'deki hristiyanlar üzerinde Rusya'nın *dinsel koruyuculuğunu* nasıl destekleyeceği öğretiliyor.

"Sabır siyaseti"nin temellerini böylece atan Rusya, bu sabrın, herhangi bir saldırganlık siyasetinden daha öldürücü olabileceğini ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kapsadığı tüm "ayrılıkçı unsurlar"ın gelişmesine korkunç ölçüde katkıda bulunabileceğini sırdaşından gizleyecek değil ya: Öyleyse güzel bir sabah vakti, Osmanlı İmparatorluğu'nun *çöküşünü* "beklenmedik bazı koşullar hızlandırabilir ve bunu önlemek dost devletlerin gücü içinde de olmayabilir." O zaman akla gelen soru, böyle beklenmedik koşulların ortaya çıkması ve Türkiye'de son felaketi doğurması karşısında ne yapılacağı sorusudur?

İstenen tek şey, Türkiye'nin çöküşünün kapı eşiğine gelmesi durumunda, *İngiltere ile Rusya'nın "girişimde bulunmadan önce bir ön anlaşmaya ulaşmalarıdır"*. Muhtıranın belirttiğine göre, bu "düşünce" üzerinde, "imparatorun son Londra gezisi sırasında [Otokrat ile Wellington dükü, Sir Robert Peel ve Aberdeen örlü arasında yapılan uzun görüşmelerde] ilke olarak anlaşmaya varılmıştır." Bu görüşmelerden çıkan "sonuç, Türkiye'de *beklenmedik herhangi bir şey* olursa, *Rusya ile İngiltere'nin ortaklaşa izleyecekleri yolu daha önceden birlikte uyumlu hale getirme* şeklinde bir *nihai bağlantıydı*".

Şimdi bu *nihai bağlantı* ne anlam taşıyor? Her şeyden önce, Rusya ile İngiltere'nin, *Türkiye'nin paylaşılması* ile ilgili bir ön anlaşmaya ulaşmaları anlamını taşıyor. İkincisi, böyle bir durumda İngiltere'nin, Fransa'ya karşı, Rusya'yla ve onun *alter ego'su** olarak tanımlanan Avusturya ile Kutsal İttifak yapması ve böylece Fransa'nın, onların görüşü doğrultusunda davranmak *zorunda bırakılması* anlamını taşıyor. Böyle ortak bir anlayışın doğal sonucu, İngiltere'nin Fransa'yla öldürücü bir savaşa bulaşması ve böylece Rusya'ya, Türkiye'de, kendi siyaseti doğrultusunda, eli-kolu serbest, istediğini yapması olanağını verirdi.

Türkiye'nin düşüşünü hızlandırabilecek "beklenmedik koşul-

* En yakın dost. -ç.

lar"a tekrar tekrar büyük ağırlık veriliyor. Ancak muhtıranın sonunda bu esrarlı deyim ortadan kalkıyor, yerini daha açık olan bir formül alıyor: "Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalara ayrılma durumunda olduğunu daha önceden kestirirsek, İngiltere ile Rusya'nın bir ön uyuşuma varmaları gerekecektir, vb. ..." Bu durumda, beklenmedik tek koşul, Osmanlı İmparatorluğu'nun artık parçalara ayrılma durumunda olduğuna ilişkin Rusya'nın beklenmedik açıklamasıdır. Nihai bağlantının getirdiği ana nokta, Rusya'ya, belli bir anda Türkiye'nin ani çöküşünü önceden kestirme özgürlüğünü tanıması ve İngiltere'yi, böyle bir felaket kapının eşliğinde olduğuna göre, Rusya'yla ortak bir anlayışa ulaşmak üzere görüşmelere girmeye zorlamasıdır.

Buna uygun olarak, muhtıranın düzenlenmesinden on yıl kadar sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun canlılığını yitirdiği ve bu durumda, Fransa'yı dışarda tutarak, daha önceden üzerinde anlaşmaya varılan uzlaşmaya yanaşmaları, yani Türkiye ile Fransa'nın arkasında bir fitne kurulması gerektiği, şimdi İngiltere'ye bildiriyor. Bu peşrev, St. Petersburg hükümeti ile İngiltere karma hükümeti arasında bir dizi gizli belgelerin alımp-verilmesine yolaçmıştır.

St. Petersburg'daki Britanya elçisi Sir G. H. Seymour, o zamanki dışişleri bakanı Lord J. Russell'a ilk gizli yazısını 11 ocak 1853'te gönderiyor. Elçi Lady Seymour'la kendisini imparatorluk ailesiyle tanışmak üzere davet etme lütfunda bulunan Frand Düşes Helen'in sarayında, 9 Ocak akşamı imparatoru görme "onuru"na ermiştir. İmparator büyük bir nezaketle ona doğru yürümüş, karma hükümetin kuruluşu haberinden büyük bir mutluluk duyduğunu söylemiştir. İmparator, hükümete uzun ömür dilemiş, elçinin Aberdeen'e kendisini kutladığını bildirmesini, Lord John Russell'ın beynine de "iki hükümetin —İngiltere hükümetiyle Ben ve Benle İngiltere hükümeti— en iyi ilişkiler içinde olması gerektiğini ve bu gerekliliğin hiçbir zaman şimdikinden fazla olmadığını iyice yerleştirmesini arzu ettiğini söylemiştir."

Bu sözlerin Ocak 1853'te, "Türkiye olaylarıyla ilgili olarak Rusya ile —muhtıraya göre— tam bir anlaşma içinde bulunan Avusturya'nın" Karadağ'da suları açıktan açığa bulandırmakta olduğu bir sırada söylendiğine dikkat edin.

"Biz görüş birliğinde olduğumuz zaman" demiştir, çar, "ötekilerin ne düşündüğü ya da yaptığı önemlid değildir." Ve ikiyüzlü bir yas tutma havası içinde sözü şöyle sürdürmüştür: "Türkiye çok nazik bir durumda, bize büyük dertler açabilir." Bu kadar konuştuktan sonra çar, sanki veda ediyormuş gibi Sir H. Seymour'un elini

nezaketle sıklıkla, ancak "derhal konuşmanın tam anlanmadığı kanısına varan" Sir Hamilton, Otokrattan "Türkiye olaylarıyla ilgili olarak biraz daha açık konuşmasını" dilemiştir. "Ancak gayet nazik söz ve davranışlarına karşın" diyor gözlemci, "haşmetmeapları benimle, *güneyde girişmek üzere olduğu gösteri hakkında* konuşmak niyetinde olmadığını gösterdi".

Belirtmek gerek ki, Sir Hamilton, 7 Ocak 1853 tarihli yazısında, İngiltere hükümetine, "5'ince Corps d'Armée'nin Tuna eyaletlerinin sınırına ilerlemesi emrinin verildiğini ve 4'üncü Kolorduya da gerekirse harekete geçmek üzere hazır olması emrinin verilebileceğini" bildirmişti. Sir Hamilton, 8 Ocak 1853 tarihli yazısında da, Nesselrod'un, "Rus diplomasisinin bir kuvvet gösterisiyle desteklenmesi gerektiğini" kendisine söylediğini haber vermişti.

"İmparator" diyor sir Hamilton yazısında, "ilk önce biraz çekingen olarak, ama sözünü sürdürdükçe, açık ve çekinmeksizin şöyle dedi:

"Türkiye olayları, çok düzensiz koşullar içindedir. Ülkenin parçalanmakta (*menace ruine*)* olduğu görülüyor: Çöküş büyük talih-sizlik olacaktır. İngiltere'yle Rusya'nın bu olaylar üzerinde tam bir anlaşmaya varmaları ve herhangi birinin, ötekine haber vermeksizin kesin bir adım atmaması çok önemlidir.

"'Durum!' diye haykırdı imparator, 'avucumuzun içinde hasta bir adam var — çok hasta bir adam. Size içimden geldiği gibi söylüyorum, eğer bugünlerde bu hasta adam, özellikle bütün gerekli hazırlıklar yapılmadan önce ölüverirse, bu büyük bir talih-sizlik olacaktır. Ama, sizinle bu konuda konuşmak için henüz vakit gelmiş değil.'"

"Haşmetmeaplarının, bir noktayı belirtmeme izin vermelerini dilerim. Haşmetmeapları, adamın hasta olduğunu ifade buyurdular. Bu çok doğrudur. Ama haşmetmeapları inayet buyururlar ve beni affederlerse, belirtmek isterim ki, cömertin ve güçlünün görevi, hasta ve zayıf olana yumuşak davranmaktır."

Britanya elçisi, çarın Türkiye ve hastalık hakkındaki görüşüne karşı söylediği bu sözün ve hasta adama karşı sabır gösterilmesi dileğinin "hiç değilse çarı darıltmadığı" düşüncesiyle kendini rahatlatıyor. İşte Sir H. Seymour'un çarla ilk başbaşa görüşmesine ilişkin raporu böylece sona eriyor. Ama Sir Hamilton bu *vis-à-vis*** görüşmede, gerçi tam bir saraylı gibi görünüyorsa da, kendi hükümetini uyarma ve bundan sonra ne olup-bitebileceğini onlara söyleme bakımından yeter ölçüde sağduyu göstermiştir:

"Bu tür bir başlangıç, sadece iki yanlı bir açmaz yaratma eğili-

* Yıkılma tehdidi. —ç.

** Karşı karşıya, yüzyüze. —ç.

mini taşır. Bu iki yanlı açmaz, görünüşe göre şudur: Eğer haşmet-meapları hükümeti, Türkiye'nin aniden çökmesi halinde ne olup-biteceği hususunda Rusya ile bir uzlaşmaya varamazsa, ortaya çıkacak sonuçların İngiltere yönünden memnunluk verici olmaması halinde şikayete daha az hakkı olacaktır. Bunun tersine, haşmet-meapları hükümeti bu tür olasılıkları dikkate almayı kabul ederse, o zaman da ortaya çıkmasını mümkün olduğu kadar önlemekte büyük yararı olan bir felakete bir ölçüde rıza gösteren taraflardan biri durumuna girecektir."

Sir Hamilton yazısını, şu özlü sözle bitiriyor:

"İşin özü galiba şu: İngiltere, Türkiye'nin çöküşünü önleme düşüncesi çerçevesinde Rusya'yla yakın uyum içinde olmayı arzu etmek durumundayken, Rusya bu uyumun, çöküşü izleyecek olaylar üzerinde olmasından çok memnunluk duyacaktır."

Sir G. H. Seymour, 22 Ocak 1853 tarihli raporunda, lord J. Russell'a haber verdiği üzere, 14 Ocak günü, çarı "yalnız yakalamış" ve gizli bir başka görüşme daha yapmıştır. Otokrat, İngiliz elçisine, Doğu olayları hakkında lütfedip bir ders vermiştir. İmparatoriçe Katherine II'nin düşleri ve tasarımlarını herkes bilir, ancak çar kendisi bu düş ve tasarımlara kapılmamıştır. Tam tersine, onun görüşünce, Rusya için belki de tek tehlike, esasen çok geniş olan topraklarını daha da genişletmesidir. (Okurlarınız, Kont Pozzo di Borgo'nun raporlarından bununla ilgili bir bölümü aktardığını anımsayacaklardır.) Türkiye'nin *status quo*'su Rusya'nın çıkarları için biçilmiş kaftandır. Bir yandan Türkler, askerî girişim ruhunu yitirmişlerdir, öte yandan "bu ülke, bağımsızlığını koruyacak ve öteki ülkelerin kendisine saygılı davranmasını sağlayacak kadar güçlüdür ya da *şimdiye dek güçlü kalmıştır*". Ama bu imparatorlukta, çarın, her ne kadar güç ve "zahmetli" olsa da, gözetmesi gereken milyonlarca hristiyan yaşamaktadır. Onları gözetmesi, hakkı, ödevi ve dininin gereğidir. Sonra çar, birdenbire, hasta adam, hiçbir biçimde "aniden ellerinde ölüvermesine" (*de leur échapper*)* izin vermemeleri gereken çok hasta adam benzetmesine döner yeniden. "*Gizli bir düzenleme gerçekleşmeden önce*, beklenmedik bir biçimde böyle bir felaket patlak verirse onu izleyecek şey, kaos, karışıklık ve kesinlikle bir Avrupa savaşı olacaktır."

Bir kez daha Osmanlı İmparatorluğu'nun kapının eşiğinde olan ölümünü haber verdikten sonra "nihaî bağlantı" çerçevesinde, mirası Rusya'yla birlikte hesaplamak üzere İngiltere'ye çağrısını yineler. Çar, henüz kendi "ileriye ait düzenlemesi"ni çizmekten kaçınmakta, bir çeşit parlamenter yoldan, paylaşma durumunda,

* Onlardan kurtulmak için. —ç.

gözden uzak tutulmayacak ana noktayı ortaya koymakla yetinmektedir:

"Sizinle bir dost ve bir centilmen olarak konuşmak arzusundayım. İngiltere ile ben, bu konuda bir anlayışa varırsak, geri kalanlar benim için çok az önem taşıyor. Başkalarının ne yaptığı ya da düşündüğü benim için önemli değil. Öyleyse, açık yürekle ve özdenlikle söylemeliyim ki, eğer İngiltere günün birinde İstanbul'a konmayı düşünüyorsa, buna izin vermeyeceğim. Size böyle bir niyet taşıyorsunuz demiyorum, ama bu gibi konularda açık konuşmak daha iyidir. Bana gelince, aynı şekilde, işgalci olarak demiyorum, ama mal sahibi olarak İstanbul'a yerleşme konusunda söz verineye hazırım. Olabilir ki, daha önceden hazırlık yapılmamışsa, her şey talihe bırakılmışsa, koşullar beni, İstanbul'u işgal etme noktasına getirebilir."

Bu durumda İngiltere'nin İstanbul'a yerleşmesi yasaklanıyor. Çar, mülk sahibi olarak değilse bile, en azından geçici bir kiracı sıfatıyla böyle yapacaktır. Britanya elçisi, açıklamasındaki içtenlikten ötürü haşmetmeaplarına teşekkürlerini sunar. Ondan sonra Nikola, Wellignton düküyle geçmiş görüşmesini anımsar. Bu görüşmenin kaydı ve *résumé'si** 1844 muhtırasıdır. Günün konusuna —çarın kutsal yerlere ilişkin isteklerine— geçen Britanya elçisi, kaygılarını dile getirir:

"Rus ordusunun ortaya çıkışı iki sonuç doğurabilirdi — birincisi, Fransa'nın karşı gösteride bulunmasına yolaçabilirdi, ikincisi ve daha önemlisi, sultanın ayaklanmalar ve parasal bunalımlarla zaten çok fazla zayıflamış olan otoritesine karşı hristiyan nüfusun başkaldırmasına olanak verebilirdi. İmparator, bana, kuvvetlerinin henüz herhangi bir harekete girişmemiş olduğuna (*n'ont pas bougé*)** dair güvence verdi ve herhangi bir ilerlemeye gerek olmayacağını umduğunu söyledi. *Sultanın topraklarına Fransızların herhangi bir sefer yapması ile ilgili olarak da*, haşmetmeapları, böyle bir adımın, işleri derhal bunalıma sürükleyecek olduğunu, onurunu koruma duygusunun, onu, gecikmeksizin ve duraksamsızın kuvvetlerini Türkiye'ye yollamaya zorlayacağını, böyle bir ilerleme Büyük Türk'ün (*le Grand Turc****) devrilmesine yolaçarsa, bundan esef duyacağını, ancak zorlandığı yolda davrandığı düşüncesinde olacağını söyledi."

Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılması için "ileriye ait bir düzenleme" tasarlanması ve "varolan düzenin yerini alması,

* Özeti. —ç.

** Yerinden kıpırdamadı. —ç.

*** Osmanlı padişahı anlamında. —ç.

düşünülen yeni bir düzenin kurulmasına ilişkin her şeyle ilgili olarak önceden bir uzlaşmaya girme" — işte çarın, üzerinde çalışması için İngiltere'ye verdiği tema budur. Öğrencisini, denklemi başarıyla çözerse neler kazanabileceğine dair bir söylevle ceseratlendirir ve babaca bir öğütle uğurlar:

"Türkiye'nin kaderiyle en yakından ilgilenen bellibaşlı iki hükümet tarafından kabul edilecek önlemler sonucu, Avrupa'da müslüman yönetiminin ortadan kaldırılmasının yaratacağı boşluk, genel barışın kesintiye uğramasına yolaçmaksızın doldurulabilirse, 19. yüzyıl uygarlığı, soylu bir zafer elde etmiş olacaktır."

İngiltere'ye yöneltilen bu çağrıya, Lord John Russell, 9 Şubat 1853 tarihinde, gizli, kişiye özel bir yanıt gönderdi. Lord John Russell, çarın, müttefik bir devletin gelecekte paylaşılması konusunda sırf kendisiyle gizli yazışmalara girmek suretiyle İngiltere'yi yanlış bir noktaya zorlamak gibi haince bir niyeti olduğunu kavrayabilseydi, o da çar gibi davranır, St. Petersburg'a resmî bir yazı gönderecek yerde, Baron Brunnow'a sözlü bir yanıtlamayla yetinirdi. Gizli belgeler kamaraya sunulmadan önce *The Times* gazetesi Lord John'un yazısını, çarın önerisini "şiddetle reddeden" çok güçlü bir yanıt olarak nitelemişti. Aynı gazete dünkü sayısında ise Lord John'a övgüsünü geri alıyor, "tam olmayan bilgiye dayanan övgüyü gerçekte bu belgenin hak etmediğini" ilan ediyor. *The Times*'in Lord John'a öfkesinin nedeni, onun Avam kamarasının cuma günkü oturumunda yaptığı açıklama. Lord John, yazışmaları *bu* gazeteye verme gibi bir alışkanlığının elbette olmadığını, üstelik Sir G. H. Seymour'a verdiği yanıt hakkındaki yazıyı, yayınlanışından üç gün sonraya kadar okumamış olduğunu söylemişti.

1814'ten bu yana İngiliz bakanların Rusya'yla yazışmalarında, güçlü konuşmak şöyle dursun, alçak perdeden, miskin tonlarına tahnık olan herkes, Lord John'ın yazısını, bu küçük dünyalının kahramanca bir gösterisi olarak kabul ve itiraf etmek zorunda kalacaktır.

Belge, tarihe önemli bir katkıda bulunacak nitelikte olduğu ve görüşmelerin gelişmesini gözler önüne tam serdiği için, okurlarınız bu belgeyi *in extenso** bilmekten mutluluk duyacaklardır:

LORD JOHN RUSSELL'DAN SİR G. H. SEYMOUR'A
(GİZLİ VE HİZMETE ÖZEL)

Dışişleri Bakanlığı, 9 Ocak 1853

Efendim! 22 Ocak tarihli gizli ve özel yazınızı aldım ve kraliçeye sun-

* Geniş olarak, tam olarak. —ç.

dum. Haşmetmeapları her zaman olduğu gibi bu kez de, imparator hazretlerinin ılımlı, içten ve dost davranışını görmenin mutluluğu içindedir. Haşmetmeapları aynı ılımlı, içten ve dostça görüşme anlayışı içinde karşılık vermemi buyurdular. İmparator hazretlerinin ortaya koydukları sorun çok ciddidir. Sorun, Türk İmparatorluğunun çökmesinin olası ya da yakın bulunması varsayımı gözönüne alınarak, beklenmedik bir sırada ve ilerisi için bir plan düşünülmemişken, ortaya çıkmaları bir felakete yolaçabilecek olan kaos, karışıklık ya da mutlak bir Avrupa savaşı ile yüzyüze gelmektense, böyle bir olasılığa karşı hazırlıklı bulunmanın daha iyi olup olmadığı sorunudur. İmparator hazretlerinin, hükümetinizin dikkatini çekmeniz arzusundayım dediği nokta budur. Bu ciddi sorun üzerinde dururken, haşmetmeapları hükümeti, bu geniş Avrupa sorununa bir çözüm bulunmasını gerektirecek herhangi bir bunalımın henüz sözkonusu olmadığı düşüncesindedir. Kutsal yerlerle ilgili anlaşmazlıklar doğmuştur, ama bu anlaşmazlıklar, Babiâli'den çok Rusya ile Fransa'yı ilgilendirmektedir. Türkiye hükümetinin dışındadır. Türklerin Karadağ'a saldırısı, Avusturya ile Babiâli arasında, ilişkilerin kötüleşmesine yolaçmıştır. Ama buda sultanın otorite ve güvenliğinden çok, Avusturya sınırlarını tehdit eden tehlikelerle ilgilidir. Görüldüğü gibi, sultana, ülkesi içinde barışı sürdüremediğini ya da komşularıyla dostça ilişkilerini koruyamadığını söylemek için yeter neden yoktur. Ayrıca haşmetmeapların hükümete öyle görünüyor ki, üzerinde düşünülen olayın da, ne zaman olacağı belli değildir. Wilhelm III ile Louis XIV, İspanya Kralı Charles II'nin tahtına veraset konusunda antaşma yaparken uzakta olmayan bir olay için hazırlanıyorlardı. İspanya hükümdarının hastalıkları ve insan ömrünün belirli oluşu, görünenin yakın ve kesin olduğunu ortaya koyuyordu. İspanya kralının ölümünü, bölüşme antlaşması, hiçbir biçimde hızlandırmış değildir. Aynı şey, geçen yüzyılda, Medici'lerin son prensinin ölümü üzerine Toskana'nın eldeğiştirmesi konusunda yapılan hazırlık için de söylenebilir. Ama Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılışı için hazırlık yapmak başka bir şeydir. Böyle bir şey, yirmi, elli, belki de yüz yıl sonra olabilir. *Bu koşullar altında, sultanın topraklarını önceden dağıtmak, Büyük Britanya kraliçesinin ve en az onun kadar Rus imparatorunun sultana karşı beslediği dostça duygularla bağdaşmaz.* Bu düşüncenin yanısıra, kabul edilmelidir ki, böyle bir durumda yapılacak anlaşma, anlaşma yapılan şeyin gerçekleşmesi olasılığını kesin olarak hızlandırır. Dürüst davranılacaksa, Avusturya ve Fransa'nın, böyle bir antlaşmadan habersiz tutulmamaları gerekir. Kaldı ki, böyle bir gizleme, bir Avrupa savaşını önleme amacıyla da bağdaşmaz. Gerçekten, imparator hazretleri böyle bir gizleme niyetinde olamaz. Bu nedenle, bundan, Büyük Britanya ile Rusya, izlenecek yol üzerinde anlaşırlarsa ve bunu uygulamaya karar verirlerse, niyetlerini, Avrupa'nın büyük devletlerine bildirmeleri gerektiği anlamı çıkarılmalıdır. Böyle yapılan ve böyle haber verilen bir anlaşma uzun süre saklı kalmaz ve böyle bir anlaşmanın varlığının öğrenilmesi bir yandan sultanı endişeye düşürür ve yabancılaştırırken, bir yandan da onun bütün düşmanlarını daha fazla şiddete ve daha inatçı çatışmalara kışkırtır. Düş-

manlarının hepsi, sonunda mutlaka galip gelme inancıyla savaşırken, sultanın generalleri ve askerleri, herhangi bir başarının, uğrunda çarpıştıkları davayı kesin ve son yenilgiden kurtaramayacağı düşüncesine kapılabilirler. Şimdi korkulan anarşi de böylece doğar, güçlenir ve hastanın dostlarının öngörüsü, hastanın ölüm nedeni olabilir. Haşmetmeaplarının hükümeti, benzer bir antlaşmanın uygulanmasına ilişkin tehlikeleri bü-yütme gereğini duymuyor. Veraset Savaşı örneği, karşı konamaz ihlal eği-limleri ağır bastığı zaman, bu tür antlaşmalara ne kadar az saygı duyul-duğunu göstermeye yeterlidir. İstanbul'un sahibi değil, ama emanetçisi sıfatıyla Rus imparatorunun yeri, bir yandan kendi ulusunun uzun süre-den beri beslediği duyguların, bir yandan Avrupa'da duyulacak kıskanç-lığın ortaya çıkaracağı sayısız tehlikelere açık olacaktır. Her kim olursa ol-sun, İstanbul'un son sahibinden, Mehmed II'nin varislerinin atıl, sırtüstü gelmiş kaygısızlığını göstermesi beklenemez. Akdeniz ile Karadeniz kapı-larını tutan İstanbul hükümdarı, doğal olarak Avrupa olayları üzerinde büyük bir etkinliğe sahip olacaktır. Bu etkinlik Rusya'nın yararına kul-lanılabilir; aynı etkinlik Rusya'nın gücünü önleme ve denetleme yolunda da kullanılabilir. İmparator hazretleri basiretli ve haklı olarak şöyle de-miştir: Benim ülkem o kadar geniş ve her bakımdan o kadar mutlu ki, be-nim daha fazla toprak ya da sahip olduğumdan daha fazla kudret istemem akıllıca bir şey olamaz. Tam tersine, demiştir imparator, bizim için büyük ve belki de tek tehlike, esasen çok geniş olan bir imparatorluğu daha da genişletmekten doğabilir. Ancak, Babıâlinin yerini alacak güçlü ve muhter-is bir devlet, imparator ya da ondan sonra gelecek olanların savaşa gir-mesini zorunlu kılabilir. Böylece ne İngiltere, ne Fransa, ne de muhteme-len Avusturya, İstanbul'u sürekli olarak Rusya'nın elinde görmeye razı olmayacakları için, Avrupa savaşı, bizzat o savaşı önlemek için tutulmuş yoldan çıkabilir. Haşmetmeapları hükümeti, Büyük Britanya adına, İstan-bul'u alma niyet ya da arzusunu kesinlikle reddeder. İmparator hazretleri buna güvenebilir. Hükümet aynı biçimde, Rus imparatoruyla daha önce-den yazışmaksızın, Türkiye'nin çökmesi olasılığına karşı hazırlıklı bulun-mak üzere herhangi bir anlaşmaya girmeyeceğine dair güvence vermeye de hazırdır. Şu halde, genel olarak, haşmetmeaplarının hükümeti, hiçbir siyasetin, imparator hazretlerinin şimdiye dek izlediği ve adını, gereksiz fetihler ve geçici onurla ölümsüzleştirmeye çalışmış hükümdarlardan da-ha büyük bir üne kavuşturacak olan siyasetten daha akıllıca, daha çıkar gözetmez ve Avrupa'nın daha yararına bir siyaset olabileceği kanısında değildir. Bu siyasetinin başarısı için Türkiye'ye karşı olabildiği ölçüde sabırlı davranılması; büyük Avrupa devletlerinin gerekli görebilecekleri herhangi bir isteğin, buyurgan bir istek olarak değil, ama dostça görüşme konusu olarak öne sürülmesi; sultanı zorlamayı amaçlayan askerî göste-rilerden, donanmanın gösterilerinden olabildiği ölçüde kaçınılması; Türki-ye'yi ilgilendiren sorunlardaki ayrılıkların, Babıâlinin yetkileri çerçevesin-de, büyük devletler arasındaki karşılıklı uyuşmadan sonra çözülmesi ve Türkiye'nin zayıflığından yararlanarak zorlanmaması arzu edilir. Haş-metmeaplarının hükümeti bütün bu uyarılara, şu noktayı da eklemek is-

ter: Hükümetin gözünde, sultana, hristiyan uyruklarına, Avrupa'nın aydın uluslarına genellikle egemen olduğu üzere, dinsel özgürlük ve eşitlik ilkeleriyle uyarlı olarak davranmasının salık verilmesi esaslı bir noktadır. Türk hükümeti, tarafsız yasa ve eşit yönetim kurallarını ne kadar benimserse, Rus imparatoru, görevinin gereği olduğuna ve antlaşmayla onaylandığına kuşku bulunmamakla birlikte, zahmetli ve ağır bir yük olarak gördüğü istisnai koruyuculuğa o kadar az başvurmak durumunda kalacaktır. Bu yazıyı Kont Nesselrod'a okuyabilirsiniz ve eğer arzu edilirse, bir kopyasını, imparatorun eline bizzat teslim edebilirsiniz. O durumda, bu yazıyı sunarken, haşmetmeapları hükümetinin, imparator hazretlerinin tutumundan esinlenen dostluk ve güven duygularını iletiniz.

Saygı vb..

J. Russell

Bu çözümlemenin bir sonuca bağlanmasını, gelecek mektubuma bırakmak zorunda bulunuyorum. Ancak sözümü bitirmeden, daha önceki haberlere ek olarak, kamuoyuna açılmayan bir kaynaktan aldığım, Prusya'nın davranış ve tasarımlarına ilişkin en son haberi vermek istiyorum.

Rusya'yla İngiliz-Fransız İttifakı arasındaki çekişmenin zaten tepe noktasına çıkmış bulunduğu bir sırada İmparator Nikola, Berlin'deki kayınbiraderine,* kendi elyazısıyla bir mektup göndermiş, gerçi İngiltere'yle Fransa'nın denizlerde kendisine bir parça zarar verebileceklerini, ancak nisan sonunda savaşa girişmeye hazır hale gelecek 600.000 kişilik bir ordusu olduğu için, karada kendilerinden korkmadığını bildirmiştir. İmparator, eğer Friedrich Wilhelm, Paris'e yürümeyi ve Louis Napoléon'u devirmeyi yüklenirse, bu ordunun 200.000 kişilik bir bölümünü onun komutasına verebileceğini belirtmiştir. Ahmak kral bu öneriye kendini o kadar kaptırmıştır ki, böyle bir yükümlülük altına girmemesi için Manteuffel'in kendisini inandırması, üç gün süren görüşmeleri gerektirmiştir. Kral için bu kadar söz yeter.

Von Manteuffel'e, Prusya orta sınıflarının kendisiyle gurur duydukları bu "büyük karakter"e gelince, imparatorun, yukarda sözünü ettiğim mektubunun alındığı sıralarda, Londra'daki elçisi Bunsel'e gönderdiği ve benim özel mektuplarının Bunsen'in eline ulaştığı yollardan daha başka bir yoldan benim elime geçen mektubu, bu bayı, apaçık ortaya koyuyor.¹⁸³ Bu talimatın kapsadığı husurlar, üslubunun aşağılık kaypaklığı ile, başöğretmeni ve talim çavuşunu derhal ele veriyor. Aşağı yukarı şöyle: "Rüzgarın nereden estiğine iyi dikkat et. Eğer İngiltere'nin Fransa'yla gerçek bir itti-

* Çar Nikola, 1817'de, Prusya Kralı Friedrich Wilhelm III'ün kızı Prenses Charlotte ile evlenmişti. -ç.

fak içinde olduğunu ve savaşta kararlı bulunduğunu anlarsan, "Türkiye'nin bütünlüğü ve bağımsızlığı'nın yanında yer al. Eğer İngiltere'nin güdeceği siyasette kararsız olduğunu ve savaş eğilimi taşımadığını görürsen mızrağınla ortaya çık, senin ve benim efendim olan kralın karakter ve onuru adına mızrağını kır."

New-York Daily Tribune
n° 4045, 5 Nisan 1854

KARL MARX

GİZLİ DİPLOMATİK YAZIŞMALAR

Londra, Salı, 24 Mart 1854

Lord John Russell'ın mektubu, gerçi tümüyle düşünülünce, çarın, Türkiye'nin olası parçalanması konusunda daha önceden bir uzlaşmaya varma önerisinin nezaketle geri çevrilmesi diye tanımlanabilir ama, bu mektupta, okurlarınızın dikkatini çekmek istediğim bazı garip bölümler var. Lord John şöyle diyor:

"Sultana, ülkesi içinde barışı sürdüremediğini ya da komşularıyla dostça ilişkilerini koruyamadığını söylemek için yeter neden yoktur."

Şimdi, sir H. Seymour'un gizli yazışmalarının hiçbir yerinde, çarın, sultana bu türden bir şey söylenmesini önerdiğine dair en küçük bir ima görmüyoruz. Bu durumda, ya Lord Russell, bu tür bir adıma karşı durmayı öne sürüyor görünürken, böyle bir adımın atılmasını kendisi istemiştir, ya da sir Hamilton'ın bazı yazıları, parlamento'ya sunulan belgelerin arasına konmamıştır. Daha çok ikinci olasılıktan kuşkulananmamız gerekiyor, çünkü sadece onaltı gün sonra, 25 Şubat 1853 tarihinde, dışişleri bakanlığına getirilen lord Clarendon, lord Stratford de Redcliffe'e şu buyruğu vermiştir:

"Osmanlı İmparatorluğu'nun bugün çok tehlikeli bir durumda bulunduğu endişesinin, majestelerinin hükümetinde hangi nedenlerden ileri geldiğini ekselansınız sultanın, akıllılığı ve onuru ile bağdaşan bir içtenlik ve açıklıkla anlatacaksınız. Babıâlinin çaresini bulamadığı ya da bulmak niyetinde olmadığı yabancı ulusların

gittikçe artarak karşılaştıkları zorluklar, Babîâlinin kendi işlerinin kötü yönetimi, ve Türkiye'deki yürütme gücünün gittikçe artan zayıflığı, Babîâlinin müttefiklerini son günlerde yeni ve tedirgin eder bir tutum takınmaya götürmüştür. Bu durumun sürüp gitmesi, Babîâlinin hristiyan uyruklarının genel bir kızgınlığını doğurabilir ve imparatorluğun bağımsızlığı ve bütünlüğü uğursuzluğa neden olabilir; böyle bir yıkımın majestenin hükümetini çok üzeceği muhakkak olmakla birlikte söz konusu hükümet, bunun, bazı Avrupalı büyük devletlerce olası ve yakın görülmekte olduğunu Babîâliye bildirmeyi görevi sayar." (Roma-katolik ve Rum-ortodoks kiliselerinin hakları ve ayrıcalıkları hakkındaki Mavi Kitaba bkz: c. I, s. 81-82.)

Bu, İngiltere'nin sultana, "ülkesi içinde barışı sürdüremediğini ya da komşularıyla dostça ilişkilerini koruyamadığını *söylemesi*" değil miydi? Çar, gayet düşüncesizce, İngiltere'nin İstanbul'a yerleşmesine *izin vermeyeceğini*, ama kendisinin, *mal sahibi* olarak değilse bile, en azından emanetçi olarak İstanbul'a elkoymayı düşündüğünü Sir Hamilton'a söylemişti. Bu küstah açıklamaya Lord John nasıl karşılık veriyor? "İstanbul'u alma arzularını" Büyük Britanya adına reddediyor. Çardan benzeri bir yüklenim istiyor değil.

Lord John Hamilton şöyle diyordu: "İstanbul'un sahibi değil de *mütevellisi* olarak Rusya çarının durumu, gerek kendi ulusunun uzun süredir baskı altında tutulmuş tutkusu, gerek Avrupa'nın kıskançlığı yüzünden sayısız tehlikelere maruz kahr."

İngiltere'nin muhalefeti değil, Avrupa'nın kıskançlıkları!

İngiltere'ye gelince o "İstanbul'u *sürekli olarak* Rusya'nın elinde görmeye" izin vermeyecektir — hayır, Lord John Rusya'ya karşı, Rusya'nın İngiltere'ye karşı konuştuğu tonla konuşmaya cesaret edemez. Bu nedenle İngiltere, "İstanbul'u *sürekli olarak* Rusya'nın elinde görmeye *razı olmayacaktır*". Şu halde *geçici olarak* görmeye razı olacaktır. Başka deyişle, çarın önerisiyle birleşmektedir. İngiltere çarın reddettiği şeye izin vermeyecektir, ama çarın yapmaya niyetlendiği şeye katlanmaya hazırdır.

Çarın emanetçi olarak İstanbul'a elkoymasına "razı olmayan" Lord John, İngiltere hükümeti adına, "Rusya'yla *daha önceden* yazışmaksızın, Türkiye'nin çökmesi olasılığına karşı hazırlıklı bulunmak üzere herhangi bir anlaşmaya girmeyeceğini" bildiriyor.

Bu şu demektir: çar, İngiltere'yle temas etmeden önce, Avusturya ile anlaşma yapmış olduğu halde, İngiltere Fransa'yla bir anlaşmaya girmeden önce Rusya'yla temas kurmaya sözvermektedir. Lord John şöyle diyor:

"Bir bütün olarak, majestemiz çarın şimdiye kadar izlemiş olduğu politikadan daha akıllı, daha özgecil, ve Avrupa için daha iyilik-sever bir politika benimsenemez."

Kazak hazretleri, tahta geçişinde saptanan siyaseti, hiç sapmaksızın izlemiştir, liberal Lord John da bu siyasetin hiç çıkar gözetmez ve Avrupa'nın yararına bir siyaset olduğunu ilan ediyor.

Bugünkü Doğu anlaşmazlığında görünürdeki ana tartışma noktası, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum ortodokslar üzerinde Rusya'nın dinsel koruma hakkı iddiasıdır. Çar, iddialarını örtmek şöyle dursun, Sir Hamilton'a, "antlaşma gereğince, bu milyonlarca insana gözkulak olmaya hakkı olduğunu", "hakkını ılımlı biçimde ve seyrek kullandığını" ve "bu hakkın, bazısı hayli güç olan yüklenimleri beraberinde getirdiğini" açıkça söylemiştir. Lord John Russell, çara, böyle bir antlaşmanın var olmadığını, çarın böyle bir hakkı olmadığını mı söylüyor? İngiltere'nin Rusya'daki protestanlara ya da Fransa'nın Büyük Britanya'daki İrlandalıları karışmaya ne kadar hakkı varsa, çarın da Türkiye'deki Rum ortodokslara karışmaya ancak o kadar hakkı olduğunu mu söylüyor? Bırakalım kendisi yanıtlasın:

"Majestemin hükümeti, hristiyan uyruklarına karşı hak eşitliği ve inanç özgürlüğü esaslarına uygun olarak davranmasının sultana tavsiye edilmesinin şart olduğu kanısındadır. ... Türk hükümeti, tarafsız yasaları ve eşit yönetimi ne kadar benimserse, Rusya çarı da, *görevin şart koştuğuna ve anlaşmanın uygun gördüğüne kuşku olmayan* ama majeste, çarın çok ağır bulduğu *istisnai korumayı* bu uyruklara sağlamayı o kadar az gerekli görecektir."

Babıâlinin uyrukları üzerinde, Rusya'nın, *anlaşmayla onaylanmış istisnai koruyuculuğu!* Lord John, buna kuşku yok diyor. Lord John, dürüst bir insan. Lord John, haşmetmeaplarının hükümeti adına konuşuyor. Ve Lord John, Otokrata hitabediyor. Öyleyse neden gelir vergisini bir kat artırıyor ve savaş hazırlıklarıyla dünyayı karıştırıyor? Birkaç hafta önce parlamentoda bir Kassandra edasıyla ayağa kalkıp çılgınlık atarak, zıp zıp zıplayarak, elinikolunu savurarak çarın sadakatsizliğine, hainliğine abartılmış lanetler yağdırırken Lord John'un yaptığı neydi? Sezar'a, Sezar'ın *istisnai koruyuculuğuna* ilişkin iddialarının "görevinin gereği olduğunu ve antlaşmayla onaylandığını!" o söylememiş miydi?

Karma hükümetin yakınması gereken şey, çarın kendinden bir şeyler saklaması ya da ağzını sıkı tutması değil, ama tam tersine, kendini küstah bir teklifsizlikle onların önüne serme cesareti göstermesi, onları en gizli tasarımlarının taşıyıcısı yapması ve böylece Downing Street* hükümetini Alexander Newski'deki özel hüküme-

te dönüştürmesiydi. Adamın biri, size, sizin dostunuzu öldürme niyetinde olduğunu itiraf ediyor. Size, yağma için kendisiyle önceden bir uzlaşmaya varmanız için yalvarıyor. Eğer bu adam Rus imparatoruysa, siz de bir İngiliz bakansanız, onu sanık kürsüsüne çağırmayacaksınız, ama size gösterdiği büyük güven için kendisine büyük bir alçakgönüllülükle şükranlarınızı bildireceksiniz ve John Russell'in yaptığı gibi "ılımlı, içten ve dost davranışını teslim etmenin" mutluluğunu duyacaksınız.

St. Petersburg'a dönelim. 20 Şubat gecesı — Prens Mençikov'un İstanbul'a varışından sadece sekiz gün önce— Grand Düşes'in verdiği *soirée*'de,** Otokrat, sir Hamilton Seymour'un yanına gelir, bu iki "centilmen"ın arasında şu konuşma geçer:

Çar: "Öyle ise yanıtınızı aldınız, ve onu yarın bana getireceksiniz."

Sir Hamilton: "Bu şerefe nail olacağım majeste, ama majesteniz biliyor ki, yanıtın içeriğı, majestenize belirttiğim gibi beklenen yanıtın tamamen aynıdır."

Çar: "Bunu üzüntüyle anlıyorum; ama sizin hükümetiniz benim planlarımı doğru olarak kavramış. Beni, *hasta adamın ölümü üzerine neyin yapılması gerekeceğinden çok, neyin yapılmaması gerekeceğı hakkında* İngiltere ile bir karara varmak ilgilendiriyor."

Sir Hamilton: "Ama, majeste, izninizle şunu söyleyeyim ki, biz hasta adamın ölüm yatağında yatmakta olduğunu gösteren bir nedenden görmüyoruz. Ülkeler öyle hemen çabuk ölmezler. Öngörülme-yen bir bunalım olmadıkça Türkiye daha birçok yıl yaşar. İşte, majeste, böyle bir bunalımı yaratmaya elverişli bütün koşullardan kaçınımda majestenin hükümeti sizin yüce gönüllü yardımınıza güveniyor."

Çar: "Size şunu söyleyeyim, hükümetiniz, *Türkiye'nin hâlâ herhangi bir varlık unsurunu* kendinde bulundurduğu inancına sahip olacak kadar yanlış düşünceye vardırılmış ise, bu konuda yanıltıcı haberler almış olması gerekir. *Size tekrar ediyorum, hasta adam ölüm döşeginde yatmaktadır*; ve böyle bir olayın bizi hazırlıksız yakalamasına hiçbir zaman meydan vermemeliyiz. Herhangi bir anlaşmaya varmamız gereklidir. Ve belirtmek isterim ki, herhangi bir sözleşme ya da protokol isteğinde bulunmuyorum; istediğim, *genel bir uyuşmadan* ibarettir — *namuslu kişiler arasında* bu yeterlidir. Şimdilik bu kadar; yarın beni görmeye gelirsiniz."

Sir Hamilton "haşmetmeaplarına yürekten teşekkür eder", ama daha imparatorluk salonundan ayrılıp evine dönmeden içine

* Londra'da başbakanın evinin bulunduğu sokak. —ç.

** Şölen. —ç.

kuşku girer, bunun üzerine masasına oturur, konuşma hakkında Lord John'a bir rapor yazar ve yazısını, mektubunun kenarına iliş-tirdiği şu dikkate değer notla özetler:

"Bir komşu devletin yakın çöküşünü böyle bir inatçılık ile bek-leyen bir hükümdarın, böyle bir çözüm değilse bile başka bir çözüm saatinin yakın olduğuna gönlünde karar vermiş bulunmasından başka türlü olamaz. ... Rusya ile Avusturya arasında bu hususta belki genel ama herhalde özel bir anlaşma bulunmadan varsayım pek cesaret edilemezdi. Kuşkumun yerinde olduğu kabul edilirse çar, kendi hükümeti ile birlikte majestelerinin hükümeti ve Viyana kabenesinin katılmasıyla Türkiye'nin kesin bölüşülmesi hakkında bir planı, ama Fransa'yı hariç tutarak, bu düzenden sağlamak ni-yetindedir."

Bu mektup, Londra'ya 6 Mart tarihinde ulaştı. O tarihte artık Lord John, dışişleri bakanı değildi, onun yerini Lord Clarendon al-mıştı. Türkiye'nin bu ağlamaklı aşğının kafasında elçinin bu mek-tubunun yarattığı izlenim oldukça şaşırtıcıdır. Çarın, Fransa'yı dı-şarda tutarak Türkiye'yi paylaşma yolundaki haince tasarımını çok iyi bildiği halde, Lord Clarendon, Londra'daki Fransız elçisi Waleski'ye, "kendileri"nin, Fransa gibi davranmayarak, "Rus impa-ratoruna güven duyma eğiliminde olduklarını, kuşku siyasetinin ne akıllıca, ne de güven sağlayıcı olduğunu" söylemiştir.

"Rusya çarına güvenmek eğiliminde olduğunu", "güvensizlik politikasının ne akıllı ne de güvenilir olacağını", ve "politikaları ve çıkarları birbirine uygun düştüğü takdirde İngiltere ve Fransa hükümetlerinin daima birlikte yürüyeceklerinden umutlu olmakla birlikte, *Fransız hükümetinin son tutumunun, arzu edilecek bu so-nucu sağlamaya doğrudan elverişli olmadığını açıkça belirtmek zo-runda bulunduğunu*". (Mavi Kitap, c. I, s. 93 ve 98'e bakınız) belirt-mektedir.

En passant dikkat edilsin ki, çar, St. Petersburg'da Britanya elçisine telkinlerde bulunurken, *The Times*, Londra'da hemen her gün, Türkiye'nin umutsuz bir durumda bulunduğunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmakta olduğunu, imparatorluktan ge-riye "sarıklı bir Türk başı"ndan başka bir şey kalmadığını yinele-yip duruyordu.

İmparatorluk *soirée*'sindeki görüşmenin ertesi günü sabah, al-dığı çağrı üzerine, Sir G. H. Seymour çarın huzuruna çıkar, ara-larında "bir saat yirmi dakika süren bir *dialogue*" olur. Sir G. H. Seymour, bu konuşmayı da 22 Şubat 1853 tarihli mektubuyları Lord J. Russell'a bildirir.

İmparator, Lord John'un gizli ve özel mektubunu, Sir Hamil-

ton'in yüksek sesle okumasını ister. Bu mektupta yeralan açıklamaların, kuşkusuz çok tatmin edici olduğunu söyler, "biraz daha kuvvetlendirilmiş olmalarını arzu ederdim" der. Çar, Türkiye'nin, "ya bir dış savaş, ya da eski Türk partisi ile 'yeni yüzeysel Fransız reformları' yanlısı parti arasında bir çatışma, veya müslüman boyunduruğundan kurtulmak için zaten çok sabırsızlanmakta oldukları bilinen hristiyanların bir ayaklanması yüzünden" bir yıkımın her an yakın olabileceğini yineler.

Çar, aşınmış kabadayılığını gösterme fırsatını da kaçırmaz, 1829'da "General Diebitsch'in muzaffer yürüyüşünü durdurmasaydı", sultanın otoritesinin sona erecek olduğunu söyler — oysa bilinen bir gerçektir ki, çarın o zaman Türkiye üzerine gönderdiği 200.000 kişilik ordudan sadece 500 kişi geri dönebilmiştir; bundan başka, gene bilinen bir gerçektir ki, eğer Türk paşalarıyla yabancı elçilerin ortak ihaneti olmasaydı, Diebitsch'in ordusunun ayakta kalan kısmı da Edirne ovalarında yok edilebilirdi.

Çar, İngiltere ile Rusya arasında, sultanın yönetimindeki eyaletlerin önceden dağıtılması gibi bir düzenleme, ya da iki hükümet arasında resmî olmayan bir anlaşma istemediği noktasında ısrar etmektedir. İmparator yalnızca, her iki tarafın arzu etmediği hususları "olayın patlak vermesi halinde, birbirlerine karşıt bir davranış içine girmemeleri için, neyin İngiltere'nin çıkarlarına ters olduğunu, neyin Rusya'nın çıkarlarına aykırı düşeceğini" birbirlerine gizli olarak bildirmek suretiyle bir görüş alış-verişinde bulunmalarını, bir anlayışa ulaşmalarını istediğini söyler.

Çar, neyin yapılmaması gerektiği yolunda böyle *olumsuz* bir anlayışa varma sayesinde, istediklerinin hepsini elde etmiş olabildi: Her şeyden önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması İngiltere'yle Rusya arasında, olumsuz ve bazı koşullara bağlı olarak da olsa, bir *fait accompli** olarak karara bağlanmış olduğu için, beklenen olasılığın sükun ettiğini İngiltere'ye makul bir biçimde gösterebilmek üzere işleri karıştırmak artık ona kalırdı. İkincisi, her ne kadar muğlak ve olumsuz (*negative*) anlaşma şeklinde olursa olsun, İngiltere ile Rusya arasında, Fransa'nın arkasında yapılan ve onu dışarda bırakan gizli bir hareket tasarımı, İngiltere ve Fransa'yı karşı karşıya getirirdi. Üçüncüsü, İngiltere, neyi *yapmaması* gerektiği hususunda olumsuz yükleniler (taahhüt) altına girerek engellendiği için, çar, kendi olumlu (*positive*) hareket tasarımını sakın sakın düzenleme özgürlüğünü elde ederdi. Bunların yanısıra, apaçık ortada ki, belli bir olayda, birbirlerinin neyi yapmasına izin *vermeyeceklerini* kararlaştıran iki taraf, kaçamak bir

* Oldu-bitti. —ç.

yoldan neye izin *vereceklerini* saptamış olurlar. Bu tür bir olumsuzda anlaşma, iki taraftan, daha usta olana, daha büyük kolaylıklar sağlar.

Aklı karışan sir Hailton "Herhalde haşmetmeapları" der, "bu *olumsuz siyaset* üzerindeki düşüncelerini açıklamak lütfunda bulunurlar". Çar ilkin biraz nazlanır, direniyormuş gibi yapar, sonra nazik, baskıya boyun eğmiş görünerek, şu çok dikkate değer açıklamayı yapar:

"Rusların *sürekli* olarak İstanbul'a sahip olmalarını hoşgörmeyeceğim, ve bununla demek istiyorum ki, İstanbul'un İngilizlerin, Fransızların, ya da başka herhangi bir büyük devletin kullanımında olmasına hiçbir zaman meydan verilmemelidir. Öte yandan, Bizans İmparatorluğu'nu tekrar kurmak girişimine ve Yunanistan'ın güçlü bir devlet durumuna gelecek şekilde böyle bir yayılmasına da hiçbir zaman izin veremem; Türkiye'nin küçük cumhuriyetler olarak parçalanarak Kossuth ve Mazzini ve öteki devrimci Avrupalıların sığınağı durumuna gelmesine ise hiç mi hiç izin veremem. Böyle bir düzenle bağdaşmaktansa savaşa başlarım, ve elimde bir tek tüfek ve bunu taşıyacak bir tek insan kalıncaya kadar savaşı sürdürürüm."

Bizans İmparatorluğu'na hayır, Yunanistan'ın güçlü bir devlet olmak üzere genişlemesine hayır, küçük cumhuriyetlerin konfederasyonuna hayır — bunlar olmayacak. Peki öyleyse ne istiyor? Britanya elçisinin tahminde bulunmasına gerek yok. İmparator kendisi, konuşma sırasında, sorgucusuna birdenbire şunu önerir:

"Gerçekte prenslikler, benim korunağım altında bağımsız birer devlettir ve böyle kalabilirler. Sırbistan aynı hükümet şekline sahip olabilir; Bulgaristan da. Bu vilayetin bağımsız bir devlet kurmaması için herhangi bir neden görünürde yoktur. Mısır'a gelince, bu bölgenin İngiltere için önemini tamamen kavırıyorum. Bu itibarla, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü üzerine bölüşülmesi sırasında Mısır'ı alacak olursanız buna karşı bir diyeceğim olmayacağını söylemekle yetiniyorum. Girit için de aynı şeyi söylüyorum; bu ada size vaadedilir, ve bir İngiliz mülkü olmaması için bir neden göremiyorum."

Böylece, "Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması halinde, herkesin sandığının tersine, tatmin edici bir toprak düzenlemesine ulaşılmasının çok güç olmayacağını" kanıtlar. Çar ne istediğini açık yürekle söylemektedir — *Türkiye'nin paylaşılması* — ve bu paylaşmanın, olabildiği kadar açıklıkla, söylediklerinden olduğu kadar söylemediklerinden de anlaşılan, genel bir çerçevesini çizmektedir. Mısır'la Girit İngiltere'ye verilmekte, prenslikler,

Sırbistan ve Bulgaristan, Rusya'ya bağımlı devletler olarak kalmaktadır. Çarın kasıtlı olarak sözünü etmediği Türk Hırvatistanı, Bosna ve Hersek, Avusturya'ya katılacaktır. Yunanistan, "güçlenmesine yolaçmayacak biçimde" genişletilecektir — diyelim Aşağı Tesalya ile Arnavutluk'un bir parçasını alacaktır. İstanbul geçici olarak çar tarafından işgal edilecek, sonradan, Makedonya, Trakya ve Avrupa Türkiyesi'nden geri kalanları içine alacak bir devletin başkenti olacaktır. Ama, belki de Anadolu'nun bir parçasını da içine alarak büyütülecek olan bu küçük imparatorluğun kesin sahibi kim olacaktır? Bu noktada çar açılmıyor. Ama böyle bir imparatorluk için yedekte birini, yani kendi imparatorluğuna sahip olmak için canatan küçük oğlunu bulundurduğunu bilmeyen yok. Ya Fransa? O hiçbir şey almıyor mu? Galiba öyle. Ama hayır o da —kimse inanmaz ama— Tunus'la susturulacak. "Fransa'nın amaçlarından biri" diyor çar, sir Hamilton'a "Tunus'u almaktır". Kimbilir, belki de çar Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasında, Fransa'nın Tunus'a duyduğu iştihaya gozyumma büyüklüğünü gösterebilir.

Çar bütün konuşma boyunca Fransa'ya karşı tepeden bakan bir eda ile konuşur. "Öyle görünüyor ki" der, "Fransa hükümeti, bizi, hepimizi Doğu olaylarına bulaştırmak için çabalıyordu." Oysa Fransa, çarın bir zerrecik bile umurunda değildir.

"Fransızların Doğu işlerinde hangi yolun izlenmesini uygun görecekləri beni pek az ilgilendirir, ve bir aydan az önce sultana, Fransızların tehditlerine karşı koymak için benim desteğime gereksinim duyarsa hizmete hazır olduğumu açıkladım.

"Bir sözcükle" diye çar devam etti, "size daha önce de söylemiş olduğum gibi, bütün istediğim İngiltere ile iyi bir anlaşmadan ibarettir, ve bu da neyin olması gerektiği değil, neyin olmaması gerektiği konusundadır."

Sir Hamilton: "Ama majestenez Avusturya'yı unutuyorsunuz!" diye itiraz etti.

Çar, sir Hamilton'u hayretler içine düşürerek, "Oh", dedi, "Şunu iyi biliniz ki, *ben Rusya hakkında sözederken Avusturya hakkında da söz etmiş oluyorum; bunlardan biri için uygun olan öteki için de uygundur; Türkiye bakımından çıkarlarımız birbirinin tamamen aynıdır.*"

Çar, daha önceki konuşmasında sultandan *Vaudeville*'in* "Büyük Türk"ü olarak sözederken, şimdi artık, Paul de Kock'un çıkardığı modaya uyarak "*ce monsieur*"** diye konuşmaktadır. *Ce mon-*

* Güldürü hafif sahne oyunu, vodvil. —ç.

** Bu bay. —ç.

sieur'e karşı onca sabrı göstermemiş midir? İstanbul'a sadece bir Mençikov göndermiştir. Oysa, Oltenitza ve Çetalya'da ve kendi ordusunun izzet ve ikbal ile çekildiği Kalafat'ta kanıtladığı gibi, "isteseydi, İstanbul'a bir ordu gönderebilirdi — onları durduracak hiçbir şey yoktu."

Kazak hazretleri Sir Hamilton'ı şu sözlerle uğurlar: "Evet, hükümetinizi bu konular üzerinde yeniden yazmaya ikna edin — daha fazla ve çekinmeksizin yazmaya."

Bu garip konuşmasından, daha doğrusu monologdan kısa süre sonra 17 Mart tarihinde, Britanya elçisi, Kon Nesselrod tarafından çağrılır. Nesselrod, elçiye, "hazırlanmasını imparator hazretlerinin emrettiği, Lord John Russell'in mektubuna bir yanıt ya da o mektubun yorumu olması düşüncesiyle yazılmış çok gizli bir muhtıra" verir. Kont Nesselrod, belgeyi elçinin okumasını ister, "aslında da yazı onun kullanması için hazırlanmıştır". Sir Hamilton bunun üzerine belgeyi okur ve, Moskof'un Fransa'ya karşı itinayla yönelttiği hareketlerin hiçbirine karşı tek sözcükle protestoda bulunmadığı halde, dehşet içinde, "belgenin düzenlemesinde etkili olmuş izlenimin tamamen yanlış olduğunu görmüş; yani bu izlenime göre, Rusya ile Fransa arasında meydana gelmiş olan anlaşmazlıklarda majesteleri hükümetinin Fransa'nın tarafını tutmak eğiliminde olmuştur". Sir Hamilton hemen ertesi sabah Kont Nesselrod'a özel bir not göndererek şu teminatı vermiştir:

"Son zamanlarda Fransa ile cereyan eden kritik görüşmelerde, İngiltere, sanıldığı gibi Fransa'nın *tarafını tutmak eğiliminden çok uzak* bulunmaktadır; *tarafsız* bir tutuma *uymak zorunda*(!!) olan bir hükümetin *mümkün olan (!) bütün ölçüler içinde kalarak* majesteleri çarın hükümetinin ileri sürmeye *hakkı olan* talepleri tamamen karşılamak arzusu, kraliçenin müşavirlerinde mevcuttur."

Ertesi gün alelacele, Kont Nesselrod'a şu hususu belirten bir *billet doux** gönderilir.

Bu yalvarı mektubu üzerine, Sir Hamilton "Nesselrod ile çok dostça ve tatminkar bir görüşme" daha yapar. Nesselrod, imparatorun muhtırasındaki bir bölümü elçinin yanlış anladığı, aslında imparatorun, İngiltere'yi, Fransa'ya arka çıkmak gibi bir taraf güderlikle suçlamadığı güvencesiyle, Britanya elçisini rahatlatır. Kont Nesselrod "tek şey" der, "*çarın yüce gönüllülüğünün ve haklılık duygusunun çağrısı üzerine* İngiltere hükümetinin, Fransız nazırlarının gözlerini açmak için bir-iki çaba göstermesinden ibaretti."

"*Burada*" istenen hiçbir şey değil, ama İngiltere'nin Calmuk'un önünde sürünmesi, ona yaltaklanması ve Fransız karşı hükme-

* Aşk mektubu. —ç.

der bir eda takınmasıdır. Britanya hükümetinin, bu görevlerinden ikincisini nasıl bilinçli bir biçimde yerine getirdiğine Nesselrod'u inandırabilmek için, sir Hamilton ona, Lord John Russell'ın mektuplarından, "Bir İngiliz bakanın Fransız hükümetine karşı kullandığı dile örnek olmak üzere" bir parça okur. Kont Nesselrod, bekleyebileceğinin çok ötesinde şeyler elde etmiştir. "*Böylesine kesin kanıtlardan* çok önceden beri haberi olmamış bulunmasından sadece esef duymaktadır."

Lord John'un mektubuna Rusya'nın yanıtı olan muhtırayı sir Hamilton, "Rus hükümeti tarafından değil ve ama imparatorun gizli hükümeti tarafından düzenlenmiş belgelerin en dikkate değer olanlarından biri" şeklinde tanımlıyor. Öyledir. Ancak bu belge, çarın "konuşması"nda ortaya dökülen görüşlerinin sadece bir toplamı olduğu için, onun üzerinde ayrıca durmaya gerek yoktur. Muhtıra, İngiltere hükümetine, "bu yazışmaların, sonuç ne olursa olsun, iki hükümdar arasında sır olarak kalması"nda ısrarlıdır. Muhtıraya göre, çarın sistemi, "İngiltere hükümeti tarafından da *itiraf edildiği* üzere, Babîâliye karşı *her zaman* sabırlı davranmak" şeklinde olmuştur. Fransa başka bir tutum takınmış, böylece Rusya'yla Avusturya'yı da, karşılık olarak, yıldırma siyasetine başvurmak zorunda bırakmıştır. Muhtıranın tümünde Rusya'yla Avusturya özdeşdir. Muhtırada *kutsal yerler sorunu* ve "katoliklere verilen ödünlerden ötürü Rum ortodosların dinsel duygularının incitilmesi", Türkiye'nin derhal çökmesine yolaçabilecek nedenlerden biri olarak özellikle anılıyor. Muhtıranın sonunda, "Sir Hamilton Seymour'un, imparatora bildirmekle görevlendirildiği, *haşmetmeapları kraliçenin kişisel güven ve dostluğunun kanıtlarının*", Russell'ın mektubundaki güvencelerden "daha az değerli" olmadığı belirtiliyor. Kraliçe Victoria'nın çara bağlılığının bu "kanıtları", İngiltere kamuoyundan dikkatle saklı tutuluyor, ama belki de günlerden bir gün *Journal de St. Petersburg*'da yer alabilir.

Sir Hamilton, çarla görüşmesi ve Moskof muhtırası üzerinde yorum yaparken, hükümetinin dikkatini gene Avusturya'nın durumuna çekiyor.

"Türk sorunları hakkında iki imparator arasında bir anlaşma ya da bir sözleşmenin mevcut olduğu varsayılırsa, karşılıklı yüklenmiş olduğunuz yükümlülüklerin nereye kadar uzandığını bilmek çok büyük önem kazanmaktadır. Söz konusu antlaşmanın ne şekilde imzalanmış olduğuna gelince, bu konuda kuşkuya pek yer yok gibi geliyor bana.

"Herhalde bunun esası, iki imparatorun güzün buluşmalarında kurulmuş olacak, ve sonra da kışı St. Petersburg'da geçirmiş olup

şu anda hâlâ orada bulunan Avusturya sarayındaki Rus Elçisi Baron Meyendorf tarafından bu planın ayrıntılarını işlemiş olacaktır."

Britanya hükümeti, bu açıklamayı aldıktan sonra Avusturya'dan bilgi istiyor mu? Hayır, o sadece Fransa'ya kabahat buluyor. Rusya, prenslikleri işgal ettikten sonra, İngiltere hükümeti, Avusturya'yı aracı olarak görevlendiriyor, bütün öteki kentler dururken Viyana'yı Konferans yeri olarak seçiyor, görüşmelerin yönünü saptamayı Kont Buol'a bırakıyor ve oniki ayı aşkın bir süreden beri Avusturya'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını kabul ettiğini bildiği halde, hâlâ, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğü ve bağımsızlığı için Moskofa karşı yapılacak bir savaşta Avusturya'nın içten bir müttefik olabileceğine inandırmaya çalışarak, Fransa'yı aptal yerine koyuyor.

Sir Hamilton'un çarla görüşmesine ait raporu Londra'ya 19 Mart tarihinde gelmiştir. Artık Lord John'un yerini lord Clarendon doldurmakta ve sefinin yaptıklarını geliştirmektedir. Çarın artık gizleme gereğini duymadığı ve Türkiye ile Fransa'ya karşı hazırladığı fitneyi özdenlikle ortaya koyduğu bu hayret verici yazının alınışından dört gün sonra soylu örl, sir Hamilton'a şu mektubu gönderiyor:

"Paris'te hüküm süren tedirginlik ve heyecanın, Fransız hükümetinin, donanmasına Yunan sularına gitmesi için emir vermiş olmasının nedenini oluşturmamasını majestelerinin hükümeti üzüntü ile karşılamıştır. Ancak, Fransız hükümetinin tutumu birçok bakımdan İngiliz hükümetinin tutumundan farklıdır. İngiliz hükümetinin bildiğine göre, Fransız hükümeti, çarın Türkiye hakkında izlemeye karar vermiş olduğu politikası konusunda herhangi bir güvence almamıştır." (Bkz: Mavi Kitap, c. I, s. 90.)

Eğer çar, "hasta adamın ölmekte olduğunu" Fransa'ya da bildirseydi, onun yerini almaya ilişkin tam bir planı, onlara da haber verseydi, Fransa, kuşkusuz, Türkiye'nin yazgısı, Prens Mençikov'un yüklendiği görevin gerçek amaçları ve Rus imparatorunun "hiçbir varlık unsuru" taşımadığını iddia ettiği bir imparatorluğun bağımsızlık ve bütünlüğünü korumaktaki sarsılmaz azmi konusunda hiç kaygı ve çekingenlik duymazdı.

Aynı gün, yani 23 Mart tarihinde Clarendon örlü, sir Hamilton Seymour'a ikinci bir yazı daha gönderiyor. Ancak bu yazı Mavi Kitaplar için "pişirilip kotarılan" türden değil, St. Petersburg'un gizli yazısına gizli yanıttır. Sir Hamilton, çarla yaptığı görüşmeye ait raporunun sonunda gayet akıllıca şunu salık vermişti:

"Bundan sonra bana gönderilecek telgrafın, görüşmelerin

bağlayıcı konuları sayılmayacak hususların daha fazla gözönünde tutulmasına ya da hiç olmazsa görüşülmesine çok arzu edilen şekilde son verme etkisini yapacak bir-iki ifadeyi kapsamasını tavsiye etmeye cesaret ediyorum."

Kendini, kor-ateşi eline alabilecek gerçek kişi sayan Clarendon örlü ise, çarın çağrısı ile tam uyuşum içinde ve kendi elçisinin uyarısına karşıt davranıyor. Lord Clarendon yazısına, "Heşmetmeaplarının hükümeti, imparatorun, konu daha fazla ve içtenlikle görüşülmelidir yollu arzularını sevinerek kabul eder." diye başlıyor. Türkiye'yi parçalamakta, Fransa'ya ihanet etmekte ve Osmanlı yönetiminin devrilmesi halinde, hristiyan nüfusun özgür ve bağımsız devletler kurmaya dönük çabalarını bastırmakta çara yardım edecekleri hususunda kendilerine "cömert bir güven" için, imparator, onlar adına "fikir beyanına" tam bir hak kazanmaktadır.

Özgür bir insan olarak doğmuş olan Britanyalı, sözünü sürdürüyor:

"Gelecekteki olasılıklar hakkında bir anlaşma, elverişli, ya da fiilen mümkün olursa, *çar majestesinin sözünün*, akdedilecek herhangi bir sözleşmeye *üstün tutulması* gerektiğine majestelerinin hükümeti tamamen kanidir."

Britanya tacının hukuk danışmanları, Rusya'yla yapılmış bütün antlaşmaları, Rusya'nın çiğnemesi nedeniyle uzun süre önce, sona ermiş ilan ettiklerine göre, çarın sözü, her zaman, kendisiyle yapılacak herhangi bir ittifak kadar geçerli olmalıdır.

"Heşmetmeaplarının hükümeti, Türkiye'nin henüz varlık unsurlarını taşıdığı inancını sürdürmektedir." Bu inancın özdenliğini kanıtlamak için, örl, nezaketle ekliyor:

"Türk İmparatorluğunun günlerinin sayılı olduğu hucusunda çarın fikri açıklanacak olursa, bu ülkenin çöküşü, çar majestenizin bekler görüldüğünden çok daha erken meydana gelecektir."

Bu durumda, Calmuk'un yapması gereken şey, hasta adam ölüyor şeklindeki görüşünü açığa vurmasıydı ve adam ölüverecekti. Kıskanılası bir güç bu! Jericho'nun borazanlarına* hiç mi hiç gerek yok. İmparatorun kutsal ağzından çıkacak bir nefes yeter, Osmanlı İmparatorluğu parça parça olacaktır.

"Majestelerinin hükümeti, aşağıdaki konularda çarın düşüncelerine tamamen katılmaktadır: Bugünkü güç dengesi ve Avrupa'da barışın korunması bakımlarından İstanbul'un büyük devletlerden biri tarafından işgali kabul edilemez ve kesin olarak olanaksız

* Ürdün vadisinin batı yakasında, denizden 825 kadem aşağıda cilalı taş çağına ait bir yerleşme bölgesi. Tevrat'taki bir söylenceye göre Mısır'dan yola çıkan, Sina çölünü ve Şeria nehrini geçen Beni İsrail kavmi Jericho surları önüne geldiği zaman çaldıkları borazanlarla surları yıkmışlardı. -ç.

sayılmalıdır; bir Bizans İmparatorluğu'nun tekrar yaratılması için herhangi bir unsur yoktur; Yunanistan'ın sistematik kötü yönetimi, arazisinin genişletilmesi konusunda hiçbir teşviki yerinde kılmamaktadır; *il ve toplum yönetimine özgü koşullara sahip olmadığından*, Türkiye'nin illerinin kendisine bırakılması ya da kendi başlarına cumhuriyetler kurmalarına meydan verilmesi anarşi ile sonuçlanır."

Dikkat edilsin ki, Tatar efendisinin ayaklarına kapanan ve kölecesine onun sözlerini yansıtan Britanyalı bakan, Türkiye'de "bölgesel ya da komünal yönetim için herhangi bir maddi öz" olmadığı şeklindeki dev yalanı yinelemekten bile utanç duymuyor. Oysa Türkiye'yi şimdiye dek içerden ve dışardan gelen en ağır darbelerle karşı ayakta tutan şeyin ta kendisi, bölgesel ve komünal yaşamın büyük ölçüde gelişmiş olmasıdır. Çarın ortaya koyduğu bütün nedenleri onaylayan Britanya hükümeti böylece, onun bu nedenlerden çıkarmak niyetinde olduğu sonuçları da haklı kılmaktadır.

"Türk İmparatorluğunun dağılması olasılığı doğduğu zaman" diyor yiğit örl, "barışçıl bir çözüm bulunması için denebilecek tek yol bir Avrupa kongresi olabilir." Ama böyle bir kongrenin sonuçlarından korkmaktadır. Bu korku, İngiltere'yi Viyana Kongresinde aldatan Rusya'ya karşı değil, Fransa'ya karşıdır. Ruslar İngiltere'yi öyle aldatmışlardı ki, St. Helena adasındaki Napoléon bile "Waterloo'da ben galip gelseydim, İngiltere'ye zorla kabul ettireceğim koşullar bundan daha ağır olamazdı" demişti. İngiltere'nin korkusu, bunu yapmış olan Rusya'ya karşı değil, Fransa'ya karşıdır.

"1815 yılı antlaşmalarının bu takdirde gözden geçirilmeleri gerekir, ve böyle bir durumda, zafer kazanmış düşmanlar tarafından empoze edilmiş, kendisi için sürekli acı kaynağı oluşturan, ve ulusal onuru için sakıncalı saydığı yükümlülüklerden kurtulmak için Fransa derhal bir Avrupa savaşı olasılığına hazır bulunmalıdır."

Haşmetmeaplarının hükümeti "Türk İmparatorluğunun ayakta kalmasını", Rusya'ya karşı bir siper olsun diye arzu etmiyor, ya da bu imparatorluğun çökmesi, İngiltere'yi, Doğuda *taban tabana ters* olan çıkarlarından ötürü Rusya'yla savaşa sürükler düşüncesiyle istimiyor. Oh! hayır, diyor örl. "*Doğuda Rusya ile İngiltere'nin çıkarları tümünden özdeştir*." İngiltere Türkiye'yi, Doğuya ilişkin herhangi bir düşünceyle değil, ama "*Doğuda yaratılacak herhangi bir büyük sorunun, Batıda anlaşmazlık kaynağı haline geleceğine inandığı için*" ayakta tutmak istiyor. Bu durumda bir Doğu Sorunu, *Batılı devletlerle Rusya arasında değil, ama Batılı devletlerin kendi aralarında bir savaşa —yani İngiltere'yle Fransa arasında bir*

savaşı— yolaçabilir. Bu satırları yazan aynı bakan ve onaylayan arkadaşları bizleri aptal yerine koyuyorlar ve her ne kadar "Doğuda Rusya'yla İngiltere'nin çıkarları tümünden özdeş" ise de, "Doğuda yaratılan bir sorun" nedeniyle, İngiltere ve Fransa'nın, Rusya'ya karşı ciddi bir savaş vereceğine bizi inandırmaya çalışıyorlar.

Cesur örl daha da ileri gidiyor. Acaba, Türk İmparatorluğunun çökmesinin ve dağılmasının "zorunlu sonucu" diye ilan ettiği *İngiliz-Fransız savaşından* neden korkmaktadır? Fransa'yla savaş, kendi başına pek tatlı bir şey olabilir. Ama böyle bir savaşla ilişkili şu nazik koşul var:

"Batıdaki her büyük sorun devrimci bir nitelik kazanır, ve tüm toplumsal sistemin gözden geçirilmesini kapsar ki, Kıtadaki hükümetlerin böyle bir duruma hazır olmadıkları kesindir.

"Burjuva toplumun düzeyinin altında mayalanmakta olan malzemenin neler olduğunu çar tamamen bilmektedir, ve barış zamanında bile ne kadar kolaylıkla patlak vereceklerinin farkındadır. Bu itibarla çar majesteleri, ilk top güllesinin, kaçınılmaz şekilde savaşın getirdiği acılardan çok daha uğursuz koşulların var olmasının işaretini oluşturacağı fikrine elbette karşı çıkmayacaktır."

İşte, diye haykırıyor barış taciri, "işte haşmetmeapları hükümetinin *fielaketi önleme* çabası bundandır". Türkiye'nin paylaşılmasının gerisinde Fransa'yla savaş ve Fransa'yla savaşın gerisinde de devrim pusu kurmuş olmasa, haşmetmeaplarının hükümeti de Büyük Türk'ü yutmaya en az Kazak hazretleri kadar hazır olurdu.

Rus hükümetinden, sir H. Seymour aracılığıyla alınan buyrultular doğrultusunda, kahraman Clarendon, yazısını "imparatorun âlicenaplığına ve adalet duygularına" seslenerek bağlıyor.

Örlümüzün 5 Nisan 1853 tarihli ikinci bir mektubunda da sir Hamilton'a, Rus hükümetine şu hususları bildirmesi emrediliyor:

"Vikont Stratford de Redcliffe tekrar görevinin başına dönmek talimatı almıştır, ve kendisi gibi yüksek mevkili, ve Türk sorunları hakkında geniş bilgi ve deneyim sahibi biri tarafından gelmesi halinde Babıâlinin ılımlı bir tavsiyeye daha çok kulak vereceği için majestelerinin kendi elyazısıyla kaleme alınmış bir mektup, vikontun görevine özel bir nitelik kazandırmaktadır. Vikont, Babıâliye, hristiyan uyruklarına karşı azami ılımlılıkla davranmasını tavsiye edecektir."

Bu ayrıntılı talimatı veren aynı Clarendon, 23 Mart 1853 günlü gizli telgrafında ise şöyle yazmaktadır:

"Hristiyanlara karşı davranış sert değildir, ve Babıâlinin uy-

ruklarının bu bölümüne karşı göstermekte olduğu hoşgörü, Türkiye'yi barbar bir devlet olarak küçümseyen bazı hükümetler için pekala örnek teşkil edebilir."*

Bu gizli mektupta, açıkça belirtildiğine göre, Lord Stratfort, İstanbul'a sultanın gözünü yıldırmanın en yetenekli üstelik gönüllü aracı olarak gönderilmiştir. Bu soylu kişi öteden beri Rusya'nın kişisel hasmı rolünü oynadığı için, onun gönderilmesi o günlere ait hükümet belgelerinde, çara karşı kuvvetli bir gösteri olarak sunulmuştur.

Kamaraya sunulan gizli belgeler dizisi, Rusya'nın muhtırasıyla bitiyor. Bu muhtırada Nikola, doğuda patlak verebilecek aşırı bir gelişmeden kaçınmak için özellikle zorunlu olabilecek siyasal düzenlemeler konusunda kendi görüşüyle İngiltere hükümetinin görüşünün uygun düştüğünü anladığı için kendini kutluyor.

Muhtıra 15 Nisan 1853 tarihli. Bu muhtırada, "Türk hükümetini ömürlü yapabilmenin en iyi yolunun, o *hükümeti, bağımsızlığını ve onurunu kıracak bir tutum takınarak aşırı isteklerle taciz etmeme yolu olduğu*" belirtiliyor. Oysa Clarendon örlünün Lordlar Kamarasında belirttiği gibi, küstah "sözlü nota"sını 19 Nisan günü gönderen ve "bereket versin kullandığı dil diplomaside hayli ender olan" Mençikov'un oynadığı güldürüdeki hareket çizgisi bundan başka bir şey değildi. Ama lord hazretleri, çarın, hasta adamı nezaketle idare etmekte kararlı olduğuna daha çok inanmıştı. Kazak, prenslikleri işgal edince, lordun inancı herhalde daha da kuvvetlenmiştir.

Karma hükümet bu lekeleyici belgelerden kurtulmak için sadece bir boşluk bulmuştur. Prens Mençikov'un yüklendiği görevin görünen amacı, diyorlar, kutsal yerler sorunuydu, Türkiye'nin bölüşülmesine ilişkin yazışmalar, belirli olmayan ilerideki bir döneme aitti. Ama çar, ilk muhtırasında onlara, Türkiye'nin çökmesi sorununun, "uyuyan, hayali bir sorun, çok uzak bir olasılık" olmadığını; İngiltere hükümetinin "Karadağ ve kutsal yerler konusundaki anlaşmazlıkları, ağırlık bakımından, alelde diplomasinin uğraşması gereken güçlükler gibi görürken" yanıldığını; kutsal yerler sorununun "çok ciddi bir aşamaya" girebileceğini ve bir "felakete" götürebileceğini açıkça söylemişti. Onlar kutsal yerler sorununda sadece çara haksızlık edildiğini değil, ama sultanın onbir milyon uyuğu üzerinde çarın "antlaşmalarla onaylanmış, özel bir koruyuculuk hakkı bulunduğunu" kendi kendilerine itiraf etmişlerdi. Bu durumda onlar, Babıâliye Mençikov'un isteklerini kabul etmesi yo-

* Bu makalede geçen alıntıların büyük bir kısmı Almancadan (*Werke*, 10, s. 152-160) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

lunda baskı yapmayı başaramadıkları zaman, çar, 1844 muhtırası-
nın ruhuna, bizzat onların kendisiyle anlaşmalarına ve *ce monsie-
ur*'yü öldürmeye karar verdiği zaman "kendisine düşüncesizce za-
rar verilemeyeceğine" dair sir G. Hamilton Seymour'a yaptığı sözlü
açıklamaya uygnu davrandı. Çarın onlara karşı haklı olup olmadığı
sözkonusu değil, sözkonusu olan tek şey, şu anda bile, onların,
çarın "işine yarayıp yaramadığı"dır. Bu belgeleri yakından incele-
yen herkesin açıkça görmek durumunda olduğu nokta şudur: Bu
rezil olmuş hükümet işbaşında kalırsa, İngiltere halkı, tahtı, parla-
mentoyu ve —hem İngiltere'nin dünyadaki yerini koruma iradesini
hem yetisini yitirmiş olan— yönetici sınıfları hep birlikte silip sü-
pürecek dehşet verici bir devrime, salt dış ihtilatlarla (*complica-
tion*) sürüklenebilir.

St. Petersburg Gazetesi eliyle karma hükümeti, kendi alçaklı-
ğının gizli kanıtlarını açıklamaya çağırarak Nikola kendi düstu-
runa bağlı olduğunu ortaya koydu: "*Je ha's ceux qui me résistent;
je méprise ceux qui me servent.*"*

New-York Daily Tribune
n° 4045, 5 Nisan 1854

KARL MARX

* Bana karşı direnenden hoşlanmam, bana hizmet edeni adam yerine koymam.

SAVAŞ İLAN EDİLDİ — MÜSLÜMAN VE HİRİSTİYAN

Londra, Salı, 24 Mart 1854¹⁸⁴

Savaş, en sonunda, ilan edilmiş bulunuyor. Kraliçeliğin yazısı parlamentonun her iki meclisinde —Lordlar Kamarasında Lord Aberdeen, Avam Kamarasında ise Lord J. Russell tarafından— okundu. Bu yazı, alınmak üzere olan önlemleri, "Rusya'nın Türkiye'ye saldırılarına karşı duracak faal adımlar" diye tanımlıyor. Yarı The London Gazette¹⁸⁵ resmî savaş bildirimini yayınlayacak, cuma günü de kraliçenin yazısına verilecek karşılık üzerinde parlamento görüşmeleri yapılacaktır.

İngiltere'nin savaş ilanıyla, aynı zamanda, Louis Napoléon da kendi senatosuna ve *Corps Législatif** benzer bir yazı gönderdi.

Çara İngiliz-Fransız *ultimatissimum*'unu götüren Kaptan Blackwood, geçen cumartesi günü, Rusya'nın bu kağıt parçasına verecek bir yanıtı olmadığı karşılığıyla döndükten sonra, Rusya'ya karşı savaşın artık daha fazla ertelenmesi olanaksızdı. Kaptan Blackwood'un üstlendiği görev, aslında hiç de yararsız olmamıştı. Bu görev, Rusya'ya mart ayını, yani Rus ordusu için yılın en tehlikeli ayını kazandırmıştı.

Çar ile İngiltere hükümeti arasındaki gizli yazışma, hükümete karşı komuoyunun öfkesini parlatacak yerde, günlük ve haftalık basının, gerçekten böyle ulusal bir hükümete sahip olduğundan dolayı İngiltere'yi kutlaması için —*incredible dictu***— bir işaret ol-

* Yasama Kurumu. —ç.

** İşin garipliğine bakın ki. —ç.

du. Ama anladığıma göre, hükümetin gerçek tutumunu gözlerine perde çekilmiş Britanya halkına göstermek ve gözünü açmak amacıyla bir toplantı yapılacak. Toplantı gelecek perşembe günü, Store sokağındaki konser salonunda olacak. Toplantıya Lord Ponsonby'nin, Layard'ın, Urquhart'ın vb. katılması bekleniyor.

*Hamburger Correspondent*¹⁸⁶ gazetesi şu haberi veriyor:

"Ayn 16'sında St. Petersburg'tan buraya gelen raporlara göre, Rus hükümeti, Doğu Sorununa ilişkin resmî belgeleri açıklamaya devam edecektir. Açıklanmasına karar verilmiş belgeler arasında Prens Albert'in yazmış olduğu bazı mektupların da bulunduğu söylenmektedir."

Kraliyet mesajının Alt Kamarada okunduğu aynı akşam, hükümetin ilk *yenilgisine* o oturumda uğramış olması dikkate değer bir olaydır; "Poor-Settlement and Removal Bill" in¹⁸⁷ ikinci okunuşu, hükümetin çabalarına karşın 209 oya karşı 183 oyla 28 Nisana ertelendi. Hükümeti bu yenilgiye uğratan, Mylord Palmerston'dan başkası değildir.

Öğrendiğimize göre, bu ayın 12'sinde Fransa, İngiltere ve Türkiye arasında üçlü bir ittifak antlaşması imzalanmış bulunuyor,¹⁸⁸ ancak gene öğrendiğimize göre, sultanın kişisel dileğine karşın, ulema *takımı* tarafından desteklenen Şeyhülislam, Türkiye'deki hristiyanların durumundaki değişikliklere ilişkin yüklenilere *fetva*¹⁸⁹ vermeyi, Kuranın ilkelerine karşıt olduğu gerekçesiyle kabul etmemiştir. Lord Derby'nin aşağıdaki gözlemine yolaçan bu haberin büyük önem taşıdığı kabul edilmelidir:

"İngiltere, Fransa ve Türkiye arasındaki bu antlaşmada, karşıtı bulunduğumuz Rus koruyuculuğuna hiç değilse eşit sayılması gereken bizim tarafımızdan bir koruyuculuk yönetiminin kurulması hakkında maddeler bulunduğu konusunda son günlerde ortada dolaşmakta olan söylentilerde bir gerçek payı bulunup bulunmadığının hükümet tarafından açıklanması hususunda en içten umutlarımı dile getirmek isterim."

Bugünkü *The Times*, hükümet siyasetinin, Lord Derby'nin siyasetiyle taban tabana karşıt olduğunu ilan ediyor ve ekliyor: "Eğer müftünün ya da ulemanın bağınazlığı, bu siyasete ciddi olarak direnmekte başarılı olduysa, buna derinden esef duymamız gerekir."

Türk hükümetiyle Türkiye'deki ruhani otoriteler arasında varolan ilişkilerin yapısını ve Babıâlinin hristiyan uyruklarının korunması sorunuyla —ki görünüşe göre Doğu ihtilatının dibinde bu sorun yatıyor— ilgili olarak Türk hükümetinin içinde bulunduğu güçlükleri anlamak için olayın geçmişine ve gösterdiği gelişmelere, bir gözatmak gerekiyor.

Kuran ve ondan doğan müslümanlık yasaları, birbirinden farklı olan halkların coğrafyasıyla etnoğrafyasını, iki ulus, iki ülke şeklinde basit ve kolay bir ayrıma indirger: Müminler ve Kafirler. Kafirler "*harbî*"dir, yani düşmandır. İslamiyet, kafirler milletini reddeder. Böylece müslümanlarla inançsızlar arasında sürekli bir düşmanlık hali yaratır. Bu anlamda Berberi devletlerinin¹⁹⁰ korsan gemileri, islamın kutsal donanmasıdır. Peki öyleyse, Babiâlinin hristiyan uyruklarının varlığı Kuranla nasıl bağdaştırılacaktır?

Müslüman yasaları şöyle demektedir: "Bir kentin teslim olması, ve orada oturanların müslüman bir hükümdarın reayası olmaya razı olmaları halinde, bu gibiler haraç [hristiyan ahaliden alınan vergi] öderler; böylece bu insanlar, müslümanlarla bir savaş bırakışması sağlarlar, ve kimse artık mallarına elkoyamaz ya da evlerini alamaz. ... Bu durumda onların eski kiliseleri, mallarının bir bölümü sayılır; oralarda ayinlerini yapabilirler. Ancak yeni kilise yapmalarına izin verilmez. Yalnız mevcutları tekrar yapıp, yıkık bölümlerini onarmak hakkına sahiptirler. Belirli zamanlarda eyalet valilerinin gönderdiği komiserler, onarım işleri bahanesiyle yeni binaların yapılmış olup olmadığını saptamak için hristiyanların kiliselerini ve kutsal yerlerini teftiş etmekle görevlidirler. Bir kent zor kullanarak zaptedilirse, orada oturanlar, kiliselerini ancak konut ya da sığınak olarak kullanmaya devam edebilirler, ama oralarda ayin yapamazlar."¹⁹¹

Avrupa Türkiye'si'nin büyük kesimi gibi İstanbul da teslim olduğu için, özellikle, müslümanların koruyuculuğunu kabul etmelerinin sonucu olarak, oradaki hristiyanlar, bazı ayrıcalıklara sahiptirler. İşte hristiyanların, müslüman yasaları altında müslümanlar tarafından yönetilmeye razı olmaları, onların ruhani önderi olan İstanbul Patriğinin, aynı zamanda, hristiyanların siyasal temsilcisi ve baş yargıcı olması, sırf bu koşulun ürünüdür. Osmanlı İmparatorluğu'nda, her nerede bir Rum ortodoks reaya topluluğu görürsek, orada başpiskoposlar ve piskoposlar, yasa gereği, bölgesel meclisin üyesidirler ve Rumlara salınan vergiyi, Patriğin gösterdiği doğrultuda bölüştürürler. Dindaşlarının davranışlarından Babihaliye karşı Patrik sorumludur. Kendi kilisesinin reayasını yargılama hakkıyla donatılan Patrik, bu hakkı, kendi bölgeleri için metropolitlerle piskoposlara bırakır. Bunların vereceği kararların, Babiâlinin memurlarıyla kadılar tarafından uygulanması zorunludur. Bunlar, para ve hapis, falaka ve sürgün gibi cezalar vermek yetkisine sahiptirler. Bunun yanı sıra, kendi kiliseleri de, onlara, afaroz yetkisini tanımıştır. Para cezalarından ayrı olarak sivil ve ticari davalardan değişik oranlarda harç da alırlar. Din adamları

sınıfının her kademesinin, parayla belirtilmiş bir bedeli vardır. Patrik, o makama atanabilmek için Divana büyük bir vergi öder, ancak o da başpiskoposlukları, piskoposlukları kendi dinine mensup din adamlarına satar. Başpiskoposlarla piskoposlar ise ödediklerini, daha alt makamları satarak ve papazlardan alınan haraçlarla karşılarlar. Bu alt kademe sahipleri ve papazlar ise, üstlerinden satın aldıkları gücü kendi kiliseleri çerçevesinde perakende olarak satarlar, vaftiz, evlendirme, boşama, vasiyet gibi işlerin ticaretini yaparlar.

Bu *exposé*'nin açıkça gösterdiği üzere, Türkiye'deki Rum ortodoks hristiyanlar üzerindeki Tanrısal yönetimin (*theocracy*) dokusu ve hristiyan toplumun tüm yapısı, özünü, reayamın, Kuran çerçevesinde başeğmesi esasından alır. Bu başeğme karşılığında, Kuran, onları kafirler olarak —yani sadece dinsel anlamda bir ulus— kabul eder ve onların din adamlarının dinsel ve dünyasal yetkilerini onaylar. Bu durumda onların Kuran çerçevesinde başeğişlerine, medeni özgürlükle son verirsiniz, aynı zamanda onların kendi din adamlarına başeğişlerini de ortadan kaldırmış olursunuz ve böylece toplumsal, siyasal ve dinsel ilişkilerinde bir devrimi kışkırtırsınız. Bu devrim her şeyden önce ve kaçınılmaz olarak onları Rusların eline teslim eder. Eğer Kuranın yerine bir *code civil** koyacaksanız, Bizans toplum yapısını tümünden batılılaştırmamız gerekir.

Müslümanlarla onların hristiyan uyrukları arasındaki ilişkileri anlatırken bir soru daha var: Müslümanlarla inançsız bir yabancı arasındaki ilişkiler nedir?

Kuran bütün yabancıları düşman olarak kabul ettiği için, hiç kimse, önceden önlemini almaksızın bir müslüman ülkesine gitmeye cesaret edemez. Bundan ötürüdür ki, bu tür bir halkla ticaret yapma şansını denemek isteyen Avrupalı ilk tacirler, başlangıçta kişisel olan, ama sonradan tüm kendi uluslarına genişletilen bazı ayrıcalıkları ve özel işlem görme hakkını elde etmişlerdir. Kapitülasyonların kaynağı da budur. Kapitülasyonlar, Babıâlinin, değişik Avrupa uluslarına bahsettiği ve onların uyruklarına müslüman ülkelere serbestçe girme, sükunet içinde işlerini görme ve dinsel inançları doğrultusunda tapınma yetkisini veren imparatorluk izin belgeleri ve ayrıcalık mektuplarıdır. Kapitülasyonlar, taraflar arasında görüşülen ve karşılıklı yararlar ve ödünler verilmesi koşuluyla kabul edilen antlaşmaların tersine, karşılıklı değildirler. Antlaşmalardan bu esaslı noktada ayrılırlar. Antlaşmaların tersine kapitülasyonlar, hak tanıyan hükümetin verdiği tek yanlı **ödünler**dir. Bunun sonucu olarak, veren hükümet tarafından arzu edildiği

* Medeni hukuk. —ç.

anda geri alınabilirler. Babiâli birçok kez, bir ulusa tanıdığı ayrıcalıkları başkalarına da genişleterek ayrıcalık olmaktan çıkarmış ya da ayrıcalık tanımaya devam etmeyi reddederek bu hakları iptal etmiştir. Kapitülasyonların bu güvenilmezlik niteliği, onları, öteden beri anlaşmazlıkların ve elçi şikayetlerinin ve her yeni hükümdarla birlikte yenilenen birbiriyle çelişkin muazzam bir nota alış-verişi ve fermanların konusu yapmıştır.

Babiâlinin hristiyan uyrukları —reaya— üzerinde değil, ama Türkiye'yi zayeret eden ya da orada oturan dindaşları üzerinde yabancı devletlerin *koruyuculuk* hakkı da bu kapitülasyonlardan çıkmıştır. Böyle bir koruyuculuk elde eden ilk devlet Fransa'dır. Fransa ile Osmanlı Babıalisi arasında 1535'te Büyük Süleyman'la Francis I arasında, 1604'te Ahmet I ile Henry IV arasında ve 1673'te Mustafa II ile Louis XIV arasında yapılan kapitülasyonlar, "Fransa sarayı ile Osmanlı Babiâlisi arasında yapılan antlaşmalar, eski ve yakın zamana ait kapitülasyonlar" adı altında derlenmiş, yenilenmiş, teyit edilmiş, yenileriyle genişletilmiştir.

Bu antlaşmanın 32'nci maddesi, hangi ulustan olurlarsa olsunlar, Fransa'nın dinine bağlı olan manastırlar ile, kutsal yerleri ziyarete giden Fransızlar üzerinde Fransa'nın koruyuculuk hakkı bulunduğu hükmünü taşır.

Rusya, Fransa örneğini taklit ederek, 1774 yılında, bir *antlaşmaya*, Kaynarca antlaşmasına kapitülasyonu koydurtan ilk ülke olmuştur. Bu durumun ardından 1802'de Napoléon, kapitülasyonun varlığını ve sürdürülmesini bir antlaşmanın maddesine konu yapmanın, böylece kapitülasyonlara ikili bir sözleşme niteliği vermenin uygun olacağını düşünmüştür.

Peki, kutsal yerler sorunu ile koruyuculuğun ilişkisi ne?

Kutsal yerler sorunu, Kudüs'te yerleşmiş Rum-hristiyan toplulukların, onların kutsal topraklarda ellerinde bulunan yapılarının, özellikle Kutsal Mezar Kilisesinin* koruyuculuğu sorunudur. Ancak, burada, elde bulundurmaktan, mülkiyet hakkı anlaşılmamalıdır. Çünkü Kuran, mülkiyet hakkını hristiyanlara tanımamış, yalnızca *kullanma* hakkı tanımıştır.. Bu *kullanma* hakkı, öteki toplulukların aynı yerde tapınmalarını engeller. Bu kutsal yerleri elde bulunduranların, anahtarları elde tutmaktan, yapıya girmekten, onarmaktan, kutsal lambayı yakmaktan, süpürgeyle odaları temizlemekten, zenginliğin Doğusal simgesi olan halıları sermenin ötesinde başka bir ayrıcalıkları yoktur. Hristiyanlığın kutsal yerde tepe noktasına yükselişi gibi, koruyuculuk sorunu da orada en

* İsa'nın öldükten sonra ve inanişe göre yeniden dirilişine kadar gömülü kaldığı mezarın yanında kurulan kilise. —ç.

yüksek noktasına çıkmıştır.

Kutsal yerlerin ve Kutsal Mezar Kilisesinin bazı bölümleri Katoliklerin, Rumların, Ermenilerin, Habeşlerin, Suriyelilerin ve Kıptilerin elindedir. Bütün bu değişik hak iddiacıları arasında, orada bir çelişki başgöstermiştir. Bu dinsel kavgada, Doğudaki etkileri sorununu gören Avrupa hükümdarları, ilkin o toprakların efendilerine, durumlarını kötüye kullanan bağınaz ve açgözlü paşalara seslenmişlerdir. Başbelası bir *systeme de bascule** uygulayan Osmanlı Babîâlisi ve temsilcileri, sırayla Katolikler, Rumlar ve Ermenilerden yana davranmışlar, hepsinden altın istemişler ve almışlar, herbirine kıs kıs gülmüşlerdir. Ermeniler daha dolu bir ke-seyle geldikleri zaman, Katolikler ele geçirmeye çalıştıkları kutsal bir yerde haklarını doğrulayan bir fermanı Türklerden pek alamamışlar, Ermenilere derhal çelişkin bir ferman verilmiştir. Babîâlinin birçok fermanında ve temsilcilerin "*hüccet*"lerinde (kararlar) resmen kaydedilen sahte ve yanlış unvanları nasıl elde edeceklerini bilen Rumlara karşı da aynı taktikler uygulanmıştır. Zaman zaman da sultan hükümetinin kararları, Suriye'de paşaların ya da aşağı düzeydeki temsilcilerin tamahı ve kötü niyeti sonucu, işletilmemiş, boşa çıkarılmıştır. Sonunda yeniden görüşmelere başlamak, yeni komiserler atamak ve yeni para fedarakhlıklarında bulunmak zorunlu hale gelmiştir. Babîâli eskiden para için yaptıklarını, şimdi korunabilmek ve kendisinden yana davranılmasını sağlayabilmek düşüncesiyle, korkudan yapıyor. Fransa ile katoliklerin isteklerine hakkaniyetle davranan Babîâli, aynı hakları çabucak Ruslar ile Rumlara da tanımış ve böylece, karşılamakta güçsüz kaldığını hissettiği bir fırtınadan kaçınmıştır. Hiçbir tapınak, hiçbir kilise (*chapel*) ve Kutsal Mezar Kilisesinin hiçbir taşı yoktur ki, değişik hristiyan topluluklar arasında kavgı konusu yapmak amacıyla dokunulmamış olsun.

Kutsal Mezarın çevresinde, değişik hristiyan mezheplerinin biraraya geldiğini görüyoruz. Hepsinin dinsel iddialarının gerisinde birçok siyasal ve ulusal düşmanlık gizlidir.

Kudüs ve kutsal yerlerde, değişik dinden uluslar yaşıyor: Katolikler, Rumlar, Ermeniler, Kıptiler, Habeşler ve Suriyeliler. 2.000 Rum, 1.000 Katolik, 350 Ermeni, 100 Kıptî, 20 Suriyeli, 20 Habeş var — toplam 3.490 kişi. Osmanlı İmparatorluğu'nda 13.730.000 Rum, 2.400.000 Ermeni ve 900.000 Katolik görüyoruz. Bunların herbiri de kendi arasında ayrıca bölümlere ayrılmaktadır. Yukarda sözünü ettiğim Rum ortodoks kilisesini, yani İstanbul Patriğini ruhani önder olarak tanıyan, esas itibarıyla, çarı tanıyan Rus orto-

* Ağırlık sistemi. —ç.

doks kilisesinden ve başlıca otoriteleri Atina'daki kral ile Synod olan Helenlerden büyük ölçüde ayrılırlar. Bunun gibi Katolikler de Roma Katoliklerine, Birleşik Rumlara ve Marunilere bölünmüşlerdir. Ermeniler, Greguar Ermenileri ile Katolik Ermenilere ayrılmışlardır. Aynı bölünme Kıptilerle Habeşler için de doğrudur. Kutsal yerlerdeki üç egemen din topluluğu Rumlar, Katolikler ve Ermenilerdir. Katolik kilisesinin, esas olarak, Latin soyunu; ortodoks kilisesinin Slavları, Türk-Slavları ve Helen soylarını; ve öteki kiliselerin de Asya ve Afrika soylarını temsil ettikleri söylenebilir.

Kutsal Mezarı çembere almış bütün bu insanların, rahiplerin önderliğinde verdiği savaşı düşünün. Göründüğüne göre de, düşmanlıklarının nedeni, Beytulla mağarasından* bir yıldız, bir duvar halısı, bir mabet anahtarı, bir mihrap, bir kutsal yer, bir iskemle, bir minder — gülünç bir üstünlük yarışı!

Böyle bir kilise savaşını anlayabilmek için, önce onların yaşam biçimini, ikinci olarak da yerleşme usullerini gözden geçirmek gerekir. Son zamanlarda oraları dolaşmış olan bir gezgin tüccar şöyle diyor:

"Çeşitli ulusların bu dinsel döküntüleri, Kudüs'te birbirinden bölünmüş, birbirine düşman ve birbirine güvenmeksizin sürekli olarak hacıların katılmasıyla taraftar toplayarak ve bulaşıcı hastalıklar ve yoksulluk yüzünden büyük bölümü durmadan ölen göçebe bir halk olarak yaşarlar. Avrupalı ya ölür ya da birkaç yıl sonra Avrupa'ya geri döner, paşalar ve muhafızları Şam'a ya da İstanbul'a gider, Araplar ise çöle kaçarlar. Kudüs, herkesin bir kez gittiği, ama hiç kimsenin kalmadığı bir yerdir. Kutsal kentteki herkes hayatını dini vasıtasıyla kazanır — Rum ortodokslar ya da Ermeniler, her yıl Kudüs'ü ziyaret eden 1.200 ya da 1.300 hacıdan, katolikler ise Fransa'da, İtalya'da ve başka yerlerdeki dindaşlarının gönderdiği bağış ve sadakalarla geçinirler."**

Hristiyan uluslar, manastırlarının ve tapınaklarının yanı sıra, Kudüs'te, Kutsal Mezar Kilisesine eklenmiş küçük konutlara ya da hücrelere sahiptirler. Buralarda rahipler oturur, gece-gündüz bu kutsal yeri gözlemek zorundadırlar. Belli aralıklarla, görevlerini kardeşleri yüklenir, onlar azledilirler. Bu hücrelerin sadece bir kapısı vardır, tapınağın içine doğru açılır, bu arada korucu rahipler yiyeceklerini ufak bir kapı aracılığıyla dışardan alırlar. Kilisenin kapıları kapalıdır ve Türkler tarafından korunur. Türkler bu kapıları paradan başka hiçbir şey için açmazlar, tamahları doyarsa ya

* İnanışa göre İsa'nın doğduğu mağara. —ç.

** Makaledeki alıntılar, Almancadan (*Werke*, 10, s. 160, 170, 175) çevrilmiştir. — *Sol Yayınları*.

da canları isterse kapatırlar.

Kilise adamları arasındaki kavga en zehirli olanıdır, demişti Mazarin. Şimdi, sadece bu tapınakların içinde değil, ama o tapınakların sırtından hep beraber yaşamak durumunda olan bu kilise adamlarını düşünün!

Bu resmi tamamlamak için, katolik kilisesi papazlarının hemen hemen tümünün Romalı, Sardinyalı, Napolili, İspanyol ve Avusturyalı olduğunu, Fransa'nın koruyuculuğunu hepsinin kışkandığını, Avusturya'nın, Sardinya'nın ya da Napoli'nin koruyuculuğunu yeğ tutacak olduklarını, Sardinya ve Napoli krallarının her ikisinin birden Kudüs kralı unvanını da aldıklarını, kudüs'ün yerleşik halkının 15.500 kadar olduğunu, bunların 4.000'inin müslüman, 8.000'inin Yahudi olduğunu anımsamakta yarar var. Tüm nüfusun aşağı yukarı dörtte-biri kadar olan ve Türkler, Araplar, Fashılardan oluşan müslümanlar, İstanbul'daki hükümetlerinin zayıflığından etkilenmedikleri için, her bakımdan kentin efendisidirler. Kudüs'teki Yahudilerin sefalet ve ıstırabının bir eşi hiçbir yerde görülemez. Sinagogların bulunduğu Sion dağı ile Moriah arasında pis mahallede, *hareth-el-yahud* denen ve kentin en pis yeri olan bu mahallede otururlar. Müslümanların baskı ve hoşgörüsüzlüğünün sürekli olarak hedefidirler, Rumların hakaretine uğrarlar, katoliklerden eza görürler ve sadece Avrupa'daki kardeşlerinin aktardığı kıt sadakayla yaşarlar. Ancak Yahudiler yerli değildirler, başka başka ülkelerden, uzaklardan gelmişlerdir, kendilerini Kudüs'e çeken tek şey, Jehoshaphat vadisine yerleşme ve halasın beklendiği yerde ölme arzusudur.

Bu Yahudilerin sefaletine sefalet katmak için olsa gerek, İngiltere ile Prusya, açık amacı Yahudilerin dinini değiştirmek olan bir Anglikan piskoposunu, 1840'ta Kudüs'e atamışlardır. Piskopos 1845'te öldüresiye dövülmüş, Yahudiler gibi, hristiyanlar ve Türkler tarafından da alaya alınmıştır. Piskoposun, Kudüs'teki tüm dinlerin belki de ilk ve tek birleşme nedeni olduğu söylenebilir.

Şimdi artık anlaşılacaktır ki, kutsal yerlerdeki hristiyanların ortak tapınmaları (ibaretleri), inançlıların birbirinden ayrı mezhepleri arasında, sürekli olarak, umutsuz bir İrlanda kavgasına gelip dayanmıştır. Bu kutsal kavgalar, yalnız ulusların değil, aynı zamanda soyların kirli savaşını da gizlemektedir. Batılılara gülünç, Doğululara her şeyden önemli görünen kutsal yerlerin korunması, Doğu Sorununun hiç durmaksızın ortaya çıkarılan, sürekli olarak bastırılan, ama hiçbir zaman çözümlenmeyen aşamalarından biridir.

RUSYA İLE SAVAŞ

Londra, Salı, 4 Nisan 1854

Bir Fransızın duygularına, Voltaire'in Shakespeare'e, sarhoş-yabani diye ad takmasına yolaçacak kadar ters gelen İngiliz trajedisinin tekliği,¹⁹² onun, yüksekle tabanın, korkunçla gülücün, kahramanca olanla maskaraca olanın garip bir karışımı olmasından gelir. Ama Shakespeare hiçbir yerde, bir kahramanlık dramının giriş konuşmasını bir palyaçoya bırakmamıştır. Bu buluş, karma hükümetindir. Lord Aberdeen hazretleri, bir İngiliz palyaçosunun değilse bile en azından bir İtalyan *pantaloön*'unun* rolünü oynamıştır. Bütün büyük tarihsel hareketler, olayları yüzeyden gören gözlemciye, sonunda, bir ortaoyunu ya da en azından beylik, alelade bir şey gibi görünür. Ama ortaoyunuyla başlamak, sadece, *Rusya'yla Savaş* adlı trajediye özgü bir şey olsa gerek. Bu trajedinin giriş konuşması, cuma akşamı parlamentonun her iki meclisinde okundu, hükümetin yazısıyla hükümetin yanıtı aynı anda görüldü. Buckingham sarayında, tahtında oturan kraliçeye dün verilmek üzere, oybirliğiyle onaylandı. Lordlar Kamarasındaki görüşmeler kısaca aktarılabilir. Konu üzerinde, Lord Clarendon hükümetin, Lord Derby muhalefetin görüşünü ortaya koydu. Biri işin başındaki insan olarak, öteki işin dışındaki insan gibi konuştu. Lord Aberdeen, hükümetin başındaki soylu örl, çarın "haşın" sırda-

* Dar paçalı pantolon ve terlik giyen, bunamış, yaşlı bir kişiyi temsil eden İtalyan güldürücü. -ç.

şı, Louis-Philippe'in "sevgili aziz, faziletli" Aberdeen'i, Pio IX'un "saygıdeğer centilmeni", vaazını her ne kadar alışlagelen barış sızlanmaları ile bitirdiyse de, konuşmasının esas bölümünde, Rusya'ya karşı değil de, Londra'da yayınlanan haftalık *The Press*'e savaş ilan ettiği için, bütün lord hazretleri gülmekten kırdı geçirdi. Soylu örle, Lord Malmesbury karşılık verdi. William Cobbett'in "yaşlı, budala hanım" diye nitelediği Lord Brougham, girdikleri yarışın hiç de "kolay" olmadığını keşfetti. İngiliz sömürgelerini dünyanın en sefil yerleri yapmayı hristiyan ruhuyla becermiş olan Grey örlü, Britanya halkına, savaştan sözederken kullanılan tonun, gösterilen şiddetin, çara ve onun Kazaklarına karşı gösterilen düşmanlık duygusunun, hristiyan bir ulusun savaşa girerken taşımaması gereken bir ruh olduğunu ansıttı. Hardwicke örlü, İngiltere'nin Rus donanmasıyla savaşında, zayıf olduğu kanısındaydı; Baltık denizindeki kuvvetin, iyi silahlanmış, daha önce yapıldığı gibi, yeni devşirilmiş kalabalıklarla değil —çünkü savaş gemilerinde kuru kalabalık, çarpışma sırasında kalabalıkların en berbatıdır— iyi yetiştirilmiş, disiplinli bir mürettebata sahip en az 20 savaş gemisine sahip olması gerektiği düşüncesindeydi. Lansdowne markisi hükümetten yanaydı, savaşın kısa sürmesi, kesin zaferle bitmesi umudunu dile getirdi, çünkü "bu nokta, soylu lordun kuvvet kavramının dikkate değer bir belirtisidir) "bu bir hanedan savaşı değildi, o tür savaşlar, daha geniş sonuçları kapsardı ve sona erdirilmeleri çok güçlü."

Herkesin, duygularını dile getirdiği bu tatlı *conversazione** ardından karar, *nemine contradicente*** onaylandı.

Bu *conversazione*'den elde edilebilen yeni bilgi, Lord Clarendon'ın yaptığı bazı resmî açıklamalara ve 1844 gizli muhtırasının tarihçesine özgü kaldı.

Lord Clarendon "şimdiki durumda *Fransa ile anlaşmanın*, askerî girişimlerin düzenlenmesine ilişkin olarak *karşılıklı alınıp verilmiş notalara özgü* olduğunu" söyledi. Bu durumda, İngiltere ile Fransa arasında herhangi bir *antlaşma bulunmuyor*. Avusturya ve Prusya'yla ilgili olarak Lord Clarendon, birincisinin silahlı, ikincisinin yansız bir yansızlık (*neutral neutrality*) güdeceğini, ancak "her iki ülkenin sınırları dolayında olacak böyle bir savaşta, bu iki ülkeden herhangi birinin yansızlığını koruyabilmesinin olanaksız olduğunu" söyledi. Son olarak da yakın olan savaşın getireceği barışın "ancak Türkiye'nin hristiyan uyrukları için eşit hakları güven altına alırlarsa" şanlı bir barış olabileceğini belirtti.

* İtalyancada sohbet meclisi. —ç.

** Karşıt oy olmaksızın. —ç.

Şimdi, halkların eşitlenmesini getiren bir antlaşmaya *fetva* vermeyi reddettiği için, Şeyhülislam'ın, görevinden alındığını biliyoruz. İstanbul'da Türk halkı arasında büyük bir heyecan var. Bugün gelen bir telgraf haberine göre de çar, Prusya'ya yaptığı açıklamada, eğer Batılı devletler Türkiye'ye böyle bir antlaşmayı kabul ettirmeyi başarırlarsa, prensliklerdeki askerlerini çekmeyi arzuladığını bildirmiştir. İsteddiği tek, şey, Osmanlı yönetimini kırıktır. Batılı devletler, bunu onun yerine yapmayı önerirlerse, çar onlara savaş açacak bir deli değildir kuşkusuz.

Şimdi de gizli muhtıranın, Derby'nin, Aberdeen'in, Malmesbury ve Granville'in konuşmalarında derlediğim tarihçesine gelelim. Muhtıranın, "Türkiye'ye ilişkin belli bazı girişimlerde bulunmak üzere, Rusya, Avusturya ve İngiltere arasında geçici, bazı koşullara bağlı ve gizli bir düzenleme olması, Fransa'nın bu düzenlemeye uymaya zorlanması düşünülmüştü." Lord Malmesbury'nun dilinde böyle tanımlanan bu muhtıra, çar, Aberdeen örlü, Wellington dükü ve sir Robert Peel arasındaki özel görüşmelerin sonucuydu. Aberdeen'in salık vermesi üzerine çar, dük ve Sir Robert Peel ile görüşmüştü. Muhtıranın, 1884'te çarın İngiltere'ye yaptığı ziyaretten St. Petersburg'a dönüşünde Kont Nesselrod tarafından mı hazırlandığı, yoksa imparator tarafından gönderilen bazı yazıların bir çeşit kaydı olarak İngiliz bakanlar tarafından mı düzenlendiği, Lord Aberdeen'le karşıtları arasında bir tartışma konusu olarak kalmaya devam ediyor.

Malmesbury'nun ifadesine göre, *kamaraya sunulmamış bir başka belgeyle* kanıtlandığına göre, Aberdeen örlünün bu muhtırayla ilişkisi, herhangi bir bakanın resmî bir belgeyle ilişkisinden çok başkadır. Aberdeen'in, "özünü" Fransa'ya bildirdiğini belirtmesine karşın, bu belge öteki devletlere bildirilemeyecek kadar önemli görülmüştü. Çar, belgenin özünün Fransa'ya bildirildiğinden hiçbir zaman haberdar olmadı. Belgenin hazırlanmasına Wellington düküyle Sir Robert Peel tarafından yetki verildi ve onlar tarafından onaylandı. Belge, o zamanlar Lord Derby'nin de üyesi bulunduğu Peel hükümetinin bilgisine ve incelemesine sunulmadı. Bu muhtıra, dışişleri bakanlığının alelde belgeleri arasında tutulmadı, birbirini izleyen dışişleri bakanları tarafından özel olarak korundu. Dışişleri bakanlığında da herhangi bir sureti yoktu. Lord Derby, 1844'te, Peel hükümetinin üyesi olduğu halde, dışişleri bakanlığına geldiği zaman bu belgeden haberi yoktu. Aberdeen örlü görevden ayrıldığı zaman, belgeyi bir kutunun içinde Lord Palmerston'a aktardı. Lord Palmerston, Pandora'nın Kutusunu kendisini izleyen Granville örlüne bıraktı. O, bizzat açıkladığı gibi, Rus Elçi-

si Baron Brunov'un ricası üzerine, belgeyi, dışişleri bakanı oluşu nedeniyle Malmesbury örlüne aktardı. Ama bu arada belgenin ilk onayına ilişkin olarak bir değişiklik, daha doğrusu bir tahrif yapıldığı anlaşıyor. Granville örlü, belgeyi Malmesbury örlüne gönderirken, eklediği notta, bu belgenin Rus imparatoruyla Sir Robert Peel ve Baron Brunov tarafından hazırlanmış bir muhtıra olduğunu belirtiyor, Wellington dükünün adını anmıyor. Muhtırayı, St. Petersburg hükümetinden gelme resmî bir belge olarak değil de, sırf elçinin bir notu gibi tanımlayarak sahte bir iddiada bulunmanın, muhtıranın önemini gizleme endişesinden başka bir nedeni olduğu düşünülemez.

Rusya bu belgeye öylesine önem veriyordu ki, Lord Malmesbury dışişleri bakanlığına atandıktan kırksekiz saat sonra Baron Brunov'un kendisine gelmiş, belgeyi okuyup okumadığını sormuştu. Ama Lord Malmesbury, belgeyi o ana kadar okumamıştı, çünkü göreve gelişinden birkaç gün sonraya kadar muhtıra kendisine verilmemişti. Baron Brunov, Lord Malmesbury'nun bu belgeyi okumasının gerektiğini ısrarla belirtti, muhtıranın, *Rusya'yla bütün görüşmelerin anahtarı olduğunu* söyledi. Ancak o günden sonra da, belge hakkında Derby'cilere tek sözcük söylemedi. Belki de Tory yönetimini Rus siyasetini yürütemeyecek kadar zayıf ya da geçici görüyordu. 1852 Aralık ayından Derby hükümeti düştü. Ardından karma hükümetin kuruluş haberi St. Petersburg'a ulaştıktan kısa süre sonra, 11 Ocak günü çar, bu sorunu yeniden açtı. Bu, onun, her şeye yetenekli hükümetin, bu muhtıra temeline dayalı olarak hareket edecekleri düşüncesinde olduğunun yeter kanıtıdır.

Şimdi burada, hepsi Büyük Britanya'nın başbakanlığını ya da dışişleri bakanlığını yapmış, ifadelerine hiçbir biçimde karşı durulamayacak tanıklar tarafından Lordlar Kamarasında ortaya koyan açıklamalarla karşı karşıya bulunuyoruz. İngiltere dışişleri bakanlarından birisiyle Rusya arasında, yalnız parlamentonun onayı alınmaksızın değil, üstelik öteki hükümet üyelerinden de gizli olarak ve sadece ikisinin bilgisi çerçevesinde gizli, "nihai bir bağlantı"ya —muhtıradaki kullanılan ifade bu— girilmiştir. Bu belge on yıl boyunca dışişleri bakanlığından gizlenmiş, birbirini izleyen dışişleri bakanları tarafından gizli olarak saklanmış. Herhangi bir dışişleri bakanı sahneden çekildiği zaman, Rus elçisi, Downing sokağını ziyaret etmiş ve yeni gelene, yasal yollardan temsil edilen iki ulus arasında değil, ama bazı hükümet üyeleriyle çar arasında yapılmış bonoya, gizli bonoya gözetmelerini ve St. Petersburg hükümetinde hazırlanmış Rus muhtırasının gösterdiği yolda yürümelerini salık vermiştir.

Eğer bu, açıkça anayasanın çiğnenmesi değilse, eğer bu fesat girişimi ve vatana ihanet değilse, eğer Rusya'yla bir desise düzenlemek değilse, biz bu sözcüklerin anlamını bilmiyoruz demektir.

Bu arada, suçluların —sürekli olarak kendisiyle fesat çevirmekten mahkum oldukları— Rusya'yla savaşın görünürde olduğu böyle bir dönemde, tam bir güven içinde, devlet yönetiminin başında kalmalarına neden izin verildiğini de bu açıklamalar çok iyi ortaya koyuyor. Parlamento muhalefetine de iktidara sıkıntı vermeye istekli, ama suçlayıp yargılamakta isteksiz bir yapmacıktan ibaret olmasının nedenini de gayet iyi anlıyoruz. 1844'ten bu yana bütün yönetimler suç ortağıdır. Her biri, yerini aldığı hükümeti suçlamayı ihmal ettiği ve esrarlı kutuyu sessizce kabul ettiği andan itibaren suç ortağı haline gelmiştir. Her biri, sadece sırrı korumaya kalktığı için suçludur. Bu belgeyi parlamentodan sakladıkları için fesat olayında herbirinin payı vardır. Yasalara göre, çalıntı malı saklayan da hırsız kadar suçludur. Bu nedenle, herhangi bir hukuki işlem, sadece karma hükümete değil, ama onların hasmına da, sadece bu bakanlara değil, ama temsil ettikleri meclis gruplarına da, sadece bu partilere değil, ama İngiltere'nin yönetici gruplarına da zarar verirdi.

En passant belirtmeliyim ki, Lordlar Kamarasında yapılan konuşmalar içinde sözünü etmeye değer olan tek konuşma, Derby örlünün konuşmasıdır. Ama muhtıraya ve gizli yazışmalara yönelttiği eleştirilerde —aynı şeyi Avam Kamarasındaki görüşmeler için de söyleyebilirim— korkunç muhtıra ve olağanüstü yazışmalar hakkında benim size sunduğum yazılardaki çözümlemelerden daha yeni, daha başka hiçbir şey yoktur.

"Savaş ilanı yetkisi, hükümdara ait bir ayrıcalıktır, gerçek bir ayrıcalık. Ve eğer haşmetmeapları, parlamentosunu çağırır ve onlara, savaşa girmeyi gerekli gördüğünü bildirirse, bu, Avam Kamarasının, savaşın doğruluğu ya da yalnışlığı konusunda görüşme açması için bir neden olmamalıdır. Böyle durumlarda meclislerin görevi tahtın çevresinde birleşmek ve savaşa yolaçmış olan siyaset üzerine yorumda bulunmayı, daha sonraya, anayasanın elverdiği, uygun bir görüşmeye bırakmaktır."

Disraeli, Avam Kamarası oturumunda böyle dedi ve böyle dedi öteki avamcılar. Ama gene de *The Times*'in onyedinci sütununu, onların, bu siyasete ilişkin yorumları dolduruyor. Bu niçin böyle oldu? Konuşmalar "zamansız" olduğu için nasıl olsa sonuçsuz kalacaktı. Bundan sadece Layard'ı hariç tutmalıyız. O açık açık diyor-du:

"Onun konuşması ardından, kamara, hükümetin tutumunun,

meclis araştırmasına konu olması gerektiği düşüncesine varırsa, o, kendisine böylece yüklenen görevden çekinmeye kalkışmamalı, konunun ele alınabileceği erken bir tarih saptanmasını hükümetten istemeye hazır olmalıdır."

Layard'ın Asur keşiflerinin doğruluğundan, *The Times*'ın neden kuşku duyduğunu şimdi daha iyi anlıyorsunuz herhalde.¹⁹³

Önergeyi Avam Kamarasına sunan Lord J. Russell, sadece, daha alelade olan dinleyicilerinden büyük alkış kopardığı dürüstlük, özgürlük, bağımsızlık, uygarlık gibi sözleri vurgulayışıyla ayrıldı Lord Clarendon'dan.

Onu yanıtlamak üzere söz alan Layard iki büyük acemilik yaptı. Onun dışında konuşması önemli bir konuşmaydı. Her şeyden önce, karma hükümet içinde biri ötekine karşıt unsurlar bulunduğunu ortaya koymak istedi — Rus unsur, İngiliz unsur, Aberdeen hizbi, Palmerston hizbi. Oysa bu iki hizip, Rusya'ya kölelikte, dil ve üsluplarından başka bir ayrılık göstermiyorlar. Birincisi Rusya'yı anlamadığı için ondan yanadır, ikincisi anladığı halde ondan yanadır. Bu nedenle birincisi açık bir yandaş, ikincisi gizli bir ajandır. Bu nedenle birincisi parasız hizmet eder, ikincisi paralı. Birincisi daha az tehlikelidir, çünkü İngiliz halkının husumetine açıktır; ikincisi öldürücüdür, çünkü kendisini, Rusya'ya karşı duyulan düşmanlığın somut temsilcisi haline getirmiştir. Aberdeen'in karşısına koyduğu kişi hakkında Layard'ın bilgisiz olduğunu kabul etmemiz gerekir. Aynı şeyi yapan Disraeli için ise herhangi bir mazeret sözkonusu değildir. Lord Palmerston'ı, bu muhalefet önderinden daha iyi bilen kimse yoktur. Daha 1844'te, şimdiye dek hiçbir dışişleri bakanının dış siyaseti, İngiltere'nin çıkarları için bu soylu lordun dış siyasetinden daha tehlikeli olmamıştır diyen Disraeli'dir. Layard'ın ikinci hatasına gelince, bu hata, *The times* gazetesinin, Aberdeen'in partisinin doğrudan organı olduğunu, çünkü gizli ve hizmete özel belgelerin, alınışlarından iki ya da üç gün sonra, bu gazetenin, St. Petersburg'da kararlaştırılmış alçakça alışverişlere bu ülkenin rızasını sağlama çabasını güden başyazılarının malzemesi olduğu öne sürmesidir. Layard, özellikle gazetesinin geçen yıl şubat ve mart aylarında yayınladığı yazılarını sözkonusu etmiştir. Layard, Palmerston'ın yaptığı gibi, sözkonusu malzemenin Londra'daki Rus elçiliği tarafından sağlandığı sonucuna varsaydı, daha iyi ederdi, o zaman gerek *The Times* gazetesini, gerek dışişleri bakanlığını, St. Petersburg hükümetinin organları olmakla suçlayabilirdi.

The Times'ın fikirleri nedeniyle değil, ama bu gizli haberleşmenin ihanet niteliğini oluşturan bilgilerle ilgili olarak gerçek-

te, hükümetten daha büyük bir güç olduğu görüşüyle, Layard'ın gazeteye karşı söylediği sözleri aşağıya alıyorum:

Bu gizli telgrafların ilki 23 Ocak 1853'te İngiltere'ye gelmiştir, ve aynı ayın 26'sında sözünü ettiği makalelerin ilki *The Times* gazetesinde yayınlanmıştır. Bundan sonraki telgraf 6 Şubat 1853'te gelmiş, ve dört gün sonra, aynı ayın 11'inde de şimdi alıntılarını vereceği olağanüstü bir makale yayınlanmıştır. Makalenin bir bölümünde şöyle denilmektedir: "Rus politikasının amacının, Doğuda bir yıkımı çabuklaştırmak olduğuna inanmıyoruz; kritik olmaya başlayan bir durumun tehlikelerini hafifletmek için bu ülkenin yararlı hizmetinden bir kez daha yararlanılacaktır. Türklerin acımasız ve sakat devletini Avrupa'da sürdürmek girişiminin, bereketli illerin ve büyük bir hristiyan halkının barbar bir yönetime teslim edilmesi pahasına olduğunu unutmamalıyız, ve uygarlık ve hristiyanlığın, Osmanlı fethi ile meydana gelmiş haksızlığı giderecek duruma gelmesi bizi sevindirecektir."

23 Şubat 1853'te *The Times* gazetesi, Türkiye'nin tükenmiş durumu hakkındaki çeşitli görüşlerden sonra yeniden şunları yazmaktadır:

"Azami politik köhnelik, Babîâliyi hâlâ yöneten insanlardaki her türlü yeteneğin ve dürüstlüğün yokluğu, müslüman halkın azlığı, ve devlet hazinesinin tükenmişliği, Güney Avrupa'nın en bereketli bölgelerinin bazıları, en iyi limanlar, ve en cesur ve hünerli halkı üzerindeki egemenliğiyle alay edercesine bir karşıtlık oluşturan şekilde Babîâlide birleştirilmiştir. ... Kuşku götürmeyen bu kadar büyük bir fenalığın, nispeten iyi diye politikacılar tarafından bu kadar uzun süre nasıl savunulmuş olabileceğini kavramak zordur; ve bu kadar kocaman bir imparatorluğun topraklarındaki herhangi bir değişikliğin getireceği zorlukların farkındaysak da Babîâlininki gibi bir yönetimin halen elinde bulunan böyle bir toprak üzerinde sürdürmenin olanaksız duruma geleceği zamanın yaklaşmasını —*The Times* gazetesi bu zamanın yaklaştığını nereden biliyordu?— tedirginlikten çok memnunlukla beklemek eğilimindeyiz. Belki de bu zaman, genel olarak, sanıldığından daha az uzaktadır, ve bunu belirsiz ve bir zamana kadar uzatmaya güçleri yeterli olmadığından akıllı devlet adamlarının böyle bir durum için hazırlıklı olmaları gerekebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak isteklerine düşmanca karşı koymak üzere Avusturya ile Rusya arasında karşılıklı herhangi bir planın mevcut olduğuna ya da belki öteki Avrupa devletlerinin bilgisi dışında düzenlemekte olduğuna inanmıyoruz, ve böyle bir şeyi ortaya atmaya niyetli de değiliz. Kutsal ülkedeki kutsal yerler hakkında son zamanlarda Fransız elçisinin elde ettiği fermanın koşullarıyla ne ortodoks kilisesinin başı olarak kendisinin mutabık olduğunu ne de Doğu kilisesinin böyle bir mutabakatı belirtmesine izin vereceğini Çar Nikola adına belirtmek üzere Prens Mençikov'un olağanüstü elçi olarak St. Petersburg'dan İstanbul'a gönderilmiş olduğunu düşünmek için elimizde yeteri kadar neden vardır." — *The Times* gazetesinin bunu söylerken ne demek istediğini biliriz.

Prens Mençikov'un görevi hakkındaki ilk bilgi, 14 ve 21 Şubatta sir H.

Seymour'dan gelen telgraflarda verilmiştir. Türkiye'nin bölüşülmesine ilişkin çarın komple planının tekrarını kapsayan telgrafın 6 Mart 1853'te gelmiş olduğunu belirtmek önemlidir. Daha önce de söylenmiş olduğu gibi, bunun yanıtı, ancak 23 Martta gönderilmiştir, ve hükümetin bazı üyeleri, çarın önerisini yedi gün önce almışlarsa da 13 Marta kadar kabinede hiçbir görüşme yapılmamıştır. Öteki kabine üyelerine bu öneri ilk olarak 13 Martta sunulmuştur; ama öneri, daha önce *The Times* gazetesine bildirilmiştir, çünkü telgrafın alınmasından sonraki sabah, 7 Martta, yani kabinenin iki ya da üç üyesi telgraf hakkında bilgi sahibi oldukları sırada, ve dışişleri bakanlığının hiçbir memur tarafından görülmüş olmasına olanak bulunmadan *The Times* gazetesinde çıkan ayrıntılı bir makalede ["Bravo! Bravo!"] başka şeyler arasında şunlar yazılıyordu:

"Türk İmparatorluğunun durumu ve Avrupa devletlerinin Doğu ile ilişkileri, sözkonusu fikirlerin amaçladığı planların gerçekleştirilmesi daha henüz vakitsiz ve uzak ise de, politikacıların ve özerk basının fikir sahibi olması ve bunları dile getirmesi yararlı olabilecek hususlardır. Günlük işleri görmek, ve her zaman devlet gerekleri denen yükümlülükleri yerine getirmek zorunda olan devlet adamları dar bir alanla sınırlıdırlar, ve anlaşılan, komuoyunun dikkatini ve düşüncesini daha önce gerektirmiş olmadıkça herhangi bir yeni ya da özgün fikrin değerlendirilmesine yardımcı olabilecek durumda değildirler."

Kendi ileri sürdüğü itirazlarla ilgili olduğundan, aşağıdaki sözlerin soylu lord tarafından dikkate alınmasını sağlamak çabasıdır.

"Türkiye'de ve özellikle onun Avrupa sınırlarında meydana gelen son olaylardan sözederken Lord John Russell, bu konuda, son zamanlarda ileri sürülmüş olan fikirlere karşı çıkmış olsaydı, ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğü ve bağımsızlığı hakkındaki eski öyküyü parlamentoda resmî sorumluluğun bütün ağırlığıyla yineleseydi, hiçbir biçimde hayret etmezdik. Ama bizi, buna benzer düşünceler etkilemez."

Soylu lordun karşı çıkmış olduğunu yazar nereden biliyordu? ["Bravo!"] Makale şöyle devam etmektedir: "Bu nedenle, o, imparatorluğun parçalanması gibi bir durumda ne yapılması gerektiğini düşünmek zorunluluğu kadar büyük bir yıkımın Avrupa'da bugünkü durumda meydana gelemeyeceği hakkında Lord John Russell'ın fikrine katılmıyoruz."

Rusya çarının planıyla örtüşen şu sözlere kamara dikkat etsin: "Bu gibi düşüncelere girişilmeden önce parçalanmanın başlamasının çok daha büyük bir yıkım olacağına inanıyoruz." ["Bravo! Bravo!"] Kullanılan sözcükler aynen bunlardı. Ve yazar devam ediyor:

"Türk İmparatorluğunun dağılması halinde, izlenecek yerinde bir politika ile bir an için Polonya'nın bölüşülmesine götüren politikanın bir devlet adamı tarafından kıyaslanması karşısındaki hayretimizi belirtmemize izin verilsin. Kuşku yok ki, devlet zorunluluğu tezi hâlâ Türk İmparatorluğunun bütünlüğünün ve bağımsızlığının desteklenmesini kapsamaktadır; ama bu tez, kendi başına bir sürü sakıncayı içerir, ve gerçekte, sonuçları ağır ve belirsiz sorularla meşgul olmak korkusundan başka anlama gelmez. Bu konu hakkında özellikle geçen yıllarda beslenmiş olan önyargılar

gerçekten o kadar sıkı yerleşmiş ki, bu sorunu kendi anlamına göre ele almak belirli çevrelerde politik bir ahlaksızlık davranışı, ve ulusları birbirine bağlayan bütün yasaların çiğnenmesi sayılmaktadır."

Bundan sonraki makale 10 Martta yayınlanmıştır. Belki kamara, *The Times* gazetesinin yazarının telgraflarda kullanılan aynı sözcükleri kullandığının şimdiye kadar kendisine bildirilmemiş olduğu kanısına varmış olabilir; ama şimdi sözünü ettiği makale bu konudaki bütün kuşkuları yokedecektir. 10 Martta *The Times* gazetesinde şu sözlerle başlayan bir makale çıkmıştır:

"Prens Mençikov daha belirli bir diplomatik görev ile gelmektedir, ve ona verilen talimatın Kont Leiningen'e verilmiş olandan daha yatıştırıcı ve bir nitelikte olduğunu varsaymamızın nedenleri vardır." İfade benzerliği, Sir H. Seymour'un 21 Şubat günü telgrafından belli olmaktadır: "Prens Mençikov'a verilmiş olan talimatın yatıştırıcı bir nitelikte olduğu hususunda ekselans [Kont Nesselrod] beni temin etmek istiyordu."

Makale şöyle devam etmektedir:

"Büyük eyaletlerin uygarlığını, hristiyanlığın bir zamanlar Avrupa'nın her yanında kazanmış bulunduğu üstünlüğü tekrar kurulmasını, ve milyonlarca insanın sürekli mutluluğunu kapsayan sorunlarla ilgilendikleri zaman, çağdaş devlet adamlarının bir olanak yetersizliği gösterdiklerini açıkça belirtmeye cesaret ediyoruz. Anlayabildikleri tek çıkar yol, bir Türk kafasını bir kavukla süsleyerek ona karşı sanki hâlâ bir güç ve erk simgesi imiş gibi davranmaktır."

19 Martta hükümet bir toplantı yapmış ve bu ayın 6'sında alınmış olan telgraf, toplantıya sunulmuştur, ve 23 Marta da aşağıdaki bölümü kapsayan bir yanıt gönderilmiştir:

"Her ne kadar majestelerin hükümeti, Lord John Russell'ın 9 Şubat telgrafındaki esaslara ve politikaya sadık kalmak zorunluluğunu duyuyorsa da, sorunun daha ayrıntılı ve açıkça tartışılması konusunda çarın isteklerine uymaya da hazırdır."

Aynı gün *The Times* gazetesinde çıkan bir makalede Lord Clarendon'ın telgrafında kullanılmış bazı tümceler yayınlanmıştır. Söz konusu makale şöyle başlamaktadır:

"Osmanlı İmparatorluğu'nun karşılıklı durumu ve gelecekteki görünümü hakkındaki düşüncemiz, Lord J. Russell'ın temsil ettiği ve Alt Kamaraya sunduğu tutuma uymamaktadır. Bu düşünce, bu ülkenin daha önce çeşitli durumlarda izlemiş olduğu politikadan oldukça farklıdır; ve Londra basınının parlak ve başarılı bir şekilde olmamakla birlikte savunmaya çalıştığı sistemden tamamen farklıdır."

Bir sömürge bakanını sarsmış ve bir hükümeti nerdeyse düşürmüş olan parlak ve keskin kalemlerden yoksun olmakla birlikte, İngiliz basınının onuru, *The Times* gazetesinin görüşlerini desteklemiyordu. *The Times* gazetesi, makalenin sonuna doğru şunları ekliyordu:

"Çar, çabalarının amacının bu ülkeyle iyi geçinmek ve onun güvenini kazanmak olduğunu söylemiştir. Bu güvencesinin gerçek olup olmadığını bu sorundaki tutumu gösterecektir, ve Türkiye'ye ve öteki Avrupa ülke-

lerine karşı ılımlılığı ve iyiniyeti hakkında, bu sorunlarda İngiliz hükümeti ile işbirliğini sürdürmeye hazır olduğundan daha büyük bir kanıt veremez." Türkiye'nin bölüşülmesinin İngiliz kamuoyuna açıklanması çabalarının başarısız kaldığının *The Times* gazetesi tarafından belirtildiği aynı gün, telgrafın 16 gün ertelenmiş olan yanıtı da St. Petersburg'a gönderilmiştir. ["Bravo! Bravo!"] Kamarayı, *The Times* gazetesinden başka alıntılarla işgal etmesine gerek bulunmamaktadır.

Rusya'yı azarlayan bir demec vererek ve savaş politikasını yalancılıktan enerjik bir tarzda savunarak Lord Palmerston'a rağbet kazanma fırsatının yeniden verilmesi hususunda Bay Cobden'in önerisini Bay Bright desteklemiştir. Başka şeyler arasında Palmerston şunları söylemiştir:

Şimdi, Avrupa işlerini oldukça uzun zamandır dikkatle izleyenlerin, Türkiye hakkında Rusya'nın niyetlerinin dünden beri hatta yakın geçmişten beri oluşmuş olmadığını bilirler sanırım. ["Bravo!"] Rusya'nın uzun zamandan beri, Türkiye'nin hiç değilse Avrupa'daki bölümünü ele geçirip sonra Asya bölümünü de elde etmek politikasını sürekli ve inatçı bir şekilde izlemiş olduğu bilinmektedir. Bu politika, şaşmaz ve kararlı bir inatçılıkla izlenmiş, ve her zaman gözönünde tutulmuştur. Koşullar elverişli olduğu zaman bir adım ileri atılmış, ve engeller ortaya çıkınca da, ama ancak bundan sonraki fırsattan yararlanmak üzere, bu adım geri alınmıştır. ["Bravo! Bravo!"] Bu planlarından vazgeçmek konusunda Rusya'yı yumuşamaya ya da bir neden bulmak için duraksamaya hiçbir zaman vasıta olmamıştır. Onun politikası, hedefini gözden kaçırmamak, fazla acele etmemek, ihtiyatsız bir atılganlıkla çabasının amacını kaybetmemek, ama Avrupa'nın öteki hükümetlerinin hareketlerini gözleyerek çabalarının kesin amacına doğru en ufak ilerlemeye fırsat veren her olanaktan yararlanmak olmuştur.*

Şimdi bu sözü Lord Palmerston'ın 1829, 1830, 1831, 1833, 1836, 1840, 1841, 1842, 1843, 1846, 1848 ve 1849'da yaptığı konuşmalarla karşılaştırınız, göreceksiniz ki, yukardaki sözler, Bright'a yanıt olmaktan çok, kendi eski siyasetine yanıttır.¹⁹⁴ Ama bu usta hasım, bu tür saldırılarla, halkın, kendisine yakınlık duymasını sağlarken, bir yandan da şu gözlemiyle, çarın teveccühünü güven altına alıyor:

"Böyle bir siyasete yer verdiği için Rus hükümetini kınıyor muyum? Meşru yollardan genişleme siyaseti, o siyaseti güden hükümet için bir kusur değildir. Ancak, o siyasetin açıktan yürütülmesi koşuluyla. Rusya'nın izlediği yol ise açık ve dosdoğru bir yol olmamıştır."

Ancak Rusya'ya bulunabilecek tek kusur, Disraeli'nin dediği gi-

* Makaledeki alıntılar, Almancadan (*Werke*, 10, s. 183-186, 187) çevrilmiştir. — *Sol Yayınları*.

bi, Rusya'nın *tehlikeli özdenliği* idi. Bu durumda Palmerston, Rusya'nın yapmadığı şeyi onaylamayarak, yaptığı şeyleri tümünden haklı gösteriyor.

Disraeli'nin gizli belgelere yönelttiği eleştiri, her zamanki gibi zekiceydi, ama bu belgeleri tartışmanın şimdi yersiz olduğunu ve kamaraya hitaben yaptığı konuşmanın, sadece kraliçeye gönderilecek yazıyı desteklemeyi amaçladığını söyleyerek, eleştirisini kendi eliyle etkisiz hale getirdi. Onun gibi akıllı bir insanın politikanın yeri ve particilik gibi kirli bir nedenle, sadece kamarada değil, ancak ünlü gazetesi *The Press*'de de Palmerston'a yaltaklanmasını görmek acı.

Kamaranın dünkü oturumunda Sir J. Graham, aldığı istihbarat raporlarına göre, donanmanın Karadenize girdiğini ve Varna yakınlarında bulunduğunu belirtti.

New-York Daily Tribune
n° 4055, 17 Nisan 1854

RUSYA VE ALMAN DEVLETLERİ

(PARÇA)

Londra, Cuma, 7 Nisan 1854

Lord Clarendon, dün gece Lordlar Kamarasında yaptığı konuşmada, Odessa'dan getirilen 4.000 Rus'un Dobruca'ya çıkarma yaptığına dair haberlerin doğru olmadığına "inandığını" söyledi. Rus filosunun Sivastopol'dan çıktığına dair bir bilgisi yoktu. Sivastopol, zaman zaman İngiliz ve Fransız gemileri tarafından gözleniyordu. Donanmaların hareketsiz kaldığı iddiası karşısında da Sivastopol ve Odessa'nın, ancak iki filonun tüm gücüyle ablukaya alınabileceğini, ancak kötü hava koşullarında bulunan tehlikeli olabileceğini söyledi. Bu nedenledir ki, donanmaların Beykoz'da tutulmasının gayet yerinde olduğu inancındaydı. *The Times* gazetesinin Viyana muhabiri, Lord Clarendon'ın bu görüşüne katılıyor, ayrıca onun güttüğü siyasetin gerçek nedenlerini de ortaya koyuyor. "Hıristiyanların kurtuluşu"na ilişkin görüşmelerin duyulmasından bu yana, İstanbul'da ayaklanmalar olabileceği endişeleri, ağır basar olmuştur. Bu durumda, yeterince, yani Türkleri bastırarak yeterlikte asker gelmedikçe, filoları boğazdan çıkarmak, aşırı "tedbirsizlik" olurdu.

Avam Kamarasında Lord John Russell, Rum ayaklanmalarının sorumluluğunun, bu ayaklanmaları ilkin gizli, şimdi açık olarak destekleyen Atina sarayına ait olduğunu söyledi.

Bugünkü *The Daily News*, Fransa, İngiltere ve Türkiye arasında yapılan antlaşmayı yayınlıyor. Ancak bu antlaşma, yalnız aske-

ri girişimlere ait düzenlemeleri kapsıyor. Batılı devletler, "sultana yardım"larının gerçek koşullarını bir antlaşma biçimine dökmemekte gayet dikkatli. Bunlar Lord Stratford de Redcliffe ve onun *in loco** tehditkar araçları tarafından zorla kabul ettiriliyor ve ama Türk hükümetinin kendi arzusuyla yaptığı işler olarak gösteriliyor.

Prens Mecklenburg'un Berlin'e yaptığı barış ziyaretinin Prusya kralına, Batı ittifakından uzak durması için yeni bir gerekçe sağlamaktan başka hiçbir amacı yoktu. Berlin'den aldığım bir habere göre, Rusya, İsveç'in tarafsızlık ilanını, ancak, kralın, İsveç limanlarının komutanlarına eski yönetmelik hükümlerini yeniden yayınlamayı yüklenmesi halinde kabul edecek. Bu eski yönetmeliğe göre, herhangi bir limanda, topların menzili içindeki bölgede dörtten fazla savaş gemisinin demirlemesine izin verilmiyor. Bu düzenleme, İsveç ve Danimarka arasında varılan tarafsızlık antlaşmasının koşullarından epey değişik olduğuna göre, bir yandan İskandinav ülkeleri arasında, bir yandan da Batılılarla yeni görüşmelere girişilmesi beklenir. Stockholm'de, Rusların, Oland adasını işgalden vazgeçeceklerine, adadaki tahkimatı sökeceklerine, toplarıyla öteki savaş araçlarını alıp götürceklerine inanılıyor. Bugün alınan bir telgraf haberi, bunun yapıldığını bildirmekte.

Macaristan'ın güney-doğu kesimindeki Avusturya *corps d'observation*'u** tam bir savaş durumuna getirilmiş ve kendisine ayrılan mevzilere yerleşmiş bulunuyor. Yığınak için on ya da oniki gün gerekti. Alman gazeteleri genellikle, Avusturya'nın Rusya'ya faal olarak katılması halinde, bu ordunun, Türk ordusunu kanattan vurmakta kullanılacağını ve bunda da herhangi bir güçlük karşılaşılmayacağını öne sürüyorlar. Ama Avusturyalılar, Türkiye'ye, ya Mehadiya'dan girerler, o zaman Türk ordusunu tam önlerinde bulurlar, ya da Belgrad'dan girerler, o zaman da kendilerini, Türklerin genişletilmiş sol kanat hattında bulurlar. Bu nedenle, eğer Avusturyalılar, düşmanca amaçlarla Türkiye'ye gireceklerse, Belgrad'dan Kruçovitza ve Niş yoluyla Sofya'ya yürümeleri çok olasıdır. Ama bu durumda bile Türkler, Vidin'den güneye daha kısa bir yoldan yürüyerek Sofya'ya ulaşabilirler.

Prusya Ödenekler Komisyonunun İkinci Meclise sunduğu rapor, Doğu Sorununda Prusya'nın izlediği siyaseti gözden geçiriyor ve henüz İngiliz basınında yer almamış, bazı diplomatik belgeleri kapsıyor. Bu nedenle size bu rapordan bazı önemli parçaları aktarmak istiyorum.

* Yerindeki, oradaki. -ç.

** Gözcü birlik. -ç.

Ocak ayının sonunda Berlin'deki Rus elçisi, Prusya hükümetine bir öneri sundu. Kont Orlov'un da aynı zamanda Avusturya sarayına verdiği bu öneri, Prusya, Avusturya ve Rusya arasında ortak bir protokol imzalanmasını öngörüyordu. Bu Protokol taslağının önsözünde öne sürüldüğüne göre, bu ortak bağlantının itici gücü, Avrupa barışını tehdit eden tehlikeler nedeniyle bu üç devlet arasındaki ittifakı daha da güçlendirmek ve yaklaşan bunalımda bu ülkelerin gerek kendi aralarındaki ilişkileri, gerek Batılılarla ilişkilerini düzenlemektir. Bu taslak şu üç noktayı kapsıyordu:

1. İngiltere'yle Fransa'nın Rus-Türk savaşına katılması halinde, iki Alman devleti, kesinlikle tarafsız kalmayı resmen kabul ederler; Batılı devletlerin baskısı ya da tehdidi altında kalırlarsa, tarafsızlıklarını, gerekirse silahla korumakta kararlı olduklarını ilan ederler.

2. Üç devlet, Avusturya, Prusya ya da herhangi bir Alman devletinin topraklarına, Fransa ya da İngiltere tarafından herhangi bir saldırıda bulunulmasını, kendi topraklarına karşı girişilmiş bir ihlal hareketi olarak görecekle ve ortak bir askeri antlaşma çerçevesinde (şimdi Berlin'de General Hess'le Prusya savaş bakanı arasında düzenlenmiş bulunuyor), koşulların ortaya koyacağı gereksinimler doğrultusunda birbirlerini savunacaklardır.

3. Rus imparatoru, savaşı, *onuru ve imparatorluğunun herkeşçe bilinen çıkarlarıyla uyuşur duruma geldiği anda* sona erdirmeye niyetinde olduğunu bir kez daha belirtir. Ancak, gelecekteki gelişmelerin, Türkiye'nin bugünkü durumunu değiştirmesi olasılığını dikkate alarak, haşmetmeapları, *Alman müttefikleri* ile anlaşmaksızın, bu noktada denizci devletlerle bir anlayışa ulaşmamayı yüklenir.

Kont Nesselrod, bu taslağı, bir mektupla birlikte gönderdi. Bu mektupta Nesselrod, Prusya'yla Avusturya'ya, uzun süre Avrupa'nın kalkanı olan bu üçlü ittifakın önemini anımsatıyordu. Savaşın yakın oluşu karşısında imparator hazretleri, dostlarıyla müttefiklerine başvurması gerektiğini düşünmüştü. Ortak çıkarları, bu ciddi olaylar karşısında, takınımları gereken tutumun belirlenmesini gerektiriyordu. Batılıların tek yanlı bir ilerleme sağladıklarına değinen Nesselrod, Alman devletlerinin çıkarlarının gözden geçirilmesi gereğine dikkati çekmekteydi. Rusya başka türlü davranmaktaydı, savaşın yükünü üstlenmeye hazır, dostlarıyla müttefiklerinden yardım ya da fedakarlık istemiyordu. Her iki devletin ve öteki Alman devletlerinin gönenmesi, kuracakları birliğe bağlıydı. Bu devletler ancak böylelikle bunalımın genişlemesini önlemeyi başarabilirler, belki de bunalımı hafifletebilirlerdi. Rusların mek-

tubu, daha sonra, Alman devletlerinin önündeki üç seçeneği ince-
liyordu: Denizci devletlere karşı Rusya ile birlikte ortak hareket,
Rusya'ya karşı denizci devletlerle ittifak ve son olarak da sıkı bir
tarafsızlık. Çar, Rusya ile ittifak yapılmasına gerek duymuyordu.
Ona karşı bir harekette bulunulmasına gelince, eğer Alman devlet-
leri, Batılıların tehdidine boyun eğmezlerse, bu da olanak dışıydı.
Böyle bir durum, sonunda esef edilecek utanç verici bir gelişmeye
zorunlu olarak yolaçardı. Kendi topraklarında herhangi bir saldırı-
ya uğraması olanaksız olan Rusya, ne askerî bir istila tehlikesi
görüyordu, ne de daha habıs olan devrimci bir ruhun istilasına tehdi-
di. Eğer müttefikleri, kendisini bırakıp savuşurlarsa, Rusya kendi
kaynaklarıyla nasıl yetineceğini biliyordu ve kendini, ilerde onları
bir yana koyacak biçimde ayarlayabilirdi. (Nesselrod mektuplarını
Almanca yazıyordu ve öyle bir dil kullanıyordu ki, onun başka bir
dile çevrilmesi, başından sonuna umutsuz bir işti. Onun Alman-
casına bir örnek olsun, esas yazıdaki son tümcesini buraya alıyo-
rum: *Wenn seine Alliirten es verliessen, so würde es sich gesagt
sein lassen, sich auf sich selbst zurückzuziehen, und sich so ein-
richten, ihrer in Zukunft entbehren zu können.**

Ama çar, dostlarıyla müttefiklerinin, herkesçe bilinen duygu-
larına ve gerek kankardeşliği (*bluttaufe*), gerek yadsınamayacak
özdeş ilkelerle, Rus ordusuyla bağlantısı olan kahraman ordu-
larına tam bir güven duyuyordu. Rus hükümeti, Alman sarayları
için, sadece üçüncü seçeneğin bir değer taşıdığı düşüncesindeydi.
Rusya'nın bellibaşlı arzularının gerçekleşmesi için Alman saray-
larının arabuluculuk görevlerini sürdürmeleri, onların çıkarlarıyla
örtüşür, uygun bir davranış olurdu. Ancak bilinmeliydi ki, bu ta-
rafsızlık, belirsiz ya da sadece geçici ya da beklemeyi yeğ tutan bir
tarafsızlık olamazdı, çünkü böyle bir tutumu, taraflardan biri,
özellikle Rusya düşmanca bir tutum diye yorumlayabilirdi. Bu ta-
rafsızlık, daha çok, birçok denemeden geçen ve dünyada barış ve
genel huzuru korumuş olan ilkeler (Kutsal İttifakın ilkeleri) üzeri-
ne oturtulmalıydı. Alman devletlerinin görevi, gerekirse silaha
başvurarak, siyasetlerini, bu temel üzerinde uygulamaktı. Eğer de-
nizci iki devletten biri (Fransa), Almanya'ya saldırımayı düşünür
ya da böyle bir serüvene atılırsa, öteki devlet (İngiltere) tutumunu
derhal değiştirebilirdi. Eğer böyle bir olay ortaya çıkarsa, her za-
man, Rusya öne çıkmaya ve bütün gücüyle Almanya'yı destekleme-
ye hazırdı.

* Bu tümcenin anlaşılır bir çevirisi şu olabilir: "Müttefikleri, insanı tek başına
bırakmaya karar verirse, insan o zaman kendi çabalarını kendisi üzerinde yoğun-
laştırmalı ve gelecekte müttefiklerine gerek duymayacak bir yolda, yaşamını, varlı-
ğını düzenlemelidir." -ç.

Bu öneri, Berlin'de ve birkaç gün sonra da Viyana'da reddedildi. O sıralarda henüz bağımsız bir devlet adamı rolünü oynayan Manteuffel, St. Petersburg'a gönderdiği yazıda, Prusya'nın yardımına gerek duymuyormuş gibi görünmek isteyen Rusya'nın, yeni üçlü bir ittifak önerisi arzusuyla dolaylı yoldan böyle bir ittifak isteğini ortaya koyduğunu belirtti. "Rusya'nın korkmadığı devrimci ruh konusuna gelince", Manteuffel'in gördüğü kadarıyla, "Prusya da bu ruhu, dış yardıma gerek olmaksızın bastırmıştı."

Karşı-devrimin başına geçerek Prusya'yı "kurtaran" bağımsız bakan, Macaristan sorunu gibi bir sorunu olmayan Prusya'nın, Avusturya ile aynı düzeye konmasını görüp de öfkelenmemelik edemezdi.

Prusya, güvenliği hakkında böyle böbürlenirken, raporda sözkonusu edilen öteki belgelerden anlaşıldığına göre, şubatın son günlerinde, Avusturya, dört devlet arasında yapılması önerilen bir antlaşmanın taslağını Prusya'ya sunmuştu. Prusya bu öneriyi, 5 Mart tarihli yazısıyla reddetmişti. Ama ne gariptir ki, bu devlet bir yandan bunu yapıyor, ama aynı zamanda, Friedrich Wilhelm IV hükümetinin, dört devlet arasındaki uyuşumu, sorunun çözümünde tatmin edici bir sonuca ulaşmanın en iyi aracı olarak gördüğünü ilan ediyordu. Sonunda Avusturya da, her iki Alman devletinin bilinmezler içinde olma durumuna son verecek olan bu antlaşmayı bir yana koymak zorunda kaldı.

Prusya'nın 16 Mart tarihli yazısında şu önemli bölüm var:

"Rus hükümeti, Avusturya'nın başvurduğu önlemleri, güneydoğu sınırındaki çıkarlarını koruma açısından dikkate almıştı. Öteki Alman devletleri gibi, Prusya'nın da kedi bellibaşlı çıkarlarını korumak zorunda olduğu doğrudur, ama bunun Avusturya ile herhangi bir anlayışa ulaşmayı engellemesi sözkonusu değildi. Tam tersine, Prusya, Alman çıkarlarının korunması için bir uyuşma varmaya hazırdı. Bu açıdan, Prusya, şu iki noktada yanıt bekliyordu:

"1. Avusturya, sınır illerinde düzeni korumak üzere, komşu Türk illerini işgale hazır mıydı, değil miydi?

"2. Avusturya, komşu Türk illerini alıp, barış kuruluncaya kadar rehin olarak tutabilir miydi?

"3. Avusturya savaşa fiilen katılma niyetinde miydi, değil miydi?"

Alman çıkarlarının korunmasının neyi gerektirdiği hususunda Prusya'nın bir karara varıp varmaması ve Avusturya'ya *Batılı devletler* tarafından (Rusya tarafından değil!) yapılan baskıyı hafifletmek üzere bir şey yapıp yapamayacağını anlaması, tümünden bu so-

rukların yanıtına bağıydı.

Prusya ve Avusturya, 14 Mart tarihinde Alman devletlerine birer genelge-nota gönderdiler. İki devletin notası taban tabana karşıtı. Prusya'nın *circulaire*'i, yaklaşan savaşın sırf yerel nitelikte olacağını söylüyordu. Buna karşılık Avusturya, savaşın, onun ilişkilerini çok yakından etkileyecek bir biçime dönüşebileceği görüşünü öne sürüyordu. Koşullar elverdiği sürece Avusturya savaşa katılmayacaktı, ancak savaşa katılma olasılığını da düşünmesi gerekiyordu. Bu sorunda onun çıkarları, öteki Alman devletlerinin çıkarlarıyla ortaya çıkarsa, Prusya'nın ve öteki Alman devletlerinin, güçlerini, Avusturya'nın gücüyle birleştireceğine inanıyordu. O zaman Alman Konfederasyonundan, şimdiki savunma tutumunun ötesinde, bu sorunda nasıl faal bir tutum takınacağını bildiğini göstermesi de istenebilirdi. Batılı ülkelerle Rusya arasında savaş ilan edilirse, Avusturya yeni bir açıklama daha yapabilirdi. Eğer Avrupa'yı tehdit eden tehlikelerin artmasını önleyecek herhangi bir yol kalmışsa, o yol Avusturya'yla Prusya'nın Alman devletleri ile birlikte girişecekleri ortak hareket yolu olabilirdi.

Son olarak, raporda yer alan, ama ötekilerden daha az önemli olmayan bir başka bilgi de komisyon üyelerinin bir sorusuna Manteufl'in dertli dertli verdiği yanıt, yani Rusya'nın, bölüşme tasarımları hakkında Prusya'ya hiçbir şey bildirmediğine ilişkin yanıtıdır.

Sonuç olarak, bu belgeden, Viyana Konferansı¹⁹⁵ hokkabazlığının bitmemiş olduğunu öğreniyoruz. Tam tersine, bu belge, Prusya başbakanına dayalı olarak, *dört devlet arasında sürekli bir anlayış* kuracak olan yeni bir protokolün düzenlenmek üzere olduğunu haber veriyor.

New-York Daily Tribune
n° 4059, 21 Nisan 1854

KARL MARX

TÜRKİYE VE YUNANİSTAN-İTALYA

Londra, Salı, 18 Nisan 1854

İngiltere ve Fransa hükümetlerinin, en sonunda, saldırı ve savunuya ilişkin, beş maddelik bir antlaşmanın suretlerini, karşılıklı olarak alıp-verdikleri bildiriliyor. Antlaşmanın içeriği henüz bilinmiyor.

Avusturya ile Prusya arasındaki antlaşma henüz kesinleştirilemedi. Anlaşmazlık, Rus Polonyası ile ilgili olarak sınırların işgali sorununda gösteriyor kendini. Prusya sarayı, bu noktayı bir ölçüde reddetmekte.

6 Nisan günü Atina'da, Yunanistan'ın bağımsızlığına kavuşmasının yıldönümü nedeniyle bir *Te Deum** yapıldı. Törene Batılı ülkeler elçileri gitmedi. Aynı gün, Atina'da çıkan *Observer*, asilere katılmak üzere olan yirmibir general, albay ve öteki subayların istifasının kabul olunduğuna ilişkin krallık *ordonnance*'lerini** yayınladı. Ertesi gün Atina'ya gelen haberlere göre, asiler Arta yakınlıklarında feci biçimde yenilmişlerdi. Savaş yerinin kendisi, isyanın en ufak bir gelişme sağlamamış olduğunu ve isyandan şimdiye dek zarar görenlerin, Yunanistan sınır bölgelerinde oturan Rum köylüler olduğunu gösteriyor.

1827 yılında, Rus, İngiliz ve Fransız elçilerin, Babiâlden, Yunanistan'daki bütün Türkleri, orada yerleşmiş olsunlar ya da ol-

* Şükran ayini. -ç.

** Buyrultu. -ç.

masınlar, geri çağırmasını istediğini anımsayacaksınız. Türkler bunu reddettiği için, kendilerine Navarin savaşıyla başeğdirilmişti. Şimdi Rumlara karşı benzer bir buyrultu, Babıâli tarafından çıkarılmış bulunuyor ve henüz ne Reşit Paşanın Yunan elçisi Metaksas'a mektubu, ne de Lord Stratford de Redcliffe'in İngiliz konsolosluklarına genelgesi Londra gazetelerinde yer aldığı için, sizlerle, 5 Nisan tarihli *Journal de Constantinople*'dan bu yazıların çevirisini aktarıyorum:

DIŞİŞLERİ BAKANI (NAZIRI) REŞİT PAŞA'NIN BAY METAKSAS'IN NOTASINA YANITI

İstanbul, 3 Recep 1270 (1 Nisan 1854)

Bu başkenti terketmek kararınızla ilgili olarak bana göndermiş olduğunuz 26 Mart günlü notayı aldım. Karşılıklı olaylarla ilgili haklı istekleri konusunda Babıâli hükümeti, Yunan hükümetinden gerekli karşılığı almamış, ve alınmış olan haberlere göre Babıâlinin temsilcisinin Atina'yı terketmek zorunda kalmış bulunması sizin de, bayım, bu kenti terketmeniz sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle size isteğiniz uyarınca pasaportunuzu gönderiyorum. Bu günden başlayarak iki ülke arasındaki gerek diplomatik, gerekse ticari ilişkiler kesilmiş olduğuna göre de, imparatorluğumuzun çeşitli illerinde kurulmuş olan Yunan kaçıllaryalarının ve Yunan konsolosluklarının da derhal ülkelerine dönmeleri gerektiği sonucuna varmış bulunuyoruz. Türkiye'de oturmakta olan Yunan uyruklu tüccarların ve diğer kimselerin de İstanbul'u terketmeleri gerekmektedir; bununla birlikte, Yunan ticaretinin çıkarlarını korumak için size onbeş günlük bir süre tanıyoruz. İllerde oturanlar için bu süre, terk emrini aldıkları günden başlayarak işlemek üzere hesaplanacaktır. Sınır illerimizin, Yunan hükümetinin dikkatsizliği değil hoşgörüsü yüzünden saldırıya uğramış olduğu yadsınılamaz biçimde kanıtlanmış bulunmaktadır. Her ne kadar imparatorluk hükümeti, uğratılmış olduğumuz önemli zararlar karşılığında limanlarınızda bulunan bütün gemileri alıkoymak ve zaptetmek hakkına kuşkusuz sahip ise de, benim soylu efendim, yalnız Yunan hükümetine ait bir sorundan doğan zararların Yunan uyruklarına yüklenmemesinin kendi ılımlılık duygularına daha uygun düşeceği kanısındadır. Söz konusu hükümet daha büyük bir adalet duygusuna sahip olup ve uluslararası töreyi ve halklar hukukunu daha çok gözetir duruma gelince, bu başkaldırmadan doğan zararların araştırılma durumu ele alınır olacaktır. Bu nedenle, kendilerine verilmiş süre içinde ülkelerine engelsiz olarak dönmek izni, bütün Yunan gemilerine verilmiştir. Özellikle yoksul Yunan uyrukların gidişlerini kolaylaştırmak ve hastalarla güçsüzleri mümkün olduğu kadar korumak için ilgili makamlara talimat verilmiştir. (Avusturya'nın yüksek hristiyan ve uygar hükümeti, Ticinölülere uygulanmış işlemde görüleceği gibi, bu hususta başka türlü hareket etmiştir.¹⁹⁶) Bizi bu kararları almaya yalnız Yunan hükümetinin zorlamış olduğunu ve bundan doğacak sonuç-

ların, tüm sorumluluğun yalnızca Yunanistan'a ait bulunduğunu yinelemeyi gerekli görüyorum.

Reşit Paşa*

Bu emir üzerine 5 Nisanda 3.000 Yunanlı İstanbul'da gemilere binmiş, ve duyduğumuza göre İzmir Paşası, bu emri, o kentin Yunanlı sakinlerine açıklamış bulunmaktadır.

Lord Stratford de Redcliffe'nin Türkiye ve Yunanistan'daki İngiliz konsolosluklarına göndermiş olduğu genelge şöyledir:

Istanbul, Cumartesi, 1 Nisan 1854

Türkiye'nin sınır illerine saldırmış olan Yunanlılar, Fransa ve İngiltere hükümetlerinin sultanın devrilmesinde kendilerine yardım etmeye hazır olduklarını söyleyerek, sultanın Rum uyruklarını kızdırmış olduğu tarafımızdan duyulmuştur. Yunanistan ile diplomatik ve ticari ilişkilerin kesilmesi üzerine Rum uyruklarını, sultanın toprağından kovmak niyeti Babıâli tarafından belirtilir belirtilmez, Fransız ve İngiliz elçilerinin bunları koruyacağı kanısını yaymak için buna benzer yalanların uydurulduğu da bana haber verilmiştir. Bu gibi uydurmalar yanlış umutlar uyandırıp aklıbaşında kimseleri şaşırtarak savaş acılarını cezalandırılacak şekilde artırmış olacağından, bu beyanların tamamen esassız olduğunu size kesinlikle bildirmekte acele ediyorum. Gerek sağlıklı insan anlayışına, gerekse olaylarla çelişen bir hayale dayanan umutları bir an için bile olsa yaratmak, bilgisizlikten ve saflıktan başka bir şey değildir. Ama yolları ve araçları bu kadar gelişmemiş bütün ülkelerde böyle şeyler ne yazık ki olmaktadır. Böyle bir zorba ve haksız saldırıya karşı koymuş olan sultanın soylu direnişine, Fransa'nın ve İngiltere'nin tamamen katılmakta olduğunu siz de benim kadar biliyorsunuz. Bunun sonucu olarak da ancak Rusya'nın lehine olan, hiçbir iyiniyeti kapsamayan, ve babıâli ile müttefiklerinin etkinliğini kesinlikle önlemeleri gereken, ve bir serüven hayali uğruna hayatlarını verenler için yıkımdan başka bir şey sağlamayan bir harekete iki müttefik, ancak üzücü bir hiddet ve yergi gözüyle bakmaktadır. Acımasız ve esassız bir politikanın sonuçlarına sürülmüş olan bahtsız ve suçsuz ailelere insanın acıdığı doğrudur; ama bizim tarafımızdan kışkırtıcılarla hiçbir ilişki kurulmamalı, ve tedbirsiz bir tarafın tutumuna tanık olacağı muhakkak olan izlenimler uyandırılmamalıdır. Burada belirtilmiş yalancı güvence ile yollarını şaşırtma eğiliminde olan herkese bu genelgenin içeriği hakkında bilgi vermek için hiçbir fırsatı kaçırmamanızı tavsiye ederim.

Stratford de Redcliffe**

Doğu olaylarının sonuçlarıyla en çok ilgilenen halklar, Almanlardan başka, Macarlar ve İtalyanlardır. Bu bakımdan, bu ulusla-

* Alıntı, Almancadan (*Werke*, 10, s. 201-202) çevrilmiştir. –*Sol Yayınları*.

** Alıntı, Almancadan (*Werke*, 10, s. 202-203) çevrilmiştir. –*Sol Yayınları*.

rın çeşitli partilerinin kendi aralarındaki ilişkileri bakımından niyetlerini bilmek ilginçtir. İtalya'nın bağımsızlığını tekrar sağlamak için Macaristan'ı feda etmeye hazır olduğu anlaşılan İtalya'daki anayasal partinin¹⁹⁷ niyetlerini size gösterecek olan ve bu amaçla tarafımdan çevrilmiş bulunan Torino'nun *l'Unione* gazetesinde yayınlanmış, aşağıdaki makaleyi sunuyorum. Avusturya İmparatorluğu'nun uzun ömürlülüğü, başka halkların bağımsızlığını feda ederse, kendi özgürlüğüne erişeceğini sanmak hayaline kendini kaptıran her halkın işte bu bencilliğinden ileri gelmektedir.

Rusya ile bugünkü savaşın, bir özgürlük ve Avrupa bağımsızlığı savaşı olduğu izlenimini yaratmak için İngiliz gazeteleri her türlü çabayı gösterirken, bunlar gerçekte ancak İngiltere'nin ticari çıkarlarını gözetmektedirler; bunu kanıtlayacak şekilde Lord John Russell, biz İtalyanlara rahat durmamızı tavsiye etmiş, ve Avusturya'nın günün birinde daha insancıl olacağını bize söylemiştir. Böylece hiç değilse şimdiki durumun hiç insancıl bir yanı bulunmadığını kabul etmiş oluyor. Ama gene de iyiliksever İngiltere, "*Avrupa'nın özgürlüğü ve bağımsızlığının zaferi*"ni sağlamak için Avusturya'nın ittifakı peşinde koşmaktadır. Fransız basınına gelince, özgür değildir, ve önce ihtar alıp, ikinci seferinde kapatılmaktan korktuğu için hükümetin işine geleni yansıtmaktan başka yapacak bir şeyi yoktur. Bundan başka, Fransız gazeteleri güncel sorunları büyük ölçüde ele almaktan çok, modanın etkileri altında kalmaktadırlar. Alman liberal gazeteleri Rusya'nın onlarda uyandırdığı sonsuz korkunun baskısı altında yazmaktadırlar, ve bu baskının Almanya'nın en önemli iki hükümetinde erişmiş olduğu etki gözönünde tutulursa bunu doğal kabul etmek gerekir. Ama bizim istediğimiz nedir? İtalya'nın bağımsızlığı. Ama Türkiye'nin toprak bütünlüğünden ve Viyana Antlaşması esaslarına göre Avrupa dengesinden sözedildikçe, isteklerimize aykırı olarak, aynı *status quo* içinde sürüp gitmemiz çok doğaldır. Rusya'nın çabası nedir? Osmanlı İmparatorluğu'na son vermek, ve böylece *status quo* dengesini ve Avrupa haritasını değiştirme. İşte bizim de istediğimiz bundan başka bir şey değildir. Ama Rusya'nın bunu kendi isteğine göre yapacağı ileri sürülecektir. Ama işte bizim yararımıza olan da budur, çünkü her ikisinden de daha fazlasına sahip olan bir imparatorluğun bu yeni toprak ve etkisinin genişlemesine, ne Fransa, ne İngiltere, ne de Almanya katlanamaz; bu nedenle, Rusya'ya karşı bir dayanak, bir siper aramak zorunda kalacaklardır. Bu dayanak ve siper, ancak Avusturya olabilir, ve ona karşı Batı devletleri cömert davranarak Orsova'dan Karadenize kadar bütün Tuna vadisini, ve Tunanın aşağısında da Dobruca ile Balkanların anahtarını vereceklerdir. Bu takdirde Avusturya:

1. Birbirinin akrabası olan bir halkı barındıran güçlü bir araziye, ve
2. Almanya'nın ticareti için zorunlu olan büyük bir nehrin bütün boyuna sahip olacaktır.

Böyle bir durumda Avusturya, artık, hiç değilse savunması bakımından İtalya'ya gereksinim duymaz, ve halen egemenliği altındaki üç milyon

Güney Slava yaklaşık olarak altı milyon ve dört milyon Dakoramanyalıya da dört milyon daha eklenmiş olur.

Türkiye'nin bütünlüğü ve bağımsızlığı! İki tumturaklı paradoks. Bağımsızlık, herhangi bir yabancının karışma hakkı bulunmadan bir ulusun kendi çıkarınca kendi ilkelerine uygun olarak kendisini yönetmesi anlamına geliyorsa, zaten bu bağımsızlık Kaynarca Antlaşması ile çok zedelenmiş olup Batı devletleriyle yapılan son antlaşma da ona kesin ölüm hançerini vurmuştur. Bu bakımdan Türkiye'yi artık sultan değil, Avrupa devletleri yönetmektedir, ve müslüman ile hıristiyan, yenen ile yenilen, yasa önünde eşit olmadıkça, halkın beşte-birini oluşturan yerliler silah taşıyamadıkça Türkiye artık yoktur, ve zor kullanmadan, ciddi kargaşalık doğmadan, dört yüzyıldır birbirinden nefret etmeye alışmış olan her iki hizi, açıkça çarpışmadan gerçekleşmesine olanak bulunmayan bir değişiklikten vazgeçemez. Artık Türkiye'nin bağımsızlığı bir masaldan başka bir şey değildir ve başka şekilde sözetmemeliyiz.

Ve bir de toprak bütünlüğü var! Yunan krallığını, yani Pelepones'i, Attika'yı, Böotya'yı, Fokis'i, Akarnanya'yı, Etolya'yı, Negroponte Adasını vb. Rusya ile anlaşarak bir milyon halkı ile birlikte Türkiye'den koparıp alan Fransa ile İngiltere değil miydi? Bu bir gerçek değil mi? Cezayir'i kendisi için koparıp alan Fransa değil miydi? Mısır'a bir yarı-bağımsızlık sağlayanlar Fransa, İngiltere ve Rusya değil miydi? Kızıldenizdeki Aden'i onbeş yıl önce işgal eden İngiltere değil miydi? Mısır'a gözdikmiş olanlar gene İngilizler değil mi? Ve Avusturya, Bosna'ya ve Sırbistan'a susamış değil mi? Hepsinin birleşerek aleyhine kumpas kurmuş oldukları ve artık kendi kendine varlığını sürdüremeyecek bir durumun sürdürülmesinden neden sözederek?

Bu bakımdan, Rusya'nın Türkiye'yi yoketmek konusundaki niyetinin kesin olduğu, ve Rusya'nın saldırısına karşı koymak niyetlerinde Batı devletlerinin tamamen haklı oldukları sonucuna varıyoruz; ama bu devletler hedeflerine erişmek istiyorlarsa, içine bürünmüş oldukları diplomatik ikiyüzlülükten vazgeçmeleri, ve Türkiye'yi yokederek Avrupa haritasını değiştirmeye karar vermeleri gerekir. Bu karara varmaları şarttır.*

New-York Daily Tribune
n° 4068, 2 Mayıs 1854

KARL MARX

* Alıntı, Almancadan (*Werke*, 10, s. 203-204) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

AVUSTURYA VE SİRBİSTAN —YUNANİSTAN VE TÜRKİYE—TÜRKİYE VE BATILI DEVLETLER

Londra, Cuma, 21 Nisan 1854

Belgrad konsolosu Meroni'den gelen bir rapora göre, Avusturyalılar, ordularını Sırbistan'a yürütürlerse, Sırp'ların silahlı direnciyle karşılaşmaya hazır olmalıdırlar.

Bu ayın 3'ünde Metaksas, İstanbul'dan ayrıldı. Ondört günden daha az bir gecikmeyle kendisini, 40.000 ile 50.000 arasında yurttaşı izledi. Hiçbir elçilik, geride kalan işleri tamamlamak üzere, Yunan elçiliğinin görevlerini geçici olarak yüklenmeyi arzu etmiyordu. Bu geçici temsilciliği Avusturya elçisi reddetti. İngiltere ile Fransa, Yunanistan'ı koruyucu devletler olduklarına göre, Avusturya elçisine bakarsanız, geçici dönem için Yunanistan'ı temsil işi, onların konsolosluklarının göreviydi. Avusturya reddettiği için Prusya da kabul etmedi. İngiltere ile Fransa, Metaksas'ın temsilcisi olarak ortaya çıkmaları için zamanın uygun olmadığını belirttiler. Küçük devletlerin işgüderleri, yakınlık ya da karşıtlık belirtisi olabilecek davranışlardan kaçınmaya titizlik göstermenin uygun olacağını düşündüler. Bu nedenle Metaksas geride bir ataşesini bırakmak zorunda kaldı. Ama geride kalan ataşenin, Babıâli tarafından kendisine tanınan yetkiyi kötüye kullanarak, Rum reayanın Arnavutluk'taki asilere katılması için durup dinlenmeksizin pasaport verdiği kısa süre içinde ortaya çıktı. Bunun sonucu olarak Rum konsolusluğun çalışmalarına tümünden son verildi, pasaport verme işi, iki Türk ile iki reayadan oluşan bir kurula bırakıldı.

Bunun yanı sıra, Yunan krallığı uyruklarından, sultanın uyruğu olmayı arzu edenlerin, dürüstlüklerine kefil olacak saygıdeğer iki tanık bulmaları koşuluyla başvurabilecekleri ilan edildi. İstanbul'da yerleşmiş Helenler, ayrılmadan önce kenti ateşe vereceklerine ve yağma edeceklerine dair yüksek sesli tehditlerde bulundukları için, hükümet olağanüstü önlemler uygulamaya koyuldu. Gece gündüz, Türkler devriye geziyor. Ayrıca Beyoğlu'na elli top yerleştirildi. Güneşin batışından gece yarısına kadar yaya atlı, kim olursa olsun, yolda ya da boş arazide giden herkesin, elinde bir fener taşıması zorunluluğu var. Gece yarısından sonra ise sokağa çıkmak ve her türlü hareket yasak. Bir başka karar, dışarıya tahıl satışını yasaklıyor. Katolik dininden olan Rumların, Beyoğlu katolik piskoposluğunun yönetiminden sorumlu olmaya devam etmelerine izin verildi. Çoğunluğu Thion, Andros ve Suriyeli olan bu Rum yerliler, daha çok hizmetkârlar sınıfını oluşturuyor. Hidra adası halkı, Babıâliye gönderdikleri bir dilekçede, Rum ayaklanmasını sert bir dille kınadılar, hükümetten, kendilerini, genel kuralın dışında tutmasını dilediler. Tesalya'daki Trikala'da yaşayan Babıâli uyruğu Rumlar da bir temsilciler kurulu göndererek, tüm köyleri yakıp kül eden ve köy halkını, cins ve yaş gözetmeksizin, sınıra sürükleyip, en vahşisinden işkenceden geçiren Helen soygunculara karşı faal bir biçimde korunmalarını istediler.

Türklere, Batılı müttefiklerine karşı bir kuşku, güvensizlik ve düşmanlık duygusu egemen olmaya başlıyor. Fransa ile İngiltere'ye, çardan daha tehlikeli bir düşman gözüyle bakmaya başlıyorlar. Herkes şöyle feryat ediyor: "Sultanı tahtından düşürecekler ve ülkeyi bölecekler, bizi hıristiyan nüfusun kölesi yapacaklar." Varna'nın kuzeyi yerine İstanbul'un güneyine asker çıkaran müttefikler, Gelibolu'yu bizzat Türklere karşı tahkim ediyorlar. Üzerinde Gelibolu köyü bulunan kara parçası, kıtaya dar bir toprak şeridiyle bağlanmış ince uzun bir yarımadadır ve istilacılar için, hayran olunası biçimde kaleye dönüştürülmüştür. Eski Cenevizliler, İstanbul'un Rum imparatorlarına orada meydan okumuşlardı. Bundan başka, atanan yeni Şeyhülislam da sofı müslümanları öfkelen-dirmiş bulunuyor, çünkü onu, Rum din adamlarının aleti olmaktan bir gömlek daha yukarda bir kişi olarak görmekteler. Türklere, bir yığın açgözlü Batılı devletin elinde oyuncak olmaksansa, Nikola'nın bir isteğini kabul etmenin daha iyi olacağı görüşü egemen olmaya başlıyor.

Karma hükümete muhalefet ve savaş konusundaki tutumlarına duyulan öfke öylesine güçlendi ki, *The Times* gazetesi bile her şeye yetenekli hükümete uşaklık etmekle kendi baskı sayısı ara-

sında bir seçim yapmak zorunda kaldı ve çarşamba günkü sayısında, hükümete karşı sert bir sadırıya geçmenin uygun olacağı sonucuna vardı.

New-York Daily Tribune
n° 4072, 6 Mayıs 1854

KARL MARX

RUM AYAKLANMASI—PRUSYA İLE AVUSTURYA ARASINDA İTTİFAK—RUSYA'NIN SİLAHLANMASI

Türkiye'den alınan, doğruluğu sugötürmez son haberler, Kalafat'tan Rusların çekilişi, Rusların Dobruca'yı işgali ve Rum isyanının niteliği konusunda *The Tribune*'un görüşlerini doğruluyor.

Lloyd da, Rusların Kalafat'ta çemberi kaldırıklarını ve Küçük Eflak'ın boşaltılmasının tamamlandığını belirtiyor. Bugün İstanbul'a ulaşan son haberler, Rusların ilerlemediklerini, tam tersine, Dobruca'yı tahkim etmekte olduklarını bildiriyor.

Rum ayaklanmasıyla ilgili olarak, dünkü *Moniteur*'de, 25 Nisan tarihli Viyana çıkışlı şu yazı var:

"Rum ayaklanması Epir'de hiçbir ilerleme kaydetmeyip kendi niteliğini meydana koymaya başlamıştır. Hristiyanlığın ve ulusun çıkarlarının hiçbir değeri bulunmayan bahanelerden başka bir şey olmadığına daha hâlâ inanmayanlar varsa, Yunan krallığından gelen Rum çetelerinin önderlerinin tutumu bu gibi bütün kuşkuları ortadan kaldırmalıdır. Savaşın başından beri Grivas ile Zavellas arasında başkaldıranların önderliği konusundaki çekişmeler bilinmektedir. Her iki önder gittikçe birbirinden uzaklaşmakta, ve birbirine karşılıklı zarar vermek için hiç sakınca duymadan her fırsattan yararlanmaktadırlar. Özellikle Grivas, kurtarıcısı olduğunu ileri sürdüğü yerlere sadece yağma ve yangın yıkımları getirmiştir. Çeşitli Yunan önderlerin topraklarına girmelerini yasaklamaya karar vermiş olan Sulyotlular, özellikle Grivas'tan yakınıyorlar. Geçen ayın başında, bu önder, Yunanlı Primas Derventzista'dan

sığınak rica etmiş, ve ertesi günü, onun evini yağma edip karısını da zorla alıp gittikten sonra onu terketmiştir. Primas, Abdi Paşaya başvurarak bu zorbalığın öcünü alabilmek için onun emrine girme ricasında bulunmuştur. Ama yağmada asıl ustalığını Grivas, Mezzovo'da göstermiştir. Bu konuda Rus propagandası yüzünden kandırılmış olan bu kent, 'başkomutan' Grivas'a kapılarını kendiliğinden açmıştır. Grivas'ın ilk işi, hristiyan halkına 200.000 kuruşluk bir 'yurtseverlik' katkısı yüklemek olmuştur. Aşırı olmayan bu meblağ ödenmiştir. Ama Grivas bununla kalmamış, ya teker teker ya da toplu olarak kentteki bütün önemli ve varlıklı kimsele-re başvurarak, ellerinde bulunan bütün altın ya da gümüş lüks eşyayı da bağış olarak vermelerini istemiştir. Bu zorla alma yöntemleri kızgınlık yaratmış, ve ne elverişli, ne de verimli olmuştur. Bunun üzerine Grivas, bize haydutluğun şahaseri gibi görünen bir harekette bulunmuş. Mezzovo üzerine yürümekte olan Osmanlı kıtalarının yaklaşmasını bahane ederek Mezzovo'nun savunulması için kentin hemen hepsinin yakıp-yıkılması gerektiğini bildirerek, kent halkının aileleriyle birlikte Mezzovo'nun başlıca kilisesinde toplanmalarını istemiş, ve kısa zamanda orada 4.000 kadar insan toplanmıştır. Grivas, paralarını, mücevherlerini, ve en değerli eşyalarını da beraberlerinde getireceklerini, ve bu suretle Mezzovo'nun bütün servetinin kendi eline geçeceğini düşünmüştü. Bunun üzerine Grivas, onları küçük gruplar halinde dışarıya koyu-vermiş ve emrindeki kimselere teslim etmiş, bunlar da çıkanları hemen soymuşlardır. İşte şimdiye kadar Epirdeki başkaldırmada en önemli rolü oynamış olan Yunan önderinin kahramanlıklarını bunlar oluşturmaktadır. Bundan sonra da Grivas, Türklere karşı çok az direnmiştir. Kenti ateşe verdikten sonra Grivas, Radoviç yönünde Ahelus'a geri çekilmiştir. Bir zamanlar Yanya ve Berat'tan sonra Epir'in en bayındır kenti olan Mezzovo şimdi sadece bir harabedir, ve kent halkı da perişanlık içindedir. Kentte ancak yüz kadar ev ayakta kalmıştır."*

Kossuth'la Mazzini'nin İstanbul'a gelmeyi önerdikleri yolunda-ki temelsiz söylentiler üzerine Reşat Paşa, onların Türk topraklarına girmesine izin vermeyeceğini açıkladı.

Polonya lejyonu kurulmasına, Fransız ve İngiliz elçilerin karşı durmadığı, ancak bu girişimin daha başka türlü engellerle karşı-laşıldığı bildiriliyor. General Visocki, kendisine, Polonyalı göçmenle-rin büyükçe bir kesimi adına davranma yetkisini veren, binlerce kişi tarafından imzalanmış bir belgeyi, Babıâliye ve Lord Red-

* Bu makaledeki alıntılar Almancadan (*Werke*, 10, s. 209-210, 211, 211-215) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

cliffe'e sundu. Öte yandan Prens Çartoriski'nin yeğeni Albay Kont Zamoyski de Polonyalı göçmenlerin bir başka kesiminin, kendisine temsil yetkisi tanıdığını gösteren, birçok kişi tarafından imzalanmış bir belgeyi sundu. İngiltere elçisi, Polonyalı göçmenler arasındaki bölünmeyi dikkate alarak, karşıt hak iddialarını ve düşmanlığı uzlaştırmaya dönüştürmek ve hem Visocki'nin, hem Zamoyski'nin hizmetlerini toparlayabilmek için, bir Polonya lejyonu yerine iki lejyon kurulmasını salık verdi.

Mareşal Paskeviç, 17 Nisanda Yaş'a vardı ve aynı gün Bükreş'e doğru yoluna devam etti.

Hannoversche Zeitung'a göre, Avusturya ile Prusya arasında yapılan saldırı ve savunma ittifakının¹⁹⁸ bellibaşlı koşulları şunlar:

1. Avusturya ile Prusya, Almanya içindeki ve dışındaki topraklarını karşılıklı olarak birbirinin güvencesi altında tutacaklar, ve birinin toprağına karşı girişilecek her saldırı, diğerinin toprağına yapılmış sayılacaktır.

2. Avusturya ve Prusya, birbirini karşılıklı desteklemekle yükümlü olacaklar, ve biri ya da öteki Alman çıkarlarının tehlikede olduğu kanısına varır ve öteki taraf bu görüşe katılırsa, bu destek, gereğinde askerî nitelikte olacaktır. böyle bir desteğin gerekli olduğu belirli durumla, antlaşmanın özel ama ayrılmaz bir bölümünü oluşturan antlaşmalarda öngörülmüştür. Antlaşmayı etkili kılmak için, belirli devrelerde gerekli savaş araçları hazır bulundurulacaktır. Kıtaların düzeni, düzenlenme zamanı, kapsamı ve şekli, özel olarak saptanacaktır.

3. Birliğe dahil bütün Alman eyaletleri, Almanya'yı koruyan savunma ve saldırı ittifaklarının ortak yararları gereği, bu kıtalarla birlik olmaya, ve birlik antlaşmaları çerçevesinde, kendilerine düşen görevler gereğince birliği desteklemeye çağrılacaklardır.

Bir karşılaştırma yapılırsa görülecektir ki, bu koşullar, Kont Nesselrod'un, Prusya'ya yaptığı tarafsızlık önerilerine hemen bir savunma siyasetinin ivedi koşulları için kabul edilmiştir, saldırı siyaseti sözkonusu olduğu zaman ise her şey birçok sarayın kararına bırakılmıştır.

Prusya Birinci Meclisi bu ayın 25'inde, ilgili komisyonunun önerisine uyarak, altı milyon İngiliz liralık bir ödünç kararını onaylamış bulunuyor. Bu nedenle von Manteuffel'in hükümet adına yaptığı açıklama, yapısal güçsüzlüğünü, yurtseverlik gösterileriyle ve anlamsız bir büyüklük taslamakla gizlemeye çalışan Prusya diplomasisinin çok karakteristik bir örneği olduğu için, bu konuşmayı *in extenso* veriyorum. Manteuffel şöyle diyor:

"Rusya ile Türkiye arasındaki güçlükler ve daha geniş kapsamıyla Rusya ile Batı devletleri arasındaki güçlükler herkesçe bilinmektedir. Prusya hükümeti, bu kargaşaları düzeltmenin ve ortaya

çıkan anlaşmazlıkları gidermenin Prusya'nın durumuna ve çıkarına uygun düşeceğini düşünmüştü. Ama bütün çabaları ve zahmetleri boşa olmuştur. Özel bir talihsizlik, bu işlerde egemen oldu. Uyuşmazlıkların barışçı şekilde çözümlenmesine pekâlâ elverişli olan birçok husus, kısmen gerekli şekilde, kısmen de gerekli zamanda oluşmadığı için hiçbir sonuç vermemiş, ve böylece anlaşmazlıklar savaş durumuna tırmanmış ve yayılmıştır. Barışı sağlamak konusunda, Prusya'nın ve Avusturya'nın çabalarıyla, daima ona düğümlenen bir yol gösteren iplik kendiliğinden oluştu. Bu da Viyana Kongresini kapsayan büyük hedef idi. Bu kongrede hükümet her zaman ve durmaksızın barış için çaba gösterdi. Yatıştırıcı olmakla birlikte" (Çar Nikola'nın 'barış meleği' olarak) "bu çabalar esnasında gene de ciddi ve kararlı bir büyük devlet olarak durumunun bilinci ile hareket etmiştir." (Rus çarının gizli yazışmalarında aynen ifade ettiği gibi.) "İlgilenmediği içindir ki" (bir Rus vilayeti olup kulis değiştirmekle) "ve bu durum öteki devletlerce kabul edildiği içindir ki, güçlü ve açık olarak konuşabilmiştir. Çabaları ve sağladığı sonuçlar her iki tarafça bazan şükranla bazan da hoşnutsuzlukla karşılandı. Ama bu, hükümeti şaşırtmadı. Büyük bir devletin ilk koşulunu, bağımsızlık oluşturur. Bu bağımsızlığı Prusya hükümeti, şu ya da bu devletin işine gelip gelmeyeceğini umursamadan barışa götürebilecek adımları atmak suretiyle ifade etmiştir." (Bir büyük devletin bağımsızlığı olan anlamın ne de olsa hoş bir tanımı.) "Ama koşullar daha tehlikeli bir durumu oluşturduktan sonra hükümet, genel barış çabaları yanında özellikle Prusya ve Almanya yararlarını gözönünde bulundurması gerektiğine inandı. Bu amaçla Avusturya ile bir birleşmeye yöneldi. Bu birleşmeye öteki Alman birliği devletlerinin de katılması suretiyle, Avusturya ile geri kalan Almanya arasında bir uyum hesaba katılmalıdır. Hükümetin görüşüne göre, birleşmiş Alman devletlerinin en güvenilir ve en etkili korunağı her şeyden önce bu şekilde sağlanır. Bu daha dar birleşmenin yanında Prusya'nın ve Avusturya'nın Viyana Kongresi esasına göre Batı devletleriyle varolan daha geniş toplum ilişkileri de baki kalır. Prusya, Batı devletlerinden uzaklaşmamıştır. İngiliz basını aksini iddia etse de, bu devletlerle uyum hâlâ vardır. Bu uyumu belirten protokol zaten Prusya elçisi tarafından imzalanmış bulunmaktadır, ama daha henüz kamaraya sunulamaz. Dört devletin birbirine karşı şimdiye kadarki durumu bu protokolde değişmeden korunmuştur, ve her ne kadar bu devletlerden ikisi şimdiden savaş araçlarına başvurmuşlarsa da, barışın sağlanmasına ilişkin çabalar sürdürülecektir." (Savaşın ancak bir gösteriş manevrası olduğunun, ve Batı hükümetlerinin gerçek

meşgalesinin barış görüşmeleri olduğunun kanıtı.) "Rusya'ya gelince, son zamanlarda St. Petersburg'daki kabineden, şu sırada ancak zayıf barış umutları yaratmakla birlikte gene de barış görüşmeleri için bağlantı noktaları sağlayabilecek daha yatıştırıcı ve ayrıntılı açıklamalar alınmıştır. Prusya hükümeti son ana kadar barış umutlarına yönelik görünecektir. Barışa ait bir umut parıltısı kaldığı sürece Prusya, zahmetlerini ve çabalarını sürdürecektir. Prusya için karar anı geldiğinde" (Titre, ey Bizans!) "*hükümet vakit geçirmeden ve bütün kararlılığıyla harekete geçecektir*. Bu an için Prusya şimdiden hazır olmalıdır. Kılıcını çekmeye hazır olduğu zaman sözü en geçerli durumda olacaktır. Rusya ile Türkiye arasında anlaşmazlık patlak verince Batı devletleri tamamen başka bir tutumda görünmüşler ve Osmanlı Babıâlisini güçlendirmişlerdir. Bu anlaşmazlıkta Prusya bir yargıç mevkiinde olmayacaktır. Üçüncü bir devletin zedelenmiş hakkından başka kendi ülkesinin iyiliğini her şeyden önce gözönünde bulundurmalıdır. Doğu Sorunuyla ilgisi daha uzak bir ilgidir; Avusturya'nın ilgisi çok daha yakındır, ve Avusturya, Prusya'dan işbirliğini esirgememesini ısrarla istemiştir. Prusya ve Avusturya, her iki taraf için geniş kapsamlı ve barış işini zorlaştıran çabaları yumuşatma amacını izlemişlerdir. Bu çabalardan Viyana Kongresi doğmuştur, ve o zaman bu olay, haklı olarak şanslı sayılmıştır. Hükümet, hâlâ Batı devletleri üzerinde olumlu bir etki" (Rusya için) "sağlayan bir tutumu terketmemek çabasıdadır. Böylece de o devletler için barış umutlarının bir taşıyıcısı olan arabulucu sağlanmış olur. Rus hükümetine dört devlet tarafından bildirilmiş nota tasarısına gelince, bir yandan Rusya'nın kongreyi tanımadığına, ve öte yandan başka yerlerden doğup araya girmiş koşullar yüzünden bu nota tasarısının Türkiye tarafından kabul edilemez duruma gelmiş olduğuna dikkatin çekilmesi gerekir. En son Viyana protokoluyla" (ve bu husus, Bay von Manteuffel'in çok önemli bir ifşaatıdır) "yeniden bir anlaşmaya yönelinmiştir, ve savaşın Prusya ve Almanya'dan uzak tutulmasına olanak yaratılmıştır. Prusya'yı da bağlayan sıkı bir tarafsızlık güvencesinin meclise önerilmesi hakkında Avusturya'nın daha önceki isteğine gelince, Prusya büyük devlet olarak kendi bağımsızlık durumundan ve kararının özgürlüğünden vazgeçmek istemedikçe hükümet doğal olarak bu konuya giremedi. Bundan başka, böyle bir tarafsızlık, bunu amaçlarına uygun görmeleri halinde öteki devletlere düşmanca bir tutum için bir neden sağlamış olur. Sorun, bugün, Batı devletlerinin sözkonusu yükümlülüğü" (Viyana protokolu¹⁹⁹) "dolayısıyla daha öncesine bakarak temelli şekilde başkalaşmıştır. Elverişsiz

durumda barışın sağlanamayacağı meydandadır; daha elverişli durumda ise savaşın beraberinde getirdiği büyük yıkımlardan yurdu-muz korunmuş olur, ve bu, büyük ve değer biçilmez bir yarardır." (Bir kimse böyle bir seçenikle işe nasıl girişeceğini biliyorsa, onu üstün zekası dolayısıyla kutlarım.) "Gerek Baltık denizinde, gerek-se Karadenizde, Rusya ile Batı devletleri arasındaki olası savaş olayları yüzünden Prusya, bir büyük devlet olarak tutumunu ve coğrafi durumunu gerekirse silah zoruyla korumak için, kendi elin-deki araçları hazır tutmaya dikkat etmelidir. Ancak devletin hükümeti geçmişten ürkmemelidir" (bundan bir şey anlaşılıyorsa belki geçmişinden utanmamalıdır anlamı çıkabilir) "ve bunun hakkında açıkça sözedebilmeyi bir yarar saymalıdır."

Komisyonun, bu açıklamaları, son derece sevindirici bulmuş olduğunu söylemeye gerek yoktur.

Saint-Petersburg Gazetesi'nde aşağıdaki yeni belgeler yayınlanmıştır:

POLİS DAİRESİNE GÜNLÜK EMİR

15 Nisan 1854

Majesteleri çar, muhafız ve ordu kıtalarından emekli olanlara sağla-nan ayrıcalıkların, deniz kuvvetlerinden ve muhafız kıtalarından emekli olup daha henüz kendilerini sağlıklı ve güçlü duymaları yüzünden bir hiz-met süresini daha doldurmak isteyenlere de uygulanmasını emretmeyi uy-gun görmüştür.

Emir Subayı General Galaçov

YÖNETİCİ SENATOYA ÇAR İRADESİ

Fin Körfezi sahillerinin savunma araçlarını artırmak için bir ihtiyat dümenci filosu kurmayı uygun gördük, ve şu hususları emrediyoruz:

1. Dört druşçini dümenci gemisi inşa edilecektir.
2. Bu druşçiniler, Petrograd, Novgorod, Olonez ve Tever illerinden gönüllü toplayarak kurulacaktır.
3. Bu deniz kuvvetinin oluşturulması için alınacak önlemler, deniz kuvvetleri bakanlığı başkanı Altes Grandük Konstantin ile çarlık arazisi, çarlık malları, ve içişleri bakanlarından kurulu bir komite tarafından alınacaktır.

14 Nisan 1854

Nikola

DENİZ KUVVETLERİNE ÖZGÜ TALİMAT

- I. Deniz kuvvetlerinin düzenlenmesinin ve kurulmasının amacı:

1. Deniz kuvvetleri, Fin Körfezinin sahillerini korumakla görevli ihtiyat dümeni filousunu tamamlamak için oluşturulacaktır.

2. Deniz kuvveti, deniz kuvvetleri bakanının inşa ettirip donatacağı dört druşiniden kurulu olacaktır.

3. Deniz kuvvetine her rütbeden olanlar katılabilirler.

II. Kabul koşulları:

4. Deniz kuvvetlerine katılmak isteyenlerin geçerli kimlik cüzdanlarına, ve serflerin de arazi sahiplerinden alınmış özel onaya sahip olmaları gerekir.

5. St. Petersburg'da gönüllüler, deniz kuvvetleri bakanlığı teftiş dairesine, eyalet kentlerinde vilayet ve bölge kentlerinde de polis makamlarına şahsen başvuracaklardır.

6. Kimlik cüzdanları, bir defalık beyan karşılığında verilecektir. Bu cüzdanlar, sahiplerinin şahsen başvuracakları teftiş dairesine gönderilecektir. Aynı zamanda bu kimselere arzu ettikleri takdirde beyanda belirtilecek bir aylık da verilecektir.

7. Polis, gönüllünün St. Petersburg'a gidişine nezaret edip bu yolculuğu mümkün kılmak için her türlü yardımı ve korumayı sağlayacaktır. Bir gönüllünün hastalanması halinde bakımı sağlanacaktır.

(8. ve 9. maddeler ilginç değildir.)

III. Hizmet koşulları:

10. Deniz kuvvetlerine katılmak isteyenlere, teftiş dairesine başvurma gününden itibaren şunlar verilecektir:

(a) Her ay sekiz gümüş ruble.

(b) Deniz kuvvetlerinin düzenli askerlerine, eşit erzak ve malzeme.

(c) Köylü kıyafetine uygun giyecek. Gönüllünün, à la paysanne* sakal ve bıyıklı olmalarına izin verilecektir.

11. Hizmet süresi 1 Kasım 1854 gününe kadar saptanmıştır.

12. Bu sürenin sonunda hiçbir gönüllü, hizmette alkonmayacaktır.

13. Üstün hizmette bulunanlara, düzenli kıtalara uygulanan şekilde ödöl verilecektir.

14. Topçu gambotlarının işbirliğiyle bir savaş ganimeti ele geçirilirse, bu gambotlarda hizmet gören gönüllüler ganimetten pay alacaklardır.

15. Gönüllüler yaralandıkları takdirde, askerlerin yararlandıkları haklardan aynen yararlanacaklardır.

16. Gönüllülerin aileleri, yöresel makamların ve belediyelerin özenine teslim edilecektir.

Konstantin
Kont Kisselev
Kont Herovski
Dimitri Bibikov

Rusya'nın kuşbakışı görünümünü, bu belgelerin ortaya koyduğundan daha iyi bir biçimde vermek olanaksızdır: Çar, bürokrasi,

* Köylü usulü. —ç.

köleler, à *la paysanne* sakal, polis, gönüllüler, şirketler, topraklar
ve denizler — "bütün Rusya".

New-York Daily Tribune
n° 4079, 15 Mayıs 1854

KARL MARX

ODESSA'NIN TUTULMASI—AVUSTURYA VE
RUSYA—RUM AYAKLANMASI—KARADAĞ
MANTEUFFEL

Londra, Salı, 2 Mayıs 1854

Övüngen hayallerin birçok kez topa tuttuğu Odessa, sonunda topçu tarafından gerçekten dövüldü. Ama şimdiye dek alınan tel-graflar, hem zayıf, hem de yoruma elvermeyecek kadar, ayrıntıdan yoksun. En güvenilir habere göre, topçu ateşi nisan ayının 22'sin-de başladı, 23'ünde durduruldu (kentin valisine, teslim olması için haber gönderildi) ve ayın 24'ünde ateş yeniden başlatıldı. Bir yan-dan, kentin büyük bir kesiminin yıkıldığı belirtiliyor, öte yandan roket ve top mermisiyle sadece hisarların tahribedildiği öne sürü-lüyor. Bazı çevrelerde ise topçu ateşinin hiçbir etki yapmadığı da söylenmekte. Birçok haber, sekiz Rus gemisinin tahribedildiğini belirtiyor. Odessa'da savaş gemisi olmadığına göre, kuşkusuz, ticar-et gemisi bunlar. Odessa çıkışlı, 26 Nisan tarihli en son haber, tüm birleşik donanmanın o sabah oradan ayrıldığını bildiriyor.

Kamuoyunu bu olay için hazırlamak üzere, Fransız hükümeti, *Moniteur*'de Amiral Hamelin'in donanma bakanlığına verdiği rapo-rundan bazı parçalar yayınlattı. Amiral, raporunda şöyle diyor:

"İngiliz buharlı firkateyni *Furious*, konsolosları ve muhtemel bir savaş durumunda kenti terketmek isteyenleri toplayıp gemiye almak üzere 6 Nisanda Odessa'ya hareket etmiştir. ... Parlamento bayrağını çekmiş ve karaya çıkma sandalını çekmekte olmasına karşın, gemi rıhtımdan ayrıldıktan birkaç saniye sonra Rus batar-yaları geminin üzerine haince yedi mermi atmıştır. Amiral Dundas

ve deniz kuvvetleri bakanının kendisi, böyle barbarca bir harekete karşı misilleme hakkında görüşeceklerdir."*

Ruslar ise olayı daha başka türlü anlatıyorlar. Mütareke bayrağı çekmiş bir gemi gönderilmesinin, sadece savunma düzenini incelemek için düşünülmüş bir bahane olduğunu iddia etmekte. Bir süre önce *Retribution* adlı geminin, mesaj verme bahanesiyle, ama gerçekte, iç topçu bataryalarının yerini çizme amacıyla Sivas-topol limanına girmesi çarı kızdırmıştır. Ardından İngiliz gazeteslerinin bu başarı hakkında kopardığı gürültü, geminin görevi hakkındaki varsayımı doğrulayınca, çarın öfkesi daha da artmıştı. Bunun üzerine, gelecekte Rus limanlarına giren bütün gemilere top ateşi açılması yolunda emir verilmişti. *Indépendance Belge*,²⁰⁰ görünüşe göre Odessa'daki bir Rus subay tarafından, ama büyük bir olasılıkla bizzat Kisselev tarafından yazılmış olan ve olayı anlatan bir mektup yayınlıyor.

"27 Martta (8 Nisanda) İngiliz kraliyet donanmasının bir gemisi olan *Furious*, parlamento bayrağını çekmeden Odessa'nın karantina limanındaki rıhtıma yanaşmıştır. Her ne kadar liman kaptanına bütün İngiliz savaş gemilerine bir roket atması için emir verilmiştiyse de, kaptan buna karşın, geminin belki İngiliz savaş ilanından haberi olmadığı düşüncesiyle bu emrin derhal yerine getirilmemesine karar vermiştir. *Furious* gemisi demiratmış, ve parlamento bayrağı çekilmiş olarak bir sandal indirip sahile göndermişti. Liman kaptanı, derhal sandal subayına emir subaylarından birini göndermiştir. Sandal subayı, Fransız ve İngiliz konsoloslarını gemiye almak göreviyle geldiğini açıklamıştır. Ona yanıt olarak konsolosların çoktan Odessa'yı terketmiş oldukları söylenmiş, ve kendisinden derhal uzaklaşması rica edilmiştir. Bunun üzerine sandal, geminin bordasına alınmış ve parlamento bayrağı indirilmiştir. Ancak demiralacakları yerde geminin subayları bataryaların resimlerini yapmaya başlamışlardır. *Furious* gemisinin bu hareketini engellemek için bunun üzerine topla ihtar atışları yapılmıştır. *Furious* gemisinin buna aldırmaması üzerine çarklarından birine bir mermi atılmıştır. *Furious* gemisi derhal uzaklaşmıştır."

İngiliz ve Fransız filolarının, Ruslara karşı, şimdi bir limanı hedef almış olan düşmanlığı başlatmadan önce Rusların bir "gerekeç" yaratmasını beklemek zorunda olmaları, üstelik ondan sonra da, sözkonusu limanı almayıp, sadece bir parça borda ateşi açmaları kuşkusuz gülünçtür.

Furious'ın görevlendirilip gönderildiği sırada, Odessa'dan İs-

* Bu makaledeki alıntılar Almancadan (*Werke*, 10, s. 216, 217, 218-219, 219-220, 220, 221, 222) çevrilmiştir. —*Sol Yayınları*.

tanbul'a gelen mektuplar, Rus hükümetinin yabancı tacirlerin özel mülküne en ufak bir saygı göstermeksizin silolardaki tahıla elkoymuş olduğunu doğruluyor. Elkonan tahıl miktarı 80.000 *çetver*'dir.* Bunun yanı sıra Rus hükümeti elkonan bu tahılı, ülke içine taşımak için yabancı tacirlerden 150.000 çuval ve 15.000 araç sağlamıştır. Bütün geri alma isteklerine karşılık vali, Rus hükümetini bu aşırı kararlara, Batılı devletlerce güdülen siyasetin zorladığını ve yabancı tacirlerin mallarına elkoymak suretiyle o malları, sadece öfkeli halk yığınlarının yağmasından korumuş olduklarını söylemiştir. Odessa'da kalan tarafsız konsolosların geri alma istekleri karşısında ise vali, elkonan malların bedelini ödemeye değilse bile, sahiplerine sadece birer alındı belgesi vermeye razı olmuştur.

Aşağıdaki satırlar bir Stokholm gazetesinde yer alıyor:

"Bütün kentte Finlandiya'dan kaçmış olanlar kaynaşmaktadır; birçoğu da Aland'dan gelmektedir." (Orasının hâlâ Ruslar tarafından işgal altında tutulmakta olduğu anlaşılmaktadır.) "Bunlar, donanmaya zorla adam toplayan Rus kollarından kaçmaktadırlar. Rus donanmasında büyük bir tayfa eksikliği bulunmakta olup genç-ihtiyarı yakalamaktadırlar. Gecenin yarısında aile babaları hiçbir şekilde önceden haber verilmeksizin acele toplanmaktadırlar. Bu baskıdan kurtulmak için aileler pılı-pırtılarını toplayıp topluca İsveç'e kaçmaktadırlar."

Ayın 23'ündeki *St. Petersburg Gazetes*i'nde çarın uyruklarına bir bildiri çıkmıştır; bu bildiride Batı devletlerine karşı savaş, ortodoks kilisesinin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki baskı altında bulunan kardeşlerini kurtarmak için dinsizlere karşı açılmış bir savaş olarak nitelendirilmektedir.

Bugünkü Paris'te çıkan [*la*] *Presse* gazetesinde aşağıdaki makale vardır:

"İstanbul'daki muhabirlerimizden biri, bir süre önce meydana çıkarılmış olup, incelenmesi şimdi bitirilmiş olan Rus komplosu hakkında önemli ayrıntılar bildirmiştir. Bu incelemeden açıkça anlaşılıyor ki, Rusya, hasta adamı doğrudan kendi doktorlarının eli altında ölüme götürecek bunalımı uzun zamandan beri hazırlamıştır. Bu incelemeye göre, Baron Oelsner sırf kendisini izleyenleri daha kolay aldatabilmek için Türk polisinin hizmetine girmiştir, ve kendisine 1.000 kuruşluk aylık bağlanmıştır. Onun kurnazlığına karşın çifte oyunu şu şekilde meydana çıkmıştır: Türklerin hizmetinde olan Bay Aspa adında bir doktorla bağlantı kurmuştu; ve bu doktora güvenebileceğini sanarak kendisine Türk polisi tarafından aylığı verilmesine karşın, Rusya'ya hizmet etmek-

* Tahıl ve benzeri maddeler için kullanılan bir Rus ölçü birimi = 2.099 hl. -ç.

ten hiçbir zaman vazgeçmediğini söylemiştir. Bay Oelsner'in bundan sonra söylediğine göre, Rusya, Türkiye'deki Rumlardan ve Slavlardan bir işaret üzerine başkaldırmaya hazır 60.000'lik bir gizli örgüt ordusu kurmak niyetindeymiş. Kesin darbe İstanbul'da vurulacaktı. Bu kentteki komplo başkanı, Plantagenet Harrison adlı bir İngiliz imiş. Bay Aspa, Oelsner'in niyetlerine katılır gibi yaparak Türk polisine ihbarda bulunmuş. Oelsner'den uzun süredir kuşkulananmakta olan polis onu daha sıkı izlemiş, ve Prens Gorçakov'a düzenli şekilde raporlar gönderdiğini meydana çıkarmıştır. Sonunda bu raporlardan birini ele geçirmeyi başarmışlar. Sonunda bu raporlardan birini ele geçirmeyi başarmışlar. Genellikle çok ihtiyatlı olan Oelsner sözkonusu raporu Bay Aspa'ya göstermek —ve Aspa, Türk polisinin gizli ajanı olan Bay Palamarı'ye derhal durumu bildirmiştir— ve raporu, Oelsner ve suç ortaklarıyla bağlantısı bulunan Radsic adlı bir Avusturya Slavına Aspa'nın huzurunda vermek ihtiyatsızlığında bulunmuştur. Mektup bu kimseden alınmış ve kanıtlardan birini oluşturmuştur. Oelsner'in, bir Yunan ticaret gemisinin kaptanı olan Konstantinos ile anlaşmaya vardığı saptanmış, ve ikisinin, daha kırk Yunan gemisi kaptanını kendilerine katmak konusunda görüş birliğine varmış oldukları da saptanmıştır; bunlar, başkentin Rum halkı arasında bir ayaklanma düzenlemek üzere mühimmat ve bütün gereçlerle belirli bir gün İstanbul'a geleceklermiş. Konstantinos, yalnız Oelsner ile değil Babıâlideki Yunan Elçisi Bay Metaksas ile de bağlantı kurmuştu. Bir Rus albayı olan Bodinarov, Oelsner ile Prens Gorçakov arasındaki bağlantıyı sağlıyormuş."

Augsburger Zeitung'da da Rusya'ya karşı aşırı ölçüde düşmanca olan bir dizi yazı çıktı. Bu gazetenin, şimdiye dek, Rus çıkarlarının en amansız savunucusu olduğu ve aynı zamanda Avusturya hükümetinden esinlendiği bilindiği için, bu yazılar Almanya'da büyük heyecan yarattı. Bu yazılarda, Sir H. Seymour'ın gizli yazışmalarındaki açıklamalar sonucu, Avusturya'nın, Rusya'ya karşı yüklenitleriyle artık bağlı olmadığı belirtiliyor. Bu yazılardan birinde şöyle denmekte:

"Rusya'nın tutumu, St. Petersburg'da Avusturya'nın itirazlarının ortaya konmasını gerektirdiğinden orada bu kadar kestirme bir yanıt verilmiştir — Viyana elçiliğine karşı o kadar umursamazlıkla hareket ediliyordu ki, İstanbul'dan gelen her yeni telgraf acı yankılar uyandırıyor. Aynı belirli umursamazlık yüzünden, oradaki görevinde beğenilmiş olmasına karşın Kont Mensdorf daha fazla St. Petersburg'da kalmaktansa tekrar tugayının başına dönmek ricasında bulunmak zorunda kaldı."

Bunun üzerine kendisi, Kont Esterhazy tarafından görevinden affedildi.

Başka bir makalede şöyle denmektedir:

"Çarın Rusya'dan Olmutz'e gelişi sırasında, Kont Buol-Schauenstein'e karşı hareketi o kadar kaba, hatta gücendiriciydi ki, genel olarak dikkati çekti ve Nesselrod ile Meyendorf'u utandırdı." (Okurlarımıza anımsatmamıza izin verilsin ki Nesselrod'un alışkanlıkları arasında şöyle efendisinin bu küstah tutumunu kışkırtmak ve sonra bundan pişman olmak da vardı.) "Bakanının aleyhindeki bu hususlara tanık olan genç çar, bu olayları unutmamıştır. Seymour'un raporları, majestelerinin vermiş olduğu kararı" (Avusturya'ya karşı Rusya'nın aşırılıklarına karşıt olmak) "ancak güçlendirmiş olabilir. ... Viyana'da bulunduğu sırada Kont Orlov, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğüne her türlü koşul altında saygılı olmayı hükümdarı adına kabul etmeyi reddetmiştir."

The Times gazetesinin İstanbul muhabiri, Rum ayaklanması'nın Yunanistan'da kesenkes bir devrime yolaçacağına, bunun ulusal parti ile Rusya yandaşları arasında bir mücadele olduğuna ilişkin açıklamaya özel bir ağırlık veriyor. Öte yandan Bulgaristan'da paşanın askerlerinin gösterdiği sertlik, halkın Rusya'dan yana dönmesine yolaçıyor. Yunanistan'ın Batılı devletler karşısındaki tutumunu birkaç olayla açıklamama izin verin. *Nouvelliste de Marseilles* gazetesinde İstanbul çıkışlı, 17 Nisan tarihli şu haber var:

"Atina'da oturan Avrupalıların olası her türlü hakarete dayanmaları gerekmektedir. Hatta kendilerine sopalarla saldırılır, ve Yunan jandarması buna hiçbir şekilde müdahale etmez. Fransız elçiliğinin üyesi ve Atina'nın eski Fransız konsolosunun oğlu olan Bay Gaspari bu ayın 15'inde durumu ilgisizlikle seyreden üç jandarmanın önünde dövülmüş ve yere düşürülmüştür. Aynı güç, 'cezalandırılmaları' öngörülmüş olan 96 Fransız hakkında bir liste hazırlanmış bulunduğu ihbarını almıştır. Bu saldırılar yüzünden Fransız ve İngiliz elçileri, Kral Otto'nun hükümetine ortak bir nota vererek, Fransız ve İngiliz uyruklarına karşı her saldırı için derhal 25.000 drahmilik bir tazminatın isteneceğini bildirmişlerdir. 12 Nisanda Yunan hükümetine ancak beş gün süreli, yani 17 Nisana kadar yanıt gerektiren yeni bir ultimatoma verilmiştir. Bu ultimatoma Kral Otto'dan, başkaldırmaya kesin olarak karşı oldukları konusunda, Fransızlara yapılmış iftira için tazminat isteniyor, ve uygulanmış ve maruz kalınmış kötü hareketlerin de tazmini isteniyordu. Kraldan herhangi doyurucu bir yanıt beklenmiyordu. Bir

ret yanıtı alınması halinde elçiler, hükümetle bütün ilişkileri kesmeye, ve ayrıca bu Yunan Krallığının kurulmasına ait protokol gereğince, Fransa ve İngiltere adına *Yunanistan'ın yöneticileri* olarak ortaya çıkmaya kararlı idiler."

Yunanistan hükümeti, yabancı temsilcilere gönderdiği genelgede, Babiâliyle arasındaki son çekişmelerde takındığı tutumdan ötürü özür diliyor. Paikes, genelgesinde, Babiâlinin Yunan uyruklarına karşı uyguladığı son kararların, ortak Türkiye'nin, Yunanistan'ı, bir eyaleti olarak görme ayrıcalığına sahip olmamaktan duyduğu öfkeden doğduğunu ve esasını oluşturduğunu, Teselya'yla Epir'deki ayaklanmaların ise sadece bahane olarak kullanıldığını öne sürüyor.

Viyana'da yayınlanan [*Die*] *Presse* 28 Nisan tarihli sayısında Prens Daniel'in Karadağlı önderlerinin şu bildirisini yayınlıyor:

Biz Sernagorların (Karadağlıların) Yunanlılar ve öteki uluslar gibi, ve şimdi bütün dünya karşısında övündüğümüz özgürlüğü bize miras bırakmış muzaffer dedelerimiz ve atalarımız gibi, her zamanki kadar cesur ve kahraman olmanızı istiyorum. Bunun içindir ki, daha önce askere alınmış olan askerleri, onlara güvenip güvenemeyeceğimi bilmek için tanımak istiyorum, ve efradınızı toplamayı siz yüzbaşılara emrediyorum. Dinimizin ve yasalarımızın ortak düşmanı olan Türklere karşı benimle savaşmak isteyip istemediğini her asker serbestçe söylesin. Sen, yüzbaşı, bu gibi her gönüllüyü kaydedip bana bu hususta Cettinye'ye yazılı rapor gönder. Yalnız şunu şimdiden söyleyeyim, ölümü beklemeyen evde kalsın. Benimle gelmek isteyen, eşini, çocuğunu, ve dünyada sahip olduğu her şeyini unutsun. Sen cesur ulusuma ve siz sevgili kardeşlerime söylüyorum: Benimle birlikte ölmek istemeyen evde kalsın, çünkü çok iyi biliyorum ki, benimle savaşa gelecek bir tek kişi korkarak bana katılmayan elli kişiden daha iyidir. Sağlam yürek sahibi olan, kutsal haç için, doğru inançlı kilise için, ve vatan için kanını dökmekten kaçınmayan her cesur erkeği, benimle şanı ve şerefi paylaşmaya çağırıyorum. Üç Türk vezirinin aynı zamanda hakından gelmiş, Fransız ordularını yenmiş, ve padişahın kalelerini saldırı ile zaptetmiş olan o eski Karadağlıların oğulları değil miyiz? Vatan haini değilsek, eski kahramanlarımızın şanına karşı ilgisiz değilsek, toparlanalım ve Tanrı adına savaşa atılalım.

Cettinye, 16 Mart 1854.

Danilo

*Agram Zeitung'da*²⁰¹ okuduğumuza göre, Karadağın bağnaz haydutlarına yapılan bu çağrı sonucu, Karadağ kabilelerinin her birinde, önderler genç savaşçıları toplamışlar ve 4.000 kişinin mihrap önünde ya fetih ya da "iman ve ata toprağı için" ölüm andı içtiği törende bu bildiriye okumuşlardır. Prusya bağımsızlık savaşı ile bu hareket arasındaki ilginç yakınlığı görmemek elden

gelmiyor. Prusya bağımsızlık savaşının anısını Königsberg'de General Rohna, tüm ülkede ise genel olarak Prusya İrenbund'u hâlâ canlı tutuyor.²⁰² Karadağlıların, Niksiki yoluyla Hersek'e yapacağı saldırıya, bizzat Prens Daniel komuta edecek. Güneyde Şabliak yoluyla (Arnavutluk'a doğru) yapılacak saldırıya Voyvoda Jorj Petroviç önderlik edecek. "Dağlıların" diyor *Agram Zeitung*, "bol bol cephanesi var ve iki birlikten herbiri, üçbuçukluk onikişer topa sahip." Çarpışmaları başlatma işareti, buyruğu doğrudan St. Petersburg'dan alan Albay Kovalevski tarafından verilecek.

6.000.000 İngiliz lirası ödeneği koparan von Manteuffel, meclisleri bir konuşmayla tatile soktu. Konuşmadan şu dikkate değer bölümü alıyorum:

"Baylar! Krediyi kabul ettiniz, ve böylece hükümete, Avusturya ve bütün Almanya ile tam bir birlik içinde ve öteki bütün büyük devletlerle anlaşma durumunda şimdiye kadar izlenmiş yolda devam etmek, ve Prusya'ya da bugünün büyük Avrupa sorununun çözümünde tutumunu korumak olanağını sağlamış oldunuz."

İzin verirseniz bir noktayı belirteyim: İngiliz gazetelerinde yer alan bu konuşmaya ilişkin telgraf haberinde "öteki bütün büyük devletlerle anlaşma" ifadesi, yanlışlıkla "Batılı devletlerle anlaşma" diye çevrildi. Prusya daha yüksek bir hedef seçmiş bulunuyor. Prusya, görüldüğüne göre savaşan iki tarafla anlaşma içinde, barış öğelerini düzenlemek istiyor — barış, ama kiminle?

Von Manteuffel, meclisleri tatile çıkardığı gün, partisinin *réunion*'unda* ikinci bir konuşma daha yapma fırsatını buldu. Bu ikinci konuşma, yukardaki resmi üsluptan çok daha kesin, çok daha açık. Modern zamanlara ait tam bir Prusya ürünü. Sanki *in nuce*** Prusya devlet adamlığıdır.

"Baylar", diyordu, "çok kez kötüye kullanılmış bir sözcük vardır: bunun adı özgürlüktür. Ben bu sözcüğü reddetmiyorum; ama benim sloganım başkadır, benim sloganım *hizmet* sözcüğüdür. Baylar, burada toplanmış bulunan biz hepimiz, Tanrıya ve krala hizmet etmekle yükümlüüz, ve krala hizmet edebilmek benim için bir övünçtür. *Hizmet* sözcüğü, Alman bölgeleri olarak bölünmüş Prusya devletini birarada tutan sözcüktür. Takındığımız çeşitli tutumlarda bizi birleştirmek zorunda olan bu sözcüktür. *Krala hizmet* benim bayrağımdır, burada toplanmış olan herkesin bayrağıdır, ve bugün kurtuluşumuzu bu sözcük kapsar. Baylar, krala hizmet çok yaşasın!"

* Kurultay. —ç.

** Özünde, çekirdekten. —ç.

Manteuffel'in hakkı var: Krala hizmet için yaşayan Prusya'dan başka bir Prusya yok.

New-York Daily Tribune
n° 4080, 16 Mayıs 1854

KARL MARX

Avrupa'da *kavgacıların birbirine girmesinin* yakın olduğu şu sıralarda, Prusya'nın uyguladığı siyaset, İngiliz ve Fransız gazetelerinde dostça olmayan, sert yorumlara yolaçtı. Bu konuda gazeteler Batı diplomasisiyle elele gidiyorlar. Batı diplomasisinin esas amacı, Prusya'yı inandırarak ya da savaşa, devrimle ya da çekingen bir hükümetin tatsız ve tehlikeli bulduğu ne varsa onunla tehdit ederek, Rusya'ya karşı haçlı seferinin içine çekmektir. Ama bu devletin kaçınılmaz zorunlulukların ve olayların baskısı altında alacağı son karar ne olursa olsun, soruna ilişkin gerçeklerin, bugünkü görünüşleri çerçevesinde dikkatle incelenmesi gerekiyor. Şimdi yapmak istediğimiz şey de bu.

Berlin'deki kral ailesi ile çar arasında bulunan, nerdeyse aile bağı denebilecek bağlara büyük önem veriliyor. Biz genellikle düşünüldüğünün tersine, bu bağın ağır bastığı görüşüne katılmıyoruz. Otuz yılı aşkın bir süreden beri, şimdiki kralla, Nikola arasında hiçbir dostça duygu yoktur. Oysa Nikola, kralın ölen babasının en önde gelen gözdesiydi. Friedrich Wilhelm, henüz veliaht prens olduğu sıralarda bile, Nikola, Berlin'i ziyarete geldiği zamanlar, orada bulunmamaya dikkat ederdi. Onun tahta çıkışından bu yana birçok olay —gerçekte burada sıralanamayacak kadar çok— bu yabancılaşmayı ortadan kaldırına şöyle dursun, tam tersine kuvvetlendirdi. Üstelik, kral aileleri arasındaki ittifakların, olayların akışı ve siyasetin gerekleri önünde hiçbir zaman durma-

diğı ve duramayacağı da bir gerçektir. Örnek vermek için çok gerilere gitmenin gereğı yok, Belçika'nın Hollanda'dan ayrılışını anımsayabiliriz. Bu ayrılık Orange ailesinin, Prusya ve Rusya hanedanlarıyla birçok evlilik bağıyla ve öteki aile bağlarıyla bağlantısı olmasına karşın, ortaya çıkmıştır. Bütün bu bağlar, Belçika tacına sahipliğı sağlama bağlayamayacak kadar zayıftı.

Monarşiler, ilke ayrılığından ötürü ya da uzak veya olası tehlikeleri savuşturmak için savaşa ya hiç gitmezler, ya da çok ender giderler, sadece görünürdeki çıkarlar ve yakında olan yararlar için savaşırlar. Monarşiler ayrıca geleneklerin, özellikle, ulusun egemen zümrelerinin belleğinde kökleşmiş geleneklerin etkisinde kalırlar. Prusya'da egemen zümre, askerler sınıfıdır ve ülke kendine Asker Devlet adını takmaktan pek keyif duyar. Aksine ne söylenirse söylensin, generaller, albaylar, binbaşılar ve öteki subaylar tarafından temsil edilen bu sınıfın dörtte-üçü, 1813-1818 ulusal mücadelesinin canlı anılarını taşımaktadırlar. Bütün yüksek rütbeli subaylar, o zaman Ruslarla birlikte Fransızları sevmezler. Bu düşüncelerini değiştirmek, olanaksız değilse bile güçtür. Gerçekten de Prusya ordusunda, Fransızlara karşı nefret değilse bile güvensizlik duygusu hâlâ yaşamaktadır. Bu duyguları, yakınlarda, Prusya'nın asker patriğı olan Kont Dohna, kamuoyu önünde, çoğunluğu Rus karşıtı olmaktan uzak subay yığınlarının alkışları arasında dile getirmiştir. Kısa süre önce yapılan askeri ittifakı sonuçlandırmak üzere Berlin'e gönderilmiş olan Avusturya'nın elçi-temsalcisi General von Hess'in, —haber doğruysa— "Rusya'yı Berlin'de bulduğunu" söylemesi bundandır. Sokaktaki insan da hâlâ Fransa ile savaş günlerinin yiğitlik öykülerini anlatır, o günlerden kalma türküler söyler. Zaman zaman da tiyatrolar, Fransız zulmünü anımsatan ve ulusal düşmanlığı tazeleyen oyunlar sahnelerler. Şimdi ellilerde olan ve Napoléon savaşları günlerinde ya da ondan hemen sonra eğitim görmüş olan yetişkin kadın ve erkekler, genel olarak Fransa ve Fransız hakkında bilgisizdirler. Çünkü o tarihlerde Fransa, okul kitaplarından ve özel eğitimin programlarından çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra, esas Prusya —yani Ren nehrinin sağ yakasından Rus sınırına kadar uzanan Prusya— sürekli olarak Ren eyaletlerini yitirme korkusu içinde yaşamaktadır. Ulusal sınırı oluşturmak üzere bu toprakların ele geçirilmesi, köylüsünden imparatoruna kadar her Fransızın gündelik düşüdüdür. Böyle bir tehlikenin yakına gelmesi halinde, Fransa'nın doymamış iştihasına karşı, Prusya'ya, ancak Rusya'nın yardımı esaslı bir güvence verilebilir.

Mücadelede Prusya'nın kazanacağı hiçbir şey yok, yitireceğı

çok şey var. Özellikle, henüz nasıl bir sonuç vereceği apaçık bilinmeyen, neler getireceği şimdilik bulanık olan bir savaşa girerse. Batılı devletler Prusya'ya, kendi davalarından yana olursa kazanaacağı herhangi bir yarar sunamazlar. Eğer Fransa ya da yöneticisi sonunda yenik düşerse, Bonaparte'lardan en yürekten nefret edilen yerde, Berlin'de bu yenilgi sevinçle karşılanacaktır. Napoléon'un son zamanlarda attığı Polonya yeminini Prusya yutmadı. Polonya topraklarının bugün elinde olan bölümünü ve oradaki Polonyalıları, Prusya zaten güçlkle yönetebiliyor. Prusyalılar, Polonyalılardan nefret ederler, onları küçük görürler. Prusya'da genel duygu, Polonya'da yeni topraklar edinmeye karşıdır. Öte yandan Türk İmparatorluğunun parçalanmasından, Prusya herhangi bir yarar sağlamayabilir ama, böyle bir parçalanma onu herhangi bir tehlikeyle de yüzyüze getirecek değildir. Avusturya'nın kuşkusuz, Bosna, Hersek ve Sırbistan'ı ele geçirmeye hiçbir itirazı yoktur. Ama Avrupa haritasında acaba Prusya için bir armağan yok mu?

Almanya üzerinde, ortasından bağlanıp sıkıştırılmış bir sucuk gibi boylu boyunca uzanan Prusya eğer genel bir Avrupa yangınında karşı cephede yer alırsa, Hanover'i ya da Saksonya'yı isteyebilir. Bir kez Hanover'i, Napoléon'dan neredeyse şükran duyguları ile dolup taşarak kabul etmişti, Saksonya için beslediği umut ise, 1815 Viyana Konferansında, Fransa'yla İngiltere'nin müdahaleleri ve Avusturya'nın elaltından yürüttüğü girişimler sonucu, hayal kırıklığına uğramıştı. Prusya'nın Almanya'da büyümesine, hangi koşul altında olursa olsun, Avusturya her zaman karşı duracaktır. Bu durumu Berlin'de gayet iyi biliyorlar ve iki hükümetin kader birliği yapmasında aşırı istekli değiller.

Bütün bu nedenlerle Berlin hükümetinin, herhangi bir armağan vaatetmeyen bir savaşa dalmak için acele etmesinin hiçbir nedeni yoktur. Krallık doğal yünden zengin değildir, ama sanayi, çalışma ve biriktirim sonucu zengin olmuştur. Barışın, evet sadece barışın ürünü olan bu yararlı sonuçları zamansız bir savaş yıkalabilir, bu kesindir. Daha şimdiden Rusya'nın dış satışlarıyla dış alımlarının büyük bir kesimi Prusya dış satışlarıyla dış alımlarının büyük bir kesimi Prusya aracılığıyla yürütülür duruma gelmiş bulunuyor. Savaş uzayıp giderse, Prusya'nın Litvanya'yla sınırdaş olan en yoksul bölgesi, tarafsızlığın meyvelerini derhal dermeye başlayacak ve bu yeni ticari açılımla, hayal bile edilmiş bir refah düzeyine kavuşacaktır.

Birbiriyle çelişen ve yan tutan haberler nedeniyle, Prusya'nın bugünkü olağanüstü durum karşısında ne tür bir ulusal duygu ta-

şiddetini saptamak güçtür. Prusya meclislerinin görüşmelerinden güvenilir sonuçlar çıkarılamaz. İngiliz basınının pek beğendiği Bethman-Hollweg partisi (Bethman-Hollweg partinin önderi), özünde zengin yurttaşlarla *parvenu*'lerden oluşmuştur. Bu parti, zayıf bir *juste-milieu*'dür,* bir ölçüye kadar, ünlü Fransız doktrinlerinin soluk bir suretidir. Çoğu, şimdi hükümeti elde bulunduran eski soylulardan nefret eder. İktidar açlığı duymaktadırlar, ama iktidarı elde ederlerse, 1848-49'da yaptıkları gibi sarayın ve askeri aristokrasinin etkisi önünde iki büklüm olacaklardır. Son defa, hükümetin borç isteğine muhalefet ederken, bu *juste-milieu*, Sol'un yirmibir üyesinin önderi olan Vincke'nin, açıkça Rus aleyhtarları olan önergesini destekleme gücünü gösterememiş, ama hesaplı bir biçimde, bir sürü basmakalıp sözün arkasına sığınmıştır.

Bethman-Hollweg'le partidaşları, onun temsilcisi olduğu Ren bölgesinde güçlüdürler. Ren nehrinin sol yakasının çıkarlarının Fransa'yla birlik eğiliminden yana ağır bastığına kuşku yok. Nehrin sol yakası kömür ve demir yatakları yönünden zengindir. Bu kaynakları esasen büyük ölçüde Fransız sermayesi işletiyor. Bu bölge Fransa İmparatorluğu'yla kaynaşırsa daha da değerlendirilebilir. Ama Düsseldorf ve Coblentz kalelerini birinci sınıf kaleler haline getirmek için Prusya milyonlar ve milyonlar harcamıştır ve bu bölgeleri kolay bırakmayacaktır. Büyük pamuklu, yünlü, keten ve ipek dokuma fabrikaları, genellikle, Ren nehrinin sağ yakasında kurulmuşlardır. Fransız ve İngiliz fabrikalarıyla başarıyla yarışmaktadırlar, hatta yabancı pazarlarda zaman zaman onların yerini ele geçirmektedirler. Ticaretteki rakipleriyle daha yakın ilişki kurarak kazanacakları hiçbir şey yoktur, tersine yitirecekleri çok şey vardır.

Berlin hükümetinin kararını gerçekten etkileyici duygular, değişik teşvik nedenleri ve çatışan çıkarlar işte bunlar. Hükümetin, kendini bu dolaşık durumdan nasıl sıyracağını ya da tehlike bakımından birbirinden hiç farkı olmayan batı, güney ya da kuzeydoğu Avrupa ile sarmaş-dolaş olma durumundan kendini kurtarıp kutaramayacağını zaman gösterecek.

New-York Daily Tribune

n° 4083, 19 Mayıs 1854

Başyazı

* Yasal ortam, yasal dayanak. —ç.

BALTIK'TA VE KARADENİZDE KAHRAMANLIK
İNGİLİZ-FRANSIZ HAREKAT DÜZENİ

Londra, Salı, 23 Mayıs 1854

En sonunda, "İngiliz Denizciler"in bir kahramanlığını haber verebilme durumundayız.

Amiral Napier'in filosu, sekiz saatlik bir top ateşinden sonra, Gustafsvärn (İsveç dilinden çevirisi "Gustav'ın savunması ya da müstahkem yeri" demektir — "Gustavs-Wehr") kalesini tahribetti ve garnizondaki 1.500 kişiyi savaş tutsağı aldı. Rus İmparatorluğu'nun mülküne ilk kez böyle ciddi bir saldırıda bulunuluyor. Ve Odessa'daki yumuşakbaşlı, uyuşuk girişimle karşılaştırılırsa, en azından Charles Napier'in, başarabilirse, kendi ününü ve ailesinin ününü feda etmeyeceğini göstermektedir. Gustafsvärn kalesi, Finlandiya'nın güney-batı köşesindeki yarımadanın ucunda kurulmuştur, Finlandiya körfezine giden gemicilerin sınır işareti olarak belledikleri Hangöudd deniz fenerine yakındır. Kalenin askeri önemi büyük değildir; karada ya da denizde çok küçük bir bölgeyi savunur, saldırıya girilen bir donanma tarafından, herhangi bir tehlike sözkonusu olmaksızın pekâlâ saf-dışı bırakılabilir. Garnizondaki asker sayısından anlaşılacağı üzere kale büyük bir kale olamaz. Ama Rusya'nın Baltık kıyılarındaki savunmasının gerçek gücü ve önemi konusunda Britanya amirallik dairesinde ve savaş bakanlığında bile şu sıralarda kutsal bir cahillik egemen olduğu için, ayrıntılı bilgi alınıncaya kadar, bu girişimin taktik değeri üzerinde yorumda bulunmayı ertelersek bağışlanacağımızı umarız.

Şimdiki durumda söylenebilecek olan şudur: Sekiz saat süreyle topçu ateşi açmanın gerekli görülmesi, Rusların, aşırı derecede yetenekli sayılmasa bile kahramanca bir savunma yaptıklarını kanıtlamakta, ayrıca aynı körfezdeki birinci sınıf bir kalenin savunulmasında, beklenenden daha büyük bir dirençle karşılaşılabilceğini haber vermektedir. Öte yandan 1.500 savaş tutsağı, Rusya için önemli bir yitik değildir (Tunada ortalama iki günlük hasta firesi bu kadar tutuyor), ama Napier için ciddi bir başağrısıdır. Peki bu adamları ne yapacak? Şeref sözüyle, ya da böyle bir söz almaksızın, salıvermesi olanaksız. Onları götürebileceği, İngiltere'den daha yakın bir yer de yok. Bu 1.500 kişiyi güvenlik içinde taşıyabilmek için en azından üç savaş gemisine ya da altı buharlı firkateyne gerek var. Zaferinin başlıca etkisi, onu iki ya da üç hafta için kıpırdıyamaz duruma sokmaktadır. Son olarak, çıkartma birlikleri olmadığına göre, Amiral Napier fethettiği toprakları elde tutabilir mi? Mürettebat sayısı esasen fazla olmayan filosunda, gemi başına düşen denizci sayısını daha da azaltmaksızın ve böylece filosunu felçli hale getirmeksizin bunu nasıl yapabileceğini bilmiyorum. Bu durum, bizi, genellikle olduğu üzere geç kalınmış olmakla birlikte, Britanya basınında hararetle tartışılmakta olan bir noktaya getiriyor.

Britanya basını bir anda anladı ki, bir filo, gemi toplarının en iyi durumda bile kara savunması karşısında tam olarak kazanamayacağı zaferi tamamlamak üzere karaya çıkabilecek ve zaferi bütünleyebilecek bir birliğe sahip değilse, ne kadar güçlü olursa olsun, o filonun yararı pek azdır. Öyle görünüyor ki, savaşı yöneten Britanya resmi görevlileri arasında ya da Britanya kamuoyuna yön verenler arasında hiç kimse, geçen ayın sonuna kadar bunu düşünmemiştir. Şimdi eldeki bütün kuvvetler ve ulaşım araçları, Karadeniz için görevlendirilmiş bulunuyor. Baltık denizi için emir alan birlik ise 2.500 kişilik bir tugaydan ibarettir. Bu birlikten henüz tek kişi dahi gönderilmiş değildir, birliğin komuta kadrosu bile henüz kurulmamıştır. Fransızlara gelince, onlar da üzüntü verecek kadar geriden geliyorlar. Onların Baltık filosu —Bakan Ducas'nın tepeden bakan raporunu anımsayacaksınız. "Haşmetmeapları üçüncü bir filonun donatılmasını emir buyurmuşlardı; haşmetmeaplarının emri yerine getirildi."— evet, on savaş gemisinden ibaret olacak olan ve mart ayının ortalarına kadar denize çıkmaya hazır hale getirilecek bulunan bu şahane filoda, hiçbir zaman beşten fazla savaş gemisi olmadı. Şimdi bu filo bir firkateyn ve bazı küçük çaplı gemilerle birlikte Büyük Belt boğazı boyunca ilerliyor. Yol boyunca Batı rüzgarlarının etkisi altında kaldıkları için

bu gemilerin Brest'ten oraya gitmesi tam sürdü. Baltık seferi için gerekli olan ve 150.000, gerekirse 200.000 askeri barındırabilecek olan büyük Kutsal Ömer ordugâhı, kağıt üzerinde, üç-dört hafta önce kurulmuştu. Ancak şimdiye dek bir tugay dahi yerleşmiş değil oraya. Ne var ki, Fransızlar, büyük geçit törenlerinden vazgeçerek, kıyı garnizonlarından kolaylıkla, 10.000 ya da 15.000 piyade ve bir miktar sahra topçusu ayırabilirlerdi, ama ulaşım olanakları nerede? İngiliz ticaret gemilerinin kiralanması zorunlu olabilirdi. Fransız filosunun günlük yolu dikkate alırsa, bu gemilerin tek tek, hareket alanına ulaşması, dört hafta ile altı hafta arasında bir zamanı gerektirirdi. Ancak birlikler nereye çıkarılacaktı, tümenlerle tugaylar nerede toplanacaktı, komuta kadrosu örgütlenmiş miydi? Bu, müttefiklerin kısır döngüsüdür. Baldık'ta bir yere asker çıkarabilmek için her şeyden önce, yığınak yapabilecekleri ve saldırı için düzenleyebilecekleri bir ada ya da yarımadayı almaları gerekmektedir. Bu gereksinmeyi karşılamak içinse her şeyden önce, gerekli yerde bir çıkarma gücüne sahip olmaları zorunludur. Bir çıkarma birliğine komuta edebilecek kadar kara savaşı bilgisine sahip bir amiral bulunduğu zaman, bu çıkmazdan kurtulmak hiç de güç değildir. Karada epey savaş verdiği için Charles Napier, bu iş için biçilmiş kaftandır, buna kuşku yok. Ama başta bir Aberdeen ve bir Palmerston varken, silahlı kuvvetlerin işlerine dört bakan karışırken, donanma ile kara ordusu arasındaki ebedi sürtüşme yerliyerinde dururken, ortak Fransız ve İngiliz kuvvetleri birbirinin zaferini ve rahatını kıskanırken, harekette birlik gibi bir şeyi nasıl bekleyebilirsiniz? Şimdi bu durumda, haziran sonundan önce, Baltık denizine etkin bir çıkarma gücü aktarılamaz. Ayrıca, dört ay içinde savaş bir sonuca bağlanamaz ve barış yapılamazsa, tüm fethedilmiş yerlerden vazgeçmek gerekecektir — askerler, toplar, gemiler, araç ve gereçler, hepsi ya geri çekilmek ya da olduğu yerde terkedilmek zorunda kalınacaktır. Ruslar da kış mevsimi içinde yedi ay daha Baltık topraklarının sahibi olmaya devam edeceklerdir. Bu, yeter açıklıkla gösteriyor ki, içinde bulunduğumuz yılda Baltık'ta Rusya'ya kesin ve ciddi bir saldırıda bulunulması sözkonusu değildir. Çok geç kalınmıştır. Ancak İsveç kendilerine katıldığı zaman, Batılılar Baltık'ta bir hareket üssüne sahip olacaklardır. Böyle bir üs, Batılıların kış aylarında Finlandiya hareketini sürdürmeleri olanağını sağlayabilir. Ancak burada da bir kısır döngüyle karşı karşıyayız. Ama bir önceki kısır döngü gibi, bu da, sadece korkaklar için bir kısır döngü. Bir çıkarma birliğiyle Finlandiya'nın bir kesimini alarak, ciddi olduğunuzu göstermeden, İsveç'in size katılmasını nasıl bek-

leyebilirsiniz? Öte yandan, İsveç'te bir hareket üssünü güven altına almadan önce, böyle bir birliği Finlandiya'ya nasıl gönderebilirsiniz?

İşin aslında, şu kadar milyon insanın "kasabı" olan Büyük Napoléon, şimdiki Rus savaşının çekingen, ve bugünkü tutumlarını sürdürürlerse hem çok para, hem de insan hayatını kurban edecek olan "devlet adamı türünden" yöneticileriyle karşılaştırırsanız, cesur, kararlı, nereyi vuracağını iyi bilen savaşçılığıyla insanlık için bir örnekti.

Karadenize dönersek Sivastopol önlerindeki birleşik filoların, Sivastopol kalesinin değersiz bazı dış yapılarına karşı giriştikleri küçük, zararsız, uzun erimli bir tatbikatla keyif çattıklarını görüyoruz. Bize verilen bilgiye göre, gemilerin çoğu, dört gün boyunca bu masum oyuna katılmış, bu süre içinde sadece denize açılmaya hazır oniki savaş gemisi bulunan Ruslar, limanın dışına çıkmamışlardır. Amiral Hamelin bu durumu büyük şaşkınlıkla karşılamıştır. (Bkz: Amiralin raporu, 1-5 Mayıs.)²⁰³ Oysa bu kahraman denizci, Fransız filolarının, daha düşük güçte İngiliz filolar tarafından sadece limanlarda ablukaya alınmakla kalmayıp limanların içinde saldırıya uğradığı zamanları anımsayacak kadar yaşlıdır. Üstelik, düşük güçlü Rus filosunun, kendisinden iki kat fazla sayıda gemi tarafından batırılmak ve böylece "iğrenç Sinop suçunun" kefareтини ödemek üzere Sivastopol limanının dışına çıkmasını istemek, ondan biraz aşırı şeyler beklemek demektir.

Bu arada iki savaş gemisi ve yedi buharlı firkateyn, Çerkezistan yolundalar. Görevleri, Kırım kıyılarını keşfetmek ve sonra Çerkezistan kıyılarındaki kaleleri yıkmak. Ancak bu ikinci harekate sadece üç firkateyn katılacak. Geri kalanlara, Kırım kıyılarının keşfini tamamlar tamamlamaz donanmaya dönmeleri emredildi. Şimdi Çerkezistan kıyılarında Rusların hâlâ elde tutmaya devam ettikleri üç kale, yani Anapa, Sukum Kalesi ve Redut Kalesi, bildiğimiz kadarıyla, büyük ölçüde kuvvetli kalelerdir, (Redut Kalesi hariç) yüksek tepeler üzerine kurulmuşlardır, önlerindeki denizi tümüyle denetim altında tutmaktadırlar. Bu nedenle, gönderilen kuvvetin kendisine verilen görevi yerine getirebileceği, özellikle çıkarma birlikleri eşlik etmediği için, biraz kuşkuludur. Tuğamiral Lyons'un komutasındaki bu küçük filo, aynı zamanda Çerkezlerle, özellikle önder Şamil'le bağlantı kuracağı, raporda bildirilmiyor. Ancak bir şey kesin, amiral, Şamil'in en çok gereksindiği şeyi, yani silah ve cephaneyi götüremeyecektir, çünkü faal hizmetteki savaş gemilerinin, böyle mal taşımaya ayırabilecekleri yerleri yoktur. Bu beş savaş gemisinin tümünden yararsız olan manevi desteğindense,

bu değerli malzemeyi taşıyacak iki direkli iki kabasorto gemisi ya da iki-üç direkli yelkenli uskunla göndermek çok daha yerinde olurdu. Bu arada öğrendiğimize göre, Türk filosu da aynı yönde yola çıkmıştır. Bu kez, Çerkezleri silahlandırmak için gerekli araç ve gereçleri de götürmektedir. Böylece müttefik iki filo aynı görevle aynı yere gidiyor — birinin ötekinden haberi yok. Bu tam bir plan ve hareket birliğidir! Ola ki, her biri, karşısındakini Rus sanabilir, böyle bir şey olursa, bu iki filonun birbirine karşılıklı ateş açışı, Çerkezler için görülmeye değer bir şey olacaktır!

Bu arada müttefik kara birlikeri Gelibolu ve Üsküdar'da, ülkenin büyük miktarda sert ve tatlı şarabının kökünü kurutarak, kend-i arzulanıkları biçimde kardeşlik ilişkilerini geliştirmekle meşgul-ler. Aralarından ayık kalanlar, arazi tahkimatı işlerinde çalıştırılıyor. Bu tahkimat öyle yerlerde ve o türlü kuruluyor ki, ya hiçbir zaman saldırıya uğramayacak, ya da hiçbir zaman savunulmayacak. Fransız ve İngiliz hükümetlerinin dost Nikola'ya ciddi herhangi bir zarar verme niyetinde olmadığına kanıt aramıyorsa, en kör insan bile, askerlerin zamanının nasıl kullanıldığına bakarak bu kanıtı bulabilir. Müttefik komutanlar, birliklerini hareket alanının dışında tutacak bir bahaneye sahip olabilmek için, askerlerine, Gelibolu yarımadasının boyun kesiminde, bir başta öteki uca sürekli olarak uzayıp giden siperler kazdırmaktalar. Herkes, hele hele Fransız istihkamcılar bilir ki, kesiksiz savunma mevzileri, hemen hemen hangi koşul altında olursa olsun, arazi tahkimatında makbul sayılmıyor; üçte-ikisi, düşmanın gelmesi beklenen tepelere bakan bir arazide, sürekli istihkam hattı kurmak, ancak Gelibolu'daki İngiliz-Fransız ortak ordusu için düşünülmüş bir şey olabilir. Ne var ki, işi ağırdan almak bile, hiç değilse salyangozvari bir ilerleme sağlamaksızın yürütülemeyeceği için, bildirildiğine göre, 15.000 Fransız, Varna'ya gidecek — ne yapmak için? Humma ya da sıtmadan ölmek için.

Şimdi, şu savaş denen şeyde biraz sağduyuya yer varsa, şefler bilmek zorundalar ki, Türklerin eksikliğini duyduğu şey, açık arazide manevra yapabilme sanatıdır. İngiliz-Fransız birlikleri bu işin ustasıdır. Öte yandan Türkler, surları, kaleleri, hatta açılan gedikleri, saldırgan kuvvetler karşısında, Fransızlarla İngilizlerin boy ölçüşemeyeceği bir ölçüde savunmaya yatkındırlar. İşte *bu nedenle* ve bir Türk garnizonu bulunan Varna, daha hiçbir kalenin yapmadığı bu şeyi yaptığı için —yani *kalede önemli üç gedik açıldıktan sonra* yirmidokuz gün daha kaleyi elde tuttuğu için— evet işte *bu nedenle* yarı-disiplinli Türkler Varna'dan alındı ve açık arazide Rusların karşısına gönderildi, buna karşılık saldırıda parlak, ama

uzun savunmada istikrarsız olan, iyi talim görmüş Fransızlar, Var-na kalesini savunmaya yollandı.

Öteki raporlar, bütün bu raporların saçma olduğunu bildiriyor, büyük hazırlıklar yapıldığını öne sürüyor. Ortak birliklerin Baltık denizinde harekete geçirilmesi gibi bir niyet güdülmediği, ama bu birliklerin, donanmaların da yardımıyla, Rusların gerisinde büyük kahramanlık göstereceği söyleniyor. Düşmanın çekilme yolunu kesmek ve onun gerisinde Avusturyalılar ve Transilvanyalılarla birleşmek üzere birlikler Odessa'ya çıkarma yapacak. Bunun yanında Çerkezistan'a da birlik gönderecekler. Son olarak, 15.000-20.000 kişi ayıracaklar ve donanmalar limanı zorlarken bu birlikler karadan Sivastopol'a saldıracaklar. Savaşın tüm geçmişine ondan önceki diplomatik girişimlere şöyle bir gözatarsanız, kuşkusuz bu söylentileri derhal bir yana iteceksiniz. Bütün bu söylentiler, Mareşal Leroy'un, bilinen adıyla Aziz Arnaud'nun İstanbul'a varışından kısa süre sonra, orda çıktı. Bu değerli kişinin geçmişini (bugünlerde size yollarım) bilenler, bütün bu esip-savurmalar içinde, üç kez subay olarak görevden atıldığı halde yaygara sayesinde bugünkü rütbesine ulaşmayı başaran kişiyi tanımakta güçlük çekmeyeceklerdir.

Sözün kısası, durum şöyle: İngiltere ve özellikle Fransa, kuvvetlerinin büyükçe bir kesimini Doğuda ve Baltık'ta bağlamak gibi bir duruma "gönülsüz olarak, ama kaçınılmaz biçimde" sürüklenmiş bulunuyorlar. Doğu ve Baltık, askeri mevki bakımından, ileri iki kanat demektir ve Fransa'dan daha yakın bir merkezi yoktur. Rusya, Batılıların bu anti-stratejik harekete kendilerini tam olarak bağlamalarını sağlamak üzere kıyılarını, filolarını ve birliklerinin bir kesimini kurban ediyor. Bu olur olmaz, yani gerekli sayıda Fransız askeri kendi ülkesinden başka ülkelere gönderilir gönderilmez, Avusturya ile Prusya, Rusya'dan yana olduklarını ilan edecekler ve üstün kuvvetlerle Paris üzerine yürüyeceklerdir. Eğer bu plan başarıya ulaşırsa, Napoléon'un elinde darbeye direnecek yeterlikte birlik olmayacaktır. Ama herhangi bir olağanüstü durumda "harekete geçebilecek" ve bundan önce birçok hükümdarı yaptığı gibi Louis Bonaparte'ı ve bendelerini de "harekete geçirebilecek" bir güç vardır. Bu güç, bütün istilalara direnmeye muktedirdir. Bunu bir kez, birleşik bir Avrupa'ya karşı göstermiştir. Bu güç, Devrim, bilinsin ki, harekete geçmesi gerektiği gün orada olacaktır.

TUNADA GECİKME

(PARÇA)

Londra, Cuma, 2 Haziran 1854

Özel bir savaş bakanlığı kurulması kararlaştırıldıktan sonra, şimdi günün büyük sorusu, bu göreve kimin getirileceği sorusu oldu. Şimdiye dek sömürgeler bakanı ile savaş bakanının görevlerini birlikte yürütmüş olan Newcastle dükü, bu iki görevden hiçbirini bırakmaya pek de istekli olmadığını göstermekteydi. *The Morning Chronicle*'ın ağızına bakarsak, Newcastle dükü, her ne olursa olsun savaş bakanlığının yönetimine sıkı sıkıya sarılmak istiyor. Bugünkü *The Times*, Üçüncü kez Lord Palmerston'ın atanmasını salık veriyor.

"Lord Palmerston, lağım komisyonları gibi, kilise cemaatlerine ilişkin çekişmeler gibi bir dizi konuyla uğraşacak yerde savaş bakanlığına getirilirse, ülkesinin kuvvetlerini, *onun eski düşmanı diyebileceğimiz Rusya'ya karşı* yöneteceği bu görevde tam yerini bulmuş olur."

The Daily News da aynı biçimde, Lord Palmerston'ı salık veriyor. Çünkü *Morning Herald*'da da, Urquhart'ın yazdığı, bu entrika-yı açıklayan bir yazı vardı. Her ne ise, Downing sokağındaki bu hareket, "savaş" için, Gelibolu ya da Üsküdar'daki askeri gösterilerden daha fazla önem taşıyor.

Belki anımsayacaksınız, sefer kuvvetlerinin komutanları İstanbul'a varır varmaz, ivedi olarak enerjik önlemler alınacağına dair kamuoyunda büyük umutlar yaratılmıştı. 18 Mayıs tarihinde Ma-

reşal Aziz Arnaud, Lord Raglan ve Türk Serasker, ayın 20'sinde Ömer Paşa ve amirallerle birlikte bir savaş meclisinin toplanacağı Varna'ya gitmişlerdi. Dün Londra'ya gelen bir telgraf, "Varna'da yapılan askeri meclis toplantısında, müttefik kuvvetlerin Gelibolu'dan Edirne'ye gitmesine karar verildiği"ni bildiriyordu. Dün aynı zamanda bir başyazı yayınlayan *The Times*, Varna Konferansında kararlaştırılan tüm savaş planını açıkladı. "Bu konferans" diyor *The Times*, "Prens Paskeviç'in komutasında Rusların Silistre Kalesine en amansız saldırılarını yönelttikleri ve müttefik orduların bellibaşlı komutanlarının, bu kaleyi kurtarabilecek önlemlere en iyi karar verebilecek bir durumda bulundukları günlerde toplanmış bulunuyor." Komutanlar, *sonuç olarak*, Silistre'yi kurtarmak üzere, ordularının Gelibolu'dan Edirne'ye gelmesini emrettiler; ordular da *bunun üzerine* şu kahramanca kararlılıkla oraya gittiler.

"Tunanın sağ sahilini koruyan kalelere Rusların saldırısını geri püskürtmek için Türk ordusunu bir genel savaş tehlikesiyle karşı karşıya bırakmak ... Rusların o zamanki ön karakollarıyla doğrudan çatışmak için müttefik ordularının önemli bir bölümünü sahile saldırtmak."

Başka deyişle müttefik generaller, Rusların, Tunanın sağ yakasındaki kaleleri alma çabalarına karşı koymamaya karar vermiş bulunuyorlar. *The Times*, bu hareket planının, "halkın doğal sabırsızlığını hayal kırıklığına uğratabileceğini" itiraf ediyor, öte yandan da "söz konusu kesimde bulunan tahkim edilmiş yerlerin, gerçekte Türk mevzilerinin ileri tahkimat noktaları olduğunu ve asıl kuvvetini oluşturmadığını" keşfediyor. Daha önceleri de bizlere, Eflak ile Buğdan'ın Türklerin *ileri tahkimat yerleri* olduğu ve Türkiye'nin buraları Rusların işgaline bırakınakla fazla bir şey yitirmiş olmayacağı söylenmişti. Şimdi öğreniyoruz ki, Türkiye aynı sükunet içinde Bulgaristan'ı da Ruslara bırakabilir. *The Times* yazısını sürdürüyor:

"Balkanlar hattı arkasında Avrupa ordusu belirli bir zamanda ve karşı konulamaz bir güçle *ileri harekata* geçmeye hazırlanmaktadır — ve savaş seferinin son ayları düşmanın yok edilmesiyle sonuçlanacaktır."

Gözde müttefikler düşmanla karşı karşıya gelmekten sakınabilirlerse, kuşkusuz, kuvvetleri çok taze kalacaktır. Ama Ruslar, Balkanların kuzeyindeki bölgede fazla ilerlemez, Bulgaristan'ın anahatları olan kalelerle ve prensliklerle yetinirlerse ne olacaktır? Oraları boşaltmaları nasıl sağlanacaktır? "Balkanlar çizgisinin gerisinde Avrupa ordusu, zamanı gelince, karşı durulamaz bir güç olarak

ilerlemek üzere hazırlanıyor. Harekatın son aylarında düşmanın kökü kazınmış olmak *zorundadır*." Rusların Tunadaki kaleleri almaları, bu karşı durulmaz ilerleyişi, doğal ki, büyük ölçüde kolaylaştıracaktır. Ve müttefik orduların başaramadığı şeyi tamamlamakta da *mevsim* hiç güçlük çekmeyecektir.

Moniteur, Ömer Paşa, Silistre'nin yardımına koşmaya hazırlanıyordu diyor. Bu doğru. *The Morning Chronicle* gazetesi de *The Times*'in yukardaki yazısını hatalı buluyor ve şöyle diyor:

"Anlaşılan bu planın düzenleyicisi bu arada Avusturya diplomasisinin çarın ordularını geri çekmesini sağlayacağı, böylece direnişe rastlamadan sürekli bir başarının elde edileceği umudundaydı; aksi takdirde, Rusların Balkanlara ilerlemesi halinde Avusturya-Prusya Antlaşmasında öngörülmüş olan en uzak olasılığın hemen geçerli olacağı belki düşünülüyordu."

Moniteur'ün yazısı Parislilerin keyfini bozmayacak bir biçimde yazılmış. *The Chronicle*'ın, *The Times*'in planını yorumlayış tarzı ise, bu planın karma hükümetin planı olması olasılığını artırıyor sadece. Başka kaynaklar da bu varsayımı doğrulamakta. *The Chronicle*'ın İstanbul muhabiri, 18 Mayıs tarihli haberinde şunu belirtiyor: "Yaz ortasında, humma ve öteki hastalıkların doğurduğu asker yitiği, başka nedenlerin ortaya çıkardığı yitiği aşacağı için, Tunada askeri bir harekata pek girililmeyecek." Bunun yanı sıra, hükümet yanlısı *Globe*,²⁰⁴ dün akşamki sayısında, *The Times*'in yazısındaki özü taşıyan bir yazı yayınlıyor. Bu yazı, her şeyden önce, Türkiye'de "*sadece*" 45.000 müttefik askeri bulunduğunu söylüyor — 29.000 Fransız askeri, 16.000 İngiliz askeri. Aynı *Globe*, bir başka sütununda da, Rusların Silistre önünde ve çevresinde 90.000 askeri bulunduğunu, bölgedeki düzenli Türk ordusunun da 104.000 kişiye ulaştığını yazıyor. Ama toplam sayısı nerdeyse 150.000'i bulan bu Türk, Fransız ve İngiliz kuvvetini *The Globe*, 90.000 kişilik Rus ordusunun Bulgaristan'daki kaleleri almasını önlemek için yeterli saymıyor, üstelik güçlü üç donanmanın verebileceği desteğin de sözünü dahi etmiyor. *The Globe*, "zamanın, Ruslara karşı savaştığı" kanısında, bu nedenle, Türklerin ya da müttefiklerin onlara karşı savaşmasını kesenkes gereksiz buluyor. Müttefik komutanlar tarafından düzenlenmiş planı açıklamakta *The Globe*, *The Times*'dan bir parça daha ileri gidiyor ve şöyle diyor: "Tuna kalelerine her ne olursa olsun, istilacının *daha ileri* gitmesini umutsuz bur çaba haline getirmek ve cüretkâr ilerleyişini cezalandırmak üzere yeter kuvvet sağlanmalıdır." Son Viyana protokoluyla İngiltere ve Fransa'nın, Avusturya-Prusya antlaşmasına rıza gösterdiklerinin açık bir kanıtını buluyoruz burada.

Tunadaki ve Bulgaristan'daki kaleler Rusya'ya bırakılacak, ancak Rusya'nın *daha fazla* ilerlemesi savaş nedeni olacaktır.

İlkin Buğdan'ı işgal eden 15.000 kişilik Rus birliği Prut'u aştığı zaman, Türkiye'ye, ortalığı bulandırmaması salık verilmiş, çünkü bu muhteşem 15.000 kişilik kuvvetin Eflak'ı da işgal etmesini önlemeyeceği söylenmişti. Ruslar Eflak'ı da işgal ettiler. Babıâli savaş ilan ettiği zaman, Rusya'ya karşı herhangi bir askeri harekatta bulunmak için zaman çok geçti, çünkü kış bastırmıştı. Bahar geldiği zaman, Ömer Paşa, saldırı hareketlerinden uzak durması emrini aldı; çünkü müttefik kuvvetler henüz gelmemişti. Müttefik kuvvetler geldiği zaman, hiçbir şey yapılamazdı, çünkü yaz gelmişti. Yaz sağlıklı bir mevsimdi. Bırakın sonbahar gelsin, o zaman da "askeri harekata girişmek için çok geç" olacak. Bunun adına, *The Times*, stratejinin taktiklerle uyuşumu, diyor. Onun fikrinde taktiklerin özü, yedekleri "zinde" tutabilmek için ordunun kurban edilmesi demek oluyor. Bir noktaya daha dikkatinizi çekmek istiyorum: Bütün bu hokkabazlıklar, muhalefet gazeteleriyle İngiltere kamuoyunun burnunun dibinde, gözünün önünde oluyor; *The Morning Advertiser* gazetesi, Prusya'ya, Danimarka'ya ve İsveç'e karşı, Batılılara "katılmadıkları" için öfkeli kınamalar yağdırmakta *The Times* ile yarışıyor. Daha küçükçe sarayların Rusya'dan yana olma eğilimlerini etkileyen nedenlerin pek de temelsiz olmadığı, örneğin Danimarka'da hükümet yanlısı gazetelerin ifade tonunda gayet iyi görülüyor. *The Morning Chronicle* gazetesinin Kopenhag muhabiri de bunu yazmakta:

"İngiltere Danimarka'ya karşı daima vefasız davranmıştır, ve Danimarka Batı devletlerine katılacak olursa 100.000 Prusyalı, muhtemel olarak bir de Avusturya kolordusuyla, Eider'e kadar Jütland'ı yakıp-yıkarak bütün Danimarka topraklarını işgal eder. — Bu tehditten yararlanan hükümet partisi, Ulusal Partinin ses çıkarmamasını sağlayıp onu korkutmayı başarmıştır."

Karma hükümet, Rusya'nın "temiz amaçlarına" yaptığı —diplomatik, askeri ve öteki— nazik hizmetlerin, Otokrat tarafından şükranla karşılanmasını beklemiş olabilir, hatta kuşkusuz, beklemiştir. Ama şükran şöyle dursun, ondan, anlaşılmaz hatta gereksiz ölçüde hakaret görüyorlar. Rus sarayının, sahte dümanlarını nasıl tahkir ettiğini gösterebilmek için, size, *Nordische Biene*'de yayınlanan, adsız bir Rus Tyrtæus'un masalı aktarıyorum. Dilinin ve yapısının çocukça oluşu, ozan yazarın yarı-barbar bir anlayışa seslenmesinin zorunlu gereği sayılmalıdır. Tıpkı, Amiral Hamelin'in son Odessa raporunu, St. Petersburg gazetesinin, yadırganası bir nezaketle eleştirmesinin, yazının Avrupalı diplomatlara seslen-

mekte oluşu gerçeğiyle açıklanması gibi. Masalın başlığı şu: "Kartal, Buldog, Horoz ve Yaban Tavşanı."

"Büyük ve güçlü bir kartal, bir kayanın tepesine konmuş, yükseklerden Baltık denizi boyunca bütün dünyayı seyrediyodu; sağladığı yemle doymuş olarak, orada hareketsiz ve memnun duruyor ve her zaman her şey emrinde olduğu için, altındaki vadiden yiyecek yığmayı saygınlığına yakışmaz sayıyordu. Bir buldog, ona gıpta ile bakarak horoza şöyle der: "Benimle birlik ol, ve sen öğ almak için, ben de kıskançlık yüzünden şu kartalı alaşağı edelim." Anlaşmışlar. İleri atılarak kartalı en iyi şekilde nasıl altedecekleri konusunda birbirinin görüşünü almışlar. Horoz demiş ki: "Dur! Pençelerine bak, kanatlarına bak — bunları deneyecek olana Tanrı yardımcı olsun. Onun kanat vuruşuna uğramış olan atalarımın acıklı yazgılarından nasıl yakındıklarını çok dinledim." "Haklısın" demiş buldog, "ama biz kartalı yakalamak için bir plan hazırlayacağız. Yakınına bir tavşan yollayalım, o, tavşana saldıracaktır. Bu arada sen, çok ustalıkla öterek ve zıplayarak sanki onunla savaşa tutuşmak istiyormuş gibi yapıp dikkatini kendi üzerine çekersin. Böylece, onun dikkatini ve pençelerini başka yöne çektikten sonra, ben, kendisini savunamayacak şekilde ona arkadan saldırırım, ve kısa sürede benim keskin dişlerim onu paramparça eder." Plan, horozun hoşuna gitmiş, ve kendisi yakın bir gözetleme yerine yerleşmiş. Buldog, ormana koşup bir tavşana havlayarak bütün bunları dinginlik içinde seyreden kartala doğru sürmüştü. Budala ve kör olan tavşan çabucak kartalın pençelerine düşmüştü. Anlaşmalarına sadık olarak horoz yerinden fırlayıp tavşana doğru atlamış. Ama şu rezalete bakın! Tavşanı kapmak için yerinden oynamaya tenezzül etmeyen kartal, sadece kanatlarını kaldırır, tavşanı önce bir kanadıyla, sonra ötekiyle kapar, ve artık kımıldamayan ve ötmeyen horoza pek değmez? Tavşanların kaçma eğilimi zaten bilinir; o da, baygın ve düşünmeden denize koşar ve boğulur. Kartal, şişman buldogun oldukça uzaktan bu komployu yönettiğini görmüştür — çünkü kartalın gözünden ne kaçabilir ki? Kartal, bir çalılığın arkasına saklanmış olan kahramanı görmüştür, büyük ve güçlü kanatlarını hazırlayıp heybetle havalanır. Buldog havlayıp telaşlı sıçramalarla kaçır. Ama artık çok geçtir. Kartal üzerine atılır ve pençelerini hainin sırtına saplar, ve o şimdi orada paramparça edilmiş yatmaktadır."

KONUŞMALAR — AZİZ ARNAUD

(PARÇA)

Londra, Cuma, 9 Haziran 1854

Kossuth'un Sheffield'de yaptığı konuşma, İngiltere'de kaldığı sü-
re içinde kendisinden işitilegelen konuşmaların en esaslısı oldu.
Ama bu, birtakım yanlışlarını belirtmemizi engellememelidir. Ta-
rihsel açıklamaları bir ölçüde yanlıştır. Türkiye'nin gerilemeye
başlayışının tarihini, Sobieski'nin Avusturya başkentini destekle-
yişine götürmek, temelsiz bir yargı olur.²⁰⁵ Hanmer'in araştırmal-
arı, Türk İmparatorluğu örgütünün o dönemlerde zaten bozulma
durumunda bulunduğunu ve Osmanlı büyüklüğünün ve kudretinin
bir süreden beri esasen ve hızla azalmakta olduğunu, tartışmaya
yer bırakmayacak biçimde kanıtlıyor. Benzeri bir yanlışlık, Napolé-
on'un Rusya'ya denizden saldırma fikrini, öne sürüldüğü üzere do-
nanması olmadığı için ve okyanusa egemen olması İngiltere tara-
fından engellendiği için değil, başka nedenlerle kabul etmediği yar-
gısında görülüyor. Kossuth'un, İngiltere, Avusturya ile ittifak ku-
rarsa, Macaristan'ın da Rusya ile ittifak yapabileceği tehdidi de ba-
siretsiz bir davranış oldu. Her şeyden önce, hükümetçi gazetelerin
eline bir silah verdi. Bu gazetelerden *The Times* bütün devrimcileri
Rusya'nın ajanları diye "mahkum ederek" bu silahı bol bol kullan-
mayı ihmal etmedi. İkincisi, bu sözler öyle bir kişinin ağzından çık-
tı ki, o kişinin hükümeti, 1849'da Macaristan tacını bir çar veliah-
tına sunmuştu. Son olarak da, kendisinin ya da başkalarının kış-
kırtmasıyla olsun, öne sürdüğü tehdit uygulamaya konursa, Maca-

ristan'da nüfusun büyük kesimi Slavlardan oluştuğuna göre, Macar soyunun ortadan kalkmaya mahkum edilmiş olacağını nasıl yadsıyabilirdi? Ayrıca Rusya'ya karşı savaşı, özgürlük ile istibdat arasında bir savaş olarak tanımlamak da aynı biçimde yanlıştı. Böyle bir durumda özgürlüğü bir Bonaparte'ın temsil etmiş olacağı gerçeği bir yana, savaşın açık açık ortaya konan gerekçesi, güç dengesinin ve Viyana antlaşmalarının —ulusların özgürlük ve bağımsızlığını bizzat ortadan kaldırmış olan bu antlaşmaların— korunmasıdır.

Birmingham'da Urquhart da, genellikle alışlagelenden daha sert bir konuşma yaparak, karma hükümeti bir kez daha ihanetle suçlamadı. ancak Urquhart, oligarşinin karma hükümetini dayandığı çürümüş parlamento temelini devirmeye hazır tek partiye kesinlikle karşı durduğuna göre, konuşmaları sadece havaya gidiyor.

Lord John Russel, dün gece Avam Kamarasında, özel bir savaş bakanlığı kurulduğunu açıkladı. Ancak bu bakanlık, halen savaş işlerinin yürütülmesinden sorumlu olan değişik daireleri çatısı altında birleştirmeyecek, sadece hepsi üzerinde genel bir denetçi ve gözetimci (*superintendence*) olacak. Değişikliğin tek yararı, yeni bir bakanlık kurulmasından ibaret. Bakanlığa yapılacak atamaya gelince, *The Morning Post* gazetesi, dünkü sayısında, hükümetteki Peel'ci kanadın²⁰⁶ kazandığını, Newcastle dükünün savaş bakanlığına getirileceğini, sömürgeler bakanlığının da Lord John Russell'a teklif edileceğini yazıyordu. Dün akşamki *Globe* gazetesi bu bilgiyi doğruladı, ancak Lord John'un bu görevi kabul etmesi olasılığı bulunmadığı için, sömürgeler bakanlığına Sir George Grey'in aday gösterilebileceğini ekledi. Her ne kadar Peel'ci gazeteler henüz herhangi bir karardan habersiz görünüyorsa da, Palmerston'cı gazetenin bugünkü sayısı, newcastle dükü ile Sir George Grey'in atandıklarını haber veriyor.

Avusturya'nın "mütehakkim çağrıları"yla ilgili olarak *The Morning Post* gazetesinde şu haber var:

"Avusturya'nın bildirisinin Rusya tarafından, ne suskunluk, ne de ret ile karşılanacağını varsaymamız için nedenler vardır, ve görüşmelerde bulunmak üzere Avusturya'nın bir silah bırakışmasına razı olması koşuluyla, Rusya'nın Türk ülkesinin tamamen ortadan kaldırılması için Avusturya önerisini kabul etmeye hazır olduğunu duyacak olursak şaşırmayız."

Bugünkü *The Morning Chronicle* gazetesi de benzer bir haberrinde, "yazışmanın çok büyük önem taşıyabileceğini" yazıyor. Ancak gazete, yazının bir ültimatom niteliğinde görülmemesi gerektiğini, alışlagelen nazik bir dille yazıldığını ve bir ilişki kesme

olasılığının, ancak, Rusya'nın bu yazıyı tümden bilmezlikten gelmesi durumunda söz konusu olabileceğinin ne sürüldüğünü ekliyor. Eğer Rusya kaçamak bir yanıt, ya da sınırlı bir ödün verirse, bunu yeni öneriler ve görüşmeler izleyebilir.

The Post'un tahmininin bir an için yerinde olduğunu ve gerçekleşeceğini kabul edelim, görülecektir ki, Avusturya'nın yapacağı hizmet, sadece, Rusya'nın yararına yeni bir silah bırakılması sağlamaktan ibaret olacaktır. Çok büyük bir olasılıkla, bu arada Silistre'nin düşeceği ve "arın nnn ve onurunun korunacağı" varsayımı üzerine kurulu olarak böyle bir Şey düşünülmüş olabilir. Ne var ki, Silistre dayanırsa, tüm tasarı çökmek zorundadır. Türklerin gösterdiği kahramanlığın, her ne kadar müttefik hükümetler ve komutanların eğilimlerine karşıt düşüyorsa da, sonunda müttefik orduları askeri harekate girmeye zorlaması gerekir.

Bu büyük savaşta sık sık görülen duraksamaların ve savsaklamaların ekilmezliğini hafifletebilecek bir Şey varsa, o, İngiliz basınıyla kamuoyunun, Batılılar ile Alman devletleri arasındaki ittifakın değeri ve gerçekçiliği konusunda gösterdiği eğlendirici duraksamadır. Avusturya'nın "mütehakkim çağrıları" dünyayı tatmin etmeye henüz başlamak üzereyken, tüm dünya, Avusturya ve Prusya hükümdarları arasında yapılan toplantıyla ilgili yeni haberle kara kara düşünmeye koyulmuştur. Bu toplantı, *The Times*'ın deyişiyle, "Batılı devletlere hiçbir iyi haber getirmiyor."

Bugünlerde Londra sokaklarında, "uygarlığın  kurtarıcısı"-nın, sultan, Bonaparte ve Victoria'nın grup resimlerinin önünde toplanmış halk yığınlarına takılmaksızın yryemezsiniz. "Toplumu kurtardıktan" sonra, şimdi de uygarlığı kurtarmakla görevlendirilen kişilerin karakterini tam olarak anlayabilmenize yardımcı olmak üzere, söze onların başkomutanı, Mareşal Aziz Arnaud ile başlıyorum.²⁰⁷

Alacaklıların pençesinden (eski adı ile) Jacques Leroy'u, ya da (yeni adı ile) Jacques Achille Leroy de St. Arnaud'yu ünlü temmuz gnleri²⁰⁸ kurtarmıştı. O günlerde onun kafasını kurcalayan ciddi soru, eski rejimin birdenbire çöküşüyle genel bir karaşıklığa yuvarlanan Fransız toplumunun durumunu nasıl iyileştirebileceği sorusuydu. Achille,  Gün Savaşına katılmamıştı. O anılası dönemde St. Plagie'e sıkı sıkıya bir hücreye kapatılmış olduğu gerçeği karşısında, kendini  gün savaşa katılmış gibi de gösteremezdi. Bu nedenle, o günlerin birçok servencisi gibi, temmuz "savaşcısı" sahte görünümü altında ödüllendirilmesini isteyemezdi. Öte yandan *burjuva rejiminin* başarısı da Paris bohemyasının, adı dillere

düşmüş bu serserisi için, hiç de yarar getirici bir şey gibi görünmüyordu. Çünkü meşruiyete (*Legitimacy*)* her zaman tam bir inanç göstermiş, "Aide-Toi" Derneğine hiçbir zaman üye olmamış (kısa görüşlülük; ancak sonradan "Dix-mille" Derneğinin ilk üyelerinden biri olarak bu hatasını düzeltti), büyük "onbeş yılın komedisi"nde hiçbir rol oynamamıştı. Ancak Achille, eski efendisi E. de P.'den ön hazırlık yapmaksızın bir işe doğrudan giriverme sanatı üzerine bir şeyler öğrenmişti. Savaş bakanlığına gitti, kendini, orduda muvazaf olmayan subay sıfatıyla görev yapmış gibi gösterdi, ancak restorasyon günlerinde siyasal nedenlerle görevden çekildiğini bildir-di.

Gardes du corps'dan sürülmesi, Korsiko lejyonundan atılması, sömürgelere gitmek üzere yola çıkan 51'inci alaydan yok oluverişi, tümü, onun eksantrik yurtseverliğinin ve burbonların elinden çektiği eza-cefanın kanıtları haline dönüştürülüverdi.

Sicili, iddialarının yalan olduğunu gösteriyordu, ancak savaş bakanlığı, iddiaların doğruluğuna inanmış göründü. Louis Philippe yöntemi altında andıçmeyi reddeden subayların görevden alınması büyük bir boşluk yaratmıştı. Bu boşluğun doldurulması gerekiyordu. Dönekliğinin nedeni ne olursa olsun, meşruiyetçilikten açıkça dönmüş olan herkes, iktidarı gasbetmiş yönetim için değerli bir destek olarak kabul edilmekteydi. Bunun sonucudur ki, Achille, 64'üncü alayda görevlendirildi. Ancak restorasyon döneminde görevden çekilmiş olanlar gibi daha yüksek bir rütbeye atanmadı, eski rütbesiyle, yani assubay olarak görevlendirildi. Bu onun için gurur kırıcı olmuştu.

Bir süre sonra, aylığına zam yapılmaksızın teğmenliğe yükseldi. Bu arada özel dönemlik yeteneklerine bir geçerlilik kazandırması fırsatı da verildi. 1832'de Achille'in alayı, Vendée'deki lejitimist ayaklanmasının göbeğinde Parthenay'da karargâh kurmuştu. Berri düşesinin çevresinde toplanmış, eski *gardes du corps*'un bir kısım askerleriyle geçmişteki ilişkileri, askerlik göreviyle polis ajanlığı görevlerini birlikte yürütmesi olanağını sağlamıştı, bu iki görev, Londra'nın kumarhaneleriyle Paris'in *cafés borgnes*'unda olgunlaşmış bir dehada pek güzel birleşiyordu.

Yahudi Deutz tarafından Monseigneur Thiers'e satılmış olan Berri düşesi, Nantes'da tutuklandı, Blaye'e gidişinde kendisine eşlik etme görevi Achille'e verildi. Blaye'de, General Bugeud'nun komutası altında, Achille, düşesin cezaevi gardiyanlığını yapacak kişiler arasında yer alacaktı. Hanedan çıkarları için göze görünür bir gayretkeşlik fırsatını elinden kaçırmak istemeyen Achille, işi,

* Bourbon hanedanı taraftarlığı. -ç.

polisin kendisine yüklemesine izin verdiği alçakça işlerle Bugeaud'yu bile rezil etmeye ve düşese vahşice davranmaya kadar vardırırdı. Ne var ki, Bugeaud'nun, polis, düşesi korumakla özel olarak görevlendirdiği, Polis Müdürü Joly'nin gözetimi altında bulunan ve her şey bir yana, savaş bakanlığından çok işleri bakanlığına bağlı olan bir *aide-de-camp*'i* görevinden atma gücüne sahip değildi. İngiliz-Fransız kuvvetlerinin gelecekteki başkomutanı, düşesin hamile olduğunu bildirmek ve tanıklarla kanıtlamak görevleri arasında olduğu için ebelik de yaptı. Düşesin hamile olduğunun ortaya çıkması, eski rejim yanlıları için öldürücü bir darbe olmuştu. Azi Arnaud'nun adı *Moniteur*'de ilk kez bu nedenle yer aldı. 1833 Mayıs ayında *Moniteur*'ün sütunlarında şu haberi okuduk: "Paris'te oturan, General Bugeaud'nun ordu donatım subayı, otuzdört yaşında bulunan Achille de St. Arnaud, 10 Mayıs 1833'te düşesin cezaevinde bir çocuk doğurduğuna dair belgeyi, olayın resmi sıfatlı tanığı olarak, imzalayama çağrıldı." Çapkın Aziz Arnaud, hapisanecilik görevini yerine getirmeye devam etti ve bir torpido muhribiyle Palermo'ya gönderilişinde düşese eşlik etti.

Fransa'ya döndükten sonra Achille, kendi alayı içinde herkesin maskarası ve şamaroğlanı oldu. Öteki subaylar tarafından sevilmiyor, onların toplantılarına çağırılmıyor, gizlemeye bile gerek görmeleri hakaretleriyle rahatsız ediliyordu, sanki bütün alay tarafından karantinaya alınmıştı. Bu durum karşısında, o sıralarda Albay Bedeau'nun gözetimi altında Paris'te örgütlenmekte olan Cezayir yabancılar lejyonuna sığındı. Yabancılar lejyonu, Avrupa ordularının 10 Aralık Derneği²⁰⁹ diye tanımlanabilir. Gözüdönmüş, hiçbir umudu kalmamış ünlü haydutlar, talihi kötü gitmiş serüvenciler, birçok ülkeden asker kaçakları, Avrupa ordularının süprüntüleri, haklı olarak *refugium peccatorum*** diye adlandırılan bu *corp d'élite*'in*** çekirdeğini oluşturuyordu. Başka hiçbir şey, Achille'in dehasına, böyle bir birliğin üyesi olmak kadar uygun düşemezdi. Bir defa, birliğin resmi görevi, onu kişilerin niteliği, düzenli orduların subayları üzerinde ağırlığı olan bütün denetim öğelerini ortadan kaldırmaktaydı. Alışlagelmiş cömertliğine karşın Achille askeri cesareti ve yeteneği konusunda o kadar kıt kanıt verdi ki, 15 Ağustos 1837 tarihine kadar dört yıl boyunca, yabancılar lejyonunun birinci taburunda teğmen rütbesiyle bitkisel bir yaşam sürdürdü. O tarihte gene aylığında herhangi bir artış yapılmaksızın yüzbaşığa yükseltildi. Fransız ordusunda, ne yazık ki,

* Yaver. -ç.

** Günahkarların sığınağı. -ç.

*** Seçkinler birliği. -ç.

birlik kasası, yüzbaşılardan eline bırakılmıştır, askerlerin aylığından ve tayininden onlar sorumludur.

Modern Achille'in en kolay yaralanabileceği nokta da kasaydı. Böyle de oldu, yüzbaşılığa yükselişinden birkaç ay sonra, onun kasasında büyük bir açık ortaya çıkarıldı. Bu zimmet olayını yakalayan denetçi General de Rulhières, yüzbaşının cezalandırılmasında ısrar etti. Bakanlığa yollanacak rapor hazır, gönderilmek üzereydi. Onun yarbayı, Bedeau, emrindeki Aziz Arnaud'nun umutsuzluğundan etkilenmese ve araya girerek General Rulhières'in öfkesini yatıştırmasaydı, Aziz Arnaud tümünden yitirilebilirdi.

Aziz Arnaud, geçmişten kalan şükran borçlarını kendine özgü bir üslupla öder. *Coup d'état* arifesinde savaş bakanlığına atandığı zaman General Bedeau'yu tutuklattırmış, General Rulhières'in adını listeden silmişti. Rulhières ona aşağıdaki mektubu gönderdi, aynı zamanda Paris'teki arkadaşlarına dağıttı ve Belçika gazetelelerinde de yayınlattı:

"1837'de General Rulhières, yüzbaşı Leroy de St. Arnaud'nun onurunu kırmak istemediği için kılıcını kırmayı reddetti. 1857'de Savaş Bakanı Leroy de St. Arnaud, General Rulhières'in onurunu kıramadığı için kılıcını kırdı."

New-York Daily Tribune
n° 4114, 24 Haziran 1854

KARL MARX

RUS SAVAŞINDA DURUM²¹⁰

Garip bir raslantıyla Rusların boşalttığı Eflak'ı Avusturyalıların işgal etmesinin yanısıra, Silistre kuşatmasının başlatılması, sürdürülmesi ve sonunda bu kuşatmadan vazgeçilmesi tarzı, sırf askeri düşüncelerin ötesinde bazı öğelerin etkin olduğunu gösteriyor. 28 Mayıs tarihine kadar olan süreyi kapsayan ve Türk bültenlerinden sadece iki tarafın ölü ve yaralı sayısı bakımından ayrılık gösteren resmi Rus raporundan anlaşıldığına göre, hareket garip biçimde düşüncesizce aceleliydi; bu yerin saldırıyla alınmasının olanaksızlığı iyice anlaşılınca kadar, kalenin dış tahkimatını kullanılmaz hale getirmek için yeğin bir çaba gösterilmemişti; ve saldırı Rus kuşatmaları tarihinde bile eşi görülmedik biçimde bilim-dışı ve sertti. 28 Mayıs ile 15 Haziran arasındaki harekate gelince, aldığımız haber, ayrıntılı bir tanıma elvermeyecek kadar eksik. Ne var ki, birbirini izleyen umutsuz saldırılar sırasında bütün komutanların yaralanması ya da sakatlanması —Paskeviç, bacağı kesilen Schilders, Gorçakov, Lüders ve gözünden vurulan Orlov— Ruslara, sadece, her ne pahasına olursa olsun kaleyi alma değil, ama belirli bir zaman içinde alma emrinin verilmiş olduğunu gösteriyor. Gerçekten, Rusların tüm davranışları, düzenli, modern bir savaş girişiminden çok, Timur'un Kürdistan kentlerini almak üzere giriştiği barbarca yöntemleri anımsatıyor. Öte yandan, apaçık görünüyor ki, Silistre'nin güçlü ve kahramanca savunulması, müttefik devletleri olduğu kadar Osmanlı Divanını da şaşırttı. Okurlarımız anımsayacaklardır, altı hafta kadar önce müttefik komutanlar Varna'da top-

lanmışlar, Balkan hattının, Türkiye'nin doğal savunmasını oluşturduğunu keşfetmişlerdi. Şimdi İngiliz gazetelerinin çoğu, Silistre'ye tek İngiliz ya da Fransız askerinin yardım etmemiş olduğunu sadece itiraf etmekle kalmıyorlar, bunu açıkça söylemekten kıvanç duyuyorlar. Son olarak, Silistre'nin büyük askeri önem taşıyan bir nokta olduğunu, askeri hareketin kaderini, bu kalenin kaderinin saptadığını, Rusların bu kaleyi kuşatmaktan birdenbire cayıp, Seret'e çekilmeleriyle, geçen yılki toprak kazançları ile bu yılki toprak kazançlarını yitirmiş olduklarını belirtmek gerekiyor.

Ancak hemen söyleyelim, bizim İngiliz çağdaşlarımızın çoğu Moskofun bugünkü gerileyişini, büyük ölçüde abartıyor. Silistre kalesindeki askerlerin 13 Haziran tarihindeki çıkışlarının ve Ömer Paşadan aldıkları söylenen 2.000 asker civarındaki yardımın, Rusların tam bir yenilgiye uğratılması sonucunu verdiğine, 90.000 ya da 100.000 kişinin, 15.000 asker önünde kaçtığına inanmak için büyük ölçüde saf olmak gerek. Görebildiğimiz kadarıyla, Rusların ani çekilişi, ani saldırıları kadar gizemli. Bu çekiliş, sadece Eflak'ın Avusturya birliklerince işgali konusunda Rusya ile Avusturya arasında daha önceden varılmış bir anlaşma olduğu görüşüyle açıklanabilir. Bu koşullar altında, *The Morning Chronicle* gazetesi İstanbul muhabirinin 10 Haziran tarihinde, yani Avusturya-Türkiye Antlaşmasından dört gün önce bu dolapları ortaya koyan şu satırları, gariplik ölçüsünde ilginç:

"Türkler, diplomasinin kendilerine oyun oynadığı, Silistre'nin, Rusların eline düşmesine izin verme niyetinde olanların, onlar (müttefikler) olduğu kanısındalar.

"*Viyana'da yeni bir protokol hazırlandığına* dair buraya ulaşan haberler, bu kuşkuları doğruluyor. Bu protokolde, öğrendiğime göre, Silistre'nin düşüşünden, *sanki olup-bitmiş bir şey gibi* sözediliyor, ayrıca, *Rusya'nın askeri onuru korunduğuna göre*, Avusturya'nın işbirliği yaparak —yani *işgal ederek*— bir düzenleme yapılması için müdahalede bulunması zamanının geldiği düşüncesinde olduğu söyleniyor."

Buna göre, eğer Ruslar, Silistre'yi zamanında alsalardı, işler yolunda gidiyor olacaktı. Ama çarın askeri onurunu kurtaramadılarsa da, Avusturya ile varılan uzlaşma çerçevesinde, şansız şeref-siz de olsa geri çekilmeleri gerekiyor. Ruslar Seret'in gerisine çekilmiş bulunuyorlar, Avusturyalılar da Seret'le Tunaya doğru ilerleyerek, Moskoflarla Türklerin ve müttefiklerinin arasına girmiş bulunuyor. Bu yerde Avusturyalılar, her iki tarafın ileriye doğru yürüyüşe geçmesini önleyerek kavgada hakem durumundalar. Şimdi Viyana Konferansı protokollere her zamankinden daha fazla dalar-

ken, Ruslar Buğdan'da kalıyorlar. Böylece kış ayları kazanılmış olacak. Eğer konferans bir sonuca ulaşamazsa —Rus imparatoru, Amsterdam'daki Hope and Co.'dan 7.400.000 İngiliz lirası ödünç aldığına göre, bunun böyle olacağı kesin— o zaman, Tuna ve Seret nehirleri gerisindeki Rus ordusunun durumu, Bükreş-Köstence hattında olduğundan iki kat daha güçlü olacak. Bundan başka, Rusların Silistre ve Bulgaristan'daki ve şimdi gerisine çekildikleri Seret'teki kuvvetleriyle, müttefik kuvvetleri, hünerli düzenlemelelerinden ötürü, ne kadar iyi niyetli olursak olalım, müttefikler, Avusturya ile Rusya'nın bu girişimini boşa çıkaramazlardı.

Karadenizin Avrupa kıyılarında Türklere ve müttefiklere karşı kullanılan Rus birlikleri, üçüncü kolordudan üç, dördüncü kolordudan üç, beşinci kolordudan bir, altıncı kolordudan üç tümen olmak, ve üç yedek tümeni de kapsamak üzere onüç piyade tümeninden oluşuyor. Bunların yanısıra üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı hafif süvari tümenleriyle üçüncü, dördüncü ve beşinci topçu tümenleri var. Harekat ordusunun yaklaşık yarısını oluşturan bu birliklerin, resmi açıklamalara göre, her piyade tümeni için 16.000 kişi, her süvari tümeni için 5.000 kişi ve her topçu tümeni için 160 top hesabıyla, maiyettekiler ve ordugahtakilerle birlikte, toplam 250.000 ile 260.000 kişiye ulaşması gerekir. Ancak Rus kuvvetlerini, Macaristan savaşındaki²¹¹ gerçek kuvvetleriyle hesap edersek, bir Rus piyade tümenini 13.000 ya da 14.000 kişiden fazla sayamayız. Süvari ve topçu da aynı ölçüde indirilmelidir. Bu durumda, Rusların prensliklere başarıyla yürütmüş oldukları gerçek kuvvet 210.000 kişiye inmektedir. Ancak bu miktardan da savaş ve hastalık gibi nedenlerle 20.000 ya da 25.000 kişi daha düşürmelidir. 1828-29'da mart hummasının Rus ordusuna verdiği zararları anımsarsak ve bir Rus doktorun Viyana'daki *Wiener Mecizinischen Wochenschrift*'te²¹² çıkan mektuplarıyla karşılaştırırsak, ordunun %8'lik, %10'luk bir yitikle karşılaşmış olmasını, abartma olarak göremeyiz. Bu durumda, kullanılabilir 180.000 kadar Rus askeri vardır.

Silistre kuşatmasında bu kuvvetin ne kadarının kullanılmış olduğunu bilmek, ilgi çekici olacaktır. Savaş hattının gerisinde kurulan mühimmat depolarının ve geriyle bağlantının korunabilmesi için geniş ölçüde askere gerek duyulmuştur. Bükreş'in ve Dobruca hattının işgal edilmesi gerekmiştir. Kanatları ve bir ölçüde cepheyi korumak üzere birlik ayrılması zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Bu değişik görevler için 60.000 kişiyi çıkarırsak, geriye, Silistre kuşatması ve bu kuşatmayı örtmek için kullanılmak üzere tam 130.000* kişi kalır. Bu, gerekenin altında değil, üstünde

* Bir hesaplama hatası olsa gerek. 120.000 olmalıydı. —ç.

bir miktardır. Şimdi, geniş bir nehre bakan Silistre'nin yeri, kuşatmaya geçen ordunun, kaleyi her yandan çember içine alabilmek için, kaçınılmaz olarak bölünmesini gerektirmiştir. Ayrıca, yenilgi halinde nehrin güney yakasından püskürtülecek kuvvetleri kurtarmak üzere, nehrin kuzey kıyısında kuvvetli yedek güç bulundurulması da zorunlu görülmüştür. Son olarak, nehrin güney ya da sağ yakasını işgal eden birliklerin de, biri kuşatmayı yürütmek ve kuşatılanın herhangi bir çıkış hareketini geri atmak üzere, ikincisi kuşatmayı korumak ve kalenin yardımına gelebilecek bir kuvveti vurmak üzere, iki orduya ayrılması gerekmiştir. Nehrin sağ yakasının işgali ve sol yakada kutaşmanın sürdürülmesi için 35.000-40.000 kadar askere gerek duyulmuştur. Bu durumda, yardıma gelen bir ordu karşısında, Rusların elinde, kullanılabilecek 80.000 kişilik bir kuvvet kalmıştır. Silistre'den on-yirmi mil ötede Bulgaristan topraklarında yapılacak bir savaşa Rusların getirebilecekleri kuvvet en çok bu kadar olabilirdi.

Şimdi de Rusların 180.00 kişilik kuvveti karşısında müttefiklerin kuvvetini görelim. Bir süre önce, Şumnu'daki Türk ordusunun, 80.000 askerden oluştuğu, ancak açık arazide verilecek bir savaşın gerektirdiği her türlü şeyden yoksun bulunduğu söylenmişti. Lord Raglan'la Fransız kurmay subaylarının son raporuna göre de, bu ordunun subay kadrosu çok kötüydü. Kısacası bu ordu, saldırı hareketine kesin olarak giremeyecek bir durumda bulunuyordu. Bu raporun doğruluğuna ya da yanlışlığına karar vermek gibi bir amacımız yok, zaten böyle bir şey elimizdeki olanakların ötesinde bulunuyor. yalnızca, asıl Türk ordusunun niteliği hakkında, onun müttefiklerinin görüşü bu demek yeterli olur. O zamandan bu yana, 40.000 kişilik bir ordugahın kurulmakta olduğu Rusçuk'a, Kalafat'tan asker aktarılmaktaydı. Bu büyüklükte bir kuvvetin böyle hareketsiz tutulmasını anlamak çok güçtü. Bu kuvvet Rusçuk yerine Bükreş üzerine yürüseydi, Rusları, Silistre kuşatmasını derhal kaldırmak zorunda bırakırdı. Ancak savaşın yönetimi, tümünden diplomasinin elinde olduğu için, bu kararı kavramak hiç de güç değil. Rusçuk'taki garnizonla, Şumnu'daki garnizon ve yedek kuvvetleri bir yana koyarsak, Türklerin kendilerini bekleyen göreve uygun düşecek koşulları taşıyan 50.000 kişilik bir gücü biraraya getirebilip getiremeyecekleri kuşkuludur. Batılı asker otoritelerinin tahminince, bir İngiliz ya da Fransız askerinin en az iki Rus askerine eşit olduğu kabul edildiği zaman bile, Rus işgal ordusunun gücünü dengelemek için gene de 65.000 kişilik bir müttefik ordusuna gerek vardır. Bu nedenle müttefikler, bu büyüklükte bir kuvveti Varna'da toparlamadıkça, aşırı zorunluluklar bir yana, savaşa girtmeyeceklerdir.

Ancak, müttefikler, savaş alanına bu ölçüde bir kuvveti derhal çıkarmamaya çok dikkat etmişlerdir. Çünkü o zaman fiilen hareketta bulunmaktan uzak durmanın hiçbir gerekçesi kalmayacaktı. Bugün Türkiye'de bulunan tüm İngiliz-Fransız askerlerinin sayısı 80.000'i aşmıyor. Bunun yanı sıra 15.000-20.000 kişi de yolda bulunmakta. Süvarinin ve topçunun hemen hemen tümü de bu rakama dahil. İstanbul Boğazında elde bulunan ulaşım araçları, kasıtlı ya da değil, hayli sınırlı. Bu nedenle askerler Varna'ya deniz yoluyla aktarılacaksa, gemilerin birçok sefer yapması gerekebilir. Ama haberini aktardığımız muhabir, "en son ve en güvenilir hesaplara göre" diyor, "deniz yoluyla gönderilen İngiliz askerlerinin ve başka yabancı askerlerin sayısı sadece 12.000'i buluyor. Bu arada Fransız ordusunun büyük bir kesimi ise, Gelibolu'dan, yavaş bir şekilde, İstanbul'a ve Edirne'ye doğru ilerliyor". Yolların çok kötü ve yiyecek sağlanmasının aşırı ölçüde güç olması nedeniyle, bu düzenleme, onların ünlü generali Aziz Arnaud'ya İstanbul ve Varna arasında sürekli olarak mekik dokuma olanağını verecektir ve kesinlikle emin olabiliriz ki, general, Divandaki her entrikayı, dipsiz kesesini doldurmak için somut bir kazanca dönüştürme fırsatını kaçırmayacaktır. Üsküdar'daki iki İngiliz tümenine gelince, aynı muhabirini bildirdiğine göre "onları almak üzere demir atmış bekleyen bir buharlı gemiler ve tekneler filosu bulunduğu halde birlikler henüz harekete hazır durumda görünmemektedirler."

Bütün bunlardan yeter açıklıkla görüldüğü gibi, müttefik devletler, Rusya ile Avusturya arasındaki düzenlemeyi bozacak bir durumda bulunmamaya çok itina göstermektedirler. Çünkü eğer öyle bir amacın izlenmesi niyeti güdülseydi, bunun için iki yoldan biri seçilebilirdi: Ya Baltık'ta Finlandiya'nın istilasını ve Svendborg kalesi ile Cronstadt kalesinin kara tarafından çevrilmesini kolaylaştırarak yedek kuvvetlere bir hareket üssü sağlayacak olan İngiliz-İsveç ittifakı yapılabilir, ya da Kırım ile Sivastopol'a karadan ve denizden ortak bir saldırı düzenlenebilirdi. Birinci olasılıkla ilgili olarak, daha üç haftadan az bir süre önce, Karadeniz filosunu Baltık denizine gönderme vaazı veren *The Times*'in, şimdi, Baltık limanlarının sadece abluka altına alınmasını, Baltık filosunun büyük kesiminin Karadenize yollanmasını ve Kırım'ın işgal edilmesini salık vermesi hayli eğlendirici. Fransız filosu kendisine katılmadıkça Napier'in hiçbir şey yapamayacağından esef ediyor görünen gazete, bu gazeteydi. Şimdi Fransız filosu katıldıktan sonra, gene bir şey yapılmayacak gibi görünüyor, anlaşılan, yalnız Fransız ve İngiliz filoları Kattegat yoluyla, Manş denizinden, Cebelütarık boğazından geçip Karadenize yeni bir yolculuğa daha çıkacaklar. Bu filoların

bulaşması için gerekli olan zaman ve bu filoların Amiral Dundas'nın komutası altındaki kuvvetlerle birleşmesi için gerekli olan zaman düşünülürse, bu önerilerin büyük amacının, ne Karadenizde, ne Baltık'ta hiçbir şey yapmamak olduğu açıkça ortaya çıkar.

Silistre'de yüzyüze geldikleri beklenmedik ve tahmin edilmedik yenilgilerinden ayrı olarak, Rusların büyük bir yitikle karşılaştıkları ve çepeçevre tehlikeyle çevrildikleri tek yer, çok kesin olmakla birlikte, Kafkasya. Ruslar, Karadenizin doğu kıyısındaki bütün kalelerini bıraktılar. Bunu, müttefik donanmasından korktukları için değil, Gürcistan ordusunu güçlendirmek için yaptılar. Dariel Geçidinden çekilirken büyük bir dağlı kuvvetin, öncü kollarıyla gerilerine saldırdığı, öncü kollarının parça parça edildiği, bu arada merkez ve geri kuvvetlerinin de büyük bir yitikten sonra çekilmeye zorlandığı bildiriliyor. Aynı zamanda, Selim Paşanın ordusu da, St. Nikola'dan, Rusların Türkleri sık sık taciz ve tehdit etmek için kullandıkları Özurgeti üzerine yürümüş ve Rusları bu kaleyi boşaltmaya zorlamış bulunuyor. Bu kalenin elde edilmesi sayesinde, Selim Paşayla Kars'taki ana Türk ordusu arasındaki bağlantı güven altına alınmıştır. Bu ordunun dahi kış ve bahar ayları boyunca esef edilecek ölçüde etkisiz olduğu düşünülürse, Rusların giriştiği manevra, buna karşın, kendi durumlarını güvenilemez gördüklerini ve hazin bir şekilde, kıyıdaki kuvvetlerden destek alma gereğini duyduklarını ortaya koyacaktır. Dariel Geçidindeki yenilgi, kısmen bile olsa doğruysa, Voronzov'un ordusunun bağlantısı kesilmiş demektir. Bu durumda Voronzov'un ya Tiflis'te gelecek kışa kadar dayanabileceği savunulabilir bir üs sağlamaya çalışması —ki bu pek kolay değil— ya da her türlü kaybı göze alarak geçidi zorlaması gerekecektir. Bu hareket, her durumda, Hazar denizine doğru çekilmekten daha yeğ tutulmalıdır. Çünkü Hazar denizine giden yoldaki geçit, Dariel Geçidinden daha tehlikelidir. Ancak bu nokta üzerinde, daha doğru ve daha fazla bilgi elde edildiği zaman, daha olumlu konuşma olanağını bulacağız. Şu ana kadarki hareket içinde Rusya'nın hesabına iki zafer —biri Hope and Co.'dan ödünç, ikincisi, Avusturya'nın Babıâliyle yaptığı antlaşma— ve bir yenilgi —Silistre— yazabiliriz. İlk iki zaferin, ikincinin getirdiği yüzkarasını silecek sürekli yararlar sağlayıp sağlamayacağına, sadece gelecek karar verecektir.

Yaklaşık olarak 14 ve 16 Haziran 1854'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune
n° 4125, 8 Temmuz 1854
Başyazı

SAVAŞ — PARLAMENTODA GÖRÜŞME

Londra, Salı, 27 Haziran 1854

Bükreş'te yayınlanan Rus gazetesi *Moniteur*, St. Petersburg'dan gönderilen buyrultu gereğince, Silistre kuşatmasının kaldırıldığını, Giurgevo'nun boşaltıldığını, tüm Rus ordusunun, Prut'un karşı yakasına dönmek üzere olduğunu resmen açıklıyor. *The Times* gazetesi de dünkü üçüncü baskısında, Viyana muhabirinden aldığı, aynı doğrultuda bir telgraf haberini yayınladı. Haberde "Rus imparatorunun, Avusturya'nın çağrısını, bu eski müttefikine karşı beslediği yüksek duygular nedeniyle kabul ettiği ve ordularına, Prut'un karşı yakasına dönmeleri buyruğunu verdiği" bildiriliyordu. Lord John Russell, Avam Kamarasının dün gece yaptığı oturumda, Silistre kuşatmasının kaldırıldığı haberini doğruladı, ancak Avusturya'nın çağrısında Rusya'nın verdiği yanıtla ilişkin resmi bir bilgi almadığını söyledi.

Avusturya'nın müdahalesi, Türklerle Ruslar arasına bir engel yerleştirecek, Rusların, taciz edilmeksizin çekilmelerini, Sivastopol ve Kırım garnizonlarını yeni kuvvetlerle güçlendirmelerini ve belki de Voronzov'un ordusuyla yeniden bağlantı kurmalarını sağlayacak. Bundan başka, müttefik devletler, ola ki çarın Avusturya yararına verebileceği ufaktefek ödünlerle *status quo ante bellum*'un kurulmasını kabul etmeyi reddettikleri anda, Rusya, Avusturya ve Prusya arasında Kutsal İttifakın yeniden kurulacağına mutlak gözüyle bakmalıdırlar.

Ne var ki, Metternich tarafından hazırlandığı söylenen bu şaha-

ne "çözüm"ün tüm dokusu, şimdi kocamış Aberdeen'in düşüncesizliği ve Palmerston'un entrikalarıyla parça parça edilmiş bulunuyor.

Anımsanacağı gibi, hükümetteki son değişiklikler sırasında, kurulması daha çok Palmerston'cı basın tarafından ortaya atılmış olan yeni savaş bakanlığına Palmeston'ı yerleştirme çabaları başarısız kalmış, onun için düşünülen bu bakanlıkta, Peel yanlısı Newcastle dükü, soylu lordun ayağını kaydırmıştı. Öyle görünüyor ki, bu başarısızlık, Lord Palmerston'a tüm hükümeti çökertmenin tam zamanı olduğunu düşündürdü. Gerçekten de şefine karşı mükemmel bir saldırıya kalktı. Saldırının gerekçesini, Lord Aberdeen'in, Lord Lyndhurst'e karşı yaptığı düşüncesiz konuşma sağladı. Tüm İngiliz basını derhal bu konuşmanın yakasına yapıştı. Ancak bir noktanın belirtilmesi önem taşıyor: Söz konusu konuşma yapılmadan önce *The Morning Herald*, Lord Aberdeen'e karşı bir fitnenin var olduğu haberlerini yalanlamıştı. Geçen cuma günü Avam Kamarasında Layard söz aldı ve "Tacın başbakanı tarafından kullanılan dilin, savaşın amaçları ve sonuçları konusunda ciddi kuşku uyandıracığı, onurlu ve sürekli bir barış umutlarını azaltacağı düşüncesiyle" gelecek perşembe günü bir önerge vereceğini bildirdi. Bu önergede iki zayıf nokta var: Birincisi, anayasaya karşıttır, Lordlar Kamarasında yapılan bir konuşmanın Avam Kamarası üyelerinece eleştirilmesini yasaklayan parlamento kuralıyla çelişkili olduğu için, geri çevrilmeye elverişlidir.²¹³ İkincisi de bu önerge başbakanın rasgele bir konuşmasıyla hükümetin tüm davranışını birbirinden ayırmaktadır. Ama gene de sonuçları Lord Aberdeen'i öylesine endişelendirmiş olmalı ki, bu önergenin verilisinden iki saat sonra söz aldı ve alışılmadık ölçüde heyecanlı bir sesle:

"Gelecek pazartesi" (dolayısıyla Bay Layard'dan üç gün önce) "Edirne Antlaşmasından sonra Rusya'ya göndermiş olduğu bir telgrafın bir örneğini kamaraya sunacağını, ve bu fırsattan yararlanarak kısa bir süre önce Üst Kamarada savaş hakkında söylediklerinin tahrifini de açıklayacağını" söyledi.

Layard'ın soru önergesinin, Lord Aberdeen'i hükümetten uzaklaştırma sonucunu vereceği inancı öylesine güçlüydü ki, *The Morning Advertiser* gazetesi, onu izleyecek yeni hükümetin listesini bile yayınladı. Bu listede başbakan olarak Lord John Russell'in, savaş bakanı olarak Lord Palmerston'un adları da vardı. Bu durumda Lordlar Kamarasının dün geceki oturumunun, Lord Aberdeen'in kendini bu bir ölçüde güç ve karışık durumdan nasıl kurtaracağını görmek için sabırsızlanan aristokrasinin heyecanlı *entrikacılarıyla* ne ölçüde dolup taşığını tahmin edersiniz.

Lord Aberdeen'in konuşmasını ve Clanricarde markisinin ona yaptığı saldırının *r sum sini* vermeden önce, her iki konuşmacının da özellikle değindiği bir döneme, Lord Aberdeen'in dışışlerinin başında bulunduğu 1829 yılına kısaca dönmem gerekiyor. O tarihte, Amiral Heyden'in komutasındaki bir Rus filosu, St. Petersburg'la Londra arasında 1815'te yapılan ve Rusya'nın Akdenizde herhangi bir dışmanca harekete girmemesini öngören anlaşmaya uymayarak Saros ve Enez k rfezleriyle Edremit ve İzmir k rfezlerini abluka altına almıştı. Doğu Akdnizde İngiltere'nin ticaretine zarar verme tehdidini taşıyan bu ablukaya karşı gerçekte sönük olan kamuoyunun, Rusya'ya ve İngiltere hükümetine karşı sert  ıkışlar yapmasına yolaçtı. Bunun  zerine bir yanda Rus elçileri Prens Lieven'le Kont Matuşeviç,  te yandan Wellington'la Aberdeen arasında görüşmeler yapıldı. Bu görüşmelerin niteliği hakkında, Prens Lieven, Londra, 1 (13) Haziran 1829 tarihli bir mektubunda şöyle diyordu:

"Bir saat kadar sonra Lord Aberdeen ile yapılan görüşme" (Rus diplomatları için hiçbir surette pek memnun edici şekilde cereyan etmemiş olan Wellington dükü ile yapıldığı gibi) "daha az dikkat çekici değildi. Başbakan ile görüşmemiz hakkında tam olarak bilgi sahibi olmadığından, bu görüşmenin ayrıntılarını öğrendikçe, belki de kendi sözleri yüzünden görüşmenin başında bizde yaratılmış hoş olmayan izlenimi *hafifletmek için İngiltere'nin hiçbir zaman Rusya ile bir anlaşmazlığa düşmek niyetinde bulunmamış olduğu* konusundaki güvenceyi yinelemiştir; ayrıca, Enez abluhasında ısrar etmemizi sağlamaya çalışırken, bakanlığın, güçlükleri önleyerek iki kabine arasında iyi bir anlaşma sağlamak gibi dürüst bir istekle hareket ettiğini, *ve bu mutlu ve sürekli görüş birliği aracılığıyla sağlanmış olan ve belki bizim de farkında olduğumuz yararlar yüzünden kendi kendimizi kutlamamız gerektiğini söylemiştir.* Bu uyumun sağlanmış olmasını, Enez körfezinin abluhası vasıtasıyla geçici olarak sağlayacağımız yararlardan üstün sayabildiğinden mutlu imiş; St. Petersburg'daki İngiliz elçiliğinin tutumunun doğru anlaşılmamış olmasından endişe duyuyormuş. Demin sözü edilmiş olan durumdaki gibi bazan ileri sürmüş olduğu itirazlar, kötü niyetine ve düşmanca fikirlerine atfedilmekteymiş, oysa bu gibi niyetler ve art düşünceler kendi benliğinden ve politikasından çok uzakmış. Öte yandan ise, kendisi zor bir durumdaymış. Kamuoyu, her zaman Rusya'ya karşı çıkmaya hazırmış. *İngiliz hükümeti sürekli olarak bu kamuoyuna meydan okuyamazmış, ve ulusal çıkarları* doğrudan doğruya etkileyen sorunlar" (denizler yasası) "konusunda kamuoyunun kışkırtılması tehlikeli olurmuş. Öte yandan, *bunlara* (ulusal çıkarlara) "karşı *uğraş veren* İngiliz bakanının iyi

niyetli ve dostça eğilimine güvenebilirmişiz."

"İngiltere'deki kamuoyunun önemini bilirim," diye yanıt verdim, "ve birkaç gün içinde nasıl değiştiğini de gördüm. Bu savaşta kamuoyu bize karşıdır, çünkü bizi saldırgan saymaktadır, oysa saldırıya uğrayan biziz; kamuoyu, bizi, Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmak niyetinde olmakla suçlamaktadır; biz ise, hedefimizin bu olmadığını *açıklyoruz*. Son olarak da, kamuoyu, bizi bir ihtiras politikası izlediğimize inanmakta, ve biz ise bunu *protesto ediyoruz*. *Kamuoyunun bu bakımdan aydınlatılması*, onu değiştirmenin en emin yoludur."

"Lord Aberdeen, sorunun pek anlattığım gibi olmadığı yanıtını verdi; kamuoyu, büyük bir coşku ile 'Whig'lerin partisini genel olarak tuttuğu için bize karşıt imiş — bunun dışında *İngiliz hükümeti bizim başarımızı dilememekten çok uzakmış*; tam tersine, *İngiliz hükümeti bizim çabuk ve kesin başarı sağlamamızı istiyor*, çünkü sonuçlarını kestirmek mümkün olmadığından büyük bir yıkımdan başka gözle bakılamayacak savaşın sona erdirilmesinin tek çaresinin bu olduğunu biliyormuş! Son olarak da İngiliz bakanı uzun uzadıya sonuçları açıklayarak kendisinin sahip olmasına olanak bulunmayan niyetlerin kendisine atfedilmekte olduğunu, ve Londra hükümetinin, savaşın *Rusya'nın saygınlığı ve yararı lehine* bitmesini istediğini bildirerek sözlerine son vermiştir."²¹⁴

Lord Aberdeen'in, Edirne Antlaşmasından önceki dönemde takındığı tutumu bunca açıklıkla ortaya koyan bu mektuba dönmeği muhaliflerinin hiç birinin uygun görmemesi gariptir. Böyle yapsalardı, lord hazretlerinin, antlaşmanın sonuçlandırılması *ardından* gönderdiği gizli bir mektupta yer alan hususlara herhangi bir önem verilmesi olanağı kalmazdı. Yukardaki mektubun ortaya çıkarılması, Lord Aberdeen'in dünkü konuşmasında öne sürebileceği tek kanıtı bir vuruşta yıkıverirdi. Tüm "kavga", Rusya'nın, birbirine hasım iki hizmetkarı Lord Aberdeen'le Lord Palmerston arasında geçtiğine göre, Lord Aberdeen'in gerçek savunması, Lord Palmerston'a karşı açıkça suçlamaya girişmesi şeklinde olabilirdi.

Lord Aberdeen, geri alacağı ya da yalanlayacağı bir sözü olmadığını, sadece "açıklayacağı" bir şey olduğunu söyleyerek başladı konuşmasına. Edirne Antlaşmasını düzenleme onurunun kendisine ait olduğunu iddia etmemişti, ancak haksız yere böyle bir iddiada bulunmuş olmakla suçlanmıştı. Oysa antlaşmayı düzenlemek şöyle dursun, açıklanması için kamaraya önerge verdiği mektubunda, lord hazretlerinin görebilecekleri gibi, aslında antlaşmaya karşı protestoda bulunmuştu. Bu antlaşma onun ve arkadaşlarının kafasında

öylesine endişeye yolaçmıştı ki, hükümetin tüm siyaseti esaslı biçimde değiştirilmişti. Bu siyaset değişikliği neydi? Edirne Antlaşması imzalanmadan önce, Lord Aberdeen ve Wellington dükü, Yunanistan'ı bağımsız bir krallık değil, ama Eflak ve Buğdan gibi, Babıâlinin egemenliğine bağımlı bir ülke olarak gören bir siyaset izlemişlerdi. Edirne Antlaşması imzalandıktan sonra Türk İmparatorluğunun içinde bulunduğu koşullar o kadar tehlikeli ve varlığı o kadar güvenilmez görünür oldu ki, Yunanistan'ı, bağımlı bir devlet olmaktan bağımsız bir krallık olmaya dönüştürmeyi önerdiler. Başka deyişle, Edirne Antlaşması, Türkiye'yi zayıflatacak çok şey yaptığı için, onun tehlikeli sonuçlarına, eyaletlerini ondan parçalayıp kopararak karşı koymaya karar verildi. "Değişiklik" buydu.

Gerçi bu antlaşmanın sonuçlarına ilişkin korkuları bir parça abartılmıştı ama, Lord Aberdeen bu antlaşmayı felaketli ve zararlı görmekten hayli uzaktı. "Rusya bu antlaşmayla büyük toprak kazançları elde etmedi" demişti ve şimdi bile, Lord Lyndhurst'ün öne sürdüğü gibi Rusya'nın son elli yıl içinde Avrupa'da büyük bir genişleme göstermediğini iddia ediyordu. (Soylu lordun gözünde Besarabya, Finlandiya ve Polonya Krallığı dikkate değer kazançlar olarak görünmüyor). Ancak 1829 Aralık ayındaki mektubunda belirttiği gibi, Rusların toprak kazançları küçük sayılsa bile, bu kazançlar nitelikleri bakımından önemliydi — bunlardan biri Rusya'ya "Tuna nehrindeki ulaşım ve Asya'daki öteki limanlar üzerinde Rusya'ya özgü denetim hakkı getiriyordu, genişliği küçükse de çok büyük siyasal önem taşımaktaydı." (Lord Aberdeen, Kafkasya'daki geniş toprak kazançlarından da habersizdir.) Bu noktadan yola çıkarak Aberdeen, Edirne Antlaşmasıyla Rusya'nın siyaset değiştirmeye başladığını, toprak genişletmekten çok, siyasal etkinliğini artırmanın yollarını aramaya koyulduğunu öne sürüyor. Bu siyaset değişikliği, niyet değişikliği değildi. "Sadece İblis, eskiye bakışla daha akıllanmıştı, o kadar." Rusya'nın Türkiye'yi —endişe uyandırıcı fetihlerle değil, ama bir dizi antlaşmalar yoluyla— ele geçirmek için Charles X ile bir plan yaptığı gerçeği, sessizce unutulmuştu. Lord Aberdeen, ayrıca, Rus siyasetindeki değişikliğin kanıtı olarak andığı Edirne Antlaşmasıyla Hünkâr İskelesi antlaşmasından önce, daha 1827'de, Türkiye'ye karşı savaşta daha fazla toprak elde etmeye çalışmayacağına dair İngiltere ile Fransa'ya güvence verdiğini ve İngiltere'nin rızası olmasaydı, Rusya'nın 1833'te İstanbul üzerine ordu gönderemeyecek olduğunu belirtmeyi de uygun görmedi. Lord Aberdeen, daha sonra, "Edirne Antlaşmasının da amaçladığı üzere, yirmibeş yıl sürecek bir barış elde edebilseydik, hatalı bir iş yapmış olmazdık" şeklindeki sözlerinin,

yanlış olarak Edirne Antlaşması gibi bir antlaşmaya dönmeyi arzu ettiği tarzında yorumlandığını söyledi. Oysa kastı sadece şuydu:

"İhsan sorunlarındaki istikrarsızlığı gözönünde tutarak, savaşta başarıyla kendilerine yirmibeş yıllık bir barış sağlayabilecek herhangi bir antlaşma elde edilebilirse, kötü bir sonuç elde edilmiş sayılmaz. *Status quo*'ya geri dönmeyi hiçbir zaman tavsiye etmedim, salık vermedim ve *status quo*'ya karşı itirazdan da kaçınmadım. Savaş ilanından önce *status quo*, umut ve arzu ettikleri ve erişmeye çalıştıkları her şeyi kapsıyordu, Türk hükümetinin vermeye hazır olduğu şeyleri kapsıyordu, ve Rusların beklemeye hakları olandan çok fazlasını kapsıyordu. Ama savaş ilan edildiği andan itibaren bütün sorun tamamen değişmiş ve her şey savaşa bağlı duruma gelmiştir. ... Tam denetimi kendi ellerinde olmayan olaylara bağlı olduğundan, sonuç olarak *status quo*'dan ne dereceye kadar ayrılmış olunacağını kimse söyleyemez. Söyleyebileceğim tek şey, Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığının ve bütünlüğünün korunması, etkili şekilde korunması gerektiğinden başka bir şey değildir."

Bunun nasıl sağlanabileceğini Lord Aberdeen söyleyebilecek durumda değildi, bu, savaşın ortaya çıkaracağı olaylara bağlıydı.

Lord Aberdeen'in, Rus saldırganlığı tehlikesine karşı bazı kuşku-kular dile getirdiği, ya da böyle bir tehlikeye inanmadığı sanılmıştı, oysa gerçekte, Rusya'nın Avrupa'da saldırganlığı konusunda büyük kaygı duymamış ve "her geçen gün böyle bir tehlikenin varlığından daha az kuşku duyma eğilimi göstermişti", ama Rusya'nın Türkiye'ye saldırısından büyük kaygı duymuştu. Fransa'yı, Rusya ve Avusturya toplamından daha güçlü görmüştü. Soylu lord daha sonra "karşı karşıya bırakıldığı kişisel töhmetin aşırı ölçüde saçma ve habis oluşundan" yakındı. Doğruydı, ülkede ondan daha aşırı barış yanlısı yoktu, ama savaş en sert biçimde sürdürmesini sağladığı şey de, gariptir ki, bizzat bu barış aşkıydı.

Hükümetteki arkadaşlarının da itiraf edeceği üzere, Ömer Paşa'nın kahraman ordusunu desteklemek ve savaş girişimlerinde daha faal bir payı bulunmasını sağlamak için Avusturya'ya eluzatmak üzere, müttefik orduların çabucak ilerlemesinde ve Balkanların ötesinde yığınak yapmasında herkesten çok o ısrarlıydı.

Lord Aberdeen, izlediği değişmeyen yolun bu olduğunu söyledi, ve Lord Beaumont'un sorusunu şöyle yanıtladı:

"Daha önce Prens Metternich ile içli-dışlı olmama karşın, son 18 ay içersinde görevde bulunduğu sürece, dolaylı olsun, doğrudan olsun onunla bir ilgim olmamıştır; ancak birkaç gün önce, bir tanıdık bayan, bana Metternich'e mektup yazmak istediğini söyleyerek, benim, prense bir diyeceğim olup olmadığını sordu, ben

de yanıt olarak, 'kendisine en derin saygılarımı sunun' dedim."

Aberdeen'in konuşması, tüm olarak, kamarada olumlu karşılandı. Ancak ne garip ki, —bir zamanlar Lord Palmerston'ın St. Petersburg'da elçiliğini yapan, hayal kırıklığına uğramış mevki avcısı— Clanricarde markisinin Aberdeen'e yönelttiği sert yanıtta, hükümetin hiçbir üyesi karşılık vermedi ve hiçbirisi Aberdeen'in sert bir savaş için, en önde direnmiş kişi olduğuna tanıklık etmedi.

Clanricarde markisi esas olarak, Aberdeen'in Edirne Antlaşmasına katılışı, siyasal geçmişinin genel niteliği ve bugünkü yönetiminin eksiklikleri üzerinde durdu. Lord Aberdeen'in, birkaç ay önce her iki kamaranın üyelerine de sunmayı reddettiği bir mektubu, şimdi salt kişisel nedenlerle ve kendi rahatı için açıkladığını söyledi. Ne var ki, bu mektup, soylu lordun, eylül ayında Edirne Antlaşmasının imzalanmasından sonra 1829 Aralık ayında, St. Petersburg'a yazdığı mektuptan oldukça başkaydı. Asıl önemli olan, o sıralarda elçisine ne buyruk verdiği ve antlaşmanın imzalanmasını önlemek için ne türlü önlemler aldığıydı. Edirne'ye komuta eden Rus generalinin elindeki asker sayısı 15.000'in üstünde değildi. Üstelik bu rakam, hastalık ya da yaralanmış olmak gibi nedenlerle gerçekten *hors de combat** askerler nedeniyle 5.000 ya da 6.000 daha azaltılmak gerekiyordu. Öte yandan, 25.000 Arnavuta komuta eden bir Türk general çok yakın bir yerdeydi. Rus general, antlaşmayı imzalayıp imzalamama konusunda Türkiye'ye çok kısa bir süre tanımıştı. Çünkü uzun bir süre verirse, gerçek durumunun ortaya çıkabileceğini biliyordu. Bu nedenle beş-altı günden daha fazla süre tanımadı. İstanbul'da Türk bakan, Avusturya ve İngiliz elçileriyle Rus elçisini çağırarak, onların, ne salık verdiğini sordu. Lord Aberdeen'den talimat almış olan İngiliz elçi, mümkün olan en kısa sürede Türkiye'nin, şimdi soylu lordun felaketli bulduğu bu antlaşmayı imzalamasını salık verdi.

Soylu marki, Lord Aberdeen'e, antlaşmanın imzalanması buyruğunu verdikten şeyin, o sıralarda muhalefette olan arkadaşı Lord Palmerston'ın, lordu çok fazla Rus aleyhtarı olmakla suçlamasının ürünü olduğuna değinmek istemedi.

Marki sözüne devamla, başbakanı, Avrupa'nın keyfi hükümetlerinin en istekli, en sürekli ve en güçlü destekçisi olmakla suçladı. Bunun kanıtı olarak, Portekiz, Belçika ve İspanya'nın yakın tarihi üzerinde durdu ve Aberdeen'in ünlü 1834 Dörtlü İttifakına karşı çıkışını andı. Böyle bir anda, Belçika'nın şanından, Portekiz'le İspanya'nın meşruiyetçiliğinden ve Palmerston'ın kendini savunurken, yanlış olarak kendisi tarafından değil, Talleyrad tarafından

* Savaş dışı. —ç.

düşünüldüğünü öne sürdüğü Dörtlü İttifaktan Avrupa'nın elde ettiği nimetlerden kıvanç duymak için, Whig partisinin eski bir lordunun bütün yüzüzlüğüne sahip olmak gerekti.

Şimdiki savaş hareketına gelince, Clanricarde, hareket tasarılarının geçen aralık ayında Rusya'da en yüksek askeri makamlar tarafından hazırlandığını, sadece prensliklerin işgalini değil, ama aynı zamanda Tunanın geçilmesini, Silistre'nin alınmasını, Şumnu'nun önünün kapatılmasını ve Balkanlara yürünmesini öngören planın İngiltere hükümetine bildirildiğini söyledi. Soylu lord, bu bilgilere sahip olarak, kalkmış, bu kamaraya barıştan sözetmeye gelmişti ve hükümetin, savaş bakanlığına verdiği buyrultuyu, şubatın sonuna ya da martın başına kadar bildirmeyi savsaklamıştı.

Eğer Lord Clanricarde, Avam Kamarasında Lord Palmerston'ın Disraeli'ye, Lordlar Kamarasında da Lord Clarendon'ın kendisine verdiği yanıtları anımsasaydı, sadece Lord Aberdeen'i görevini savsaklamış olmakla suçlamak ve onun Whig dostlarını, tüm kabineye ait olan bir suçtan uzak tutmak gibi bir budalalıktan uzak dururdu. "Eğer" diye bağıırıyordu marki, "eğer hükümet tarafından onbeş ay önce uygun —nerdeyse dürüst diyecekti— bir yol tutulmuş olsaydı, savaş hiçbir zaman olmazdı". Bunlar, Disraeli'nin Lord John Russell'a söylemiş olduğu sözlerin aynısı.

Son olarak marki, karma hükümetin bütün başarısızlıklarından ve parlamentoda önemli bütün sorunlarda yenilgiye uğramasından da kişi olarak özellikle Lord Aberdeen'i sorumlu tutmak gibi bir saçmalık da yaptı. Daha hükümetin ilk kuruluşunda, aklıbaşında herkesin, bu hükümet bütün yaşamayı olduğu gibi bırakıp, siyasetten uzak durmadıkça altı hafta bile tutunamaz dediğini anımsamadı.

Lord Brougham'ın Lord Aberdeen'in birinci konuşmasıyla esasen tatmin olmuş bulunduğunu, ancak ikinci konuşmasından özellikle memnun kaldığını bildiren aptalca konuşmasından sonra konu kapandı.

Bu olayın ciddi sonucu, Viyana'da düzenlenmiş gizli protokolün boşa çıkarılması, bunun sonucu olarak da düşmanlığın ve savaşın sürdürülmesidir. Savaşın çabucak sona ereceğine öylesine güvenli inanılmıştı ki, İngiliz düyunu umumiyesinin tahvilleri, piyasadaki geniş çaplı borçlanmalara bakmaksızın %3 yükselmiş, asker kulüplerinde, birçok kişi, savaşın dört haftadan fazla sürmeyeceğine dair bahse tutuşmuştu.

Belli bazı yazarlar takımı, Rus imparatorunda olağanüstü bir akıl gücü görmeyi, gerçekten büyük devlet adamlarına özgü bir kapsamlı yargı ve uzak görürlülük bulmayı alışkanlık haline getirmişlerdi. Onun niteliklerinin gerçekçi bir biçimde değerlendirilmesinden ya da geçmişinden, böylesine kuruntuların nasıl çıkarılabildiğini anlamak güçtür. Onun en inatçı hayranları, sanırsız, düşüncelerinin doğru olup olmadığını artık araştırmalıdır. Rusya şimdi güç ve çok onur kırıcı bir durumda bulunuyor. Rus orduları Türkiye'de yenilgiye uğradı, çok fazla asker ve araç yitirdikten sonra, şimdi kendi sınırlarına çekiliyorlar. Rusya'nın, yıllar süren çabanın ve geniş harcamaların meyvesi olan Asya'daki toprakları, kısmen yitirildi ve tümü tehlike içinde bulunuyor. Rusya'nın dış ticareti tahribedildi, ulusal dikkatin ve halkın enerjisinin yararsız ve felaketli bir savaşa dönmesi nedeniyle iç sanayi zarar gördü. Rus donanması tutuklandı, kaleleri tehdit altında bulunuyor. Hatta Rusya o durumda ki, ihtirash düşlerinin önüne etkin bir engel olarak dikilecek ve Türkiye'ye saldırılarını olanaksızlaştıracak bir müdahaleyi, öteki kazançları bir yana, bir yarar saymak zorundadır. Çünkü böyle bir saldırı, Batılı devletlerle ve Almanya'yla doğrudan çatışmasına yolaçabilir. Bütün bunlar, büyük devlet adamı, akıllı hükümdar Nikola I'in işidir. Bundan böyle bu dikbaş acemilikler üstadının akılfikir ve yeteneklerinin övülmesine eğer yer varsa, bunda çok dikkatli olunmalıdır.

Yenilgi, en akıllıca öngörünün ya da en mükemmel hazırlıkların bile her zaman önleyemeyeceği bir şey olduğu için, Silistre yenilgisi,

çarın ya da ordusunun ününü yıkmak için, Oltenitza, Çetalya ya da Karakul yenilgilerinden daha önemli değildir. Ancak bu nokta bir yana, dikkate değer son kuşatma ve Rusların onu izleyen geri çekilişi olayında apaçık göze çarpan bir gerçek var. Bu gerçek şu: Rus ordusu, büyüklüğüne ve sürü sürü subaylarına karşın, Silistreye karşı girilen umutsuz ve arapsaçına dönen hareket sırasında öldürülen ya da sakatlanan Paskeviç'in, Gorçakov'un, Schilders'in ve Lüders'in yerini alabilecek önderler çıkaramıyor. Gerçekten de bu insanlar bu kadar yaşlı olduklarına —Paskeviç'le Gorçakov yetmişin üstündeler, en gençleri Lüders altmışın üstünde— ve doğal ölümle ölmeleri herhangi bir gün bir gerçek olarak ortaya çıkabileceğine göre, çarın geniş askeri örgütünü üzerine dayandırdığı düzen, böylesine darkafalı ve budalaca bir düzendir. Bunu olumlu ve yadsınamaz bir gerçek olarak öne sürebiliriz. Bugün Rus ordusunda, bu generallerin boşaltacağı yeri alabilecek ve ordunun ve ulusun güvenini taşıyabilecek bir subay bile bulmak çok güçtür. Çünkü çarın, yıllardan beri, gerçekten aptallık sınırına yaklaşan anlaşılmaz bir körlükle yürüttüğü bütün çabalar, gelişmesi ve olgunlaşması için elinden geleni yaptığını sandığı orduyu gerçekten yaralayıcı, çökertici olmuştu. Yükselmeyi sadece törenci sert amirlere özgü bırakmıştı. Bu tür amirlerin başlıca fazileti, üniforma düğmeleriyle iliklerindeki hataları bir bakışta yakalayabilecek keskin bir göze sahip olmaları, bunun yanı sıra da duyumsuz bir itaat ve istekli bir kölelik göstermeleriydi. Bu ölçütleri, gerçek askeri yeteneği ve aydınca üstünlüğü olan kişilere yeğ tutmuştu. Gençlik, canlılık ve askerlik biliminin elde edilmesi, çalışmaları değil, ama garnizon görevi ve gündelik tören gibi sönük hizmet yılları, çarın beğendiği ve ilerleme için aradığı özelliklerdi. Bu nedenle ordu, ortalama olarak, yaşlıların, hastalıklıların ya da bir askeri hareketin yaygın ve karmaşık faaliyetlerini yönetebilecek bilgi ve beyinden yoksun bulunan, ancak bir müfreze yönetebilecek güçte cahil onbaşlıların eline kalmıştı.

Çarın tüm Doğu Sorununu yönetişinde de aynı darkafahlığı ve fodulluğu görüyoruz. Şimdi herkesin farkettiği gibi, çar savaşa akılsızca ve yetersiz bir biçimde başladı. Gerçekten de ilk askeri gösterisi, tümünden saçmaydı, amaç için yetersizdi. Türkiye'nin yıkılmasına Avrupa'nın izin vermeyeceğini bilmesi gerekirdi. Bu nedenle de ya fırsat kollayarak beklemeliydi ya da geçen yıl yaptığı gibi kırkelli bin kişiyle Prut'u geçip bütün bir kış boyunca prensliklerde sadece bir kolordu bulundurmak yerine, bir anda olanca gücüyle Türkiye'nin üzerine yüklenmeli, Türkler kendi dağınık kuvvetlerini toparlamaya fırsat bulamadan ve Batılılar kendi güçlerini

birleştirerek filo ve asker göndermeden önce Balkanları aşmalıydı. Böylesine budaca bir tarzda, ulusunu dev bir mücadelenin içine atacak yerde, hasmını hazırlıksız yakalamak ve dehşet saçmak, başlıca amacı olmalıydı. Ama Nikola yaşlanıyor, kocamışların bütün hatalarını yapmakta. Onu, bütün kaynaklarını derhal harekete geçirmekten alıkoyan nedenlerden biri, bu çabanın maliyetinden duydudu korkuydu. Ama şimdi yüz kat fazlasını, üstelik bir sonuç almadan yitirecek. Böyle durumlarda kuruşun hesabını yapmaya kalkışmak hesapsızlıktır.

Ruslar Prut'u ilk geçtiklerinde, çarın —o zaman bildiğimiz ve belirtme fırsatını bulduğumuz gibi— Avrupa'ya karşı zorbalık edebileceğinden ve ufak bir giderle büyük bir şan kazanabileceğinden hiç kuşkusu yoktu. Diplomat temsilcileri de onun bu aptalca inancını yüreklendirmişlerdi. Rusların büyük yanılgılarına en zararlı etkiyi yapan kişi, Paris'teki Rus Elçi Kisselef oldu. Kisselef'in mektupları, Louis Napoléon'un barışçı ve dost olduğuna inanmışlıkla doluydu. Fransa'nın başkentinde yirmisekiz yıldan fazla yaşamış olan Kisselef, zevk ve sefa içindeki yaşamına son verebilecek olan bir geri çağrılma olasılığından doğal olarak çok korkuyordu. Temsilcilerinin yaltaklanmasından, onlardan yataklanıcı raporlar almaktan pek hoşlanan çar da, atılan ilk oltaya yakalandı. Kabul edilemez bir gerçeğin kokusunu taşıyan herhangi bir yazı, nereden gelirse gelsin, itibar görmedi, hakaretle karalandı ve Otokratın onu yollayan sadık ve yetenekli diplomata haksızlık etmesinden başka bir işe yaramadı. Bu nedenle Rus diplomatik raporlarının hemen hepsi, haşmetmeaplarına, saygı ve hayranlık beslendiğı güvencesini vermenin yanı sıra, imparatorun, Avrupa'nın boyuneğdiğı akıllılığına övgüyle doluydu. Özel olarak söyleyebiliriz ki, 1851'den beri Nikola hiçbir zaman, kendisine Avrupa'nın gerçek durumunu anlatan, öteki hükümetlerin ona ve Rusya'ya karşı besledikleri duyguları gösteren tek bir rapor dahi almadı. Birçok temsilcisi onu böylece yanlış yola sürükledilerse, bunun nedeni, onun siyasal iştihasına en lezzetli görünen —tek lezzetli değıl— yemeğın bu yemek olmasındandı. Evrensel bir yaltaklanmayı candan istemişti, şimdi onun acı, zehirli meyvelerini tadıyor.

Tahttan çekileceğine dair söylentilere herhangi bir inanç beslemiyoruz. Bu, tümnden olanaksız ve gereksizdir. Ama öte yandan, gururu, düşüncesizliğı ve budalalığı yüzünden hem kendi başına, hem Rusya'nın başına yğıdğı güçlüklerden onu ancak bir mucize kurtarabilir.

New-York Daily Tribune
n° 4127, 11 Temmuz 1854
Başyazı

RUSYA, AVUSTURYA, TÜRKİYE, EFLAK
VE REDCLIFFE
(PARÇA)

Londra, Salı, 4 Temmuz 1854

Rusya ile Hope of Amsterdam arasındaki borç konusunun olumlu bir sözleşmeye bağlanmadığı ve bu bankerlerin, sözkonusu ödünç paranın herhangi bir parçasını ön ödeme olarak Rus hazine-sine vermemiş oldukları anlaşılıyor. Oysa Londra ve Manchester borsalarında yapılan açıklamalar, beni bu yolda düşünmeye itmişti. Adı geçen bankerler, ödünç parayı Avrupa borsalarında sağlamayı yüklendiler, ama kendilerini herhangi bir risk altına koymadılar. Ödünç paranın sağlanmasının çok kuşkulu olduğu bildiriliyor. Gelen haberlere göre, Berlin ve Frankfurt borsalarında bu yeni borca pek az itibar gösterildi. Hamburg senatosu bu borca ilişkin tahvil senetlerinin borsada resmen fiyatlandırılmasını yasakladı. *The Morning Chronicle* gazetesine göre de, İngiliz diplomatik temsilcileri ve konsolosları, İngiliz uyrukları, "kraliçeye karşı savaş vermeyi amaçlayan" bir ödünç tahviline para yatırmamaları için uyardılar.

Silistre kuşatmasından cayılmasından bu yana Rus birliklerinin hareketlerine ilişkin haberler birbiriyle çelişiyor. *Moniteur*, Rusların, Prut'un gerisine çekildiklerini açıklarken, Viyana'da yayınlanan *Presse*, böyle bir harekette bulunulduğuna inanılmasını gerektirecek en ufak bir neden olmadığını yazmakta. Tam tersine, öyle görünüyor ki, Eflak'ın boşaltılması gibi bir niyet sözkonusu olmadığı gibi, General Liprandi, ileri karakolları Rothenthurm Geçisi

dinde olmak üzere, Ploeşti ve Kimpina'da üsleniyor. Bu arada Tunanın sol yakası boyunca Slobocik'e kadar çekilen esas ordunun, Brayla'da durdurulduğu belirtilmekte. Öte yandan, Lüders'in Dobruca'yı işgal eden kolordusu, Trayan surları hattını bırakmış değil, hatta daha geri çekilseler bile, Maçin'le İsakçı'yı teslim etmeleri olasılığı yok. Buğdan'a yeni kuvvetlerin akıtıldığı bildiriliyor. Görünüşe göre Rusların tasarımı, burada geniş bir kuvvet toplamak. General Parnilitin'in kolordusu Podolya'dan geldi, Besarabya'dan da ek kaynaklar çekiliyor. Rusların Yukarı Buğdan'da, Yaşla Roman ve Botuçani arasındaki tüm kuvvetlerinin 60.000'i bulduğu, 20.000 kişilik bir tümenin de Kaminietz yakınlarında ordugah kurduğu bildiriliyor. "Paskeviç" diyor *Ost Deutsche Post*, "her ne olursa olsun Tunanın denize çıkış noktalarını bırakmayacağına ilan etti." Ruslar geri çekilmelerini Yukarı Tunada veba salgını patlak vermiş olmasıyla açıklıyorlar.

Avusturyalıların hareketleri ise, henüz açıklığa çıkmış değil. Coroni'nin komutasındaki kolordunun, Orsova'da gemilere binip nehir boyunda Giurgevo'ya gitmesi, oradan Bükreş üzerine yürümesi emrini aldığı bildiriliyor. Avusturya hükümetinin yayım organı *Corriere Italiano* gazetesi, bu girişimin Eflak'ta sadece tarafsız bir tutum içinde olma amacını güttüğünü yazıyor. Ancak aynı zamanda, Avusturya tarafından verilen "ültimeatom"u Rusya'nın geri çevirdiğini öğreniyoruz. *The Morning Chronicle* gazetesinde yayınlanan bir haberde, "Rus imparatoru" deniyor, "Avusturya'nın çağrılarına verdiği yanıtta, sultanın Hristiyan uyruklarının ayrıcalıkları konusu dışında kalan bütün konuları, Rusya'nın, dörtlerle görüşmeye hazır olduğunu belirtiyor. Hristiyan uyrukların ayrıcalıkları konusunu ise çar, doğrudan Babiâli ile kendisi arasında ele alacak. İmparator bu noktaya öteki devletlerin karışmasına izin vermeyi kabul etmiyor. Ayrıca, prenslikleri boşaltma konusunda herhangi bir güvence vermeyi de reddetmekte."

Şimdi bu durum karşısında, Avusturya ile Rusya arasında yapmacık, sahte bir savaş olasılığı var. Bu savaşın, 1850'de Avusturya ile Prusya arasındaki sahte savaşı²¹⁵ daha gazeteler hâlâ bu "Orta Avrupa bunalımı"nın dehşet verici gelişmelerine ilişkin tahminlere boğuldukları sırada sona erdiren, dikkate değer Bronzell olayı türünden ünlü bir *rencontre** ile sonuçlanması pekâlâ olası. Benzer yolu tutarak, Avusturya'nın bugünkü siyasetinin neyi amaçladığı, kastının ne olduğu yolunda tahminlerde bulunmak yerine biz, resmen ve tüm olarak açıklanan 14 Haziran tarihli Avusturya-Türkiye Antlaşması üzerinde duracağız.

* Raslantı, çarpışma, düello. -ç.

Gözden geçirilecek iki nokta var: Biri Avusturya ile Türkiye arasındaki ilişkiler, ikincisi Eflak-Buğdan halkının Türkiye, Avusturya ya da öteki yabancı devletlerle ilişkileri. Garip ama, bu ikinci nokta bütün derdi diplomasi olan Avrupa düşüncesi tarafından tümüyle ihmal edilmiştir.

Antlaşmanın birinci maddesi gereğince Avusturya imparatoru şu yükümlülüğü kabul etmektedir:

"Tuna prensliklerini orada bulunan işgalci yabancı ordulardan temizlemek için bütün görüşme ve diğer araçları sonuna kadar kullanmak, ve bu amacın sağlanması için gerekirse gerekli asker sayısını kullanmak."

Böylece Avusturya imparatoru, Rusya'ya karşı önceden savaş ilan etmeksizin, Eflak'a dilediği miktarda asker göndermeye hak kazanmaktadır. Bunun sonucu olarak, Türkiye'ye bağlı bir toprak parçası, kendisini, Türkiye'ye karşı ve Avusturya'nın eli altında tarafsız bir toprak haline getirecek bir hareketin konusu olmaktadır. İkinci maddeye göre taraflar:

"Bu takdirde, imparatorun başkomutanı, ordusunun hareketlerinin tek yöneticisi olacaktır. Ancak kendisi, Osmanlı ordusunun başkomutanına hareketleri hakkında zamanında bilgi vermeye dikkat edecektir."

Bu antlaşmayla Avusturyalılar sadece, uygun görecekları herhangi bir hareketin Türkiye tarafından denetlenmesinden kurtulmuş olmakla kalmıyorlar, üstelik Türk komutanın Eflak topraklarında girişmeyi düşünebileceği herhangi bir hareketi de kendi denetimleri altına alıyorlar. Çünkü Türk komutana, falanca filanca noktayı işgal etmek istediklerini bildirmeleri yeterli olacak, böylece Türklerin o noktalara yürümesi önlenecektir. Şimdi, dar Dobruca toprakları bir yana, Türkler ile Ruslar arasında savaş alanı olabilecek tek toprağın prenslikler olduğu düşünülürse, salt Avusturya'nın müdahalesi, Türkiye'nin zaferlerini sürdürmesini ve istilacıyı cezalandırmasını yasaklamaktadır.

3. madde gereğince,

"Avusturya imparatoru, bu toprakların yönetimi için Babıâlinin sağlamış olduğu ayrıcalıkların kendilerinden doğan şekilde yasal durumun Tuna Prensliklerinde *mümkün olduğu* kadar çabuk Osmanlı hükümeti ile mutabık kalarak oluşturulması yükümlülüğünü üzerine almaktadır. Ancak, *bu şekilde tekrar oluşturulmuş yöresel makamlar*, yetkilerini imparator ordusu üzerinde herhangi bir kontrol uygulayacak surette genişletemeyeceklerdir."

Demek oluyor ki, Avusturya imparatoru, kendisi ne zaman *mümkün* görürse, ancak o zaman yasal duruma dönme özgürlüğü-

nü elinde tutmaktadır; ve ayrıca Rus Generali Budberg'in yaptığı gibi, yöresel makamları, sırf Avusturya askeri yasalarına bağımlı tutmak için yeniden kurmak yetkisine de sahiptir.

4. maddeye göre,

"Bundan başka, Avusturya İmparatorluk Sarayı, sultanın ege-menlik hakları ve imparatorluğunun bütünlüğüyle ilgili olmayan herhangi bir anlaşmayı, Rus Çarlık Sarayı ile yapmamayı da kabul eder."

5. madde ise şunları eklemektedir:

"Karşılıklı kongrenin amacı, Babiâli ile Rus sarayı arasında bir barış antlaşması sağlanır sağlanmaz Avusturya imparatoru, savaş kıtalarını *mümkün olduğu kadar çabuk* geri çekmek için gerekli önlemleri hemen alacaktır. Avusturya kıtalarının geri çekilişine özgü ayrıntılar, Babiâli ile özel bir anlaşmanın konusunu teşkil edecektir."

Bu iki maddeden birincisine göre Avusturya, Viyana notasında öngörüldüğü üzere, Rusya'yla, *status quo*'ya dayalı bir düzenlemeye girme hakkını saklı tutmaktadır. İkinci maddede göre de Avusturya, kendisiyle Rusya arasında yapılacak bir antlaşmadan sonra değil, ama Rusya ile Türkiye arasında yapılacak bir barış antlaşmasından sonra çekilmeye söz vermektedir. Rusya'nın doğrudan doğruya elinde tutması artık emin olmayan "maddi güvence" Avusturya'ya aktarılmaktadır. Avusturya, "iki imparatorluk sarayı arasında bulunacak ortak bir çözümlemeye" Türkiye yanaşmaya kadar, bu güvenceyi elinde tutmaya —Babiâlinin rızasıyla— yetkili kılınmaktadır.

Altıncı madde Avusturyalılara, prensliklerde Ruslardan geri kalanlarla, karşılıksız olarak, karnını doyurma hakkını veriyor. Bu düzenlemenin sağladığı yararları, ancak, Almanya takdir edebilir. Halkın, devrimci günahlarının cezası olarak, Avusturya garnizonlarını kabul etmeye alışık olan Almanya'da, 1849-50'de, Avusturyalılar, tüm bölgeleri silip süpürmüşlerdi.

Antlaşma, prensliklerin gerçekte Avusturya'ya teslim edilmesi, Türkiye'nin bu bölgeler üzerindeki hükümlanlık hakkından vazgeçmesidir. Bu nedenle Türkler, daha önce Rusların yaptığı gibi, Eflak-Buğdan halkının haklarını açık biçimde çiğnemişlerdir. Türklerin, prenslikleri, Rus toprağı ilan etmeye ne kadar hakları yoksa, bu toprakları Avusturya'nın işgaline bırakmaya da o kadar hakları yoktur.

Babiâlinin, Eflak-Buğdan üzerindeki hükümlanlık hakları 1393, 1460 ve 1513 antlaşmalarına dayanır. 1393'te Eflak ile Türkiye arasında yapılan antlaşma şu maddeleri kapsıyor:

"*Madde I.* Biz, Beyazıt vb. yenilmez imparatorluğumuza başındaki prens ile birlikte bağlı olmayı kabul etmiş olan Eflak'a karşı duyduğumuz olağanüstü inayet dolayısıyla karar verdik ki, sözkonusu ülke, bundan böyle kendisini kendi yasalarına göre yönetecek, ve Eflak prensi, canının istediği zaman komşularına savaş açmak ya da onlarla barış yapmak hususunda tamamen serbest olacaktır.

"*Madde III.* Prensler (hristiyan), metropolitler ve boyarlar tarafından seçileceklerdir.

"*Madde IV.* Eflak prensi her yıl 500 kuruş imparatorluğumuz hazinesine ödeyecektir."

Eflak prensi Vlad V'in, 1460 yılında Mehmet II ile imzalamış olduğu antlaşma şöyledir:

"*Madde I.* Padişah, gerek kendisi gerek ardılları adına, karşılığında bu özgür prensliğin egemenliğini tanımasından ve voyvodaların Babiâliye ödemeleri beklenen 10.000 düka ödenmesinden başka bir şey istemeden Eflak'ı korumayı ve bütün düşmanlarına karşı savunmayı kabul ve vaadeder.

"*Madde II.* Sözkonusu prensliğin yöresel yönetimine Babiâli hiçbir nedenle karışmayacak, ve belirli bir neden bulunmadıkça, hiçbir Türk'e, Eflak'a girme izni verilmeyecektir.

"*Madde III.* Voyvodalar, şimdiye kadar olduğu gibi metropolitler, piskoposlar ve boyarlar tarafından seçilecek, ve seçimi padişah tanıyacaktır.

"*Madde IV.* Eflak ulusu bundan böyle kendi yasalarını serbestçe uygulayacak, ve voyvodalar, işlemlerinin herhangi biri konusunda Babiâliye karşı hiçbir sorumluluk yüklenmeden uyrukları üzerinde yaşam ve ölüm hakkına sahip olacakları gibi, barış yapmak ya da savaş açmak hakkına da sahip olacaklardır."

Üçüncü antlaşma 1513 tarihli olanıdır. Bu antlaşmayla Buğdan, Babiâlinin hükümranlılık hakkını kabul etmiş, karşılığında, Eflak'ın sağladığı koşullardan daha iyi koşullar elde etmiştir.

Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkileri etkileyen antlaşmalar, Eflak-Buğdan halkının Babiâliyle yapmış olduğu antlaşmaların geçerliliğine, kuşku yok ki, zarar vermez. Çünkü Eflak-Buğdan halkı, Rusya'yla bir görüşme yapmamış, Babiâliye de kendisi adına görüşme yapma yetkisi vermemiştir. Buna ek olarak, sözü edilen kapitülasyonları, Edirne Antlaşmasıyla Rusya'nın da tanımış olduğu söylenebilir.

Öyleyse, daha sonraki herhangi bir antlaşmayla ortadan kaldırılmamış olan, sözünü ettiğimiz kapitülasyonların halen yürürlükte olduğu sonucu çıkarılmalıdır. Buna göre prenslikler, Babiâli-

nin hükümleraltı altında egemen iki devlettir, Babiâlinin kendilerini her türlü dış düşmana karşı savunması ve iç yönetimlerine hiçbir biçimde karışmaması koşuluyla Türkiye'ye haraç öderler. Eflak'ı yabancı işgaline teslim etme hakkı şöyle dursun, Türklerin bizzat kendileri bile, görünen bir neden olmaksızın Eflak'a aralarındaki kapitülasyonları Türkler böylece çiğnediklerine ve ceza olarak hükümleraltı haklarını yitirdiklerine göre, Eflaklıların başvurusu durumunda, Ruslar da, çiğnenmiş antlaşmalar nedeniyle dayalı olarak, Avusturyalıları prensliklerden sürüp çıkartma hakkına sahiptir. Rusya sürekli olarak, Türkleri, Eflaklıların haklarını çiğnemeye teşvik etme, hatta zorlama, böylece Türklerle prenslikler halkı arasında düşmanlık yaratmak ve kendisine müdahale için bahane hazırlama siyaseti gütmüş olduğuna göre, böyle bir gelişme hiçbir biçimde şaşırtıcı görülmemelidir. Örneğin 1848'de ne oldu? O yılın ilkyazında bazı boyarlar, Buğdan prensine bir dilekçe vererek bazı reformlar yapılmasını istediler. Rus konsolosunun etkisiyle, sadece istekleri geri çevrilmekle kalmadı, kendilerini de hapse atıldı. Bu hareketin yarattığı sarsıntı, Ruslara, 25 Haziran tarihinde sınır aşma ve Yaş kentine yürüme bahanesini verdi. Aynı tarihlerde öteki Kıta Avrupası hükümetleri gibi, Eflak voyvodası da, Eflak boyarlarının liberal partisi tarafından talep edilen bazı reformları bahşetti. Tarih 23 Hazirandı. Bu reformların, Babiâlinin hükümleraltı haklarıyla hiçbir şekilde sürtüşmediğini belirtmeye gerek yok. Ancak reformlar, Rusların 1829 işgali²¹⁶ sırasında yürürlüğe koydukları temel yasayı yürürlükten kaldırmak suretiyle, Rusların o yasa aracılığıyla elde etmiş oldukları tüm etkinliğe son verdi. O temel yasanın yerini alan anayasa, köleliği kaldırdı, köylünün tasarrufu altında olan toprağın bir parçası ona mülk olarak bırakıldı, toprak sahibine, elden çıkardığı toprak ve yitirdiği köylü emeği için devletin tazminat ödemesi kabul edildi. Bunun üzerine hükümleraltı prens, Ruslar tarafından, görevden çekilmeye ikna edildi, yönetimi geçici hükümet ele aldı. Daha önce belirttiğimiz gibi, prensliklerin içişlerine karışma hakkı olmayan ve Rusların Buğdan'a girişini protesto etmeyi savsaklayan Babiâli, bunun üzerine, Süleyman Paşayla ordusunu Eflak'a gönderdi ve oranın yerleşik halkına hitaben gayet tehdit edici bir bildirge yayınladı. Divanın önlemleri, kuşkusuz, Rusya'nın etkisiyle alınmıştı. Eflaklılar gidip paşayı ve Türkleri karşıladılar ve dost oldular. Geçici hükümetin yerine önce altı, sonra üç üyeden oluşacak bir *Lieutenance Princièrè** kurulması konusunda anlaşmaya varıldı. Bu yeni hükümeti önce paşa, ardından

* Prens naipliği. —ç.

da onun isteği üzerine yabancı konsoloslar tanıdı. Yeni anayasada bir değişiklik yapıldı, ondan sonra da sultan, anayasayı onayladı.

Bu arada Rus hükümeti, Avrupa'ya hitaben yayınladığı bildirimlerde Eflaklılara karşı ateş püskürüyor, Eflaklıları bir cumhuriyet kurmak ve komünizmi ilan etmekle suçluyordu. 1 Ağustos 1848'de Bükreş'e yürüyen büyük bir Rus birliği Prut'u aştı. Süleyman Paşa birdenbire Babıâli tarafından geri çağırıldı. Sultan, kendi çağrısına uyarak İstanbul'a gitmiş olan Eflak temsilcilerini kabul etmeyi reddetti. 25 Eylülde Fuat Efendi Türk ordusunun başında Bükreş önlerine geldi ve salt, Ruslar prensliklere girmeye bahane bulmasın diye geldiğini ilan etti. Türklerin açıklamasına dayanarak söyleyelim, Bükreş'ten ve çevresinden 100.000'i aşkın insan, silahsız olarak, bayramlık giysileriyle ve başlarında din adamları olduğu halde Türkleri karşılamaya gittiler. Bunun üzerine Fuat Efendi, buyruklarını bildirmek üzere kendisine bir temsilciler kurulu göndermelerini istedi. O günlerin olaylarıyla ilgili olarak Bratiano şöyle diyor:

"Temsilciler kurulu Fuat Efendinin huzuruna çıkar çıkmaz tutuklanmıştır; aynı zamanda Türk odusu zorlu bir yürüyüşle Bükreş'e saldırmış, Türkleri dost olarak karşılamak üzere önlerine çıkan barışçı halkı, süvarinin nalları altında ezmiş, bayraklarını yırtarak indirmiş, ıstavrozlarını parçalamış, yolu üzerindeki askeri kışlalarını ve kentin bütün bir mahallesini bombalamış, sözkonusu kışlada bulunan Eflaklı askerler üzerine misket ateşi açmış, onları teslim olmak ve silahlarını terketmek zorunda bırakmış, hastaları öldürmüş, ve kente vardıktan sonra sınırsız yağmaya, toptan öldürmelere, ve başka korkunç hareketlere girişmiştir!"

Burada Türk ordusuna eşlik eden, hatta komuta eden Rus görevli, General Duhamel'di. Onu Rus ordusu izlemişti. Sonuç Balta Limanı Antlaşmasıydı, yani daha başka hususların yanısıra Rusların temel yasasının ya da *statato*'nun, başka deyişle Avusturya'nın Eflak'a geri getirme girişiminde bulunduğu *status quo*'nun ihyasıydı.

Apaçık ortada ki şimdi Ömer Paşa, muzaffer ordusuyla Eflak'a girse, Rusya'yla savaş içinde olan Türkler, son deneyimlerine dayanarak, 1848 anayasasını "cumhuriyeti ve komünizmi" ile yeniden yürürlüğe koyarlar, o anayasayı izleyen, 1848'de yaratılmış bütün kurumları canlandırırlar. Böyle bir olasılıktan, Rusya'ya bakışla Avusturya'nın daha az rahatsız olacağına kimse inanmaz. Öte yandan aynı biçimde apaçık ortada ki, Babıâlinin, sonuçlarını daha önceki deneyimlerinden bildiği bir duruma, yani Eflak'la arasındaki antlaşmaları çiğner duruma sürüklenmeye izin vermesi için çok

olağanüstü baskıyla yüzyüze gelmiş bulunması gerekir. Bu baskı, hiçbir yerden değil, ama İngiliz elçisinden gelmiştir. Bu nedenle, 1848 ve 1849'da Eflak ve Buğdan halkının haklarını Türkiye'nin ve Rusya'nın çiğnemesi karşısında aynı Lord Redcliffe'in ve onun Downing sokağındaki üstlerinin nasıl davrandığını belirtmekte yarar var.

Haziran 1848'de Rus ordusu Buğdan sınırını ilk kez aştığı zaman, Lord Palmerston, elinden yakanızı kurtarmanız olasılığı bulunmayan Dudley Stuart'a karşı Avam Kamarasında şöyle diyordu:

"Rus orduları, St. Petersburg hükümetinden emir almaksızın Buğdan'a girmişlerdir. Sadece asayişin korunması ya da yeniden tesisi niyetindedirler, ve gereksinim kalmayınca tekrar geri çekileceklerdir. Bu giriş voyvodanın emri üzerine yapılmıştır, ve toprak alma niyetini kapsamamaktadır."

Ağustos 1848'de Rus ordusu Bükreş üzerinden yürümek üzere Prut'u yeniden geçtiği ve Eflaklılarla Buğdanlılar İstanbul'a bir temsilci kurul gönderdikleri zaman, Divan, ne salık vereceklerini öğrenmek üzere İngiltere ve Fransa elçilerine başvurmuş, Lord Redcliffe, Rusya'nın emredeceği siyaseti kabul etmelerini önermişti.

Ekim ayında Türklerle Ruslar Eflak'ı birlikte işgal ettikleri zaman, Rusların kovaladığı Eflaklı bir subay, Bükreş'teki Türk kuvvetlerinin komutanı Ömer Paşanın evine kaçtı ve Ruslar, paşanın evine girdiler. Paşa, bu olayı Fuat Efendiyle birlikte protesto etti. Bu küçük düşürücü olaydan haberdar edilen Babıâli, Ruslarla artık bir işi kalmadığını, prensliklerde Rusya'nın suç ortağı olmamak için ordusunun Tunada geriye çekilmesini emredeceğini ilan etti ve ayrıca büyük devletlere ciddi bir protesto notası verme ve bu notaya prensliklerde olup-bitenleri ayrıntılarıyla gösteren bir muhtıra ekleme tehdidinde bulundu. Aynı elçi yeniden işe karıştı ve Babıâlinin bu niyetlerini boşa çıkardı.

Son olarak bir nokta daha. 1849'da Rus-Türk ortak işgali, tam anlamıyla korku saçmaya başladığı sıralarda, direnen tek güç, Maghiero komutasındaki başıbozuklardı. O zaman "ordusunun varlığının, diplomasiyi eli-kolu bağlı hale getirebileceğine, oysa ülkesinin yakında haklarını alacağına" Maghiero'yu inandıran ve Karpatların gerisine çekilmesini sağlayan da Britanya konsolosu olmuştu.

Londra, Cuma, 7 Temmuz 1854

Şu sıralarda savaş dengesini Avusturya elde tutuyor. Eğer şimdiye dek birliklerini Eflak üzerine göndermediyse, bu, Rus imparatorunun yanıtını beklediği içindir. Telgraf haberlerine göre, Gorçakov Viyana'ya varmış bulunuyor. Gorçakov, kötü haberi getirmekte. 3 Haziranda gönderilmiş olan Avusturya-Prusya çağrısı, ilk olarak *Kölnische Zeitung*'da yayınlandı. Avusturya'nın çağrısındaki bellibaşlı bölümler şunlar:

"Kendisine özgü akıllılıkla bu hususları tarttığında çar, Rus ordusunun hareketlerini Tunanın ötesindeki topraklara daha fazla yaymasını ve kendi hesabına da prensliklerin işgali konusunda bir hedefin saptanması için belirli ve uzak olmadığını umut ettiğimiz bir zamanın belirlenmesi konusunda kesin verilerle hareket etmesine Avusturya imparatorunun ne kadar önem verdiğini herhalde değerlendirecektir. Çar Nikola'nın barış istediğinden kuşkumuz yoktur; bu nedenle kendisi, Avusturya ve Almanya için sonu gelmeyen bir kötülük kaynağı olmaya her geçen gün biraz daha yüztutan böyle bir duruma son verme çarelerini düşünmüş olacaktır. Bu işgalin belirsiz bir süre için uzatılması ya da sona erdirilmesinin yerine getirilmesi, irademiz dışında olan birtakım koşullara bağlanması vasıtasıyla çar, İmparator Fransız Joseph'in şahsına, böyle belirgin bir şekilde yararlarını tehlikeye düşüren karşılıklı olaylar durumundan korunma önlemlerini gözönünde bu-

lundurmak için zorbalık görevi yüklemek istemeyecektir."

Avusturya'nın "çağrı"sını desteklemek üzere kaleme alınmış olan Prusya notası ise şöyle sona ermektedir:

"Savaş yürütmenin karşılıklı kısaltılması ve sınırlandırılması yoluyla sevindirici bir çözüme yönelmek için anlaşmazlık sorunlarını, pratik çıkış noktalarını kapsayan bir temele getirmek amacıyla çarın mutabık olacağını kral umut etmektedir. Soylu efendimiz, Rusya çarına sunulmuş olan görüşlerden birinin kendisi tarafından uygun görüleceği, ve gerek bizim, gerekse Viyana kabinesinin büyük bir ilgiyle beklemekte olduğumuz yanıtın anlamının, kralı, görevi ve ittifakları gereği olan üzücü zorunluluklardan kurtaracak nitelikte olacağı umudundadırlar."²¹⁷

Doğu ordusu başkomutanı Hess, karargahını Çernoviç'te kuracaktır. *Soldatenfreund* [Asker Dostu"] gazetesini, General Hess'in özgeçmişini şöyle vermektedir:

"Ordonat komutanı von Hess, 1788 yılında Viyana'da doğmuştur; 1805 yılında asteğmen olarak Gıulay alayına katılmış, 1815 yılı sonuna doğru kurmay teğmen, 1822 yılında Torino'da üsteğmen ve askeri komiser, ve 1831 yılında da Yukarı İtalya'nın seyyar kolordusunda levazım subayı olmuştur. 1842 yılında korgeneral rütbesine yükselmiş ve 1848 yılında Radetzky'nin ordusunda kurmay başkanı olmuştur. 1848 yılındaki Mantua, Curtatoni ve Vicenza üzerine yapılan yürüyüşün ve Hovara Savaşı ile sona eren 1849 yılındaki kampanyanın planları kendisi tarafından düzenlenmiştir."

Eflak'ın işgalinde Avusturya'nın açıklanmış niyetleri hakkında Avusturya gazetelerinden alıntılar vereceğim.

Federal meclis nezdindeki Avusturya elçiliğinin organı olan *Frankfurter Postzeitung*²¹⁸ gazetesini şöyle yazıyor:

"Coğrafi durumu dolayısıyla Avusturya, prensliklerin işgali için savaşanları fiili olarak birbirinden ayırıp en önemli yerde ikisi arasına girmek suretiyle barışın yeniden kurulması için en etkili şekilde müdahale etmek zorundadır. Ruslar Prut'un gerisine çekildiği takdirde, Türkler ve müttefikleri Tunayı geçemezler. Her iki tarafın da tecrübe edinmiş ve bir kuruntuyu terketmiş olduğunu —Ruslar askeri üstünlük kuruntularını, deniz kuvvetleri de donanmalarının tam ve mutlak bir güç olduğu kuruntusunu terketmişlerdir— hesaba katarsak, ortaya çıkan durum, barış görüşmelerine yeniden başlamayı kaçınılmaz kılmaktadır."

Öte yandan *Lloyd*²¹⁹ gazetesini şöyle yazmaktadır:

"Anlaşmazlık konusu olan topraklar, yani prenslikler, tarafsız bir devletin korunağı altına konur. Bir Türk ordusu, Prut'un sahil-

lerinde mevzi alamaz. Silahlı bir arabulucu, Batı devletlerinin savaş kuvvetleri ile Ruslarınki arasında durarak, Tuna Prensliklerinde bir çatışmayı önler. Böylece de en önemli savaş sahnesinde fiilen bir silah bırakışması meydana gelmiş olur. Gerçekten bir barış olanağı hâlâ mevcutsa, bu önlem, ona hizmet edebilir. Avusturya'nın prenslikleri işgal konusundaki kararlılığının barış varsayımına dayandığı, ve aynı zamanda bu işgalin, genel bir savaşın çıkabilmesini önlemek için son adım olduğu hususlarında ne St. Petersburg'da, ne de başka bir yerde bir kuşku bulunabilir."

Bu tür makalelerin sonuncusu ve en ilginç, Berlin'de yayınlanan *Spenerschen Zeitung*²²⁰ gazetesinde çıkmıştır:

"Dört büyük devletin temsilcilerinin, önce Türk-Avusturya konferansını gözönüne almak ve konferansın daha önceki protokolleri ile aynı görüşte olduklarını açıklamak, ikinci olarak da 9 Nisan günlü Viyana protokolünün ancak genel olarak düzenlenmiş ilkelelerinin kesin barış öncülerinin elle tutulur esasları olabilmeleri için ne şekilde açıklığa kavuşturmaları gerektiği hakkında daha yakın bir uyum sağlamak için Viyana'da ikinci bir konferans toplayacakları hakkında yinelenen beyanlar duymaktayız."

Bu arada Avusturya, bu olaylardan yararlanarak, resmi olarak koşulları aşağıdaki gibi bildirilmiş olan yeni bir borçlanma tahvili çıkarmıştır:

"1. Borçlanmanın tutarı geçici olarak 350-500 milyon gulden olarak saptanmıştır. Katılma taahhütleri bu meblağa ulaştığında, taahhütlerin tutarlarına göre ödemeler üç, dört ya da beş yılda yapılacaktır.

"2. Tahvil çıkarma değeri, 95 üzerinden banknot olarak saptanmıştır.

"3. Faiz oranı %5 olup, nakit olarak ödenecektir.

"4. Katılma taahhüdü zorunlu değildir. İmparatorun hükümeti, bütün illerdeki görevli makamlar aracılığıyla devlet uyruklarının *yurtseverliğine* başvurmak niyetindedir.

"5. Borçlanma, banknotların değerlerini eski duruma getirmek amacıyla 80 milyona varmış olan devlet borcunu bankaya ödemek için kullanılacaktır. Fazlası [toplamin beşte-dördüne, fazlası demek çok komiktir] gelecek yılın bütçesi için ihtiyat olarak kullanılacaktır."

Şimdi planlanmış olan şekliyle (ve nerdeyse ilk kez yapılan) bu büyük finansman işleminin, Avusturya parasının bugünkü değer kaybını kesin olarak ortadan kaldırması gerektiğine ve kaldıracağına dair *Lloyd* gazetesi güvence veriyor. Bu yüzyıl boyunca Avusturya ne zaman borç istese, aynı gerekçenin ileri sürülmüş olduğu-

nu okurlar unutmayacaklardır. Ama yukardaki bildiride sözü edil-memiş olduğundan, bu büyük parasal girişimin okurların gözün-den kaçması olası bir-iki yönü vardır. Dün akşamki *Globe* gazetesi bu konuda şöyle demektedir:

"Bu borçlanma, ulusal bir borçlanma olacaktır, yani her vergi yükümlüsü, ödediği vergi tutarı oranında buna katılmaya çağrıla-caktır. Bundan sonra manevi baskı, daha sonra da gerçek baskı uy-gulanacaktır. Bu yüzden halen ek bir vergi konulması önleminin, bu özel tutarın geri verileceği vaadiyle derhal uygulanması sözko-nusu bulunmaktadır."

Bu büyük girişimin, gerek gerekçeleri yönünden, gerek uygula-ma yönünden, şimdi İspanya'da bir devrimin ilk belirtilerini veren kararlara benzemesi garip.

Son mektubumda, Eflak halkının haklarına ve durumuna dik-katinizi çekmiştim. Diplomatik kavgalar da güya bu hakların çiğ-nenmesinden doğmuş gibi gösterilmek isteniyor. Paris'te yayımla-nan *Siècle* gazetesinde, Küçük Eflak'taki Mehedinitzi ilinin valisi Barbo Bibesco'nun, Babıâlinin dışişleri bakanına yazılmış bir rapo-ru yayınlandı. Raporda, "uygarlık savunucuları"nın utanç verici bir umursamazlıkla davrandıkları prenslikler halkının sesini duyu-yoruz. Rapor şöyle başlıyor:

"Tamamen silahtan tecrit edilmiş bir halkın pasif direncinden öç almak için Ruslar, Küçük Eflak'tan geri çekilirken en iğrenç acı-masızlığa ve yıkıma kapılmışlardır. Yönetimin kamu paralarını, mührünü ve arşivlerinden başka kutsal kilise araçlarını da yan-larında götürmüşlerdir. Sayısız elkoymalardan arta kalmış sığırla-rı, geri çekilirken boğazlamışlar, ve bunları yanlarına almayıp, acımasızlıklarını ve nefretlerini halka göstermek için boğazladıkla-rı yerlerde kokmaya terketmişlerdir."

Bibesco daha sonra, o sıralarda Avusturyalıların Eflak'a girdi-ğine dair dolaşan söylentilerle ilgili olarak, "iyilik etmek için gelen bir yabancı ordunun bile, işgal ettiği ülkeye her zaman yük oldu-ğunu" söylüyor. Eflak'ın Avusturyalıları istemediğini, kendi başı-na, talimli ve disiplinli 50.000 kişilik bir ordu çıkarabileceğini be-lirtiyor. Eflak'ın 17 bölgesinin herbirinde bugünkü durumda 3.000 *gendarmierie*, orman korucuları, av korucuları ve eski askerler var. Bunların hepsi, Rusların üzerine çullanmak için sadece silah ve davulların vurmasını bekliyorlar. Bibesco raporunu şu sözlerle biti-riyor:

"Bizde eksik olan yalnız silahtır; cephaneliğinizde yeteri kadar yoksa bile — Fransa, İngiltere, ve Belçika'da bulunan çok sayıdaki fabrikanın bunlara gereksinimi yoktur, ve bunların bedelini

ödemeye hazırız. Ekselansları, bize silah ve gene silah verin, ve üç aya kalmaz prensliklerde bir tek Rus bile bırakmayız, ve Babıâli, ortak ve yatıştırılmaz düşmanı kovmak ve cezalandırmak için Osmanlılar kadar hırslı 100.000'lik bir Romanyalı savaş gücünü hazır bulacaktır.

Zavallı Mehedintzi valisi bilmiyor ki, Avusturya, Eflak'ı, Eflaklılar silahlanmasınlar ve Osmanlılarla birlikte Rusları izleyip cezalandırmasınlar diye işgal ediyor.

İngiliz avam gazeteleri, Sir Charles Napier'in, sağındıkları granit duvarların gerisinde İngiliz-Fransız donanmasından "tir tir titreyen" çarın amirallerini Cronstadt'dan dışarı çıkartmaya çalıştığını yazıyorlar. Peki ama İngiliz denizciler tahta duvarlarının arkasından çıkıp Ruslarla neden onların toprağında çarpışmıyorlar? Belirtmekte yarar var, İngiliz kabadayılığına karşın, Ruslar Sivas-topol'dan dışarı çıkıp *Fury*'yi "tahrip etmişlerdi".

Baltık denizine gidecek tümenin komutanlığına Baraguay d'Hilliers atandı. Bu ayın 14'ü, tümenin yola çıkış tarihi olarak saptandı. 6.000 askerin taşınmasını sağlayacak tekneleri İngiltere verecek. Aynı sayıda asker, bir sahra topçu bataryası ile birlikte Fransız gemilerine bindirilecek. Eğer bu sayıya, Albay Fieron komutasındaki deniz askerlerini eklerseniz, Baltık tümenindeki asker sayısı 13.000-14.000'e ulaşır. Gerçi Marsilya'dan Karadenize asker gönderme işlemi sürmektedir, ama görülüyor ki, Fransa'yı silahından ve askerinden soyma girişimi henüz "güvenilir" bir noktaya ulaşmış değil.

New-York Daily Tribune
n° 4136, 21 Temmuz 1854

KARL MARX

SİLİSTRE KUŞATMASI

Bundan seksen yıl kadar önce, Katerina II'nin muzaffer orduları, şimdi Güney Rusya denen eyaletleri birbiri ardına Türkiye'den koparırken, ozan Derjavin, bu imparatoriçenin belki görkemini değil, ama zaferlerini ve imparatorluğunun mukadder büyüklüğünü övme alışkanlığında olduğu lirik coşkularından birinde, anılası iki dize söylemişti. Bu iki dizede, çarlık siyasetinin, bugün bile sürüp giden, tahkir edici cesaretinin ve kendine güvenin yoğunlaştığını görebiliriz:

"Sana ittifakın ne gereği var,
"İlerle ey Rus, evren senindir!"

Eğer Rus ilerleyebilseydi, bu, bugün bile doğru olabilirdi. Ne var ki ilerlemenin önüne, kararlı bir engel konmuştur. Bunun sonucu olarak da Rusya, en azından şimdilik, evrene sahip olmayı bir yana koymak zorunda bırakılmıştır. Ama onun onurunu çok inciten şey, geldiği yoldan geri giderken, sadece evrene egemen olma sözünü yerine getirememiş olması değil, ama almaya andığı basit Silistre Kalesinin anahtarlarını bile geride Tunada bırakmak zorunda kalmasıdır. Daha da acısı, geride, bu tek savaşta ya da hastalık sonucu ölen elli bin dolaylarında kardeşinin kemiklerini bırakmasıdır.

Savaşın başından bu yana yer alan askeri olaylar arasında askeri açıdan en önemlisi, kuşku yok ki, Silistre kuşatmasıdır. Rusların askeri hareketinin başarısız kalmasına neden olan Seret'in gerisine çekilme olayını bir kat daha haysiyetsiz duruma getiren

şey, bu kalenin alınamamasıdır. Kuşatmanın ilk aşamaları hakkında okurlarımıza itinalı ve umarız açık bir çözümleme sunmuştuk. Şimdi, en sonunda, resmî Rus raporlarını da aldıktan sonra, tüm olayı, taraflardan hiçbirine haksızlık etmeksizin bir sonuca bağlayabiliriz. Ortaya koyduğu noktalarda aydınlık, açık ve düzeni olan, ama birçok noktayı gözlerden uzak tutma hatasını bol bol işleyen Rus raporlarının yanısıra, elimizde bir de (Bengal topçusundan) teğmen Nasmyth'in Londra'daki *The Times* gazetesinde çıkmış bir haberi var. Bu rapor, kuşatmanın eksiksiz bir güncesi; ilgi çekici bazı ayrıntıları kapsıyor, ama oldukça düzensiz hazırlanmış, bazan da tarihlerde yanılmış. Kuşatmayla ilgili olarak daha önce öne sürdüğümüz görüşleri ve vardığımız sonuçları bu son anlatılanlar, sadece bir nokta dışında tamamen doğruluyor demek yerinde olur. Bu tek nokta şu: Biz kuşatmanın ileri aşamasında Türklerin Arap Tabyasını savunmaktan vazgeçmek zorunda kalabileceklerini düşünmüştük. Oysa Türkler bu hisarın savunmasını bırakmamışlardır. Aynı zamanda anlaşılıyor ki, Ruslar da, hareket sırasında, bizim kuşkulandığımızdan da ötede bir müsriflikle davranmışlardır. Her şeyden önce, tek başına olan hisarları tümünden çevirme ve Silistre'nin ana duvarlarında bir gedik açma umuduyla Ruslar, kalenin Tuna ovasına bakan doğu kanadına sürekli olarak saldırmışlardır. Bu girişim orijinal olsa bile, bundan başka bir şey değildir. Böyle bir saldırı, kanat kesiminde düşmanın, tahkim ettiği tepelerden denetimi altında bulundurduğu bir arazide, olsa olsa başlangıçta siperlerin açılmasına ve kaleye ilk yaklaşımların geliştirilmesine elverebilir. Bu birinci saldırıdan sonra, sözkonusu tepelere karşı ikinci, ya da kesik kesik saldırılara girişilmiştir. Keşif çıkışları ve akınlarla iki hafta yitirildikten, binlerce Rusun ölmesine ya da sakatlanmasına neden olunduktan sonra bu tepelere karşı sürekli bir kuşatma uygulanmıştır. Rusların yetenek gösterisini anlatmak için bu kadarı yeter. Şimdi, kuşatma dönemine ilişkin ayrıntılara gelelim.

Haziranın ilk günü Ruslara yeni bir dizi kuşatma topçusu katıldı. Tunanın sol kanadından aktarılan bu topçular, bir batarya olarak Arap Tabyasına karşı yerleştirilmişti. Türkler hisarın istihkamları dışındaki eğimli araziye mayın döşemişlerdi. 2 Haziran günü Silistre komutanı Musa Paşa bir top mermisiyle vurularak öldü. Aynı gün akşama doğru Ruslar Arap Tabyasının burçlarından birinin altında bir mayın patlattılar. Ancak o saatlerde istihkamların önündeki eğimli arazinin tepesine varamamış olduklarına göre, bu mayının tam yerine yerleştirilmiş olması olası değildir. En az direnecek düşman hattı kadar, uzaklıkların da yan-

İş hesaplanmış olması gerekirdi. Bunun sonucudur ki, mayın patladığı zaman, Türk savunmasına zarar vermek şöyle dursun, geriye, Rus siperlerine bir taş ve toprak yağmuru yağmasına neden oldu. Saldırıya geçecek birlikler burada toplanmıştı. Bu taş ve toprak yağmurunun onları ne duruma getirdiğini düşünün. Kaleyi Rusların ne ölçüde ablukaya alabildiklerini anlamak için bir gerçeği belirtmek yeter. O da şu: Aynı gün, Silistre'nin güney-batısındaki Rasgrad'dan 5.000 kişilik bir Türk başıbozuklar topluluğu çember içindeki kasabaya ulaşmayı başarmışlardır.

Haziranın 4'ünden 8'ine kadar Arap Tabyasına karşı saldırılar sürdürüldü. Ruslar istihkamların önündeki eğimli araziye vardılar ve tepeye doğru, düşman hatlarına yanaşabilmek üzere cesaretle bir sıçan yolu açtılar. Ne var ki onlar bu işi yaparken, kendi topçularından pek zayıf bir destek görmüşlerdi. Ruslar burç altındaki hendeklere mayın yerleştirmeye koyuldular. İşler böylece sürerken, 9 Haziran günü Mareşal Paskeviç, açıklaması olanaksız silahlı gösterilerinden birini daha yaptı, kaleye karşı 31 tabur, 40 süvari bölüğü ve 144 sahra topçusuyla yeni ve büyük bir yoklama saldırısına daha girişti. Bu girişimden ne umduğunu hiç kimse söyleyemez. Belki de bu saldırı sırasında ciddi bir girişimde bulunmaya elverecek bir olasılık ortaya çıkabilir diye düşündü, belki de en azından, düşmana, kendisine karşı konamayacağı izlenimini vermek için böyle yaptı. Ancak saldırı, Türkler üzerinde hiç de böyle bir etki bırakmadı. Tam tersine, Türkler, düşman üzerine 4.000 süvari çıkarttılar. Rusların *bülteni* bu süvari birliğinin korkunç bir yenilgiye uğradığını öne sürüyor. Nasmyth ise süvarilerin, çatışma sırasında 60 Rus süvari askerini yakalayıp getirdiklerini belirtiyor. Aynı zamanda Paskeviç, kendi yararına bir şeyler keşfedeyim derken, kendisi bir Türk top mermisi tarafından keşfedildi, *hors de combat* kalmasına ve Yaş kentine götürülmesine neden oldu.

Ayın 10'unda kuşatma bunalım noktasındaydı. Schilders'in son umudu olan büyük mayın patlatıldı. Gerçekten de mayın, Arap Tabyasının ön duvarında işe yarar bir gedik açtı. Ama onların da beklemiş olduğu üzere Türkler, ana duvarın biraz gerisinde, bir *coupure** ya da önü hendekli bir ikinci siperi çoktan hazırlamış bulunuyorlardı. Bu nedenle gedikten gelen Ruslar kendilerini kapana kısırılmış ve öldürücü bir ateşle yüzyüze buldular. Şimdi, saldırıya geçen bir kolun ilerlemesi durdurulduğu anda, o kol yenilmiş demektir. Çünkü surların gerisine saklanan, topçu ateşiyle de desteklenen düşmanın, her atışını yerine vardırabildiği bir uzaklıktan açtığı ateş, saldırı kolunu birkaç dakika içinde geri çekilmeye zorlar. İşte bu nedenle

* Yarık. -ç

Ruslar da işin kolayını, girdikleri gedikten geri kaçmakta buldular. Kendilerini, Türkler, ta Rus siperlerine kadar kovaladılar ve bu arada kuşatma amacıyla kurulmuş yerleri bir ölçüde yıktılar. Bu saldırı, Rusların Silistre'ye karşı giriştikleri son ciddi hareketti. Kuşatmaya son verilmesine dair buyruk gelinceye kadar, görünüşte ve salt ad olarak kuşatma sürdürüldüyse, bu sadece görünüşü kurtarmak içindi. Abluka öylesine güçsüzdü ki, ayın 12'sinde, Şumnu'dan gelen Avrupalı subaylar kaleye girmekte hiç güçlük çekmediler.

Ruslar, aşağı bölgedeki siperlerini, Mayısın 19'unda açmışlardı. Arap Tabyasına karşı kurdukları 7 batarya, 22 Mayıs günü işe koyuldu. Bu hisara karşı ertesi gün 15 top daha getirildi. Ancak gene de, Rusların açıklamasına göre, Arap Tabyasına karşı düzenli saldırılara 31 Mayıs tarihinden önce başlanmadı. Bu durumda öyle görünüyor ki, ayın 21'inde ve 22'sinde kurulan top bataryaları birinci safı oluşturunuyordu. Bu saftaki bataryalara, kaleyi dövmek üzere ağır topçu yerleştirilmişti. 31 Mayıstan 10 Hazirana kadar Rus bataryaları, kaleye 100 yarda kadar uzaklığa, yani istihkamların önündeki eğimli arazinin eteklerindeki üçüncü safa kadar ilerledi. Ancak ne hisara çıkan eğimli arazi kaplanmış, ne de istihkam topçusu yerine yerleştirilmişti, sadece daha önce de belirtildiği gibi, eğimli arazide, tepeye çıkmak ve mayın yerleştirmek üzere bir sıçan yolu açılmıştı. Bütün raporların belirttiği üzere, Arap Tabyası, arazi tahkimatından daha ileri bir şey değildi. Genişti, ama sürekli dayanma gücü azdı. Tabyanın, Hasan Paşa komutasındaki dört taburla 500 başıbozuktan oluşan savunma güçlerinin tutumu, en yüksek övgüye hak kazanmış bulunuyor. Düşmanın dokuz gün boyunca uzaktan açtığı topçu ateşi, onbir gün boyunca süren açık saldırılar, iki mayın ve dört ya da beş akın, tümü hezimetle sonuçlandı. Savaş tarihinde Arap Tabyası gibi bir dış tabyanın böylesine dayandığı bir başka olay bilmiyoruz. Bu savunmaya en benzer savunmalar 1807'de Colberg'in Prusyalılar, 1813'te de Danzig'in Fransızlar tarafından savunulmasıdır.

Bütün kuşatma boyunca, böylesine önemli bir noktayı kurtarmak ya da desteklemek üzere Ömer Paşanın hiçbir şey yapmamış olması hayli şaşırtıcıdır. Ancak Ömer Paşanın, Vidin Valisi Sami Paşaya yazdığı mektuptan öğrendiğimize göre, Ruslar, Tunanın sol yakasına çekildikleri zaman Ömer Paşa, Silistre'ye yardıma hazırlanmıştı. Mektupta şöyle diyor:

"Bütün kıtalarımızı Şumnu önünde topladığımı, ve ileri harekate, kaleyi kurtarmak için hazırlandığımı biliyorsunuz. Altı süvari alayı ve üç batarya daha önce bu amaçla Şumnu'yu terketmişti. Rusların bu hareketi haber almış bulunmaları yüzünden kıtalar

bütün topçularıyla birlikte acele olarak sol sahile geri çekilmişlerdir. Kalenin kırk günlük kuşatılması esnasında 25.000 asker kaybetmişlerdir."

Şimdi Rusların ne yapacağına karar vermek olanaksız. Bazı Viyana gazetelerine göre, Buseo'nun gerisinde mevzilenmeyi düşünüyorlar, ancak aynı gazeteler Rusları geri iten şeyin Avusturya korkusu olduğunu iddia ediyorlar, oysa Avusturyalılar Buseo'yu da kanattan çevirme durumundalar. Eğer Ruslar Buğdan'ı elde tutmayı denerlerse, Galiçya ve Bukovina'da Avusturya kendilerini kanattan çevirebilir. ~~Am~~ Polonya'daki Rus birlikleriyle Podolya ve Volhiniya'daki Rus orduları zamanında birleşebilirlerse bir kez daha Avusturya'yı kanattan çevirebilirler ve Galiçya'nın kuzeydoğu kesimini San'a ve Dinyester'e kadar tehdit edebilirler.

Bir an için siyasal düşünceleri bir yana koyar ve Avusturya'nın, Rusya'ya karşı girişilecek bir saldırıda müttefiklerle birleşmeye hazır olduğunu varsayarsak durum şudur: Avusturya, savaş alanına müttefiklere katılmak üzere, 200.000 ile 250.000 arasında asker getirebilir. Müttefikler ise, 100.000 ile 120.000 arasında Türkler, 60.000 de İngilizler ve Fransızlar olmak üzere, 160.000 kadar asker çıkarabilirler. Bu kuvvetlerin karşısına Rusya, Tuna ordusundaki dört kolorduyu çıkarabilir. Yitikler bir yana bırakılırsa bu ordu, yedekleriyle birlikte yaklaşık 200.000 askerden oluşmaktadır. Panintin'in komutasındaki ikinci kolordu ve üç süvari yedek kolordusu da bir miktar piyade yedeği ve yeniden askere alınacak takviyelerle birlikte 180.000 kişiye ulaşabilir. Böylece Rusya'nın tüm askeri gücü 350.000 kişilik bir güç olabilir. Bu kuvvetten, Kırım'ı ve Güney Rusya'nın bazı kesimlerini savunacak garnizonları düşmek gerekir. Bu rakama, 15.000 kişilik Fin kolordusu, Polonya'nın ve Baltık eyaletlerinin savunulması için ayrılmış koruyucular, tahrip birlikleri ve birinci kolordu katılmamıştır. Bütün noktalar dikkate alınırsa, karşıt orduların göreceği güç farkı, Rusya'nın, kurallara uygun bir savunmada kalırsa, ılımlı bir başarı kazanmayı düşünebilmesini engelleyecek kadar büyük değildir.

Eğer son diplomatik haberlerin ve Buğdan sınırındaki kesin hareketsizliğin belirttiği üzere Avusturya, karşıt güçlerin arasına girmekten başka bir niyet taşımıyorsa, o zaman yıl boyunca, Buğdan'da ya da Besarabya'da herhangi bir olayın patlak vermeyeceğini kesinlikle düşünebiliriz.

Yaklaşık olarak 6 Temmuz 1854'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune
n° 4139, 25 Temmuz 1854

SAVAŞ ALANI — ALMAN DEVLETLERİNE
RUSYA'NIN NOTASI — SİRBİSTAN VE
AVUSTURYA
(PARÇA)

Londra, Cuma, 1 Temmuz 1853

Sir Charles, Cronstadt'dan sessiz-sakin döndü. Kolera nedeniyle yitirdiği bazı yiğit denizcilerinin dışında geride ölü ya da yaralı bırakmış değil. Halkı eğlendirebilmek için şimdi aynı ortaoyunu Sivastopol önünde yinelenecek. Çünkü Odessa'ya gönderilmiş olan ortak donanmaya ait elli savaş gemisi Sivastopol'a "yönelmiş" bulunuyor.

Fransız birliklerinin Calais'den yola çıkış tarihi olarak, bugün saptanmıştı. ancak hareket, bu ayın 20'sine ertelendi. Bunun, İspanya'daki gelişmeleri beklemek amacıyla yapıldığı söyleniyor.

General Budberg, prenslikleri işgalinden ve "zalim ve barbar Türklere" karşı savunmasından ötürü, halkın İmparator Nikola'ya şükranlarını bildiren bir bildiriyi, prenslikler halkına zorla kabul ettirdi. Ayın 5'inde İstanbul'dan yola çıkan ve 13'ünde Marsilya'ya varan *Euphrates* adlı gemi, Rusların Dobruca'yı boşaltmamış oldukları ve "şanlı" Reşit (*Wretched*)* Paşanın yeniden dışişleri bakanlığına atandığı haberlerini getiyor.

Krakov'dan 8 Temmuzda gelen bir habere göre, Prens Paskeviç, Litvanya'daki malikanesine, Homel şatosuna gitmiş bulunuyor. Aynı habere göre Prens Paskeviç, artık askeri harekate katılmayacak. Sadece kendisinden değil, onun hareket planlarından da

* *Wretched* sözcüğü İngilizcede "sefil" anlamına geliyor. Marx, "Reşit" adının okunuşunu yazarken, sözcük oyunu yapıyor. -ç.

vazgeçildiği ekleniyor. Prens Gorçakov, Buğdan'a çekilmekte olan Rus birliklerinin yeniden ileri harekate geçmelerini emrettiğine göre, Paskeviç'in hareket planlarının bir yana konmuş olması çok olasıdır. Gorçakov'un Bükreş önlerinde büyük bir kuvvet toplamakta olduğu söyleniyor. Bu nedenle, Rusların bugünkü durumu şöyle: Sağ kanatları yukarı Jalomnitza'da bulunuyor, kanadın uç, birlikleri Transilvanya Alplerine doğru eğilmekte. Orada 24 parçalık ağır topçuyla Temesher Geçidini koruyorlar. Rusların merkez birlikleri Fokçani'den Bükreş'e uzanıyor. Sol kanat kuvvetler Lüders'in komutasında Brayla'da bulunuyor. Sol kanadın uç birlikleri ise Uşakov'un komutasında Dobruca'da bulunuyor.

Savaş alanından gelen son haberlere göre Türkler büyük bir kuvvetle (12.000 kişilik müttefik birliği dahil 40.000 kişi) Tunayı geçtiler ve Giurgevo'yu işgal ettiler. Fransız gazeteleri, ortak dayanmadan bazı gemilerin, Tuna nehrinin Sulina ağzındaki Rus yapılarını top ateşine tutarak yıktıklarını bildiriyor. Ancak bu haber, Baltık'ta Bomarsund'un ikinci defa bombalanması ve yıkılması türünden bir aldatmaca da olabilir. Mareşal Aziz Arnaud'nun doğudaki hareketi, çok geniş tutulduğu düşüncesiyle, Tuileries sarayında kaygı uyandırmış görünüyor. En azından, Fransız hükümetinin, Mareşal Arnaud'nun aşırı gayretkeşliğini (*son excés de zèle*) gemlemek üzere, özel bir gözetmen (*superintendent*) —kuşkusuz mali bir gözetmen— yolladığı söyleniyor.

Indépendance Belge gazetesi, Rusya'nın Avusturya ile Prusya'ya verdiği notayı²²¹ oldukça değişik bir bakışla ele alıyor. Brüksel'deki emekli Rus diplomatların özel sözcüsü diyebileceğimiz bu gazeteye göre, Rus notası, doğrudan Avusturya hükümetine hitabetmiyor. Nota, Prens Gorçakov'a gönderildi. Gorçakov da notanın bir örneğini De Buol'a verdi, ayrıca Rusya'nın prenslikleri boşaltmasını isteyen Avusturya'nın, bu istekle sadece bir silah bırakışması önermiş olduğuna inanıldığını, çünkü Avusturya'nın, çekilen Rus ordusunu müttefik kuvvetlerin saldırısıyla yüzyüze bırakmayı arzu etmiş olamayacağını ifade etti. Bu durumda Avusturya'nın kastının, silahların susturulması anlamını taşımış olması gerekiyordu. Öyleyse Türkler, İngilizler ve Fransızlar her türlü ileri harekattan ve Rusya'ya karşı her türlü düşmanlıktan sakınmalıydılar. Prensliklerin Rusya tarafından boşaltılmasına gelince, nota, barışa ulaşıncaya kadar bu eyaletlerdeki bazı stratejik noktaları Rusların elde bulundurmasının mutlak zorunluluk olduğu, çünkü böyle olmazsa müttefik orduları karşısında Rusya'nın çok sakıncalı bir duruma düşmüş olacağı noktası üzerinde duruyor. Öte yandan nota, sözü edilen stratejik işgallerle Avustur-

ya'yı tehdit amacının güdüldüğü varsayımına karşı protestoda bulunuyor. Bu temelden yola çıkan nota, Rusya'nın, aşağıdaki esaslar üzerinde, yeni bir barış görüşmesine oturmaya hazır olduğunu belirtiyor. Esaslar şunlar: Rus hükümetinin zarar vermeyi hiçbir zaman düşünmediği Osmanlı toprak bütünlüğü; Babıâlinin hristiyan ve müslüman uyrukları arasında, 9 Nisan protokolünün ele aldığı anlamda eşitlik; son olarak da boğazlara ilişkin antlaşmaların düzeltilmesi. Nota, Türkiye'nin hristiyan uyrukları üzerinde öteki devletlerle ortak bir koruyuculuğa kapıyı aralıyor. Ama hristiyan-Rumların korunmasına gelince, *Indépendance* gazetesi, notanın, değişik yorumlara yeter ölçüde ortam sağlayacak bulanık bazı ifadeler taşıdığını itiraf ediyor. Söylendiğine göre, Prens Gorçakov, notadan daha yumuşak bir tonla konuşmuş, daha da alttan almıştır. Prensın yazısı, Rusya'nın *son sözü* değil; Avusturya'nın yeneden görüşmeye oturmasını sağlamak üzere, kendisine, daha da ileri gitme yetkisi verilebilir. Ancak bu ayın 9'una kadar, Viyana hükümeti herhangi bir sonuca ulaşmış değildi.

"Şimdi" diyor *Indépendance*, daha doğrusu Baron Brunnow, "St. Petersburg'un niyetleri ne olursa olsun, bir tek olay, eylemli bir savaş hareketi, Cronstadt'a ve daha muhtemel olarak Sivastopol'a bir saldırı, ya da Aland adalarının İngiliz-Fransız kıtalarınca işgalinin ister istemez bu niyetleri değiştireceğini, ve her türlü ödünü vermeyi reddeden tarafı güçlendireceğini artık kendimizden gizlememeliyiz."

Bu Rus notası Prusya'yı her yönüyle tatmin etmiş bulunuyor. Prusya, notayı, yeni görüşmelere girmeyi sağlayacak bir çeşit kaçamak ve Avusturya'nın Eflak'a girmesini önleyecek bir araç olarak görüyor. *Moniteur*'ün kendisi ve Viyana Sarayının gösterdiği yeni çekingenliği, Avusturya'nın Eflak'a girmesine karşı Prusya'nın öne sürdüğü itirazların doğurduğunu itiraf ediyor. Öte yandan, sofuluk taslayan *Morning Chronicle*'in yazdığına göre, "Berlin, Avusturya topraklarını herhangi bir işgale karşı savunmak gibi olası bir görevi kendi kendine yüklenen Berlin Sarayının, Rusya'nın yeni kışkırtmalarına karşı protestoda bulunmaya hakkı olduğunda ısrar ediyor." Bunun yanı sıra bilindiği kadarıyla, Avusturya ile Prusya arasındaki antlaşma²²² öyle bir biçimde düzenlenmiş bulunuyor ki, taraflardan biri, ötekinin düşündüğü savaşçı adımların gerekliliğine inanmadığı sürece, askeri girişimde bulunmayabilir. Bu durumda, Avusturya, bir yandan kendini Prusya'nın serzenişleriyle yüzyüze bulurken, bir yandan Batılılara birlikte davranmaya istekli görünebilir. Bana kalırsa, ben bütün bu olasılıkların, çok uzun zaman önce, üç Kuzey devleti tarafından ortaklaşa dü-

zenlendiğine ve Avusturya'nın karşısına çıkarılan güçlüklerin, bu ülkenin Eflak'ı işgaline, Rusya'ya karşı kahramanca bir direniş görünümünü vermekten başka bir amaç gütmeyeceğine kesinlikle inanıyorum. 1850'de Avusturya ile Prusya'nın yarattığı modaya uyarak küçük bir yapmacık savaşa tutuşulması da bu düzenlemeler arasında pekâlâ yer alabilir, çünkü böyle bir şey, barışın sonuçlandırılmasında Avusturya'ya daha kesin bir yetki vermeye katkıda bulunabilir. Dikkat edilsin ki, *Austrian Correspondence* gazetesi, Avusturya'nın Batılı devletlerce güdülen siyaseti, Rusya'nın şimdiki topraklarına zarar verebilecek herhangi bir olasılık *dışında*, her noktada onayladığını açık açık belirtmeye özen gösteriyor.

Avusturya'nın durumunu değerlendirirken, "Avusturya tarafından işgal edilmeye karşı Sırp hükümetinin yönelttiği"²²³ 22 Haziran tarihli protestoya değinmek gerekiyor. Konu, Avam Kamerasına getirilmiş bulunmakta. Sırp hükümetinin protestosu, Babiâliye hitabediyor. Protesto şu hususu belirterek başlıyor:

"Sırp hükümetinin Rusya'ya ya da Türkiye'ye az ya da çok bir eğilim göstermekte olduğunu umut ettiği derecede, Avusturya, bu olası niyete uyan bir demeç vererek, prensliklerin sınırlarını her türlü saldırıya karşı korumak için sürekli destek vaatetmiştir."

Sonra, Sırbistan sınırında büyük ölçüde asker yığımları başladı. Sırp hükümeti "Avusturya'nın bu askeri girişiminin amacı ve anlamı hakkında Viyana hükümetinden doğrudan, Babiâliye'den ise dolaylı olarak" bilgi istedi. Avusturya kaçamak açıklamalar yaptı. Babiâli ve Batılı devletlerin İstanbul'daki temsilcileri ise, Avusturya'nın bu gösterisinin amacı hakkında herhangi bir şey bilmediklerini iddia ettiler ve hatta Sırp hükümetinin kaygılarına ve kuşkularına katılıyor göründüler.

"Belgrad paşası talimatsız kaldı, ya da daha doğrusu, Avusturya'nın Sırbistan'a her askeri müdahalesini Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir düşman saldırısı sayması gerektiğini, ve bu yüzden bütün güçleriyle geri püskürtülmesini kapsayan, daha önce kendisine verilmiş talimatı geçerli saydı."

Avusturya giderek daha fazla Batılılara eğilim gösteriyor izlenimini verince, Batılıların Belgrad'daki temsilcisi, Avusturya'nın niyeti konusunda daha yatıştırıcı güvenceler vermeye başladı. Viyana hükümeti de bu güvencelerle aynı anda, söz konusu askeri önlemlerin, Sırbistan'a karşı herhangi bir düşmanlık taşımadığını, Avusturya'nın sadece kendi sınırlarını koruma niyetinde olduğunu, Rus askerleri Sırbistan'a girmediği ya da yasal otoriteye karşı herhangi bir ayaklanma başgöstermediği sürece, bu kuvvetlerin Sırbistan'a müdahale etmeyeceğini, müdahale etse bile, bunun Avus-

turya kuvvetlerinin yasal otoriteye ve hükümete yardımcı olma düşüncesiyle dost olarak yapılacağını Sırbistan hükümetine bildirdi. Avusturya'nın bu güvenceleri, Sırp hükümetini yatıştırmamıştı. Sırp hükümeti bir yandan Avusturya'nın keyfi bir müdahale hakkından sözettiği, bir yanda da bu hareketin, Osmanlı İmparatorluğu'nu destekleme yolunda Batılı devletlerle işbirliği yapma görüşümü altında, Avusturya'nın bireysel girişiminden başka bir şey olmadığı kanısındaydı. Sonuç olarak Sırp hükümeti, Avusturya'nın önlemeye sabırsızlandığını öne sürdüğü karışıklıkları bizzat kışkırtma niyetinde olduğundan kuşkulanmaya başladı. Avusturya'nın askeri hazırlıkları, her geçen gün daha tehdit edici bir görünüm almaya başlayınca, Sırp hükümeti İzzet Paşayla uyumlu olarak, Avusturya'yı, Sırbistan'ın yazgısı üzerinde hakem rolüne sokabilecek herhangi bir düzenlemeyi önlemek üzere Viyana'da ve İstanbul'da etkin adımlar attı. İzzet Paşa bu amaçla ilkin Viyana'ya gönderildi, şimdi de İstanbul'da bulunuyor. Aynı zamanda, Türk temsilciyle uyumlu olarak, ülke savunmasına ilişkin her türlü önlem alındı. Şimdi, Avusturya, kendi müdahalesine yolaçabilecek iki neden gösteriyor: (1) Rusların girişi; (2) Sırbistan'da bir ayaklanmanın patlak vermesi. Savaş alanı Sırbistan'dan çok uzak bulunduğuna göre birinci olasılık saçmadır. Kaldı ki, Ruslar, Sırbistan'a girmeye çalışırlarsa, Sırp ve Türk kuvvetleri rahat rahat onları püskürtecek güçtedir. Eğer yardımcı kuvvetlere gerek olursa, başka kuvvetler herhalde Avusturya kuvvetlerine yeğ tutulur.

"Sırp ulusu Avusturya'ya nefret değilse bile o kadar büyük bir güvensizlik besler ki, herkes Avusturya'nın Sırbistan'a girişini, Sırpların bütün güçlerinin Avusturya kıtalarına karşı yönelmesini ve ulusun bütün gücünün bu düşmana karşı savaş açmakta kullanılmasını gerektirecek kadar ani bir tehlike ve bir yıkım sayar, ve bu kıtalara, Avusturya'nın hangi yasal hakla olursa olsun Sırbistan'da bencil etkisini uygulamak hırsının simgesi gözüyle bakar."

İç ayaklanmalara gelince, bunların, bir Avusturya müdahalesi sonucunun belirtileri olduğundan korkulur. Sırbistan Babıâliye her zaman sadık kalacaktır.

"Sırp hükümetinin bütün isteği, Babıâlinin şimdiye kadar kendisine karşı göstermiş olduğu güvenin bundan sonra da sürmesinde, ve hesapsız yıkımların habercisi ve başlangıcı olarak Avusturya işgaline yurdunun teslim edilmemesinden ibarettir. Bu koşullar altında Sırp hükümeti, Sırbistan'da sükunetin ve kamu düzeninin sürdürülmesine tamamen taraftardır."

Sırpların bu protestosu, aynı zamanda, Avusturya'nın Eflak'a

girmesini Eflaklıların hangi gözle gördüğünün de iyi bir belirtisidir.

İngiltere'nin Rusya'ya karşı yürüttüğü bugünkü savaş hareketlerini izlemiş olan, İngiliz filosofunun Baltık'taki çapulcu seferlerini gözönüne alan, Varna'daki birliklerin savaş alanında herhangi bir girişimde bulunmasını engelleyecek —o kadar ki, Türkiye'deki İngiliz birliklerinin hasta arabalarını, *Himalaya* gemisi Southampton'dan daha yeni götürüyor— önlemlerini düşünenler, küçük devletlerin İngiltere'ye karşı takındıkları tarafsız, hatta düşmanca tutumu hiç de hayretle karşılamamışlardır. Gerçekten de İsveç, tarafsız kalmakta ve Batılı devletlerle ortaklaşa herhangi bir girişimde bulunmamakta kesin kararlı olduğunu açıklamış bulunuyor. Alman Konfederasyonunun²²⁴ üyesi olan Danimarka ile Hollanda da, Avusturya'nın 24 Mayıs tarihli mektubunu, tarafsızlıktan ve barışın yeniden kurulması için çaba harcanmasından başka bir şeyi kastetmediği anlayışıyla onaylamışlardır.

New-York Daily Tribune
n° 4142, 28 Temmuz 1854

KARL MARX

VIYANA'DA ÖZEL KONFERANS HÜKÜMET BUNALIMI

Londra, Salı, 18 Temmuz 1854

13 Temmuzda Viyana'da bir kongre toplandı. Bu kongreye katılanlar, daha önceki ünlü konferanslara katılanlardan hayli değişikti. Avusturya Başbakanı Kont Buol, görevi, prensliklerdeki komutan General Prens Gorçakov'un durumunu korumak ve örtmek olan elçi-temsili Prens Gorçakov onuruna aynı gün bir yemek verdi. Rus temsilciler kurulundaki *kişiler* dışında, Kont Arnim'in orada olmayışı nedeniyle Prusya adına Kont Hemming, İsveç Elçisi General Masback, Danimarka Elçisi Kont Bille-Brahe, Hollanda Elçisi De Heckeren, Yunan kralının sınırđışı edilmiş sekreteri De Wendland ve son olarak da Belçika Elçisi ve *corps diplomatique*'in en kıdemli üyesi Kont O'Sullivan de Grass da oradaydı. İşte, açıkça Rus bayrağı altında yolculuk edenlerin tam bir listesi. Kuşkusuz, Bamberg de²²⁵ gayet güçlü olarak temsil edildi. Ancak onun görkemli temsilcilerinin adı açıklanmadı.

Resmi İngiliz basını, Avusturya'nın, Eflak'a yürüyüşü erteleme si için Kont Coronini'ye verdiği buyruğun ve Paris'le Londra'ya yollanan mektupların yarattığı huzursuzluğu gizleyemiyor. Sözkonusu mektuplara göre, Rusya, bazı koşullara bağılı olarak, 9 Nisan tarihli protokolün esaslarını, barış görüşmesinin temeli olarak kabul etmeyi önermekte. Yarı-resmi *Austrian Correspondence* gazetesi, her ne kadar Rus önerileri tam tatmin edici değilse de, bu önerilerde, Batılı devletlerin dikkate almalarını hakeden bazı noktalar

bulunduğu düşüncesinde. *The Times*, *Morning Chronicle* ve *Observer*²²⁶ gazeteleri, bir çeşit avunma içinde, kusurun hep Prusya'da olduğunu öne sürüyorlar. Eğer bu yemeğin yarattığı izlenimin, şöyle ya da böyle takviye edilmesine gerek olsaydı, Avusturya'nın niyetlerine Rusların ne ölçüde bağlı olduğunu göstermek için Rus birliklerinin yerinin değiştirilmesi yeterdi. Rusya'nın Berlin'deki gözü-kulağı olan *Neuen Preussischen Zeitung*, prensliklerdeki Rus birliklerinin son zamanlardaki hareketi hakkında şu haberi veriyor:

"Bugün Prens Gorçakov'dan alınmış olan bir emir, daha dün kadar belirli olan her şeyi değiştirmiştir. İşgalin (Bükreş'teki) geri çekilmesi, Bükreş hastanelerinin boşaltılması, ve General Dannenberg'in birkaç gün içinde jandarmayla birlikte kenti terkederek artçı kıtalarla karargahını Fokçani'de kurması emrediliyordu. Şimdi yeni emre göre, Oltenitza, Bükreş, Buseo, ve Fokçani hattı tutulacaktı."

Başka kaynaklardan öğrendiğimize göre de Rus süvarisi Slatina'da, yeniden, Aluta'nın sol yakasına doğru ilerliyor. Bükreş'in boşaltılması niyetinin ne ölçüde ciddi olduğu, kentteki arşivin alınıp götürülmesi gibi köklü girişimlerden anlaşılıyordu. O arşivdeki belgelerin Peterhof sarayı için son derece tehlikeli olduğu söyleniyor.

Rusların görünüşe göre bütün bu garip ve birbiriyle çelişkin hareketleri, Türk ordusunun, diplomatik düzenlemelere zamansız müdahalesiyle açıklanabilir. Diplomatların Viyana'da birbirini izleyen anlaşmaları, Türklerin, Oltenitza, Çetelya ve Silistre'deki kahramanlıklarıyla paramparça edildiği gibi, son sahtecilikleri de, Ömer Paşa ordusunun genel ilerleyişiyle boşa çıkarıldı.

"Şu usta, küfürbaz alçakların, şu fare artığı, bayat, kuru peynir Nestor'un —ve şu yaşlı tilki Ulysses'in— siyaseti, herkes bilir ki, bir böğürtlen değerinde bile değildir. ... Yunanlılar ne zaman barbarlık bayrağını açsa siyaset kötülüğe dönüşür."*

Cumartesi günü Londra sokaklarından geçmiş olsaydınız, gazete satıcılarının, "Giurgevo'da Ruslara karşı büyük İngiliz-Türk-Fransız zaferini ve müttefik orduların Bükreş'i yeniden ele geçirdiğini" bağırdıklarını işitirdiniz. Bu övüngen açıklamanın nedenini, biraz sonra yeni hükümet bunalımından sözettiğim zaman anlayacaksınız. İngiliz ve Fransız birliklerinin, Giurgevo çarpışmasında işbirliği yapması konusuna gelince, Varna'dan bu ayın 4'ünden bu yana alınan postadan çıkan haberler, ordugahlarda "hiç bir hareket" olmadığını göstermektedir. Viyana'dan alınan en son haberle-

* W. Shakespeare, *Troilus ile Gressida*, perde V, sahne 4. —Ed.

re göre, 13 Temmuzda yardımcı birlikler Şumnu üzerinden Rusçuk'a yürümekteydiler, ayın 8'inde bir Fransız tümeni Rusçuk'a varmıştı, İngiliz tümeni ise ancak ayın 9'unda ulaşmıştı. Şimdi Giurgevo çarpışması ayın 7'sinde erken saatlerde başlamış, öğle üzeri birkaç saatlik bir aralıktan sonra yeniden başlamış ve ayın 8'inde sabah saat 4'e kadar sürmüştür. Bu durumda, bu çarpışmaya herhangi bir İngiliz ya da Fransız birliğinin katılmış olması olanaksızdır. Türkler falya deliği çivilenip körletilmiş sekiz Rus topu bulmuşlar, Giurgevo çevresinde derhal istihkâmlar hazırlamışlardır. Türklerin Rusçuk'tan ve adalardan açtıkları top ateşine karşın, kasabaya zarar gelmemiştir. Ruslar çekildikten sonra Ömer Paşa bir bildiri yayınlayarak kasabayı başka bir tehlikenin tehdit etmediğini belirtmiş, kasaba halkını sakin olmaya çağırmıştır. Giurgevo sadece ufak bir düzenli ordu birliği tarafından işgal edilmiş, Türklerin ana kuvveti kasabanın çevresinde ve Tunadaki üç adada ordugah kurmuştur. Ömer Paşa, Giurgevo'da, Sait Paşa Rusçuk'ta kalmaktadır. Türkler, Tunanın sol yakasında Giurgevo ile Oltenitza arasındaki yolda haberleşme ve ulaşımına tamamen egemendirler.

İkinci çarpışmaya gelince —ki onu Bükreş'in yeniden alınmasının izlediği öne sürülüyor— Fransız gazetesi, *Lohikeun* bu çarpışmanın, Giurgevo-Bükreş yolu üzerinde Frateschti'de Rusların geri hatlarına Türklerin tattırdığı ufak bir yenilgiden ibaret olduğunu yazıyor. *Moniteur*, ayrıca, 25.000 kişilik bir İngiliz-Fransız birliğinin Türklere katıldığını, müttefik kuvvetler yığınağının böylece 60.000 kişiye yükseldiğini, Prens Gorçakov'un yaklaşık olarak, aynı sayıda bir kuvvete komuta ettiğini ve Bükreş'in kaderini belirleyecek büyük bir savaşın beklenebileceğini ekliyor. Frateschti, Giurgevo'dan oniki mil, Bükreş'ten otuz mil uzaklıkta, küçük bir müstahkem mevkidir. *Moniteur*'e göre buradaki savaş ayın 11'inde olmuştur, ama *Journal des Débats*, savaşın, ayın 14'ünde olduğunu yazıyor. Söylendiğine göre Ruslar, bu çarpışmada, ikisi general olmak üzere yediyüz yaralı vermişlerdir.

İstanbul'dan Marsilya'ya gelen son gemi, Tuna nehrinin Sulina ağzının İngiliz gemisi *Terrible* tarafından ele geçirildiğini haber vermiştir. Söylendiğine göre gemi dış limana girmiş, Rus istihkamlarını yıkmış, garnizonu dağıtmış ve garnizon komutanını ele geçirmiştir. Bu haber bana, daha kesin bir doğrulamayı gerektiren bir haber gibi görünüyor.

İngiliz gazetelerinin yaydığı, ancak Fransız gazetelerinin yinelenmediği bir söylenti, gemilerinde çıkartma yapacak 7.000 asker bulunan Amiral Bruat'ın girişeceği bir seferi desteklemek üzere

Amiral Lyons'un Anapa önlerinde dolaştığını ileri sürüyor.

İstanbul'dan gelen haberlere göre, İngiliz ve Fransız elçilerin girişimleri sonucu Babiâli, Yunanistan'la ticari ilişkileri, aşağıdaki koşullar çerçevesinde yeniden başlatma eğilimi gösteriyor: 1. Yunanistan'ın kendisine uygun gelecek koşullar çerçevesinde savaş tazminatı ve son ayaklanmalara katılanların düzenlediği yağma nede niyle tazminat ödemeyi yüklenmesi; 2. Şimdiye dek reddedilmiş olan ticaret anlaşmasının iki ay içinde imzalanması. Bu anlaşma, Türk ve Yunan topraklarının sınırlarını tanıyıp kabul ediyor.

Baltık'tan haber yok. *Hamburger Correspondent*, İngilizlerin Finlandiya kıyılarına yaptığı çapulcu seferin sonucunu, Finlandiyalıların zihninde bıraktığı izlenimle, şöyle anlatıyor:

"Brahestad ve Uleaborg'un yakılmasından sonra iki körfez boyundaki Fin halkının duygularını anlamış olan Rus hükümetinin, İngiliz filosunun yeni bir karaya çıkma denemesine karşı koymaları için yetişkin insanlara silah dağıtılması konusunda emir vermiş olduğu kesindir. Her biri 1.000 kişiden oluşan iki tabur Fin muhafızının derhal kurulması onaylanmıştır. Abo, Vasa ve Uleaborg'da askere alma devam edecektir. Bu taburlardan daha büyük taburlar yavaş yavaş öteki illerde de kurulacaktır."

Avusturya hükümetinin borçlanma girişiminin, tahmin ettiğim gibi, zorlama bir katkı olduğu anlaşılıyor. Tüm borç miktarı imparatorluğun değişik bölgeleri arasında bölüştürülmüş durumda: Örneğin Yukarı Avusturya 115.000.000 florin, Aşağı Avusturya 15.000.000 florin, Viyana 2.500.000 florin, Macaristan 70.000.000 florin vb. borçlanmak zorunda bulunuyor. Rus imparatoru kendisi için bir şey elde edemediyse bile, en azından, bütün öteki hükümetleri, para konusunda kendi uyruklarıyla ciddi bir tartışmaya soktu. Prusyalılar 1 Ağustostan itibaren daha yüksek oranda gelir vergisi ödeyecekler. Söylendiğine göre, Bonaparte da 500.000.000 franklık yeni bir borç almayı tasarlıyor. Şarap ve tahıl ürününün şimdiki görünümü ve İspanya'daki ayaklanmadan bu yana özellikle Lyons'daki ticari durgunluk dikkate alınırsa, bu miktar ödücün Fransa'daki etkisi, hiç de az olmayacak. Karma hükümetin de gelecek hafta, İngilizlerin cebine başvurması bekleniyor.

Katalonya'daki Reus'de de aynı zamanda bir hareketin patlak vermiş olduğu bildirilmekte, ve *Messenger de Bayonne* gazetesi Aragon'da kargaşalıklar olduğunu haber vermektedir.

"Aimes-tu le front sévère

"Du sa(i)ge Napoléon?

"Aimes-tu que l'Angleterre,

"T'oppose Lord Palmerston?"*

Fransız askerlerin Calais'de gemilere bindirilişi, bu söyleysel şarkıyla kutlandı. Lord Palmerston'ı Newcastle dükünün yerine getirerek gerçekten çarın karşısına koyabilmek için, kentte cumartesi gününden pazartesiye kadar yeri-göğü birbirine katan bir hareket vardı. Hükümet kampında olduğu kadar muhalefet kampında da büyük bir çalkantı egemendi. Pazartesi akşamı yeni savaş bakanlığının bütçe ödemek tahminlerinin kamaraya sunulacağı biliniyordu. Karma hükümette bir katliama girişmek ve yenilmez Palmerston'ı savaş bakanlığına getirmek üzere işte bu fırsattan yararlanılacaktı.

"Cumartesi günü saat ikide bir kabine toplantısı çağrısı yapılmış, ve bakanlar ancak saat üçte toplanmışlardır. Kraliçe nezdindeki bir kabulde bulunan dışişleri bakanı hariç, hepsi hazır bulunmuşlardır. Saat dörtte Lord Clarendon gelmiştir. Görüşmeler saat yedibuçuğa kadar sürmüş, ve oturumun sona ermesinden hemen sonra Lord Aberdeen sarayda majestelerinin yanına gitmiştir."

Morning Herald'ın bu heyecanlı haberinde, sözkonusu "önemli" gidiş-gelişlerin, Tory'lerin umutlarını nasıl uyandırdığını görebilirsiniz. Lord John Russell, taraftarlarını pazartesi günü bakanlıklarda toplantıya çağırdı.²²⁷ Disraeli de muhalefet munsuplarını topladı. Bakanlıklarda tam yüzyetmişdokuz beyefendi boy gösterdi. Hepsi, Russell'ın, kendilerine büyük açıklamalar yapacağı bekle-yişinin, adeta istesiri içindeydi. Ne var ki parlamento kurdu tarafından esef edilesi bir hayal kırıklığına uğratıldılar. Çünkü o kendilerine, savaş ödeneklerinin oylanmasının olağan bir şey olduğunu söylemiş, sakın olmalarını ve taşkınlık etmemelerini istemişti.

"Savaşı sürdürmek için hükümet yakında gene para istemek zorundadır, ve bu yüzden, böyle bir ödeneğin onaylanması kamara-ya sunulacak olursa, karma hükümete güven ya da güvensizlik sorunu önümüzdeki hafta önem kazanacaktır."

Lord Clarendon'ın sırlarına ortak edilmediği için, Lord Russell, kendilerine, dışişlerinin bugünkü durumu hakkında herhangi bir bilgi verebilecek durumda değildi. Evet, sonuç şuydu: Russell bu dönem için tüm karma hükümeti kurtarmıştı. Savaş bakanlığının bütçe tahminleri hakkında güvenoyuna başvurulsaydı, yenilgi, Palmerston'ın Newcastle dükü üzerinde zaferi demek olabilirdi. Oysa genel savaş ödenekleri üzerinde yapılacak bir güven oylaması, Tory'lerin Peel'ci Whig'ler karşısında elde ettiği bir zafer olurdu.

* Nedir ki istediğin? Erdemli
Napoléon'un çatık alnı mı?
Yoksa Lord Palmerston'la
İngiltere'nin sana karşı koyması mı? -ç.

Ancak böyle bir olasılık da sözkonusu değildi kuşkusuz.

Sonuç olarak, dün gece kamarının gayet sakin bir oturumunda savaş bakanlığı ödenekleri için oylama yapıldı. Hiçbir şey olmadı, sadece Russell ile Pakington, şimdiki askeri yönetim hakkında bir sürü bayat, basmakalıp sözler söylediler, o kadar.

Esef edilecek husus, kraliçenin inatçı bir direnişle, Palmerston'ı görevden uzak tutması. Eğer onu görev başına getirse, radikallerin, İngiltere dış siyasetini savunurken takındıkları son sahte tavırlar da yerlebir olacak.

New-York Daily Tribune
n° 4147, 3 Ağustos 1854

KARL MARX

AVUSTURYA-TÜRKİYE ANTLAŞMASI
PARLAMENTODA YENİ GÖRÜŞMELER
(PARÇA)

Londra, Cuma, 28 Temmuz 1854

Daha önceki mektuplarından birinde, 14 Haziran tarihli Avusturya-Türkiye antlaşmasının çözümlemesini yapmış ve bu garip diplomatik alış-verişin amaçlarını şöyle belirtmiştim: (1) Müttefik ordularına Tunayı geçmeme ve Ruslarla karşı karşıya gelmeme gerekçesini sağlamak; (2) Türklerin, Eflak'ın tümünü yeniden işgal etmelerini engellemek, onları, fethettikleri bölgelerden çıkmaya zorlamak; (3) Prensliklerde, Romanyalıları 1848 yılında Ruslar tarafından zorla kabul ettirilmiş gerici hükümeti yeniden işbaşına getirmek. Şimdi İstanbul'dan aldığımız haberlere göre, Avusturya, Ömer Paşanın Tunayı geçerek haddini bilmezlik ettiğini öne sürmüş, protestoda bulunmuştur. Ayrıca Avusturya, prenslikleri işgal yetkisinin sadece kendisine ait olduğunu, bu toprakları sadece İngiliz-Fransız kuvvetlerine karşı değil, aynı şekilde Türklere karşı da kapalı tutma hakkı olduğunu iddia etmektedir. Bu serzenişler üzerine Babıâlinin Ömer Paşaya bir buyruk göndererek, şimdilik, Tunayı geçmemesini bildirdiği, bu arada prenslikleri işgal yetkisini ilke olarak, özellikle Avusturya'ya tanımayı reddettiği ifade ediliyor. Efendisi ve tertipçibaşı Palmerston'dan bir şeyler öğrenmiş olan Reşit Paşa ilke olarak reddettiğine, gerçekte izin vermeye, kuşkusuz pek az itiraz etmiştir. Eflak'taki Rus ordusu üç ayrı yönde düzensiz olarak geri çekilirken ve çabucak Seret'i aşmazsa kanatta ve gerisinde Avusturya'nın bir saldırısına açık ola-

cak durumdayken, Avusturya'nın Eflak'a girmemek suretiyle, 14 Haziran tarihli antlaşmayı ihlâl, hatta tümüyle iptal etmiş olduğunu düşünebilirsiniz. Ancak anımsayın ki, bu ünlü antlaşmanın kendisi, Avusturya'yı, ne prensliklere derhal girmekle, ne belli bir dönemde bu topraklardan çıkmakla, hatta ne de belli bir süre içinde Rusları, prenslikleri boşaltmaya zorlayıcı girişimde bulunmakla bağlıyor. Şimdi belirtildiğine göre, Avusturyalılar, Küçük Eflak'a gerçekten girmeye başlamış bulunuyorlar. Ruslar da birliklerini Karpatlardaki geçitlerden geri çağırıyorlar ve Fokçani'de yığınak yapıyorlar. Ancak bu hareket, Avusturyalıların, Rusları Büyük Eflak'tan atmak yerine, Türkleri Küçük Eflak'tan çıkarmak ve böylece Aluta nehrinin iki yakasında askeri girişimde bulunmalarını önleme kararında olduklarından başka bir şey göstermiyor. Türkiye'de askeri bir ayaklanma hazırlamak için, Türk ordusunu, fethettiği toprakların dışında tutmaktan ve Ruslardan dikkatle sakınan İngiliz-Fransız birlikleri eliyle Bulgaristan'ı işgal ederek Türkleri bir çeşit sıkı gözetim ve denetim altında bulundurmaktan daha iyi bir düzenleme düşünülmemeyeceği apaçık ortada. Bu ikinci nokta, İngiliz ve Fransız komutanların, Bulgaristan halkına yaptıkları ortak açıklamada, Budberg'den, Gorçakov'dan *tutti quanti* kopya edilmiş ortak açıklamada görülebilir. Size çok daha önce söylediğim gibi, Batılı devletler ilerlemeye tek katkıda bulunabilirler, o da Türkiye'yi, modası geçmiş Avrupa düzeninin bu köşe taşını, devrimci bir değişikliğe uğratmaktır.

Türklerin Türk topraklarını işgal etmek suretiyle gösterdikleri haddini bilmezliği protesto etmenin yanısıra Avusturya, halen Viyana'da oturan iki voyvodanın yeniden görev başına getirilmesini istemiştir. Von Bruck, bu iki voyvodanın ilk Avusturya birlikleriyle birlikte Eflak ile Buğdan'a döneceklerini Babıâliye bildirmiş bulunuyor. Reşit Paşa, voyvodaların yeniden görev başına getirilmelerinin uyarlığını Babıâlinin dikkate alacağı karşılığını vermiş, ancak von Bruck, antlaşmanın III'üncü maddesinin uygulanmasında direnmiştir. Bu madde, eski hükümetin yeniden işbaşına getirilmesi koşulunu kapsıyor. Bu maddenin bulanık bir biçimde düzenlenmesi olasılığına dikkat çektiğim anımsanacaktır. Reşit Paşa, verdiği karşılıkta sözkonusu voyvodaların sadık birer uyruk olarak görevlerini yerine getirmekte kusurları olup olmadığı kesinlikle anlaşılmadan önce, görev başına döndürülemeyeceklerini belirtiyor. Babıâli, Buğdanlı Prens Ghika'ya karşı herhangi bir ciddi şikayeti olmadığını, ancak Eflak voyvodası Stirbey'in çok fazla teslimiyet gösteren bir tutum takındığını, rezalet ölçüsüne varacak biçimde Rus yandaşlığı ettiğini, Eflak'tan çıkarılmasının Babıâlinin

sırtına zorunluluk olarak bindiğini belirtiyor. Bunun üzerine von Bruck, sultana başvuruyor. Sultan olağanüstü bir meclis topluyor ve uzlaşmacı bir yol tutuluyor. Buna göre, her iki voyvoda *geçici olarak* görevleri başına dönecekler, bu arada Babıâli bir yüksek memurunu görevlendirerek, voyvodaların tutum ve davranışlarını soruşturacak, kesin karar ondan sonra verilecek. Şimdi ilk bakışta anlaşılacağı gibi, Reşit Paşanın, kendisi hakkında ciddi bir şikayeti olmadığını söylediği Prens Ghika, görevi başına sadece ad olarak döndürülüyor. Çünkü Buğdan, Rusların elinde kalmaya devam etmektedir. Buna karşılık, Rus casusu diye damgalanan ve Babıâli tarafından sürülmüş olan Stirbey'in görevi başına dönüşü ise gerçek bir dönüştür. Çünkü Ruslar Eflak'ın bir bölümünü boşaltmış bulunuyorlar, öteki parçasının boşaltılması da herhalde uzun sürmeyecektir.

Ama Avusturya diplomasisinin girişimleri burada bitmiyor. Çünkü *Morning Post*'ta Belgrad çıkışlı, 19 Temmuz tarihli bir haberde şunları okuyoruz:

"Her türlü silahlanmanın ve askeri talimlerin durdurulması için dün İstanbul'dan bir emir gelmiştir. Gizli olarak bildirildiğine göre silahsızlanma için ek bir emir öngörülmektedir. Haber derhal Prens Aleksandır'a iletilmiştir."

Demek ki, bir Avusturya işgaline Sırbistan'ın yönelttiği protestoya karşı Babıâlinin yanıtı budur. Böylece sefil Türk hükümeti, aynı zamanda, kendi açık düşmanına karşı durmaktan yasaklanmış oluyor ve kendisine sadık topraklara karşı düşmanca ve zorba ca elkoyma girişimlerine sürükleniyor. 14 Haziran antlaşmasıyla Türkiye, prensliklerle olan ittifakını bozmuştu, şimdi silahsızlanma buyruğuyla da Sırbistan'ın temel yasasını çiğniyor. Aynı siyaset darbesiyle, hem Türk ordusu bir isyan haline itilmiş oluyor, hem de Sırbistan ile prenslikler Rusya'nın kucağına atılıyor. Avusturya'nın, prensliklerin boşaltılmasına ilişkin çağrısı, Türklerin bu topraklara girmesinin yasaklanmasına dönüşüyor, Avusturya'nın gürültülü övüngeçliğinin nedeni olan silahlanması, Sırbistan'ın silahsızlandırılması sonucunu veriyor.

Bütün bunlarla, aptal Avusturya, çarın elindeki bir araçtan başka bir şey olmayan bu ülke ve onun İngiliz müttefikleri, sadece genel bir devrimin öğelerini hazırlıyorlar. Böyle bir genel devrimin ilk mağduru bizzat Avusturya olacak. Ve David Urquhart gibi ütöpik gericilerden başka hiç kimse böyle bir devrimden şikayet edemeyecek. ...

Avam Kamarasının pazartesi günkü oturumunda, parlamento-nun tarihinde ilk defa olarak başbakan yardımcısı ve çoğunluk

grubunun başkanı (*Leader of the House*), hükümetin niyetleri konusunda düşünülüp-taşınılmış bir açıklama yapma gerekçesiyle söz aldı, ancak bütün söylediklerini aynı yerde altı saat sonra tümüyle geri aldı. Akşam saat 7,00'de Sivastopol güya top ateşine tutulmuş, silahtan arındırılmış, yıkılmış ve Rusya'dan koparılmıştı. Gece yarısından sonra saat 1,15'te ise Sivastopol'daki Rus filosu bir ya da iki savaş gemisi azalmış olacaktı ve "Rusya, şimdiki durum ve düzeyinde hiçbir şekilde taciz edilmiş olmayacaktı." Altı saat boyunca küçük Johnny, kamara arkadaşlarına karşı kurum kurum kuruldu, dalaştı, kabadayılık etti, zorbalık gösterdi, kuru kuru övündü, ortalığı şenlendirdi, arkadaşlarını kutladı, her şeyi abarttı. Altı saat boyunca parlamentoyu "boş hayellerle" eğlendirip avuttu. Sonunda Disraeli'nin dilinden çıkan tek iğne, bu sabun köpüğü konuşmayı patlatıp söndürmeye yetti, sahte aslan, her zamanki buzağı derisini omuzlarına koymaya zorlandı. Bu, hükümet için "utanılası bir gün"dü. Ama gene de üç milyonu aldılar.

Salı günkü oturumda, Lord Dudley Stuart'ın, parlamentonun tatile sokulmamasına ilişkin önergesi görüşüldü. Ülkenin parasının verilmesinden yana oy kullanmışlardı, güvenoyu vermemezlik edemezlerdi. Saygıdeğer üyeler genel olarak böyle düşündükleri için, kamarada hazır bulunanların sayısı pek azdı, görüşmeler sönüktü, hükümet daha kışkırtgandı. Sonunda Dudley'in önergesi, açık oylamaya konmaksızın reddedildi. Hükümet, kendi rezilliğini, Avam Kamarası üyeleri üzerinde bir zafere dönüştürmeyi başarmıştı. Bu, parlamento için "utanç verici bir gün"dü. ama bütün bunlara karşın, Voronzov'un kayınbiraderi hükümet üyesi Herbert'in savaşı savunması, Amirallik Lordu Berkeley'in boşboğazlığı ve küçük Johnny'nin, İngiltere hükümetinin iç durumuna ilişkin hakimane açıklamaları oturumu önemli duruma getirdi.

Levazım dairesinin örgütlenişindeki yetersizlikler hakkında öne sürülen şikayetleri yanıtlayan, ince-uzun kafalı, eski genç Tory'lerden Herbert, Levazım Dairesi Komutanı General Fielder'i uzun uzadıya övdü. General Fielder, gerçekten de bu görev için biçilmiş kaftandı, çünkü elli yıl kadar önce Demir dükün güvenini kazanmış, onun emri altında yüksek mevkilerde bulunmuştu. Herbert, gazete muhabirlerinin tatsız haberlerinin karşısına, "ordudaki en iyi başsayman subayların" epey renkli olan raporlarını ve bazı Fransız subayların, sat yazılması gerektiği için yazdıkları beğenilerini çıkardı. Kara ordusunun ulaşım araçlarından yoksun olduğuna, Varna ve Devna'dan Tunaya yürümekte olan ordunun, ağırlığını, suyunu ve gereken öteki gereçleri taşımak üzere katıra ya da ata sahip bulunmadığına dair tek sözcük söylemedi. Ordu-

nun, kendisine yiyecek sağlama olanaklarından yoksun olduğuna dair tek sözcük çıkmadı ağzından. Donanma İstanbul'dayken ve birçok tümen yola çıkarılıncaya dek bir levazım subayı atanmadığı gerçeğini yalanlamadı. Lord Raglan'ın, yarı-aç yarı-tok düşmandan sadece bir top atımı uzaklıkta bulunmasına karşın, levazımın yetersizliği nedeniyle bir noktada iki ay süre ile çakılıp kaldığına ve ilerleyemediğine dair söylemiş olduklarına karşı çıkma cesaretini gösteremedi.

Voronzov'un zeki kayınbiraderi ordonatla ilgili şikayetleri de benzer bir biçimde savuşturdu. Kendisinin öne sürdüğü bir noktayı, yani Türkiye'deki orduda sadece altılık topların bulunuşunu yanıtlamak için çok nefes tüketti, ancak orduda tek şahmerdan takımı dahi bulunmadığı gerçeğini inatçı bir sessizlikle geçiştirdi; piyadenin, Eflak ovaları için ordunun en gerekli parçası olan süvarinin desteğinden hemen hemen tümen yoksun bulunduğuna hiç değinmedi; Rus ordusunda her 40.000 kişilik kolorduya 120 top verildiği halde, Varna'daki 40.000 kişilik müttefik kuvvetinde 40 top dahi bulunmadığından hiç söz etmedi.

Voronzov'un kayınbiraderi, hükümetin orduya gerekli araç ve gereçleri sağlamakta gösterdiği ihmale yöneltilen eleştirilere, komutanları, öfkeli bir dille savunarak karşılık verdi. Oysa suçlananlar komutanlar değildi.

Ölümcül kazalara, Fransız birliklerinde görülmeyen, ancak tekeli İngilizlere ait olan ölümcül kazalara gelince, Herbert, ilkin, altıncı süvari birliğinin bir kısmını taşımakta olan bir geminin yangın nedeniyle yitirildiğinin doğru olduğunu, ama "en korkunç ölümü göze alan, ve adamlarının gemiyi terketmesi tavsiyelerine, heyhat ki geç kalınmış oluncaya kadar uymayarak görevi başında ölmüş olan soylu ihtiyar bir adam" olduğunu söyledi. Ahmak avamlılar bu saçma yanıtı alkışladılar. *Tiğér*'ın²²⁸ yitirilmesine gelince, Herbert, bunun kazalar bölümüne ait olduğunu söyledi. Peki "Baltık'taki elem verici yitik (*casualty*) — ha o, o da bizim denizcilerimizin yiğitliğini kanıtladı."

Küçük kafalı adam, daha sonra, "filolarımızın ya da ordularımızın herhangi bir pratik sonuç sağlamadığı" sorusunu yanıtlamaya geçti ve "Rus limanlarının karşı durulamaz biçimde, tümünden ve etkili olarak abluka altına alınmış olmasını" övdü. Bu abluka öylesine etkindi ki, örneğin Sivastopol'dan altı Rus savaş gemisi, topçu ateşi, çarpışma ve engellemeye karşın Odessa'ya ulaşmıştı. Bu abluka o kadar etkindi ki, Baltık ticareti Rusya yoluyla yürütülmeye devam ediyordu, Rus malları Londra'da, savaştan önceki fiyatın pek az üstünde bir fiyatla satılıyordu; Odessa ticareti geçen

yılki ölçüsünde sürmekteydi. Karadenizle Akdenizde adı var kendi yok abluka, sadece günlerle sayılabilecek bir süre önce İngilizlere Bonaparte tarafından zorlanmıştı.

Herbert adlı soylu genç adam, ama İngiltere hükümeti daha başka şeyler de yaptı, diye haykırdı. Hükümet, Rusya'nın, gerekli maddeleri, Karadeniz yoluyla taşımasını engellememiş miydi, denize çıkışlarını tümünden kesmemiş miydi? Unutuyordu ki, hükümet tam dört ay boyunca Tunayı Rusların eline bırakmıştı, Rusların sadece 15.000 kişiyle, Avrupa'nın tahıl ambarları olan Eflak'la Buğdan'ı ele geçirmelerine izin vermişti, Dobruca'nın zengin sürülerini onların eline bırakmıştı ve Türk donanmasının Sinop'ta Rus filolarını temizlemesine engel olmuştu.

Türklerin askeri başarılarında İngilizlerin payı vardı. Çünkü İngilizler Türklerin yedek gücünü oluşturmak suretiyle, onların işgalci orduya karşı, son nefere, son silaha kadar her şeyi kullanmalarına olanak sağlamışlardı. Rusların prensliklerde daha üstün bir ordu toplamayı başaramadıkları süre boyunca İngiltere hükümetinin, Ömer Paşayı, üstünlüğünü ve ilk zaferlerinin meyvelerini kullanmaktan yasakladığını okurlarınıza anımsatmama bilmem gerek var mı?

İngiliz kuvvetleri daha daha ne yaptılar?

"Çerkezistan sahili boyunca bir kaleler dizisi kurmak için Rusya kaç İngiliz lirası harcamıştır? Çerkezleri bağlayan bir zincir olan bütün bu tahkim edilmiş yerler, bir tanesi hariç olmak üzere, kısa bir sefer sonunda bizim ya da müttefiklerimizin elindeydiler."

Voronzov! Voronzov! Dönem başında bu kaleleri almanız salık verildiği zaman, böyle yapmayı reddettiğinizi ve Rusların garnizonlarını Sivastopol'a çekmelerine izin verdiğinizi anımsamıyorum musunuz? Yalnız Rusların bıraktıkları kaleleri aldınız; ne yıktığınız, ne ele geçirdiğiniz, ne saldırdığınız, "tek istisna", asıl, alınması bir değer taşıyan, Rusların elde tutmaya değer gördükleri, sizin de Çerkezistan'la bağlantıyı sağlayabileceğiniz tek kaleydi — Anapa.

İngiltere'nin ne yardımına koştuğu, ne Ömer Paşanın yardım etmesine izin verdiği Silistre'nin görkemli savunmasında, Yüzbaşı Butler adlı genç bir adamın ölmüş olması nedeniyle İngiltere'nin de payı olduğunu söylediği anda Herbert, artık tatsız konuşmasının doruğuna tırmanmıştı. Yaşamakta olduğu için, teğmen Nasmyth'ten, kuşkusuz, sözedilmedi. Ben size söyleyeyim, Yüzbaşı Butler, hükümet onun oraya gönderilmesini reddikten sonra Silistre'ye gitti. bu nedenle Mareşal Herbert'in, onun tutumundan kendine pay çıkarmaya hiç de hakkı yoktur. Teğmen Nasmyth'e gelince o, İngiliz ordugahından zaten çıkarılmak üzere olanlar arasında

bulunuyordu, Silistre'ye de bir gazete muhabiri olarak gitti.

Lord Dudley Stuart, sadece üç kadem su çeken ve bir ya da iki ağır top taşıyan buharlı gemiler sağlamadığını öne sürerek hükümete hücum etmişti. General Herbert'in ardından konuşan Amiral Berkeley, "bu tür teknelerin nasıl yapılacağını, donanmanın denetçisine lütfedip öğretmesini" soylu lordlardan rica etti. Amiralliğin, çok sayıda hücumbot sağlamaksızın Baltık denizi için nasıl bir filo donatabileceği sorusuna yiğit Whig amiralin verdiği yanıt işte buydu. Kahraman Berkeley ve onun bilimden anlayan donanma denetçisi, talimat istiyorlarsa, zavallı şaşkın Dudley Stuart yerine İsveç ve Rus amirallik dairelerine başvursalar daha iyi ederlerdi.

İngiltere'nin savaş girişimlerinin zarif Herbert'le, kahraman Berkeley ağzından savunusunu böylece tamamladıktan sonra şimdi gelelim aynı Berkeley'in boşboğaz açıklamalarına. Bir gece önce Sivastopol balonunu küçük Johnny şişirmişti; bu kez Cronstadt balonu, Berkeley tarafından patlatıldı. Prensliklerdeki davanın hesabını Avusturyalılar tek başlarına göreceklerine göre, "uskurlu teknelerle, Paixhamlarla ve öteki dev yıkıcı güçlerle donatılmış herhangi bir ülkenin şimdiye dek dışarıya yolladığı en müthiş donanma ve ordu"ya hareket alanı kalmıyordu. Baltık filosunun yiğit komutanının yazdığı bir mektuptan yiğit Berkeley şu satırları okudu: "Bu güçlü filoyla herhangi bir şey yapmak benim gücüm çerçevesinde değil; çünkü Cronstadt'a ya da Sveaborg'a saldırmam, kesin yıkım olur." Daha bitmedi. Buncasına güçlü bir filonun neler yapamayacağı noktasında coşan kahraman Berkeley gevezeliğini sürdürdü:

"Zamanının en bilgi sahiplerinden olan Amiral Chads da şöyle yazmaktadır: 'Fener kulesinden iki günlük bir incelemeden ve kaleler ile gemilerin etrafı araştırmasından sonra, kalelerin, gemi topları için fazla sağlam olduğu anlaşılmıştır. Bunlar büyük granit kitlelerden yapılmıştır. Bugünkü yerlerinde gemilere saldırı ise söz konusu olamaz!'"

Napier hakkında kahraman Berkeley şöyle diyerek sözlerini bitirmiştir:

"Ona verilen *carte blanche** ile kendi fikirlerini daha iyi uygulayan başka hiçbir İngiliz subayı yoktur. Buna karşılık ellerinin bağlanması, ona her bakımdan hükümetten çok daha ileri gitme cesaretini vermiştir." — Bomarsund'dan Cronstadt'a ve Cronstadt'dan Bomarsund'a.

Bir Tory olan Kildyard, "tüm yaşamı boyunca böylesine bir

* Açık çek, sınırsız yetki, dilediği gibi davranma. -ç.

boşboğazlık görmemiş olduğunu", Berkeley'in apaçık bir Rus casusu olarak konuştuğunu, Cronstadt hakkındaki bütün kuru gürültüleri Berkeley'in sesini çıkarmamak suretiyle onaylamış olduğunu söyledi. Kahraman Berkeley de Napier'in sadece, herhangi bir kara gücü tarafından desteklenmeksizin beraberindeki gemilerle birlikte halen bulunduğu yer hakkında konuşmuş olduğunu söyleyerek boşboğazlıklarını geri aldı. Napier İngiltere kıyılarından ayrıldığı günden beri, sizlere, çıkartma birliklerine sahip olmaksızın ve İsveç'le ittifak kurmaksızın Baltık'ta hiçbir şey yapılamayacağını birçok kez yineledim durdum. Benim bu görüşümü, bilimsel düşünen bütün asker kişiler paylaşıyor.

Şimdi ise bu dikkate değer tartışmanın son noktasına, Lord John Russell'in cesur açıklamalarına geliyorum. Üç milyon İngiliz liralık ödeneğini aldıktan sonra, yirmi saat önce Disraeli'nin dokunaklı alayları karşısında ne kadar süngüsü düşük idiye o kadar arsızlaştı. "Dünkü açıklamalarımı daha ayrıntılı şekilde anlatmaya hiçbir şekilde gerek görmüyorum" diyerek Aberdeen ile arkadaşları arasında bazı kimselerin yaratmaya çalıştıkları "üzücü anlaşmazlıklar hakkında" ancak şu kadarını söyleyeceğini belirtti:

"Genel savaş önlemleri, mutad olarak hükümet denilen majestelerinin akıl hocaları tarafından adım adım kararlaştırılmış olup, varılan kararlardan parlamentoya ve ülkeye karşı Lord Aberdeen'in arkadaşları, o soylu lord kadar sorumludurlar."

Herhangi bir tehlikeyle karşı karşıya olmamakla birlikte gene de kamaraya şunları söylemeye cesaret etti:

"Eğer biz krallığın yetkili bakanlarıysak, parlamentoyu oturma çağırıp çağırmamak bizim seçimimize bırakılmalıdır; bu kararımıza karşı çıkılırsa, biz artık krallığın yetkili bakanları olmaktan çıkmış oluruz."

İngiltere parlamentosunun pazartesi ve salı günkü oturumlarında hazır bulunduktan sonra, *Neuen Rheinschen Zeitung*'da²²⁹ 1848 yılında, Berlin ve Frankfurt meclislerini, parlamento yaşamının mümkün olan en alt düzeydeki örnekleri diye damgalayarak hata etmiş olduğunu itiraf ederim.

Voronzov'un İngiliz kayınbiraderinin yaptığı açıklamalara, Russell'in *fades** kabadayılıklarının, *The Times*'in kükreten başyazılarının ve *The Times* muhabirinin Varna yakınlarındaki İngiliz ordugahından gönderdiği 13 Temmuz tarihli haberden aşağıdaki alıntıların açıkça karşıt olduğunu görmek, okurlarınıza güvence verir sanırım:

"Avusturyalı bir elçinin, General Brown ile akşam yemeği ye-

* Tatsız, yavan. -ç.

miş olması dolayısıyla, dün akşam, barış ilanının yakın olduğu genel kanısı yaygınlaştı. Bu Avusturyalı elçi Ömer Paşa ile uzun görüşmelerde bulunmuş olduğu Şumnu'dan, Lord Raglan ve Mareşal Aziz Arnaud ile görüşmelerde bulunacağı Varna'ya gitmekte idi. Cambridge dükünün, süvarilerin kasıma doğru ve piyadenin de mayısa doğru ülkeye dönmüş olacaklarını söylediği bildirilmişti. Ne savaş durumunda olduğumuz, ne müttefik ordularının savaşta bulunan bir tarafın durumunda bulundukları, ne de Türkiye'de karaya çıktıktan sonra savaş yürüttükleri açıkça saptanamıyor. Geçit resimlerimiz, teftişlerimiz, ve talim hareketlerimiz, sanki Chobham'da ya da Satory'de* oluyormuş gibi zararsız ve masum bir şekilde yapıyor, bütün kara hareketlarımız sınırlı tutuluyor: önce, Lord Cardigan'ın bir keşif çakışı; ikinci olarak mühendis subayların ve istihkamacıların Silistre'ye ve Rusçuk'a gönderilmesi; üçüncü olarak birkaç Fransız dubacının aynı yöne gönderilmesi, ve dördüncü olarak da sahilden adalara ve oradan da öbür tarafa bir köprü kurmak üzere bir istihkamacı bölük ile 150 denizcinin Rusçuk'a gönderilmesi."

Bir küçük parlamento güldürüsü de çarşamba akşamı oynandı. Geçen cuma günkü oturumda Butt bir yasa önerisi sunmuş, İngiliz yurttaşlarının, Rus hükümet tahvilleri almalarının, belli cezalar çerçevesinde yasaklanmasını önermişti. Bu yasa önerisi, yalnızca şimdiki savaş sırasında Rus hükümetinin çıkaracağı borç tahvillerini kapsamaktaydı. Yasa önerisini hükümete sunmuş değildi, ancak böyle bir öneriye karşı çıkmaya da cesaret edemezdi, çünkü Bonaparte *Moniteur*'de doğru olmayan bir açıklama yayınlatmış, Rus borçlanma tahvillerine para yatırılmasının yasa-dışı sayılması için İngiltere hükümetinin kendisiyle görüş birliğinde olduğunu söylemişti. Bu nedenle Palmerston, Butt'ın yasa önerisini destekledi, ancak *The Economist*'in bilge yazışları müdürü Wilson ile hazine bakanının, kendisine, hiç de nazik olmayan bir biçimde karşı durduklarını gördü. Şimdi, pazartesi günü karma hükümeti savunmuş olan, salı günü konuşmayarak hükümet için gerçek bir başarıyı güven altına alan aynı Palmerston, çarşamba günü, hükümetin "korunmadan yoksun dişi" olma durumunu yeniden elde edebilmek için, bu fırsatı elbette ki kaçırmayacaktı. Resmî bir görevin soğuk zorunluluğu ile, önceki iki akşam boyunca bastırmak zorunda kaldığı yurtsever duyguları sanki kendiliğinden coşup taşmış ve gemlenemez hale gelmiş bir erkek falcı edası ve görünümüyle konuştu. Palmerston:

"Yasa tasarısı, ancak İngiltere uyruklarının Rusya'ya savaşı

* İki İngiliz kasabası. -ç.

sürdürebilme olanaklarını sağlayamayacakları esasını içermektedir. Hazine sekreterinin ileri sürdüğü iddialara göre, vatan hainliği yasalarımızı kaldırmamız gerekiyor. Bu iddialar tümünden saçmadır." dediği zaman, sayın ve aldatılmış beyefendiler tarafından kaçınılmaz olarak alkışlandı.

Bu adamın, yirmidört yıl boyunca, Rus-Hollanda öduncünü İngiltere'nin sırtına yükleyen aynı adam olduğuna ve o öduncün ana parasıyla faizini ödemeye, böylece Rusya'ya "savaşı sürdürmesini sağlayacak parayı" vermeye devam eden bir hükümetin en etkin üyesi olduğuna dikkat edin.

New-York Daily Tribune

n° 4152, 9 Ağustos 1854

KARL MARX

ŞU CANSIKICI SAVAŞ

(PARÇA)

Küçük bir Türk birliğinin, iki tabur askerin, Turtakan yakınında, Oltenitza önlerinde Tunayı geçmeyi başarmasından, orada tahkimat yapmasından ve kendisine saldırıya girişen Rusları, ufak bir karşılaşmada ruh dolu bir tutumla püskürtmesinden, savaşın ilk karşılaşması olduğu için bu olayın Oltenitza Savaşı adını almasından bu yana, hemen hemen oniki aya yakın bir süre geçti. Orada Türkler, Ruslara karşı tek başlarındaydılar; arkalarında yedek kuvvet olarak İngiliz ya da Fransız birlikleri yoktu, müttefik donanmasından da herhangi bir destek bekleyemezlerdi. Ancak gene de nehrin Eflak yakasında, Oltenitza'da iki hafta, Kalafat'ta ise bütün bir kış boyu kaldılar.

Ondan sonra İngiltere ve Fransa, Rusya'ya savaş ilan etti; kuşku uyandırıcı nitelikte olmakla birlikte, çeşitli gelişmeler oldu. Baltık filosu, Karadeniz filosu ve hemen hemen 100.000'e yakın İngiliz ve Fransız askerinden oluşan bir kara ordusu, Türklere yardım etmek, ya da onların yararına bir sapıntı sağlamak üzere orada bulunuyorlar. Bütün bunlar, Oltenitza olayının, biraz daha geniş çapta, ama geçen yılıkinden daha az başarılı olarak yinelenmesinden başka bir sonuç vermiyor.

Ruslar Silistre'yi kuşattılar. Kuşatmayı aptalca, ama kahramanca sürdürdüler. Gece-gündüz durmaksızın yenildiler. Yenilgiye uğramaları, daha üstün bir teknikten, ya da *The Times*'ın Silistre'yi kurtardıklarını söylediği, orada hazır bulunan iki İngiliz su-

bay, yüzbaşı Butler'la teğmen Nasmyth yüzünden değildi. Rusları yenen şey, Türklerin, bir kale ya da hisarın ne zaman savunulamaz hale geldiğini bilmemeleri ve düşmanın gözdikmiş görüldüğü her köstebek tümseğine, her toprak karışına inatla tutunmalarıydı. Bunun yanı sıra Ruslar, kendi generallerinin ahmaklığından, hummadan ve koleradan ötürü de yenildiler; son olarak, sol kanatlarını tehdit eden bir müttefik ordunun ve sağ kanatlarını tehdit eden bir Avusturya ordusunun yarattığı manevi etkiden ötürü yenildiler. Savaş başladığı zaman, Rus ordusunun, hiçbir zaman düzenli bir kuşatma uygulayamamış olduğunu belirtmiştik. Silistre, bu alanda hiç ilerlememiş olduklarını gösterdi. Evet, yenildiler; düşünülebilecek en onur kırıcı bir durumla karargahlarını toplayıp gittiler; tamamlanmamış bir kaleyi kuşatmaktan vazgeçmek zorunda kaldıkları zaman, üstelik herhangi bir birlik kalenin yardımına gelmiş değildi ve mevsim çok lehteydi. Böylesi bir olay yüzyılda bir olur; Ruslar sonbaharda ne yapmayı denerlerse denesinler, hareketi, hem de onur kırıcı biçimde yitirmişlerdir.

Ama bir de madalyonun öteki yüzüne bakalım. Silistre kurtulmuş bulunuyor. Ruslar Tunanın sol yakasına çekiliyorlar. Hatta Dobruca'yı boşaltmaya hazırlanıyorlar ve bunu aşamalı olarak gerçekleştiriyorlar. Hirsova'yla Maçin boşaltılmıştır. Rusların, fetihlerini değil, kendi topraklarını savunmak için güveniyor göründükleri hat, Seret nehridir. "Görevini yaparken" herkes gibi dilini tutabilen ya da yalan söyleyebilen Ömer Paşa, bu oyunbaz yaşlı Hırvat, derhal biri Dobruca'ya, öteki Rusçuk'a iki birlik göndererek, Rusların iki kanadını bağlamış bulunuyor. O sıralarda daha iyi manevra olasılıkları vardı, ancak zavallı, yaşlı Ömer, anlaşılan Türklerle müttefikleri bizden daha iyi biliyor. Doğru askerî hareket, Dobruca'ya ya da Kalaraş üzerinden düşmanın ikmal yollarına yürümek olabilirdi. Ancak bütün olup-bitenleri gördükten sonra, Ömer'i, iyi bir fırsatı kaçırdı diye suçlayamayız. Bildiğimize göre, ordusunda bakım iyi değil —nerdeyse hiçbir şey sağlanmıyor— bu nedenle, üssünden uzaklaşmayı ya da yeni hareket cepheleri açmayı gerektirebilecek ivedi girişimlerde bulunamaz. Bu girişimler, yeterli bir kuvvet tarafından gerçekleştirildiği zaman, sonucu kararlaştırmacı etkinlikte olabilirler, ama bunlar, ancak karnını doyurabilen ve kıraç bir topraktan geçmek zorunda bulunan bir ordunun yapabileceği şeyler değildir. Ömer Paşanın, müttefik generallerden yardım istemek üzere Varna'ya gittiğini biliyoruz. Ancak, o sıralarda orada, Tunadan dört yürüyüş günü uzaklıkta, ellerinde 75.000 mükemmel asker bulunan müttefik generaller —ne Aziz Arnaud, ne Raglan— düşmanla karşılaşabile-

cekleri yere gitmeyi uygun görmediler. Bu nedenle Ömer yaptığından daha fazlasını yapamazdı. 25.000 askerini Dobruca üzerine yolladı, ordusunun geri kalan kısmıyla Rusçak'a yürüdü. Tuna aşılınca kadar askerleri adadan adaya geçtiler, sonra birdenbire sola doğru yürüyüşe geçerek gerideki Giurgevo'yu aldılar, Rusları, orayı terketmek zorunda bıraktılar. Ertesi gün Giurgevo'nun kuzeyindeki bazı tepelerde Ruslar yığınak yaptılar, ancak Türkler Ruslara saldırdı. Kanlı bir çarpışma oldu. İlk vurulan olmak için birbirleriyle yarışan ve bu yarışta nadiren başarı gösteren bir sıra İngiliz subayı için dikkate değer bir savaştı. Hepsi kendi payına düşen kurşunu yedi, ama bu, kimsenin yararına değildi. Çünkü, bir İngiliz subayın vurulduğunu görmenin, bir Türk askerini yenilmezlik noktasına getirecek ölçüde alevlendirebileceğini düşünmek zaten ahmakçaydı. ancak, o noktada salt bir ileri karakol bulunduran Ruslar —bir tugay, Kolyvan'la Tomsk'tan birer alay— yenildiler ve Türkler, Tunanın Eflak yakası topraklarına ayaklarını sağlamca basmış oldular. Türkler derhal bölgeyi tahkime koyuldular. İngiliz istihkamcılar onlarla beraberdi, Kalafat'ta olduğu gibi, çok iyi bir iş başardılar. Kuşkusuz mükemmel bir mevzi hazırlamaktaydılar. Ne var ki, sadece bu kadar ilerlemelerine izin verildi, daha fazla değil. Avusturya'nın, sekiz aydan beri, bağımsız adam rolünü oynayan imparatoru, derhal müdahale etti. Prenslikler, onun askerleri için bir yemlik olarak vaadedilmişti, o da bu toprakları alma niyetindeydi. Orada Türklerin ne işi vardı? Yeniden Bulgaristan'a dönmeliydiler. Ve Türk birliklerinin, Tunanın sol kanadından çekilmeleri, "oradaki tüm toprak parçalarını" Avusturya askerlerinin müşfik merhametine bırakmaları için İstanbul'dan buyruk çıktı. Diploması, stratejiden önce gelir. Ne olursa olsun, Avusturyalılar, sınırın ötesinde birkaç yarda toprağı işgal ederek kendi sınırlarını koruyacaklardır; böylesine önemli bir amaç için, savaşın gerekleri bile bir yana konmalıdır. Bundan başka Ömer Paşa, Avusturyalı bir asker kaçığı değil mi? Avusturya hiçbir zaman unutmaz. Onun Karadağ'da muzaffer yükselişini Avusturya önledi; döneğin, meşru hükümdarına karşı sadakat bağlarından henüz kurtulamamış olduğunu iyice anlaması için, Avusturya Karadağ'da yaptığını, şimdi yineliyor.

Harekatın bugünkü aşamasında askeri ayrıntılara girmek kesinlikle yararsız bir iş olur. Harekat, pek az taktik önem taşıyor. Çünkü girişimler, düpedüz, cepheden açık saldırılar şeklindedir. Her iki yanda da birliklerin hareketini, stratejik nedenlerden çok diplomatik nedenler yönetiyor. Büyük bir olasılıkla, herhangi bir önemli girişimde bulunulmaksızın kampanyanın kapandığına

tanık olacağız. Çünkü Tunada, büyük bir saldırı için herhangi bir hazırlık görülüyor. Kendisinden çok fazla sözedilen Sivastopol'un alınmasına gelince, ola ki, hareketin başlaması, mevsim epey ilerleyinceye kadar geciktirilecek, sonra da mevsim ilerledi diye ertelemecektir.

Öyle görünüyor ki, Avrupa'da muhafazakar eğilim taşıyanlar, bu sürgit uzayan Doğu Sorununu düşündükleri zaman, o eğilimlerinden dönmelidirler. Bu küçük olayı çözümleme gücünde olmayan, son altmış yıldan beri yeteneksizlikle hükümlü bir Avrupa. Hepsi, Fransa'sı, İngiltere'si, Rusya'sı gerçekte savaşa giriyorlar. Savaşı altı aydır sürdürüyorlar, ama bir yanlışlık ya da beceriksizlik olmadıkça, birbirleriyle vuruşmaya girmiyorlar. İşte, yaşlı Wellington'ın en son askeri sekreteriyle Fransa'nın bir mareşali (gerçi en büyük kahramanlıklarını Londra'nın rehin karşılığı para veren tefeci dükkanlarında göstermiştir) tarafından komuta edilen 80.000 ya da 90.000 kişilik bir müttefik kevveti Varna'da. Ama Fransızlar hiçbir şey yapmıyorlar, İngilizler de mümkün olan ivedilikle onlara yardım ediyorlar. Kuşkusuz böyle bir davranışın pek de onurlu bir iş olmadığını düşünebilecekleri için, filolar, iki ordu-dan hangisinin daha edepi bir *dolce far niente** içinde olduğunu görmek için, Baltık'ın dış limanlarına geliyor. Üstelik müttefikler şu ana kadar, aslında Türklerin belbağlamış olduğu erzakı yiyorlar ve Varna'da son iki aydan beri günlerini tembellikle geçiriyorlar, ama gene de göreve elverişli durumda değiller. Eğer gerekseydi, Silistre'yi gelecek yılın mayıs ayı ortalarına doğru kurtarabilirlerdi. Cezayir'i fetheden ve savaşın kurallarıyla uygulanışını, en güç savaş alanlarından birinde öğrenen askerler,²³⁰ İndüs'ün kum tepelerinde Hindistan'ın Sikh'leriyle²³¹ ya da Güney Afrika'nın yırtıcı çalılıklarında Kaffir'lerle çarpışan birlikler, Bulgaristan'dan çok daha vahşi topraklarda savaşan bu askerler, şimdi, hatta tahıl bile ihraç eden bir ülkede hiçbir işe yaramaz halde çaresiz, yararsız oturuyorlar!

Ne var ki, müttefikler girişimlerinde böylesine sefillerse, Ruslar da öyle. Hazırlanmak için bol bol zamanları vardı. Başından beri nasıl bir direnişle karşılaşacaklarını bildikleri için, yapabildikleri her şeyi yaptılar. Ama buna karşın neye muktedir olabildiler? Hiçbir şeye. Üzerinde çekişilen topraklardan bir karışını olsun Türklerin elinden koparamadılar; Kalafat'ı alamadılar; Türkleri tek karşılaşmada olsun yenemediler. Ama Münnich ve Suvarof'un komutasında Dondon Dinyestere kadar Karadeniz kıyısını fetheden de aynı Ruslar. Ne var ki, Schilders bir Münnich değil, Paske-

* Tatlı gevşeklik. —ç.

viç bir Suvarof değil. Gerçi Rus askeri, falakaya bütün öteki askerlerden çok daha dayanıklıdır, ama iş alışkanlık haline getirilen geri çekilmelere geldi mi, o da bütün başka askerler gibi metanetini yitiriveriyor.

Gerçek şu ki, muhafazakar Avrupa —"düzenin, mülkiyetin, ailenin ve dinin" Avrupa'sı— monarkların, feodal beylerin, para babalarının —değişik ülkelerde ne türlü çeşitlenirlerse çeşitlensinler— Avrupa'sı, bir kez daha aşırı yetersizliğini ortaya koyuyor. Avrupa çürümüş olabilir, ama bir savaşın, sağlam öğeleri ayağa kaldırması gerekir; bir savaşın içsel bir enerjiyi ortaya dökmesi gerekir; inanılmalıdır ki, ikiyüzelli milyon insanın içinde, hiç değilse dürüstçe bir tek mücadeleye girişmeyi sağlayacak kadar yürekli kişi vardır, böyle bir mücadelede her iki taraf da, savaş alanında kuvvetin ve ruhun kazandığı bir onursallık derebilir. Ama hayır; yürekli, güç dövüşülmüş bir savaş verme yeteneğini gösteremeyen sadece orta sınıfların İngiltere'siyle Bonaparte'ların Fransa'sı değil, ama Rusya bile, cesaret kırıcı ve imansız uygarlık hastalığına en az bulaşmış bu Avrupa ülkesi de sözünü ettiğim türden bir şey yapabilecek durumda değil. Türkler ani saldırı hareketlerine girişmeye ve savunmada inatçı bir direniş göstermeye yatkındırlar, ancak büyük ordularla geniş ortak manevralara yatkın değiller. Böylece her şey bir aciz derecesine ve tarafların birbirinden beklediği, zayıflığın karşılıklı olarak itiraf edilmesine indirgenmiş oluyor. Şimdiki hükümetlerle bu Doğu Savaşı otuz yıl bile sürebilir, ama gene de sonuçlanmaz.

Yaklaşık olarak 29 Temmuz-1 Ağustos 1854'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 4159, 17 Ağustos 1854

Başyazı

RUSYA'NIN GERİ ÇEKİLMESİ — DANİMARKA

Londra, Salı, 8 Ağustos 1854

Geçen ayın 28'inde Prens Gorçakov ordusunun merkez birlikleriyle, Kalugereni'den altı mil kadar uzakta Fokçani *en route*,* Slava köyünden geçti, köyde bir gün kaldı, ertesi gün ayın 29'unda yoluna devam etti. General Soimonov'un komutasındaki öncü kuvvetler, 10'uncu piyade tümeninden sekiz taburla Tomsk ve Kolyvan *chasseur*** alaylarını ve imparatorluk veliahtı Grand Dükün hafif süvari alayını kapsıyor. Bu öncü kuvvet, bu ayın 1'inde Ureşti ve Herescyani'de Jalomnitza ırmağını geçecekti. Her iki noktada köprü kurulmuştu. Birliklerin Fokçani'ye ay ortalarında varması bekleniyor.

Türk ordusu üç koldan ilerliyor. Merkez, 29 Temmuzda Kalugereni'deydi; ayın 30'unda bu kuvvetin öncü koluna bağlı bazı küçük birlikler, Bükreş'ten iki mil uzaklıkta Glina'da görüldüler. Ömer Paşanın, karargahını 1 Ağustosta Bükreş'te kurması bekleniyordu. Sağ kanat kuvvetler Arciş boyunca Oltenitza'dan Bükreş yönünde yürümekteydiler. Geçen ayın 28'inde Mogina'da olan sol kanat birlikler ise Slatina-Bükreş yolunu tutacaktı.

Moniteur de l'Armee gazetesi şunları yazmaktadır: "Rus ordusunun geri çekiliş hareketi, politik olmaktan çok stratejik bir niteliktedir. Rus generali için bunun yararı, Dobruca'da uğradıkları ve

* Yolunda. —ç.

** Avcı, hafif piyade askeri. —ç.

Tumanın sol sahilinde Türkler tarafından onlara çektilirilmiş zararları gidermek amacıyla nefes almaları için kıtalarını daha iyi bir mevzide toparlamaktan olmaktadır. İkmal merkezine daha yakın olacak ve bu arada ayrıca geçen yıl alınmış bölgenin önemli bir bölümünü de işgal altında tutacaktır. Ve son olarak da üstün kuvvetler için bile tehlikeli olan bir mevzi sağlamış olacaktır."

26 Temmuzda Baron Budberg, Eflaklılara aşağıdaki bildiriği açıklamıştır:

"Bütün Rusların çarı, Polonya kralı, Buğdan ve Eflak prensliklerinin koruyucusu, Rum ortodoks dinini kabul eden herkesin koruyucusu, çar kıtalarını kısa bir süre için sağlıklı Tuna bölgelerinden geri çekerek daha sağlıklı dağlarda konaklatmaya karar vermiştir. Kısa görüşlü düşman ondan korktuğumuz için geri çekildiğimizi sanarak geri çekilme esnasında kıtalarımıza saldırmıştır. Ama Başkomutan Prens Gorçakov düşmanın geri püskürtülmesini daha henüz emretmişti ki, düşman, yiğit askerlerimizin topladıkları silahlarını ve mühimmatını da bırakarak yüzkızartıcı şekilde kaçmıştır. Mevsimlerin daha elverişli olduğu zaman, teçhiz edilmiş olarak geri dönerek, sizi, temelli olarak barbar Türklerin elinden kurtaracağız; düşman, bizim ondan kaçmış olduğumuzu sanmamalıdır."

Rusların 1853 yılında aynı ayda, yani temmuzda, Eflak'ı işgal etmek için zamanı elverişsiz bulmamış oldukları dikkate değer.

Bir Alman gazetesinde yayınlanmış olan, Kalas'tan yazılmış bir mektupta şöyle denmektedir: "Bulgar ailelerinin Dobruca'dan göçleri durmadan sürüyor. 1.000 kadar aile 150.000 sığırla Ren yakınında sınırı geçmiştir."

Bir Türk öç almasının tehlikesi bahanesiyle, Rusların uyguladıkları bu "gönüllü göç", nitelik bakımından Avusturya'nın "gönüllü borçlanma"sına benziyordu. *Morning Chronicle* gazetesinin Viyana muhabirinin bildirdiğine göre, aynı aileler, "Buğdan tahkimatında çalışmaya zorunlu olduklarının farkına varınca evlerine dönmek istiyorlardı, ama Kazaklar tarafından Fokçani'ye doğru yollarına devam etmeye zorlanıyorlardı, ve şimdi orada çukur kazmaktadırlar."

Danimarka hükümeti, Batılı devletlere, kış boyunca kuvvetlerini Baltık'ta tutma olanağını sağlayacak olan çıkarma yeri vermeyi ve limanlarını açmayı inatla reddediyor. Ancak bu hükümetin, kendi patronuna, Rus imparatoruna karşı saf tutan Batılı devletlere karşı nefretini ortaya koyduğu tek olay bu değil. Bu hükümet, uzun süredir tasarladığı *coup d'état*'yı, tümünden Rusya'nın yararına olan bu girişimini de Batılı devletlerin filoları ve ordularının gözü

önünde yapmaktan çekinmemiştir. 26 Temmuzda Kopenhag'da "Danimarka Monarşisinin Genel İşleri Hakkında Anayasa" başlıklı bir belge yayınlandı. Ne gariptir ki, İngiliz basını bu belgeyle pek ilgilenmedi. O nedenle sizlere, bu yeni Danimarka Anayasasının önemlice noktalarını bildiriyorum.

Monarşinin genel işleri, açık-seçik tanımlanmamıştır. Ancak monarşinin herhangi bir parçasıyla ilişkin her şey, monarşinin genel işleri arasındadır. Monarşinin genel işlerinden Rigsrad* sorumlu olacaktır. Rigsrad şimdilik, salt kral tarafından atanan kişilerden oluşacaktır. Gelecekteki Rigsrad'ların ise *bir kesimi* seçimle gelecektir. Rigsrad elli üyeden oluşacak, bunların yirmisini kral atayacaktır. Rigsrad, dönem süresi kralın kararlarıyla saptanmak üzere, en azından iki yılda bir toplantıya çağrılacaktır. Toplantılar Kopenhag'da yapılacaktır, ancak kral dilerse Rigsrad'ı başka yere de aktarabilecektir. Rigsrad'ın görüşmeleri, kralın seçeceği bir başkan tarafından yönetilecektir. Görüşmeler kapalı olacaktır.

Aynı tarihli bir kral fermanı, Rigsrad'ı, 1 Eylül 1854'te toplantıya çağırıyor, bir başka ferman da Rigsrad'a atananları belirtiyor — hepsi saraylılar, yüksek memurlar ve Danebrog şövalyeleri.

Bu yeni *coup d'état* ile elde edilen bellibaşlı kazançlar, temel yasanın ve Danimarka'nın temsili kurumlarının kaldırılması ve kral ile hükümete, dilediği kadar parayı kolaylıkla sağlayacak yeni bir makine yaratılmasıdır.

New-York Daily Tribune
n° 4162, 21 Ağustos 1854

KARL MARX

* İmparatorluk konseyi. —ç.

BOŞALTMA

(PARÇA)

Londra, Cuma, 11 Ağustos 1854

Dünkü *Moniteur* gazetesi şu haberi vermektedir: "Viyana'daki Rus elçisi, Çar Nikola'nın Eflak ile Buğdan'ın tamamen boşaltılmasını emretmiş olduğunu Avusturya hükümetine bildirmiştir. Bu açıklamaya karşın, bu ayın 8'inde Kont Buol, Baron de Bourqueney ve Lord Westmoreland Kont Buol, Baron de Bourqueney ve Lord Westmoreland ile nota değiş-tokuşunda bulunmuştur, ve bunlara göre gerek Avusturya, gerek Fransa ve İngiltere'nin, Rusya'dan, Avrupa'nın dinginliğini bozan karmaşıklığın yeniden yaratılmaması konusunda *güvence* alınması gerektiği düşüncesinde oldukları belirtilmiştir. Avusturya, genel barış yeniden kurulmadan ya da bu *güvenceler* sağlanmadan, St. Petersburg hükümeti ile hiçbir işlemde bulunmamayı taahhüt etmektedir."

Bu güvencelerin nasıl bir şey olduğu bugünkü *The Times* gazetesinden anlaşılabilir. Önce, prensliklerin boşaltılması; ikinci olarak, Rus koruyuculuğu yerine, genel bir Avrupalı koruyuculuğunun kurulması; üçüncü olarak da "deniz boğazları hakkındaki antlaşmanın yeniden gözden geçirilmesi, ve Rusya'nın donanma üstünlüğünü, bu donanmayı gerek Türkiye'nin varlığı için, gerek Karadeniz sularında ve Tunanin ağzında daha az tehlikeli duruma getirecek önlemlerin uygulanması."

Moniteur'ün ifadesini, Lordlar Kamarasının dünkü oturumunda yaptığı açıklamalarla Lord Clarendon, tüm olarak doğruladı.

Başka kaynaklardan öğrendiğimize göre de, Rus karargahı, Buseo'ya taşındı, dört Rus alayı Prut'u geçti, bunun üzerine Avusturya hükümeti de, Galıçya ve Transilvanya sınırlarında *en échelon* mevzilenmiş olan birliklerin birçok başka birlik tarafından takviyesine ilişkin buyruğunu geri aldı.

Savaş tarihinde, Rus ordularının prenslikleri boşaltması olayından daha garip ve merak uyandırıcı bir başka olay herhalde pek azdır. Gerçek şu ki, bu boşaltma girişimi, herhangi bir stratejik görüş açısından değil, ancak diplomasi açısından açıklanabilir. *The Tribune*'de belirtildiği üzere, daha önce Avusturya ile Rusya arasında bir plan düzenlenmişti. Bu plana göre, Silistre'nin ele geçirilmesiyle çarın onuru kurtarılır kurtarılmaz, Avusturya, prenslikleri işgal edecekti. Bir başka madde, Rusya'nın yenilmesi durumunda da Avusturya'nın prenslikleri işgal etmesini öngörüyordu. Bununla aynı doğrultuda olmak üzere, Ruslar Silistre kuşatmasını kaldırmadan bir gün önce, Türkiye ile Avusturya arasında, Avusturya'ya, Eflak'a girme hakkını veren bir antlaşma imzalandı.²³² Bu antlaşmanın üç amacı vardı: Prenslikleri Türkiye'ye bırakmak, "Avusturya'nın sınırları çevresinde devrim belasına karşı bir kordon çekmek", son olarak da Rus ordusunun çekilişini güven altına almak. Lord Clarendon'ın itiraflarından, herhangi bir yanılgıya düşmeksizin çıkarabileceğimiz üzere, bu antlaşmayı Babıâliye Lord Stratford de Redcliffe zorlamıştı — Divan da antlaşmayla aynı anda bir buyrultu çıkarmış, Rusların izlenerek rahatsız edilmeksizin çekilmelerine olanak verilmesini bildirmişti. İşte bu nedenlerle, Rusların Tunadan ivedi çekilişi, eğer Rusya'yla Avusturya arasında buna dair bir anlaşma yoksa, açıklamasız kalıyor. Avusturyalılar kendi birliklerinin Eflak'a giriş tarihi olarak 3 Temmuz kararlaştırmışlardı. Bu erteleme nereden geliyor? Babıâlidən ödün üstüne ödün koparıyorlardı: Birincisi, Eflak'taki hükümetin kuruluşuyla, ikincisi, Türklerin kendi eyaletlerinin dışında tutulmasıyla ilgili ödümler. Sonunda da, Avusturyalılar, Eflak'a girişlerinin bir savaş ilanını kapsamayacağını belirttiler. Lord Clarendon şöyle diyor:

"Haziran sonuna doğru Rusların Eflak'ı boşaltmak üzere oldukları sırada, Avusturya hükümeti, General Hess'in emrindeki bir subayı, müttefiklerin komutanlarına göndererek, bunlara, Avusturya hükümetinin sultan adına Eflak'ın bir bölümünü işgal ederek, orada, onun egemenliğini kurmak niyetinde olduğunu bildirmiştir; ancak bu hareket savaştan bir devlet sıfatıyla yapılmayacakmış, *çünkü* Avusturya, Rusya ile savaş durumunda değilmiş ve Rusya'ya yöneltilmiş haklı isteklere hiçbir yanıt almamış bulun-

makta imiş."

Avusturya'nın bu ahmakça içtenliği başağrısı yarattı, yeni bir erteleme zorunluluğu böylece ortaya çıktı. Sonra Avusturya'nın Tunada genişlemesinden kıskançlık duyan Prusya'nın protestosu sükun etti. Bu iki devletin, Rusya'nın aleti olmaları, onların birbirini kıskanmasına engel değildir. Gerçekten de, 1850'deki "patates savaşı"²³³ buna çok güzel bir örnektir. Eğer Urquhart, o yılın Varşova protokolünü incelemiş olsaydı, birdenbire, Prusya'yı, Rusya'ya karşı Avrupa'nın siperi olarak desteklemek gibi Don Kişotça bir fikre takılıp tökezlemezdi.

Avusturya'nın fırsatı kaçırmakta olduğunu gören Ruslar, çekilmekteyken geri döndüler ve yeniden Tunaya doğru ilerlediler. Avusturya girmeden önce, kendileri Eflak'ı boşaltmış olsalardı, prensliklere daha sonra yeniden girme bahaneleri elden gitmiş olacaktı. Ancak bu arada, —*The Times*'in deyişiyle— Rusların tam çekilme halinde olduklarını "hayal eden" Rusçuk'taki Türk general, Giurgevo üzerine yürüdü ve Rusları öylesine bir yenilgiye uğrattı ki, onların, Tunadaki hattı yeniden tutmalarını olanaksız hale getirdi. Bu yenilgi karşısında Ruslar geri çekilme konusunu ciddi olarak düşünmek zorunda kaldılar. Rusların geri çekilme önerisine sarılmalarının nedeni, Türkiye'nin görünürdeki nüttefiklerinin, artık hareketsiz duramayacaklarının ve İngiltere hükümetinin, orduyla kamuoyunun eğilimine uyarak, kendilerine karşı bazı girişimlere zorlanacağını anlaşılmıştı. Prensliklerden çekilerek Besarabya ile Kırım'daki savunma güçlerini artırdılar. Bir telgraf haberinden öğrendiğimize göre Besarabya ve Khereson'daki Rus alayları, mümkün olan ivedilikle Kırım'a aktarılıyorlar, onların yerini almak üzere de Buğdan'daki birlikler gönderiliyor.

Bu arada Türklerin kendi olanaklarını geliştirmekte yavaş davranmayacakları da açıktı. Gerçekten de İskender bey komutasındaki öncü kuvvetler bu ayın 6'sında Bükreş'e girdi. Türk birliklerinin generali de, 1853'te Rus birliklerinin Eflak'ın başkentine girişinin yıldönümü gününde başkenti temsil eden bir kurulu kabul etti.

Böylece Avusturyalılar fırsatı bir kez daha kaçırdılar ve Eflak'a girmiş gibi görünmeleri olanağı da ellerinden çıkmış oldu. Böyle bir sırada Eflak'a girmeleri, Avusturyalıları, Türklerle kesinlikle karşı karşıya getirir, çatıştırdı. Bu nedenle Avusturya gazeteleri, Türklerin Bükreş'e yürümelerini, antlaşmanın çiğnenmesi olarak niteleyip kınarken, hükümet yanlısı İngiliz gazeteleri de, çok iyi hazırlanmış bir dolabı önemsemekte gösterdikleri budalalık ve yavaşlıktan ötürü Avusturyalıları suçluyorlar. Örneğin *The times*'-

in perşembe günkü sayısında Şunları okuyoruz:

"İhmali yüzünden Avusturya, prensliklerde sağlayabileceği yararları yitirmiŐtir. Ömer Paşa bu olaydan yararlanarak geri çekilen düşmanın arkasına düşmüştür. Şimdi Eflak önemli bir ölçüde sultanın kıtaları tarafından işgal edilmiş durumdadır. Orsova'dan Kalas'a kadar Tuna onların elindedir, egemenlik hakkı ile ordusunun cesareti sayesinde elinde bulundurduğu bir ilden Türk komutanını vazgeçirmek üzere yabancı bir devletin herhangi bir istekte bulunabileceğini varsaymak için hiçbir neden yoktur."

Şimdi Avusturyalıları kala kala Buğdan'ı işgal etmek kalıyor.

İstanbul'dan gelen 30 Temmuz tarihli haberlerin hemen hepsinde, özellikle, Kırım'a yapılması tasarlanan seferden sözediliyor. Anapa'dan Sivastopol'a kadar olan kıyıları *incelemek*  zere, Amiral Bruat'nın komutasında ve General Brown'la Canrobert'in eşliğinde Temmuzun 21'inde Bal ıktan yola çıkan yirmi gemilik bir filo 27 Temmuzda geri döndü. Canrobert'le Brown, görevlerinin sonucunu Aziz Arnaud ile Lord Raglan'a bildirmek üzere, döner dönmez Varna'ya gittiler. İngiliz-Fransız birlikleri, gemilere değişik limanlarda bindirilmelerini kolaylaştırmak üzere, Varna'dan Köstence'ye aktarıldılar. Askerlerin, 29 ya da 30 Temmuz günü gemilere bindirilmiŐ olması gerekir. Bu arada Türk donanması karadenize girmiş bulunuyor. İngiliz-Fransız deniz kuvvetlerinin de Varna bölgesinde toplanmış olması gerekiyor. Bu ayın 1'inde Varna bölgesinde birçok tekne toplanmıştı. Bu birliklerin gideceği yer konusunda *Gazette du Midi* Şu haberi veriyor:

"Bazı kimseler, içinde yaklaşık 20.000 kişinin bulunduğu ve Abazalar, Çerkezler ve Kırım arasında bağlantı sağlayarak derhal zaptedilecek olan Anapa ile yakınındaki kaleden s zetmektedirler; böyle bir durumda Çerkezler hiçbir güçlük çekmeden Kırım  zerine yapılacak bir saldırıya katılabilirler. Bazı başka raporlara göre de, saldırının, Şu anda yaklaşık 40.000 kişilik bir garnizonu bulunan, ve orada kıŐlak kurmak ve bir yandan Besarabya'yı, öte yandan da Kırım'ı tehdit etmek üzere müttefik kıtalarınca işgal edilecek olan Odessa'ya yöneltmek niyeti vardır.    nc  bir söylentiye göre de, saldırı noktası, Rus ordusunun cephaneliğinin bulunduğu Nikolayev olacaktır. Bu yer, doğuda Dinyeper ve batıda Bug tarafından oluşturulan   geni kapsamaktadır."

Ruslar, Dobruca'yı tamamen boşaltmış bulunuyorlar. Şimdi bu toprakları 36.000 Türk ve Fransız işgal ediyor. Türkler Babadağ'dalar, Tul a'ya saldırmalarının emredildiği bildiriliyor. Fransızlar da Kalas'a saldıracaklar.

Tunanın Sulina ağzında, Ruslar tarafından kurulmuş olan ve

bir bölümü boşaltılan küçük kasabanın, 16 Temmuz günü İngiliz gemileri *Spitfire* ve *Vesuvius* tarafından tümünden yıkıldığı, deniz feneriyle kilise dışındaki bütün yapıların yerlebir edildiği bildiriliyor.

Beyaz Denizde ise İngilizler, Onega kıyısında karaya çıkarma yaparak bir köyü yıkmış bulunuyorlar.

Karadenizdeki Vladimir olayı²³⁴ üzerinde *The Times* gazetesi Amiral Dundas'a sert bir saldırıda bulundu. Bu saldırıya *The Herald*'ın yanıtı şöyle:

"Sir Charles Napier, Sweaborg donanmasının tedirgin edilmeden Baltık denizindeki demirleme yerine gitmesini hoşgörebilir, Hangöudd'un iyi tahkim edilerek etkisiz şekilde bombalanmasına, şamandıraların kaldırılmasına ve bunun sonucu olarak gemilerin karaya oturmalarına izin verebilir, ama bütün bunlara karşın *The Times* gazetesi, hiçbir şey söylememiştir. Amiral Dundas oldu mu, iş tamamen başka oluyor."

Bu ayın 9'unda Paris'ten gelen haberlerden öğrendiğimize göre, Fransızlar, Doğu ordusuna 50.000 kişi daha ekliyorlar. Savaş hiçbir işe yaramasa bile, en azından Fransa'nın, dekabrist ordusundan kurtulmasını sağlayacak.

New-York Daily Tribune
n° 4166, 25 Ağustos 1854

KARL MARX

SIRBİSTAN — İNGİLTERE, FRANSA
VE İSTANBUL
(PARÇA)

Londra, Salı, 15 Ağustos 1854

1 Ağustos Sırbistan hükümeti, Babıâlinin talimatına verilmesini önerdiği yanıtı bir ulakla Brestovac'a, Prens Aleksandır'a gönderdi. Yanıt, prens tarafından imzalanarak, derhal İstanbul'a yollandı. Bu yanıt, gösterdiği birçok tehlike nedeniyle, silahsızlanmanın olanak-dışı olduğunu öne sürüyor, ancak Avusturya'nın arzusuna ve Babıâlinin buyruğuna uyarak askeri tatbikatın durdurulmuş olduğunu bildiriyor. Belgrad Valisi İzzet Paşa, kendi dileği üzerine geri alındı. Yerine kimin atanacağı henüz bilinmiyor.

Bükreş'i onbin Türkün işgal ettiği söyleniyor. Ancak aynı zamanda, bugünkü *Moniteur*'de okuduğumuz bir habere göre, Avusturya bir kolordusunu prensliklere göndermek için, Albay Kalik'in yazdığı mektuba Ömer Paşanın yanıtını bekliyor. Kont Buol, Prens Gorçakov'un, Rus birliklerinin prensliklerden ayrılmakta olduğuna dair bildirisini aldığı zaman, "Avusturya birliklerinin prenslikleri işgal edeceği, ancak bunun Rusya'ya karşı düşmanca bir davranış anlamına alınmaması gerektiği" yanıtını vermişti.

Doğu Sorunu, parlamentonun 1853 tatilinde hangi noktada idiye, aynı parlamentonun 1854 tatilinde de gene o noktaya getirilmiş bulunuyor. Viyana Konferansı bir kez daha faal girişimleri kötürüm etmek, kamuoyunu şaşırtmak ve parlamentonun gelecek çalışma döneminin başlangıcında Sir James Graham'a bir kez daha, soylu düşünce kolay kolay kuşkulalmaz, demek fırsatını ve-

rebilmek için yeniden çalışmaya başlatılıyor. Belirtmekte yarar var, bu sefer desise, Avusturya'dan değil, ama *The Times*'in Viyana muhabirinin haberinden anlaşılacağı üzere, İngiltere'nin kendisinden geliyor:

"İngiliz ve Fransız elçileri Kont Buol'a, Viyana Kongresinin toplanmasını *önermek* için hükümetlerinden talimat almış olduklarını bildirmişlerdir. Söylentiye göre alınan yanıtta imparator sarayının bundan son derece memnun olacağı bildirilmiştir."

Konferansın yeni görüşmelerinde, temeli, bir tür diriltilmiş Viyana notası oluşturuyor. Bu nota, Nesselrod'un son mektubuna Drouyn de l'Huys'un verdiği yanıtı dayanıyor. Notanın temel noktaları, *The Times*'in sıraladığı koşullar üzerinde son mektubumda size bildirdiğim çözümlemeden sonra, yaptığım tahminlerden çok az değişiklik gösteriyor. Notada, Türklere ya da müttefiklere herhangi bir tazminat ödenmesine dair tek söz yok. Buğdan, Eflak ve Sırbistan üzerinde Rusların gaspettiği koruyuculuk Avrupa'nın gasıplığına dönüştürülecek. Türkiye'deki hristiyanların "korunması" konusunda da aynı şey yapılacak. Türklerin kazandığı zaferlerin meyvesi, Tunada Avusturya'nın serbest denizcilik hakkıyla sınırlanacak ve 1841 Antlaşması değiştirilecek, Babıâlinin yararına değil, öteki devletlerin yararına.

Lord Clarendon'ın, ana noktalarını daha önce haber verdiğim perşembe günü konuşması, Doğu Sorununda İngiltere hükümetinin güttüğü siyaset hakkında çok önemli bir açıklamayı kapsıyor. Lord Clarendon apaçık şöyle dedi:

"Size anımsatmak isterim ki, 29 Martta —dört aydan biraz fazla bir süre önce— savaş ilan edilmiştir; o sırada genel olarak —ve genel olarak dediğim zaman majestelerinin hükümetinden değil, gerek İngiltere'nin, gerek Fransa'nın en yetenekli ve en deneyimli subaylarından sözediyordum— Rusya'nın o zaman, savaşı daha geniş saldırılarla sürdüreceği varsayılıyordu. Tunanın kuzeyinde yığılmış olduğu büyük savaş kıtaları, girişmiş olduğu bütün çabalar, ve toplamış olduğu muazzam malzeme ile güneye doğru yürümek niyetinde olmadığına kimse inanmıyordu — tam tersine buna kesinlikle inanılıyordu. Her ne kadar Türklerin bilinen cesaretinden kuşumuz yok idiyse de, bunların, en çok tecrübeli generallerin emrinde savaşıyor iyi disiplinli ve sayıca üstün Rus kıtalarına karşı direnebilecekleri kanısına varamıyorduk, ve bu arada kendisi için sürekli ün edinmiş olan adını tanımış olduğumuz tek Türk Generali Ömer Paşa da, o zaman, daha henüz bu yeteneklerini kanıtlama fırsatını bulamamıştı. Fransız hükümeti ve biz, bu hususta o kadar emindik ki, Sir J. Burgoyne ile deneyimli bir Fransız mühendis su-

bay, başkentin ve Çanakkale'nin savunması için olanaklar araştırmak üzere İstanbul'a gönderilmişlerdi; bunların görevi o kadar önemli sayılıyor ve tüm savaş seferinin buna o kadar sıkı sıkıya bağlı olduğuna inanılıyordu ki, bu göreve atanmış olan subaylarla şahsen görüşebilmeleri için Lord Raglan ve Mareşal Aziz Arnaud bekletilmişlerdi. Bundan sonra müttefik orduları Çanakkale'ye gitmişler, ve orada büyük inşaata girişilmişlerdir. Bunlar, İstanbul'un Çanakkale'yi savunma gereğinin her zaman gözönünde bulundurulmasını istemişlerdir."

Dolayısıyla müttefik devletlerin tüm planı, Rusya'nın ilerlemesi ve sözkonusu eyaletleri alması, müttefik kuvvetlerin de Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentini ve Çanakkale Boğazını işgal etmesiydi. Gecikmeler ve İngiliz-Fransız birliklerinin yanlış yorumlanan bütün girişimleri işte buradan geliyor. Türk askerlerinin, bu Rus-İngiliz-Fransız hilesini boşa çıkaran kahramanlığı, kuşkusuz, "beklenmedik bir şey oldu."

New-York Daily Tribune

n° 4172, 1 Eylül 1854

KARL MARX

BOMARSUND'UN ALINIŞI

(PARÇA)

BRİTANYA ordusunun Bomarsund'daki ilk kahramanlığını İngiliz gazetelerinde görmelisiniz. Bugüne dek haber verecek hiçbir parlak şey bulamayan bu zavallı gazeteler, şimdi, 10.000 Fransız askerinin, 2.000 Rus askeri karşısında sağladığı başarıyı duyurabilmenin büyük coşkusu içindeler. Ben bu övünmeleri bir yana bırakıp, bu adanın —Stokholm'un *faubourg*unun,* St. Petersburg'un değil— ele geçirilişinin sonuçlarına ilişkin düşünceler üzerinde duracağım. Fransız *Sciècle* gazetesi, İsveç'in Rusya'ya karşı fiilî girişimlerde Batılılara katılacağını açıklamıştı. Onun bu açıklaması birçok başka gazete tarafından da yansıtıldı. Bu açıklamanın ne ölçüde doğru olabileceği, Finlandiya'nın bataklıklarına ve ormanlarına karşı başarılı biçimde iş görebileceği bir sırada, İsveç'in silahlı bir tarafsızlık antlaşmasına imza koymuş olması gerçeğiyle bir ölçüye vurulabilir. Şimdi iş görme zamanı geçtikten sonra İsveç, siyasetini mi değiştirecek? Kral Oscar'ın rızasını bildirmek için gerekli gördüğü toprak güvencesini ve parayı vermeyi, İngiltere'yle Fransa kabul etmedi. Bundan başka, İsveç'in savaşa katılmak üzere olduğu varsayımını, İsveç hükümetinin tüm bir filoyu sulahsızlandırma kararıyla nasıl bağdaştıracamız? Bu sulahsızlandırma kararı *Charles XII* ve *Prince Oscar* savaşı gemilerini, *Desirée* firkateynini, *Gefle* ve *Thor* korvetlerini de kapsıyor.

* Dış mahalle. —ç.

Çevredeki sular yakında donacağı için, Bomarsund'un ele geçirilmesi, hiçbir önem taşımıyor. Hamburg'da yaygın olan bir düşünceye göre Bomarsund'un alınışını, yakında Riga'nın alınması izleyecektir. Bu inanç, *Archer*'in Komutanı Kaptan Heathcote'un Memel'deki İngiliz Konsolos Hertole'te gönderdiği ve Riga limanındaki bütün yabancı gemilerin, bu ayın 10'una kadar oradan çıkarılmasının sağlanmasını istediği mektubuna dayanıyor.

Prusya'nın, Rusya'yla olan sınırında, savaş araç ve gereçleri kaçakçılığını alabildiğine teşvik ettiği, aynı zamanda da Batılı devletlerle ilişkiyi kesmeye hazırlandığı söyleniyor. Königsberg, Danzig, Colberg ve Swinemünde limanlarının komutanları, bu limanları silahlandırma talimatı almış bulunuyorlar.

Norveç'le İsveç'in en etkin gazeteleri, "Rusya'nın parçalanması ve Polonya'nın yeniden kurulması koşulu kesinlikle saptanmadıkça ve iyice anlaşılmadıkça, müttefiklere katılmanın ve devcesine fedarakhlıklara katlanmanın delilikten de öte bir şey olduğunu, aksi takdirde Finlandiya'nın İsveç'e verilmesinin bir hile ve tuzaktan ibaret olacağını" ilan ediyorlar.

Anımsanması gerekir ki, bütün bu kuzey hükümetleri, kendi halklarıyla çekişme halindedirler. Örneğin Kopenhag'da işler şu durumda: Schleswig-Holstein halkı Rigsdag* için yapılacak hiçbir seçime katılmamaya karar verdiler. Kopenhag seçmenleri de kralın fermanı, Danimarka Anayasasını ve Danimarkalıların haklarını çiğnediği için, Landsting'inf** temsilcisi Dr. Madrig'e gönderdikleri mektupta Rigsdag'da sandalye kabul etmemesini istedikler.

Yaklaşık olarak 21 Ağustos 1854'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 4174, 4 Eylül 1854

Başyazı

* Danimarka parlamentosu. -ç.

** Danimarka parlamentosu ikinci meclisi. -ç.

EFLÂK'IN DURUMU — TÜRKİYE'DE AYAKLANMA (PARÇA)

Londra, Salı, 12 Eylül 1854

Eflâk'tan son gelenler, prensliklerin durumu hakkında yürek karartıcı haberler getiriyorlar. Rusların 1848-49 işgaliyle ilgili olarak prensliklerin sırtına 14.000.000 frank borç yüklediği esasen biliniyordu. Bu miktar para, son işgal sırasında generaller tarafından toplandı. Ruslar bütün kasaları —kilise kasaları, manastırların merkez kasaları, yerel yönetimin kasaları— boşalttıktan sonra geri çekildiler ve Eflâklı mülk sahipleriyle ve köylülerle yaptıkları alım-satım sözleşmelerinin bedelini bu paralarla ödediler. Ama bir tarım ülkesi için çok önemli bir nesne olan ulaştırma araçları, odun, kömür, saman ve benzeri şeylerin parası ödenmedi, bunlar sadece yağmalandı. Prenslikler hazinesi öylesine kurutuldu ki, kiliselerin iflas etmesi bekleniyor. Hastaneye çevrilen evlerin ve Türklerin soygunundan korkan boyarların Rusların eline emanet ettiği binlerce sterlinlik yapıların kullanılması bu hesaba dahil değil.

Atina'dan gelen 29 Ağustos tarihli bir yazıda şu satırları okuyoruz:

"Kral Türklere herhangi bir tazminat ödemeyi reddetmeye devam etmiştir. Batı kıtalarına karşı nefret artmaktadır, ve daha şimdiden birkaç Fransız askerine karşı halk saldırmıştır."

Rum toplumlarını İngiliz etkisinin nasıl darmadığın ettiğini Capo d'Istria'nın onlara nasıl zorla kabul ettirildiğini, Lord Pal-

merston'ın girişimleriyle tüm Yunan toplumunun nasıl maneviyat çöküntüsüyle yüzyüze bırakıldığını okurlarınıza anlatmak, hayli merak uyandırıcı olurdu. Şu anda bile, İngiltere hükümetinin Yunanistan'a müdahale ederken taşıdığı dürüst niyetler, Capo d'Istria gibi, Rusya'da doğmuş, büyümüş ve yerleşmiş olan General Kalergi gibi birini desteklemeleri nedeniyle bir anlam ifade etmez hale gelmiş bulunuyor.

Lord Stratford de Redcliffe ve İngiltere hükümeti, başarmak istedikleri şeyi — Türkiye'de devrimi, Avrupa Türkiyesi'nde değilse bile Anadolu'da, en sonunda elde ettiler. Rodos'tan gelen haberlerden, adanın tam karşısındaki kıyı bölgesinde, savaşçı Osmanlı dağ kabilelerinin, Zeybeklerin isyan ettiğini esasen öğrenmiştik. Şimdi, 20 Ağustos tarihli *Journal de Constantinople*, bu bölgelerde anarşinin her gün arttığını bildiriyor. Düzenli ordunun bulunmayışından kuvvet alan asiler, dağdan iniyorlar, köylere yayılıyorlar, aşarı topluyorlar, köy halkını ve kervanları yağmalıyorlar, kadınlara saldırıyorlar ve direnen herkesi öldürüyorlar. Menteşe ilindeki aşırılıkları, çok ciddi bir durum gösteriyor. Aydın valisi Tire'ye kaçmak zorunda kalmış bulunuyor. Denizli onların elinde. Genel valiye durumu haber vermeye giden müftü Sahib Efendiye ve yanındakileri yakalayıp başlarını kestiler. Kuvvetleri, binleri buluyor. Bu karışıklıkların kaynağında, Babiâlinin Türklere verdiği eza-cefayı ve Ruslara boyun eğişini kınayan, Kars ve Beyazıt'tan dönmüş başıbozuklar var.

Avrupa'ya şöyle bir gözetarsak İspanya'da, İtalya'da, Danimarka'da, Tuna Prenslüklerinde, Yunanistan'da, Asya Türkiyesi'nde devrimin belirtilerini görüyoruz. Varna'daki Fransız ordusunun saflarında bile "*A bas les singes!*"* feryadı yankılanıyor.

New-York Daily Tribune

KARL MARX

n° 4197, 30 Eylül 1854

* "Kahrolsun maymunlar!" —ç.

SONUNDA DONANMA AÇILDI — BUĞDANLILARIN AYAKLANMASI

(PARÇA)

Londra, Cuma, 15 Eylül 1854

Dünkü *Moniteur*'de şu telgraf haberi vardı:

"Tarabya, 7 Eylül. — Fransızlar ve Türkler, ayın 5'inde Varna'dan ayrıldılar. İngiliz donanması onlara Yılan Adasında katılacak. Hava çok güzel."

Sefer ordusunun bu ilk bölümünün yola çıkmasını geciktiren şey, Ağustosun 27'sine kadar boğazlar dahil, bölgede meydana gelen sert fırtına oldu. Ayın 27'sinde rüzgar kuzey-doğudan esmeye başladı, böylece asker taşıyıcı teknelerin İstanbul'dan Karadenize çıkması olanağı doğdu. Yılan Adası, kayalık bir adacıktır, Besarab-ya kıyılarından biraz uzakta, Tuna nehrinin ağzının tam karşısındadır. Çevresinin uzunluğu üç İngiliz milinden fazla değildir. Askerlerin yola çıkarılması ayın 5'inden önce gerçekleştirilemediğine göre, birlikler, herhade ayın 9'undan önce karaya çıkmış olamaz.

Moniteur gazetesinde, askerî bir sefer olasılıklarını inceleyen bir yazıda garip, ilgi çekici bir bölüm var:

"Kırım'a yerleştirilmiş Rus kıtalarının sayısı, daha önceki raporlara göre sandığımızdan daha çok ise, Sivastopol'daki savaş kıtaları *daha sert bir direniş* gösterirse, mevsim dolayısıyla yolumuza engeller çıkarsa, ve son olarak da önemli bir Rus ordusuyla Kırım'ın takviyesi başarılırsa, bu, bize sadece kıtaları tekrar gemilere bindirmeye malolur, ve Sivastopol'a saldırıya ilkyazda tekrar

başlanır."

Tek sözcükle söylemek gerekirse, "binleri bulan yıkma gücüne sahip bu kuvvetli donanma" ciddi güçlüklerle yüzyüze gelirse, ivedi olarak İstanbul Boğazına dönecektir. Sefer hakkında çara aylar önce en uygun biçimde ihbarda bulunulduğuna ve seferin kendisi, mevsimin en son günlerine kadar ertelendiğine göre, eğer karşılaşılabilecek güçlüklerin üstesinden gelinemezse, bu hiçbir biçimde donanmanın hatası olmayacaktır. Fransız denizcilerin komutanlarına duydukları güven, *Augsburger Zeitung*'da yayınlanan, İstanbul çıkışlı bir haberdeki şu satırlarda pek güzel görülüyor:

"Donanmada Aziz Arnaud'a genellikle Florival denmektedir, çünkü *Ambigu Comique** de sahneye ilk bu adla çıkmıştır."

Hamburg'la Kopenhag'dan gelen son haberlere göre, Fransız filosunun bir kısım gemileri, asker taşıyıcı tekneler ve askerler, Fransa'ya dönüş yolunda Büyük Belt'i geçmiş bulunuyorlar. Bonapartçı gazete *Constitutionnel*, Bomarsund olayıyla ilgili bir açıklama yapıyor:

"Baltık Denizinde bu kadar uzun ve zahmetli bir yolculuk dolayısıyla hak etmiş olduğu sadakat *ödülünden* donanmanın yoksun kalmasını majesteleri İmparator Napoléon III *arzu etmiyordu*."

Öyleyse Bomarsund, salt donanma eğlensin diye ve canı sıkılan, sabırsızlanan subaylara ödün olsun diye topa tutuldu. *Moniteur*'le *Constitutionnel*'in bu veciz imaları, savaşın niteliğini tanımlama açısından, hükümetçi İngiliz gazetelerinin kabadayılık taslayan başyazılarından çok daha fazla şey kapsıyor.

Çar, Bomarsund kalesinin yapımında görev alan bütün mühendislerin tutuklanmasını emretti. Hepsi yargılanacak. Kendilerine yöneltilen suçlamalardan biri, kalenin, gerçekte som granit bloklarla kurulması gerekirken böyle yapılmaması, yıkıldıkları zaman görüldüğü üzere, duvar içlerinin kum ve taş parçasıyla doldurulmuş olması. Fin körfezindeki kalelerin komutanlarına St. Petersburg'dan gönderilen buyrultularda, kendi kalelerini en ufak ayrıntısına kadar incelemeleri ve gecikmeksizin rapor vermeleri bildirildi. Baraguay d'Hilliers ile General Jones'un, inceleme yolculuğu sırasında Hangöudd'daki Gustafsvärn Kalesi önüne geldikleri zaman, Rusların kaleyi kendilerinin uçurdıkları artık kesinlikle anlaşıldı. Ruslar Abo'ya bir saldırıdan korkuyorlardı. Gustafsvärn Kalesindeki askerleri Abo kasabasının savunulmasına göndereceklerdi, kaleyi bu nedenle yıktılar. ...

Bugünkü Londra gazetelerinden bazıları, Şamil'in Tiflis yakınlarında bir zafer kazandığına dair telgraf haberleri yayınlıyorlar.

* Bir Paris tiyatrosu. -ç.

Fransız ve Alman gazeteleri bu olayın sözünü etmiyor. Türkler Eylülün 4'ünde Maçın yakınlarında Tunayı geçtiler, Maçın kalesiyle Brayla arasındaki adayı işgal ettiler. Türkiye'nin Tuna filotilasındaki teknelerin büyük bir kısmı da Maçın önlerinde demir attı. Türkler Brayla'yı ayın 5'inde işgal edeceklerdi. General Krusenstern'in, 30 Ağustosta Odessa'da duvarlara asılan bildirisine dikkat edin. General, eğer ülkenin savunması için gerekli görülürse, askerlerin kenti yakmalarına karşı durulmamasını kent halkına duyuruyor, karşı gelenlerin ağır cezalara çarptırılacağını bildiriyor. Ruslar ayrıca Besarabya'nın bütün bölgelerine gönderdikleri buyrultularda, düşmanın yaklaşması durumunda, bütün köylerle kasabaların yakılmasını bildirdiler. Besarabyalı Romenler, Rusların çekilişinden, Eflâklılı ya da Buğdanlı Romenlerden daha fazla üzüntü duyuyor değiller. Ruslar bunu bildiklerine göre, sözkonusu buyrultu daha da gülünç oluyor.

Eflâk ve Buğdan milislerinin Rus ordusuna alınmasının hangi koşullar altında yürütüldüğünü daha önce anlatmıştım. Bugünkü İngiliz gazeteleri, 28 Ağustos tarihinde Budberg ile Romanyalı milislerin subayları arasında geçen bir sahneyi ayrıntılarıyla duyuruyorlar. Bu sahne, Yüzbaşı Phillippesco'nun, Rus generalin yüzüne karşı, Eflâklılıların, sultanı, tek hükümdarları olarak gördüklerini söylemesiyle sona ermiştir. Kuşkusuz Philippesco, benzer bir protestoda bulunan iki kardeş subayla birlikte tutuklanmıştır. Bugünkü Paris gazetesi *Presse de*, Rusların prensliklerdeki girişimlerinin şanlı bir sonuca bağlandığı 29 Ağustos günü olup-bitenleri şöyle anlatıyor:

"General Budberg'in talimatına karşı çıkmak cesaretini göstermiş olan Yüzbaşı Phillippesco ile öteki iki subayın tutuklanması, Buğdanlı milis saflarında büyük kızgınlık yaratmış, ve Rus ordusuna hizmet isteksizliklerini artırmıştı. Ayın 29'unda, geçit resmi için saptanmış saatten kısa bir süre önce, Komutan Mavrocordato yönetim sarayının karşısındaki süvari kışlasına gitmiştir. Kışlanın tamamen terkedilmiş olduğunu görerek hayret içinde kalmıştır. Askerler, atları geçit resmi için eyerleyecek yerde silahlarını ve yükleri de bırakarak ahırları terketmişlerdi. Bahtsız komutan hemen topçu kışlasına gitmiş, ve orada yeni bir sürprizle karşılaşmış: Toplar avluda yerlerinde duruyordu, ama askerler ortalıkta yoktu. Mavrovordato umutsuzluğa düşerek kendisini Sibiryaya yolunu tutmuş görmeye başlamış. Gene de 30 kadar askeri toparlamayı başarmış. Hiddet ve korkudan titreyerek atları toplara koşup geçit resmi yerine gitmelerini emretmiş. Askerler: "Bizi zorla götürseler bile Ruslardan hiçbir emir almayız", diye bağırarak,

ve bu sözlerden sonra da kışlanın kapılarını kapatmışlar. O anda meydanda davul sesleri yükselmiş. Bunlar, oniki taburdan, bir ağır süvari alayından, ve üç topçu taburundan kurulu teknil Osten-Sacken'in tümeniydi, ve bağlantı yollarını kestikten sonra meydana saf oluşturmuş ve gerek yönetim sarayını, gerek Buğdanlı süvarinin kışlasını ablukaya almışlardı. Geri getirilmiş olan altmış Buğdanlı süvari kışlanın önünde dizdirildi. Bunların karşısında piyade, süvari ve topçu olarak 12.000 Rus vardı. Arkasında General Budberg ve kalabalık bir kurmay heyetiyle Osten-Sacken gelmiş. Moskovalı kıtalar kollara ayrılarak takılmış kasaturalarla ve 'Hurra' bağışlarıyla generallerinin önünden geçit yapmışlar, ve sonra da Buğdanlı süvarilerden 150 yarda uzakta kareler oluşturmuşlardır. Bunlara silahlarını doldurma emri verilmiş. Rus askerleri istavroz işareti yaptıktan sonra bu emri yerine getirmişler. Altmış süvariye nişan alınmış. Bundan sonra Osten-Sacken kurmay heyetiyle birlikte Buğdanlı milislerin küçük kıtasının önüne gelerek kendi ordusunu izlemelerini emretmiş, kendi ordusunu izlemezlerse, bunu yapmazlarsa hepsini kurşuna dizmekle tehdit etmiştir. Bundan sonra dakikalar süren bir sessizlik olmuş. Meydanda toplanmış kalabalığı büyük bir heyecan kaplamış. Bunun üzerine Buğdanlılardan biri ileri çıkmış ve Rus generaline sakin bir sesle şunları söylemiş: "Biz Buğdanlı askerleriz, ve bizim görevimiz topraklarımızı savunmaktır, yabancılar için savaşmak değildir. Bize ne isterseniz yapın. Sizinle birlikte yürümeyeceğiz." Ve altmış asker de bir ağızdan "Bizi öldürseniz bile sizinle yürümeyeceğiz" diye yinelemişler. Osten-Sacken onların bu cesur yanıtını duyunca, sanki derhal idam edileceklermiş gibi atlarından inmelerini ve silahlarını yere bırakmalarını emretmiş. Askerler, ölüme hazır olarak emri yerine getirmişler. Aynı anda onları binlerce asker sarmış ve tutuklamış. Bu büyük askerî hareketten sonra Moskoflar, içerdeki otuz kişi tarafından kapıları kapatılmış olan Buğdanlı topçu kışlasına yönelmişler, kapıyı kırıp içeri girmişler, ve çatışmadan sonra ezici kuvvet üstünlüğü karşısında topçular da bastırılıp tutuklanmış, küfürler ve ölüm tehditleri altında acele oradan uzaklaştırılmışlar. Ama buna karşı tepki göstermemişler. Yalnız 22 yaşındaki bir teğmen, gözleri hiddetten parlayarak General Vrangeli'e yönelip göğsünü açarak "İşte göğsüm, cesaretiniz varsa kurşunlarınızla delik deşik edin!" diye bağırıştır. General buna cesaret edememiş. Teğmen ile silahları alınmış arkadaşları iki sıra süngü arasında Jussy'nin kapısı dışındaki Osten-Sacken'in karargahına götürülmüş. Onların akıbeti hakkında kimse bir şey bilmiyor. Daha önceki akşam tutuklanmış olan üç subayın kurşu-

na dizilmiş olduğundan genel olarak kaygı duyulmaktadır. Aynı akşam Ruslar, Buğdanlı piyade alayının yerleştirilmiş olduğu yeri sarmışlar, ama orada yalnız 150 kişi bulmuşlar, ötekiler kaçmışlardı. Jüssy halkı muhafızlarına karşı yüksek sesle lanet yağdırmışlar. Altmış süvari, otuz topçu, ve yüzelli piyade, üç bataryalı 12.000 Rus tarafından tutuklanıp silahsızlaştırılmıştır. Prensliklerdeki seferinden Rusların evlerine götürdükleri tek zafer tacı bundan ibaretti."

Daha önceki mektuplarımdan birinde, Avusturyalı General Hess'in bildirisinin yayımdan alıkonması hususunda Ömer Paşanın emir verdiğini bildirmiştim. Bu emrin hangi nedenle verildiğini öğrenmiş bulunuyoruz. Sözü edilen bildiri, Eflâk makamlarını, her türlü olayda, yalnızca Avusturyalı komutana başvurmayaya çağırmıştır. Bunun üzerine Ömer Paşa, General Hess'e haber göndermiş, kendi bölgesindeki (Ömer Paşanın bölgesindeki) sivil Eflâk makamlarına müdahaleden kaçınırsa iyi edeceğini söylemiştir. Hangi noktaya kadar gidebileceğini saptamak üzere bildirisini salt bir çeşit anten olarak kullanma niyetinde olan General Hess, bildirinin itiraz edilen bölümü hakkında özür dilemiş ve işin içinde bir hata olduğuna Ömer Paşayı inandırmak üzere bildirinin Almanca aslını göndermiştir. Bu metinde, General Hess, Avusturyalı askerlerle ilgili işlerde, Eflâk makamlarını, kendi yaverine başvurmaya davet etmektedir. 3 Eylül günü Avusturya öncü kuvvetleriyle Bükreş'e giren ve derhal Haynau rolünü oynamaya başlayan Avusturyalı General Popoviç de aynı şekilde Ömer Paşa tarafından denetim altına alınmıştır. Bugünkü *Daily News*'da çıkan bir haber, Eflâklıların Avusturya işgalini genel olarak nasıl karşıladıklarını çok iyi anlatıyor:

"Avusturyalıların ilerledikleri yol üzerinde köylerin çoğu, malını mülkünü de beraberinde götürmüş olan yerliler tarafından boşaltılmıştı, çünkü köylüler, gerçek değeri itibari değerinin tam yarısı olan kağıt para karşılığında yiyecek ya da nakil aracı sağlamak zorunda bırakılacaklarından korkuyorlardı. Bu yüzden Avusturya kıtaları için ekmeğin, yirmi ya da otuz mil uzaktaki Bükreş'ten getirilmesi gerekiyordu."

Kuşkusuz, prensliklerde girilen rezilce hareketlerle —*İngiliz diplomasisinin sonucu*— ilgili olarak, ağırbaşlı *Economist*, Amerika'nın Avrupa siyasetinin görelî olarak pek hafif sayılabilecek bazı hatalarını anarak, Amerika ve İngiliz diplomasisi arasında şu ayrımı yapıyor:

"Burada olduğu gibi Amerika'da da başkalarının hakkının ne olduğu konusunda güçlü gereklilik duygularına ve belirli inançlara

sahip seçkin görüşlü insanlar bulunduğundan kuşkumuz yoktur. Aramızdaki fark ve yeğenlerimizin bahtsızlığı şurada ki, Atlan-tığın öbür yanındaki bu gibi kimseler ne hükümeti seçiyorlar, ne ulusun sesini yansıtıyorlar, *ne de basının diline yön veriyorlar*. Bizde kültürlü insanlar ve *üst sınıflar* iktidarı ellerinde tutuyorlar. Birleşik Devletler'de ise kitle egemendir; ulusun adını ve lakabını zorla gasbeden ayaktakımıdır: ne söylenmesi ya da yapılması gerektiğini dikte eden odur; hükümeti seçen odur, ve hükümetin, hizmette bulunduğu da odur; basını destekleyen odur ve basının memnun etmesi gereken de odur, yani kısacası, işlemlerin onun için yapılması ve yazıların onun için yazılması gerekiyor."

İşte böyle konuşuyor İngiliz borsa simsarlarının uşağı. Sanki İngiliz diplomasisiyle rezalet aynı şey değilmiş ve sanki *The Economist*'in Yazışleri Müdürü Wilson'la, onun üstü olan Gladstone tarafından atanan "centilmenler", dolandırıcılıktan, kumarbazlıktan ve hırsızlıktan parlamento önünde hüküm giymemişler gibi.

New-York Daily Tribune

n° 4198, 2 Ekim 1854

KARL MARX

SİVASTOPOL'A SALDIRI

En sonunda, Fransızlarla İngilizlerin, Rusya'nın saygınlığına ve kuvvetine ciddi bir darbe indirebilmeleri olası görünüyor. Bu ülkede yaşayan bizler de, Sivastopol'a yöneltilen hareketi, tazelenen bir ilgiyle gözlüyoruz. Sivastopol'a karşı girişilen hareketa ait son haberleri öteki sütunlarımızda bulacaksınız.

Gayet doğal ki, İngiliz ve Fransız gazeteleri bu girişim hakkında büyük bir gösteri yapıyorlar. Onlara inanırsak, askerî tarihte, bundan daha büyük bir gişimde bulunulmamıştır. Ancak bu olaydaki gerçekleri gözleyenler —açıklanması olanaksız gecikmelere, sefere çıkılmasını önleyen anlamsız bahanelere ve buna ilişkin tüm koşullara gözatanlar— bu görüşün kendilerine benimsetilmesine karşı duracaklardır. Girişim şanlı-şerefli bitebilir, ancak başlangıç oldukça onur kırıcıdır.

Türkiye'deki müttefik orduların geçmişine bir gözatalım. Bu çok kahraman, ama aynı zamanda aşırı ölçüde ihtiyatlı savaşçılar ilkin Çanakkale Boğazının bu yakasında, Enez'e çıkartma yapmayı ve her şeyin çok güven verici olduğunu gördükten sonra bu yarımadaya yanaşmayı düşündüler. Ancak bu cesaretli adımın atılması tamamlanmadan önce, cesaretlerini hiç de beklenmedik ölçüde artırarak Trakya yarımadasında Gelibolu'ya çıkartma yapma tehlikesini göze aldılar. Ancak bu, yarımadayı kateden savunma tesislerinin daha kısa süre içinde tamamlanmasını ve kendilerine en gereksindikleri şeyi, yani bir hareket üssünü sağlamak içinde.

Bütün bu süre boyunca Türkler, Tunada, müthiş hasımlarıyla karşı karşıyaydılar. Müttefiklerin manevralarının gerekçesi olan bu müthiş hasma karşı Türkler, dikkate değer bir başarıyla karşı duruyorlardı. Ancak daha fazla gemi ve daha fazla asker gelmeye başlayınca müttefikler, Çanakkale Boğazı ile Gelibolu yarımadasının kendilerini barındıramayacağını anladılar. Bunun üzerine, Paris'le Londra arasında hazırlanmış bilimsel düzenlemelere bir yeni si daha eklendi. Saldırıya açık olan noktada, İstanbul'da, bir miktar asker herhangi bir çıkartmanın tehlikelerini göğüslemeliydi! Bunun çaresi, İstanbul'un tahkim edilmesi sorununun ortaya atılmasıyla bulundu. İyi bir talih eseri olarak bütün bu girişimlerde büyük ölçüde zaman harcandı ve ana amaç — zaman kazanma değil kaybetme amacı, sağlama bağlanmış oldu. Daha sonra anlaşıldı ki, Varna'ya, pek az bir tehlikeyi göze alarak bir tümen asker gönderilebilir ve bu önemli yerde bir garnizon kurulabilirdi. Varna'yı 1828'de şahane bir biçimde savunan Türkler, gerçekten Avrupa'nın inzibatını sağlamakta öylesine ilerleme göstermişlerdi ki, böyle bir noktanın savunması artık onlara emanet edilemezdi. Sonuç olarak bir tümen asker yollandı, ardından, bir ya da iki tümen asker daha gönderildi. Birlikleri İstanbul Boğazında tutmayı sağlayan tüm bahaneler aşınıp artık işe yaramaz hale gelince, büyük birleşik ordu, gayet ağır-aksak Varna'da toplandı. Bu hareket, Avusturya ordusunun, Rusların gerisini ve kanadını bir yıldırım bulutu gibi tehdit eder görüldüğü ve siyasal düzenlemeler sonucu müttefiklerin hareket üssünün o an için İstanbul'dan Transilvanya'ya ve Galıçya'ya aktarıldığı bir sırada gerçekleştirildi. Bu olmasaydı, kesinlikle söylenebilir ki, Bulgaristan'da hiçbir zaman bir müttefik ordusu bulunmazdı. Bunun kanıtı, Silistre kuşatması boyunca müttefiklerin takındığı tutumdur. Herkes biliyordu ki, hareketin dönüm noktasına gelmişti. Böyle bir olağanüstü durumda, her iki tarafın gücünü sonuna kadar ortaya koymuş olduğu bir sırada, taraflardan birinin gücüne katılacak en ufak bir ağırlık, on olaydan dokuzunda, dengeyi onun yararına değiştirirdi. Ancak bu kuşatma boyunca, "iki ordunun seçkinleri" olan 20.000 İngiliz askeriyle 30.000 Fransız askeri, bu kaleden birkaç günlük yürüyüş uzaklığında, pipolarını tüttürdüler ve yaklaşan kolera için kendilerine çekidüzen verdiler. Kolera Rus ordusunda büyük bir yıkıma yolaçmasaydı ve her taraftan gelen top mermilerinin açtığı hendeklere gizlenmiş bir avuç Arnavutun hiçbir şeyle ölçülemez kahramanlığı olmasaydı, Silistre, düşman eline düşebilirdi. Savaş tarihinde, böylesine yakın bir noktada bulunan bir ordunun, bunca tabansızlık gösterip, müttefiklerini, ken-

di başlarının çaresine bakmaya bıraktığı görülmemiştir. Kırım'a nasıl bir sefer yapılırsa yapılsın, nasıl bir zafer kazanılırsa kazanılsın, Fransız ve İngiliz komutanların şerefine sürülen bu leke temizlenemeyecektir. İhtiyar Blucher, Waterloo'dan iki gün önce Ligny'de yenildikten sonra, Raglan'la Aziz Arnaud'nun davrandığı gibi davransaydı, İngilizler acaba Waterloo'da ne durumda olurlardı?

Arap Tabyasının ön saflarındaki siperlerde bir avuç Arnavut, Rusya'nın askerî gücüne, bilgi ve yeteneğine denk olduğunu kanıtladı. Rusları Tunanin ötesine atan şey, yardıma koşan bir ordunun gelişi değildi, Rusların kendi aptallıkları, kaleyi savunanların kahramanlığı, sıtma, Avusturyalıların Dinyester'deki, müttefiklerin Devna'daki pasif ağırlığıydı. (Çünkü davrandıkları gibi hareket edeceklerini kim düşünebilirdi ki?) İşte bu nedenlerle Ruslar sonunda kuşatmayı kaldırdılar, hem askeri harekattan, hem prenslikler ve Dobruca'dan vazgeçtiler. Bu büyük başarının ardından müttefik generalleri —o ana kadar etkin biçimde uyguladıkları stratejinin kuralları çerçevesinde—, kuşkusuz, bu başarının gerisini getirmeyi düşündüler. Bunun sonucudur ki, Lord Cardigan keşif için İngiliz süvarileri Tunaya sürdü. Bu keşif çıkışında İngilizler hiçbir Rus görmediler, birçok at yitirdiler, kazandıkları şey hastalık ve alay edilmek oldu. Bu arada, her şeyden çok, 2 Aralık 1851'de Ulusal Meclise ihanet edışıyle tanınan General L'Espinasse,²³⁵ hiçbir amaç olmadığı halde, tümenini Dobruca'ya sürdü, iki seçkin alayının kolera nedeniyle yarı yarıya kırılmasına yolaçtığı gibi, hastalığın mikrobunu da müttefik ordugahına taşıdı. Varna'daki müttefikler arasında görülen büyük kolera salgını, bu komutanların stratejik düzenlemelerinin hakedilmiş sonucuydu. Askerler, henüz bir düşmanla karşılaşmamışken binler ve binlerle kırıldılar; görelî olarak lüks içinde yaşadıkları, saldırıdan uzak bulundukları ve taciz edilmedikleri ordugahlarında sinekler gibi öldüler. Bu gelişmeyi izleyen şey, cesaret kırıklığı, komutanlara güvensizlik ve düzensizlik oldu. Bütün bunlar daha dayanıklı olan ve daha az zarar gören İngiliz kuvvetlerine bakışla Fransızlar arasında daha yaygındı. Fransızların ulusal karakteri, hele hele komutanlarının kendilerini bir hareketsizlik içinde tuttuğu bir sırada, bu tür etkilere teslim olmaya çok daha elverişliydi. Fransız askerleri arasında patlak veren başkaldırma olaylarında, 1849'dan bu yana içinde yaşadıkları olağandışı koşulların doğal etkisi gayet açık görünüyordu. Burjuvazi, devrimin şiddetinden kurtulmasını sağlayan Fransız askerine, kendisine ülkenin ve genel olarak toplumun kurtarıcısı gözüyle bakmasını öğretmişti. Aynı asker, impa-

ratorluğu ihya eden bir araç oluşu nedeniyle Louis Bonaparte tarafından pohpohlanmıştı. Bu askere karşı davranış, ona sadece komuta etmesini öğretmek ve itaati unutturmak şeklinde olmuştu. Kendisini sivillerden üstün görmesi öğretilmişti. Bunun sonunda, o asker, kısa süre içinde öyle bir inanca vardı ki, komutanlarıyla en azından eşit olduğunu düşünmeye başladı. Bu askeri, bir Pretor* haline getirmek için her çaba harcandı. Tarih, Pretor askerlerin sadece bozulmuş askerler olduğunu gösteriyor. Bu tür askerler ilkin sivillere komuta ederek başlarlar, ardından isteklerini kendi generallerine zorlamaya girişirler, sonları çok sıkı bir sopa yemek olur.

Şimdi Varna'da olup-bitenlere bakalım. Tüm taburlar kolera-dan kıvranırken, cayır-cayır yanan kum tepelerine bırakıldıkları zaman, eski askerler, modern Bizans İmparatorluğu kahraman-larının küçük görmeye çok alıştıkları Afrika hareketinde kendileri-ne başarıyla komuta eden eski komutanlarıyla, şimdi başlarında bulunan eski serüvencileri karşılaştırmaya başladılar. Afrika, Bul-garistan'dan çok daha sıcaktı; Sahra, Dobruca'dan bile daha az hoştu. Ancak Afrika fethinde, Devna'da ya da Köstence çevresinde kolay keşif yürüyüşlerinde karşılaşıldığı ölçüde yitik verilmemişti. Espinasse ile Aziz Arnaud'nun henüz tanınıp bilinmedikleri —o bi-linmezlikten ancak siyasal rezaletler sonucu sıyrılacaklardı— günlerde bu askerleri Cavaignac, Bedeau, Changarnier, Lamori-cière, daha büyük güçlüklerden daha az yitikle geçirmeyi başarmışlardı. İşte bunun sonucudur ki, Zouave'lar,** daha çok iş yapmış, daha çok barut koklamış olan bu insanlar, Afrika ordusu-nun en iyi temsilcileri, bir bütün olarak ayağa kalkıp haykırdılar "*A bas les singes! Il nous faut Hamoricière!*" (Maymunlar kahrol-sun! Bize Lamoricière gerek!). Bu maymun sürüsünün gerçekte başı ve ruhu olan imparator hazretleri Napoléon III, Zouave'ların bu feryadını öğrendiği zaman, herhalde, kendisi için "sonun baş-langıcı"nın geldiğini düşünmüş olmalıdır. Olay Varna'da büyü-lü bir etki yapmıştır. Kırım seferinin temel nedeni budur diyebiliriz.

Bu yaz boyu görülen askerî hareketlerin, daha doğrusu Gelibo-lu'dan Üsküdar'a, Üsküdar'dan Varna'ya, Varna'dan Devna'ya, Aladin'e ve oradan geriye yapılan gezintilerin ardından, şimdi hiç kimse, bizlerin, bunca zaman geciktirildikten sonra alelacele girişi-len bu sefer için komutanlarca öne sürülecek gerekçelere inan-mamızı bekleyemez. Sadece bir örnek, öne sürdükleri kanıtların ne ölçüde değer taşıdığını göstermeye yetecektir. Söylendiğine göre gecikme, Fransız kuşatma topçusunun henüz gelmemiş olmasın-

* Eski Roma'da yüksek yargıç. —ç.

** Fransız ordusunda hafifpiyade askeri. —ç.

dan doğmaktaydı. Pek güzel, kolera ayaklanması olur olmaz, Aziz Arnaud, en iyi kozunu gecikmeksizin oynamak zorunda olduğunu kavradı ve İstanbul'dan Türk kuşatma topçusu ile mühimmat istedi. Topçu ve mühimmat hazırlandı, çok kısa süre içinde gemilere yüklendi. Böylece, Fransız kuşatma topçusu zamanında yetişemese bile, onsuz yola çıkabilirlerdi. Ama Türk kuşatma topçusu aylarca öncesinden beri hazırды, bu nedenle tüm gecikme zaten gereksizdi.

Öyleyse, altıyüz gemiyle, altmışbin askerle, üç katar dolusu kuşatma topuyla ve kimbilir ne kadar sahra topuyla girişilen bu görkemli Kırım seferi uzun süre önce bilimsel olarak hazırlanmış ustaca girişimlerin bilinçli sonucu olacak yerde, aceleyle *coup de tête** alınmış bir karardan ve Aziz Arnaud'nun kendi askerleri tarafından katledilmesini önlemek üzere düşünülmüş bir girişimden başka bir şey değildir. Zavallı, ihtiyar, yumuşak Lord Raglan da direnebilecek bir kişi değildir. Kaldı ki, daha fazla gecikme onun ordusunu da, Fransız askerlerini zaten sarmış olan hayal kırıklığına ve aynı disiplin düzeyine getirebilirdi. Bir Alman yazarın dediği gibi, *olayların cilvesi*, geçmiş tarihte olduğu gibi, çağdaş tarihte de kendini gösteriyor. Zavallı Lord Raglan da onun şimdiki kurbanı. Aziz Arnaud'ya gelince, şimdiye dek zaten hiç kimse ona komutanmış gibi davranmadı. Bu adam öteden beri bir züppe güruhunun mensubudur —kadın hırsızların ve dolandırıcıların bu dile düşmüş eski yoldaşı— bu değerli papaz yamağını Boulogne seferine²³⁶ koşturan şey, "kader değil, borçları" olmuştur. Sansüre karşın, onun karakteri ve geçmişi, dedikoducu Paris'te çok iyi bilinir. İki kez görevinden atılan teğmen, Afrika'da birliğin saymanırken taburun kasasını soymuş yüzbaşı gayet iyi biliniyor. Kırım'da elde edebileceği başarı ne olursa olsun, adının önünde, askeri zaferinin unvanı değil, ama ev sahibesinin battaniyeleriyle Londra'nın rehin karşılığı ödünç veren murabahacı dükkanlarına yaptığı başarılı sefer ve ardından iyi düzenlenmiş Paris çekilişi unvanı bulunacaktır. Ama zavallı Raglan, Wellington dükünün bu yaver-generalı, saçlarını teorik çalışmalar ve personel yönetiminin ufak uyarıntılarıyla ağırtan bu insan, gerçekte Aziz Arnaud'nun, hareketi için gösterdiği gerekçelere inanmaktadır. Ne gariptir ki, kampanyanın, daha düşmanla karşılaşmadan önce onbin askerin ya da her yedi kişiden birinin ölmesi sonucunu doğuracak kadar bilimsel bir biçimde tasarlanıp yürütülmesi ve ince elenip sık dokunmuş bu çalışmaların, mevsimin sonuna gelindiğinde alelacele girişilmiş bir kırım seferinde sonuçlanmasının tüm ağırlığı da Raglan'ın omuzlarına çökmektedir. "Olayların bu tür cilvesi"nden daha

* Toslama, tepeden inme. —ç.

acı bir şey olamaz.

Her şeye karşın, sefer başarılı olabilir. Müttefikler başarıyı nerdeyse hak etmişlerdi, çünkü kampanyayı şimdiye kadarki yönetim biçimlerini ancak bir başarı affettirebilir. Aksi takdirde, yüklendiği yük, kendisini yıktığı için değil, ama müttefiklerin ordusunu koruduğu ve ayakta tuttuğu için ağır gelen bir düşmana karşı bu kadar yaygara, bunca ihtiyat, bunca ince eleyip sık dokuma, müttefiklerin kendileri için hükmettikleri en büyük ceza olurdu. Ama müttefikler henüz Sivastopol'da da değiller. Eupatoria'da ve Staroye Kreplienic'de karaya çıktılar. Sivastopol'a uzaklıkları birinci noktadan elli, ikinci noktadan yirmi mildir. Ağır topçular, karada taşımanın zahmetini azaltmak için ikinci noktaya çıkarılacaktır. Görülüyor ki, çıkarma henüz tamamlanmış olmaktan uzaktır. Rus kuvvetlerinin gücü, kesin olarak bilinmiyor, ama kuşku yok ki, Sivastopol'un yakın çevresinde, hemen her noktada müttefik kuvvetlerden daha güçlü olmalarına elverecek büyüklüktedir. Arazinin tepelik oluşu ve körfezin karaya doğru on mil boyunca girmesi, kaleyi kuşatma girişiminde bulundukları zaman müttefiklerin uzun bir hat boyunca yayılmalarını gerektirecektir. Kararlı bir komutanın, müttefik hatlarını parçalaması pek güç olmasa gerektir. Doğal ki, bu bölgenin kara savunma gücünün ne olduğunu bilmiyoruz, bildiğimiz şey, ihtiyar Mençikov'un zaman kaybetmeyeceğidir.

İngiliz gazetelerindeki açıklamaların gösterdiğine göre ve müttefikler tarafından seçilen hareket doğrultusuna bakılırsa, ilk saldırı, kuzeyde, kente bakan tepedeki kaleye yapılacak, bu kaleye, Ruslar, Severnaya Kryepost, Kuzey Kalesi diyorlar. Eğer bu kale, sağlam kurulmuş olan kalelerden biriyse, uzun süre dayanma gücündedir. Bu kale geniş dört köşe bir tabyadır, Montolambert'in çokgen ya da *caponière* sistemi denen sistemine göre yapılmıştır, kanat savunması, dörtgenin her iki kenarının orta yerindeki hendeklerde bulunan top yuvalarıyla sağlanmaktadır. Bu yuvalardaki toplar, içinde bulundukları hendeğin sağ ve solunu tarayacak biçimdedir. Bu tür yapıların üstünlüğü, düşman, hendeğin kenarına gelinceye kadar, düşmanın doğrudan ateşine hedef olmamalarıdır. Bu yapının ana kaleye yakınlığı, güçlü çıkışlarda üs ve destek olarak saldırı amaçlarıyla kullanılması olanağını sağlamaktadır. Bu kalenin varlığı, müttefikleri, esas çabalarını, körfezin kuzey kıyısında yoğunlaştırma durumunda bırakacaktır.

Ancak Bomarsund deneyimi göstermiştir ki, Rus kaleleri hakkında, bu kaleler deneninceye kadar kesin bir şey söylenemez. Bu nedenle Kırım seferinin başarısı hakkında bir olabilirlik öne

sürme olanağı yoktur. Ancak kesin bir nokta var ki, o da şu: Eğer hareket uzayıp giderse, eğer kışın bastırması yaygın bir hastalığa yolaçarsa, eğer Rusların Silistre'de yaptığı gibi, planlanmamış ivedi saldırılarla askerler israf edilirse, Fransız ordusu ve büyük bir olasılıkla Türk ordusu, birincinin Varna'da, ikincinin de birden çok kez Asya'da gösterdiği üzere, bozulacaktır. İngiliz ordusu daha uzun süre dayanabilir. Ancak en disiplinli ordunun bile çözülebileceği bir nokta vardır. Müttefikler için gerçek tehlike budur. Eğer Rusların direnci böyle bir durum yaratırsa, muzaffer bir düşmanın önünde askerleri yeniden gemilere bindirme işi çok yıkıcı olur. Seferin başarı sağlaması çok olasıdır, ancak öte yandan bu sefer ikinci bir Walcheren²³⁷ de olabilir.

Yaklaşık olarak 18 Eylül 1854'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 4209, 14 Ekim 1854

Başyazı

Batı Avrupa'nın girdiği savaşlarda dinsel düşüncelerin ağır bastığı günler, görünüşe göre, çok gerilerde kalmış bulunuyor. Almanya'daki Otuz Yıl Savaşını sonuçlandıran 1648 Vestfalya Antlaşması, dinsel sorunların etkinliğini yitirdiği ve uluslararası çatışmalarda hareket nedeni olmaktan çıktığı bir dönemin başladığını gösterir. Batı Avrupalı iki büyük devletin Rusya'ya karşı bugün yürüttüğü savaştaki tutumu, bu gerçeğin göze çarpıcı bir örneğidir. Protestan İngiltere, Katolik Fransa ile (her ikisinin dinsel değişikle bunlar birbirinin gözünde "dinsel sapık melunlar"dır) dinsel açıdan, yıkılmasını en çok arzu etmesi gereken müslüman Türkiye'yi savunmak üzere, kendileri gibi hristiyan bir devlet olan "kutsal" Rusya'nın saldırganlığına karşı ittifak kuruyor. Gerçi Avusturya ile Prusya'nın durumu, İngiltere ile Fransa'nın durumuna bakışla biraz daha müphemse de, hristiyan Almanya'nın bu iki devleti, müslüman imparatorluğun toprak bütünlüğünü, hristiyan kuzey komşusunun saldırılarına karşı muhafaza etmeyi, Fransa ve İngiltere'yle birlikte bir amaç olarak açıktan kabul ediyor ve bu konuda güvence veriyor. Bu iki devleti Rusya'ya karşı hareketten alıkoyan nedenler kesin olarak dinsel düşünceler değildir.

Bu durumun öneminin iyice kavranabilmesi için, Batı Avrupa'nın, Kutsal Mezarın sahipliğini ele geçirebilmek üzere 13. yüzyılda "imansız" Türklere karşı girdiği "kutsal savaş"ı, Haçlı Seferlerini anımsamalıyız. Şimdi aynı Batı Avrupa, aynı Kutsal

Mezar üzerinde müslümanların yetkisini tanımakla kalmıyor, üskelik, bir zamanlar tüm hristiyan aleminin gözdiktiği bu ziyaretgahın sahipliğini, başkalarıyla paylaşmaksızın ele geçirmeye çalışan rahipler arasındaki rekabete ve rekabet konusu olan şeyle gülüyor. Üstelik hristiyan Rusya, Babıâlinin hristiyan uyruklarını "korumak" üzere bir adım öne çıktığı zaman, bugünün Batı Avrupa'sı, bir zamanlar çok övülesi ve haklı görülmesi gereken bir tasarıma karşı koymak üzere aynı safta birleşiyor. Bir zamanlar müslümanları Avrupa'dan sürüp çıkartmak, İngiltere ile Fransa'nın şevkle istediği bir şeydi. Türklerin Avrupa'nın dışına sürülmesini önlemek, şimdi bu iki ulusun en aziz tuttuğu şey. 19. yüzyılın Avrupa'sı ile 13. yüzyılın Avrupa'sı arasında çok büyük bir fark var. Dinsel dogmanın siyasal etkinliğe sahip olduğu 13. yüzyıl hayli uzaklarda artık.

Avrupa bunalımını salt kilise açısından değerlendiren herhangi bir görüşün öne sürülüp sürülmediğini dikkatle gözledik. Sadece bir Cambridge ilahiyat doktoru ile Kuzey İngiltereli bir eleştirmen tarafından yazılmış bir risale ve Fransızlar için Paris'te basılmış *Univers*'den başka bir şey bulamadık. Bu yayımlar, müslüman bir devletin hristiyanlık tarafından savunulmasını, dogmatik bir anlayışla, mutlak bir günah olarak gösteriyorlardı. Bu bildiriler, her iki ülkede de hiçbir yankı yapmadı. Bu nerden ileri geliyor?

Protestan reformasyonundan bu yana, bütün Avrupa uluslarında, katolik olarak da kalsalar, protestanlığı da seçseler, üst sınıflar, hele hele devlet adamları, hukukçular, diplomatlar birey olarak kendilerini dinsel düşüncelerden çözmeye ve özgür düşünceli dedikleri kişiler haline gelmeye başladılar. Üst tabakalardaki bu aydınca hareket, Louis XIV'ten itibaren Fransa'da, kendini gizleme gereğini duymaksızın ortaya koyar oldu ve 18. yüzyıl boyunca felsefe diye adlandırılan evrensel eğilimi yarattı. Ama Voltaire, fikirlerinden ötürü ya da o fikirleri dile getirdiği için değil, ama yazarak halkın okumasına açık hale getirdiği için Fransa'da oturmayı artık güvenilir bulmayıp İngiltere'ye geçtiği zaman, Londra'daki yüksek *salonları*, hâlâ, Paris'tekilerden "daha özgür" bulduğunu itiraf etti. Gerçekten de Charles II sarayının kadın ve erkekleri, Bolingbroke, Walpole'lar, Hume, Gibbon ve Charles Fox gibi adlar, dinsel dogmaya inanmayışın ve o çağın devlet adamları, siyasetçileri ve üst sınıfları tarafından beslenen felsefeye bağlılığın temsilcileridirler. Bu, kilise otoritesine karşı aristokratik isyan çağı diye de adlandırılabilir. Comte, bu durumu şu kısa tümceyle niteliyor:

"Bu ikiyüzlülük sistemi, 16. yüzyılda devrimci dönemin

başından itibaren yığınların başeğmişliğini sürdürmeye yardımcı olmayı zımnen kabul etmesi koşuluyla, *belli bir yöndeki her düşüncenin özgürlüğe kavuşturulmasına izin vererek*, uygulamada, gittikçe inceliğe kavuşturuldu. Cizvitlerin gözde siyaseti buydu."

Böylece, Fransız Devrimi dönemine, ilkin Fransa'daki, ardından bütün Batı Avrupa'daki yığınların, siyasal ve toplumsal özgürlük isteğinin yanı sıra, dinsel dogmaya karşı gittikçe artan bir tiksinti beslemeye başladıkları döneme geliyoruz. 1793'te Fransa Cumhuriyeti Konvansiyonu ile hristiyanlığın, devletin tanınmış bir kurumu olmaktan tümünden çıkarılması, ve o zamandan beri Batı Avrupa'da halkın sesinin egemen olduğu yerlerde, dinsel yargıya ve siyasal ve medeni alanda süren benzer nitelikteki kurumlara son verilmesi, bir de İtalya'da 1848 hareketi, Avrupa'da halkın tuttuğu yönü yeter açıklıkla ortaya koyuyor. Kilise otoritesine karşı demokratik başkaldırma diye nitelenebilecek olan bu döneme hâlâ tanık olmaktayız.

Ne var ki, Fransız Devriminden bu yana yığınlar arasında görülen bu hareketin bizzat kendisi, toplumsal eşitlik hareketiyle birlikte olduğu için, yüksek çevrelerde, kilise otoritesinden yana, şiddetli bir tepki yaratmaya da mahkumdu. Soylularla din adamları sınıfı, dünyanın efendileriyle ahretin efendileri, halk hareketinin kendilerini aynı ölçüde tehdit ettiğini gördüler. Bunun üzerine, Avrupa'nın üst sınıfları, doğal olarak, kamu yaşamında hristiyanlığın yerine dair duydukları kuşkuculuğu bir yana koydular, devlet kilisesiyle ve o kilisenin düzeniyle *açıktan* ittifak kurdular. Bu tepki, ilkin Bonaparte yönetiminde, ardından Bourbon'ların öncel kolunun tahta dönüşünden sonra Fransa'da çok belirginleşti, ancak Batı Avrupa'nın başka yerlerinde durum daha değişik değildi. Günümüzde de kilisenin çıkarlarıyla üst sınıflar arasında, daha küçük ölçüde de olsa, savunmaya ve saldırıya dönük bir ittifakın yenilendiğini görüyoruz. 1830'lardan bu yana devlet adamları, kilisenin denetimine karşı daha bağımsız bir ruhu yeniden dile getirmeye başlamışlardı, ama 1848 olayları onları yeniden Ana Kilisenin kucağına attı. Bu olgunun örneğini veren gene Fransa oldu. 1849'da demokratik tufan en yüksek noktasındayken, Thiers, De Hauranne ve Universitarian'ler (ki din adamları bunların zındık olduğunu düşünüyordu) sözde liberal muhalefetle birlikte, Roma'nın Papasını makamına yeniden oturtma tasarımı bu iş için biçilmiş kaftan olan Bonaparte'ı, "dinin kurtarıcısı" olarak oybirliğiyle destekliyordu. Bu arada İngiltere'de, başında ultra-protestan Russell ailesinin bir üyesi bulunan protestan Whig

hükümeti, bu seferi ılımlı bir onayla karşılamaktaydı. Dinin böylece ihyasını, tüm evrenin alaya almasını önleyen tek şey, olayların aşırı ölçüde ciddiyet göstermesiydi. Aynı ciddi durum, şu sıralarda da "düzen" adına, Avrupa insanının gülme duygusu taşımasına izin vermiyor.

Ne var ki, 1792 Devriminden sonra, bu yüzyılın başından itibaren toplumsal etkinlikte önde gelen sınıfların, kilise denetimine sahte ve ikiyüzlü boyun eğişleri, 1848'den bu yana çok daha güvenilemez ve çok daha yapay bir nitelik aldı. Bu sınıflar, salt ilk ağızdaki siyasal çıkarlarına uygun düştüğü ölçüde kiliseyi tanır-bilir oldular. Kilisenin eninde-sonunda hükümetin dünyasal kolu-na bağımlı olduğu şeklindeki onur kırıcı durumu, 1848'den beri daha açıklık kazandı. Papa Şimdi St. Peter'in iskemlesinde oturmasını Fransız hükümetine borçlu; Fransız din adamları, aylık alabilmek uğruna, özgürlük ağaçlarını takdis ediyor, halkın egemenliğini ilan ediyor, ardından Fransa'nın şimdiki imparatorunu, tanrının seçtiği aracı, dinin ve onların eski meşruiyetçilik inaçlarının kurtarıcısı olduğu için aziz mertebesine yükseltiyor, doğal ki bu arada kralların ilahi hakları, ilgili siyasal *régime*'in düşüşüyle birlikte bir yana konuyor; *ex officio** başı dünyasal hükümdar kraliçe olan ve ilerleyebilmeleri başbakanın önerisine bağlı olan İngiliz din adamları sınıfı ile liberallerin gelişme gösterdiği parlamentoyu halkın tasallutundan kurtarmak üzere destek arayan ve şimdilerde genellikle bir liberal olan başbakan bir *ensemble*** durumundalar. Halkın ezici bir çoğunlukla desteğini geri alması durumu dışında —ki olağan koşullarda olanaksızdır— böyle bir birlikten, kiliseden tüm olarak bağımsız yasalar beklene-meyeceği ortadadır.

İşte 1853'te, İngiltere ile Fransa'nın yönetici sınıfları, hıristiyan çara karşı Osmanlı Babıâlisinin davasını benimsemeyi gerekli ve basiretli bir tutum olarak gördükleri zaman, durum böyleydi. Bu siyaset sadece onaylanmakla kalmadı, gerçekte bu siyaseti egemen sınıflara iki ülkedeki halkların isteği zorlamıştı. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa hükümetleri, dinsel düşünceler-le tümünden tutarsız olan bir siyaset üzerinde anlaştılar ve kiliseyle aralarındaki yapmacık ittifakı fırlatıp attılar. Bundan sonra üst sınıfın (uzunca bir süreden beri gizlenen) isyanı ile geniş halk hareketi bir noktada birleştiler, bu ikisi, Missouri ile Mississippi gibi, bir fikir seli olarak birlikte ileriler. Kilise iktidarı, böyle bir akımın önüne çıkmanın delilik olduğunu gördü. Bu iki katli saldırının

* Görevi dolayısıyla, resmî olarak. —ç.

** Toplu birlik. —ç.

altında, saf kilise görüşü, ortaya çıkma cesaretini gösteremedi, hat-
ta tam tersine, devlet kilisesinin din adamları, kutsal günlerde, hi-
lalin ve müttefiklerinin başarısı için yurtsever vaazlar verdiler,
dua ettiler. Bu düşünceler, sözün başında belirttiğimiz, görünüşe
göre doğal-dışı iki olguyu, yani Avrupa'daki katolik ve protestan it-
tifakının, hristiyan Rusya'yı temsil eden haça karşı hilali savun-
malarını ve hristiyanlığın bu yeni durumuna karşı herhangi bir
etkin sesin yükselmemiş olması gerçeğini mantıklı biçimde açıkla-
maya yeter nitelikte görünüyor.

Batı Avrupalı siyasetçilerle halkçı görüşler arasında, salt
dünyasal bir siyaset yönünde kurulan bu ortaklık, anlaşılan daha
başka sonuçlar da doğuracak ve kilisenin etkisine, eski suç ortak-
larından, yani siyasetçilerden yeni darbeler gelmesine yolaçacak-
tır. Edinbrough Presbiteryen Kilisesinin, kolera afetinden kurtul-
mak için bir günün tanrıya yakarış günü ilan edilmesi yollu isteği-
ne karşı, İçişleri Bakanı Lord Palmerston'ın, cüretkar bir eda ile,
sokakları süpürüp çevreyi temiz tutmadıkça, duanın koleradan
kurtulmaya hiçbir yararı olmayacağını, çünkü kolerayı, çürümüş
sebze artıklarının ürettiği gazlar gibi doğal ortamların yarattığını
söylemesi ve din adamlarının isteğini reddetmesi, hiç kuşku yok ki,
halkın bu konudaki olgunluğundan ileri geliyor. Mağrur ve vic-
dansız Palmerston, din adamlarını paylamanın, halk tarafından
tutulmanın ucuz ve kolay yolu olduğunu pek iyi biliyordu, yoksa
böyle bir şeye kalkışma cüretini gösteremezdi.

Kilise görüşünün, Avrupa'daki durumun gereklerine uygun
düşmekteki aşırı yetersizliğinin bir başka kanıtı şu noktada
görülüyor: Eğer kilisenin görüşü, kendi mantığı içinde sonuna ka-
dar götürülürse, Katolik Avrupa'yı, bugünkü bunalıma karşı ilgisiz
kalmaya mahkum eder. Çünkü, anglikan mezhebinin, Türkün hila-
line karşı ortodoksun haçıyla birlik olmasına cevaz verilebilir, ama
Katolik Avrupa, St. Peter'in halifesinin otoritesini tanımayı böyle-
sine reddeden, en yüce ruhani görev için hak iddiasında bulunan
bir zındıkla, yani Rus çarıyla birleşemez ve her iki düşmanın
şeytana uymuş olduğunu söylemekten ötede bir fikir ortaya koyar-
maz.

Bugünkü Avrupa bunalımında kilise otoritesinin ne ölçüde
saygınlığını yitirdiği konusunu tamamlarken bir noktaya da
değinelim: Butün dünyanın apaçık gördüğü gibi, Batı Avrupa'nın
ileri toplumları, kilise otoritesinin zayıflaması açısından ileri bir
aşamaya yürürken, öte yanda barbar Rusya'da devlet kilisesi,
gücünden hiçbir şey yitirmiş değil. Batı Avrupa, tarafgirliği bir
yana bırakarak "kudrete karşı hak" kı ve "Avrupa'nın bağımsızlığı"-

nı savunma yolunda ilerlerken, "kutsal" Rusya, hakka karşı kudretin verdiği bu savaşın, zındık Türklere karşı Tanrının vekili tarafından verilen bir savaş olduğuna dair dinsel bir onay istiyordu. Gerçi Nesselrod, resmî belgelerde, hiçbir zaman, Avrupa karşısında sorunun dinsel yanına değinme eğilimi göstermedi, ama bu da en azından kendi içinde, dinsel düşüncenin zayıfladığının dikkate değer bir belirtisidir. Sorunun dinsel yanı üzerinde durmak, Rus sarayının cahil ve saf Moskoflar arasında kullanmak üzere iç tüketim için sakladığı bir yöntemdi. Mucize resimleri, kutsal emanetler, Rus generallerinin haçlı seferi ilan edişleri, bütün bunlar, Rus ordusunu ve halkını şevke getirmek için çatışmanın din yönüne ne ölçüde ağırlık verildiğini gösteriyor. St. Petersburg gazeteleri bile Fransa ile İngiltere'nin, haç dinine karşı menfur hilâl adına savaştığını belirtmeyi unutmuyorlar. Dindar Rusya ile laik Fransa ve İngiltere arasındaki bu karşıtlığın, derinlemesine incelenmesinde yarar var. Ancak bunu burada bizim yapmamız olanaksız. Bizim niyetimiz şimdiye dek gözden kaçan bu yeni, geniş ve etkileyici gerçeklere bir ölçüde dikkati çekmektir. Bunlar belki de tam değerini, ancak geleceğin felsefe ve din tarihçilerinin takdir edebilecekleri gerçeklerdir. Bunlar, dünyanın, mutlak otoriteyi kaldırma ve hayatın siyasal cephesinde olduğu gibi dinsel cephesinde de bireysel yargı ve inancın bağımsızlığını kurma hareketinin önemli bir adımını oluşturuyorlar. Bizim amacımız, bu hareketi savunmak ya da bu harekete saldırmak değil. Biz, bu hareketin ilerlemesine sadece tanıklık ederek görevimizi yerine getirmiş bulunuyoruz.

New-York Daily Tribune

n° 4217, 24 Ekim 1854

Başyazı

Bırakalım sokaktaki İngiliz ile sokaktaki Fransız şimdilik, Alma'da kazanılan "şanlı zafer" in ve Sivastopol'un düşeceği yolundaki bekleyişlerinin keyfini çıkarsınlar. Tuna ile Kırım'daki savaş, müttefiklerin ve Avrupa'nın Birleşik Orta Sınıf Liberalizminin gözünde ne önem taşırsa taşınsın, Rusya açısından çok az ağırlık taşımaktadır. Bu savaşların olası sonuçları Rusya'da ağırlık merkezinin başka noktaya kayması yönünde hiçbir etki doğurmaz; buna karşılık Kırım'da yenilgiye uğramaları ve çekilmeye zorlanmaları müttefik orduların kara hareketini önemlice bir süre için kötürüm eder ve önlerine manevi bir engel çıkarır. Bu engelin etkilerinden sıyrılmak, çok çaba harcamalarını gerektirebilir.

Rus birliklerinin dağılımı ve son zamanlardaki hareketleri hakkında güvenilir bazı raporlar gelmiş bulunuyor. Şu ana kadar, görelî olarak, Rus ordusunun ne kadar küçük bir parçasının harekette görev almış olduğunu ve geri kalan parçanın ne tür bir girişimde bulunmasının beklenebileceğini göstermek için bu raporları özetlemekte yarar var. ...*

Hiç kuşku yok ki, Nikola, Polonya'nın mükemmel stratejik pozisyonunda 300.000'in üstünde asker bulundurduğu sürece, imparatorluğunun güneyinde olabilecekleri pek fazla önemsemiyor. Po-

* Burada, Rus birlikleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. İngilizce derlemede çıkarılan bu kısmı (bkz: *Werke*, 10, s. 537-540) yayınlamıyoruz. -*Sol Yayınları*.

lonya, gerçekten şahane bir pozisyon. Prusya'yla Avusturya arasına bir saplama gibi giren Polonya, her iki ülkeyi de kanattan çeviriyor, buna karşılık, ancak ustalıklı doğanın işbirliği sayesinde ortaya çıkarılabilecek olan en sağlam savunma olanaklarıyla korunuyor. Napoléon, Vistül nehriyle ve onun kollarıyla çevrilmiş olan bu ülkenin askerî önemini biliyordu. 1807 harekatı için, Danzig'i alıncaya dek Polonya'yı üs olarak kullanmıştı. Ancak bu ülkeyi sürekli olarak tahkim etmeyi ihmal etti ve bu hatasının cezasını 1812 çekilişinde çok pahalı ödedi. Ruslar, özellikle 1831'den bu yana, iktidardaki öncellerinin yapmayı ihmal ettiği şeyi yaptılar. Modlin (Novo-Georgeviç), Varşova, İvangorod, Brest-Litovsk bir tahkimat düzenini oluşturuyor. Bu düzen, stratejik uyuşum açısından, dünyanın en güçlü düzeni. Bu stratejik uyuşum düzeni, yenilen bir ordunun, yeter yiyeceği olduğu sürece, kendinden bir kat fazla sayıda bir orduya meydan okuması olanağını sağlıyor; kaldıki, bir ülkenin tüm bağlantı olanaklarını kesmek, şimdiye kadar denenmiş bir şey de değildir. Ülkeyi bilen bir Alman asker-yazar, bu karmaşık kale düzeni, diyor, savunma özünden çok, saldırı özü taşıyor. Bu düzen, üzerinde bulunduğu toprağı tutmaktan çok, Batıya yönelik saldırılar için bir üs olarak düşünülmüştür.

Hâlâ, Sivastopol alınır mı Nikola'nın barış isteyeceğine inananlar var. Baksanıza, Rusya, kozlarının henüz üçte-birini bile oynamadı. Sivastopol'u bir an için yitirmek ve donanmadan olmak, devincitmez. Sivastopol'a donanma onun için oyuncaktan başka bir şey değildir. Rusya çok iyi biliyor ki, onu sonuca götürücü hürek, deniz kıyıları boyunca ya da karaya çıkarılacak askerlerin kolayca erişebileceği yerlerde olamaz, tam tersine, kıtanın içlerinde olabilir. Oralarda geniş ordular, gerektiğinde çekiliveren düşman ordularına karşı verimsiz kıyı savunmasına girerek boşuboşuna bölünmeksizin, belli bir nokta üzerine yığılabirler. Rusya; Kırım'ı, Kafkasya'yı, Finlandiya'yı St. Petersburg'u ve tüm katma topraklarını yitirebilir, ama kalbi Moskova olmak üzere ana gövdesi ve kılıç tutan kolu Polonya'ya dokunulmadığı süree, bir zerreyi bile teslim etme gereğini duymaz.

Korkmadan söyleyelim ki, 1854'ün büyük harekatları, ulusların, 1855'in tarihsel olaylarını oluşturacak savaşlarının ufak-tefek peşrevlerinden başka bir şey değildir. Batıdaki Rus ordusu ile Avusturya ordusu —birbirlerine karşı ya da yanyana olması farketmez— oyunun içine girmedikçe, Napoléon'un savaşları türünden, geniş çaplı gerçek savaşa tanık olmayacağız. Ve kimbilir, bu savaşlar, daha haşin, daha sonuç belirleyici savaşların —Avrupa halklarının şimdi muzaffer ve güven içinde bulunan

müstebitlerine karşı verecekleri daha başka savaşların— başlangıcı da olabilir.

Yaklaşık olarak 16 Ekim 1854'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 4223, 13 Ekim 1854

Başyazı

SİVASTOPOL KUŞATMASI

Alma savaşındın sonra Kırım'da müttefiklerin esas başarısı, Lord Raglan'ın Alma'dan Balaklava'ya yaptığı ünlü kanat yürüyüşü oldu. Bu yürüyüşle Raglan, kampanyanın görünüşteki hedefini, Sivastopol'un ele geçirilip işgal edilmesi amacından, tahkimatın bir bölümüne —üstelik zayıf bölümüne— karşı bir *coup de main*'e* dönüştürdü. Kuşkusuz, amaçlar arasında, Rus filolarının, gemi doklarının, cephaneliklerin tahribi de var. Bu maç gerçekleşir gerçekleşmez müttefik kuvvetlerin geri çekilmesi öngörülüyor. bunun böyle olması gerektiği, tüm harekattan apaçık belliydi. Böylelikle kalenin kuzey cephesine saldırı fikri bir yana konmuş oluyordu. Hakim cephe olan bu cepheye saldırmak, gerçekte, tek başına sonuca götürücü olabilirdi. Bundan cayılması, sefer için çizilen programın —kalenin tamamen ele geçirilip işgal edilmesi— uygulanmasına muktedir olunmadığının açıkça itirafıdır. Her ne ise, söylediğimiz gibi, bu yürüyüşün kendisi, gazetelerde sütunlar ve sütunlar boyunca uzayıp giden tumturaklı, anlaşılmaz sözlerle, komutanlığın şahane bir darbesi olarak övüldü. Londra'nın büyük gazeteleri dahi, bölgede kendi muhabirleri bulunduğı halde, aradan bir ay geçinceye ve görünüşe bakılırsa, hükümet kendilerine ipucu verinceye dek gerçeğı kavramadılar. 28 Ekimde ilk kez gerçek durumu gören *The Times*, kampanyanın ancak ikincil amacına ulaşabileceğini, körfezin kuzeyindeki kalelerin, gönüllü

*Tokat. —ç.

olarak teslim olmazlarsa, pek ele geçirilemeyeceklerini belirtiyor. Ancak *The Times*, bu kalelerin efendice davranıp teslim olacaklarını umuyor, bir kez esas gövde ele geçirilince, ona bağlı olan, tahkim edilmiş bütün öteki yerlerin direnmekten vazgeçmek zorunda olduklarını söylüyor. Ancak gerçek o ki, Sivastopol kentine bağımlı olan Kuzey Kalesi değildir. Kuzey Kalesine bağlı olan Sivastopol kentidir. Korkarız, çağdaşımız olan gazetenin kanıtları, bu kadar kuvvetli bir kaleyi almaya yetmez.

Sözkonusu "şanlı yürüyüş"ten bu yana müttefiklerin pek bir girişimde bulunmadıkları doğru. Bu nedenle kimseye pek övünecek bir şey çıkmadı. O yüzdendir ki, atlantik-aşırı çağdaşlarımız, sözkonusu yürüyüşten olabildiği ölçüde yararlanmaya çalışıyorlar. Kuşatmanın kendisine gelince, şu ana kadar yapılanlara bakınca, belki de bu konuda ne kadar az konuşulursa o kadar iyi olacağını düşünüyor olabilirler. Ancak biz tarafsızlıktan başka herhangi bir şeyle bağlı olmadığımıza göre, o kadar duyarlı davranmayacağız. Gerçek şu ki, bir defa, bu savaş, aşırı ölçüde garip, ama kuşatma, garibin de garibi. Savaşın büyük özelliklerinden biri görünüşe bakılırsa, arazi tahkimatlarının alınamayacağına inanılmasıdır. İlk Oltenitza'da, bir-iki saat süreyle eski biçim top ateşi açılmış, sonra müstahkem mevkilere saldırıya girişilmiş, ancak başarı elde edilememiştir. Kalafat'ta Ruslar saldırıya bile geçmeye cesaret edemediler. Silistre'de savaşın asıl yükünü bir toprak tabaya taşıdı ve düşmanın en çılgın saldırısıyla yüzyüze gelip nerdeyse yerlebir edildiği zaman bile dayandı. Şimdi Sivastopol'da basit bir dizi müstahkem mevki, kale duvarlarına karşı kullanılan topçu bataryalarının çok daha geniş ateşiyle onurlandırılıyor. Üstelik bu topçu, en düzenli kalelere karşı şimdiye dek kullanılmış olan topçudan çok daha ağır. Uzun barış dönemi içinde, sınaî gelişme sonucu, savaş *araç ve gereçleri* ne ölçüde gelişmişse, savaş *sanatı* da o ölçüde bozulmuştur. Bu kuşatma, bu gerçeğin en göze çarpıcı kanıtıdır. Napoléon, Sivastopol önündeki bataryaların sekiz ve on inçlik toplarla donatılmış olduğunu görseydi, herhalde kendini gülmekten alıkoyamazdı. ama durun, daha bitmedi.

1 Ekim dolaylarında müttefikler yerlerini almışlardı, ancak 8 ya da 9 Ekime kadar işe başlamadılar ve 17 Ekimden önce ateş açılmadı. Bunun nedeni, topların daha önce getirilememiş olmasıydı. Aşılacak yer, dört-beş millik bir uzaklıktı, toprak sert ve sağlamdı, çok az dalgalıydı, üstelik bir bölümü geçit verir yoldu. Ancak topları çekecek yük öküzleri yoktu. Kırım'da yüz öküzü mü yok — Kırım dünyanın en zengin sığır sürülerine sahip bir ülke. Baydar vadisinde, Çernaya tepelerinden baktığınız zaman gözü-

nüzle görebileceğiniz uzaklıkta, gerekirse tüm birleşik donanmayı o tepelerden aşırabilecek kadar çok öküz vardı. Ama Baydar vadisi Kazaklara açıldı ve herhangi bir yağmalama girişimini koruması gereken müttefik süvariler, bu müthiş hasımla karşı karşıya gelebilirlerdi. Ayrıca, müttefikler ora halkıyla iyi ilişkiler içinde olmalı, onların mahna-mülkine elkoymamalıydı. İşte bu bahanelerle bizim İngiliz çağdaşlarımız, Raglan'la Canrobert'in, bir yandan Sivastopol'u güneyden ablukaya alırken, kendilerinin de Mençikov'un Çernaya'daki ileri karakolları tarafından ablukaya alındıkları gerçeğini gözlerden saklamaya çalışıyorlar. Bunun böyle olduğu, müttefik askerlerin, en son raporlara kadar, elde taze et bulunmadığı için tuzlanmış konserve etle yetinmek zorunda kalmalarından da anlaşılıyor.

Ekimin 3'ünde beş Rus taburu, Inkerman yakınında Çernaya'yı geçtiler ve güneyden kaleye girmelerine karşı durulmadı, çünkü "bu, müttefiklerin yararınaydı". Orijinal bir savaş tutumu! Yenilmiş, maneviyatı bozuk, üzgün diye gösterilen düşman, müttefiklerinin burnunun dibinde, Sivastopol'a 3.000 kişi gönderiyor. Düşmanın, bunu yaparken bir gerekçesi olması gerekir. Ama bu askerleri yollarken düşmanın gerekçeleri varsa, Raglan'ın da, onların, önünde temanna ederek kaleye girmelerine izin verirken, kendine göre bazı gerekçeleri vardır. Kalenin çok kalabalık hale geleceğini düşünüyor. Ancak bu düşüncesini hangi temele dayandırdığı açık değil. Oysa, Rus hatları içinde kalan dört mil karelik alanın yanısıra, tüm kuzey kıyıları ve onun gerisinde uzayıp giden topraklar var. Asker fazlası bu topraklara sadece on dakika içinde aktarılabilir. Sadece bir yandan ablukaya alınan bir yerin, aşırı kalabalıklaştığının öne sürülmesi, saçmalığın tepe noktasıdır.

Çıkarma ilk defa haber verildiği zaman, eğer kampanya uzarsa, müttefiklerin en büyük düşmanının hastalık olacağını söylemiştik. Şimdi hastalık, hem de en ciddi şekliyle kendini gösteriyor. Üstelik en azından İngiliz ordusunda tedavi çok kötü yürümekte. Hastalar öylesine ihmal edilmiş bulunuyor ki, Lord Raglan, tıp personeline hitaben çok sert bir tekdiname yayınlamak zorunda kaldı. Üstelik hepsi bu kadar da değil. Doktorlar İstanbul'da, ecza depoları Varna'da, hastalar ise Balaklava'da. Bu, yakın zamanlarda Louis Bonaparte tarafından Boulogne'da uzun uzadıya açıklanan, bir ordu iyi durumda bulunmak istiyorsa bir üçgen biçiminde yerleştirilmelidir yollu teoremin parlak bir örneği değil mi? Mevsim kötüleştikçe hastalık artıyor, alaylar küçülüyor — 1.000 asker mevcuduyla gönderilmiş olan bir İngiliz alayında şimdi silahlı 600'den fazla asker sayamıyoruz — ve harekatın yavaşlığı da sürüp gidiyor.

Hassa süvarilerinin, kırk yıllık talimin meyvesi olan geleneksel düzenleri böyle ufak-tefek şeylerle bozulacak değil ya! Haşmet-meaplarının kurallarına göre, Sivastopol alınsın da, ordu perişan olacakmış, ne çıkar!

Alelâde kuşatmalarda, kuşatanlar genellikle ilk bataryalarını, düşmanın yapılarına olabildiği kadar yakın bir yere yerleştirirler. Altıyüz ya da yediyüz yarda, bu açıdan, büyük bir uzaklık sayılır. Ama bunun gibi büyük bir kuşatmada, hele hele o kuşatma basit hafif istihkamlara karşı ise, Raglan'a göre, bunun tam tersi yapılmalıdır. Düşman, bizim, yediyüz yardaya yaklaşmamıza izin veriyor, ama düşmanın, yapmamızı istediği şeyi hiçbir zaman yapmamalıyız. Böyle diyor Raglan ve bataryalarını 2.500 ya da 3.000 yarda uzaklıkta açıyor — eğer haberler en ufak bir kuşkuya yer bıraksaydı, buna inanmazdık. Raglan daha sonra 1.500 ve 1.200 yardaya kadar yaklaşıyor, ama ateş açmıyor ve ateş açmayışının nedenini de, kale duvarlarını yıkmakta kullanılacak topçunun etkin olabilmek için, yıkılacak duvarlardan üçyüz ya da dört yüz yarda uzaklıkta bulunması gerekçesiyle açıklıyor. Uzun yollu bataryalar Lancaster toplarıyla uzun yollu on inçlik toplara sahip olmalıdır, çünkü İngiliz topçuluk uzmanları, anlaşılan, bu topların teleskop gibi bir şey olduğuna, ne kadar uzakta olursa o kadar işe yarayacağına inanıyorlar. Gerçekte, donanmanın silahlandırılması bakımından çok mükemmel olan bu uzun yollu top konusu, iş, kara topçusuna gelince, ona yarar sağlamaktan çok karışıklığa ve aldatmacaya yolaçtı. Bu gülünç bataryalarda, bunun bir örneğini görüyoruz.

Sivastopol'un, bütün bu deha ve keskin zekâ patlamalarını tahrik eden kara tarafındaki müstahkem yerleri şunlar: Batı kesiminde (Fransızların saldırdığı) Karantina kalesinin bir ya da iki cephesi korumasız. Bunun gerisinde mazgal delikleri olan duvar var, Karantina körfezinin baş kısmına doğru uzanıyor, bir tepede yuvarlak bir kulede son buluyor. Bu kule, kendi çevresinde kurulan toprak tabyanın bir parçasını oluşturuyor. Oradan itibaren üç kadem kalınlıkta bir duvar, limanın yukarı ucuna kadar uzanıyor ve Sivastopol'u güney-batıdan çeviriyor. Söylendiğine göre, bu duvar, savunmaya elverişli değil, oysa kolaylıkla savunulur duruma getirilebilir. Savunmaya elverişli olmadığı içindir ki, bu duvarın önünde küçük toprak tabyalar yer alıyor ve ancak o tabyalarla korunuyor. Limanın sonundan doğuya, Kalafat körfesine doğru (İngilizlerin cepheden saldırdığı yer), yukarda anlattığımıza benzer biçimde, yarım ay şeklindeki tabyalarla çevrilen ve korunan iki kule dışında hiçbir düzenli savunma tesisi yok. Düzensiz bazı top-

rak tabyalar var, eğer yüzbaşı Biddulph'ın yerinde çizdiği, yayınlanmış planlara inanacaksak, bunların tümü, büyük bir iddiası olmayan istihkamları oluşturuyorlar. Her şey bir yana, bu planlar, gerisi korunmayan tahkimattan ibaret sadece bir tek savunma hattı olduğunu göstermekte. Rusların aşırı ölçüde sevdiği kapalı hiçbir tabya görünmüyor. Ancak durumun böyle olduğuna inanamayız. Eğer ele geçirilecek tek hat bu olsaydı, İngilizlerin bu hattı çoktan, hem de süngüleriyle almış olmaları gerekirdi. Bunun gerisinde ikinci bir tabya hattının bulunması gerekir.

Rus müstahkem mevkilerinin tümü, donanmanın ağır toplarıyla donatılmış bulunuyor — Ruslar bu silahlardan aslında çok yararlanabilirler. Ama uygulama pek rezilce. Bütün gün, bütün gece düşman üzerine ateş ediyorlar, sadece yüz atıştan birinde vuruyorlar. Kimbilir, belki de Lord Raglan'ı, toplarını, güvenilir bir uzaklıkta 3.000 yarda da kurmaya iten şey de bu zavallı ateş olmuştur. Müttefik donanmanın ve orduların üç gün boyunca sürdürdükleri ateşten sonra, İngilizlerin kendi taraflarında bir gedik açtıkları, ancak Fransızların henüz kendi işlerini tamamlamadıkları bildiriliyor. Bu gerçekleşir gerçekleşmez, saldırıya girişilecekti. Müttefik bataryaların uzaklığı konusunda kesin bilgimiz olmasaydı müthiş ölçüde büyük çaplı 200 topun böyle bir savunmayı yarmak için üç ya da dört gün çabalamış olduğuna inanmazdık. Elde edilen sonuçlar konusunda bu kadar söz yeter, hareketin sonunda ne olursa olsun, hiç kuşku yok ki, Sivastopol kuşatmasının askeri tarihte bir benzeri olmayacaktır.

Yaklaşık olarak 30 Ekim 1854'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 4236, 15 Kasım 1854

Başyazı

SAVAŞTA GELİŞMELER

Austerlitz güneşi suda eridi. Paris'te güven içinde açıklandığı ve inanıldığı üzere, 2 Aralık²³⁸ gününü kutlamak üzere Sivastopol önünde büyük bir savaş verilcekti. Ne var ki, General Canrobert'den gelen 3 Aralık tarihli rapordan anlaşılıyor ki, "bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı, yollar kesildi, siperler yağmur suyuyla doldu. Bunun üzerine kuşatma işleri —ve tüm öteki işler— durduruldu."

Şimdiye dek Çernaya'da Ruslar saldırı, müttefikler savunma üstünlüğüne sahipti. Sivastopol surlarında ise durum tersineydi. Başka deyişle Çernaya'da Ruslar, alanı elde tutacak ölçüde üstündüler, müttefikler ise yerlerini koruyabilmekle birlikte üstün değildiler. Buna karşılık Sivastopol'da, kuşatmayı sürdürecektik ölçüde kuvvetli olan müttefiklerle Rus garnizonu arasında hemen hemen denge olduğu için, müttefiklerin çabaları gerçi dışardan engellenmedi ama, gözle görülür bir ilerleme de sağlayamadı. Kuvvet oranlarının değişmek üzere olduğu görülüyor. Bunun sonucu olarak müttefikler, görünüşe göre, Rusları Çernaya'dan geri atacak güce erişme noktasına ulaşmaktalar. Böyle bir durumda Inkerman'ın yukarı kesimini elden kaçırarak olan Ruslar iki türlü davranabilirler. Ya dönüp giderler ve Kuzey Kalesinde mevzilenirler, ya da ana kuvvetleriyle daha içerilere çekilirler. Müttefikler kendilerini oralarda fazla izleyemez. Müttefikler şubat ayından önce, kuzey karargahı kuşatacak ya da çekilen bir orduyu Bahçesaray'dan

öteye izleyecek kadar kuvvete ulaşamazlar. Bahçesaray dolaylarında bir yerde mevzilenecek bir orduya karşı müttefikler ikinci bir savaş veremezler. Her iki durumda da Çernaya'ya göre dönmek zorunda kalacaklardır. Güneyde Sivastopol bir saldırı karşısında yenik düşmedikçe, gerçekte bu ilerleme ve gerileme oyununun böylece bütün kış boyunca oynanması olasıdır. Ama kuşatmaya ilişkin haberler öylesine yetersiz ki, bu noktada, Sivastopol'un düşmesi hiç de olası görünmüyor demekten başka bir şey söyleme olanağı yok. Paris'in *Moniteur* gazetesinde 7 Aralık tarihinde yayınlanan ve Londra gazetelerinde de yeniden yer verilen bir haberde, müttefik orduların birdenbire üstünlüğü ele geçirdiklerinin ve büyük yağmurdan sadece iki gün sonra "kent'in kuşatılmasını hemen hemen tamamladıkları"nın belirtildiğini biliyoruz. Bu yalan haber, apaçık ortada ki, boşa çıkarılan 2 Aralık kehanetinde bir değişiklik yapmak amacıyla uydurulmuştur.

Kısa süre önce toplam Rus ordusu ve dağılımı konusunda bir açıklama yapmıştık. O zaman, nerdeyse bir milyonun dörtte-üçüne ulaşan bu ordunun henüz üçte-birinin bile faal harekette yer almamış olduğunu ve geri kalan üçte-ikinin büyük bir kesiminin Avusturya'yı tehdit için kullanıldığını belirtmiştik. Kırım'a gönderilen takviyelere karşın, o zamandan bu yana durum pek fazla değişmemiştir. Çünkü, Dannenberg'in, Sivastopol'un yardımına giden kolordusu, Tuna ordusundan çekilmiştir. Bu kolordu bir süre önce takviye almıştı. Rusya'nın büyük Batı ordusunun, yani Avusturya sınırında toplanmış bulunan 300.000 kişilik birliklerin durumunda görülen tek esaslı değişiklik, bu kuvvetin sol kanadının, Besarabya ve Orta Dinyestere doğru bir ölçüde uzatılmasıdır. Böylece bu ordu, Besarabya'dan çekilmeleri halinde Tuna ordusunun kalıntılarını toparlayabilecek bir duruma gelmektedir. Büyük Batı ordusu, bunun yanı sıra, bir-iki tümenini Kırım'a ve bir miktar takviyeyi Tunaya göndermiş de olabilir. Ancak bütün olarak gücü zayıflamamıştır ve Revel'den üçüncü muhafız tümeninin ve daha bazı yedek kuvvetlerin gelmesi, ayrılan birliklerin eksikliğini gidecektir.

Ne var ki, olabildiği sürece, işgali sürdürüyor görünmek için Besarabya'ya yerleştirilen Tuna ordusu, tamamen parçalanmış ve tören birliğine dönüşmüş bir kuvvet olarak kabul edilebilir. Liprandi'nin ve ardından, Dannenberg'in kuvvetlerinin ayrılışı, bu orduyu tüm 4'üncü kolordusundan (10'uncu, 11'inci ve 12'inci tümenler) yoksun bıraktı. Geri kalan beş tümendenden (7'inci, 8'inci, 9'uncu, 14'üncü ve 15'inci tümenler) kıyı bölgelerinin işgali için gerekli olan askerlerle Bender ve İsmail'den Herson ve Nokalayev'e

kadar olan kalelerin garnizonları çıkarılırsa ve Tunadaki iki harekatta verilen büyük yitikler dikkate alınırsa, bu beş tümenin, herhangi bir hareket için 15.000 askerden fazlasını biraraya getiremeyeceği görülecektir. Bu tümenler kıyı bölgesine yakındırlar ve nerede bir kıyı varsa, Kitanın içinde çok etkin olan Rus savunması, orada aşırı ölçüde topallamaktadır. Bu birlikler, birçok kaleyi ve depoyu, düşman filolarının saldırısına karşı korumakla görevlidir. Bu nedenledir ki, izah ettiğimiz üzere, bu beş tümeni oluşturan 30.000 ya da 35.000 askerin yarısı dahi savaş alanına sürülmeye elverişli değildir.

Tuna ordusunun dağıtılması, Rusların aldığı büyük stratejik kararların çoğu gibi, çok iyi seçilmiş bir adım olarak görünüyor. (Aslında hatalar, kararın kendisinde değil, ama *uygulamada* oluyor.) Gerçekten de İngiliz-Fransız birlikleri, Kırım hareketına gırtlaklarına kadar battıklarına göre, Tunada Ruslara karşı koyacak herhangi bir düşman kalmıyor. İki hareketin neden olduğu yeri asla doldurulamayan yitiklerden sonra 40.000 kişiyi güç bulan Ömer Paşa ordusu, Batı diplomasisinin de yardımıyla öyle bir duruma geldi ki, İsmail kalesini kuşatmaya ve bu kuşatmayı korumak ya da Rusları püskürtmek üzere bir birlik ayırmaya elvermez oldu. Bundan başka, birkaç ay önce Besarabya'ya yapılacak bir saldırı, düşmanın dikkatini büyük ölçüde üstüne çekebilirdi, ancak şimdi böyle bir saldırı da askerî açıdan amaçlanır olmaktan çıktı. İşte bu nedenlerle Ömer Paşanın ordusu şimdi Kırım'a gönderiliyor. Bu durumda güney-batıda Ruslar için tehlike olabilecek tek kuvvet Avusturya ordusudur. Bu ordu 270.000 kişilik bir kuvvet Galiçya'yı, Transilvanya'yı ve Buğdan'ı işgal ediyor. Her şeyin ötesinde, bu kuvvetin gemlenmesi zorunludur. Çünkü bu kuvvet Rusya'ya karşı düşmanlığa girerse, Besarabya'nın ve hatta Buğ'a kadar uzanan toprakların bırakılması ve hareketin ya Polonya kalelerindeki saldırı üslerinden ya da Kiev'le Dinyeperdeki savunma üslerinden yönetilmesi gerekebilir. Her iki durumda da Tuna ordusunun bağlantısı kopabilir. Bu ordu, güneyin bozkırında kendisine bir üs aramak zorunda kalabilir. Böyle bir çaba ise, bol bol at ve koyun sürüsü besleyen, ancak çok az insanın karnını doyurabilen bir toprakta kolay iş değildir. Öte yandan Avusturya Rusya'yla birlik olursa, ya da tarafsız süngülerinin ucunu Alplere ve Ren'e çevirirse, o zaman ya Polonya'daki ordu, Tunaya güçlü bir kolordu yolladıktan sonra, Avusturyalıların yedeği olmak üzere Almanya'ya yürüyebilir ya da Avusturyalılar kitle halinde Tunaya akarlar ve İstanbul üzerine yürüme riskine girerler. Her iki olasılık, Tunada tören birliğinden daha güçlü bir birlik bulundurulmasını

gereksiz hale getirmiştir.

Avusturya'nın bu savaşta işbirliği yapmasına gelince, doğal ki, söyleyeceklerimiz varsayımlardan öteye gitmez. Avusturya'nın 2 Aralıkta Fransa ve İngiltere'yle yaptığı söylenen İttifak Antlaşmasının şanlı-şatafatlı ilanının, parlamento için kurulmuş bir tuzaktan başka bir şey olmadığı anlaşılmıştır. Antlaşmanın açıklanmasından hemen sonra biz bu konuda okurlarımızı uyarmıştık.

Kraliçenin konuşmasında antlaşmadan şöyle sözediliyor: "Size memnuniyetle haber verebilirim ki, Fransa imparatoruyla birlikte, Avusturya imparatoruyla bir antlaşma yaptım. Bu antlaşmadan ortak davaya büyük yararlar umuyorum." Ancak Lord Derby'nin ağır baskısı karşısında Aberdeen: "Biz, sadece kamaranın, haşmet-meaplarının bir antlaşma yaptığını ve bu antlaşmadan, kendilerinin (yani Aberdeen'in) önemli yararlar umduklarını bilerek memnunluk duyacağını söylüyoruz" diyecek kadar açılmıştır.

Kamaraya verdiği tüm memnunluk işte bu kadar. Avam Kamarasında ise Disraeli, Lord John Russell'ı bir adım daha ileri gitmeye ve övünülen İttifak Antlaşmasının bir antlaşma ve ittifak olmadığını itiraf etmeye zorlamıştır. Lord Russell, bu antlaşmanın Avusturya'yı hiçbir şeyle bağlamadığını, buna karşılık eğer Avusturya Rusya'ya savaş ilan ederse, Batılıları Avusturya'yla saldırı ve savunma bağlantısına ve bunun yanısıra, yıl sona ermeden önce, ünlü dört temel nokta üzerinde Ruslara barış önesinde bulunmaya zorladığını ikrar etti. Bu durumda Avusturya, "son anda", Batılıların dört temel noktayı yorumlayışlarıyla görüş birliğinde olmadığını öne sürerek, "sözünden dönmüş olmaksızın" ittifaktan cayabilirdi. Lord John Russell'ın şanlı 2 Aralık Antlaşması hakkındaki açıklamalarının sonucu, Londra ve Paris'te para değerinin derhal düşmesi oldu.

Bir yıl önce İngiliz karma hükümeti, Sinop katliamına, Alman devletleriyle ittifak yapılmasını sağlamak için izin vermiş gibi görünmeye çalışıyordu. Şimdi bu Alman devletlerinden biriyle, bir Türk filosunun değil, ama olsa olsa bir İngiliz ordusunun yitirilmesinin bedeli olabilecek, sahte bir antlaşmadan sözediliyor. Bu arada da son günlerin Alman gazeteleri, İngiliz parlamentosunun açılışında, hantal mekanizmasını yeniden işletmek üzere olan Viyana Konferansı hayaletinin yeniden görüneceğine dair ilk belirtilerin ortaya konduğu güvencesini bile veriyorlar.

Bununla birlikte, Lord John Russell'a göre, Avusturya, Rusya'yla savaşa sürüklenmesi olasılığından sözettiğine ve Rus ordusunun Avusturya sınırındaki durumu da aynı olasılığı ortaya koyduğuna göre, bir an için Avusturya'nın ve hatta Prusya dahil, Al-

manya'nın geri kalan devletlerinin Batılılara katılacaklarını düşünebiliriz. Rusya böyle bir olasılığa göğüs germeye ne ölçüde hazırdır?

Her ne kadar 1812'de Rusya'ya karşı harekete geçirilen Kıta ordusu, bu ülkenin nisan ya da mayıs ayında sınırlarında karşılaşılabileceği ordudan çok daha zayıf idiyse de ve her ne kadar, o zaman İngiltere düşmanı değil, dostçu idiyse de, Rusya şimdi, topraklarına işleyecek düşman orduları ne kadar çok sayıda olursa, o orduların yenilmeleri olasılığının o kadar fazla olduğu düşüncesiyle ve öte yandan, o zamankine bakışla ordusunun şimdi üç kat daha büyük oluşuyla teselli bulabilir.

"Kutsal Rusya'nın saldırılamaz olduğunu düşündüğümüz için söylemiyoruz bunu. Tam tersine, sadece Avusturya'yı bile askerî açıdan Rusya'yla denk görmekteyiz ve Avusturya ile Prusya birleşirse, salt askerî olasılıklar açısından, Rusya'yı onur kırıcı bir barışa zorlayabilecekleri inancındayız. Asıl Almanya çapında bir ülkeye toplanmış olan kırk milyon insan, dağınık altmış milyon Rusla başa çıkabilir. Rusya'ya Batıdan girilecek bir saldırının stratejisi, Napoléon tarafından yeter açıklıkla saptanmıştır. Eğer strateji-dışı koşullar, Napoléon'u, planından saptamak zorunda bırakmasaydı, Rusya'nın toprak bütünlüğü 1812'de ciddi olarak tehlikeye düşerdi. Bu plan, Dvina ve Dinyepere yürünmesi, orada tahkimat, depolar ve ikmal yönünden bir savunma mevzii kurulması, Dvina'daki müstahkem mevkillerin alınması ve Moskova'ya yürüyüşün 1813 ilkyazına kadar bekletilmesi idi. Napoléon, siyasal nedenlerle, subaylarının Litvanya'daki kışlalardan yakınmaları nedeniyle ve kendisinin yenilmez olduğuna körü körüne inandığı için, mevsimin sonuna yaklaşırken, bu planını bir yana koydu, Moskova'ya yürüdü. Sonuç biliniyor. Fransız Ordu Levazım Dairesinin kötü yönetilmesi ve Fransız askerlerinin kalın, kışlık giysileri olmayışı, felaketi büyük ölçüde artıran öğeler oldu. Eğer bu noktalarda aksama olmasaydı, Napoléon geri çekildiği Vilna'da gene de, Rusların, karşısına çıkarabileceği ordudan sayıca bir kat fazla bir orduya komuta ediyor olabilirdi. Yaptığı hatalar önümüzde duruyor. Bu hatalardan hiçbiri olmaz hatalar türünden değil. Napoléon'un Moskova'ya kadar işleyebilmesi, Charles XII'nin Poltava'ya yürüyüşü, her ne kadar güçse de, bu ülkeye girilebileceğinin kanıtıdır. Muzaffer bir orduyu bu ülkenin kalbinde ayakta tutmaya gelince, bu, hareket hattının uzunluğuna, ya da üslerin uzaklığına ve güven içinde olup olmayışlarına bağlıdır. Napoléon'un Ren'den Eylau'ya ve Friedland'a kadar olan hareket hattı, uzun hareket hatlarının, faal ordu birlikleri üzerindeki engelleyici,

olumsuz etkisi açısından aşağı yukarı Brest-Litovsk ile Moskova arasındaki bir hareket hattına eşit olacaktır. (Polonya kalelerinin ilk yıl içinde alındığını varsayıyoruz.) Bu eş-değerlemede, kuşkusuz, hareket üslerinin Vitebsk, Moghilev ve Somolensk'e uzatılmış olması gereğini de dikkate almıyoruz. Oysa böyle bir hazırlık yapılmaksızın Moskova üzerine yürümek, doğal ki tehlikeli olurdu.

Rusya'da nüfus dağılımı seyrek. Ama unutmamalıyız ki, merkez bölgeleri —Rus milliyetçiliğinin ve gücünün tam kalbi—, Orta avrupa'nın nüfusuna eşit bir nüfusa sahiptir. Polonya'da —yani Polonya Rus Krallığını oluşturan beş hükümet— ortalama nüfus dağılımı, yaklaşık olarak böyledir. Rusya'nın en yoğun nüfuslu bölgeleri —Moskova, Tula, Riyazan, Nijni-Novgorod, Kaluga, Yaroslavl, Smolensk, vb.— Büyük Rusya'nın tam kalbidir ve bir bütündürler. Onları güneyde, aynı biçimde çok nüfuslu olan Kiev, Poltava, Çernigov, Voronej, vb. izler. Toplam olarak yirmidokuz bölge ya da yönetimde nüfus yoğunluğu, Almanya'nın yarısı kadardır. Rusya'da nüfusun seyrek olduğu yerler doğu ve kuzey bölgeleri ve güneydeki bozkırlardır. Batıdaki eski Polonya toprakları da —Minsk, Mogilev ve Grondo— Dinyester ile (Polonya) Bug arasındaki geniş bataklıklar nedeniyle, görelî olarak daha seyrek nüfusa sahiptir. Ama ilerleyen bir ordunun, arkasında Polonya'nın, Volhynia ve Podolya'nın tahıl üreten ovaları, önünde, yani savaş alanında da Orta Rusya ovaları bulunan bir ordunun, eğer işleri iyi düzenlerse ve Rusya'da ulaşım olanaklarını nasıl kullanacağını da Ruslardan öğrenirse, gıda sağlama yönünden korkması için hiçbir neden yoktur. 1812'de görüldüğü gibi, geri çekilen bir ordunun bütün kaynakları harabetmesine gelince, bu, sadece bir hareket hattı üzerinde ve onun yakın çevresinde sözkonusu olabilir. Eğer Napoléon, Smolensk'ten ileriye doğru yürüyüşte acele etmeseydi ve kampanyayı çok kısa süre içinde bitirmeye kalkışmasaydı, çevresinde gayet geniş kaynaklar bulabilirdi. Ama ivedi davrandığı için, kendi yürüyüş hattının yakın çevresi dışında, ülkenin öteki yerlerinden gıda maddesi toplama olanağı yoktu. Ayrıca tedarik birliklerinin, köyleri birbirinden ayıran geniş çam ormanlarına girmekten de çekindikleri anlaşılıyor. Gıda maddesi sağlamak üzere kuvvetli süvari birlikleri ve çok sayıda araba ayırabilen bir ordu, gıda maddesi olarak, istediği her şeyi kolaylıkla elde edebilir. Moskova'nın bir ikinci kez yakılıp yerlebir edilmesi de artık olası değildir. Böyle bir durumda bile, Smolensk'e çekiliş önlememez ve çekilen ordu, orada her türlü olanağa sahip, iyi hazırlanmış bir hareket üstü bulabilir.

Ancak kararlaştırılacak şeyler salt askeri sorunlar değil. Böyle

bir savaşı sonuçlandıracak bazı siyasal gelişmeler de olmak zorundadır. Almanya'nın Rusya'ya karşıtlığını ilan etmesi, Rusya'nın Polonya'yı yeniden kurmasının işareti olabilir. Nikola, doğal olarak, Litvanya'dan ve öteki Batı Rus eyaletlerinden ayrılmayacaktır, ama Polonya Krallığının ömürlü olabileceğini kim söyleyebilir? Bir şey kesin: Böyle bir gelişme, son kırk yıldan beri kendine liberal ya da ilerici diyenlerin Polonya için tasladıkları gayretkeşlikteki sahteliğe son verecektir. Bunu, doğal olarak, Rusların Macaristan'ı harekete geçirme çabaları izleyecektir. Eğer Macarlar kararsızlık gösterirlerse, unutmayalım ki, Macaristan nüfusunun üçte-ikisi, Macarları yönetici ve zorbalıkla gelip oturmuş aristokrasi olarak gören Slavlardan oluşmaktadır. Öte yandan böyle bir durumda Avusturya, Macaristan'ı devrimci Avrupa haritasının dışına çıkarabilmek için, eski Macar Anayasasını yeniden canlandırmakta duraksamayacaktır.

Avusturya'nın Batı ittifakına katılmasının, ne ölçüde geniş bir askerî ve siyasal çıkarlar perspektifine yolaçacağını göstermek ve tüm Avrupa'nın Rusya'ya karşı bir savaş vermesi olasılığını belirtmek için sanırım bu kadarı yeter. Karşı varsayım, ilkyazda birbuçuk milyon askerin Batılı devletler karşısında saf tutması ve Avusturya-Prusya ordusunun Fransız sınırlarına yürümesidir. Böyle bir durumda, kesindir ki, savaşın yönetimi, bugünkü önderlerinin elinden çıkacaktır.

Yaklaşık olarak 14-15 Aralık 1854'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 4276, 1 Ocak 1855

Başyazı

KIRIM'DA İNGİLTERE'NİN KARŞILAŞTIĞI
FELAKET — İNGİLİZ SAVAŞ SİSTEMİ

The Times gazetesinin son zamanlardaki öfkeli başyazılarından beri, Kırım'daki kuvvetlerin içinde bulunduğu koşullar konusunda tüm Britanya kamuoyunun endişe ve heyecana kapıldığı görülüyor. Gerçekten de, ordunun bütün hizmet bölümlerinde karşılaşılan, eşi görülmedik kötü yönetim sonucu, Britanya ordusunun ivedilikle çöküntüye girmekte olduğu gerçeğini artık daha fazla yadsımak ya da geçiştirmek olanağı kalmadı. Kış ortasında verilen bir savaşın bütün güçlükleriyle yüzyüze bulunan, soğuk ve rutubetten zarar gören, sürüp giden ve insanı halsiz bırakan bir cephe görevi yapmakta olan, giysiden, gıdadan, çadırdan, başını sokabileceği bir barakadan yoksun olan, Hindistan'ın yakıcı güneşine ve Belucilerle Afganların öfkeli saldırılarına cesaretle karşı koymuş olan bu savaş kıdemlileri, şimdi her gün yüzlerle ve yüzlerle ölüyorlar. Hastalık âfeti, onları, takviyelerin geliş hızıyla eritip bitiriyor. Bu durumun suçunun kimde olduğu sorusunun, bugün İngiltere'de en yaygın olan yanıtı, sorumlunun Lord Raglan olduğudur. Ama bu haklı değil. Lord hazretlerinin askerî yönetimine hayran olanlardan değiliz, yaptığı hataları alabildiğine eleştirmiştik. Ancak gerçekler, Kırım'da askerlerin yok olmasına yolaçan kötülüklerin, onun değil, İngiltere'nin savaş düzeninin yönetimine temel olan sistemin hatası olduğunu söylememizi gerektiriyor.

İngiltere ordusunun başında, hemen hemen bütün öteki uygar ordulardan kaldırılmış olan bir başkomutanlık bulunuyor. Ama

başkomutanın her şeye komuta ettiğini sanmak büyük bir yanlışlıktır. Piyadeyle süvari üzerinde belki bir parça denetim olanağına sahiptir, ama topçusu, istihkâmcısı, mühendisi, mayıncısı, onun denetim olanağının dışındadır. Savaşçı sınıflar üzerinde herhangi bir yetkisi varsa, diyelim, teknik sınıflar yetkisi dışındadır. Eğer her piyade askerin iki torba fişek taşımasını sağlayabilirse, o askere bir tüfek bile bulamadığı olur. Bütün askerlerinin askerî mahkeme tarafından yargılanmasını ve bir güzel kamçı dayacağından geçirilmesini sağlayabilir ama, o askerleri yerlerinden bir santim bile oynatamaz. Orduları yürütmek onun iktidarı dışındadır, hele hele askerlerin karnının doyurulması, onun hiç mi hiç işi değildir. Bir de ordudonatım genel komutanı var. Bu kişi, bilimin askerlikle uzlaşır bir şey ya da askerce sayılmadığı, topçunun, istihkâmcıların ve bilime dayalı öteki bütün birliklerin askerlerden değil, ama bilimle ilgili zanaatçı kişilerden oluştuğu ve bir tür ayrı lonca olarak ortaya çıktığı günlerin yürek paralayıcı bir artığıdır. O günlerde bu tür birlikler bu ordudonatım genel komutanının komutası altındaydılar. Topçunun ve istihkâmcıların yanı sıra ordunun bütün teknik sınıfları ve küçük silahları bu ordudonatım genel komutanının emri altındadır. Bu nedenle de bu kişi, her türlü askerî hareketin içindedir. Bir de savaş sekreteri var. Sözü ettiğimiz ilk iki kişi artık battal olmuş kişilerse, bu üçüncüsü battal olmanın da ötesindedir. Savaş sekreteri, ordunun herhangi bir birliğini, herhangi bir şey yapmaktan engelleyebilir. Ordu maliyesinin başı olduğu için ve her askerî hareket paraya bağlı olduğuna göre, bu kişinin para vermeyi reddetmesi, bütün hareket üzerinde mutlak bir veto demektir. Ama para vermeyi arzu etse bile gene de batıldır, çünkü ordunun karnını doyuran o değildir, bu onun işi olmanın ötesindedir. Bütün bunlara ek olarak, ordunun gerçekten karnını doyuran ve herhangi bir hareket halinde ulaşım araçlarını sağlaması gereken levazım dairesi vardır. Bu daire, hazineye bağlıdır. Böyle olunca da başbakan, yani harcama yetkisine sahip birinci kişi, her türlü askerî hareketin donanımında doğrudan doğruya eli olan kişi haline gelmektedir, arzu ettiği şekilde hareketi hızlandırabilir, geciktirebilir ya da durdurabilir. Herkes biliyor ki, levazım dairesi, ordunun askerlerden daha önemli bir bölümüdür. Böyle olduğu için de İngiliz aklı, bu bölümü ordudan oldukça bağımsız bir duruma getirmeyi ve ayrı bir devlet dairesinin denetimi altında bulundurmaya uygun görmüştür. Son olarak, eskiden sömürgeler bakanı tarafından harekete geçirilen ordu, şimdilerde yeni savaş bakanının emri altına konmuştur. Savaş bakanı, İngiltere'den Çin'e ya da Hindistan'dan Kanada'ya asker gön-

derebilir. Ama gördüğümüz gibi savaş bakanının yetkileri, tek başına düşünüldüğü zaman, öteki dört askerî otoritenin yetkileri kadar etkisizdir. En ufak bir hareketi gerçekleştirebilmek için bile beşinin işbirliği yapması gerektir.

İşte şimdiki savaş, bu şahane sistem çerçevesinde başlatıldı. Kırk yıllık bir barış döneminin sonucu olarak ülkede iyi beslenen, iyi bakılan İngiliz askerleri, düşman ne yaparsa yapsın, İngiltere'nin, kahraman evlatlarını yoksunluk içinde bırakmayacağı inancıyla gittiler. Ama seferin henüz ilk aşamasında, Gelibolu'ya çıkar çıkmaz, Fransız ordusuyla yaptıkları bir karşılaştırma, İngiliz düzeninin gülünç biçimde aşağı olduğunu, İngiliz yetkililerin de esef edilecek bir çaresizlik içinde bulunduklarını gösterdi. Orada istenen her şeyi sağlamak bir ölçüde kolay olduğu, yeterli zaman önce ihbarda bulunulduğu ve az sayıda asker gönderildiği halde, işler ters gitti. Herkes kendini meşgul edecek birçok şey yaptığı halde, hiç kimse, barış zamanında ülkesinde karşı karşıya gelmiş olmadığı bir görevi yapmayı başaramadı. Bizzat savaşın gerektirdiği bir işi yapabilmiş tek kişi olsun çıkmadı. Bunun sonucu olarak, karaya ilk ayak bastıkları yerde gemiler dolusu malzeme bozulmaya bırakıldı, yeter ölçüde barınak olmadığı için askerlerin Üsküdar'a gönderilmesi gerekti. Karışıklık ölçüsüne varan düzensizlik, kesin belirtilerini göstermişti, ancak savaşın henüz başında bulunulduğu için, deneyim birikimi sonucu, işlerin düzeleceği umulmaktaydı.

Askerler Varna'ya gitti. Vatanlarından daha da uzaklaşmışlardı, sayıları artmış, yönetimdeki düzensizlik de artmıştı. Yönetimi oluşturan ve ülkede herbiri ayrı bir bakana bağlı olan beş dairenin birbirinden bağımsız çalışmaları, burada açık bir çatışma ile sonuçlandı. Varna garnizonu her türlü kolaylığa sahipken, ordugâha yoksunluk egemen olmuştu. Levazım dairesi büyük bir tembellikle de olsa, bazı ulaşım araçları sağlamıştı, ancak başkomutan, korumayla görevli olanları atamadığı için, Bulgar sürücüler, ne kadar hızla toplanıp biraraya getirildilerse, aynı hızla dağılıverdiler. Harekat için ilk üs görevini görmek üzere İstanbul'da bir ana depo kurulmuştu. Ancak bu depo hiçbir işe yaramadı, sadece yeni güçlüklerle, gecikmelere, yetki-görev sorumluluğu sorunlarına, ordu, ordudonatım, saymanlık, levazım ve savaş bakanlığı arasında kavgalara neden oldu. Yapılacak işi herkes birbirinin sırtına atmaya çalışıyordu. Sorumluluktan kaçınmak genel amaç haline gelmişti. Bunun sonucu da, bütün işlerin yanlış gitmesi, hiçbir şeyin yapılmaması şeklinde belirdi. Lord Raglan'ın Kırım seferini göze almasına yolaçan nedenler arasında, bu işlemlerden usanç duy-

ması ve hareketsizliğin orduyu çürüttüğünü görmesi de etkin olmuş olabilir.

Sefer, vatandaş İngilizin askerî örgütünün başarısını taçlandıran bir hareket oldu. "Somut darbe" de Kırım'da meydana geldi. Ordunun Gelibolu'da, Üsküdar'da ve Varna'da henüz savaşın içinde olmadığı, barış durumunda yaşadığı sürece, düzensizliğin son dereceye ulaşması, karışıklığın arap saçına dönmesi beklene mezdi. Ama şimdi, düşmanın karşısında, gerçek bir kuşatmada, durum başka türlüydü. Rusların direnci İngiliz yetkililere becerikliliklerini tam gösterme fırsatını verdi. İtiraf etmeli ki şimdiye kadar hiç kimse, bir orduyu yıkma işini bu beyefendiler kadar etkin biçimde yapabilmiş değildir. Geçen şubat ayından beri doğuya gönderilen 60.000'i aşkın askerden şimdi görevde olanının sayısı 17.000'in üstünde değildir. Bunların da her gün 60'ı ya da 80'i ölüyor, 200'ü ya da 250'si hastalanıyor. Daha önce hastalanmış olanlardan iyileşebilen ise hemen hemen yok gibi. Hastalanan ya da ölen 43.000 askerden ise ancak 7.000'den azı düşmanın doğrudan hareketiyle safdışı kalmış durumda.

Kırım'daki ordunun gıda maddesine, giysiye, başını sokabileceği bir dam altına, her şeye gereksinimi olduğu, ilaç depolarıyla cerrahî araç-gereç depolarının gereken yerde bulunmadığı, hasta ve yaralıların, açık havada, soğuk ve ıslak toprak üzerinde yatmak ya da demiratmış gemilere tıkıştırılıp en basit tıbbî bakımdan uzak bir biçimde kendi başlarına kalmak zorunda bulundukları, zorunlu maddelerin bulunmayışı nedeniyle yüzlerce kişinin ölmekte olduğu, İngiltere'de ilk kez haber verildiği zaman, herkes, İngiltere hükümetinin gerekli maddeleri göndermeyi savsakladığını düşünmüştü. Ancak kısa süre içinde anlaşıldı ki belki ilk başlarda gerçek, bir ölçüde buydu, ama şimdi temel neden hiç de bu değildi. Her şey, hem de bol bol gönderilmişti. Ne var ki hiçbir şey, hiçbir zaman gereksinilen yerde olamadı. İlaç depoları Varna'daydı, oysa hasta ve yaralılar ya Kırım'da, ya Üsküdar'daydı. Giysi ve başka malzeme Kırım'a gönderilmişti, ancak karaya taşıyacak insan yoktu. Şöyle ya da böyle karaya taşınabilmiş olanlar da kıyıda bozulmaya, çürümeye bırakıldı. Mücadeleleriyle İngiliz ordusunun zaferini güvence altına alacak olan deniz kuvvetlerinin zorunlu olan işbirliği, bu kuvvetin esasen şaşkına dönmüş olan dairelerine, yüklenmeleri gereken yeni bir kavga ögesi olmaktaydı. Barış zamanı için düzenlenmiş olan yönetmeliklerle korunan yetersizlik, olanca ağırlığıyla egemen olmaya devam etti. Avrupa'nın en zengin ülkelerinden birinin kıyılarında malzeme dolu yüzlerce tekne demiratmış beklerken, İngiliz ordusu yarım tayınla yaşıyordu.

Sayısız hayvan sürüleriyle çevrili oldukları halde, tuzda kurutulmuş etle yetinmek zorunda kaldıkları için, askerlerde, yetersiz beslenmenin yarattığı hastalıklar görölüyordu. Gemilerde bol bol odun, kömür bulunduğu halde, kıyıda odun, kömür o kadar kıttı ki, eti çiğ yemek zorunda kalmaktaydılar. Üstelik yağmurun ıpslak ettiği giysilerini de hiçbir zaman kurutamıyorlardı. Kahvenin, çekilmesi şöyle dursun, kavrulmadan dağıtıldığını düşünün. Yüzlerce ton yiyecek, içecek, giysi, çadır, cephane, her şey, direkleri nerdeyse ordugahın bulunduğu yarlara dokunan gemilerde yığın yığın duruyordu, ama Tantalus gibi, İngiliz askerleri bir türlü bu maddelere erişemiyorlardı. Bu durumun zararını herkes görüyordu, herkes sağa-sola koşuyuyor, kendinden başka herkesi ihmalcilikle suçlayıp küfür yağıdırıyor, ama hiç kimse, İngiliz dilinin bir deyişiyile "ne nedir" bilmiyordu. Çünkü herkesin, dikkatle hazırlanmış, yetkili otoriteler tarafından onaylanmış, asıl gereken işleri o kişinin görevleri arasında saymayan ve o kişiye işlere çeki-düzen verme yetkisini tanımayan bir yönetmeliği vardı.

Şimdi bütün bunlara, mevsimin gittikçe sertleşmesini, durup dinmek bilmez şiddetli yağmurların tüm Heraclea Yarımadasını, en azından dizboyu çamur deryası haline getirişini ekleyin, askerlerin her dört geceden en az ikisini siperlerde geçirdiklerini, öteki iki gece ise altlarında bir tahta dahi olmaksızın çamur içinde ıslak ıslak uyuduklarını, üstlerinde de çoğu zaman bir çadır bile olmadığını, sürekli tehlike uyarıları nedeniyle doğru dürüst dinlenme ve uyuma olanağı olmadığını, sürekli soğuk ve ıslaklığın adale kasılmalarına, ishale ve öteki hastalıklara yolaçtığını, daha başından beri tıp personelinin dağılımının zayıf olduğunu, 3.000 hastayı açıkta ıslak toprak üzerinde bırakan hastane çadırlarını düşünün. Böyle bir durumda herkes Kırım'daki İngiliz ordusunun tam bir düzensizlik içinde olduğuna —*The Times*'ın dediği gibi "bir kuru kalabalığa dönüşmüş kahramanlar" haline geldiğine— ve askerlerin, kendilerini bu sefaletten kurtaracak bir Rus kurşununa seve seve göğüslerini açacaklarına doğal olarak inanır.

Peki öyleyse ne yapılmalıdır? Parlamentonun, yüksek hukukçular tarafından enine-boyuna incelemesinden geçecek yarım düzine tasarıyı görüşüp, değiştirip yasalaştırmasına, bu yasalar yoluyla, orduyla ilişkili her şeyin gerçek bir savaş bakanının elinde toplanmasına, hadi diyelim işinin ehli olan bu yeni bakanın başkanlığının işlerini düzene sokmasına ve yeni yönetmelikler yayınlamasına kadar, başka deyişle Kırım ordusunun son izlerinin de ortadan kalkmasına kadar beklemeyi yeğlemiyorsanız, tek çare vardır. O çare, sefer birliği komutanının, kendi yetki ve sorumlulu-

luğu altında, askerî yönetimin birbiriyle çatışan ve çekişen bütün daireleri üzerinde diktatörlüğünü ilan etmesidir. Bütün öteki komutanların sahip olduğu böyle bir güce sahip olmaksızın sefer komutanı bu işin sonunu getiremez, olsa olsa girişim çöker. Böyle bir çare, işleri kısa sürede düzeltecektir. Ama böyle bir Romalı üslubuyla davranabilecek ve yargılanırken kendisini bir Romalı gibi savunarak "Evet, ülkemi kurtarmış olmaktan suçlu olduğumu kabul ediyorum!" diyebilecek İngiliz general nerde?

Son olarak bu şahane yönetim sisteminin kurucusunun ve koruyucusunun kim olduğunu araştıralım. Bu kişi Wellington dükünden başkası değildir. Dük, sanki kendisinden sonra geleceklerin savaşlarda zafer kazanarak kendisine rakip çıkmalarını olabildiği kadar güçleştirmek için bu düzenin her ayrıntısına tutunmuştur. Sağduyu sahibi olan, ama hiçbirine sahip olmayan Wellington, dahi Napoléon'un çağdaşı ve hasını oluşu nedeniyle, bu açıdan eksikliklerini çok iyi biliyordu ve bu konuda gayet duyarlıydı. Bu nedenle Wellington, başkalarının başarısını çok kıskanırdı. Yardımcılarının ve müttefiklerinin liyakatini küçültmekte gösterdiği sıkılığı herkes bilir. Kendisini Waterloo'da kurtaran Blücher'i hiçbir zaman affetmedi. Wellington, savaşı hiçbir zaman başarılı bir sonuca götüremeyecek olduğunu çok iyi biliyordu. Wellington gelecekteki olayların kendisini gölgeleyeceğinden mi korkmuştu? Generallerin ayağını köstekleyecek ve orduları yıkacak bu mekanizmayı, bütünüyle acaba bu düşünceyle mi korudu?

Neue Oder-Zeitung

n° 11, 8 Ocak 1855; n° 13, 9 Ocak 1855

New-York Daily Tribune

n° 4293, 22 Ocak 1855

Savaş ilanı üzerine Rus diplomatlar Londra ve Paris'ten çekildikten sonra, kendi memurlarıyla birlikte birinin Brüksel'de, ötekini Darmstadt'ta uzayıp giden konukluğu, Avrupalı siyaset adamları ve her şeyin içyüzünü öğrenmeye çalışan meraklı kişiler arasında epey sözkonusu olmuştu. Kisselev'in Paris'e yakın olmak ve diplomatik açıdan köşeyi-bucağı araştırmaya oradan devam etmek amacıyla Brüksel'de yerleştiğinden, buna karşılık Baron Brunnow'un da Darmstadt'da, daha küçük Alman devletlerinin siyasetine yön vereceğinden, onları kışkırtacağından kuşkulandırmıştı. Ne var ki, gerçek, bu diplomatların yeteneksizliğinden çarın fena halde öfkeye kapıldığı ve ağzını açıp ilk patlayışında, Rusya'ya dönmelerini yasaklamış olmasıydı. Kendi memurlarının gönenmesine genellikle dikkat gösteren Nesselrol'un o zaman elde edebildiği tek şey, bu diplomatların aylıklarının tam olarak ödenmesini sağlamaktan ibaret olabilmışti. Şimdi bu talihsiz diplomatlar, sekreterleri ve *attachee*'leriyle beraber —orduya girenler dışında— rafa kaldırılmış bulunuyorlar. Kendilerine yapılan ödemeler büyük ölçüde azaltılmış durumda. Hepsi kadro fazlası sayılıyor ve bakanlık emrine alınmış bulunuyor. Baron Brunnow gibi Kisselew'in de diplomasi mesleğinde ömrünü doldurduğu kesindir. Kisselev artık Paris'te lüks hayat yaşamayacaktır. Brunnow da ikidebir kaçan karısıyla, artık Londra'daki *haut ton*'un* aristokratik önder-

* Yüksek üslup, yüksek tarz. —ç.

leri arasında sayılmıyor.

Enkaz haline gelen Rus diplomatlar arasında, başını henüz suyun üstünde tutabilen önemli bir başka diplomat, Viyana'da barış için görüşmeler yapan Gorçakov'la birlikte bulunan Titov'dur. Titov, ya kâtip ya da elçiliğin başı olarak yirmi yıldan fazla bir süre İstanbul'da kaldı. Mençikov patlamasından sonra Titov, Viyana'ya giden Prens Gorçakov'un yerini almak üzere Stuttgart'a, Darmstadt'a ve Frankfurt'a atandı. Titov genç kuşaktır ve Rusya'nın en yetenekli diplomatları arasındadır. Öğrenmeye karşı büyük bir eğilimi vardır, ve çok geniş bir genel bilgi sahibidir. Panslavist, ultra-rusçu partinin görüşlerini paylaşır. Türkiye ve Doğu diplomasisiyle hiç ilgilenmemiş bir kişi olan Gorçakov'un habersiz olduğu birçok ayrıntı hakkında bilgi sahibi olan ve Doğu Sorununun en derinlerdeki entrikalarını yakından bilen Titov, Gorçakov'un yardımcısı sıfatıyla çok yararlı olacaktır. Bu iki diplomatın ardından Elçilik Müsteşarı Fonton geliyor. Fonton çarın özel gözdesidir, kurnaz, yetenekli, yürekli bir kişidir. 1849'da, denendiği günlerde Fonton, Francis Joseph'in annesi, Arşidüşes Sophia'nın gözde dostu ve danışmanıydı. Aynı zamanda, büyük servet sahibi Demidov da yeni oluşu nedeniyle, daha çok gösteri amacıyla Viyana elçiliğine verildi. Daha çok şölenlerde ve balolarda boy gösterecektir.

Görüldüğü gibi, kendileriyle övünülen ve kendilerinden korkulan Rus diplomatlar kabilesi sayıca bir mangaya inmiştir ve sistem eski ününü ve etkenliğini yeniden kazanabilmek için yeni bir kuvvet ortaya koymalıdır. Ne var ki Rus diplomasisi şimdilik, önemli ya da vaatkâr tek yeni kişi çıkarmıştır, o da yukarda Viyana görüşmeleriyle görevlendirildiğini belirttiğimiz Prens Aleksandır Gorçakov'dur. Prens 56 yaşında kadardır, geçen yaz aylarında Tuna'daki Rus ordusuna komuta etmiş olan ve hakkında daha sonra bilgi verdiğimiz öteki Prens Gorçakov'la akrabadır. Her ikisi de Rusya'nın iyi bilinen bir ailesindendir. Bu aile bir zamanlar bağımsız Smolensk Dükalığının yöneticisiydi, kaynağı Normanlara ya da Varangian'lara değil, ama yerli Slav soyuna uzanır. Aleksandır'ın senatör olan babası, oğluna pek küçük bir miras bırakmıştı. Aleksandır, çarların ünlü oturma yerlerinden biri olan Çarskoy Selo'da, lisede okudu. Bu okul, İmparator Aleksandır'ın gözbebeği olan kurumlardan biriydi. Önde gelen soylu ailelerin çocukları burada değişik bilim ve edebiyat dallarında öğrenim görür, tam bir beyefendi olarak eğitilirlerdi. Bu okul, devlet adamlarıyla diplomatlar için bir çeşit fidanlıktı. Gorçakov'un yaşıtı olan, Rusya'nın önde gelen en önemli kişileri oradan yetişmişti, aralarında ünlü ozan

Puşkin de vardı. Bu kuşak, Katerina II'nin nerdeyse putlaştırdığı Fransız örneklerine mutlak başeğmişlikten, daha doğal ve daha saf bir öğretim ve eğitime geçişin başlangıcı oldu. Bu geçiş 1820'ye kadar iner.

Lisede öğrenim ve eğitimini tamamlayan genç Gorçakov derhal dışişleri bakanlığına girdi ve ünlü Verona Kongresi sırasında, Aleksandır, Nesselrod ve Capo d'Istra'ya bağlı sekreterlikte görevlendirildi. Taçlı başların ve artık diplomatların biraraya geldiği bu toplantıda, Fransız dilinde düzenlenen konferans protokollarının yazılması işi sık sık Gorçakov'a emanet edildi. Gorçakov bu güç görevi öylesine bir mükemmellekle yerine getirdi ki, Fransa'yı temsil eden ve konferans sekreteryasına gözkulak olan Chateaubriand, böyle dikkate değer genç bir yeteneğe, zarif, kesin ve açık diplomatik bir yazara sahip olduğu için Aleksandır'ı kutladı. Bu olaydan sonra Gorçakov, Aleksandır'ın gözdesi haline geldi ve imparatorun Londra gezisi sırasında Kont Lieven'in, daha doğrusu, birçok yünden ünlü olan eşi Lieven prensesinin emri altında, bu gezinin sekreteryasında ikinci kâtip olarak görevlendirildi. Yakışıklılığıyla ve kendini sevdiren kişiliğiyle genç ve hevesli Gorçakov, en aristokrat ve soylu İngiliz toplumunun birçok *grandes dames*'ının* olduğu kadar Lieven prensesini de en önde gelen gözdesi oldu, *beau et élégant diplomate*** unvanını kazandı.

Diplomatik hizmetleri sırasında İtalya'ya gitti, geçici bir süre için *Chargé d'Affaires* olarak Floransa'da kaldı. Kısa süre sonra Viyana elçiliğinde, Rusya'nın iyi bilinen en iyi, ama en müstebit diplomatlarından Bayilli Tatişçev'in emri altında başkâtipliğe atandı. Elçi, en gizli ve güç görevleri ona emanet ederdi. Bayilli'nin sağlık durumu çok kötü olduğu için Gorçakov sık sık *Chargé* olarak hareket etmeye başladı, bunun sonucu olarak da Prens Metternich'le, o dönemin Avusturyalı öteki devlet adamlarıyla, kontla ve imparatorluk ailesiyle yakın ve içten, özden ilişkiler kurdu. Tek sözcükle, Viyana'da evinde gibiydi. Kendisiyle şefi arasındaki bir aile anlaşmazlığı nedeniyle Gorçakov, Tatişçev'in ölümünden önce görevinden çekildi ve St. Petersburg'a gitti. Böylece bir bakıma, bir yana atılmış olan, ama canla-başla yeni bir kapı arayan Gorçakov, saraylıların büyük sanatına başvurmaya başladı — yani etkin ve güçlü kişilere dalkavukluk etmeye, yaltaklanmaya koyuldu.

Hizmette kendisinden daha kıdemsiz olan Baron Brunnow, küçük Alman sarayları Darmstadt ve Stuttgart'taki elçilik görevi ardından Londra'ya atanınca, Gorçakov onun yerini aldı ve Stutt-

* Soylu hanımefendiler. —ç.

** Yakışıklı ve zarif diplomat. —ç.

gart'ta yerleşti. 1845'te Nikola, karısı ve güzelliği dillere destan olan kızı Grand Düşes Olga ile birlikte İtalya'ya giderken Viyana'ya uğradı. Çarın umudu, en aziz tuttuğu aile tasarımını gerçekleştirmek, kızı Olga ile sonradan Macar Palatini* olan Ardişük Stephen'i evlendirmekti. Tasarımı gerçekleşmeyen ve çok fazla öfkelenen çar, Tirol'deki bir duraklama sırasında bir diplomatlar ve saraylılar topluluğuna, ardişükten sözetti ve kızını herhangi bir küçük Alman prensiyle derhal evlendirebileceğini söyledi. Hükümdarını karşılamak üzere Stuttgart'tan gelmiş olan Gorçakov, koca olarak, Würtemberg prensini salık verdi. Bu öneri kabul edildikten sonra Gorçakov Stuttgart'a döndü. Kısa süre sonra da Würtemberg prensi, Rus imparatorluk ailesine katıldı ve nişan takıldı. Bu evlilik Gorçakov'un hırs dolu umutlarını tatmin etmemişti. Çünkü, hâlâ Stuttgart Sarayı nezdinde elçi olmaya devam ediyordu ve 1849'un olayları ardından Alman diyeti nezdinde elçi oluncaya kadar da orada kalacaktır.

Türkiye olayları, onun umutları için çok daha uygundu. Bir zamanlar çarın gözdesi ve Rus diplomasisinin ışığı olan Baron Meyendrov gözden düşmüş, Viyana'dan geri alınmıştı. Yukarda belirttiğimiz gibi, önde gelen Rus diplomatların çoğu, askıda kalan olaylar nedeniyle devrilmişlerdi. Böylece ikinci sırada bulunanlara yol açılmış oldu ve Gorçakov da bu arada Viyana'ya gönderildi, orada kendini eski ve denenmiş bir ortamda buldu. Gorçakov, müthiş muhteristir, serinkanlıdır, kendini ilkelerle bağlı saymaz, bencildir, kendini kabul ettirmeyi bilir, ustalık, kurnazlık ve yetenek bakımından tam bir diplomattır. Ancak bütün bu özelliklerine karşın, muhalifleriyle başedebilmek için çok çaba göstermesi gerekecektir. Kont Buol'la, Lord John Russell'la, henüz atanmış olan özel bir Fransız elçi-temsilciyle ve onların yanısıra daha küçük bazı diplomatlarla, yani tümü, onun temsil ettiği çıkarlara dost olmayan bir toplulukla uğraşmak zorunda olacaktır. Eğer bu görevinde başarı kazanırsa, Talleyrand'ın, Metternich'in ve bütün öteki ünlü tilkilerin yanında yer almayı hakedebilir.

New-York Daily Tribune

n° 4330, 10 Mart 1855

Başyazı

* Yönettiği ülkede hükümdarın yetkilerine sahip olan soylu kişi. -ç.

İmparator Nikola'nın ölümü, ilk ağızdaki etkileri ve daha sonra ortaya çıkabilecek sonuçlarıyla, bütün öteki haberleri bastırıyor. Hemen hemen bütün gazetelerin öne sürdüğü görüşün aksine *The Tribune*'ün, okurlarına daha önceden sözünü ettiği olasılık doğrultusunda, Aleksandır II, babasının mirasını sessizce kabul etti. Avrupalı yazarlar, askıda bulunan uğursuz kavga konusunda yeni imparatorun nasıl bir yol tutacağına dair tahminlerde bulunuyorlar. Ne var ki, Aleksandır'ın şimdiye kadar kamuoyu önündeki birkaç hareketi, öncelinin yolunda yürüyeceğini gösteriyor. Avrupa gazetelerinde, sadece en ilginç bölümü yayınlaan bildiri, Rusya'nın şimdi sahip olduğu yüksek yeri korumak için yeni çarın elinden gelen her çabayı göstereceğini, Peter'in, Katerina'nın, Aleksandır'ın ve babasının siyasetini sürdüreceğini belirtiyor. Yeni hükümdarın ağzından böyle bir açıklama çıkması çok doğaldır, ancak çarın gelecekteki davranışlarına dair o bildiriden sonuçlar çıkarmak çok anlamsız olur. Bu tür sözler ne savaşı, ne barışı gösteriyor, çarın niyetlerini ortaya koyabilmek için başka belirtiler gereklidir. Bunlardan biri, çarın, İngilizleri hiç sevmediğidir. Bir ikinci belirti savaş bakanlığına, eski çar zamanında bu görevde bulunan, onun gözdesi Prens Dolgoruçki yerine Kont Rudiger'in atanmasıdır. Şimdiye dek imparatorluğun yüksek dereceli yetkilileri arasında yapıldığı bilinen değişiklik budur. Bu değişiklik, nerdeyse Nikola'nın ölümünü, hemen izlemiştir. Bu değişiklikte, biz, eğer Viyana Konferansı

başarısız kalırsa, yeni imparatorun aşırı bir yol tutmaya, savaş daha canlı bir tutumla yürütmeye hazırlandığının bir işaretini görüyoruz.

Çok önceden belirttiğimiz üzere, ordularının bütün hareketlerini, gidecekleri ve kalacakları yerleri Nikola kendisi saptardı. Tek sözcükle kendi savaş bakanı, gene kendisiydi. Herhangi bir askerî deneyime sahip olmayan ikinci sınıf yeteneklerin insanı Prens Dolgoruçki, imparator için iyi bir sekreterdi, çalışkandı, buyrukları tam uygulardı, ne var ki kendi başına plan yapmakta, ya da yeni kaynakları biraraya getirmekte ya da enerjik bir biçimde düzenlemekte yeterli değildi. Şimdiki imparator ise, askerî konularda herhangi bir deneyim sahibi değil, gerçekte, askerî sorunlara pek zaman ayırmamıştı. Bu nedenle Kont Rudiger'i savaş bakanı yaparak kendi eksikliğini tazmin etmiş oluyor. Bu bakan, Rusya'nın en yaşlı generallerinden biridir, Fransa'yla savaş sırasında daha alt kademelerde, 1828-29'da Türklere karşı general olarak, 1831'deki Polonya hareketinde kolordu komutanı olarak ve son kez, Georgey'in kendisine teslim olması üzerine Macaristan'ın istilâsını bir sonuca bağlamaya büyük ölçüde yardım etmek suretiyle, başarılı hizmetler gömüştür. Kont Rudiger, yetmişinin üzerindedir, ama faaldir, çok canlıdır, askerlik, iliklerine işlemiştir, St. Petersburg'da olduğu kadar orduda da saygı görür. Nikola kendisine büyük saygı beslerdi, şimdiki imparatorun da gözde kişilerindendi. Prens Paskeviç'le ve daha önce Tuna ordusunun, şimdi Kırım'daki kuvvetlerin komutanı olan Prens Gorçakov'la kişisel ilişkileri hiç de dostça değildir. Kont Rudiger Rus ordusu içinde Alman varlığını temsil etmekteydi, ancak bu bir barış masasındaki Alman tarafla karıştırılmamalıdır. Rusya'nın askerî hizmetine giren Almanlar, Ruslardan çok daha savaşkan oluyorlar. Savaş onlar için, paye elde etmenin ve yüksek yerlere çıkmanın tek yolu. Rudiger, hemen hemen Rus ordusundaki Almanların hepsi gibi, Baltık bölgesindeki eski bir aileden geliyor. Eski Teuton* şövalyelerinin bu soylu torunları, atalarının bütün savaşçı geleneklerini ve aristokrat karakterlerini korumuşlardır, savaş, bir eğlenti saymalarının yanısıra büyük heveslerin hedefi kabul etmeleri nedeniyle hepsi orduya girmeyi yeğ tutarlar. Bu nedenle, Alman olmasına karşın, Rudiger'in savaş bakanlığına yükseltilmesi, savaş hazırlıklarına yeni ve güçlü bir hız verebilir.

Kıtanın geri kalan kesiminde ise her şey askıda bekliyor ve diplomatik arap saçı, her zamanki kadar dolaşık, Batılı iki müttefik ile Prusya arasındaki ayrı görüşmeler ilerleme göstermedi. Şu ana

* Eski Cermen boylarından biri. -ç.

kadar Prusya, müttefiklere herhangi bir ödün vermiş değil, ayrı girişimlerini birbirinden bağımsız tutmaya devam ediyor. Öte yandan Fransız bakanın, Berlin hükümetine karşı ilk başta takındığı amirane ses tonu şimdi alçaltılmış bulunuyor.

Anlaşıldığına göre, İngiltere ile Fransa'nın, öteki Alman devletlerinin Avusturya'nın yanında yer almasını önlememesi koşuluyla, Prusya'nın tarafsız kalmasına hiçbir itirazları yok. Alman diyetinin başkenti Frankfurt'ta, Prusya ile Avusturya arasındaki karşıtlık her zamanki kadar canlı. Ordunun harekete geçirilmesi için birinin öne sürdüğü bütün tasarımlara öteki karşı çıkıyor. Bavyera, sürekli olarak aracılık ediyor. Federal Alman Ordusu için bir başkomutan atanmasına ilişkin büyük sorunda —Avusturya bu payenin Francis Joseph'e verilmesini istiyor, Prusya bunu hiçbir zaman kabul etmeyecek— Bavyera, her iki devletin kendi ordularını kendi generallerinin komutasında tutmalarını, sadece geri kalan federal birliklerin bir federal komutanın emri altına konmasını salık vermekte. Alman birliği için bu kadar söz yeter.

New-York Daily Tribune

n° 4348, 28 Mart 1855

Başyazı

BÜYÜK SERÜVENCİNİN YAZGISI

Önceki gün, Prens Napoléon'un bu yakınlarda çıkardığı bir broşürden bazı ilginç parçalar yayınladık.²³⁹ Okurlarımızın o yazıyı dikkatle okuduklarına inanıyoruz. Sözkonusu broşür, Kırım seferinin, Louis Bonaparte'ın orijinal bir buluşu olduğunu, planı bütün ayrıntılarıyla onun hazırladığını, bunu yaparken kimseye haber vermediğini, Mareşal Vaillant'ın itirazlarından sakınabilmek için planı kendi elyazısıyla İstanbul'a doğrudan gönderdiğini açıklıyor. Bunlar çarpıcı ve çok önemli açıklamalar. Bütün bunlar bilinince, Kırım seferinde yapılan apaçık askerî hataların büyük bir bölümünü, hazırlayıcısının duyduğu hanedansal zorunluluklarla açıklamak mümkün olabiliyor. Varna'da toplanan savaş meclisinde, Aziz Arnaud, seferi, amirallerle generallere, doğrudan "imparator"un otoritesine sığınarak, zorla kabul ettirmek durumunda kalmıştı. Buna karşılık, bu hükümdar da, tüm kaşıt fikirleri, "ürkek düşünceler" diye damgalamıştı. Bir kere Kırım'a varılınca, Raglan'ın, Balaklava'ya yürümek şeklindeki gerçekten ürkek önerisini, Aziz Arnaud candan-gönülden kabullenmişti. Çünkü bu yürüyüş, doğrudan doğruya, Sivastopol'un kapılarına değilse bile, en azından ona yakın bir yere yöneliyordu. Yeterli ortam hazırlanmadan kuşatmayı daha ileri götürmeye dönük çılgınca çabalar —öyle ki, Fransızların, kendi mevzilerini yeter ölçüde tahkim etmeyi bir yana koyarak bir an önce ateş açmakta sabırsızlık göstermeleri, bu nedenle de bataryalarının düşman tarafından bir-

iki saat içinde susturulması— bunun sonucu olarak siperlerdeki askerlerin aşırı ölçüde çalışmak zorunda kalması —İngiliz ordusunun çökmesine, öteki nedenlerle birlikte bu durumun da katkıda bulunduğu kanıtlanmıştır— 17 Ekimden 5 Kasım'a kadar süren düşüncesiz ve yararsız topçu ateşi, tüm savunma tahkimatının ihmal edilmesi, Çernaya'ya uzanan sırtın bile işgal edilmesi, bunun sonucu olarak Balaklava ile Inkerman'ın yitirilmesi, işte bütün bunların nedeni, şimdi arzu edildiği ölçüde açıklıkla ortadadır. Bonaparte hanedanı her ne pahasına olursa olsun ve en kısa sürede Sivastopol'u almak zorundaydı. Bunu müttefik orduların yapması gerekiyordu. Eğer bu işi başarırsa Canrobert, mareşal yapılacaktı, kontluk, düklük, prenslik ne isterse hazırды, mali konularda dilettiği kadar "yolsuzluk" yapmasını sağlayacak sınırsız gücü olabilir. Ama talihi yaver gitmezse bu kez de imparatora ihanet etmiş olacaktı, o zaman gidip sürgündeki arkadaşlarına, Lamoricière'e, Bedeau'ya, Changarnier'ye katılması gerekecekti. Raglan ise, ilgilenen herhangi bir meslektaşına yerini bırakmaya hazırды.

Ne var ki bütün bunlar, imparatorsal harekât planının sonuçlarının en az önemli yanları. Bu umutsuz işe, otuzbir tabura eşit dokuz Fransız tümeni katıldı. Devcesine çabalar, en cömert fedakarlıklar hiçbir şeye yaramadı. Sivastopol eskisinden daha da güçlü. Çok güvenilir bir kaynaktan öğrendiğimize göre Fransız siperleri hâlâ Rus mevzilerinden tam dörtyüz yarda uzakta. İngiliz siperleri ise bu uzaklıktan bir kat daha geride. Kuşatmayı görmek üzere Bonaparte tarafından gönderilen General Niel, bir saldırının düşünülmendiğini ilan ediyor. General Niel, temel saldırı noktasını, Fransız taraftan İngiliz tarafa aktardı. Bu nedenle kuşatmada sadece gecikmeye neden olmakla kalmıyor, ama esas saldırıyı da bir dış mahalleye yöneltiyor. Bu dış mahalle alınsa bile, gene de, iç limandaki küçük körfezle kentten ayrılıyor. Kısacası, umutları ayakta tutmak için değil, ama umutvar görünümünü ayakta tutmak için, plan ardından plana, kaçamak ardından kaçamağa başvuruluyor. İşlerin bu noktaya vardığı, Kıtada genel bir savaşın kapı eşiğinde olduğu, Baltık denizine yeni bir seferin hazırlandığı—bu sefer artık bu yıl bir şeyler yapmalı, bunun için de 1854'tekine bakarak, çok daha güçlü çıkarma kuvvetlerine sahip olmalı— şu sıralarda inatçılık, Louis Bonaparte'ı, Kırım bataklığına, alayların tüm olarak sihirli bir şekilde gözden yitiriliverdiği bu bataklığa yeniden beş tümen daha sürmeye itiyor. Bu yetmiyormuş gibi, oraya gitmeye ve askerlerinin son saldırısını kendi gözleriyle görmeye karar vermiş bulunuyor.

Louis Bonaparte'ın ilk stratejik deneyiminin Fransa'yı içine

soktuğu durum işte budur. Hangi nedenledir bilinmez, kendisinin büyük bir kaptan olmak üzere yaratıldığını düşünen bir adam, hanedanın kurucusuna belli bir açıdan yaklaşırken, daha işin başında, küstah bir yeteneksiz parçası olduğunu ortaya koyuyor. Çok sınırlı bilgilerle, 3.000 mil ötedeki bir seferin planını yapıyor, ayrıntılar üzerinde çalışıyor ve planını, saldırı noktasından birkaç yüz mil uzakta bulunmasına karşın, engellerin niteliğı ve karşılaşılması olası direncin gücü hakkında aynı ölçüde bilgisiz olan başkomutanına, hiç kimseye danışmaksızın, gizlice gönderiyor. Sefer bir kez başladıktan sonra felaket felaketi izliyor; zafer, kısır olmaktan da ötededir ve elde edilen tek sonuç, sefer ordusunun çökmesidir. Napoléon, iyi günlerinde, böyle bir girişimde hiçbir şekilde direnmezdi. Böyle durumlarda yeni olanaklar yaratır, birliklerini aniden yeni saldırı noktalarına yöneltir ve parlak manevralarla, başarısını taçlandırır, geçici yenilgileri bile son zafere yardım edici girişimler olarak göstermeyi bilirdi. Aspern'de²⁴⁰ sonuna dek direnseydi ne olurdu? İrade gücünün Leipzig'deki²⁴¹ gibi kör bir inatçılığa dönüşmesi, askerî yargılarının kendisine tümünden yanlış olduğunu göstermesi gerektiğı halde, yerine sonuna kadar sarılması, ancak ve ancak 1812 yıldırım darbesiyle kendine güvenini yitirmesinden ve artık çökmeye başlamasından sonra oldu. Ama iki imparator arasındaki fark burada: Louis Napoléon, Napoléon'un sonuyla başlıyor.

Louis Bonaparte'ın Kırım'a gitmekte ve Sivastopol'u almakta çok kararlı bulunması büyük bir olasılık gibi görünüyor. Yola çıkışını geciktirebilir, ama onu kararından ancak barış döndürebilir. Gerçekten kişisel yazgısı, ilk askerî çabası olan bu sefere bağlıdır. Ama onun yola çıktığı gün, dördüncü ve en büyük Fransız Devriminin başlangıç tarihi olacaktır. Avrupa'da bunu herkes hissediyor, herkes onu caydırmak istiyor. Louis Bonaparte'ın Kırım'a gideceğı ilk ortaya çıktığı zaman Fransız orta sınıfının tüyleri diken diken olmuştur. Ama Strasbourg²⁴² kahramanı hiç de esnek değil. Bütün hayatı kumar olan, son zamanlarda çok büyük bahislere oynamaya alışan Louis Bonaparte bütün elindekini-avcundakini, şimdi, en korkunç olasılıklara karşı, "yıldızı"nın gösterdiği tek kağıt üzerine koyuyor. Bunun yanı sıra gayet iyi biliyor ki, *bourgeoisie*'nin, onu Paris'te tutarak bunalımdan yakasını sıyrabileceğini umması, boş bir umuttan başka bir şey değildir. O arada olsun ya da olmasın, Fransız İmparatorluğu'nun yazgısı, var olan toplumsal düzenin yazgısı, karar noktasına, Sivastopol önündeki siperlerde yaklaşıyor. Umutların aksine başarılı olursa, orada oluşu nedeniyle, en azından Avrupa'nın gözünde, haydutla kahraman arasındaki

engelin üzerinden aşacaktır, yok eğer başarı kazanamazsa, imparatorluğu her olasılığa açık hale gelecektir. Böyle bir olasılığı hesapladığı içindir ki, yerini alması olası veliahtı genç Jérôme Bonaparte'ı tuğgeneral olarak yanında götürmektedir.

Kırım seferi şimdilik en çok Avusturya'nın işine yarıyor. Rusya'yla Fransa'nın gücünü, kolordu ardına kolordu yiyip bitiren bu çamur deryası, eğer Sivastopol önündeki mücadele birkaç ay daha sürerse, Avusturya'yı Avrupa'nın tek hakemi haline getirecek demektir. Çünkü Avusturya'nın 600.000 süngüsü, orada bir bütün halinde, terazinin kefelerinden birine büyük bir ağırlık olarak konmaya hazır bekliyor. Ama iyi bir talih eseri olarak, Avusturya'nın bu üstünlüğünü dengeleyen bir karşı-kuvvet var. Fransa, devrim yoluna girdiği anda, bu Avusturya kuvveti, birbiriyle uyuşamayan parçalara ayrılacaktır. Almanlar, Macarlar, Polonyalılar, İtalyanlar ve Hırvatlar, kendilerini zorla biraraya getiren bağlardan çözülecekler ve bugün gördüğümüz kararsız, raslantı sonucu ittifaklar ya da çatışmalar yerine, Avrupa bir kez daha birbirinden ayrı iki bayrakla ve yeni sorunlarla iki büyük kampa bölünecektir. O zaman mücadele salt *Demokratik Devrim* ile *Monarşik Karşı-Devrim* arasında olacaktır.

Yaklaşık olarak 16 Mart 1855'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 4353, 2 Nisan 1853

Başyazı

"Eğer Krösus, Halys'i geçerse, büyük bir imparatorluğu yıkar." Lidya kralına, Delfi kâhininin bu yanıtı, şimdi aynı yerindeliikle, Kırım seferindeki Louis Bonaparte'a da verilebilir. Bu yolculuğun yıkacağı hesabedilen imparatorluk, Rus İmparatorluğu değil, ama onun kendi imparatorluğudur.

Aşırı kural-dışı durumlar, olağanüstü zorunluluklar yaratırlar. Bu yolculuğa o değil de başka biri çıksaydı kesinlikle budala denirdi. Çünkü lehine olan koşullar aleyhine olanlara bakışla onda-birdir. Louis Bonaparte, doğal ki, bu gerçeği biliyor olmalıdır. Ama gene de gitmek zorunda. Tüm seferin yaratıcısı kendisi. Müttefik orduları hiç de kıskanılasi olmayan duruma getiren o. Bütün Avrupa'nın önünde şimdi bu orduları o durumdan kurtarmak onun boyununun borcu. Bu onun ilk askerî girişimi ve bir general olarak ünü, en azından belli bir süre bu girişiminin sonucuna bağlı olacak. Louis Bonaparte, başarısı için tacını ortaya koyuyor.

Bunun yanı sıra, bu tehlikeli yolculuğu zorunlu hale getiren daha küçük bazı nedenler de var. Doğudaki askerler, yeni imparatorluğun askerî zaferler elde etmesine bağladıkları umutların boşa çıkmasından duydukları hayal kırıklığını birçok nedenle ortaya koymuşlardı. Sahte Charlemagne'in paladinleri,* Vara ve Pazar-cık'ta kendi askerleri tarafından "maymunlar! sözcüğüyle selamlanmışlardı. "A bas les singes! Vive Lamoricière!"** Aziz Arnaud

* İmparator Charlemagne'in en yakın çevresini oluşturan oniki şövalye. -ç.

** "Kahrolsun maymunlar! Lamoricière çok yaşa!" -ç.

ile Espinasse, Zouave'ları, kolera ve hummadan ölmek üzere Bulgar çöllerine sürdükleri zaman, askerler işte böyle bağırırmaktaydılar. Şimdi, ünü ve halk tarafından tutulurluğu, Fransız ordusuna komuta eden, ünü sözgötürür komutanların karşısına çıkarılanlar, salt sürgündeki komutanlar değil. Genç Napoléon Jérôme'un Doğuda kendine özgü tutumu,²⁴⁴ Cezayir'de çarpışmış askerlere, ister istemez Orléans prenslerini anımsattı. O prenslere karşı ne söylenirse söylensin, hepsi, her zaman birliklerinin başında kalmış, asker olarak görevlerini yerine getirmişlerdi. Genç d'Aumale ile genç Napoléon arasındaki karşıtlık, askerlere, eğer Orléans'lar hâlâ iktidarda olsaydı, prensler bizimle birlikte siperlerde bulunurdu, bizim karşılaştığımız tehlikeleri ve yorgunluğumuzu paylaşırdı, dedirtecek kadar keskin hatlıydı. Ama gene de o prenslerin adı Napoléon değildi! İşte askerler *tam* böyle konuşuyorlar. Onları susturmak için ne yapmalı? Bir tümen komutanı üniformasını giymesine izin verilen kişi, Napoléon adı çevresindeki sessizsakin siviller, doğabilimcileri, papazlar ya da serüvencilerdir. İhtiyar Jérôme, yaşından ötürü gidemez, kaldı ki eski savaş girişimleri, başına hiç de şeref halesi kondurmuş değildir. Görülüyor ki Louis Napoléon'un bizzat gitmekten başka çaresi yoktur. Bu karardan sonra Kırım yolculuğu söylentileri Fransa'nın en uzak köylerine kadar yayılmıştır... Köylüler bu yolculuğu coşkuyla karşılamışlardır. Louis Napoléon'u imparator yapanlar onlardır. Köylüler kendi ürünleri olan, üstelik de Napoléon adını taşıyan bir imparatorun, gerçekte bir *Napoléon Redivivus** olması gerektiğine inanmışlardır. Köylülerin gözünde onun yeri askerlerinin başıdır. Onun önderlik ettiği askerler, Büyük Ordu ile boy ölçüşebileceklerdir. Sivastopol alınmamışsa, bu, imparator henüz oraya gitmediği içindir. Bir kere oraya varsın, göreceksiniz, Rus hisarları, Jericho'nun duvarları gibi un-ufak dökülecektir. Bu durum karşısında Louis Bonaparte, gitme sözünü geri almayı düşünmüş olsa bile, artık haber bir kere yayıldıktan sonra gitmemezlik edemez.

Bu nedenle tüm hazırlıklar yapılıyor. Şimdi Kırım'da bulunan on tümeni dört yeni tümen daha izleyecek. Bu dört tümenden ikisi, harekatın başlangıcında İstanbul'da yedek kuvvet olarak tutulacak. Bu tümenlerden birinde imparatorluk muhafız birliği, ötekinde de ortak *élite* birlikler, ya da Paris ordusunun bombacıları ve hafif piyadeleri bulunacak. Öteki iki tümen (11'inci ve 12'inci tümenler) halen, Toulon ve Cezayir'de toplanmakta ve gemilere bindirilmekteler. Bu yeni takviyelerle birlikte Kırım'daki Fransız ordusu 100.000 ya da 110.000'e ulaşıyor. Bu arada nisan sonuna ka-

* Yeniden hayata dönmüş Napoléon. —ç.

dar, 15.000 Piemonte askeriyle birçok İngiliz askeri de Kırım'a ulaşacak. Ancak gene de müttefiklerin, 150.000 kişilik bir ordu ile mayıs ayında harekatı başlatabilecek ölçüde iyi bir durumda olmaları pek beklenemez. Kötü yönetilen bir mezarlığa dönmüş bulunan Heraclea Yarımadası öyle bir durumda ki, sıcak ve nemli havanın sükun etmesiyle birlikte tüm yarımada, her türlü salgın hastalığın yuvası olacaktır. Bu bölgede bulunmak zorunda kalacak olan askerler, daha önce görülenlerden çok daha korkunç ölçüde hastalık ve ölüm tehlikesiyle yüzyüze geleceklerdir. Müttefik orduların, tüm takviyeler gelmeden önce daha ileri bir duruma ulaşmaları olasılığı yoktur. Takviyelerin ulaşması ile mayıs ortalarını bulacaktır. O sıralarda da salgının esasen başgöstermiş olması gerekir.

En iyi bir hesapla müttefiklerin, Sivastopol'un güney kesiminde 40.000 asker bırakmaları gerekir. Böylece, açık arazide Rus ordusunun karşısına çıkarabilecekleri 90.000 ya da 100.000 kişilik bir ordu serbest olacaktır. Bu ordu, çok iyi manevra yapmadıkça, ya da Ruslar çok büyük hata işlemezlerse, müttefik askerlerin yarımadadan çıkar çıkmaz yapması gereken ilk iş, Eupatoria'da Türklerle birleşmeden önce, Rus ordusunu yenmek ve Bahçesaray'dan geriye püskürtmek olmalıdır. Ancak Türklerle birleşmenin, güçlkle karşılaşmaksızın gerçekleştirileceğini varsayacağız. Türklerin bu uyuşumsuz ve karmakarışık İngiliz, Fransız ve Piemonte askerlerine getirebilecekleri en fazla takviye, açık alanda savaşa kendini çok iyi uyarlayamamış olan 20.000 kişiden ibarettir. Böylece toplam asker sayısı 120.000 olacaktır. Ruslar tarafından kaynakları kurutulmuş, tahıl ürünü az ve asıl zenginliği olan hayvan sürüleri bizzat Ruslar tarafından Perekop'a doğru sürülecek bir bölgede, böyle bir ordunun nasıl yaşayabileceğini düşünmek kolay değildir. En küçük bir ilerleme bile, gıda sağlanması, kanatların ve denizle bağlantının korunması için geniş müfrezeler ayrılmasını gerektirecektir. Şimdiye dek hareket olanağına sahip olamayan Rus başıbozuk süvarileri, o zaman taciz girişimlerini başlatacaktır. O arada Ruslar da kendi takviyelerini almış olacaklardır. Fransız silahlanmasının, son altı haftadan beri herkesin gözü önünde sürüp gitmesi, Ruslara zamanında gerekli önlemleri alma olanağını sağlamıştır. Hiç kuşku yok ki, ya Volhiniya ve Besarabya ordusundan ya da yeni kurulmuş iki ya da üç Rus tümeni, dengeyi korumak için şu anda yürüyüşe geçmek üzere olmalıdır.

Ancak müttefik ordudan çıkarılacak en büyük birlik, herhalde, Sivastopol'u kuzeyden kapatacak olan birlik olmalıdır. Bu amaç için 20.000 asker ayrılması gerekmektedir. Bu durumda, geri ka-

lan ve bir yandan gıda sağlama konusunda karşılaşacakları türlü güçlüklerle bir yandan da malzemeleri taşıyan araba dizileriyle engellenecek olan birliklerin Rus ordusunu Kırım'dan sürüp çıkarması pek olası değildir.

Bir şey çok kesin, Louis Napoléon'un, Bonaparte adını kazanmasını sağlayacak olan defne dalından yapılmış çelenk epey yükseklerde asılı duruyor. O çelengi oradan çekip koparmak kolay olmayacaktır. Şimdiye dek sözü edilen güçlükler, hep yerel nitelikte güçlüklerdir. Kırım'da bu tür bir harekate karşı en büyük itiraz, Fransız ordusunun dörtte-birinin, en büyük başarısının bile kesin bir sonuç veremeyecek olduğu, önemsiz bir savaş alanına sürülmüş olmasıdır. Tüm planın, büyük, temelli bir hataya dönüşmesine neden olan şey, Sivastopol hakkında gösterilen inatçılığın bir çeşit boşinan halini alması, başarılarla ve gerilemelere hayali değerler yükler olmasıdır. Planın zavallı yapımcısına çarpıp bir kat kuvvetle geri yansıyan şey de işte Kırım olaylarına verilen bu hayali değerlerdir. Aleksandır için Sivastopol Rusya değildir, Rusya olmaktan çok uzaktır. Ama Louis Napoléon için Sivastopol'u alma olanaksızlığı Fransa'yı yitirmesi demektir.

Yaklaşık olarak 23 Mart 1855'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 4358, 7 Nisan 1855

Başyazı

FRANSA VE İNGİLTERE'DE GÖRÜNÜM

Londra, Salı, 10 Nisan 1855

Büyük bir olasılıkla dün ve bugün, Viyana Konferansında iki önemli gün. Konferans ayın 9'unda açılacaktı. Drouyn de l'Huys'un da katılması bekleniyordu. Aynı zamanda Rus elçinin de üçüncü ve dördüncü noktalar üzerinde hükümetinden istediği talimatın gelmiş olması da beklenmekteydi. Drouyn de l'Huys'un Viyana yolculuğu, ilk ağızda barışın kesin belirtisi sayıldı ve bütün senet borsalarında, hisse senetleri fiyatının yükselmesi sonucunu doğurdu. Böyle önemli bir diplomatın, başarıdan kesinlikle emin olmasa, toplantıya bizzat katılmayacağı söyleniyordu. Bu diplomatın "önemi", büyük ölçüde efsane türünden bir şeydir, para karşılığı yazı yazan gazetelerin sütunlarında büyüktür o. Louis-Philippe'in hükümetindeki uzun yılları, sanki kendisinin "önemli" alâdeliğini çoktan ortaya koymamış gibi, bu gazetelere bakarak, ikinci bir Talleyrand olduğunu düşünür. Aslında yolculuğunun gerçek nedeni şudur: Lord John Russell, Fransız dili hakkındaki şahane bilgisizliği sayesinde, birkaç hafta içinde ittifakı, aslında hiç de varmek niyetinde olmadığı ödünlerle karmakarışık bir durumun içine sokmuştur. Yaptıklarının düzeltilmesi olağanüstü çabaları gerektirecektir. Lord John'un Fransızcası, *Fra Diavolo*'daki²⁴⁵ "sayın lordum"un ya da Fransa'da daha önceleri tutulmuş öteki sahne oyunlarında gördüğümüz kişilerin konuşmaları türünden gerçek bir John Bull'ün* Fransızcasıdır. "*Monsieur l'Aubergiste*"** ile başlar

* Ulus ya da kişi olarak İngiliz. -ç.

** Bay meyhaneci. -ç.

"*Très bien*"* ile sona erer. Söylediklerinin pek azının anlaşılması, söylenenlerin yarısını anlamamasının bir çeşit intikamı gibidir. Dostu ve rakibi Lord Palmerston'un da onu Viyana'ya göndermesi işte bu nedenden ileri geliyor. Lord Palmerston, zavallı küçük Johnny'yi yıkmak için bir-iki hata yapmasının yeteceğini hesaplıyordu. Böyle de oldu. Çoğu zaman, ortada ne döndüğünü dahi kestiremiyor ve Gorçakov'un ya da Buol'un beklenmedik, ani soruları, talihsiz diplomatik *débutant*'dan** sıkıntılı bir "*Très bien*" koparıyordu. İşte bu yolla Rusya ve bir ölçüde Avusturya, hiç değilse İngiltere ile birçok noktayı çözümlemiş olduklarını öne sürüyorlar. Oysa zavallı Johnny o noktaları kabule hiçbir zaman niyet etmiş değildi. Suç özellikle talihsiz meslektaşının üstüne yıkıldığı sürece Lord Palmerston'un bu duruma hiçbir itirazı yoktu. Ama Louis Bonaparte, böylesine aldatmaca yoluyla yapılacak bir barışa yanaşmazdı. Bu tür diplomasiyi durdurmak için, Fransız hükümeti derhal, duruma bir son vermeyi kararlaştırdı. Bir ültimatoma hazırladılar. Drouyn de l'Huys, bu ültimatomla Londra'ya gitti, İngiltere hükümetinin onayını aldı ve ültimatomu Viyana'ya götürdü. Böylece bugünkü durumda Drouyn de l'Huys, fransa'yal İngiltere'nin ortak temsilcisi olarak kabul edilebilir, kuşku yok ki, bu durumunu, efendisinin çıkarına en uygun düşecek yolda kullanacaktır. Louis Bonaparte'in tek çıkarı, Fransa için taze bir zafer ve yeni üstünlükler sağlayınca ve savaş, *moyen de gouvernement**** olarak amacına tam hizmet edinceye dek barış *yapmamak* şeklinde olduğuna göre, Drouyn'un görevi, barışçıl olmak şöyle dursun, tam tersine, bulunabilecek en akla-yatkın bahane ile savaşın sürdürülmesini güven altına almaktır.

Fransa'yla İngiltere'de orta sınıflar bu savaşı kesinlikle tutmuyor. Fransız *bourgeoisie*'si için durum ta başından böyleydi. Bu sınıf 2 Aralık olayından beri, "toplumun kurtarıcısı"nın hükümetine tümenden karşıydı. İngiltere'de orta sınıf bölünmüş durumda. Büyük kesimi, Fransızlara karşı duyulan ulusal nefreti, Ruslara duyulan nefretle değiştirdi. Gerçi John Bull, zaman zaman Hindistan'da ufak-tefek toprak katma işine girişebilir, ama kendisine ya da ele geçirmiş olduğu topraklara tehlikeli surette yakın olan yerlerde başka ulusların aynı şeyi yapmasına izin vermek gibi bir düşüncesi yok. Uzun süredir, onu bu yönden kaygılandıran ülke Rusya. Doğu Akdenize ve Trabzon yoluyla İç Asya'ya büyük ölçüde artan İngiliz ticareti, boğazlarda serbest ulaşımı, İngiltere yönün-

* Pekâlâ, pek güzel. -ç.

** Sahneye ilk defa çıkan oyuncu. -ç.

*** Hükümet etme aracı. -ç,

den en önemli sorun haline getiriyor. Tahıl ambarı olarak Tuna ülkelerinin değeri gittikçe artıyor. Bu nedenle İngiltere, bu ülkeleri Rusya'nın adım adım yutmasına ve Tunada ulaşımı öteki ülkelere yasak etmesine izin veremez. İngiltere'nin tüketiminde Rus tahılı esasen önemli bir yer tutuyor. Şimdi Rusya'nın tahıl üreten sınır ülkelerini kendisine katması, İngiltere'yi tahıl yönünden Rusya'yla Amerika'ya bağımlı duruma sokabilir ve bu iki ülke, dünya tahıl pazarının düzenleyicisi haline gelebilir. Bunun yanı sıra, öteden beri, Rusya'nın Orta Asya'da gelişmeler sağladığına dair endişe yüklü söylentiler dolaşır durur. Bunda çıkarı olan Hint siyasetçileriyle Ruslardan yılan bazı kuruntulu kişilerin çıkardığı bu söylentileri, İngiltere halkının, genel coğrafya hakkındaki bilgisizliği de doğru diye kabul ediyor. İşte bu nedenledir ki, Rusya, Türkiye'ye saldırıya başlayınca, Rusya'ya karşı ulusal bir nefret âdeta bir alev gibi parladı. Belki de savaş hiçbir zaman bu kadar tutulur olmamıştı. Barıştan yana olanlar bir süre seslerini çıkaramadılar, hatta barıştan yana olanların çoğu bile genel akıma kapıldı. İngilizin huyunu bilenler, bu savaş çöküşünün da, en azından orta sınıf yönünden, kısa ömürlü olacağını hissediyorlardı. Savaşın etkileri, onların cebini vergilemeye başlar başlamaz, merkantil duygu ulusal onura üstün çıkacak, ilk ağızda bireysel kazancın yitirilmesi, büyük ulusal üstünlükleri adım adım yitirmeye ağır basacaktı. Barışı gerçekten sevdikleri için değil, ama bütün büyük bunalımlardan ve kararlı davranışlardan dehşete kapılan akılları dar ve ürkek olduğu için savaşa karşı olan Peel'ciler, İngiliz tüccarlarla imalatçıların, savaşın kendilerine *per annum** kaç maloldüğünü kuruşuna kadar hesaplayacakları büyük anı yakına getirebilmek için ellerinden geleni yaptılar. Bayağı borç alma fikriyle alay eden Gladstone, bir çırpıda gelir vergisini bir kat artırdı ve malî reformu bir yana bıraktı. Sonuç bir anda kendini gösterdi. Barışçılar eğik başlarını yeniden kaldırdılar. John Bright, iyi bilinen cesareti ve inatçılığıyla, imalatçı bölgeleri kendi çevresinde toplamayı başarıncaya dek genel eğilime karşı durma cesaretini gösterdi. Londra'da genel eğilim, henüz daha çok savaştan yana olmaya devam ediyor, ancak barışçıların sağladığı ilerleme Londra'da da gözle görülür ölçüde. Anımsamak gerekir ki, barış derneği, başkentte hiçbir zaman belirtmeye değer bir etkinlik kazanmış değildir. Ancak barışçıların kışkırtmaları ülkenin her yanında artıyor. Bir yıl daha alınacak bir kat fazla vergi, onun yanı sıra hükümetin alacağı borç —borç şimdi kaçınılmaz görülüyor— imalatçı ve tüccar sınıfları arasında savaşçı ruhtan geriye ne kaldıysa onu da paramparça

* Yıllık, yılda. —ç.

edecektir.

Her iki ülkedeki büyük halk yığınlarına gelince, durum tüm-den değişiktir. Fransız köylüleri 1789'dan bu yana her zaman savaşı ve savaş debdebesini desteklemişlerdir. Bu kez savaşın etkisini çok fazla duymayacaklarından emindirler. Çünkü toprağın, küçük mülk sahipleri arasında âdeta bölünemez parçalara varınca-ya dek bölünmüş olduğu bir ülkede zorunlu askerlik, tarımsal bölgeleri sadece artı-emekten (*surplus labour*) kurtarmakla kalmıyor, bunun yanı sıra, her yıl 20.000 genç adama, başkalarının yerine bedelli olarak askerlik yapmak suretiyle bir miktar para kazanma olanağını da sağlıyor. Sadece uzayıp giden bir savaşın etkisi sertçe duyulabilir. Savaş vergilerine gelince, imparatorun tacını ve yaşamını tehlikeye atmaksızın köylülere vergi salması olanaksızdır. Köylüler arasında bonapartçılığı sürdürebilmesinin tek yolu, onları, savaş vergisi dışında tutarak kazanmaktır. Bu nedenle köylüler, önümüzdeki yıllarda da bu tür bir baskıdan uzak kalabilirler. İngiltere'de de durum buna yakındır. Tarımsal emek genellikle gerekenin üstündedir, asker yığınlarını sağlayan da odur. Kentlerin külhanbeyi sınıfı bu asker yığınına, ancak savaşın daha ileri bir döneminde katılır. Ne var ki bu kez, savaş başladığı sınırlarda, işler hayli iyi gittiği ve birçok tarımsal gelişme sağlanmakta olduğu için, tarımsal bölgelerden asker devşirilmesi daha sınırlı tutulmuştur. Bugünkü yedek asker gücünde işte bu nedenle, kentli asker kesinlikle ağır basmaktadır. ama tarımsal bölgelerden daha az kişinin askere alınmasına karşın, askere alınmalar yüzünden tarımsal ücret yüksek bir düzeyde kalmıştır. Köylüler, kendi aralarından çıkan ve şimdi birer kahramana dönüşenlere her zaman sevgi ve yakınlık duymuşlardır. Dolaysız vergi, küçük çiftçilere ve tarım işçilerine dokunmuyor, dolaylı vergilerdeki bir artışın da bu insanlara gerçekten dokunur olabilmesi için, uzun savaş yıllarının geçmesi gerekir. Bu insanlar arasında savaş coşkusu her zamanki kadar güçlüdür. Köy yoktur ki, "Alma Kahramanları" ya da benzeri bir tabela taşımayan birahanesi bulunmasın. Bu köylerde hemen hemen ev yoktur ki, duvarlarını Alma'nın, Inkerman'ın, Balaklava saldırısının resimleri ya da Lord Raglan'ın ya da öteki komutanların portreleri süslemesin. Ama Fransa'da küçük çiftçilerin büyük çoğunluğu (nüfusun beşte-dörtü) ve Louis Napoléon'la garip ilişkileri onların fikirlerine nasıl büyük bir önem kazandırıyorsa, İngiltere'de, nüfusun taşra halkını oluşturan üçte-birinin fikirleri hiçbir etkinlik taşımıyor, bu halk, aristokrat mülk sahiplerinin kuyruğu ve korusu olmaktan öteye geçemiyor.

Her iki ülkede sanayide çalışan nüfusun savaşa karşı tutumu

da buna benziyor. Hem İngiliz, hem Fransız proletaryası, her ne kadar, her iki ülkede köylülere özgü modası geçmiş ulusal önyargılardan uzaklarsa da, gene de saygın ulusal bir ruhla dolular. İlk ağızda savaştan pek çıkarları yok. Ama eğer yurttaşlarının zaferi onların ulusal gururunu okşarsa, savaşın Fransa'da çılgınca ve küstahça, İngiltere'de ise ürkek ve budalaca yürütülmüş olması, onlara, var olan hükümetlere ve yönetici sınıflara karşı çıkmaları için iyi bir fırsat sağlayabilir. Ancak onlarla ilgili olarak temel nokta şudur: Amaç için yeterli olmayan eller ve kafalar tarafından yönetilen ve aynı zamanda Avrupa boyutlarına ulaşan bu savaş, bir yandan da ilk gelişmeleri henüz görülen ticarî bir bunalımla aynı zamanda denk geldiğine göre, 1848 Haziran savaşıyla proletaryanın Fransa önünde yitirdiği durumunu yeniden kazanması olanağını sağlayacak olaylara gebedir, gebe olmak zorundadır.²⁴⁶ Üstelik proletarya, sadece Fransa'ya karşı değil, İngiltere dahil tüm Orta Avrupa'ya karşı eski durumunu yeniden kazanacaktır.

Gerçekten, Fransa'da hiç kuşku yok ki, her yeni devrimci fırtına, er ya da geç, çalışan sınıfı iktidara getirmek zorundadır. İngiltere'de de benzer bir duruma çok hızla yaklaşıyor. Savaşı sürdürmek isteyen bir aristokrasi var, ne var ki, bunu yapacak yetenekte değil, geçen kış aylarındaki yanlış yönetimle de işleri ellerine-yüzlerine bulaştırdılar. Durdurulamayan savaşı sürdürmek istemeyen bir orta sınıf var, barış için her şeyi kurban ederek, İngiltere'yi yönetme gücünde olmadığını ortaya koyuyor. Eğer olaylar bu sınıflardan birini, bütün değişik hizipleriyle birlikte safdışı eder ve ötekinin de işe elkoymasına izin vermezse, geriye, iktidarı yüklenecek iki sınıf kalıyor: Biri, kendisinden söz değil hareket istendiğinde, her seferinde enerji ve azim eksikliğini ortaya koymuş olan, küçük *bourgeoisie*, küçük ticaret sınıfı; ikincisi, sınıf olarak harekete geçtiği zaman gereğinden fazla enerji göstermekle sürekli olarak suçlanan çalışanlar sınıfı.

İngiltere'yi bugünkü müdahalenin sonuna ulaştıracak ve o mücadelenin yaratacağı karışıklıkları (*complications*) giderecek sınıf bunlardan hangisi olacak?

NAPOLÉON'UN BAHANESİ

Napoléon III, *Moniteur* gazetesinin genel yayın müdürü sıfatıyla Kırım seferi hakkında uzun bir başyazı yayınladı. Bu başyazının önemli bölümlerini tam olarak basmıştık. Bu bildirgenin amacı, apaçık görünüyor ki, girişimin başarısızlığı karşısında Fransız halkını teselli etmek, sorumluluğu imparatorun omuzlarından atmak, ayrıca da Prens Napoléon tarafından yakınlarda yayınlanan ünlü broşüre karşılık vermektir. Aynı zamanda hem Fransız köylülere, hem de Avrupa hükümetlerine seslenen kişinin karakteristiği olan yarı içten, yarı ağırbaşlı bir üslupla yazılan yazıda, askerî hareketin bir çeşit tarihçesi veriliyor, her adım için bazı gerekçeler öne sürülüyor. Bu gerekçelerden bazısı, özel bir inceleme-ye hak kazanmakta.

İmparatorsal serüvenci, birliklerin Gelibolu'ya getirildiğini, çünkü aksi takdirde Rusların Rusçuk'ta Tunayı geçip, Şumnu ve Varna hatlarını dönerek ve Balkanları aşarak İstanbul'a yürüyebilecek olduklarını söylüyor. Gelibolu'ya çıkış için gösterilen kötü gerekçe budur. Her şeyden önce Rusçuk bir *kaledir*, *Moniteur*'ün şanlı genel yayın müdürünün hayal ettiği gibi açık bir kasaba değildir. Rusların kanattan böyle bir yürüyüşe geçmeleri tehlikesine gelince, anımsamakta yarar vardır ki, dört kuvvetli kaleye sağlamca yerleşmiş 60.000 kişilik Türk ordusunu gözleyebilecek güçte bir kuvveti geride bırakmaksızın bu orduyu güven içinde geçme olanağı yoktu. Gene anımsamakta yarar var, böyle bir kanat yürüyüşü Rusları,

Balkan dağlarının dar geçitlerinde, Dupont'un Bailen'de, Vandamme'nin de Culm'da uğradığı akıbeta²⁴⁷ pekâlâ uğratabilirdi. Böyle bir yürüyüşte Ruslar, en iyi olasılıkla Edirne'ye 25.000 kişiden fazlasını getiremezlerdi. Her kim böyle bir ordunun Türk başkenti için tehlikeli olacağını düşünürse, Binbaşı Moltke'nin, son zamanlarda Londra'da İngilizce basılmış olan 1828-1829 hareketına ait ünlü gözlemlerini okuyarak görüşlerini düzeltebilir.²⁴⁸

İstanbul için herhangi bir tehlike sözkonusu olmaz ise, *Moniteur*'den öğrendiğimize göre, müttefikler, bazı tümenleri Varna'ya yürütecekler ve Silistre'yi kuşatmaya dönük herhangi bir girişimi boşa çıkaracaklardı. Bu yapıldıktan sonra, ortaya iki hareket olasılığı daha çıkacaktı. Odessa yakınlarında karaya çıkılması, ya da Kırım'ın ele geçirilmesi. Her iki olasılık da müttefik generaller tarafından yerinde tartışılacaktı. İşte Aziz Arnaud'ya verilen talimat buydu, elbette düstur ve vecize şeklinde belirtilmiş bazı sağlam askerî örgütlerle birlikte: Düşmanın ne yaptığından her zaman haberdar ol, birliklerini bir arada tut, birliklerini hiçbir zaman bölme, eğer birlikleri bölmen gerekiyorsa öyle yap ki, hepsini yirmidört saat içinde belli bir noktada toplayabilesin vesaire vesaire... Kuşkusuz bunlar çok değerli hareket kuralları, ama öylesine basmakalıp ve herkesçe bilinen kurallar ki, okurlar Aziz Arnaud'un, efendisinin gözünde şahane bir gabi ve dünyanın en büyük mankafası olarak görüldüğü sonucuna varmak zorundalar. Bunun ardından talimat şöyle bağlanıyor: "Size tam güvenim var mareşal. Eminim ki, sizin tecrübeli önderliğiniz altında Fransız kartallar yeni bir şeref kazanacaklardır!"

Ana noktaya, yani kırım seferine gelince, Bay Bonaparte, bu seferi kendisinin de çok istediğini ve daha sonra Aziz Arnaud'ya bu seferle ilgili olarak bazı yeni talimatlar gönderdiğini itiraf ediyor. Ancak hareket planını ayrıntılarıyla kendisinin hazırladığı ve karargaha gönderdiğini yalanlıyor. Ona göre, generaller dilerlerse Odessa yakınlarına çıkma seçeneğine de sahiptiler. Bunun kanıtı olarak, sonradan gönderdiği talimatlardan bir bölümü aktarıyor. Bu bölümde Bonaparte, donanma için güvenilir ve yeter genişlikte bir demirleme alanı açısından elverişli olduğu gerekçesiyle çıkarmanın Thedasia'ya (Kaffa) yapılmasını, onun ordu için hareket üssü olmasını öneriyor. Bir hareket üssünün ne demek olduğunu, ilk talimatında Aziz Arnaud'ya öyle bir biçimde açıklamıştı ki, mareşalin, kendi mesleğine dair hiçbir temel kitabı okumadığının varsayıldığından kuşku duymanın hiç gereği yoktu. Bu noktadan —Kaffa'dan— ordu Bahçesaray üzerine yürüyecek, Rusları Sivas-topol'un içine sürecekti. Sivastopol surları önünde büyük bir olası-

lıkla bir savaş verilebilirdi. Son olarak Sivastopol kuşatılacaktı. "Ne yazık ki" bu "plan, müttefik generaller tarafından uygulanmadı" — imparator için iyi bir talih, bu, imparatora bütün sorumluluğu kendi omuzlarından atıp generallerin sırtına yükleme olanağını veriyor.

60.000 askeri Kaffa'ya çıkarmak ve oradan Sivastopol'a yürümek gerçekten orijinal bir plan. Düşman topraklarında bulunan bir ordunun, hareket üssünden olan uzaklığı arttıkça, saldırı gücünün aynı oranda zayıfladığını genel bir kural olarak kabul edersek, 120 mil yol yürüdükten sonra müttefikler Sivastopol'a kaç asker getirebilirlerdi? Kaffa'da kaç asker bırakılacaktı. Ara yerdeki noktaları kaç asker tutacak ve tahkim edecekti? Kafileleri kaç asker koruyacak, gıda maddesini kaç asker araştıracaktı? Sivastopol kalesinin duvarları dibinde 20.000 asker toplanamazdı bu durumda. Oysa bu kaleyi salt kuşatmak için bunun üç katı sayıda askere gerek vardı. Eğer Louis Napoléon günün birinde savaşa gider ve savaş bu ilke doğrultusunda yönetirse, Londra'daki Mivart otelinde hemen bir daire ayırtırsa iyi eder, çünkü Paris'i bir daha göremez.

Kaffa'da demirlemenin güvenli olduğuna gelince: Karadenizdeki her denizcinin bildiği ve her deniz haritasının gösterdiği gibi, Kaffa açık bir limandır, sadece Kuzey ve batı rüzgarlarına karşı koruyabilir. Oysa Karadenizde en tehlikeli fırtınalar güney ve güney-batıdan eser. 14 Kasım fırtınası buna bir örnektir. O tarihte donanmalar Kaffa'da olsaydı, gemiler rüzgar-altı olan kıyıya sürüklenirlerdi. Kahramanımız bu yolla, yeğeninin kendisine yüklediği sorumluluğu üstünden atıyor. Bu yol hiçbir zaman Raglan'la Canrobert'i de fade etmezdi. Gerçekten de sözü edilen generallerin zekasını göstermek üzere, Vauban'a göre kuşatma hareketinin çok düzenli bir taslak-resmî (*sketch*) veriliyor — bu taslak-resim, okurun konu hakkında tümünden bilgisiz olduğu varsayımıyla hazırlandığına göre, belki de Mareşal Aziz Arnaud okuyup öğrensin diye yazılmıştır. Bu bir yana, bu taslak-resim, Sivastopol'un neden *alınamayacak* olduğunu göstermekten başka bir şeye hizmet etmiyor, çünkü bütün bu kural-ların Sivastopol'a uygulanamayacak olduğunu doğrulayarak sona eriyor. Örneğin, "bir cepheye saldırılan alelâde bir kuşatmada, son hattın uzunluğu 300 yarda olabilir ve siperlerin tüm uzunluğu 4.000 yardayı aşmamalıdır. Burada ise hattın uzunluğu 3.000 yarda ve tüm siperlerin hatboyu uzunluğu 41.000 yardadır." Bütün bunlar doğru, ama burada şu soru ortaya çıkıyor: Tüm koşullar ateşin bir ya da iki nokta üzerinde yoğunlaştırılmasını gerektirdiği halde, neden bu kadar geniş bir saldırı düzeni kabul edildi? Bu soruya verilen yanıt şu: "Sivastopol, başka herhangi bir kale gibi değildir. Sığ bir

hendeği vardır, hendeğin iç şevi örülmemiştir, bu savunmanın yerini ağaç gövdesinden yapılma engellerle, kazık darabalar almıştır. Bu nedenle bizim ateşimiz, toprak göğüs siperleri üzerinde pek az etkin olabilirdi." Eğer bunlar Aziz Arnaud için yazılmadıysa, yalnızca Fransızca köylüleri için yazılmıştır eminim. Fransız ordusundaki her asteğmen, bu saçmaya herhalde epey gülmüş olmalıdır. Kazık darabalar, eğer bir hendeğin dibinde değillerse ya da en azından düşmanın gözünden uzak bulunmuyorlarsa, atışla ve bombayla kısa zamanda yıkılırlar. Ağaç gövdesinden yapılma engeller ateşe verilebilir. Üstelik göğüs siperlerinden 60, ya da 80 yarda uzakta, kaleye çıkan eğimli arazinin eteğinde olmalıdır, aksi halde açılacak ateşi engeller. Bundan başka, bu engeller, dalları düşmana çevrilmiş ve tümü birbiriyle sağlamca bağlanmış büyük ağaç gövdelerinden oluşmalıdır. Kırım gibi ağaçsız bir bölgede bu ağaçlar nereden geliyor. *Moniteur* bunu söylememiş. Hendeklerin örülmüş iç şevi olmayışının da uzayıp giden kuşatmayla hiçbir ilişkisi yoktur, çünkü *Moniteur*'deki anlatıma göre, bu, ancak, duvarlarda gedik açacak topçu bataryaları, kaleye çıkan eğimli arazinin tepesinde yer tuttuktan sonra düşünülecek bir husustur. Oysa müttefikler henüz böyle bir noktaya ulaşmış değiller. Kazık darabaların, kale hendeğinin iç şevi üzerinde ileri bir savunma aşaması olduğu bizim için yeni bir şey. Çünkü bu tahta duvarlar, bir hendeğin dibinde bile olsalar ateşle taramak suretiyle gayet kolaylıkla yıkılabilirler. Bu nedenle, savunmadaki silahlar susturulduğu anda, bu kazık darabalardan oluşan savunma engelleri, saldırıyı durdurmaz.

Sonuç olarak, bu yeni askerî otoritenin bize söylediğine göre, bütün gerçekler, müttefik generallerin yapabilecekleri her şeyi yaptıklarını —varolan koşullar altında kendilerinden beklenenden daha fazlasını yaptıklarını— ve gerçekten şerefe hak kazandıklarını gösteriyor. Eğer Sivastopol'u doğru dürüst kuşatamadılarsa —eğer Rus gözcü ordusunu sürüp atamadılarsa— eğer hâlâ bu yeri ele geçiremedilerse, bu, yeterince kuvvetli olmayışlarından ileri geliyor. Bu da doğru. Ama hataların bu en büyüğünden sorumlu olan kim? Kim olacak, Louis Bonaparte! İmparatorlarının bu laf kalabalığı ile dolu, dolaşık, karmakarışık ve gülünç açıklamasından tüm Fransız kamuoyunun kaçınılmaz olarak çıkarması gereken kesin sonuç budur.

New-York Daily Tribune
n° 4377, 30 Nisan 1855

Neue Oder-Zeitung
n° 177, 17 Nisan 1855

Atlantic'in getirdiği haberler arasında herkesi meşgul eden haber, Viyana Konferansının dağılması ve Avusturya'nın, —eğer tümünden ayrılmadıysa— müttefiklerden yarı yarıya kopmasıdır. Her iki olasılığa karşı da hazırlıksız değildik. Rusya'nın, savaştan önce öne sürdüğü istekleri esas itibarıyla kapsamayacak olan bir çözüm tasarımını reddetmesi, savaşın bugünkü durumunda, gayet doğal. Avusturya'nın, kendisini öteden beri bekleyene dönmesi ve iki yana yalpalayan siyaseti de, aşağıda açıklayacağımız üzere, büyük önemi olan bazı koşulların sonucu.

Fransız hükümeti bir süre önce, Lord John Russell'ın Viyana Konferansında, Avusturya'nın doğrudan ilgilendiği sorunların ilk ağızda çözümlenmesine izin vermek suretiyle büyük bir acemilik ettiğini keşfetti. Bunu İngiltere hükümeti de yadsıyamaz. Avusturya'nın doğrudan ilgilendiği bu noktalar, Tunanın özgürlüğü ve prenslikler sorunuydu. O andan itibaren Avusturya tatmin oldu. Er ya da geç, Türkiye'nin paylaşılmasından bir pay bekleyen Avusturya, Sırbistan'ın, Bosna'nın ve Arnavutluk'un kendisinden başkasının eline geçmesine izin veremez. Türkiye'deki hıristiyanlar sorununu, çözümlenmemiş, açık bir sorun olarak tutmak Avusturya'nın yararınadır. Rusya'nın Karadenizdeki deniz gücüyle başetmeyi hiçbir zaman bekleyemeyeceğine göre, Rusya'yı o alanda onur kırıcı bir duruma düşürmekte hiçbir çıkarı yoktur. Bu açıdan, Avusturya'nın elde ettiğinden tatminkarlık duymaması ve görü-

nüşte tarafsız hakemliğini İngiltere'yle Fransa'nın aleyhine çevirmemesi için hiçbir neden yoktur. Ancak Avusturya'nın bugünkü yalpalı siyasetinde bu diplomatik başarının payı çok azdır. Bu yalpalı siyasetin nedeni çok daha zorlayıcı niteliktedir.

Altı ay kadar önce Nikola'nın Avusturya ile Prusya'ya gönderdiği gizli, özel bir mektuptan söz etmiştik. Nikola, o mektupta, eğer bu iki ülke kendisine karşı Batıyla ittifak kurarlarsa, böyle bir ittifak antlaşmasına, Macaristanın bağımsızlığını ilan ederek ve Polonya devletini yeniden kurarak karşılık vereceğini bildirmişti. O sıralarda ve Polonya ile Volhiniya'da bir savaş olasılığını gözden geçirdiğimiz her sefer, böyle bir bağımsızlık ilanının, Galiciya'nın işgalinden sonra, muzaffer Rus ordularına açık hale gelen Macaristan'a egemen Karpat dağlarında yapılırsa, Rusya'ya sağlayacağı büyük askerî üstünlüğü her zaman dikkate almıştık. Özellikle bu düşünceyledir ki, başarılı çarpışmalarla ve Rusya'nın üzerine yürüyerek böyle bir bağımsızlık ilanının etkilerini ortadan kaldırmak için derhal saldırıya girişmek gibi bir zorunluluk altında bulunmadıkça, Avusturya'nın Rusya'yla savaşa girişmeyeceği gerçeğini her zaman belirttik. Bu durumda, Galiciya'yla prensliklerdeki Avusturya ordusu, Varşova ya da Kiev üzerine yürüyebilecek güçte olduğu sürece, Avusturya'nın böyle bir saldırı adımı atması tehlikesi çok azdı.

Ne var ki, şimdi öğrendiğimize göre, Nikola'nın bu mektubunu, daha sonra, onun ardılı tarafından gönderilen bir ikinci mektup izlemiştir. Bu yeni mektup oldukça değişik ve daha ciddi bazı tehditleri kapsamaktadır. Avusturya, Batılılarla, geri dönemeyeceği bir ittifak kurar ya da Rusya'ya karşı herhangi bir açık düşmanlık hareketinde bulunursa, Aleksandır II, *panslavizm hareketinin başına geçecek* ve bütün Rusların İmparatoru unvanını *bütün Slavların İmparatoru* şeklinde değiştirecektir.

En sonunda! Bırakalım Aleksandır bu adımı atsın, o zaman Türkiye'deki hıristiyanlar mücadelesi, Babıâlinin bağımsızlığı, Sivastopol, prenslikler ve buna benzer öteki bölgesel çekişmelerin tümüne, sona ermiş gözüyle bakılabilir. Savaş başladıktan bu yana Aleksandır'ın bu açıklaması, apaçık konuşulmuş ilk sözlerdir. Bu, savaşı Avrupa Kıtasına getirmenin ilk adımıdır, savaşa ilk kez, açıkça ve özdenlikle, Avrupa'nın savaşı niteliğini vermektedir. Oysa şimdiye dek bu nitelik, türlü bahane ve sahte görünümünü, protokollerin ve antlaşmaların, Vatel'den aktarılan sözlerin ve Puffendorf'dan alıntılarının ardına gizlenmişti. Türkiye —bu ülkenin bağımsızlığı ve varlığı— gerilere itiliyor. Artık, İstanbul'da kimin oturacağı soru olmaktan çıkabilir, ama asıl soru bütün Avrupa'ya

kimin egemen olacağı sorusudur. Slav soyu, iç rekabet nedeniyle uzun zamandan beri bölünmüştür. Bu soy, Almanlar tarafından doğuya itilmiş; çeşitli kesimlerine Türkler, Almanlar ve Macarlar tarafından boyun eğdirilmiş; panslavizmin adım adım gelişmesiyle, 1815'ten sonra, kollarını çabucak birleştirerek ilk kez birlik iddiasıyla ortaya çıkmış ve şimdiye dek Avrupa'yı yönetmiş olan Latin, Kelt ve Cermen soylarına karşı öldüresiye bir mücadele açmıştır. Panslavizm, salt ulusal bağımsızlık peşinde koşan bir hareket değildir. Bu hareket, Avrupa'da bağımsızlığını elde ederek, tarihin binlerce yılının yarattığını değiştirmeye dönüktür. Bu hareket, Macaristan'ı, Türkiye'yi ve Almanya'nın büyük bir kesimini haritadan silmeksizin kendini bir gerçeklik olarak ortaya çıkaramaz. Dahası var, eğer elde edebilirse, vardığı bu sonuçların istikrarını güven altına almak istiyorsa Avrupa'ya da boyun eğdirmesi gerekir. Panslavizm artık bir inanç olmaktan çıkmış, siyasal bir programa, daha doğrusu, kendisini 800.000 süngüyle destekleyecek geniş bir siyasal tehlikeye dönüşmüştür.

Panslavizmin komuta edebileceği kuvvetler, sadece bu 800.000 asker değildir. Karpatlara doğru yürüyen bir ordunun başındaki Rus imparatorunun bir sözü, Avusturya'daki dokuz ya da on milyon Slavı, 1848'de olduğu gibi kıskırtabilir. Avusturya'ya karşı kazanılacak bir zafer, Slavları tam bir ayaklanmaya sürükleyebilir. Devrimci kıskırtı, Macaristan'la İtalya'yı daha az etkileyecek değildir. İşte, Francis Joseph'i, durumu düşünmeye zorlayacak bir tehlike. Çünkü büyük Slav ordusunu, sınırlarında bir çırpıda yenemez ve savaşı düşman toprağına aktaramazsa, daha mücadeleye başlamadan yarıştan çıkabilir.

New-York Dail Tribune

n° 4382, 5 Mayıs 1855

AVUSTURYA'NIN ZAYIFLIĞI

Avusturya'nın iflas etmiş hazinesiyle İtalya ve Macaristan'daki devrimci ögeler, genellikle bu ülkenin büyük zayıflık noktaları sayılır. Fransa ve İngiltere'yle savaşında, bu ögelerin Avusturya'ya karşı büyük bir etkinlikle kullanılabileceği doğrudur. Ne var ki, Rusya'yla yapacağı bir savaşta Avusturya'nın yara alabileceği nokta çok daha başkadır. Gerçekte bu nokta her zaman apaçık ortadaydı. Avusturyalı devlet adamları tarafından da dile getirilmişti, ancak İmparator Nikola'nın yaşamı boyunca, herhangi bir olasılık karşısında bu noktadan yararlanmakta kararlı olduğuna dair herhangi bir tehlike belirtisiyle karşılaşmamıştık. Onun ardılı ise, bu konuda daha az dikkatli ya da daha az ihtiyatlı görünüyor. Avusturya'nın kesin olarak müttefiklere katılması durumunda, Rus imparatoru, Slav kardeşliğinin önderliğini resmen ele alacağını, Avusturya ve Türkiye Slavlarını doğal olarak Rusya'ya yaklaştıran Slav soyunun ve dininin, şimdiye dek uyuklamış olan sempatisini olduğu kadar, bu soyun, kendisini, şu ya da bu ölçüde egemenliği altında tutan hükümetlere ve uluslara karşı beslediği, kökü derinlerde olan düşmanlığı da yardımına çağıracağını açıkça bildirmiş bulunuyor.

Panslavizm, siyasal bir teori olarak, en açık ve felsefi anlatımını, Kont Gurovski'nin yazılarında bulur. Ancak, bu bilgili ve seçkin siyaset yazarı, bu insan ailesinin çeşitli ve hareketli kollarının, kaderlerini, çevresinde tarihsel çerçevede geliştirebilecekleri doğal

eksen olarak salt Rusya'yı görürken, panslavizmi, Avrupa'ya ve Avrupa uygarlığına karşıt bir birlik olarak düşünmez. Onun görüşüne göre, Slav enerjisinin genişleme gücünün mantıklı umudu Asya idi. Bu eski ıssız kıtayla karşılaştırılırsa, Rusya, uygarlaştırıcı bir devlet sayılır. Bu bakımdan bu ülkeyle temas, Asya için olsa olsa yarar getirici olabilirdi. Ancak temel fikri benimseyen bazı aşağı düzeydeki zihinler, bu yiğitçe ve kendini zorlayıcı genellemeyi kabul etmediler. Panslavizm tam bir çeşitleme oldu. Şimdi de yeni bir biçimde, görünüşe göre daha büyük bir etkinlikle, bir savaş tehdidi olarak kullanıldığını görüyoruz. Bu niteliğiyle kullanılması, hiç kuşku yok ki, yeni çarın cesaret ve iradesine saygınlık sağlayacaktır. Bu noktada, bu tehdidin Avusturya'da nasıl bir korku yarattığını göstermek istiyoruz.

Bohemya ormanlarının ve Carnic Alplerinin doğusunda yaşayan yetmiş milyon Slavın yaklaşık onbeş milyonu Avusturya imparatorunun uyruğudur, Slav dilinin değişik lehçelerini konuşan topluluklardan oluşurlar. Bohemyalılar ve Çekler (altı milyon) özellikle Avusturya'nın egemenliği altındadırlar; Polonya kolu, üç milyon Galiçyalı tarafından temsil edilir; Rus kolunu, Galiçya ve Macaristan'ın kuzey-doğusunda oturan, Rus İmparatorluğu çitinin dışındaki tek Rus topluluğu olan üç milyon Malo-Rus (Kızıl Ruslar, Rutheneler) oluşturur; Güney Slavlarını, sayıları üç milyonu bulan Slovenler (Carinthia'lılarla Hırvatlar) ve sürüden ayrılmış bazı Bulgarlar dahil, Sırpolar oluşturur. Bu Avusturya Slavları iki türdür. Bunların bir bölümü, artık tarihin malı olan geçmişteki kabileleri nartıklarından oluşur. Bunların tarihsel açıdan şimdiki gelişimleri, başka soydan ve dilden olan ulusların gelişimiyle bağlanmış tır. Bu insanların talihsiz durumunu tamamlamak için ekleyelim, eski büyüklükten arta kalan bu zavallı kalıntılar Avusturya içinde ulusal bir örgüte bile sahip değildirler, değişik bölgelere dağılmışlardır. Örneğin Slovenler, gerçi sayıları güçlükle 1.500.000'e yaklaşır, ama Kraina'ya, Carinthia'ya, Styria'ya, Hırvatistan'a ve Güney-Batı Macaristan'a dağılmışlardır. Bohemyalılar (Çekler), gerçi Avusturya Slavları içinde en kalabalık topluluktur, ama bir bölümü Bohemya'da, bir bölümü Moravya'da ve bir bölümü de (Slovak kolu) Kuzey-Batı Macaristan'da oturur. Bu nedenle, bu topluluklar, özellikle Avusturya toprağında yaşadıkları halde, ayrı ulusları oluşturan topluluklar gözüyle görülmekten uzaktırlar, Alman ya da Macar uluslarının eklentisi sayılırlar, gerçekte de başka bir şey değildirler.

Avusturya Slavlarının ikinci bölümü, tarihin akışı içinde, kendi uluslarının büyük gövdesinden ayrı düşen ve bu nedenle ağırlık

merkezleri Avusturya'nın dışında kalan değişik kabilelerin parçalarından oluşur. Gerçekten de Polonyalıların doğal ağırlık merkezi Rus Polonyası, Ruthené'lerin ağırlık merkezi Rusya'yla birleşmiş olan öteki Malo-Rus bölgeleri, Sırp'ların ağırlık merkezi de Sırbistan Prenslığıdır. Kendi uluslarından kopmuş olan bu parçaların herbirinin kendi doğal merkezine eğilim göstermeye devam etmesi gayet olağandır, uygarlık ve onun yanısıra tarihsel, ulusal eylem gereği, aralarında yayıldıkça da daha fazla belirginlik kazanmaktadır. Her iki durumda da Avusturya Slavları, ya kendi aralarında ya da içinden çıktıkları ulusun ana gövdesiyle birleşmeyi isteyen *disjecta membra*'dırlar.*

Eskiden panslavizmi Avusturya'da çok faal yapan bu davadır. Herbir Slav, ulusunu yeniden ulus olarak ortaya çıkarabilmeyi güven altına almak için, Avusturya'daki değişik Slav topluluklar, uzun süreden beri, bütün Slav topluluklarının birliğini sağlama yolunda çalışmaktaydılar. Avusturya'daki panslavizm ilkin edebiyatta görüldü. Slav lehçelerinin bilimsel filolojisinin kurucusu Bohemyalı Dobrovski ile Macar Karpatlarından Slovak ozan Kolar, bu birlik düşüncesini başlatan ilk kişilerdi. Dobrovski'de bir bilgi heyecanı vardı, Kolar'a ise kısa zamanda siyasal ülküler egemen oldu. Ancak Kolar sadece yakınmaya cesaret edebildi, geçmişin büyüklüğü, itibardan düşme, talihsizlik ve o günün yabancı baskısı onun şiirlerinin başlıca konularıydı. Avrupa'ya söz geçiren bir Slav İmparatorluğu düşü, o sıralarda üstü kapalı olarak bile öne sürülmüyordu.

Ama ağıt günleri çabucak geçti, Slav soyunun siyasal, edebî ve dilsel (*linguistic*) gelişiminin tarihsel açıdan incelenmesi, büyük ilerleme gösterdi. Schafarik, Kopitar ve Miklosiç dilmen olarak, Palacki tarihçi olarak başı çektiler, onları Hanka ve Gaj gibi daha az önemli olanlar izledi. Bohemya ve Sırp tarihinin şanlı dönemleri, bu ulusların şimdiki alçaltılmış ve düşkün durumlarına karşılık olarak, büyük bir coşkuyla betimleniyordu. Almanya'da, siyasette ve dinbilimde en devrimci öğretilerin ortaya atılmasında felsefe nasıl bir bahane olarak kullanılmışsa, Avusturya'da da Metternich'in burnunun dibinde, tarih bilimi ve dilbilim, Slav birliği öğretisini belletmek ve Avusturya'yı devirip, onun yerine geniş bir Slav İmparatorluğu kurmak amacıyla siyasal bir parti yaratmak üzere, panslavizmden yana olanlarca, bir örtü olarak kullanıldı.

Avusturya'daki panslavizm, başarının en önemli öğelerinden yoksundu. Geresindiği şey, hem kuvvet, hem birlikti. Kuvvetti, çünkü panslavizm yandaşları, salt öğrenim görmüş sınıfların bir

* Dağınık üyeler, organlar. -ç.

bölüğünü içeriyordu, yığınlar üzerinde etkin değildi, bunun yanı sıra, kendileriyle mücadeleye giriştiği Avusturya hükümeti ile Alman ve Macar ulusçuluğuna karşı direnebilecek güçte değildi. Panslavizmin gereksindiği ikinci şey birlikti, çünkü birleştirici ilkesi salt ülküseldi, daha, birliği ilk gerçekleştirmek çabasında, lehçelerin ayrılığı gerçeğiyle darmadağın olmuştu. 1848'de Prag'daki ünlü Slav Kongresinde, bu lehçe ayrılığının gülünç bir örneğine tanık olunmuştu. Orada, bütün üyelerin anlayabileceği bir Slav dili ortaya çıkarmaya dönük birçok çaba ardından, en çok nefret duydukları dile, Almancaya başvurak zorunda kaldılar.

Gerçekte, hareket Avusturya'yla sınırlı kaldığı sürece, büyük bir tehlike göstermiyordu, ama hareketin gereksindiği birlik ve kuvvetin tam merkezi kısa sürede bulundu. Bu yüzyılın başında Türk Sırplarının ulusal ayaklanması, Rus hükümetinin dikkatini, Türkiye'de, dili bütün öteki Slav lehçeleri içinde Rusçaya en çok benzeyen yedi milyon kadar Slav bulunduğu gerçeğine çekti. Dinleri ve kiliselerinin dili de —eski Slavca ve Kilise Slavcası— Rusya'dakinin aynıydı. Çar da Doğu Kilisesinin koruyucusu niteliğiyle kendisine yönelen başvurulardan da destek alarak, ilk kışkırtma girişimlerini işte bu Sırplar ve Bulgarlar arasında başlatmıştı. Bu nedenle Avusturya'da panslavizm hareketi tutarlılık göstermeye başlar başlamaz, Rusya'nın temsilcilerini o noktada genişletmesi gayet doğaldı. Katolik Slavlarla karşılaşıldığında sorunun dinsel yönü bir yana konuyordu, Rusya sadece, Slav soyunun önderi ve Elbe'den Çin'e, Adriyatik'ten Kuzey Buz Denizine kadar uzanacak büyük Slav İmparatorluğunu gerçekleştirecek, güçlü ve kaynaşmış bir ulus olarak gösteriliyordu.

Metternich, iktidarının son yıllarında, tehlikeyi çok iyi kavramış, Rus entrikalarının gerisinde yatanları çok iyi görmüştü. Slav hareketine her türlü araçla karşı koymuştu. Ama en uygun tek araç —genel genişleme özgürlüğü— onun siyasal sisteminde yer almıyordu. Bunun sonucudur ki, 1848'de Metternich'in düşmesi üzerine, Slav hareketi, her zamankinden daha güçlü olarak patladı ve nüfusun geniş bir kesimini kapsar oldu. Ama hareketin gerici niteliği bu noktada bir anda günışığına çıkıverdi. Alman, Macar ve İtalyan hareketleri kesin olarak ilerici ve devrimciyken, Slav hareketi tutucu yana döndü. Avusturya'yı yıkımdan koruyanlar Slavlar oldu, Radetzki'nin, Mincio nehrinde ilerlemesine ve Viyana'yı fetih etmek üzere Windischgrätz'a yürütmesine olanak sağladılar. Dramı tamamlamak üzere 1849'da Rus ordusu Macaristan'a inmek ve savaşı Avusturya yararına bitirmek zorunda kalacaktı.

Dirilikten yoksun oluşu nedeniyle, yaşayabilmek için Slavların

yardımına dayanmak durumunda kalmış olan Avusturya, kendi toprağında Slavlara karşı tepki göstermek için ilk güvenilir anı kaçırmadı. Bu amaçla Avusturya'nın, hiç değilse kısmen ilerici olan bir siyaset benimsemesi gerekecekti. Eyaletlerin özel ayrıcalıkları ortadan kaldırıldı, federal imparatorluğun yerini, iktidarın merkezde toplandığı bir imparatorluk aldı, ayrı uluslar yerine, hayali bir Avusturya ulusu yaratıldı. Ne var ki, bu değişiklikler, bir ölçüde Alman, İtalyan ve Macar uluslarının aleyhineydi, ancak daha az derlitoplu olan Slav toplulukları üzerindeki ağırlığı daha büyük oldu ve özellikle Alman ögesinin dikkate değer ölçüde ağır basmasına yolaçtı.

Ancak bu gelişme, Rusya'ya karşı duyulan soy ve bağlılık duygusunu zayıflatmak yerine güçlendirdi. Avusturya'daki panslavizm hareketi, şu anda, belki de hiçbir zaman sahip olmadığı ölçüde büyük bir gizli güce sahip bulunuyordu. Bu hareket, Avusturya'da, son devrimci mücadele sırasında ezilmemiş tek ögeyi temsil ediyor. İtalyanlar, Macarlar, hatta Almanlar, hepsi, o şiddetli sarsıntıdan zayıflamış ve cesaretlerini yitirmiş olarak çıktılar. kendilerini fet-hedilmemiş, düşkünleştirilmemiş görenler salt Slavlardır. Francis Joseph'in, kendi imparatorluğu içinde Rusların milyonlarca sadık, ateşli müttefik bulabileceği bir savaşa adımını atmadan önce çekingenlik göstermesi şaşırtıcı mı?

Yaklaşık olarak 17 Nisan 1855'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune

n° 4383, 7 Mayıs 1855

Rusya'nın, Slav ögesine yönelerek Avusturya İmparatorluğu'nu, paramparça etme gücüne değilse bile korkunç biçimde altüst etme gücüne sahip olduğuna sakı sık değinme fırsatını bulmuştuk. Babasından daha cesur, daha kararlı olan İmparator Aleksandır'ın, kısa süre önce Viyana Sarayına yaptığı bir uyarı da dikkatimizi çekmişti. Aleksandır, Avusturya İmparatorluğu'nun, belirgin ilk düşmanca girişiminde, uzun zamandan beri kaynaşan bütün tehlikeli güçleri Avusturya'ya karşı salıvereceğini açıkça söylemişti. Sonuç, Avusturya İmparatorluğu'nun şimdiki durumunda görünüyordu.

Bugünlerde çok yaygın olan görüşe, yani Avusturya'nın, salt Rusya'nın davasına duyduğu yakınlıktan ötürü harekete geçirilebileceği görüşüne biz hiçbir zaman ağırlık tanımadık. Kuşku yok ki, St. Petersburg'la Viyana arasında, hükümet teorisi ve amaçları konusunda, devrimci demokrasiye karşıt bir anlaşma olursa, bu iki ülkenin, şimdiye dek yaptıkları gibi, bir kez daha ortak bir davada birleşmelerini bekleyebiliriz. Ancak böyle bir şeyin, başka koşullar altında, bu iki ülkeden herhangi birinin siyasetini etkileyecek yakınlık duygusuyla ilişkisi yoktur. Avusturya ile Rusya, doğal düşmandırlar. Özellikle Avusturya'nın, bu güçlü komşusundan nefret duyması ve onurunun kırılmasını istemesi için her türlü neden vardır. Macaristan savaşında da Rus ordularının, Avusturyalılara karşı, onlar için çarpışmaktan çok daha büyük bir mutlulukla

çarptışıkları da herkesin bildiği bir gerçektir. Bugünkü savaşta, kuşku yok ki, Avusturya, kendisi hiçbir şey yitirmez ya da tehlikeye atmazken, her iki tarafın da zayıflamasını ve onurunun kırılmasını yeğ tutar. Ancak savaşan iki taraftan, onun gücüne daha fazla tehlike olanın özellikle zarar görmesini daha çok istiyor olması gerekir. Bu taraf Rusya'dır. Avusturya, Rusya'ya karşı, sadece hayatını kurtardığı için düşman değildir, Rus İmparatorluğu'nun büyük askerî gücü, Tunanın her iki yakasındaki Slav topluluklar üzerindeki etkisi ve Türkiye hakkındaki gizli tasarımları nedeniyle de düşmandır. Çünkü bütün bunlar, Rusya'nın varlığını, Avusturya'nın bütünlüğüne ve büyüklüğüne sürekli bir tehdit haline getirmektedir. Eğer Avusturya müttefiklere katılmazsa, bu müttefiklerin düşmanıya dost olduğu için değil, ama bunu güven içinde yapamayacağı içindir. Hükümetler arası işbirliğini soyut siyasal fikirlerde uyuşumun belirleyeceği günler gelebilir, ancak her devletin siyasetini henüz yakınlık duyguları değil, çıkarlar kararlaştırıyor. Avusturya cesaret etseydi, Rusya ile savaşabilirdi. Ancak Viyana konferansları bunahma yaklaşıncı, Feldmâreşal Kiss'e, Rusya'ya karşı ivedi bir hareketa girişilmesi olanakları üzerinde bir rapor hazırlama buyruğu verildi. Onun raporu, sağlam kaynaklardan öğrendiğimize göre, Rusya, Avusturya sınırında, büyük doğal sağlamlığa sahip yerlerde derhal harekete hazır 250.000 kişilik bir orduya sahip bulunduğu ve Avrupa'nın en sağlam kalelerinden altısı tarafından savunulduğu için, bu orduları yerlerinden söküp çıkararak, kaleleri kuşatmak ve düşmanı, sınırdan ve pek de uzak olmayan bir noktada sonuca götürücü bir savaşa zorlamak üzere, en azından bir kat fazla bir güce gerek olduğu şeklinde. Şimdi Avusturya, Rusların karşısına 350.000 askerden fazlasını çıkaramayacağına göre, bu sonuçlar elde edilemeyebilirdi, bu nedenle gerçekte, Prusya'nın ve Almanya'nın geri kalan devletlerinin işbirliği, ya da en azından manevî yardımı gerekliydi. Bu nedenledir ki, Rusya-Prusya sınırı Avusturya'nın müttefiki olan bir devlet tarafından 100.000 kişilik bir orduyla işgal edilmedikçe, ya da en azından 100.000 kişilik bir Fransız ordusu Avusturya'nın yardımına gönderilmedikçe, Rusya'ya karşı, derhal başarı şansı taşıyan bir hareket söz konusu olamazdı. Bu nedenle Rusya'yla savaş fikri bir yana kondu.

Ama habsburg hanedanının karşısına, aleksandır, Slav toplulukları ayağa kaldırma tehdidiyle çıkarken öte yandan Napoléon, sahneye, baskı altındaki ulusları, İtalyanları, Macarları, Polonyalıları çağırma tehdidinde bulunuyor. Londra Belediye Meclisinin saygıdeğer üyeleri önünde Napoléon "Tüm acı çekenler Batıya ba-

kıyorlar." diye haykırdı. Bonaparte'larla Polonya arasındaki bağ, Walewski, dışişleri bakanlığına atandı. Polonyalı göçmenler, ya da en azından onların kılıksız aristokratik süprüntüleri, kendisine bazı başvuruları sunuyorlar, o da bu başvurulara, *Moniteur*'de gereği gibi bir geçit töreni yaptırıyor.

Böylece Avusturya iki ateş arasında kalmıştır. Bir yandan Aleksandır II, eğer Avusturya İmparatorluğu Batıyla birleşirse, bu imparatorluğun beşte-dördünü fethe hazırlanıyor, öte yanda Napoléon, Francis Joseph'in uyruklarının geniş çoğunluğunu oluşturduklarını bildirdiği "baskı görenler"e yardım elini uzatıyor. Avusturya ne yana dönse, gözünü dikmiş kendisine cesaretle bakan devrimi buluyor. Dünyadaki en iyi orduya, savaş alanında denenmiş generallerin komuta ettiği 600.000 süngüye sahip Avusturya, gerçek bir güçsüzlük içine atılmıştır. Bu olağanüstü durumda, asıl dikkati çeken şey de, Avusturya'nın Prusya'ya muhtaç olmasıdır. Oysa Avusturya uzun süredir Prusya'ya karşı fesat düzmekteydi. Ne var ki bugünkü durumda, Avusturya'nın aylardan beri kendine yakıştırdığı Avrupa'nın haremi sıfatını, eğer isterse, İngiliz ve Fransız gazeteleri ne kadar dudak bukerlerse büksünler, rahatça alabilecek olan Prusya'dır.

New-York Daily Tribune
n° 4409, 6 Haziran 1855
Başyazı

Avrupa'dan aldığımız en son tarihli haberlerden bir önceki günün akşamı, İngiltere Avam Kamarasında, gayet şaşırtıcı nitelikte bir oyun sahnelendi. Bu sahne, her zaman değişen Viyana Konferansı resmine bir gölge daha katıyor ve tam yetkili İngiltere temsilcisi Lord John Russell'ı, yeni bir ışık altında ortaya koyuyordu. Ancak bu, kişi olarak onun karakterini karalamak için değil, Avrupa devlet adamlığına tam bir güvensizlik yaratmak içindi. Bu konferansın olayları bir bir ortaya getirildi ve hükümetlerin, o olayları içine gömmeye çalıştıkları karanlıklara ışık tutuldu. Böylece, konferansa taraf olanların herhangi bir dürüstlük ya da onur duygusu taşımaları yüzünden değil, ama kendi aralarındaki kavgalar yüzünden, şimdi gerçek sonuca ulaşmış bulunuyoruz. Olayın öyküsü çok basit.

Anlaşıldığına göre, konferansın durgun sularını dalgalandıran tek nokta üçüncü madde oldu. Bu madde, savaşın sözde amacını gerçekleştirmeyi, "Rusya'nın Karadenizdeki üstünlüğüne son vererek" Türkiye'nin bağımsızlığını güven altına almayı öngörüyordu. Bu kördüğümüne Avusturya temsilcisi Kont Buol bir çözüm yolu önerdi. Bu önerge, kuvvetler arasında her zaman bir denge olmasını, Rusya, Karadenizdeki deniz gücünü, belli bir dönemdeki ölçünün üstüne çıkarırsa, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Türkiye'nin de kendi kuvvetlerini onunla orantılı olarak artırabilmelelerini öngörüyordu. Bundan başka aynı öneriye göre, Avusturya, Büyük Britanya ve Fransa, Türkiye'nin bağımsızlığını ve toprak bü-

tünlüğünü güvence altına alan bir antlaşma imzalamalı, Rusya da bu güvence antlaşmasına taraf olmalıydı. Lord John Russell'in yeniden hazırlanan son açıklamasından *ipssissimis verbis** aldığımız bu çözüm yolunu, o ve Fransız temsilcisi Drouyn de l'Huys yürekten onayladılar, her ikisi de bu öneriyi, kendi hükümetlerine sunmayı ve kişisel onaylarının hükümet tarafından kesinleştirilmesi için ricada bulunmayı kabul ettiler. Buna karşılık Avusturya, eğer Fransa imparatoru ve İngiltere hükümeti tarafından onaylanırsa, bu öneriyi, Rus hükümetine sunma ve Rusya bu öneriyi kabul etmeyi reddederse derhal savaş ilan etme ve Fransa ve İngiltere ile faal, silahlı bir ittifak yapma yüklenimi altına girdi.

Konferansta perde kapandığı zaman sahnede durum buydu. Drouyn de l'Huys ülkesine dönüşte, kabul edilen çözümü efendisine sundu. İmparator, İngiltere'nin kararına bağlı olmak koşuluyla, öneriyi onayladı. Görünüşe göre, Lord John, daha az talihliydi. Lord John'un adil ve onurlu bir barış için yeterli bulduğu ve hâlâ yeterli bulduğunu söylediği bu öneriler, Lord Palmerston ve İngiliz hükümetinin çoğunluğu tarafından reddedildi. Louis Napoléon da, daha cesur ve cüretkar müttefikinin fikrine boyun eğdi. Bunun üzerine Drouyn de l'Huys, Avrupalı devlet adamları arasında, şimdiye dek sürdürdüğü karakterini güçlendirmesi gereken kişisel ve siyasal bir onur duygusuyla, artık gerekli saymadığı ve onurlu bir biçimde sona erdirilebileceğini düşündüğü savaşı yönetmeyi reddederek, dışişleri bakanlığından çekildi. Tam yetkili İngiltere temsilcisi ise böyle yapmadı. Palmerston'ın gölgesinde, koltuğunda sessizce tünemekten pek mutlu olmayan Lord John Russell, Gibson'ın, Layard'ın ve Disraeli'nin önergesi hakkında konuşurken, Kont Buol'un (kabul ettiği anlaşılan) önerisinin tatmin edici olmadığını açıkça savunmakla kalmadı, üstelik Rusya'yı şiddetle suçladı, Rusya'nın muhteris kudretini zincire vurmanın kesin bir zorunluluk haline geldiğini belirtecek kadar ileri gitti. Öyle ki, karamara üzerinde, tüm barış umudunun bir yana bırakılması ve İngiltere'nin, eski Roma gibi kolları sıvayıp, kararlı bir biçimde, "*Carthago delanda est***" diye bağırmasından başka çare kalmadığı izlenimini uyandırdı. Kendisini alkışlayanlar ve lehinde oy kullananlar, bu bakanın Viyana'dan, cebinde, adil ve onurlu bir barış kuracağına inandığı ve hâlâ da inanmaya devam ettiği antlaşma maddeleriyle dönen bakanın ta kendisi olduğunu akıllarından bile

* Sözcüğü sözcüğüne, aynen. -ç.

** "Kartaca yıkılmalıdır." Zenginliklerinden öylesine etkilenmişti ki Roma'ya döndükten sonra, yaptığı bütün konuşmaları bu ünlü tümceyle, "Kartaca yıkılmalıdır" sözüyle bitirmeye başladı. -ç.

geçirmedi.

Bu çözüm yolunun, amaçladığı sonuca varına gücü hakkındaki fikirler ne olursa olsun, kamarada başka başka partileri temsil eden Cobden'in, Disraeli'nin ve Roebuck'un gayet güçlü bir biçimde belirttikleri gibi, Lord John hakkındaki fikir tek olabilir. Lord John, bir yandan, görevinin tam ve açık bir hesabını verme yüklenimi altında bulunduğu bu meclisten, onurlu ve adil bulduğu, hâlâ da bulmaya devam ettiği barış esaslarını saklı tutmuştur. Aynı Lord John, bir yandan da, onbinlerce insanın ve alınteri ürününün israfına yolaçan savaşın sürmesini, bu düşüncesine karşın, hükümette kalarak onaylamak suretiyle, kişisel şeref borcunu ve yüklediği görevin kutsal yükümlülüklerini yerine getirmeyi, parti desteğiyle, şimdiye dek unutmamıştır. Böyle bir devlet adamının karakteri hakkında, hiç kimse başka türlü düşünemez.

Lord John Russell eski Whig kuralını, yani Fox'un tumturaklı sözleriyle onaylanan ve kutsallaştırılan bir kuralı, ilkeyi partiye, çoğunluğun mutluluğunu azınlığın yararına kurban etme kuralını bahane olarak öne sürüyor. "Bu karar karşısında görevinden ayrılmış olsaydı, tutumuna şimdiye dek rehberlik etmiş kuralı doğrultusunda davranmış olmazdı. Bu büyük sorundaki düşünceleri ne olursa olsun, şimdiki hükümet başkanını desteklemeye devam etmeyi ve çekilerek hükümetin istikrarını zayıflatmamayı görev bilmişti."

İngiltere'de belki de Britanya Anayasasının felsefesi hakkında daha geniş bilgiye, ya da kamuoyunun akış yönünü daha keskinlikle algılama ve kesinlikle kararlı olduğu zaman, kamuoyunun eğilimlerini izlemekte daha cüretli bir atılganlığa sahip bir başka devlet adamı yoktur. Ama bu nitelikler, fare azgınlığını andırır bir parti bencilliği ve ince bir beceriklilikle sarıp-sarınalamp tabuta konmuştur. Lord John Russell'ı, Aberdeen hükümetine ihanete iten şey işte bu anlayıştır. Lord John, hükümete öyle bir biçimde ihanet etmiştir ki, *The Times* gazetesinin çok iyi belirttiği gibi "İngiltere'de herhangi bir insan, başarısızlıklarla yüklü yiğit, cömert Newcastle olmayı, serinkanlı, yetenekli Russell olmaya yeğ tutar olmuştur". Lord John Russell, günün gereklerine boyun eğerek şerefini lekelemiş sayılabileceği bir konuda, söz verdiği Reform Tasarısı konusunda dövüneli, ya da dövünmüş, gözyaşı dökmüş görüneli, şunun şurasında yalnızca birkaç ay oldu. Gözyaşlarını bu olaya saklasa daha iyi ederdi. O zaman gözyaşları hem daha etkin olurdu, hem de asıl ağlanacak olay bu olaydı.

New-York Daily Tribune
n° 4449, 23 Temmuz 1855
Başyazı

BİRMİNGHAM KONFERANSI — DANİMARKA'DA VELİAHTLIK SIRASI — DÖRT GÜVENCE*

I

Londra, 27 Temmuz. — Yönetimsel Reform Birliğine karşı Londra'da bir "*Devlet Reform Birliği*"²⁴⁹ kuruldu. Komitesine Ernest Jones'u ve başka birkaç çartist önderi çağırdı. Önceki gün yapılan açık toplantıda, parlamento, reformu ve genel seçme hakkı ilkelerini ana eğilim olarak bildirdi.

Birmingham Konferansı, oturumlarını 23 Temmuzda bitirdi. Hepsi de egemen sınıfların ve onların hükümetteki ve parlamento-daki temsilcilerinin *dış politikası* hakkında bir *karara* varmak için Birmingham'da toplanan Huddersfield, Newcastle-upon-Tyne, Londra, Halifax, Sheffield, Leeds, Derby, Bradford, Nottingham ve Birmingham delegelerinden oluşuyordu. *Çartistler*, *Birmingham Daily Press*'in işaret ettiği gibi, "niyetlenilen her hareketi, bunun gibi kesilmeye uğratmamışlardı. Buna gönülden katılıyorlardı, çünkü onlara düşman ya da yabancı hiçbir şey duymuyor, kısaca hiçbir sınıf çıkarı gütmüyorlardı."

Urqugart'ın fabrika bölgelerindeki varlığı, oturumlarında sonu-

* İlk kez *New-York Daily Tribune*'de (n° 4464, 10 Ağustos 1855) "Birmingham Konferansı" adı ile yayımlanan bu yazıda geniş yer tutan alıntılar, İngilizce derlemeye özetlenerek aktarılmıştır. *Werke*'de (Bd. 11, s. 402-407), aynı yazının *Neue Oder-Zeitung*'da çıkan metni esas alınarak yayınlanmış ve *New-York Daily Tribune*'deki farklılıklar dipnotlarda gösterilmiştir. Elimizde, İngilizce metnin tamamı bulunmadığından, yazı, *Werke* yayımı esas alınarak, Almancasından çevrilmiştir. — *Sol Yayınları*.

na kadar hazır bulunduğu bu dikkate değęer konferansa, damgasını, tartışmasız vurdu. Zaman darlığı bu konferansa katılma çağrısına uymamızı engellediğı için, konferansın bize gönderilen basılı raporundan birkaç ilginç belgeyi ancak şimdi özet halinde bidiriyoruz.²⁵⁰ Kont *Malmesbury* ile konferansın kurduğu komitenin yazmanı arasında aşğıdaki mektuplaşma oldu:*

"Bayım! Birmingham Konferansına katılma çağrısını almaktan onur duydum. Çağrınıza uymak elimde değil. Bu arada, size 8 Mayıs 1852 tarihli Danimarka Antlaşması hakkında istenen ayrıntılı bilgiyi vermekte acele ediyorum. Bu antlaşmanın eğilimi hakkında yanılıyorsunuz. 'Antlaşma ile Rusya'nın Danimarka'da Schleswig-Holstein'da veliahtlık sırasını garanti edeceği' doğru değildir. Rusya, antlaşmadan önce sahip olmadığı bu günlük ya da geçici hiçbir çıkar sağlamadı. Şimdilik Danimarka tahtının dört erkek varisi sağdır. Antlaşma, bunların hepsi ölürse, yüce müttefiklerin —yani Avusturya, Prusya, Rusya, İngiltere, Fransa ve İsveç'in— Danimarka kralının, Danimarka monarşisinin bütünlüğü ilkesine dayalı olarak veliahtlığın garanti edilmesi için yapacağı bundan sonraki önerileri dikkate almakla yükümlü olmalarını buyuruyor. Bu uzak olasılık gerçekleşebilirse, müttefik devletler, Danimarka'daki veliahtlık sırasını düzenlemek için toplanacaklar; ve ben, antlaşmayı, 8 Mayısta, Rusya ile birlikte imzalamış beş devletin, böyle bir durumda, Rusya sanki Holstein-Gotttrap parlamentosunun başı imiş gibi, onun bütün Danimarka monarşisini kendi topraklarına katmasına boyun eğip eğmeyeceğini sizin yargınıza bırakıyorum."

Lord Malmesbury'nun mektubu böyle. Bu mektuba konferansın

* *New-York Daily Tribune*'de (n° 4464, 10 Ağustos 1855) yukardaki paragrafın yerinde aşğıdaki metin yer almaktadır: "İngiltere'deki hareketi Londra basınının haberlerine bakarak yargılamak büyük bir yanlgı olur. Örnek olarak son Birmingham Konferansını alalım. Konferans, Londra gazetelerinin çoğunluğunun dikkatini bile çekmedi. Geri kalanlar da sadece konferansın toplandığına dair çelimsiz haberler verdiler, o kadar. Neydi bu konferans? Birmingham, Londra, Luddersfield, Newcastle, Halifax, Sheffield, Leeds, Derby, Bradford, Nottingham ve öteki illerden gelmiş temsilcilerden oluşan ve günün en önemli sorununu —İngiltere'nin dış siyasetini— güçsüz ve çökmekte olan bir parlamentonun elinden alıp tartışmak üzere toplanmış bir halk konferansıydı.

"Kuşku yok ki, hareketi, Urquhart'ın, fabrika bölgelerinde seslendiğı toplantılar teşvik etmiştir. Birmingham'da henüz yapılan korferansın ayırdedici özelliğı, orta sınıflarla işçi sınıfından insanların ahenkli çalışmasıydı. Konferans, Britanya dış siyasetinin en önemli sorunları hakkında birer rapor hazırlamaları için alt kurullara bölündü. Lütfettiler, bana görüşmeler hakkında ayrıntılı bilgi ve onunla ilgili belgeleri verdiler. Bu görüşme ve belgelerden en karakteristik olanlarını *The Tribune* okurlarına sunuyorum. İlk belge konferansın yazmanı ile Lord Derby'nin dışişleri bakanlığını yapmış olan Lord Malmersbury arasındaki bir yazışmadır. Bu belge Danimarka tahtına verasetle ilgili 8 Mayıs 1852 tarihli antlaşma hakkındadır. Lord Malmesbury şöyle yazıyor:"

yazmanı şu karşılığı veriyor:

"Lordum! Birmingham Konferansı, beni, Danimarka Antlaşması hakkındaki ayrıntılı bilgi için size teşekkür etmekle görevlendirdi. Bundan, dört taht varisinin olası ölümü halinde, İngiltere ve Rusya, bir yandan Danimarka kralı ile farklı devletler arasında, öte yandan Danimarka, Schleswig ve Holstein arasında üçüncü kişi olarak arabuluculuk yapmakla yükümlüdür. Böyle arabuluculuğun hangi hakka dayandığını kavrayamıyoruz, ve bunun için soruyoruz ki, böyle ahlak ve yasadışı bir eylemden uzak durmaya güç yetirebilmemiz için, Rusya ile savaş olayından yararlanmak gerekecektir. Bunlar, sizin görüşünüzde, altı devletin karakterinin Rus burjuvazisiyle uyuşmayı gerçekleştirebileceği anlamına geliyor. Rusya değilse, tüm monarşiye *kimin* vekalet etmesi gerektiğini sizden öğrenmek konusunda çok istekliyiz. İngiltere, Rusya'yı evrensel varis ilan ettirmeyi amaçlamıyorsa, Rusya'nın Holstein-Gottorp'tan vazgeçmesini neden antlaşmanın koşulu haline getirmedi? Lordluğunuz sözkonusu antlaşmayı imzaladıkları için, bu sorunun yanıtı olduğu, ya da sizin bunu herhangi bir kimseden daha yetkili olarak yanıtlayacağınız öngörülüyor. Bundan ötürü, lordluğunuzun bu soruyu yanıtlamasını ve böylece büyük bir huzursuzluk kaynağını kurutmasını dilemekle görevlendirildim."

Lordluk, soruna yalnızca biçimsel olarak katıldığını açıklayabiliyor ise de, mektuplaşma bu noktada elbette kesiliyor. Palmerston, sonraki antlaşmanın paragraflarını ve ilkelerini saptayan *tutanak*ı Baron Brunnow ile şimdiden imzalamış bulunuyor.*

Konferansta, farklı sorunlar hakkında inceleme ve rapor verme konusunda, farklı komiteler vardı. En önemlisi, hiç tartışmasız, karakteristik yerlerini aşağıda bildirdiğimiz *Dört Nokta ile İlgili Komisyonun Muhtırası*dır:

Barış ilkesi olarak dört ilkenin karakteri hakkındaki inceleme sırasında, komiteniz Viyana Konferansında korunan gelişmeyi; böyle bir gelişme için karşılıklı devletlerce gösterilen desteği ve muhalefeti; bu noktaların Fransız ve İngiliz hükümetlerince ilk defa ortaya konduğu zamanı ve tarzı; onların ilk fişkırdığı kaynağı, ve onların, savaşın kabul edilen konusu ile —Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığı ve bütünlüğü ile— ilişkisini gözönünde tuttu. Dört noktanın ilk kaynağının aşağıdaki önerisinde, 29 Haziran 1854'te, Kont Nesselrod'un telgrafında ortaya konmuş ve *Türkiye'deki Hristiyanların Haklarının Pekiştirilmesi* başlığı altında

* *New-York Daily Tribune*, bu paragrafın yerine şu metni koymuştur: "Yazışma burada bitiyor — Lord Malmesbury yazışmayı sürdürme eğilimini göstermemiştir. Lord hazretlerinin bu soruları yanıtlama güçsüzlüğü pek de nedensiz değildir — soylu lord, Danimarka tahtına veraset sorununa ilişkin bütün noktaları, Lord Palmerston'un 8 Temmuz 1850 tarihli protokolünün çok iyi çözümlediği kanısındaydı, o kadar ki, antlaşma salt, onun imzasını kalmıştı, o kadar."

buluyoruz: "Babîâlinin bütün hıristiyan uyrukları için sağlanan yurttaşlık haklarının dinsel haklardan ayrılmaz olduğu düşüncesinden çıkarak hemen açıklıyoruz ki, bunun, imparatorun Babîâliye önerilerinde gerçekleşmesi halinde, anlaşmazlık ortadan kaldırılır ve majesteleri bu *ayrıcalıklar için Avrupa'nın bir güvence vermesi amacıyla işbirliğine hazır olur.*"

Türkiye'nin içişlerine yalnız bir devletin sürekli müdahalesini değil, tersine, beş devletin müdahalesini öngören bu öneri, İngiltere ve Fransa'da dört nokta halinde kabul edildi ve Drouyn de l'Huys tarafından, 22 Temmuz 1854'te, Kont Nesselrod'a yanıt olarak gönderilen telgrafta aşağıdaki biçime sokuldu: "Hangi mezhebe bağlı olurlarsa olsunlar, Babîâlinin uyrukları üzerinde herhangi bir resmî koruyuculuk yapma hakkını hiçbir devlet iddia etmemelidir; tersine, farklı hıristiyan cematatlerin dinsel ayrıcalıklarının yaptırımını ve gözetimini Osmanlı İmparatorluğu'nun inisiyatifinden almak için, ve sultanın yücegönüllü niyetlerini onun farklı din kardeşlerinin yararına yöneltmek için, ve bundan onun tacının şerefine ve bağımsızlığına hiçbir zarar gelmemesi için, Fransa, Avusturya, Büyük Britanya, Prusya ve Rusya karşılıklı işbirliği yapmalıdırlar."

Bu dört noktanın sonucu, Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığını yıkmaktır ki, bu, savaşın kabul edilen amacını korumaktır; ama bunun yasadışılığı, Fransa ve İngiltere tarafından önerilen bu *teslimin* Türkiye'nin rızası olmaksızın kabul edilmesi gerçeğinde, ve Türkiye'nin kaçınmasına karşın, davanın Viyana Konferansında tartışılmasındadır. Sidney Herberts'in dediği gibi, "*Sorun müttefiklerimizle değil de, düşmanlarımızla uzlaşmamız yüzünden karışıyor.*"

Barış istemek için Rusya tarafından savaşa sürükleniyor ve zorlanıyorsak, üçüncü bir devlet için böyle bir öneride bulunmaya kalkışmamalıyız. Bu yasadışılığı gidermek için, önce açıkça Rusya'nın yanına geçmek ve Türkiye'ye savaş açmak, İngiltere ve Fransa için zorunluydu.

4. nokta Türkiye'nin bağımsızlığından vazgeçmek olduğu gibi, 1. nokta da Türkiye'nin bütünlüğünden vazgeçmektir; ve 4. noktada olduğu gibi, vazgeçmek, ilgili tarafların rızası olmaksızın olursa, o zaman 1. noktanın geliştirilmesi için, böyle uzlaşmak kesinlikle Türk yetkililerce saklı tutulmuş kalır.

Eflak, Buğdan ve Sırbistan'ın Türkiye'den ayrılmasının, onların Türkiye'nin uyruğu olagitmeleri gerektiği güvencesi altında gizlendiğini anlıyoruz. "Bu eyaletler üzerinde bundan böyle hiçbir dış müdahale işletilmeyecektir" ibaresi, ortak hükümdar olarak Babîâliye tanınan aynı yeri beş devlete tanıyan 5. maddede geliştiriliyor. Viyana Konferansının altıncı birleşiminde Fransa ile İngiltere'nin Eflâk ile Buğdan'ın Avrupa'nın hükümdar ailelerinin birinden seçilmiş bir prensin buyruğu altında bir tek devlet halinde birleşmesi önerisinde kesinlikle tamamlanıyor. Gerek İngiltere'nin kabul edilen amacı ve gerek müttefiklerimizin hakları bakımından bu telgraflaşmanın rezilliği, Türkiye için, Fransız ve İngiliz silahlı kuvvetlerinin en küçük yardımı olmaksızın, Rus ordularının Türkiye topraklarını terketmeye zorlandığı bir zamanın gelmesi koşulu ile daha da katmerleştiriliyor. *Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünden ve bağımsızlığından vazgeç-*

mek, böylece Sivastopol çıkarmasından önce olduğu için, kendiliğinden anlaşılıyor ki, yardım kaynaklarını kurutarak Türkiye'yi teslim zorlamak, ve aynı zamanda İngiltere'ye Rusya'ya karşı bir zafer kazandığı görünüşünü vermek amacı ile bu çıkarmaya girişilmiştir.

Neue Oder-Zeitung
n° 349, 30 Temmuz 1855

II

Londra, 28 Temmuz. — 2. noktayla ilgili olarak Birmingham Belgesi şöyle sürüyor:

İkinci nokta Tunada serbest ulaşımı. Tuna deltasını Rusya'ya devri gereğince, serbest gemi ulaşımının kesilmesi, Türkiye'ye 1829 Edirne Antlaşmasında kabul ettirilmişti. Tuna deltasının devri, 6 Temmuz 1827 tarihli ve Rusya'ya Türk topraklarını ele geçirmeyi yasaklayan Londra Antlaşmasına aykırıdır. İngiltere'nin bu yasadışı toprak ele geçirmeye başlangıçta ses çıkarmaması ve sonradan aynı şeyi onaylaması, devletler hukukunun sürekli bir çiğnenmesiydi. Bunun nedeni olarak, barışı korumak bahanesi ileri sürüldü, ve bu bahane, bugünkü savaş durumunda elbette kendiliğinden ortadan kalktı. Tuna deltasının Türkiye'ye devri, İngiltere'nin Rusya'ya karşı her gerçek savaşında vazgeçilmez bir öneriydi. Ama Rusya'ya yapılan İngiliz önerilerinde Tuna deltasıyla ilgili her şey, Tunadaki serbest ulaşımın çıkarı hemen Türkiye'ninkinden sonra gelen Avusturya'yı incitme aracı haline getirildi. Viyana Konferansının 21 Mart 1855 günlü dördüncü birleşiminde, Avusturya yetkilisi Baron Prokesch, Rusya'nın Tuna deltasının tarafsızlığını onaylamasını önerdi. Rus yetkilisi, "dolaylı bir istimlak görünüşünü veren bir uzlaşmaya razı olacağı" karşılığını verdi. Lord John Russell, Avusturya'nın çok yerinde önerisini *desteklemedi*, ve sorun 23 Martta Rusya'nın Tuna deltasında kullanım hakkının gözetilmesiyle karara bağlandı. Russell, bu noktayı tümüyle Rusya'ya bıraktıktan sonra, 12 Nisanda Lord Clarendon'a şunu yazdı: "Kont Buol, bana, Tuna ağzındaki adalarını tarafsızlığı üzerinde direnmediğini, çünkü, böyle bir durumda Rusya'nın konferansı bırakmayacağından emin olduğunu" söyledi. 16 Nisanda, Lord John Russell, "Avusturya'nın herhangi bir toprak devrini desteklemek istemediğini" Lord Clarendon'a telgrafla bildirdi. Avusturya'nın, Tuna deltasının tarafsızlığını yarı-sakınarak desteklemek isteyeceğini önce bir yana bıraktıktan sonra, ardından, Avusturya'nın bunu tümüyle desteklemeyeceğine garanti verdi, çünkü deltanın Türkiye'ye devri, Lord John'un 23 Martta kendisini Rusya'ya bağımlı kılması ile ortadan kalkmıştı; ve Lord Clarendon'a şimdi "Tuna ağzında bulunan ve Edirne Antlaşması ile teslim edilen adaların Türkiye'ye devrini istemeyi" öneriyordu.

3. noktada şöyle denmektedir: 1841 Antlaşması, antlaşan devletlerce Avrupa dengesinin çıkarı, Rus egemenliğinin Karadenizde sınırlanması

bakımından yeniden gözden geçirilmelidir! Bu nokta dürüstçe yorumlanırsa şu anlama gelir: Birincisi Rus egemenliğinin sınırlanması; ikincisi Çanakkale ve İstanbul boğazlarında Türkiye'nin haklarının yeniden eski haline getirilmesi. Sultanın boğazlardaki ayrıcalıklı denetiminin yeniden eski haline getirilmesi için hiçbir koşul öne sürülmüyordu. Bu, ana antlaşmaların savaş olgusu ile geçici olarak ortadan kalkması nedeniyle tanınıyordu. Sorunun bu basit yanına Viyana Konferansında bir defa olsun değinilmedi.

Rus egemenliğinin sınırlanmasına gelince, Kont Buol 20 Mayıs 1855 günlü mektubunda haklı olarak şuna işaret ediyordu: "Bizim görüşümüze göre, müttefiklerin ortak çabaları, Rusya'nın politik egemenliğini, onun maddi yardım kaynaklarını, olanaksız değilse, en azından son derecede güçleştirecek şekilde sınırlamaya yönelmelidir. Rus donanmasının Karadenizde zayıflatılması, hatta tümüyle yok edilmesi, Rusya'nın coğrafi konumundan ötürü Türkiye'ye karşı olan üstünlüğünü ortadan kaldırmaya tek başına yetmez."

İngiliz hükümetinin parlamento karşısında başvurduğu hileler arasında, sadece Rusya'nın Karadenizdeki deniz egemenliğini sınırlama hilesi başarılı olmamıştır. Savaşın amacı, ilan edildiği gibi olsaydı —Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı—, o zaman Rusya'ya aşağıdaki barış koşulları önerilmesi olurdu: 1. Tuna deltasının *de Jure** sahibi olan Türkiye'ye devri; 2. Rusya'nın savaş giderleri için tazminat ödemesi.

Birkaç noktaya daha işaret ettikten sonra belge aşağıdaki sözlerle son buluyor:

Komitemiz, hükümetin bütün üyelerinin eşit ölçüde kusurlu olduğuna inanmamaktadır. Dört dışişleri bakanının, Clarendon'ın, Russell'm, Aberdeen'in ve hepsinden önce Edirne Antlaşmasının onaylamasını güvenceleyen, çoktan beri geçersizleşmiş bir borcu savaş zamanında bile Rusya'ya ödeyen, Hünkar İskeleyi, Çanakkale Boğazı, Balta Limanı antlaşmalarının taslağını hazırlayan ya da onaylayan, Polonya'ya, Sicilya'ya, Lombardiya'ya karşı ihanetleri, Fransa'ya, İran'a, İspanya'ya ve Danimarka'ya ihanetinden daha az olmadığı için, yalnız Türkiye'nin değil, bütün Avrupa uluslarının da uzlaşmaz düşmanı olarak damgalanan adamın, Palmerston'ın, müstesna durumu görmezlikten gelinemez. O, İngiliz hükümetinde, hiç direnmeden hükedebilmek için önce suç ortaklığına sürüklediği, onun gizli niyetini görmekte fazla sayıf not alan bütün diğer bakanların bakanıdır. Ancak İngiliz yasasının vatan hainliğini verdiği cezanın yerine getirilmesi, halkı, yabancı bir devlete hizmet etmiş olan suikastçilerden kurtarabilir.

Neue Oder-Zeitung
n° 351, 31 Temmuz 1855

* Hukuken. -ç.

TÜRK ORDUSU
[ÜÇÜNCÜ MAKALEDEN]

Türk ordusu bugünkü savaşın başlangıcında, daha önce asla ulaşmadığı bir savaş gücü gösteriyordu. Mahmut'un tahta çıkmasından beri, yeniçerilerin katliamından beri²⁵¹ ve özellikle Edirne Antlaşmasından beri çeşitli yeniden örgütlenmeler ve reform denemeleri toparlanmış ve bir sisteme bağlanmıştı. İlk ve en büyük engel —uzak eyaletleri yöneten paşaların bağımsızlığı— büyük ölçüde giderilmiş, sözün kısası paşalar aşağı yukarı bir sancağın askeri komutanlığına uygun bir konuma indirilmişlerdi. Bununla birlikte, bilgisizlikleri, zorbalıkları ve kıyıcılıkları, Asyalı satrapların en güçlü egmenlik günlerindeki gibi bütün canlılığı ile korunmuştu. Son yirmi yıldır paşaların başkaldırmaları hakkında az şey işittik ise de, en aşağı ev-kölelerinin ve "her işte kullanılan adamlar"ın, soyundan gelen ve yeni mevkilerini rüşvet ve ihtilas ile para yığıp güçlerini artırmak için kullanan açgözlü yöneticilere karşı ayaklanan eyaletler oldu. Bellidir ki, işler bu durumdayken ordunun yeniden örgütlenmesi büyük ölçüde ancak kağıt üzerinde kalabilir.

Türk ordusu düzenli muvazzaf (görevli) ordulardan (nizam) ve yedeklerden (redif), düzensiz birliklerden ve vasal devletlerin (*Vassallenstaaten*) yardımcı birliklerinden oluşuyor.

Nizam, sancaklardan silah altına alınan, kolorduları tıpkı Prusya ordusununkiler gibi konaklanmış bulunan, ve toplandıkları eyalette duran 6 kolordudan (ordudan) oluşuyor. Kısaca, göreceğimiz gibi, Türk "nizam"ı ile "redif"inin örgütlenmesi, Prusya örneği-

ne göre olmuştur. 6 ordunun genel karargahları İstanbul, Şumnu, Toli-Manastır, Erzurum, Bağdat ve Halep'tedir. Herbiri bir müşirin (*Feldmarschall*) komutasında olmak, ve 2 firkadan (tümenden), daha doğrusu 6 piyade, 4 süvari ve 1 topçu alayı bulunan 6 livadan (tugaydan) oluşmak gerekir.

Piyade ve süvari Fransız, topçu Prusya sistemine göre örgütlenmiştir.

Bir piyade alayı, herbiri 8 bölüklü 4 taburdan oluşmuştur ve tam örgütlenmiş haliyle, subaylar ve kurmaylarla birlikte, 3.250 kişiliktir, ya da her taburda 800 kişi bulunmak gerekir. Bununla birlikte, savaştan önce genel kuvvet 700 kişiyi seyrek olarak aşırıyordu, ve Asya'da hemen her zaman bunun çok altındaydı.

Bir süvari alayı, 4 mızraklı süvari bölüğü ile 2 avcı bölüğünden oluşmaktadır ve her bölükte 151 kişi bulunmak gerekir. Genellikle hazır kuvvet burada piyadede olması gerekenin bile çok daha altındadır.

Her topçu alayı, herbiri 4 topluk 6 atlı ve 9 yaya bataryadan oluşmaktadır, dolayısıyla toplam 60 topu vardır.

Her orduda 19.500 piyade, 3.700 süvari ve 60 topluk bir kuvvet bulunmak gerekir. Ama gerçekte toplam olarak en çok 20.000-21.000 kişiye ulaşılmıştır.

6 ordunun yanında 4 topçu alayı vardır (1'i yedek ve 3'ü kale topçusu), Kandiya, Tunus ve Trablus'a gönderilmiş toplam 16.000 kişilik 2 baltacı alayı ve 3 özel piyade müfrezesi vardır.

Nizam'ın ya da düzenli ordunun toplam kuvveti bundan ötürü aşağıdaki gibi olmak gerekir:

36	piyade alayı ortalama 2.500'er kişilik	90.000 kişi
24	süvari alayı, ortalama 660-670'er kişilik	16.000 kişi
7	sahra topçu alayı	9.000 kişi
3	kale topçu alayı	3.400 kişi
2	baltacı alayı	1.600 kişi
	Müfrezeler	16.000 kişi
	[T o p l a m]	136.000 kişi

Erler, nizamda 5 yıl hizmet ettikten sonra terhis edilir ve bunu izleyen 7 yıl boyunca redifleri ya da yedekleri oluşturur. Bu yedekler birçok ordu, fırka (tümen), liva (tugay), alay, vb. oluşturur, toplu hazır ordu gibi; gerçekte onlar, Prusya'da silah altına çağrıda ilk sıradaki redif erleri gibidir; yalnız bir tek fark vardır: Prusya'da yedekler tugay düzeninde ve redif erleri olarak, büyük askerî kıtalara topluca bağlıdır, oysa Türkiye'deki örgütlenmede onlardan

ayrı tutulmaktadır. Redifin subayları ve assubayları, depoları, sürekli birlikte bulunur, ve redif yılda bir defa eğitime çağrılır, bu sırada rütbedeki ücret ödeme ve yedirip yatırma, olduğu gibi alıkonur. Ama böyle bir örgütlenme, Türkiye'nin gerçekleştirmekten çok uzak olduğu iyi dengelenmiş bir sivil yönetimi ve toplumun sivilleştirilmiş bir aşamalanmasını önkoşul olarak gerektirdiği için, redif büyük ölçüde yalnızca kağıt üzerinde varolabilir, ve bundan dolayı, bunlarla nizamın kuvvetini eşitleyerek hesaplarsak, kuşkusuz en olanaklı sayıyı buluruz.

Yardımcı kontenjan birlikler şöyle meydana gelmektedir:

1. Tuna Prenslikleri	6.000 kişi
2. Sırbistan	20.000 kişi
3. Bosna ve Hersek	30.000 kişi
4. Yukarı Arnavutluk	10.000 kişi
5. Mısır	40.000 kişi
6. Tunus ve Trablus	10.000 kişi

Toplam yaklaşık 116.000 kişi

Bu birliklere Küçük Asya'nın, Kürdistan'ın, ve Suriye'nin çok sayıda verebileceği gönüllü başıbozuklar da katılmalıdır. Bunlar, geçmiş yüzyıllarda Macaristan'ı işgal eden ve Viyana önünde iki defa görünen o kalabalık düzensiz birliklerin en son kalıntılarıdır.²⁵² Çoğunlukla süvari olarak, iki yüzyıl hemen hemen sürekli yenilgiye uğradılar, ve en kötü donatılmış Avrupalı süvarilerden aşağı durumdadırlar. Kendilerine güvenleri yitti, ve artık düzenli birliklere ayrılmış stokları har vurup harman savurarak orduda asalaklık etmekten başka işe yaramamaktadırlar. Yağma eğilimleri ve güvenilmez mahiyetleri, onların, Rusların Kazaklardan beklediği etkili ileri karakol görevini yapmalarına bile engeldir; çünkü başıbozuklar, en sıkışık durumda kullanılırsa, o zaman pek az şey bulmak zorundadırlar. Bugünkü savaşta onların kuvvetlerini sınırlamak amaca uygun görünmektedir, ve herhangi bir zamanda 50.000 kişiden daha çoğunun toplanacağını sanmıyoruz.

Böylece Türk ordusunun savaşın başlangıcındaki sayısal kuvvetleri aşağıdaki gibi tahmin edilebilir:

Nizam	136.000 kişi
Redif	136.000 kişi
Mısırlı ve Tunuslu düzenli yardımcı birlikler	50.000 kişi
Bosna ve Arnavutluk'tan düzensiz yardımcı birlikler	40.000 kişi
Başıbozuklar	50.000 kişi

Toplam 412.000 kişi

Gene de genel toplamdan biraz düşülmelidir. Avrupa'da konaklayan orduların epeyce iyi durumda ve sayıca tam olduğu, Türkiye'de de umulabildiği gibi, oldukça kesin görünüyor; ama Asya'da ve müslüman halkın çoğunlukta olduğu uzak eyaletlerde, erler hâzır durumda olabilirse de, ne silah, ne donanım, ne de cephane bulunabilir. Tuna ordusu, aslında 3 Avrupalı ordudan oluşuyordu. Onlar, Avrupalı rediflerin, Suriye kolordusunun ya da onun önemli bir kesiminin, belirli sayıda Arnavutun, Boşnağın ve başıbozuğun da katıldığı bu ordunun çekirdeğiydi. Bununla birlikte, Ömer Paşanın olağanüstü öngörüşü —birlikleri savaş alanında tehlikeye atmakta, daha bugünden kaçınması— onun Türkiye'nin sahip olduğu bu biricik düzenli iyi ordunun savaş gücüne ancak sınırlı bir güveni bulduğunun kanıtıdır. Eski Türk ihtilas ve kayıtsızlık sisteminin daha hiç bozulmadan kaldığı Asya'da 2 nizam ordusu, bütün redifler ve toplanan düzensizler yığını, sayıca daha az durumdaki bir Rus ordusuna bir defa olsun karşı koyamadılar; her muharebede yenildiler, öyle ki 1854 seferinin sonunda Türkiye'nin Asyalı ordusu nerdeyse var değildi. Bundan anlaşılıyor ki, yalnız onların ayrıntılarındaki örgütlenme değil, birliklerin büyük bir kesiminin kendisi de gerçekte var değildir. Kars'taki ve Erzurum'daki yabancı subaylar ve gazete muhabirleri, durmadan silah, donanım, cephane ve erzak yokluğu ile ilgili kuşkulu haberler veriyorlar ve bunun nedeninin paşaların kayıtsızlığı, yeteneksizliği ve açgözlülüğü olduğunu, yanlış onlamaya fırsat vermeden açıklıyorlar. onlara düzenli olarak para gönderildiğini, ama onların, paraları kendi ceplerine attıklarını söylüyorlar.

Türk düzenli ordusunun bütün donanımı Batılı ordulardan ödünç alınmıştır. Biricik fark, kırmızı fes ya da keptir ki, bu, iklim için belki de en az elverişli başlıktır. Donanım parçalarının niteliği kötüdür, ve daha önce görüldüğü gibi, subaylar yeni gereksinimler için verilen parayı ceplerine attıkları için, giysiler uzun zaman giymek zorundadır. Piyade silahları da, süvari silahları da az değerlidir; yalnız topçunun, İstanbul'da Avrupalı subayların ve sivil mühendislerin yönetiminde dökülmüş çok iyi sahra topları vardır.

Türk, aslında hiç de kötü asker değildir. Yaradılıştan cesur, son derece dirençli, sabırlı ve aynı zamanda belirli koşullarda itaatlidir. Onun güvenini bir defa kazanan Avrupalı subaylar, Grech ile Butler'in Silistre'de ve İskender Beyin (İlinski) Eflak'ta saptadıkları gibi, ona güvenebilirler. Ama bunlar istisnalardır. Genellikle Türkün "gavur"a karşı doğuştan nefreti öyle bastırılmaz ve alışkanlıkları ve düşünceleri bir Avrupalınıninkinden öyle farklıdır

ki, savaş sahnesinde egemen olus olarak kaldıkça, sürekli ve pek büyük bir nefret duyduğu hiçbir insanın buyruğuna girmez. Türkler, orduları Avrupa orduları örneğine göre düzenleneli beri, bu nefreti ordu düzenine karşı da genişlettiler. Sade Türk, gavur kurumlarından, gavurun kendisinden tiksindiği kadar tiksindir. Üstelik, modern bir orduda istenen sert, disiplin, düzenli çalışma, sürekli dikkat; uyuşuk, mütevekkil, kadercî Türkün son derece nefret ettiği şeylerdir. Subaylar bile, ordunun yenileceğini, kafa yormadan ve çabalamadan, önceden kabul ederler. Bu, Türk ordusunun en kötü karakter çizgisidir ve her saldırı seferinde işe yaramaz hale getirmeye yalnız bu bile yeter.

Erler ve assubaylar gönüllülerden ve kura ile seçilir; erattan kimselere bazan alt subay rütbeleri verilir, ama kural olarak bunlar yüksek rütbeli subayların at uşaklarından, hizmet erlerinden, çuukculardan ve kahvecilerden seçilir. İstanbul'daki o bir zamanlar çok iyi olan askerî okullar, boş mevkiler için yeterince genç yetiştirmemektedir. Yüksek rütbelere gelince, Batılı ulusların hiç bilmediği bir iltimasçılık vardır. Generallerin pek çoğu, bir zamanların Çerkez köleleri, gençliklerinde herhangi bir büyük adamın *Mignon*'u olmuş kimselerdir. Tam bilgisizlik, yetersizlik ve kendini beğenmişlik kesinlikle egemendir, ve saray entrikaları, yükselmek için başlıca yoldur. Orduda bile, bütün mekanizmanın dağılıp bozulmasını önlemek için gereksinmeselerdi, birkaç Avrupalı general (dönmeler) kabul edilmezdi. İşler böyle olunca, gerçekten yararlı adamlar da, katışıksız serüvenciler de farksız kabul edilmektedir.

Bugün, üç seferden sonra, Ömer Paşanın, bir kesimi Tuna boyunca ve öbür kesimi Kırım'da bulunan 80.000 kişilik gerçek ordusu sayılmazsa, bir Türk ordusunun varlığından sözedilemez. Asyalı ordu, sefere elverişsiz ve yenilgilerle morali bozulmuş, yaklaşık 25.000 kişiden oluşmaktadır. Geri kalan 400.000 kişilik kesimin ne olduğunu, savaş alanında mı, yoksa hastalıklardan mı öldüğünü, yaralandığı, ve hizmet-dışı mı bırakıldığını, yoksa eşkiya mı olduğunu kimse bilmiyor. Çok olasıdır ki, bu, aslında son Türk ordusu olacaktır, çünkü İngiltere ve Fransa ile ittifak sayesinde dayandığı şoktan onu kurtarmak, Türkiye'den beklenebilenden daha büyük bir iştir.

Türk cesareti için aşırı bir hayranlık uyandırmış olan Oltenitz²⁵³ ve Cetate savaşlarındaki günler geçmiştir. Ömer Paşanın etkin olmayan direnmesi, Türkiye'nin askerî gücü hakkında o parlak Silistre savunmasının bile tümüyle gideremediği kuşkuları uyandırmaya yetti. Türklerin Asya'daki yenilgisi, Balaklava'dan kaçması, Eupatoria'daki savungan tutumu ve Sivastopol ordugahında

kesinlikle etkinsiz olmaları, onların askerî güçlerini genel olarak değerlendirmeye doğru bir ölçü sağladı. Türk ordusunun durumu öyleydi ki, oraya kadar onun genel değeri hakkında bir yargıda bulunmak tümüyle olanaksızdır. Kuşkusuz her görev için yetenekli, çok cesur ve iyi yönetilmiş birkaç alay vardı, ama onlar göze çarpar azınlıktaydı. Piyadenin büyük kesimi beraberliği sağlayamadı, ve bu yüzden, seferi hizmette işe yaramaz hale geldi. Düzenli süvari, her Avrupa devletinkinden kesinlikle aşağı durumdaydı. Topçu, orduların en iyi kesiminden daha iyiydi, ve sahra topçu alayları görev başarırlıkta yüksek bir düzeye ulaştılar; kuşkusuz, subayların istediği birçok şey, yapılmadan kalmış olmakla birlikte, erler, görevleri için doğmuşlardı. Görüldüğü gibi erler hiç kuşkusuz ellerinden geleni yapmaya istekli olmakla birlikte, redifler genellikle örgütsel eksiklik gösterdiler. Düzensizlerden Arnavutlar ve Boşnaklar yetkin gerillalardı, ama hepsi o kadar; başıbozuklar sanki değersiz iken ve hatta değersizden de kötüyken, onlar müstahkem mevkillerin savunulması için biçilmiş kaftandılar. Mısır kontenjanı, Türk "nizam"ı gibi, aşağı yukarı aynı düzeyde göründü, Tunus kontenjanı ise hemen hemen hiçbir şeye yaramıyordu. Bu kadar kötü yönetilen içinde bu türlü kötü bir komutanın egemen olduğu böyle alaca-bulaca bir ordunun, üç seferde çöküp gitmesine şaşılmaz.

Putham's Monthly

n° XXXVI, Aralık 1855

NAPIER VE GRAHAM

Sir A. Burnes'ün ölümünden sonra, onun adını temize çıkarmak için babasının yayınladığı belgeler hariç tutulursa, şimdiye dek yayınlanan hiçbir belge dizisi, Britanya hükümetinin ününe ve veraset yoluyla bu ülkenin yönetimini elde tutan tabakaya, Sir James Graham'la Sir Charles Napier arasındaki yazışmalar kadar zarar vermiş değildir. Lord Palmerston'ın, Sir A. Burnes'ü yersiz olarak, utanç verici ve talihsiz Afgan savaşını başlatmakla suçlaması üzerine, babası, onun adını temize çıkarmak için yayınladığı belgelerle, Sir A. Burnes'ün mektupları olduğu iddiasıyla Lord Palmerston'ın parlamentoya sunduğu mektupların, sadece, asıl anlamlarının tersini ifade edecek biçimde tahrif edilmiş olmakla kalmadığını, aynı zamanda kamuoyunu yanıltmak için bazı bölümler eklenecek tamamen çarpıtıldığını kanıtlamıştı. Sir James Graham'la Sir Charles Napier arasındaki yazışmaları ise, yaşlı amiral, kendini temize çıkarmak amacıyla ve henüz yayınladı.

Bu anlaşmazlıkta Sir James Graham'ın, hasmı karşısında büyük bir üstünlüğü var, hiçbir açıklamanın, dünyanın gözünde onun adını daha da aşağılatması olası değildir. Bir adam ki, Bandiera'ların öldürülmesine suç ortağı olduğunu gerine gerine söyler, bir adam ki, salt Kutsal İttifakın yararına Londra Posta İdaresinde özel mektupları açmaktan ve o mektupları tahrif etmekten mahkum olur, bir adam ki, İngiltere kıyılarına ayak bastığı zaman İmparator Nikola'nın elini Spaniel köpekleri gibi yalar, bir adam

ki, yeni İngiliz Yoksulluk Yasalarını kendi garip yönetim yöntemi ile uygulayarak, o yasaların çirkin gaddarlığını daha da artırır, bir adam ki, daha birkaç ay önce, zavallı Kaptan Christie'ye verdiği zararın ayıbını, kamaranın kalabalık bir oturumunda Layard'ın üzerine yüklemek için boş yere çırpınmıştır, böyle bir adam, oldukça güvenle söylenebilir ki, her türlü aşağılanmaya karşı bağıştır. Bu adamın kamu hizmetinde gizemli bir şey var. Ne Lord Palmerston'ın partisiz olabilmesine elveren nadir yeteneklerine, ne Lord John Russell'ın müstesna yeteneklere sahip olmasına gerek bırakmayan miras yoluyla edinilmiş parti etkisine sahip. Buna karşın, İngiliz devlet adamları arasında önemli bir rol oynamayı başarmış bulunuyor. Bu bilmecenin ipucu, dünya tarihinin kronolojisinde değil, ama *Punch*'in olayların tarihinde bulunabilir. Bu öğretici dergide, hiç aksamaksızın her yıl şu öz-kısa sözle süslenmiş bir resim yayınlanır: "Sir Robert Peel'in Kaka Çocuğu." Sir Robert Peel, büyük adam değilse bile dürüst bir adamdı, ama her şeyin ötesinde bir İngiliz siyaset adamıydı, karşıt olduğu halde, makamının gerektirdiği bir sürü kirli işi yapmak zorunda kalmış bir parti önderiydi. Bu nedenle Sir James, ona Tanrının bir ihsanı gibi oldu. Sir James böylece vazgeçilemez bir adam ve büyük adam haline geldi.

Sir Charles Napier, yetenekleriyle olduğu kadar gariplikleriyle ün yapmış bir ailedendir. Napier'ler, bugünkü ehil insan neslinin ortasında, doğal dehalarının onları uygarlık sanatını elde etme, ama uygarlığın toplumsal geleneklerine boyun eğmeme, etiketlerine saygı göstermeme ya da disiplinine teslim olmama olanağına kavuştuğu ilkel bir kabile görünümüyle insanı etkilerler. Napier'ler, İngiliz halkına her zaman iyi hizmetlerde bulunmuşlarsa, her zaman da hükümetleriyle çekişmişler, her zaman onlara karşı isyan etmişlerdir. Homer'vari kahramanlık değerlerine sahiplerse de, kabadayılığı da düşkündürler. Müteveffa General Sir Charles Napier, kuşkusuz, İngiltere'nin, Marlborough'dan bu yana sahip olduğu en yetenekli askerdi. Ne var ki, Scinde'yi fethetmesinden çok, Doğu Hindistan Kumpanyasıyla olan kavgasıyla tanınmıştır. Bu kavga, o, mezara girdiken sonra, bu kez ailesi tarafından sürdürülmüştür. Bir de General Sir W. Napier var. İngiltere'nin askerî edebiyatında ilk yazar. Ancak yazarlığı kadar, İngiltere savaş bakanlığıyla olan kan davasıyla da ün yapmış bir kişi — yurttaşlarının dar önyargılarına karşı saygısı öylesine azdı ki, ünlü Yarımada Savaşının tarihini yazdığı zaman, İngiliz eleştiriciler, bu yapıtı "savaşın Fransız gözüyle en iyi öyküsü" olarak kınamakta birleşmişlerdi. Sonra, Sir James Graham'ın hasmı, yaşlı Amiral Na-

pier var. Amiral, komutanlarının emrini yerine getirmemekle ün yapmıştır. Napier'lerin bu son iri-yarı oğullarına gelince, Sir James, onu, bir boğa yılanı gibi kısıvrak yakaladığını sanmıştı, ancak Napier'in kıstırdığı şeyin boğa yılanının halkaları değil, biline gelen bir örümcek ağı olduğu anlaşıldı.

Sir James Graham, Birinci Amirallik Lordu sıfatıyla, Sir Charles Napier'i İngiltere'ye dönüşünde, komutanlıktan uzaklaştırdı. Sir James, Avam Kamarasında, Baltık başarısızlığının sorumlusu olarak Sir Charles Napier'i gösterdi, bunun kanıtı olarak da onun özel mektuplarından bazı bölümler aktardı. Sir James, Amiral Napier'i, amirallığın verdiği cesurca buyrukları uygulamaktan geri durmakla suçladı, ilerde hiçbir amirallik lordunun Sir Charles Napier'in bayrağını çekecek kadar düşüncesiz davranmayacağını umduğunu söyledi, emrindeki gazetelerle de Sir Charles'la, Fransa'nın "yirmi bin askerle tepeye yürüyen, sonra tapeden geri inen" efsanevi kralı gibi "Kavgacı Charley" diye alay etti. Sir Charles, kendi sözleriyle, "Kendi tutumu hakkında soruşturma açılmasını istedi, isteği reddedildi. Hükümete başvurdu, hiçbir yanıt alamadı. En sonunda Avam Kamarasına başvurdu. Dilekçeleri, hükümet idaresine zarar verebileceği bahanesiyle geri çevrildi." Sveaborg'un top ateşine tutulmasından sonra, bu bahane de kuşkusuz, ortadan kalktı.

Sir James, bütün mektuplarını "özel" diye işaretleyerek önlem aldığı için, kendi oyununun daha sağlam olduğunu düşünüyordu. Eğer böyle yapmasaydı, o mektupların, mağdur etmeye çalıştığı kişinin hakkını doğrulaması ve kendisini de tehlikeye açık hale getirinesi olasıydı. Kutsal "özel" sözcüğüne gelince, Sir James'in kendisi, Sivastopol Soruşturma Kurulu önünde tanıklık ederken, İngiliz Birinci Amirallik Lordunun, resmî buyrultuları, sadece kamuoyundan değil, ama parlamentodan da saklamak istediği zaman, "özel" sözcüğüyle işaretlemesinin bir gereklik olduğunu söyledi.

Özel mektupları resmî yazışmalar haline getirmeye hakkı olduğunu düşünen Sir James gibi bir adamın, resmî mektupları da özel mülkü haline getirmesi çok dağaldır. Ancak bu kez evdeki hesap çarşıya uymadı. Sir Charles Napier, "özel buyrultular" zincirlerini cesaretle kırarak, belki de İngiliz donanmasından atılma tehlikesiyle karşı karşıya geldi ve belki de bir kez daha direğe kendi bayrağını çekme olanağını tümünden yitirdi, ama aynı zamanda sadece amirallik dairesinin kapısını Sir James'e kapatmakla kalmadı, üstelik İngiliz halkına, donanmanın da ordu kadar çürümüş olduğunu gösterdi. Kırım hareketi, İngiliz ordusunun eski, köklü bir ordu olma ününü elinden aldığı zaman, eski *régime*'in savunucuları, İngiltere'nin hiçbir zaman birinci sınıf bir askerî devlet

olduğunu iddia etmediği yollu akla-uygun bir gerekçeyle, suçsuz olduklarını öne sürmüşlerdi. Ne var ki bu kez, aynı kişiler, İngiltere'nin, hiçbir zaman, dünyanın birinci sınıf denizci devleti olduğunu iddia etmediğini söylemeye cesaret edemeyeceklerdir. Savaşın iyi yanı da burada, bir ulusu denemeden geçiriyor. Havayla temas ettiği anda bütün mumyaların ayrışması gibi, savaş da, ömürlerini çoktan doldurmuş, canlılıklarını yitirmiş toplumsal örgütler üzerinde son sözü söylüyor.

Sir James Graham'la Amiral Napier'in 24 Şubatla 6 Kasım 1854 tarihleri arasındaki yazışmaları çok uzun olduğu için sütunlarımıza alamıyoruz, ancak bu yazışma kısaca özetlenebilir. Genellikle kabul edildiği üzere Baltık mevsiminin sona erdiği tarih olan ağustos sonuna kadar, her şey düzgün gidiyor. Bununla birlikte Sir Charles Napier, seferin daha ilk başında, "Kuzey denizi filosu için amirallik dairesince verilen donanımın, bu hareket için yetersiz ve Ruslarla dengeli koşullar altında karşı karşıya gelmek açısından eksik olduğunu" Sir James'e bildirmiştir. Bütün bu süre boyunca Sir James, hiçbir şey yapmıyor, sadece mektuplarında "Aziz Sir Charles'ına" gülücükler sunuyor. 12 Mart tarihli mektubunda, filonun İngiltere kıyılarından ayrılırken gösterdiği "düzenlilik"ten ötürü Sir Charles'ı "kutluyor"; 5 Nisanda "onun hareketlerinden ötürü tatmin olmuştur"; 10 Nisanda "girişimlerinden tam bir tatmin duygusu duymaktadır"; 20 Haziranda onu "mükemmel bir başkomutan" diye niteliyor; 4 Temmuzda "insanoğlunun elinden gelebilecek her şeyi Sir Charles'ın yapacağı"ndan emindir; 22 Ağustosta Bomarsund önündeki başarısından ötürü Sir Charles'ı yürekten kutluyor; 25 Ağustosta bir çeşit ozan coşkusuyla şöyle yazıyor: "Hareketlerinizden duyduğum şey, tatmin duygusundan ötededir. Gösterdiğiniz basiretten ve sağlam yargılarınızdan memnunluk duyuyorum." Sir James, sadece bir şeyden endişelidir, Sir Charles'ın, "büyük bir kahramanlık başarmak ve sabırsız bir kalabalığın vahşi arzularını tatmin etmek uğruna, aceleci bazı tahriklere kapılmasından ve en soylu ödevlerinden birini yerine getirmekte, yani, yanlış yaptın suçlaması altında kalma pahasına doğru bildiğini yapmakta başarısız kalmasından" endişe etmektedir. Daha 1 Mayıs 1854'te Sir Charles'a şöyle der: "Sveaborg ve Cronstadt kalelerinin denizden ele geçirilemeyeceğine —özellikle Sveaborg— eminim. Rusya, başkentinin yakın çevresinde yığınak yapacağına göre, böyle bir kuvvetin varlığı karşısında, ancak geniş bir ordu karada etkili bir girişimde bulunabilir." Eğer sir Charles, 12 Haziranda, ona, "Amiral Chads'ın da yardımıyla uzunboydu düşündükten sonra, Sveaborg'a en başarılı saldırının, çok sayıda savaş

gemisinin donatılmasıyla olabileceği sonucuna vardığını" söylerse, Sir James'in 11 Temmuzda vereceği karşılık şu olacaktır: "50.000 askerle ve 200 savaş gemisiyle, eylül sonundan önce gene de büyük başarılar ede edebilirsiniz." Ama kış bastırınış, Fransız ordusu ve donanması çoktan gitmiştir. Ekinoks fırtınası, Baltık dalgalarını karıştırmaya başlar — Sir Charles güçlükle şu raporu gönderir: "Gemilerimiz halat koparıyor; *Dragon*'un bir çapası kaldı, *Impérieuse*'le *Basilisk* de önceki gece birer çapalarını yitirdiler; *Magicienne* sis altında demirlemek zorunda kaldı, sonra geceleyin Nargen açıklarında demir aldığı zaman, kayalara doğru sürüklenmeye başladı ve Renskar deniz feneri önünde yeniden demirlemek zorunda kaldı; *Euryalus* kıyıda kayalara bindirdi, gemiyi yitirmememiz sadece Tanrının lütfu." — Bütün bunlar olurken, Sir James, birdenbire, "savaşın tehlikesiz, rizikosuz yönetilmediğini" ve bu nedenle, Sveaborg'un tek askersiz ya da gambotsuz veya havanbotsuz alınması gerektiğini keşfeder! Gerçekten, yaşlı amiralle birlikte yineleyebiliriz: "Rus imparatoru birinci amirallik lordu olsaydı, ancak böyle mektuplar yazabilirdi."

Bu yazışmaların gösterdiği gibi, savaş bakanlığında olduğu bir amirallik dairesine de anarşi egemendi. Napier'in Büyük Belt içindeki hareketini Sir James onaylıyor, Amirallik Meclisi onaylamıyordu. Ağustosta, Sir James mektup yazarak, Baltıktan daha önce çekilmeye hazırlanmasını bildirirken, Amirallik Meclisi tam ters yönde buyrultular yolluyordu. General Niel'in raporundan Sir James bir anlam çıkarıyor, Amirallik Meclisi aynı rapora tam karşıt anlam veriyordu. Ancak bu yazışmanın en ilgi çekici noktası, belki de, İngiliz-Fransız İttifakına tuttuğu yeni ışıktır. Fransız amiral geri çekilmesine dair aldığı emri, Sir Charles'a 13 Ağustosta gösterdi. Fransız ordusu 4 Eylülde ayrıldı, Fransız donanmasının geri kalan gemileri de 19 Eylülde gittiler. Sir James Graham ise Sir Charles'a, Fransızların gidişini 25 Eylülde öğrendiğini bildiriyordu. Sir James bu nedenle, yanlış olarak "kararların, yerinde, Napier'in rızasıyla" ve sertçe ifade ettiği gibi "İngiltere hükümetine danışılmaksızın" alındığı düşüncesindeydi. Öte yandan, Fransız istihkamcı general ve Louis Bonaparte'in yakın dostu Niel'in, "Sveaborg kalesinin savaş gemileriyle iki saat içinde yıkılması"nı salık verdiği anlaşılıyor. Açıkça görülüyor ki, General Niel, İngiliz donanmasını, başlarını gereksiz yere Rus savunmasının kale duvarlarına ve su altındaki kayalara vuracakları umutsuz bir saldırıya teşvik etme niyetindeydi.

SAVAŞIN BÜYÜK OLAYI

Geçen ayın 8'inde Sivastopol'a yapılan başarılı saldırının ayrıntılarını, şimdi artık, müttefik komutanların resmî raporları ve Avrupa gazetelerinde yayınlanan haberlerden tam olarak öğrenmiş bulunuyoruz. Bunların en önemlileri, esasen gazetemizde de yer almış bulunuyor. Bu ilgi çekici açıklamalar, kuşkusuz, genel olarak okundu, bu nedenle o açıklamaların kapsadığı olayları yeniden özetleme gereğini duymuyoruz. Burada yapmak istediğimiz şey, okurlarımıza, saldırının koşullarına dair açık bir fikir vermek ve müttefiklerin değişik noktalardan, neden birbirine karşıt sonuçlar elde ettiğini açıklamaktır.

General Niel'e göre Fransızlar, siperlerini, her noktada Ruslara çok yaklaştırmışlardı. Kalafat Koyundaki küçük istihkâmın (1 numaralı burç) ve Malakov'un (2 numaralı burç) karşısındaki sıçanyolunun ucu, Rus hendeğinden 25 yarıdan daha uzak değildi. Bayrak gönderinde (4 numaralı burç) uzaklık otuz, merkeze (5 numaralı burç) uzaklık kırk yarıydı. Görüldüğü gibi bütün bu noktalarda akıncı birlikler, akın edilecek noktalara yakındı. Buna karşılık İngilizler büyük istihkama (3 numaralı burç) 240 yarıya kadar yanaşmışlar, ondan sonra sıçanyolunu ilerletmekten vazgeçmişlerdi. Bunun nedeni, İngiliz ordusuna hâlâ geleneksellik anlayışının egemen olmasıydı. İngilizler, siperlerini bu noktaya kadar getirdikleri zaman, öteki Rus istihkamlarından daha ileriye yetiştirebilen bayrak gönderi burcundan açılacak yayılım ateşi altında kalabileceklerini

gördüler. Kuşatma teorisinde genel bir kural vardır, uzantısı, düşmanın işgal ettiği herhangi bir noktaya varan siperler izlenmez, çünkü böyle siperler, düşmanın yaylım ateşi altında kalabilir.

Böyle hatalı siperlere gerek olmaksızın işlerin yürütülmesi olanak içinde olduğu sürece, kuşkusuz bu kural doğrudur. ama burada, yaylım ateşinden kurtulmanın olanaksız olduğu bu halde, apaçık ortadaydı ki, hiç siper açmamaktansa, kural-dışı siper açmak yeğdi. (Genel kuşatma planı ve arazinin yapısı, bayrak gönderi burcunun daha önce ayrı olarak ele geçirilmesi fikrini dışlıyordu.) Kaldı ki, teorik kurallar, böyle kaçınılması olanaksız belalı durumlar için birçok çare gösterir. Böyle durumlarda karma ve çapraz sıçanyolu açılması salık verilir. Anlaşıldığına göre, Fransız istihkam subayları, İngiliz meslektaşlarını uyarmışlar, böyle olumsuz koşullar altında, gerçi siperlerin ileriye götürülmesi sırasında birçok asker yitirilebileceğini, ama bu askerlerin, başarılı bir saldırıyı güven altına almak için, o saldırı sırasında yitirmekten se şimdi yitirilmelerinin yeğ olduğunu, aksi halde, korunarak yaklaşma olanağından yoksun bir saldırının sonucunun çok kuşkululu olacağını söylemişlerdir. Ama İngiliz istihkamcılar daha iyisini bilir. Sonuç, onların büyük ölçüde yanıldıklarını gösteriyor.

Fransız general, kuvvetlerini şöyle dağıtmıştır: Tüm cephenin kilit noktası olan Malakov'un karşısında MacMahon'un tümeni; onun sağında, Malakov'u 1 numaralı burca bağlayan duvarın karşısında La Motterouge'un tümeni; sağ uçta, 1 numaralı burcun karşısında Dulac'ın tümeni. Malakov, ciddi bir direnç göstermesi karşısında, her ne pahasına olursa olsun zorlanması gereken tek nokta olduğu için, MacMahon'un ayrıca, Mellinet'in komutasında bir de yedek muhafız tümeni vardı. Karabelnaya tarafındaki Fransız saldırısı hakkında bu kadar bilgi yeter. Kasaba tarafında, bayrak gönderi burcu bir çeşit ileri çıkmış hisar gibiydi, temeli sağlamdı, iç savunması büyük ölçüde güçlüydü, bu nedenle ilk ağızda cepheden saldırılmayacaktı. Bunun yerine Le Vaillant'ın tümeni merkez burcuna saldıracaktı. Başarılı olursa onu d'Antemarre'in tümeni izleyecekti. Bu tümene bayrak gönderi burcunun boğaz kesimini çevirme buyruğu verilmişti. O arada burca cepheden saldırmak üzere Cialdini'nin Piemonte tugayı siperlerde toplanmıştı. Malakov'la bayrak gönderi burcu arasındaki yer, İngilizler tarafından tutuluyordu. Onlar büyük istihkama saldıracaklardı.

İlkin Malakov'a saldırılacaktı, onun ele geçirilmesinden sonra, geri kalan birlikler, kendi hedeflerine saldırıya geçeceklerdi. Malakov, bu adla anılan, her yere hakim bir tepenin üzerinde kurulmuş geniş bir tabyaydı, her tarafı kapalıydı, sadece gerisinde, takviye

kuvvetlerin girmesine olanak sağlamak üzere geniş geçit yerleri vardı. Bir duvarla, sağında ve solunda büyük ve küçük istihkamlara bağlıydı. Bu büyük ve küçük istihkamlar da her yanı kapalı birer tabyaydılar, bu tür tabyalar için düşünülmüş istihkamları kapsıyorlardı, arka yüzleri yarıktı, mazgal delikleri tabyanın içine doğru eğimliydi. Arka yüzlerindeki geçit yerlerine ulaşan boğazlar, ikinci bir iç duvarla Malakov'a bağlıydı. Bu duvarlar böylece ikinci bir savunma hattı kuruyordu. Büyük ve küçük istihkamların içi hemen hemen hiçbir engele sahip değil, bu nedenle, kesintilerdeki ve tabyalardaki topçunun ateş denetimi altındaydı. Ama Mamelon'un alınışından bu yana düşmanın ateşini adeta üzerine yığdığı Malakov tabyasının duvarları boyunca çapraz, derin siperler yapılmıştı. Bu siperler görevli askerlere ve topçuya, bombaya karşı dayanıklı sığınak hizmetini görüyordu. Buna karşılık bu tabyanın içi ise, damı, bombaya karşı dayanıklı olan, askerlerin baraka olarak kullandıkları, ve bir savunmaya hiç de uygun düşmeyen geniş yapılarla doluydu. Malakov'un alındığı haberi ilk geldiği zaman, Rusların, Mamelon'daki Kamçatka tabyasını yaparken işledikleri hatayı da orada da yinelediklerinden, yani kendilerini düşmanın ateşinden korumak için, kalenin içini bir saldırıya karşı savunulamayacak biçimde bölümlere ayırdıklarından kuşukumuz olmadığını söylemiştik. Görüşümüz tamamen doğrulanmış bulunuyor. Mamelon'un gibi Malakov'un labirenti de savunulamaz olduğunu kanıtladı. Gerçekten de on dakika içinde ele geçirildi, bir daha da geri alınamadı.

Fransızların Malakov'a düzenledikleri saldırı hayranlık uyandıracak türdendi. Her şey önceden düşünülmüş, ona göre çaresi hazırlanmıştı. Hendeği aşmak için yeni tür köprüler kullanıldı. Bunların ne biçim şeyler olduğuna dair henüz elimize bilgi geçmiş değil, ancak bir dakikadan az bir zaman içinde kurulduklarını biliyoruz. İstihkamcılar, siperlerden hendeğe kadar geçici sıçanyolları açmadan, Rusların göğüs siperlerinde geniş geçitler sağlamadan, karşıt hendeği dodurmadan ve böylece Malakov'un içine doğru kullanılabilir bir yol hazırlamadan önce saldırıya girişilmedi. Açılan yoldan destekler, yedekler, hatta topçu bile geçebilirdi. Tabyanın tümü alındıktan hemen sonra, boğaz kesimindeki geçitler çabucak tıkanı, mazgal delikleri açıldı, sahra topçusu getirildi ve Ruslar, tabyayı yeniden ele geçirmek üzere ciddi bir çabaya girişmeye vakit bulamadan önce, bir-iki saat içinde, tabya onların karşısına dikildi. Ruslar çok geç kalmıştı. Topçu gerekirse topları körletmeye hazır ve piyadenin kısa saplı kazmasıyla küreği de belindeydi.

Bu saldırı, Mareşal Pelissier'le General Niel'in doğrudan gözetmenliği altında oldu. Öteki saldırıların da aynı biçimde iyi düzenle-

nip düzenlenmediği bildirilmiyor. Ne var ki, öteki saldırılar genel olarak başarısızdı. Merkez burcuna yapılan saldırı ise, özellikle başarısız oldu. Anlaşıldığına göre, bu saldırıyı yüklenen General de Salles, oldukça yetersiz bir kuvvetle işe girişti. Çünkü Fransız askerler Rus siperlerine varır varmaz, Ruslar, siperlerin gerisine sığınmak zorunda kaldılar ve saldırı bir müfreze çarpışmasına döndü, sonunda da püskürtüldü. Bunun ne demek olduğunu, küçük istihkama yaptığı saldırıda bize en iyi, General Simpson gösterdi. Küçük istihkama yapılan saldırı en kanlısıydı, istihkamı, Ruslar çok iyi savundular ve tek başlarına orada beş Fransız tugayını yendiler.

Daha önce bazı vesilelerle İngiliz ordusunda geçerli olan saçma bir sistem dikkatimizi çekmişti. Bu, saldırı birliklerinin çok zayıf kurulması sistemiydi. öyle ki bu birlikler, herhangi bir ciddi dirençle karşılaştıkları zaman, bir fedailer takımından başka bir şey değillerdi. Bu hata, Lord Raglan'ın 18 Haziran günkü saldırısında göze batacak ölçüde açıldı, anlaşılıyor ki General Simpson, eski şefini aratmamaya kararlıydı. İstihkamın dışarıya doğru çıkık olan kısmında İngiliz ateşi tahribat yapmıştı. Malakov'u Fransızlar ele geçirir geçirmez, işte bu noktaya doğrudan bir saldırıya girişmeye karar verilmişti. Buna uygun olarak tümenle hafif tümenlerden, topu topu 1.800 kişi —ya da iki tugayın yarısı kadar— asker ayrılarak General Simpson'a verildi. Bu tümenlerin öteki iki tugayı, destek olarak hareket edecekti. Üçüncü ve dördüncü tümenler ise yedek olarak tutulacaktı. Onların yanısıra muhafızlar ve İskoç birlikleri de oradaydı. Toplamı 25.000 asker ediyordu. Bu kuvvetten gerçek saldırı birliği olarak ayrılan sadece 1.800 kişi kadardı, daha sonra 2.000 kadar askerle desteklendi. Şimdi bu 1.800 kişi, kendi siperlerinden Rusların hendeğine sıçrayacak durumdaki Fransız askerlerinin tersine, açık arazide, büyük istihkam duvarlarından açılan kanat ateşinin altında 250 yardalık bir mesafeyi geçmek zorundaydı. Yığın yığın düştüler, ama ilerlediler, merdiven koyarak hendeği geçtiler, çıkıntılı kale duvarına işlediler ve birdenbire, kendilerini, büyük istihkamın gerisindeki açık aralıktan ve tabyalardan açılan müthiş bir topçu ve piyade ateşi karşısında buldular. Sonuçta, dağıldılar, çapraz siperlere sığındılar ve Fransızların merkez burcunda yaptığı gibi, Ruslara ateşe başladılar. Eğer destek ve yedek birlikler saldırı birliğini yakından izlemiş olsaydı ve saldırıya girişseydi, bunun elde edilen yararlarla bir zararı olmazdı. Ama hemen hemen hiç kimse gelmedi, gelenler de damla damla ve düzensiz olarak geldi. Saldırı gücüne komuta eden Tuğgeneral Vyndham, geriye üç kez subaylarını göndererek, birliklerin düzenli biçimde gelmelerini istedi, ancak hiç kimse gönderilmedi. Her üç su-

bay da geriye gidişte, açık araziye geçerken yaralandılar. En sonunda Tuğgeneral Wynham kendisi gitti, General Codrington'a bir alay göndermeyi kabul ettirdi, ama o sırada İngiliz birlikleri büyük istihkamı terkettiler. Rus destekleri yetişmiş ve ortalığı temizlemişti. Sonra, henüz eksiksiz 20.000 adamı bulunan Baba Simpson, ertesi sabah yeni bir saldırıya girişmeye karar verdi!

İngilizlerin büyük istihkama bu çelimsiz saldırısı, Kırım'daki generallerini, silinmez bir ehliyetsizlikle damgalamış bulunuyor. Görünüşe göre, yaratılıştan, acemilikte birbirlerine baskın çıkma eğilimindeler. Bu açıdan, Balaklava ve Inkerman büyük birer kahramanlıkta, ama 18 Haziran ve 8 Eylül, bu yarışta onları çok gerilerde bırakıyor. Saldırı o kadar dikatsizce düzenlenmişti ki, İngilizler büyük istihkamın önüne doğru çıkık olan duvarını geçip içeriye işledikleri zaman, oradaki topların falya deliğini dahi körletmediler. Bunun sonucudur ki, İngilizler çekilirken, ilerleyişlerinde olduğu gibi gene bu toplarla şiddetli bir şarapnel ve peşrev mermesi ateşine tutuldular. Düşmanın istihkamlarına zorla yerleşme çabalarına gelince, bu konuda Simpson ya da gazete muhabirleri böyle bir şeyden sözetmiyorlar. Gerçekte, ilk ihtiyat önlemlerinin ihmal edildiği anlaşılıyor.

Büyük istihkama, merkez burcuna ve küçük istihkama yapılan saldırıların bir bakıma, salt gösteri olduğu doğrudur. Ama büyük istihkama yapılan saldırı gene de bir önem taşıyordu. Büyük istihkam öyle bir mevziydi ki, Malakov'un ele geçirilmesi bu mevzi nedeniyle, derhal sonuca götürücü bir girişim olurdu. Çünkü Malakov bulunduğu tepeden büyük istihkama egemense, büyük istihkam da Malakov'a ulaşılan yolları denetim altında tutuyordu ve bir kere alındı mı, tepeyi yeniden ele geçirmek üzere ilerleyen bütün Rus birliklerini, kanattan denetleyebilirdi. Malakov'un alınması, Rusları, güney kesimi tümünden bırakmaya zorladı. Büyük istihkamın alınması ise onları, çekilişlerini kolaylaştıran yangın ve bombayla yakın düzenini henüz uygulamaya fırsat bulamadan alelacele ve en azından Karabelnaya'yı da boşaltmaya zorlardı. Bu durumda, gerçekte, İngilizler, müttefiklerinin kendilerinden bekleme hakkı olan şeyi, çok önemli bir işi başaramadılar. Başarısızlığa uğrayanlar sadece generaller değil, askerler de şimdi eski askerler değildi. Kırım'a son zamanlarda varmış olan genellikle genç askerler, süngüleriyle saldırıya geçecekleri yerde, bir yere sığınıp ateş etmeye çok fazla yatkındılar. Disiplin ve düzenden yoksundular. Başka başka alayların askerleri birbirine karışmış, subaylar, denetimi elden kaçırmış, böylece birkaç dakika içinde iş, çığrından çıkmıştı. Ama gene de, bütün bunlara karşın, büyük istihkamda, hiçbir destek gelmediği halde iki saate yakın bir süre pasif bir di-

renme gösterebilmelerini taktirde karşılamak gerekir. Ancak İngiliz piyadelerinin, Rusların düzeyine inmesini ve şanı, pasif kahramanlıkta aramalarını görmeye alışmış değiliz.

Günün zaferi General Bosquet ile General MacMahon'a aittir. Bosquet, sağ kanattaki tüm Fransız saldırısına komuta etti, MacMahon ise Malakov'u alan ve elde tutan tümenin komutanıydı. Bu, Fransızların, kahramanlık açısından İngilizleri gerçekten geride bıraktıkları nadir günlerden biriydi. Fransızlar, öteki bütün noktalarda İngilizlerden üstün olduklarını çok önce göstermişlerdi. Bu durumda, İngiliz ordusunun bozulduğu ve İngiliz piyadesinin artık, kapalı düzende, dünyanın birinci piyadesi olarak övünemeyeceği sonucuna mı varmalıyız? Bu, henüz erken olur. Ama kuşku yok ki, Kırım'daki İngiliz generaller, ordunun maddi ve manevi gücünü yıkmakta bütün dünyada tektirler. Öte yandan, ordunun saflarına bir zamandan beri katılan asker hammadde de bu soruna eğilse iyi eder. Üç ay içinde iki yenilgi, İngiliz askerî tarihi için yeni bir özelliktir.

Ruslara gelince, söyleyebileceğimiz tek şey, alışlagelen pasif kahramanlıklarıyla dövüştükleridir, hatta Malakov'u yeniden ele geçirmek için yaptıkları saldırıda büyük aktif cesaret göstermişlerdir. Taktik düzenlemelerinin ne olduğunu, raporları yayınlanıncaya kadar değerlendirme olanağına sahip değiliz. Bir nokta kesin: Malakov, beklemediği bir anda baskına uğradı, hazırlıksız yakalandı. Garnizon yemekteydi, toplarının başındaki topçunun dışında, anlaşılan askerlerin hiçbiri, silahlı ve düşmanı karşılamaya hazır değildi.

Sivastopol'un güney kesiminin alınmasından bu yana yapılanlara bakarsak, Gorçakov'un raporuna göre, 20.000 müttefik askeri (hangi ulustan oldukları söylenmiyor) Eupatoria'ya gitmiştir, aynı zamanda Baydar vadisinde Rusların sol kanadına karşı kuvvetli keşif birlikleri çıkarılmıştır. Bu vadide Rusların ileri karakolları, Çernaya'nın kollarından biri olan Çulin'in geçtiği Yukarı Çulin vadisi yönünde Urkusta'ya doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Şimdi Eupatoria'da bulunan 30.000 kişilik birlik, zayıf bir kuvvettir, oradan daha uzak mesafelere karşı herhangi bir çıkış yapamaz. Ne var ki, onları başka birlikler izleyebilir. Her durumda açık arazi hareketi başlamıştır, gelecek onbeş günlük süre, Rusların tutunup tutunamayacaklarını, Kırım'ın tümünü müttefiklere ganimet olarak bırakıp bırakamayacaklarını kararlaştıracaktır.

New-York Daily Tribune

n° 4519, 13 Ekim 1855

Başyazı

K Ö R D Ö Ğ Ü Ş Ü

Savaş haberleri çok bol. Gorçakov'un, öteki sütunlarda yorumladığımız raporuna ek olarak, cumartesi günkü gemiyle gelen postadan çıkan haberleri de yayınlıyoruz. Bunlar Eupatoria yakınlarında Kurghal'daki süvari hareketi hakkındaki resmî açıklama, Rusların Kars'a karşı giriştikleri başarısız saldırı, müttefiklerin Taman'la Fanagorya'yı tahribetmesi, bir de Kinburn yarımadasına bir müttefik birliğinin çıkarılmasıdır.

Eupatoria yakınındaki süvari savaşı, oniki Fransız süvari bölüğü (dördüncü hafif süvari, altıncı ve yedinci ağır süvari) tarafından verilmiştir. General d'Allonville'in açık ve anlaşılır raporuna göre, Fransızlarla Türkler, biri güneye, öteki ikisi Sasik gölünün kuzeyine doğru uzanan üç yolda, içperlere doğru yaygın bir keşif hareketi yapmışlardır. Son iki birlik Dolşak köyünde birleşmişler ve orada, bir Rus süvari birliğinin gelmekte olduğunu anlamışlardır. İşte bu noktadan itibaren haberler arasında değişiklikler ortaya çıkmaya başlıyor. General d'Allonville —Fransızların atlarından indikleri ve hayvanlara yem verdikleri bir sırada— gelen onsekiz Rus süvari bölüğünün, Eupatoria'ya geri çekilme yolunu kesmek için onları güneyden çevirmeye çalıştığını, bunun üzerine askerlerine at binmelerini emrettiğini, Rusların kanat kesimine saldırdıklarını, bozguna uğrattıklarını ve yaklaşık on kilometre kadar kovaladıklarını belirtiyor. Gorçakov ise Rus birliğinin sadece bir alay (onsekizinci mızraklı süvari alayı) ya da sekiz süvari bölüğü olduğunu, Rus as-

kerlerinin, bir topçu bir Fransız birliğinin baskınına uğradıklarını söylüyor. Gorçakov, bu hatadan, General Korv'u sorumlu tutmakta. Şimdi, tüm bir süvari alayının, sekiz topluk bir bataryayı hazırlamaya yardımında ne işi vardı, bu işi yapmaları gereken topçular nerdeydi gibi sorular yanıtsız kalıyor ve bizim tahminimize bırakılıyor. Gorçakov'un raporu öylesine karışık, öylesine askerlik dışı, öylesine bu ilk süvari yıkımını geçiştirme arzusuyla dolu ki, bu raporu, ciddi bir açıklama olarak ele alma olanağı yok. Aynı zamanda, Sylar'ın Silistre için, Soimonov'un Inkerman için, Read'in Çernaya için sorumlu tutulması gibi, General Korv da bu yenilgi için sorumlu tutuluyor. Her harekette yenilmiş olmasına karşın, Gorçakov hâlâ yenilmez bir kişidir. Yenilen o değildir, o, yenilmiş olmaktan çok uzaktır. Yenilen, talihsiz bir düşük rütbelidir, acemi-ce bir hatası nedeniyle, generalin akıllıca planını bozmuştur, böyle yapanlar genellikle, suçlarının cezasını hareket sırasında canlarıyla öderler. Bu olayda ise, acemeliği yapan, hayatını kurtaracak kadar talihsiz çıkmıştır. Bu kişi belki de daha sonra Gorçakov'un raporu hakkında bir şeyler söyleyebilir. Bu arada bu Rus general, hasmının, kendisini, yanılmaz komutanının yaptığından çok daha iyi bir sahne ışığında ortaya koymuş olmasından tatmin-karlık duyuyor olmalıdır. O olaydan sonra, Fransızları takviye etmek üzere İngiliz hafif süvari tümeni Eupatoria'ya gönderilmiştir.

Öteki iki sefer hareketına, kırım savaş alanının en uzak uçlarında girişilmiştir. Bunlardan biri Kerç ve Yenikale'den boğazın karşı yakasına doğru girişilen harekattır. Taman ve Fanagorya adlı küçük kaleler yakılmış, yüz kadar top ele geçirilmiş, böylece Azak denizine giriş tam olarak müttefiklerin eline geçmiştir. Bu hareket, salt ihtiyat önlemiydi, ilk ağızdaki sonuçları, büyük önem taşıyor.

İkinci sefer hareketı daha önemli. Müttefik donanması, önce bir kez bile ateş etmeksizin Odessa önünde bir gösteri yapmış, sonra Kinburn'a yönelmiştir. Kinburn, güneyde Dinyeper'le Bug'un ağzını çeviren bir toprak dilinin en ucunda bulunmaktadır. Bu noktada nehir ağzının genişliği üç mil kadardır, onbeş ayak derinlikte (en iyi haritalara göre) bir ırmak döküntüsü yığını, girişi kapatmaktadır. Bu girişin kuzey yakasında Otçakov, güney yakasında Kinburn yer almaktadır. Bu iki yer, 1787 Rus-Türk savaşı sırasında adını duyurdu. O tarihlerde iki imparatorluğun sınırı Bug nehriydi, dolayısıyla Otçakov Türklere, Kinburn Ruslara aitti. O zaman, (Potemkin'in komutasındaki) Rus ordusunun sol kanadı Suvarov'un emri altında, Kinburn'daydı. Karadenizin efendisi olan Türkler, Otçakov'dan karşıya geçtiler. İlk Kinburn kasabasının

gerisine, güney-doğuya çıkarma yaparak dikkatleri oraya kaydır-
mak istediler, ancak bu sahte manevrayla Suvarov'un o tarafa
saptırılamayacağını anlayınca, esas birliklerini, kumsal burnun
kuzey-batı ucuna, tam Otçakov'un karşısına çıkardılar. Burada
mevzilendiler ve kaleye saldırdılar. Ne var ki Suvarov, daha zayıf
bir kuvvetle kaleden çıktı, çarpışmaya tutuştu ve yetişen takviyele-
rin de yardımıyla Türkleri denize döktü. Türklerin verdiği yitik çok
fazlaydı. Bu hareket sırasında Suvarov da yaralananlar arasınday-
dı. Ertesi yıl, 1788'de bu hareketi Otçakov saldırısı izleyecekti.

Bu kez müttefikler Kinburn kasabasının aşağı kesiminde değil,
dört mil kadar yukarısında karaya çıktılar. Böylece güdülen amaç,
kasabanın Herson'la ve Rusya'nın içiyle karadan bağlantısını kes-
mektir. Kasabanın deniz yoluyla olan bağlantısını da kısa süre
içinde müttefik gambotlarının kesmesi hayli olasıdır. Kinburn bur-
nu, kasabanın altı mil yukarsındadır, Arabat burnu gibi son derece
dar ve alçaktır, kumsal olan bu burnu birkaç kadem kazdığınız za-
man dibinden su çıkar. Bu nedenledir ki, bu kesimde, ivedi durum-
larda, derin hendekli sağlam istihkamlar kurulamaz. Gerçekten,
1787'de orada Türklerin yaptığı tahkimat da kazık çitlerden ya da
kum torbasıyla kurulmuş siperlerden başka bir şey değildi. Aynı
nedenle, Kinburn'un tahkimatı da çok güçlü olamazdı, çünkü hen-
dek sevi için sağlam bir temel bulma olanağı yoktu. Ancak o za-
mandan bu yana geniş sulu hendekler gene de yapılmıştır. Bunun-
la birlikte eğer enerjik bir biçimde saldırırlarsa müttefiklere karşı
Kinburn kalesinin çok fazla dayanamayacağını sanırız. Bu kale bir
kez ele geçirilince, müttefiklere, Herson ve Nikolayev yönünde —
yani Kırım'daki Rus ordusunun hareket üssü yönünde— önemli
askerî girişimlerde bulunma olanağı açılacaktır. Görülüyor ki, bu
baskın, eğer tam anlamıyla gerçekleştirilirse çok önemli olabilir.
Ne var ki, geminin hareketine kadar, kesinlik gösteren hiçbir ha-
ber alınmamıştır. Bu nedenle, bu sefer hareketinin da, müttefikle-
rin alışageldikleri kolay, adi tırıs adımlarıyla yönetileceği sonucu-
na varmamız gerekiyor.

Rusların Kars önündeki yenilgisi, büyük bir olasılıkla, Erme-
nistan hareketinin taçlandırıcı bir gelişme olduğunu tanıtlayacak-
tır. Bu savaş bölgesinde gayet kötü örgütlenen ve savaş için gere-
ken her şeyin eksikliğini duyan Türklerin girişimleri çok zayıftı.
Savaş alanında tutunamadıkları için, Kars ve Erzurum kaleleriyle
bu kalelerin denetimi altındaki geri topraklara çekilmişlerdi.
Türklerin hizmetine giren General Williams, Kars'a komuta etti ve
uygun savunma tahkimatı yapımını yürüttü. Yaz ayları boyunca
her iki tarafta da askerî hareket, dağlık bölgede müfreze çarpışma-

larına, çapula ve yiyecek sağlanması amacıyla girişilen çıkışlara özgü kaldı. Bunun ilk ve genel sonucu, kademe kademe ilerleyen Rusların Kars'ı ablukaya almaları ve hatta Erzurum'la bağlantısını kesmeleri oldu. Kars, yukarı Aras'ın ikincil vadilerinden birinde, Erzurum Fırat'ın kaynağında, Batum Çorum'un ağzında bulunur. Çoruh nehrinin yukarı kesimi, Kars'la Erzurum'un yakınından geçer. Bu iki yeri birbirine bağlayan yollardan biri, Oltu'ya kadar Çoruh vadisini izler, oradan itibaren tepelere döner ve Kars'a uzanır. Bu nedenle Oltu, Türkler için merkez noktaydı. Çünkü Batum'dan gelen yol, orada, Kars-Erzurum yoluyla birleşiyordu. Batum ise, en yakın ve en güçlü takviyenin beklenebileceği yerdi. Ruslar Kars'ı almayı başarsalardı, ondan sonraki ilk adımları Oltu'ya yerleşmek ve böylece Erzurum'un, Karadenizle ve İstanbul'la en yakın, en iyi bağlantısını kesmek olurdu. Ne var ki, cesaretleri son derece kırılmış olan Türkler, Erzurum'a kadar çekilmişlerdi, sadece yukarı Fırat'la Aras'ın kaynağı arasındaki dağ geçidini koruyorlardı, Oltu'yu tümenden ihmal etmişlerdi.

Sonunda, Kars daha yakından çevrelenince, Türkler, Oltu'da bir malzeme kervanı düzenlemeyi ve kuvvetli bir birliğin eşliğinde Kars'a girmek üzere bir zorlama yapmayı kararlaştırdılar. Kars'taki süvari birliğinin bir kesimi, orada gereksiz olduğu için geri yollanmıştı. Bu birlik Ruslarla çarpışarak Oltu'ya ulaştı. Ondan kısa süre sonra da kervan yola çıktı. Ancak bu kez Ruslar daha uyanıktı — Türkler tamamen yenildiler, kervan, Rusların eline geçti. Bu arada Kars'ta darlık başgösterdi. Asya'da komutayı üzerine alması ve Batum'da bir ordu kurması için Ömer Paşa gönderilmişti. Ancak yeni ordu kurmak epey zaman isteyen bir iş. Üstelik yardım ulaşmadan önce, darlık nedeniyle Kars her zaman teslim olabilirdi, bu nedenle, Ömer Paşanın, Kars'ın yardımına koşmak için Oltu'dan yürüyüşe geçmesi, onun tutabileceği en iyi yol olamazdı.

Eylül ayı sonunda işte Türkler bu güç durumunda bulunuyorlardı. Kars'a yitirilmiş gözüyle bakılıyordu. Ruslar da kenti ablukaya alarak, aç bırakacaklarına emindiler. Ancak Ruslar, Kars'ta, son un, ekmek yapıncaya, son at pişirilinceye kadar beklemeyi de arzu ediyor değillerdi. Yaklaşan kış korukusuyla mı, yolların durumu nedeniyle mi, malzeme darlığı düşüncesiyle mi, daha üst bir buyrukla mı, yoksa Ömer Paşanın yardıma koşacak kuvvetlerinden korktukları için midir bilinmez, Ruslar faal biçimde davranmaya karar verdiler. Kars'tan pek uzak olmayan Aleksandropol kalesinden kuşatma topları getirildi ve birkaç gün süren istihkam yapımı ve top ateşi ardından, Muraviev'in komutasındaki ana Rus

birliği yoğun bir saldırıya girişti. Sekiz saat süren kıyasıya bir çarpışma oldu. Açık arazide sık sık Rusların önünden kaçmış olan başıbozuklar ve düzensiz piyadeler burada daha uygun bir ortamda dövüştüler. Saldırıya geçen kuvvetler savunudaki kuvvetlerden dört, belki de altı kat fazla olduğu halde, içeri sokulma çabalarının tümü boşunaydı. Türkler, burada, en sonunda cesaretlerini ve zekalarını yeniden kazanmışlardı. Ruslar, birkaç kez, Türk bataryalarına (büyük bir olasılıkla ikinci savunma hattı ateşinin) girmeyi başardılarsa da tutunamadılar. Yitiklerinin müthiş ölçüde fazla olduğu söyleniyor. Türklerin dört bin ölü gömdükleri belirtiliyor. ancak bu rakamları kesin kabul etmeden önce, daha ayrıntılı ve kesin bilgi elde etmemiz gerekiyor.

Ömer Paşanın hareketına gelince, onun önünde ikili bir seçenek var. Ya Oltu yoluyla Çoruh'a, Kars'ın yardımına gidebilir, ama o zaman çok geç kalmış olmak tehlikesiyle yüzyüzedir, ayrıca böyle yaparak ordusunu Ermeni yaylasına sevketmiş olabilir, burada Ruslar kuvvetli bir kaleler dizisine sahip olduğu için etkin bir cephe saldırısına karşı güven altındadırlar, üstelik burada Ömer Paşa, Rusları kanattan çevirme olanağına da sahip olamaz. Ömer Paşanın önündeki ikinci seçenek Rion üzerinden Kutais'e, oradan da tepeleri aşarak Kur vadisine ve Tiflis'e yürümek olabilir. Orada herhangi bir tahkimatla karşılaşmaksızın, Güney Kafkasya'daki Rus birliklerinin merkez kesimine tehlike yaratabilir. Muraviev'i Ermenistan'dan geri almanın daha etkin bir yolu yoktur ve okurlarımız, bu hareket çizgisine, Asya'daki Rus birliklerinin gücüne sağlam bir darbe indirmeye en uygun hat olarak birçok kez değindiğimizi anımsayacaklardır. Bu yürüyüş için en uygun hareket üstü Redut Kalesidir. Ancak güvenilir bir liman olmadığı için Ömer Paşa Sukum Kalesini seçmiştir. Orada iyi bir liman bulunmaktadır ve kıyıda da daha iyi bir yol vardır. Bu bölgede ciddi herhangi bir hareket için mevsimin artık geçmiş olup olmadığını yakında öğreneceğiz.

New-York Daily Tribune

n° 4538, 5 Kasım 1855

Başyazı

"Sana ittifakın ne gereği var? İlerle ey Rus, tüm dünya senindir!"* Katerina II'nin baş ozanı Derjavin'ın, halkına bu dizelerle seslendiği günden bu yana zaman değişmiş görünüyor. Gerçekten de o dönemde Ruslar büyük ölçüde ilerlemişlerdi. Don'dan Dinyester'e kadar güneyin tümü ya da Yeni Rusya, ve Dinyester'den Nie-man'a kadar tüm Doğu Rusya, imparatorluğa katılmıştı. Odessa, Herson, Harkov, Ekaterinoslav ve Sivastopol kurulmuştu. Doğunun "büyük ulusu" Türk yeniçerilerden, ya da Polonya gönüllülerinden daha tehlikeli bir düşmanla karşılaşmadığı sürece, her yürüyüş bir fetih niteliği taşıyor, her savaş ilanı, kesinlikle ve ivedilikle şanlı bir barış antlaşması demek oluyordu. Rusların yeğ tuttukları, kendilerine uygun görünen toprakların ötesine geçtikleri zaman, Zorndorv'da çok korkunç bir ders aldıkları, Konersdorv'da da salt Avusturya'nın Laudon'u müdahale ettiği için daha şiddetli bir dersten kurtuldukları doğrudur. 1798-99'da Suvarov'un bile Massena'da kendinden üstün kuvvetlerle karşılaştığı ve İtalya zaferlerini, Zürih yenilgisiyle ve Saint Gothard'dan felaketli geri çekilişiyle, çok pahalı ödediği doğrudur. Ama bütün bunlara karşın Katerina'nın ve Suvarov'un günleri, Rus ordusu için büyük ve şanlı günlerdi. O zamandan bu yana bu ordu böyle bir parlaklığa bir daha erişmedi. Rus ordusunun, Fransız ordusuyla karşılaştırıldığı

* Marx, daha önce, (bkz: s. 424), bu dizelerde yeralan "tüm dünya" sözcüğü yerine, "evren" sözcüğünü kullanmıştı. -ç.

zaman daha düşük düzeyde olduğu Austerlitz'de ve Friedland'da ortaya çıktı. Ruslar Eylau'da benzer bir aşağılanmadan kurtuldularsa, bunun nedeni, Laudon'un Kunersdorf'da yaptığını, Lestocq'un orada yapması, Prusya ordusunun kalıntılarıyla onlara yardım etmesiydi. Borodino'da daha da az sayıda Fransız tarafından yenilgiye uğratıldılar. Napoléon, muhafız birliklerini yedekte tutmasaydı, Rusların yenilgisi, sonucu kararlaştırıcı nitelikte bir yenilgi olurdu. Fransızların Moskova'dan çekilişleri sırasında Rusların verdiği savaş, Ruslardan çok Fransızlar yönünden şanlı bir savaştı. 1813 ve 1814 savaşlarında ise birlikleri sağlayan ve yükün ağırlığını çekenler Almanlar olduğu gibi, o savaşları planlayacak generalleri bulanlar da Almanlardı.

Napoléon'a karşı yürütülen harekatta, bizzat kendisi bir ordu olan kişinin karşısında yenilgiye uğramanın onur kırıcı olmadığı söylenebilir; ne var ki, 1828-29'da Türklerle, 1831'de Polonyalılarla yapılan savaşlar, Napoléon'dan ve iyi yetiştirilmiş askerlerinden çok daha az dehşet verici olan hasımları yenebilmek için bile, Rusların ne kadar çok sayıda askere, ne kadar büyük çabaya gerek duyduklarını ve ne kadar fazla zaman israf ettiklerini gösterdi. Rusya'nın askerî debdebesini yitirmekte olduğu apaçık ortadaydı. Rusya'nın Avrupa siyasetindeki etkisinin her zamankinden fazla olduğu sıralarda, Rus ordusunun kahramanlıklarının, bu siyasal durumu haklı gösterecek bir düzeyde olmadığı yadsınamaz bir gerçektir. Gerçi 1848-50 olaylarının sonucu olarak Rusya, Ren'in doğusundaki tüm Avrupa'nın hakemi ve koruyucusu durumuna yükselmişti, ama görünüşe göre, onu bu duruma yükselten askerî hareket, Macar hareketi, Rus ordusunun generalleri için gerçekte bir yüzkarasıydı ve "yenilmez" Rus ordusunun zafer tacına tek defne dalı olsun eklemedi.

Büyük bir alçakgönüllülükle kendilerini "genç, güçlü, karşı durulamaz ulus", "geleceğin halkı" diye niteleyen Ruslar, gerçekte hiç değilse askerî açıdan, tepe noktasına çok önceleri varmışlardı ve şimdiki savaş başladığı zaman, hatta hatta gerileme dönemindeydiler. Rus ordusu, piyadesinin sağlamlığı ve kaya gibi oluşuyla ün yapmıştı. Ancak başka alanlardaki eksikliği, piyadesinin sağladığı üstünlükleri fazlasıyla alıp götürüyordu. Rus ordusu, her zaman savaşa hazır olma iddiasında bulunan büyük sayısı ve bu büyük makineyi birarada tutan tam disipliniyle zorlayıcı bir güç niteliğinde görünüyordu. Ama heyhat!, bu kudretli makineye, Batı Avrupa'yı bunca korkutan bu "katı gerçeğe" ne oldu? Tunada, sekiz Rus kolordusundan üçü, Türkiye'nin, onların karşısına çıkarmak için bulabildiği kuvvetlerle durduruldu ve Kırım seferi başladığı

zaman tümen ardından tümen, kolordu ardından kolordu, bir daha çıkmamak üzere, doymak bilmez bir girdabın içine çekildiler. Gerçeten de Rus ordusu, en son yedeklerine ve *élite* birliklerine kadar tükendi. Rus askerlerinin doğuştan gelme beceriksizlikleri kadar doğuştan sahip oldukları yiğitliğe, gerçekten yetenekli bir kişi olan Todtleben'in mühendislik becerileri de yardımcı oldu. Bu mühendislik becerilerini, müttefik generallerin, görevlerini savsaklamaları da teşvik etti ve böylece, kendi türünde hatta hatta eşsiz olan, tam onbir ay boyunca ayakta kalan pasif bir savunma düzeni kuruldu. Ama bütün bunlara karşın, Ruslar tek başarı, tek zafer kazanamadılar. Gerçekte, ne tür bir düşmana olursa olsun, girişi mi ele almak istedikleri her yerde Ruslar her seferinde anlı-şanlı yenildiler.

Fransız ve İngiliz askerlerinin ve bazı olayalarda Türklerin gösterdiği gerçekten inanılmaz kahramanlıklar bir yana konursa, bu savaş, tüm olarak, müttefikler için pek de övünülecek bir savaş sayılamaz. Alma'dan bugüne kadar müttefik komutası vurdumduymazdan da beterdi, bir kez olsun fırsatı yakalayamadılar. Ama Inkerman ve Çernaya'da günleri, Batılı orduların Ruslar karşısında telafi edilemeyecek kadar üstün olduklarını gösterdi. Hatta Silistre ve Kars'ta, Rus saldırılarının geri püskürtülmesi, Türklerin dahi belli koşullar altında, onlarla boy ölçüşebilmekten de ötede olduklarını ortaya koyuyor. Bu savaş, Napoléon'un tüm savaşlarından daha fazla bir göğüs-göğüse savaş oldu. Açık arazide bile, birliklerin birbirine kavuşmadığı herhangi bir hareket olmadı. Her yerde son anda kararı süngü verdi. Şimdi, süngü —*Russki ştik**— Rusların en büyük övünçesiydi. Ancak her seferinde, hem de daha düşük sayıda güçlerle, Rusları yenilgiye uğratan şey süngü oldu. *Russki şitik* artık geçmiş günlerin malı. Silistre'yle Kars'ta ve hatta Oltenitza'daki küçük köprübaşında gerilemek zorunda kalan Rus askeri, Ahıska'yı, Erzurum'u, Varşova'yı alan askerle aynı değil, Suvarov'un İsmail ve Prag'a saldırdığı askerden de çok daha aşağıda. "İlerle Ey Rus" sözü, Güney-Sivastopol'dan köprüyü aşarak Kuzey Sivastopol'a çekilen Rus askerlerinin adımlarına uydu-rulduğu zaman biraz acı bir alay oluyor.

Kırım'daki Rus askerlerinin durumunun hiç de kıskanılacak bir şey olmadığı, İmparator Aleksandır'ın, düşman karşısındaki ordusunu denetlemeksizin kuzeye dönmesinden de belli. Eğer durumda herhangi bir iyileşme olsaydı, ivedi olarak takviye ya da daha fazla malzeme gönderilerek cesareti kamçılama olasılığı bulunsaydı, ya da savaşın talihini değiştirmek olası görülseydi, kuş-

* Rus süngüsü. —ç.

kusuz, Aleksandır, daha önceki herhangi bir ordudan daha fazla sabır ve daha fazla pasif direnme gücü göstermiş olan bu orduyu denetleme fırsatını kaçırmazdı. İmparator böyle yapmadığına göre, Rusların küçük birlikler halinde Bahçesaray'dan Perekop'a doğru çekilmeye ve gerektiği sürece, geride düşmana karşı cüretkar bir artçı bırakmaya kararlı oldukları söylentileri kuvvet kazanıyor. Gerçekten başka gelişmeler daha var ki, bu söylentileri doğruluyor. Kuzey hisarlarından Sivastopol'a açılan ateş, her ne kadar çok etkin değilse de, sanki çekilmeden önce bütün cephaneyi tüketmek istiyorlarmışcasına, giderek artıyor. Inkerman dolaylarındaki birlikler her gün azalmakta, ve sanki bunu kapatmak içinmişcesine kuzey kıyısında her gün yeni bataryalar kuruluyor. Mackenzies ordugahındaki askerlerin her gün azaldığı bildiriliyor. Öte yandan, Fransızlar Yukarı Belbek'te görünür görünmez Ruslar oraya kuvvetli birlikler getirdiler. Bu kesimde müttefikler herhangi bir gelişme sağlayamadılar.

Ancak unutulmamalıdır ki, Bahçesaray'dan Perekop yoluyla Herson'a uzanan bozkır, yürüyüş halindeki bir orduya, çoğu zaman su dahil, herhangi bir gıda maddesi sağlanabilecek bir yer değildir. Bu bozkırdan geçecek birliklerin tüketeceği her türlü malzemenin uzaktan getirilmesi gerektiği için, her seferinde küçük bir birlik geçirilebilir. Şu halde Gorçakov, çekilişini ne ölçüde yavaş yürütürse, birliklerine malzeme sağlaması o kadar düzenli olacak, uzun yürüyüşte daha az asker yitirecektir. Öte yandan müttefik generaler, bu dereceli çekilmenin gerçekte olup olmadığını en azından saptamak üzere güçlü keşif birlikleri çıkarmazlarsa affedilmez bir askerî suç işlemiş olacaklardır. Anladığımız kadarıyla Pelissier bu noktada tatmin olmuş değil. Ancak bu, salt onun kendi hatası. Saldırı hareketlerini şimdiki yavaş düzeyde sürdürürse, Rus mevzilerine esas saldırıyı yapması için gerekli hazırlık niteliğindeki işlerini bitirdiği zaman son Rus askeri de Perekop'u geçmiş olacak. Ama şimdi "Sivastopol Fatihi'nin yitirebileceği bir ünü var. Bu ünü yitirme korkusu, onu, 18 Haziran yenilgisinin yaptığından da ihtiyatlı duruma getirdi. 1796'da Napoléon, Maritime Alplerindeki hareketini altı gün içinde yaptığı dört savaşla tamamlamıştı. Üstelik orada arazi, Kırım'ın tebeşir tepelerinden çok daha güç ve engelbeliydi. ama Napoléon, yeğeninden alt rütbede bulunan bir kişi değildi. Gerçekte müttefikler, daha enerjik görünen bir harekette bulundular. General da Failly'nin dokuz taburdan oluşan Fransız tümeni ve Paget'in dört alay gücündeki hafif süvari tugayıyla takviye edilen Eupatoria'daki kolordu, antenlerini, Bahçesaray'a doğru yarı yola kadar çıkardı, ancak kısa süre içinde geri çekildi. Bu

haberi açıklayan Gorçakov, müttefik kuvvetlerinin otuz binle kırk bin kişi arasında olduğunu söylüyor. İlk rakamı alırsak, gerçeğe yakın olacağız. Ancak emre hazır otuz bin kişiyle, Eupatoria koldusu, hele hele Sasik gölünün kuzeyinden ya da güneyinden olsun, Eupatoria'ya geri çıkılme hattı düşman tarafından kesilemeyecek olduğuna göre, daha cesurca girişimlerde bulunabilirdi. Görüldüğü gibi, Eupatoria'da da Çernaya'daki gevşeklikle karşı karşıyayız. Eğer tüm İngiliz basınının öne sürdüğü gibi İngiliz kuvvetlerinin komutanlığına, yaşlı Baba Simpson'ın yerine General Codrington getirilirse, bu gevşeklik, hiç kuşkunuz olmasın, daha da artacaktır. Codrington, 8 Eylülde büyük istihkama saldıran İngiliz birliklerinin komutanı olarak gösterdiği müthiş soğukkanlılıkla kendine seçkin bir yer yapmıştır. O kadar soğukkanlıydı ki, öncü kolunun yenilgisine, onların yardımına yedekleri koşturmanın hiç de kusurlu bir iş olmayacağını aklına bile getirmeksizin Horace'ın dürüst insanının —*si fractus illabatur orbis**— mermer sükunetiyle bakabiliyordu. Hiç kuşku yok ki, Codrington, tam şu anın adamıdır — uzun süre boşboşuna aranmış büyük general— ve eğer İngiliz kuvvetlerinin komutanlığını elde ederse, İngilizler yenilgiden kurtulacaklardır. Çünkü o, hiçbir zaman bir gün içinde, ileri karakollarının yenilmesinden daha fazlasına izin vermez.

Rusların Kırım'dan gerçekten çekilmekte olduklarını, bir başka gerçek daha doğruluyor. Alesandır, Nikolayev'deyken, yakınlarda Sivastopol'dan gelen 31, 32, 33, 34, 35 ve 36'ncı deniz takımlarını denetledi. Bu deniz takımları, denizcilerle deniz piyadelerinden oluşan taburlar. Her biri bir savaş gemisinin ya da birden çok daha küçük teknenin mürettebatı olarak görev yapıyor. Eğer uzun bir direnme niyeti sözkonusu olsaydı bu birlikler Kırım'da tutulurdu. Yokluklarına katlanılamayacak ve yerlerine başkaları konamayacak bir zamanda bu birliklerin Kırım'dan ayrılımları, ne bekleme-miz gerektiğini gösteriyor. General Benkodorf'la General Stackelberg'in, Kırım ordusunun durumunu incelemek ve rapor vermek üzere Kırım karargahına gönderilmeleri de ilginç. Müttefik generallerin yaptıklarına bakılırsa, Rusların genel olarak fazla taciz edilmeksizin ve çok büyük yitikle karşılaşmaksızın çekilmelerine izin verilmesini bekleyebiliriz.

Kuşkusuz, *The Times* daha iyisini biliyor. Eğer Pelissier şimdi harekete geçmiyorsa, bu, sadece Rusları Kırım'da *kalmaya* itmek içindir. Eğer Ruslar, şimdi mevsim elverişliyen çekilselerdi, onları önlemek için ne yapılabilirdi ki? Ruslara nasıl büyük bir zarar verebilirdi? Hayır, Pelissier'in planı daha derin. Pelissier sadece

* Bozuk dünya yıkılsa bile. —ç.

Kırım'ı fethetmeyi düşünmüyor, ama Rusların, Moskova'dan Fransız çekilişinin ikinci bir örneğini vermelerini sağlamak istiyor. Kışın bastırmasını bekliyor, ondan sonra Rusların üzerine yüklenecek, mevzilerinden sürüp çıkaracak, donmuş bozkırlara kaçırarak, ya da Rusların 1812 hakkında söyledikleri gibi, onları "General Açlık Hazretleriyle General Kar-Buz Hazretlerine" teslim edecek, sonra Eupatoria, Kerç ve Kinburn'daki kuvvetleriyle kanattan üzerlerine saldırarak ve soğukla açlıktan arta kalanların akıllıca teslim olmalarını sağlayacak. Öyle ki Kırım felaketini ülkedaşlarına anlatmak üzere tek adam bile kaçamayacak.

Bu da *The Times*'ın stratejisi.

New-York Daily Tribune

n° 4543, 10 Kasım 1855

Başyazı

Yeni Rus tahvilleri çıkarılması, Avrupa'daki tahvilcilik düzeni-
ni gözler önüne sermek için çok güzel bir örnek oldu. Bu düzene,
daha önce okurlarımızın dikkatini çekmiştik.

Bu tahvil, St. Petersburg'daki Stieglitz sülalesinin koruyucu-
luğu altında çıkarıldı. Francis Joseph için Rothschild ve Louis Na-
poléon için Fould ne ise, Aleksandır için de Stieglitz odur. Mütevef-
fa İmparator Franz'ın yaşlı Rothschild'i Avusturya baronu yapması
ya da Louis Napoléon'un Fould'u hükümete ataması ve ailenin
kadın üyelerine Tuileries Sarayını açması gibi, müteveffa Çar Ni-
kola da Stieglitz'i baron yapmıştı. Böylece, her papanın bir cizvit
tarafından desteklenmesi gibi her müstebitin de bir Yahudi tara-
fından desteklendiğini görüyoruz. Gerçekte, düşünceyi boğmak için
bir cizvitler ordusu ve cepleri yağmalamak için de bir avuç Yahudi
olmasaydı, zalimlerin yalvarısı boşa çıkardı.

Tahviller elli milyon ruble tutarında, %5 faizli, temettü hem
amsterdam'da, hem Berlin'de, hem Hamburg'da ödenebilecek. Tah-
viller, aşırı derece kelepir bir fiyatla, 86 ruble fiyatla çıkarılıyor.
Birkaç taksitle ödenecek 86 ruble karşılığında, bono sahibi, yılda
yaklaşık %6 faiz demek olan beş ruble temettüye hak kazanıyor ve
yatırdığı paranın güvencesi olarak, Rus hükümetince onaylanmış
olan 100 rublelik bir tahvile sahip oluyor. Bu tahvil bugün ile ah-
ret günü arasında, bir zaman sonra hükümetçe geri alınacaktır.
Belirtmekte yarar var, Rusya, süngülerle ve hapisanelerle hareke-

te geçirilen kendi yurttaşlarının, Avusturya'nın bir süre önce yaptığı gibi para heveslerine seslenmiyor. Ancak bu tutum Rusya'nın başka ülkelerdeki saygınlığına daha büyük güven duyduğunu ve ülkede kendi halkını rahatsız etmeksizin ve hayal kırıklığına uğratmaksızın para bulmakta daha büyük bir basirete sahip olduğunu gösteriyor.

Baron Stieglitz bu elli milyonluk tahvilin bir kopeğini dahi Rusya'nın, Yunanlı, Sicilyalı, Amerikalı, Polonyalı, Livonyalı, Tatar, Sibiryalı ya da Kırımly yandaşları için ayırmayı düşünmüyor, onyediy milyonluk tahvili Amsterdam'daki Hope ve Ortakları adlı şirkete, aynı miktarda tahvil Berlin'deki Mendelssohn ve Ortakları adlı şirkete, onaltı milyonluk tahvili de Hamburg'daki Paul Mendelssohn-Bartholdy Şirketine dağıtıyor. İngiliz ve Fransız şirketleri, herkesin bildiği nedenlerle, gerçi bu tahvil işine doğrudan katılmıyorlar, ama düşmana savaş için gerekli olan parayı sağlamaya dolaylı yoldan nasıl büyük katkıda bulunduklarını şimdi göstereceğiz.

Londra ve Hamburg'da satılmış %5 ya da %6 oranında az miktarda Rus tahvili ve Barings tarafından piyasaya sürülen son Rus tahvilleri bir yana konursa, Rusların, kapitalist Batı ülkelerinden ve Orta Avrupa'dan ödünç almalarını Amsterdam'daki Hope ve Ortakları adlı kuruluşla bağlantılı olarak gerçekleştiren tek firma St. Petersburg'daki Stieglitz'dir. Hope'un özel güvencesi altında çıkarılan %4 faizli senetlerle Stieglitz'in özel güvencesi altında açtığı %4 faizli hesaplar geniş ölçüde Hollanda'da, İsviçre'de, Prusya'da ve bir ölçüde İngiltere'deki kişilere ait. Hollanda hükümetiyle ilişkisinin yanı sıra, büyük dürüstlüğü ve geniş zenginliğiyle yaptığı ünden ötürü Avrupa'da büyük saygınlığı olan Amsterdam firması Hope, Rus bonolarını Hollanda'da yaymakta gösterdikleri çabadan ötürü çar tarafından ödüllendirilmeyi hak etmiş bulunuyor. İşin geri kalanını da, ödünç para sağlama ticaretinde bulunan bütün öteki dindaşlarıyla yakından ilişki kuran, Alman Yahudisi Stieglitz tamamlamış durumda. Zamanımızın en önemli tacirlerinin saygısını kazanmış olan Hope Şirketiyle, her çağda var olmuş bulunan Yahudi masonlardan biri olan Stieglitz, en yüksek tacirlerle en alt düzeydeki borsa simsarlarını etkilemek üzere birbirine eklenen bu iki kudret, Rusya tarafından kârlı bir hesaba dönüştürülmüştür. Bu iki etki kaynağı ve iç kaynağı hakkındaki bilgisizlik nedeniyle, başka merkezlerde, hakkında ne düşünülürse düşünülün, Rusya, Borsanın değerlendirmelerinde bütün öteki Kıta Avrupası devletlerinden daha üstte bulunuyor.

Ama Hope ve Ortakları firması sadece adının saygınlığını ki-

ralıyor, asıl işi yapanlar Yahudilerdir. Zaten bu işi Yahudilerden başkası da yapamaz. Çünkü bütün güçlerini devlet tahvillerini takas etmek, para değiştirmek ve büyük ölçüde bunun sonucu olarak emre yazılı çek ciro etmek gibi işlere vermek suretiyle, para ticareti sırtının tüm girdisini-çıkıtısını kendi tekellerine almışlardır. Örnek olarak Amsterdam'ı alalım. Yahudilerin en berbatlarından çoğu bu kentte oturur. Ferdinand'la İsabella tarafından İspanya'dan sürülmüşler, bir süre Portekiz'de kalmışlar, oradan da çıkarılınca güveni Hollanda'da bulmuşlardır. Amsterdam'daki Yahudilerin sayısı 35.000'i bulur. Çoğu, tahvil simsarlığı ve tahvil kumarı işindedir. Rotterdam'da, La Haye'de, Leyden, Haarlem, Nymegen, Delft, Groningen, Anvers, Ghent, Brüksel ve Hollanda'daki öteki kentlerde, çevredeki Alman ve Fransız kentlerinde temsilcilikleri vardır. İşleri, yatırıma hazır para gözlemek, bu paranın nerede yattığını izlemektir. Orada-burada, her nerede küçük bir sermaye, yatırıma yöneltilme olanağını arasa, orada, ufak-tefek öğütler verecek ya da bir miktar ödünç sağlayacak bir küçük Yahudi mutlaka bulunur. Gezinlerin çantasındaki ya da cebindeki parayı gözleyen Abruzzi'deki açığöz soyguncu bile, bir tacirin elindeki serbest parayı gözleyen bu Yahudilerden daha iyi bir köşebaşını tutmuş değildir.

Bu küçük Yahudi acentalar kendi kaynaklarını, Hollander ve Lehren gibi büyük Yahudi şirketlerinden, Amsterdam'daki Königswarter, Raphael, Stern, Sichel, Bischoffsheim'dan ya da Rotterdam'lı Ezekiell'lerden sağlarlar. Hollander ve Lehren, Portekiz'den gelmedirler, soylarının dinine çok göze görünür bir bağlılık gösterirler. Lehren, Londralı büyük Yahudi Sir Moses Montefiore gibi, hâlâ Kudüs'te bulunan Yahudiler için büyük fedakarlıklar yapmıştır. Amsterdam'da, Amstel yakınındaki iş yeri, aklın almayacağı kadar büyüleyici bir güzelliكتedir. Yahudi acentalar kalabalığı, birçok Yahudi din bilginiyle birlikte, her gün bu iş yerinde toplanır. Kapılarında da, üstlerinde uzun giysileri, başlarında Doğulu sarıklarıyla Ermeni, Kudüslü, Berberi ve Polonyalı dilenciler birikir. Konuşulan dil buram-buram Babil kokar. İş yerinin kokusuysa, başka türlü çekilir türden değildir.

Para işleriyle uğraşan bir başka Yahudi kurumu Königswarter'inkidir. Königswarter, Bavyera'da, Nuremberg'in karşısındaki Furth'ta yaşayan bir Yahudi topluluğundan gelmedir. Bu kasabanın 10.000 kişilik nüfusu, pek az katolik dışında tüm Yahudidir. Königswarter'lerin Frankfurt'ta, Paris'te, Viyana'da ve Amsterdam'da şirketleri vardır. Borcun belli bir miktarını bu şirketler ayarlayacaktır. Sonra Raphael'ler gelir. Onların da Londra ve Pa-

ris'te şirketleri vardır, Konigswarter gibi onlar da, Yahudi sarrafların en alt tabakasındandırlar. Stern'ler Frankfurt'tan gelmişlerdir, Paris'te, Berlin'de, Londra ve Amsterdam'da şirketleri vardır. Londralı Stern'lerden biri, David, bir süre Madrid'de oturdu, ama şövalye, İspanyolları öylesine bunalttı ki, oradan ayrılmak zorunda bırakıldı. Stern'ler, Londra'nın en zengin kuyumcularından birinin kızlarıyla evlenmişlerdir, borsada çok iyi iş yaparlar. Ailenin yetenekli tek kişisi Paris'teki Stern'dir.

Bischoffsheim'lar, Rotschild'lerle Hope'ları izlerler, onlardan sonra, Belçika ve Hollanda'nın en etkin şirketidirler. Belçika'daki Bischoffsheim, büyük başarı kazanmış bir kişidir, en çok saygı duyulan banka yönetmenlerinden ve demiryolu yapımcılarından biridir. Aile, Mayence'den gelmez, sözünü ettiğim Bischoffsheim'ın dehası sayesinde, şimdiki önemli yerini yapmıştır. Londra'da, Amsterdam'da, Paris, Brüksel, Anvers, Frankfurt, Köln ve Viyana'da şirketleri vardır. Yakınlarda New-York'a da bir acenta yollamışlardır. Bu aileyle Frankfurt'lu bir Yahudi aile olan Goldschmidt'ler arasında kız alınıp verilmiştir. Goldschmidt ailesi kendini seçkin ve zengin bir aile gibi gösterir. Ne seçkindir, ne zengin. Goldschmidt'leden biri —ve en önemsizi— Londra'daki şirketin başındadır. Bischoffsheim'lar ise Amsterdam, Brüksel ve Paris'teki şirketlerin başındadırlar.

Her ne kadar Hope adına ise de Hollanda için ayrılan onyedi milyon rublelik tahviller, derhal bu Yahudilerin eline ulaşacaktır. Küçük Yahudi acentalar ve simsarlar bir yandan ülke içinde bu tahviller için bir payasa yaratırken, bir yandan da bu Yahudi firmaları, başka ülkelerdeki şirketleri aracılığıyla Rus tahvillerine pazar sağlayacaklardır. Halk için bir lanet, elde bulunduranlar için bir yıkım ve hükümetler için bir tehlike olan bu tahviller, böylece Yahuda'nın çocukları tarafından işletilen şirketler için bir nimet haline gelmektedir. Senet ticareti yapan bu Yahudi ağı, halk için, toprak sahiplerinin aristokrat örgütü kadar tehlikelidir. Bu örgüt, Rotshild'in Avusturya'da baron yapılmasından ve Almanya'nın Hessen eyaleti halkının Amerika Devriminde çarpışarak kazandıkları paralarla zengin olmasından sonra, daha çok, Avrupa'da gelişmiştir. Bu senet tacirlerinin yaptıkları servet, müthiş geniştir, ancak bunun sonucu olarak halka verdikleri zarar ve acı ve onlara zulmedenleri böylece teşvik edişleri henüz ortaya dökülmemiştir.

Hope'un emrine verilen onyedi milyon rublelik tahvillerin Amsterdam Yahudileri tarafından ülke içindeki ve dışındaki örgütleri eliyle kısa süre içinde nasıl emiliverileceğini yeter açıklıkla

göstermiş bulunuyoruz. Berlin ve Hamburg'da, kendilerine bir miktar tahvil ayrılan örgütler de aşağı yukarı benzer yapıdadır. Berlinli Mendelssohn'lar, bilgili ve saygıdeğer Moses Mendelssohn'un soyundandırılar, seçkin besteci de ailenin en modern üyelerindendir. Lessing ailesi gibi, Mendelssohn ailesi ve Frankfurt, Berlin ve Hamburg'daki bazı aileler, garip bir edebiyat geleceğinde ve onlara özgü bir arınmışlıktan ötürü, senet alış-verişiyle uğraşan o genel takımdan, karakter bakımından daha üstündürler. Hamburg'daki temsilcileri Beschütz da yüksek karakterli bir insandır. Hiç kuşku yok ki, Stieglitz'in, onlara ayırdığı otuzüç milyon rublelik tahviller kısa sürede alınacaktır. Ama Amsterdamlı Hope firması gibi, Mendelssohn'ların da bu işte oynadıkları rol, sadece adlarının saygınlığını kiralamaktan ibaret, nominal bir roldür. Rothschild'lerin Berlin'deki özel acentası Simon Bleichröder ve zaman zaman acentalıklarını yapan Veit'ler, çok olasıdır ki tahvillerin bir bölümünü alıp spekülasyon yapacaklar, belli bir kârla, Berlin'in, Hanover'in, Magdeburg, Brunswick ve Cassel'in Yahudi sürüsüne satacaklardır. Frankfurt Yahudileri de aynı işi Darmstadt'ın, Mannheim'in, Carlsruhe, Stuttgart, Ulm, Augsburg ve Münih'in küçük Yahudileriyle yapacaklardır. Bu küçük sürü de, Suabia'nın dürüst çiftçisi, Crefeld'in imalatçısı ya da İsenburg'un dul kontesi, tahvil sürekli bir yatırım olarak kasasına kapatmak suretiyle çara ödünç verme şerefini kazanıncaya kadar, daha küçük sürülere dağıtmaya devam edecektir. Breslau'nun, Ratisbon'un, Krakov ve Posen'in Yahudi simsarları, Varşova'nın Frankel'leri, Stokholm'ün Benedick'i, Kopenhag'ın Hambro'su, Berlin'in Magnus'u, aynı kentin geniş Polonyalı halkına dayanan Jacobson'u, Yahudi mali çevrelerinde büyük etkinlikleri olan Hamburg'lu Ries ve Heine şirketleri, özellikle Heine, bütün bunların hepsi, tahvilleri, sayıları geniş olan müşterileri arasında dağıtacaklar, Avrupa'nın kuzey kesiminin ayağına getireceklerdir. Ne kadar büyük olursa olsun, herhangi bir miktar tahvil, bu yolla, kısa sürede emilecektir. Akılda tutulması gereken bir nokta daha var, yerel ve bölgesel spekülasyonun yanı sıra, senet ticareti konfederasyonunun, şimdi birbirine, bu işleri geniş ölçüde kolaylaştıran bir telgraf haberleşmesiyle bağlanmış olan birçok Avrupa merkezinde geniş bir borsa simsarlığı mekanizması vardır. Bundan başka Avrupa'da senet alış-verişiyle uğraşan bütün Yahudiler, birbirlerine aile bağlarıyla bağlanmışlardır. Örneğin Köln'de Paris'in Fould'un bellibaşlı kolunu görürüz. Bunlardan biri Oppenheim'in kızlarından biriyle evlidir. Kızın erkek kardeşleri Ren Prusyası'nın başlıca demiryolu hisse senedi spekülâtörüdürler, ayrıca Heistedt

ve Stein'den sonra Köln'ün başlıca bankeridirler. Rothschild'ler ya da Rumlar gibi, senet taciri Yahudiler de güçlerinin büyük kısmını bu aile bağlarından alırlar. Bu bağlar, onların kazanç eğilimlerine ek olarak, girişimlerine, başarılarını güven altına alan bir birlik ve toplu olma niteliği sağlar.

Bu Doğu savaşı, ister istemez, başka düzenleri olduğu kadar, bu senet ticareti düzenini de günışığına çıkaracaktır. İngiliz gazeteleri ne derlerse desinler, çar bu arada elli milyonu alacaktır, eğer beş tane elli milyona daha gerek duyarsa Yahudiler kendisine o parayı da sağlayacaklardır. Bu Yahudi simsar takımı hakkında çok sert düşüncelere kapılmayalım. 1855 yıl önce İsa'nın, Yahudi sarrafları tapınağın dışına çıkarması ve çağımızda müstebitin yanında yer alan sarrafların da Yahudi olması, belki de salt tarihsel bir rastlantıdan başka bir şey değildir. Avrupa'nın Yahudi simsarları, birçoklarının daha küçük ve önemsiz düzeyde yaptığını daha büyük ve daha çirkin ölçüde yapıyor, o kadar. Yahudilerin örgütünü ortaya koyup dağlamanın vaktinin gelmiş olması, onların çok güçlü olmasından ileri geliyor.

New-York Daily Tribune

n° 4589, 4 Ocak 1856

Başyazı

GELENEKSEL İNGİLİZ SİYASETİ

İngiliz Whig'lerinin dış siyaseti konusunda çok yanlış bir izlenim sürüp gidiyor; Whig'ler Rusların öteden beri can düşmanı sayılıyor. Oysa tarih açıkça tam tersini göstermekte. Uzun yıllar boyu Whig ve Tory yönetimleri altında St. Petersburg sarayında İngiltere'yi temsil etmiş olan Birinci Malmesbury Örlü James Harris'in anıları ve mektuplarının yanı sıra Lord John Russell'ın yayınladığı *Charles James Fox'un Anıları ve Mektupları*'nda Fox'dan esinlenen ve onun başlattığı Whig siyaseti hakkında hayret verici açıklamalar buluyoruz. Fox, Whig'lerin siyasal hiyerofanti* olmaya devam ediyor. Osmanlılar Muhammed'e karşı nasıl saygı duyuyorlarsa, Whig'ler de Fox'a karşı o kadar saygı duyuyorlar. Bu nedenle, İngiltere'nin nasıl köle gibi Rusya'nın hizmetinde olduğunu daha iyi anlayabilmek için, Fox'un hükümete girişinden önceki olaylara kısaca geri döneceğiz.

Malmesbury örlünün anılarında, Amerika Bağımsızlık Savaşı sırasında İngiltere'nin Rusya'ya karşı yürüttüğü siyasette, kaygılı, sabırsız bir acelecilik görüyoruz.²⁵⁴ İngiltere elçisine, her ne yoldan olursa olsun, saldırı ve savunmaya ilişkin bir ittifak yapması bildiriliyor. Çariçenin ilk kez yanıtı kaçamaklıdır. Katerina, her şeyden önce "saldırı" sözcüğünün kendisini çirkin buluyor, olayların alacağı şekli beklemek gerektiğini söylüyor. Sonunda İngiliz diplomat,

* Eski Yunan'daki Elefsis kentinde yapılan gizli dinsel ayinlere önderlik eden rahip. -ç.

Rusya'yla bir ittifak yapılmasına engel olan şeyin, Rusya'nın Türkiye siyaseti için İngiltere'nin desteğini sağlama arzusuna bağlandığını fark ediyor. Bunun üzerine elçi Harris, hükümetine, eğer Amerika'daki İngiliz sömürgeleri için Rusya'nın desteği güven altına alınacaksa, bu ülkenin iştahasının tatmin edilmesi gerektiğini bildiriyor.

Ertesi yıl Sir James Harris'in önerileri daha ılımlı bir biçim alıyor, artık bir ittifak değil istediği, Fransa'yla İspanya'yı denetim altında tutabilmek üzere, Rusya'nın, donanmasını silahlandırması girişimiyle desteklenecek bir protestosunu İngiltere yeterli buluyor. İmparatoriçe böyle bir girişim için herhangi bir neden görmediği yanıtını veriyor. Elçi, kölece bir yaltaklanmayla serzenişte bulunuyor ve şöyle diyor: "17. yüzyılın Rus hükümdarı böyle konuşabilirdi. Ama o zamandan bu yana Rusya, Avrupa'da önder bir devlet haline geldi. Avrupa'nın dertleri şimdi o ülkenin de dertleri demektir. Eğer Büyük Peter mezarından kalkabilseydi ve Rus deniz kuvvetlerinin İngiliz deniz kuvvetleriyle ittifak kurduğunu görebilseydi, artık kendisinin, Rus hükümdarlarının en büyüğü olduğunu iddia edemezdi" — ve aynı makamda uzayıp giden başka sözler.

İmparatoriçe bu yaltaklanmayı kabul etti, ama elçinin önerilerini geri çevirdi. İki ay sonra 5 Kasım 1799'da Kral George, "hanımefendi kızkardeşi" çarîçeye kendi elyazısıyla, eski üslup Fransızcasıyla bir mektup yazdı. Kral artık resmî bir protestoda direnmiyordu, basit bir gösteriyle yetinebilirdi. "İmparatorluk filosunun bir parçasının sadece görünürvermesi" —onun kralca sözleri bunlardı— "Avrupa'da barışı yeniden kurmaya ve pekiştirmeye yetecek ve İngiltere'ye karşı kurulan birlik dağılacaktır." Acaba şimdiye dek birinci sınıf bir devlet böylesine sefilce yalvarmış mıdır?

Ancak İngiltere'nin bütün bu yaltaklanmaları, amacına varmadı, 1780'de silahlı tarafsızlık ilan edildi. İngiltere hapı sabırla yuttu. Sadece hapın biraz tatlı olmasını sağlayabilmek için İngiltere hükümeti, daha önce yaptığı açıklamayla, Rus ticaret gemilerinin İngiliz kruvazörleri tarafından durdurulmamasını ve yoldan alıkonmamasını emretmişti. Böylece İngiltere, hiç de zorlanmadığı halde, o sıralarda, arama hakkını kendi eliyle teslim etmiş oldu. Bundan kısa süre sonra da İngiliz diplomat, İngiliz savaş gemilerinin, imparatoriçenin uyruklarını, ticarî girişimlerinde rahatsız etmeyeceğine dair St. Petersburg hükümetine güvence verdi. 1781'de Sir James Harris, İngiltere amirallik dairesinin, İngiltere'nin düşmanlarına donanmaya ait malzeme taşıyan Rus teknelerini sık sık görmezlikten gelmek ve yanlışlıkla durdurulan ya da tutukla-

nan gemiler için de alıkonmaları karşılığı olarak bol bol tazminat ödemek suretiyle takdiri hak etmiş olduğunu söyledi. Rusya'yı tarafsızlıktan ayırabilmek için İngiltere hükümeti elden gelen her yola başvurdu. Lord Stormont, St. Petersburg'daki İngiliz elçisine şöyle yazıyordu: "İmparatoriçenin iştiyakının tahrik edilebileceği, aziz tutulan herhangi bir amaç yok mudur — asi sömürgelerimize karşı bize yardım etmesini sağlayabileceğimiz, donanması ya da ticaret için yararlı herhangi bir ödün yok mudur?" Harris, Minorca'nın bırakılmasının, böyle bir yem olabileceği yanıtını veriyordu. 1781'de Minorca, Katerina'ya sunuldu — ama kabul edilmedi.

1782'de Fox hükümete girdi ve Londra'daki Rus elçisine, derhal bir önceki İngiliz hükümetinin, 1674 tarihli antlaşmaya²⁵⁵ dayanarak savaş açtığı Hollanda ile görüşmeye hazır olduğu ve derhal silah bırakışmasına yanaşabileceği bildirildi. Fox, elçi Harris'e, bu önerilerin, imparatoriçenin fikir ve arzularına kralın duyduğu saygının kanıtı olduğunu bildirmesi talimatını verdi. Ancak Fox, burada durmadı. Kralın, sarayına yakın oturan Rus elçisine, imparatoriçenin görüşlerini paylaşmayı ve iki ülke arasında, tarafsızlığı, koşulların temeli yapmak suretiyle St. Petersburg sarayı ile çok yakın ilişkiler kurmayı arzu ettiğini bildirmesi, kendisine hükümet tarafından salık verildi.

Kısa süre sonra bu Fox görevden çekildi. Onun ardılı Grant-ham, St. Petersburg'un Londra'ya karşı takındığı lehte tutumun, Fox hükümete yeniden girdiği zaman, gerçekleri iyi gören bir İngiliz için tutulacak siyasal yolun, kuzey devletleriyle ittifak siyaseti olduğunu ve sonuna kadar da böyle olması gerektiğini ilan etti. Fox, Harris'e yazdığı mektuplardan birinde, elçiye, St. Petersburg sarayına dostluğu, Büyük Britanya için en önde gelen bir saray gözüyle bakmasını salık verir ve ilk kısa yönetimi sırasında en gurur duyduğu şeyin imparatoriçeyi onun öğütlerini dinlemeye ve güvenini kazanmaya İngiltere hükümetinin nasıl önem verdiğine inandırmak olduğunu öne sürer. Fox, aşırı ölçüde, Rusya'yla ittifak yapmaktan yanadır. Krala, imparatoriçeye mektup yazmasını ve tenezzül gösterip İngiltere'nin işlerine dikkat buyurması isteğinde bulunmasını salık verir.

1791'de, muhalefet mensubu olarak yaptığı konuşmada Fox, "Rusya'nın gelişen büyüklüğünün bir çeşit kaygı nedeni olarak sunulmasının bir İngiliz kamarası için yeni olduğunu" söyler, şöyle der: "Rus gemilerini Akdenize yirmi yıl önce İngiltere çıkarmıştı. Kırım'ın Rusya'ya katılmasına engel olmamasını krala o [Fox] salık vermişti. İngiltere, Rusya'nın, Türkiye'nin yıkıntıları üzerinde büyüme tasarımını onaylamıştı. Rusya'nın Karadenizdeki büyü-

me tasarımlarına karşı kıskançlık göstermek delilik olurdu." O günkü görüşmelerde, o sıralarda bir Whig olan Burke şöyle bir gözlem öne sürmüştü: "Türk İmparatorluğunu Avrûa dengesinin bir parçası olarak görmek yeni bir şey olsa gerek." İngiltere'deki bütün siyasal partiler tarafından İngiliz devlet adamlarının en erdemlisi olarak kabul edilen Burke, bu görüşleri, siyasal yaşamının sonuna kadar daha da güçlü bir dille savundu durdu. O görüşler, Whig'lerin, partinin önderliğini ele geçiren büyük önderi tarafından benimsendi.

1831 ve 1832'de Lord Grey yönetimi zamanında, dış siyaset konusunda yapılan bir görüşme sırasında Lord Grey, Türkiye, Rus İmparatorluğu'yla birleşirse, hem kendine yarar sağlayacağına, hem Avrupa'nın mutluluğuna hizmet edeceğine inandığını söyledi. O zaman Rusya, şimdi gösterildiğinden daha az mı barbardı? Rusya o zaman, şimdiki modern Whig'lerin korkunç renklerle belirttikleri iğrenç istibdadına bakışla daha mı az mütebitti? Ama gene de sadece bu ülkeyle ittifakına, yaltaklanan bir kölelikle tamah edilmekle kalınmamış, şimdi şiddetle suçlanmasına yolaçan tasarımlarına, liberal İngiliz devlet adamları tarafından bizzat teşvik edilmişti.

Yaklaşık olarak 28 Aralık 1855'te yazılmıştır.

New-York Daily Tribune
n° 4597, 12 Ocak 1856
Başyazı

Kars'ın düşüşü, Rusya'ya karşı yürütülen yapmacık, sahte savaşın tarihinde bir dönüm noktasıdır. Kars düşmeksizin ne Beş Nokta,²⁵⁷ ne konferanslar, ne Paris Antlaşması,²⁵⁸ tek sözcükle, ne de sahte barış olabilir. Şu halde, hükümetin —dikkatle pişirilip kotarılmış, kısaltmalarla kötürümleştirilmiş, bazı parçaların atlanmasıyla sakatlanmış, bazı tahriflerle yamanmış— kendi Mavi Kitabından,²⁵⁹ başından beri, Kars'ın düşüşünü Lord Palmerston hükümetinin planladığını ve planını sonuna kadar uyguladığını kanıtlayabilirsek, peçe kaldırılacak, Doğu savaşı, çevresine diplomatik olarak sarmalanan sis arasından, şaşkınlık verici bütün olaylarıyla ortaya çıkacaktır.

1855 Mayısının sonuna doğru General Williams, Lord Clarendon'a gönderdiği raporda, "28.000 piyade, 7.500 süvari ve 64 parça toptan oluşan büyük bir kuvvetin Gümrü (Alexandropol) çevresinde toplandığını ve müşirin, düşmanın Kars'a saldırma niyetinde olduğu haberini aldığını" bildirir, şöyle der: "Bu müstahkem ordugahta bizim 13.900 piyademiz, 1.500 süvarimiz, 1.500 topçumuz ve 42 sahra topumuz var." Yedi gün sonra, 3 Haziranda Williams, Clarendon'a şu haberi gönderir: "Kars garnizonunda şimdi dört aylık erzakım var. İnanıyorum ki, merkez hükümet ve müttefikler, bu ordu kalıntısına, bir kenarda unutulmadığını kısa zamanda göstereceklerdir." Bu mektup (Kars Belgeleri, bkz: n° 231) Downing sokağına 25 Haziranda ulaşmıştır. Bunun sonucu olarak

İngiliz hükümeti o gün, eğer yardımına gidilmezse Kars'ın 3 Ekim-
de düşmek üzere olduğunu biliyordu. Bu bilgi, hareketlerinin teme-
li oldu.

11 Temmuz günü Lord Clarendon, General Williams'dan, 15, 17 ve 19 Haziran tarihlerini taşıyan üç mektup daha aldı. Bu mektuplarda, iki ordu ileri karakolları arasında bir çarpışma olduğu, 16 Haziranda Rusların müstahkem ordugaha karşı giriştikleri saldırının Türkler tarafından cesaretle püskürtüldüğü ve son olarak da düşmanın, mevzilenmiş ordugaha karşı kanattan yürüyüşe geçtiği ve Türk mevzilerinin en zayıf noktasına bir saatlik bir yürüyüş uzaklığında büyük bir kuvvetle (30.000 kişi) yer aldığı bildiriliyordu. Williams bu mektuplardan sonuncusunu şu tümceyle bitiriyordu: "Ne yazık ki, bizim başıbozuk süvarimiz yok. ... Düşman, Erzurum'la bağlantımızı esasen bir ölçüde kesmiş bulunuyor."

Aynı haber İstanbul'a ulaştığı zaman Başvezir, Lord Redcliffe'i Boğazdaki konağına çağırmişti. Türk bakanlar Kars'ın Redut Kalesinden Kutais yoluyla Gürcistan'a yapılacak bir seferle kurtarılmasını önermişlerdi. Sefer kuvvetine Vivian'ın 20.000 kişilik Batum garnizonu, 2.000 Arnavut, Bulgaristan'dan 5.000 kişi, 800 Mısır süvarisi, 600 Tunuslu atlı olmak üzere toplam 43.400 kişi katılacaktı.

Babîâli bu seferin yönetimini bir İngiliz komutana vermeye ve General Vivian'ı komutan olarak kabule hazır olduğunu belirtti. Bu öneri Lord Clarendon'a 11 Temmuzda ulaştı. 12 Temmuzda da Lord Redcliffe Lord Clarendon'a şu telgrafi gönderiyordu: "Sefer hazırlıkları ilerliyor. Hükümetin, Redut Kalesinden Kutais yoluyla Gürcistan'a yapılacak güçlü bir şaşırtma saldırını onaylamaya hazır olup olmadığını bana telgrafla hemen bildirebilerseniz, zaman kazanılmasını sağlamış olursunuz."

Kars'ın içinde bulunduğu tehlikeden haberdar edilen hükümet, 25 Hazirandan 12 Temmuza kadar, yardıma koşmak için parmağını dahi kıpırdatmamıştı, bir kez bile telgraf haberleşmesine yanaşmamıştı, ancak Türklerin, Kars'ın yardımına koşmayı planladıklarını öğrenir öğrenmez, bu planı bozmak için aniden canlanıveriyordu. 13 Temmuzda (Kars Belgeleri bkz: n° 248) Clarendon, Lord Redcliffe'e şu yazıyı gönderdi:

"Haşmetmeaplarının hükümeti, Rus ordusunun gerisine takviye birlikleri gönderilmesinin daha akıllıca olacağı kanısındadır. Takviye kuvvetleri Trabzon'a gidebilirler ve oradan Erzurum'a yöneltilirler. Trabzon'un Erzurum'a uzaklığı, Redut Kalesiyle Tiflis arasındaki uzaklıktan azdır, üstelik yürüyüş, düşman bir top-
rakta değil, dost bir toprakta olacaktır. Ordu Erzurum'da, karşıt

bir düşman değil, destekleyen bir dost, açlık değil, erzak bulacaktır. Eğer Kars'taki ordu bu yeri Ruslara karşı koruyamazsa, Erzurum'a geri çekilmelidir ve tüm Türk kuvvetleri orada yığılmalıdır. Eğer Ruslar yenilgiye uğratılacaksa, bunu, birlikleri dağıtarak değil, toplayarak yapmak daha kolay olacaktır. Yenilgi Türk sınırından ne kadar içerde olursa, o kadar kesin olur."

Redcliffe'in telgraf yazısını aldığı gün, Clarendon daha da liberalleşmekte ve Erzurum'u da, bırakılıp çıkılacak yerler listesine eklemektedir.

"Clarendon örlünden, Lord Stratford de Redcliffe'e:

"Dışişleri bakanlığı, 14 Temmuz 1856. — 30 Haziran ve 1 Temmuz [12 Temmuz olması gerek] tarihli yazılarınızda belirttiğiniz, Kars ordusunun takviyesi planı onaylanmamıştır. Türk birliğinin, hizmete elverişli duruma gelinceye kadar kullanılmasına karşı durulmasının nedenleri, bugün ulakla gönderilecektir. Harekat üssünün Trabzon olması zorunluluğu vardır. Eğer Kars ve Erzurum'daki Türk ordusu, Ruslara karşı Erzurum'da tutunamazsa, kolaylıkla takviye edilebileceği Trabzon'a çekilmelidir."

Eğer Kars Erzurum'un anahtarıysa, Anadolu'nun stratejik ve ticarî yollarının merkez noktası ve İstanbul'un anahtarı da Erzurum'dur. Kars ile Erzurum, bir kez Rusların eline geçti mi, İngiltere'nin İran'la Trabzon *üzerinden* yaptığı ticaret kesilir. Bu durumun bilincinde olan İngiliz hükümeti serinkanlılıkla, Babıâliyi, Asya'da evinin anahtarlarını teslim çağırıyor; üstelik bunu, bu iki noktadan biri tehlikeyle pek de yüzyüze olmadığı halde yapıyor; Kars'taki kuşatılmış orduyu, Kars'ın yardımına gitmelerini yasakladığı takviye kuvvetlerinin yanına çağırıyor. "Eğer" diyor lord hazretleri, "Ruslar yenilgiye uğratılacaksa" (buna ne gerek var diye sorar gibidir adeta) bu yenilgi, Türk sınırından ne kadar uzakta olursa, yani ne kadar çok kuvvetli yerler Ruslara teslim edilir ve gerçekte İstanbul'a yakın olursa, o kadar kolay elde edilecek, o kadar kesin sonuç verecektir.

Lord Clarendon'ın bu yazıları Lord "Aman Dowb'a gözkulak ol"²⁶⁰ Panmure'un, İngilizlerin Carnot'su Tuğgeneral Vivian'a yazdığı şu yazıyla da değerli bir biçimde destekleniyor:

"Lord Panmure'dan Tuğgeneral Vivian'a:

"Efendim,

"Savaş bakanlığı, 4 Temmuz 1856. — Kars'ın kurtarılmasına ilişkin olarak Babıâlinin önerdiği plan hakkında Clarendon örlünün, haşmetmeaplarının İstanbul'daki elçiliğine gönderdiği mektubun bir örneğini bilgi edinmeniz için iletiyorum. Babıâlinin önerdiği planın itirazı gerektiren niteliğine dair o mektupta belirtti-

len hususlarla tamamen görüş birliğinde olduğumu size bildirmeliyim. Sizin meslekî yeteneğinize güvenim öylesine tam ki, Babıâlinin düşündüğü türden haşın, iyi sindirilmemiş bir seferi yükleneceğinize dair hiçbir kaygım yoktur. Salt birliğe komuta ederek değil, ama haşmetmeapları hükümetinin güvenine sahip bir İngiliz subayı sıfatıyla, müttefiklerimize, Türklere, iktidarınız çerçevesindeki her türlü yardımı yapmak gerçi görevinizdir, ancak aynı zamanda, gerekli temelleri konmamış, bağlantı hatları gerçekleştirilmemiş, malzeme akışı sağlama bağlanmamış ve ulaşım olanakları sağlanmamış askerî girişimlerde bulunarak kendi ününüzü ve İngiliz adının onurunu tehlikeye atmamak için dikkat etmeniz gerekir. Bir orduyu, tehdit edilen bir kıyıya aniden çıkarak ya da hatta, düşmanın müstahkem mevziine saldırarak bir *coup de main* indirmek ayrı bir şeydir, düşmanın ülkesini işgal etmek üzere sefere girişmek, onun toprağında, ona karşı savaşmak başka bir şey. Birinci durumda bazı şeyler şansa bırakılabilir, ama ikinci durumda hareketten önce her türlü hazırlık görülmelidir. Bundan başka, bana ulaşan haberlere göre, Batum ordusu üzülmeyecek bir durumda bulunuyor. Sizin komutanız altındaki birliğin pek iyi örgütlenmediğini biliyorum. Bulgar birlikleri hakkında sizin herhangi bir bilginiz yok. Tahmin ederim Beatson'ın süvarileri de ancak sizin birliğiniz kadar disiplin ve denetim altına alınmış olabilir. Kısacası, Tuğgeneral Williams'a bu yoldan bir yardıma kalkışmanın çılgınlık olacağına inanıyorum. Bu yiğit subayı ve ordusunu böyle güç bir durumda bırakan siyasete üzülme için artık çok geç, ama onu kurtarma amacıyla önerilen tasarımları uygulamaya kalkışmak, sadece yeni başarısızlıklara yolaçabilir. Hiç kuşkusuz sizin de aynı duyguları paylaştığınıza inanıyorum, bir an önce kendi birliğinizi hizmet görebilecek bir düzene sokmalısınız. Siz hazır olur olmaz, eminim böyle bir hizmet *şurada ya da burada* sizi bekliyor olacak. Ama örgütlenme, bir ordunun dayanıklılığı ve cesareti kadar gereklidir, örgütlenme olmaksızın, öteki nitelikler hiçbir işe yaramaz."

Bu mektup, Lord Palmerston'ın savaş bakanını, sadece efendisini eğlendirmeye yarar bir soytarı haline sokuyor. Rusya'nın yirmi yıllık savunma emeğini biriktirdiği Sivastopol kalesini tehdit etmek, "hatta" bu kaleye saldırmak, ona göre çok makul bir harekettir, çünkü müttefiklerin önemsemedikleri bir *coup de main*'dir. Ama, Babıâlinin, yenme amacıyla düşmanın toprağını "bile bile işgal etmesi" — "Dowb" böyle şey hiç işitilmemiştir. Düşmanın gerisinde harekette bulunmaktansa insanın kendi ordusunun gerisini güçlendirmesinin gerçek strateji olduğu görüşünde olan Lord

Panmure, Clarendon'la tamamen birleşiyor. Bırakalım bu noktayı, Napoléon I, Jomini ve öteki büyük strateji uzmanlarıyla arasında çözümlenin. Sonra ayrıca arkadaşının, bir ordunun savaşta, hasım topraklarda değil, dost topraklarda yürümesine —"açlık yerine yiyecek malzemesi bularak"— dair fikrine de katılıyor — gerçek bir ekmek bıçağı felsefesi. Ama soytarının kendinden emin budalalığı sayesinde, asıl aklıdan geçenleri görebiliyoruz! Rusların Kafkasya'daki Polonyası olan Gürcistan'ın dostça değil, düşmanca bir ülke olduğunu, zavallı Dowb'un keşfetmesine gönül nasıl elverir ki!

Dowb üslubuyla sert ve iyi sindirilmemiş görülen Türk önerileri, gerçekte genel çerçevesi içinde, cesur ve doğrudur; hatta tüm savaş içinde ortaya atılmış tek stratejik fikirdi diyebiliriz. Öneri basitti, kuşatmaya girişen ordu karşısında yadırganır bir tutum alınmasını, böylece Asya'daki Rus gücünün merkezi olan Tiflis'in tehdit edilmesini ve Muraviev'i, hareket üssü ile bağlantısının kesilmesi tehlikesi karşısında Karst'tan çekilmeye zorlamayı öngörüyordu. Bu Mingrelya seferi, sadece Kars'ı kurtarma açısından değil, ama her tarafta saldırı durumunda ilerlemeye ve böylece tüm savaşta daha üstün durumda olmaya, yani düşmanı savunmada bırakmaya elvermesi açısından da iyiydi. Ancak tehlike çok yakında olduğundan, böyle bir planın başarıya ulaşması için, canla başla yürütülmesi, gerekli malzemenin ve ulaşım araçlarının bol bol bulunması zorunluydu. Muraviev, hemen gerisinde, ilk hareket üssü olarak, aslında Türk topraklarına karşı savunma amacıyla düşünülmüş olan Gümrü kalesine sahip bulunduğu için, Tiflis üzerine yürüyüşün tehlike yaratmaya başladığına gerçekten inanıncaya kadar durumunu koruyabilirdi. Tiflis üzerine yürüyüşün gerçek bir tehlike niteliğini alabilmesi için, Kutais'i ele geçirmek ve Gümrü geçidini tehdit etmek üzere Çerkezistan kıyılarına en azından 55.000 kişilik bir birliğin çıkarılması gerekti. Daha sonraki bir dönemde 36.000 kişilik bir birliğin başında aynı sefere çıkan Ömer Paşa, Rioni önlerinde ancak 18.000 ile 20.000 kişi arasında bir kuvvet toplayabilmişti.

Hiç kuşkusuz Erzurum'daki 20.000 kişilik bir kuvvet Mingrelya'daki 40.000 kişilik ordudan daha yararlı olurdu. Öte yandan unutulmasın ki, Babiâli, önerisini bildirdiği sıralarda, Mavi Kitabâ göre, Tiflis'teki Rusların sayısı sadece 15.000'di. Bebutov henüz takviye birlikleriyle Tiflis'e gelmiş değildi. Bunun yanı sıra, amaca uygun düşecek büyüklükte bir ordunun, yiyeceği-içeceği, mühimmatı ve toplarıyla birlikte Trabzon'dan Erzurum'a, oradan da Kars'a gitmesi, Ömer Paşanın verdiği söze dayanarak söyleyelim, tam dört ayı gerektirirdi. Son olarak, eğer Babiâli

doğru bir plan önerdiyse, ancak planın araçları yeterli değilse, yanlış bir plan salık vermek yerine, yeterli araçları sağlamak nüttefiklere düşerdi. O sıralarda altmış bin Türk, Kırım'da mihlanıp kalmıştı. Bu birlikler üstelik, Türklerin tek etkili kuvvetiydi.

"Batum'da Sukum Kalesinde ve kıyıda öteki yakın yerlerde" diye yazıyor Lord Redcliffe, 28 Haziranda, "11.000 kişiden fazla bir kuvvet toplamak büyük ölçüde güçtür. ... İmparatorluğun (Bulgaristan dışında) öteki bölgelerinden ek yedek kuvvetler sağlanamaz. Bosna'da ise birkaç bin kişinin bulunabilmesi hâlâ olasıdır. Bunu söylerken düzenli birlikleri kastediyorum. Yoksa başıbozuklar derlenebilir. Ancak siz lord hazretleri, disiplinsiz bu tür kalabalıklara ne kadar güvenilebileceğini takdir edersiniz. ... Bulgaristan'da, garnizonlar dahil, 50.000'den fazla asker olduğundan kuşku duyarım. Rusya'nın Tunayı aşmasını, Avusturya'nın *casus belli* sayma kararında olduğunu ilan ettiği, ayrıca, Rusya'yı, Tuna Prensliklerinin dışında tutma yüklenimi altında bulunmaya devam ettiği doğrudur. Ancak böyle olağanüstü bir durumda Babıâlinin, tutumunu, bu güvencelere dayanarak kararlaştırması ve önemli bir yeri, yetersiz bir savunmayla başbaşa bırakma münasebetsizliğine gözyummasını sağlayacak öneri, kabul edilmesi bile hayranlıkla karşılanır."

Türk-İngiliz ortak birliği bir yana, Babıâlinin emri altında hangi birlikler kalıyor? Clarendon'la Panmure'un mektuplarından çıkan sonuç o ki, bu, Babıâliyi kullanabileceği son kaynaktan da yoksun bırakmak amacıyla düşünülmüş bir tertiptir.

Peki, İngiltere hükümeti, Türklerin planının karşısına, kendisi herhangi bir plan çıkarmış mıdır? İngiltere hükümeti, Türk-İngiliz ortak birliğini Trabzon'a, oradan Erzurum ve Kars'a göndermeye herhangi bir biçimde yanaşmıyor muydu? Clarendon, 14 Temmuz tarihli yazısında, "Türk birliğinin, hizmete elverişli duruma gelinceye kadar kullanılmasına" karşı olduğunu belirtiyor. Güzel, eğer bu birlik hizmete elverişli değilse, Mingrelya seferi için olduğu kadar, Erzurum seferi için de elverişsizdi. Soyтары Panmure, aynı gün, birliğin komutanı Vivian'a yazdığı yazıda, şöyle diyordu: "Bir an önce kendi birliğinizi hizmet görebilecek bir düzene sokmalısınız. Siz hazır olur olmaz, eminim böyle bir hizmet, *şurada ya da burada* sizi bekliyor olacak." — böylece onu hemen belli bir hizmet için, Erzurum için hazır olmaya değil, ama *şurada ya da burada* çıkabilecek bir hizmete hazır olmaya çağırıyor, yani *hiçbir yere* çağırıyor. Eylülün 7'sinde de (Kars Belgeleri, bkz: n° 302) Clarendon henüz Türk-İngiliz ortak birliğinin, Sivastopol önünde mevziye

girmeye elverişli hale gelecek ölçüde yetiştirilmemiş olduğu kanısındadır. Görülüyor ki, İngiliz hükümeti, Erzurum planını, uygulamaya koymak için değil, ama Babiâlinin Mingrelya seferini bozmak amacıyla öne sürmüştür. Erzurum planı, Kars'ı kurtarmayı amaçlamış herhangi bir planın karşısına, aynı amacı güden bir başka öneri olarak çıkarılmıyor, Kars'ı kurtarmaya dönük herhangi bir planın karşısına, bir engel olarak çıkarılıyordu. Panmure, Vivian'a şunları yazmıştı: "Tuğgeneral Williams'a ... yardıma kalkışmanın çılgınlık olacağına inanıyorum. Bu yiğit subayı ve ordu-sunu böyle güç bir durumda bırakan siyasete [Palmerston'ın siyaseti] üzülmek için artık çok geç." Clarendon da Redcliffe'e, Kars'ı Rusya'ya teslim etmekten ve Erzurum'u pazarlık konusu etmekten başka bir şey yapmak için artık çok geç olduğunu söylüyor. Bu plan Palmerston hükümeti tarafından daha 13 Temmuzda kararlaştırılmıştı. Bu, Mavi Kitapta itiraf ediliyor. Bu plandan bir an olsun ayrıldıklarına tanık olmuyoruz.

254 sayılı belgeden 277 sayılı olanına kadar Kars Belgelerinde Redcliffe'in haziran ayı içindeki her yazısı, Babiâlinin, Vivian'ın Mingrelya seferi için gayet hararetli bir hazırlık içinde olduğunu gösteriyor. Bu nasıl oldu?

Anımsanacağı gibi Lord Redcliffe 12 Temmuz 1855'te, Clarendon örlüne gönderdiği telgrafta, General Vivian'ın komutasındaki Mingrelya seferi için hazırlıkların ilerlemekte olduğunu bildiriyor, "zaman kazanılmasını sağlamak" üzere, hükümet buyruktularının telgrafla bildirilmesini istiyordu. Bunun üzerine, Clarendon, Türk planına karşı protestosunu telgrafla bildirdi, ancak bu telgraf her ne kadar 14 Temmuz tarihini taşıyorsa da İstanbul'a 30 Temmuz'a kadar ulaşmadı. O tarihte Lord Redcliffe, Clarendon'a şunları yazı-yordu:

"Sultanın Kars'taki ordusunun yardımına gidilmesine ilişkin olarak son zamanlarda üzerinde tartışılan plan hakkında haşmet-meapları hükümetinin aleyhte bir yargıya varması, doğal olarak Babiâlinin karşı karşıya bulunduğu sıkıntıları artırdı. Türk hükümetine durumu salt bir görüş olarak değil, ama General Vivian'ın birliği yönünden bir veto olarak bildirmek, benim görevimdi. Bunun ilk sonucu çok ciddi bir ikili güçlük olarak belirmiş bulunuyor. Haşmetmeaplarının hükümeti sadece birliği geri tutmakla kalmıyor, ama takviyeleri, Trabzon yoluyla Erzurum'a yollama seçeneğini kesinlikle yeğlediğini belirtiyor. Bu görüş Babiâli tarafından benimsenmiyor, sadece Babiâli değil, buradaki hiçbir otorite tarafından kabul edilmiyor. Serasker, Ömer Paşa, General Guyon ve bizim kendi subaylarımız, kuşkusuz, gerekli ulaşım araçlarının, gı-

da maddesinin ve öteki gerekli malzemenin yeter ölçüde sağlanması koşuluyla Redut Kalesi tarafından askerî bir saptırma hareketine girmeyi, daha çok başarı olasılığı taşıması açısından yeğ tutmakta, Babiâliyle ve Fransız elçiliğiyle görüş birliğindeler. ... Bu arada Kars'tan gelen haberler hiç cesaret verici görünmüyor, kuşku ve belirsizlik, çok değerli olan zamanı, kaçınılmaz olarak israf ediyor."

İstanbul ile Londra'nın arası, Londra ile İstanbul'un arasından bir damla bile değişik olmadığına göre, Redcliffe'in İstanbul'dan 12 Temmuzda çekilen telgraf Londra'ya 14 Temmuzda ulaşırken, Lord Clarendon'ın 14 Temmuzda Londra'dan çekilen telgrafının İstanbul'a 30 Temmuzda ulaşması gerçekten çok garip. Redcliffe, 19 Temmuz tarihli yazısında, daha önce "iradesini bildirmekte gecikmemesini" rica etmiş olduğu hükümetin sessiz kalışından yakınıyor. 23 tarihini taşıyan bir başka mektubundan anlıyoruz ki, o tarihe kadar da hükümetinden henüz herhangi bir yanıt almamıştır. Gerçekte, daha önce belirttiğimiz gibi, yanıtın alındığının bildirilmesi ayın 30'undan önce değildir. Bu durumda hiç kuşkusuz, Clarendon'ın yazısındaki tarih *sahte* bir tarihtir, Mavi Kitapta verilen tarihten haftalar sonrasına kadar gönderilmemiştir. Bu sahtecilik, geciktirmenin amacını ele veriyor. Değerli zamanlar israf edilecekti, kuşku ve belirsizlik yaratılacaktı ve Babiâli, İngiltere hükümetinin girişilmemesinde kararlı olduğu Vivian seferinin hazırlıklarıyla, tüm temmuz ayını öldürecektir.

The People's Paper
n° 205, 5 Nisan 1856

II

İngiliz hükümetinin stratejik endişeleri, Babiâlinin girişeceği büyük hareket hakkında görüşünü saptamasına üç ay boyunca engel oldu. Bu durumda, Babiâlinin, Erzurum ile Kars arasındaki bağlantıyı yeniden kurmak üzere, kendi sorumluluğu altında ve Erzurum *yoluyla* küçük bir birlik göndermesinden daha doğru, daha ivedi hiçbir şey olamazdı. Müttefikler Karadenizin efendisiydiler, İngiltere hükümetinin elinde de, hakim olamadığı 4.000 başıbozuktan oluşan, General Beatson'ın komuta ettiği bir birlik vardı. Bu birlik, düzensiz Türk atlılarının tek etkin olanıydı. Bu birlik Trabzon'a çıkarıldıktan sonra on gün içinde Trabzon'a ulaşabilir, Kars'a gönderilecek yiyecek-içecek maddesini taşıyan kafiye eşlik edebilir, böylece bu kalenin, direncini dört ya da altı hafta

daha uzatması olanağını sağlayabilirdi. O zamana kadar da sert Ermenistan kışı bastırmış olur, kuşatan ordunun her türlü saldırı hareketinin durdurulması gerekirdi. General Beatson 7 Temmuzda Redcliffe'e bir mektup yazmış, faal bir işe verilmesini istemişti.

Bu muhtıra hakkında hiçbir işlem yapılmadı. Bunun üzerine 14 Ağustosta, bu kez askerler bizzat başvurdular, hareketsiz tutulmamalarını istediler, Asya'ya gönderilebileceklerini bildirdiler. Hiçbir yanıt almadılar. Beatson 12 Eylölde üçüncü kez serzenişte bulunmaya cüret etti. Bu düşüncesiz dilekçecinin rahatsızlık verici sıkıştırmalarından ötürü artık sabrı tükenin İngiliz hükümeti, Beatson'ın askerlik hizmetinden çıkarılmasıyla sonuçlanan bazı diplomatik-askerî dolaplar çevirdi. Beatson askerlikten çıkarılınca, onun hükümetle yapmış olduğu bütün yazışmalar da Mavi Kitaptan çıkarıldı.

İngiltere hükümetinin, Trabzon yoluyla Erzurum'da bir sefere girişmeye nasıl ısrarla teşvik edildiğini görmüştük. Rusların Erzurum ile Kars arasındaki karayolunu tuttukları ve Kars ordusu için toplanan erzığın bir bölümünün gönderilmesini böylece önledikleri haberi gelince, Trabzon'da, İngiliz elçiliğinden habersiz olarak, derhal yardım malzemesi gönderilmesi girişiminde bulunuldu. Redcliffe'in 16 Temmuz 1855 tarihli yazısında, bununla ilgili olarak konsolos yardımcısı Stevens'in şu mektubuna yer veriliyordu:

"Sayın Lordum,

"Trabzon, 9 Temmuz 1855. — Hafız Paşanın dün 300 topçu ve 20 sahra topuyla birlikte Erzurum'a hareket ettiğini saygılarımla bilginize sunarım. Sayıları belki de 10.000'e ulaşacak olan geniş bir başıbozuklar kuvveti toplanıyor. Bu birlik bugün aynı yere gitmek üzere yola çıkacak." (İmza) "Stevens."

Redcliffe, Trabzon'da 10.000 başıbozğun toplanması ve Hafız Paşanın Erzurum'a yola çıkması hakkında seraskerin sessiz kalması üzerine, görevi gereği, derhal bilgi istiyor. "Ekselanslarından öğrenebildiğim tek şey" diye yakınıyor, "Tusum Paşanın Trabzon'a gönderildiği, oradan belki Sivas'a geçeceği, 4.000 kişilik bir başıbozuk birliği hazırlayarak savaş alanına yürüyeceğidir." Trabzon, Sivas ve Erzurum arasına birer çizgi çekilirse, ortaya bir ikizkenar üçgen çıktığı görülür. Bu üçgenin tabanı, yanı Trabzon ile Erzurum arasındaki çizgi öteki iki kenarın herbirinden üçte-bir oranında daha kısadır. Bu durumda, Tusum Paşanın İstanbul'dan Trabzon'a gönderilmesi, ardından "belki" Sivas'a geçmesi, orada Erzurum'a yürümek üzere başıbozuk toplamak için vakit israf etmesine karşın, Trabzon'dan doğrudan Erzurum'a takviye birlikleri gönderilmesi, İngiliz elçinin azarını hakedecek kadar ivedi bir

girişimdi. Elçi, seraskere, kuşatılmış bir kasabanın yardımına koşmanın, çok iyi hesaplanmış savsaklamalara bağlı olduğunu söyleme cüretini gösteremediği için, ona şu soruyu yöneltecekti: "Böyle çabucak ve gevşek bağlarla biraraya getirilen bu kadar büyük bir başıbozuklar birliğinin düşmandan başkasına yarar sağlamayabileceğinden kuşku duyulamaz mı?" Serasker gayet yerinde bir yanıt verecek, "başıbozukların denetim altına alınmasını sağlayabilecek temel araç olan ücret ödeme yoluna girilebilmesi için gerekli kaynağın bulunmasında ısrar ettiğini, eğer bu isteği yerine getirilmezse, görevden çekilme tehdidinde bulunduğunu" söyleyecekti. Böyle sözleri ise Lord Redcliffe'in kulağı biraz ağır işitirdi.

Babîâlinin önerdiği, müttefiklerinse boşa çıkardığı ikinci hareket planına gelince, buna, hiçbir yolu dümdüz olmayan, dolambaçlı bir labirent diyebiliriz.

Ömer Paşanın karargahında görevli İngiliz Yarbay Simmons'ın, Lord Clarendon'a gönderdiği 15 Temmuz tarihli yazıyla, Ömer Paşanın o yazıya eklenen muhtırasından, şu gerçekler elde edilebilir: Ömer Paşa, 23 Haziranda General Williams'dan bir mektup almıştır. General Williams, bu mektupta, Erzurum'la bağlantının kesildiğini bildiriyor, ya çok ivedi olarak Kars'a, en az gecikmeyle bir takviye birliği gönderilmesi ya da Redut Kalesi tarafında güçlü askerî bir şaşırtmaca hareketına girişilmesi gerektiğini yazıyordu. Bunun üzerine Ömer Paşa 7 Temmuzda müttefik komutanlara —Simpson ile Pelissier'e— bir muhtıra göndererek, ivedi bir karara varmak üzere, komuta noktasındaki generallerle amirallerin bir toplantıya çağırılmasını rica etti. Ömer Paşa, muhtırasında, "Ordusunun burada (Balaklava'da) ve Kerç'te bulunan parçasıyla —25.000 piyade, Eupatoria'dan 3.000 atlı ve bir miktar topçu— Çerkezistan kıyılarında bir noktaya yüklenmesini ve oradan Rusların bağlantılarını kesme tehdidi yaratarak onları, Kars kuşatmasından vazgeçmeye zorlamayı" öneriyordu. Bu önerisini Ömer Paşa şu gerekçelerle desteklemekteydi: üstün Rus kuvvetleri tarafından Kars'ta ablukaya alınan, 10.000 kişilik Osmanlı Asya ordusu, gıda maddesi eksikliği sonucu teslim olmak zorunda kalabilirdi. Kars garnizonu gerçekte Asya'daki Osmanlı ordusu demekti. Eğer Kars garnizonu başeğmek zorunda kalırsa, yeri nedeniyle tahkim edilmesi güç olan Erzurum düşman eline geçecekti ve düşman böylece İran'la ve Küçük Asya'nın büyük bir kesimiyle bağlantıyı kendi eli altına almış olacaktı. Müttefikler onun önerisini kabul ederlerse, sahip oldukları bellibaşlı üstünlüklerden, yani deniz ulaşımı olanağından ve bu yürüyüşü gerçekleştirebilecek et-

kinlikte olan tek Türk ordusundan, yani kendi ordusundan, en iyi biçimde yararlanmış olacaklardı. Bu muhtıraya yanıt olarak Mareşal Pelissier ile General Simpson "daha fazla bilgiye sahip olunmaması nedeniyle bir konferansı henüz erken gördüklerini" bildirdiler. Ancak Ömer Paşa müttefik komutanlara 12 Temmuzda yeni bir mektup daha yazdı, "bu arada hükümetinden bir yazı aldığını, o yazıya göre, Asya Türkiyesi'nin şu anda İstanbul'un kapılarına kadar savunmasız bir durumda bulunduğunu, her saatin önemi olduğuna göre, kendisinden, Türk hükümetine ve dolayısıyla müttefiklerin taşıdığı amaçlara yönelen tehlikeyi önlemek için derhal gereken yola başvurmalarının ve kaynakları harekete geçirmesinin istendiğini" haber verdi. Ömer Paşa, mektubuna şunları eklemekteydi: "Bu koşullar altında, Kırım'da, çoğu Asyalı olan ve aileleriyle mal ve mülkleri düşmanın tahribine açık bulunan 60.000 Türke komuta ettiğime ve bu ordu, yakın bir gelecekte herhangi bir hizmete koşulması olasılığı olmaksızın hareketsiz beklediğine göre, eski önerimi tazelemenin, hükümdarıma ve ortak davaya karşı görevim olduğu kanısındayım." Ömer Paşa böyle müttefik komutanları, İngiliz karargahında bir konferansa çağırıyordu. Müttefik generallere yolladığı bu ortak notayla aynı zamanda, yarbay Simmons'a da, General Simpson'la Amiral Lyons'a gizli bir mektup yazdırttı. O mektuptan aşağıdaki parçayı alıyoruz:

"Babıâli General Vivian'a, Türk birliğini Redut Kalesine götürmesini önerdi. ... Ancak Ömer Paşa, onları oraya göndermenin büyük tehlikeler taşıdığına inanıyor. Çünkü askerler henüz komutanlarını bilmiyorlar, subaylar askerlerin dilini konuşamıyor, bunun sonucu olarak o subaylar bu askerlere çarpışma alanında komuta edemez, birlik gerçi bir garnizon meydana getirebilir, ama ülkenin içlerine yürüyebilecek nitelikte değildir. Birliğin gücü de, düşünülen harekatı gerçekleştirmesine elvermeyecek kadar küçüktür. Ömer Paşa ayrıca Türklerin güvenini kazandığı ve daha önce birçok harekata katıldığı Asya'da iyi tanındığı için, erzak ve bilgi elde edilmesi açısından, ülkenin dilini bilmeyen yabancılara bakışla, bölge halkının yakınlık ve yardımını kazanmasının daha olası olduğunu düşünmektedir."

Konferans 14 Temmuzda yapıldı. Toplantıya Ömer Paşa, Yarbay Simmons, General Pelissier, General Martimprey, amiral Lyons, amiral Bruat, Amiral Stewart katıldılar. Ömer Paşa, Asya'daki Rus kuvvetleriyle bu kuvvetlerin Kars çevresindeki girişimleri hakkında ayrıntılı bir açıklama yaptı. Paşa, yukarda belirtilen gerekçeleri daha da geliştirdi ve inandırıcı biçimde, "Rusya'nın

Asya'daki ileri hareketini durdurmak için bir girişimde bulunmakta zaman yitirilmemesi gerektiği" fikrine bağladı. Ancak, Yarbay Simmons'ın Clarendon'a bildirdiği üzere, "Ömer Paşanın kendi hükümetinden aldığı bilgi çerçevesinde, Asya'da durumun nazik olduğuna inanmasına karşılık, generallerle amiraller, İstanbul'daki elçilerinden, böyle bir durumun sözkonusu olduğunu belirten herhangi bir bilgi almış olmadıkları için, ellerinde böyle bir bilginin bulunmayışı nedeniyle, konu üzerinde görüşlerini bildirmemeye karar verdiler. Evet, bu olayda, müttefik generaller, kendi hükümetlerinden herhangi bir bilgi almadıkları gerekçesiyle, konu üzerinde fikir söylemeyi kabul etmediler. Ondan sonra da müttefik hükümetler, kendi generalleri, fikirlerini bildirmediği için emir vermeyi kabul etmediler. Müttefik komutanların soğuk davranışlarından, gerçeklere karşı besledikleri kuşkuyu, fikir söylemeyişlerinin gerekçesi yapma şeklindeki garip taktiklerinden ve kendi hükümetini yalancı yerine koyan hiç de uygarca olmayan davranışlarından hayrete düşen Ömer Paşa, sorunla ilk ağızda ilgilenen kişi olarak derhal ayağa kalktı ve hakimane bir edayla "bu koşullar altında, birkaç günlüğüne İstanbul'a gedip hükümetiyle görüşmeyi görev bildiğini" söyledi. İki gün sonra Ömer Paşa, yarbay Simmons'la birlikte İstanbul'a gitti. Ancak yanında Suleau adlı bir de Yarbay vardı. Yarbay Suleau "görünüşe göre, sağlığını yeniden kazanmak amacıyla geliyordu." (Kars Belgeleri, bkz: n° 270, Ek I.) Gerçekte ise, Pelissier ve Simpson, kendisini, Ömer Paşanın tasarımını boşa çıkarmakla görevlendirmişlerdi. Simpson'un emrinde çalışan bu Suleau —General Evans'a göre, dünyanın en talihsiz savaşçısı olan— zavallı General Simpson'ın bir mektubunu Redcliffe'e götürdü. bu mektupta General Simpson, elçiye, kendisinin ve öteki arkadaşlarının, Ömer Paşanın sözlerine inanmadıklarını söylemiyordu, ama "bu sıralarda Kırım'dan herhangi bir kuvvetin çekilmesine kesinlikle karşı olduklarını" söylüyordu — kendi fikirlerini Ömer Paşaya anlatmamayı uygun gördüklerini söylemiyordu, ama "kendi fikirlerinin, paşa hazretlerinin fikrine üstün gelmesi için, ekselanslarının Babîâli nezdindeki güçlü etkisini kullanmasını yalvararak rica ediyordu." Çünkü "büyük bir kamu çıkarı tehlikedeydi" ve "onun başarı kazanması çok ciddi sonuçlar doğurabilirdi." Başarı gerçekten! Evet, Pelissier'in uykularını kaçırان şey, Ömer Paşanın başarısıydı. O zamana dek Pelissier, övünebileceği hiçbir şey yapmamıştı, tam tersine, onur kırıcı bir 18 Haziran savaşı vermişti. Zavallı Simpson, talihsiz savaşçı, General Evans'ın söylediği gibi doğuştan kalınkafah Simpson, komutan arkadaşının huzursuzluğunu anlayacak ve Ömer

Paşanın arkasından dolap çevirecek kadar akıllıydı. Belki de tüm Kırım savaşı boyunca yaptığı tek manevra buydu denebilir.

Redcliffe, 19 Temmuz tarihli mektubunda Clarendon'a "Ömer Paşanın önceki gece (17 Temmuz) aniden Kırım'dan geldiğini ve doğruca seraskeri görüneye gittiğini öğrendiğini" yazıyordu. Elçi "Başkomutanın, hükümetinin talimatı olmaksızın gelmesinin hoş karşılanmadığı"na dair Fenerli Pisani'nin anlattığı söylentiler karşısında adeta gülmesini tutamıyordu, "Ömer'in, ittifakın çıkarlarına, gereksiz gecikmelere yolaçmaksızın Kırım'daki kuvvetlerin başına derhal dönerek en iyi hizmet edebileceği izlenimini" taşı-maktaydı. Ne var ki, Redcliffe'in kuvvetli izlenimine karşın, Ömer Paşanın İstanbul'da kalışı 17 Temmuzdan Eylül başına kadar uzadı. Bu zaman israfının nasıl becerildiği ilerde görülecek.

23 Temmuzda Redcliffe Clarendon'a "Ömer Paşanın Babiâliye, kendisinin Redut Kalesinden yola çıkarak Kutais üzerine yürümesi ve Gürcistan'a bir sefer yapması önerisinde bulunduğunu" haber veriyordu. Bu fikir bir önceki akşam (22 Temmuz) sadarete yapılan bir toplantıda görüşülmüştü. Toplantıda varılan karar, "Ömer Paşanın komutasında yapılacak sözkonusu sefere gidecek birliğin, Eupatoria'dan alınacak 20.000 askerler, Bulgaristan'dan sağlanacak 5.500 kişiden oluşması ve birliğin [Tuğgeneral Vivian'ın komutasındaki birlik -ç.] eksikleri tamamlanarak, Eupatoria'daki boşluğu doldurmasıydı. Eğer itiraz edilirse, ikinci bir yol olarak, bu planın, kuvvetin, Kırım'dan 10.000 kişi, Bulgaristan'dan 15.000 kişi alınarak kurulması, birliğe [Tuggeneral Vivian'ın birliği -ç.] gönderilecek askerlerin de bu kuvvete katılması şeklinde değiştirilmesi önerilmişti.

Şimdi Clarendon'ın söylediğine göre 1 Ağustosta aldığı ve alır almaz da Paris'teki İngiliz Elçi Lord Cowley'e bir mektup gönderme gereğini duyduğu bu yazının ana bölümüne, yani Babiâlinin Ömer Paşanın komutası altına verilmek üzere Eupatoria'dan 20.000 kişi çekilmesine ve onların yerini Türk Birliğinin [Tuğgeneral Vivian'ın komutasındaki birlik -ç.] almasına ilişkin bölümüne, apaçık ve bile bile yanlış anlam verilmiştir. Clarendon'ın, Lord Cowley'e gönderdiği mektupta "haşmetmeaplarının hükümeti bunun lehindedir" diyerek ve "imparatorun hükümetinin de görüş birliğinde olacağı umudunu" dile getirerek işaret ettiği bölüm işte budur. Bu bölümde bir değişiklik yapılmış, Balaklava'nın yerine Eupatoria konmuştur. Yarbay Simmos'ın 15 Temmuzda yazdığı, Clarendon'ın, 30 Temmuzda aldığı yazıda daha önce görüldüğü üzere, Ömer Paşa, müttefik generallere muhtırasında ve savaş konseyi toplantısında, sefere, Eupatoria'dan getir-

diği ve Asya harekatına uygun tek birlik dediği buradaki (Balaklava'daki) birliği götürmek istediğini söylemişti. Ömer Paşa İstanbul'a vardıktan sonra fikir mi değiştirdi? Simmons'ın 2 Ağustos tarihli yazısı, tersini gösteriyor:

"Ömer Paşa hazretleri, birliği [Vivian'ın birliği -ç.] tamamlamak üzere, şimdi Sivastopol'daki karargahta bulunan birlik dışındaki herhangi bir birliği vermeye hiçbir itirazı olmadığını söyledi. Sivastopol'daki karargahta bulunan kuvvet en iyi birliklerinden olduğu için, eğer Asya'ya önerdiği seferi yaparsa, doğal olarak yanına onları almayı arzu ediyor."

22 Temmuz gecesi yapılan toplantıda Babîâlinin, Ömer Paşa'nın önerisine karşıt bir karara vardığı mı iddia edilecek? 23 Temmuz tarihli yazısında Redcliffe, Clarendon'a, "Ömer Paşanını tan-tanayla karşılandığını ve sultan tarafından büyük bir cömertlikle ödüllendirildiğini bildiriyor" ve şöyle diyordu: "Paşanın, haşmet-meaplarının bakanlarıyla, özellikle Serasker Paşayla mükemmel ilişkiler içinde olduğunu eklemeye gerek duymuyorum." Bu durumda, Babîâliyle onun başkomutanı arasında herhangi bir anlaşmazlık sözkonusu değildir. Eupatoria'daki kuvvetleri Ömer Paşanın komutasına verme ve Sivastopol'la Kerç'teki birlikleri onun komutasından alma şeklindeki Londra kararını, gerek Babîâli, gerek Ömer Paşa hayretle karşılamışlardır. Peki, sözkonusu yukardaki bölümü tahrif ederken İngiltere hükümetinin niyeti neydi? Niyeti, Fransız hükümetine karşı, kendini, Ömer'in tasarımı'nın gerçek sahibi gibi gösterirken, salt sözcükleri değiştirerek, Babîâlinin önerisinin karşısına tam ters bir öneri koyduğunu kamuoyunun gözünden saklamaktı. Böylece yeni bir anlaşmazlık konusu yaratılmış oluyordu. Sorunlar daha da karışık duruma gelmişti ve buyruklar, karşı-buyruklarla ağustos ile eylülün de israf edilmesi olanağı sağlanmıştı. İngiliz hükümetinin sahteciliği, Mavi Kitaptaki düzenlemeden bile bellidir. Okurun kafasını karıştırmak için, Clarendon'ın Cowley'ye yazdığı, 248'inci sayfada yayınlanan mektubu, 248'den 252'nci sayfaya kadar, Redcliffe'in 19 Temmuz tarihli yazısının özeti izlemekte, onun ardından Simpson'ın 16 Temmuzda Redcliffe'e yazdığı mektup, Ömer Paşanın mektuplarıyla muhtırası ve en sonda da Redcliffe'in, 23 Temmuz tarihli yazısı gelmektedir. Clarendon'ın Cowley'ye talimatına, Redcliffe'in yazısının bir eki görünümü verilmek istenmektedir.

Şimdi bir an için Downing sokağında dışişleri bakanlığında duralım ve Clarendon örlünün büyük Palmerston'a nasıl başkatiplik ettiğini görelim. 16 Temmuzda, Cowley'ye yolladığı mektuptan iki gün sonra Clarendon bu kez Redcliffe'e bir başka mektup gönderi-

yor. Bu mektup şöyle sona ermekte:

"Haşmetmeaplarının hükümeti, Kars ordusunun yardımına gönderilecek kuvvet hangi kuvvet olursa olsun, bu kuvvetin gene de Trabzon'a gitmesini bir kere daha salık verir. Anladığımıza göre İstanbul'a gitmek üzere olan Ömer Paşa, eğer gerçekten ordusunun Tunuslularla Arnavutlardan oluşan herhangi bir bölümünü Redut Kalesine götürmekte kararlıysa, haşmetmeapları hükümetinin buna söyleyecek bir sözü yoktur."

Redcliffe'in 23 Temmuz tarihli yazısı Londra'ya tam dokuz gün içinde, 1 Ağustosta geliyor. Clarendon'ın 16 Temmuz tarihli yazısının ise İstanbul'a ulaşması gene yarım aydan fazla sürüyor. Redcliffe 30 Temmuz tarihli yazısını yazıncaya kadar Clarendon'ın mektubu gelmemiştir. Redcliffe o mektubunda, "Haşmetmeapları hükümetinin, takviyeler Trabzon *yoluyla* gönderilmelidir fikrinde ısrar etmesi, Babıâliyi çok büyük bir güçlük içine atmıştır." diyordu. Redcliffe bu mektubu yazdığı zaman, Clarendon'ın eğer Ömer Paşa, Redut Kalesine gidecekse, buna haşmetmeapları hükümetinin bir diyeceği olmadığını bildiren mektubu eline henüz geçmemişti. Bu garip diplomatik-askerî dramın kronoljisinde dikkati çeken özellik, gecikmeye neden olacağı muhakkak yazıların hayran olunası bir çabuklukla gelmesi, buna karşılık ivedi davranılmasını salık veriyormuş gibi görünen mektupların, açıklanması olanaksız gecekmlerle gelmesidir. Bu bir yana, Clarendon'ın sözünü ettiğimiz son yazısında çok şaşırtıcı bir nokta daha var. Lord Redcliffe, İstanbul'dan yazdığı 19 Temmuz tarihli mektubunda, Ömer Paşa'nın aniden İstanbul'a geldiğini öğrenince hayret ettiğini bildirirken, Ömer Paşa'nın Kırım'dan hareket ettiği tarihte, yani 16 Temmuzda Clarendon, Londra'dan, Redcliffe'e "anladığına göre, Ömer Paşa'nın İstanbul'a gitmek üzere" olduğunu bildiriyor. Bildiğimiz gibi, Ömer Paşa İstanbul'a gitmeye, savaş meclisinin dağılması üzerine, 14 Temmuzda, karar vermişti. 14 Temmuz ile 16 Temmuz arasında Sivastopol'dan İstanbul'a hiçbir gemi gitmedi. O yüzden ki, Ömer Paşa, Amiral Lyons'dan, haşmetmeaplarının *Valorous* gemisini kendi emrine vermesini rica etmek zorunda kalmıştı. Bu durumda, dışişleri bakanlığının Londra'dan çektiği telgrafların İstanbul'a ulaşması için onyediy gün gerektiğini, buna karşılık aynı bakanlığın Kırım'dan aldığı istihbarat raporlarının, olayları, oluşundan önce haber verdiğini mi düşünmeliyiz? Tam öyle değil. Sivastopol'dan Varna'ya denizaltıdan telgraf çekilmiş, Varna'dan da Londra'ya telgraf gönderilmiştir. Böylece Clarendon, savaş meclisinin toplandığı gün, doğrudan doğruya bilgi almış olabilir. Ama Sivastopol'dan gönderilen bu telgraf haberi nerede? Kuşkusuz,

Mavi Kitapta değil. Bu telgraf haberi saklandı. Peki niçin? Ömer Paşanın İstanbul'a gitme niyetini bildiren telgraf, Pelissier'nin, yani Fransız hükümetinin Ömer Paşaya gösterdiği direnci de, Clarendon'a bildiriniş olmalıdır. Bu durumda ortaya doğal olarak şu soru çıkıyor. Clarendon, durumu Fransız hükümetine bidirmek ve tüm kampanyanın temeli olan nokta üzerinde görüşmelere başlamak için neden 16 Temmuzdan 1 Ağustosa kadar beklemiştir? İşte bu soruyu önlemek için telgraf ortadan yok edilmiştir. Ama Kırım'dan gelen telgrafı ortadan yok ettiğine göre Clarendon, Londra'dan 16 Temmuzda yolladığı yazıya neden o bilgiyi koymuştur? İstanbul'a giden yazının yerine ulaşip ulaşmadığının izlenmesi olanağı olmadığına göre, onun Mavi Kitaptan çıkarılması açık bir boşluk yaratmazdı. Bir taşla iki kuş vurma amacı güdüliyordu. Bir yandan, Bonaparte güçlük çıkartırken, İngiltere hükümetinin, Kars'ın yardımına koşmaya hazır olduğu gösteriliyor ve gecikmenin tüm ayıbı Bonaparte'in omzuna yüklenmiş oluyordu. Öte yandan, Clarendon'ın, 23 Temmuz tarihli düzmece mektuba güvendiği ve Babiâlinin Ömer Paşayı, Eupatoria ordusu ile köstekleme kararından haberdar olmadan önce, Ömer Paşanın, ordusunun arzu ettiği parçasını almasını kabule istekli olduğu kanıtlanıyordu. Clarendon bir kere bu öneriyi öğrendikten sonra, Ömer Paşayla Babiâlinin protestolarına aldırımaksızın direnecekti. Clarendon'ın bütün girişimleri, Babiâliyi temmuz ayını Vivian'ın seferi hazırlıklarıyla meşgul olmaya teşvik etmesi, Bonaparte'la görüşmeleri Ağustosa ertelemesi, Paris'e yolladığı yazıya Bonaparte tarafından kabul edilmesi halinde, bu yanlışlıklar güldürüsünde yeni bir karışıklık kaynağı olacağına kuşku bulunmayan, Babiâlininmiş süsünü verdiği bir öneri koyması, bütün bunlar aynı amaca yönelikti — zaman öldürme amacına.

The People's Paper

n° 206, 12 Nisan 1856

III

2 Ağustos 1855'te Lord Cowley Paris'ten gönderdiği telgrafta, Kont Walewski'nin, Babiâli adına Clarendon tarafından yapılan "önerilere itiraz edileceği kanısında olduğunu" bildirdi. Böylece zeki örlün eline, 3 Ağustos tarihli yazısında, hararetli yurtseverliğini gösterme ve Kars'la Erzurum'un Rusların eline düşmesinin yaratabileceği dehşetli sonuçlar hakkında Fransız hükümetine ısrar etme fırsatı geçmiş oluyordu. Ertesi gün, 4 Ağustosta Pa-

ri'sten şu telgrafi aldı:

"Lord Cowley'den Clarendon örlüne

"Paris, Ağustos 1855. — Sivastopol önlerindeki Türk birliğinin sayısında azalma olmaması koşuluyla, Ömer Paşanın komutasında Küçük Asya'ya yapılacak sefere Fransız hükümeti itiraz etmeyecektir."

Her ne kadar bir koşula bağlanmış ise de bu, Clarendon'ın 1 Ağustosta Babiâli adına yaptığı önerinin, koşulsuz kabulü demektir. O öneriye göre, Eupatoria'da bulunan birlikler Ömer Paşaya verilecek, General Vivian'ın birliği onların yerini alacaktı. Aynı gün Clarendon Redcliffe'e şu yazıyı gönderdi:

4 Ağustos. — Ömer Paşa, Sivastopol önlerindeki Türk birliklerini azaltmaksızın ya da Yenikale garnizonuna dokunmaksızın, Kars'ın yardımına gidebilir."

Fransız hükümeti sadece Sivastopol önlerindeki Türk birliklerinin azalmasına itiraz etmişti. İngiltere hükümeti ise, Yenikale'deki Türk birliklerini haczederek, ikinci bir ayakbağı daha yaratıyordu. 8 Ağustosta Clarendon, General Williams'ın 14 Temmuzda Kars'tan gönderdiği bir yazı aldı. General Williams bu yazıda, General Muraviev'in 11 ve 12 Temmuz günleri yakın keşif girişiminde bulunduğunu bildiriyor ve ayın 13'ünde, "tüm ordusuyla birlikte Kars'ın güneyindeki tepelerde görüldüğünü, bu tepelerin, savunmanın anahtarı olduğunu, Kars'ın 1828'de ele geçirilmesinin de bu tepeler yoluyla olduğunu" yazıyordu. Mektup şöyle sona ermekteydi: "Henüz öğrendiğine göre, Rus General, Gümrü yoluyla Bayazıt'tan takviyeler bekliyor, bu yakınlarda Çerkezistan kıyılarındaki garnizonlardan sürülmüş birlikler de Gürcistan içlerine doğru yürüyorlar. Bu birlikler, Küçük Asya'da daha ilerde yapılacak herakatlara katılabilirler." (n° 276.) Rus takviyelerini öğrenir öğrenmez, Clarendon'ın, Türk askerlerinin azalmaması arzusu yeni bir hız kazanmıştı. Hemen oturdu *index militum prohibitorum*'unu* tamamladı:

"Clarendon örlünden Lord Redcliffe'e

"Dışişleri Bakanlığı 9 Ağustos 1855. — General Vivian'ın birliği derhal Eupatoria'ya gitmelidir. Oradaki 10.000 ya da 12.000 Türk askeri Ömer Paşayla Redut'a gidecektir. Balaklava ve Kerç'teki Türk askerlerinin sayısı azaltılmayacaktır. Ömer Paşanın komutasında Redut Kalesine gidecek olan Türk birlikleri, gereken düzeye, Bulgaristan'daki ya da başka yerdeki birliklerle yükseltilecektir, Kırım'daki birliklerle değil."

Burada bir kez daha Clarendon'ın yasaklar çemberini genişlet-

* Askerî yasaklar dizini. —ç.

tiğini görüyoruz. Yarbay Simmons'ın 15 Temmuz tarihli yazısını anımsayalım. O yazıya göre Ömer Paşa "Burada (Balaklava) ve Kerç'teki ordusunun bir bölümünü — 25.000 piyade, Eupatoria'dan 3.000 atlı ve topçuyu" alma niyetindeydi. Şimdi Clarendon, Babıâlinin Kerç'teki garnizona dokunmasını da yasaklıyor ve Bonaparte'ın, Sivastopol'dan Türk birliklerinin çekilmesine yönelttiği itirazı tüm Kırım'a genişletiyor — birlikler yalnız Eupatoria'dan alınabilir. Ayrıca Eupatoria'dan alınacak birliklerin sayısını da Clarendon, Fransız hükümetine 1 Ağustosta yolladığı yazıda andığı 20.000 rakamının da altına indiriyor, 10.000'e, 12.000'e düşürüyor. Bir çeşit soytarı mizahıyla Babıâliyi, "başka yerlerde" birlik aramakta serbest bırakıyor. Londra'da hazırladığı bombanın şimdi İstanbul'da patlamasını sessiz-sakin bekleyebilir.

Clarendon'ın Redcliffe'e 16 Temmuz tarihli yazısından şu bölüm dikkatimi çekmişti: "Anladığımıza göre İstanbul'a gitmek üzere olan Ömer Paşa, eğer gerçekten ordusunun Tunuslularla Arnavutlardan oluşan herhangi bir bölümünü Redut Kalesine götürmekte kararlıysa, haşmetmeapları hükümetinin buna söyleyecek bir sözü yoktur." Şimdi Faud Efendinin Redcliffe'e yazdığı 31 Temmuz tarihli mektuptan, Redcliffe'in 4 Ağustos tarihli yanıtından ve gene Redcliffe'in 8 Ağustos tarihli mektubundan (bkz: n° 282 ve ekler) anlaşıldığına göre, Clarendon'ın 16 Temmuz tarihini taşıyan yazısı, 8 Ağustos tarihinde, henüz İstanbul'a ulaşmış değildi. Fuat Efendi mektubunda, (Mingrelya seferiyle ilgili olarak) başlatılan hazırlıkların (Londra'dan) "beklenen resmî ve kesin yanıt henüz alınmadığı için" durdurulduğunu bildiriyor ve "yardımın, Trabzon yoluyla Erzurum'dan gönderilmesi *gerektiği*"ni öne süren "İngiliz belgelerinin özüne" karşı, Türklerin Mingrelya planını savunuyordu. Redcliffe, 4 Ağustos tarihli yanıtında, "yakınlarda hükümetinin görüşlerini bildirmek üzere çağrıldığı zaman, bu görevi, Babıâliyi saran sıkıntının verdiği rahatsızlık duygusu içinde yerine getirdiğini", "bildirmeye çağrıldığı" fikirlerle sıkıntının daha da arttığını belirtiyor, şunları ekliyordu: "Her ne kadar haşmetmeapları hükümeti, Trabzon ve Erzurum üzerinden yapılacak doğrudan bir harekatı yeğ tutmakta kararlı olduğunu bildirmişse de, Çerkezistan tarafında girişilecek bir şaşırtma harekatında kullanılacak birlik, güvenilir ve sağlam bir birlik olsaydı, bu harekata hükümetin itirazı hafifletilebilirdi." Redcliffe, 8 Ağustosta, Clarendon'a yolladığı mektupta da hükümetin "tek gerçek yardım olasılığı diye gördüğü Trabzon'a ağırlığını koyma eğilimini sürdürmesinden" yakınıyordu. "... Askerî yetkililer kesinlikle ondan (Mingrelya seferi) yanalar. ... Uygulanabilir tek tasarıyı temelli biçimde destekley-

en birçok nedenin öne sürüldüğü bir ortamda, haşmetmeapları hükümetinin karşıt görüşünü olduğu gibi ifade ettim."

Redcliffe'in (20 Ağustos tarihli) bu yazısına Clarendon'un yanıtı iki noktadan —biri, Redcliffe'in, kendi görüşünce, İngiliz hükümetinin Mingreya seferine 8 Ağustosa kadar karşı durduğu şeklindeki ifadesi açısından, ikincisi de Clarendon'un 1 Ağustosta Babiâlinin planı diye Paris'e bildirdiği plan açısından— gözden geçirilmelidir. Birinci noktayla ilgili olarak Clarendon şöyle diyor (bkz: n° 283):

"Sizin yolladığınız yazıdan bu yana almış olmanız gereken birçok telgraf mesajım ve bu ayın 4'ünde gönderdiğim mektup, haşmetmeapları hükümetinin, Fransa imparatorunun hükümetiyle birlikte, Ömer Paşanın, Kars'ın kurtarılması için bir şaşırtma hareketine girişmesini arzu ettiğini ve haşmetmeapları hükümetinin, ilk zamanlar taşıdığı fikirde, yani yardımın Trabzon yoluyla yapılması fikrinde artık ısrar etmediğini, size göstermiş olacaktır."

Clarendon'un Mingrelya seferine itiraz ettiği ve Türkleri Erzurum'la Kars'tan geri çekilmeye çağırdığı 14 Temmuz tarihli yazısının ve Redcliffe'in 8 Ağustosta alması olanağı olmayan 9 Ağustos tarihli yazısının dışında, Mavi Kitaba göre Clarendon herhangi bir telgraf göndermiş değildir. Bu nedenle Clarendon, İngiltere hükümetinin Mingrelya seferine itirazını geri aldığını bildiren "birçok telgraf mesajı"ndan söz ederken, apaçık görüldüğü üzere, düpedüz sahtekarlık etmektedir. Neden 16 Temmuz tarihli yazısına değinmiyor? Çünkü o yazı sadece Mavi Kitapta yer almıştır, salt Mavi Kitap için yazılmıştır, Downing sokağındaki dışişleri bakanlığından hiçbir zaman çıkmamıştır. Redcliffe, sanki kendisi için kurulan tuzağı biliyormuş gibi 13 Ağustos tarihinde Clarendon'a şöyle yazıyor (n° 286):

"Siz lord hazretlerinin 9 Ağustos tarihli telgraf mesajınızın içeriğini henüz öğrenmiş bulunuyorum. Redut Kalesi tarafından bir şaşırtma hareketi denenmesinin haşmetmeapları hükümetince onaylanması, hiç kuşkusuz, gerek Türk hükümeti, gerek Ömer Paşa tarafından çok büyük bir memnurlukla karşılanacaktır. Kars'a, sadece Trabzon üzerinden yapılacak bir ilerlemeden yana olan bir önceki mesajın esaslarının yarattığı hayal kırıklığı apaçıktı."

Redcliffe, Clarendon'un "birçok telgraf mesajı"ndan habersizdir. "Sadece", Trabzon üzerinden Kars'a yapılacak seferden yana olan bir önceki mesajı bilmektedir. Redcliffe'in bildiği mesaj, 14 Temmuz tarihli telgrafla pekiştirilen 13 Temmuz tarihli yazıdır. Redcliffe, 16 Temmuz tarihli bir mesajın varlığından hiç söz etmiyor. Bu nokta üzerinde, çok basit bir nedenle ısrar ediyoruz. Kars Belgelerine şöyle bir gözatan herkes, İngiltere hükümetinin, Babiâlinin

Kars tasarımlarını boşa çıkarmak için sürekli çaba harcadığı sonucuna varacaktır. Ama ortaya döktüğümüz tahrifat, sahtecilik ve yalanlar, İngiltere hükümetinin bile bile hainlik ettiğini, önceden düzenlenmiş bir plana, açıktan itiraf etme cesaretini göstermesizin ihanet ettiğini kanıtlamaktadır.

Clarendon'ın 20 Ağustos tarihli yazısını, bir başka noktadan inceleyelim:

"Ömer Paşa" diyor Clarendon, "sultanın askerlerinin komutanı olarak, hareketlerini, ortak davaya en büyük yararı getirecek bir biçimde yönetmekte serbest olacaktır. Onun girişimlerine iki hükümetin koyduğu tek sınırlama, Asya'daki hareketin, Sivastopol'la Yenikale önlerinde kullanılan Türk birliklerinde bir azalmaya yolaçmaması koşuludur. Bu arada Ömer Paşanın Eupatoria'dan alabileceği birliklerin yerini doldurmak üzere, General Vivian'ın komutasındaki Türk birliği kullanılabilir."

Clarendon'ın Paris'e yolladığı 1 Ağustos tarihli yazısına göre, Babıâli, Sivastopol'daki Türk ordusuna dokunmaksızın, Ömer Paşaya, Eupatoria'daki birlikleri vermeyi önermişti. Öyleyse, Babıâlinin önerisini kabul etme işine, nasıl olur da "Ömer Paşanın girişimlerine sınırlama koymak" diyebilir? Ama, öte yandan, başka türlü davranabilir miydi? Çünkü Redcliffe'in, yanıtladığı yazısı, kendisine, Ömer Paşanın "Balaklava'dan 17.000 asker", Kerç'ten 3.000 asker vb. hesabettiğini bildiriyordu. Görülüyor ki, Clarendon'ın Paris'e gönderdiği yazıda, Babıâlinin önerisi olduğu söylenen şey, bu kez babıâliye Batılıların öğüdü olarak emrediliyordu.

13 Ağustosa kadar —yani Ömer Paşanın müttefik komutanlara Mingrelya seferini önermesinden bir ay sonrasına kadar— Babıâli, İngiltere hükümetinin bu sefere karşı çıktığı düşüncesi içinde çabaladı durdu ve sonunda, Kars'ın yardımına koşmaya dönük tüm çabaları insafsızcasına askıda kaldı. En sonunda 13 Ağustosta Babıâli bu karabasandan kurtarıldı; Babıâlinin 22 Temmuzda kabul ettiği öneriyi Batılı müttefiklerinin onaylamış oldukları anlaşılıyordu. Şimdi artık çabalarını Clarendon'a değil, Muraviev'e yöneltebilirdi. Osmanlı hükümeti, Kars'a yardıma gitmenin en etkin yolunu tartışmak üzere 15 Ağustosta toplandı. Görüşmelerin sonucu, hiç beklenmedik türdendi ve hayli şaşırtıcıydı.

Redcliffe 16 Ağustosta Clarendon'a gönderdiği yazıda (n° 294), "Ömer Paşa", diyor, "Londra'dan telgrafla bildirilen, birliğin Eupatoria'da üslenmesi şeklindeki plana kesinlikle itiraz ediyor, Sivastopol önlerindeki birliklerin sefer kuvvetine katılmaması halinde sefere komuta etme sorumluluğunu yüklenemeyeceğini belirtiyor."

Görüldüğü gibi, 23 Temmuzda Londra'ya gönderilmiş gibi gösterilen Eupatoria planının, gerçekte 9 Ağustosta Londra'dan İstanbul'a bildirilmiş olduğu belirtiliyor.

16 Ağustosta Yarbay Simmons da Clarendon'a bir mektup göndermiştir (n° 297):

"Lord Stratford de Redcliffe'den, haşmetmeapları hükümetinin, Türk Birliğinin [Vivian'ın birliği -ç.] Eupatoria'ya gitmesini emrettiği haberini alan serasker, bu haberi Ömer Paşa hazretlerine iletmıştır. Ömer Paşa, bu davranışın, Kars ordusunu kurtarmak üzere Asya'da bir harekata girişilebilmesi için gerekli olan kuvvetin sağlanmasına elvermediğini düşünmüş ve seraskere bir rapor vermiştir. ... Ömer Paşa, sefere, Sivastopol'daki birliğini götürmekte ısrar etmektedir, ancak bu arada o birliklerin bir kesimini ve Kerç'teki Türk birliklerini, Türk-İngiliz ortak bir birliğini gereken sayıya yükseltmek için teslim edecektir. ... Paşanın önerisi, bana, Kars ordusunu kurtarma umudu taşıyan tek çare görünüyor. Ancak, paşa hazretlerine göre İngiliz ve Fransız hükümetleri tarafından, Kırım'daki kuvvetlerde herhangi bir azalma olmaması koşuluna bağlandığı için, Ömer'in generallere yaptığı ve benim 15 Temmuz tarihli raporumda belirttiğim ilk önerisi, yürürlüğe konamayacaktır. Paşa, artık sefer yapılsa bile, Kars garnizonunun yardımına yetiştirme zamanının geçmekte olduğunu düşünüyor, ancak yardım için geç olsa bile, sefer en azından, düşmanın, Erzurum'un yönetimini ele geçirmesini ve orada, daha içerlere doğru yürümek üzere yeni girişimlere hazırlanmasını önleyecektir."

Ömer Paşanın, Yarbay Simmons'ın yazısında sözünü ettiği, seraskere yazdığı muhtırayı Redcliffe, 16 Ağustosta Clarendon'a gönderdiği mektuba eklemiştir. Bu muhtıradan, Ömer Paşanın şu görüşlerini alıyoruz:

"Eupatoria'daki birlikler, değişik unsurlardan oluşmaktadır — Tunuslular, Mısırlılar gibi, ve kara ulaşım olanakları yönünden yetersizdir. ... Savaş alanına çıkacak ya da manevra yapabilecek yetenekte değildirler. ... Eğer Mısırlılar Asya'ya giderse, kışın başlangıcında arazide kalmak gerekli olacağı için, sıcak bir iklimden gelmiş olan bu insanlar, gerekli manevraları yapamayabilirler ve ordu değişik unsurlardan oluştuğu için başarı olasılığı çok azdır. Bu tasarımın uygulanmasıyla, Osmanlı ordusunun olduğu kadar, İngiliz ordusunun da birliği bozulacaktır. Bilindiği gibi, bir ordunun gücü —eğer varlığı değilse— birliğine bağlıdır."

Paşa, her generalin, savaş hareketi içinde karşılaşabileceği güçlükleri önceden düşünmesi ve işi kadere bırakmaması gerektiğini belirtiyor. Ömer Paşa, kendisi Asya'ya varmadan önce, Kars

ordusunun yıkılacağı ve Rusların o noktadan da ileriye geçecekleri düşüncesindedir. Bu durumda, tam güvenemeyeceği, değişik unsurlardan oluşan bir orduyla, Asya ordusunun karşı karşıya geldiği güçlüklerle düşebileceğini belirtmektedir.

Kendisinden bir hareket istenen her generalin, o hareketin yönetiminden sorumlu tutulabilmesi için, hareketin bizzat kendisi ve uygulanışına rızasını bildirmesi zorunludur. Bulgaristan'la Kerç'ten çekilecek birliklerden alınacak kuvvetlerle bağlı birlikleri tamamlanırsa, Türk-İngiliz ortak birliği, sayıca, Ömer Paşanın komutasındaki tümenlere denk olacaktır. Müttefik ordulardaki asker sayısı açısından, eğer Ömer Paşanın görüşleri kabul edilirse, herhangi bir azalma söz konusu değildir. "Hatta tam tersine, eğer Londra'dan gönderilen plan doğrultusunda davranılırsa, seraskerin, Eupatoria ordusunun malzeme ikmali için yaptığı sürekli düzenlemelerin bir yana konması gerekecektir, bunu kaçınılmaz gecikmeler izleyecektir, kesin olarak yeni düzenlemelere gidilmesi gerekecektir."

Etkin son Türk ordusunun da yıkılması İngiliz ordusunda olduğu kadar, Osmanlı ordusunda da birliğin bozulması, Mısırlılarla Tunusluların bile bile kurban edilmesi, Eupatoria'daki Türk birlikleri için yapılan sürekli ikmal düzenlemelerinin bozulması, kaçınılmaz gecikmelere yolaçılması, bizzat Ömer Paşanın askerî girişiminin mahvolması, Mengrelya seferine çıkacak ordunun Kars garnizonunun karşılaştığı durumla yüzyüze getirilmesi — işte bütün bunlar, Ömer Paşaya göre, Londra'dan gönderilen planın doğal sonuçlarıdır. Lord Redcliffe bu kuvvetli itirazı Clarendon'a aktarırken, Babıâlinin daha önce buna benzer bir öneriyi gene onun aracılığıyla Lord Clarendon'a iletmış olduğuna inanılmasına yolaçabilecek en ufak bir imada dahi bulunmuyor, bu yolda tek söz söylemiyor.

Bu durumda, 23 Temmuz tarihli yazıda yer alan ve Babıâlinin olduğu öne sürülen önerinin gerçekte Londra'da düzenlenmiş sahte bir öneri olduğunun yadsınamaz bir kanıtıyla karşı karşıyayız. Lord Clarendon 1 Ağustos tarihli yazısıyla, bu öneriyi Fransız hükümetinin onayına sunarken düpedüz çirkin bir sahtekarlık yaptığını biliyordu.

Clarendon'ın planı, düşündüğü gibi işledi. en sonunda, İngiltere hükümetinin, Türk seferini genel olarak onayladığı kendisine bildirilen Babıâli, İngiltere hükümetinin, bu seferin yapılabilmesi için gerekli olan hususlara itiraz ettiğini de aynı zamanda öğrendi. Clarendon'ın Erzurum planıyla mücadele etmek için bir ayını harcamak zorunda kalan Babıâli, bu kez de, onun Eupatoria planına

direnerek değerli ağustos ayını da yitirecekti.

Redcliffe, 20 Ağustosta, Clarendon'a yolladığı mektuba Ömer Paşanın bir muhtırasını daha ekledi. Öz olarak bir öncekine benzeyen bu muhtıra, ek olarak şu noktayı ortaya koyuyordu (bkz: n° 296):

"Her türlü askerî kurala karşıt olan böyle bir hareketi yüklenecek bir general, kendi askerî ününü kurban eder ve bundan da ötede genel ittifakı tehlikeye atar. Ben bunlardan hiçbirini yapma niyetinde değilim.

"Eğer ben bu görevi kabul etsem bile, bu, amaca hizmet etmez."

Ömer Paşa Eupatoria'daki askerlerin "disiplinsiz, karma ve henüz pişmemiş askerler" olduğunu söylüyor.

20 Ağustosta Ömer Paşa, seraskerin, Kars'tan 5 Ağustosta ayrılan ve 19 Ağustosta İstanbul'a ulaşan bir yaverinin verdiği rapora dayanarak Simmons'a şu bilgileri vermektedir (Simmons'dan Clarendon'a, bkz: n° 298):

"Onun [yaverin -ç.] ayrıldığı sırada Kars kasabasındaki ambarlarda garnizona bir ay ya da beş haftadan fazla yetecek kadar gıda maddesi kalmamıştı. Cephaneleri de bol değildi. Ancak bunun sonuca çok fazla etkisi olmayacağı anlaşılıyor. Çünkü General Muraviev, aldığı takviyeyle birlikte 40.000 askeri bulan ordusuna, Kars'ı aç bırakarak ve tek el ateş etmeksizin ele geçireceğini bildirmiştir. ... Ruslar, Kars merkez olmak üzere yarıçapı sekiz saat çeken (28 mil) bir bölgede, halkın gıda maddesi türünden ne varsa hepsini alıp götürmelerine neden olmuşlardır. ... Erzurum'daki kalelerde 6.000 askerle 12.000 başıbozuk vardır. Ancak başıbozukların çoğu ayrılıp gitmektedir." Simmons, "Ömer Paşanın konuşmasından anlaşılıyor ki" diyor, "Babîâli, Asya'daki üzücü durumdan büyük ölçüde etkilenmiştir ve bu ayın sonuna doğru ya da eylül başlarında 16.000 askerden ve 70'i sahra topu olmak üzere 200 parça toptan ulaşan Kars garnizonunun yitirilmesinin kesinlik göstermesinden derin bir üzüntü duymaktadır. Zamanın boşuboşuna geçirilmiş olmasına — Paris ve Londra'daki hükümetler kadar Kırım'daki askerî yetkililerin de olayın ciddi yanını Babîâlinin açısından görmemelerine, onların [Türklerin -ç.] eski durumu yeniden sağlamalarını ve felaketi önlemlerini amaçlayan önerilerine itiraz etmelerine, esef ediyorlar, bundan üzüntü duyuyorlar."

21 Ağustosta Babîâlide yapılan bir toplantıda (Simmons'dan Clarendon'a, 23 Ağustos tarihli yazı, bkz: n° 299).

"Ömer Paşa tarafından önerilen planın büyük bir çabayla, ve Babîâlinin elindeki bütün olanaklarla uygulanması kararına varıldı. ... Fransa ve İngiltere elçilerine bir nota verilerek Babîâlinin bu

kararının bildirilmesi, ayrıca Osmanlı birliklerinin, topçusuyla, donanımıyla, ve kara ulaşım araçlarıyla birlikte, müttefik filoları tarafından Asya kıyılarına ulaştırılması için hükümetlerinden yardım sağlamaları isteminde bulunulması uygun görüldü. ... Kars ordusunu kurtarmak ve Asya'daki yerlerini yeniden kazanmak için bir harekatı gerçekleştirmek üzere ellerinden gelen her çabayı gösterdikten sonra onlar [Babîâli], bu amaçla önerilmiş girişimlerin yerine getirilmemesinden doğabilecek bir felaketin sorumluluğunun artık kendilerinde olmadığı kamsımdadırlar. Türk hükümeti, harekatı başlatmak üzere askerlerin, donanımın vb. yüklenmesi için gemilerini Sizopolis'e gönderiyor. Ama Türk-İngiliz ortak birliğinin Eupatoria'ya gitmesi için Londra'dan emir alması karşısında, görünüşe göre Türkler bu yola gimekte kararsızlık gösteriyorlar."

Böylece ağustosun sonu geliyor. Babîâli hâlâ Clarendon'un Eupatoria planıyla kösteklenmekte. Kars'tan gelen sıkıntılı haberlerle kaygıları artan Babîâli, bu arada Sivastopol'a bir yolculuk yapmış olan Redcliffe'den en sonunda, zar-zor şu telgraf yazısını koparıyor (n° 290):

"Lord Redcliffe'den Clarendon örlüne

"Sivastopol önleri, 26 Ağustos. — Aynı sayıda askerle yerleri doldurulmak koşuluyla, Ömer Paşanın Balaklava'daki kuvvetlerini kısmen ya da tüm olarak alabilip alamayacağına ve böyle bir durumda General Vivian'ın birliğinin, Eupatoria'ya gitmek yerine Sivastopol'da mevzilenmekte serbest olup olmadığına dair, bana, bu raya kesin ve ivedi bilgi verilmesini rica ediyorum. Ömer Paşa bugünlerde bekleniyor. Yapacağı seferi, yukarda belirtilen biçimde davranma yetkisine sahip olması koşuluyla kabul etmekte. Bu konuda makul gerekçeler öne sürmüştü. Eğer biz ulaşım olanaklarını sağlarsak (askerler) görünüşe göre bir aya kadar Redut Kalesine çıkabilirler. Erzurum'u tehdit eden Ruslar, karayolundan Kars'a çekildiler. Oradaki Türk ordusu, söylendiğine göre, Ağustos başlarında, yaklaşık iki aylık erzeka sahipti."

The People's Paper

n° 207, 19 Nisan 1856

IV

Clarendon, Babîâlinin ağustos ayı boyunca harekete geçmesini, Eupatoria planıyla önlemişti. Redcliffe'in telgrafı, General Williams'ın "Kars'taki gıda maddesi eylül başına kadar zor dayanır" şeklindeki ifadesini doğrulamaktaydı Kars garnizonunun, nasıl

olup da Williams'ın düşündüğünden de daha fazla ayakta kalabil-
diğini şu muhtıradan görebiliriz (n° 315'e ek):

"Kars, 1 Eylül 1855. — Gıda maddesi çok kısıntılı kullanılıyor. Askerlere verilen ekmek ve et ya da pirinç, yağ tayını yarıya indirildi. Bazan ekmek yerine 100 drahma* bisküvi veriliyor, ancak başka bir şey verilmiyor o zaman. Para ödenmiyor. 3.000 müslaman asker yakında tam aç kalacak. Ermenilere, yarın kaleden ayrılmaları emredildi. Arpa kalmadı, hayvan yemi de hemen hemen tükendi. Süvari, yürüyen iskelete döndü ve garnizondan uzaklaştırıldı. Topçunun atları da kısa sürede aynı hale gelecek. o zaman sahra topları nasıl çekilecek? Bu ordunun kurtarılması için ne yapılıyor?" (İmza) "Williams."

Clarendon, Kars'taki gıda maddelerinin ancak ekim başına kadar dayanacağını iyice anladıktan ve öte yandan, müttefiklerin ulaşım olanaklarının yardımıyla bile Ömer Paşa birliklerinin ekim ayı başından önce Redut Kalesine varamayacağına, Redcliffe'in yazısıyla iyice emin olduktan sonra, artık Türk planının kabulü için, Fransız hükümetine baskı yapmanın tehlike taşımadığı kanısındadır. Bunun yanı sıra, Fransız hükümetine başvurduğu anda, Sivastopol saldırısının başlamak üzere olduğundan, bu nedenle de Pelissier'nin, Sivastopol önündeki birliklerin yapısında bir değişiklik yapılmamasını isterken haklı nedenlere dayandığından haberdar edilmiştir. Bu bilgiyi saklamak amacıyla, Redcliffe'in yazısı, eksik verilmiştir. Clarendon'ın Lord Cowley'e [Paris'e -ç.] gönderdiği yazı şöyle:

"Dışişleri bakanlığı, 28 Ağustos 1855. — Haşmetmeapları hükümeti, Vikont Stratford de Redcliffe'in gönderdiği, Balaklava, 26 Ağustos tarihli yazıya aşağıdaki yanıtın verilmesini, imparatorun hükümetinin onaylayacağına inanmaktadır. Bir durumda sözkonusu yanıtı, siz ekselansları, Lord Panmure'un mesajı olarak General Simpson'a gönderiniz. Vikont Redcliffe hâlâ Balaklava'da ise Simpson kendisine bilgi verecektir. Yanıt şudur: "Ömer Paşa, Balaklava'daki birliklerini Asya'ya götürmekte serbesttir. Bu birliklerin yerine, müttefik generallerin kararı çerçevesinde, ya General Vian'ın birliği ya da Eupatoria'dan alınacak birlikler konmalıdır. Birliklerin taşınması için de amirallere gerekli buyrultular verilmelidir." (İmza) "Clarendon."

Bu yazısında bile Clarendon, Babıâliye oyun oynamadan yapmıyor. Ömer Paşanın birçok muhtırasında, Sivastopol'daki birliklerinin yerine, Eupatoria'daki birliklerin konmasının, onun planlarını hayli bozacağını belirttiğini Clarendon pekala biliyordu.

* Bir drahma yaklaşık 4 gram. -ç

Ama gene de Fransa hükümetine, Sivastopol'dan alınacak birliklerin yerine ya Vivian'ın birliğinin, ya da Eupatori'dan getirilecek kuvvetlerin konacağını, oldukça *en passant* bildiriverdi. Paris'in telgraf yanıtı şöyleydi:

"Lard Cowley'den Clarendon örlüne

"Paris, 29 Ağustos 1855. — Müttefik başkomutanların itiraz etmemeleri koşuluyla, imparator, Balaklava'daki Türk birliklerinin çekilmesine ve onların yerine başka kuvvetlerin konmasına itiraz etmiyor. Ancak imparator, bu koşullar altında, daha fazla bir şey söyleyerek sorumluluk yüklenmek istemiyor. Telgraf yazısını, 'Asya' sözcüğünün arkasına, 'General Pelissier'nin ve sizin bir itirazınız yoksa' kaydını ekleyerek, Generel Simpson'a gönderiyorum."

Bu önemli anda Clarendon'ın Mingrelya seferini hızlandırma sabırsızlığı, 7 Eylülde adi postayla yolladığı için Yarbay Simmons'ın eline 23 Eylül'e kadar geçmeyen mektubunda, gözleri kamaştıracak biçimde parıl-parıl parlıyor. Lord Clarendon, 5 Eylülde Yarbay Simmons'dan şu yazıyı almıştı (n° 301):

"Ömer Paşa, bana, Asya seferi için gerekli düzenlemeleri yapmakla meşgul olduğu için, beş ya da altı gün süreyle İstanbul'dan ayrılamayacağını ve hazırlıkların görülmesi için burada bulunmasının kesin zorunluluk olduğunu söyledi. Bu hususu size bildirme gereğini duyuyorum."

Babıâlinin kabul ettiği düzenlemelere göre Ömer Paşa,

"Asya'ya, sadece Türk donanmasıyla, iki defada 50.000 askerle 3.400 atlı çıkarmayı, bu işlerin, her bir yolculuğun on gün ile iki hafta arasında olmak üzere toplam üç haftayla bir ay sürmesini umuyor. ... Ömer Paşa, Sivastopol önündeki askerlerle donanımlarının ve Sizopolis'teki yük beygirlerinin taşınması için müttefiklerin yardımını yürekten arzuluyor. Paşa, bunun en kestirme yolunun, [Vivian'ın komutasındaki -ç.] birliği Balaklava'ya götürecek olan İngiliz filosunun, Sivastopol'daki Türk askerleri Asya'ya taşıdığı yol olduğu düşüncesinde."

Bu yazıya Clarendon'ın yanıtı şöyle:

"Clarendon örlünden Yarbay Simmons'a

"Dışişleri bakanlığı, 7 Eylül 1855. — Efendim, Asya'daki ordunun yardımına gitmeye ilişkin olarak Ömer Paşa tarafından önerilen düzenlemeler hakkında, sizin, geçen ayın 26'sında yolladığınız yazıdaki bilgilerle, haşmetmeapları hükümetine ulaşan son ifadeler birbirini tutmuyor. Siz, yazınızda, Ömer Paşanın Sivastopol'daki Türk birliklerinin bir bölümünü almayı ve onların yerine General Vivian'ın birliğini koymayı hesapladığınızı bildiriyorsunuz. Ama daha sonraki bir tarihte General Simpson'dan alınan bir

yazıya göre, anlaşılıyor ki, Ömer Paşa, General Vivian'ın birliğinin, gelecek ilkyaza kadar Sivastopol önünde mevzilenebilecek yeterlikte olamayacağı görüşünü taşıdığını bildirmiştir. Bu görüş karşısında ve General Simpson'ın, bu görüşe dayalı olarak, birliğin kendisine gönderilmesine itiraz etmesi karşısında, haşmetmeapları hükümeti, birliğin Sivastopol önündeki orduya katılmamasına karar vermiştir." (İmza) "Clarendon."

Zavallı savaşı Simpson'ın mektubunun Mavi Kitaba alınmadığını, Ömer Paşanın "görüşü"nün iyi saatte olsunlar tarafından değiştirildiğini ve Ömer Paşanın 26 Ağustostaki fikriyle çelişen yeni görüşünü ifade ettiği "daha sonraki bir tarih"in, temmuz başı olduğunu belirtmemeye izin verin. Bu Yarbay Simmons'ın, 23 Eylül 1855'te kamara karargahından yolladığı aşağıdaki yazıda da görülyor:

"Bu noktada, Ömer Paşanın bu fikri, General Simpson'a temmuz başında ... Asya ordusunun nazik durumunu henüz öğrenmemişken yazdığını siz lord hazretlerine bildirmeme izin vemenizi dilerim. Paşa, o tarihte [General Vivian'ın komutasındaki -ç.] birliği, General Simpson'ın, düşman karşısında açık arazide (*en rase campagne*) kullanabileceğini düşünmemesi gerektiği fikrinde olduğunu belirtmişti. ... Lord Raglan, birçok kez, birliğin Balaklava hattını tutmasının olanak içinde olup olmadığı hususunda ne düşündüğümü sormuştu. Konu üzerinde Ömer Paşaya danıştığım zaman, eğer lord hazretleri kesin zorunluluk görüyorsa, kendisinin herhangi bir itiraza yer görmediğini söylemişti."

Simpson'ın "kalın kafası", Ömer Paşanın Mingrelya seferi tartışmasından önce öne sürdüğü görüşünü kazı yaparcasına ortaya çıkarmakta, bu görüşü çarpıtmakta ve o çarpıklık üzerine itirazını kurmakta, kuşkusuz Londra'dan aldığı gizli buyruğa uydu. Zavallı Simpson, Palmerston'ın bir buluşu, onun golemlerinden* biriydi. Alman ozan Arnim'in²⁶¹ dediği gibi golem, insan biçimi verilmiş kaprisli büyücülerin büyüyle yapay olarak canlandırmış toprak parçasıdır. Simpson'ın, Clarendon'ın mektubunda gösterdiği gibi yazdığını —Simpson'ın yazısı Mavi Kitaba alınmadığına göre, bu, biraz kuşkuludur— varsaysak dahi, Ömer Paşanın görüşünün özü ya da tarihi konusunda Clarendon'ın bir an için dahi kuşku duymaması gerekirdi. Daha 15 Temmuzda Simmons, Clarendon'a bir mektup yazmış, Ömer'in görüşüne göre, "birliğin, her ne kadar bir garnizon meydana getirse de, ülkenin içine doğru yürüyebilecek yeterlikte olmadığını" bildirmişti. Simmons, daha sonraki bir

* Sözlük anlamı cansız şekil. Yahudi folkloruna göre bu tür cisimlere, özellikle tahta şekillere azizlerin hayat vereceğine inanılır. —ç.

yazısında da "Balaklava ve Kerç'te birliğin tahkim edilmiş hatların içinde olacağını" yani "açık arizide" olmayacağını belirtmişti.

Mavi Kitapta, Ömer Paşanın Mingrelya seferinin tarihçesi verilmiyor, ancak kitap, en son günlerde, Sivastopol'un güney yakası ele geçirildikten sonra, gönülsüz olarak rıza göstermeleri ardından bile, müttefiklerin, bu seferin önüne diktikleri engelleri ortaya döken yeter bilgiyi gene de kapsamaktadır.

Simmons, 21 Eylül 1855'te kamara karargahından Clarendon'a şöyle yazıyor:

"Bu ayın 18'inde General Pelissier, Türk avcı birliklerinden üç taburun oradan Asya'ya gönderilmesini kabul etti. Birlikler bir ya da iki güne kadar Batum'a gitmek üzere gemilere bindirilecekler. Şu ana kadar General Pelissier, burada ordugah kurmuş öteki Osmanlı birliklerinden herhangi birinin Asya'ya gitmesine rıza gösterdiğine dair herhangi bir şey söylemedi."

Redcliffe de, 26 Eylül tarihli mektubunda, "Babıâlide yaptığım soruşturmaya yanıt olarak", diyor, "bana, askerlerin gidişi ve gıda maddesi gönderiminin, sınırlı taşıma olanakları nedeniyle yavaş yürümesine karşın, ilerlemekte olduğu güvencesi verildi. Birçok kez plan değiştirilmesinin, bizim Sivastopol hareketimizin gereklerinin ve ulaşım araçlarına yönelmiş çok fazla istek olmasının üst-üste gelerek, Kars'ın kurtarılması umudunu azaltmış olduğunu görmemek olanaksızdır."

Şimdi, birçok kez plan değiştirilmesi İngiliz hükümetinin işiydi. Sivastopol hareketinin gerekçeleri, salt bir bahaneydi, çünkü müttefikler, kasabayı ele geçirdikten sonra, kendilerini kasabanın yıkıntısına bekçilik etmekle görevlendirmişlerdi. Son olarak, ulaşım araçlarına çok fazla istek olmasına gelince, bu da Downing sokağının, Varna'daki birliğin gereksiz yeri Yenikale, Kerç ve Eupatoria'ya oradan da tekrar İstanbul'a aktarılmasını emretmiş olmasının ürünüydü.

Rus saldırı kolları karşısında Türklerin 29 Eylülde kazandığı zafer, bu kehanetin yarattığı karamsarlığı, akan bir yıldızın yarattığı parıltı gibi bir an için aydınlatarak dağıtıverdi. General Williams, aynı tarihli yazısında, o günü, "Türk ordusu için şanlı bir gün" olarak niteliyor. General Williams, 3 Ekim tarihli mektubunda (n° 372) Clarendon'a şöyle yazmakta:

"Yedi saete yakın süren çarpışmalarda Türk piyadesi ve topçusu, tam bir cesaretle dövüştü. Nerdeyse dört ayı bulan bir süreden beri siperlerde oldukları, bu siperleri gece-gündüz korudukları düşünülürse, giysilerinin zayıf olduğu, yarım tayın aldıkları anımsanırsa, yirmidokuz aydan beri aylık almadıkları gözönünde tutulur-

sa, siz lord hazretlerinin kabul edecekleri gibi, bu askerler Avrupa'nın hayranlığını haketmeye değer olduklarını göstermişler ve Avrupa'nın en seçkin askerleri arasında yer lmaya hakları olduğunu, kuşkusuz ortaya koymuşlardır."

Bu mutluluk verici haberi alır almaz, Babıâli, Kars'ın savunucularına seslenen bir yazı (n° 345) gönderdi. Bu yazıda şu satırlara yer veriliyordu:

"Biz, siz ekselanslarının nasıl şevk ve yiğitlikle dolu olduğunuzdan ve Tanrının sonsuz lütfunu sizlerden esirgemeyeceğinden, emindik, bu düşünceyle teselli buluyorduk. Öte yandan, düşmanı, kuşatmayı kaldırmaya zorlayacak önlemleri almak üzere gece-gündüz çalışmaktaydık. Bu neşeli zafer haberi, bize yeniden hayat verdi."

Bu haberin bir de Clarendon'ın göğsüne nasıl hayat vermeyecek olduğunu düşünün! Gece-gündüz, Babıâlinin düşündüğü önlemleri boşa çıkartacak önlemler düşünmüş olan Clarendon, hiç değilse görünüşte, ucuz sözlerle olsun, sempati göstermeyecek mi? Pek değil. Hatta, hesaplarında yanılmanın verdiği hayal kırıklığıyla, Babıâliye öfkesini, şu kışkırtıcı ve gülünesi yazısıyla kusuyor (n° 346):

"... İhmal edilmiş olan Kars garnizonu, çektiği sıkıntıların, hiç değilse, her türlü alelade yardımı unutan ve onların başarısı ve güvenliği için duadan geri durmayan Türk bakanların rahatını kaçırmış olduğunu düşünerek tatminkarlık duyabilir."

Eskiden Aberdeen'in dilsiz arkadaşı olan Clarendon, burada, Palmesrston'ın ağzıyla sanki genzinden konuşuyor.

Rusların 29 Eylülde Kars'ın önünden geri atılmalarıyla, 24 Kasımda Kars'ın teslim olması arasında yeniden iki aya yakın bir süre geçti. Bu süre içinde İngiltere hükümeti ne yaptı? Her şeyden önce gerekli ulaşım olanaklarını Ömer Paşadan uzak tuttu. *The Times*'in muhabiri Oliphant, 2 Ekimde Ömer Paşanın ordugahından şunları yazıyordu:

"Türk ordusu giderek heybetli bir görünüm kazanıyor. Müttefik generallerin, Balaklava'dan 10.000 Türkün gönderilmesine istemeye istemeye rıza göstermeleri, bu orduyu 50.000 kişiye yükseltecektir. Başlıca gecikme, bizim Kırım'daki yetkili kişilerimizin gevşekliğinden ileri geliyor. O kişiler birliklerin buraya aktarılması için ulaşım olanağı sağlamıyorlar, askerlerin buraya gelmesi umurlarında bile olmuyor. Ömer Paşanın bu seferle ilgili ciddi tek sıkıntısının, felaket yaratma yönünden çok verimli olduğunu esasen göstermiş olan aynı kaynağa atfedilebilecek olması, gerçekten talihsizliktir."

Bu kadarla bitmiyor. Daha haziran ayında, Türkiye'nin sağlamak istediği borç alma üzerinde yapılan parlamento görüşmeleri sırasında, Lord Palmerston, Babıâlinin acınacak ölçüde para sıkıntısı çektiğini ve bütün girişimlerinin, derhal para sağlamasına bağlı olduğunu söylemişti. Parlamento ödünç verilmesini kabul etti, İngiltere hükümeti de kararı Ağustos 1855'te yayınladı. ancak parlamentoya sunulan bir belgeden anlaşılıyor ki, kabul edilen beş milyon sterlinlik ödücün 29 Ocak 1856'ya kadar Babıâliye sadece iki milyondan da az bir bölümü ödenmiştir, üstelik bu miktar da yüzbiner sterlinlik damlalar halinde gönderilmiştir. Gene de 24 Kasım 1855'te Babıâli ilan ediyor (n° 353, ek 4):

"Sonuç olarak, ekselansları [serasker] bana döndü ve Kars garnizonuna yardım için ne kadar gayret gösterdiğini, onun kadar benim de bildiğimi söyledi. Ömer Paşanın gecikmesine yolaçan nedenler üzerinde, ne yazık ki, kendisinin denetim olanağı olmadığını, bunun, ittifakın işi olduğunu bildirdi. Serasker, Kırım'da tutulan orduya başvurmaksızın alma iktidarında oldukları önlemlerin, sözkonusu amaç için yeterli olmadığını esasen anlaşılmış bulunduğunu söyledi. ... Ekselansları daha sonra, daha da sert bir ifadeyle, bana, verilecek ödücün geciktirilmesiyle, Türklerin, hareketi yürütmeleri için gerekli olan işler yerine getirmekten kesinlikle alıkonduklarını bildirdi. Ordu için satın aldıkları bir milyon kilo tahıl, parasını ödeyemedikleri için orduya veremediklerini anlattı. ... Sadrazama, eğer o kaynaktan (ödünç) para bu tarihten itibaren iki hafta içinde gelmezse, görevden çekileceğini söylediğini bildirdi." (General Mansfield'in Lord Redcliffe'e mektubu.)

Tam Kars'ın teslim olduğu gün, seraskerin, bu felaketin gerçek nedenini —yani Babıâlinin kendi askerlerinin müttefikler tarafından alıkonarak Ömer Paşanın çıkacağı seferin geciktirilmesi, sonra da Babıâlinin kendi parasının İngiltere hükümeti tarafından alıkonarak, ekim ve kasım aylarında her türlü girişimin durdurulması— İngiliz askerî temsilciye sert bir dille söylemesi, garip bir raslantıdır.

24 Kasım'da Kars teslim olmaya karar verdiği zaman, "her gün açlıktan yüzlerce asker ölüyordu. Askerler yalnızca iskelet haline gelmişlerdi, çarpışma ya da kaçma gücünde değildiler. Kadınlar, çocuklarını getirip, yiyecek bir şey verilmesi için generalin evinin önüne bırakıp gidiyorlardı, kasabanın her yanı ölümlerle ya da ölmekte olanlarla doluydu." (n° 366.)

Clarendon'ın sistemli olarak Babıâlinin tasarımlarını boşa çıkardığı, kuvvetlerini kötürüm ettiği, parasını alokuyduğu dönem boyunca, eline kelepçe vurduğu adamın kulağına, cesaretli davran

diye bağırıldığını ve aynı adama gevşek davranıyor diye hakaret ettiğini görüyoruz. tarih belki de, İngiltere hükümetinin Kırım'daki, Baltık'taki ve Pasifik'teki sürevenleriyle İngiltere'yi Avrupa'da gülünç durumu düşürmesi ve başarısızlığa alet olanları bol bol ödüllendirmesiyle, aynı hükümetin, Babiâliyi, subaylarının ve yöneticilerinin hatalarından ötürü antik katoizmin* sert tonuyla azarlaması arasındaki paralellikten daha acı biçimde gülünç bir başka paralellik göstermez. Paşaların yolsuzluğuna manevî bakımdan öfke duyan bir Sadleirism hükümeti; bir Selim Paşayla bir Tahir Paşanın cezalandırılmasını isteyen bir Codrington ile bir Elliot'ın hamileri; bir Ömer Paşayı destekleyenlere asık suratla karşı çıkan bir Simpson'ın *improvisatori*'si** seraskerin işine burnunu sokarak müdahale eden bir "aman Dowb'a gözkulak ol" Panmure; Sivastopol Kurulunun oturumları sırasında, Trabzon'da, bir sünger yüküyle şahmerdanlar neden sarılmadı da üstleri hasırla örtüldü diye bir paşayı azarlayan doktor Smith'leri, Filder'leri, Airey'leri ve Gordon'larıyla bir Downing sokağı — Doğu Savaşının gerçek resmî budur. Ve bütün bunların üstünde de Babiâlinin duygusuzluğu hakkında yiğit Clarendon'ın yürek paralayıcı yakınmaları! — Danaid'ler*** eleğin deliklerini doldurmuyor diye yakınan resmî bir Thersites**** düşünün.

The People's Paper

n° 207, 19 Nisan 1856

* "Kartaca yıkılmalıdır" sözüyle ün yapan, gerici Romalı Cato'nun taraftarı, Cato'vari davranış. —ç.

** 18. yüzyılda daha çok İtalyanca söylendiği şekliyle İngilizceye giren irticalen söylev verme, şiir okuma anlamına gelen bir söz. —ç.

*** Truva kuşatması sırasında yaşamış küfürbaz bir Yunanlı. —ç.

**** Argos Kralı Danaus'ın kızları. Kocalarını düğün gecesi öldürdükleri için, efsaneye göre, ömürleri boyunca elekle su taşımaya mahkûm edilmişlerdi. —ç.

¹ Marx ve Engels, bu makale ile Yakın-Doğuda, Balkanlarda çarlık Rusyası ile Batılı devletler arasında 1853 yılında çelişkilerin sertleşmesi, bunun üzerine başlayan Kırım Savaşı ile ilgili olarak Doğu Sorununa *New-York Daily Tribune* gazetesinde sistematik olarak ışık tutmaya başladılar. Marx ve Engels'in *New-York Daily Tribune* gazetesinde yayınlanan birçok makaleleri ve haberleri gibi, bu makale de yazarların yaşadığı yıllarda bir daha yayınlanmamıştır. Türkiye'yi işleyen kısım, Doğu Sorununa ilişkin öteki çalışmalar gibi, Marx'ın kızı Eleanor Marx-Aveling ve İngiliz sosyalisti Edward Aveling tarafından derlenen şu kitaba alınmıştır: Karl Marx, *The Eastern Question, A. Reprint of Letters Written 1853-1856 dealing with the events of the Crimean War* (Karl Marx, "Doğu Sorunu. Kırım Savaşı Olayları Dolayısıyla 1853-1856 Yıllarında Yazılan Makalelerin Yeni Basamı", London 1897). Bu derlemede Marx bütün makalelerin yazarı olarak belirtilmiştir. Çünkü *New-York Daily Tribune*'de makaleler, ya onun imzası ile ya da imzasız olarak yayınlanmıştır. Ancak 1913'te Marx ve Engels arasındaki mektuplaşmaların yayınlanması ile ilgili olarak, Marx'ın gazeteye gönderdiği makalelerin önemli bir kısmının tamamen ya da kısmen Engels'in kaleminden çıktığı anlaşılmıştır.

Bu makalede "İngiliz Siyaseti — Risraeli — Mülteciler — Mazzini Londra'da — Türkiye" kısımları Marx tarafından ve "Türkiye" kısmı Engels tarafından yazılmıştır.

New-York Daily Tribune, 1841 ve 1824 yılları arasında yayınlanmış bir Amerikan gazetesidir. Tanınmış Amerikalı gazeteci ve politikacı Horace Greely tarafından kurulmuştur. Ellinci yılların ortasına kadar Amerikan liberallerinin sol kanadının organı, bundan sonra da Cumhuriyetçi

Partinin organı olarak yayınlanmıştır. Kırkinci ve ellinci yıllarda gazete ilerici bir tutum takınmış ve köleliğe karşı çıkmıştır. Gazetede birçok önemli Amerikalı yazar ve gazeteci çalışıyordu. Yazışları sorumlularından biri, kırkinci yılların sonundan itibaren ütöpik sosyalizm görüşlerinin etkisi altında kalan Charles Dana idi. Marx'ın gazetede çalışmaya başlaması 1851 Ağustos ayında oldu ve 1862'nin Mart ayına kadar sürdü. Gazete için hazırlanan makalelerin büyük bir kısmını, Marx'ın ricası üzerine engels yazdı. *New-York Daily Tribune*'de Marx ve Engels'in makaleleri, işçi hareketinin, iç ve dış politikanın, Avrupa ülkelerinin ekonomik gelişmesinin önemli sorunlarını, sömürgeci yayılma, ezilen ve bağımlı ülkelerdeki ulusal kurtuluş hareketi sorunlarını, buna benzer daha birçok konuları ele alıyordu. Avrupa'da yeniden kendini göstermeye başlayan gericilik döneminde Marx ve Engels bu çok okunan ilerici Amerikan gazetesinden, kapitalist toplumun eksikliklerini, olguların yardımıyla ışığa çıkarmada, bu toplumda yerleşmiş uzlaşmaz çelişkileri ortaya koymada ve burjuva demokrasisinin sınırlı niteliğine dikkati çekmede yararlandılar.

New-York Dail Tribune'ün yazışları, makalelerin metinlerinde çoğu zaman kendi isteklerine göre değişiklikler yapıyordu; bazı makaleler, yazarın imzası konmaksızın, gazetenin imzasız başyazısı olarak yayınlanıyordu. Bu müdahaleler Marx'ın sık sık protestolarına neden oluyordu. 1857 sonyazından başlayarak, Amerika'da başgösteren, gazetenin parasal durumunu da etkileyen ekonomik bunalım sonucu Marx, gazete için yazdığı makalelerin sayısını azaltmak zorunda kaldı; sonunda da, ABD'nde iç savaşın başlarında, gazete ile ilgisini kesti. Gazete ile Marx arasında ilişkilerin kesilmesinde, kölecî devletlerle bir uyuşmaya gidilmesinden yana olanların yazışlarında geniş ölçüde görev alması ve gazetenin ilerici tutumdan vazgeçmesi de önemli bir rol oynadı. — 19.

² *Le Moniteur universel*. — 1789 yılından 1901 yılına karar Paris'te çıkmış olan günlük gazete. 1799 yılından 1814 yılına kadar bu gazete, resmî hükümet organı idi. — 20.

³ *Tilsit Barış Antlaşması*. — Napoléon Fransa'sı ile savaşta yenilgiye uğradıktan sonra, Rusya ve Prusya'dan kurulu dördüncü Fransa aleyhtarî koalisyon arasında 7 ve 9 Temmuz 1807'de akdedilmiş barış antlaşması. Barış koşulları, arazisinin önemli bir bölümünü (bu arada Elbe nehrinin batısındaki bütün topraklarını) kaybeden Prusya için çok ağırdı. Rusya herhangi bir arazi kaybına uğramadı, hatta Prusya'dan Rusya'ya geçen Belostok bölgesini elde etti. Ancak Aleksandır I, Almanya'daki Fransız fetihlerini, ve gerek Napoléon'un orada düzenlediği arazi değişikliklerini, gerekse İyonya adaları üzerindeki egemenliğini tanımak zorunda kalmıştır. Bundan başka çar, Fransızların Rus sınırlarına yaklaşma bölgesi olan Varşova Prensliğinin kurulmasını kabul etmek, ve İngiltere'ye karşı uygulanan ablukaya katılmak zorunda kalmıştır. Aleksandır I, Tilsit'te, 1806 yılından beri savaş durumunda bulunduğu Türkiye ile barış görüşmelerine Fransız arabuluculuğu vasıtasıyla başlamayı da üstlenmiştir. Ağustos 1807'de Rusya ile Türkiye arasında, savaşı bırakma antlaşması akdedilmiştir. Ancak aralarında barış kurulamamış, ve 1809 yılında tekrar başlayan savaşlar sonunda, Türkiye 1812 yılında yenilmiştir. — 20.

4 Burada sözkonusu olan, Kutsal İttifakın (1815 yılında çarlık Rusya'sı, Avusturya, ve Prusya tarafından kurulmuş olan Avrupa krallarının gerici bir ittifakı) 19. yüzyılın yirmili yılların başında Napoli, Piemonte, ve İspanya'daki karşı-devrimci müdahalesidir. Ekim 1820'de Troppau'da (Opava) başlayıp Mayıs 1821'de Leibach'ta (Ljubljana) biten Kutsal İttifakın kongresinde, oralardaki feodal krallık rejimlerini desteklemek için başka devletlerin içişlerine Kutsal İttifakın devletlerinin müdahale etmeleri ilkesi açıkça yayınlanmıştır. Buna uyarak Laibach Kongresi, Avusturyalı kıtaların İtalya'ya gönderilmesine dair bir karar almış, ve Verona Kongresi de (1822) İspanya'da Fransa'nın müdahalesini kararlaştırmıştır, ve bunların sonucu olarak her iki ülkedeki halk devrimleri ve ulusal kuruluş hareketleri bastırılmıştır. — 20.

5 Kırk yılların başında, Türk-Mısır savaşı (1839-1841) ve bununla bağlantılı olarak büyük devletler arasındaki çelişkilerin keskinleşmesi dolayısıyla Doğu Sorunu şiddet kazanmıştır. Padişahın kıtaları, Mısır Valisi Mehmet Ali tarafından fethedilmiş olan Suriye'ye 1839 yılında ilerlemişler, ama buna karşın yenilmişlerdir. Türk-Mısır çatışmasına Rusya'nın kendi başına karışmasından ürken Batılı devletler, sultana ortak bir nota vermek konusunda anlaşmak zorunda kalmışlardır. 27 Temmuz 1839 günlü bu notada, Babiâliye büyük devletlerin desteği önerilmiştir. Ancak, Yakın-Doğudaki, ve özellikle Mısır'daki etki alanları ile ilgili olarak İngiltere ve Fransa arasındaki savaş yüzünden sultanın güçlerine askerî yardıma dair 15 Temmuz 1840 günlü Londra Antlaşması, Fransa dahil olmadan, yalnız İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya tarafından imzalanmıştır. Umutlarını Mehmet Ali'ye bağlamış olan Fransa, kısa zamanda bundan vazgeçmek zorunda kalarak Mehmet Ali'yi kendi kaderine terketmiştir. İngiltere'nin ve Fransa'nın işe karışması üzerine Mehmet Ali, Mısır dışındaki bütün topraklarından vazgeçip sultanın egemenliğini kabul etmek zorunda kalmıştır. — 20.

6 *Legitimismus* ("Meşruiyetçi") (Latince *legitimus* — "yasal" sözcüğünden). — İlkesi, Viyana Kongresinde (1814-15) Talleyrand tarafından temsil edilen Fransız diplomasisince kurulmuştur. Fransız Devrimi ve Napoléon savaşlarında devrilmiş olan "yasal" hanedan sülâlesinin Avrupa'da tekrar yerlerine gelmesiyle sonuçlanan bu ilke, Viyana'daki bütün antlaşmaların esasını oluşturmıştır. Aynı zamanda, Napoléon Fransası'nı yenmiş ve Avrupa'nın politik haritasını halkların isteklerine bakmaksızın değiştirmiş olan devletlerin hükümetleri, yerlerine yeniden oturtulmuş "yasal" hükümdarların taleplerinden çok, kendilerine özgü ve çok kez birbiriyle çatışan çıkarlarına göre işlerini yürütüyorlardı. — 21.

7 "Paralı Hizmetler ve Aşil'in Cenaze Töreni" adlı şarkılı şiirinde Beranger, Restorasyon devresindeki Fransa'nın yararsız ve beceriksiz hükümdarları ile Avrupa'nın öteki meşruiyetçi savunucularını allegorik bir şekilde sahnelemiştir. Şiirin adında, bir sözcük oyunu da vardır: Fransızcasından "paralı hizmetiçi" diye çevrilen "mirmidon" sözcüğü, Aşil'in önderliğinde Truva savaşında dövüşmüş olan Güney Tesalya'lı efsanevi bir kabiledir; "mirmidon" aynı zamanda kısa boylu, cüce anlamına da gelir, ve mecazî anlamda önemsiz, beceriksiz biri demektir. — 21.

⁸ Viyana, Türkler tarafından iki kez, 1529 ve 1683 yıllarında, ve her iki sefer de başarısız olarak kuşatılmıştır. 1683 yılında Viyana, Kral Johann Somieski emrindeki Polonyalı kıtalar tarafından kurtarılmıştır.

Kulevça (Bulgaristan) *Savaşı*, 1828-29 yılındaki Rus-Türk savaşı sırasında yapılmış ve Türk kıtalarının bozgunu ile sonuçlanmıştır. — 21.

⁹ *Soy sözcüğü*, burada Marx tarafından, insanlığın dil ve soy bakımından bölüştürülmesini kabul eden "ikinci sınıf soylar"ın (esas soy içindeki grupların) karışımı demek olan, o zamanlar genel olarak alışılmış anlamında kullanılmıştır. — 22.

¹⁰ *Gallegas*. — Kuzey-batı İspanya'daki tarihî bir bölge olan Galiçya'da oturanlar. — 23.

¹¹ 1848-49 yıllarında Avusturyalı Habsburglar, Transilvanlı Eflâklılardan hareketini, başkaldıran Macarlara karşı kullanmışlardır. Devrimden kısa bir süre önce Transilvanya, Nabsburgların egemenliği altında bulunan Macar tahtının arazisiyle birleşmişti. 1848-49 Devrimi sırasında Macaristan devrimci hükümeti, Transilvanyalı Eflâklıların bağımsızlık haklarını tanımamıştır. Avusturya'daki karşı-devrim bundan yararlanarak ayaklanmış olan Transilvanyalı orduyu Macarların devrim ordusuna karşı yöneltmeyi becermiştir. Macaristan'daki halk devriminin yenilgiye uğraması, Transilvanya halkı için yıkım olmuş, ve orada Macar hükümdarlarının egemenliği tekrar kurulmuştur. — 24.

¹² *Rutenyahlar*. — 19. yüzyılda Ukraynalı halktan zorla koparılmış olup Galiçya'da ve Bukovina'da, Karpatların her iki yanında oturan Ukraynalı halk için, o zamanki etnograflar ve tarihçiler tarafından kullanılmış ve yaygınlaşmış bir terim.

Şubat 1846'da Polonyalı yurtseverler tarafından Polonya'nın ulusal kurtuluşu için Polonyalı bölgede bir ayaklanmaya giriştikleri, ve Krakov'daki devrimcilerin geçici bir zaferi sağladıkları sırada Galiçya'da da bir köylü ayaklanması alevlenmiştir. Avusturya makamları, baskı altındaki Ukraynalı köylülerin kinini Polonyalılara karşı kullanmayı, ve bazı durumlarda ayaklanmış olan köylüleri, başkaldıran Polonya kıtaları üzerine saldırtmayı başarmıştır. Krakov'daki ayaklanmanın durdurulmasından sonra Galiçyalı köylülerin hareketi de acımasızca bastırılmıştır. — 24.

¹³ Buğdan ve Eflâk'taki, 1848 yılı halk devrimi kastedilmektedir. Bu devrim sırasında Türk İmparatorluğuna bağlılığın tamamen yok edilmesi, ve kapitalizmin gelişimini engelleyen serfliğın kaldırılması için Tuna Prensliklerindeki halk kitleleri arasında geniş bir hareket gelişmiştir. Devrim, içerdeki karşı-devrimciler ile birlikte sultanın ve çarlık Rusya'sının müdahale eden kıtaları tarafından bastırılmıştır. — 24.

¹⁴ 1848-49 Devrimi sırasında, Hırvat ve Çek ulusal hareketi içindeki sağcı, mal sahibi, ve burjuva unsurlar, ulusal sorunun devrimci-demokrat yolla çözümlenmesine karşı çıkmışlardır; baskı altındaki Slav halkların, gerici Habsburg Krallığı çerçevesi içinde birleşmelerini öne sürmüşlerdir. Bu tutum, gerek 1848 yılında Agram'da (Zagreb) toplanan Hırvat So-

bor'unun kararlarında, gerekse Slav Kongresinin sağcı, ılımlı liberal kanadının (Palacky, Safarik) Prag'da yaptığı 1848 toplantısında görülen eğiliminde kendisini göstermiştir. Bu sağcı, ılımlı liberal kanat, ulusal sorun, Habsburg hanedanının devamı ve güçlenmesi vasıtasıyla çözümlemek istiyordu. Buna karşı, kongrenin solcu, demokrat kanadı (Sabina, Fric, Libelt vb.) Almanya ve Macaristan'daki devrimci-demokrat hareket ile birlikte ortak davranılmasından yanaydı. — 25.

15 *Rus-Türk Savaşı* (1806-1812). — Türkiye'nin yenilgisi, ve Besarab-ya'yı Rusya'ya veren Bükreş Barış Antlaşmasının Mayıs 1812'de imzalanmasıyla sonuçlandı. Bu antlaşmada, Sırbistan'a içişlerinde özerklik tanıyan, ve bu suretle daha sonraki egemenliğinin temelini oluşturan maddeler vardı. — 25.

16 Garaçanın'ın önderliği altındaki, Sırbistan'ın Rus karşıtı partisi, Batılı devletlerin desteğine güvenmek eğilimindeydi. 1853 yılı başında Sırbistan Prensi Aleksandır, o sırada Rusya'nın İstanbul'daki olağanüstü elçisi bulunan Prens Mençikov'un kışkırtmasıyla Garaçanın'i hükümet başkanlığından ve dışişleri bakanlığından uzaklaştırmıştı. Çeşitli politik partiler arasındaki çatışma, Sırbistan'daki iç politik durumun 1853 yılında sertleşmesini doğurdu. — 26.

17 *Morning Herald*. — Tutucu eğilimli günlük gazete; 1780 yılından 1869 yılına kadar Londra'da çıkarılmıştır. — 27.

18 Eski Mısır'da tapınılan "kutsal" öküz Apis'in resmini taşıyan sikke; eski Yunanistan'da hayvan resimleri taşıyan sikkeler esas bakımından 5. yüzyıla kadar geçerli idi. — 28.

19 *The Times*. — Tutucu eğilimli en büyük İngiliz günlük gazetesi; 1 Ocak 1785'te Londra'da *Daily Aniversal Register* olarak kurulmuştur; 1 Ocak 1788'de adı, *The Times* olarak değiştirilmiştir. — 28.

20 *The Morning Post*. — 1772 yılından 1937 yılına kadar Londra'da çıkarılan tutucu günlük gazete. — 29.

21 *The Daily News*. — 1846 yılından 1930 yılına kadar Londra'da çıkan ve sanayi burjuvazisinin organı olan liberal günlük gazete. — 26.

22 *The Morning Chronicle*. — 1769 yılından 1862 yılına kadar Londra'da çıkan burjuva günlük gazete. — 29.

23 *The Morning Advertiser*. — 1794 yılından beri Londra'da çıkmakta olan günlük gazete; 19. yüzyılın elli yıllarında radikal burjuvazinin organı idi. — 29.

24 *Entente cordiale* (İyi anlaşma"). — Temmuz 1830 Devriminden sonra Fransa ile İngiltere arasındaki yaklaşmayı tanımlayan terim. *Entente cordiale*'a karşın, bir sürü uluslararası sorunda ve özellikle Doğu Sorununda İngiliz-Fransız çatışmaları gerek otuz yıllarında gerekse bundan sonra gene de çok kez şiddetlenmiştir. — 29.

25 *Le Constitutionnel*. — 1815 yılından 1870 yılına kadar Paris'te çıkan burjuva günlük gazete; kırklı yıllarda orleancıların ılımlı kanadının

organıydı; 1848 devrim döneminde Thiers etrafında toplanmış olan karşı-devrimci kralcı burjuvazinin görüşlerini temsil etmiştir; Louis Bonaparte'nin Aralık 1851 darbesinden sonra bonaparçı bir gazete olmuştur. — 29.

26 *Le Pays*. — 1849 yılında Paris'te kurulmuş bir günlük gazete; ikinci krallık döneminde (1852-1870) Napoléon III hükümetinin yarı-resmî organı olmuştur; "Journal de l'Empire" alt başlığı ile çıkardı. — 30.

27 Afganistan'ı sömürge köleliğine zorlamak için İngiltere tarafından kışkırtılmış olan *ilk İngiliz-Afgan savaşında* (1838-1842) İngiliz sömürge yöneticilerinin fetih planları suya düşmüştür. Hindistan'ın kuzey-batı bölümündeki Afgan sınırında bulunan Sind'in fethi 1843 yılında İngiliz sömürge yöneticileri tarafından gerçekleştirilmiştir. İngiliz-Afgan savaşı sırasında, Doğu Hindistan Şirketi tehdit ve zor kullanarak, Sind'in feodal kralı naiplerini, İngiliz kıtalarının arazilerinden geçmesine izin verdikleri konusunda anlaşmış olduklarını bildirmeye zorlamıştır. Bu izin, İngilizler tarafından kötüye kullanılmış, ve İngilizler, 1843 yılında yerli feodal hükümdarlardan, şirkete uydu olmalarını istemiştir. Belucistanlıların (Sind'in esas halkının) ayaklanan kabilelerinin kanlı yıkımından sonra İngiltere bütün bölgenin İngiliz Hindistanı'na ilhak edilmiş olduğunu ilan etmiştir.

Pencap (Kuzey Hindistan) İngilizler tarafından Sikh'lere karşı savaşlarında (1845-46, 1848-49) fethedilmiştir. Sikh'ler, Pencap'ta dinsel bir tarikattı (16. yüzyılda) ve bunların eşitlik öğretileri, köylülerin Hintli feodal efendilere ve Afganlı saldırganlara karşı 17. yüzyıl sonundaki savaşlarda bu köylülerin ideolojisi durumuna gelmiştir. Daha sonra Sikh'ler arasında da feodal bir üst tabaka oluşmuştur. Bu üst tabakanın temsilcileri, 19. yüzyılın başında bütün Pencap'ı ve bir sürü komşu bölgeleri kapsayan Sikh'lerin devletinin başında bulunurlardı. 1845 yılında İngiliz sömürge yöneticileri, Sikh'lerin soylu önderleri hainlerle işbirliği yaparak bir anlaşmazlık çıkartmışlar, ve 1846 yılında bu devleti bir uydu prenslik durumuna getirmeyi başarmışlardır. 1848 yılında nihayet bir Sikh ayaklanması olmuş ve sonunda bastırılmıştır. Pencap'ın fethiyle bütün Hindistan bir İngiliz sömürgesi olmuştur. — 32.

28 *The London Economist*. — Ekonomik ve politik sorunlarla ilgili bir haftalık dergi; 1843 yılından beri Londra'da yayınlanan sanayi büyük burjuvazisinin yayın organı. — 33.

29 *Milano ayaklanması*. — 6 Şubat 1853'te İtalyan devrimci Mazzini'nin yandaşları tarafından oluşturulmuş, ve devrimci Macar göçmenler tarafından desteklenmiştir. Çoğu yurtsever İtalyan olan ayaklananların hedefi, İtalya'daki Avusturya egemenliğinin yıkılmasıydı. Daha çok bir gizli örgüt niteliğinde olan ve gerçek durumu gözünde bulundurmayan ayaklanma kısa zamanda bastırılmıştır. Marx, birkaç makalesiyle Milano ayaklanmasının değerlendirmesini yapmıştır. — 35.

30 1821 yılının ilkyazında Yunanistan'da, Yunan yurtseverlerinin Heteryen denilen gizli bir derneği tarafından hazırlanan bir ayaklanma olmuştur. Bunun doğrudan doğruya nedeni, Aleksandır Ypsilantis kıtasının Mart 1821'de Prut nehrini geçerek Yunanistan'a ilerlemek üzere Tuna Prensliklerine saldırısı olmuştur. Ypsilantis, Odessa'da bir Heteryen'in ba-

şında ve Rusya'nın hizmetinde bulunan bir Yunan subayıydı. Ypsilantis kıtası bir yenilgiye uğramış, ama kısa zamanda bütün ülkeye yayılan bir kitle ayaklanmasının nedeni olmuştur. Epir'e çağrılan ulusal meclis 1 Ocak 1822'de Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan edip bir anayasa kabul etmiştir. Yabancı yardımı sağlamadan Yunan ayaklanmasını bastıramayan sultan, Mısırlı uydusu olan Mehmet Ali'den destek rica etmiştir. Mehmet Ali'nin kitaları, İbrahim Paşa'nın komutasında Mora'ya (Pelepones) saldırmış ve her yanda Yunan halkına karşı duyulmamış bir vahşetle hareket etmiştir. Kutsal İttifakın devletleri, ve özellikle çarlık Rusyası başlangıçta ayaklanmadan uzak durmuşlardır. Ancak, Yunanlıların savaşının her yanda uyandırdığı sempati, ve her şeyden önce de Balkan yarımadasının güneyindeki etkilerini sağlamak olanağının bu savaş vasıtasıyla sağlanması, İngiltere, Rusya ve Fransa'yı, Yunanistan'ı desteklemeye ve ona askerî yardımda bulunmaya yöneltmiştir. Rus-Türk savaşında (1828-29) Rusya'nın zaferi, Yunanistan'ın bağımsızlığının elde edilmesinde kesin etki yapmıştır. Bu yüzden Türkiye, Yunanistan'ı özerk bir devlet olarak tanımak zorunda kalmıştır. Ancak, Avrupa devletlerinin egemen çevreleri, Yunan halkını, tutucu bir krallık rejimini kabul etmek zorunda bırakmıştır. — 36.

³¹ *Fener Rumları.* — İstanbul'un bir semti olan Fener'de oturan ve çoğu aristokratik Bizanslı kuşaklardan gelen zengin Rumlar. Servetleri ve politik ilişkileri sayesinde bunlar Türkiye'de yüksek memurluklar yapmışlardır. — 36.

³² *1804 Sırp ayaklanması.* — Sırp halkının Türk feodal efendilerinin egemenliğine karşı yüzyıllar boyunca sürdürdüğü ulusal kurtuluş savaşının, tarihte büyük bir anlamı vardır. Türk yenicilerinin Sırlara uyguladığı kanlı kıyım, ayaklanmanın doğrudan doğruya nedenini oluşturmuştur. Şubat 1804'te Sırp halkının geniş kitleleri, köy burjuvazisinin bir temsilcisi olan Hayduk Georg Petroviç'in (Czerny-Georg) önderliği altında, Türk fetihçilerine karşı savaşmak üzere ayaklanmışlardır. Rus-Türk savaşında (1806-1812) Rus ordusunun Balkanlardaki başarıları Sırların kurtuluş hareketi için çok esaslı bir destek olmuştur. Türklerin ülkeden çıkarılmasından sonra da (1811) Sırlar kendi iç yönetimlerini kurmuşlardır. 1812 yılındaki Bükreş Barış Antlaşmasına göre Türkiye, içişlerinde Sırların özerkliğini kabul etmek zorunda kalmıştı. Napoléon'un ordusu 1813 yılında Rusya'ya saldırınca, sultan, antlaşmaya aykırı olarak bir cezalandırma seferiyle Sırbistan'da geçici olarak Türk egemenliğini tekrar kurmuştur. 1815 yılında yeni ve başarılı bir Sırp ayaklanması ve Rusya'nın diplomatik yardımı ile Sırlar, Türk boyunduruğundan kurtulabilmişlerdir. Rus-Türk savaşı (1828-29) sona erdiğinde Türkiye, sultanın özel bir fermanı ile Sırbistan'ın özerkliğini (fiilî bağımsızlığını) tanımak zorunda kalmıştır. — 37.

³³ *Edirne Antlaşması.* — Rusya'nın kazandığı 1828-29 savaşından sonra Türkiye ile Rusya arasında Eylül 1829'da akdedilmiştir. Antlaşmaya göre Rusya, adalarla birlikte Tuna deltasını ve Kuban'ın güneyinde Karadenizin doğu sahilinin önemli bir bölümünü almıştır. Türkiye, Buğdan ve Eflâk'ın özerkliğini tanımak ve voyvodalarını bağımsız olarak seçmek

haklarını teslim etmek zorunda kalmıştır. Bu özerkliğin sağlanması, Rusya bakımından, çarın, prenslikleri himayesi altına almak demektir. Türkiye bundan başka, kendisine ancak yıllık bir bedel ödemekle bağlı olan Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımak, Sırbistan'ın özerkliği hakkındaki daha önceki antlaşmalara uymak ve bu özerkliğe özel bir fermanla yasa gücü vermek zorunda kalmıştır. — 43.

³⁴ *İki savaş.* — 1806-1812 ve 1828-29 Rus-Türk savaşlarına ve bunu izleyen Bükreş Barış Antlaşmasıyla (1812 Edirne Antlaşmasına (1829) atıf yapılmaktadır. — 43.

³⁵ *Yanyalı Ali Paşa (Tepedelenli).* — Balkan yarımadasının güneybatısındaki geniş bir bölgenin fiili bağımsız saltanat naibi (sahip olduğu araziye Epir, Arnavutluk, Güney Makedonya ve başka yerler dahildi, ve yönetim merkezi Yahya kenti idi); Ali Paşa sultanla açık savaş durumuna girmiştir. Türklere karşı savaşlarıyla dolaylı olarak Yunan ayaklanmasına katkıda bulunmuştur, ama 1822 yılında yenilgiyle biten kendi savaşı, feodal-özerkçi amaçlara yönelikti. 1828 ilkyazında Rusya ile Türkiye arasındaki savaş başladığı sırada, General Maison'un emrindeki Fransız kitaları, aynı yılın ağustosunda Yunanistan'ın güneyindeki Mora'ya (Pelepones) çıkmış, ve Türk-Mısır savaş güçlerinden hemen hemen hiçbir direnişle karşılaşmadan yarımadayı işgal etmişlerdir. Yunanlılara yardım maskesi altında girişilmiş olan bu seferin amacı, Balkanlardaki Rus etkisini gidermek ve bu bölgede Fransa'nın durumunu güçlendirmek idi. İngiltere'nin, Rusya'nın ve Fransa'nın temsilcilerinin katıldıkları *Londra konferansları* 1827 yılından 1829 yılına kadar akdedilmiştir. Görüşmelerin konusu, Yunan sorunu idi, 6 Temmuz 1827'de üç devlet tarafından Londra'da imzalanmış olan bu antlaşma, Yunanistan'a özerklik hakkını tanıyan ve 4 Nisan 1826'da İngiltere ve Rusya tarafından Petrograd'da imzalanmış protokolü pekiştirmiştir. Gerek protokolda gerekse antlaşmada, başka mutabakatlar arasında Yunanistan'ın tanınması ve Yunan-Türk anlaşmazlığında askerî destek konularındaki mutabakatlar yer alıyordu. Bu mutabakatlar gereğince, Navarin savaşına katılmış olan birleşik filolar Yunan sularına gönderilmiştir. Londra Konferansında Yunanistan ile ilgili birkaç başka belge de imzalanmış olup, bunlar arasında Yunan devletinin sınırlarını saptayan ve Yunanistan'da bir krallık yönetim rejimini öngören 22 Mart 1828 günlü protokol da vardı. Ancak, gerek bu mutabakatlar, gerekse Rus-Türk savaşında Türkiye'nin yenilgisini önlemek amacıyla anlaşmazlığı diplomatik yollarla çözümlemek hususunda İngiltere'nin ve Fransa'nın girişimleri, Yunan sorununda Babiâlinin uzlaşmaz tutumunu etkilememiştir. Babiâli, ancak Rus kitalarının 1829 seferindeki zaferinden sonra ödünler vermek zorunda kalmıştır. — 43.

³⁶ Bu makalenin sonunda *New-York Daily Tribune*, başyazarın şu yorumunu veriyordu: "Öyleyse bugün Avrupa'daki halkın davasını desteklemek isteyen, Türkiye'nun uydusu hristiyan devletlerde sanayiî gelişimini, eğitimin sağlanmasını, yasaya uymayı ve özgürlük ile bağımsızlık içgüdüsünü teşvik etmelidir. Bütün dünyadaki barış ve ilerlemenin geleceği buna bağlıdır. İnsan bir kez gerçekten hasat elde etmek isterse, toprağı işlemek ve tohumun yeşermesi için ne kadar çaba gösterse azdır." — 46.

37 Rum ortodoks ve Roma-katolik kiliseleri arasında, Kudüs ve Beytüllahm'daki kutsal yerlere sahip olmak için sürüp giden anlaşmazlık 1850 yılında Louis Bonaparte tarafından tekrar ortaya çıkarılmış, ve kısa zamanda, ortodoks kilisesinin ayrıcalıklarını savunan çarlık Rusyası ile katoliklerin yanını tutan Fransa arasında büyük bir diplomatik çatışma durumuna gelmiştir. Gerçekte ise her iki taraf da Yakın-Doğuda egemenlik peşinde idi. Başlangıçta bu sorun konusunda kararsız bir tutum takınan Türkiye hükümeti Fransız isteklerine uymuş, ama Mençikov'un Türkiye'de bulunduğu sırada 4 Mayıs 1853'te ortodoks kilisesinin haklarını ve ayrıcalıklarını özellikle garanti etmeye razı olmak zorunda kalmıştır (buna göre bir fermanı sultan bir ay sonra yayınlamıştır). Sultan aynı zamanda, İngiliz ve Fransız elçilerinin desteğiyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum ortodoks halkın koruyucu başı olarak tanınması hakkında Nikola I'in isteğini reddetmiştir. — 47.

38 *Journal des Debats*. — 1789 yılında Paris'te kurulmuş olan *Journal des Debats politiques et littéraires* adlı günlük gazetenin kısaltılmış adı. Temmuz monarşisi sırasında gazete, hükümet gazetesi olarak orleancı burjuvazinin organı olmuştur. 1848 Devriminde gazete, karşı-devrimci burjuvazinin fikirlerini temsil etmiştir. Marx tarafından aktarılmış olan alıntıda, Mençikov'un ultimatomu verdiği gün tam olarak gösterilmiştir; bu ultimatoma, 7 Mayıs'ta değil, 5 Mayıs 1853'te verilmiştir. — 47.

39 *Küçük Kaynarca Antlaşması*. — Rusların zaferi ile sonuçlanmış olan 1768-1774 Rus-Türk savaşından sonra iki devlet tarafından 21 Temmuz 1774'te akdedilmiş barış antlaşması. Antlaşma gereğince Rusya, güneydeki Bug ile Dinyeper arasındaki Karadenizin kuzey sahilinin bir bölümünü, Kinburn kalesi dahil olmak üzere, ve aynı zamanda Azov, Kerç, ve Yenikale'yi almıştır; bundan başka, antlaşmada Kırım'ın bağımsızlığı tanınmıştır, ve bu suretle sonraları Rusya'ya ilhakı kolaylaştırılmıştır. Rus ticaret gemileri, Boğaziçi'nden ve Çanakkale'den serbest geçiş hakkını elde etmişlerdir. Ayrıca sultan, Türkiye'deki Rum ortodoks kilisesine bir dizi ayrıcalıklar sağlamak zorunda kalmıştır; özellikle 14. madde İstanbul'da bir ortodoks kilisesinin yapılması öngörülmüştür. — 48.

40 *La Patrie*. — 1841 yılında kurulmuş olan günlük gazete; 1850 yılında sözümona Nizam Partisi denilen birleşik kralcılarının çıkarlarını temsil etmiştir. 2 Aralık 1851 darbesinden sonra bonapartçıların gazetesi olmuştur. — 50.

41 *La Presse*. — 1836 yılından itibaren Paris'te yayınlanmış olan burjuva günlük gazete. 1848-49 yıllarında burjuva cumhuriyetçilerin organı, daha sonra bonapartçılara karşı olmuştur. 19. yüzyılın kırk yıllarında Einile de Girardin başyazarıydı. — 51.

42 *Le Siècle*. — Paris'te 1836 yılından 1939 yılına kadar yayınlanmış günlük gazete; 19. yüzyılın kırk yıllarında, ılımlı reformlar istemekle yetinen küçük-burjuvaların görüşlerini yansıttı; elli yıllarında ise ılımlı cumhuriyetçilerin organı idi. — 51.

43 *Augsburger Zeitung*. — 1798 yılında kurulmuş olan burjuva günlük

gazete; 1810 yılından 1882 yılına kadar Augsburg'da yayınlanmıştır. — 53.

44 1853 yılında, E. F. Beaumont-Vassy'nin *Histoire des Etats Europeens depuis le Congres de Vienne*, t. 1-6, Paris, 1843-1853 adlı kitabının 6. cildi, *Empire Russe* (Rus İmparatorluğu) adı altında çıkmıştır. Marx, bu cildin 346-347. sayfalarından söz etmektedir. — 58.

45 Kastedilen, D. Urquhart'ın *Progress of Russia in the West, North, and South* adlı broşürünün "The North" kısmının II. bölümü ("The Danish succession")dür. Marx tarafından belirtilmiş olan makale *New-York Daily Tribune*'de çıkmamıştır. — 59.

46 *The Press*. — 1853 yılından 1866 yılına kadar Londra'da yayınlanmış ve *Tory*'lerin organı olan haftalık dergi. — 61.

47 6 Mayıs Antlaşması. — "Kutsal Yerler" sorunu 4 Mayıs 1853'te çözümlendikten sonra Mençikov'un bir ultimatom şeklinde Babiâliye vermiş olduğu taslak gereğince Rusya ile Türkiye arasında yapılan bir antlaşma. Yalnız Türk İmparatorluğunun Rum ortodoks halkının din özgürlüğünü öngörmekle kalmayıp bunların fiilen Rus çarının himayesinde olduklarının tanınmasını kapsayan bu taslak, sultan tarafından reddedilmiştir. — 64.

48 1812 yılında Rusya ile Türkiye arasında akdedilmiş *Bükreş Antlaşması*, Buğdan ve Eflâk'a bir dizi özgürlük haklarının verilmesini kapsamak üzere bu iki devlet arasında daha önceki mutabakatları doğrulamakta idi. Söz konusu antlaşma, bundan, Rusya'nın zaten 1774 yılından beri Tuna Prensliklerindeki Rum ortodoks halkın çıkarlarını Babiâliye karşı koruma hakkına Küçük Kaynarca Antlaşması gereğince sahip bulunduğunu da doğruluyordu. Edirne Antlaşması (1829) gereğince Buğdan ve Eflâk'a, işleriyle ilgili bütün sorunlar için özgürlük sağlanmıştı. Tuna Prenslikleri fiili olarak Rusya'nın himayesine giriyorlar, ve Rusya, gerek bu prenslikleri işgal etmek, gerekse bunların devlet yapısını ve voyvoda seçimlerini etkilemek hakkına sahip oluyordu. — 65.

49 *Balta Limanı Antlaşması*. — Buğdan ve Eflâk'taki kıtalarının varlığıyla ilgili olarak Rusya ile Türkiye arasındaki antlaşma. Bu kıtalar, devrim gereğince, devrim tehlikesi tamamen giderilinceye kadar işgal rejimi sürdürülmüştür (yabancı kıtalar ancak 1851 yılında prensliklerden geri çekilmişlerdir). Antlaşma gereğince voyvodalar, çar ile mutabık kalındıktan sonra sultan tarafından atanacaktı; bundan başka, yeniden devrimci olayların ortaya çıkması halinde prensliklerin tekrar askerî işgalini de kapsayan Rusya ile Türkiye tarafından alınacak bir dizi önlem de öngörülmüştü. Daha aşağıda Marx, antlaşmanın 4. maddesinin içeriği hakkında daha ayrıntılı bir açıklama yapmaktadır. — 65.

50 1841 *Antlaşması* (Çanakkale Antlaşması). — Çanakkale ve Boğaziçi'ne (Karadeniz berzahları) girişle ilgili idi; 13 Temmuz 1841'de bir yandan Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya'dan ibaret beş büyük devlet ve, diğer yandan Türkiye tarafından imzalanmıştır. Antlaşma, barış zamanlarında Karadeniz berzahlarının bütün devletlerin savaş

gemilerine kapalı tutulacağını kararlaştırıyor, savaş zamanlarında Çanakkale sorununun düzeninden sözetmiyor, ve bu suretle de savaş zamanlarında yabancı devletlerin savaş gemilerinin geçişi hakkındaki kararı, Türkiye'nin kendisine bırakıyordu. — 65.

⁵¹ *L'Assemblée nationale*. — 1848 yılından 1857 yılına kadar Paris'te yayınlanan kralcı-meşruiyetçi günlük gazete. — 66.

⁵² *Rusya'nın son ultiyatomu*. — Başbakan Nesselrod'un, Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Reşit Paşaya yazdığı 19 (31) Mayıs 1853 günlü mektubu kastedilmiştir. Bu yazıda, Mençikov heyetinin başarısızlığından Türkiye sorumlu tutularak, sultanın Rum ortodoks uyruklarına mahsus ayrıcalıkların garantisi ile ilgili olarak İstanbul'dan ayrılmadan önce Mençikov tarafından düzenlenmiş olan isteklerin kabul edilmesi, ultiyatom şeklinde önerilmektedir. Nesselrod, ultiyatom reddedilirse, askerî önlemler alınacağını tehdit ederek Buğdan ve Eflâk'ın işgalinden söz ediyordu. Reşit Paşanın 16 Haziran 1853 günlü yanıtında, İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle Türkiye, Çar yönetiminin bu isteklerini reddetmiştir. — 67.

⁵³ *Le Semophore de Marseille*. — 1827 yılından 1945 yılına kadar Marsilya'da yayınlanmış burjuva günlük gazete. — 67.

⁵⁴ *Yunanistan'ın yatıştırılması*. — 19. yüzyılın yirminci yıllarında Yunanistan'ın Türk boyunduruğundan kurtulma savaşı sırasında Yunan-Türk çatışmasına karışan Avrupa devletlerince diplomatik belgelerinde kullanılan terim. — 68.

⁵⁵ 22 Aralık 1826 günlü Pozzo di Borgo'nun telgrafından yapılmış alıntı, Londra'da David Urquhart tarafından yayınlanmış diplomatik belgeler ve malzeme derlemesi olan *Portfolio*'dan alınmıştır. "Portfolio; ya da bir devlet kağıtları koleksiyonu" serisi 1835 yılından 1837 yılına kadar yayınlanmıştır; yeni bir seri 1843 yılından 1845 yılına kadar *Portfolio Diplomatik Tarih* adı altında yayınlanmıştır. Marx'ın Pozzo di Borgo'dan alıntısı şunlardandır: *Portfolio*, London 1836, cilt I, n° 7, 8, 9; cilt II, n° 13, ve *Portfolio*, London 1843, cilt II, n° 2. — 69.

⁵⁶ 6 Temmuz 1827 günlü *Londra Antlaşması* için 35 nolu nota bakınız. — 69.

⁵⁷ Nesselrod'un 11 Haziran (30 Mayıs) 1853 günlü genelge-notası, Rusya'nın dışardaki diplomatik temsilcilerine yazılmıştır, ve Mençikov misyonunun soruları hakkında çar hükümetinin tutumunu açıklamaktadır. Nesselrod, Türkiye'nin hareketini ağır şekilde yeriordu, ve çarın, sultanın Rum ortodoks uyruklarının koruyucusu olarak tanınması için Türkiye'ye bir ultiyatom verilmesini gerektirmiş olan Rusya'nın niyetlerine değinmekteydi. — 71.

⁵⁸ *Portfolio*, London 1836, cilt IV, n° 27, s. 10-12'den alınmıştır. — 75.

⁵⁹ *Wiener Lloyd*. — 1848 yılından 1854 yılına kadar Viyana'da çıkmış olan tutucu günlük gazete. — 75.

⁶⁰ İngiliz arkeoloğu Layard tarafından 1845 yılından 1851 yılına ka-

dar, eski tarihte Asur başkenti olan Nineveh'te yapılmış kazılardan sözedilmektedir. — 76.

⁶¹ *Barış Derneği*. — "Quaker" dinsel mezhebi tarafından 1816 yılında Londra'da kurulmuş olan burjuva-barışçı bir örgüt. İngiltere'nin barış koşulları altında sınaî üstünlüğünü serbest ticaret yardımıyla daha elverişli şekilde yürütebileceğine ve ekonomik ve politik egemenliğini sağlayacağına inanan serbest ticaretçiler bu derneği faal olarak desteklemişlerdir. — 79.

⁶² *civis Romanus sum*. — 1847 yılındaki İngiliz-Yunan anlaşmazlığı sırasında, tüccar Pacifico olayında Palmerston'ın tutumuna atıf yapılmaktadır. Pacifico, İngiliz uyruğu olan bir Portekizli idi. Atina'daki evi ateşe verilmişti. Bu olayı İngiliz hükümeti, donanmasını Yunanistan'a göndererek Yunan hükümetine ağır bir ultimatoma vermek için bahane saydı. 25 Haziran 1850'de saldırgan bir parlamento söylevinde Palmerston, İngiltere'nin hareketini savunmuş, ve eski Roma'nın vatandaşlarına kıyasladığı İngiliz vatandaşlarının erkinin desteklenmesi gerektiğini açıklamıştır. Bu vesile ile Palmerston'ın kullandığı *civis Romanus sum* ("Ben bir Roma vatandaşım") formülü eskiden Roma vatandaşlığının sahip olduğu ayrıcalıkları ve yüksek mevkii ifade ederdi. Palmerston bu formülü, abartılmış şekilde İngiliz vatandaşı Pacifico için kullanmıştır. — 80.

⁶³ 1853 yılı yazında İzmir'deki olay sözkonusudur. İzmir'deki Avusturya başkonsolosu Wecksecker'in emri üzerine ABD vatandaşlığını elde etmiş olan Macar göçmen Kosta tutuklanmıştı. Kosta, Avusturya savaşı gemisi *Husar*'a götürülmüştü. Bu yüzden İzmir'de göçmenler ile Avusturyalı deniz subayları arasında bir silahlı çatışma meydana gelmişti. Amerikan savaş gemisi *St. Louis*'in kaptanı Ingraham işe karışmış, ve İstanbul'daki fahrî Amerikan konsolosu Brown'ın tavsiyesi gereğince Avusturya gemisinin kaptanından Kosta'nın serbest bırakılmasını, ultimatoma şeklinde istemiştir. Diğer devletlerin konsoloslarının araya girmesi sayesinde silahlı bir çatışma önlenmiştir. Ayrıca süren görüşmelerden sonra Kosta serbest bırakılmış ve ABD'ne geri dönmüştür. — 80.

⁶⁴ *Hünkâr İskelesi Antlaşması*. — 8 Temmuz (26 Haziran) 1833'te Rusya ile Türkiye arasında imzalanmıştır. Antlaşmanın imzalanmasından önce Boğaziçi bölgesindeki Hünkâr İskelesi mevkiinde Rus kıtaları karaya çıkmıştır. Bu kıtalar Türkiye'ye, Türk başkentini tehdit etmekte olan asî Mısır hidivi Mehmet Ali'ye karşı sultanı desteklemek üzere gönderilmişlerdi. İngiltere'nin ve Fransa'nın arabulucuğu ile Mayıs 1833'te Babıâli ile Mehmet Ali arasında barış yapılmış, ve Mehmet Ali, Suriye ve Filistin'i elde etmiştir. Her ne kadar doğrudan doğruya sultanı tehdit eden tehlike ortadan kalkmış idiye de Rus diplomasisi, gergin durumu ve Rus kıtalarının Türkiye'de bulunmasını fırsat sayarak, Babıâliyi Rusya ile bir savunma antlaşması yapmaya razı etmiştir. Bu suretle, gizli bir madde vasıtasıyla haklı kılınan bu Hünkâr İskelesi Antlaşması akdedilmiş, ve sözkonusu gizli madde gereğince de Türkiye, Ruslarınkinden başka savaş gemilerini boğazlardan geçirmemeyi taahhüt etmiştir. Sözkonusu madde, 1839-1841'deki ikinci Mısır bunalımına kadar geçerli kalmış (Bkz: 5 nolu not) ve

o bunalım sırasında İngiltere ve diğer devletlerle, Mehmet Ali'ye karşı ortak bir girişim için ittifak yapmış olan Nikola I, müttefiklerinin baskısı üzerine barış zamanında boğazların bütün savaş gemilerine kapalı tutulması ilkesini kabul etmek zorunda kalmıştır. — 82.

65 *Furcæ Caudinæ*, doğrusu *Furculæ Caudinea*. — Eski Roma'daki Caudium kenti yakınındaki Kaudini geçitleri; burada milattan önce 321 yılında Samnitler, ikinci Samnit savaşında Romalı lejyonları yenmiş, ve onları, yenilmiş bir ordu için en ağır hakaret anlamına gelen "üç boyunduruk"tan geçmek zorunda bırakmışlardır. Bu yüzden "*Furcæ Caudinæ*"den geçmek" terimi, en kötü biçimde aşağılanmak anlamına gelir. — 82.

66 İngiltere'de 1872 yılına kadar aday gösterme, el kadırlarak yapılırdı. Bu oylamaya, oy hakkı olmayanlar da katılabilirlerdi. Ancak, adayların el kaldırmak suretiyle seçilmeleri veya reddedilmelerinin yapıldığı asıl seçimin kendisine, yüksek servet sayımı, ikametgâh sayımı vb. vasıtasıyla saptanmış, dar ve sınırlı bir "yasal" çevre katılırdı. — 83.

67 Nesselrod'un 11 Haziran (30 Mayıs) 1853 günlü genelge-notası ve Drouyn de l'Huys'un 25 Haziran 1853 günlü genelge-notası sözkonusudur. Bunlardan ikincisinde, Frnsa'nın, Doğu Sorunu konusunda çar hükümetinin tutumunu neden reddettiği açıklanmaktadır. — 85.

68 Osmanlı İmparatorluğu'nun üstünlüğünü sağlamak bahanesiyle ve barış zamanlarında Karadeniz boğazlarının yabancı savaş gemilerine kapalı tutulmasını sağlamak üzere akdedilmiş 13 Temmuz 1841 günlü Londra Antlaşması sözkonusudur. Bu antlaşma, Rus savaş gemileri için boğazların açık tutulmasını öngören ve Ruslar için daha elverişli olan Hünkâr İskeleyi Antlaşmasını (1883) hükümsüz kılıyordu. Buna karşın, Fransa tarafından desteklenmekte olan Mehmet Ali'ye karşı girişilen ortak girişim nedeniyle 1840 yılından beri dört devlete (Rusya, İngiltere, Avusturya ve Prusya) bağlı bulunan çar hükümeti, Batı devletleri tarafından önerilmiş olan boğazların "tarafsızlaştırılması" ilkesini kabul edip 1841 Antlaşmasını imza etmek zorunda kalmıştır. Bir Fransa aleyhtarı koalisyon kurma tehdidi, Fransa'yı, Mehmet Ali'yi desteklemeden vazgeçip antlaşmayı kabul etmek zorunda bırakmıştır. — 85.

69 1839 yılındaki Türk-Mısır anlaşmazlığı (Bkz: 5 nolu not) dolayısıyla, Rusya, İngiltere ile Fransa arasındaki çekişmenin keskinleşmesinden yararlanmaya karar vermiş, ve sultana ortak yardımda bulunmayı kapsar görünen, ama gerçekte her iki devletin Yakın-Doğudaki etki bölgelerinin sınırlandırılmasını öngören bir antlaşmanın yapılmasını Rus diplomatı Brunnow vasıtasıyla Eylül 1839'da Palmerston'a önermiştir. Türkiye'de tam bir hegemonya kurmak için uğraşmakta olan İngiltere ise Doğu Sorunu hakkında ortak bir Avrupa mutabakatının gerekli olduğu bahanesiyle bu öneriyi reddetmiştir. — 87.

70 Burada sözkonusu olan, Nesselrod'un dışardaki Rus diplomatik temsilciliklerine göndermiş olduğu 2 Temmuz (20 Haziran) 1853 günlü genelgeye Fransa Dışişleri Bakanı Drouyn de l'Huys'un 15 Temmuz 1853 günlü yanıtıdır. Bu belgelerde Rusya ve Fransa hükümetleri karşılıklı ola-

rak birbirini bir anlaşmazlığı kışkırtmış olmakla suçluyorlardı. Genelge-
notasında Nesselrod, İngiltere ve Fransa'nın, Rus kıtaları Tuna Prenslik-
lerine girmeden önce filolarını deniz boğazlarına göndermek suretiyle ilk
olarak düşmanca bir gösteri yapmış olduklarını ileri sürüyordu. Drouyn de
l'Huys'un notasında ise anlaşmazlığın bütün sorumluluğunun Rusya'ya ait
olduğu belirtiliyordu. — 91.

⁷¹ *Journal de l'Empire*. — *Le Pays* gazetesinin alt başlığı. (Bkz: 26
nolu not.) — 91.

⁷² Burada, tanzimat politikasının karşıtları tarafından, Sultan Abdül-
mecit aleyhine düzenlenmiş bir suikast sözkonusudur. Söz konusu politika,
Abdülmecit'in 1839 yılında yayınlamış olduğu Gülhane Hattı Hümayunu
ile başlamıştır; bu hattı hümayunda, sultan, belirli reformların yapılması-
nı vaadediyordu: Vergi sisteminin yeniden düzenlenmesi, yaşam ve güven
garantisi, ve vatandaşların mallarının güvencesi. Bu yeni politika, geli-
mekte olan burjuvazi ile sultanlık arasında bir uzlaşma amacını güdüyor-
du. Planlanan reformların son derece sınırlı niteliğine karşın bunların uy-
gulanmaları, sultanın kardeşi Abdülaziz'i destekleyen tutucuların en
güçlü direnişiyle karşılaştı. — 92.

⁷³ Tuna bölgesindeki Rus kıtalarının komutanı Gorçakov, 1853 yılı
yazında Tuna Prensliklerinin işgali dolayısıyla Buğdan ve Eflâk halkına bir
bildiri yayınladı. Bildiriye göre, Rus kıtalarının Tuna Prensliklerine girişi,
daha önceki anlaşmalarla güvence altına alınmış olan bu prensliklerdeki
politik durumu ve politik düzeni değiştirme amacını gütmüyordu. — 93.

⁷⁴ *Kölnische Zeitung*. — 1802 yılından beri Köln'de yayınlanan günlük
gazete; 1848-49 devrim döneminde ve bundan sonraki gerileme devrimde,
bu gazete, Prusyalı liberal burjuvazinin korkak ve hain politikasını savun-
muştur. — 93.

⁷⁵ 5 Haziran 1849 günlü Danimarka Anayasasının, kralın yetkisini
güçlendirmeyi amaçlayan ve 1853 yılında hazırlanmış olan değişikliği söz-
konusudur. Bu yeni Anayasa, 2 Ekim 1855'te yürürlüğe girmiştir.

Lex Regia (Taht Vesareti Yasası). — Kral Friedrich III tarafından 14
Kasım 1665'te yayınlanmıştır. Bu yasayla Danimarka kralına mutlak ege-
menlik verilmiş, ve kadın sülalesinden de verasete izin verecek şekilde
taht veraseti saptanmıştır. 8 Mayıs 1852 günlü Londra protokolu ve 31
Temmuz 1853 günlü yeni taht veraseti yasasına göre kadın sülalesinden
veraset yasak edilmişti. O zamanki Kral Friedrich VII'nin doğrudan doğ-
ruya varisi bulunmadığından Prens Christian von Glücksburg varis
seçilmişti. Yeni yasa, Dük von Holstein-Gottorp'un erkek sülalesinin to-
runlarına çar sülalesinin temsilcileri olmak hakkını dolaylı olarak Dani-
marka tahtı için tanımıştır (Peter III). — 95.

⁷⁶ *Richelieu'nün Vasiyetnamesi*. — "Politik vasiyetname"sinde (1633)
Richelieu, Fransız mutlakiyetinin iç ve dış politikasının en önemli ilkeleri-
ni saptamış, ve Fransız sınırlarının genişletilmesine ve Avrupa'daki Fran-
sa egemenliğinin kurulmasına özgü iddiaları pekiştirmeye çalışmıştır. —
99.

77 11. yüzyılın sonunda Türklerin (Oğuzların) fethi üzerine Anadolu'nun doğu bölümünde İkonium (Konya kentinin eski adı) kenti merkez olmak üzere Türk feodal devleti kurulmuştur. İkonium sultanlığı, Selçuk sülalesinin egemenliği altında Bizans'a ve Haçlı Seferlerinin şövalyelerine karşı savaşmıştır. Moğol saldırısının bu sultanlığa indirdiği darbeler ve gittikçe büyüyen feodal parçalanma sonucunda sultanlık, 13. yüzyılın ikinci yarısında fiilî olarak ayrı ve bağımsız prenslikler durumunda parçalanmıştır. Sülale önderi Osman'ın başkomutan olduğu, Anadolu'nun kuzey-batısında Bizans sınırında bulunan prensliklerden biri yeni Türk devletinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkış noktasını oluşturmuş, ve bu prenslik, 14. yüzyılda yalnız İkonium sultanının bir zamanlar elinde olan topraklara değil, aynı zamanda Türklerin komşu bölgelerden edindiği topraklara da sahip olmuştur. 1453 yılında Türkler (Osmanlılar) Sultan Mehmet II'nin emrinde Bizans imparatorunun son dayanağı olan İstanbul'u da almışlar, ve burayı Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti yapmışlardır. — 99.

78 Sarpa sarmakta olan Rus-Türk ilişkilerinde arabuluculuk yapmak için 24 Temmuz 1853'te Avusturya hükümetinin girişimi üzerine, Viyana'da, Avusturya'dan bir temsilci ile, İngiltere, Fransa ve Prusya elçilerinin katıldıkları bir konferans yapılmıştır. Konferans, ikisi arasında arabuluculuk yapmak üzere çara ve sultana hitabeden bir nota (Viyana notası) düzenlemiştir. Bu notaya göre, sultan, Küçük Kaynarca (Bkz: 39 nolu not) ve Edirne (Bkz: 33 nolu not) antlaşmalarına uymakla, ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum ortodoks kilisesinin hak ve ayrıcalıklarının dokunulmazlığını garanti etmekle yükümlü tutulmaktadır. Bu konferansın bir kararına göre önce çara verilecek ve onun mutabakatı alındıktan sonra da sultana verilecekti. Nikola I, notanın içeriğini onaylamış, ancak bunu dilediği şekilde yorumlamak hakkını korumuştur. Buna karşılık Abdülmecit, çar hükümeti tarafından kabul edilemez sayılan bir dizi değişikliğin ve maddelerin konulmasını, imzasının koşulu olarak ileri sürmüştür. — 101.

79 *National-Zeitung*. — 1848 yılından 1915 yılına kadar Berlin'de yayınlanmış olan burjuva günlük gazete; elli yıllarında liberal bir yön tutmuştur; 1915 yılından itibaren de "8-Uhr-Abendblatt-National-Zeitung" olmuştur. — 102.

80 *Hamburg Nachrichten*. — 1792 yılında Hamburg'da kurulmuş günlük gazete; 1848-49 Devrimi sırasında imparatorluk anayasası yanlısı olan burjuvazinin çıkarları için savaşmıştır; bundan sonraki karşı-devrim yıllarında Prusya Krallığı yanlısı olmuştur. 19. yüzyılın son on yılında Bismarck'ın resmî organı olmuştur. — 102.

81 *Odnodvori* ("Çiftliklere yerleştirilenler"). — Küçük ortakçıların hali ve Rus İmparatorluğu'nda bir zamanlar devlet çiftçileri olup 15. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar Moskof devletini korumak üzere Moskova'nın sınır bölgelerindeki münferit çiftliklere devletçe yerleştirilmiş belirli bir sınıf. 1719 yılından beri bunlara Devletçe Yerleştirilmiş Çiftçiler denmiştir. Bunların çoğu savaşçı ve çiftçi idiler. — 103.

⁸² *Eydermen*. — 19. yüzyılın kırk yıllarından altmış yıllarına kadar Danimarka'daki liberal parti. *Eydermen*'ler, Schleswig Dükalığının (Eider'e kadar) tamamen Danimarka ile birleştirilmesinden yanaydılar, ve aynı zamanda Holstein'ın Danimarka'dan ayrılması için uğraşıyorlardı. Holstein halkı esas bakımından Alman'dı. Holstein'ı Danimarka'dan ayırma çabası, Danimarkalı burjuvazinin Holstein sanayiinin rekabetinden korkmalarının sonucuydu. Bu yüzden de liberal parti, Danimarka Krallığının bütün bölümleri için bir tek tahta veraset yasasına karşıydı. — 104.

⁸³ *Gesellschaft der Bauernfreunde* ("Köylülerin Dostları Derneği"). — Feodal kiralama hakkına göre köylülerin işlemekte oldukları toprağın köylülerin malı olmasını isteyen ve 1846 yılında Danimarka'da kurulmuş olan parti. Bundan başka *Bauernfreunde*, varlıklı köylüler yararına olan bir dizi belediye yasaları için de uğraşıyorlardı. — 104.

⁸⁴ *Neue Preussische Zeitung*. — Temmuz 1848'de Berlin'de kurulmuş olan günlük gazete; karşı-devrimci saray partisinin ve Prusyalı "Junker"lerin organıydı. Bu gazete aynı zamanda *Kreuz-Zeitung* ("Haç Gazetesi") olarak da tanınırdı, çünkü başlığında bir kara ordusu haçı (demir haç) bulundururdu.

1848 yılından sonraki dönemde *Kreuz-Zeitung*, karşı-devrimcilerin, devrimci güçleri altetmesinin simgesi olarak Prusyalı "Junker"lerin genel organı olmuştur. — 107.

⁸⁵ Sırf erkek çocukların taht varisleri olmasını öngören ve bir-iki Batı Avrupa Krallığında gelenekleşmiş bulunan taht veraseti düzeni kastedilmektedir. Bu düzen, Salık Frankların Cermen kollarındaki gelenek hakkı, bir yazı olan, ve 6. yüzyılın başında oluşmuş bulunan *Lex Salica*'ya ("Salık Yasa") dayanmaktadır. *Lex Salica*'nın LIX. bölümü, kız çocuklarını veraset hakkından tamamen yoksun tutarak, sırf erkek çocukların verasetine olanak tanıyordu. — 108.

⁸⁶ *Il Parlamento*. — Liberal gazete; Torino'da yayınlanmıştır. — 109.

⁸⁷ Marx, ordunun askerleri ve subayları arasında yandaş kazanmak için Louis Bonaparte'm ve bonapartçı çevrelerin 2 Aralık 1851'deki hükümet darbesinin hazırlanmasında uyguladıkları yöntemlere alaycı bir şekilde atıf yapmaktadır. Cumhurbaşkanı olarak Louis Bonaparte'ın Elize Sarayı odalarında subayların kabul törenlerini ve Satory Ovasında ve başka yerlerdeki geçit törenlerini düzenlerken, askerlere ve subaylara "soğuk tavuk ve sarmısaklı sucuk ile purolar ve şampanya" (Marx) sunmak adet olmuştu. — 111.

⁸⁸ Sözkonusu edilen *Frankfurter Postzeitung* gazetesidir; 1619 yılından 1866 yılına kadar Frankfurt-am-main'da yayınlanmıştır. 19. yüzyılın elli yıllarında federal parlamentonun organıydı. 1852 yılından itibaren bu ad altında çıkmıştır. — 112.

⁸⁹ Marx, 11, 12, 15, ve 16 Ağustos günlü *Morning Advertiser* gazetesinde çıkmış olan, D. Urquhart'ın makalelerinden alıntılar vermektedir. — 113.

⁹⁰ Marx tarafından sözkonusu edilen makale, *New-York Daily Tribune* gazetesinde çıkmamıştır. — 113.

⁹¹ *Sanktpeterburgskije Wedomosti* (*St. Petersburg Gazette*). — Resmi hükümet organı olan Rus günlük gazetesi, bu ad altında 1728 yılından 1914 yılına kadar çıkmıştır; 1914 yılından 1917 yılına kadar adı *Petrogradskije Wedomosti* ("Petrograd Haberleri") olmuştur. — 114.

⁹² *Boustrapa*. — Boulogne, Strasbourg ve Paris kentlerinin adlarının ilk hecelerinden kurulu olan Louis Napoléon Bonaparte'nin takma adı. Bu takma ad, Strasbourg'daki (30 Eylül 1836) ve Boulogne'daki (6 Ağustos 1840) bonapartçı ayaklanma girişimleri ile Fransa'daki bonapartçı diktatörlüğün kurulmasıyla sonuçlanan Paris'teki 2 Aralık 1851 hükümet darbesine atıf yapılmaktadır. — 116.

⁹³ 1852 yılında sultandan tam bağımsızlık istemiş olan Karadağ ile Türkiye arasında silahlı bir çatışma çıkmış, ama Karadağ gene Osmanlı İmparatorluğu'nun uydusu olarak kalmıştır. Bu çatışmada Rusya'nın arabuluculuk önerisi Babıâli tarafından reddedilmiştir ve 1853 yılında Ömer Paşa'nın emrindeki Türk ordusu Karadağ'a girmiştir. Karadağ'daki savaş harekâtlarının, ve Karadağlılar lehine Rusya'nın müdahalesinin, Habsburg İmparatorluğunun Slav bölgelerinde huzursuzluk yaratacağından korkan Avusturya hükümeti, derhal Kont Leiningen'i olağanüstü bir görevle İstanbul'a gönderip Türk kıtalarının Karadağ'dan çekilerek çatışma başlamadan önceki durumun tekrar kurulmasını istemiştir. Karadağ sınırında Avusturya kıtalarının yığınak yapması üzerine, Babıâli boyun eğmek zorunda kalmış, ve savaş görüşmeleri, Leiningen'in önerdiği koşullara göre sonuçlandırılmıştır. — 116.

⁹⁴ *Soulauque, Faustin*. Haiti cumhurbaşkanı; 26 Ağustos 1849'da kendisini İmparator Faustin I olarak ilan etmiştir; bilgisizliği, acımasızlığı, ve tembelliği ile tanınmıştır. Bonapartçılığa karşı olan basın, Cumhurbaşkanı Louis Bonaparte'a bu adı vermiştir. — 117.

⁹⁵ *Savunma paktı için gizli antlaşmayı* kapsayan bu ayrı öneri Prens Mençikov tarafından Türk hükümetine, çarı, sultanın Rum ortodoks uyruklarının koruyucu efendisi yapmak isteyen Rus-Türk sözleşme önerisi ile aynı zamanda yapılmıştır.

Bu antlaşma gereğince, herhangi bir devlet, sözkonusu önerideki, Türkiye'nin, Rum ortodoks kilisesinin ayrıcalıklarını gerçekleştirme taahhüdünü önlemek üzere bir girişimde bulunursa, çarın, sultana askeri yardımda bulunması öngörülmektedir. İngiliz ve Fransız elçileri tarafından desteklenmekte olan Türk hükümeti, gerek antlaşma önerisini gerekse gizli savunma paktı önerisini reddetmiştir. — 121.

⁹⁶ Sözkonusu olan, Türk Dışişleri Bakanı Reşit Paşa'nın, Rus Elçisi Nesselrod'un 19 (31) Mayıs 1853 günlü ultimatoma yazısına verdiği 16 (28) Haziran günlü yanıtıdır. Reşit Paşa, yanıtında Nesselrod'un yazısının kapsadığı ultimatoma niteliğindeki istekleri ve suçlamaları reddediyordu. Reşit Paşa aynı zamanda, sultanın egemenliğini sınırlamayacak bir şekilde Türkiye'deki Rum ortodoks kilisesinin ayrıcalıklarını sağlayacak biçimde

anlaşmazlığı gidermek üzere St. Petersburg'a olağanüstü bir heyet göndermeye hazır olduğunu da bildiriyordu. — 121.

⁹⁷ Shakespeare, *Jül Sezar*, IV. perde, 1. sahne. — 127.

⁹⁸ *Denizcilik Yasaları*. — 1651 yılında Cromwell tarafından yayınlanıp sonraları çok kez yenilenmiş ve genişletilmiş olan deniz seferleri yasaları; bu yasalar özellikle Hollandalı aracılık ticaretini hedef alıyor, ve İngiliz sömürge egemenliğini güçlendirmek amacını izliyordu. Bu yasalara göre, Avrupa'dan gelen en önemli malların, ve Rusya ile Türkiye'den çıkan bütün malların ancak İngiliz gemileriyle ya da kaynak ülkenin gemileriyle taşınmasına izin veriliyor, ve İngiliz sahil denizciliğinin, tamamen İngiliz gemilerinin tekelinde kalması emrediliyordu. Bu yasalar 1793 yılı ile 1854 yılı arasında kaldırılmıştır. — 129.

⁹⁹ Shakespeare, *Jül Sezar*, V. perde, 1. sahne. — 131.

¹⁰⁰ *Journal de Constantinople*. — 1846 yılından beri ayda altı kez Fransızca olarak yayınlanan Türk gazetesi. Gazete, Türk hükümeti tarafından para yardımı görür ve yarı-resmî bir organ rolü oynayarak aynı zamanda Türkiye'de Fransız etkisini desteklerdi. — 134.

¹⁰¹ *St. Petersburg Zeitung*. — 1727 yılından 1914 yılına kadar Almanca olarak St. Petersburg'da yayınlanan günlük gazete. — 134.

¹⁰² Burada sözkonusu olan, merkezi Prens Adam Çartoriski'nin villası "Hotel Lambert" olan Polonyalı göçmenlerin sağcı kralcı kanadıdır. Polonyalı soylulara mensup göçmenler aynı zamanda başka ülkelerde ve daha çok İngiltere'de yaşıyorlardı. — 135.

¹⁰³ Sözkonusu olan, Polonyalı yurtseverlerin Şubat 1846'da Polonya'nın ulusal kurtuluşu için Polonya topraklarında giriştikleri başarısız ayaklanmadan sonra Krakov kentinin kaderi bakımından, Palmerston'ın tutumudur. Ayaklanmanın başlıca kıskırtıcıları Polonyalı devrimci demokratlardı (Dembovski vb.). Soyluların hainliği ve ayaklanmanın önderinin Prusyalı polis tarafından tutuklanması üzerine genel ayaklanma bastırılmış ve ancak münferit devrimci başkaldırmalardan ibaret kalmıştır. 1815 yılındaki *Viyana Antlaşması* gereğince Avusturya'nın, Rusya'nın ve Prusya'nın korunağı altında özgür bir kent ilan edilmiş olan Krakov'da ayaklananlar, 22 Şubatta bir zafer kazanıp ulusal bir hükümet kurarak, feodal yükümlülüklerin kaldırılmış olduğunu ilan eden bir manifesto yayınlamışlardır. Krakov'daki ayaklanma Mart 1846 başında bastırılmıştır. Kasım 1846'da Avusturya, Prusya, ve Rusya, Krakov'un Avusturya imparatorluğu'na katılması hakkındaki bir antlaşmayı Viyana'da imzalamışlardır. Temmuz 1846'dan beri dışişleri bakanlığı makamını işgal etmekte olan Palmerston, topluca protesto etmek konusundaki Fransız önerisini reddetmiş, ve 23 Kasım 1846 günlü mektubuyla da Viyana hükümetine, İngiltere'nin Krakov Cumhuriyetini savunmaya çağını bildirmiştir. Aynı zamanda ikiye bölünmüş, Avusturya'nın, Prusya'nın ve Rusya'nın Krakov hakkındaki planlarından vazgeçmelerini talep etmiştir. — 135.

¹⁰⁴ *New-York Daily Tribune*'de yayınlanan 30 Ağustos 1853 günlü Marx'ın makalesinde sözü edilen haber yoktur. Anlaşılan, yayıncı bu bölümü çıkarmıştır. — 136.

¹⁰⁵ Sözkonusu olan, Babıâlinin, Tuna Prensliklerinin Rus kıtalarının boşaltılması talebidir. — 136.

¹⁰⁶ *Preussische Litographische Correspondenz (Lithographic Correspondence)*. — Engels, Berlin'de çıkan bu gazete için "yarı-resmî ve Manteuffel'e benzer bir gazete" demektedir. — 137.

¹⁰⁷ *Der Wanderer*. — 1809 yılından 1866 yılına kadar Viyana'da çıkmış olan Avusturyalı bir burjuva günlük gazete. — 137.

¹⁰⁸ Marx, 20 Eylül 1853 günlü *Morning Advertiser* gazetesinde yayınlanmış olan D. Urquhart'ın "Politik Suçlular" adlı makalesinden söz etmektedir. — 140.

¹⁰⁹ Burada kastedilen, Mısırlı Mehmet Ali Paşaya karşı, sultana askerî yardım önlemleri hakkında İngiltere, Avusturya, Rusya ve Prusya tarafından imza edilmiş olan 15 Temmuz 1840 günlü Londra Antlaşması ile 1841 Londra Antlaşması (Bkz: 5 nolu not) ve 1849 yılında aktedilmiş olan Balta Limanı antlaşmasıdır. Bunlardan ilki, Mehmet Ali'yi destekleyen Fransa hariç tutularak imzalanmıştır. Bu yüzden Fransa için kendisine karşıt bir koalisyon tehlikesi doğmuştur; bu suretle Fransa, Mısır hidivini desteklemekten vazgeçerek 1841 Londra Antlaşmasının uygulanmasına katılmak zorunda kalmıştır. Türk-Mısır çatışmasına askerî müdahalede bulunmaya, ve Mehmet Ali'ye, Mısır dışında elindeki bütün toprakları sultana teslim etmesini öneren ultimatomu kapsayan maddelerden başka 1840 Antlaşmasında Çanakkale'nin ve Boğaziçi'nin ortaklaşa savunmasına dair bir madde de vardır. Bu madde, bütün devletlerin savaş gemilerine Çanakkale'den geçmeyi yasaklayan 1841 Antlaşmasının temelini oluşturmuştur. — 142.

¹¹⁰ *Redifler*. — Türk ihtiyat kıtaları. — 143.

¹¹¹ *Mark Lane*. — Londra'daki hububat borsası. — 148.

¹¹² Bu atıf, 17 Eylül 1853 günlü *New-York Daily Tribune* gazetesinde "Türkiye'deki Rus Planları" başlığı altında çıkan başmakaleye aittir. Belli ki gazetenin yayınıları tarafından kaleme alınmıştır. — 152.

¹¹³ Ömer Paşanın emrindeki Türk kıtaları 1846 yılında, sultana karşı patlak vermiş olan ayaklanmayı bastırmak üzere Kürdistan'a girmişlerdir. — 152.

¹¹⁴ Suvarov, Okçakov'un kuşatılmasına katılmış ise de bu kuşatma sırasında yaralanmış olduğundan 17 Aralık 1788'deki zaptında bulunmamıştır. Ayrıca, Rus ordusunun komutanı Prens Potemkin ile kendisi arasında kuşatmanın yönetimi konusunda anlaşmazlıklar vardı. 1787-1791 Rus-Türk savaşının Rusya'nın zaferi ile sonuçlanmasında kesin etki yapmış olan Suvarov emrindeki kıtaların Türk kalesi İzmir'i saldırı ile ele geçirmeleri 22 Aralık 1790'da olmuştur. — 154.

¹¹⁵ Avusturya, İngiltere, Fransa ve Prusya'nın temsilcilerine verilmiş olan *Reşit Paşanın* 19 Ağustos 1853 günlü *notasında* Türk hükümeti, Viyana notasını ancak değişiklik önerileri gözönüne alınırsa kabul edeceğini açıklamıştır. Reşit Paşa her şeyden önce prensliklerin Rusya tarafından daha önce tahliyesi üzerinde duruyordu. — 157.

¹¹⁶ Eylül 1853'te Olmütz'te (Olokouc) Çar Nikola I ile İmparator Franz Joseph arasında bir görüşme yapılmıştır. Bunu takiben Avusturya hükümeti, sultanın, Viyana notasını şartsız kabulünü istemek üzere Rus-Türk çatışmasının giderilmesi için yeni adımların atılmasını Batılı devletlerden başarısız olarak istemiştir. Franz Joseph ile görüşmeleri sırasında Nikola I, Tuna Prensliklerine girmiş olan Rus kıtalarının Tunayı geçmeyecekleri ve Tunanın sol sahilinde savunma işleriyle uğraşmakla yetinecekleri hususunda Avusturya imparatoruna güvence vermeye uğraşmıştır. — 158.

¹¹⁷ Torres-Vedras hatları, Lizbon'u Fransız kıtalarından korumak için Wellington'ın emriyle 1810 yılında Torres-Vedras kenti yakınında meydana getirilmiş müstahkem mevkilere oluşturmaktadır. — 167.

¹¹⁸ Belçika'daki sefer sırasında (1815) Prusyalılar Ligny'de 16 Haziranda yenmiş olan Napoléon, bunları Wellington'ın İngiliz-Hollanda ordusundan ayırıp düşmanlarını teker teker yoketmeyi düşünmüştü. Waterloo'da 18 Haziran 1815'te cereyan eden kesin sonuçlu savaşta Napoléon, Wellington'ın ordusuna saldırıp onun yan tarafına varmaya çalışırken Blücher emrindeki Prusyalılar, Fransız savaş düzeninin sağ tarafına saldırıp bu müdahaleleri sayesinde savaşın müttefik orduları lehine sonuçlanmasını sağlamışlardır. — 168.

¹¹⁹ Tunadaki savaştan kısa bir süre önce Tuna ordusunun komutanı Gorçakov, İsmail'deki Tuna filosunun bir bölümünün Brayla ve Kalas bölgesine gönderilmesini emretmiştir. 23 Ekim 1853'te iki Rus gemisiyle sekiz top sefinesi Türklerin elindeki İsakçı kalesinin önünden geçerken bir topçu çarpışması meydana gelmiştir. Rus gemi toplarının ve sahil bataryalarının ateşi yüzünden Türk garnizonu önemli kayıplara uğramıştır. — 170.

¹²⁰ *Seraskerlik*. — Osmanlı imparatorluğu'nun savaş bakanlığı. — 170.

¹²¹ *Rue de Poitiers'deki kulüp*. — Fransa'nın iki ayrı kralcı kesiminin, yani meşruiyetçiler ("meşru" Bourbon hanedanı yandaşları) ile orleanlıların (Orléans hanedanı yandaşlarının) bir koalisyonu olan sözümona Nizam Partisinin başlıca organı. Tutucu büyük burjuvazinin proletaryaya karşı 1848 yılında bir koalisyon olarak kurduğu bu parti, 1849 yılından 2 Aralık 1851'deki hükümet darbesine kadar İkinci Cumhuriyetin Yasama Meclisinde başrolü oynamıştır. Bu partinin halk düşmanı politikasının iflası, Louis Bonaparte'ın hizbi tarafından kendi yararlarına kullanılmıştır. Cumhuriyet yıllarında Rue de Poitiers'deki kubülü desteklemiş olan General Baraguay d'Hilliers, 2 Aralık 1851 hükümet darbesinin arifesinde bonapartçılar tarafına geçmiştir. — 171.

122 *Times* gazetesinin 14 Ekim 1853'te bildirdiği Edinbourg'da serbest ticaretçilerin barış derneği tarafından düzenlenmiş konferansta Bright'ın ve Cobden'in konuşmaları ima edilmektedir. — 171.

123 Marx, *The People's Paper* gazetesinde 29 Ekim 1853'te yayınlanmış olan "Ucuz ve Pahalı Olan Nedir?" başlıklı makaleden söz etmektedir. — 171.

124 *The Weekly Times*. — 1847 ile 1885 yılları arasında Londra'da yayınlanmış, liberal eğilimli günlük gazete. — 172.

125 Burada, ele geçirilmesi için Afganistan ile İran arasında çok kez savaş konusu olmuş ve bir ticaret düğüm noktası olan Herat'ın ilhakı için İran ordusunun savaş hareketlerinden söz edilmektedir. Herat'ın Ekim 1856'da İran kıtaları tarafından işgali İngiliz sömürge efendileri tarafından İran'a karşı savaş açmalarına neden olmuş, ve bunun sonucu olarak şah, Herat'ı tahliye etmek zorunda kalmıştır. 1863 yılında Herat, Afganistan emirinin topraklarına katılmıştır. — 177.

126 1853 yılında çar hükümeti, Orenburg Genel Valisi W. A. Perovski'nin komutası altında Siruderya'dan yukarıya doğru Kazakistan'a karşı bir sefere girişti. Bu sefer, Kazak arazisi fethetmiş olan Kokan Hanlığına (Prensligine) karşı idi (Marx'ın makalesinde yanlışlıkla Hiva'dan söz edilmektedir), ve bunun sonucu olarak, çarlık Rusya'sının Orta Asya'daki Kokan, Buhara ve Hiva Hanlıklarına karşı sonraki saldırıları için çıkış bölgeleri olarak kullanılan Siruderya cephesi Ruslar tarafından kurulmuş oldu. — 177.

127 *Casino hükümeti*. — Kopenhag'daki "Casino" tiyatrosundaki kitleye haber verişlerinde ifadesini bulan 22 Mart 1848'de, ülkedeki devrimci hareket sonucu, yeni Danimarka hükümeti kurulmuştu. Bu hükümete tutuculardan başka "Eydermen"lerin burjuva-liberal temsilcileri de katılmıştı. "Eydermen"ler, Danimarka ile Schleswig Dükalığı (Eider'e kadar) için toplu bir anayasadan ve Holstein Dükalığının bağımsız bir bölge olarak ayrılmasından yanaydılar. Danimarka'nın burjuva mart hükümeti, Schleswig ve Holstein Dükalıklarındaki ulusal kurtuluş hareketine karşı şovenist bir tutum takınıyor, ve bu alman bölgelerinin tekrar Almanya ile birlemelerine karşı çıkıyordu. — 178.

128 *Jena Savaşı*, 14 Ekim 1806'da Napoléon'un komutasındaki Fransız ordusu ile Prusya kıtaları arasında meydana gelmiş, ve Prusya ordusunun yok edilmesi üzerine Prusya'nın teslimi ile sonuçlanmıştır. — 182.

129 25-26 Eylül 1799'da Massena komutasındaki bin kişilik Fransız ordusu Zürih'te General Rimski-Korsakov'un kolordusunu yenilgiye uğratmıştır. Bu yenilgi, Rimski-Korsakov'un kolordusuyla birleşmek üzere Kuzey İtalya'dan gelmekte olan Suvarov emrindeki Rus kıtalarını son derece zor bir durumda bırakmıştır. ancak Suvarov, düşman güçlerinin önemli üstünlüğüne karşın, Fransızlara bir dizi saldırıda bulunup, Ren nehrinin yukarı bölümüne kadar varmayı başarmıştır. 1859 yılında yayınlanmış *Po ve Ren* adlı kitabında Engels, Rus kıtalarının İsviçre seferini çok beğenmiştir, ve Suvarov'un Alpleri geçişi için "bütün çağdaş Alp

geğişlerinin en mükemmeli" demiştir. — 185.

¹³⁰ *Pythia*. — Delfi kentinde, gaipten haber veren eski Yunanistan'daki rahibenin adı. — 202.

¹³¹ *The Guardian*. — Haftalık gazete; anglikan kilisesinin organı; 1846 yılında Londra'da kurulmuştur. — 204.

¹³² *Ost-Deutsche Post*. — İlmli liberal günlük gazete; 1848 yılından 1866 yılına kadar Viyana'da yayınlanmıştır. — 206.

¹³³ *Habeas-Corpus Sözleşmesi* — Her tutuklunun tutuklanmasından itibaren 24 saat içinde mahkeme huzuruna çıkarılmasını gerektiren ve 1679 yılında çıkarılmış olan İngiliz temel yasası. — 207.

¹³⁴ James Graham, işleri bakanı olarak 1844 yılında İngiliz posta makamlarına İtalyan devrimci göçmenlerin mektuplarını açmak için emir vermiş, ve Napoli ve Avusturya hükümetlerine, Bandiera'nın girişimi hakkında bilgi vermiştir. Bu yüzkıztartıcı hareketi dolayısıyla, kamuoyunun kızgınlığı karşısında, Graham, 1846 yılında istifa etmek zorunda kalmıştır.

Bandiera Olayı ile Marx, gizli bir suikastçı örgütüne mensup olan Bandiera kardeşlerin önderliğinde İtalyan yurtseverlerden küçük bir kıtanın Haziran 1844'te Kalabriya'nın sahiline çıkışını kastetmektedir. Bandiera kardeşler, Napoli'deki Bourbon'lara ve Avusturya egemenliğine karşı İtalya'da bir ayaklanma yaratmak istiyorlardı. Bunlar, kıtanın üyelerinden biri tarafından ihbar edilmişler, karaya çıkınca tutuklanmışlar, ve arkadaşlarından yedisiyle birlikte büyük bir gizlilik içinde yürütülen yargılanmadan sonra, Temmuz 1844'te Cosenza'da kurşuna dizilmişlerdir. — 208.

¹³⁵ Sinop savaşı, 30 Kasım 1853'te cereyan etmiştir. Tamamiral Nahimov emrindeki Rus Karadeniz filosu, Türk komutanlığının Kafkasya sahiline çıkarma yapıp orada kaleler kurmak üzere bir filo hazırlamakta olduğunu ve bu filonun Sinop limanında bulunduğunu öğrenmesi üzerine Nahimov'un Karadeniz filosu saldırıya geçip Türk filosunu yoketmiştir. Savaşa altı Rus Saffiharp gemisi ve iki firkateyn katılmışlardır; Türk kuvvetleri, sahil bataryaları tarafından desteklenen ve ikisi buharlı gemi olan onaltı gemiden oluşuyordu. Ancak top teçhizatı bakımından Rus filosu Türklere üstündü. Savaş sırasında Türk filosu ağır kayıplara uğramıştır: 15 gemi batırılmış, ve filo komutanı Amiral Osman Paşa esir alınmıştır. Rusya'nın Karadenizdeki askerî durumunu önemli ölçüde güçlendirmiş olan Sinop zaferi aynı zamanda İngiltere'nin ve Fransa'nın Rusya'ya karşı savaşa girmesini çabuklaştırmıştır. — 211.

¹³⁶ Rus kıtalarının Tuna Prensliklerine girişiyle ilgili olarak Çar Nikola I'in bildirisinde, ve bir dizi başka diplomatik belgelerde çarlık Rusya'sı şunları açıklamıştır: Tuna Prensliklerinin işgali, Türkiye'deki Rum ortodoks kilisesinin haklarını ve ayrıcalıklarını korumak, ve aynı zamanda sultanın Rusya'ya karşı kabul etmiş olduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak için "maddi güvence"lerin yaratılması amacıyla yapılmıştır. 212.

¹³⁷ *St. John's Wood* ve *Chelzea*, Londra'nın kalabalık nüfuslu semtleridir. *Claremont* Sarayı (Londra çevresinde) Şubat 1848'de İngiltere'ye göç etmiş olan Louis-Philippe d'Orléans'ın ve ailesinin emrine verilmiştir. — 213.

¹³⁸ *Yasama Meclisinin Kale Muhafızları*. — 1849 yılında yeni bir seçim yasası önerisi hazırlamak üzere Yasama Meclisinin komisyon üyesi olan orleancıların ve meşruiyetçilerin 17 elebaşısına verilen lakap; bunlara bu lakap, haksız yetki iddiaları ve tutucu çabaları yüzünden verilmiştir. Bu lakap, ortaçağ Almanya'sının yaşamı hakkında Victor Hugo'nun yazmış olduğu aynı adlı tiyatro oyunundan alınmıştır. Aslında Almanya'da kentlere ve bölgelere naip olarak imparator tarafından atananlara kent kontları denilirdi. — 214.

¹³⁹ Aberdeen'in koalisyon hükümetinden çekildiğini, Halmerston, 16 Aralık 1853'te açıklamıştır. Ancak istifası kabul edilmemiş, ve kendisi bir süre sonra içişleri bakanlığına geri dönmüştür. — 215.

¹⁴⁰ Marx, yayınca Tucker'in, 4 Kasım 1853 günlü *New-York Daily Tribune* gazetesinden alıp tekrar bastığı, "Palmerston ve Rusya" adıyla, Londra'da yayınladığı, *Lord Palmerston* adlı broşürünün üçüncü makalesine atıf yapmaktadır. — 218.

¹⁴¹ Bu makalede Engels, Kırım savaşındaki savaş hareketlerine karşı objektif davranmayıp, resmî Rus raporlarını tarafsız saymayan İngiliz basınındaki bilgilerden fazlaca yararlanmış. Bu durum aynı zamanda, 30 Kasım 1853'teki Sinop savaşının anlatılmasında, her iki tarafın kuvvet oranlarının tahmininde, ve Rus Karadeniz donanmasının savaş yeteneği ve savaş harekâtı hakkındaki bazı yanlışlıkların nedenini oluşturmuştur. Örneğin Engels, Rus Karadeniz donanmasının taktik güçsüzlüğü, ve tayfalarının nerdeyse tamamen "kara fareleri" ve Rus-olmayanlardan oluşturulmuş bulunduğu hakkındaki yanlış söylentileri İngiliz basınından almıştır. Sinop savaşının öneminin küçümsemesinde, olaylardan hemen sonra yazılmış olan Engels'in makalesinin, yazarlık niteliği ile o zamanlar Avrupa'daki karşı-devrimin baş destekçisi olan çarlığa karşı duyduğu politik eğilimin de bilirlri bir etkisi vardır. — 219.

¹⁴² Engels'in makalesinde anlattığı Ahıska'daki savaş, 26 Kasım 1853'te cereyan etmiştir. — 219.

¹⁴³ *Dörtlü Nota*. — İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya elçilerinin 12 aralık 1853'te İstanbul'da imzalayıp 15 Aralık 1853'te Türkiye'ye verdikleri nota. Bu dört devlet Türk hükümetine Rusya ile Türkiye arasında barışın yeniden kurulmasında aracı olmayı öneriyorlar ve görüşmelere temel olarak aşağıdaki önemli noktaları getiriyorlardı; Rusya'nın Tuna Prensliklerini boşaltması, Rusya ile Türkiye arasındaki eski antlaşmaların yenilenmesi, Türkiye'deki hristiyanların özel haklarının fermanlarla güvence altına alınması. — 233.

¹⁴⁴ 13 Temmuz 1841'de Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya devletleri ile Türkiye arasında, Karadeniz boğazları ile ilgili olarak Londra Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre, İstanbul ve Çanakkale

boğazları barış zamanlarında bütün devletlerin savaş gemilerine kapalı olacaktı. Yine bu antlaşma ile Rusya için yararlı olan Hünkâr iskelesi Antlaşması geçersiz oluyordu (bkz: 145 nolu not.) — 234.

¹⁴⁵ 8 Temmuz 1833'te Hünkâr İskeleyi'nde imzalanan Rus-Türk Antlaşmasının dostluk ve ortak savunmayla ilgili gizli bir maddesiyle Türkiye, boğazlardan Rusların dışında hiçbir yabancı savaş gemisi geçirmeme yükümlülüğünü alıyordu. — 235.

¹⁴⁶ İngiliz gazeteci ve eski diplomat David Urquhart 1830'ların başından itibaren *Portfolio*'da (bkz: 157 nolu not) ve ayrı basım olarak Avrupa devletlerinin gizli diplomasisi ile ilgili belgeler yayınladı; bunların arasında uzun yıllar İngiliz dış politikasına etkin olarak yön veren Palmerston'ın diplomatik çalışmalarını ortaya döken bir dizi belge de vardır.

Durmaksızın egemen sınıfların gizli diplomasisinin maskelerini düşürmeye çalışan Marx, 1853'te "Lord Palmerston" adlı makale serisinde diğer kaynakların yanında Urquhart'ın belgelerinden de yararlanmıştı. Öte yandan Urquhart, Marx'ın Palmerston'la ilgili bazı makalelerini bağımsız nüshalar olarak yayınlamıştı. Ama Marx aynı zamanda Urquhart'ı sert bir biçimde eleştirmiş ve burjuva basınının onu "urkuhartçı" ilan eden iftiralarını kesinlikle reddetmiştir. O, sürekli olarak kendi durumu ile Urquhart'ın arasındaki ilkesel ayrılığı vurguladı. O sıralarda — Urquhart'ın feodal Türk İmparatorluğunun sürmesini ve güçlenmesini istemesi üzerine— Marx ve Engels, Doğu Sorununun devrimci yoldan çözümlenmesini amaçladılar ve Türk egemenliği altındaki Slav halklarıyla diğerlerine ulusal bağımsızlık verilmesini gerekli gördüler. Bu kitapta yayınlanan bir dizi yazıda Urquhart, Marx tarafından, devrimden çok korkan, İngiltere'de oligarşik yönetimin çürük parlamenter temelini ortadan kaldıracabilecek tek parti olan proletarya partisinden tamamen uzak bir gerici olarak taminlanmaktadır. — 235.

¹⁴⁷ Burada anlatılmak istenen Palmerston'ın işleri Bakanlığından kısa bir süre için (16-23 Aralık 1853) çekilmesidir. Palmerston, hükümetin başı olarak iktidara gelmek için bu demagojik adımı atmıştır. (Bkz: Karl Marx, "Palmerston'ın Geri Çekilmesi"). — 235.

¹⁴⁸ Marx, Napoeleon Bonaparte'ın İtalya'daki savaşları sırasında (1796-1799), gerçekte Fransa'ya bağımlı bir dizi İtalyan devleti kurabilmek için, İtalyan halkının Avusturya boyunduruğuna karşı sürdürdüğü cumhuriyetçi ve ulusal kurtuluş hareketini kullanan Fransız hükümetinin siyasetinden söz ediyor; bazı İtalyan toprakları dolaysız bir biçimde Fransa'ya katılmıştır. — 237.

¹⁴⁹ Söz konusu olan, 1849 Temmuzunda Louis Bonaparte hükümetinin kararı üzerine yapılan müdahale ile Roma Cumhuriyeti'ni parçalamak ve Papanın dünyevi iktidarını yeniden kurmaktır.

Louis Bonaparte, Napoli Mareşali Joachim Murat'ın oğlu ve eski Napoli Kralı (1808-1815) Napoléon-Lucien-Charles Murat'ı Napoli tahtının adayı olarak görmüştü. — 237.

¹⁵⁰ 1778-79'da Avusturya ile yapılan Bavyera Miras Savaşında, çar

hükümetinin yardımını hesabeden Prusya, kesin çarpışmalardan kaçındı. Böylece, barış imzalanması sırasında hakem olarak ortaya çıkan ve Alman Birliği'nin işlerine karışma hakkını elde eden Rusya'nın durumu kuvvetlendi. Hemen bunun arkasından Rusya ile Avusturya arasında yapılan savunma ittifakı, Prusya'nın tüm planlarına ağır bir darbe indirmiş oldu.

1800 yılında Avusturya-Fransa savaş sırasında Prusya hakem olmayı denedi, ama bu, kendisinin tecrit olmasına yolaçtı.

1805'te, Napoléon Fransası'na karşı yapılan 3. Koalisyon (Avusturya, İngiltere ve Rusya) savaşında Prusya yansız kaldı ve olayların gelişimini bekledi. Koalisyonun parçalanmasından sonra 1806'da Napoléon orduları Prusya'ya da vurdular. — 238.

151 Asıl sorun gözden ırak kalırken, dikkatin yan sorunlara çekilmesini anlatan ve İncil'den alınan "Develeri yutarken sinekleri süzmek" atasözünden. — 238.

152 Prusya ordusunun 14 Ekim 1806'da Jena yakınlarında bozguna uğratılması, Hohenzollern monarşisinin tamamen çürüdüğünü ortaya koydu ve Prusya'nın Napoléon Fransası önünde dize gelmesine yolaçtı. — 240.

153 *Landwehr* ("Silah altına alma"). — Önceleri genel olarak yurt çapında silahlanma, savaşa elverişli herkesin savunmaya çağırılması anlamına gelirdi; sürekli orduların kurulmasıyla bu anlamı geri planda kalmıştır, ancak Napoléon savaşlarında artan silahlı güç gereksinmesiyle yeniden bu yola başvurulmuştur. Prusya'da Scharnhorst, Tilsit Antlaşmasından sonra bunu kurumlaştırdı; bu yolla kurulan silahlı güç, sürekli orduyla sıkı bir bağ kurmuştu. 1815 tarihli silahlandırma yasası, bu güce iki görev yüklenmiştir: Birincisi, ordudan terhis olan, yaşları 26-32 arasındakileri kapsar ve sürekli ordunun yanında sahra ordusunun kurulmasına yarar; ikincisi ise, yaşları 32-40 arasındakilerden oluşup müstahkem yer personeli olarak görev yapar. — 246.

154 *Manchester Okulu*. — 19. yüzyılın ilk yarısında özellikle İngiliz burjuva ideologları tarafından savunulan ekonomik görüşlerdir. Serbest ticaret temsilcileri olan bu yönelişin yandaşları, İngiliz sanayi burjuvazisinin partisi olan Manchester Partisini kurdular. Bunlar, ticaretin serbest bırakılmasını, devletin, ülkenin ekonomik yaşamına karışmamasını ve işçi sınıfının sınırsız sömürülmesini savunuyorlardı. Ajitasyon merkezi Manchester idi. Bu hareketin başında, Tahıl Yasalarına Karşı Birliğin (bkz: 159 nolu not) kurucuları olan iki tekstil fabrikatörü Cobden ve Bright vardı. Serbest ticaret yanlıları kırk ve elli yıllarında kendilerine özgü siyasal bir gruptular; İngiltere'deki Liberal Partinin sol kanadını oluşturuyorlardı. — 252.

155 Hassa Süvarileri ile anlatılmak istenen İngiltere'deki süvari muhafızları ve onların genel karargâhlarıdır. Londra Whitehall'de eskiden Hassa Süvarilerinin kışlası olan bina da aynı adı taşımaktadır; o zamanlar burası İngiliz yüksek komutanlığının ana karargahı idi ve başkomutanlıkla eşanlamlı duruma gelmiştir. — 252.

156 Çar hükümetinin emriyle 2 Mart 1836'da Tunanın Sulina'da deni-

ze döküldüğü yerde, gerçekte gümrük denetim yeri olarak çalışacak ve nehrin bu bölümünde gemi trafiğini denetleyecek olan bir karantina istasyonu kuruldu. — 253.

157 *Portfolio*. — David Urquhart tarafından Londra'da yayınlanan diplomatik belge ve materyaller toplamının kısaltılmış adı. "Evrak Çantası: veya devlet belgeleri koleksiyonu" adlı seri, 1835-1837 arasında yayınlandı; ayrı bir seri 1843-1845 arası "Evrak Çantası. Diplomatik Panorama" adı altında çıktı. — 253.

158 Marx, Alexander Somerville'den alıntı yapıyor, *Cobdenic Policy the internal Enemy of England. The Peace society, its combativeness. Mr. Cobden, His secretiveness. Also, a Narrative of Historical Incidents*, London 1854. — 253.

159 *Tahıl Yasalarına Karşı Birlik*. — 1838'de Cobden ve Bright adlı fabrikatörler tarafından Manchester'de kurulan serbest ticaret yanlısı bir birlik. Dışardan tahıl ithal edilmesini kısıtlama veya yasaklama amacı güden tahıl yasaları, 1815 yılında İngiltere'de büyük toprak sahipleri ve lordların çıkarları için çıkarılmıştı. Yukarda adı geçen birlik tam bir ticaret özgürlüğü istiyor ve işçi ücretlerinin düşürülmesi ve toprak soylularının ekonomik ve siyasal durumunun zayıflatılması amacıyla tahıl yasalarının kaldırılması için mücadele ediyordu. Toprak sahiplerine karşı verdikleri mücadelede işçi kitlelerini kullanmaya kalktılar. Ama işte tam bu sırada İngiltere'nin en ilerici işçileri, bağımsız ve siyasal olan işçi hareketinin yolunu tuttular. Sanayi burjuvazisi ile toprak sahipleri arasındaki mücadele 1846'da tahıl yasalarının kaldırılması ile ilgili yasa tasarısının kabul edilmesiyle sona erdi. Bundan sonra da Birlik kendi kendini feshetti. — 254.

160 1854 yılının Ocak sonunda ve Şubat başında Aleksi Jyodoroviç Orlov, Nikola I adına Viyana'da Avusturya İmparatoru Franz Joseph ile görüşmelerde bulundu. Orlov'un görevi, Kırım savaşında Avusturya'nın dostça tarafsızlığını koruması amacına yönelikti. Buna karşılık Rusya, Avusturya topraklarının tam dokunulmazlığı güvencesini veriyor ve Prusya ile tüm Alman Birliğinin bu güvenceye katılmaları için elinden geleni yapmayı yükleniyordu. Bunun dışında çar, Avusturya'ya, Türkiye'nin çökmesinden sonra Balkanlarda kurulacak devletler üzerinde ortak bir Rusya-Avusturya koruyuculuğu önerdi. Buna karşın, Doğu Sorununda Rusya ile Avusturya arasındaki çelişkiler nedeniyle, Orlov'un görevi başarıyla sonuçlanamadı. — 255.

161 1833 Mayısından Temmuzuna dek Orlov İstanbul'da olağanüstü elçi ve Türk Sultanı Mahmut II'yi Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya karşı korumak için Boğaz'a inen Rus birliklerinin başkomutanı olarak görüşmeler yaptı. Görüşmeler sonunda 8 Temmuz 1833'te Hünkâr İskelesi Antlaşması imzalandı. Rusya'nın bu diplomatik başarısı, İngiltere ile Rusya arasındaki çelişkileri artırdı. — 255.

162 *Mavi Kitaplar*. — İngiliz parlamentosu materyalleri ile dışişleri bakanlığı diplomatik belgeleri yayınlarının genel adı. Mavi kaplarından dolayı böyle adlandırılan kitaplar İngiltere'de 17. yüzyıldan beri yayınlan-

maktadır ve ülkenin ekonomik ve diplomatik tarihi için ana resmî kaynaktırlar.

Marx'ın burada sözünü ettiği *Correspondence respecting the Rights and Privileges of the Latin and Greek Churches in Turkey. Presented to both Houses of Parliament by Command of Her Majesty*, London 1854, adlı yayındır. — 258.

163 İngiliz parlamentosundaki tartışmalar *Hansard's Parliamentary Debates*'de yayınlanmıştır. — 258.

164 1839'da İngiliz yetkilisi Burnes ile Afganistan Emiri Dost Muhammed Han arasındaki görüşmelerin raporları parlamentoda ortaya kondu. 1838'de Palmerston'ın çabalarıyla Afganistan'a savaş açmak için, bu görüşmeler İngiliz hükümeti tarafından bahane edildi. Daha sonra belgelerin seçilmesinde, en önemlilerinin ortadan kaldırıldığı ortaya çıktı. Bu, Dost Muhammed Han'a sözde İngiliz düşmanı bir siyaset izlemek olanağını verdi. — 258.

165 1840'ların başında Türk-Mısır savaşı (1839-1840) ve bununla ilgili olarak büyük devletler arasındaki çelişkilerin sertleşmesiyle Doğu Sorunu giderek kızıştı. 1839'da sultanın birlikleri, Mısır Valisi Mehmet Ali tarafından 1831-1833'te alınan Suriye'ye karşı hücumla geçtiyse de, yenildiler. Rusya'nın Türk-Mısır anlaşmazlığına tek başına karışmasından çekinen batılılar, sultana ortak bir nota ile başvurmada ısrarlı davrandılar. 27 Temmuz 1839 tarihli bu notada Babıâliye bütün büyük devletlerin yardım önerisi sunuldu. Ama Yakın-Doğuda, özellikle Mısır'da etki alanları konusunda İngiltere ile Fransa arasındaki mücadele, adı geçen devletlerin sultana yaptıkları askerî yardımın önlemleri hakkında 15 Temmuz 1840 tarihli Londra Antlaşmasının Fransa tarafından değil, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya tarafından imzalanmasıyla sonuçlandı. Umudunu Mehmet Ali'ye bağlamış olan Fransa, bundan hemen vazgeçmek zorunda kaldı ve Mehmet Ali'yi kaderiyle başbaşa bıraktı. — 259.

166 8 Haziran 1815'te Viyana Kongresinde imzalanan birlik yasasıyla oluşturulan Alman Birliği, önce 35, sonra 28 prensliği ve dört eyaleti kapsıyordu, 1866'ya kadar ayakta kaldı. Bu birlik, merkezî bir hükümetin kurulmasını önlediği gibi, Almanya'nın feodal parçalanmasını da sürdürdü. Yetkili elçilerden oluşan birlik meclisi (Bundestag) Avusturya'nın sürekli başkanlığında Frankfurt'ta toplanıyordu ve gericiliğin kalesi durumuna gelmişti. — 259.

167 1849'da Avusturya ve Rus hükümetleri, Türk hükümetinden 1848-49 Devriminin yenilgisinden sonra Türkiye'ye kaçan macar ve Polonyalı devrimcilerin geri verilmesini istediler. Türkiye'de Rus etkinliğinin artmasından çekinen İngiltere ve Fransa'nın baskısıyla —İngiliz donanması 1849 Aralığında Çanakkale Boğazına dayanmıştı— bu istem geri alındı. — 263.

168 *Kapitülasyonlar*. — Avrupa uyruklulara doğu ülkelerinde —bu arada Türkiye'de de— özel ticaret hakları ve ayrıcalıklar getiren belgeler. — 364.

169 Papanın Kral Ferdinand von Aragon'a (1479-1516) Berberileri İspanya'dan kovduğu için verdiği ve sonradan papalar tarafından İspanya krallarına hitabederken kullanılan bu unvandandır. Marx burda alay etmek için sözediyor. — 264.

170 Yunan Devrimi. — Yunanistan'da 1821 ilkyazında patlayan ayaklanmadır. Yunanlı yurtseverlerin gizli dernekleri tarafından — Heterie'ler— hazırlanmıştı. Aleksandır Üpsilantis'in birliğinin 1821 Martında Prut'u geçip Yunanistan'a ilerlemek için Tuna Prensliklerine girmesi, ayaklanmanın dolaysız bir belirtisi oldu. Üpsilantis, Rus ordusunda görev yapan Yunanlı bir subaydı ve Odessa'da bir Heterie komutanıydı. Üpsilantis'in birliği yenilgiye uğradı, ama kısa sürede tüm ülkeyi kaplayan kitle ayaklanması için bir etki oldu. Epidaurus'a çağrılan ulusal meclis 1 Ocak 1822'de Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etti ve bir anayasa kabul etti. Türk sultanı, yabancı yardımı olmadan Yunan ayaklanmasını bastıramadığı için, uyruğu altındaki Mısır Valisi Mehmet Ali'den destek istedi. Mehmet Ali'nin birlikleri İbrahim Paşa komutasında Mora'ya girdiler ve her yerde Yunan halkına karşı görülmemiş biçimde acımasız davrandılar. Kutsal İttifak güçleri özellikle çarlık Rusya'sı, başta ayaklanmanın tamamen karşısındaydılar. Ama Yunanlıların mücadelesinin her yanda uyardığı büyük duygudaşlık ve —öncelikle— bu savaştan Balkan yarımadasının güneyindeki etkilerini sağlamlaştırma yolunda yararlanma olanağı, İngiltere, Rusya ve Fransa'yı, Yunanistan'ı desteklemeye ve ona askerî yardım sağlamaya itti. Yunanistan'ın bağımsızlığa kavuşmasında Rusya'nın 1828-29 Rus-Türk savaşında yengi kazanmasının belirleyici rolü olmuştur. Böylece Türkiye, Yunanistan'ı bağımsız devlet olarak tanımak zorunda kaldı. Oysa, Avrupa devletlerindeki egemen güçler Yunan halkına gerici-monarşist bir rejimi zorla kabul ettirdi. — 266.

171 Bu yazı ile ilgili bilgiler Marx'a, Lassalle tarafından 10 Şubat 1854 tarihli mektupta aktarılmıştır. Marx'ın hareket noktası, Prusya hükümetinin planlarının ve özellikle demokrasiyi zincire vurma niyetlerinin açıklanmasının, bu planların gerçekleşmesini boşa çıkarabileceği olmuştur. — 269.

172 "Fransa'ya Karşı Kutsal İttifak"tan burda anlaşılması gereken, bu ülkenin 1840'ta İngiliz diplomasisinin çabalarıyla sokulduğu tecrit durumudur (bkz: 165 nolu not). — 280.

173 Nisan 1834'te İngiltere, Fransa, İspanya ve Portekiz arasında Dörtlü İttifak denilen bir antlaşma imzalandı. Biçim olarak kuzeyin mutlakiyetçi güçlerine (Rusya, Prusya ve Avusturya) karşı olan antlaşma, İngiltere'ye İspanya ve Portekiz hükümetlerine askerî yardım perdesi altında, taht adayları Don Miguel (Portekiz'de) ve Don Carlos'a (İspanya'da) karşı savaşırken, her iki ülkede etkinliğini sağlamlaştırma olanağını verdi. İngiliz-Fransız ilişkilerinin bozulmasının nedeni budur. — 281.

174 1854 Ocağında Yunan halkı, Türk İmparatorluğuna ait bazı Yunan topraklarında başkaldırdı. Ayaklananlar, bölgeye asker gönderen Yunanistan'la tekrar birleşmek istiyorlardı. Ama bu başkaldırma Türk hükümeti ve 1854 Mayısında Yunan topraklarının bir bölümünü işgal eden

175 Nisan 1834'te İngiltere, Fransa, İspanya ve Portekiz arasında Dörtlü İttifak denilen bir antlaşma imzalandı. Biçim olarak kuzeyin mutlakiyetçi güçlerine (Rusya, Prusya ve Avusturya) karşı olan antlaşma, İngiltere'ye İspanya ve Portekiz hükümetlerine askeri yardım perdesi altında, taht adayları Don Miguel (Portekiz'de) ve Don Carlos'a (İspanya'da) karşı savaşıırken, her iki ülkede etkinliğini sağlamlaştırma olanağını verdi. İngiliz-Fransız ilişkilerinin bozulmasının nedeni budur. — 289.

176 *İspanyol evlilikleri.* — 1846'da İspanya Kraliçesi İsabella II, Francisco de Asis ile ve İspanyol prensesi ile Fransız Kralı Louis-Philippe'nin en küçük oğlu Montpènsier dükü evlendiler. İsabella'nın dolaysız bir halefi olmadığından, Montpènsier dükü İspanya tahtının ilk adaylarından biri oldu. Fransız diplomasisinin bu büyük başarısı, Fransa'da burjuva muhalefeti, Louis-Philippe hükümetine karşı destekleyen İngiltere'de büyük hoşnutsuzluk yarattı. — 289.

177 1838-1841 ve 1842 yıllarında İngiltere, Afganistan'a birkaç kez askerî birlik yollamıştır. 1838 yılında Afgan Emiri Dost Muhammed Han, İngiltere'nin İran ve Rusya'ya karşı ittifak kurma isteğini reddetti. Bu ittifak, Afganistan'ı, İngiliz siyasetinin aleti durumuna getirmeyi amaçlamıştı. İsteğinin kabul edilmemesi üzerine İngiliz hükümeti Dost Muhammed Han'ı askerî müdahale ile devirip, yerine satın aldığı Şah Şuca'yı getirmeye karar verdi. İngiliz birlikleri Afganistan'a saldırdı ve hemen hemen tüm ülkeyi işgal edip yıktılar; Dost Muhammed Han tutuklandı. ama İngiliz egemenliği uzun sürmedi. 1841 Kasımında başgösteren bir halk ayaklanması İngiliz birliklerini yenilgiye uğratıp perişan etti. 1842'de İngilizler Afganistan'ı yeniden işgale kalkıştılsa da, girişimleri tam bir fiyasko ile sonuçlandı. — 289.

178 1851 yılında Çin'de kısa sürede büyük bir köylü ayaklanması kimliğine bürünen anti-feodal bir kurtuluş hareketi gelişti. Güney'deki Kvang-si eyaletinde başlayan hareket, merkez eyaletlerine de yayıldı ve hemen hemen tüm aşağı ve orta Yangre bölgesini kapladı. Çatışmalar sırasında ayaklananlar "Yüce Adaletli Gök Devleti"ni kurdular (Taiping tianguo); merkezi Nanking olan bu harekete sonra Taiping Hareketi dendi. Taipingliler Çin'de egemen olan Mançurlu feodal beylerin iktidarına son verdiler, vergileri kaldırdılar ve büyük feodal mülkiyeti tasfiye ettiler. Ayaklanma, Mançu hanedanının dayanağı olan budist rahiplere ve manastırlara karşı yönelmesiyle, özellikle doğudaki köylü hareketi için karakteristik olan dinsel bir görünüm aldı. Çin halkının geniş kitlelerinin feodal düzene ve yabancı işgalcilere karşı verdiği mücadelenin temeli olan Taiping devrimi, ülkedeki feodal üretim ilişkilerini ortadan kaldıracak güçte değildi. Nitekim Taiping devletinde, egemen sınıflarla anlaşmaya giden feodal üst katman oluştu. Hareketin çöküşüne de bu neden oldu. Devrimi yıkan ana darbe, 1864'te Çin feodallerinin silahlı güçleriyle birlikte Taiping ayaklanmasını bastıran yabancı ordular oldu; İngiltere, Amerika ve Fransa, ülkeye silahlı birlikler göndererek açık bir biçimde müdahalede bulundular. —

¹⁷⁹ Bu, Karl Marx ve Friedrich Engels'in aynı günlerde iki gazetede yayınlanan yazılarından biridir (sözkonusu gazeteler 18 Mart 1854 tarih ve 98 sayılı *The People's Paper* ile 30 Mart 1854 tarihli ve 4040 sayılı *New-York Daily Tribune*'dür). Hristiyan yayın organı *The People's Paper*'da yayınlanan daha eksiksizdir; en önemli değişiklikler dipnotlarında verilmiştir. — 291.

¹⁸⁰ *Bunzelwith kampı*. — 1761'de Yedi Yıl Savaşları sırasında Friedrich II'nin buyruğuyla kurulan müstahkem yer.

Torres-Verdar Hatları. — Atlantik kıyısı yakınlarında, Lizbon'un kuzey-batısında, 1810'da Wellington'ın buyruğuyla, kenti Fransız ordularına karşı korumak için yapılmıştır.

Verona'nın *gerisindeki siperler*. — Üçüncü Koalisyon Savaşı (1805) sırasında Arşidük Karl von Österreich'in buyruğuyla Napoléon Fransası'na karşı yapılmıştır. Bu üç müstahkem yerden hiçbirisi de düşman tarafından alınamamıştır. — 293.

¹⁸¹ Bakanların gizli mektupları. — İngiltere'nin St. Petersburg Elçisi Lord Seymour ile İngiltere dışişleri bakanı arasında, elçinin 1853 başlarında Nikola I ile Türkiye sorunu üzerine yaptığı görüşmeleri içeren gizli mektuplaşmalardır. Marx bu ve bunu izleyen yazısında ("Gizli Diplomatik Mektuplaşmalar") görüşmelerin gidişini ve İngiliz hükümetinin konuyla ilgili ikili tutumun ayrıntılı olarak çözümlemektedir. — 296.

¹⁸² *Journal de St. Petersburg*. — Rus dışişleri bakanlığının resmî organı; 1825-1914 yılları arasında St. Petersburg'ta Fransızca olarak yayınlanmıştır.

2 Mart 1854'te *Journal de St. Petersburg'da*, Lord John Russell'in 17 Şubat 1854'te Avam Kamarasında yaptığı konuşmayla ilgili olarak bir makale çıkmıştır; yazıda çar hükümeti ile İngiliz hükümeti arasında Türk sorununda bir anlaşmanın varlığına dolaylı olarak dikkat çekilmekte ve Seymour'un 1853'teki gizli mektupları ile 1844 muhtırasından söz edilmektedir. — 296.

¹⁸³ Marx, Prusya hükümeti tarafından sistematik olarak maruz bırakıldığı izlenmeden söz ediyor. Elli yıllarında olan bu izlenmede Prusya'nın Londra Elçisi Bunsen'in büyük payı vardır. Elçi bu işi yaparken İngiliz makamlarından da yardım gördü. Marx ve Engels birbirlerine yazdıkları mektuplarda, mektuplarının denetlendiğinden söz etmişlerdir.

Marx, bu açıklamalarında Ferdinand Lassalle'in 7 Mart 1854 tarihli mektubunda kendisine verdiği bilgilere dayanmaktadır. — 306.

¹⁸⁴ Marx'ın bu yazıyı yazdığı tarih, kendisinin not defterinden alınmıştır. Yazıya, *New-York Daily Tribune*'de yanlış tarih verilmiştir: "Cuma, 24 Mart 1854". — 324.

¹⁸⁵ *The London Gazette*. — İngiliz remî gazetesi; 1666'dan beri bu adla haftada iki kez yayınlanmaktadır. — 324.

¹⁸⁶ *Hamburger Correspondent*. — "Hamburg Tarafsız Korrespon-

dent'inin Bilimsel Eyalet Gazetesi", 1868'de *Hamburgischer Correspondent* adını aldı. 1731-1923 yılları arasında Hamburg'da yayınlanmıştır. — 325.

187 *Poor- Settlement and Removal Bill* ("Yoksullar Yurt Edinme ve Sürülme Yasası Tasarısı"). — İngiltere'de 1662'den beri geçerli bir yasaya göre, yardım almak için bir kilise bölgesi bakımevine başvuran yoksullar, mahkeme kararıyla, geldikleri yerleşim bölgesine geri gönderilmek zorunda kalabilirdi. 10 Şubat 1854'te Avam Kamarasına sunulan bir yasa önerisi ile İngiltere ve Galler'de yoksulların sürülmesi yasaklanmak isteniyordu. — 325.

188 12 Mart 1854'te İstanbul'da Fransa, İngiltere ve Türkiye arasında bir antlaşma imzalandı; buna göre müttefikler Türkiye'ye kara ve deniz kuvvetleriyle askerî yardım yapmayı üstleniyorlardı. Buna karşılık Türkiye'de İngiltere ve Fransa'nın rızası olmadan Rusya ile ne barış görüşmelerinde bulunabilecek ve ne de barış imzalayabilecekti. — 325.

189 *Ulemalar*. — Yakın ve Orta-Doğunun müslüman ülkelerinde, yargı organlarıyla dinsel kuruluşların ve okulların yönetimi ellerinde olan din adamları ve hukukçuların en üst katmanı; ulemalar Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal yaşamında büyük etkinlik göstermişlerdir.

Fetva. — Müslüman Doğu ülkelerinde en yüksek dinsel mevki sahibinin verdiği, herhangi bir önlem veya işlemin Kuran açısından uygun olup olmadığını belirten belge. — 325.

190 *Berberî Devletleri*. — 19. yüzyıl literatüründe Akdeniz boyunca uzanan Kuzey Afrika devletlerine (Cezayir, Tunus, Fas vs.) verilen ad. — 326.

191 Marx, César Famin'den alıntı yapıyor, *Historie de la rivalité et du protectorat des églises chrétiennes en Orient*, Paris 1853, 12; ayrıca, 13., 15., 49., 5. ve 54-55. sayfalarından da alıntı yapılmıştır. — 326.

192 *Dissertation sur la tragédie ancienne et moderne* ("Antik ve Modern Trajedi Üzerine İnceleme") başlıklı *Semiramis* trajedisinin önsözünde, Voltaire, Shakespeare'in *Hamlet* trajedisinden sözediyor: "Bu yapıtın sarhoş bir yabanılın düş ürünü olduğu sanılabilir. Oysa bugün İngiliz tiyatrosunu absurd ve barbar gösteren kaba anlamsızlıkların arasında *Hamlet*'te oldukça önemli bir garipliğin yanısıra büyük dahiye özgü yüce görüşler de vardır." — 332.

193 3 Nisan 1854 tarihli *Times*'in başyazısında, redaksiyon, Layard'ın Avam Kamarasında yaptığı konuşmayı sert bir biçimde eleştirmektedir. Burada onun asurolog (Asur ve babil kültürü ve diliyle uğraşan bilim adamı) olarak, etkinlikleri kuşku altında bırakılmaktadır. Layard'ın arkeolojik alandaki en önemli çalışmaları *Nineveh and its Remains*, London 1849 ve *Discoveries in the ruins of Nineveh and Babylon*, London 1853'tür. ("Ninova ve Babil Kalıntılarındaki Bulgular"). — 337.

194 Palmerston dış politikasının ayrıntılı bir çözümlemesini, Marx, 1853 yılının ekim-aralık ayları arasında yazdığı "Lord Palmerston" yazı-

sında vermektedir. — 341.

195 *Viyana Konferansları*. — 1853 ve 1854 yıllarında İngiltere, Fransa ve Prusya elçileriyle Avusturya Dışişleri Bakanı Buol-Schauenstein arasında Viyana'da yapılan bir dizi görüşme. İlk toplantı 1853 Temmuzunda yapıldı. Buraya Rus elçisi de çağrılı olmasına karşın, kendisi gelmedi. Toplantının amacı Rusya ile Türkiye arasında arabuluculuk yapmaktır. Tekrar yapılan bu toplantılarda, dört devletin Rusya ve Türkiye'ye yönelteceği istemler konusunda yavaş yavaş görüş birliği sağlandı ve görüşler saptandı. Bu istemler daha sonra 1855 Viyana Konferansı ile Kırım savaşına son veren 1856 Paris Barış Antlaşmasının temelini oluşturdular. — 348.

196 *Ticino'luların sürülmesi*. — 1853 başlarında Avusturya hükümeti 5.000'den çok Ticono'luysu Lombardiya'ya sürdü; gerekçe, 1853 Şubatında Milano'daki ayaklanmanın Tessin'de yaşayan İtalyan göçmenler tarafından hazırlandığı iddiasıydı. ancak 1855 Martında, uzun diplomatik görüşmelerden sonra Avusturyalılar sürgündeki Ticino'luların geri dönmesine izin verdiler. — 350.

197 *İtalya'daki Anayasal Parti*. — Marx, Cavour'un başkanlığındaki liberal partiye bu adı vermiştir. Bu parti, Savoyen hanedanının yönetiminde İtalya'nın yukardan birleştirilmesini amaçlayan liberal-monarşist büyük burjuvazi ile burjuva soyluların çıkarlarını temsil etmekteydi. Halk kitlelerinin devrimci hareketinden korkan parti, planlarını gerçekleştirebilmek için, umudunu, uygun uluslararası duruma ve diğer devletlerin yardımına bağlamıştı. 1853-54'te parti, Piemonte'un İngiltere ve Fransa'nın yanında Kırım savaşına girmesi için çalıştı; amacı İtalya'nın birleştirilmesinde bu devletlerin desteğini sağlamaktır; ve Piemonte 1855'te savaşa katıldı. — 352.

198 Avusturya ile Prusya arasındaki antlaşma 20 Nisan 1854'te Berlin'de yapıldı. — 359.

199 *Viyana Protokolü*. — İngiltere, Fransa, Prusya ve Avusturya arasında yapılan Viyana Konferansının 9 Nisan 1854'te imzalanan protokolü. Antlaşmaya imza koyan devletler, Rusya ile Türkiye arasındaki anlaşmazlığa katkıda bulunacak her türlü bağımsız müdahaleden vazgeçiyorlardı. İlerki görüşmeler için ilkeler şöyle saptanmıştı: Türk İmparatorluğunun bütünlüğü, Tuna Prensliklerinin Rus birliklerinden temizlenmesi, Türkiye'deki hristiyanların dinsel ve yurttaşlık özgürlüklerinin kullanılması, —ki bu, Sultan'ın bağımsızlığı ve egemenliği ile ters düşmüyordu— nihayet Türkiye'nin varlığını Avrupa'daki dengeye bağlayan uygun güvencelerin bulunması. — 361.

200 *Indépendance Belge*. — 1831'de Brüksel'de yayına başlayan günlük gazete, liberallerin yayın organı. — 366.

201 *Agram Zeitung*. — Avusturya hükümetinin yarı-resmî gazetesi; 1826'dan itibaren Agram'da (Zagreb) yayınlanmıştır. — 370.

202 *Prusya bağımsızlık savaşı*. — Napoléon'un ordusunun Rusya'da yenilgiye uğratılmasından sonra, Alman halkında Fransız gemenliğine karşı

geniş bir ulusal bağımsızlık mücadelesi başladı. Egemen sınıflar ve hanedanlar, bu sırada halkta şoven duygular uyandırarak, halkın savaşımını Almanya'daki feodal düzenin sağlamlaşmasında kullanmak istediler.

Sadakat Birliği. — Prusyalı monarşistler tarafından 1848 sonlarında Berlin'de kurulan şovenist bir örgüt. — 371.

203 Amiral Hamelin'in Odessa'nın bombalanmasından sonra Karadenizde müttefik donanmasının harekâtı ile ilgili Fransız hükümetine verdiği 1 ve 5 Mayıs tarihli raporlar, kısaltılmış olarak 21 Mayıs 1854 tarih ve 141 sayılı *Moniteur universal* da yayınlanmıştır. — 380.

204 *The Globe and Traveller.* — 1803'te kurulan günlük bir Londra gazetesi; Whig'lerin organı olan bu gazete, onların iktidarında resmî gazete olmuştur; 1866'da ise muhafazakârların yayın organı oldu. — 385.

205 12 Eylül 1683'te Türk ordusu Viyana yakınlarında bozguna uğratarak Türklerin Orta Avrupa'daki ilerleyişlerine son verildi. Jan Sobieski komutanlığında, Avusturyalıları destekleyen Polonya ordusu bu çarpışmada belirleyici rol oynamıştır. — 388.

206 *Peelciler.* — Robert Peel'in (ılımlı bir Tory) toprak ve finans soylularının siyasal egemenliği sürerken, ekonomik ayrıcalıkların ticaret ve sanayi burjuvazisine verilmesi yönündeki siyasetini destekleyen taraftarları. Peel 1846'da tahıl yasalarını sanayi burjuvazisi çıkarları için kaldırdı; bu, sanayiin yabancılara karşı korunmasından yana olan Tory'ler arasında büyük hoşnutsuzluk yarattı ve Tory partisinin bölünmesine neden olduğu gibi Peel'cileri de tecrit etti. Elli yıllarında Tory'ler parlamentoda belli bir programı olmayan küçük bir grup oluşturdular. Marx onlar hakkında şöyle der: "Peel'ciler (liberal ve muhafazakâr) parti değillerdir, sadece bir parti adamını merhum Sir Robert Peel'i anımsatırlar... Peel'ci denilenler, Robert Peel'in amaçları için eğittiği bir bürokratlar kurmayından başka bir şey değildir. Ve çok kalabalık bir kurmay kurulu oluşturdıkları için, zaman zaman arkalarında ordu bulunmadığını unutuyorlar. Kısacası, onlar, Sir Robert Peel'in hangi partiye girmeleri gerektiği konusunda henüz kuşku içinde bulunan taraftarlarıdır." Peel'ciler (Cardwell, Graham, Gladstone vs.) Aberdeen'in koalisyon hükümetine (1852-1855) katıldılar ve çok önemli bakanlıklar elde ettiler. Ellilerin başı, altmış yıllarının sonunda Peel'ciler Liberal Partide eriyip gittiler. — 389.

207 6 Haziran 1854'te *New-York Daily Tribune*'ün redaksiyonuna Aziz Arnaud hakkında bir yazı gönderildiği, Marx'ın not defterinden anlaşılıyor. Bu makale basılmamıştır. — 390.

208 Söz konusu olan 1830'da Fransa'daki burjuva Temmuz devrimidir. — 390.

209 *10 Aralık Derneği.* — 1849'da kurulan ve gizli bölümler halinde örgütlenen bonapartçı bir topluluktur; çekirdeğini Paris'in lumpen-proletaryası oluşturmaktadır. 10 Aralık Derneğinin özgül yönlerini, Marx, *Louis-Bonaparte'in 18 Brumaire'i* adlı yapıtında vermektedir. — 392.

210 Bu makale, Marx'ın ricası üzerine Friedrich Engels tarafından 14

Haziran 1854'te yazılmıştır. Marx, yazıyı tamamlamış ve onu 16 Haziran'da *New-York Daily Tribune*'e göndermiştir. Redaksiyon, makaleyi başyazı olarak yayınlamış ve ona aşağıdaki giriş paragrafını eklemiştir:

"Avrupa'dan dün gelen *America* gemisiyle aldığımız mektuplar ve bir paket gazete, Rusların Silistre önündeki siperlerinden atıldığı ve bunun arkasında Eflâk'tan Seret hattına çekildiklerine dair haberleri tamamen doğrulamaktadır. Bunun dışında, geçen ayın 14'ünde İstanbul'da imzalanan antlaşmaya göre, Avusturyalıların hemen, boşalmış Eflâk eyaletine girecekleri konusunda hiçbir kuşkunun kalmadığını öğreniyoruz. Bu koşullar altında çar için çok önemli olan antlaşma, haber aldığımıza göre, aynı şekilde, Habsburg'ların dış siyasetini denetleyen Prens Metternich'in direkt buyruğuyla ortaya çıkmıştır."

Marx'ın not defterinden anlaşıldığına göre, bu makale Aziz Arnaud hakkında da bazı bilgileri içermektedir; bununla 9 Haziran 1854 tarihli makalede verilen bonapartçı siyasetçinin tanımı sona ermektedir. Gazetenin redaksiyonu bu bölümü çıkarmıştır. — 394.

²¹¹ Çar Rusyası birlikleri 1849'da Macar devriminin bastırılmasına katıldılar. — 396.

²¹² *Wiener Mecizinischen Wochenschrifte* ("Viyana Haftalık Tıp Dergisi"). — 1851'den itibaren Viyana'da yayınlanmıştır. Marx büyük bir olasılıkla, 1854'ün ilk yarısında, bu dergide imzasız olarak yayınlanan Eflâk'tan gelen bir dizi belgeyle Dobruca kaynaklı bir belgeden söz etmektedir. — 396.

²¹³ Aberdeen'in 19 Haziran 1854'te Doğu Sorunu ile ilgili olarak Lyndhurst'ün yaptığı konuşmaya Lordlar Kamarasında verdiği yanıtı. Tory muhalefетinin temsilcisi Lyndhurst, çar hükümetinin Türkiye konusundaki dış siyasetini sert bir biçimde eleştirmiş ve koalisyon hükümetini kararsız savaş yönetimi ile suçlamıştır. Aberdeen konuşmasında çarın siyasetini savunmuştur. — 401.

²¹⁴ Marx, İngiltere'deki Rus elçisi Prens Lieven ve Kont Matuşeviç'in 13 (1) Haziran 1829'da Kont Nesselrod'a çektikleri telgraftan, *Portfolio*'da (n° I, 1843, 21) yayınlanan metne göre alıntı yapıyor. — 403.

²¹⁵ Dikkate değer *Bronzell olayı*. — Marx, Prusya ve Avusturya öncüleri arasında 8 Kasım 1850'deki önemsiz çatışmayı alaycı bir biçimde böyle adlandırıyor. Almanya'da siyasal açıdan etkin olabilmek için mücadele eden Prusya ve Avusturya, Kurhessen'de patlak veren bir ayaklanmayı ezmek için prensliğin içişlerine karışma hakkı konusunda anlaşmazlığa düştüler. Avusturya, çar hükümetinin diplomatik desteğini sağlayabildiğinden, Prusya geri çekilmek zorunda kaldı. — 412.

²¹⁶ Türkiye ile Rusya arasındaki 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşmasının bir maddesinde saptandığına göre, Eflâk ve Buğdan, Türkiye, savaş giderlerinin tümünü ödeyinceye kadar Rus birlikleri tarafından işgal altında tutulacaktı (işgal ancak 1834'te kalkmıştır). Türkiye, Tuna Prensliklerinin özerkliğini tanımak ve onlara, prenslerini bağımsız olarak seçme hakkını vermek zorunda kaldı. 1831'de çar hükümetinin hazırladığı

plan temeli üzerine toplanan Eflâk ve Buğdan'daki boyarlar ve din adamları yasal düzenlemeyi kabul ettiler. Buna göre, her prenslikte yasama gücü mülk sahipleri tarafından seçilen meclise, ve yürütme gücü ise, mülk sahipleri, din adamları ve kentler tarafından yaşam boyu için seçilen voyvodalara verildi. Eski feodal düzen, —bu arada angarya— olduğu gibi kaldı. Siyasal iktidar mülk sahiplerinin ellerinde toplandı. Aynı zamanda bir dizi burjuva reformu getirildi: iç gümrük duvarları kaldırıldı, ticaret özgürlüğü tanındı, yasama, yönetimden ayrıldı; köylülerin beylerini değiştirmesine izin verildi, işkence kaldırıldı. 1848 Devrimi sırasında bu organik düzenleme tekrar geçersiz sayıldı. — 416.

217 Prusya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Manteuffel'in St. Petersburg'daki elçisi Baron von Werther'e gönderdiği, burada alıntı yapılan, 12 Temmuz 1854 tarihli telgraf, Mavi Kitap adı altında toplanmış belgeler arasında yayınlandı. Viyana 1854. — 420.

218 *Frankfurter Postzeitung*. — 1619-1866 yılları arasında Frankfurt-am-Main'da çıktı. 19. yüzyılın elli yıllarında Avusturya'nın parlamentodaki (Bundestag) elçiliğinin yayın organıydı. 1852'den itibaren adı geçen başlıkla yayınlanmıştır. — 420.

219 *Lloyd*. — 1848 Eylülünden 1854'e kadar Viyana'da yayınlanan günlük gazete. — 420.

220 *Spenerschen Zeitung*. — "Devlet ve bilimsel konularla ilgili Berlin haberleri" adlı günlük gazete burdaki gibi çıkaranın adıyla da anılmaktaydı. Berlin'de 1740'tan 1874'e kadar çıkan monarşist gazete. — 421.

221 Rusya'nın Avusturya ve Prusya'ya verdiği nota. — Kont Nesselrod 29 Haziran 1854'te Rusya'nın Viyana'daki temsilcisi Prens Gorçakov'a bir telgraf göndererek Avusturya'nın kesin bir istemine Rus hükümetinin yanıtını bildirdi. Avusturya, 14 Haziran 1854 tarihli Avusturya-Türk Antlaşmasına göre kendi birlikleri tarafından işgal edilmesi gereken Tuna Prensliklerini boşaltılmasını istemişti. Ruslar aynı yanıtı yine Kont Nesselrod'un 30 Haziran 1854'te Berlin'deki Baron von Budberg'e gönderdiği telgrafla Prusya'ya verdiler. Telgraf, Mavi Kitap adlı belgeler kitabında yayınlandı, Viyana 1854. — 430.

222 20 Nisan 1854 tarihli Avusturya-Prusya Antlaşmasının tam bir çözümlemesini Karl Marx'ın "Yunan Başkaldırması — Polonya Göçü — Avusturya-Prusya İttifakı — Rus Savaş Donatımı Üzerine Belgeler" adlı yazısı içermektedir. — 431.

223 Burda sözkonusu edilen, Sırp hükümetinin, Sırbistan'ın Avusturya birliklerince işgal sorunu ile ilgili olarak 17 Nisan 1854'te Babıâliye verdiği ültimatomdur. 20 Haziranda İngiliz Avam Kamarasında bu ültimatomla ilgili bir soru yöneltildi; adı geçen belgenin yayınlanması istemiyle birlikte, yazılı soru 22 Haziran 1854'te verildi. — 432.

224 Alman kent devletlerinin yanı sıra, Danimarka tahtına bağlı Holstein Dükalığı ve Hollanda Krallığı'na bağlı Luxemburg da, Alman Birliğinin içindeydiler. Danimarka kralı, Holstein dükü olarak ve Hollanda

kralı, Luxemburg grandükü olarak Alman Birliğinin meclisine (Bundesrad) dahildiler. — 434.

225 Bazı Alman devletlerinin (Bavyera, Saksonya, Hannover, Württemberg, Baden, Kurhessen, Hessen-Darmstadt ve Nassau) temsilcileri Mayıs 1854'te Bamberg'de biraraya geldiler. Toplantıda, 20 Nisan 1854 tarihli Avusturya-Prusya Antlaşmasına katılmaya karar verildi. — 435.

226 *Observer*. — 1791'den beri Londra'da yayınlanan muhafazakâr haftalık gazete. — 436.

227 Londra'da birçok bakanlık binası Whitehall caddesindedir. — 439.

228 İngiliz buharlı savaş gemisi *Tiger*, Karadeniz kıyılarında keşif görevi yaparken, 12 Mayıs 1854'te Odessa yakınlarında kayalara oturdu; top atışına tutularak ağır yara aldı. Mürettebatı teslim olmak zorunda kalan gemi yandı. — 445.

229 *Neuen Rheinischen zeitung. Organ der Demokratie*. — Karl Marx'ın redaksiyonunu yaptığı bu günlük gazete 1 Haziran 1848'den 19 Mayıs 1849'a kadar Köln'de yayınlandı. Redaksiyonunda Marx'tan başka Friedrich Engels, W. Wolff, G. Weerth, F. Wolff, E. Dronke, F. Freiligrath ve H. Bürgers vardı.

Demokrasinin proleter kanadının savaş organı olarak *Neuen Rheinischen Zeitung* halk kitlelerini eğitmede önemli bir rol oynadı ve karşı-devrime savaş bayrağı açtı. Alman ve Avrupa devriminin en önemli sorunlarında yol gösterici olan başyazıları çoğu kez Marx ve Engels tarafından yazıldı.

Neuen Rheinischen Zeitung'un kararlı ve uzlaşmaz tutumu, onun savaşçı enternasyonalizmi, siyasal açıklamaları — işte bütün bunlar, çıkışının daha ilk aylarında feodal-monarşist ve burjuva-liberal basının saldırı ve kışkırtmalarına neden oldu; bunun yanı sıra Prusya hükümetinin 1848 Kasım-Aralığında Prusya'daki karşı-devrimci darbeden sonra daha da kötüleşen baskılarına hedef teşkil etti.

Gazete, bütün bu baskılara ve polis önlemlerine aldırmandan devrimci demokrasinin ve proletaryanın çıkarlarını yüreklilikle savundu. Mayıs 1849'da, karşı-devrim saldırıya geçtiğinde, Marx'a yurttaşlık hakkı vermeyen Prusya hükümeti, onun Prusya'dan çıkarılması buyruğunu verdi. Bundan ve hükümetin *Neuen Rheinischen Zeitung*'un diğer redaktörlerine karşı baskıdan dolayı redaksiyon, gazetenin çıkarılmasını durdurdu. *Neuen Rheinischen Zeitung*'un son sayısı (n° 301, 19 Mayıs 1849) kızıl renkte basıldı. Köln işçilerine veda yazısında redaktörler şöyle diyordu: "Onların son sözü her yerde ve her zaman işçi sınıfının özgürlüğü olacaktır!" *Neuen Rheinischen Zeitung*, "devrimci proletaryanın en iyi ve en üstün organı" (Lenin) idi. — 448.

230 Nisan 1830'da Fransız sömürgecileri, acımasızca sürdürdükleri bir savaşta Cezayir'in fethine giriştiler. Arap halkı buna inatla karşı koydu ve öncelikle küçük savaş yöntemine başvurdu; küçük birliklerin baskın, pusuya düşürme, büyük çatışma ve çarpışmalara girmeden küçük topluluk-

ları yakalama gibi silahlı mücadeleleriyle savaşımını sürdürdü. 1847 yılında Cezayir'in işgali hemen hemen tamamlanmıştı; ne var ki, Cezayir halkının bağımsızlık savaşı durmadı. — 454.

²³¹ *Sikh*. — 16. yüzyılda Pencap topraklarında kurulan dinsel bir mezhep. Sikh'in insanların eşitliği öğretisi, köylülerin Hintli feodal beylere ve Afgan işgalcilerine karşı 17. yüzyılın sonundan itibaren gelişen savaşımın ideolojisi durumuna geldi. Fakat daha sonra Sikh'ler arasında bile feodal bir üst katman oluştu; bunların temsilcileri 19. yüzyılın başlarında tüm Pencap ile bazı komşu toprakları kapsayan Sikh devletinin başına geçti. 1845-46 ve 1848-49 yıllarında İngilizler Sikh'lere karşı kanlı bir fetih savaşı açtılar; bu savaş Pencap'ta İngiliz egemenliğinin kurulması ile sonuçlandı ve böylece tüm Hindistan bir İngiliz sömürgesi durumuna dönüştü.

Kaffirler. — Bütün Güney Afrika kabileleri için 19. yüzyılda kullanılan ad. Bu kabilelere karşı İngiliz sömürgeciler 19. yüzyılın başından itibaren fetih savaşları sürdürdüler. — 454.

²³² Avusturya'ya, Eflâk ve Buğdan'ı savaş süresince işgal hakkı tanıyan, 14 Haziran 1854 tarihli Türk-Avusturya Antlaşması. — 460.

²³³ *Patates Savaşı*. — Bavyera mirası uğruna 1778'den 1779'a kadar süren Avusturya-Prusya arasındaki savaşın alaylı adı; bu savaşta hemen hemen tüm harekât, düşmanın yiyecek stoklarına elkoymaya yönelikti.

Marx burada, Avusturya ile Prusya arasında, 1850 güzünde Almanya'da siyasal etkinlik kazanma uğruna verilen mücadele sonucu çıkan anlaşmazlığı "patates savaşı" diye adlandırıyor. — 461.

²³⁴ *Vladimir Olayı*. — 1854 Ağustosunun başında Rus savaş gemisi *Vladimir*, Sivastopol'dan Boğaz yönünde seyrederken İngiliz gemisi *Cyclops*'a saldırdı, birkaç Türk gemisi batırdı ve İngiliz-Fransız filosunun herhangi bir direnişi ile karşılaşmadan sağlam olarak Sivastopol'a geri döndü. — 463.

²³⁵ 1 Aralık 1851'i 2 Aralık'a bağlayan gece, Espinasse'nin komutasındaki alayın bir taburu, Ulusal Meclisi koruma emri aldı. Bonapartçıların satılık bir unsuru olan Espinasse, 2 Aralıkta birlikleriyle parlamento binasını işgal ederek Louis Bonaparte'in darbesinin başarıya ulaşmasına yardımcı oldu. — 479.

²³⁶ *Boulogne Seferi*. — Burada dolaylı olarak Louis Bonaparte'in 6 Ağustos 1840'taki darbe girişimi kastediliyor. Fransa'daki bonapartçı havayı kullanarak, bir grup komplocu ile Boulogne yakınlarına gelen Louis Bonaparte, garnizon birliklerini ayaklanma için kışkırtmak istedi. Ancak onun bu girişimi başarılı olamadı ve yaşamboyu hapis cezasıyla mahkûm edildi. Ama 1846'da İngiltere'ye kaçtı. — 481.

²³⁷ Napoléon Fransası'na karşı Beşinci Koalisyon Savaşı sırasında (1809) İngiliz filosu Schelde ağzına bir sefer yaptı. Walcheren Adasının alınmasından sonra, adayı, savaşın yayılmasında bir üs olarak kullanmayı bilemediler. 40.000 kişilik çıkarma birliklerinden 10.000'i açlık ve hastalık nedeniyle kaybedilince, adayı vermek zorunda kaldılar. — 483.

238 2 Aralık 1854, Louis Bonaparte'in darbesinin üçüncü ve imparator oluşunun ikinci yıldönümü idi. Bu olaylar dolayısıyla Louis Bonaparte'in Fransız imparatorun Napoléon Bonaparte ilan edilmesiyle (2 Aralık 1804) ve Austerlitz savaşı (2 Aralık 1805) yıldönümleriyle ortak noktaları vardır. — 498.

239 Söz konusu makalelerin başlangıç satırları *New-York Daily Tribune*'ün yazı kurulunca eklenmiştir. — 518.

240 *Aspern* bölgesinde (Tunanın Viyana'nın karşısına düşen sol kıyısında) 21 ve 22 Mayıs 1809'da, Napoléon I'in birlikleriyle Arşidük Karl'in Avusturyalı ordusu arasında en büyük muharebelerden biri oldu ve Avusturya'nın yengisiyle bitti. Birliklerini kırımdan kurtarmak için Napoléon I, Tunanın sol yakasından çekildi. — 520.

241 16-19 Ekim 1813'te Leipzig yakınındaki muharebe söz konusu ediliyor. Bu muharebede Avrupalı devletler koalisyonu (Rusya, Prusya, Avusturya) Napoléon I'e karşı kesin bir zafer kazanmış ve onu Ren'den geri çekilmeye zorlamıştı. — 520.

242 Louis Bonaparte'in 30 Ekim 1836'da Strasbourg'daki başarısız askerî darbesine atıf. — 520.

243 Engels'in "Napoléon'un Son Dalaverası" adlı makalesinden bir alıntı ile bundan sonra yazdığı "Sivastopol'da Bir Savaş" adlı makalesi, Marx tarafından, *Neuen Oder-Zeitung* gazetesinin 26 Mart 1855 günlü 143. sayısında kısaltılmış olarak yayınlanmıştır. — 522.

244 Prens Joseph-Charles-Paul-Napoléon (Küçük Jérôme Bonaparte) 1854 yılında Kırım'da bir tümene komuta ediyordu. Kırım seferini onaylamadığından, aynı zamanda yetersiz askerî yeteneklere sahip olup, orduda da rağbet görmediğinden, hasta olduğunu bahane ederek askerî harekâtlarından uzak kalmaya çalışmış, ve kedi başına Paris'e geri dönmüştür. — 523.

245 *Fra Diavolo* ("Şeytan Kardeş"). — Augustin-Eugène Scribe'in bir metnine göre, Fransız bestecisi Daniel-François-Esprit Auber tarafından bestelenen bir opera-komik. — 526.

246 23 Haziran 1848'de Paris'te 26 Hazirana kadar süren güçlü bir proleter ayaklanması patlak vermiş, ve Fransız burjuvazisi tarafından bastırılmıştır. Haziran ayaklanmasının yenilgisi, Avrupa ülkelerinde karşı-devrimin saldırısına yol açmıştır. — 530.

247 Temmuz 1808'de İspanyol bağımsızlık savaşı sırasında (1808-1814) *Baylen*'deki savaşta General Dupont emrindeki Fransız kitaları İspanyollar tarafından sarılmış ve teslim olmak zorunda kalmışlardır. — 532.

248 Söz konusu olan, o zamanki binbaşı ve sonraki Mareşal Helmut Karl Bernhard von Moltke'nin *Avrupa Türkiyesi'ndeki 1828 ve 1829 Yılları Rus-Türk Savaş Seferi* adıyla, 1845 yılında Berlin'de çıkmış olan kitabıdır. — 532.

249 *Staatsreform Assoziation* (Devlet Reform Derneği"). — Burjuva muhalefetin sol radikal kanadının temsilcileri tarafından Temmuz 1855'te kurulmuştu. Yönetim reformu derneğinin aksine bu dernek, genel seçim hakkı esasına dayanan bir parlamento reformundan yana idi. Devlet Reform Derneğinin başında bulunan burjuva radikaller çartistlerle birleşmeye çalışıyor, ve işçi hareketini kendi ideolojik ve politik etkisi altına almayı tasarlıyorlardı. Başlangıçta çartistlerin önderleri Ernest Jones, Finlay vb. bu derneğin yöneticileri arasındaydılar, ancak "National Charter" Derneğinin burjuva radikallerin örgütsel etkisi altına girmesinin tehlikesini anlayan ve burjuva bir örgüte katılmaya karşı çıkan çartistlerin çoğunluğunun baskısı altında, bunlar kısa zamanda yönetimden çekilmişlerdir. Kendi bağımsız proleter çizgisinden sapmanın ne kadar tehlikeli olduğunu görmemesiyle beliren Jones'un yalpaları, onun çartizmin devrimci ilkelerinden ayrı düşmesiyle sonuçlanmıştır. — 549.

250 Yukardaki makalede Marx, Temmuz 1855'te Birmingham'daki konferansın oturumları hakkındaki şu iki raporu değerlendirmiştir: "Birmingham Conference, Report of Committee on the Proposed Bases of Pacification known as 'The Four Points'", ve "Birmingham Conference, Report of Committee on the Danish Treaty." — 550.

251 *Massaker der Janitscharen* ("Yeniçerilerin Katliamı"). — Türk ordusundaki reformlara karşı 14 Temmuzda ayaklanmış olan yeniçerilerle Sultan Mahmut II'nin tüyler ürpeticiliği hesaplaşması. Bu reformlara, feodal yeniçeri kitalarının yerine düzenli birlikler kurmak amacıyla girişilmişti. — 555.

252 Viyana, Türkler tarafından iki kez 1529 ve 1683 yıllarında sarılmış, ve her iki sefer de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. — 557.

253 4 Kasım 1853'teki *Oltenitza* savaşını Engels, "Tunada Savaş" başlıklı yazısında ayrıntılı olarak tahlil etmiştir. — 559.

254 Kuzey Amerika'daki İngiliz sömürgelerinin *bağımsızlık savaşı* (1775-1783), Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu savaşta Avrupa devletlerinin tutumunu, sömürgeler ve ticaret alanlarındaki İngiltere ile rekabetleri belirlemiştir. Başlangıçta bir bekleme durumundan sonra 1778 yılında Fransa ve 1779 yılında da İspanya, İngiltere'nin gücünü azaltmak için ona karşı savaşa girmişlerdir. Her ne şekilde olursa olsun Rusya'nın yardımını sağlamak için İngiltere'nin bütün çabalarına karşın Rus hükümeti, Danimarka ve İsveç tarafından desteklenen, ve 1781 yılında Prusya ve Avusturya'nın, 1782 yılında Portekiz'in, ve 1783 yılında da her iki Sicilya'nın katıldıkları ve İngiltere aleyhine yönelik silahlı tarafsızlık ilkesine katıldığını 1780 yılında açıklamıştır. Silahlı tarafsızlık politikası, Amerikan sömürgelerine karşı savaşında İngiltere'nin yenilgisinden yanaydı. Virginia'daki Yorktown'da İngiliz kitalarının kesin yenilgisinden (1781) hemen sonra İngiltere, barış akdetme (barış antlaşması 1783 yılında Versailles'da imzalanmıştır) ve önceki sömürgelerinin bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır. — 589.

255 Amerika ile ticaret yapmış olup silahlı tarafsızlık blokuna girmeye

hazır olan Hollanda'ya karşı İngiltere, İngiltere-Hollanda savaşına son veren 1674 Westminster barış antlaşmasına aykırı hareket ettiği bahanesiyle 20 Aralık 1780'de savaş ilan etmiştir. Bu konuda İngiltere, her iki ülkenin diğerine karşı düşman kesilen hiçbir devlete yardımda bulunmaması kapsayan 1674 Antlaşmasının gizli bir maddesine dayanıyordu. ancak bu hareketi, deniz seferlerinin ve ticaretin özgürlüğünü garanti eden antlaşmanın diğer bir maddesini gözden uzak tutuyordu. İngiltere ile savaş durumunda bulunan Fransa, İspanya ve Kuzey Amerika sömürgeleri ile ticaret sürdürmekte olan Hollanda'ya karşı İngiltere'nin savaş ilanından amacı, Hollanda'nın ticaretini baltalamak ve sömürgelerini ele geçirmektir. Bu savaş 1784 yılında İngiltere'nin zaferi ile sona erdi. Londra'da 20 Mayıs 1784'te imzalanan antlaşma gereğince Hollanda, İngiltere'ye Negapatam limanı kentini (Güney Hindistan'da) terketmek ve bütün Hint denizlerinde İngilizlerin serbestçe deniz seferleri yapmasını kabul etmek zorunda kalmıştır. — 591.

256 "Kars'ın Düşüşü" adlı makale, *The People's Paper* gazetesinde Nisan 1856'da dört tefrika olarak yayınlanan metne göre verilmiştir. Esasında Marx bu konu hakkında, aynı başlık altında *New-York Daily Tribune* gazetesinin 8 Nisan 1856 günlü 4671. sayısında çıkan daha kısa bir makaleyi sözü edilen gazete için yazmıştır. Marx'ın imzasıyla 3 Mayıs 1856'da gerek *The Sheffield Free Press* gerekse *The Free Press* gazeteslerinde "Kars Papers Curiosities" (Kars Hakkındaki Belgelerde İlginç Bölümler) başlığı altında çıkmış olan makale esas bakımından *The People's Paper* gazetesindeki ikinci ve üçüncü tefrikalardan alıntılarla oluşturulmuştur. — 593.

257 Söz konusu olan, müttefik devletler adına Avusturya tarafından barış görüşmeleri koşulları olarak Aralık 1855 ortasında Rusya'ya sunulmuş olan arabulucuk önerisidir. Bu koşullar, daha önce görüşülmüş olan dört noktanın daha çok açıklanmasını kapsamaktaydı. İçeriği esas bakımından şunlardan ibaretti: 1) Tuna Prenslikleri üzerindeki Rus himayesinin kaldırılması, bunun yerine bütün ilgili devletlerin bir himayesinin kurulması, Besarabya'daki sınır değişikliklerine Rusya'nın razı olması — doğrudan Tuna kıyısında bulunan toprakların terkedilmesi; 2) Tuna üzerinde ve mansabında deniz seferlerinin serbest olması; 3) Karadenizin tarafsızlaştırılması, savaş gemilerinin geçişinin yasaklanması, belirli sayıdaki küçük gemiler dışında Rusya'nın ve Türkiye'nin Karadeniz kıyılarında tersane kurmalarının yasaklanması; 4) Türkiye'deki hristiyan uyrukların büyük devletlerin ortak korunağında bulunması. Beşinci nokta, barış görüşmeleri esnasında savaşa katılmış olan devletlerin, yukarıda belirtilmiş dört noktadan başka koşullar önerme hakkını koruduklarını kapsamaktaydı. Ültimatom şeklinde önerilmiş olan bu beş noktayı Rusya kabul etmiş, ve bunlar daha geniş bir şekilde Paris'teki barış görüşmelerinin esasını oluşturmuşlardır (Bkz: 258 nolu not.). — 593.

258 *Paris Antlaşması*. — 30 Mart 1856'da Paris Kongresi sırasında bir yandan Fransa, İngiltere, Avusturya, Sardinya, Prusya ve Türkiye temsilcileri, diğer yandan Rusya temsilcileri tarafından imzalanıp 1853-1856 Kırım savaşını sona erdiren barış antlaşması. Savaşı kaybetmiş olan Rus-

ya, Tuna Prenslığı ve Güney Besarabya'nın bir bölümünü terketmek, Tuna Prenslıkları üzerindeki himayesinden ve Türkiye'nin hristiyan uyrukları üzerindeki koruma hakkından vazgeçmek, ayrıca Karadenizin tarafsızlaştırılmasına razı olmak zorunda kalmıştır (yani, Karadeniz bütün ulusların ticaret gemilerine açılmış, Rusya'nın ve Türkiye'nin beherinin 10 küçük buharlı veya yelkenli savaş gemisi hariç olmak üzere Karadenizin suları ve limanları bütün savaş gemilerine kapalı olacak, ve Rusya ile Türkiye Karadeniz sahillerinde tersane ve cephanelik kurmayacaktır); Rusya da Kars'ı Türkiye'ye geri vermek koşuluyla Sivastopol ile müttefiklerce işgal edilmiş diğer kentleri geri almıştır. Her ne kadar barış koşulları Rusya için çok ağır idiyse de Batılı diplomasi (yani, İngiliz ve Fransız diplomasisi) saldırgan niyetlerini tam olarak gerçekleştirememişlerdir. Sivastopol'un kahramanca savunulması, Kafkas savaş sahnesinde Türk ordusunun yenilgisi, müttefiklerin Baltık denizindeki başarısızlığı, Rus diplomasisinin İngiliz-Fransız sürtüşmelerinden faydalanması, bütün bu durumların barış görüşmelerinin sonucu üzerinde belirli etkileri olmuştur.

Paris Antlaşması Doğu Sorununu çözümlemedi, ve bu nedenle yetmiş yıllarında Avrupalı Balkan devletleri ile Yakın-Doğu arasındaki sürtüşmeler yeniden sivrildiler. — 593.

²⁵⁹ Marx, "Kars'ın Düşüşü" makalesindeki bütün alıntıların kaynağı olan ve 1856 ilkyazında İngiliz parlamentosu tarafından yayınlanmış bulunan *Papers relative to Military Affairs in Asiatic Turkey, and Defense and Capitulation of Kars* ("Asya Türkiye'sindeki Askerî İşlere Ait Belgeler, ve Kars'ın Savunulması ve Teslimi") adlı Mavi Kitaptır. Londra 1856. — 593.

²⁶⁰ *Take care of Dowb* ("Dowb'a gözkulak ol"). — General Simpson'a komutan atandığını bildiren telgrafla birlikte yeğeni genç subay Dowbig'in'e sahip olmasını da bildiren bu lakap Savaş Bakanı Panmure'a takılmıştır. — 595.

²⁶¹ Achim von Arnim'in *Isabella von Ägypten. Kaiser Karl des Fünften erste Jugendliebe* ("Mısırlı İsabella. İmparator Karl V'in ilk Gençlik Aşkı") adlı şaşırtıcı romanına bakılması. — 619.

A

Abdi Paşa (1801-?). — Türk generali, 1853'te Kafkasya'da ordu komutanı. — 175, 222, 243, 358.

Abdülaziz (1830-1876). — Sultan Abdülmecid'in kardeşi; 1861'den 1876'ya kadar Türk sultanı. — 92.

Abdülkadir (1807-1883). — 1832-1847 yılları arasında Fransız işgalcilerine karşı sürdürülen Cezayir ulusal kurtuluş savaşının lideri; 1847'de Fransızların eline düştü ve 1852'de Napoléon III'ün izniyle Türkiye'ye göç etti. — 164.

Abdülmecid (1839-1861). — 1823'ten 1861'e kadar Türk sultanı. — 70.

Aberdeen, George Hamilton Gordon, kont (1784-1860). — İngiliz devlet adamı, Muhafazakâr Parti üyesi, 1850'den itibaren Peel'cilerin lideri; 1828-1830 ve 1841-1846 yılları arasında dışişleri bakanı. 1853-1855 koalisyon hükümetinin başbakanı. — 43 45, 63, 65, 66, 67, 72, 75, 76, 80, 84, 99, 100, 118, 124, 125, 135, 142, 144, 146, 148, 201, 215, 228, 232, 237, 240, 296, 299, 324, 328, 333, 334, 336, 401-407,

439, 447, 449, 548, 554, 621.

Achille — bkz: Aziz Arnaud.

Adélaide, (*Eugénie-Louise-Adélaide*) Orléans prensesi (1777-1847). — Fransız kralı Louis-Philippe'in kızkardeşi. — 85.

Ahmet Paşa. — Türk generali, 1853'te Kafkasya'da ordu komutanı. — 138, 243.

Airey, Richard, baron (1803-1881). — İngiliz generali, 1854-55 yıllarında Kırım'da genelkurmay iase subayı. — 623.

Alard, Paul-Joseph (1800-1858). — Fransız albayı, 1855'te general oldu, askerî mühendis, 1854'te bir askerî görevle Türkiye'ye gönderildi. — 261.

Aleksandır I (1777-1825). — 1801-1825 yılları arasında Rus çarı. — 96, 513, 525, 543, 545, 580, 583.

Aleksandır II (1818-1881). — 1855'den 1881'e kadar Rus çarı. — 149, 515, 537, 542.

Allonville, Armand-Octave-Marie d' (1800-1867). — Fransız generali, 1854-55'te Kırım'da kolordu komutanı. — 572.

Andronikov, İvan Malhasoviç, prens

(1798-1868). — Rus generali, Kırım savaşı sırasında Kafkasya'daki çarpışmalara katıldı; Gürcü. — 223.

Aurep-Elmpt, Josef Romanoviç, kont (1798-1860). — Rus generali, 1853'ten 1854 başlarına dek Tuna ordusunun bazı birliklerine komuta etti. — 244.

Arnim-Heinrichsdorf, Werbelow kontu **Heinrich Friedrich** (1791-1859). — Prusyalı diplomat, 1849'da geriçi Brandenburg-Manteuffel yönetiminde dışişleri bakanı, 1845-1848 ve 1851-1858 yılları arasında Viyana'da büyükelçi. — 435.

Arnim, Ludwig Achim von (1781-1831). — Ozan, genç romantik ya da Heidelberg Okulu denen romantik akımın bir temsilcisi. — 435.

Aumale, Henri-Eugène-Philippe-Louis d'Orléans, duk (1822-1897). — Fransız kralı Louis-Philippe'in oğlu, kırk yıllarında Cezayir'in fethine katıldı. — 523.

Aziz Arnaud, Armand-Jacques-Achille Leroy de (1801-1854). — Fransız general. 1852'den itibaren Fransa mareşali, bonapartçı; otuz ve kırk yıllarında Cezayir'in fethine katıldı, 2 Aralık 1851 darbesini örgütleyenlerden, 1851-1854'te savaş bakanı, 1854'te Kırım'daki Fransız ordusu başkomutanı. — 53, 380, 384, 388, 389-393, 397, 430, 447, 452, 462, 466, 472, 479, 481, 518, 523, 532, 533, 534.

B

Baillie, Henry James. — Parlamento üyesi, Tory. — 258, 513.

Bandiera Kardeşler: Attilo (1817-1844) ve **Emilio** (1819-1844). — İtalyan yurtseverleri; ulusal kurtuluş hareketinde savaştilar ve 1844'te Kalabrien'de ayaklanmayı örgütlemeye girişimleri yüzünden idam edildiler. — 562.

Baraguay d'Hilliers Kont Achille (1795-1878). — Fransız generali, Fransa mareşali, bonapartçı; 1853-

1854 yıllarında İstanbul'da büyükelçi, 1854'te Baltık denizine gönderilen Fransız birlikleri komutanı. — 171, 280, 423, 473.

Barrot, Camille-Hyacinthe-Odilon (1791-1873). — Fransız burjuva siyasetçisi; Temmuz Monarşisi sırasında liberal hanedan muhalefetin lideri; 1848 Aralığından 1849 Ekimine dek başbakan, karşı-devrimci monarşist birliğe dayanmıştı. — 264.

Beaumont Edouard-Ferdinand de la Bonninière, Vassy kontu (1816-1875). — Fransız yazar ve tarihçisi; monarşist. — 93, 118, 404.

Beatson, William Ferguson — İngiliz generali, 1854'te Tuna kıyısında bir Türk süvari birliği komutanı, daha sonra Eylül 1855'e kadar aynı görevi Kırım'da yaptı. — 594, 601, 606, 607.

Bebutov, Vasili Osipoviç, prens (1791-1858). — Rus generali, Kırım savaşında Kafkasya ordusu komutanı. — 603.

Bedeau, Marie-Alphonse (1804-1863). — Fransız generali ve siyasetçisi, ılımlı burjuva cumhuriyetçisi, otuz ve kırk yıllarında Cezayir'in fethine katıldı; kurucu ve yasa koyucu ulusal mecliste başkan yardımcısı; 2 Aralık 1851 darbesinden sonra Fransa'dan çıkarıldı. — 392, 393, 481, 519.

Bem, Joséf (1795-1850). — Polonyalı general ve özgürlük savaşçısı, 1830-31 Polonya ayaklanmasının yöneticilerinden biri; 1848 Ekiminde devrimci Viyana'nın savunmasına katıldı, 1849'da Macaristan devrim ordusunun komutanlarından biri; daha sonra Türk ordusuna girdi. — 420.

Béranger, Pierre-Jean de (1780-1857). — Demokrat Fransız şairi, siyasal yergi yazarı. — 21.

Berkeley, Maurice Frederick Fithardinge (1788-1867). — İngiliz amirali ve siyasetçisi, Whig, parlamento üyesi, 1833-1839 ve 1846-1857'de

- Amirallik Birinci Lordu. — 445, 446, 447.
- Berri, Marie-Caroline-Ferdinande-Louise de Naples**, düşes (1798-1870). — Fransız meşruiyetçi, taht varisi Kont Chambord'un annesi; 1832'de Louis-Plihippe'e karşı bir ayaklanma girişiminde bulundu. — 391.
- Bertin, Louis-Marie-Armand** (1801-1854). — Fransız gazetecisi, orleancı; 1841'den 1854'e kadar *Journal des Débats*'ı çıkardı. — 60.
- Beyazıt I** (1347-1403). — 1389'dan 1403'e kadar Türk sultanı. — 415, 612.
- Biddulph, Michael Anthony** (1823-1904). — İngiliz subayı, daha sonra general, Kırım savaşına katıldı; Sivastopol kuşatması hakkında 1854'te yayınlanan incelemenin yazarı. — 505.
- Bille-Brahe, Henrik**, kont (1798-1875). — Danimarkalı diplomat, 1842'den sonra Viyana'de elçi. — 439.
- Blackwood, Henry Stevenson** (1819-?). — İngiliz diplomatik kurye. — 325.
- Blücher, Gebdhardt Leberecht**, prens (1742-1819). — Prusyalı mareşal, Napoléon egemenliğine karşı ulusal kurtuluş savaşında önemli bir rol oynamıştır. — 479, 510.
- Bonaparte**. — Fransa'da bir imparator sülâlesi (1804-1814, 1815 ve 1852-1870). — 375, 455, 519, 545.
- Bonaparte, Jérôme** (1784-1860). — Napoléon I'in en küçük erkek kardeşi, 1807-1813 en büyük erkek kardeşi, 1850'den itibaren Fransa mareşali. — 520, 523.
- Bonaparte, Joseph** (1768-1844). — Napoléon I'in en büyük kardeşi, 1808-1813 arası İspanya kralı. — 18, 518, 531.
- Bosquet, Pierre-Joseph-Françis** (1810-1861). — Fransız generali, 1856'dan itibaren mareşal, otuz-elli yılları arasında Cezayir'in fethine katıldı, 1854'te Kırım'da önce tümen sonra da kolordu komutanlığı yaptı (1854-55). — 545, 570.
- Bourbonlar**. — Fransız kral sülâlesi, 1589-1792, 1814-15 ve 1815-1830 yıllarında Fransa'da; 1701-1808, 1814-1868 ve 1874-1931 yıllarında İspanya'da; 1735-1860 yıllarında Napoli-Sicilya'da ve 1748-1859 yıllarında da Parma'da iktidardaydı. — 213, 487.
- Bratiane, Demeter** (1818-1892). — Romen devlet adamı, 1881'de başbakan. — 416.
- Brenier, Alexandre-Anatole-François-Henri**, Reneudiére baronu (1807-1885). — Fransız diplomatı. 1851'de dışişleri bakanı, 1855-56 ve 1859-60'ta Napoli'de elçi; 1861'den itibaren senatör. — 270.
- Bruat, Armand-Joseph** (1796-1855). — Fransız amirali, 1854'te filo komutanı, 1855'te Karadeniz donanması başkomutanı. — 263, 437, 462, 605.
- Bruck, Karl Ludwig**, baron (1798-1860) — Avusturyalı devlet adamı ve diplomat, büyük iş adamı; 1848-1851 yılları arasında ticaret, endüstri ve kamu işleri bakanı, 1853-1855'te İstanbul'da büyükelçi, 1855-1860 yılları arasında maliye bakanı. — 80, 81, 133.
- Brunnow, Philipp İvanoviç** (Baron, daha sonra Kont) (1797-1875). — Çarlık Rusyası'nda diplomat, Alman asıllı; 1840-1854 ve 1858-1860 yılları arasında Londra'da elçi, sonra 1860-1874'te büyükelçi. — 29, 61, 62, 63, 64, 75, 88, 115, 248, 303, 335, 336, 511, 513, 553.
- Budberg, Aleksandır İvanoviç** (1798-1876). — Rus generali; 1853-1854'te Rusya'nın Tuna Prensliklerindeki özel komiseri. — 213, 430, 442, 457, 473, 474.
- Bugeaud de la Piconnerie Thomas-Robert** (1784-1849). — Fransız generali, 1843'te Fransız mareşali; orleancı, Temmuz Monarşisi sırasında Temsilciler Meclisi üyesi; 1848-49'da Alp ordusu

başkomutanı, yasakoyucu ulusal mecliste üye. — 391, 392.

Bulwer, Sir Edward George, Lytton örlü (1803-1873). — İngiliz yazar ve siyasetçisi, ilk zamanlar Whig, 1852'den itibaren Tory, parlamento üyesi. — 204.

Bulwer, Kont William Henry Lytton (1801-1872). — İngiliz diplomatı, Whig, 1830-1837'de parlamento üyesi; 1839-1840'ta İngiltere'nin Paris maslahatgüzarı, 1843-1848 yılları arasında Madrid'de elçi, 1849-1852'de Washington'da, 1852-1855'te Floransa'da elçi, 1858-1865'te İstanbul'da büyükelçi. — 204.

Bunsen, Christian Karl Josias, baron (1791-1860). — Prusyalı diplomat yayıncı ve tanrıbilimci; Prusya sarayına yakın; 1842-1854 arası Londra'da elçi. — 307.

Buol-Schausentein Kont Karl Ferdinand von (1797-1865). — Avusturyalı devlet adamı ve diplomat, 1848-1850'de Petersburg'da, 1851-1852'de Londra'da elçi, 1852-1859 yılları arasında başbakan ve dışişleri bakanı. — 80, 147, 212, 317, 369, 435, 459, 464, 465, 514, 527, 547, 548, 553.

Burgoyne John Fauweek Blackett. — 1821'den 1856'ya kadar parlamento üyesi. — 261.

Burke, Edmund (1729-1797). — İngiliz gazeteci ve siyaset adamı, Whig, sonra Tory, parlamento üyesi, başlarda liberal eğilimi olmasına karşın daha sonra gerici, Fransız devriminin en şiddetli karşıtlarından. — 591.

Butler, James Armor (1827-1854). — İngiliz subayı, 1854'te Silistre savunmasına katılmıştır. — 446, 452, 554.

C

Cambridge, George William Frederick Charles, dük (1819-1904). — İngiliz generali, 1854'te Kırım'da

tümen komutanlığı yaptı, 1856-1895'te İngiliz ordusu başkomutanı. — 448.

Campbell, George John Douglas, Argyll dükü (1823-1900). — İngiliz devlet adamı, Peel'ci, daha sonra liberal, 1853-1855, 1859-1860, 1860-1866, 1880-1881 yılları arasında gizli devlet memuru, 1855-1858 yılları arasında ve 1860'ta posta genel müdürü, 1868-1874 yılları arasında Hindistan bakanı. — 80.

Canrobert, François-Certain (1809-1895). — Fransız generali, 1856'dan itibaren mareşal, bonapartçı; otuz-kırk yılları arasında Cezayir'in fethine katıldı; 2 Aralık 1851 darbesine etkin olarak katıldı; Kırım'da Fransız ordusu komutanı (1854 Eylülünden 1855 Mayısına dek). — 462, 495, 498, 519, 533.

Capo d'Istria, kont (1776-1831). — Yunan devlet adamı; 1809-1822 arası Ruslarla çalıştı, 1815-1822'de Rusya dışişleri bakanı; 1827'de Yunanistan devlet başkanlığına seçildi (1827-1831). — 470.

Cardigan, James Thomas Brudenell, örl (1797-1868). — İngiliz generali, 1854'te Kırım'da bir süvari tugayı komutanı. — 448, 480.

Cato, Marcos Porcius (Yaşlı Cato) (İÖ 234-149). — Romalı devlet adamı ve tarihçi, soyluların ayrıcalığından yanaydı; İÖ 184'te sansürcü (sansör) seçildi, sansür yönetiminin sertliğinden dolayı kendisine Censorius adı verildi. — 542, 547

Cavaignac, Louis-Eugène (1802-1857). — Fransız generali ve siyasetçisi, ılımlı burjuva cumhuriyetçisi; otuz ve kırk yıllarında Cezayir'in fethine katıldı; 1848'de Cezayir valisi, mayısayından itibaren savaş bakanı; ulusal kurucu meclis tarafından diktatörce yetkilerle donatıldı, Paris proletaryasının Haziran ayaklanmasını kanlı biçimde bastırdı; Haziran-Aralık 1848'de başbakan. — 481.

Chads, Sir Henry Ducie (1788-1868).

— İngiliz amirali, 1854-55'te Baltık denizinde filo komutanı. — 446, 562.

Changarnier, Nicolas-Anne-Théodule (1793-1877). — Fransız generali ve devlet adamı, monarşist; otuz ve kırk yıllarında Cezayir'in fethine katıldı; 1848-49'da kurucu ve yasa-koyucu ulusal meclis delegesi, 1848 Haziranından sonra ulusal muhafızlar başkomutanı ve Paris garnizon komutanı. — 481.

Chateaubriand, François-René, vi-kont (1768-1848). — Fransız ya-zarı, gerici devlet adamı ve diplo-mat, 1822-1824 yıllarında dışişleri bakanı, 1822'de Verona Kongresin-de Fransız temsilcisi. — 288.

Cialdini, Enrico (1811-1892). — İtalyan generali, 1855'te Kırım'da Sardinya kolordusunun bir tu-gayına komuta ediyordu. — 568

Clanricarde, Ulick John de Burgh, marki (1802-1874). — İngiliz diplo-matı ve siyasetçisi, Whig; 1838-1841'de St. Petersburg'da büyükel-çi, 1846-1852 yılları arası posta ge-nel müdürü. — 77, 78, 118, 259, 405.

Clarendon, George William Frederick Villiers, kont (1800-1870). — İngiliz devlet adamı, Whig, daha sonra liberal; İrlanda kral yardım-cısı (1847-1852); 1848 İrlanda ayaklanmasını bastırdı; 1853-1858, 1865-1866 ve 1868-1870'te dışişleri bakanı. — 29, 44, 61, 62, 63, 64, 72, 78, 93, 102, 106, 115, 118, 142, 150, 234, 281, 289, 308, 320, 333, 335, 439, 451, 465, 553, 593-623.

Cobbett, John Morgan (1800-1877). — İngiliz avukat ve siyasetçisi, parlamento üyesi, William Cob-bett'in oğlu. — 449.

Cobden, Richard (1804-1865). — Manchester'li fabrikatör, liberal, serbest ticaret yanlısı. Tahıl Yasa-larına Karşı Birliğin kurucu-larından; parlamento üyesi. — 126-130, 135, 248, 251-254, 274, 340,

547.

Codrington, Sir William John (1804-1884). — İngiliz generali, 1854-55'te tümen komutanı, sonra Kırım ordusu başkomutanı (Kasım 1855 Temmuz 1856). — 569, 581, 623.

Coronini-Cronberg, Johann Baptist Alexius, kont (1794-1880). — Avus-turyalı general, 1854'te Tuna Prens-lıklarında kolordu komutam. — 29, 51, 52, 116, 412, 436.

Corry, Armar Lowry (1792-1855). — İngiliz amiral. — 54.

Cowley, Henry Richard Charles Wel-lesley, örl (1804-1884). — İngiliz diplomat, 1852-1867 yıllarında Pa-ris'te büyükelçi. — 608, 609, 612, 617.

Crossley, Francis (1817-1872). — İngiliz fabrikatör, burjuva radikali, parlamento üyesi. — 75, 82.

Ç

Çartoriski, Adam Jerzy, prens (1770-1861). — Polonyalı soylu; 19. yüzyıl başında Aleksandır I'in yakın dos-tu, 1804-1806 Rusya dışişleri ba-kanı; 1830-31 Polonya ayaklan-ması sırasında geçici hükümetin başkanı; ayaklanmanın bastırılma-sından sonra Paris'e göç etti ve ora-da Polonya tutucu-monarşist göçü-nü yönetti. — 134, 276, 359.

Çedayev, Mihail İvanoviç (?-1859). — Rus generali, 1812'de Napoléon I'e karşı yapılan savaşa katıldı; Kırım savaşı sırasında bir kolordu-ya ve yedek piyade birliklerine ko-muta etti. — 292, 293, 295.

D

Dannenberg, Piotr Andreyeviç (1792-1872). — Rus generali, Kırım savaşı sırasında Kırım'daki 4. Ordu birlikleri komutanı. — 292, 436, 499.

Danilo, Negos (1826-1860). — 1852-1860 yılları arasında Montenegro prensi. — 179, 370.

Delassus, Aron-Louis-Frédéric (1788-1860). — Fransız amirali. — 51.

Demostenes (İÖ 384-322). — Eskiçağ Yunanistan'ında çok önemli konuşmacı ve siyasetçilerden birisi. Atina'daki anti-makedon partinin lideri, köleci demokrasi yandaşı. — 29.

Derjavin, Gavril Romanoviç (1743-1816). — Rus ozanı. — 424, 577.

Diebitsch, İvan İvanoviç, kont (1785-1831). — Rus mareşali, 1828-1829 Rus-Türk savaşında başkomutan; 1830-1831 Polonya ayaklanmasını bastıran ordunun başkomutanı. — 22, 314.

Disraeli, Benjamin (1804-1881). — 1876'dan itibaren Beaconsfield kontu, İngiliz devlet adamı ve yazar, önce Tory'lerin, sonra da Muhafazakar Partinin önde gelenlerinden; 1852, 1858-1859 ve 1866-1868 yıllarında hazine bakanı, 1868 ve 1874-1880 yıllarında başbakan. — 61, 62, 107, 120, 245, 275, 277, 337, 341, 405, 439, 442, 448, 547.

Dohna, Karl Friedrich Emil, kont (1784-1859). — Prusyalı general, Napoléon I'e karşı verilen savaşa katıldı. 1812-1815 yıllarında Rus ordusunda görev aldı, 1842-1854 arası Königsberg'deki ordu birliklerinin komutanı. — 371, 374.

Dost Muhammed Han (1793-1863). — 1826'dan 1839'a ve 1842'den 1863'e kadar Afganistan emiri. — 288.

Druyn de l'huys, Edouard (1805-1881). — Fransız diplomat ve devlet adamı, kırk yıllarında ılımlı monarşist, 1851'den sonra bonapartçı; 1848-1849, 1851, 1852-1855, 1862-1866 yıllarında dışişleri bakanı. — 85, 92, 93, 115, 123, 146, 233, 239, 465, 526, 528, 547, 552.

Drummond, Henry (1786-1860). — İngiliz siyasetçisi, Tory, parlamento üyesi, 1855'de İngiliz ordusunun Kırım'daki durumunu inceleyen komite üyesi. — 274.

Ducas Théodore, (1801-1855). — Fransız devlet adamı ve 1851-1855 arası deniz bakanı. — 379.

Dulac. — Fransız generali, 1853'te Kırım'da tümen komutanı. — 568.

Dundas, Sir James Whitley Deans (1785-1862). — İngiliz amirali, Kırım savaşı sırasında İngiltere'nin Akdeniz filosu başkomutanı (1852'den Ocak 1855'e kadar). — 20, 54, 60, 281, 366, 398, 463.

Dupont de l'Etang, Pierre-Antoine, kont (1765-1840). — Fransız generali, 1808'de İspanya'daki savaş sırasında Baylen'de tümeniyle birlikte teslim oldu. — 532.

E

Elliot, George Augustus (1813-1901). — İngiliz deniz subayı, 1858'de amiral, 1854-56 yıllarında Baltık denizinde dretnot komutanı. — 617.

Engelhardt, Anton Yevstrateviç (1796-1872). — Rus generali, 1853'te Tuna kıyılarındaki bazı ordu birliklerine komuta ediyordu. — 188

Espinasse, Charles-Marie-Esprit (1815-1859). — Fransız generali, bonapartçı, otuz ve kırk yıllarında Cezayir'in fethine katıldı, 2 Aralık 1851 darbesine etkin olarak katıldı; 1854'te Dobruca'da tümen komutanı, sonra Kırım'da tugay komutanı (1854-55). — 480, 473, 523.

Esterhazy von Galántha, Valentin Ladisiaus, kont (1814-1858). — Avusturyalı diplomat, 1854-1858 arası Rusyalı diplomat. — 88, 369.

Evans, Sir George de Lacy (1787-1870). — İngiliz generali, liberal siyaset adamı, parlamento üyesi, 1854'te Kırım'da bir tümen komutanı. — 604, 605.

F

Falloux, Frédéric-Alfred-Pierre,

- kont (1811-1886). — Fransız siyasetçisi ve yazar, meşruiyetçi ve koyu kilise yanlısı. 1848'de onun inisiyatifi ile ulusal atelyeler dağıtıldı ve Paris'te Haziran ayaklanması kanlı bir biçimde bastırıldı; 1848-49'da eğitim bakanı. — 264.
- Ferdinand II* (1810-1859). — 1830-1859 yılları arasında Sicilya ve Napoli kralı; 1848 Eylülünde Messina'nın bombalanması nedeniyle Kral Bomba diye adlandırıldı. — 109, 585.
- Fielder*. — İngiliz generali, 1854-55'te Kırım'daki İngiliz ordusu levazım şefi. — 445, 608.
- Fiéron, Jacques-Amédée-Philippe* (1796-?). — Fransız generali, Kırım savaşına katıldı. — 423.
- Fischbach*. — Rus generali, 1853'te Tuna kıyılarındaki bazı birliklerin komutanı. — 188.
- Fox, Charles James* (1749-1806). — İngiliz devlet adamı. Whig'lerin önderi; 1782, 1783 ve 1806 yıllarında dışişleri bakanı. — 486, 586, 590, 592.
- François-Adolphe*, Bourqueney kontu (1799-1869). — Fransız diplomatı; 1841-1844 yıllarında İstanbul'da elçi, 1844-1848'de ise büyükelçi, 1853-1856 yılları arasında Viyana'da elçi, 1856'dan 1859'a kadar da büyükelçi. — 459, 466.
- Franz Joseph I* (1830-1916). — 1848-1916 yılları arasında Avusturya imparatoru. — 267, 583.
- Friedrich II (Büyük Friedrich)* (1712-1786). — 1740-1786 yılları arasında Prusya kralı. — 144, 293.
- Friedrich I, Barbarossa* (tahminen 1123-1190). — 1152'den sonra Alman kralı ve 1155-1190 yılları arasında imparator. İtalya'ya karşı birçok sefer yaptı. — 48.
- Friedrich Wilhelm IV* (1795-1861). — 1840-1861 yılları arasında Prusya kralı. — 249, 256, 305, 347, 374.
- Garaçanin, İlya* (1812-1874). — Sırp devlet adamı, liberal, 1843-1852 ve 1858-1859 yıllarında içişleri bakanı, 1852-1853, 1861-1867 yılları arasında başbakan ve dışişleri bakanı; elli yıllarında Ruslara karşı tavır takınmıştır; daha sonra ise Sırbistan'ın Rusya'ya yakınlaşması için çaba göstermiştir. — 96, 97, 124.
- Gaj, Ljudevit* (1809-1872). — Hırvat filoloğu, siyaset adamı ve gazeteci. Güney Slav "İllyr" Ulusal Hareketi'nin önderi, federasyona dayalı Habsburg monarşisi taraftarlarından; siyasal görüşlerinde doğu-slavizminin programını benimsemekte; 1848'de Hırvatistan geçici hükümeti üyesi. — 541.
- Ghika, Gregor Aleksandır*, prens (1807-1857). — 1849-1853 ve 1854-1856 yılları arasında Buğdan prensi. — 213, 443.
- Giulay, Ferenc*, kont (1798-1868). — Avusturyalı mareşal, 1849-1850'de savaş bakanı, 1859 Avusturya-İtalya-Fransa savaşında Avusturya ordusu başkomutanı. — 74.
- Girardin, Saint-Marc* (1801-1873). — Fransız gazetecisi ve edebiyat tarihçisi, orleanlı. — 51, 59, 60.
- Gladstone, William Ewart* (1809-1898). — İngiliz devlet adamı, Tory, sonra Peel'ci; 19. yüzyılın ikinci yarısında Liberal Parti Başkanı; 1852-1855 ve 1859-1866 yıllarında hazine bakanı, 1868-1874, 1880-1885, 1886 ve 1892-1894 yıllarında başbakan. — 76, 77, 475, 528.
- Gorçakov, Aleksandır Mihailoviç*, prens (1798-1883). — Rus devlet adamı ve diplomat, 1854-1856'da Viyana'da büyükelçi, 1856-1882 yıllarında dışişleri bakanı. — 419, 430, 431, 435, 464, 512-514, 527.
- Gorçakov, Mihael Dimitriyeviç*, prens (1793-1861). — Rus generali, Tuna ordusu komutanı (1853-1854), son-

- ra Şubat 1855'ten Aralık 1855'e kadar Kırım ordusu başkomutanı; 1856-1861 yılları arasında Polonya valisi. — 74, 93, 102, 107, 142, 152, 161, 171, 179, 184, 186, 201, 213, 293, 294, 368, 395, 409 435, 4436, 442, 456, 457, 570, 572, 573, 581.
- Gordon, Sir John William* (1814-1870). — İngiliz subayı, askerî mühendis, sonra general; Kırım'da istihkam birlikleri komutanı (1854-55). — 737.
- Graham, Sir James Robert George of Netherby* (1792-1861). — İngiliz devlet adamı; Whig, sonra Peel'ci; 1841-1846 arası içişleri bakanı, 1830-1834 ve 1852-1855 yıllarında amirallik birinci lordu. — 17, 117, 208, 273, 277, 284, 289, 342, 398, 465, 561, 562- 564.
- Granier de Cassagnac, Bernard-Adolphe de* (1806-1880). — Fransız gazetecisi, ilkesiz bir siyasetçi, 1848 Devriminden önce orleancı, sonra bonapartçı; İkinci İmparatorluk sırasında yürütme kurulu delegesi (1852-1870); *Constitutionnel*'de çalıştı. — 29.
- Grantham, Thomas Robinson*, baron (1738-1786). — İngiliz devlet adamı ve diplomat, Whig; 1771-1779'da Madrid'de büyükelçi, 1782-83'te dışişleri bakanı. — 591.
- Granville, George Leveson-Gower*, kont (1815-1891). — İngiliz devlet adamı, Whig, daha sonra Liberal Partinin önde gelenlerinden; 1851-1852, 1870-1874 ve 1880-1885 yıllarında dışişleri bakanı, 1868-1870 ve 1886 yıllarında sömürgeler bakanı, 1852-1854 yıllarında Gizli Konsey Başkanı. — 80, 316.
- Grey, Charles*, kont (1764-1845). — İngiliz devlet adamı, Whig'lerin liderlerinden; 1806'da amirallik birincisi lordu ve 1830-1834 yıllarında başbakan. — 78, 592.
- Grivas, Theodorakis* (1800-1862). — Yunanlı komutan, 1854'teki Yunan ayaklanmasının önderlerinden. — 358, 359.
- Guizot, François-Pierre-Guillaume* (1787-1874). — Fransız tarihçisi ve devlet adamı, orleancı, 1840-1848 arası Fransa'nın iç ve dış siyasetini yönetti, büyük finans burjuvazisinin çıkarlarını savunurdu. — 29, 43, 85.
- Guyon, Richard Debaufre* (1803-1856). — İngiliz subayı, Macar devrim ordusunda general (1848-49), yenilgiden sonra Hurşit Paşa adıyla Türk ordusunda general; Kars'ı savunan komutanlardan. — 600.

H

- Habsburg hanedanı*. — Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu imparatorlarının henadanı (aralıklarla 1273-1806), 1804'ten itibaren Avusturya imparatoru ve 1867-1918 arası Avusturya-Macaristan imparatoru. — 545.
- Hanka, Václav* (1791-1861). — Çek filolog ve tarihçisi; yazılarında Çeklerin Habsburglular tarafından cermenleştirilmesine karşı çıkmıştır; siyasal görüşleri gericedir, çar baskısını savunmuştur; tarihsel belgelerin yayınlanmasında çok kaba tahriflerin yapılmasında sorumludur. — 540.
- Hamelin, Ferdinand-Alphonse* (1796-1864). — Fransız amirali. 1853-54'te Akdeniz ve Karadeniz filosu başkomutanı sonra deniz bakanı (1855-1860). — 366, 379, 386.
- Harris, James Howard*, Malmesbury kontu (1807-1889). — İngiliz devlet adamı, Tory, daha sonra muhafazakâr; 1852 ve 1858-59 yıllarında dışişleri bakanı, 1866-1868 ve 1874-1876 yılları arasında müsteşar. — 78, 93, 114-117, 267, 333-337, 550-552, 589-590.
- Hasan Bey*. — Türk tugay komutanı. — 334.
- Haynau, Julius Jacob*, baron (1786-1853). — Avusturyalı general, İtalya'daki (1848) ve Macaristan'daki

(1849) devrimci hareketleri kanlı bir biçimde bastırdı. — 475.

Heinrich IV (1553-1610). — Fransa kralı (1589-1610). — 327.

Herbert, Sidney Lea baronu (1810-1861). — Önceleri Tory, daha sonra Peel'ci; 1845-1846 ve 1852-1855 yıllarında savaş işleri ile ilgili devlet bakanı, 1859-1860 arası savaş bakanı. — 445-448.

Hess, Heinrich, baron (1788-1870). — Avusturyalı general, sonra feldmareşal, İtalya'daki devrimin bastırılmasına etkin olarak katıldı (1848-49); 1854-55'te Macaristan, Galiciya ve Tuna Prensliklerindeki Avusturya birlikleri başkomutanı. — 345, 374, 420, 461, 475.

Heyden, Login Petroviç (1772-1850). — Rus donanmasında amiral, 1827'de Navarin savaşında filo komutanı; 1828-29 Rus-Türk savaşında Akdenizdeki Rus filosu başkomutanı. — 402.

Horsfall, Tholas Berry (1805-?) — İngiliz maden ocağı sahibi, siyasetçi, Tory parlamento üyesi. — 274.

Hume, Joseph (1777-1855). — İngiliz siyasetçisi, önde gelen burjuva radikallerinden parlamento üyesi. — 277, 278, 486.

I

Ingraham, Duncan Nathaniel (1802-1891). — Amerikan deniz subayı; 1853'te savaş gemisi *St. Louis*'nin kaptanı; İzmir olayına karıştı. — 137.

İ

Isabelle II (1830-1904). — 1833-1868 yılları arasında İspanya kraliçesi. — 584.

İskender Bey (*Aleksandır İlinski*) (1830-1861). — Polonya kökenli Türk generali, otuz ve kırk yıllarında İspanya, Portekiz, İran ve Fransa ordularında görev yaptı,

Macaristan'daki devrime katıldı (1848-49), devrimin bastırılmasından sonra Türkiye'ye göç etti ve Türk vatandaşlığına girdi; 1853-54'te Tuna'daki 1855'te Kırım'daki ve 1855-56'da Kafkasya'daki Türk birliklerine komuta etti. — 138, 462, 558.

İsmail Paşa (*György Kmety*) (1810-1865). — Macar kökenli Türk generali, 1848-49'da Macaristan'daki devrime katıldı, devrimin bastırılmasından sonra Türkiye'ye geldi ve Türk vatandaşı oldu; 1853-54'te Tuna'daki, 1854-55'te Kafkasya'daki bazı Türk birliklerine komuta etti. — 154, 256, 293.

İzzet Paşa. — 1853-54'te Belgrad'daki Türk askerî valisi. — 138, 433, 464.

J

Jocelyn, Robert vikont (1816-1854). — İngiliz subayı, parlamento üyesi, 1845-1846 yıllarında Hindistan'ı denetleme konseyinde görev aldı. — 273.

Johann, Karl Ludwig (1771-1847). — Avusturya arşidükü, feldmareşal, 1796-1799, 1805 ve 1809'da Fransa'ya karşı yapılan savaşlarda başkomutan; 1805-1809 yıllarında savaş bakanı. — 37.

Jomini, Henri, baron (1779-1869). — Fransız ordusunda ve 1813'ten itibaren Rus ordusunda general, askerî yazar, savaş tarihi ve strateji üzerine bir dizi çalışması vardır, İsviçre asıllıdır. — 597.

Jones, Sir Harry David (1791-1866). — İngiliz generali, askerî mühendis; 1810-1813'te İspanya'daki savaşa katıldı; 1854'te Baltık denizi bölgesindeki birliklere komuta etti, 1855'te Kırım'da istihkam birlikleri komutanı. — 473.

Jones, Ernest Charles (1819-1869). — İngiliz işçi ozanı ve gazeteci; çartistlerin sol kanadının lideri; *Northern Star*'ın redaktörlerinden,

Notes to the People ve The People's Paper adlı çartist gazeteleri çıkardı; elli yıllarına kadar Marx ve Engels ile ilişkisini sürdürdü. — 83, 549.

K

Kara Yorgi (Karageorg) (Georg Petroviç) (1752-1817). — Sırp halkının Türk boyunduruğuna karşı verdiği savaşın lideri (1804-1813); bağımsız Sırbistan'ın başkanı (1811-1813), Karageorgeviç sülalesinin kurucusu; yenilgiden sonra 1813'te Sırbistan'dan kaçtı, 1817'de gizlice vatana geri döndü ve Miloş Obrenoviç'in buyruğuyla öldürüldü. — 46, 133, 134, 193.

Kalergis, Demetrios (Dimitri) (1803-1867). — Yunanlı general ve siyaset adamı, 1821-1829 yıllarında Yunan halkının Türk boyunduruğuna karşı verdiği kurtuluş savaşına katıldı, 1854-55'te savaş bakanı. — 470.

Kalik, Anton, Ritter von (1818-?). — Avusturyalı albay, 1854'te Tuna Prensliklerinde diplomatik görev aldı. — 464.

Karamzin, Nikolay Mihailoviç (1766-1826). — Tutucu Rus tarihçisi, yazar, Aleksandr I'nin resmî tarih yazarı. — 279.

Katarina II (1729-1796). — Rus çaricesi (1762-1796). — 44, 55, 56, 257, 286, 287, 300, 424, 513, 577, 578, 590, 591.

Kilyard, Robert Charles. — İngiliz parlamento üyesi, Tory. — 448.

Kisselev, Nikolay Dimitriyeviç (1800-1869). — Rus diplomatı, 1851-1854 yılları arasında Paris'te büyükelçi. — 57, 363, 364, 410, 511, 512.

Kock, Paul de (1794-1871). — Fransız burjuva yazarı. — 513.

Kollár, Ján (1793-1852). — Büyük Çek ozanı ve Slovak asıllı filolog: Slav halklarının ulusal kurtuluş için verdikleri savaşta esinlendikleri kimselerden biri. — 541.

Kollen von Kollenstein Friedrich, baron (1802-?). — Avusturyalı general. 1849'dan itibaren İmparator Franz Joseph'in başyaveri. — 266.

Konstantin Nikolayeviç, grandük (1827-1892). — Nikola I'nin ikinci oğlu büyükamiral, 1853-1881'de denizcilik komutanı. — 362, 364.

Kopitar, Bartholamäus Jernej (1780-1844). — Slav filolojisinin önde gelen temsilcilerinden, Sloven asıllı; Slav halklarının dili, edebiyatı ve tarihi üzerine bir dizi yapıtı vardır. — 541.

Korf, Fyedor Kristoforoviç, baron. — Rus generali, 1855'te Kırım'da bir süvari tümenine komuta etti. — 573.

Kornilov, Viladimir Alekseyeviç (1806-1854). — Rus amirali, 1849-1853 Karadeniz filosu kurmay başkanı, Sivastopol'un kahramanca savunulmasının örgütleyicilerinden. — 222.

Krösus. — Lidya kralı (İÖ 560-546). — 522.

Krusenstern, Nikolay İvanoviç. — Rus generali, Kırım savaşı sırasında Odessa askerî varisi. — 473.

L

Lamorigière Christophe-Louis-Léon Juchault de (1806-1865). —

Fransız generali ve siyaset adamı, ılımlı cumhuriyetçi, otuz ve kırk yıllarında Cezayir'in fethine katıldı; 1848'de Paris'te Haziran ayaklanmasının bastırılmasına etkin olarak katıldı; Cavaignac hükümetinde (1848 Haziran-Aralık) savaş bakanı, Louis Bonaparte'a karşı muhalefet yaptı, 2 Aralık 1851 darbesinden sonra Fransa'dan sürüldü, 1857'de Fransa'ya geri döndü. — 481, 519, 523.

Layard, Austen Henry (1817-1894). — İngiliz arkeoloğu ve siyaset adamı, burjuva radikali, daha sonraları liberal, parlamento üyesi. —

76, 77, 79, 80, 84, 124, 129, 272, 336, 337, 401, 548, 562.

L. Leopold (1790-1865). — 1831-1865 yılları arasında Belçika kralı. — 213, 214.

Liddell, Henry George (1821-1903). — İngiliz parlamenter. — 77.

Lieven, Darya (Dorothea) Kristoforovna (von Benckendorf) (1785-1857) — Rus diplomatı Prens Kristofor Andreyeviç von Lieven'in karısı; Londra ve Paris'te siyaset salonlarının ev sahibesi olarak diplomatik yaşamda rol almıştır. — 28.

Lieven, Wilhelm Karloviç, baron (1800-1880). — Rus generali, ayrı ayrı diplomatik görevler ifa etmiştir. — 70, 72, 98, 402, 513.

Liprandi, Pavel Petroviç (1796-1864). — Rus generali, Kırım savaşı sırasında Tuna kıyılarındaki ve Kırım'daki ordu birliklerine komuta etmiştir. — 188.

Louis-Philippe (1773-1850). — Orléan dükü, 1830-1848 yıllarında Fransızların kralı. — 72 86, 278, 281, 284, 285, 333, 392, 526.

Lusignan, Lewon. — Ermeni prensi, siyasal serüvenci, göçmen; 1853'te İngiltere'de yaşadı. — 62.

Lüders, Aleksandır Nikolayeviç, kont (1790-1874). — Rus generali, 1831'de Polonya'nın kanlı bir biçimde teslim alınmasına katıldı; daha sonra Kafkasya'da dağ halklarına karşı savaştı; 1848'de Eflâk ve Buğdan'daki devrimi bastırdı; 1849'da Macaristan'daki devrimin yenilgiye uğratılmasına katıldı; 1853-54'te Tuna kıyısındaki 5. Orduya, 1855'te Güney ordusuna komuta etti, 1856'da Kırım ordusu başkomutanı oldu; 1861-62 yıllarında Polonya'da valilik yaptı. — 185, 292, 409, 412, 430.

Lyons, Edmund, lord (1790-1858). — İngiliz amirali, 1835-1849'da Atina'da elçi, 1854'te başkomutan yardımcısı, 1855'te Karadenizdeki İngiliz filosu komutanı. — 284,

379, 348, 602, 604, 607.

Lyndhurst, John Singleton Copley, baron (1772-1863). — İngiliz devlet adamı, hukukçu, Tory; 1827-1830, 1834-35 ve 1841-1846 yıllarında büyükelçi. — 401, 403.

M

MacMahon, Marie-Edme-Patrice-maurice de, Magenta dükü (1808-1893). — Fransız mareşali, bonapartçı; İkinci İmparatorluk Savaşlarına katıldı, 1855'te Kırım'da tümen komutanı, Komüne karşı Versaille ordusu başkomutanı, Üçüncü Cumhuriyet Başkanı. (1873-1879). — 567, 568, 570.

Maghiero, Georgiu (1804-?). — Eflâklı general, burjuva devrimcisi, 1848'de geçici hükümet üyesi ve Eflâk'taki devrimci birliklerin komutanı. — 418.

Mahmut II (1875-1839). — 1808-1839 yılları arasında Türk sultanı. — 555.

Manners, John James Robert, Rutland örlü (1818-1906). — İngiliz devlet adamı. Tory, daha sonra muhafazakâr, kırk yıllarında "Genç İngilizler" grubundaydı, parlamento üyesi, birçok kez çeşitli bakanlıklarda bulundu. — 274.

Mano, Johann. — Eflâk dışişleri bakanı (1850-54). — 133.

Mansbach, Karl von (1790-1867). — İsveçli general ve diplomat, 1851-52'de Viyana'da elçi. — 435.

Mansfield, William Roice, Sundhurst örlü (1819-1876). — İngiliz generali. 1855-56 yıllarında İstanbul'daki İngiliz elçiliğinde askerî danışman. — 622.

Marmont, Auguste-Frédéric-Louis, Viesse de, Raguse dükü (1774-1852). — Fransız mareşali, Napoléon I'in seferlerine katıldı. Nisan 1814'te Bourbon'lara geçti. 1830 Temmuz Devrimi sırasında Karl X'un birliklerine komuta etti. —

Martimprey, Edouard-Charles, de (1808-1883). — Fransız generali, 1854-55'te Kırım'da ordu kurmay bakanı. — 603.

Martin, Sir William Fanshaw (1801-1895). — İngiliz amirali, 1853'te Portsmouth tersanesi müdürü. — 208.

Matuşeviç, Andrey, kont (1796-1842). — Rus diplomatı, Troppau (1822) ve Verona (1822) kongrelerine ve 1830 Londra toplantısına katıldı. — 330.

Mazarin, Jules (Mazarini, Giulio) (1602-1661). — İtalyan kökenli Fransız devlet adamı, kardinal; 1643'ten itibaren bakan, Ludwig XIV ergin çağa gelinceye dek, gerçekte, Fransız hükümetini yönetmiştir. — 330.

Mecklenburg-Strelitz, Georg, prens (1824-1876). — Alman soylusu, Rus ordusunda general. — 344.

Medici. — İtalyan tüccar ailesi, 15. yüzyıldan 18. yüzyıla dek Floransa'nın egemenleri. — 304.

Mehmet II (1430-1481). — 1451'den 1481'e kadar Türk sultanı. — 279, 305, 416.

Mehmet Ağa (1742-1797). — 1794-1797 yılları arasında İran Şahı, Kadşaren hanedanının kurucusu. — 55.

Mehmet Ali (1769-1849). — Mısır'ın mirasçı valisi (1805-1849), bir dizi ilerici reformlar uyguladı; 1831-1833 ve 1839-40 yılları arasında, Mısır'ı Türkiye'den bağımsız bir devlet yapmak için Türk sultanına karşı savaştı. — 86, 87, 104, 150, 203.

Mehmet Ali Paşa (1807-1868). — Türk devlet adamı ve asker, 1852'den 13 Mayıs 1853'te savaş bakanı. — 280.

Mehmet Fuat Efendi (1814-1869). — Türk devlet adamı; elli ve altmış yıllarında çok kez sadrazam ve dışişleri bakanı. — 28, 49, 416, 418, 611.

Mehmet Paşa (1810-1871). — Türk askerî, devlet adamı, 1854 başlarında Kaptanpaşa (Büyük-amiral), daha sonra sadrazam. — 280.

Melbourne, William Lamb, vikont (1779-1848). — İngiliz devlet adamı, Whig, 1830-1834 içişleri bakanı, 1834 ve 1835-1841 yıllarında başbakan. — 89.

Mellinet, Emile (1798-1894). — Fransız generali, 1855'te Kırım'da tümen komutanı. — 568.

Mençikov, Aleksandır Sergeyeviç, prens (1787-1869). — Rus devlet adamı ve asker, 1853'te İstanbul'da olağanüstü büyükelçi, 1853-1855 yılları arasında Kırım'da kara ve deniz kuvvetleri başkomutanı. — 19, 20, 28, 48-52, 58, 59, 62, 64, 66, 80, 97, 116, 119, 121-125, 144, 147, 149, 160, 193, 203, 247, 260, 312, 322, 338, 477, 512, .

Mensdorf-Pouilly, Alexander, kont (1813-1871). — Avusturyalı general ve devlet adamı, 1852-53'te özel elçi. — 80, 369.

Metaksas, Andreas, kont (tahminen 1876-1860). — Yunan devlet adamı ve diplomat, 1843-44'te başbakan, 1850-1854 yıllarında İstanbul'da elçi. — 350, 354, 355, 369.

Metternich, Clemens ve Wenzel Lot-har, prens (1773-1859). — Avusturyalı devlet adamı ve diplomat; 1809-1821 arası dışişleri bakanı ve 1821-1848 yıllarında başbakan, Kutsal İttifakın kurucularından. — 44, 71, 87, 208, 245, 280, 401, 405, 513, 514, 541, 542.

Meyendorf, Piyotr Kazimiroviç, baron (1796-1863). — Rus diplomatı, 1839-1850 yıllarında Berlin'de, 1850-1854 arası Viyana'da elçi. — 112, 144, 148, 316, 364, 514.

Miklosich, Franz von (1813-1891). — Başarılı bir bilim adamı, Slav filolojisinin temsilcisi, Slav dilleri karşılaştırmalı dil bilgisinin kurucusu; Sloven asıllı. — 541.

Milnes, Richard Monckton, Baron Houghton (1809-1885). — İngiliz ya-

zar ve siyasetçisi, ilk zamanlar Tory, 19. yüzyılın ikinci yarısında liberal; parlamento üyesi. — 232, 233, 246.

Molesworth, Sir William (1810-1855). — İngiliz devlet adamı, liberal (Mayfair-radikali denenlerden), parlamento üyesi; kamu işleri yüksek komiseri (1853-1855) ve 1855 yılında sömürgeler bakanı. — 183.

Montalembert, Charles Forbes de Trayon, kont (1810-1870). — Fransız siyasetçi ve yayıncı, İkinci Cumhuriyet sırasında kurucu meclis üyesi, orleancı, Katolik Partisi başı. — 364, 265, 482.

Montalembert, Marc-René, marki (1714-1800). — Fransız general ve kale mühendisi, 19. yüzyılda çok kullanılan yeni bir müstahkem mevki sistemi geliştirdi. — 264.

Moltke, Helmut Karl Bernhard, Graf von (1800-1891). — Prusyalı bir subay, daha sonra feldmareşal, gerici askerî uzman ve yazar, Prusya militarizminin ve şovenizminin ideologlarından; 1835-1839 yılları arasında Türk ordusunda görev yaptı; 1857-1871 Prusya ve 1871-1888 İmparatorluk Genelkurmay Başkanı. — 532.

Muntz, George Frederick (1794-1857). — İngiliz silah fabrikatörü ve siyasetçi, burjuva radikali, parlamento üyesi; parlamento reformu için verilen mücadele sırasında (1832) reformun uygulanması için bir dizi kitle gösterileri düzenledi. — 126.

Muraviev, Nikolay Nikolayeviç, kont (sonra prens) (1794-1866). — Rus generali, 1854-1856 arası Kafkasya'daki birliklerin başkomutanı ve Kafkasya valisi. — 575, 576, 609, 612, 615.

Mustafa II (Mehmet IV) (tahminen 1641-1692). — 1648-1687 yılları arasında Türk sultanı. — 329.

Mustafa Paşa (doğumu tahmini 1796-?). — Türk devlet adamı, Mayıs

1853'ten Mayıs 1854'e kadar sadrazam. — 148.

Münnich, Burkhard Christoph (Krisstofor Antonoviç) (1683-1767). — Alman asıllı Rus mareşali, kale mühendisi, 1735-1739 Rus-Türk savaşında birliklerin başkomutanı. — 454.

N

Naşimov, Pavel Stepanoviç (1802-1855). — Çok yetkin bir Rus donanma komutanı, amiral, Sinop savaşında Rus filosu komutanı; kahraman, Sivastopol kuşatmasında örgütleyici yönetici. — 221.

Napier, Sir Charles (1786-1760). — İngiliz amirali, 1810-1834'te Portekiz'deki, 1840'ta Suriye'deki savaşlara katıldı, 1854'te Baltık filosu komutanı. — 17, 260, 284, 377, 378, 398, 422 429, 447, 463, 461-564.

Napoléon I Bonaparte (1769-1821). — 1804-1814 ve 1815 yıllarında Fransa imparatoru. — 21, 27, 29, 64, 96, 111, 115, 116, 118, 153, 164, 183, 189, 205, 213, 214, 217, 237, 264, 265, 270, 271, 281, 283, 289, 306, 320, 329, 375, 381, 391, 439, 449, 480, 493, 501, 518-527, 529, 534, 545, 547, 564, 578, 580, 583, 586, 608, 610.

Napoléon III Louis Bonaparte (1808-1873). — Napoléon I'in yeğeni, İkinci Cumhuriyetin başkanı (1848-1852), 1852-1870 yılları arasında Fransa imparatoru. — 481, 531.

Narvâz Ramon Maria, Valencia dükü (1800-1868). — İspanyol generali ve devlet adamı, moderadoların önderi, 1844-1846, 1847-1851, 1856-57, 1864-65 ve 1866-1868 yıllarında başbakan, devrimci kitle hareketlerini kanlı bir biçimde bastırdı. — 481, 531.

Nesselrod, Karl Vasileviç, kont (1780-1862). — Rus devlet adamı ve diplomat; 1816-1856 yıllarında

dışişleri bakanı ve başbakan. — 27, 70, 72, 75, 82, 84-88, 92, 95, 104, 106, 144, 159, 161, 228, 232, 279, 296, 299, 306, 318, 335, 339, 345, 343, 348, 255, 266, 367, 368, 389, 360, 369, 465, 489, 512, 513, 551.

Nesselrod, Dimitri Karloviç, kont. — Rus diplomatı, Karl Vasileviç Nesselrod'un oğlu. — 20.

Niel, Adolphe (1802-1869). — Fransız generali, daha sonra Fransa mareşali; 1854'te Baltık denizi bölgesindeki Fransız sefer güçlerinde istihkam birliği komutanı; 1855'te Kırım ordusu istihkam birlikleri komutanı. — 520, 564, 566, 569.

Nikola I (1796-1855). — 1825'ten 1855'e kadar Rus çarı. — 20, 55-58, 75, 96, 103, 124, 149, 179, 190, 213, 235, 254, 265, 284, 287, 301, 306, 323, 356, 361, 380, 410, 420, 429, 459, 491, 504, 513, 536, 538, 562, 589.

Notaras, Lucas, (?-1453). — Bizanslı devlet adamı, filo komutanı, katolik karşıtı, partinin lideri, İstanbul'un fethinden sonra Sultan Mehmet II'nin buyruğu ile öldürüldü. — 188, 282.

O

Obrenoviç. — Sırp prens hanedanı (1817-1842 ve 1858-1882), daha sonra 1882-1903 yılları arasında kral hanedanı. — 245.

Obrenoviç, Mihail (1823-1868). — 1839-1842 ve 1860-1868 yıllarında Sırbistan prensi. — 46, 97, 124, 245.

Obrenoviç, Miloş (1780-1860). — 1817-1839 ve 1858-1860 yılları arasında Sırbistan prensi, Obrenoviç hanedanı kurucusu. — 245, 246.

Obruçev, Aleksandır Afanasyeviç. — Rus generali. — 243.

Oerstedt, Anders, Sandoe (1778-1860). — Danimarkalı hukukçu ve devlet adamı, 1853-1854'te başba-

kan. — 252.

Oliphant, Lawrence (1829-1888). — İngiliz gezgin ve gazeteci; 1855'te *Times*'ın askerî muhabiri olarak Kafkasya'da Ömer Paşa'nın seferi kolordusunda bulundu. — 621.

Orléans. — Fransız kral hanedanı (1830-1848). — 369.

Orlov, Aleksı Fyodoroviç, kont (1856'dan itibaren prens) (1786-1861). — Rus subayı, devlet adamı ve diplomat; Türklerle 1829 Edirne ve 1833 Hünkâr İskelesi Antlaşmalarını imzaladı; 1856'da Paris Konferansında Rus delegasyonu başkanı. — 256, 260, 262, 263, 264, 269, 345, 370, 396.

Oserov. — Rus diplomatı, İstanbul'da geçici maslahatgüzar. — 27, 266.

O'Sullivan de Grass, Alphonse-Albert-Henri, kont (1798-1866). — Belçikalı diplomat, 1837-1866 arasında Viyana'da elçi. — 435.

Osman Paşa (tahminen 1785-1860). — Türk amirali, Sinop savaşında Türk donanmasının komutanı. — 168, 222.

Osten-Sacken, Dimitri Yerofeviç (1789-1881). — Rus generali, Kırım savaşı sırasında Güney Rusya'daki III. Ordu komutanı (1853-1854); Sivastopol garnizon komutanı (1854 sonu ve 1855). — 188, 292, 474, 475.

Otto I (1815-1867). — Bavyeralı prens, 1832-1862 yıllarında Yunanistan kralı. — 369.

Ömer Paşa (Michail Latos) (1806-1871). — Türk generali, Hırvat kökenli, Kırım savaşında Türk orduları başkomutanı. — 138, 151, 144, 152, 161, 167, 169, 173, 180-185, 187, 195, 200, 224, 244, 256, 261, 266, 292, 384, 386, 395, 405, 420, 426, 441, 452, 463, 475, 500, 558, 575, 597-623.

P

Paikos, A. — Yunan devlet adamı 1851-1854'te dışişleri bakanı. —

Pakington, Sir John Somerset (1799-1880). — İngiliz devlet adamı, Tory, sonra muhafazakâr; savaş ve sömürgeler bakanı (1852), Amirallik Birinci Lordu (1858-59 ve 1866-67) ve 1867-68'de savaş bakanı. — 120, 125, 440.

Palački, Frantisek (1798-1876). — Çek tarihçisi ve burjuva-liberal siyaset adamı; 1848 Haziranında Prag'da yapılan Slav Kongresinde başkan, Habsburg monarşisinin sürmesinden yana bir siyasal çizgiye sahip; Doğu-slavizminin ideologlarından. — 540.

Palmerston, Henry John Temple, viskont (1784-1865). — İngiliz devlet adamı; önceleri Tory, 1830'dan itibaren Whig'lerin sağ liderlerinden; savaş işleri ile ilgili devlet bakanı (1809-1828), 1830-1834, 1835-1841 ve 1846-1851 yılları arasında dışişleri bakanı, 1852-1855'te içişleri bakanı, 1855-1858 ve 1859-1865 arasında başbakan. — 17, 41, 43, 44, 65, 66, 76, 78, 79, 86-90, 102, 112, 130, 131, 135, 140, 143, 149, 201, 217, 215-218, 225, 228-233, 237, 243, 249, 258, 275, 289, 325, 335, 336, 380, 383, 401, 405, 417, 440, 449, 470, 488, 527, 547, 554, 561, 562, 593, 596, 599, 606, 619, 626.

Panmure, Fox Maule, Ramsay, Dalhousie örlü (1801-1874). — İngiliz devlet adamı, Whig; 1846-1852'de savaş işleri ile ilgili devlet bakanı, 1855-1858 yıllarında savaş bakanı. — 596, 597, 599, 623.

Parniltin, Fyodor Sergeyeviç (1790-1865). — Rus generali, Kırım savaşı başlarında birlik komutanı ve 1855-56'da güney-batı Rusya'daki yedek ordu komutanı. — 412.

Paskeviç, İvan Feyodoroviç, prens (1782-1856). — Rus mareşali, 1831 Haziranından itibaren 1830-31 Polonya ayaklanmasını bastıran Rus birlikleri başkomutanı; 1832'den

itibaren Polonya'da vali; 1849'da Macaristan'daki devrimin bastırılmasına katılan Rus ordusu başkomutanı; 1854'te Tuna kıyılarındaki orduların başkomutanı. — 166, 169, 359, 395, 409, 412, 426, 427, 429, 430, 454, 516.

Pavlov, Prokofe Yakosleviç (1796-1869). — Rus generali, Kırım savaşı sırasında Tuna ve Kırım'daki birlik komutanlarından. — 188.

Pavloviç, Konstantin, Rusya büyük prensi (1779-1831). — Çar Paul I'in ikinci oğlu, 1814'ten itibaren Polonya ordusu başkomutanı, 1814-1831 yılları arasında Polonya valisi. — 188.

Peel, Sir Robert (1788-1850). — İngiliz devlet adamı ve iktisatçı, peel'ci denen ılımlı Tory'lerin lideri; 1822-1827 ve 1828-1830 yıllarında içişleri bakanı, 1834-35 ve 1841-1846 yıllarında başbakan; liberallerin desteğiyle 1846'da Tahıl Yasalarını kaldırdı. — 209, 273, 299, 334, 335, 401, 562.

Pelissier, Aimable-Jean-Jacques Malakof dükü (1794-1864). — Fransız generali, 1855 Eylülünden itibaren Fransa mareşali, otuz ve kırk yıllarında Cezayir'in fethine katıldı; Kırım'da ordu başkomutanı (Mayıs 1855'ten Temmuz 1856'ya kadar). — 361, 569, 580, 582, 601, 602, 603, 606, 617, 618, 620.

Perovski, Vasili Alekseyeviç (1795-1857). — Rus generali, Orenburg askeri valisi (1833-1842), 1851-1857 yılları arasında Orenburg ve Samara eyaletleri genel valisi; 1839-40'ta Chiwa'ya karşı girişilen seferin komutanı. — 177.

Peter I (1672-1725). — 1682'den 1725'e kadar Rus çarı. — 39, 56, 197, 515, 590.

Philippesco. — Romen milisinde yüzbaşı. — 724.

Pio IX (1792-1878). — Romalı Papa (1846-1878). — 333.

Pisani, Etienne. — 1854-55'te İstanbul'daki İngiliz elçiliğinde dil-

maç (tercüman). — 605.

Ponsonby, John, vikont (tahminen 1770-1855). — İngiliz diplomatı, 1832'de Napoli'de elçi, 1832-1841'de İstanbul'da ve 1846-1850'de Viyana'da büyükelçi. — 325.

Popovic, Timotheus von (1795-1867). — Avusturyalı general, 1854'te Avusturya'nın Tuna Prensliklerini işgali sırasında Bükreş askerî valisi. — 475.

Potemkin, Grigori Aleksandroviç, prens (1739-1791). — Rus devlet adamı, feldmareşal, 1787-91 Rus-Türk savaşında başkomutan. — 574.

Pozzo di Borgo, Karl Andreas Osipoviç, kont (1764-1842). — Rus diplomat, Korsika kökenli; Paris'te 1814-1821'de elçi, 1821-1835'te ise büyükelçi; 1835'ten 1839'a kadar Londra'da büyükelçi. — 71, 72, 77, 85, 95, 99, 279, 280, 300.

Prokesch (Prokesch-Osten), Anton Kont von Osten (1795-1876). — Avusturyalı diplomat ve yazar; 1849-1852'de Berlin'de elçi, 1855'te Viyana Konferansında Avusturya yetkilisi. — 553.

Pufendorf, Samuel Baron von (1632-1694). — Siyasal hukukçu ve tarihçi, Doğa Yasası burjuva teorisi-nin temsilcilerinden. — 536.

R

Radetzki, Joseph, kont (1766-1858). — Avusturyalı feldmareşal, 1831'den itibaren Yukarı İtalya'daki Avusturya birlikleri komutanı; 1848-49'da İtalya'da devrimci ve ulusal kurtuluş hareketini kanlı bir biçimde bastırdı; 1850-1856 yıllarında Lombard-Venedik Krallığının genel valisi. — 420, 541.

Raglan, Fitzroy James Henry Somerset, baron (1788-1855). — İngiliz generali, 1854'ten itibaren feldmareşal; Wellington'ın kurmay subayı olarak Napoléon I'e karşı verilen

savaşa katıldı (1808-1814 ve 1815), 1827-1852 yıllarında başkomutan askerî büro sekreteri, 1852-1854'te topçu generali, 1854-55 yıllarında Kırım'da başkomutan. — 384, 398, 445, 448, 453, 462, 466, 479, 481-498, 506, 529, 533, 567, 619.

Read, Nikolay Andreyeviç (tahminen 1793-1855). — Rus generali, 1855'te Kırım'da bir kolordu komutanı. — 573.

Reeves, Henry (1813-1895). — İngiliz gazetecisi ve devlet memuru, 1853'te Gizli Konsey sekreteri. — 141, 145, 146.

Reşit Paşa (1802-1858). — Türk devlet adamı; çok kez sadrazam ve dışişleri bakanı, 13 Mayıs 1853'ten itibaren dışişleri bakanı oldu. — 49-51, 93, 96, 112, 113, 116, 122, 133, 134, 137, 144, 148, 157, 162, 203, 281, 350, 351, 359, 442, 441.

Richard I Löwenherz (Aslan Yürekli Richard) (1157-1199). — 1189'dan 1199'a yılına kadar İngiltere kralı. — 48.

Roebuck, John Arthur (1801-1879). — İngiliz siyasetçisi ve gazeteci, burjuva radikali, parlamento üyesi; 1855'te Kırım'daki İngiliz ordusunun durumunu inceleyen komisyon üyesi. — 273, 548.

Ronalds, Charles. — İngiliz hukukçu. — 218.

Rose, Hugh Henry, Strathnairn baronu (1801-1885). — İngiliz subayı, sonra mareşal oldu; 1852-53'te İstanbul'da maslahatgüzar, Kırım savaşı sırasında Kırım'daki Fransız ordusunun kurmayında temsilci; Hindistan'ın ulusal bağımsızlığı için yapılan ayaklanmayı bastıranlardan (1857-1859). — 66, 117, 122.

Rulhières, Joseph-Marcelin de (1787-1862). — Fransız generali ve siyasetçisi, Napoléon I'in seferlerine katıldı; otuz yıllarında Cezayir'in fethine katıldı, 1848-49'da kurucu meclis üyesi ve savaş bakanı, 2 Aralık 1851 darbesinden sonra uzaklaştırıldı. — 393.

Russell, Lord John (1792-1878). — İngiliz devlet adamı, Whig'lerin liderlerinden, 1846-1852 ve 1865-66 yıllarında başbakan, 1852-53 ve 1859-1865 yıllarında dışişleri bakanı. — 18, 62, 77, 78, 81, 84, 88, 89, 92, 102, 107, 120-126, 143, 149, 215, 248, 267, 280, 281, 300, 308, 310, 318, 324, 342, 352, 395, 400, 402, 407, 439, 440, 449, 487, 502, 525, 535, 546-549, 553, 562,

S

Sahib Efendi. — Müftü. — 470.
Said Paşa. — Türk generali, 1854'te Tuna kıyılarındaki birliklere komuta etti. — 437.
Salles, Charles-Marie, kont (1803-1858). — Fransız generali, 1855'te Kırım'da kolordu komutanı. — 569.
Scharafik, Pavel Josef (1795-1861). — Çok başarılı bir Sloven filologu, tarihçi ve arkeolog, Çek ve Slovak ulusal hareketinin liberal kanadının temsilcisi; 1848'de Prag'daki Slav Kongresine katıldı, Doğu-slavizm programının taraftarlarından. — 541.
Schlik, Franz Heinrich, kont (1789-1862). — Avusturyalı general, 1848-49'da Macaristan'daki devrimin bastırılmasına katıldı; 1854'ten 1859'a kadar Galiçya ve Bukowina birlikleri komutanı. — 245.
Sébastieni, Horace-François-Bastian kont (1772-1851). — Fransız devlet adamı ve diplomat, Fransa mareşali; 1830-1832'de dışişleri bakanı, 1835-1840'ta Londra'da büyükelçi. — 85.
Selim Paşa (Zedlinsky). — Polonya asıllı Türk generali, 1853-54'te Tuna kıyılarındaki bazı Türk birliklerine komuta etti. — 245, 256, 398, 623.
Seymour, Sir George Hamilton (1797-1880). — İngiliz diplomat, 1851-1854 yıllarında St. Petersburg'da elçi. — 106, 118, 288, 300, 309,

310-323, 369, 370.
Sidney, Sir Philip (1554-1586). — İngiliz Rönesans ozanı, saray adamı ve diplomat. — 80, 274, 252.
Simmons, Sir John Lintorn Arabin (1821-1903). — İngiliz yarbayı, askerî mühendis, daha sonra feldmareşal; Kırım savaşı sırasında Kırım'daki Türk kurmayında İngiliz komiseri. — 602, 604, 606, 610, 613, 615, 616, 618, 619, 620.
Simpson, Leonard Francis. — 19. yüzyıl ortalarında yaşamış İngiliz yazarı. — 265.
Simpson, Sir James (1792-1868). — İngiliz generali, 1855 Şubatından Haziranına kadar genel iase subayı, sonra 1855 Haziranından eylülüne kadar Kırım ordusu başkomutanı. — 558, 570, 581, 606, 602, 603, 604, 605, 617, 618, 619, 620, 628.
Smith, Andrew (1797-1872). — İngiliz askerî hekimi, 1846-1858 yılları arasında İngiliz ordusu sağlık dairesinin başı. — 623.
Sobieski, Johann III (1624-1696). — 1674-1696 yılları arasında Polonya kralı, Polonya ve Avusturya ordularının başında Türklere karşı yengi kazandı. — 34.
Soymonov, Feyerod İvanoviç (1800-1854). — Rus generali, Kırım savaşı sırasında Tuna kıyısındaki ve Kırım'daki birlik komutanlarından, Inkerman yakınlarındaki çarpışmada öldü. — 188, 456, 573.
Stanley, Edward George Geoffrey Smith (1851'den itibaren Derby kontu) (1799-1869). — İngiliz devlet adamı, 1835'e kadar Whig, sonra Tory lideri, daha sonra Muhafazakâr Partinin önde gelenlerinden; 1852, 1858-1859 ve 1866-1868 yıllarında başbakan. — 77, 326, 333, 334, 501, 550.
Stanley, Lord Edward Henry (1869'dan itibaren Derby kontu) (1826-1893). — İngiliz devlet adamı, Tory, altmışlıardan yetmiş yıllarına kadar muhafazakâr, daha

sonra liberal; parlamento üyesi; dışişleri bakan yardımcısı, Hindistan İşleri Denetleme Dairesi Başkanı (1858-59), 1866-1868 ve 1874-1878 yıllarında dışişleri bakanı, 1882-1885 arası sömürgeler bakanı; Derby Kontu Edward George Geoffrey Smith Stanley'in oğlu. — 265.

Stevens. — Kırım savaşı sırasında Trabzon'daki İngiliz konsolos yardımcısı. — 601.

Stewart, Huston (1791-1875). — İngiliz amirali, Whig; 1850-1852 arası amirallik lordu, 1855'te Karadeniz filosu başkomutan yardımcısı. — 604.

Stirbey, Barbu Demetrius Bibesco, prens (1801-1869). — 1849'dan 1853'e ve 1854'ten 1856'ya kadar Eflâk prensi. — 213, 434.

Stormont, David Murray, vikont (1727-1796). — İngiliz devlet adamı ve diplomat, Tory; 1763-1772 yıllarında Viyana'da, 1772-1778 yıllarında da Paris'te elçi, 1779-1785 arası dışişleri bakanı. — 591.

Stratford de Redcliffe, Stratford Canning, vikont (1786-1880). — İngiliz diplomatı, 1810-1812, 1825-1828, 1841-1858 yıllarında İstanbul'da büyükelçi. — 29, 52, 122, 141, 145, 149, 207, 246, 281, 309, 326, 341, 350-352, 369, 411, 417, 460, 470, 594-622.

Stuart, Lord Dudley Coutts (1803-1854). — İngiliz siyasetçisi, Whig parlamento üyesi, Polonya tutucu monarşist göçmen çevreleri ile ilişki içindeydi. — 107, 126, 127, 129, 135, 260, 267, 273, 417, 445, 448.

Suleau. — Fransız yarbay, 1855'te Kırım'daki İngiliz ordusu kurmayında temsilci. — 603.

Suvarov, Aleksander Vasiliyeviç (1730-1800). — Önemli bir Rus generali. — 154, 184, 454, 574, 578, 589.

Süleyman I (1494-1566). — 1520'den

1566'ya kadar Türk sultanı. — 3291.

Süleyman Paşa (1840-1892). — Türk generali, 1854'te Tunadaki çetelere komuta etti. — 134, 288, 415, 416.

Svatoslav, İgoreviç (tahminen 942-972). — 945-972 yılları arasında Kiev Büyük prensi. — 98.

Ş

Şamil (tahminen 1798-1871). — 19. yüzyılın otuz yıllarından ellilere kadar Dağıstan'daki dağlıların ve Çeçenler'in çarlık sömürgecilerine karşı verdiği mücadelenin lideri; Osmanlıların saldırgan amaçları için kullandıkları muridizmin ideoloğu. — 67, 164, 184, 185, 243, 379, 473.

Şafi Han. — İranlı diplomat, 1853'te Londra'da elçi. — 177.

Şilder, Karl Andreyeviç (1785-1854). — Rus generali, askerî mühendis ve bulucu; 1828-29 ve 1854'teki Türk-Rus savaşlarında Rus ordusunun Tunadaki kuşatma çalışmalarını yönetti. — 294, 295, 409, 425, 454.

T

Tahir Paşa. — Türk generali, 1855'te Kafkasya'da birlik komutanı. — 623.

Kalleyrand-Périgord, Charles-Maurice de, Bénévent prensi (1754-1838). — Fransız diplomatı, 1797-1799, 1799-1807, 1814-15 yıllarında dışişleri bakanı, 1814-15'te Viyana Kongresinde Fransa temsilcisi, tarihte tamamen ilkesiz siyaseti ve kazanç hırsı ile göze batmıştır; 1830-1834 yıllarında Londra'da büyükelçi. — 514, 527.

Tatişçev, Dimitri Pavloviç (1767-1845). — Rus diplomatı, 1826-1841 yılları arasında Viyana'da büyükelçi. — 75, 513.

Thiers, Louis-Adolphe (1797-1877). — Fransız tarihçisi ve devlet adamı, 1832 ve 1834'te içişleri bakanı,

1836 ve 1840'ta başbakan, 1871-1873'te cumhurbaşkanı, Paris Komününün celladı. — 391.

Thugut, Johann Amadeus Franz de Paula, baron (1736-1818). — Avusturyalı diplomat ve devlet adamı, 1771-1776'da İstanbul'da elçi, 1794-1800 yıllarında dışişleri bakanı. — 98.

Timur (Timurlenk) (1336-1405). — Moğol hanı, 1370'ten itibaren Semerkant'a egemen, Orta Asya ve İran'ı aldı. — 395.

Tscherning, Anton Frederik (1795-1874). — Danimarkalı subay, siyasetçi, liberal, 1848'de savaş bakanı. — 178.

Tucker. — Londra'da bir yayıncı. — 218.

Tussum Paşa. — Türk generali, 1855'te Kafkaya'da birlik komutanı. — 601.

U

Uşakov, Aleksandır Kleopakoviç (1803-1877). — Rus generali, 1854'te Tuna birliklerine, 1855'te de Kırım'da bir tümene komuta etti. — 430.

Urquhart, Davis (1805-1877). — İngiliz diplomatı, gerici gazeteci ve siyasetçi, Türk dostu; otuz yıllarında Türkiye'de diplomatik görevler yürüttü, 1847'den 1852'ye kadar parlamento üyesi, Tory. — 40, 41, 60, 113, 133, 141, 143, 149, 218, 236, 259, 263-265, 264, 265, 325, 389, 444, 461, 550.

V

Vaillant, Jean-Baptiste-Philibert (1790-1872). — Fransız mareşali, bonapartçı, 1854-1859'da savaş bakanı. — 510, 568.

Vandamme, Dominique-René, Unebourg kontu (1770-1830). — Fransız generali, Napoléon I'in savaşlarına katıldı, 1813'te Kulm yakınlarında birlikleriyle beraber teslim oldu. —

532.

Vatel, Emmerich von (1714-1767). — İsviçreli hukukçu, Saksonyalıların hizmetinde diplomat olarak çalıştı, uluslararası hukuk sorunlarında uzman. — 537.

Victoria (1819-1901). — 1837'den 1901'e kadar Büyük Britanya ve İrlanda kraliçesi. — 213, 391.

Villèle, Jean-Baptiste-Seraphin-Joseph, kont (1773-1854). — Restorasyon devrinde Fransız devlet adamı, meşruiyetçi; 1822-1827 yılları arasında başbakan. — 85.

Visocki, Jozef (1809-1873). — Polonyalı siyasetçi, general ve savaş yazarı, 1830-31 ve 1863-64'te Polonya'daki ayaklanmalara ve 1848-49'da Macaristan'daki devrime katıldı; yenilgilerden sonra Fransa'ya göçetti. Kırım savaşı sırasında bir Polonya birliğini Rusya'ya karşı savaşa katılmak için örgütlemeye girişti. — 359.

Vivian, Robert John Hussey (1802-1887). — İngiliz generali, 1855-1856'da Kerç yarımadasında Türklerin yolladığı birliklerin komutanı. — 594, 595, 598-601, 605, 608-610, 612-619.

Vlad (Ulad) V — 1456-1462 ve 1476-1479 yıllarında Eflâk'ta prens. — 415.

Voltaire, de (asıl adı François-Marie Arouet) (1694-1778). — Fransız filozofu, deist yergi yazarı, tarihçi; Fransız aydınlanmacılığının temsilcisi, saltçılığa (*absolutizm*) ve katolik kilisesine karşı mücadele etti. — 332, 386.

Voronzov, Mihael Semyonoviç, prens (1782-1856). — Rus devlet adamı, general; Kafkasya valisi ve ordaki birliklerin komutanı (1844-1854). — 179, 184, 185, 191, 223, 398, 401, 445-447, 448.

Voynoviç, Marko İvanoviç, kont (?-1807). — Rus deniz subayı, Dalmaçya doğumlu, 1801'den itibaren amiral; 1781'de Hazar denizinin doğu kıyısında bulunan bir adada

askerî bir üs kurmak amacıyla düzenlenen ve başarısızlıkla biten seferi yönetmiştir. — 55.

Vrangel, Friedrich Heinrich Ernst, kont (1784-1877). — Prusyalı general, gerici askerî Kamarilla'nın (korunuk partisi) önde gelenlerinden, 1848'de Berlin'de 3. Ordu komutanı, 1848 Kasımında Berlin'de karşı-devrimci darbeye katıldı. — 475.

W

Walmsley, Sir Joshua (1794-1871). — İngiliz siyasetçisi, burjuva radikali; parlamento üyesi. — 93.

Walsh, John Benn (1798-1881). — İngiliz siyasetçisi ve yayıncı, Tory, daha sonra muhafazakâr, parlamento üyesi. — 279.

Wellington, Arthur Wellesley, duk (1769-1852). — İngiliz generali ve devlet adamı, Tory; 1808-1814 ve 1815 yıllarında Napoléon I'e karşı yapılan savaşta İngiliz birlikleri komutanı; 1828-1830'da başbakan ve 1834-35'te dışişleri bakanı. — 228, 232, 297, 301, 454, 510.

Wendland. — Yunanistan kralı Otto I'in özel sekreteri (1854). — 435.

Wentworth, Charles William, Fitzwilliam kontu (1786-1857). — Parlamento üyesi, Whig. — 77.

Westmorland, Fane John, kont (1784-1859). — İngiliz diplomatı, 1841-1851 yıllarında Berlin'de, 1851-1855 yıllarında Viyana'da elçi. — 459

Wilhelm III (1817-1890). — 1849'dan 1890'a kadar Hollanda kralı. — 304, 306.

Williams, Sir William Fenwick (1800-1883). — İngiliz generali, 1855'te Kafkasya'daki Türk ordusunun kurmayında temsilci ve Kars sa-

vunmasını örgütleyenlerden. — 599, 602, 609, 616, 617, 620, 621.

Wilson, James (1805-1860). — İngiliz siyasetçisi, iktisatçı, serbest ticaret yanlısı, *Economist*'in kurucusu ve redaktörü, parlamento üyesi, hazine sekreteri (1853-1858). — 449, 476.

Wood, Sir Charles, daha sonra Lord Halifax (1800-1885). — İngiliz devlet adamı, Whig, hazine bakanı (1846-1852). — Hindistan İşleri Denetleme Dairesi Başkanı (1852-1855), 1855'ten 1858'e kadar Amirallik Birinci Lordu, 1859-1866 yılları arasında Hindistan bakanı. — 117, 120.

Y

Yanyalı Ali Paşa (1741-1822). — Bal-kan Yarımadasının güney batısında 1788'den 1822'ye kadar ayakta durabilen ve başkenti Yanya olan devletin kurucusu ve başkanı; iki yıl süren çetin savaşlardan sonra Türk sultanının orduları karşısında 1822'de yenildi ve hayatı hakkında güvence verilmesine karşın öldürüldü. — 44.

Yorke, Charles Philipp, Hardwicke kontu (1799-1873). — İngiliz deniz subayı ve siyasetçi, Tory; 1854'te amiral oldu. — 118.

Z

Zamoyski, Wladyslaw, kont. — Polonyalı soylu, 1830-31 ayaklanmasına katıldı, yenilgiden sonra Paris'te tutucu, monarşist Polonyalı göçmenlerin önderlerinden oldu; Kırım savaşı sırasında bir Polonya birliğini Rusya'ya karşı savaş için örgütlemeye girişti. — 359.

YAZINSAL, DİNSEL VE SÖYLENCESEL ADLAR DİZİNİ

Aşil. — Yunan söylence kahramanlarından, Truva savaşının yalnız topuğundan vurulabilen en yürekli savaşçısı (Aşil Topuğu). — 52.

Danaidler. — Yunan söylencesinde (mitolojisinde) Kral Danaus'un elli kızı, zorla evlendirildikleri eşlerini öldürdükleri için yeraltı dünyasındaki hakimler tarafından sonsuza dek elekle su taşımaya mahkum edildiler. — 623.

Don Kişot. — Cervantes'in aynı adlı yergi romanının kahramanı. — 542.

Golem. — Yahudi söylencesinde (mitolojisinde) 1580'de Prag'da bir haham tarafından kilden yaratılmış yapay insan; Ludwig Achim von Arnim tarafından "Mısırlı İzabelle. Karl V'in İlk Gençlik Aşkı" (İsabelle von Ägypten. Karl des Fünften erste Jugendliebe) adıyla imgesel bir öykü (*novelle*) olarak yazın dünyasına geçirilmiştir. — 622.

John Bull (Hans Stier). — Tüm İngiliz halkı için söylenen ve kökeni Jonathan Swift (1667-1745)

ya da John Arbuthnot'a (1666-1735) kadar giden şaka yollu adlandırma. — 527.

Kassandra. — Yunan söylencesine göre Truva Kralı Piramus'un kestimlerine kimsenin inanmadığı kızı. — 312.

Minerva. — Romalı bilgelik ve sanat tanrıçası. — 241.

Mylord. — *Fra Diavolo* adlı opera komiğin bir kahramanı. — 325.

Pandora. — Yunan söylence kahramanı; meraktan bütün kötülüklerin içinde olduğu kutuyu açar ve onları dışarı salar. — 335.

Pantaloön. — İtalyan halk güldürüsünün aptal, zengin ve aldatılan yaşlı insanı canlandıran gülünç karakter tipi. — 332.

Snug. — Shakespeare'in *Bir Yaz Gecesi Rüyası* yapıtından bir figür. — 320.

Tantalus. — Frigya kralı; tanrısal sırlara ihanet ettiği için, yeraltı dünyasında sürekli açlık ve susuzluk içinde, önünden kaçan su ve meyveler arasında kalmaya mahkum edildi. — 509.

SOL YAYINLARI

Sorumlu Yönetmen: Muzaffer İlhan Erdost
İLHANİLHAN KİTABEVİ
Karanfil Sokak 30/3 Kızılay Ankara
Tel: 0312 417 0008 Faks: 0312 419 4376

BASKI: KUBAN MATBAACILIK
Matbaacılar Sanayi Sitesi 558 Sokak No: 20 İvedik Ankara
Tel: 0312 395 2070